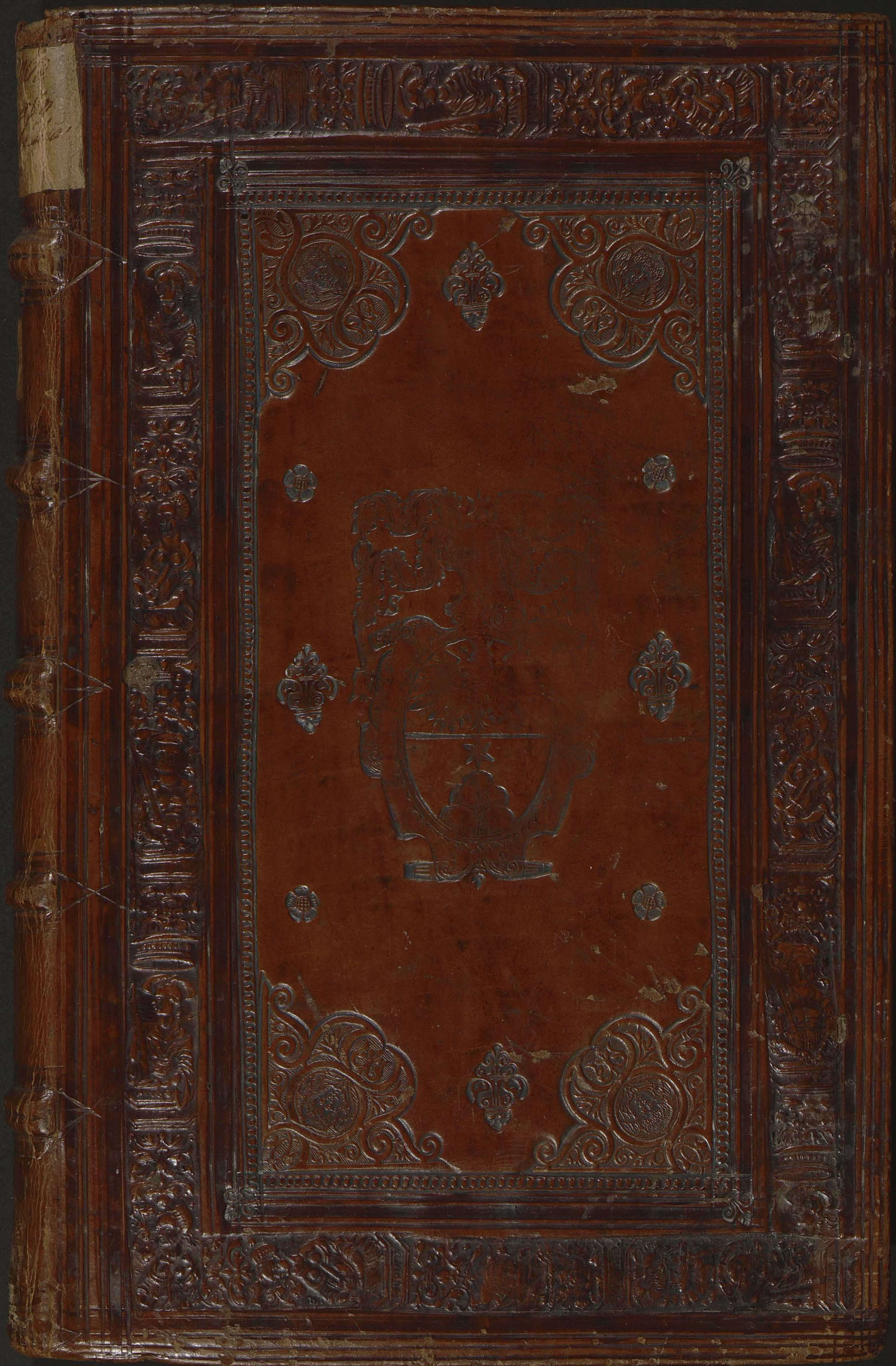

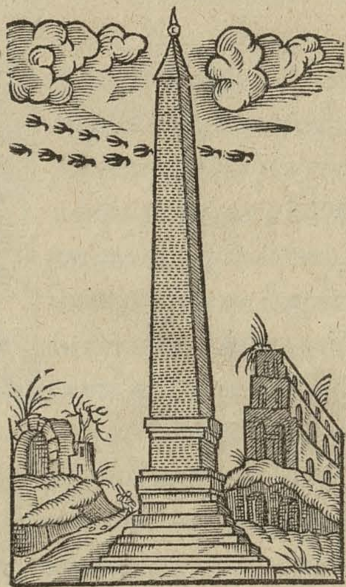
1 De Deo T.
2 De Sp. S. et Angelis —
3 Eucharistia, et Rel. metaph. —
4 De Coelo —
5 De ultimi Idesen orbis —
6 De Immortal. Ani.

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commento

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI
CALABRI, ORDINIS MINORVM REGVLARIS
*obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad
S. Bernardinum Cracouiæ
Professoris.*

Liber secundus de Spiritu S.
& Angelis.

*Cum licentia & Authoritate Illustrissimi & Reuerendiss. Domini Alberti
Bologneti Cardinalis, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.*

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ M.
& Sereniss. Regis Poloniæ.

CRACOVIAE.
In Officina Typographica Lazari: Anno
M. D. LXXXV.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO PRINCIPI, DOMINO, D. FERDINANDO MEDICES, S. ROMANÆ ECCLESIÆ CARDINALI,

Ordinis nostri Protectori vigilantissimo:

FRATER HANNIBAL ROSSELI CALABER, EIVSDEM *Ordinis de obseruantia, Cracouiæ ad Sanctum Bernardinum Philosophiæ & Theologiæ Professor:*

Subiectionem.

VM PERSPICEREM, DOMINE amplissime, Rempub. Christianam nostris hisce temporibus plurimùm labefactatam, atq; varijs vndique ijsdemq; compugnantibus dogmatibus agitatam; in mentem venit, cuinam rei status Catholicæ Ecclesiæ esset comparandus. Hæc mihi iterum iterumq; cogitanti, quidam obuiam venit non ignotæ eruditionis & Christianæ atque Catholicæ fidei Magister: Omnis, inquit, status Ecclesiæ, similis est magnæ naui, quæ per vndosum pelagus, diuersis è locis & regionibus viros portat, ad vnam potentis regni vrbem properare cupientes: cuius nauis dominus, ipse Deus omnipotens est: gubernator verò, Christus: proretha officium, Episcopi implent: Presbyteri verò nautarum, Diaconi, dispensatorum locum tenent: hi, qui cathechisant, nautoligis conferuntur: epibatis, siue his qui naues conscendunt, vt aliquò auehantur, totius fraternitatis multitudo similis est. ipsum quoq; mare, hic mundus habetur: ventorum verò varietates, & turbinum, diuersis dogmatibus, tyrannis, tentationibus conferuntur: persecutiones, tribulationes, & pericula, fluctibus exequantur. terreni verò spiritus, qui vel de torrentibus, vel de conuallibus spirant, sunt Pseudoprophetæ, seductores,

Clemens Romanus Episcopus prima epist.

Ecclesia magna nauis.

improbæq; doctrinæ: promontoria autem & loca compagosa; hi, qui in potestatibus seculi sunt iudices, & pericula minantur & mortem: bithalassa verò loca, quæ duplicibus vndæ fallacijs æstibus verberãtur; dubijs mente, & de promissionum veritate nutantibus conferuntur, atque his, qui irrationabili fidem nostram ratione discutiunt: hypocritæ autem & dolosi, piratis similes habentur. Iam verò rapidus vortex & tartarea Charybdis, & saxis illisa naufragia, ac mortiferæ mersiones, quid aliud æstimanda sunt, quàm peccata? Restat igitur, vt hæc nauis, cursu prospero, tuta possit portum desideratæ vrbis intrare. Sed quis tandem exitus huius tempestatis? quis effectus? quæ merces? vtique probatio & reprobatio fidei, qua suos dominus examinare consueuit. Hæc est illa pala, quæ dominicam aream purgat, Ecclesiam scilicet, confusum aceruum fidelium euentilans, frumentum à paleis discernens. Hæ sunt scalæ, quas somniabat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descensum ad interiora demonstrantes. Totum quod agitur in ista naui, in persecutione, in tempestate, in turbine, gloria est Dei probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Et reuera, Illustrissime atq; humanissime Domine, in hac præsenti vita, proposita sunt nobis certamina, paratæ sunt coronæ, distributa præmia; vt vnusquisque eligat, quod sibi arriserit: quia nõ coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Vnde iuueni quondam Herculi secum consulenti, ad vtram viarum se conuerteret, an eam, quæ ad virtutes per labores ducit, an facilem per voluptates ingrederetur; duas ei fœminas, virtutem ac voluptatem, quarum mox tacitus apud se, è diuerso habitu, differentiam agnouerit, apparuisse fertur: altera quidem forma conspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, omnia fausta, faciliáq;, & ad vitæ solatia tendentia, per otium pollicendo, Herculem ad se trahere conabatur: altera verò, vultu rigido, squalenti, mœstóq; ore, magnam fiduciam, atq; constantiam præseferens, nihil iucundum, nihil amænum ostendebat; sed mille pericula, laboresq; immensos, terra mariq; subeundos; præmiũ tamen horum immortale, ad extremum verò, morientem Herculem secuturam, & inter deos collocaturam: quam secutum fuisse Herculem memoriæ proditum est. Sed heu illustrissime Domine, desunt nobis hodie isti Hercules, qui durum virtutis iter aggrediantur: nam ad vitium facilis vicinaq; semita cunctis panditur; at virtutis iter posuêre remotum cœlicolæ, durumq; prius, sed vertice summo dum fuerit, planum se offert quærentibus illud: virtus ergo colenda est, non imago virtutis; quia regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, quia laus virtutis in actione consistit. Atqui plurimi ex hominibus no-

[Margin notes: Tertullianus de fuga in persecutione. — Herculis electio. — Basilius de legendis libris gentilium. — Hesiodi carmina. — D. Paulus.]

stræ tempestatis, non veras virtutes colunt; sed vmbras atque imagines virtutum cõsectantur. vnde fit, vt in paucis admodum vera virtus inueniri queat, vitijs vbiq; dominantibus: fides abest, infidelitate dominante: pietas recessit, auaritia imperante: pax auolauit, publicè bellis sæuientibus, contra veritatem Catholicæ fidei priuatis inimicis vsque ad sanguinem furentibus: pudicitia in desertum se recepit, libidinibus effrenatis omnem sexum, & omnes corporis partes contaminantibus. ô perditissima secula! ô detestandam hominum libertatem! qui dum existimant nulli deo nos esse curæ, aut post mortem nihil esse futuros; totos se crapulæ & libidinibus addicunt: & dum licere sibi putant omnia, & impunè viuere, & mori sine Deo in hoc mundo; hauriendis voluptatibus sitientes incumbunt, per quas imprudentes in laqueos mortis incurrunt. Cæterùm, vt veritatem sanctarum scripturarum taceam, atq; antiquorum patrum sententias, quæ contra huiusmodi vesanos homines discertè copiosèq; loquuntur; illud vnum in medium afferre curaui, quod ab ipsa natura didicimus. Parens noster ille, vnus & solus Deus, cùm animal intelligens & rationis capax effingeret; ex humo subleuauit, & ad contemplationem sui artificis erexit: hunc Antropon Græci appellarunt, quòd sursum spectet. Nobis igitur status erectus, sublimis vultus, ab artifice deo datus, satis persuadere potest; voluptates effrenatas, libidines, ebrietates, contentiones, nouarum doctrinarum inuentiones, rationi humanæ non esse consentaneas, quippè, quæ curuant cœleste animal, & beluis simile efficiunt, quas natura pronis corporibus abiecit inpastum. O stultas hominũ mentes! ô pectora cæca! Quàmlibet in tenebris vitæ, quãtisq; periclis Degitur hoc æui quodcunq; est! Quis hæc ludibria hominum nostri temporis non derideat, qui habet aliquid sanitatis? præsertim eorum, qui nouas doctrinas sectantur, quiq; scripturis vtuntur non omnibus, neq; integris; sed, quæ ambiguè dicta sunt, eligentes, transferunt illas, sparsimq; voces pauculas veluti flosculos carpentes, non spectant in eis significatum, sed nuda dictione abutuntur: Quomodo, inquit antiquissimus Irenæus, si quis regis imaginem bonam, fabricatam diligenter ex gemmis pretiosis, à sapiente artifice, soluens subiacentem hominis figuram, transferat gemmas illas, & reformans faciat ex eis formam canis, vel vulpeculæ, & hanc male dispositam dehinc conformet, & dicat hanc esse regis illam imaginem bonam, quam sapiens artifex fabricauit? Eodem modo & homines nostri temporis, anicularum fabulas assumentes, post deinde sermones, & dictiones, & parabolas hinc inde afferentes, aptare volunt fabulis eloquia Dei: atque ita per

Hominis ratio atq; officia.

Clemens Alexandrinus 7. Stromatum.

Irenæus.

gemmarum phanthasiam decipiunt idiotas, & seducunt corda innocentium per dulces sermones, perditam libertatem viuendi: hinc hæreses: hinc errores plurimi exorti sunt: hinc ardet orbis terrarum diuersis dogmatibus: in causa est, quòd sacerdoti Dei non obtemperantur, nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui, si secundùm magisteria diuinæ obtēperarent paternitatis vniuersa; nemo aduersum sacerdotum collegiū quicquam moueret: nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens, seorsum foris nouam hæresim conderet.

Cyprianus epistola 3. hæreses vnde ortæ.

Inter autem huiusmodi errores, nullus periculosior, nullusq; deterior, quàm qui sanctæ & indiuiduæ Trinitatis sacrosanctum mysterium labefactare, atque euertere nititur. Quapropter, cùm in primo libro Pymandri aduersus eos, qui filij Dei Domini nostri Iesu Christi diuinitatem, atque æternitatem negant, pro nostra tenuitate, ac curta in tantæ rei maiestate supellectile disputarim; in hoc secundo aduersus eos, qui de Spiritu sancto peruersissimum dogma seminant, quod retroactis temporibus euulsum fuerat, quiq; de angelis bonis atque malis perperam obloquuntur, mihi disputandum esse duxi. Volens autem aliquod, vel tenuæ saltem, erga Amplissimam & Illustrissimam Dominationem tuam gratitudinis speciem prodere, sub tuis felicissimis auspicijs in lucem produximus, magnum illum Mercurium, de Spiritu sancto, & de angelis egregiè disserentem. Hunc læta fronte dignaberis accipere, Cardinalium S. Romanæ Ecclesiæ decus singulare, tui nominis auspicijs in lucem prodeuntem; tua enim eximia magnaq; authoritate cōmunitus, faustiùs proditurū in lucem, candidisque lectoribus gratiorem quoque futurum, minimè dubito. Id autem vt facerem, non tam mihi persuasit singularis atque perpetuus animi in nostrum seraphicum ordinem tui fauor, quàm vno omnium ore prædicata morum tuorum integritas, cum admirabili prudentia, pariq; humanitate coniuncta: insignis quoque doctrina, generosa animi celsitudo, grauitas, pietas verè Christiana, liberalitas erga omnes, præsertim erga eos, qui de fide Christiana bene meriti sunt, eximia beneficentia & affabilitas. Sed nulla laus tanto Principe dignior, quàm quòd vbiq; studeas paci concordiæq; Christiani populi, quodq; in ætate florenti Nestorem quendam, vt ita loquar, præstes, tùm principibus plurimis, tùm etiam Ecclesiæ Christi. Possem quidem ex antiquissima & nobilissima Medices familia, atque ex maioribus tuis omni laude clarissimis, vndequaq; Reuerendissimam atq; Illustrissimam Dominationem tuam commendare, atq; extollere: sed tunc aliena magis, quàm propria tua encomia retexerem: nec aliena opus

Hæresis periculosior.

ena opus habes, qui propria virtute ornaris, non ignota: nec tuas dotes prædico, sed pro donis in Illustrissimam & amplissimam Dominationē tuā collatis, & Deo gratias agimus, & nobis omnibus congratulamur. Eia Princeps nobilissime, diligentissimi prorethæ officium adhibe, in regenda hac naui, quæ per vndosum pelagus properat ad vnam potentis regni vrbem. Terreni spiritus de torrentibus & conuallibus spirant, naufragium minantur: promontoria & loca confragosa, pericula intentant & mortem: bithalassa verò loca, nutantes perturbant: astant dolosi piratæ, vltimum exterminium ostendentes: non deest rapidus vortex, & tartarea Charybdis: multorum vidimus naufragia, futura timemus. Quapropter optime Princeps, cū tuis simul, compesce terrenos istos spiritus: promontoria ista euerte: destrue bithalassa loca: piratas dolosos perde: funditus ad terram prosterne rapidum vorticem, & tartaream Charybdim, potestate, qua præditus es: sapientia, qua ornaris: generis nobilitate, & potentia, qua cæteris præstas hominibus. Illustrissimam atq; Reuerendissimam amplitudinem tuam bonis omnibus augeat Deus Omnipotens, qui est optimus maximus, à quo solo proficiscitur vera felicitas. Datum Cracouiæ ad S. Bernardinum. Anno 1585. 23. Ianuarij.

Cathalo-

Catalogus Tractatuum, qui in hoc ſecundo libro continentur.

PYMANDER

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

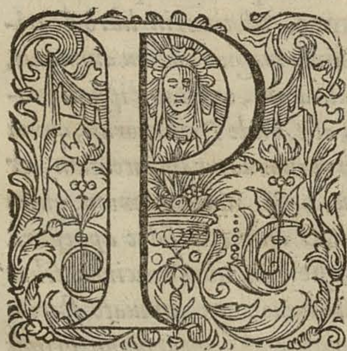
Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI ORDINIS MINORVM *Regularis obseruantiæ.*

TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.

MEns autem Deus, vtriusq; sexus fœcunditate plenissimus, vita, & lux, cum verbo suo, mentem alteram opificem peperit, qui quidem ignis, atque spiritus numen.

Commentum primum.

YTHAGORÆ, PLATONIS, OMNIumq; Ægyptioru͂, atq; Græcorum sapientum antiquissima doctrina fuit, & lege quadam sancita, quæ passim quodammodo de sanctæ atq; indiuiduæ Trinitatis Mysterio, apud illos sapientiæ duces, doctrinarum, artiumque inuentores illustres, legitur, atq; habetur. Sanè, Proclus Platonis Theologiam explicans, quam tradiderat Plato in epistola de tribus Imperatoribus, cum illustribus illis consentit Platonicis, nempè Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio: asseritq; Platonem à Pythagoricis accepisse: Pythagoram verò ab Aglaphemo, & Orpheo. Omnis, inquit, Græcorum Theologia, nata est ab Orphei mysteriis. Quamobrem idem Proclus, nomina quidem, primùm elicit à Chaldæis, Ægyptiis, nouissimè verò à Græcis celebrata. Sunt autem, vnitas, bonum. Plato in 6. de repub. bonum vocat, à quo mens gignitur: in Parmenide dicit vnitatem, diuinarum vnitatum creatricem. Porro diuinæ vnitates, sunt angelorum chori, quos in nouem distinguit: quem Dionysius forsitan secutus est. Vnitatem autem præfert ipsi menti, quam sibi vnit, & copulat. Itaq;, vnitas, patri in diuinis competit, filio autem, mens. vnitas est omnium rerum causa, sine qua nihil potest existere, bonum verò productionis, atq; manationis principium. bonum igitur est omnium fons, & origo; vnitas autem coniunctio omnium. Planè, hæc duo nomina, vnum, & bonum, à Chaldæis, authore Psello, primùm tradita fuisse legimus: Vnum principium, inquit, dicunt esse, quod

Trinitatis mysterium secundum Philos. — Proclus. — Vnitas. — Bonum. — Plato. — Mens. — Psellus.

Tria principia. *bonum, & vnitatem appellant. Eodem libro: Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, bonum, mentem, animam. bonum scilicet Patrem, mentem filium, animam spiritum*
Plotinus. *sanctum. Plotinus quoq; ex philosophia Platonis: Omne, inquit, quod non est primum, non est simplex. Vnum est quid, & eius quod dicitur vnum, natura eadem: etenim hæc*
Bonũ, mens, anima. *ipsa non est aliud: vnum ergo, deinde bonum. Et cùm dixerimus vnum, & bonum, oportet eandem sentire naturam, ac primò quod sit simplicissimum, & sufficiens per se, quod non sit ex pluribus, sic enim tolletur, quòd non sit in alio: quoniam, quicquid in alio est, etiam ab alio est. Si igitur non ab alio, neq; in alio quidem est; necesse erit super ipsum nihil esse. Deinde, mens statuenda est, & id, quod primo intelligit: deinde anima post mentem. Bonum sine mente esse non potest, neq; mens sine anima, deniq; neq; anima sine bono, & mente: atq; ita tria sunt, & vnum, nec plura, nec pauciora.*
Numenius. *Numenius etiam Platonicus, & temporis antiquitate, & sapientiæ nobilitate præstantissimus, multa de sancta trinitate descripsit: Deus quidem, inquit, prius in seipso existens, est simplex, quòd ipse sibi vbiq; coniunctus est, nec vsquam diuiduus. At, & secundus Deus, & tertius est vnus.*
Plato. *Plato in epistola ad Dionysiũ, qui eum de natura dei percunctatus fuerat, scribit: De natura primi, inquit, loquendum est tecum per enigmata, vt si quid epistola terra vel ponto perpessa fuerit, qui legerit, nõ intelligat. Sic habet res, circa omniũ regem, omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeq; est causa omnium bonorum. secundum autem circa secunda, & tertium circa tertia.*
Porphyrius. Cyrillus. *Porrò hæc à Porphyrio diligenter explanantur, authore Cyrillo lib. 8. contra Iulianum. Scribit igitur Porphyrius in quarto libro historiæ philosophi: Vsq; ad tres subsistentias, dicit Plato, dei progredi essentiam, & esse quidem summè deum bonum: post illum autem secundum conditorem: tertiam autem mundi animam.*
Animam mũdi.i. spiritus sanctus. *vocabant autem spiritum diuinũ, animam mundi, quandoquidem ab ipsa, vitam mutuent vniuersa: vnde hominum, pecudumq; genus, vitæque volantum: & quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.*
Dauid. Virgil. *quam ob rem Dauid cecinit: Emitte spiritum tuum, & creabuntur. & alibi Poeta ait, Deum ire per omnes terras, tractusq; maris, cœlumq; profundum.*
Mercurius. *Mercurius in sermone ad Asclepium hæc ait:* Spiritu agitatur, & viuificatur omnis in mundo species: spiritus implet omnia, mundus nutrit corpora, spiritus animas.
Plotinus. *Plotinus in libro de tribus imperatoribus. Animatio mundi est spiritus dei. Anima magna cœlum animauit, Hæc ingressa cœleste corpus dedit vitam, dedit immortalitatem, excitauit ipsum prostratum. Non immeritò ergo poëta canit: Spiritus intus alit.*
Pythagoras. *vnde Pythagoras, quum audisset hunc spiritum, censuit esse animam, per omnem rerum naturam intentam, & commeantem:*
Cicero. *hoc Cicero de natura deorum interpretatur* ψυχὴν *id est, animum, quem cæteri dicerent animam. Itaq;, & animus mundi, & anima, & animatio solet appellari. Loquens præterea Cicero de ordine mundi: Hæc, inquit, ita fieri omnibus concinnentibus inter se mundi partibus profectò non possent, nisi ea vno diuino, & continuato spiritu continerentur.*
Damascius. *Damascius Platonicus de Ægyptiis sic loquitur: Ægyptij, inquit, primũ principium appellant tenebras incognitas, super omnem cognitionem, ter istud acclamantes: triplicem deitatem, siue numina designantes.*
Isa. *Sic Isaias, vidit Seraphim, audiuitq; ea dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth: bonum, mentem, & animam.*
Dauid. Orpheus. Paulus. *Tenebras autem vocant Ægyptij, quia nimirum posuit tenebras latibulum suum, & est caligine septus. deniq;, authore Paulo, lucem habitat inaccessibilem.*
Plutarchus. *Plutarchus refert apud Ægyptios in templo Mineruæ, hæc inscripta fuisse: Ego sum omne quod fuit, quod est, quod futurum est. Velum meum nemo mortalium hactenus reuelauit.*
Calcidius. *Calcidius præterea Platonicus in Timæum sic scribit: Origo, inquit, omnium rerum est summus deus, post quem prouidentia eius: secundus deus, lator legis, & vtriusq; vitæ tam æternæ, quàm temporariæ: tertia est substantia, quæ secunda mens, intellectusq; dicitur, quasi quidam custos legis æternæ. Itaq; primus Deus iubet, secundus ordinat, tertius in-*

De trinitate.

tius intimat. Post summum bonum, quod omnia expetunt, sequitur secunda res, id est, mens, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum bonum conuersionem. huic obsequitur secunda mens, id est, Anima mundi: hinc fatum. Nomina primi apud Calcidium hæc sunt: Iussor, imperator, dictator. Secundi verò, lator legis, iudex, author æternæ & temporariæ vitæ, prouidentia, idea rerum, aula formarum ditissima, æmula bonitatis. Tertij, Intimator, vniuersalis afflatus, bonorum largitor, qui funditur, mittitur, & datur. Pletho & Gemistus, secundùm Sibyllarum oracula, ac magiam ipsorum, has proferunt sententias: Omnia, inquiunt, perfecit pater, & menti tradidit secundæ. Vnde Plotinus inducit Platonem loquentem: O homines, quem vos arbitramini Deum mundi creatorem, non est primus, sed est eo superior. Bessarion etiam hoc dogma tum Chaldaicum, tum Platonicum comprobauit lib. 2. Seruat, inquit, hoc propositum Plato semper, vt non primum per se principium existimet creatorem rerum sensibilium propinquum; sed eum, qui post primum illum, quem vnum vocat, secundo loco constitutus est: cui cùm materia, tum ideæ à primo attributæ sunt, quas respiciens creator secundus, formas materiales, atque sensibiles materiæ imprimit. hoc cùm Auicenna Arabs legisset, & non intellexisset, credidit primam intelligentiam creasse secundã, secundam verò producere tertiam. Est autem hoc dogma Plotini, aliorumq́; Platonicorum, qui præcipuè tradiderunt à secunda mente, id est, à filio, tertiam produci, nempe spiritum sanctum. Primam verò duntaxat genuisse filium suum primogenitum, qui deinde visibilia, & inuisibilia creauerit, à quo prodeat anima mundi. Suidas probus author testatur Trismegistum appellatum, quia de trinitate quodam diuino spiritu locutus sit. Erat, *inquit,* lumen intellectuale. *Ante lumen intellectuale, saltem prioritate originis.* Et erat semper mens mentis luminosa, & nihil aliud erat, quàm horum vnitas, & spiritus omnia continens. Extra hanc non est deus, non angelus, non substantia vlla alia, omnium enim est dominus, & pater, & deus, & fons, & vita, & potestas, & lumen, & mens, & spiritus, & omnia in ipso, & sub ipsum sunt. *Consentit his Plato in epistola, quam scribit ad Hermiam, & Erastum, & Coriscum. Hanc epistolam omnes vos cùm tres sitis, legere oportet, inquit, & maximè congregatos, adiurantes deum ducem, huiusq́; ducis, & authoris patrem dominum, quem rectè philosophantes cognoscamus: Et in Epinomide: Honores tribuamus, ait, non vt huic quidem annum, alij verò mensem, aliis autem nullam partem deputemus, nullumuè tempus, in quo ex suo egrediatur polo, simulque perficiens mundum, quem constituit verbum, quod omniũ sapientissimum. Hoc beatus primùm quidem admiratur, & addiscendi amorem habet, quantùm mortali naturæ possibile. Porrò in hoc Plato clarissimè ostendit, patrem, verbum, & amorem. Pythagoras quoq́;, authore philosopho in primo de cœlo, & mundo, trinitatis mysterium cognouisse videtur: Ipsa tria, inquit, omnia sunt, ipsum verò ter est ipsum, siue id, quod omni ex parte est. Nam, vt Pythagorei sentiunt ipsum omne, ipsaq́; omnia tribus sunt definita: finis enim medium, atq́; principium eum habent numerum: qui est ipsius omnis, hæc autem trinitatis. Quocirca etiam à natura sumentes, veluti ab illius lege in deorum sacrificiis celebrandis hoc vtimur numero. Itaq́; per celebres, atq́; insignes sapientes, Trinitatis sanctæ mysterium à longè salutantes, sub inuolucris, atq́; quibusdam similitudinibus efferre gestientes, vix tandem ad id deuenerunt, vt nobis sub quibusdam nominibus, personarum distinctionem ostenderent. Est enim hoc sacrosanctum trinitatis mysterium ab omni prorsus intellectu creato quàm remotissimum, vtpote ipsius maiestatis altitudine cuiusuis creatæ naturæ captum superans. Quare, si quippiam antiquis illis reuelatum est sapientiæ ducibus; id profectò ex diui Pymandri benignitate emanasse, dubium non est, qui omnes cupit ad veritatis agnitionem pertingere, suiq́; participes fieri. Quam ob causam, postquam sapientissimum Mercurium de incomprehensibili, sanctissimaq́; verbi sui generatione instruxit, vt in primo libro dixi, iam pergit, alterius personæ, nempè diuini*

Pletho Gemistus.
Plotinus.
Bessarion.
Quare Auicenna errauit.
Suidas.
Trismegistus In Asclepio.
Plato.
Verbum sapientissimum.
Pythagoras De trinitate.
Exponitur textus.

De numero ternario.

spiritus productionē ostendere. Mens autē Deus, *inquit*, vtriusq; sexus fœcūditate plenissimus, cū suo verbo mentē aliam opificē peperit *hæc planè nō sine magna animi modestia intelligenda sunt: siquidē vtriusq; sexus fœcunditas, in illa sancta, ineffabiliq; trinitate, vtriusq; potentiæ, Intellectus scilicet, & voluntatis partus est plenissimus. Verbum namq; lucidum, atq; diuinum, diuino producitur gigniturq; intellectu, quemadmodum in primo libro dixi: spiritus autem numen, partus est diuinæ voluntatis. Igitur vtriusq; sexus fœcunditate noster Pymander plenissimus est. De qua quidem fœcunditate, ac personarum trinitate, distinctione, proprietate, nobis posthac loquendum est atq; disputandum.*

Fœcunditas diuina.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Ternarij numeri Sacramentum.

Vantùm apud antiquos sapientiæ cultores semper valuerit numerorū authoritas, cùm ex philosophiæ principibus, tum etiam ex sacris literis percipere possumus: Omnia, inquit sapiens, Deus fecit in numero, pondere, & mensura. omnia planè suis constant numeris, appenduntur ponderibus, mensuris discreta subsistunt. Quamobrem, diuus Plato in Epinomide: Si quis, inquit, ab hominum natura numerum auferat; nunquam prudentes nos erimus. Qui autem veræ rationis, atque prudentiæ expers est, is sapiens quomodo vnquam euadet? cui verò deerit sapientia, vniuersæ virtutis pars maxima, is cùm bonus absolutè esse nō possit, nunquam beatitudinem assequetur. Itaq; numerum præsupponere, necesse est omninò: eo enim sublato, omnes propemodum artes euanescerent: tota enim musica, motus, & vocum numero indiget. Mali nullus numerus causa est: nam irrationalis, & inordinata, deformis, inepta, inconcinnaq; agitatio, omnia denique, in quibus mali quippiam inest, numero carent. Et 6. de legibus: Nulla, inquit, disciplina ad artes vniuersas tantam habet vim, quantam numerorum cognitio. Pythagoras etiam Italicæ philosophiæ princeps, Deum, animas nostras, cunctaq; quæ fiunt, numeris constare asseruit, ex eorumq; harmonia, atq; concentu vniuersa generari. Est autem numerus (authore Pythagora, vt dixi in primo libro) extensio, atque actus seminalium rationum in vnitate regnantium. Numerus præterea est in diuina mente consistens; à quo, & ex quo omnia componuntur, & permanent ordine quodam indissolubili inuicem distributa. Quoniam igitur numeris, & visibilia, & inuisibilia, omnia constant: illa ergo diuina maiestas, numero fortassis carebit? minimè. Est enim numerus seipsum mouens: numerus autem vnius non est: quippe cùm sit multitudo ex vnitatibus collecta. Cæterùm, quia gaudet Deus numero impari, multitudo verò à summa simplicitate quàm longissimè abest: primus ergo numerus impar, nempè ternarius in diuinis, non immeritò est constituendus. Sanè, Deus ternario numero res prorsus omnes gubernat, atque eodem numero res ipsæ terminantur. vnde Virg: Numero Deus impari gaudet: mundi enim faber, primò singula creat, deinde illa ad se rapit, postremò, perficit, atque complet. Planè singula quæq; ab illo perenni fonte fluunt, dum inde nascuntur, in eundem postea refluunt, primam scilicet originem repetentes. Vltimò, perfectam, atque consummatam, absolutamq; perfectionem assequuntur. Iure ergo Orpheus, Iouem principium, medium, & finem vniuersi vocauit. Principium, inquam, vt producentem; medium verò, vt producta ad seipsum trahentem; finem autem, vt perficientem ad seipsum redeuntia. Præterea, non solùm est principium, medium, & finis; verùmetiam, bonum, pulchrum, & iustum: bonum creat: pulchrum allicit: iustum perficit. Patri, principij, boniq; ratio competit: medij verò, atque pulchri, filio: diuino autem spiritui, finis, iustiq; conditio. hoc est fortassis, quod Theologi

Salomon. Plato. Numeri necessitas. Pythagoras quid sit numerus. Ternarij ratio. Deus gaudet numero impari. Virgilius. Orpheus.

De numero ternario.

Theologi dicunt, vnum, speciem, & ordinem, quæ in rebus conditis conspiciuntur: vnum quodq; enim, vnum aliquid est, & aliqua specie formatur, atque ordinem aliquem petit, aut tenet: atque ita in creaturis prælucet vestigium trinitatis. Summa autem origo, authore August. de vera religione, in diuinis, est pater: perfectissima pulchritudo, filius intelligitur: beatissima verò delectatio, spiritus sanctus. Trinitatem itaq; intelligimus vnum Deum patrem, à quo sumus: & filium per quem sumus: & spiritum sanctum, in quo sumus: hoc est, principium ad quod recurrimus, & formam, quam sequimur, & gratiam, qua reconciliamur. vnum scilicet, quo authore conditi sumus: & similitudinē, per quam ad vitam, siue ad vnitatem reformamur: & pacem, qua vnitati adhæremus. Latissimè ergo patet ternarij numeri sacramentū, quod profectò singulæ quæq; res præseferre videntur. Extat insuper apud antiquos non contemnenda numeri ternarij authoritas. Multi fuerunt Patriarchæ, & Deus seipsum Patriarcharum vocat Deum. Ego Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: non quòd non sit etiam Deus Moysi, & Ioseph, omnium enim Deus est, qui inuocant eum in veritate; sed veneratur sicut in imagine, in terris cœlestia. Tres Patriarchæ sunt in honorem Trinitatis. Tres virtutes, fides, spes, & charitas. In tria diuisum est vniuersum, nempè in ordinem cœlestium, terrenorum, & inferorum. In tria secantur tempora, in præterita, præsentia, & futura. Tres sacerdotes nominantur, Moses, Aaron, & Samuel. Trium celebris est memoria Regum, Dauid, Ezechiæ, & Iosiæ. In camino tres pueri. In montem cum Christo conscenderunt tres Apostoli. Multi in cœlo angeli, & tres apparuerunt Abrahæ. Tres dies, & totidem noctes perrexit Abraham, Isaac immolaturus. Ionas tribus diebus fuit in ventre Ceti. Populo priori tres erant ordines, sacerdotium, regnum, & prophetia. Cornu item erat olei sanctificationis, & vna fuit vnctio, tria verò dona: vnum cornu, tria charismata; inungebantur enim sacerdotes, Reges, & Prophetæ. Tres sunt angelorū Hierarchiæ. Prima circa omnium principem assiduè versatur, habetq; tres angelorum ordines, nempè Seraphinos, Cherubinos, & Thronos. Porrò Seraphim, Dei charitatem, Cherubim autem sapientiam, Throni verò, iudicium Dei præseferre videntur. Secunda Hierarchia, vniuersum miratur; ideò tribus angelorum ordinibus adornatur, nempè dominationibus, virtutibus, & potestatibus. Cæterum dominationes, Dei regnum, virtutes autem, miracula, potestates verò, Dei potentiā ostendunt. Tertia Hierarchia particularibus inuigilat; vnde habet principatus, archangelos, & angelos: Principatus, Dei distributiones, Archangeli, consilia, Angeli verò enuntiant diuinā prouidentiam. Tres ergo illæ Hierarchiæ, in singulos tres ordines distributæ, Trinitatis admirabile, sanctumq; venerantur Sacramentum. Tres magi cum tribus muneribus iter trium dierum petijt Moyses, Exo. 5. Estote parati in diem tertium. 19. Exo. Tria sunt in hoc mundo, omni malo deteriora: anima in peccato perseuerans, angeli mali eam rapientes, & infernus. tria optima, anima in bonis perseuerans operibus, angeli boni, & paradisus. Tres homines commendantur, Noe, Iob, & Daniel. Tres mortui à Domino suscitati. Trina interrogatio, confessio, & negatio Petri. Trina oratio Christi, & Danielis. Trina demissio Linthei in visione Petri. Actor. 11. Tres mensuræ similaginis accepit Sara, Gen: 18. Tria sata farinæ, diuinitas, anima, & caro Christi. Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus. & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Tribus digitis appenditur moles terræ Isa. 40. Tres ciuitates refugij æquali spatio à se distantes. Tria sunt intellectu difficilia, via aquilæ in cœlo, via colubri super petram, via nauis in Mari. Et hæc quidem sacris sufficere puto. Iam ad naturalium speculatores accedamus. Plato in Timæo, tres mundos constituit, & tria itidem chaos. Tres mundi principes posuit Zoroastres. Tres ordines, scilicet ideas, rationes, & semina posuit Plato; ideas in Deo, rationes in mente, & semina in anima. Tribus Pythagorei Deum colere cōsueuerunt, nempè thure, igne, & oratione. Numerus præterea ternarius est perfectus: constat

Vestigiū Trinitatis.
Augustinus.
Vnum.
Species.
Ordo.

Ternarij similitudines in rebus.

Scripturæ de numero ternario.

Tres Hierarchiæ angelorum.

Ratio ordinis in angelis.

Numeri ternarij perfectio.

De numero ternario.

constat enim ex partibus suis simul sumptis. in quantitate quoque continua perfectus reputatur, quæ constat ex principio, medio, & fine. Amplius, numerus ternarius constat tam ex partibus aliquotis, quàm non aliquotis. insuper, in duo æqualia diuidi non potest, ob vnitatem, quam habet annexam. vnde præter vnitatem nihil habet, quia nimirum tres sunt personæ, & vna deitas, atque substantia. In creaturarum conditione, Dei apparet potentia, quæ patri attribuitur: in dispositione earundem, sapientia, & hæc ad filium spectat: in ornatu verò, bonitas .i. spiritus diuinus. In quolibet præterea indiuiduo, virtutem inuenies, speciem, & vtilitatem. virtus, patri in diuinis conuenit: species filio: vtilitas autem spiritui sancto. Videmus Solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Similiter ignis tria habet, motum, lucem, & feruorem, quæ ab inuicem non separantur. Tres præterea sunt animæ potentiæ, vna autem anima, atque vita. Quamuis, inquit August. 14. de trinit: Humana mens non sit eius naturæ, cuius Deus est; imago tamen illius est, quo nihil melius est, ibi quærenda est, .i. in mente: eo enim ipso imago Dei est mens, quo capax eius est, eiusque particeps esse potest. Mens autem meminit sui, intelligit se, diligit se. vnde apparet quædam trinitas memoriæ, intelligentiæ, & amoris. hæc autem tria, non sunt tres; sed vna vita, vna mens, vna essentia: itaque hæc tria, vnum sunt; quia vna vita, vna mens, vna essentia: vnde non pluraliter; sed singulariter dicuntur: eo verò tria, quo ad se inuicem referuntur. Et hæc quidem æqualia sunt, non solùm singula singulis; sed etiam singula omnibus; alioqui non se inuicem caperent: se autem inuicem capiunt: capiuntur autem & à singulis singula, & à singulis omnia. memini enim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere, & velle, atque meminisse: & volo me velle, & meminisse, & intelligere. Totam præterea meam memoriam, & intelligentiam, & voluntatem simul memini: quod enim memoriæ meæ non memini; illud non est in memoria mea: nihil autem tam in memoria est, quàm ipsa memoria: totam ergo memini. Item, quicquid intelligo, intelligere me scio, & scio me velle quicquid volo, quicquid autem scio, memini: totamque ergo intelligentiam, totamque voluntatem meam memini. Amplius, cùm hæc tria intelligo; tota simul intelligo: neque enim quicquam intelligibilium est, quod non intelligam, nisi quod ignoro: quod autem ignoro, nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibilium non intelligo, consequenter etiam nec memini, nec volo. quicquid ergo intelligibilium memini, & volo, & consequenter intelligo. Voluntas quoque mea, totam intelligentiam, totamque memoriã meam capit, dum vtor toto eo, quod intelligo: & memini. Cùm igitur inuicem à singulis & omnia, & tota capiantur; æqualia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis, & hæc tria vnum, nempè vna vita, mens, atque essentia. Non temerè ergo ait Moyses: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Sanè, vnitatis, ac trinitatis imaginem gerit diuinæ: quippè, qui diuinæ consors est naturæ. Tres apud logicũ habentur syllogismi, Dialecticus, Sophisticus, & demonstratiuus: ex tribus constat verus syllogismus, scilicet, maiori, minori, conclusione. Tres etiam habentur apud Rethoricum rationis species, nempè demonstratiua, deliberatiua, iudicialis. Tres sunt numeri apud Arithmeticũ, perfectus, vt sex; diminutus, vt octo; superfluus, vt duodecim. Triplex est musica, mundana, humana, instrumentalis, authore Boëtio: instrumentalis, rursus in rithmicam, metricam, & harmonicam diuiditur. Tres sunt philosophiæ partes, rationalis, naturalis, diuina. Tres sunt leges, naturalis, scripta, & gratiæ, nempè euangelica. quòdsi licet ea, quæ à nonnullis scribuntur, adducere, timeo oneri me esse legenti: subscribam tamen, vt quisque pro suo libitu accipiat.

Ternarij obseruatio in rebus.

Imago trinitatis in anima.

Potentiarum æqualitas in anima.

Ternarius numerus in artibus.

Grippus ternarij numeri.

Ter bibe,

De numero ternario.

Ter bibe, vel toties ternos, sic mystica lex est,
Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti,
In paribus nouies ternis contexere cubum.
Iuris idem tribus est, quod ter tribus omnia in istis,
Forma hominis cœpti, plenicq; exactio partus.
Quinque nouem nouies fati tenet vltima finis.
Tris Ope progeniti fratres, tris ordine Parcæ,
Vesta, Ceres, & Iuno decus muliebre sorores.
Inde trisulca Iouis sunt fulmina, Cerberus inde,
Inde tridens, triplexq; Helenes cum fratribus ouum,
Ter noua Nestorios impleuit purpura fusos.
Et toties trino cornix viuacior æuo,
Quam nouies terni glomerantem secula tractus
Vincunt æripedes ter terno Nestore cerui.
Tris, quorum ætates superat Phœbeius oscen,
Quem nouies senior Gangeticus anteit ales,
Ales cinnameo radiatus tempora nido.
Ter gemina est Hecate, tria virginis ora Dianæ.
Tris Charites, Tria fata, Triplex vox, trina elementa.
Tris in Trinacria Sirenes, omnia trina,
Tris volucres, tris semideæ, tris semi puellæ,
Ter tribus ad palmam iussæ certare camenæ:
Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.
Tris sophiæ partes, tria punica bella, Trimestris
Annorum, cœlicq; vices, noctisq; per vmbram,
Ter gemini vigiles, ter clara instantis eoi,
Signa canit serus deprenso Marte satelles,
Et qui conceptus triplicatæ vespere noctis,
Iussa quater ternis suspendit opima trophæis,
Et lyrici vates numero sunt Mnemosynarum
Tris Solas, quondam tenuit quas dextera Phœbi,
Sacrauit toties ternas ex ære citeron.
Religione patrum, qui sex perijsse timebant.
Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo:
Qualia bis genito thebis trieterica Baccho,
Tris primas Thracum pugnas, tribus ordine sellis.
Iuliadæ patri inferias misêre sepulto.
Illa etiam thalamos per trina ænigmata quærens,
Qui bipes, & quadrupes foret, & tripes, omnia solus
Terruit Aonia volucris leo, virgo triformis,
Sphynx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
Trina in Tarpeio fulgent consortia templo.
Humana efficiunt habitacula, ter genus artes,
Parietibus qui saxa locant, qui culmine tigna,
Et qui supremo fucat tectoria cultu.
Hinc bromij quadrantal, & hinc sicana medimna,
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat vsus agendi.
In physicis tria prima Deus, mundus, data forma,
Tris genus omnigenum, genitor, genitrix, generatum,

Per trina

Per trina species trigonorum linea currit.
Æquilatus, vel crure pari, vel in omnibus impar,
Tris coit in partes numerus perfectus, vt idem
Cum grege ter terno per ter tria dissoluatur.
Ius triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vsque est.
Interdictorum trinum genus, vnde repulsus
Vi, furto, aut vtrobiq; fuerit, quorumue bonorum
Triplex libertas. capitisq; minutio triplex.
Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,
Etenui filio, triplex quoque forma medendi,
Quæ logos aut methodos, cuique experientia nomen.
Et medicina triplex, seruare, cauere, mederi.
Orpheus hinc tripodes, quia sunt tria, terra, aqua, flammæ.
Triplex syderibus positus, distantia, forma,
Et modus & genitrix modulorum, musica triplex:
Mista libris, secreta astris, vulgata theatris.
Martia Roma triplex, equitatu, plebe, senatu.
Tris equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.
Geriones triplices, triplex compago chimæræ,
Scylla triplex, commista tribus, cane, virgine, pisce.

Sed de numeri ternarij similitudinibus, authoritatibus, atque exemplis, hæc adduxisse, ne dum sufficere puto, verùm consuetæ methodi ordinem excedere.

CAP. II.

Si in diuinis sit propriè numerus.

Quid sit numerus.

Vmerus, authore Boetio, est multitudo ex vnitatibus aggregata: Multitudo autem interdum transcendens dicitur, quatenus scilicet rerum est secundùm essentiam differentium. Aliquando verò prædicamentaria, quæ ex continui diuisione causatur. Pari etiam modo, quædam vnitas transcendens appellatur, quæ est entis passio: alia verò prædicamentalis, à continui diuisione proficiscens. Cæterum Auicenna vnitatem transcendentem, siue vnum transcendens, accidens appellauit: tale siquidem vnum, denominatiuum est, quod profectò ad accidentis naturam spectat. Est etiam principium numeri, quod est accidentis. Insuper aliquod addit positiuum reale, alioqui nugationis vitium incideremus, dum dicimus, ens est vnum, idem repetentes. Oppugnat hanc Auicennæ sententiam Auerroes 4. met. philoso. authoritatem sequens: Methaphysici, inquit, interest, quemadmodum de vno; ita etiam de ente cogitare: vnum enim, & ens realiter non distinguuntur. Præterea, si vnum, enti dispositionem additam dicat; profectò processus esset in infinitum. Etenim, si homo est vnus, ob eam sanè dispositionem entis naturæ additam: Aut certè illa dispositio est ens, vel nihil: Porrò dici non potest nihil esse; est ergo ens: sed omne ens, est vnum per dispositionem sibi additam, atq; ita illa dispositio erit vnum per aliam dispositionem, & sic in infinitum. Præterea, quæ sunt eadem realiter, eandem profectò subeunt naturam: sed ens & vnum, sunt idem realiter: ea namq;, quorum separatio contradictionem includit, sunt idem, sed ens & vnum, subiectum & propria passio sunt huiusmodi: sunt igitur idem realiter. Quare ens & vnum, eandem prorsus subeunt naturam. Amplius, omne prius à suo

Auicenna de vnitate transcendenti.

Commẽtator

Vnum & ens quomodo distinguuntur.

1.

2.

3.

Si in diuinis sit numerus.

superiori essentialiter distinctum, atque absolutum, sine illo certè consistere potest: quare si ens prius sit quàm vnum, sicuti subiectum prius est accidente; ens vtique in rerum natura, sine vnitate consistere poterit: eritque ens, & non vnum. Suffragatur nobis philosophus 7. met. Substantia, inquit, prior est accidente, non solùm natura, sed etiam tempore. Vnde, quantum ad se pertinet, sine accidente potest consistere: quod profectò õnibus modis falsum esse reputamus, vt ens sit, & non vnum. Adhuc, Auicenna reputat vnum esse accidens, quia est principium numeri, quod est accidens. Atqui, idem per se in diuersis esse prædicamentis, authore Boetio, capitulo de qualitate, est impossibile. Sanè, diuersorum generum, & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, & differentiæ, teste philosopho in ante prædicamentis: & in primo posteriorum ait, prædicamentorum essentias esse impermixtas. Sed vnum, quod cum ente conuertitur, in omni planè genere inuenitur, quemadmodum & ipsum ens: determinati ergo esse generis, est impossibile, alioqui diuersis in generibus inueniretur: atque ita tale vnum non esset principium numeri. Itaque vnum transcendens, in quocunque ente inueniatur, præter illud ens, cuius passio nominatur, positiuum dicit nullum: nisi duplicem ex principali significato negationem in ente. Prima quidẽ est, diuersitatis negatio à seipso, quæ est sui ipsius indiuisio: Altera verò est negatio identitatis cum alio, hoc est, diuisio ab vnoquoque, quod non est ipsum. Hæ autem negationes ex natura rei, absque omni intellectus operatione in ente habentur reali, & secunda primam præsupponit, ideo enim ab aliis secernitur, quia in seipsum non diuiditur, siue à seipso non segregatur. Ad Auicennæ autem rationes sic respondere possumus. Ad primam, quæ ita arguebat: Vnum non est genus, nec differentia entis, nec ponitur in diffinitione quidditatiua alicuius substantiæ: ergo est accidens. Respondeo, vnum non esse accidens prædicamentale, siue vnum ex nouem accidentium generibus, sed prædicatiuũ potiùs, quod reuera formalem rei rationem non ingreditur, nec de ente, aut de aliis prædicatur in primo modo dicendi per se. Porrò tale accidens prædicatiuum, naturæ rei, cuius est accidens, non addit aliquid reale, nisi indiuisionem. Ad 2. Si est idem aliquid esse ens, & vnum, ergo est nugatio dicere ens vnum, ac si diceres ens est ens: Respondet Commentator 4. met. Com. 3. non sequi aliquam nugationem: nam etsi ens & vnum eandẽ significent essentiã, modis tamen diuersis .i. diuersa ratione illam enuntiant: qua de causa, nulla committitur nugatio. Proinde, quamuis vnum & ens essentialiter, aut realiter non distinguantur; ens nihilominus aliam rationem indicat, nempè positiuam, vnum verò negatiuam in genere, hoc est, indiuisionem. Ad 3. sicut bis vnum numerale constituunt binarium; ita & bis vnum transcendens: sed primum est accidens: ergo & secundum. Respondeo, quòd quamuis vtrumque sit numeri constitutiuum, non eiusdem tamen est generis. Etenim, quemadmodum duplex est vnum, quod vt accidens, & non accidens distinguitur; ita planè duplex est numerus transcendens: vnus quidẽ, qui ex vnitatibus transcendentibus constituitur, abstrahitque à substantia, & accidente, vnde essentiarũ, vel formalis nominatur, vtpote ens: alius verò quantitatiuus dicitur, quippè, qui ex vnitatibus constituitur quantitatiuis, spectatque ad prædicamentum quantitatis: ex diuisione enim continui causatur, vt docet tertius liber physicorum. Porrò Auicenna arbitratus est omnem numerum, omnemque vnitatem, ad accidentis pertinere naturam, vt refert Commentator 4. met: com. 3. Præterea, illud vnum, quod de omnibus prædicamentis dicitur, reputauit esse numerorum principium: numerus autem est accidens: quare illud vnum accidens appellauit. Sed certum est, omnibusque propemodum probatur, vnum transcendens non esse principium numeri. Sed dicet aliquis, quamuis vnum non dicat aliquid positiuum cum ente, veluti accidens à subiecto essentialiter distinctum; secundùm tamen suam rationem formalem, qua distinguitur ab ente, non meram sanè negationem, sed aliquid certè positiuum anuntiat. vnum sanè, quod est principium numeri, multitudinem, quæ est aliquid positiuum, præcedere, clarissimè constat. Pari ergo ratione,

Rationes contra Auicennã. Arist. 7. met. cap. 4.

Vnum transcendens.

Duplex negatio.

Soluuntur rationes Auicẽnæ.

1.

2.

3.

Duplex numerus.

Vnum non esse meram negationem.

Si in diuinis sit numerus.

tione, vnum, quod conuertitur cum ente, quodq; est principium numeri transcendentis,
eiusdem erit naturæ: est enim mensura, vt dicitur 4. met. Vnitas præterea perfectionem
dicit simpliciter: quò enim aliquid est perfectius; eò magis est vnum: denique vnum
secundùm suam formalem rationem, est passio entis scibilis de ente, spectatq; ad metha-
physicum: dicit ergo aliquid positiuum, siquidem de non ente non habetur scientia. Itaq;

Rationes contrariæ.

vnum, hoc modo dicit aliquid positiuum, & est nihilominus negationis, vel priuationis
1. *principium. Verùm, huic sic disputanti, nonnullæ rationes aduersantur: & prima quidē,*
ei conformis est, quæ à Commentatore contra Auicennam disputante, adducitur. Pla-
nè, si illud positiuum formale, seipso vnum est; eodem modo, & ens: quòd si aliquo alio
2. *formali positiuo vnum erit; sic certè processus erit in infinitum. Amplius, ens secun-*
dùm suam rationem formalem positiuam, qua ab vno distinguitur, aut est vnum, aut
non. vnum autem esse, omninò necesse est. Tunc quæro, aut seipso, & proprio positiuo;
aut profectò, aliquo alio sibi addito: si seipso; habeo intentum: si extraneo addito; in
eandem reuera absurditatem incidemus, quam prius reprobauimus: nempè proces-
3. *sum ascendendi in infinitum dari. Adhuc, quæcunque formaliter ex natura rei distin-*
guntur in creaturis; eadem planè realiter distingui, necesse est: igitur si ens, & vnum,
vt positiua formaliter distinguantur: realiter ergo distinguerentur, quod est falsum. ex

Soluuntur rationes.

quo patet prædictam sententiam, veritati, rationiq; minime conuenire. Ad primam ra-
1. *tionem dico, in numero aliquid esse positiuum, & aliquid negatiuum: sicut enim vnum*
negationem dicit, & connotando subindicat positiuum, vel naturam substratam; ita
etiam & numerus: itaq; vnum, quòad suum connotatum positiuum, numeri pars, aut
principium est: secundùm autem huiusmodi significandi modum ab ente non distingui-
tur. quare, quæ ab argumento à proportione arguit, nullius valoris reputatur argumen-
2. *tatio. Ad 2. vni formaliter accepto non conuenit ratio mensuræ; sed ei potiùs, cui con-*
3. *uenit esse vnum, nempè substrato enti, ac positiuo. Ad 3. vnum formaliter acceptum,*
non perfectionem; sed vnius fundamentum indicat: illud autem, quod est ens substra-
4. *tum interdum perfectionem dicit simpliciter. Ad 4. vnitas non est passio positiua en-*
tis, sed negatiua: idq; ex natura rei. Porrò de non ente habetur scientia per rationem
alterius entis. Cæterùm, quamuis vnum, & ens realiter, atque essentialiter non distin-
guantur; non sunt tamen realiter idem: affirmatio enim, & negatio nunquam sunt idem
realiter: alioqui negatio per se esset res, quod est impossibile: nec sunt realiter diuersa,
sed non idem formaliter, quia nimirum vnum non est de conceptu quidditatiuo alterius;
sed extra potiùs, sicuti negatio est extra conceptum affirmationis: quam ob causam rea-
liter, aut formaliter non sunt idem. His itaq; sic elucidatis, ad id, quod in principio nobis

Vnitas quomodo sit in Deo.

quærendum esse proposuimus, accedamus. Vnitas namq; transcendens Deo attribuitur,
quæ planè duo subindicat: alterum quidem in se, atque à se indistinctionem entis, ab a-
lioq; distinctionem, aut cum vno non idemptitatem potiùs, idq; ex formali significato:
alterum verò, ipsum ens substratum, atque fundamentale connotando. ex quo patet v-
nitatem in Deo tum aliquid positiuum, tum verò aliquid negatiuum dicere. cùm enim
dicitur Deus vnus, indistinctio quidem diuinæ significatur essentiæ, negaturq; deorum
pluralitas. vnde huius nominis vsus in diuinis, negat magis, atque remouet, quàm aliquid

Vnitas numeralis non cōpetit Deo. Quomodo numerus sit in Deo.

ponit, aut stabilit. Porrò, vnitas numeralis propriè Deo conuenire non potest: illa enim
ab alia vnitate essentialiter distinguitur: deinde, vnitas & vnitas siue duæ vnitates ali-
quid maius, perfectiusq; efficiunt, quàm vna tantùm vnitas. sed ambæ conditiones à di-
uinis remouentur: vnitas quippe diuinæ essentiæ, neque maior fieri potest, neque à seipsa
distinguitur: est ergo in diuinis illa vnitas simpliciter transcendens, non numeralis. Cæ-
1. *terùm, quemadmodum vnitas numeralis in Deo esse non potest; ita etiam numerus pro-*
priè Deo non est tribuendus. numerus enim quantitas, est accidens: sed in Deum nullū
cadit accidens: igitur in Deum non cadit numerus, qui est quantitas: nec etiam nume-

Duæ productiones in diuinis.

rus transcendens: nam sicuti ibi non sunt virtutes essentialiter distinctæ; sic nec est aliquid manus. Amplius, numerus causatur ex diuisione continui: sed in diuinis non inuenitur quantitas: ergo quod prius. Quòd si numerus sese extenderit ad quamcunque multitudinem, seu pluralitatem significandam; tunc, absque dubio, in diuinis numerum reponimus, atque collocamus, quo, & personarum pluralitatem distinguimus, & attributorum, perfectionumque diuinarum multitudinem distinctè, clareque discernimus. Siquidem duplex est diuisio, vna quidem materialis, quæ fit secundum diuisionem continui, quā sanè consequitur numerus, qui est species quantitatis, inueniturque in rebus materialibus, quantitatem habentibus: alia est diuisio, quæ per oppositas fit atque diuersas formas. hanc autem, multitudo sequitur, quæ non est in aliquo genere; sed in transcendentibus potius, sicuti ens diuiditur per vnum, & multa. porrò hæc multitudo in rebus immaterialibus inuenitur tantùm. Quare, multitudo sic accepta, vtpote transcendens, ad multa se habet, de quibus prædicatur, sicut vnum, quod conuertitur cum ente: vnum autem significat ens indiuisum. itaque termini numerales in diuinis, illa significant de quibus dicuntur, solamque addunt negationem. Personarum igitur confusionem excludunt, quod est contra Sabellium, earundem verò solitudinem, quòd Fotino aduersantur. Quam ob causam termini numerales, cùm sint adiectiua, si substantiuis essentialibus addita fuerint, propositionem vtique falsam reddunt: veluti si quis diceret tres deos, aut tres sapientias. Quòd si personis addantur, nullum erit inconueniens: significant enim personarum distinctionem, per relationis modum. quid ergo sit numerus, aut quomodo diuinis conueniat personis, dictum est. 2.

Termini numerales in diuinis.

CAP. III.

Vnitatem, aut numerum non esse in diuinis.

VNitas dicens aliquid positiuū, ad genus spectat quantitatis: sed in deo nulla est quantitas: igitur, nulla est in eo vnitas. Sanè, vnum, multitudini, sicuti habitui priuatio opponitur: sed priuatio non dicit aliquid positiuum: nec ergo vnitas. Amplius, quod non est in diuinis, nō dicit aliquid positiuū: sed numerus non est in diuinis, est enim quātitas discreta, quæ in Deum non cadit: numerus ergo in Deo non dicit aliquid positiuum. Adhuc, sicut se habent vnū, & multa; sic album, & alba 4. met. sed vnitas non dicit aliquid positiuū in diuinis: nec ergo terminus numeralis. 1. 2. 3.

CAP. IIII.

Solutio.

AD primum, verum quidem est in diuinis numerum non inueniri, qui est quantitas: nam in Deo nullum potest esse accidens, nec vnitas, quæ primò est illius numeri principium, si propriè numerum acceperis. Ad confirmationem dico, quòd vnum non opponatur multis, sicuti vna negatio multis: principaliùs enim negationem, quàm aliquod positiuum annuntiat. Ad 2. numerus in diuinis non dicit aliquid positiuum sicut mensura, & mensuratum. Quòd si mensuram, atque mensuratum, vnitati, seu pluralitati diuinæ attribueris; ad modum vtique vnitatis se habebit, & numeri: non dicit tamen aliquod positiuum formaliter; sed fundamentaliter, idque per quandam connotationem. Ad 3. numerus in diuinis, siue termini numerales (si modò numerum largo modo acceperis) præcipuè negationes significant, quemadmodum & vnitas, connotant tamen positiua. Et hæc quidem de numero in diuinis diximus. 1. 2. 3.

Duæ productiones in diuinis.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Duas in diuinis productiones esse.

Postquàm ostensum est quomodo numerus sit in diuinis, deinde ostendere oportet, duas esse productiones: principium enim productiuum, aut est naturaliter productiuum, aut liberum. Plura sanè principia productiua, aut productiones esse nequeunt: sed in diuinis memoria inuenitur fœcunda, quæ est principium naturalis generationis: aliud igitur principium liberum productiuum, nempè diuinam voluntatem in diuinis inueniri, omninò necessarium est. atq; ita verissima est Mercurij sententia, vtriusq; sexus fœcunditate deum esse plenissimum. Hæc sanè duo, ad vnum reduci non possunt, quod sit alterum ipsorum:

Prima ratio. principium enim, quod ad aliud reducitur; profectò imperfectum reputatur, quod planè diuino intellectui, aut voluntati competere nequit: sunt certè simpliciter perfectissima. Neutrum ergo ad alterum ipsorum est reuocandum, aut reducendum. Nec ambo ad aliquod tertium, puta ad essentiam: essentia namq; est eiusdem rationis: sed principia sunt alterius rationis. siquidem productio per modum naturæ, authore philosopho 2. phy. alterius est rationis, quàm productio libera. sed in diuinis sunt huiusmodi productiones, vt dicit August 5. de Trinit. Filius, inquit, procedit, vt verbum, & imago, per

2. modum naturæ, spiritus verò sanctus, vt donũ, & amor, per modum voluntatis: ergo &c. Amplius, quod in diuinis, vnius est rationis; ex se augeri aut multiplicari non potest: quod enim est vnius rationis, non est in potentia ad singularitatem: sed in diuinis sunt

3. plures productiones: non eiusdem ergo, sed alterius creduntur rationis esse. Adhuc, vir-

4. tus summè actiua, summè sese diffundit: summa autem diffusio est, seipsum communica-

5. re, nempè naturam suam alteri largiendo: ergo. Boni præterea est, seipsum communicare: summum ergo bonum, est summè communicatiuum, idq; ad intra, nihil enim aliud potest esse summum bonum. Item perfectum est, quod potest producere sibi simile. 1. Met. & 4. metha. Sed deus est agens perfectissimum: igitur vniuoca productione, producit sibi simile. Porrò, quoniam processiones in diuinis sunt actiones in agente manentes, huiusmodi autem in diuinis, non nisi duæ esse possunt, scilicet intelligere, & velle: si vtraque non esset fœcunda processio; profectò non esset deus vtriusq; sexus fœcunditate plenis-

6. simus. Amplius, Omne id, quod ex sua ratione formali est principium productiuum, in quocunq; illud fuerit perfectum, erit certè productiuum. sed memoria perfecta, siue intellectus, obiectum habens intelligibile sibi præsens, ex sua sanè ratione formali, est productiuum notitiæ genitæ: vt videre licet in intellectu creato. In quocunq; igitur fuerit huiusmodi principium, est vtiq; productiuum. At, in deo est secundum rationem

Memoria fœcunda. sui: Est ergo ibi productio notitiæ genitæ. Porrò, per memoriam perfectam productio perfecta dici non potest, nisi illius extiterit notitia, quæ adæquetur memoriæ, siue intellectui, respectu huiusmodi obiecti. At, memoriæ, siue intellectui diuinæ personæ, quoniam est infinitus, notitia sola adæquatur infinita: obiectum enim est infinitum, & intellectus quoq;, ideo illius est obiecti comprehensiuus. Aliqua ergo persona diuina per memoriam, notitiam producit infinitam. Tale autem productum per intellectum, in nullo natum est recipi: non enim in diuinis, sicut in creaturis, illud potest accidens appellari.

Notitia genita. Itaq; notitia genita, per diuinum intellectum producta, est in se subsistens, atq; alia persona à producente. Et eodem modo est amor, qui ex diuinæ voluntatis fœcunditate pro-

Amor productus. ducitur. Sanè, intellectus & voluntas nedum sunt principia operatiua; verùm etiam productiua. Quatenus autem intelligunt, & volunt, respectu illorum actuum, qui sunt intellectio, & volitio, operationes immanentes, principia vocantur operatiua: productiua verò,

Duæ productiones in diuinis.

verò, illorum actuum respectu, qui sunt, dicere, & spirare. In creaturis, intellectus est potentia receptiua, quod certè ad imperfectionem spectat, & idem est potentia productiua, quod perfectionẽ sonat. Ad vnum ergo deueniendum est principium productiuũ, simpliciter perfectissimum, quod videlicet ex infinitæ perfectionis plenitudine, producit suamq; non expectat perfectionem à productione, vel producto. huiusmodi agens productiuum ab Auicenna, agens ex liberalitate appellatur. Sanè, in omni genere, est deueniendum ad simpliciter perfectum: sed nullum est agens simpliciter perfectum, nisi quod sua sponte, & liberè agit, secundùm eum planè modum, quem paulò ante recitauimus: in genere ergo principij productiui, est tale principium productiuum perfectissimum, cuius intellectus, per intellectionem, quam gignit, non perficitur. Igitur, productũ, non ideo productum est, vt producens per ipsum perficiatur; sed potiùs est ex perfectissima plenitudine producentis. Quòd si aliqua notitia genita esset in paterno intellectu, quæ non adæquaretur illi; aliam vtiq; gignere posset, atq; ita essent plures filij in diuinis, & plures amores. sed notitia genita, diuinæ æquatur memoriæ: igitur vna est ibi notitia genita, & similiter vnus amor. Potentia præterea ex se productiua alicuius producibilis, producit quidem; quòd si productum non sit natum in aliquo sibi proportionato recipi; per se vtiq; manebit subsistens. Itaq; pater notitiam genitam habet, non agendo vtique, hoc est, aliquid in se producendo, nec faciendo, id est producendo aliquid extra se, essentialiter distinctum. Verùm, quia productum in nullo recipi poterat, intellectus verò diuinus est sufficiens principium productiuum, vtpotè infinitus: ideo notitiam produxit subsistentem, quæ est persona filij, & cum filio, alteram mentem opificem, hoc est, spiritum sanctum. Duæ ergo sunt in diuinis productiones, & vna quidem naturalis, vt filij, altera verò libera, id est spiritus sancti.

Dicere. Spirare.

Auicenna.

Quare duæ sint productiones.

1\. Plenitudo producentis.

2\.

Filij Dei productio.

CAP. II.

In diuinis nullam esse processionem, siue productionem.

Posset aliquis contra prædicta elucidandæ veritatis gratia nonnullis argumentis sic arguere. Nullum productum est ex se necessarium; nihil enim est ex se necessarium, & ab alio possibile. nam si ex se est necessarium, etiam quocunq; alio non existente, semper profectò erit necessarium. Porrò, productum, possibile est produci: sed possibile & necessarium non coincidunt, imò inter sese pugnant: igitur, verum est, nullum productum esse necessarium. Sed quicquid est in diuinis, est simpliciter necessarium, alioqui non esset æternum, & diuinum: igitur in diuinis nihil est productum, siue nulla productio. Amplius, in diuinis non est aliquod principium productiuum: ergo non est aliquod ibi productum. Consequentia patet, quia non est productum sine producente: nihil enim seipsum producit. Antecedens autem clarissimum est: illud sanè principium dicitur productiuum, quod reuera ex notitia producta perficitur, habetq; notitiam à se distinctam: sed intellectus diuinus, non est talis, alioqui esset imperfectus: ergo quod prius. Sanè, si habeat notitiam sibi adæquatam, non potest aliam producere: quòd si producit, vtiq; perfici, necesse est. Item, essentia diuina non habet ex se suppositum productum: quòd si habeat illud per productionem, fiet certè de non habente habens, atq; ita mutationi subderetur. At, in diuinam essentiam nulla cadit mutatio: ergo nulla potest ibi esse productio. Præterea, sicut vnumquodq; se habet ad esse: ita planè se habet ad operari. sed intellectus, & voluntas essentialiter sunt in diuina essentia: igitur, quemadmodum in essendo ad diuinam reducuntur essentiam; ita etiam & in operando. Principium igitur productiuum in diuinis, est diuina essentia. sed tunc sanè in diuinis nulla esset productio: nam cùm sit tota

1\.

2\.

3\.

4\.

Duæ productiones in diuinis.

simul in qualibet persona, si principium sit producendi diuina supposita, seipsam vtique produceret, quod est impossibile. Adhuc, si aliquid idemptitate, seu virtute, calorem, lucemq; contineret; illud profectò diceretur & calefactionis, & illuminationis princi-
5. pium. Sed diuina essentia idemptice continet intellectum, & voluntatem: est ergo principium, & generationis, & spirationis diuinæ. Primum profectò, in vnoquoq; est perfectissimum, habetq; rationem principij: sed essentia diuina, inter diuinas perfectiones, est prima: igitur, est principium effectiuum, atq; productiuum in diuinis Insuper, intellectus, & voluntas in creaturis, quamuis sint animæ consubstantialia, non sunt tamen naturæ communicandæ principia: igitur intellectus, & voluntas diuina, non sunt principia productiua. Restat ergo, vt in diuinis principium productiuum soli diuinæ conueniat essentiæ, sed illa, vt diximus, non est alicuius productionis principium: igitur in diuinis non
6. datur aliqua productio, siue productum. Item, si per impossibile intellectus & voluntas diuina producerentur, diuina vtiq; essentia illa producerentur igitur diuina essentia
7. est principium productiuum. Item, natura est principium motus, vel productionis, authore philos. 2. Phy. quemadmodum est etiam via in naturam, vti in terminum: sed in diuinis, natura est diuina essentia, intellectus autem, & voluntas, sunt illius potentiæ: ad diuinam igitur naturam, siue essentiam spectat officium producendi. Intellectus prætera, & voluntas ab ipsa substantia mutuant virtutem principij, seu producendi: vnde iam patet, substantiam esse principalius principium producendi. sed diuina essentia ex sua ratione formali non est alicuius productionis principium productiuum: imò si huiusmodi officium illi competeret, non duarum tantùm esset productionum principium productiuum, sed plurium: quippè, quæ ex se non sit alicuius determinatæ, diffinitæq; productionis; sed indifferens ad plures. Itaq; diuina essentia nullo modo in diuinis erit principium productiuum, & ex consequenti nec intellectus, aut voluntas. Quare in diuinis nullum est principium productiuum, nec etiam aliquod productum, siue productio.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. Necessarium formaliter productiuè.

AD primum, Negatur maior, & ad primam probationem dico, nihil esse ex se formaliter necessarium, & ex alio similiter. bene tamen fieri potest, vt quod ex se est formaliter necessarium, ab alio quoq; sit necessarium; non quidem formaliter, sed productiuè. Cùm ergo dicis, necessarium simpliciter, siue ex se; id certè dicitur, quod semper est necessarium, etiam quocunque alio circumscripto. verum quidem est, si illius circumscriptio, aliquod incompossibile non includat. Ad secund. Maior est vera de possibili logico, non autem de possibili

Possibile logicum.

reali: possibile enim logicum differt à possibili reali, vt dicit philosophus 5. met. cap. de potentia. nam possibile logicum, est modus compositionis formatæ ab intellectu illius quidem, cuius termini non includunt contradictionem. Vnde possibilis est hæc proposi-

Possibile reale

tio, Deum posse produci, & deum esse. At possibile reale accipitur ab aliqua potentia in re, sicut à potentia inhærente alicui, vel terminata ad illud, velut ad terminum: itaq; filius, non est possibilis, possibilitate reali, nec possibilitate alicui inhærente, nec terminata ad ipsum, sicut ad terminum. siquidem possibilitas actiua, siue passiua, vt dicitur 5. & 9. met. est principium transmutandi aliud, vel ab alio in quantum aliud: proinde est ad aliud in natura. filius autem est terminus potentiæ productiuæ, quatenus scilicet abstrahit ab effectiuæ potentiæ ratione. Quòd si huiusmodi potentia dicatur simpliciter potentia; & terminus quoq; illius potentiæ simpliciter possibile dici posset. verùm huiusmodi possibilitas non repugnat necessario formaliter, sed tantùm illa, de qua philosophi locuti sunt. Patet ergo quomodo productum in diuinis sit necessarium: & possibile. Ad 2.

Duæ productiones in diuinis.

negatur antecedens, & ad probationem, patet ſolutio ex his, quæ paulò ante à nobis recitata ſunt. Principium enim productiuum in diuinis ex ſuæ perfectionis plenitudine producit, non expectans ſui ipſius perfectionem à productione vel producto. Ad 3. negatur conſequentia: eſſentia enim etſi ex ſe non habeat productum; per productionem tamen illud includit. Non ergo ſequitur: Ergo eſſentia de non habente, fit habens: ſed illud bene, ergo eſſentia ex ſua ratione, non habet, ſiue includit illam perſonam: Relatio ſanè non pertinet ad rationem abſoluti. Igitur, eſſentia per productionem habet perſonam, in qua ſubſiſtit: quæ profectò productio non pertinet ad rationem eſſentiæ: vnde nulla poteſt ſequi mutatio. vt enim ſit mutatio, aliquid ineſſe alicui opus eſt, cui priùs infuiſſe oppoſitum, conſtat: ſed in diuina hæc cadere nequeunt. Ad 4. Illa maior ſic eſt intelligenda, vnumquodq; ſic operatur, ſicuti eſt, & quo operatur, eo eſt. Proinde maior vera eſt, nihil ſcilicet operari niſi ens. ſed tunc nihil eſt ad propoſitum. Nam ſi quippiam ad aliquid reducitur ſub ratione eſſendi; non inde ſequitur, illud reduci ſub ratione operandi: attributa namq; ad eſſentiam, veluti ad primam perfectionem ſimpliciter reducuntur, non tamen vt principia. Accidentia præterea, ad ſubiectum reducuntur, idq; ſecundùm rationem eſſendi, non autem operandi. Ad 5. Negatur ſimilitudo: lux namq; & calor nequaquam ſunt perfectiones ſimpliciter: quam ob cauſam, ſi in aliquo vno inueniantur, ibi profectò eminenter inueniri, neceſſe eſt, quippe, quæ non diſtinguantur à continente. Proinde continens, tum calefactionis principium, tum etiam illuminationis appellatur. Porrò intellectus & voluntas, ſunt perfectiones ſimpliciter; ideo principia productiua dicenda ſunt: ex quo nihil eſſe ſimile, clariſſimè conſtat. Ad primam probationem, negatur minor: eſſentia enim diuina ſecundum ſuam rationem formalem, non eſt principium naturæ communicandæ, niſi addita ſibi potentia intellectiua: atq; ita ex potentia intellectiua, & ex ipſa eſſentia, vt obiecto, efficitur memoria fœcunda. Eſt autem in patre memoria principium operatiuum, ſiue productiuum, quo pater exiſtens in actu primo, producit, vt in actu ſecundo notitiam genitam. Itaq; intelligere, quod eſt operatio patris & dicere, quod eſt, reſpectu notitiæ genitæ, producere patris, ad eundem actum primũ, qui planè eſt patris memoria, ordinem quendam habere videntur, nempè, intelligere patris non eſſe verbi elicitiuum, ac formale principium: verbum enim non gignitur ab intelligentia, ſed à memoria 15. de trin ſicut etiam in primo libro diſputauimus. Memoria igitur fœcunda, ex potentia, & obiecto conſtat, quæ eſt principium communicandi diuinam naturam, non autẽ ipſa diuina eſſentia. Ad 2. probationem, ſeu confirmationem, negatur ſimilitudo: intellectus planè, & voluntas diuina, ſunt idem ſimpliciter diuinæ eſſentiæ: quod profectò in nobis non inuenitur, ideo nullam habent ſimilitudinem ad probandum id, quod argumentum nititur oſtendere. Ad 6. Diuina eſſentia non continet intellectum, & voluntatem per modum principij productiui: friuolum eſt ergo, quod argumentum adducit. Ad 7. Natura, quatenus ab intellectu, & voluntate ſecernitur, non eſt principium verbi geniti, ſed memoria, vt dictum eſt. Ad confirmationem dico, voluntatem, & intellectum non vniuocè de creaturis, & de deo dici: in deo enim ſecundùm ſuas rationes formales ſunt infinita, atq; propter ipſarum rationes productiua: ſunt igitur duæ in diuinis productiones, vna quidem naturalis, altera verò libera.

Marginalia: 3. — 4. — 5. — Memoria fœcunda in diuinis quid ſit. — Intelligere & dicere in patre. — 6. — 7.

CAP. IIII.

In diuinis vnam tantùm eſſe productionem.

Vidam nituntur probare in diuinis vnam tantùm eſſe productionem hoc modo. Vnius naturæ, vnus eſt modus communicandi, ſecundùm ſententiam Commentatoris 8. phyſ. com. 46. contra Auicennam diſputantis. Sed in diuinis eſt

Auer. contra Auicennam.

Duæ productiones in diuinis.

nis est vna tantùm natura: ergo est vnus modus communicandi: Maior autem multis probari potest rationibus. Sane, alterius materiæ, altera est forma: alioqui non esset huius materiæ hæc propria forma; sed quodlibet generaretur ex quolibet: atque ita materiæ essent ociosæ, quod est falsum. At, materiæ, quæ diuersis correspondent agentibus, seu producentibus, non eiusdem sunt rationis. sicut videre est in his, quæ per propagationem, & putrefactionem fiunt: propagatum enim, ex semine, illud verò, ex putri corpore fit. Diuersæ igitur materiæ sunt amborum, atque diuersæ formæ, denique diuersus modus communicandi. Præterea, quod per putrefactionem gignitur, aut se habet vt semper, aut vt in pluribus, aut vt in paucioribus. non quidem vt semper, aut in pluribus: Igitur, vt rarò, & in paucioribus, & à casu. At, quæ per generationem propagantur, illa se habent, vt in pluribus. Diuersæ ergo sunt rationis: alioqui eadem species esset à natura, & à casu: & ita homo posset vtique ex alterius speciei semine gigni: naturaque suis in operibus esset monstruosa, & hoc profectò in dedecus retorqueretur primi opificis naturam sic instituentis:
2. *quod falsum esse, omnibus modis constat. Amplius, Diuersorum motuum species, diuersi quoque sunt termini specie, authore philosopho 5. phys. sed productiones in diuinis sunt diuersæ rationis: igitur termini quoque earundem. At, vna est essentia diuina, omnium profectò productionum formalis terminus: vna est ergo in diuinis productio, quia vnicus est terminus formalis; motus enim ex termino distinguuntur, vel vniuntur.*
3. *Adhuc, quem admodùm vna natura à suppositis eiusdem naturæ non nisi vnico modo communicatur, sicut homo generat hominem; ita etiam, & natura diuina. sed illa est summè vna: igitur*
4. *vnicum habet modum communicandi, & non plures, vt alij dicunt. Item, si in diuinis alia detur generatio, siue processio, quàm verbi geniti; eadem quoque facilitate alia daretur, atque ita in infinitum, quod est inconueniens. in prima ergo standum est processione, vt vnica sit in diuinis processio: Sanè in omni plane natura, eiusdem communicandæ vnus habetur modus; operationes enim ex terminis vnitatem, diuersitatemque sortiuntur, vt dictum est: sed processio in diuinis, est secundùm diuinæ communicationem naturæ, quæ*
5. *cùm sit vnica, vnicum vtique habet actum communicandi. Præterea, si in diuinis alia sit processio, quàm ea, quæ est verbi lucidi: illa vtique erit amoris, quæ à voluntatis actu proficiscitur. verùm, quia voluntas in deo non est aliud, quàm ipsius intellectus: igitur non duæ in diuinis, sed vnica tantùm est processio.*

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. Genita ex putrefactione, & ex propagatione.

AD primum, negatur maior: nam idem ignis, tum ex igne, tum etiam ex collisione generatur: vegetabilia præterea fiunt ex semine, & ex putrefactione. Item, muscæ, & mures interdum per propagationem generantur, nonnunquam per putrefactionem: sic vespæ, ex vespis, & ex cadaueribus equorum: item, apes, ex apibus, & ex cadaueribus vaccarum. hoc idem probat Commentator 3. cœli com. 56. & 12. met. com. 19. Huiusmodi autem genita, eiusdem esse naturæ per easdem certè operationes, quas exercent, notum esse potest. Quamobrem, genita per putrefactionem, vniuocè sibi similia propagare, August. 3. de trinitate, clarissimè docet. Quædam præterea, vt dicitur 7. met. fieri possunt sine semine, virtute vtique cœlesti, seminis vice fungente. Ad primam probationem dico, vtrorumque materiam eiusdem esse rationis: quatenus scilicet materia pars est generati, siue per propagationem quidem, siue per putrefactionem. Quòd si materia intelligatur, quatenus est sub priuatione formæ introducendæ, vt genitum eiusdem sit naturæ; non opus est certè eandem materiam esse. Quare, non est necesse, semen eiusdem esse rationis cum cadauere, quamuis ma-

Duæ productiones in diuinis.

nis materiam intret geniti ex ipso. Ad 2. probationem, aliquid esse in pluribus, vel in paucioribus, bifariam potest intelligi: Vno quidem modo sic, vnus effectus specie, potest duas causas habere: vnam quidem vniuocam; æquiuocam alteram. vnde, si vniuocæ comparetur, est, vt in pluribus: si verò æquiuocæ, vt in paucioribus. sed hoc modo non sequitur argumentum: vtraque enim causa ordinem habet, siue ordinata est ad talem effectum producendum. Alio modo, idem effectus, atque suum oppositum, eidem causæ comparantur: & tunc si effectus contingit, vt in pluribus; illius oppositum erit, vt in paucioribus, & è conuerso: proinde esse in maiori, vel minori parte, æquiuocũ est. Itaque, si comparentur causæ determinatæ; vt in pluribus fiunt: si verò indeterminatæ; vt in paucioribus, ex hoc tamen non sequitur intentum. 2. *Ad 2. propositio illa, locum habet in his, quorum forma, secundùm quam fit fluxus, eiusdem est rationis cum forma terminante. At productio non eiusdem est rationis cum termino formali, nempè essentia diuina; illa enim est relatio, hæc autem ad se dicitur; ideo productionum pluralitas, distinctam productorum, atque specificam non includit distinctionem, separationemq́ue.* 3. *Ad 3. Natura communis in creaturis, vnico tantùm modo à supposito illius communicatur, ob certè principij productiui limitatam, finitamq́ue naturam. At, in diuinis, quoniam duo sunt principia productiua, vt dictum est; idcirco diuina, humanis non sunt conferenda. Sanè, in natura diuina duo sunt principia productiua, quorum vtrumq́ue est æquè perfectum cum natura; ideoq́ue quodlibet ipsorum est perfectissimum principium communicandi. hæc, quoniam in creatam nequeunt cadere naturam; hac de causa, vnius naturæ, vna est productio.* (Natura in creaturis.) 4. *Ad 4. non opus est in diuinis processionibus in infinitũ proficisci: processio siquidem, quæ est in diuina natura; voluntatis processione clauditur. Ad confirmationem patet responsio ex iam dictis: per quamlibet enim processionem, quæ nõ est ad extra, communicatur diuina natura, quæ ita fœcunda est, vt per duo principia productiua, eadem semper communicetur.* 5. *Ad 5. Quamuis in Deo non sit aliud voluntas, quàm intellectus; ad intellectum tamen, voluntatisq́ue diuinæ rationem spectat; vt processiones vtriusque, quæ secundùm actiones fiunt, quodam ordine distinguantur, atque ad se inuicem ordinentur. Processio quippè amoris, ad verbi processionem tendit: nihil enim voluntate amatur; nisi id, quòd prius intellectus conceperit. Est ergo quidam inter huiusmodi, ordo, quamuis idem sint in Deo, cuius profectò ordinis gratia, distinctas habent processiones.*

CAP. VI.

In diuinis plures, quàm duas productiones inueniri.

1. *Quemadmodum scientia, & voluntas Deo attribuitur; ita etiam & potentia: sic enim infinita est illius potẽtia, sicuti intellectus, & volũtas. sed in diuinis, duæ sunt processiones, vna quidem per intellectũ, altera verò per voluntatẽ. tertia vtiq́ue sit necesse est, nẽpè per omnipotentiã.* 2. *Amplius, vbi est infinita bonitas; ibi, reuera, necessaria est illius bonitatis processio, siue diffusio: bonũ namq́ue suipsius est diffusiuum. sed in Deo est infinita bonitas: igitur aliqua est apud Deum, secundùm illius bonitatẽ processio. Porrò, si nostri verbi non est vna tantùm, sed plures processiones; quare ergo diuinũ verbum his carebit, cuius virtus est infinita? Non vna ergo, aut duæ, sed plures processiones in diuinis.* 3. *Amplius, vbi sunt plura principia productiua, ibi profectò plures sunt productiones: sed in diuinis plura sunt principia productiua, nempè natura, intellectus, & voluntas: Naturam enim & intellectũ, tanquã duo principia actiua, atq́ue diuersa in 2. Phys. Philosophus distinguit, atq́ue discernit: igitur, præter productionem voluntatis, sunt quoq́ue aliæ duæ, naturæ scilicet, & in-* (Natura.)

Duæ productiones in diuinis.

tellectus productiones ad intra. Profectò authore philosopho 9. met. c. 3. potentia rationalis valet ad opposita: scientia namque oppositorum est. itaq; intellectus ex sui natura, indifferens est ad opposita: natura verò ad vnum tantùm determinatur: quare, aliam habet natura principij rationem, quàm ipse intellectus. Amplius, voluntatis potentia est libera: ergo & ipsius productio: igitur, ex amplissima sui libertate potest ad opposita. At, quia sub possibilis ratione, creatura tantùm continetur, non autem diuina persona: ergo per voluntatis processionem creatura tantùm modo, non diuina producitur persona.

4.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, negatur similitudo: omnipotentia enim, secundùm quod huiusmodi, est principium productiuum ad extra: quippè, cùm suum obiectum sit ens possibile atque dependens. At, diuinarum processio personarum est ad intra; ideo non est simile. Ad 2. bonum est obiectum voluntatis, per cuius sanè modum est processio amoris in diuinis. Cùm ergo in hac processioue bonum includatur; non opus est aliam habere ipsum bonum peculiarem processionem. bonum præterea essentiam respicit, authore Boëtio in lib. de hebdom: non operationem; ideoq; non competit bono, particularis processio; nisi quatenus essentia cum alia potentia operatiua, vnum efficiunt atque complent principium productiuum. Ad confirmationem dico, vno simpliciq; actu, Deum omnia intelligere, & velle: quamobrem, verbi ex verbo, nulla potest esse in diuinis processio, neq; vicissim, amoris, ex amore: vnicum enim est apud Deum, verbum, vnicus quoque amor. nos autem, quoniam non vnico semper, eodemq; actu intelligimus, nec eodem semper amore diligimus; non est mirum: si tum verbi, tum etiã amoris non vnica; sed plures in nobis sint processiones. Ad 3. in 2. physicorum libro principia actiua, in naturam, & in intellectum, philosophus distinguit, intellectui vtique voluntatem coniungens, quatenus scilicet ex vtrisq; vnum componitur principium, & id quidem artificialium respectu: ex quo patet non esse tria principia, eaque diuersa. Ad confirmationem dico, intellectum multiplicem habere respectum: etenim, si naturæ conferatur, in eliciendo planè, producendoq;, naturæ fungitur officio, nam merè naturaliter operatur. Porrò, voluntas oppositum habet modum producendi, vt dicitur, 9. met. cap. 4. potentia namq; rationalis, quæ est oppositorum, ad actum prodire non valet, nisi ab altera potentia, ordinem, determinationemq; susceperit, alioqui simul in opposita exiret. Itaq; philosophus loquitur de intellectu, qui simul cum voluntate, respectu artificialium vnum constituunt principium; non autem, quatenus est suæ operationis elicitiuus. vnde nihil est ad propositum: nam intellectus diuinus non eget determinante, cùm semper eodem modo se habeat, sitq; cum sua voluntate eiusdem semper sententiæ, & volitionis determinatæ. Ad 4. Dei voluntas, naturaliter est prius principiũ alicuius adæquati productiuum, quàm alterius nõ adæquati. Voluntati autem infinitæ nõ adæquatur, nisi productum infinitum, hoc est, amor infinitus: quare, creatura non potest esse primum; sed secundarium volitum. Ex hoc autem patet, quid sit ad argumentum dicendum. Quid ergo sit productio in diuinis, & quot sint, ex his quæ diximus, manifestum esse arbitramur.

2.

3.

4.

DIGRESSIONIS TERTIAE CAP. I.

Personarum trinitas cum vnitate essentiæ.

Duæ productiones in diuinis.

Postquam visum est, quomodo sint duæ productiones, deinceps videndum, quomodo trinitas stet cum vnitate. Intellectus habens obiectum actu intelligibile, producit actum sibi adæquatum, hoc est, infinitum. porrò, vt dicit August. primo de trinit: nihil seipsum producit: quòd ergo actu intellectus producitur, aliquo modo à producente distinguitur: non quidem essentialiter; quoniam vna est tantùm in diuinis essentia. Personarum ergo est illa distinctio, inter productum per actum intellectus, & producentem. Cùm autem duæ sint in diuinis productiones, vna quidem per actum intellectus, altera verò per actum voluntatis; duæ quoq; sint, necesse est, personæ productæ: quælibet enim istarum ad vnam terminatur personam, quæ profectò huiusmodi est adæquatus productioni terminus. vnam namq; eandemq; personam, duabus productionibus totalibus, sufficientibusq; produci, est impossibile. vna quippe productio sufficit, quæ esse perfectum largitur, atque completum. Est præterea vna persona improducta: essentia enim simplicissima non habet plures modos essendi: quod certè contingeret, si plures personæ improductæ in diuinis inuenirentur. Tres ergo sunt, qui testimonium dant in cœlo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Sanè, omnis perfectio simpliciter est communicabilis: sed diuina essentia est perfectio simpliciter, & omninò indiuisibilis: multis ergo suppositis est communicabilis. Perfectio namq; simpliciter est, quæ melius est in quocunque ipsum esse, quàm nō ipsum. nam si ad vnam tantùmmodo personam esset determinata; non esset melior quocunq; sibi incompossibili, nisi tantùm in illa subsistentia, alteri planè subsistentiæ esset incompossibilis. Paternitas præterea, & filiatio (cùm sint oppositæ relationes) ad duas spectare videntur personas, patris scilicet & filij: ambas enim, vni conuenire personæ, est impossibile. processio autē patri conuenire nō potest, & filio, vel alteri eorum: alioqui processio intellectus, quæ est generatio in diuinis, vnde accipitur paternitas, & filiatio, ex processione prodiret amoris, ex qua spiratio accipitur, si persona generans, & genita procederent à spirante: itaq; plures sunt in diuinis relationes subsistentes ad inuicem realiter distinctæ. Realis autem distinctio diuinarum vtique relationum, ex oppositionis relatiuæ ratione proficiscitur. Duæ ergo relationes oppositæ, nempè paternitas, & filiatio, ad duas pertinēt personas, patris scilicet & filij. Paternitas namq; subsistens, est persona patris: & filiatio subsistens, est persona filij. Cæterùm, spiratio, quoniam oppositionem non habet relatiuam ad paternitatem, seu filiationem, ambobus, hoc est, patri, filioque conuenit: & ex consequenti illius processio alteri personæ, quæ per modum amoris procedit. Ex relationibus ergo diuinis constat, tres esse diuinas hypostases, siue personas. Amplius, in diuinis pater est principium originis: vnum ergo est in diuinis principium improductum: alioqui non esset ordo in diuina trinitate, si plura ibi essent principia improducta. Profectò ratio boni est propagatio sui. quò ergo meliora sunt; eò certè magis propagatiua sui sunt: igitur, infinitum bonum, infinitam, atque intimam habet propaginem. Nullum autem infinitum extra ipsum immensum propagatorem, existit. Quare, filius infinitè bonus, apud patrem infinitè bonum existit; apud quos se mutuò diligentes, viget amor infinitus. Sicut ergo filius à patre per modum naturæ; ita etiam, & spiritus sanctus per modū voluntatis procedit. Perfectissimo præterea enti nulla perfectio simpliciter dicta, deesse potest: sed producere sibi simile est perfectio simpliciter dicta: Deo ergo deesse non poterit: Nunquid ego, qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? dicit dominus. Huius autem sanctæ trinitatis exempla non habet humanæ naturæ pauperies ad amussim expressa; sed à longe ea colligere studet, sicut hactenus diximus, atq; ostendimus, per lucem Solis, per ignem, in quo tria quædam inseparabilia conspicimus, substantiam, splendorem, & motum. Sicut, inquit August. 6. de trinit: cap. 1. splendor, qui gignitur ab igne, siue à Sole coæuus est illi; ita & filius à patre. Porrò splendor nō est sine motu, nec filius sine spiritu sancto. Tria ergo sunt simul, scilicet, Sol, splendor, & motus, quæ quodammo-

Rationes. 1.

Personarum distinctio.

2.

3.

Relationes oppositæ.

4.

Producere sibi simile. 4.

Isaiæ. vlt. Qui aliis generationem præsto nunquid sterilis ero?

Triũ personarum vnitas.

dam modo sanctæ trinitatis exemplar præseferre, videntur. si in aula præterea illustri, lucernis tribus ardentibus quispiam deambulauerit; tres vmbræ resultant: & si illis tabulã opponas, in cuius medio sit foramen, tria lumina per illud traijciuntur è transuerso in oppositum: ex quo cognoscimus emicantia lumina in aëre non confundi, quamuis sint coniuncta loco; distincta tamen manent. spiritualis autem ipsorum natura facit, vt non commisceantur inuicem in vnam nouam, communemq; naturam. Ex hac certè similitudine, aliquo modo, quamuis tenui, sanctæ trinitatis exemplar intelligere, atque perspicere valemus. Quomodo ergo sint tres personæ in vna essentia, dixi. Sed contra prædicta posset aliquis sic arguere, vt patebit in capitulo sequenti.

Exempla trinitatis.

CAP. II.

Tres personas cum vnius essentiæ vnitate consistere nõ posse.

1. SI plura in diuina natura supposita, siue personæ numerentur, & sint: igitur, diuina essentia, aliquid esset potentiale ad supposita, veluti vniuersale ad sua inferiora: supposita enim secundum vniuersalis intentionem conuenirent, solamq; haberent ordinis, aggregationisq; vnitatem, quod est impossibile: non sunt ergo in diuinis plura supposita. Sanè, extra intellectũ, vniuersale inueniri, est omninò impossibile. Si ergo plura sint in diuina essentia supposita; continget profectò hoc absurdum. omnis enim natura, communis pluribus suppositis, est vniuersalis: sed natura diuina, tribus communicatur personis, vna numero existens:
2. erit ergo vniuersale extra intellectum consistens: quod est falsum. Amplius, quemadmodum Deo conuenit summa vnitas; ita etiam, & summa entitas: sed maior est essentiæ personæq; vnitas, quàm essentiæ tantùm: in Deo ergo cum vnitate essentiæ, est vnitas personæ. Profectò, aliquam essentiam in distinctis suppositis, sine aliqua essentiali, aut accidentali distinctione, intelligere, reputatur impossibile. At, natura diuina, quoniam est simplicissima, nullo modo est diuisibilis: igitur, non est pluribus communicabilis.
3. Adhuc, aliquid esse vnam, & plures res, rationi congruere non potest: sed quælibet persona est aliqua res, erunt ergo tres: at, tunc non esset vnus Deus. Deus enim est aliquid vnum simplicissimum, non plura simplicissima, si fas est, dicere plura simplicissima. Sanè, si tria sint diuina supposita, quodlibet planè ipsorum ab alio secernitur, atque conuenit; idq; ob aliud, & aliud, quod reuera, diuinæ non congruit simplicitati: vna er-
4. go & non plures sunt diuinæ personæ. Præterea, si sint in diuinis plura supposita: igitur, non est vnum tantùmmodo ens necessarium: quodlibet enim suppositum est necessariũ, alioqui diuinum dici non posset. sed tria numerantur supposita: tria ergo sunt entia primò necessaria, quod profectò nedum Theologo non probatur, sed ne Philosopho quidem.
5. Esse namq; vnum, & plura summè entia necessaria, contradictionem includit. Amplius, quæcunque vni, & eidem simplici sunt eadem realiter; illa absque dubio, authore philosopho 7. Topicorum, sunt eadem inter se realiter: sed quælibet persona, est eadem realiter diuinæ essentiæ: ergo eadem est omninò alteri personæ, atque ita nulla esset personarum distinctio. Quæcunque præterea sunt eadem realiter, si vnum augeri, aut multiplicari contigerit; & alterum eandem subibit naturæ qualitatem; alioqui non esset eorum realis, atque essentialis concordia: sed diuinæ essentiæ, atque personæ est vnio essentialis: igitur, si in diuinis plures sint personæ, plures quoq; erunt diuinæ essentiæ, quod certè falsum est. ex quo in diuinis plures non esse personas, clarissimè patet. Amplius,
6. in summo, atque perfectissimo ente, nihil sanè ponendum est, quod maiorem non sonet perfectionem: sed pluralitas personarum, non maiorem dicit perfectionem, quàm simplicitas, alioqui quælibet illarum non esset infinita, & ita non esset Deus, quod impium est di-

Personarum trinitas.

est dicere: Porrò infinitum non superat infinitum: Tantæ ergo perfectionis est, vnam esse in diuinis personam ac plures. Quare, sine causa esse videtur, vt plures in diuinis numerentur personæ. Quicquid enim perfectionis est in vna; & in alia quoque. Vnde, si vna tantùm in diuinis persona extiterit; nihil perfectionis subtraheretur enti perfectissimo, rerumque vniuersitati: ergo quod prius. Adde, quòd persona est rationalis naturæ indiuidua substantia: quam ob rem, si plures sint personæ in diuinis; plures quoque esse substantias, dicere oportebit, quod à vera fide quàm longissimè abest. Amplius, si absolutarum pluralitas proprietatum, tum in deo, tum etiam in nobis distinctionem personarum non efficit; multò minus pluralitas relationum, sed in deo tantùmmodo est pluralitas relationum: illa ergo non efficit personarum distinctionem. Suffragatur nobis Boëtius, qui de Deo ita loquitur: Hoc, inquit, verè vnum est, in quo nullus est numerus. Sed pluralitas importat numerum: non sunt ergo plures personæ in diuinis. Sanè, vbicunque est numerus, ibi totum inuenitur, & pars: sed in deo hæc inueniri non possunt: ergo, quod prius. Præterea, hæc trinitas, aut est rerum, aut conceptuum. non rerū quidem, alioqui deus, & vna planè res esset, & tres, quod est impossibile. neque conceptuum, conceptus namque ad nos pertinent, nihilque ponunt extra mentem concipientis: quod sanè summo enti congruere non potest. Adde, aut illa trinitas est substantiarum, aut accidentium: non accidentium, in diuinis enim nullum est accidens: neque substantiarum, aliter non esset vnus deus, nisi compositione tantùm. Præterea, si cum vnitate diuinæ essentiæ, consistere potest trinitas, & dualitas pariter, & infinitudo; nam non est maior vnius, quàm alterius ratio: Non sunt ergo tres diuinæ personæ cum vnitate essentiæ consistentes. Adhuc, quicquid alicui conuenit, aut est ei essentiale, aut certè accidentale: sed illud, quo personæ distinguuntur, accidentale esse non potest, quippè, cùm diuina non subsit accidentibus essentia: erit ergo essentiale, sed quod essentialiter diuinæ conuenit essentiæ, si augetur numero; & ipsa quoque essentia augebitur, quare, si plures sint personæ, plures erunt vt diximus, & diuinæ essentiæ: Quod est impossibile. Amplius, personarum pluralitas in diuinis ex relatiuarum proprietatum numero dependet: sed quatuor sunt relationes in diuinis, scilicet paternitas, filiatio, spiratio, & processio: igitur quatuor personæ. Sanè, infinita patris bonitas seipsam communicauit, filium producendo, & filius similiter: igitur spiritus sanctus, cùm sit summa bonitas, seipsum communicare debet, aliam personam producendo, & illa, aliam, & sic in infinitum. Itaque plures personas cum vnitate essentiæ diuinæ, consistere non posse, clarum est.

7. 8. 9. 10.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur consequentia: & ad probationem dico, vniuersalis naturam, diuinam essentiam subire non posse: est enim vna, eademque in diuinis personis indiuidua. quam ob causam, supposita diuina, secundùm vniuersalis intentionem nequaquam conueniunt; sed sicut in natura potiùs singulari, quæ ipsis largitur esse diuinum. vnde vnitatem habent singularem, non aggregationis, quandoquidem non sint essentialiter distincta, imò eiusdem omninò singularis naturæ. hæc, quia in rebus conditis inueniri non possunt; propterea dicimus, supposita secundùm vniuersalis intentionem inter se inuicem conuenire. Ad confirmationem, patet solutio: Diuina namque essentia non diuiditur, aut à suis separatur suppositis, idcirco vniuersalis ratio illi non conuenit. Ad 2. In deo est summa vnitas, sicuti summa entitas: personarum autem pluralitas, non violat vnitatem, quia essentialiter ab inuicem non separantur: est ergo in diuinis summa vnitas, quia nimirum quælibet persona est summè vna, nullamque affert essentiæ diuersitatem, in cuius sanè ratione, vera consi-

1. Essentia diuina non est aliquod vniuersale.

2.

Personarum trinitas.

stit vnitas. Ad confirmationem respondeo, nullum esse inconueniens, naturam infinitam à suis suppositis indistinctam intelligi, præsertim cùm ipsa supposita sint essentialiter idem.

3. *Ad 3. Aliquid esse vnam essentiam, & plures essentias, est impossibile: pluralitas namque huiusmodi opponitur vnitati. Porrò in diuinis, dicimus esse vnam rem absolutam, nempè diuinam essentiam, aliasque res denominatiuè, quarum quælibet est persona: hæc autem pluralitas, diuinam non destruit vnitatem, quia vnam semper seruat naturã. Ad confirmationem dico, quamuis persona diuinam includat essentiam, in qua omnes personæ sunt idem essentialiter, relationem quoque includit, qua distinguuntur ab inuicem; nulla tamen ibi est compositio, sed quælibet illarum est simplicissima, quemadmodum in*

4. *primo libro dictum est, vbi de dei simplicitate disputaui. Ad 4. negatur consequentia: plura namque supposita, quoniam essentialiter non distinguuntur; ideo plura primò entia necessaria dici non possunt, sed vnum ens, quamuis inter se personaliter distinguantur, quæ profectò distinctio naturæ non mutat authoritatem. Quoniam igitur tres personæ sunt vnum ens necessarium, nempè vnus deus; ideò non sequitur tria esse entia absolutè, primoque necessaria.*

5. *Ad 5. Argumentum valet in absolutis, non autem in relatiuis. Etenim absoluta si sint eadem tertio simplici, sunt quoque eadem inter se: non sic autem relatiua, quæ alicui tertio eadem sunt, inter se tamen relatiuè distinguuntur. Ad confirmationem dico, diuinas personas non esse omninò idem diuinæ essentiæ, sed ab ea distingui ex natura rei, ideoque non sequi, vt secundùm personarum numerum, & ipsa quoque augeatur essentia, quæ vna, eademque est indiuidua in tribus suppositis.*

6. *Ad 6. ponendæ sunt in diuinis plures personæ, idque ex necessitate perfectionis, quia sic nimirum exigit diuina perfectio: neque enim esse potest mens diuina sine verbo, neque verbum sine amore, neque amor sine mente, & verbo. Ad confirmationem dico, substantiam non poni in personæ diffinitione, quatenus essentiam, sed quatenus suppositũ significat: atque ita nihil est, quod*

7. *militet aduersus nos. Ad 7. Maior est falsa: sanè, proprietates absolutæ in diuinis, vtpote, bonitas, sapientia &c. non opponuntur ad inuicem, neque realiter distinguuntur. Quamobrem, etsi eis subsistere conueniat; non tamen plures subsistentes sunt, sicuti personæ. In rebus autem creatis, non subsistunt quidem, sed ab inuicem realiter separantur, vt albedo, & dulcedo. Cæterùm relatiuæ proprietates in deo, & subsistunt planè, & realiter ab inuicem distinguuntur. Talium ergo pluralitas proprietatum, pluralitatem diuinarum inducit, efficitque personarum. Ad Boetij autem authoritatem dico, absolutorum pluralitatem à deo quàm longè abesse, idque ob summam illius simplicitatem, vnitatemque, non autem relationum, quæ tamen nullam in deo compositionem indicant, quemadmodum Boëtius in ipso libro clarè docet. Ad aliam confirmationem respondeo, nullum esse inconueniens si in deo numerus inueniatur absolutus atque abstractus, vtpote, duo, tria &c. qui in nostra consistunt acceptione intellectus: benè verò sequeretur absurdũ, si deo tribueretur numerus, qui in rebus numeratis reperitur, vt duo homines, vel duo equi: ita enim in rebus quidem creatis, vnum est pars duorum, & duo, trium, quæ profectò in deo esse non*

Relatiuæ proprietates in deo.

8. *possunt. Ad 8. hæc trinitas non rerum absolutarum, sed relatiuarum est: ideo non sequitur, vt deus sit res absolutè, sed communis tribus rebus relatiuis, id est tribus personis, quarum quælibet est Deus. Ad confirmationem respondeo, hanc trinitatem non esse substantiarum, aut accidentium, sed personarum, quæ non sunt tres substantiæ, sed tres personæ. Ad aliam confirmationem, nego consequentiam: trinitas namque illa stat, augeri, minuique non potest. Cùm enim duo sint in ea principia productiua, intellectus scilicet & voluntas, duæ vtique sunt personæ productæ, vna verò improducta. Tres igitur sunt &*

9. *non plures, aut pauciores personæ. Ad 9. personæ diuinæ non distinguuntur aliquo extraneo, siue accidenti, sed eo potiùs, quod quasi accidentaliter aliquid perficit: in diuinis enim non est verum accidens; sed nonnulla, si fas est dicere, illius imago. Sanè, quum personæ, substantia non distinguantur, sed relationibus; profectò relationes, quandam videntur ac-*

tur accidentium similitudinem gerere: tametsi ipsæ subsistentes sint. Ad 10. Duæ rationes productiui, ob distincta principia producendi ibi concurrentia, in eodem simul supposito inueniri possunt: non sic autem duæ relationes productæ: sed distinctæ perseuerant personaliter, quia productum est per se subsistens, & suppositum. non enim sic potest idem duabus productionibus totalibus produci, sicut idem potest duabus productionibus producere. Quamobrem, quamuis sint in diuinis quatuor relationes: spiratio tamen patri, filioq́ conuenit. vnde licet sit relatio, non dicitur tamen proprietas, quippè, quæ non vni tantùm personæ conuenit. Neq́ etiam relatio vocatur personalis, hoc est, personam constituens: tres namq́ sunt proprietates personales, nempè paternitas, filiatio, processio. Ad confirmationem dico, rationem illam non concludere, siquidem spiritus sanctus non habet aliam numero bonitatem à patris bonitate distinctam: vna enim eademq́ est patris, & spiritus sancti bonitas, nullaq́ est inter eos distinctio, nisi ea, quæ in personarum relationibus inuenitur. Itaq́ vna, eademq́ bonitas, & spiritui sancto congruit, vt ab alio sibi communicata, & patri, veluti à quo alteri communicatur. Tres igitur esse diuinas personas in vna essentia, satis patere arbitror.

Personarum trinitas.

10.

Tres proprietates personales.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Personarum trinitas per diuinas ostenditur scripturas.

Qui diuinas scripturas rectè, legitimeq́ interpretantur, hæc solent adducere testimonia, quæ de diuinæ trinitatis mysterio clarissimè loquuntur. In primis illud Deuter. 6. Audi Israel, deus, deus noster, deus vnus est. Deus scilicet pater, deus filius, qui noster dicitur ob assumptæ carnis consortium, deus spiritus sanctus Hoc idem canit Isaias 6. Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth. Vnde Rabbi Ionathas, & Symeon, sanctus hic pater, sanctus hic filius, sanctus hic spiritus sanctus. Deutero 32. Videte nunc, quia ego, ego ipse, & non sunt dij mecum. Hebraicè, Ani, Ani, hu, id est tres personæ, & non sunt dij mecum, id est, non sunt tres dij, sed vnus est Deus. Zachariæ 2. Ecce ego venio, & scies quòd dominus miserit me Persona exprimitur patris mittentis, & persona filij, qui à patre mittitur. Isa. 48. Et nunc dominus misit me, & spiritus eius: quibus in verbis tota trinitas manifestatur. Psal. 44. Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ: vbi vngens, vnctus, & vnctio annotantur. Psal. 49. Deus, deus, deus locutus est, & vocauit terram. Prouerb. 3. Dominus in sapientia fundauit terram, notitia eius abyssi eruperunt, ornauit cœlos prudentia. Exod. 20 Ego deus, deus tuus, deus zelator. Iosuæ 22. Deus deus, deus deus, deus deus ipse scit. bis repetit, quia in his tribus creatus est mundus, & in his tribus data est lex. Psal. 33. Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Eccles. Funiculus triplex difficilè rumpitur, id est, mysterium trinitatis difficilè cognoscitur. Psal. 110. Dixit dominus domino meo &c. Iob. 28. Ipse statuit omnes terminos terræ, quod nomen eius, & quod nomen filij eius? Prouerb. 4. Filius fui patri meo tener, & vnicus matris meæ: pater namq́ senex vocatur, quia principium totius trinitatis; filius verò tener, quia summè dilectus. De spiritu sancto testimonia scripturarum. Psal. 143. Spiritus tuus bonus, seu bonitas tua deducet me. Psal. 50. Spiritus vocatur principalis, spiritus rectus. Iob. 33. Spiritus dei fecit me, & spiramen omnipotentis viuificauit me. Psal. 103. Emitte spiritum tuum. Iob. 26. Spiritus eius ornauit cœlos. Isaiæ 11. Et requiescet super eum spiritus domini, & 61. Spiritus domini super me, & 2. Cuius spiritus in naribus eius, duæ nares, vnus nasus: à naribus diuinis, id est à patre & filio procedit spiritus sanctus, spiritum autem sanctũ esse deum, satis ostenditur psal. 139. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Genes. 1. Et dixit Elohim, faciamus hominem ad imaginem, secundùm, vel tanquam similitudinem

Deuter. Isa. Zachar. Isa. Psal. Prouerb. Exod. Iosu. Psal. De spiritu sancto.

Personarum trinitas.

litudinem nostram. Et creauit hominem ad imaginem deorum. facere, Adæ & Euæ corpora respicit, quæ ex terra compacta sunt; creare verò, ipsorum animas, quæ ex nihilo conditæ sunt. Et iterum, in principio Genes. Creauit dij cœlum, & terram. Elohim, dij, El vel Eleha, deus: indiuisa enim sunt opera trinitatis: propterea dixit, bara non bareu, id est creauit, non creauerunt. Perperam ergo Hebræi hanc scripturam interpretantur, qui aiunt hanc nominis significationem in singulari quidem deum verum, in plurali verò falsos deos ostendere. Vnde illud creauit Elohim, id est creauit Deus, & non dij, dicunt esse intelligendum: contrarius enim est scripturarum vsus. Gene. 11. Descendamus, inquit, & confundamus labia eorum, & descendit dominus. Genes. 35. Quia apparuerunt ibi dij: & subditur ibi: Fac Altare domino Deo, qui apparuit tibi. Ieremiæ 23. Et peruertistis verba deorum viuentium. Elohim ergo pro deo vero accipitur. Nam si pro deo vero acceptum semper singulariter tenetur; non diceret: Faciamus hominem, sed faciam: Ad imaginem, non ad imagines nostras, vt diuinæ essentiæ vnitatem ostenderet. Noui testamenti testimonia Mat. vltimo. Baptizantes in nomine patris, filij, spiritus S. Mar. vidit spiritum sanctum descendentem sicut columbam, & vox patris audita est: Hic est filius meus dilectus. Lucæ, Spiritus sanctus venit super eum 4. & Iesus plenus spiritu sancto &c. Ioan. 1 In principio erat verbum. & iterum: Super quem videris spiritum sanctum 7. spiritus non erat datus. 14. Paraclitus, quem mittet pater in nomine meo. 10 Ego & pater vnum sumus. 16. Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Epist. 1. Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, verbum, & spiritus sanctus. Paul. Rom. Secundùm spiritum sanctificationis. 8. si quis spiritū eius non habet, hic non est Christi, qui proprio filio suo nō pepercit. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ephes. 1. Benedictus deus, pater domini nostri Iesu Christi. & iterum: Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Itidem ex literis componentibus nomen tetragrammaton, non ineptè astrui confirmariq́ potest. Illud enim nomen non dicebatur ab Hebræis, nisi in sanctuario à Sacerdotibus domini. Et solùm in benedictione sacerdotum à summo pontifice in die magno ieiunij sanctificationis. Literæ huius admirandi, tremendiq́ nominis, & si, quoad numerum, quatuor sint; in rei tamen veritate non nisi tres esse comprobantur, Iod, He, Vau. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas ostendunt personas. Prima autem litera, principium interpretatur, eò quòd omnium aliarum principium sit, & ab ea vnaquæq́ litera originem scripturæ habeat, ipsa verò à nullo originem accipit. Cùm autem pater in diuinis à nullo originem habeat, filius autem à patre, & spiritus sanctus à patre & filio procedat; hinc est, quòd litera, Iod, personæ patris in diuinis, rectissimè attribuitur: quia principium, sine principio nominatur. Secunda litera He, esse, vel viuere significat: cùm autem vita, filius Dei in scripturis nominetur: Et vita, inquit, erat lux hominū, in hoc tremendo nomine, filio optimè congruit. Duplicatur autem hæc litera, propter duplicem Christi natiuitatem, diuinam scilicet & humanam. Vau, quæ copulatiua est, spiritum sanctum commodissimè exprimit: copula enim, id est, nexus patris & filij nuncupatur. Sacerdos præterea in veteri lege, alicui benedicens, protensas ante vultum suum palmas vtrasq́ tenebat: cùm verò dicebat Dominus, tres digitos priores, pollicem videlicet, indicem, atq́ medium manus vtriusq́ erectos altiùs: & dicto ita Domino, digitos vt prius remittebat. Itaq́ hac trina digitorum eleuatione, trinitatis excellentiam ostendebat. Item, Angelus præcedens patres in deserto, nunc angelus domini, nunc Iehouah, dicitur. Exod. 14. & Num. 14. Ille autem angelus præseferebat mysterium sacrosanctæ & indiuiduæ trinitatis: alioqui Iudicum 6. non permisisset sibi sacrificium offerri. Vocantur hi tres personæ, eò quòd Deus vnus per illas, quasi aspectus quosdam nobis se cognoscendum præbeat. Paulus ad Heb. 1. vocat hypostasim: Caractir, inquit, hypostaseos. Sed dices, personæ substantialis non relatiuæ proprium est, per se subsistere, & habere suum esse peculiare, indiuiduum, incommunicabile & di-

Creauit hominem ad imaginem suam.

Hebræi reprehenduntur.

Scripturæ noui testamenti.

Nomen Iehouah.

Iod, He, Vau.

Iod principiū

He vita.

Vau copulatiua.

Ritus benedicendi cum tribus digitis.

Persona quid.

Hypostasis.

Personarũ trinitas.

& distinctum: Sed in trinitate non sunt tres personæ distinctæ, alioqui essent tres dij: Ergo. Respondeo, tres deos nequaquam appellari, propter vnitatem essentiæ: vt dictũ est in primo libro. Contrà, vbicunq; tres sunt personæ substantiales; tres quoq; sunt substantiæ separatæ: sed hoc est falsum: ergo. Soluitur: Personæ sunt vna substantia, quia vna essentia, à qua non abstrahimus personas; sed quamuis in ipsa essentia resideant, ab inuicem hypostaticè sunt distinctæ. Contrà, Persona non est in persona, vel in substantia alterius personæ: sed de filio dicitur, quòd sit in patre: igitur non est persona. Soluitur: Persona filij non est in patris persona: nam sicut pater habet vitam in seipso, sic dedit filio habere vitam in seipso: in patre autem dicitur esse, quia in eo inhabitat plena diuinitas patris.

Obiectio. Solutio. Solutio. Solutio.

Porrò, hanc salubrem doctrinam de mysterio sanctissimæ trinitatis antiquissimorum conciliorum authoritas protestatur. Inprimis occurrit Concilium Antiochænum, post Christi ascensionem celebratum, Anno 278. quod quidem Paulum Samosatenum damnauit, vt refert Eusebius lib. 7. cap. 25. Et in eodem capite ponit insignem confessionem Gregorij martyris & Episcopi Neocæsariensis de tribus personis: Vnus deus pater verbi viuentis, sapientiæ subsistentis, & virtutis suæ: Vnus filius verus veri, & inuisibilis ex inuisibili, immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno: Vnus spiritus sanctus, ex deo substantiam habens, & qui per filium apparuit, imago filij perfecti, perfecta viuentium causa, sanctificationis præstatrix, per quem super omnia, & in omnibus cognoscitur, & filius per omnes. Trinitas perfecta maiestate & sempiternitate, & regno minimè diuiditur. Neq; defuit vsquam filius patri, neq; patri & filio spiritus sanctus; sed inuertibilis & immutabilis eadem semper trinitas. Eadem doctrina inuenitur in Concilio Nicæno aduersus Arium in Nicæa vrbe Bithyniæ celebrato Ann. à Christi ad cœlos ascensione 332. vt citat idem Eusebius lib. 10. cap. 6. Credimus, inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium visibilium, & inuisibilium factorem. Et in vnũ Iesum Christum filium dei, natũ ex patre vnigenitũ, id est, ex substantia patris, & cætera quæ sequuntur. Et in spiritum sanctum dominum viuificantem, qui ex patre filioq; procedit. Idem astruit Concilium Constantinopolitanum, tempore Gratiani & Theodosii Imperatoris Anno. 383. Huic Concilio interfuit Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nissenus, Cyrillus Ierosolimæ Episcopus, & 150. Episcopi. In hoc Concilio damnati sunt Macedonij sectatores, qui docebant spiritum sanctum esse facturam: similiter damnati sunt Eunomiani, Sabelliani, Apollinarij, vt habetur in lib. tripartitæ historiæ 9. cap. 4. & cap. 16. in quo continetur professio fidei catholicæ Damasi Papæ ad Paulinum: Quoniam post Nicænum Cõcilium talis error exortus est, inquit, vt quidam dicere prophano ore præsumant, spiritum sanctum per filium fuisse factum; anathematizamus eos, qui non cum omni prædicant libertate cum patre, & filio sanctum spiritum, vnius eiusdemq; substantiæ atq; potestatis existere. Similiter anathematizamus Arium & Eunomium, qui dicunt filium & spiritum sanctum creaturam esse. Similiter Sabellianos, qui dicunt patrem esse quem filium. Item, si quis non dixerit sanctum spiritum ex patre esse verè, & propriè, sicut & filium de diuina substantia, anathema sit. Constantinopolitanum Concilium vniuersale, 5. tempore Iustiniani Imperatoris, Anno Christi 552. edidit Canones 14. de trinitate, & de duabus naturis in Christo, quorum primus est: Si quis non confitetur patris, filij, & spiritus sancti vnam virtutem & potestatem, Trinitatem consubstantialem, vnam deitatem in tribus personis adorandam; talis anathema sit. Vnus enim deus & pater, ex quo omnia; & vnus dominus filius, per quem omnia: & vnus spiritus sanctus, in quo omnia. Carthaginense Concilium 2. tempore Valentiniani & Theodosii Imperatorum, eandem doctrinam tradidit de tribus personis. Sardicense Concilium in Sardica Illyrici vrbe celebratum Anno domini 353. illustrauit doctrinam de diuinitate filij dei, & spiritus sancti, congruentem cum symbolo Nicæno: Athanasium, & alios orthodoxos patres, qui ab hæreticis pulsi fuerant, restituit. Refert historia tripartita lib. 4. cap. 23. ad huiusmodi

Conciliũ Antiochænum. Gregorius Neocæsariensis. Concilium Nicænum. Constantinopolitanum. Constantinopolitanum 5. Concilium. Carthaginense. Sardicense.

Personarũ trinitas

Concilium ex Occidentalibus partibus conuenisse Episcopos quasi trecentos, ex Orientalibus verò sex & septuaginta. Et cap. 24. ponuntur literæ Concilij Sardicensis: Sancta synodus Dei gratia Sardicæ congregata ex vrbe Roma, Hispaniis, Galliis, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Mysia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Thessalia, Achaia, Epyris, Thracia, Rodope, Asia, Caria, Bithynia, Hellesponto, Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, altera Phrygia, Pamphylia, Lydia, Insulis Cycladibus, Ægypto, Thebaide, Lybia, Galatia, Palestina, & Arabia.

Conciliũ Toletanum.

Conciliũ Toletanum primum in Hispania, tempore Honorij Imperatoris celebratum Cano. 21. contra Priscillianistas. Credimus, inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, & in filium, & spiritum sanctum, visibilium & inuisibilium factorem. Credimus in vnum Deum, & vnam esse dicimus diuinæ substantiæ trinitatem. Ingenitus est pater, genitus filius à patre, spiritus verò non genitus, sed à patre filioque procedens.

3. Concilium tertium Toletanum, circa annum Christi 600. à Gottorum Rege Reccaredo congregatum, orthodoxam fidem de diuinitate filij dei sancit, & amplectitur, sub Pelagio secundo, in quo Arij hæresis in Hispania condemnatur: Quicunque, inquit, filium dei, dominum Iesum negauerit à paterna substantia sine initio genitum, & æqualem patri esse, vel consubstantialem; anathema sit. Quicunque spiritum sanctum non credit à patre & filio procedere; anathema sit. Quicunque dixerit dominum Iesum, & spiritum sanctum iuxta deitatem patre esse minorem; anathema sit.

4. 6. Concilium Toletanum 4. anno 630 sub Honorio primo Papa. Et Concilium sextum sub eodem summo Pontifice, in primo Canone pronunciatur symbolum fidei.

Concilium Bracharense.

Concilium Bracharense primum sub Honorio Papa primo celebratum in Hispania citeriori: Si quis, inquit, patrem, filium, & spiritum sanctum non confitetur tres personas vnius substantiæ, & virtutis, ac potestatis, sicut catholica ecclesia docet; anathema sit. fuit celebratum hoc Concilium in Brachara, Lusitaniæ vrbe anno 385. Denique vt semel dicam Concilium Tridentinum sessione tertia ponit fidei catholicæ assertionem, nempè symbolum fidei.

Nazianzenus

Astipulatur huic veritati catholicæ Gregorius Nazianzenus in oratione contra Arianos: Vna, inquit, natura est in tribus personis subsistentibus; si aliqua ex personis creata est, deus vtique non est: æquales sunt personæ per se subsistentes: vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Si hoc abrogo, apud quod nam erit secundum? Quid dicimus baptizantes in nomine patris, filij, & spiritus sancti? Non est possibile quenquam esse spiritualem sine spiritu, igitur spiritum venerare. Et lib. 5. de theologia. Erat, erat, erat, lux, lux, lux: sed vna lux, vnus dominus: In lumine tuo, id est, spiritu sancto, videbimus lumen, id est, filium.

Tria lumina, vnum lumen

Tria sunt, si vnum ex essentiæ solo deturbaueris, reliqua duo in sua sede non manebunt: perfecta enim deitas non esset.

Ethnici de spiritu S.

Qui inter ethnicos accuratiùs diuina tractauerunt, numinis huius simulachrum quoddam viderunt, in nomine verò dissentiunt, dum alius mentem vniuersi, alius mentem extrinsecus aduentitiam, alius aliter nominauit. Euangelium dicit: Spiritus sanctus, qui à patre procedit: non ergo creatura: & quia non gignitur, non est filius: at quoniam ingeniti, & geniti medius est: Deus ergo est, Patris, filij, & spiritus sancti, trium personarum vna natura, & inconfusa distinctio: Tria hæc deitate sunt vnum, & vnum hoc personarum proprietate tria.

Adoratio vnius, trium est.

Vnius adoratio, trium est adoratio; quia in tribus per omnia par gradus est, tum dignitatis, tum deitatis. vna est deitas, etsi tres personæ credantur; ad vnum tamen referuntur: non enim alia est magis, aut minùs deus quàm alia: neque priùs, aut posteriùs: tum nec voluntate dissident, nec potestate partiuntur. In distinctis ergo personis, impartibilis est deitas, & velut in tribus solibus se complexis, vnius lucis temperatura.

Tres soles.

Quare, cùm ad ipsam deitatem animũ figimus, vnum quiddam animo concipimus, cùm ea, in quibus est deitas, tria quædam adoranda conspicimus. Singulis eadem est essentia, eademque potestas. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, ait Ioan. in sua canonica, & hi tres vnum sunt. Porrò, spiritus sanctus dicitur spiritus dei, spiritus Christi, mens Christi, spiritus domini, bonus, rectus, principalis,

Personarũ trinitas

cipalis, spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, spiritus sapientiæ, & intellectus, consilij, & fortitudinis, scientiæ, & pietatis, spiritus timoris dei, sua natura, non alterius authoritate sanctificans: impartiens se aliis, sed ipse aliunde nihil accipit: implet, non impletur: continet, non continetur: Reges nos facit per baptismum, cognoscit omnia, docet omnia, reuelat, illuminat, distribuit dona, facit legatos, vates, Euangelistas, pastores, doctores, spiritus multiplex, manifestus, perspicuus, purus ab omni inquinamento, nullius imperio addictus, omnes penetrans puros & subtilissimos spiritus, declarator ipse, & illustrator omnium. Eiusdem ergo est cum patre, & filio diuinitatis, & potestatis.

Spiritus sancti diuinitas ostenditur.

CAP. II.

Antiquorum Græcorum assertio de trinitate.

Libet huic speculationi insistere, atq; antiquissimorum, eorundem doctissimorum Græcorũ sententiis eam munire, pro virili conabor; vt perspicuum fiat, quàm longè aberrent à rei veritate, qui de sacrosanctæ trinitatis mysterio perperam loquuntur. Inprimis autem obuiam venit Dionysius Areopagita, vita & doctrina planè cœlestis. Is cap.1. Ecclesiasticæ hierarchiæ, de sacrosancta trinitate ita clarè loquitur: Fons vitæ, inquit, essentia bonitatis, vna existentium causa trinitas est, ex qua & esse, & bene esse est subsistentibus per bonitatem. Hæc autem omnium summitas diuinissima, principali beatitudine trina, vnica verè existit, secundùm quod nobis incomprehensibile est. Hæc Dionysi. Sensus est: Sancta & indiuidua trinitas omnibus rebus communicauit esse & bene esse, actum scilicet primum, & secundum: siue esse, eiusq; perfectionem per bonitatem suam: quia bonus est, propterea omnia fecit. Principali beatitudine trina, vnica verè existit. Sensus est, Deus in tribus personis trinus, in quibus est eadem numero principalis beatitudo. Est etiam verè vnitas propter vnitatem naturæ. Et in lib. de diuinis nominibus cap.2. vocat decoras personarum processiones. Communis noster magister in epist. ad Cor.1. cap.8. Nobis, inquit, vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Etenim in diuinis vnitates discretionum anteprincipantur, & nihilominus sunt vnitiua. Has decoras processiones veneramur. Omnis ergo benefica appellatio dei de quacunq; diuinarum personarum dicitur, absq; vlla distinctionis obseruatione, in tota simul accipitur deitate: nam solus deus est bonus, filius quoq; dicitur bonus pastor, & de spiritu sancto Psal.141. Spiritus tuus bonus. Item 13. cap. de diuinis nominibus. Vnitas inquit, laudatur & trinitas, super omnia deitas. sed etsi super diuinã fœcunditatem verè laudemus triadica, & monadica diuina denominatione; plusquam nominabilẽ, id est, appellatione trinitatis ac vnitatis, plusquam nominabilem nominamus. Et 3. cap. eiusdem libri: Inuocantes, inquit, Trinitatem declaratiuam omnium sui optimarum prouidentiarum: ipsa enim trinitas neq; in loco est, vt à quodam, aut ex aliis in alia transeat; sed & in omnibus existentibus eam esse, dicere relinquitur, super omnia, & omnium comprehensiua. Diuus Ignatius epist. 12. ad Antiochenses, scripturarum testimonia adducit, quæ de mysterio sanctæ trinitatis affatim loquuntur: Fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem suam. De filio autem Isa.7. Et vocabitur emanuel: & 9. Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Omnis ergo qui verum Deum annunciat, intercipit autem Christi diuinitatem, filius est diaboli, & inimicus iustitiæ. Qui autem non confitetur Christum filium eius esse, qui fecit mundum, sed alterius cuiusdam incogniti, præter eum, quem prædicat lex & prophetæ; hic organũ est ipsius diaboli. Quicunq; autem incarnationem Christi recusat, & crucem eius erubescit, hic est antichristus. Quicunq; verò purum hominem dicit esse Christum, maledictus est. Videte ergo malignos operarios, & inimicos crucis

Dionysius Areopagita.

Decoræ processiones.

Solus Deus bonus.

Trinitas & vnitas.

Ignatius martyr.

Basilius.

Christi, quorum finis interitus. Basilius magnus epist. 60. Ecclesiæ Antiochenæ. Est, inquit, Ecclesiæ nostræ, à sanctis patribus, qui Nicææ conuenêre conscripta fides, scilicet, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, visibilium omnium & inuisibilium factorem: & in vnum dominum Iesum Christum, genitum ex patris substantia, lumen de lumine, deum verum de deo vero, genitum, non factum, coëssentialem patri, per quem omnia facta sunt: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit è cœlis, & incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, venturus est ad iudicandos viuos ac mortuos. Et in spiritum sanctum. Istis credimus. Quoniam verò doctrina de spiritu sancto indefinita est, propterea quòd tum nondum comparerent pneumatomachi, an condemnandi sint, creatæ ac seruilis esse naturæ dicunt, in ea synodo nulla facta est mentio: nihil enim prorsus creatum est in diuina, & beata trinitate. Eos verò qui dicunt, erat aliquando tempus, quando non erat, & antequam gigneretur non erat, & quòd ex non existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia esse, vel vertibilem, vel alterabilem filium dei dicunt; anathemate catholica & Apostolica ecclesia condemnat. Hæc Basilius. Et in epistola 43. Ex patre, inquit, est filius, per quem sunt omnia, cum quo simul spiritus sanctus semper indiuulsè consideratur ac coniungitur: non enim fieri potest, vt filium mente quispiam comprehendat, quem non antea illustrauerit spiritus. Vnde fit, vt quemadmodũ qui vnius anuli summitatem apprehendit, hoc ipso simul & alterum insertum attrahit; ita & hic qui spiritum sanctum trahit, per ipsum & filium, & patrem traxerit. Et si quis verè filium apprehenderit, habebit & ipsum vtrinque, hinc patrem illius, illinc spiritum sanctum vnà compactum. Neq; enim à patre abscindi poterit, qui semper est in patre: neq; à proprio spiritu seiungetur, qui in ipso operatur omnia. Consimiliter & qui patrem assequutus fuerit; & filium vtiq; cum illo, & spiritum sanctum eadem profectò virtute assequutus est: non enim potest cogitari aliqua vllo pacto sectio vel diuisio, vt filius sit sine patre & spiritu sancto, & spiritus sanctus sine patre & filio. Ineffabilis ergo est in his tribus, & quæ nulla cogitatione apprehendi potest communio, & discretio. Neq; enim per differentiam personarum continuatio naturæ dissipatur, neq; per naturæ communionem proprietas notionum confunditur.

Symbolum.

Nihil creatũ in diuina trinitate.

Exemplum trinitatis.

Cathena sanctæ trinitatis.

Cyrillus.

D. Cyrillus lib 13. cap. 1. egregiè, & luculenter ostendit spiritũ sanctum eiusdem esse cum patre, filioq; substantiæ. Spiritus sanctus, inquit, in ipso Deo essentialiter est, & inseparabiliter ex eo prodit. Per nullam enim creaturarũ Deus pater secreta sua reuelat, sed per spiritum sanctum: igitur spiritus non est creatura. Deus ergo est. Quis hominum nouit, inquit Apost. 1. Cor. 2. quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis? Sic & quæ dei sunt, nullus nouit, nisi spiritus dei. Spiritus autem omnia inuestigat, & profunda dei. Vnde, sicut spiritus hominis non est alienus à natura hominis; ita & spiritus dei patris eiusdem substantiæ est cum deo patre. Eundem appellat spiritum Christi Rom. 8. Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius: spiritus sanctus ergo ex substantia filij procedit. Sed vna est filij patrisq; substantia, seu essentia: igitur spiritus sanctus ex patre filioq; procedit. Cùm spiritus sanctus in nobis habitat, Christus in nobis habitat; non autem cùm angelus in nobis habitat, Christus in nobis habitat: Christus ergo & spiritus sanctus vnius sunt naturæ. Adhuc, qui spiritu dei aguntur, filij dei sunt. Accepistis, inquit, spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Si ergo spiritus sanctus filios dei facit eos, in quibus habitat, & participes dei ostendit, deoq; coniungit, adeò, vt clament Abba pater; proculdubio spiritus sanctus non est seruus, sed dominus: non est creatura, sed creator. Ipse spiritus contestatur spiritui nostro, quòd simus filij, & hæredes. Ex quo patet, spiritum sanctum natura, & essentialiter Deum esse: quoniam qui ipsum suscipiunt, filij dei per gratiam adoptionis efficiuntur. Item, Pater viuificat, filius viuificat, spiritus sanctus viuificat 1. Cor. 15. Vocat Paulus viuificantem spiritum: Igitur vnius est naturæ cum vtroq;. Ad Cor. 2. 6. Nos templum Dei viui sumus per inhabitantem spiritum sanctum. Nolite

Spiritus inuestigat profunda Dei.

Spiritus Christi.

Spiritus adoptionis.

Spiritus sanctus natura Deus est.

ergo

Personarum trinitas.

ergo contristare spiritum sanctum, qui habitat in vobis. Si ergo per spiritum sanctum efficimur templum dei, & Deum inhabitantem in nobis habemus: Deus est ergo, & non creatura. Item, si spiritus eius, qui Iesum Christum suscitauit à mortuis, habitat in vobis. Rom. 8. ipse qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora per spiritũ suum, qui habitat in vobis. Cùm autẽ filius naturaliter sit vita, & spiritus etiã sanctus; necesse est omninò confiteri spiritũ sanctum ex substantia patris & filij esse, totãq; ipsius virtutẽ, & operationẽ habere: veluti si ex aqua vapor ascenderit, & eos frigefaciat, ad quos peruenerit; non aliam naturã, quàm ipsius aquæ ostendet. Itẽ 2. Cor. 3. Apo. vocat spiritũ sanctum dominũ, nullã planè filij & spiritus sancti essentialem differentiã nouit: Quando conuertetur ad dominum, inquit, auferetur velamen: dominus verò spiritus est: vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Et iterum: Transformamur à gloria in gloriam, sicuti à domini spiritu. Quoniã ergo spiritus sanctus dominus est, ex Christo, & in Christo existens; hauddubium, quin Deus sit, & non creatura. Item, 1. Cor. 2. nos autem mentem Christi habemus, id est, spiritum sanctum. si autem spiritus sanctus mens Christi vocatur; quomodo erit creatura, cùm in natura Christi diuina nihil sit creatum? Astipulatur huic sententiæ Ioann. in sua canonica. 14. In hoc cognoscimus, quia in ipso manemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis: si ergo spiritu sancto habitante in nobis, Deus est qui inhabitat; quomodo spiritus sanctus non erit Deus, cùm omnia propria quæ Dei sunt, habeat? Item, spiritus sanctus appellatur digitus Dei. Luc. 11. Si in digito Dei eijcio dæmonia &c. Procedit ergo ex substantia patris, & filij: brachium enim & dexteram Dei, filium Dei scripturæ appellant: Psalm. 97. Saluauit dextera eius, & brachium sanctum eius. Quemadmodum igitur brachium toti corpori coaptatur; sic filius à patre dependet, spiritus verò sanctus à patre & filio: non est ergo aliud spiritus à deitatis essentia; sed ex ipsa, & in ipsa naturaliter, sicut & digitus in manu, & manus in corpore: eiusdem enim substantiæ digitus cum manu, & manus cum corpore. Item, 5. cap. actorum: Cur mentitus es spiritui sancto? non mentitus es hominibus, sed Deo. si ergo spiritui sancto mentitus, Deo mentitur; Deus rectè spiritus sanctus est, & non creatura. Et 20. cap. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos. Nõ est ergo spiritus sanctus à deitatis essentia, sed quasi cooperatio naturalis, & essentialis; in propria tamen hypostasi, ex ipso prodiens Deo, & in ipso manens, omnia quæ Dei sunt operatur. Item Math. 4. & Luc. 4. Iesum à spiritu ductum fuisse legimus: igitur spiritus non est creatura. Quomodo enim filius Dei, qui est sapientia & virtus patris, ipsius spiritus virtute, modò in Galilæam ducebatur, modò in eremo diabolum vincebat? An fortassis ita imbecillis erat; vt creati spiritus virtute opus haberet? Et quomodo esset dominus virtutum, si creaturæ adminiculo vteretur? Est ergo spiritus sanctus verus Deus, qui ex patre, filioq; procedit: verbum autem per spiritum sanctum vincit, vtitur autem ipso, vt propria virtute. Item, 2. Cor. 12. nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Nemo ergo cognoscit dominum Iesum, nisi particeps extiterit spiritus sancti. Ex substantia igitur filij spiritus sanctus est: vna autem cùm sit substantia patris & filij: igitur spiritus sanctus est de substantia patris & filij, & per consequens Deus & non creatura. Item, si spiritus sanctus est creatura, per quem resurrectio Christi facta est: Rom. 1. Per spiritum sanctificationis ex resurrectione de mortuis, Iesu Christi domini nostri; videtur vtique filius Dei auxilio creaturæ indigere, & non potiùs spiritu sancto, tanquam sua vsus virtute. Item, qui largitur gratiam fidei, & mensuram donorum vnicuique quantam vult; proculdubio Deus verus est, & non creatura. sed huiusmodi est spiritus sanctus, vt docet Apostolus. 1. Cor. 12. Alij, inquit, datur spiritus sapientiæ, alij fides, & huiusmodi; & hæc omnia operatur vnus, atque idem spiritus, prout vult: igitur spiritus S. est verus Deus. Itidem confirmat ad Rom. 15. Nec enim au-

Spiritus sanctus ex substãtia patris & filij.

Spiritus dominus.

Spiritus libertatis.

Spiritus sanctus vocatur mens Christi.

Spiritus sanctus dicitur digitus dei.

Brachium dei.

Spiritus sanctus posuit vos Episcopos.

Spiritus sanctus duxit Christum in desertum.

Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto.

Spiritus sanctificationis.

Spiritus sanctus distribuit dona sic vt vult.

Spiritus sanctus est virtus dei.

deo quicquam loqui, inquit, eorum, quæ non perfecit Christus per me, in obedientiã gentium verbo & opere, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti. si ergo prodigia & signa per Paulum Christus operabatur in virtute spiritus sancti. quomodo ergo spiritus erit creatura, qui naturaliter in Deo, & ex Deo est? Porrò, hanc virtutem Christi, Dei virtutem appellat 1. Cor. 2. Sed in demonstratione, inquit, spiritus, & virtutis, vt fides vestra non esset in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Demonstrationem ergo, atque operationem sancti spiritus, virtutem Dei appellauit: ex ipso enim, & in ipso naturaliter spiritus sanctus est, quo vniuersa perficiuntur. non est ergo inter creaturas connumerandus. Item, solus Deus propria authoritate potest dimittere peccata: sed spiritus sanctus propria authoritate dimittit peccata: Deus ergo est, & non creatura. sic enim loquitur Apostol. 1. Cor. 6. Hæc, inquit, aliquando fuistis, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Sanè, qui coniungitur cum scorto, vnũ corpus fit: qui autẽ coniungitur cum deo: vnus spiritus fit cum deo. Si ergo participatione spiritus sancti, dei participes efficimur; Deus est ergo, & non creatura. Membra siquidem nostra templum sunt spiritus sancti in nobis habitantis: nulla autem creatura, vt Deus, in templo dicitur habitare: non potest ergo rectè spiritus sanctus creatura appellari. Item, nihil naturaliter est vita, nisi solus Deus; pater enim est vita, & filius similiter: sed spiritus sanctus est naturaliter vita. 2. Cor. 5. Qui autem effecit nos in hoc ipsum, Deus est, qui dedit nobis arram spiritus. Arram autem spiritus, spiritum sanctum appellauit, qui est naturaliter vita.

Spiritus sanctus dimittit peccata.

Spiritus sanctus est arra vitæ.

CAP. III.

Spiritum sanctum verum Deum esse, diuinis ostenditur scripturis.

DIxi circa finem præcedentis capitis, Spiritum sanctum ab Apostolo vocari arram vitæ, propterea quòd naturaliter sit vita: ex quo rectè colligi posse arbitror, spiritũ sanctum verum Deũ esse, consubstantialem patri & filio; quia similiter vita substantialiter est. ex diuersis siquidem naturis, puta creatoris, & creaturæ eadem virtus profluere non potest: eadem enim virtus, atque operatio, vnitatem substantiæ, atque naturæ arguit. Item, Christus est, qui nos renouat, atque in nouam creaturam transponit. 2. Cor. 5. Si qua, inquit, cum ipso noua creatura, Vetera transierunt, Ecce noua facta sunt omnia: sed spiritus sanctus hanc eandem præstat renouationis gratiam, Psal. 103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Apost. Rom. 8. dicit se accepisse primitias spiritus: rerum primitiæ sunt fruges nouæ; vt prima poma, primi arborum fœtus: primum, siue nouum vinum, nouum triticum. Et in eadem epistola: Vt ambulemus, inquit, in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. Ezechiel propheta, vocat spiritum nouum: Dabo vobis spiritũ nouum. Similiter Dauid obnixè precatur: Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Hæc autem omnia iure spiritui sancto sunt attributa, eò quòd veteri Adam, ipsius virtute exutos, in nouum Adam transformet: qui planè nouus homo, secundus Adam in nobis, in iustitia & sanctitate creatus est. Eph. 4. Itaq; spiritus sanctus, qui missus est ad renouandum creaturam, sanctæ Trinitatis complementum est, Deus de Deo. vnde in vltimo cap. eiusdem epistolæ: Gratia domini nostri Iesu Christi, inquit, charitas Dei patris, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Quare, necesse est dicere, spiritum sanctum diuinæ substantiæ esse, cuius participes effecti, Deum habent habitantem. Spiritus siquidem sanctus in Deo est, & à Deo est naturaliter, quasi fructus, non ad extra productus, neque ex nihilo; sed ex patre, filioque emanans. Item, Gall. 5. Si spiritu ducimini; non estis sub lege: si per virtutem spiritus sancti à seruitute legis, in libertatem

Spiritus est renouator creaturæ.

Primitiæ spiritus.

Spiritus sanctus est implementum sanctæ trinitatis

Spiritus sanctus liberat nos à seruitute legis.

Personarũ trinitas.

bertatem filiorum Dei vocamur; Deus profectò spiritus sanctus est, qui potest nos tali libertate legis donare. Dignitas enim hæc, & potestas liberationis huiusmodi, Deo soli cõpetit; quia nullus potest, excepto Deo duntaxat, peccata dimittere: Nisi filius vos liberauerit, inquit dominus Ioan: 8. serui eritis vtique legis & peccati. Cùm ergo spiritus sanctus liberet nos à seruitute peccati, & legis; magna profectò est insania, velle asserere spiritum sanctum creaturam esse. Reuera, si spiritu sancto signati, ad Deum reformamur; quomodo erit creatura spiritus sanctus, per quem essentiæ diuinæ character nobis imprimitur? quo suscepto, ipsius increatæ naturæ signa in nobis imprimuntur. Sic enim loquitur Apostо. Eph. 1. In quo etiam credentes signati estis spiritu repromissionis sancto, qui est arra hæreditatis nostræ: etenim non pictoris more diuinam essentiam in nobis depingit, vt possit aliud esse quàm Deus: sed cùm ipse Deus verus de Deo vero sit, quasi quoddam sigillum in cordibus suscipientium, sicut in cera inuisibiliter imprimit, & sic communicatione sua, in pristinam pulchritudinem naturam nostram depingit, & ad veram imaginem renouat: Deus ergo est, & non creatura. Item, Eph. 2. Per ipsum habemus introitum in vno spiritu ad patrem. Si per spiritum sanctum ad patrem Deum adducimur, & participes diuinæ naturæ reddimur; quomodo erit creatura spiritus sanctus, per quem patri, filioque coniungimur? Propterea in eodem capite Apostolus subdit: In quo & vos ædificamini in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu sancto. Si templum sanctum per spiritum sanctum efficimur; per ipsum enim Deus in nobis habitat: impium igitur est inter creaturas spiritum collocare. Item, lib. 8. contra Iulianum: Græcorum sapientes, inquit Cyrillus, pro spiritu sancto, tertiam introducunt animam, à qua omnia animalia animantur, dum immittit eis vitam: ipsa enim, teste Plotino, inspirauit vitam illis, quæ vel tellus alit, vel mare, quæ vel in aëre, vel in cœlo, diuina astra. Et illa anima Solem, magnumq; cœlum ornauit, & in ordine circumagit naturalia, natura alia existens ab his quæ ornat, & quæ mouet & viuificat: necesseq; est, vt his sit dignior, & ijs quæ fiunt ac corrumpuntur. Reuera, inquit Cyrillus, Deus & pater per filium in spiritu sancto efficaciter operatur creaturas, & ea quæ non erant, vt essent, produxit, & facta benè continet, ordinemq; illis optimum, & harmonias, & leges decreuit. Iste est diuinus & viuificus sanctus spiritus, ex Deo procedens, subsistentiam suam habens, & viuens, & semper existens; quia est eius, qui est, & ipse omnia implet, & omnia continet; quoniam & consubstantialis est cum implente omnia, & sine medio vbiq; existente: Ipso enim omnia plena sunt: scriptum est enim: Spiritus domini repleuit orbem terrarum: mouet enim in his quæ mouentur, continet vniuersum, & animat, & viuificat, & non alia natura est ab ea quæ patris, vel ab ea quæ filij. Eandem catholicæ fidei doctrinam apud antiquissimum & gloriosissimum martyrem Iustinum inuenio, in expositione fidei de trinitate: Dominus noster Iesus Christus, inquit, postquam resurrexit à mortuis, in cœlum ascensurus, Apostolos ad erudiendas baptizandasq; gẽtes mittens, sic eis mandauit: Ite, docete omnes gentes, baptizando eas, In nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Corinthijs quoque scribens beatus Paulus, finem epistolæ quasi obsignat doctrina hac apposita, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & dilectio Dei, & societas spiritus sancti, cum vobis omnibus. Rursum ad Ephesi. sic ait: Summo angulari lapide Christo Iesu, in quo quæcunq; structura coagmentatur; ea crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei per spiritum sanctum. Videtis quo pacto docens de structura quæ fit in Christo, per quam Christi templum efficimur, iuxta illud: Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero Deus eorũ: tres personas coniunctim nobis commemorat: hinc discimus Christum Deum & spiritum vnum numen esse. Huius rei gratia, inquit ad Ephe. Flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur; vt det vobis iuxta diuitias gloriæ suæ, vt fortitudine corroboremini per spiritum suum, in internum

hominem,

Spiritu sancto signati sumus.

Eph. 1.

Spiritus sanctus quomodo imprimit in nobis sigillum diuinæ essentiæ.

Spiritus sanctus vocatur anima mundi.

Spiritus domini repleuit orbem terrarũ.

Iustini doctrina de trinitate.

hominem, vt inhabitet Christus in vobis: atque ita inhabitantis numinis vna complectitur patrem, filium, & spiritum sanctum, sic vbiq; has tres personas in eundem ordinem referens. Nam in secunda ad Corinthios sic loquitur: Qui autem confirmat nos vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris. Hic quoque Doctor gentium diserte coniunxit patrem Deum, & Christum filium, & spiritum sanctum. Quòd verò spiritus sanctus à patre, filioq; procedit, idem Apostolus ostendit: Vos, inquit, non spiritum mundi accepistis; sed spiritum, qui ex Deo est, vtiq; ex Deo patre: deinde vocat eundem spiritum Christi, spiritum filij sui clamantem in cordibus nostris, Abba pater, spiritum veritatis, veritas autem filio attribuitur: itaq; cùm in doctrina per totum orbem publicata, & in præscripta forma baptismi, & in creationis narratione, & in vi potestatis, coniunctim patris, filij, sanctique spiritus vnum nomen accepimus; quis contendet filium & spiritum sanctum alienum ab illa diuina beataq; essentia? Decet igitur, vt vnum Deum confiteamur in patre, filio, & spiritu sancto, vnius deitatis, licet tres sint subsistentiæ, siue personæ: atque ita vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate noscitur. Hanc de beata illa diuinaq; trinitate sententiam proferimus filiis ecclesiæ, hortantes, vt sic sapiant, & sic viuant. Hæc Iustinus, Porrò de diuinitate spiritus sancti affatim, & eleganter Basilius magnus disputauit, in libro contra Eunomianos: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quemadmodum, inquit, prolatum verbum in Deo non est, sed viuens, & subsistens, & factiuum omnium; sic in Deo non est spiritus perfusus, non dissolutus aër; sed virtus sanctificans, consubstantialis, subsistens. Iste spiritus sanctus eiusdem est operationis cum patre, & filio: Deus enim operatur omnia in omnibus: & spiritus sanctus similiter, diuidens omnia, prout vult. Deus dimittit peccata: & spiritus sanctus dimittit peccata: insufflans in Apostolos dixit: Accipite spiritum sanctum, quorumcunq; dimiseritis peccata, dimittentur eis: Docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. iubet credentes baptizari, & doceri in trinitatis nomine. Apostolus Petrus loquens Iudæis: Pœniteat singulos, inquit, malitiæ suæ, & baptizetur vnusquisque in nomine domini Iesu, & saluabitur. Dominus verò Apostolis dixit: Vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo in Apostolis eadem operari potest spiritus sanctus, quæ pater & filius in baptismo gentium operantur: eiusdem est ergo operationis, & consequenter eiusdem naturæ: actio enim naturam sequitur. Item, si spiritus alienus est à gloria patris & filij; quomodo testimonium perhibet spiritui nostro quòd simus filij Dei, & cohæredes cum Christo? quomodo in corde nostro clamat, Abba pater? si quis spiritum Christi non habet; hic non est eius. Et iterum, dominus etiam spiritus est: & vbi spiritus domini; ibi libertas: non est spiritus sanctus possessio, nec creatura domini; sed dominus Deus noster. Item, spiritus sanctus vocatur vnctio: Ioan. in sua canonica: Et vos vnctionem habetis à domino. Et in actis Apost. Iesum, inquit, de Nazaret vnxit eum Deus spiritu sancto. Christus igitur per spiritum sanctum vnctus est: non enim per alienam deitatem domini vnctio est, & nomen Christi, & qui ab ipso Christiani vocantur. Ploraret sanè christianus, si salutis suæ nomen à creatura acciperet; creatura enim non sanctificat creaturam, sed spiritus sanctus: igitur creator est, & non creatura: dominus, & non seruus. Quis enim, qui creaturam renouat, qui corruptionẽ in incorruptionem transmutat, qui nouam nos efficit creaturam, à Deo, & filio separabit? Quomodo qui extra deitatẽ est, deitatis creaturã recuperat? Silentio tradatur sermo impius, qui dicit spiritũ sanctum esse creaturam. non glorificetur creatura supra Deũ: glorificatur autẽ supra deũ: Si quæ morte, ac corruptione soluta sunt; immortalia, per creaturã redderentur. si quis in Christo noua creatura: Vetera transierunt, & ecce noua facta sunt õnia: vtiq; per spiritus sancti virtutẽ. Item, si non credimus ex ore Dei spiritũ sanctũ prouenisse, nec verbum credemus; quoniam, & Dauid verbum & spiritum simul glorificans:

Spiritus sanctus ex patre filioq; procedit.

Vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate

Basilius magnus de spiritu sancto.

Spiritus sanctus non est creatura.

Spiritus sanctus est vnctio.

Christiani à Christo.

Sermo impius est, dicere spiritum sanctum esse creaturam.

Personarũ Trinitas.

ficans: verbo domini dixit cœlos esse firmatos, & spiritu oris eius omnem virtutem eorum. Et Moyses, quæ verbo facta opera monstrauit, spiritu viuificata ostendit in factione hominis secundùm imaginem. Quomodo disseparabuntur inseparabilia, verbum scilicet Dei, & spiritus ex Deo, & filio? Paulum audiamus, qui formationem nostram in spiritu consumari ait: Nos verò, inquit ad Cor. 2. 4. reuelata facie, gloriam domini speculantes, in eandem imaginem conformamur, à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu. Sed dicis, Deus per filium facit omnia, facit etiam spiritum: sed tunc non esset trinitas, sed dualitas: nam si cum cæteris omnibus spiritus; quomodo cum patre, ac filio spiritus? quomodo trinitas est trinitas? quomodo in trinitate baptismus, qui vniuersum orbem sanctificat? Sed aquis connumerari eum dicis, vtpote creaturam, sicut aquæ sunt: quoniam dominus dicit: Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Atqui Ioannes dicit. Ipse nos baptizabit in spiritu sancto, & igni: igitur cum igne gehennæ spiritum sanctum coordinabimus? hæc, quem impietatis excessum non superarent? itaq; diuinum spiritum, vt peccati maculas abstergat, aquis vtentem, ad aquarum humilitatem deijcere non debemus: ille qui implet omnia, non est cum aquis cõferendus. Quò ibo à spiritu tuo? Et quò à facie tua fugiam? dicit David. Salomon dicit: Spiritus domini adimpleuit orbem. Septem orationibus hunc spiritum cognosci docet Isaias. Zacharias verò profitetur septem oculos habere: Isti, inquit, sunt oculi domini respicientes terram. Et iterum: Ego in vobis, & spiritus meus stetit in medio vestri. Quare, quis non sentiat maiestatem spiritus sancti, cum hæc oracula prophetarum recitantur? Non est ergo creatura, sed creator. Sed dubitabis, cur dominus dicit: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. quare non simul coniunxit spiritum sanctum, si eiusdem est cum patre, & filio diuinitatis? Non disiunxit à patre & filio; sed inseparabilem ostendit. Similis modus loquendi inuenitur in actis Apostolicis: Hæc dicit Spiritus sanctus. Non debemus suspicari, solum spiritum sanctum leges nobis ferre, & futura prædicere: vnus est enim Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia: vnus verò spiritus in quo omnia. Est ergo patri, filioque consubstantialis.

Spiritus sanctus author nostræ formationis.

Trinitas est & non dualitas.

Quo ibo à spiritu tuo.

Hæc est vita æterna.

CAP. IIII.

De Spiritus sancti nominibus, quibus ostenditur eius diuinitas.

EX sacris literis per magnum Basilium depromptis, sancti Spiritus diuinitate percepta, libet cum eodem grauissimo authore, eiusdem spiritus titulos, epitheta, atque nomina percipere. Quatenus, inquit, mente tenetur, Spiritus dictus est: quemadmodum spiritus dicitur Deus: & spiritus vultus nostri Christus dominus. Sanctus dicitur; quemadmodum sanctus pater, sanctus filius. Creaturæ siquidem aliunde inducta est sanctitas: at spiritui sanctitas est consumatiua naturæ: ideoq; non sanctificatur; sed sanctificat. Bonus item dicitur, sicut pater: & bonus is, qui bonus ex bono natus est, cui bonitas est ipsa essentia. Rectus dicitur, vt rectus dominus, & rectus Deus noster; eò quòd per se sit ipsa virtus, & ipsa iustitia, quæ se non potest nec in hanc partem, nec in illam flectere propter naturæ incommutabilitatem. Paracletus, id est, consolator, dicitur spiritus: quemadmodum & vnigenitus. sic ipse dixit, Ioann. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit. Hoc pacto communia sunt nomina patri, filio, & spiritui sancto: quæ appellationes illis tribus personis competunt, propter eiusdem diuinæ naturæ ineffabilem, summamq; vnionem, siue vnitatem. Dicitur etiam spiritus principalis, spiritus veritatis,

Nomina sancti Spiritus.

Spiritus.

Sanctus.

Bonus.

Rectus.

Paracletus.

Trinitas.

ritatis, spiritus sapientiæ, spiritus diuinus: operationes habet ineffabiles ob magnitudinem, innumerabiles propter multitudinem: Erat, præerat, simul aderat cum patre, & filio: Spiritus domini ornauit cœlos: consolidatæ sunt virtutes cœlorum, quæ non possunt à bonis excidere: quòd enim deo coniunctæ sunt, ita, vt ad malitiam non redeant, in beatitudine perseuerent; id illis à spiritu accessit. Christi aduentus est; spiritus præcurrit: in carne fuit aduentus; & spiritus inseparabilis: Operationes virtutum sunt, sunt dona sanationum; sed per spiritum: Dæmones expulsi sunt; sed in spiritu dei: Diabolus spoliatus est imperio; sed intus præsente spiritu: peccatorum facta est remissio; sed in gratia spiritus: Abluti estis, sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi; & in spiritu sancto: conglutinati estis cum deo; sed per spiritum sanctum; misit enim Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater. Resurrectio mortuorum est; sed à spiritu sancto: Suscitabit, inquit Apostolus, mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum: à terrena, mortaliq; vita, ad cœlestem, & immortalem translati estis; sed à sancto spiritu: si qua in Christo noua creatura; Vetera transierunt, & ecce noua facta sunt omnia. Spiritus S. dixit Petro, Actor. 7. Descende, & ambula cum illis, nihil diiudicans, quoniam ego misi illos. Spiritus sanctus dixit, Actor. 13. Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accersiui illos: Num seruus ita loquitur? Isaias dicit 48. Dominus misit me, & spiritus eius. Primitiæ martyrum Stephanus: Vos, inquit, semper spiritui sancto restitistis. Non est ergo seruus spiritus sanctus; sed dominus. Amplius, non solùm ex appellationibus, & operationibus perspicuum est, spiritum sanctũ diuinitatis patris & filij esse consortem; verùmetiam, quia est intellectu incomprehensibilis. De patre legitur: Pater iuste, mundus te non cognouit. de spiritu sancto autẽ, Ioan. 14. Spiritum veritatis mundus non potest accipere, quia non videt, neque nouit illum; vos autem nostis illum, & apud vos manet. Iste spiritus à solis sanctis per cordis puritatem videri potest: iste est, qui replet omnia. Non sic autem angelorum virtutes: nam angelus, qui loquebatur Zachariæ patri Ioannis baptistæ, per idem temporis in cœlo suam non implebat stationem: at spiritus sanctus, & in Abacuc operatus, & in Daniele in Babylonia creditus, & in Catharrata fuit cum Ieremia, & cum Ezechiele in Chobar. Igitur, qui vbique est, qui natura dominus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentiis, Deus est, & non creatura. Si itaq; spiritus sanctus est natura bonus, nouit profunda dei, viuificat vnà cum deo, est vita per iustitiam; quis adeo contentiosus? quis adeò expers doni cœlestis, & absque gustu bonorum dei verborum? quis adeò à spe cœlestium alienus, vt spiritum sanctũ creaturæ copulet, à diuina natura distractum? Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos. An ob id contemnendus est? An non & filium pater dedit hominibus? Qui, inquit, proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non omnia cum eo nobis donauit? Subscribit huic doctrinæ catholicæ D. Chryso. in expositione primi capituli ad Galatas: Ministrantibus illis, ac ieiunantibus domino, dixit spiritus sanctus, segregate mihi Paulum & Barnabam: vnde liquet eandem esse potestatem filij & spiritus sancti: quum enim à spiritu missus esset; à Christo se missum ait. Paulus, inquit, apostolus Iesu Christi, non ab hominibus; sed per Iesum Christum, & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Idem & alibi declarat, ea quæ dei sunt, attribuens spiritui sancto: siquidem senioribus Milesiis verba faciens: Attendite, inquit, vobis ipsis, & vniuerso gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus pastores & Episcopos: & tamen in priori epistola ad Cor. cap. 11. dicit: Quos quidem posuit Deus, primùm apostolos &c. adeò promiscuè, citraq; discrimen loquitur, quæ spiritus sunt, Deo tribuens, rursus quæ dei, spiritui. Et in expositione 4. cap. epist. posterioris ad Cor. Transformamur in eandem imaginem, tanquam à domino spiritu. Vides vt & hîc spiritum appellat dominum. hic spiritus transformat, hic non sinit nos conformari huic seculo: hic est

Spiritus domini ornauit cœlos.

Sancti spiritus operationes.

1. Cor. 6.

Rom. 8.

2. Cor. 5.

Spiritus sanctus est vbiq;.

Repetitio omnium.

D. Chrysostomi doctrina de diuinitate spiritus sancti

Spiritus sanctus nos transformat.

opifex talis creaturæ. vltra Solem refulget anima spiritu sancto perpurgata, non aliter quàm si argentum ad Solis radios expositum, emittat & ipsum radios. licet non ex suapte natura solùm; verùmetiam ex Solis fulgore: similiter & anima repurgata, & argento facta lucidior, accipit radium à gloria spiritus sancti, & hunc vicissim ex se remittit. Itaq; si spiritus sanctus minor est patre & filio, & alterius substantiæ; nihil consolatio profuisset, neque audire eundem spiritum: qui enim à Rege accipit, multi id facit, quod à Rege accipit: qui autem à seruo, tunc magis dolet, quando id sibi in memoriam reducitur. Itaq; etiam hinc constat, quòd non seruilis, sed regiæ substantiæ spiritus sanctus sit. Differentiæ, inquit Apostolus in priori epistola ad Cor. 11. ministrationum sunt, idem autem Deus, qui omnia dispensat, vt vult. In sermone autem de trinitate plurimis sanctarum scripturarum authoritatibus ostendit, spiritum ex patre, filioq; procedere: Si, inquit, ex patre procedit; & à filio non alterius substantiæ est spiritus sanctus, Spiritus dei, Spiritus Christi, spiritus veritatis, spiritus consolator. Cur (inquit Petrus ad Ananiam) mentitus es spiritui sancto? Non mentitus es homini, sed deo. Vides quomodo spiritum sanctum, deum nominet? Et Paulus ad Cor. 1. cap. 6. Vos templum dei estis, & spiritus sanctus habitat in vobis. Manifestum quòd Deus est spiritus, qui habitat in nobis. Et in eadem epistola: Spiritus scrutatur profunda dei: non enim scrutatur, vt alienus, neq; vt ignorans, quia scriptum est: Profundiora te ne quæsieris. De patre scriptum est: Ego sum Deus scrutator renum, & cordium: Non ergo spiritus sanctus scrutatur profunda dei, vt extraneus; sed vt habens eandem naturam, eandemq; diuinitatem. Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus, ad quod vocaui eos. Vide potestatem, intellige diuinitatem. Et Agabus: Hæc dicit spiritus sanctus, virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem. Et Apostoli: Visum est spiritui sancto, nihil magis seruandum: Et iterum: Pertransii Phrygiam, & Galatiæ regiones, prohibiti à spiritu sancto loqui sermonem in Asia. Vt venerunt autem in Mysiam, attentauerunt in Bithyniã proficisci, & non sinebat eos spiritus sanctus. Et iterum: Verùmtamen spiritus sanctus per singulas ciuitates testificatur, dicens &c. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo spiritus sanctus posuit vos Episcopos. Vide virtutem spiritus, authoritatem, & potestatem. Num alienum à deo est spiritus sanctus? Absit. Benedixit spiritus sanctus, inquit Apostolus actor. vlt. per Isaiam prophetam 6. Auribus audietis, & non intelligetis. Paulus inquit: Dixit spiritus sanctus: Isaias, inquit: Dixit dominus Deus sabaoth. Vide quomodo scriptura promiscuè loquitur, & citra discrimen de patre, filio, & spiritu sancto. In homelia autem de adorando spiritu sancto, ostendit spiritum sanctum, esse spiritum filij: Si quis spiritum Christi non habet; hic non est eius. Ro. 8. Eundem scriptura appellat spiritum patris: Spiritus, qui à patre procedit, dicitur spiritus veritatis: Ioan: 14. & spiritus filij. Gal. 4. Misit Deus spiritum filij sui 1. Cor. 5. Si autem spiritus eius, qui excitauit Iesum, habitat vobiscum. Hæc nomina sanctæ & immaculatæ trinitatis, sancti & admirabilis spiritus sunt nomina, non naturæ conuenientia, sed operationi. Dicitur autem iterùm spiritus sanctus, spiritus vitæ, lex spiritus vitæ Ro. 6. Christus autem apud Ioan. 14. vocat se vitam: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc nomina eiusdem sunt authoritatis, & eiusdem naturæ. Sunt autem alia nomina, quæ virtuti spiritus sancti asscribuntur; vt sunt dona eius, vt potè spiritus sanctificationis, id est, beneficium; spiritus sapientiæ, si alicui largiatur sapientiam: similiter spiritus fidei, spiritus precum. Hæc vocantur dona sancti spiritus. vnde, quando quis habet donum charitatis, dicitur habere spiritũ charitatis, spiritum martyrij, spiritum adoptionis, spiritum veritatis, spiritum temperantiæ, spiritum promissionis, spiritum mansuetudinis, spiritum reuelationis. Eph. 1. His titulis, atque nominibus Paulus spiritum sanctum nominat. Isaias verò cap. 11. Spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, spiritum timoris domini. Spiritus sapientiæ datur Doctoribus, & docentibus: Spiritus intellectus

Spiritus sanctus est Regiæ substantiæ.

Spiritus sanctus scrutatur profunda dei.

Spiritus sanctus est spiritus filij.

Nomina operationis, nomina naturæ spiritus sancti

Dona sancti spiritus.

2. Tim. 1.
Eph. 1.
2. Cor. 4.
Gal. 6.
Rom. 1. 8.

trinitas.

lectus auditoribus: sapientia armatura oris, intellectus verò cordis. Os, inquit Psalm. 48. loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiã: spiritus consilij in eo, qui rectè aliis consulit: & si ignoret, & nesciat docere; scit tamen bene consulere. Exo. 18. Iethro socer Moysis habuit donum consilij: Moyses verò donũ sapientiæ. Zacharias propheta vocat spiritum gratiæ & miserationis: cap. 12. Effundam super domum David spiritum gratiæ, & miserationis: id est, donum misericordiæ. Itaq; spiritus sanctus vocatur spiritus dei, spiritus qui est ex deo, spiritus domini, spiritus veritatis, spiritus patris, spiritus filij, spiritus Christi, spiritus qui excitauit Christum: deinde dona, spiritus virtutis, spiritus charitatis, spiritus temperantiæ, spiritus promißionis, spiritus fidei, spiritus reuelationis, spiritus adoptionis filiorum dei, spiritus iudicij, & adustionis, Isaiæ. 4. spiritus rectus, spiritus principalis, spiritus precum apud Zachariam, spiritus suauis, vt dicit Salomon, spiritus septiformis apud Isaiam, spiritus promißionis, spiritus sanctificationis: vna ergo est natura filij & spiritus sancti, vna virtus, vna veritas, vna vita, vna sapientia, vna natura in patre, & filio, quæ omnia in omnibus operatur. Ista natura par est, & æqualis, plena potestatis, & authoritatis, admirabilis, nullius indiga, non proficit, non minuitur, non augmenta suscipit, non attenuatur. Itaq; ex his quæ dicta sunt, potentiam, & diuinitatem spiritus sancti intelligere valemus.

Spiritus gratiæ & miserationis.

Repetitio nominum, & donorum spiritus sancti.

Verùm operæpretium erit, eiusdem sancti spiritus opera, quæ in Christo homine perspicuè ostensa sunt, diligenter retexere: sic enim magis magisq; tam admirabilis spiritus maiestatem, diuinamq; naturã percipiemus: hæc enim illa spiritui sancto sunt attributa, quasi, nõ sufficiat filius dei, sed potiùs; vt perfecta trinitatis scientia, in natura humana Christi clarißimè ostenderetur. Voluit siquidem saluator carnem, quam accepit, spiritui sancto appropiare; vt id quod faciebat secundùm carnem, spiritui sancto ascriberetur, qui habitauit in eo, sicut in sancto templo humano: Si ego in spiritu eijcio dæmonia: spiritui sancto attribuit dæmonum eiectionem. Isaiæ 61. Spiritus domini super me, eò quòd vnxit. Vnde in actis apostolicis 10. Iesum à Nazareth, inquit beatus Petrus, quem vnxit Deus spiritu sancto. Matt. 3. Mar. 1. Ioan. 1. Vidi cœlos apertos, dicebat Ioannes, & spiritum sanctum descẽdentem sicut columbam, & manentem super eum. Non diuinitatem accepit à spiritu sancto; sed gratiam, atque dona in naturam humanitatis suæ. Statim vbi Christus fuit baptizatus, ascendit de aqua, & ductus est à spiritu in desertum. Ducta est caro Christi, & quasi pedagogum habuit spiritum sanctum. Luc. 4. Iesus autem reuersus est in virtute spiritus à deserto. Habuit igitur caro Christi spiritum sanctum, non partem donariorum; sed omnia habuit dona. Impleuit spiritus sanctus proprium templum, quod ipse formauerat in vtero virginis, omni gratia. Habuit donorum plenitudinem: vnde opus fuit, vt inde omnes acciperemus ad mensuram, & partes: Quia de plenitudine eius omnes accepimus Ioan. 1. beatus Paulus ad Col. 2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis: id est, omne deitatis donum, corporaliter: in carne enim Christi plenitudo gratiarum, virtutis, & operationis perenniter manet: Vidi, inquit, spiritum sanctum manentem super eum: vtiq; totum: pater enim diligit filium, & non ad mensuram dedit ei spiritum sanctum. Sed iste diuinus spiritus, qui corpus Christi formauit in vtero intemeratæ semperq; virginis matris, qui venit super Christum, & mansit in Christo, qui vnxit eum, qui sanctificauit, qui duxit in desertum, qui reduxit victorẽ, de meo accipiet, dicit dominus: quia non est alienus à me; sed eiusdem naturæ, atque diuinitatis. Qui ergo circa spiritum sanctum claudicant, & aberrant, recto pede ambulare circa filium nequeunt. De filio scribitur Ioan. 16. à meipso non loquor, sed quæcunq; audiui à patre; hæc loquor. De Spiritu sancto autem: A semetipso non loquetur, sed quæcunq; audiet, loquetur: attamen est æqualis honor. Duo statuit æqualis ponderis, neque spiritus à seipso, neq; filius à seipso: sed opus habet filius patre, opus habet spiritus S. patre: itaq; æqualis erit honor. Multa habeo dicere vobis; sed non potestis portare modò: cùm autem venerit spiritus veritatis,

Spiritus sanctus in Christo homine.

Spiritu sancto eijciuntur dæmonia.

Spiritus sancti plenitudo in Christo homine.

Spiritus sanctus totus in Christo homine.

Spiritus veritatis.

 Personarũ trinitas

inducet vos in omnem veritatem, quia à seipso non loquetur.Ioan.16.Et in Psal.44.Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis: Effusa est gratia in labijs tuis,propterea benedixit te deus in æternum. Veneremur ergo sanctum spiritum, vt verum deum, ex patre filioq́ procedentem,quem prophetæ prædixerunt,Apostoli diuinis oraculis annunciauerunt,Martyres confeßi sunt,pij credunt,ecclesia contestatur,inscitia oppugnat, fidelis pluribus argumentis persuasum habet. Sanè,spiritus sanctus fuit quidem semper, & est,& erit,neq́ incepit,neq́ desinet,sed semper patri,filioq́ consubstantialis,vita,natura viuens,& viuentium viuificator,lux de luce,& lucis suppeditator,per se bonus,& fons bonitatis,per se dominus,sui iuris,deus de deo,& deificans, virtus omnipotens,etiam infirmis virtutem concedens,supersubstantialis ex substantia supersubstantiali.Spiritus sanctus,spiritus absq́ materia,absq́ rege,absq́ senio,absq́ successore,indissolubilis supra omnem captum & contemplationem, incommutabilis, impollutus. Spiritus sanctus,spiritus quem nemo interpretari potest,imperuestigabilis,imperscrutabilis,impartibilis,incircumscriptus,absq́ fluxu, absq́ sorde, absq́ confusione, non imaginabilis,incomprehensibilis.Spiritus sanctus,non spiritus ventorum,non spiritus angelicus, non spiritus corporalis,non spiritus aëreus;sed spiritus opifex,spiritus personam in deitate habens,spiritus sapientiæ,intellectus,& exultationis,spiritus consilij & fortitudinis,spiritus scientiæ & agnitionis,spiritus timoris & mansuetudinis.Spiritus sanctus,spiritus pacis & fidei,spiritus gratiæ & intelligentiæ,spiritus libertatis & temperantiæ,spiritus salutis & illustrationis.Spiritus sanctus est nostræ imaginis reformator,autor fidei in deum,mentalium oculorum nostrorum spiritualis sol,interni nostri hominis lumen,lucifer in pectore, opulentia filiorum, arrabon & pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, signaculum gratiæ baptismi.Spiritus sanctus corda nostra Christo conglutinat, in filios dei adoptat. Hoc spiritu prophetæ illustrantur, idiotæ sapientia condiuntur, reges inunguntur,sacerdotes ordinantur,doctores declarantur, ecclesiæ sanctificantur,dæmones abiguntur,morbi curantur.Hunc spiritum vidit Abraham olim apud quercũ Mambre Gen.18.Vidit Iob per turbinem, & nebulas.38. Vidit Moyses in petra Exod.33. Vidit Isaias in throno excelso,Isa.6. Vidit Ezechiel in animalibus oculatis. Ezech.1.Vidit Daniel in visione noctis. Quid ergo somniant aliqui spiritum sanctum deum non esse,aut ex patre filioq́ non procedere;cùm sanctißimi, doctißimiq́ Græcorum, de diuinitate spiritus sancti tam clarè sint locuti?

Spiritus sancti laudes.

Spiritus sancti epitheta.

CAP. V.

Doctores latini de diuinitate & operibus spiritus sancti.

POst Græcorum sapientum oracula, quæ de diuinitate, maiestate,atq́ potestate sancti spiritus disertè copioseq́ locuta sunt; in animo est, latinorum sapientum dogmata consulere,quæ non minus eruditè,quàm eleganter, personarum trinitatem,ac sancti spiritus diuinitatem, virtutem, operationes, ac ingentia opera nobis tradiderunt. In primis autem, in manus venit Tertullianus, temporis antiquitate, & doctrinæ grauitate insignis. Is in lib. de trinitate,assumens illud Ioelis prophetæ cap.2. In nouißimis diebus,inquit, effundam de spiritu meo super seruos & ancillas meas, spiritus diuinitatem ostendit. Dominus similiter in Euangelio Ioan.20.Accipite spiritum sanctũ,quorum remiseritis peccata, erunt remißa &c. Hunc spiritum sanctum,dominus Christus, modò paracletum appellat, modò spiritum veritatis esse pronunciat. Hic spiritus in prophetis populum accusauit, & in Apostolis aduocationem gentibus præstitit. Differentia in illo spiritu genera officiorum, quia differens ratio causarum,ipse tamen spiritus non diuiditur, qui hæc gerit; sed vnus atque

Tertullianus de trinitate.

Spiritus idem in prophetis, & Apostolis.

Personarũ trinitas

idem est diuidens officia sua per tempora. Habentes, inquit Apostolus 2. Cor. 4. eundem spiritum, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, ideo loquimur. In Euangelio Ioan. 14. legitur: Rogabo patrem, & alium aduocatũ dabit vobis: Dominus enim in cœlos cùm esset abiturus, paracletum discipulis necessariò dabat, ne illos quodammodo pupillos, quod minimè decebat, relinqueret, & sine aduocato, & quodam tutore desereret. Hic est enim, qui ipsorum animos, mentesq́ firmauit, qui euangelica sacramenta distinxit, qui in ipsis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confirmati pro nomine domini, nec carceres, nec vincula timuerunt; quinimò ipsas seculi potestates, & tormenta calcauerunt, armati iam scilicet per ipsum, atq; firmati, habentes in se dona, quæ hic idem spiritus ecclesiæ Christi sponsæ, quasi quædam ornamenta, distribuit, & dirigit. Hic est, qui prophetas in ecclesia constituit, magistros erudit, linguas dirigit, virtutes & sanitates facit, consilia suggerit, deniq; ecclesiam perfectam, consumatamq́ facit. Hic est, qui in modum columbæ super Christum venit, & mansit, habitans in solo Christo plenus, & totus, nec in aliqua mensura, aut portione mutilatus; sed cum tota sua redundantia cumulatè admissus, vt ex illo delibationem quandam gratiarum cæteri consequi possint. Hæc autem de spiritu sancto, & plura similia. De patre autem, & filio sic: Pater solus in diuinis nescit originem, inuisibilis, immensus, immortalis, æternus, vnus deus, ex quo filius natus est, verbum dei, ex substantia patris. Hic, cùm sit genitus à patre, semper est in patre, quem pater antecedit origine. Huius nomen est verbum, per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. Omnia post ipsum sunt; quia per ipsum sunt: & meritò ipse est ante omnia; quando per illum facta sunt omnia. Ex patre natus, patri suo originem suam debens, vnus deus, originem nascendo contraxit, vnigenitus, & primogenitus ex illo est, qui originem non habet. Hæc quidem Tertullianus, quibus satis clarè sanctæ trinitatis mysterium nobis aperuit. Suffragatur nobis in hoc negotio antiquissimus, & doctissimus Irenæus, Episcopus Lugdunensis lib. 3. cap. 6. contra hæresim Valentini. Verus deus, inquit, pater, filius, & spiritus sanctus. In psalmo legimus: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Patrem enim filio collocutum ostendit, qui & dedit ei hæreditatem gentium, & subiecit ei omnes inimicos. Verè igitur cùm pater sit dominus, & filius verè sit dominus; meritò spiritus sanctus domini appellatione nuncupatur. In psal. 44. sic legimus: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus. vtrosq; enim dei appellatione significauit spiritus, & eum qui vngitur filium, & eum qui vngit, scilicet patrem. Nemo igitur deus nominatur, aut dominus appellatur, nisi verè sit deus. Et 25. Vnus atq; idem, inquit, est spiritus dei, qui in prophetis quidem præconauit, quis, & qualis esset aduentus domini: in senioribus autem interpretatus est bene, quæ benè prophetata fuerant: ipse & in Apostolis annunciauit plenitudinem temporum adoptionis venisse, & proximasse regnum cœlorum, & inhabitare intra homines credentes in eum, qui ex virgine natus est Emanuel. Et cap. 19. Potestatem, inquit, regenerationis demandans discipulis dicebat eis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, filij, & spiritus sancti. Hunc promisit per prophetas, effundere se in nouissimis temporibus super seruos & ancillas, vt prophetent: hunc descendisse super Christum Ioan. affirmat: Isaias 11. Requiescet super eum spiritus domini. Et iterum: Spiritus domini super me, eò quòd vnxit me dominus. Hunc spiritum petit Dauid humano generi dicens: Et spiritu principali confirma me. Quem & descendisse Lucas ait, post ascensum domini super discipulos in pentecoste, habentem potestatem omnium gentium, & apertionem noui testamenti: vnde & omnibus linguis conspiranter hymnum dicebant deo, spiritu ad vnitatem redigente distantes tribus, & primitias omnium gentium patri offerente. Et lib. 5. Vbi spiritus patris, inquit, ibi homo viuens, caro à spiritu sancto possessa, oblita quidem sui, qualitatem autem spiritus assumens, conformis efficitur verbo dei. Ideoq; dicitur ab Apostolo 1. Cor. 15. Sicut portauimus imaginem terreni;

Spiritus aduocatus.

Spiritus sancti operationes in ecclesia

Pater sine origine.

Filius ex substantia patris.

Irenæi doctrina de sancta trinitate.

Spiritus sanctus verus deus.

Spiritus principalis.

Personarũ trinitas

ita portemus imaginem cœlestis. Clemens Romanus lib. 2. Nolite putare, inquit, duos ingenitos dicere deos, aut vnum diuisum esse in duos: sed filium Dei vnigenitum dicimus, ex patre natum. Similiter de paracleto dicimus. Porrò D. Cyprianus ornatè copioseq; sanctæ trinitatis mysterium explicat: Pater, inquit, nos docet, & instruit: filius arcana dei nobis reuelat: spiritus sanctus replet, & imbuit. A patre potentiam, à filio sapientiam, à spiritu sancto accipimus innocentiam. Pater eligit, filius diligit, spiritus sanctus coniungit & vnit. A patre nobis datur æternitas, à filio imaginis eius conformitas, à spiritu sancto integritas & libertas. In patre sumus, in filio viuimus, in spiritu sancto mouemur, & proficimus. Et in Serm. de spiritu sancto: Huius, inquit, spiritus virtus & diuinitas, cùm in propria natura ab inquisitoribus mundi, antiquis propriè inuestigari non posset; subtilissimis tamen intuiti sunt coniecturis compositionem mundi, compositis, & distinctis elementorum præsentem omnibus animam affuisse, quæ secundum genus, & ordinem singulorum v. tam præberet, & motum, & intransgressibiles figeret metas, & stabilitatem assignaret & vsum. Hanc vitam, hunc motũ, hanc rerum essentiam, animam mundi philosophi vocauerunt, putantes cœlestia corpora, Solem dico, & lunã, & stellas, ipsumq; firmamentũ huius animæ virtute moueri, & regi, & aquas, & terram, & aërem huius semine impregnari: qui si spiritũ & dominũ & creatorem, & viuificatorẽ, & nutritorẽ crederent omniũ, quæ sub ipso sunt, cõuenientem haberent ad fidẽ accessum. Sed abscondita est à sapientibus & prudentib. quæ esset deitatis trinitas, vel quæ vnitas, vel quæ personarũ proprietas. Iste spiritus sanctificator superferebatur elemẽto purificatorio, iã tunc baptismi virtutẽ enuncians. Iste spiritus S. arcam Noe quæ typum gerebat ecclesiæ tunc regebat, & adhuc regit, extra quam quisquis perfidus euagatur, inuolutus fluctibus mergitur in profundũ, & impossibile est eum viuere, cui nõ superfertur spiritus vitæ. Hic spiritus sanctus omnium viuentium anima, ita largitate sua se omnibus abundanter infundit; vt habeant omnia suo ordine naturæ competentia: non quòd ipse sit substantialis anima singulis; sed in se singulariter manens sicut sol, absq; sui diminutione omnia nutrit & fouet. Hic spiritus rubri maris aquas siccauit, & suspensis hinc inde vehementibus fluctibus, ab ollis carnium, & Ægypti pulmentariis populum ad spiritualem eremi libertatem eduxit incolumem, & alimoniis cœlestibus pauit. Exo. 14. Hic est spiritus sanctus, quem Magi in Ægypto tertij signi ostensione conuicti, cùm sua defecisse præstigia faterentur, dei digitum appellarunt. Hic digitus Dei, mundanæ iudex & vindex perfidiæ, noui tempore testamenti expellit dæmones, nec laborat agendo, soloq; nutu perficit omnia. Hoc digito in lapideis tabulis lex primùm conscripta, in monte Sina Moysi est commendata. Numeri 11. scribitur Moysi iussum esse, vt in viros septuaginta, quos ipse presbyteros iudicaret, de spiritu sancto partiretur, vt in negotiis partem gererent solicitudinis: quibus cùm imposuisset Moyses manus, requieuit in eis spiritus sanctus, qui non Moysi ablatus est, quasi ipse sine spiritu remaneret, vel idem spiritus secaretur in partes; sed secundùm mensuram donationis diuinæ, quæ erat in Moyse, gratia singularis facta est multiplex & communis: & data est multis in eo potestas, quod prius solius Moysi disponebat authoritas. Sic Heliæ spiritum duplicem recepit Heliseus: non quòd in duas substantias idem spiritus diuisus sit, & duos propheta sanctus habuerit spiritus; sed quòd Christiano, cuius typum Heliseus gerebat, accepto spiritu sancto, data sit potestas in opere & sermone, & ad ascendentem Heliam, id est, Christum, pio desiderio prosecutus, fide claruerit & intellectu, vita & signis, miraculis & exemplis. Hic spiritus sacrorum ordinum est distributor, in pudicis mentibus sibi statuit mansionem, humiles, & cœlibes sibi habet domesticos, abominatur ærarios, falsarios detestatur. Hic omnibus ecclesiæ sacramentis interest, quæ ipse perficit, & consumat. Hic peccata diluit, iustificat, & ad vitam reuocat mortuos. Hic discordes pacificat, & vinculo dilectionis adstringit, & ligat. Hic nos cœlo inuehit, & à mundi huius vanitatibus auulsos, superni regni constituit hæredes.

Clemens Romanus.
Cyprianus.
Spiritus sanctus anima mundi.
Arca Noe typus ecclesiæ.
Spiritus sanctus est sicut Sol.
Spiritus sanctus vicit Magos in Ægypto.
Spiritus qui erat in Moyse in 70. homines diuisus.
Spiritus duplex Heliæ in Heliseo.
Spiritus sanctus omnia ecclesiæ sacramenta consummat.

Personarũ trinitas.

hæredes. Hic est spiritus à patre, filioq; procedens: deus, & non creatura: dominus, & nõ seruus. Non minus eleganter, quàm eruditè Leo Papa spiritus sancti diuinitatem, atq; virtutem in sermonibus de spiritu sancto prosequitur. In primo autem sermone in die pentecostes, apertè profitetur spiritum sanctum esse deum: O quàm velox est, inquit, spiritus sapientiæ, vbi deus magister est! quàm citò discitur, quod docetur! Deinde ostendit patris filij, ac spiritus sancti vnam esse essentiam: Nemo, inquit, existimet in iis quæ corporeis visa sunt oculis, diuinam eius apparuisse substantiam: Natura inuisibilis, & patri filioq; communis, qualitatem muneris, atq; operis qua voluit, significationem monstrauit. Proprietatem verò essentiæ suæ in sua deitate continuit: quia sicut nec patrem, nec filium: ita nec spiritum sanctum humanus potest visus attingere: In trinitate enim nihil est dissimile, nihil impar est, & omnia quæ de illa possunt substantia cogitari, nec virtute, nec æternitate discreta sunt. Cùmq; in personarum proprietatibus, alius sit pater, alius sit filius, alius spiritus sanctus; non tamen alia deitas, nec diuersa natura est. Siquidem cùm de patre sit filius vnigenitus, & spiritus patris filiiq; sit spiritus; non sicut quæcunq; creatura, sed sicut vtroq; viuens & potens, & sempiternus, & ex eo quòd est pater filiusq; subsistens. Vnde dominus in Euangelio: Spiritus sanctus de meo accipiet, & annunciabit vobis: Non enim alia sunt patris, alia sunt filij, alia spiritus sancti: sed omnia quæcunq; habet pater, habet filius, habet & spiritus sanctus. In illa enim trinitate nulla tempora, nulli gradus, nullæ naturæ differentiæ cogitari debent: etsi nemo potest de ea explicare quid est, nemo audeat confirmare quod non est. Excusabilius enim est de natura ineffabili non loqui digna, quàm definire contraria. Ideo enim hanc beatam trinitatem, vnum confitemur deum, quia in his tribus personis, nec substantiæ, nec potentiæ, nec voluntatis, nec operationis est vlla diuersitas. Porrò, spiritus sanctus est inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, totius est causa virtutis: ab ipso sunt lachrymæ, ab ipso sunt gemitus supplicantium, aduocatio patris, confessio filij: nemo siquidem potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: nemo peruenit ad indulgentiæ remedium, qui patrocinantem non habuit spiritum sanctum: quid enim oremus, nescimus; sed spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: quo quidem spiritu vacuari, nimis mortiferum est, quia nunquam veniam meretur, qui ab intercessore deseritur. Huius autem sancti spiritus ab omnipotentia patris & filij, nunquam est discreta maiestas: & quidquid in dispositione rerum omnium agit diuina moderatio; ex totius venit prouidentia trinitatis. Vna est ibi benignitas misericordiæ: vna censura iustitiæ: nec aliquid est in actione diuisum; vbi nihil est in voluntate diuersum. Quem ergo illuminat pater, illuminat filius, illuminat spiritus sanctus. Cumq; alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis; simul nobis & vnitas manifestatur, & trinitas; vt essentia habens æqualitatem, & non recipiens solitudinem, & eiusdem substantiæ, & non eiusdem intelligatur esse personæ. Quod ergo salua cooperatione inseparabilis deitatis, quædam pater, quædam filius, quædam propriè spiritus exequitur; nostræ redemptionis dispositio, nostræ salutis est ratio. Opus nostræ reparationis, misericordia est totius trinitatis, vt scilicet pater propitiaretur, filius propitiaret, spiritus sanctus igniret. Ex quo patet, spiritum sanctum verum deum esse.

Leo Papa.

Spiritus sanctus est deus.

Spiritus sancti natura est inuisibilis.

In beata nulla substantiæ diuersitas.

Spiritus sancti virtus.

Proprietates personales.

CAP. VI.

Diui Hieronymi doctrina de spiritu sancto.

Voniam multùm interest fidei catholicæ, rectam de sancta trinitate cognitionem habere; hac de causa Diui Hieronymi viri doctissimi, & sanctissimi doctrinam in mediũ adducere curaui; vt fidelis quisq; conspiciat, quàm verissima de beata trinitate sint dogmata Christianæ religionis. Quæst. 9. ad Hedibiam. Alium, inquit, paracletum dabo vobis: se dominus ostendit

esse

esse paracletum, qui appellatur consolator. Vnde & deus pater hoc censetur nomine, deus miserationum, & totius consolationis. Si autem & pater cõsolator, & filius consolator, & spiritus consolator est: & in nomine patris, filij, & spiritus sancti, quod intelligitur deus, baptizantur credentes: quorum vnum diuinitatis & consolatoris est nomen; eorum & vna est natura. Hic spiritus sanctus, non solùm in Apostolis, sed etiam in prophetis fuit, de quo Dauid orabat dicens: Spiritum sanctum tuum ne auferas à me: & Daniel spiritum dei habuisse narratur: & Dauid in spiritu loquitur: Dixit dominus domino meo &c. Et iterum: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Proinde quicquid est patris & filij, hoc idem & spiritus sancti est; absq; enim spiritu sancto imperfectum est mysterium trinitatis. Item ad Pammachium aduersus errores Ioannis Ierosolimitani: Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem, eiusdem substantiæ & coæternam, eiusdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut inæquale, aut visibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. sed sicut incorporalem, inuisibilem æternum dicimus patrem; sic incorporalem, inuisibilem, & æternum dicimus filium, & spiritum sanctum. Item ad Pammachium & Oceanum, dicit Lactantium perperam loqui de spiritu sancto in epistolis ad Demitrianum: Iudaico, inquit, errore deceptus, spiritus sancti negat substantiam: institutionum verò eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissimè approbat. Dicit quoq; Origenem malè sensisse de filio, peiùs verò de spiritu sancto, animarum de cœlo ruinas, impie protulisse, in cæteris verò omnes alios vicisse. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia locutus est, edidit, innumerabiles præterea commentarios. Et lib.2. aduersus Pelagianos: Prohibiti, inquit, sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. & iterum: Non dimisit eos spiritus Iesu. Nota, quòd spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter vnitatem substantiæ, patris spiritus appellatur. Voluerunt loqui in Asia, & prohibentur à spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniam, & non eos permittit spiritus Iesu: In expositione autem illius dicti Apostoli Ephes.4. Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. Signati, inquit, sumus spiritu dei sancto, vt & spiritus noster & anima imprimantur signaculo dei: & illam recipimus imaginem & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti spiritus, iuxta eloquium saluatoris, deo imprimente signatur: Hunc enim, ait, signauit pater deus, Ioan.6. Signatur ergo à patre spiritu signato, omnis, qui ex eo quòd credidit deo, signauit, quia verus est deus: qui idcirco signatur, vt seruet signaculum, & ostendat illud in die redemptionis, purum atq; syncerum, & nulla ex parte mutilatum. Et in caput primum eiusdem epistolæ, qui est arrabo nostræ hæreditatis: Arrabo, inquit, futuræ emptioni quasi quoddam testimonium, & obligamentum datur: pro pignore verò mutua pecunia; vt cùm illa reddita fuerit, pignus à creditore reddatur. Et quomodo ex arrabone æstimatur qualis emptio futura sit, & quæ possessio; ita quoq; ex arrabonis varietate, hæreditatis postea secuturæ magnitudo cognoscitur. Quomodo autem arrabo, qui nobis tribuitur, non est extra nos, sed intra nos est; sic & ipsa hæreditas, hoc est, regnum dei quod intra nos est, in nobis versatur intrinsecus. Iste autem spiritus repromissionis sanctus, qui est arrabo nostræ hæreditatis, ideo nunc sanctis datur; vt redimantur, & copulentur deo, in laudem gloriæ ipsius. Item, in explicatione illius sententiæ Apostoli ad Galat.cap.3. Qui ergo tribuit vobis spiritum, hoc est, administrat, inquit, præsentis temporis est legendum; vt ostendatur per singulas horas, atq; momenta semper dignis sanctum spiritum administrari: & quantò quis in dei opere & amore profecerit; tantò magis sancti spiritus in se habere virtutem. Item, ad Principiam virginem: Lingua mea, id est, spiritus sanctus, vt scriba velox, qui in cordibus credentium velociter scribit, id est, infundit fidem sanctæ trinitatis, & sanctæ Christi humanitatis. Itaq; mea lingua in similitudinem scribæ velocis, qui quodam signorum compendio, breuiatum Euangelij sermonem exarauit in tabulis cordis carnalibus. Item, exponens illud Can-

Personarũ trinitas

Spiritus sanctus vnius naturæ cum patre & filio.

Spiritus oris dei.

Sine spiritu sancto imperfectũ est mysterium trinitatis.

Lactantij error.

Origenis error.

Librorum Origenis numerus.

Spiritus sancti signaculũ.

Spiritus sanctus est arrabo

Spiritus repromissionis.

Spiritus sanctus singulis momentis datur dignis.

Spiritus sanctus est scriba velox.

Personarũ trinitas

Spiritus sanctus turturis & columbæ appellatione.

lud Canticorum: Vox turturis audita est in terra nostra: Non sine causa, inquit, in sacrificiis assumitur par turturum, aut duo pulli columbarum: nam idem valent, & nunquam dictum est separatim par tantùmmodo columbarum, sed par turturum, & duos pullos columbarum. Columba spiritus sanctus est. spiritus autem sanctus, quando de magnis, & occultioribus sacramentis, & quæ multi capere non possunt, loquitur; in turturis appellatione signatur, id est, in eius auis, quæ semper in montium iugis, & in arborum verticibus commoratur; in vallibus autem & in his quæ ad homines vsque perueniunt, columba assumitur. Denique Saluator est dignatus assumere, & venit ad terras: multique tunc circa Iordanem peccatores erant. Idcirco spiritus sanctus, non in turturis sed in columbæ forma visus est. Valde autem apposite dicitur, spiritus sanctus Deus est & non creatura, dominus & non seruus, quòd in Christo homine plenissimè quieuerit. Apprehendent, inquit Isa. cap. 4 septem mulieres virum vnum, id est, septem gratiæ spiritus sancti apprehendent Iesum, quem multo tempore desiderauerant; quia nullum alium potuerant inuenire, in quo æterna statione requiescerent. Ioan. 1. Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Zacharias propheta vidit super lapidem vnum septem oculos, & in vno candelabro aureo septem lucernas, & septem suffusoria, cap. 3. Et cap. 11. Et requiescet super eum spiritus domini. Euangelium quo vtuntur Nazarei, sic habet: Descendet super eum omnis fons spiritus sancti. Et 42. Ecce puer meus, quem elegi, ponam spiritum meum super eum. Et ca. 47. Spiritus ex me egredietur, id est, spiritus sanctus, qui in principio ferebatur super aquas, & viuificabat omnia, qui de patre egreditur, & propter societatem naturæ, à filio mittitur, dicente: Expedit vobis, vt ego vadam: nisi enim iero, paracletus non veniet ad vos; sin autem ego iero, mittam eum ad vos. Ne scandalizet quempiam, si spiritus egredi dicatur ex patre, cùm filius de se dixerit Ioan 16. Ego de patre exiui, & veni in mundum. Hic est spiritus de quo scribit Moyses Numeri 11. Det dominus spiritum suum super populum suum. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Similiter Zacharias 1. cap. Verumtamen, inquit, verba mea, & legitima mea suscipite, quæ ego præcipio in spiritu meo seruis meis prophetis. Et cap. 12. Effundam super Ierusalem spiritum gratiæ & miserationis. cap. 49. Isaiæ. Veniet quasi fluuius violentus, scilicet spiritus sanctus: sic enim legimus in actis Apostolorum cap. 2 Factus est subitò de cœlo sonus, quasi spiritus violentus &c. Hoc spiritu signauit pater Deus suum dilectum dominum nostrum Iesum Christum. Ioan. 6. Veniet qui liberet, & auertat impietates Iacob. cap. Isa. 63 Quasi animal in campo descendens spiritus domini, ductor eius fuit. Iste est spiritus sanctus, de quo in Actis Apostolicis cap. 5. Quare conuenit vobis mentiri spiritui sancto? Non estis hominibus mentiti, sed Deo. Igitur spiritus sanctus est Deus. Iste est spiritus sanctus, de quo & in sapientia reperimus. cap. 1. Sanctus enim spiritus disciplinæ fugit dolum: & recedit à cogitationibus stultis. In expositione autem illius authoritatis Ioelis 2. Effundam de spiritu meo &c. Sine spiritu sancto, inquit, & mysterio trinitatis, quicquid in vnam, & alteram personam accipitur, imperfectum est. Ex his ergo, & similibus scripturis, quas D. Hieronymus interpretatur, animaduertere licet, spiritum sanctum esse verum Deum ita; vt sine ipso imperfectum sit mysterium trinitatis.

Turtur.

Columba.

Spiritus sancti dona in Christo.

Septem mulieres apprehenderunt virum vnum.

Scripturæ de spiritu sancto

Spiritus fluuius violentus.

Spiritus sanctus recedit à cogitationibus stultis.

CAP. VII.

Diui Ambrosii doctrina de spiritu sancto.

Cum D. Ambrosius ex professo de diuinitate spiritus sancti loquatur tribus egregiis libris ad Gratianum Augustum; eò libentiùs ex eo aliquid decerpere curaui, quò vberiùs vidi de hac re fuisse locutum. In primo autem cap. primi libri, egregiè disputat, spiritum sanctum non esse connumerandum

Personarũ trinitas.

stum inter creaturas, neque inter omnia, sed super omnia. Spiritus sanctus, inquit, non est potestati alienæ subiectus, aut iuri, Psalmo. 118. Omnia seruiunt tibi. Spiritus hoc dixit per prophetam, non dixit, seruimus tibi, sed seruiunt tibi; vt crederes, quòd ipse à seruitio sit exceptus. Ergo cùm vniuersa seruiant, non seruiat spiritus; vtiq; inter vniuersa non est spiritus sanctus: alioqui quomodo spiritus sanctus scrutatur profunda Dei? 1. Cor. 2. Etenim cùm ex deo spiritus sit, & spiritus oris eius; quomodo possumus inter omnia dicere spiritum sanctum, cùm super omnia deus sit, cuius est spiritus, plenæ vtique perfectæq; virtutis? Cùm venerit paracletus, inquit dominus in Euangelio Ioan. 15. quem ego mittam vobis à patre meo, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Etenim spiritus sanctus testis est fidelis, & verus; quo nihil ad expressionem diuinæ veritatis, atq; maiestatis est plenius, nihil ad vnitatem diuinæ maiestatis euidentius; cùm idem nouerit spiritus quod & filius, qui paternorum testis, & consors diuinorum secretorum est. Exclusit itaq; à cognitione dei societatem, & multitudinem creaturæ: non excludendo autem spiritum sanctum, ostendit non esse socium creaturæ. Ioannes dicit in Euangelio cap. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui erat in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Excipitur spiritus sanctus, alioqui quomodo scrutatur profunda dei, si deum non videt? Quomodo deum non videt, qui est spiritus, qui à patre, filioque procedit? Si ergo à creaturis exceptus est spiritus sanctus: igitur est super omnia, quia exceptus est ab omnibus. Sed aliquis dicet, spiritus sanctus inter omnia numerandus est, quia scriptum est in Euangelio Ioan. cap. 1. Per quem facta sunt omnia. Omnia quidem per filium facta sunt, quæ facta sunt: sed spiritus sanctus non est factus, sicut omnia, nec creatus. Quòd si non excipis spiritum sanctum, neq; excipies filium vbi Apostolus ait, 1. Cor. 8. Nobis tamen vnus Deus pater ex quo omnia, & nos in illum. Vt autem scias, quia inter omnia non sit filius, lege sequentia: Et vnus dominus Iesus per quem omnia: aliter cõfundes mysteriũ trinitatis: te enim oporteret asserere, patrẽ esse à filio, quia per filium omnia. Eiusdem autem est impietatis, vel patri, vel filio, vel spiritui sancto derogare. Non enim credit in patrem, qui non credit in filium: nec credit in filium, qui non credit in spiritum sanctum. Sed dices, qua ratione cùm dixerit hîc ex patre omnia, & per filium, de spiritu tacuerit? Dicito mihi & tu, qua ratione Rom. 5. scribitur: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum, qui datus est nobis? Nunquid à solo spiritu sancto diffunditur charitas in cordibus nostris? Minimè. Igitur, sicut qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine patris, filij, & spiritus sancti; quia vnum nomen est, potestas vna: ita etiam, vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut spiritus sancti designatur; non solùm ad sanctum spiritum, sed etiam ad patrem refertur & filium. Itaq; si minuas patris, aut filij, aut spiritus sancti potestatem, vacuum est omne mysterium: si vnum neges, totum subrues. Vnitas ergo operationis est in tribus, quæ separari non potest. Quòd si hoc loco separatur spiritus ab operatione patris & filij, quia dictum est: Ex deo omnia, & per filium omnia: ergo & ibi, quia Apostolus de Christo dixit 9. Rom. Qui est super omnia deus benedictus in secula. Rom. 9. Non solùm eum creaturis omnibus, sed etiam patri, quod dictu nefas est, prætulit. sed absit: non enim inter omnia pater, sed supra omnia diuinitas patris, filij, & spiritus sancti. Porrò, quæ essent illa omnia, quæ facta sunt à filio, Apostolus explicat Coloss. 1. Quoniam in ipso condita sunt, quæ in cœlis, & quæ in terris, visibilia, & inuisibilia: sunt enim in cœlis etiam inuisibilia quæ facta sunt, nempè throni, dominationes, principatus, potestates: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Nunquid ergo hîc inter creaturas spiritum sanctum comprehendit? Minimè. Nam sicut per filium dicit omnia creata; ita etiam in spiritu sancto vires habere vniuersa cœlestia, regius Propheta protestatur Psal. 32. Verbo domini, inquit, cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Item, Math. 12. Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei. Sensus

Spiritus sanctus non est inter omnia, sed super omnia.

Spiritus sanctus non est socius creaturæ.

Spiritus sanctus non est factus.

Sine spiritu sancto vacuũ est omne mysterium.

Spiritus sancti blasphemiæ non remittuntur.

Personarũ trinitas

est: Si quis spiritus sancti dignitatem, maiestatem, & potestatem abneget sempiternam, & putet non in spiritu dei eici dæmonia, sed in Beelzebub; non potest ibi exoratio esse veniæ, vbi sacrilegij plenitudo est. Est ergo spiritus sanctus deus, & non creatura. Nam si quis alicui creaturæ derogauerit, veniam tandem consequetur, sicut qui adorauerunt militiam cœli. Qui ergo negat spiritum sanctum, negat & Deum patrem, negat & deum filium: quoniam idem est spiritus dei, qui spiritus Christi. Vnus enim est pater, vnus filius vnus spiritus sanctus, de quo in psalmo 138. Quò ibo à spiritu tuo? Et Apost. 1. Cor. 12. Nemo in spiritu dei loquens, dicit anathema Iesu: Et nemo dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Rom. 8. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si spiritus dei habitat in vobis: si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Spiritus sanctus, spiritus dei, spiritus Christi, vnus spiritus, deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis est, spiritus autem sanctus nõ mutatur: neq; enim aliquo vitio mutari potest, qui omnium abolet vitia, & peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis erit, qui sanctificando alios mutat ad gratiam? Quomodo mutabilis, qui bonus semper est? Dabit, inquit Lucas Euangelista, spiritum bonum petentibus se. Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Spiritus complens, sed qui solis participetur iustis. Simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuiq; præsens, diuidens de suo singulis, & vbiq; totus. Meritoq; filius dixit: Ite baptizate gentes in nomine patris, filij, & spiritus sancti, non dedignatus spiritus sancti societatem. Spiritus bonus, non quasi acquirens, sed impartiens bonitatem: non accipiens aliquid à creaturis, sed qui accipitur à creaturis: sicut non sanctificatur; sed ipse sanctificat: creatura enim sanctificatur. Spiritus sanctus ergo non est creatura. Ioannes in sua prima canonica cap. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, aqua, sanguis, & spiritus: aqua testis est sepulturæ, quia in illo sepelimur elemento, vt renouati per spiritum resurgamus: sanguis testis est mortis Christi: spiritus testis est vitæ: Si qua ergo in aqua gratia; non ex natura aquæ, sed ex præsentia spiritus sancti. Non ergo inter creaturas connumerandus, qui sanctificat creaturas. Sanè, omnis creatura, certis naturæ suæ est circumscripta limitibus: at spiritus sanctus, nullis clauditur locis, aut finibus circumscribitur: Quò ibo à spiritu tuo, dicebat Dauid Psalm. 138. quis igitur dubitet, spiritum sanctum vbiq; esse totum, & totum nobis infundi? Quòd si ita res se habet, vt manifestè scriptura protestatur; proculdubio spiritus sanctus verus deus est. Cœlum & terram ego compleo, dicit dominus Ieremiæ 23. Si ergo dominus est, qui cœlum complet, & terram; quis potest spiritum sanctum iudicare dominationis, & diuinæ potestatis exortem, qui repleuit orbem terrarum, qui repleuit dominum Iesum, sicut scriptum est: Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane? Quis igitur alius, nisi qui eiusdem esset plenitudinis, complentem omnia posset implere? Repleti spiritu sancto loquebantur verbum dei cum fiducia: actorum 4. Spiritus sanctus superueniet in te, dixit Gabriel Archangelus intemeratæ virgini Mariæ. Spiritus sanctus ergo est spiritus plenitudinis, quod diuinum est, & supra virtutem creaturarum. Ioan. cap. 4. Ex hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis. Quod autem manet, semper vtiq; est, nunquam mutatur. Ergo si mutationem non habet, æternitatem habet. Et ideo spiritus sanctus sempiternus est: creatura autem obnoxia vitio, ideoq; mutabilis, & non sempiterna. Igitur spiritus sanctus non est creatura. Item spiritus sanctus vocatur oleum lætitiæ, Psal. 44. Vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ. Et actorum 10. Quomodo vnxit eum deus spiritu sancto? Pulchrè autem oleum lætitiæ dicitur, ne creaturam eum putares: olei enim huiusmodi natura, nequaquam naturæ alterius humido miscetur: lætitia quoq; non corpus vngit, sed intima cordis illuminat, sicut propheta dixit Psal. 4. Dedisti lætitiam in corde meo. Sicut ergo ludit operam, qui oleum vult cum creatura humidiore confundere; ita planè, qui spiritum vult cum creaturarum natura miscere: Dominus in Euangelio Ioan. dicit cap. 4. Fiet in eo fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Hic fons vtiq; gratia spiritualis est.

Spiritum sanctum qui negat, patrem, & filium negat.

Spiritus sanctus non mutatur.

Spiritus sanctus vbiq; totus.

Tres sunt qui testimonium dant in terra, aqua, sanguis & spiritus.

Spiritus sanctus spiritus plenitudinis.

Spiritus sanctus est æternus.

Spiritus sanctus oleum lætitiæ.

Spiritus sanctus est fons aquæ salientis

Personarū Trinitas.

lis est, fluuius de viuo fonte procedens, Ioan.7. Flumina fluent de ventre eius aquæ viuæ. Quibus ex verbis animaduertimus diuinæ significari magnitudinis vnitatem: eiusdemque naturæ, eiusdemque potestatis spiritum sanctum cum patre, & filio esse. Non est ergo creatura, neque seruus spiritus sanctus; sed Deus verus, & creator verus. Apost. 1. Ro. creaturam creatoremque diuisit: Seruierunt, inquit, creaturæ, potiùs quàm creatori. Phil. 3. Nos enim, inquit, sumus circuncisio, qui spiritui deo seruimus. sic habet Codices Græci. οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες: id est, qui spiritui deo seruimus: Ergo cùm seruiendū dicat spiritui, idē Ap. qui non creaturæ, sed creatori asserit seruiendum, euidenter vtique & ipse sanctū ostendit spiritū creatorem, & in æternæ diuinitatis honore venerandum, quia scriptū est: Dominum deum adorabis, & illi soli seruies. Matt. 4.

Spiritus sanctus est creator.

Sed aliquis posset nobis obijcere illud Amos: Ego Deus firmans tonitruum, & creans spiritum, faciens lucem & nebulam: igitur spiritus sanctus est creatura.

Obiectio.

Soluitur, scriptura in eo loco loquitur de spiritu, siue flatu ventorum, non de spiritu sancto. Ipsa enim dictorum series potissimùm ventum, non spiritum sanctum indicat. Nam si de spiritu sancto dicere voluisset, non de tonitruo vtique præmisisset: neque enim antiquiora sunt tonitrua, quàm spiritus sanctus. Deinde cùm subiectum esse videamus de luce, & de nebula; nónne manifestum est, quòd de creatura mundi dictum intelligendum sit? Firmans tonitruum, inquit, & creans spiritum; quia frequenter creantur ista, cùm fiunt, spiritus autem sanctus æternus est.

Solutio.

Item, pater creator est dominicæ incarnationis, sicut scriptum est: Dominus creauit me. Filius creator est dominicæ incarnationis: Prouerb: 7. Sapientia ædificauit sibi domum. Spiritus sanctus quoque creator est dominicæ incarnationis, Matt. 1. Inuenta est in vtero habens de spiritu. Ergo spiritus sanctus, qui creauit dominicæ incarnationis sacramentum, quod super omnes est creaturas, quomodo esse poterat creatura?

Spiritus S. creator dominicæ incarnationis.

Item, Spiritus est creator noster secundùm gratiæ sacramentum: dicente Paulo 2. Eph. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Ioan. explicat huius gratiæ sacramentū: Quod natum est ex carne, inquit, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Claret igitur nostræ regenerationis authorem esse spiritum sanctum, qua secundùm deum creamur, vt filij dei simus. Ergo cùm ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit; nos ei quod suum est denegare non debemus. Ille nos supernæ regenerationis fecit hæredes; qui nos hæreditatē vendicamus, refutare debemus authorem? Absit.

Spiritus est creator gratię

Renouamini, inquit Apostol. 4. Eph. Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundùm deum creatus est in veritate, & iustitia, & sanctitate. Si itaque qui renouatur spiritu mentis, induit nouum hominem, qui secundùm deum creatus est: sancti spiritus igitur opus est regeneratio ista præstantior: & noui hominis, qui creatus est ad imaginem dei, author est spiritus.

Spiritus sancti opus est nostra regeneratio.

Item, vna est voluntas patris, filij, & spiritus sancti, vna vocatio, vna præceptio. Pater dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: filius vocauit Paulum, sicut ipse dicit: Paulus vocatus Apostolus non ab hominibus; sed per Iesum Christum: spiritus sanctus vocat: Separate, inquit, mihi Paulum & Barnabā, ad opus, ad quod assumpsi illos. In actis Apo. ca. 11. Quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris: subitò decidit super gentes iste Deus mundans, nēpe spiritus sanctus. vnde ostenditur operationem spiritus sancti, operationem esse diuinam.

Spiritus sanctus est verus Deus.

Petrus autem missus, non expectauit imperium patris, sed sancti spiritus diuinitatem confessus est: Ego, inquit, quis eram, qui prohiberem Deum? Et cap. 15. eiusdem libri: Deus qui nouit corda hominum, inquit, testimonium perhibuit, dans his spiritum sanctum, sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. Si spiritus sanctificat, si mundat corda hominum; vtique Deus, & non creatura: hæc enim non nisi à solo deo fieri possunt. Item Matt. 11. Nemo nouit filium, nisi pater, neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Plus dixit de filio, non quòd plus habeat quàm pater, sed ne minus habere credatur. Nouit deum patrem spiritus sanctus; quia

scriptum est 1. Cor. 2. Quæ sunt dei, nouit spiritus dei. Nemo, inquit, cognoscit, nisi spiritus dei. Non tamen filium exclusit; alioqui non esset verum quod dictum est: Nemo nouit patrem, nisi filius: Ergo vnius, & pater, & filius, & spiritus sanctus, & naturæ sunt, & scientiæ. Est ergo Spiritus Sanctus Deus.

CAP. VIII.

Diui Gregorij Papæ doctrina de diuinitate Spiritus Sancti.

DE Spiritus Sancti diuinitate D. Gregorius lib. moralium. 2. cap. 41. Super quem videris, inquit, spiritum descendentem, & manentem, hic est qui baptizat. In cunctis namq; fidelibus spiritus venit: sed in solo mediatore semper singulariter permanet; quia eius humanitatem nunquam deseruit, ex cuius diuinitate procedit: in illo igitur manet, qui solus & omnia semper potest. Itaq; si spiritus procedit ex diuinitate Christi, iuxta illud: Quia de meo accipiet, & annunciabit vobis: igitur spiritus sanctus est verus Deus, & non creatura. Fideles autem cùm hunc accipiunt spiritum, quoniam signorum dona semper habere non possunt, hunc se accepisse quasi in transitus ostensione, protestantur. 4. Reg. 4. Dimitte eam, inquit Heliseus, anima enim eius in amaritudine est, & dominus cælauit à me verbum. Amos propheta non dixit cap. 7. Non sum propheta, neq; filius prophetæ; sed armentarius puer ego sum, vellicans Sycomoros. Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot vera prædixit? Aut quomodo propheta fuit, si de se in præsenti vera denegauit? Sed quia eadem hora, qua requisitus est, prophetiæ sibi spiritum deesse sensit, de semetipso testimonium veraciter intulit, dicens: non sum propheta. Qui tamen secutus, adiunxit: Et nunc audi verbum domini &c. Itaq; prophetiæ spiritus, non semper adest prophetis. Cap. 42. ponit duplicia dona spiritus sancti. Alia, inquit, sunt dona spiritus sancti, sine quibus ad vitam nequaquam pertingitur, alia quibus vitæ sanctitas pro aliorum vtilitate declaratur: mansuetudo namq;, humilitas, patientia, fides, spes, charitas, dona eius sunt; sed ea, sine quibus homines ad vitam nequaquam peruenire possunt. Alia autem dona sancti, puta prophetiæ, virtus curationum, genera linguarum, interpretatio sermonum, & huiusmodi, sunt ad correctionem intuentium ordinata. In his igitur donis, sine quibus ad vitam perueniri non potest, in suis electis spiritus sanctus semper manet: in aliis autem non semper manet: in mediatore autem dei & hominum semper manet, quia de eius substantia procedit. In cunctis enim eum semper habet præsentem, quia ex illo idem spiritus per substantiam profertur: in aliis hominibus per gratiam manet: in Christo autem per substantiam manet ad cuncta. Igitur spiritus sanctus est verus Deus. Fulgentius quoq; lib. 2. Si quis diligit me, inquit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. sicut ergo pater & filius nusquam quidem desunt, et tamen ad quem volunt, veniunt, per gratiam enim veniunt, qui per potentiam nusquam desunt; sic etiam in missione, vel aduentu spiritus sancti, nullus localis illius accipiendus est motus, sed nostræ credendus est sanctificationis effectus. Præterea, de patre propheticus sermo loquitur: Cœlum & terram ego impleo. De filio autem: Attingit à fine vsq; ad finem, & disponit omnia suauiter. In filio quoque omnia condita esse, docet Apostolus, & omnia in ipso constare. De spiritu sancto etiam legitur: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Propter quod & Dauid sanctæ trinitatis vnã substantialiter æternitatem, atque immensitatem non solùm corde credens ad iustitiam; quin etiam ore confitens ad salutem, sic cecinit: Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Cùm ergo tota trinitas vnitate deitatis suæ, naturaliter immensa, infinitaq; permaneat,

Spiritus sanctus eiusdem diuinitatis cũ filio.

Spiritus prophetiæ non semper adest prophetis.

Spiritus sancti dona duplicia.

Fulgentius.

Spiritus domini repleuit orbem terrarũ.

Personarũ trinitas.

maneat vbique tota, nec vniuersitate totius possit concludi creaturæ; absque dubio, spiritus sanctus inter creaturas numerari non debet. Iste est spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere. Ioan. 14. Iste est spiritus adoptionis, in quo clamamus Abba. Rom. 8. In isto spiritu præcipit fidelibus, qui sunt templum spiritus sancti, vt orent, atque in ipso vigilent. In isto spiritu, qui naturaliter est Deus, nihil corporale cogitare debemus, nihil locale, nihil temporale, nihil mutabile. Est ergo Deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis est, Deus autem immutabilis est. Quia ego Deus, & non mutor. Nam & Sol tantus est, cùm videtur ab oculis sanis, quantus cum videtur à sauciis: nec minuitur ipse, cùm minus ab oculis turbatis percipitur: nec augetur, cùm amplius oculis sanis infunditur; quia diuersitas illa visionis, non ex diuersitate Solis euenit; sed in diuersitate sanitatis, infirmitatisque consistit. et quamuis vnum minus, alterum magis illuminet; ipse tamen vnum, atque idem in se lumen habet. Sic etiam spiritu sancto, in se sine augmento, aut detrimento immutabiliter permanente, huic minus, alteri maius sua dona diffundit. Cùm ergo spiritus sanctus augmenti, atque decrementi sit expers: igitur est Deus, & non creatura: omnis enim creatura augmenti, atque decrementi vicissitudini subiacet. Per hunc sanctum spiritum compaginatur vnitas ecclesiæ cum suo capite Christo, & cum suis fidelibus, qui sunt membra Christi, templum verò spiritus sancti. Etenim in vno spiritu, in vno corpore baptizati sumus, siue iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum potauimus. Ipsa ergo gratia spiritus sancti per vnitatem pacis & charitatis, corpus Christi per dies singulos ædificare non desinit. Ergo non sumus hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum, & domestici dei, supraædificati supra fundamentum apostolorum, & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum, in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum dei in spiritu sancto. Hæc autem ædificatio in spiritu, est ad consumationem sanctorum, vt dicitur 4. Eph. In opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Spiritus sanctus naturaliter est Deus.

Spiritus sanctus est causa vnitatis ecclesiæ.

CAP. IX.

Diui Augustini doctrina de deitate Spiritus sancti.

AD sancti spiritus diuinitatem statuendam accedit locuplex testis, nempè Diuus Augustinus, qui in primo libro de trinitate, cap. 6. ita egregiè quorundam argumenta confutat. Idololatræ, inquit, dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent, quæ debetur deo. secundùm hanc enim dictum est Matth. 4. Dominum Deum adorabis, & illi soli seruies. Nam & hoc distinctiùs in scriptura Græca inuenitur, λατρεύσεις: tali siquidē seruitute creaturæ seruire prohibemur. vnde & Apost. detestatur quosdam, Ro. 1. Seruierunt creaturæ, & non creatori: non est igitur creatura spiritus sanctus, cui ab omnibus sanctis talis seruitus exhibetur. Nos, inquit, Apost. ad Philip. 3. sumus circumcisio, spiritui deo seruientes. Præterea, 1. Cor. 6. Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo? Quid autem insaniùs, magisque sacrilegum est, quàm vt quisque dicere audeat, membra Christi, templum esse creaturæ minoris secundùm ipsos, quàm Christus est? Alio autem loco dicit: Corpora vestra membra sunt Christi. si autem quæ membra sunt Christi, templum sunt spiritus sancti; non est creatura spiritus sanctus: quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est, vt huic eam seruitutem debeamus, quæ nō nisi deo seruiendum est. vnde consequenter dicit: Glorificate ergo, & portate deum in corpore vestro. Item, lib. 2. de trinitate cap. 6. Operatio visibiliter expressa, & oculis

Spiritus sanctus non est creatura.

oculis oblata mortalibus, sicut in flatu vehementi, missio spiritus sancti dicta est: non ita, vt appareret eius ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius; sed vt exterioribus visis hominum corda commota à temporali manifestatione venientis, ad occultam æternitatem semper præsentis conuerterentur. Ideo autem nusquam scriptum est, quòd Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus sit minor deo patre: quia non sic est assumpta creatura, in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in quo persona verbi, est persona hominis. Proinde nõ ita possumus dicere spiritum sanctum, & deum, & columbam, & ignem esse; sicut dicimus filium dei, & deum, & hominem esse. Nec sic dicimus filium dei, agnum dei, sicut legitur Apocalyp. 5. Vidi agnum tanquam occisum. Illa quippe visio prophetica non exhibita est oculis corporeis per formas corporeas; sed in spiritu per spirituales imagines corporum. Et cap. 3. eiusdem libri, explicans illud Ioan: 16. De meo accipiet & annunciabit vobis. Ne autem fortasse crederetur ita natus de Christo spiritus sanctus, quemadmodum ille de patre; reddidit causam: Omnia quæcunque pater habet, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet; vt intelligatur etiam spiritus sanctus de patre habere sicut & filius. Procedendo igitur filius à patre, dicit Ioan. 5. non potest à se facere quicquam; nisi quæ viderit patrem facientem, neque ex hoc minor est patre. Similiter dicitur de spiritu sancto: Nõ loquetur à semetipso, quia à patre filioq; procedit: nec ideo minor est patre & filio, quia dictum est: Non loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur. cap. 4. eiusdem libri de trinitate. In euangelio Ioan. cap. 17. legimus: Pater clarifica me: non propterea putandum est, patrem filio esse maiorem: nam filius de spiritu sancto loquens: Ille, inquit, me clarificabit: nec tamen maior est filio. Porrò autem, si propterea spiritus sanctus clarificat filium, quia de filio accipit, & ideo de eius accipit; quia Omnia quæ habet pater, ipsius sunt: manifestum est, quia cùm spiritus sanctus glorificat filium, pater glorificat filium. vnde cognoscitur, quòd omnia quæ habet pater, non tantùm filij, sed etiam spiritus sancti sunt, quia potens est spiritus sanctus glorificare filium, quem glorificat pater. Igitur Deus verus est, & non creatura. Item vbique est Deus, quia cœlum & terram ego impleo, dicit dominus Ier. 23. Spiritus S. est vbiq;, Psalm. 138. Si ascendero in cœlum, tu ibi es, si descendero ad infernum, ades: vbiq; volens intelligi præsentem deum, quem priùs spiritum sanctum nominauit: Quò ibo, inquit, à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? igitur spiritus sanctus est Deus. Lib. autem 4. de trinitate cap. vlt. Planè, inquit, fidenter dixerim patrem, & filium, & spiritum sanctũ vnius eiusdemq; substantiæ, deum creatorem, trinitatẽ omnipotentem, inseparabiliter operari. Item lib. 5. de trin: cap. 14. Si quod datur, scilicet spiritus S. principiũ habet eum, à quo datur: quia non aliunde accepit illud, quod ab ipso procedit: fatendũest, patrem & filium principiũ esse spiritus sancti, non duo principia: sed sicut pater & filius vnus Deus, & ad creaturam relatiuè vnus creator & vnus dominus; sic relatiuè ad spiritũ sanctum, vnũ principium: ad creaturam verò pater, filius, & spiritus S. vnum principiũ, sicut vnus creator, & vnus dominus. Lib. 6. de trinit. ca. 5 Spiritus sanctus, inquit, in eadem vnitate substantiæ, & æqualitate cum patre & filio consistit. Illæ tres personæ, Deus vnus, solus, magnus, sapiens, sanctus, beatus: nos autem ex ipso, & per ipsum, & in ipso beati. Spiritus ergo sanctus commune aliquid est patris & filij, quicquid illud est. At ipsa communio consubstantialis & æterna, quæ aptissimè dicitur charitas: & hæc quoque substantia, quia Deus substantia est, & Deus charitas est, Ioan. 4. In illa autem sancta trinitate æqualis est sapientia, æqualis est charitas; quia non est aliud deo esse, & aliud magnum esse. Æqualis est igitur etiam spiritus sanctus: & si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem, quæ in illa substantia est: Et ideo non ampliùs quàm tria sunt: vnus diligens eum, qui de illo est: & vnus diligens eum, de quo est: & ipsa dilectio. quæ si nihil est, quomodo Deus dilectio est? si non est substantia, quomodo Deus

Spiritus sanctus est inuisibilis & immutabilis sicut pater & filius

Spiritus sanctus de meo accipiet.

Spiritus S. potens est clarificare filium.

Spiritus sanctus procedit à patre & à filio.

Pater & filius vnum principium spiritus sancti.

Spiritus sanctus est communio patris & filij.

Personarũ Trinitas.

do Deus substantia est? Fateamur igitur summam æqualitatem patris, & filij, & spiritus sancti. lib. 15. cap. 17. Spiritus sanctus, inquit, non est patris solius, nec filij solius, sed amborum: & ideo communem, qua inuicem se diligunt pater & filius, nobis insinuat charitatem, sicut vnum deum. De patre verbum genitum est, de patre spiritus sanctus principaliter procedit, principaliter, inquam, quia & de filio spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoque illi pater dedit, non iam existenti, & nondum habenti; sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, vt etiam de illo donum commune procederet, & spiritus sanctus, spiritus esset amborum. Itaq; in illa trinitatis simplici summaq; natura, non aliud est substantia, & aliud charitas: sed substantia ipsa charitas est, & charitas ipsa substantia est, siue in patre, siue in spiritu sancto: & tamen propriè spiritus sanctus charitas nuncupatur. Nam sicut lex vetus propriè est lex Moysis, quia lex per Moysen data est, aliquando verò prophetis attribuitur, Ioan. 15. & in lege eorum, inquit, scriptum est, Psal. 34. Quia oderunt me gratis; ita planè propriè spiritus nuncupatur charitas, licet pater sit charitas, & filius sit charitas: sicut pater est Deus, & filius est Deus; nec duo tamẽ, sed vnus Deus. Verùmtamen ex illis tribus, quæ in trinitate nostræ mentis ostenduntur, non ita accipienda trinitas diuinarũ personarum; vt tanquam memoria omnium trium pater sit, & intelligentia omnium trium, filius, & charitas omnium trium spiritus S. quasi pater nec intelligat sibi, nec diligat, sed ei filius intelligat & spiritus sanctus ei diligat, ipse autem sibi, & illis tantùm meminerit, & filius nec meminerit, nec diligat sibi, sed meminerit ei pater: & diligat ei spiritus S. itemq; spirius S. nec meminerit, nec intelligat sibi, sed pater ei meminerit, & filius intelligat. Imò potius omnia ista tria omnes, & singuli habent in sua quisque natura: nec distant in eis ista, sicut in nobis; sed vnum aliquid, quod omnia valeat: & sic habeatur in vniuscuiusq; natura, vt qui habet, hoc sit, quod habet. Et tamen non frustra in hac trinitate non dicitur verbum, nisi filius; nec donum dei, nisi spiritus sanctus. Ex quo apertissimè colligere licet deum verum esse spiritum sanctum, & non creaturam. In hoc, inquit Ioan. 1. 4. cognoscimus, quia in ipso manemus, & ipse in nobis: quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaq; sanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis: hæc autem facit dilectio: ipse est igitur Deus dilectio. Deniq; paulò pòst, cùm hoc ipsum repetijsset, atque dixisset: Deus dilectio est, continuò subiecit: Et qui manet in dilectione, in deo manet, & Deus manet in eo. Deus igitur spiritus sanctus est, qui procedit ex deo. In cap. vlt. vltimi libri de trinitate: Domine Deus meus, inquit, credimus in te patrem, & filium, & spiritum sanctum. Neque enim diceret veritas: Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti; nisi trinitas esses: nec baptizari nos iuberes domine Deus in eius nomine, qui non est dominus Deus: neq; diceretur voce diuina: Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus; nisi trinitas ista esset, vt vnus dominus Deus esses. Et si Deus pater ipse non esses; & filius tuus, verbum tuum Iesus Christus ipse non esset: & donum vestrum spiritus sanctus non esset: non legeremus in literis veritatis, misit Deus filiũ suum. Gal. 4. Nec tu vnigenite diceres de spiritu sancto, Ioan. 14. & 15. Quẽ mittet pater in nomine meo: & quem ego mittam vobis à patre. Domine Deus meus vnus, Deus trinitas. Item de fide ad Petrum, cap. 11. Firmissimè tene, inquit, & nullatenus dubites, eundem spiritum sanctum, qui patris, & filij vnus est spiritus, de patre & filio procedere: dicit enim filius. Ioan. 15. Cùm venerit spiritus veritatis, qui à patre procedit: vbi suum spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De filio quoq; procedere spiritum sanctum, prophetica, atq; apostolica doctrina, nobis commendat Isaias 11. Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. 2. Thessal. 2. quem interficiet dominus iesus spiritu oris sui. Hunc autem spiritum oris sui insufflauit dominus Ioan. 20. post resurrectionem suam in apostolos suos, dicens: Accipite spiritum sanctum. lib. 1. c. 13. contra Maximinum Arianorum Episcopum: Nos, inquit, spiritum sanctum hono-

Spiritus sanctus non est patris solius, neq; filij solius, sed amborum.

Spiritus sanctus principaliter procedit à patre.

Spiritus sanctus propriè appellatur charitas.

Si vna voluntas, intelligentia, & memoria sit in tribus personis.

Confessio sanctæ trinitatis.

Spiritus sanctus de patre, & filio procedit.

Trinitas.

uamus, ut illuminatorem, ut sanctificatorem, ut doctorem, & ducatorem nostrum. lib. 1. de verbi incarnatione cap. 17. Ex scripturis diuinis didicimus Psalm. 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Matt. 3. Spiritus sanctus super eum descendit. Ioann. 20. Accipite spiritum sanctum. Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te. 1. Cor. 12. Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, Et in act. Apostolorum, per impositionem manuum, dabatur spiritus sanctus. tantæ authoritatis esse, & dignitatis substantiam spiritus sancti; ut salutare baptisma, non aliter, nisi excellentissimæ omnium trinitatis authoritate, id est, patris, filij, & spiritus sancti cognominatione, compleatur, & ingenito deo patri, & unigenito filio, nomen quoq; spiritus sancti copuletur. Quis igitur non stupescat, quanta maiestas sit spiritus; cùm eum, qui dixerit verbum in filium hominis, audeat sperare veniam; eum verò, qui in spiritum sanctum blasphemauerit, veniam non habere, nec in præsenti seculo, nec in futuro? Iste est spiritus dei, qui ferebatur super aquas, Gen. 1. Non alius quidem, quàm spiritus sanctus, de quo Apost. 1. Cor. 2. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum: & Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei. Ioan. 16. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modò: cùm autem venerit ille spiritus consolator, spiritus sanctus, qui à patre procedit principaliter scilicet; ille vos docebit omnia, & commonebit omnia, quæ dixi vobis. Et ita sciendum est, quòd sicut filius dei, qui solus cognoscit patrem, reuelat cui vult; ita spiritus sanctus, qui scrutatur profunda dei, reuelat deum quibus vult: Spiritus enim ubi vult, spirat: Ioan. 3. Neq; enim putandum est, quòd etiam spiritus, reuelante filio, cognoscat patrem, alioqui ex ignorantia ad scientiam veniret, quod utiq; & impium pariter, & stultum est, spiritum sanctum confiteri, & ignorantiam ei asscribere: non enim cùm aliquid aliud esset, antequàm spiritus sanctus per profectum venit in hoc, ut spiritus sanctus esset; quia tunc quidem, cùm nondum esset spiritus sanctus, ignorabat patrem; postquàm verò recepit scientiam, etiam spiritus sanctus effectus est. Quòd si esset, nunquam utiq; in unitate trinitatis haberetur, nisi quia & ipse semper erat spiritus. Res siquidem, ut sint, habent ex deo patre; ut rationabiles sint, ex verbo, filio dei; ut sanctæ sint, ex spiritu sancto. Qui verò in hoc gradu profecerint per sanctificationem spiritus sancti; consequuntur illos influxus spiritus, de quibus Apostol. 1. Cor. 12. Diuisiones operationum sunt, sed unus Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sanè, participatione spiritus sancti sanctificatus quis, purior, ac syncerior effectus, digniùs recipit sapientiæ, ac scientiæ gratiã; ut depulsis omnibus, expurgatisq; pollutionibus, ac ignorantiæ maculis, tantum profectum synceritatis, ac puritatis accipiat; ut hoc quod accepit à Deo, ut esset, tale sit, quale deo dignum est. In lib. autem de trinitate & unitate dei. cap. 1. Spiritum sanctum, inquit, neq; ingenitum, neq; genitum fides recta declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur: si autem genitum, duos filios credere culpamur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus est, nec genitus; sed ab utroq; procedens, id est, à patre, & à filio: Cùm venerit, inquit Ioann. 15. paracletus, quẽ ego mittam vobis à patre spiritum, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursus ipse dominus Iesus Christus post resurrectionem suam, ut ostenderet à se procedere spiritum sanctum, sicut & à patre, insufflans, ait: Accipite spiritum sanctum. Unus ergo est spiritus patris & filij, unus amborum spiritus. Nam quòd patris sit spiritus, ipse dominus, & saluator noster, ait: Non vos estis, qui loquimini; sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et quòd idem & filij sit spiritus, Apostolus Rom. 8. dicit: Si quis, inquit, spiritum Christi non habet, hic non est eius. Hæc diuus Augustinus. Post igitur testimonia sanctarum scripturarum, quæ tam lucidè, disertèq; à doctoribus tum Græcis, tum etiã Latinis explicantur, insani est capitis, velle aliud de diuinitate sancti spiritus sentire.

Spiritus sancti maiestas.

Spiritus sancti influxus.

Spiritus sanctus non est ingenitus, neq; genitus, sed à patre filioq; procedit

QUAESTIONIS QUINTAE. CAP. I.

Personarum

Personarũ Trinitas.

Personarum trinitatem naturalibus posse rationibus demonstrari.

Rationes.

1.

SI vnum Relatiuum in rerum natura efficaciter potest ostendi; & reliquum etiam, eadem cognitionis specie, notum esse, necessarium est: sed imago trinitatis, in animæ nostræ potentiis efficaciter ostensa est paulò antè, vbi de ternario numero locuti sumus, idq; per rationem naturalem; esse enim imaginem, vel ad imaginem, est homini à natura tributum: igitur, & alterum relatiuum, nempè diuinarum personarum trinitas, naturali potest ratione ostendi. Sanè, si efficaci ratione naturali, duo principia productiua, scilicet intellectus, & voluntas, in diuinis ostendi possunt; duæ quoque personæ productæ facilè ostenduntur, vna verò producens. Profectò, si Deus est virtutis infinitæ, vt in primo libro dictum est: habet ergo aliquod productum infinitum, sibi maximè simile, idq; ad intra; spectat enim hoc ad ipsius perfectionem, simile sibi producere. sed duo sunt in deo principia productiua; duo quoq; esse adintra producta æterna, omninò necessarium, etiam secundùm naturalem rationem, esse videtur. 2. *Amplius, non magis videtur mentis captum excedere personarum trinitas, quàm diuinæ essentiæ vnitas: Trinitas enim non est aliquid manus, quàm essentiæ vnitas. sed naturali ratione dei vnitas in primo lib. ostensa est: igitur, & personarum trinitas, pari ratione demonstrari potest.* 3. *Adhuc, philosophi, naturali ratione personarum trinitatem perscrutati sunt. Aristot. primo cœli, per hunc numerum scilicet ternariũ: Adhibuimus nosipsos magnificare deum vnum eminentem proprietatibus eorum, quæ creata sunt. Augustinus etiam 7. confess. apertè affirmat, cap. 9. se legisse apud quosdam Platonicos mysterium trinitatis: Procurasti, inquit, mihi per quendam hominem immanissimo Typho turgidum, quosdam Platonicorum libros, ex Græca lingua in Latinam versos: & ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omninò multis & multiplicibus suaderi rationibus; quòd In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. quod factum est in eo, vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen; sed verbum dei, Deus est lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Huc vsq; se legisse, apud illos Platonicos, August. affirmat, cuius verba ponere studui, vt quisq; pro suo libitu legat. sed Platonici, naturali ratione id perceperunt, cùm prophetæ non extiterint: igitur quod prius. Mercurius quoque noster hoc idem protestatur,* Monas gignit, *inquit*, monadem, & in se suum reflectit ardorem. *Ex quo, Trinitatis mysterium apertissimè, lucidissimèq; omnibus manifestare videtur: hæc, atque similia adduci solent argumenta, quibus trinitatis mysterium naturalibus statuere, probareq; cupiunt rationibus. Verùm, impossibile est homini, naturali posse ratione, diuinæ generationis secretum cognoscere: mens enim deficit, vox silet: vnde propheta. Generationem eius quis enarrabit? siquidem, creaturæ veluti effectus ad causam; ita nos ad dei cognitionem adducere possunt. Quamobrem, ex creaturarum ordine, natura, motusq; conditione, ad id tantùm assurgimus; vt deum omnium esse principium intelligamus, quod profectò toti commune est trinitati. Quare, naturali ratione, quæ ad diuinæ essentiæ vnitatem spectant, non autem, ad personarum trinitatem, cognoscuntur. Patet ergo, hoc sacrum trinitatis mysterium fide potissimùm constare, rationibus verò naturalibus non ita efficacibus, quin locus pateat arguenti, atq; oppugnanti. Sapientiam loquimur, inquit Apostolus, in mysterio absconditam, non huius seculi, neq; principum huius seculi. Ad argumenta autem sic respondere possumus, & ad primum quidem: Quemad-*

In principio erat verbum apud Platonicos.

Augustinus. Platonici. Mercurius.

Trinitatis mysterium ex fide, & reuelatione potissimùm constat

Solutio argumentorum.

Quemadmodum priùs cognoſcuntur extrema, quàm relatio; ita planè neceſſe eſt, trinitatem priùs cognoſcere, quàm trinitatis imaginem. ſed trinitas naturali, apertaq; non poteſt cognitione intelligi; ſuperat enim creati intellectus potentiam, intelligendiq; virtutem: nec igitur illius imago naturaliter oſtendi, manifeſtarique poteſt ratione. Ad
2. 2. & ſi in deo probentur, intelliganturq; intellectus, atq; voluntas; actionem tamen producendi ad extra potiùs, magis quàm ad intra habere videntur, vbi producta ſunt eſ-
Generare non eſt perfectionis ſimpliciter. ſentialiter diſtincta: vnde generare non eſt perfectionis ſimpliciter; ſed imperfectionis vicem ſupplentis: quia enim natura in vno indiuiduo perpetua eſſe non poteſt, vt dicitur 2. de anima; hanc per ſpeciem imperfectionem, ſupplere ſtudet. At, Deus eſt ſubſtantia, & lux indeficiens, per ſe ſubſiſtens: non eget ergo pro ſuæ naturæ ſpecie, ſeu ratione conſeruanda, alterius ſpeciei, ſiue indiuidui adminiculo. Ad 3. negatur ſimilitudo.
3. Sanè, non ita per effectus perſonarum trinitas, ac diuinæ eſſentiæ vnitas naturaliter cognoſcitur: ob minorem certè, quàm cum intellectu noſtro proportionem habet. Magis enim mihi perſuadet naturæ inſtinctus, atq; ratio, vnum me habere principium abſolutum, indiuiſum, quàm illud in tria eſſe ſuppoſita diſtinctum. Ad philoſophorum authoritates dico: Philoſophos non cognouiſſe trinitatis myſterium per propria diuinarum vtiq; perſonarum, quæ videlicet ſunt, paternitas, filiatio, & proceſſio; ſed per eſſentialia attributa, quæ perſonis appropriantur, veluti potentia patri, ſapientia filio, bonitas ſpiritui ſancto. Ad illud philoſophi de numero ternario, dico hoc obſeruatum fuiſſe apud philoſophos ob ternarij numeri perfectionem, atq; virtutem. Ad authoritatem Platonicorum reſpondeo, de verbo genito, poſſe intelligi de ideali ratione, qua Deus condidit vniuerſa; non autem de perſona diſtincta à primo, & ſummo principio. Cæterùm, quamuis trinitatis arduum ſit, atque imperſcrutabile ſacramentum; non temere tamen quàm plurimi, tum quidem in philoſophiæ ſtudiis præſtantiſſimi, atque illuſtres, tum etiam in Theologiæ facultate clariſſimi, & inſignes de trinitatis myſterio locuti ſunt. Sanè, ſi præſtantiſſimum eſt, ſibi ſimile poſſe producere, idq; maximè pertineat ad bonum infinitum, cuius proprium eſt ſeipſum communicare; non video quomodo ſummum, atq; infinitum bonum poſſit eſſe infœcundum, ſuiq; ſimile non poſſe producere. Eritne illius intellectus ſterilis, & infœcūda voluntas? Abſit. An fortaſſis genuinus illius intellectus partus, mūdus iſte erit? Minimè, ſunt enim hæc corporea, caduca, & fluxa. Ne ergo ſit illius ſterilis, proprium habet partum mentis, nempè filium ſuum, germen paternæ mentis: & ne infœcunda voluntas, amorem habet, qui eſt diuinæ voluntatis pleniſſimus partus. Hæc mihi ita vera eſſe videntur, etiam ſecundùm naturalis rationis ducatum, atq; inſtinctum; vt nihil verius, nihilq; credibilius eſſe poſſit. Quamobrem, veriſſima eſt illa, quæ per Iſaiæ vaticinium ca. vlt. prolata eſt ſententia: Nunquid ego, qui aliis generationem tribuo, ſterilis ero? Non eſt certè ſterilis Pymander noſter; ſed vtriusq; ſexus fœcunditate pleniſſimus.

Philoſophi quomodo cognouerunt trinitatem.

Inquiſitio de ſancta trinitate optima.

Vera ratio de ſancta trinitate.

CAP. II.

Trinitatis imago, & veſtigium.

Trinitatis imago in potentiis animę

Rinitatis imago in rationali inuenitur creatura, quæ iuxta ſcripturæ teſtimonium ad dei imaginem facta eſt. Eo enim, authore Auguſt. 14. de trinit. mens eſt imago dei, quo poteſt eſſe capax, & particeps dei. Deus autem ab anima capi non poteſt, niſi timeatur: neq; amari, niſi intelligatur: neq; intelligi, niſi præſens apud animam habeatur. Porrò, timor ad voluntatem ſpectat; ideo primùm per voluntatem completur, ſecundùm verò per intelligentiam, vltimùm autem per memoriam: ſpeciei namq; retentio in memoria, ad intelligendum diſponit: intelligentia verò, ad amandum; quatenus id, quod intelligitur, bonum eſſe

Trinitatis imago.

num esse cognoscitur. In his ergo potentijs, cum quadam ad essentiæ vnitatem comparatione, actuumque pluralitate, in quibus distinctio habetur, & origo, ordo, & habitudo, sanctè attenditur obseruaturque trinitatis imago. Siquidem ex memoria oritur intelligentia, vtpote germana proles illius. Sanè, tunc nos intelligimus, quum siquidem similitudo, quæ in abditis memoriæ latebat, in intellectus aciem, apicemque conscendit, quæ planè est verbum mentis: ex memoria autem, & intelligentia, amor spiratur, siue emittitur, tanquam nexus amborum. Itaque, quia deus perfectus spiritus est, habet vtique memoriam, intelligentiam, & voluntatem. Quæ, quoniam fœcundæ sunt, & non steriles potentiæ, habet planè verbum genitum, spiratumque amorem, qui necessariò distinguuntur, cùm vnum ab altero producatur. Dum igitur mens seipsam considerat per se, tanquam per speculum ad trinitatis mysterium contemplandum assurgit. Si enim suæ intuetur memoriæ naturam, diuinæ inuenit vnitatis similitudinem, atque exemplar, quæ patri in diuinis attribuitur: filio autem veritas, vtpote à prima fluens veritate, hoc est, à patre, cui tres illæ entis famosissimæ conditiones attribuuntur, nempè vnum, verum, & bonum: spiritui sancto, bonitas accommodatur; vt amor namque à patre, filioque procedit. vnitas ergo ad patris pertinet personam: veritas verò filium intuetur: bonitas autem, spiritum sanctum respicit: & hæc quidem nostræ præseferre animæ potentiæ videntur. vnitas, memoriam stabilit sui viuacitate, tenacitateque; vt quæ voluntas iubet, & intelligentia docet, memoria, tenaci nexu liget, atque retineat: veritas, intellectum purgat, erigit, atque docet, veluti suum obiectum, atque domicilium; vt sepositis ignorantiæ tenebris, vera intelligat, atque contempletur: bonitas, siue amor, voluntatem perficit, stabilit, atque complet. intellectus namque non sufficit, nisi amore plena sit eius voluntas: nec etiam ista duo diu subsistere queunt, si iugi, continuoque memoriæ pabulo nutrita non fuerint. sua ergo tenacitate vnitas memoriam stabilit: veritas autem, intellectum, lucis suæ claritate illustrat: at, bonitas, dulcedinis & quidem summæ influxu, voluntatem replet, rectificat atque regit. Bona ergo vnitas, quæ memoriam firmat, & munit: sancta veritas, quæ intelligentiam illuminat, & illustrat: optabilis planè bonitas, quæ voluntatem complet, & gubernat. Profectò, trinitatis imago in his præcipuè consistit, nempè in diuinæ essentiæ vnitate: personarum etiam pluralitate: denique in ordine originis, qui in diuinis inuenitur personis. hæc quoniam in animæ nostræ potentijs inueniuntur; idcirco trinitatis nos gestare imaginem dicimur. Potentiæ namque cùm eiusdem sint animæ substantiæ, diuinæ præseferunt essentiæ vnitatem. Earum verò distinctio, typum gerit eius, quæ in diuinis personis reperitur distinctionis. Postremò, quia quatenus suis substant actibus, ordinem habent originis; ordinem vtique originis, qui in diuinis habetur, nobis ostendunt. Cæterùm, cùm memoriam dicimus, habitualem animæ retentionem significamus: similiter intelligentiam, actum intelligendi: atque voluntatem, actum volendi intelligimus. consueuimus enim interdum, pro actibus potentiarum, ipsarum nominibus vti, vnde intelligentiam ex memoria oriri dicimus: non quidem vt potentia ex potentia; sed instar actus, ex actu proficiscentis. Quam ob rem, à nonnullis memoria, & intelligentia non diuersæ potentiæ, sed diuersæ potiùs vires appellantur: ambæ namque in parte consistunt rationali intellectiua: negocianturque circa idem, dum acquirendis intellectus insistit: memoria verò conseruat ea, quæ parta sunt, & acquisita: aut, memoriæ est offerre, intelligentiæ verò iudicare. Non sic autem res se habet inter intellectum, & affectum, siue rationē, & voluntatem, quæ prorsus sunt diuersæ potentiæ. Sanè, qui animæ potentias diuidunt, prima sui diuisione, in cognitiuam & affectiuam siue in rationem & voluntatem diuidere studuerunt. Conuenit ergo memoria cum intelligentia, præsertim illa, quæ est veritati innata, quæ profectò est intelligentiæ, voluntatisque principium, vis vtique conseruatiua primæ veritatis, quæ à primo conditore illi indita fuit. Ex hac autem primæ veritatis memoria, intelligentia gignitur: ex ambabus verò, amor prodijt primæ veritatis. Memoria ergo est generans: intelligentia est genita: amor

Trinitatis imago in potentijs animæ

Ordo potentiarū animæ.

Entis attributa.

Vnum, verū, bonum, in anima humana.

Vnitas, veritas, bonitas, in anima.

Modus productionis potentiarum animę

Memoria & intelligentia eadem potentia.

Duplex memoria.

Trinitatis imago.
Alius modus imaginis.

verò procedens. Imago præterea trinitatis, in aliis etiam tribus reperitur, nempè in mente, notitia, & amore. Mens reuera duplicem includit animæ fœcunditatem, atque ita tres potentias, vnamque substantiam, cui profectò substantiæ consubstantiales sunt: Notitia quæ à mente, secundùm primam fœcunditatem producitur, & amor, qui ab vtrisque secundùm quidem originis ordinem, non autem consubstantialitatis producitur. Quam ob rem prima quidem trinitatis imago, euidentior est, atque lucidior, secunda verò non ita clarè trinitatis consubstantialitatem ostendit, nisi quispiam pro potentiis actus productos intellexerit. Hæc autem sunt, quæ à præclarissimis viris adducuntur pro imagine trinitatis, in rationali natura statuenda.

Vestigium trinitatis.

Restat autem, vt de trinitatis vestigio aliquid dicamus. Cæterùm, vestigium trinitatis propria non respicit, sed quasdam potiùs perfectiones, seu appropriata, veluti sunt vnitas, veritas, bonitas: quarum quælibet propriæ deputatur personæ, sicut dictum est.

Modus, species & ordo.

Item, modus, species, & ordo: modus autem patri attribuitur: species verò filio, veluti paternæ imagini: spiritui autem sancto, ordinis ratio, cuius interest, ad conuenientem ordinis rationem deducere omnia: Spiritu, inquit, eius ornauit cœlos. Adhuc, Sapientiæ 11. dicitur, omnia dominũ fecisse in numero, pondere & mensura. Item, in qualibet creatura inuenitur substantia, qua ipsa stat veritas, qua distinguitur operatio, per quam perficitur. Hæc atque similia adumbratæ sunt, atque obscuræ trinitais similitudines, quæ per quasdam personarum proprietates, à longè trinitatis mysterium salutantes, per vestigium, hoc est, per communem, atque obscuram, non autem per distinctam, propriamque imaginem, trinitatis mysterium nobis intuendum, contemplandumque offerunt.

August.

Copiosè de his disserit Aug. lib. 6 de trinit. cap. 10 Oportet, inquit, vt creatorem, per ea quæ facta sunt intellectum, conspicientes, trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est appareat vestigium: in illa enim trinitate, summa origo est rerum omnium, & perfectissima pulchritudo, atque beatissima delectatio.

Summa origo, perfecta pulchritudo, beata delectatio.

Itaque illa tria, & ad se inuicem determinari videntur, & in se infinita sunt. Ita, & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Quid ergo sit imago atque vestigium trinitatis, dixi. Sed contra prædicta posset aliquis sic argumentis instare, vt patet in sequenti capitulo.

CAP. III.

Trinitatis imaginem non esse in creatura rationali, & intellectuali.

1. Deatum siue id, quod alicuius ideæ simulachrum gerit, suam profectò ideam repræsentat. Sanè, ideam in essendo non excedit, aut superat. Sed deus, quatenus est trinus, idea non est appellandus, sed ob essentiæ diuinæ vnitatem potiùs: Igitur trinitatis imago, nulla potest esse rationalis creatura. Profectò, si trinitatis imago, menti inesset creatæ; naturaliter vtique ipsa, sicuti & ipsius imago, cognosceretur. Sed paulò ante ostensum est, trinitatis mysterium, naturali non posse ratione cognosci: Trinitatis ergo imago, in rationali non inuenitur creatura.
2. Amplius, in qualibet persona est memoria, intelligentia, & voluntas: Igitur hæc non habent officium, distinctè trinitatis repræsentandæ. Contestatur nobis August. 15. de trinitate, sic enim ait: Pater est memoria, intelligentia & voluntas, & filius similiter: non magis ergo patrem, memoria, quàm filium præseferre videtur.
3. Adhuc, in trinitate duæ sunt personæ productæ: sed in anima nihil est productum; in anima enim sunt actus primi, & secundi tantùm; actus autem primi, cùm animæ concreati sint, à se inuicem originem emanandi non habent; nec etiam actus secundi, sunt namque actiones; actio item non est terminus actionis, teste philos. 5. phys. in anima ergo non est imago trinitatis. Item,

Trinita-

Trinitatis imago.

Trinitas, quatenus est trinitas, nullam habet virtutem causandi, producendiq; creaturas: 4.
quælibet enim persona causat, producitq; creaturam: non ergo causatur à trinitate, vt trinitas est. Quòd si res ita se habeat: nulla igitur creatura, trinitatem repræsentare valet. Sanè, proprietates personales non sunt productiuæ: Trinitas ergo, vt trinitas non habet virtutem causandi. Profectò, si vna tantùm esset persona; adhuc nihilominus, omnia producta, posset vtiq; producere, illaq; à condita creatura repræsentaretur: Trinitati ergo non conuenit potestas, seu virtus causandi. Præterea, esse dei imaginem, ad filium dei 5.
spectat, qui appellatur imago dei viuentis, inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: in homine ergo non inuenitur dei imago; alioqui homo esset dei filio omninò æqualis, quod est falsum; vnius namq; rei, vna est completa, atq; perfecta imago. Reuera, imago est eius rei ad quam imaginatur species indifferens: sed dei atq; creaturarum non est vna eademq; species: igitur res conditæ, etiam ratione prædita, trinitatis nequeunt imaginem gerere. Sanè, Imago est rei ad rem coæqualis & indiscreta similitudo: sed dei ad hominem vera inueniri non potest æqualitas: nec ergo imago. Cui, inquit Isa. 40. Similem fecistis deum, aut quam imaginem ponetis ei? Amplius, vna est, authore August. de fide ad Petrum, 6.
sanctæ trinitatis essentialiter diuinitas, & imago: igitur homo imago dei est, quoad naturæ vnitatem, non autem quoad personarum trinitatem, atq; ita destruitur illa trinitas in rationali creatura, quam hactenus statuere conati sumus. Suffragatur nobis August. in ecclesiasticis dogmatibus: Imago, inquit, dei attenditur in homine secundùm bonitatē: perinde enim est dicere, hominem ad dei imaginem conditum esse, ac humanam naturam omnis boni esse participem. Porrò, bonitatis plenitudo, diuinitas est: sed hæc ad essentiæ vnitatem, non autem ad personarum distinctionem spectare videntur: imago ergo dei si qua est in homine, diuinarum personarum imaginem præseferre non potest. Quòd si contendas, dei imaginem in homine, personarum maximè distinctionem respicere; tunc quæro, si solus filius, teste Aug. 6 de trin. est imago patris? non totius planè esset trinitatis, si ita res se haberet, sed filij tantùm, quod est falsum: Trinitatis ergo imago in rationali non inuenitur creatura. Item, in creaturis non esse vestigium trinitatis, sic probari potest: Per vestigium, res scitur, atq; inuestigatur, cuius vestigium habetur: sed trinitas personarum naturali ratione intelligi non potest: illius ergo nullum esse potest vestigium. Sanè, si in natura intellectuali imago est trinitatis; profectò eiusdem vestigium in ea inueniri non potest, ob oppositas certè repræsentandi rationes, modosq; ex opposito distinctos. Itaq; nullum prorsus inueniri potest, in creaturis trinitatis vestigium.

Col. 1.

Trinitatis in homine bonitas.

De Vestigio.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur minor: nam si idea exemplar sit, vt in primo libro dictum est, vbi de ideis disputaui, in rationali autem creatura huiusmodi exemplar inuenitur, in tribus illis potentiarum actibus: quomodo ergo à trinitate talis exemplaris similitudinem auferemus? Ideatum igitur, id est, creatura ratione prædita, ideam, id est sanctam trinitatem, memoria, intelligentia, atque voluntate repræsentat. Ad confirmationem dico, rationem veram esse; si imago dei in homine, diuinæ trinitatis similitudinem perfectè ostenderet. At, quia teste August. 15. de trini. maxima est differentia huius trinitatis, quæ est in nobis, ad trinitatem diuinam: ideo trinitatem, quæ in nobis est, videmus potiùs quàm credimus; Deum verò esse trinitatem, credimus potiùs, quàm videmus. Ad 2. Quamuis memoria sit in filio, non est tamen in eo, vt principium productiuum: ideo negatur consequentia: nullius enim valoris esse probatur. Ad 3. Dico, Actus secundos esse productos, authoritatemq; 1.

Idea exemplar.

Trinitas nostra multum differt à diuina trinitate. 2. 3.

philo.

Actiones de genere actionis.

philo. nostro fauente proposito. Cùm enim actio non sit actionis terminus, hæc autem verè terminent actionem, authore Augustino 9. de trinit. Notitia, inquit, verè gignitur, & volitio verè procedit: non sunt ergo ista, actiones de genere actionis, sed formæ potiùs absolutæ de genere qualitatis. Actio namq; intellectionis productiua, per hoc vtiq;, quod est dicere vel elicere intellectionem, communiter intelligitur: volitionis autem productiua, per hoc, quod est spirare, significatur. Quare, etsi operationes huiusmodi, formæ sint absolutæ; ob duas tamen conditiones, actiones appellantur: prima quidem est, quia semper est in fieri, non quidem successiuo, quandoquidem operatio sit indiuisibilis, sed in continua potiùs dependentia, nempè rei creatæ, ad causam conseruantem, deum videlicet benedictum: altera verò conditio est, quia operatio, in obiectum transit, veluti in terminum, non quidem accipientem esse per ipsam, sed præsupponitur potiùs in suo esse. Insuper, productiua est alicuius termini, vt accipientis esse per eam. sic calefactio productiua est caloris in ligno, præter passionem, quam infert scilicet calefieri, his autem, atq; similibus, operatio, actio dici potest. Quòd si dixeris, intellectionē esse actionem de genere actionis, quippe, quæ alicuius sit termini productiua, ex frequentatis enim actibus, habitus generatur: dico, intellectionem quidem, vt formam, non autem vt actionem, habitus esse generatiuam. Quam ob rem ad habitum generandum, intellectio se habet, vt calor ad calorem, non autem vt calefactio ad calorem. Sanè, non potest esse actio de genere actionis, nisi alicuius termini extiterit: at, intellectio, seu volitio, etiam si non fuerit alicuius termini, esse valet: non est ergo actio de genere actionis. sed de his satis. Ad 4.

Quare operatio dicitur actio.

4. Quamuis trinitas, vt trinitas, causalitatem non habeat; quatenus tamen talis est, nempè, artificis, verbi, & amoris, virtutem habet causandi atq; producendi: mundi enim faber per suum verbum condidit omnia, atq; amore suo fouet vniuersa. Ad probationem, negatur consequentia: licet enim quælibet persona, totam causet, atq; producat creaturam; nulla tamen persona, quoad omnia, quæ in ratione principij, agentis per modum artificis, includuntur, ratio est creaturæ producendæ; sed tres personæ simul, quarum vni potentia, alteri sapientia, tertiæ bonitas attribuitur. siquidem his constat vniuersitas creaturarū. Ad confirmationem dico, personales proprietates, bifariam intelligi posse: vno quidem modo, sub istis nominibus, pater, filius, & spiritus sanctus, atq; ita verum est antecedens: alio verò modo, vt artis conceptio, & amor artificis, & ita falsum est antecedens; sub istis enim nominibus attributa intelliguntur essentialia, nempè dei potentia, sapientia, & bonitas, quibus, vt dixi, res conditæ sunt. Ad vltimam confirmationem negatur consequentia: nam etsi ita esset, adhuc tamen tria repræsentarentur distincta, artifex scilicet, verbum, & amor.

Trinitas quomodo creauit mundum.

5. Ad 5. Primogenitus omnis creaturæ est imago dei perfecta: perfectè planè implens illud, cuius est imago: quamobrem imago dicitur, non autem ad imaginem: at, homo propter similitudinem quidem dicitur imago; ob verò similitudinis imperfectionem, ad dei imaginem formatus esse dicitur, seu nominatur. Cæterùm, quia perfecta dei similitudo, in eadem naturæ identitate consistit, filius autem totam in se habet substantiam patris, rectè dicitur imago dei inuisibilis, veluti imago regis in suo vnico, ac genuino filio. At, quia homo alterius est naturæ, in eo quippe imago dei, veluti imago regis in numo inuenitur atq; habetur: vnius ergo patris, & quidem æterni, vna est perfecta, atq; completa imago, ipsius vtiq; filius benedictus; nos autem ad imaginem potiùs, quam imago sumus. Sanè, authore August. in lib. 83. quæst. vbi est imago, continuò est similitudo, non tamen è conuerso: imago enim aliquid addit supra rationem similitudinis, quod scilicet fit ex alio expressum. Imago namq; dicitur, quòd effingitur ad imitationem alterius. Vnde ouum, quamuis sit alteri ouo simile, & æquale; illius nihilominus imago non dicitur: ex illo enim expressum non est. Æqualitas præterea ad perfectæ spectat tantùm imaginis rationem, non autem imperfectæ. Siquidem vbi est imago, non continuò est æqualitas: sicut videre licet in imagine, quæ in speculo videtur. ex his ergo patet,

Imago dei in filio, & in homine.

Imaginis ratio.

Trinitatis imago.

patet, quomodo homo sit dei imago. Ad confirmationem dico, imaginis dei ad hominem vnitatem, non genere, aut numero, vel specie, sed proportione potius esse intelligendam. Illud verò de indiscreta vnitate, ad perfectæ imaginis rationem est referendum. Authoritas autem Isaiæ, corporales respicit imagines, non internam, & spiritualem, qualem in anima inueniri dicimus. Ad 6. Diuinarum distinctio personarum secundùm relationes originis attenditur. Non est autem omnibus idem originis modus, sed vnaquæque res modū habet originis, suæ naturæ conformem. Modus igitur originis diuinarum certè personarum, diuinæ omninò naturæ conueniat, necessarium est. Cùm autem homo secundùm animam sit ad imaginem dei, anima verò essentiæ habeat vnitatem, potentiarum verò distinctionem, atque originis processionem; absque dubio, & diuinæ gerit essentiæ imaginem, & personarum distinctionem. Itaque in homine tum secundùm naturæ vnitatem, tum etiā secundùm personarum distinctionem, trinitas conspicuè cernitur. Ad confirmationem dico, hominem factum esse ad imaginem dei, id est totius trinitatis, non autem filij tantùm: alioqui non dixisset deus pater: Faciamus hominem ad similitudinem nostram; sed potiùs, ad similitudinem tuam. filius præterea eiusdem est substantiæ cum patre: idcirco si factus est homo ad imaginem filij; est etiam ad imaginem patris, cùm vna sit vtrorumque imago. Faciamus ergo hominem ad imaginem nostram, hoc est, vt in eo sit imago nostra. Ad 7. Per vestigium pars totius distinctè, totum verò indistinctè cognoscitur: vestigij enim repræsentatio secundùm appropriata attenditur: per quem profectò modū in personarum trinitatem deuenire valemus. Ad confirmationem respondeo: Naturam intellectualem non vna eademque ratione, & vestigiū, & imaginem dici: vestigium enim vocatur, quatenus condita est secundùm determinatum exemplar: imago autem, quatenus in ipsa vnitas est essentiæ cum pluralitate potentiarum, atque operationum, inter quas ordo habetur originis. in rationali namque creatura, trinitatis inuenitur imago, in aliis autem creaturis, vestigium: quælibet enim creatura in suo esse subsistit, formamque habet, per quam ad speciem determinatur, ordinem verò ad aliquid aliud. Quatenus igitur, quædam est substantia creata, causam repræsentat, & principium: atque ita, patris similitudinem gerit, qui est principium non de principio vt verò formam habet, & speciem, forma est artificiati ex conceptione artificis, sicque diuini est æmula verbi. Porrò, quatenus ordinem habet; spiritum sanctum repræsentare studet, vt amorem: ordo quippe effectus est ad aliquid alterum ex voluntate creantis. Vestigium igitur trinitatis, vt dixi, in vnaquaque inuenitur creatura, secundùm quod vnum aliquid est, & quatenus aliqua specie formatur, denique quia aliquem tenet, possidetque ordinem. Ad hæc reduci possunt illa, numerus, pondus, & mensura: nam mensura ad rei substantiam, suis limitatam principijs, refertur: Numerus autem ad speciem, quippè, cùm absque numeri consonantia, species nulla consistere queat: Pondus verò, ad ordinem: suis namque ponderibus, proprijs in ordinibus vniuersa collocantur. Ex his ergo, atque ex aliis paulò antè recitatis, quid sit trinitatis vestigium, facilè intelligi potest. Sed aliquis dubitabit, si potentiæ distinguantur realiter ab anima.

[Margin: 6. — Anima humana est imago trinitatis. — 7. — Vestigium trinitatis. — Quomodo natura intellectualis sit imago & vestigiū — Vestigium trinitatis. — Numerus, pondus, & mensura.]

CAP. V.

Potentiæ pertinentes ad imaginem, quomodo ab animæ substantia distinguantur.

Atura creaturæ rationalis, seu intellectualis, quoniam per se rationalis est, & intellectualis; intellectus vtique vel ratio sunt ipsius substantia: planè, si accidentia extiterint, non esset profectò intellectualis, vel rationalis naturæ, nec immediatè secundùm se apta esset ad intelligendum; sed per accidens potiùs absolutum superadditum: sicuti, si substantia esset alba, me- 1.

Trinitatis imago.

Animæ potentias non distingui ab anima essentialiter.

diante quantitate. At, si ita res se haberet, rationalis, intellectualisq; natura, à bruti natura essentialiter non distingueretur, quod reuera, constat esse falsum. Sanè, huiusmodi natura non esset beatitudinis capax, sed per accidens medium, quod separari posset, & sic beatitudinem recipere, haberetq; in se beatitudinem formaliter, quod omnibus modis est absurdum. Igitur animæ potentiæ, in quibus trinitatis consistit imago, ab ipsa anima

2\. essentialiter non distinguuntur. Amplius, si anima diuidatur in suas potentias, veluti totum virtuale in suas partes: sed totum virtuale, in qualibet sui parte saluatur secundùm substantiam, non secundùm autem totius virtutis quantitatem: non sunt ergo animæ potentiæ accidentia, in quibus animæ substantia conseruatur. Suffragatur nobis Boëtius, qui diuisionem totius in partes, accidentalem esse denegat, sed per se potius. Animæ ergo in potentias, non est sicuti in accidentia, diuisio. Miro, inquit August. de trini. 9. cap 5. modo ista tria, mens, notitia, & amor, tria ista inseparabilia sunt a semetipsis; & tamen eorum singulum quodq; est substantia, & simul omnia vna substantia, vel essentia, cùm relatiuè dicantur ad inuicem. Et cap. 4 eiusdem lib Quamobrem, amor, & cognitio non insunt menti tanquam in subiecto, sed substantialiter: quia etsi relatiuè dicantur ad inuicem; in sua tamen sunt singula quæq; substantia, non sicut color, & coloratum relatiuè, ita dicuntur ad inuicem, vt color, in subiecto colorato, sit non habens in seipso propriam substantiam. Dicis, hæc vera esse obiectiuè, quatenus scilicet sunt obiectiua cognita in anima: subiectiuè verò, ac formaliter se habent sicut color & figura. Respondeo, si ita res se haberet, falsa planè esset Augustini sententia, asserentis vnam esse illarum vitam, atq; substantiam, nihilq; valeret illius probatio: Sunt, inquit, vna essentia, alioqui accidēs nobilitate, & perfectione suum excederet subiectū: esset namq; vitalis operationis principiū elicitiuum, non autem subiectum. Amplius, formalem generationis terminum, principio totali productiuo nobiliorem esse, est impossibile: si enim perfectionem, termino æqualem, aut maiorem non haberet; daret vtiq; id, quod non haberet, atq; vltra propriam speciem, virtutemq; ageret: deniq; limites termini sibi adæquati in aliquo producendo, excederet, quæ profectò omnia impossibilia sunt. sed generationis terminus est substantia: potentia ergo mixti generatiua, substantia est, & non accidens: substantia enim omni accidente simpliciter nobilior est. Dicis, formam accidentalem actionis esse principium, idq; à forma substantiali sibi inesse: vnde formam substantialem, actionis principium vocamus, licet nō proximum atq; primo vicinum Sed tunc quæro, aut illa virtus est accidens, aut substantia. Non substantia per te: accidens ergo est. At, tunc accidens esset principium substantiæ, & totum, termino generationis formali ignobilius haberetur. Sed respondes, virtutem illam in accidente non recipi, sed simul ad agendum accidens, & substantiam concurrere, instar nauem pariter trahentium, quorum alter, sine alterius adminiculo, illud præstare non posset. sed tunc hoc sequeretur, quòd vnum in virtute alterius non ageret, sed propria potiùs: sic etiam quilibet eorum, qui nauem trahunt, propria quidem, non alterius ope id facit, atq; ita accidens propria virtute, substantiam produceret, quod est falsum. Ex quo patet, animæ potentiam, atq; virtutem, accidens non esse, sed substantiam, qua actionem sibi conuenientem agit, atq; perficit. Potentiæ ergo animæ

4\. ab ipsius substantia essentialiter non distinguuntur. Adhuc, illa, quorum vnum non potest esse, aut in effectu poni sine alio, nec ad inuicem referuntur, essentialiter non distinguntur: sed anima, eiusq; potentiæ ita se habent, vt pote consubstantiales: ergo quod prius.

5\. Præterea, quod melius est, si possibile sit, in natura certè ponendum est authore philosopho in 2. de generatione: natura enim appetit id, quod melius: sed paucitas, sine multitudine, si possibilis fuerit, melior est in natura, ex 2. phy. Quare, si possibile est absq; distinctione reali potentiarum, stare simul pluralitatem actuum; hoc planè in natura ponendum fore, indubiè tenendum est. Sunt igitur in anima diuersæ potentiæ atque actus, sine ipsarum distinctione reali. Porrò, paucitatem, sine multitudine ad nobilitatem pertinere,

Boetius.

August.

Quælibet potentia animæ est substantia.

Accidens.

3\.

Substantia est generationis terminus.

Accidens propria virtute non producit substantiam.

Melius semper appetendum.

 Potentiæ animæ.

tinere, vel ex hoc clarißimè cernitur; quia nimirum, primo competit enti. Sanè, in eo quæ renda est imago trinitatis, inquit August. 14. de trinit. cap. 16. quo in anima nihil est melius: sed animæ essentia, nihil est melius, à qua planè aliæ animæ vires, potentiæque dependent: in ea ergo quærenda est trinitatis imago. At, in potentijs animæ, vt dictum est imago inuenitur: non differunt ergo ab essentia realiter, alioqui animæ eßentia, cùm sit simplex, & indiuisibilis, ipsis vtique potentijs præstantior esset. Iterum, ordinem habens ad finem, quantò immediatiùs attingit finem, tantò nobilius reputatur. Magnæ planè 6.
est nobilitatis signum, paucis assequi, quod velis. Sed animæ essentia ordinatur ad finem, nempè ad diuinam beatitudinem: quo igitur immediatiori modo, id aßequi valet; eo, absque dubio, nobilior habenda est: id autem fiet, si seipsa immediatè, non mediante aliquo accidente ab ipsa realiter distincto, illud agat, atque obtineat. Igitur animæ potentiæ, ab illius eßentia eßentialiter, seu realiter non distinguuntur. Præterea, si ita res se haberet, 7.
tunc certè, anima per accidens esset beata. Illa planè non est alicuius propria dicenda perfectio, quæ ab eo haberi non potest; nisi priùs ab alio, ab ipso realiter distincto, habeatur. Sed dei visio in animæ substantiam dilabitur, mediante intellectu, qui profectò, si ab animæ substantia fuerit eßentialiter, realiterque distinctus; anima vtique per accidens suæ fieret capax beatitudinis, quod est falsum. Siquidem, si alicui formæ, animæ quidem inferiori, ignobiliorique, principium competit eße immediatum agendi, vtpote calori, qualitatibusque actiuis, ne processus fiat in infinitum, sitque hoc non paruæ nobilitatis, alioqui deo non congrueret, qui immediatè suam per essentiam, omnia agit; quantò magis animæ competit intellectiuæ? Anima igitur agens per suas potentias, per eas reuera res agit, quæ ab ipsa essentialiter non distinguuntur. Item, substantiam, tum in generatione vniuoca, 8.
tum etiam æquiuoca, à substantia generari, neceßarium est: forma namque generantis, quæ est generationis principium, nobilior est, aut æquè nobilis eße debet, ac forma geniti. Sed quamcunque formam accidentalem, æquè nobilem, aut nobiliorem eße forma substantiali, est impoßibile: igitur ipsi non competit esse immediatum principium generandi. Vnde, si animæ potentiæ ab ipsius substantia eßentialiter distinguuntur; non sunt sanè beatitudinis principia: ergo quod prius. Itaque anima, eiusque potentiæ eßentialiter non separantur.

Anima videt deum mediante intellectu.

CAP. VI.

Potentias animæ ab ipsius substantia eßentialiter distingui.

Contra ea quæ dicta sunt, poßet quispiam non temere nonnullis rationibus arguere. Actus, & potentia sunt eiusdem generis: potentia enim ad actus genus reducitur. sed istarum actus potentiarum, sunt quædam qualitates, & accidentia: ergo similiter & potentiæ. Reuera, potentiæ animæ distinguūtur per actus, & actus per obiecta, vt secundus recitat liber de anima. Sed illarum potentiarum actus sunt distincti, scilicet intelligere, & velle: ergo & potentiæ. 1. Auerr. 5. phy. com. 9.
Amplius, agens per eßentiam, est primum agens, sicuti ens per eßentiam, est primum 2.
ens. sed anima non est primum agens, igitur non agit immediatè per suam eßentiam; sed per aliquod sibi additum, hoc est, per suas potentias, quæ sunt accidentia, & qualitates, Auer. 2. cœli. com. 38.
quippè quæ animæ substantiæ additæ sint. Sanè, si anima secundùm suam essentiam, immediatum sit operationis principium, cùm actus semper sit: actu igitur semper agit, & operatur. habens ergo animam intellectiuam, semper intelligit, sicuti habens animam, semper viuit: sed semper intelligere, non est animæ in corpore habitantis: ergo quod prius.
Iterum, sicut se habet eße ad eßentiam; ita planè operari ad potentiam: per commutatio- 3.

Potentiæ animæ an distinguā tur ab anima.

nem ergo proportionis, sicut esse ad operari, ita esse ad potentiam: sed in omni re condita, esse ab operari realiter differt: igitur esse realiter differt à potentia. Naturalis enim potentia, authore philos. in prædicamentis, est secunda species qualitatis: sed intellectus, & voluntas, sunt naturales potentiæ: igitur qualitates, ab animæ essentia sunt essentialiter distinctæ.
4. Amplius, accidens, quod fluit, substantiæ inesse non potest, nisi mediante accidente permanente: sic motus non inest substantiæ, nisi mediante quantitate. sed actus
5. sunt accidentia fluentia: ergo potentiæ sunt accidentia permanentia. Præterea, potentia est immediatum operationis principium, substantia verò non est immediatum operationis principium: igitur essentialiter ab inuicem separantur. Non est planè operationis transeuntis: agens namque talem agit actionem, mediante forma, illi dispositioni contraria, quam habet passum: atque ex consequenti mediante accidente. Neque operationis immanentis: materia namque, atque subiectum, suarum quidem formarum receptarum, esse profectò nequeunt principia effectiua: idem enim respectu eiusdem, in actu, & potentia simul esse est impossibile. Consentit his, siue fauet philosophus in primo phys. vbi apertè docet, subiectum seu materiam cum forma, instar matris respectu suæ prolis, esse accidentium causam. Ergo quod prius.
6. Amplius, Idem simplex absolutum cum pluribus quidem absolutis, essentialiter idem esse, omninò est impossibile; alioqui esset tunc vnum, & non vnum: sed potentiæ sunt plura absoluta, vtpote distincta operationum principia: igitur essentialiter distinguuntur. Sanè, diuersarum inclinationum, operationumque, idem realiter, seu essentialiter principium esse non potest. sed actus appetitus sensitiui, actui aduersatur rationis, appetitusque intellectiui, vt dicitur tertio de anima: ab inuicem ergo, atque ab anima essentialiter distinguuntur.
7. Item, agere per suam potentiam, quæ est sua essentia, dei est solius: igitur omnis creatura per potentiam agit, ab animæ essentia realiter distinctam. Harum præterea potentiarum actus, sunt accidentia, vt dictum est: ergo & potentiæ. Denique anima est in prædicamento substantiæ, potentiæ verò in prædicamento relationis. Commentator quoque asserit in 1. de anima, in has certè potentias animam diuidi, veluti pomum in colorem, atque saporem, Postremò, authore Simplicio in prædicamentis, huiusmodi potentiæ suscipiunt magis, & minus, quod profectò ad naturam spectat accidentium. Itaque, animæ potentias, ab inuicem, atque ab illius essentia realiter, essentialiterque distingui, satis esse manifestum puto.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, maior vera est de potentia obiectiua, quatenus scilicet possibile obiectiuum sibi correspondens, ad idem spectat genus, eandemque speciem, denique ad idem indiuiduum: velut homo in actu, & homo in potentia: de potentia autem operatiua, vel subiectiua, falsa est, imò impossibilis: esset namque processus in infinitũ, quandoquidem immediatum non daretur subiectum, quod est substantia: siquidem, potentia & actus, si intelligantur, quatenus sunt entis differentiæ, quibus planè entia distinguuntur vniuersa: omne enim ens est in actu, vel potentia; tunc certè nedum eiusdem connumerantur speciei, verùm etiam numeri, vt nonus recitat primæ philosp. liber: nam indiuiduum, quod nunc est in actu, illud idem fuit in potentia. At, si pro principio operandi potentia summatur, quo sanè modo in actiuam, passiuamque diuiditur, vt 5. habetur metaph. sic potentia & actus, ad idem genus non pertinent. Ad confirmationem, quamuis potentiæ distinguantur per actus, id est, cognoscantur; non opus est tamen æqualem in potentijs, atque in actibus distinctionem esse:
2. vna enim eademque potentia visiua plurium est colorum. Ad 2. verum est, quòd agens per es-

Actus & potẽtia quando sunt eiusdem generis.

Potentiæ animæ an distinguãtur ab anima.

per essentiam, cuius actio est sua essentia, sit primum agens, nempè Deus benedictus: anima autem non est tale agens, sua enim actio, non est sua essentia. vnde, quamuis agere dicatur per suam essentiam, tanquam per rationem agendi, quatenus scilicet suaipsius potentia, ab eiusdem substantia essentialiter non distinguatur; primum tamen agens dici non potest: calor namque separatus secundùm Auicennam, calefaceret; nihilominus primum agens apud ipsum non dicitur. Ad confirmationem, negatur consequentia: non enim sequitur, Anima est semper actus, dans formaliter esse vnum: ergo semper efficit, producitque actum secundum, nempè intelligere, & velle. Etenim agens independens, cuiusmodi est Deus, semper agit, quippè, cùm non habeat esse participatum. At, agens, quod esse habet per participationem, id præstare nequaquam potest, limitatæ siquidem actionis est. Ad 3. negatur similitudo: non enim similiter se habent esse & essentia, ac operari & potentia: esse enim & essentia sunt realiter idem in creaturis: operari verò, & potentia, realiter distinguuntur. proinde, prima combinatio est falsa, quòd scilicet, sicuti se habet potentia ad agere; sic etiam se habet essentia ad esse: nam secundùm omnium propemodum sententiam, potentia, & agere in creatura essentialiter differunt, non autem esse, & essentia. ideo rectiùs diceretur: sicut se habet essentia ad esse; ita planè potentia ad posse, sed nihil haberet tunc contra nos virium. Ad illud de prædicamentis adductum testimonium dico, naturalem potentiam absolutè non esse in prædicamento qualitatis; sed facilitatem potiùs vtendi huiusmodi potentia, veluti est facilitas naturalis ad currendum, ad pugnandum, & quæ sunt generis eiusdem. 3.

Potentia & agere in creaturis distinguũtur realiter, non autem esse & essentia.

4. *Ad 4. committitur fallacia consequentis: nam & si maior in aliquibus vera sit; vniuersaliter tamen est falsa. vera quidem est in motu locali, qui corporibus inest, mediante quantitate: per quantitatem enim corpora formaliter, seu fundamentaliter, locum occupant. in aliquibus autem aliis falsa esse probatur: calefactio namq; in aliquo esse potest, sine medio alterius accidentis, vtpote humiditatis, seu frigiditatis. Dices, erit saltem mediante quantitate. At, quia in generatione, corruptioneq́; quoniam immediatè fiunt in materia, fiatq́; in illis resolutio vsq; ad materiam, quantitatis medio non indigent: motus præterea ad quantitatem, est immediatè in substantia: ergo &c.* 5. *Ad 5. maior est falsa, vtpote Aristoteli contraria 7. met. vbi apertè disserit substantiæ generationem, substantiam præexistentem requirere, non autem accidentis, accidente præexistente, quippè, cùm substantia illius esse possit immediatum productionis principium: siquidem accidens agit, ob substantiæ virtutem, cuius profectò virtus, substantia est, & non accidens, alioqui processus esset in infinitum. cùm ergo dicis non esse operationis transeuntis, omninò negamus. Et ad probationem, qua sic dicis, forma substantialis, siue substantia non est contraria formæ passi, dico: quòd quamuis substantia non sit formaliter contraria dispositioni, atque formæ passi; virtualiter tamen bene potest esse contraria, sicut patet in actione transeunte æquiuoca, qua Sol lignum calefacit, expellitq́; frigus: virtualiter planè calorem continet, quem per suam substantiam immediatè gignere valet. ex quo patet, quòd substantia esse possit immediatum productionis accidentium principiũ.*

Substantia immediatũ principium accidentium.

6. *Ad 6. negatur minor: potentiæ enim non sunt plura essentialiter absoluta distincta, sed vnum tantùm absolutum, nempè animæ substantia, à qua fluunt potentiæ, atq; ipsarum actus, quorum distinctio, non absoluti, sed potentiarum distinctionem innuit. Ad confirmationem dico, duorum appetituum actus non esse propriè contrarios, cùm eiusdem subiecti non sint, sed disparatos potiùs.* 7. *Ad 7. ex his, quæ dicta sunt, patet solutio. Sanè, anima non agit per suam essentiam, quasi esse haberet à seipsa, cùm dei sit solius: sed agere per suam essentiam dicimus, quippè, quæ agit per suas potentias, quæ ab ipsius substantia essentialiter non distinguuntur. Ad authoritatẽ Commentatoris respondeo, ipsum dubitatiuè loqui, vtrum anima in suas diuidatur potentias, ac in accidentia, nec ne? sic etiam Simplicij authoritas est intelligenda, nempè ipsum non de potentiis, sed de habi-*

litatibus ad ſecundam qualitatis ſpeciem pertinentibus, quæ ſcilicet potentias diſponunt naturales, loqui: alioqui illius ſententia falſa omninò eſſet: potentiæ enim ſunt in eodem genere cum ſubſtantia animæ. Quid ergo diſcriminis ſit, aut quomodo differant animæ potentiæ ab ipſius eſſentia, iam puto me dixiſſe. Reſtat modò ſapientiſſimi Mercurij textum proſequi, poſtquam de trinitatis myſterio balbutiendo nonnulla dicere auſi ſumus.

DE SPIRITV SANCTO.

Mercvrivs.

Cum ſuo verbo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis eſt, & Spiritus numen.

Commentum II.

Textus exponitur.

IVINI Spiritus proceſſio, & origo à ſapientiſſimo Mercurio deſcribitur, idq; profectò non humanitus, ſed diuinitus potiùs, non, inquam, philoſophi, ſed Euangeliſtæ perſonam gerens: Pymander, *inquit*, cum ſuo verbo, mentem alteram opificem peperit, qui eſt ignis, & ſpiritus numen. *Paucis, multa complexus eſt, & quidem ſupra intellectus conditi intelligentiam, atq; virtutem. Sanè, huius ſancti ſpiritus proceſſionem, ortumq; ineffabilẽ, quis enarrabit? Non vnius, ait, partus eſt, ſed Pymandri, eiuſq; lucidiſſimi verbi, ſiquidẽ nexus eſt amborum, & amor: amor autem vnius non eſt, ſed ad alterum fertur: ideo filius non dicitur, ſed ſpiritus. Etenim, proceſſio, quæ ſecundùm voluntatis rationem attenditur, non ſimilitudinis, ſed in aliquid mouentis rationem habet, atq; impellentis. Porrò, nomen ſpiritus, quandam vitalem innuit impulſionem, motionemq;, quatenus ſcilicet aliquis ex amore mouetur, aut impellitur ad aliquid agendum. Rectè ergo perſona procedens per modum voluntatis, ſpiritus appellatur, qui à patre filioq; procedit. Philoſophorum ſententias, quæ de hoc diuino ſpiritu palàm loquuntur, in principio huius ſecundi libri adducere curaui, vbi, nonnulla ipſius nomina ex philoſophorum argumentis ſubſtitui, atq; inſerui. Scribit enim Cyrillus libr. 1. contra Iulianum nonnullas philoſophorum ſententias, quas tetigiſſe me puto: deniq; vt clariùs habeantur, non pigebit aliquid addere. Eſſe quidem ſummè deum bonum, ait Porphyrius: poſt illum autem & alterum conditorem, tertium & mundi animam. Animam mundi, Plato vt quidam dicunt, ſpiritum ſanctum vocat. viuificat enim ſpiritus, vt pote procedens à viuente. vnde illud Ioann. 6. Spiritus eſt, qui viuificat. His conſentit Hermes ad Aſclepium:* Vna ſola erat lux mẽtalis ante lucem mentalem, & eſt ſemper mens, mentis fulgida: & nihil aliud erat, quàm huius vnitas ſemper in ſeipſa exiſtens, & ſemper ſua mente, & luce, & ſpiritu omnia continens. *Mens de mente, filius eſt, ſicut lux de luce: ſpiritus autem omnia continet: non angelus, aut aliqua alia creatura. vnde interrogante quodam de diuino ſpiritu, ſic locutus eſt: Niſi prouidentia quædam eſſet omnium domina, ita vt verbum ipſum reuelaret; neque vos nunc amor talis tenuiſſet, vt de hoc quæreretis. hoc certè ſpiritu omnia opus habent: omnia enim portat, ſecundùm dignitatem: omnia viuificat, & alit, vita omnibus exiſtens ſemper fœcunda. Spiritus intus alit, inquit Poëta, totamq; infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet. vnde Ploti. de tribus Imperatoribus: Animatio mũdi eſt ſpiritus dei, anima magna cœlũ animauit:*

Quare tertia perſona dicitur Spiritus.

Porphyrius.

Plato.

Hermes.

Spiritus omnia continet.

Spiritus alit.

Virgil.

Plotinus.

animauit. habuit decus cœlum anima inducta, ante animam cadauer mortuum, terra, & aqua, imò verò tenebræ ipsius materiæ. Sed melius Trismegistus quàm Plato, & Plotinus, quòd nusquam inseruit hanc diuinam animam orbi cœlesti: nascente vtique hac anima non cum orbe cœlesti; sed à duobus, Pymandro scilicet, ac ipsius diuino verbo. Pythagoras cùm didicisset ab Ægyptijs, hunc diuinum spiritũ censuit esse animam per omnem rerum naturam intentam, & commeantem. Vnde Cicero cùm de ordine mundi loqueretur, sic ait: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter se mundi partibus, profectò non possent; nisi ea vno diuino, & continuo spiritu continerentur. Plotinus: Anima, inquit, & si vna res sit, imago tamen mentis est, ceu verbum in prolatione verbi, quod est in anima: sic & ipsa est verbum mentis, & omnis operatio, qua effundit vitam in alterius subsistentiam; vt ignis, alia quidem caliditas est assistens, alia, quàm præbet. sunt ergo duo exempla de spiritus sancti productione; quòd scilicet producitur sicut verbum ab animo, & sicut calor exterius se diffundens, a calore, qui est in igne, cui inseparabiliter exterior est coniunctus, quàmquam est alter: nam non existeret calor circumfusus, si discederet calor in igne, siue ipse ignis. Simile exemplum est de sole, & radiis. Quidam perperam sensa antiquorum intelligentes, eam esse dixerunt animam mundi, ex qua animi nostri tanquam scintillæ lucerent, post hanc verò vitam in eandem reuertentes. Itaq; pater est primus, causa, rector, finis, fons, origo: filius est creator: spiritus sanctus viuificator, sicuti in ipsa redemptione apparuit: Pater misit, filius venit, spiritus sanctus aluit, afflauit, viuificauit. Calcidius: Origo omnium rerũ, inquit, est summus Deus, post quem prouidentia eius, secundus Deus, lator legis: tertia est substantia, quæ secunda mẽs, intellectusq; dicitur, quasi quidam custos legis æternæ: huic subiecta sunt rationales animæ, legi obsequentes. summus ergo Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat: animæ verò legem agunt: lex porrò ipsum fatum est. hæc ille. sic Calcidius profunda Platonicæ Theologiæ mysteria penetrauit. Philo, prouidentem gubernatorem, præfectumque mundi dicit: ergo summus Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat. Vetustiores Platonici, Proclo authore, primatum omnium rerum vnitatem esse dixerunt: ipsam autem mentem vnum multa: animam verò vnum & multa. Tria numina asserebant: primum est vnitas pater, qui est ante omnia, origine tantùm, eoq; est vnitas, & principium. Mens autem nascens ab illo, est vnum multa: vnum, quia retinet naturam paternam: multa, quia facit secundùm numerum; est enim secunda, ab eaq; incipit numerus. Tertio loco est tertius Rex, vocatus vnum, & multa, addita copula; vt magis eum à primo distare secundùm numerum designarent, quia secundo loco. Tertius ergo est vnum, & multa: quia tum procedit à primo, eoq; retinet naturam eius, & nomen: tum tertio loco existens est, & multa: quia si tria separes, ab altera parte remanet vnitas, ab altera multitudo, nempè duo. Itaq;, Proclus animam deum vocat, non tamen fontaliter; sicut primum; sed ab illo productam, dariq; per medium secundum. Hæc autem, atque his similia quàmplurima ex antiquissimis philosophorum promptuariis depromuntur, atq; depromi possunt: omnis namq; veritas à quocunque dicatur, à deo esse, dubium non est. Quare si quid veri ab antiquis dictum sit sapientiæ cultoribus; operæpretium me facturum putaui, si illud ad nostræ fidei decus, atque robur adducerem, vt vndique veritas patesceret fidei.

Pythagoras. Cicero. Anima per omnia means. Plotinus. Anima mundi. Calcidius. Nomina spiritus sancti. Philo. Proclus. Spiritus sanctus vnum & multa.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Spiritum sanctum deum esse, sacræ scripturæ clarissimè ostendunt.

Spiritus

ſancto.

Spiritus ſanctus fons eſt ſanctificationis.

Spiritus ſanctus fons eſt ſanctificationis, authore apoſtolo Paulo ad Rom. 1. Secundùm, inquit, ſpiritū ſanctificationis. Et vt natura ſanctus eſt pater, & natura ſanctus eſt filius; ſic natura ſanctus quoq; ſpiritus veritatis. quapropter præcipua quoque hac appropriata ſancti appellatione dignus eſt. Quamobrem, vt arbitror, & apud Iſaiam, Seraphim tertiò ſanctus exclamare conſcripta ſunt: quoniā in tribus hypoſtaſibus naturalis ſanctitas perſpicitur. Non eſt autem hoc nomen ſolùm ſanctitatis cum patre, ac filio ipſi commune; ſed ipſa etiam ſpiritus appellatio: Spiritus namq; Deus eſt, & adorantes eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Et Paulus: Dominus autem ſpiritus eſt, bonus eſt Deus, & ſpiritus quoq; bonus eſt: & dicitur: Spiritus tuus bonus, ſeu bonitas tua, deducet me in ſemitam rectam. Pſalm. 143. Et Pſalm. 39. Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt ergo Deus verbum creator cœlorum eſt; ſic ſpiritus ſanctus firmam, ac ſtabilem virtutem cœleſtibus præbet etiam poteſtatibus. Pſal. 139. apertiſſimè docet hunc ſpiritum deum eſſe: Quò ibo, inquit, à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Per vniuerſas vtiq; mundi partes pertranſire ſpiritus virtutem probans. Diuiſiones, inquit Paulus ad Cor. 1. 11. gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: Et diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autem dominus: Et diuiſiones operationum ſunt, & idem verò Deus eſt, qui operatur omnia in omnibus: ex quo apertè cernitur, ſpiritus ſancti operationem, operationi patris ac filij eſſe coniunctam. Hæc, inquit, operatus eſt vnus, atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis, prout vult. vnde in eadem epiſt. 2. Sicut, ait, nemo ſcit hominum ea, quæ hominis ſunt, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt; ſic & ea, quæ ſunt dei, nemò cognouit, niſi ſpiritus dei. nam, quemadmodum, nemo alienus ac peregrinus, intrinſecas poteſt animæ cogitationes inſpicere; eodem planè modo, ſi quis cum deo in ſecretis ipſius communicat, non alienum nec peregrinum ab eo cenſendum eſſe puto, qui profunditates iudiciorum ipſius inueſtigare poteſt. Præterea, vita nobis à deo per Chriſtum in ſpiritu ſancto præbetur: viuificat enim Deus, authore Apoſt. ad Timoth. Præcipio tibi, inquit, coram deo, qui viuificat omnia. Vitam præſtat etiam & Chriſtus Ioan. 10. Egò vitam æternam do. Viuificamur etiam per ſpiritum ſanctum, ſicut Paulus loquitur: Qui excitauit Chriſtum è mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora, propter inhabitantem ſpiritum ſanctum in vobis. Deum ergo eſſe ſpiritum ſanctum, patet. Suffragantur nobis & alia ſanctarum ſcripturarum teſtimonia. Iob. 33. Spiritus dei fecit me, & ſpiramen omnipotentis viuificauit me: vbi & creationis, & viuificationis authoritas, ſpiritui ſancto tribuitur. ſic etiam Pſalm. 103. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ: non poterat enim longa peccatorum canicies, niſi nouo ſpiritu auferri, vnde Pſalm. 50. Et ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. ex hac autem innouatione, ambulat filia regis in fimbriis aureis circumornata varietate: de qua quidem ornatus pulchritudine propheta Iob, diuinitus afflatus, loquitur 26. Spiritus eius ornauit: ornamenta namq; cœlorum ſunt virtutes prædicantium, teſte diuo Gregorio. Præterea, ſi in nobis Deus habitare dicitur per ſpiritum ſanctum; non ergo diuinitatis expers eſt. Ex hoc ſcimus, ait Ioan. in prima canonica. 5. quod in nobis eſt, ex ſpiritu, quem dedit nobis. & Apoſtolus ad Cor. 1. 5. Neſcitis quòd templum dei eſtis, & ſpiritus ſanctus habitat in vobis? & ad Eph. 2. In quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum dei, in ſpiritu ſancto. Sanè, ſi deos nominamus eos, qui per virtutem perfecti ſunt, perfectio autem eſt per ſpiritum ſanctum; quomodo qui & alios efficit deos, priuatus ipſe deitate erit? Amplius, ſigna, quæ per Moyſen in Ægypto facta ſunt, digito dei facta eſſe legimus: digitus autem dei, ſpiritus ſanctus dictus eſt, non quia quædam parua virtus coëxiſtens deo ſit, ſicut corpori digitus; verùm quoniam vnum quid ex donis ſpiritus, quæ ſecundùm diuiſionem ſunt, gratia etiam ſanitatum eſt, id quod eſt vnum, & non vniuerſa ſpiritus

Iſaiæ. 6.

Dauid. Cor 2. 4. Sanctus. Bonus. Spiritus.

Rimatur ſecreta.

Dat vitam. Timoth. 6.

Spiritus dei fecit me.

Spiritus eius ornauit cœlos

Spiritus habitat in nobis.

Spiritus ſanctus digitus dei.

dona di-

De ſpiritu ſancto.

dona digitum vocat. Digitus dei eſt hoc, inquit Tertullianus lib. quarto contra Marcionem, quod ſignificat etiam modicum, validiſsimum tamen. ſic & Chriſtus conſeruator vetuſtatum ſuarum, virtutem dei, digitum dixit. Denique, quia ſicut digito inſcribuntur leges; ita ſpiritus ſancti gratia lex noua ſcripta eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, vt refert Auguſt. de opere monachorum. & in lib. de trinit. Amplius, ſapientes nos reddit Deus, atque potentes per ſpiritum ſapientiæ. Iſaiæ. 11. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ. Quomodo ergo eſt ſpiritus creatus? alioqui nihil prohiberet, quòd ſapiens & potens in creaturis eſſet Deus. Et 61. Spiritus domini ſuper me, eò quòd vnxerit me dominus, ad euangelizandum pauperibus miſerit me. Non quòd dominus Deus habeat dominum Deum, inquit Hieronymus; ſed quòd iuxta diſpenſationem carnis dicat ea, quæ humilia ſunt: ad quem Pſalmiſta 44. Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ conſortibus tuis: igitur, non eſt creatura, cuius vnctione vnctus eſt filius dei: alioqui creatura potior eſſet creatore, atque potentior. Et Iſa 48. Nunc dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius breui verſiculo, teſte Hieronymo, trinitatis oſtenditur ſacramentum In Geneſi legitur: Et ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas: Ruah, hebraicè, ambiguum eſt, ad ventum, & ad ſpiritum ſanctum, reliquosque ſpiritus, vt ait Baſilius contra Eunomium ſed quia hic additur domini, conſtantiſsimè aſſeuerandum videtur, de ſpiritu ſancto locutũ fuiſſe Moyſen. Spiritus ergo ſanctus diſponebat aquas, & terram ad partum, meditabaturque futuram creationem. In lib. vetuſtiſsimo apud Hebræos, qui inſcribitur Bereſith Raba, id eſt maximus Geneſis ſcribitur, hunc eſſe ſpiritum Meſsiæ, ſcilicet ſpiritum ſanctum. Ferebatur ἐπεφερέτο ſuperferebatur: hebraicè, Rachaph: quæ vox, tum incubationem, tum agitationem ſignificat, vt eſt illud cantici Moyſis: Sicut aquila prouocans ad volatum pullos ſuos, & ſuper eos volitans: vbi eſt præſens verbum. volitans autem interpretantur hebræi deſuper incumbens: concuſsionem autem, aut agitationem, propriè incubationem auium ſuper oua. vnde Baſilius: Superferebatur, inquit, i. confouebat, & viuificabat aquarum naturam, quemadmodum ſolet auis ouis incubare, & vitalem quandam vim eis infundere. Diodorus quoque idem ſentit, ait enim: Hæc dictio ſuperferebatur, apud Hebræos ſignificat. quòd quemadmodum auis, oua confouet alis, vt ea quaſi animet; ſic ſpiritus ſuperferebatur aquis, vt eas procreabiles efficeret. hunc interpretandi ſenſum imitatur Hieronymus in quæſtionibus ſuper Geneſim: In hebræo, inquit, habetur, Merahefeth, quod nos appellare poſſumus, incubabat, ſiue confouebat, in ſimilitudinem volucris, oua calore animantis: ex quo intelligimus non de ſpiritu mundi dici, vt nonnulli arbitrantur; ſed de ſpiritu ſancto, qui & ipſe viuificator omnium à principio dictus eſt. ſi autem viuificator; conſequenter & conditor: quòd ſi conditor; & Deus. Sanè, ſi verbo dei facta ſunt omnia, cœli firmati, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum; quomodo igitur diſſeparabuntur inſeparabilia, verbum ſcilicet dei, & ſpiritus dei? vnde Apoſtolus ad Rom. 8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Porrò, qui ſeruum accipit; filius à ſeruo non conſtituitur: nec propter ſerui participationem, patrem deum appellare audebit: nec ſeruus dei operatur omnia ſicut vult. non igitur eſt creatura, neque ſeruus; ſed creator, & dominus, ſpiritus ſanctus. Amplius, cuncta adimplere, ſolius dei eſt: ſed ſpiritus adimpleuit vniuerſa, ſicut ſcriptum eſt per Salomonem: Spiritus domini adimpleuit orbem terrarum: quis ergo non ſentiat maieſtatem ſpiritus, cùm cœlum, & terram ſe implere dicat? Et in eodem capite: Si quis ſpiritum, inquit, Chriſti non habet, is non eſt eius. Quomodo igitur in æternum viues, niſi ſis Chriſti? Chriſti verò non eris, ſpiritum eius non habens. Inſeparabilis ergo à patre, filioque ſpiritus ſanctus, quia nimirum inſeparabilia ſunt opera trinitatis. Et ad Rom. 11. ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo omnia: vnus enim Deus eſt, ex quo omnia: & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia: & vnus ſpiritus ſanctus, in quo omnia. Deus ergo eſt, non creatura, in quo ſunt omnia. Ad Eph. 1. Obſignati eſtis

Spiritus ſapientiæ.

Spiritus vnctuo.

Spiritus domini ferebatur.

Baſilius.

Diodorus.

Hieronymus.

Spiritus adoptionis.

Spiritus implet omnia. Sapient. 1.

ti estis spiritu promissionis sancto, qui est Arrabon hæreditatis nostræ. Si obsignamur spiritu sancto, cum deo obsignamur: quomodo erit factus ille per quem diuina nobis imago inscribitur, & signacula naturæ non factæ manent in nobis, inquit Cyrillus? non enim alicubi spiritus in nobis instar pictoris, diuinam substantiam pingit, aliud ab illa existens, neque hoc modo ad similitudinem dei ducit; sed ipse Deus existens, & ex deo procedens, tanquam in cera quadam, in ipsis cordibus capientium, quasi signaculum visibiliter infigitur. Amplius, iustificat peccantes Deus, nimirum habens potestatem dimittendi peccata: iustificat etiam spiritus sanctus, teste Apost. 1. Cor. 6. Et hæc quidem fuistis, sed iustificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Itaque si in æquali ordine, cum deo secundùm naturam iustificat & spiritus; quomodo non erit consubstantialis cum ipso? Item, à peccatis posse hominem liberare, perfectamque libertatem tribuere, dei est solius largientis: at, id quoque largitur & spiritus sanctus cordibus credentium ad Cor. 2. 4. Vbi, inquit, Spiritus domini, ibi libertas: profectò largitor perfectæ libertatis creatura esse non potest. Clamat Aggæus propheta cap. 2. Ego sum, inquit, dominus, & spiritus meus in medio vestri. Et Ioel propheta cap. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Alius quoque propheta, nempè Ezechiel: Dabo vobis spiritum nouum, & cor nouum, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. hæc sanè, atque similia opera, quæ per oracula prophetarum spiritui dei attribuuntur, nequaquã essent illi attribuenda; si spiritus sanctus expers esset diuinitatis. Valde ergo impiè agunt, qui creatum esse dicunt spiritum sanctum. Qui in carne sunt, inquit Paulus ad Rom. 8. deo placere non possunt: vos autem estis in spiritu, siquidem spiritus dei habitat in vobis, iste est qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; Quia nimirum, inquit August. postulantes nos facit. Et ad Cor. 1. 14. Spiritus loquitur mysteria: Deus est ergo spiritus. Cor. 2. cap. vlt. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, ac patris, & communicatio sancti spiritus cum omnibus nobis. Non enim socios, & participes creaturarum precabatur fieri eos, qui crediderant; sed potiùs participatione diuinæ naturæ sanctificari. Impletur autem hoc per spiritualem societatem cum spiritu, per quem diuinæ naturæ efficimur participes. Iste ergo est spiritus sanctus benedictus, Deus verus ex patre filioque procedens, sicut sacra eloquia testantur: de quo ipso opem nobis ferente, nonnulla edicere tentabo ad fidei nostræ vtilitatem spectantia.

Spiritus sanctus est iustificatio.

Spiritus S. est libertas.

Spiritus S. est Deus.

Spiritus nouus.

Spiritus loquitur mysteria.

CAP. II.

Spiritus sancti processio, quæ amoris dicitur.

Spiritus sancti processio, quemadmodum sapientiæ cultores vbique affirmant, mutuæ charitatis modum possidet, necnon & liberalitatis, atque perfectissimi, excellentissimique amoris. In creatura namque rationali, hoc nomen spiritus, interdum à spirituali natura, quæ à corporea secernitur, interdum verò à spiratione dicitur, qui planè amor nũcupatur. Sanè, inspirationis actus in corpore, internus actus est, cõtinuus, & viuificus, à calore manans: quia ergo amoris egressus, quatenus amor est, ab intrinseco planè venit, amorque est actus viuificus, quippe, qui est vita, actusque continuus, si amor perfectus extiterit, qualis scilicet est spiritus sanctus: quamobrem, quia calor est spiritualis, ipse solus spirari dicitur: spiritus enim motionem, impulsionemque significat; quæ profectò ad amorem præcipuè spectant, cuius vi, amans in amatum fertur. Sed si hæc ita intelligas, absque dubio, hoc nomen spiritus, sancto tantùmmodo conueniat spiritui, necessarium est: spirare namque in spiritualibus, amoris solius est: ideoque illa persona, quæ est amor, spiritus sanctus appellatur: pater namque atque filius, hunc

Amoris rationes, quæ Spiritui sancto attribuuntur.

Spiritus quid significet.

De spiritu sancto.

spirant amorem: is autem cùm in deum, tùm etiam in sancta nos adhortetur agenda, rectè, verèq; spiritus sanctus dictus est. Itaq; in diuinis, emanatio per modum voluntatis, amor nominatur, nobilissima est enim: idcirco amori congruit, quæ est affectionum præstantissima, vtpote radix aliarum potentissima. Nihil planè ita delectat, ac amor mutuus, in quo sunt omnes propemodum spiritualis substantiæ delitiæ, atque oblectamenta virtutum. Quare spiritum sanctum, amorem vocamus, tum quia eius processio per modum amoris habetur, vtpote per voluntatis actionem, cui congruit amoris partus, atq; origo: tum quia immissis in nos sui amoris iaculis, dei facit amatores. Magnus ergo Deus est amor, teste Platone in conuiuio: Etenim omnis natura dæmonum inter mortales deosq; est media, interpretatur, & traijcit humana ad deos, diuina ad homines: horum quidem preces, & sacrificia, illorum præcepta, sacrosq; solennes, institutiones, & ordinem, in vtroq; constituta, totum complet, & vniuersum secum ipso totali vinculo connectitur. Quam ob causam nexus nominatur: siquidem pater vnica dilectione se, & filium diligit, & vicissim filius, patrem, quæ spiratur amor mutuus, qui est spiritus sanctus, à duobus procedens, tanquam amborum nexus, & vnio. Si enim ille sanctus spiritus amor est in quo pater, & filius communicant; proculdubio, amborum nexus, seu vnio dicitur: quoniam amor, peculiari propriaq; appellatione, nexus nominatur. Quamuis enim in sancta, ac indiuidua trinitate, non sit loci, substantiæq; diuisio; est tamen in illa personarũ distinctio, quæ profectò hoc nexu connectitur. Bene ergo amor heros dictus est, teste Platone in Phedro, idq; à romis, .i. à robore, & vehementia: omnia certè amore aguntur, & quæ in cœlis, & quæ in terris habentur. Plotinus enn. 3. lib. 5. cap. 3. Amor dictus est heros, quoniam ab horaseos, .i. visione substantiam habet. Amor sanè supernæ animæ talis existit, suscipiens quoque ipse sublimia, tanquam animæ illius pedissequus, atq; ex illa penesq; illam genitus, deorumq; contemplatione contentus: cùm verò animam illam, separatam esse dicamus, animam, inquam, primum cœlum illuminantem; non iniuria hunc etiam amorem separatum esse fatebimur. Illic ergo tantùm sit ille amor, vbi est inuiolabilis anima. Verus igitur amor, est anima inuiolabilis, fortassis illa, quam in principio huius appellauit animam mundi. Cratyllus: Heros, inquit, dicitur, quia isrhi, hoc est, influit: proprium planè est amoris influere, atque immittere suæ virtutis influxum. Sophocles, influxum huiusmodi himerota .i. blandam, & suauem perfusionem vocat, à rho .i. fluxu, animam vehementer illiciente dictam. Et hæc quidẽ de nominis Ethymologia dicta sint, quæ profectò spiritui sancto quàm optimè congruere video: ipse enim eorum est robur, atq; vehementia, quos sua imbutos virtute, regit atq; tuetur. Ipse, inquam, est ille amor separatus à putri sordidoq; huius mundi amore: deniq; influxus est intimus, atq; blanda, suauisq; perfusio: Charitas, inquit Apostol. dei diffusa est in cordibus nostris. Non ergo immeritò, etiam secundùm nominis interpretationem spiritus sanctus amor dicitur. Cæterùm, amoris locus nobis est inquirendus, vt ipsius loci cognitione perspecta, familiariùs, ac securiùs illius familiaritate frui valeamus. Est autem amoris locus abditus, atq; absconditus, vtpote intus latens, veluti res pretiosa, habitans in loco omnium præstantissimo, atque viuacissimo. Fons amoris, inquit Augusti. lib. de substantia dilectionis cap. 1. intus est, atq; salit: duos riuos infundit, quorum alter charitas, alter verò cupiditas nuncupatur. vnicuiq; namq; rei, amor inest naturalis essendi, viuendi, durandiq; vnde Orpheus in Argonautica, cùm de rerum principiis coram Chirone, heroibusq; cantaret, Mercurij Trismegisti theologiam secutus, amorem in ipsius chaos sinu locauit: ipsumq; antiquissimum, seipso perfectum, consultissimumq; appellauit: cum quo Hesiodus, Parmenidesq; consensere. Plato quoque in Timæo ibidem amorem locat. Est autem chaos triplex, primum quidem mens angelica: secundum, anima mundi, vt quidam aiunt: tertium materia sublunaria. Mens autem angelica, vt essentia quædam, chaos dicitur; quia nimirum in primo suæ creationis momento, informis ha-

Plato.
Amor magnꝰ Deus.
Nexus in diuinis est spiritus sanctus.
Amor quid sit Plato.
Plotinus.
Amor dicitur heros.
Cratyllus.
Sophocles.
Amor blanda perfusio.
Spiritus sanctus amor
Amoris locus
Augustinus.
Duo fontes amoris.
Orpheus.
Hesiodus.
Parmenides.
Plato.
Chaos triplex

bebatur. Sanè, quoniam à deo nata eſt, ingenito quodam appetitu ad ſui principium conuertitur: ad quod profectò conuerſa, illius radio illuſtratur: illuſtrata autem, accenditur: accenſa, deo tota inhæret: inhærendo, formatur ideis. hæc eſt igitur naturalis amoris conuerſio, radij infuſio, amoris pabulum, incendium ſequens, amoris incrementum, appropinquatio, amoris impetus, formatio, amoris perfectio, idearum omnium cõplexio, rerum pulchritudo. Profectò, locus ſpiritus ſancti eſt, patris filijq́ ſinus, ex quo ſemper manat, in quo continuè quieſcit, per quem omnia agit, & operatur, ad quem omnia allicit, cui omnia vnit & connectit. amore ſiquidem, & cupiditate cœleſti excitatur anima; cùm perſpecta pulchritudine, & decore verbi dei, ſpeciem eius adamauerit, & ex ipſo zelum quendam, vulnus amoris acceperit. Amor planè circa pulchrũ verſatur, inquit Plato in conuiuio: ex quo neceſſariò ſequitur amorem eſſe philoſophum, cùm philoſophus ſciat medium ignorantis ſapientisq́ tenere. Cùm igitur amor verſetur circa pulchra; felix vtique dicendus eſt, qui illa obtinuerit: poſſeſſione enim bonorum beati ſunt, quicunq; beati: omnes namq; bona ſibi cupiunt, atque nihil aliud præter bonum, homines amant. Amor ergo appetitio eſt, qua bonum ſibi ſemper eſſe quis cupit: hoc, partus eſt in pulchro, tàm ſecundùm animam, quàm ſecundùm corpus: omnium hominum prægnans & grauidum corpus eſt, prægnans & anima: et cùm primùm ad certam ætatem peruenerimus, parere noſtra natura cupit: parere verò in turpi nequit, in pulchro poteſt. Eſt ergo amor partus in pulchro: eſt amor ſempiternum quiddam & immortale: eſt amor immortalitatis deſiderium: natura enim mortalis, ſemper & immortalis eſſe pro viribus nititur: hoc autem generatione duntaxat aſſequitur; quoniam ſemper alterum iuuenem veteris loco ſubſtituit. vnde idem animal, quamuis idem dicatur, nunquam in ſeipſo eadem continet: hoc remedio, quod mortale eſt, immortale fit: immortale verò alia ratione. Quamobrem mirari non debemus, ſi omnia germen ſuum natura chariſſimum habeant; nam immortalitatis gratia nixus huiuſmodi, atq; amor cuilibet ineſt: ſic homines notos ſeſe omnibus exhibere cupiunt, & in futurum immortalem gloriam conſequi. vnde, quò meliores homines ſunt, eò magis ad iſta contendunt, nam immortalitatem amant. Hanc aliqui filiorum generationem aſſequi ſperant: aliqui animam grauidam habentes, atq; fœcundam, magis quàm corpus, concipiunt prudentiam, aliasq́ virtutes; quibus plenus, ac grauidus, ætate debita imminente, parere iam, generareq́ affectant: & idcirco paſſim vagantur, quæruntq́ pulchrum, in quo generent: in turpi namque minimè generarent. Sanè, à diis omnia propter pulchrorum amorem ſunt diſpoſita: turpium quidem amor nullus eſt: nam amor eſt pulchritudinis deſiderium, turpitudinis verò minimè. Illud autem pulchrum appellamus, cuius gratia, ac participatione, alia pulchra ſunt, noſq́ labores omnes ſubimus. Non enim hac ex parte pulchrum, ex alia verò turpe eſt: neq; ad hoc quidem pulchrum, turpe verò ad illud: neq; imaginatione quadam ipſum pulchrum, quaſi vultus pulcher, vel pulchræ manus: neq; vt oratio quædam, vel ratio, vel ſcientia quædam: neq; in alio iacere putabitur, velut in animali, vel cœlo, vel terra, aut aliquo quopiam; ſed ipſum, per ſeipſum, cum ſemetipſo vniforme ſemper exiſtens: cætera verò omnia, quæ pulchra ſunt, illius participatione pulchra ſunt. Porrò, ad veri ſummiq́ pulchri cognitionem, atq; imaginẽ, quaſi quibuſdam gradibus aſcendimus, ab vno primùm in duo, & à duobus in omnia, quæ pulchra ſunt corpora: & ab his in omnia officia pulchra: à pulchris officiis, ad doctrinas pulchras: à doctrinis multis, ad illius doctrinam, qui ſeipſo pulcher eſt: atq; ita, quid ſit ipſum pulchrum contemplamur. In hoc autem vitæ ſpectaculo viuẽdum eſt: quod ſi quando quiſpiam viderit, ſuprà quàm dici poſſit pretioſius auro, ornatisq́ veſtibus cenſebit. Quàm felix illud ſpectaculum fore putamus, ſi cui contigerit, vt ipſum pulchrum intueatur, ſyncerum, integrum, purum, ſimplex, non humanis coloribus, aliisq́ nugis contaminatum. Cui id boni acciderit, non imagines virtutis vlterius; ſed virtutes ipſas

Conuerſio amoris.

Amor quid.

Plato.

Amor circa pulchrum.

Amor immortalitatis deſiderium.

Pulchrũ quærunt homines in quo generent.

Pulchrum cõſtat ex omni parte.

Aſcenſus ad pulchrum.

Pulchri ſpectaculum.

tutes ipsas pariet. hoc modo deo amicus efficitur, ac immortalis. hic est legitimus, qui ad immortalitatem nos euehit amor. hæc est appetitio, qua bonum sibi quisq; semper adesse desiderat. Sex igitur sunt gradus, quibus diuinam attingimus pulchritudinem. Primus est, à pulchro visibili ad inuisibile conscendere. Secundus, ad intellectum: vbi agentis intellectus lumine, communem illam spiritualem pulchritudinem cōtemplamur. Tertius, reflectimur ad opus, atq; ad vim intelligendi. Quartus, ad habitus, omnesq; pulchras in animo scientias. Quintus, ad intellectum angelicum ascendimus. Postremò, ad ipsum idearum fontem. siquidem omnis multitudo ad vnum, quod est in multitudine, refertur: & vnum quod est in multitudine, ad vnum, quod est supra omnem multitudinem. Quare, quum multa sint pulchra, nulliq; insit pulchritudo per alterum; oportet singula esse pulchra per pulchritudinem communem; non communitate quidem prædicationis, vt dicunt peripathetici, sed causalitatis potiùs, vt dicunt Platonici. Hæc est prima pulchritudo, quæ omnibus pulchris inserit pulchritudinem, à cuius virtute, veluti sigillo, character formositatis imprimitur. Hæc igitur quæ videntur pulchra, primæ veræq; pulchritudinis opera censenda sunt. Siquidem pulchritudo est plurium concinnata gratia, authore Plotino enn: primæ lib. 6. quam si in animo perpendas, ea nimirum ex virtutum splendore venustas est in corporibus, ex coloribus lineisq; mira cum congruitate coalescentibus conflatur, in sonis est modulata iocunditas. Cæterùm, intellectus habet iudicium pulchri, ob insitæ pulchritudinis formam, alioqui iudicium inter pulchra ferre nō posset. Est igitur intellectus vniuersalis quædam pulchritudo, & species specierum, quandoquidem species sint contractæ quædam pulchritudines. Quam ob causam, pulchrum mirum in modum nos afficit, vtpote nobis cognatum, & congenitum; idcirco illud libenter amplectimur. Non ergo immeritò pulchritudo circulus quidam appellatur diuinæ lucis, à bono manans, in bono residens, per bonum, & ad bonum semper reflexus. huius autem pulchritudinis desiderium, amor appellatur. Itaq; si amor est huiusmodi pulchritudinis, ac immortalitatis appetitus; cui aptius aptari, atq; congruere potest, quàm spiritui sancto? ipse enim est illud verum, primùmq; pulchrum, quod omnia appetunt, quod immortalitatem largitur. Iure ergo amor dictus est. Quid igitur sit amor, & quomodo Spiritui sancto congruat, hæc sufficiant.

De spiritu sancto. Sex gradus ascendendi ad pulchrum. Omnia referuntur ad vnum. Quibus inest vera pulchritudo. Plotinus. Intellectus pulchritudo. Pulchrū nos afficit.

CAP. III.

Qui quidem deus ignis, ac spiritus numen.

Piritum sanctum deum esse, atq; amorem, paulò antè balbutiendo dixi, vellem modò, si non clauditur porta prophanis, sapientissimi Mercurij verba prosequi, ac eundem sanctum spiritum, ignem esse ostendere: quemadmodum ipsemet Mercurius protestatur: Qui quidem Deus ignis est, *inquit. Ad hunc etiam modum Moyses in Deuteronomio loquitur 4. Dominus deus tuus ignis consumens est, flammis sanè sui amoris, quas implet mentes, accendit, atq; rubigine peccatorum consummata, & absumpta, mundas, purasq; reddit authori. Amor planè, teste Dionysio 7. de cœlesti hierarchia, ignis est, & deus ignis est, nō bonorumquidē consumptor, sed bonæ voluntatis auctor: exurit namq; quicquid est materiale, & terrenum, quod verò syncerum est, probat & fouet. Non temere ergo Paulus ad Timotheum scribens 1. 6. Deum, ait, habitare inaccessibilem lucem. Et Dauid tubicinat: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Est enim ignis omnium potentissimus, semper viuens, motu perpetuus, omnia diuidens, non diuisus, ad se prorsus omnia assumens, alienam fugiens mixtionem, cœlestia semper repetere contendens. Quam ob causam veteres ignem verebantur extinguere, ne naturæ cœlitus viuenti, vim*

Spiritus est ignis. Moyses. Dionys. Paulus. Dauid. Ignis laudes.

ti, vim

Phœnicũtheologia de igne.

ti, vim viderentur inferre. Phœnicum Theologia, diffuſam eſſe per vniuerſum pronunciat, & omnibus inſitam naturam quandam tralucidam, atq; lucentem in ſeipſa, quaſi ex diaphano & lumine temperatam, neq; mixtioni vnquam alienæ, neq; paßionibus vllis ob noxiam: hanc autem, actum quendam puræ intelligentiæ Phœnices appellant: purã, inquam, ſed extra procedentem, lumen habentem inuiſibile, & incorporeum, corporei autem, atq; viſibilis luminis cauſam exiſtentem. Eiusmodi verò lumen anima mundi propria mente conceptum, ſua in natura parit, atque inde quaſi ſpiritum efflat, & emittit: quem ignem nominare poſſumus, atq; animale lumen, omnium rerum fomitem, & principium. vnde eſt illud: Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo. Quam ob cauſam, oraculum Apollinis de hac materia ſic locutum fuiſſe legimus: Immortalis, ineffabilis, pater æterne, ſacer, dominator in campis æthereis, vbi poteſtatis tuæ robur eſt defixum, indeq; omnia deſpicis, pulchris & auribus audi: exaudi filios tuos, quos dilexiſti ad omne tempus: tua enim ſupra mundum, & cœlum ſidereum, aurea ſupereminet magna & æterna poteſtas, ſuper qua eleuaris ſplendore teipſum excitans, perennibus riuis nutriens animũ infinitum, qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligaſti: tu forma es in omnibus formis, & anima, & ſpiritus, & concentus, & numerus. Vnde interrogatus dæmon, an ipſe eſſet Deus, reſpondit: Eſt ſupra cœleſti vaſtitate, deſuper fulgor, motus, immenſum æuũ: Eſt autem inter beatos inæſtimabilis, incomprehenſibilis pater magnus: Eſt flammæ dei immenſa profunditas, repens voluitur rapidè cum ſtrepitu. Ignis autem ille æthereus non habet ardorem; ſed placida combuſtione, ſeculum ſeculi miſcetur ex deo ipſo: per ſe genitus, indocilis, ſine matre, inconcuſſus, cuius nomen ſermone non capitur, in igne habitans. hoc deus, exigua verò pars dei, nos angeli. Aliud quoq; oraculum: Eſt ſupra cœleſti igni, incorruptibilis, ardens flamma, vitalis, omnium fons, omnium quoque principium, quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illic circũ Olympũ diffunditur in orbẽ: hinc rurſus paruus promicat ætheris ſplendor, Solem, lunam, & aſtra accendens. Erat Iupiter, eſt & nunc, & erit: ô magne Iupiter, hei mihi deficit oraculorum claritas: heu heu tripodes plangite, obijt Apollo: obijt, quoniam flammans cœleſtis lux vim adhibet. Hoc oraculum primum quidem deſcribit ſanctißimæ trinitatis locum, quem dicit eſſe ſupra cœleſtes orbes, extra anni ſoliſque vias, vbi eſt largißima lucis copia, mundus lucis viuentis, vbi æuum infinitum, id ſcilicet quod eſt ſupra tempus: ipſa eſt æternitas, dicta Græcè αἰὼν, quia nimirum ſemper fuit. Illic æternitas, illic ignis æternus, deus ipſe, cuius ſplendore deterritus Apollo, idola ſua relinquere coactus eſt: illic infinitæ lucis ætas. hinc noſtri vocauerunt cœlum Empyrion, id eſt, igneum, nam ipſe deus vocat eum φλογνὸν ardorem. Deum quoq; habitare in igne aſſerit. Similia etiam loquitur Homerus, approbaturq; vehementer ab Ariſtotele: Olympum dictum quaſi ὁλολαμπῆ, totum ardentem, de quo Homerus:

Oraculum Apollinis.

Flammæ dei immenſa profunditas.

Deus habitat in igne.

Aliud oraculum.

Exigua pars dei angeli.

Cœlum empyreum.

Olympus.

Homerus.

> Venit olympum, vbi ſedes diuũm dicitur eſſe
> Immota, hæc vento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre.
> Non nix decidit, at ſplendor puriſſimus albet,
> Et ſine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Democritus.

Plotinus.

Plato.

Democritus, mentem ipſum deum appellat, igneam mundi animam: habuit hoc à Chaldæis, qui deum ignem dixerant, in ſententijs Zoroaſtis: Sunt ab igne vno omnia nata. Recitat Plotinus enn. 2. lib. 1. cap. 6. Timæi ſententiam, qua dicebat, mundi corpus ex igne eſſe compoſitum. & 7. cap. Platonem ſecutus: Accendit, inquit, teſte Platone, deus lumen circa ſecundam à terra ſphæram, ſolem certè ſignificans, quem alibi nuncupat ſplendidiſſimum, eundemq; nitidiſſimum. Quibus in verbis omnem à nobis ſuſpicionem abigit, ſuſpicantem aliquid illic aliud præter ignem. Significat etiam nullam adeſſe ignis aliam qualitatem præter lumen, quod quidem eſſe ait à flamma diuerſum: calorem verò lenem tantùm,

tantùm, atque suauem. Rectè ergo à sapientissimo Mercurio spiritus sanctus ignis vocatus est, cuius locus igneus est, ignea quoque potestas, denique & ignea lex. cuius profectò ignis cœlestis vbique vigentis, actus quidam manifesti sunt, stellarum radij, æther, ignis apud nos accensus, omnium corporum potentissimus, in actu semper existens, quod ex formæ efficacia apparet, motuque perpetuo, quo omnia sibi cupit similia fieri. Apud Romanos nihil templo Vestæ sanctius habebatur, in quo ignis perpetua virginum cura semper ardebat. Stoici ignem, id est, vnum ex quatuor elementis, viuentem, & sapientem, & ipsius mundi fabricatorem, atque omnium, quæ in eo sunt, eumque omninò ignem deum esse putauerunt. Cicero de natura deorum: Stoici, inquit, omnem vim dicunt esse ignem, Heraclitum, vt verisimile est, secuti: & Zeno princeps illorum, naturam, quam eandem deum putauit, sic finit: Ignem artificiosum ad gignendum progredientem. ex corporei namque ignis virtute, proprietate, conditioneque ad illius æterni ignis assurgimus consideranda mysteria. Multiplex sanè est ignis vsus, & significatio; ideo cœlestibus attribuitur corporibus, atque caloris & splendoris, vitalisque vigoris principium dicitur: est namque ignis calefactiuus, illuminatiuus, ascensiuus, solidatiuus, distinctiuus, liquefactiuus, incineratiuus. Calefactiuus quidem, quia ignis actio, est calor maximus 8. met. com.5. Ignis calor est in eo, veluti in gladio abscissio, & actio manus in manu, hoc est, est illius proprietas, non autem eius substantialis differentia. Illuminatiuus, ex seipso enim non lucet, nisi alteri corpori misceatur. 4. cœli. com.32. Nam quemadmodum aquæ congelatio contingit, quæ ex vaporum mixtione temperatur; ita etiam & ignis lux ob terræ mixturam in denso lucet: Actio siquidem insequitur formam in materia densa existentem. Ascensiuus, superna namque perpetuo motu repetere studet, veluti sibi proxima, & cognata. Solidatiuus, prima planè intentione homogenea congregat, heterogenea verò segregat per accidens. 3. cœli. com.74. & 2. de genera. com. 8. In vnum finem redigere atque vnire, inquit, ipsius ignis est, disgregatio verò per accidens: congregat namque similaria: id autem, quod alienum est, segregat, atque à seipso separat. Ignis certè natura aurum ab alijs diuidit rebus, quæ ab illius virtute proprietateque alienæ reputantur. Sic calor naturalis in cibum agens, similaria congregat, dissimilaria separat. Porrò, quæ congregantur, solidantur vtique, atque firmitatem, confirmationemque accipiunt. hac etiam ratione Distinctiuus vocatur, quippe, qui vnum ab altero separet. Liquefactiuus, lapides sanè in æs igne soluuntur: igne ferrum gignitur, & domatur: igne cremato, cæmenta in tectis alligantur. Est etiam igni medica vis, pestilentiæ ignis suffitu abolentur, Empedocles, & Hyppocrates id monstrauerunt. Incineratiuus, caloris namque est excoquere, & defæcare materiam. Ignis ob sui motus velocitatem, formæ est pyramidalis. 3. cœli com. 69. satagitque perpetuò suæ formæ conseruandæ. com.67. eiusdem libri. Ignis prætere, non est certè ignis in actu, nisi in calore, & siccitate, quæ sunt in summo, 3. cœli com.67. Ignis enim est superabundantia caliditatis, sicut glacies frigiditatis, 2. de gen. com.21. Amplius, igne excepto, cætera elementa putrescunt 4. meteo. com 1. & 2. de anima. com. 97. Amplius, varia est ignis, atque multiplex inuisibilium rerum natura commoditas: cœlum in sole, & luna, alijsque sideribus mira pulchritudine venustat: terram illuminat, atque pariendi fœcunditatem præbet: reliqua quoque elementa, atque corpora tum quidem animata, tum verò inanimata protegit, animat, fouetque. Magna ergo est ignis virtus, atque dignitas: magna planè, quæ non immeritò spiritui sancto sit attribuenda. Ipse quippe est ignis calefactiuus per donum sapientiæ, accendit enim ad deum cognoscendum, amandumque. Illuminatiuus per donum intellectus. ignis siquidem in sua sphæra non videtur, sed in denso lucet: ita & spiritus sanctus in sua non cognoscebatur maiestate ob lucis suæ immensitatem: vbi verò rationali vnitus est creaturæ, extemplò emicuit illius gloriæ splendor, ac sanctitatis fulgor longè lateque diffusus apparuit. Ascensiuus per donum concilij, ad euangelica profectò promouet consilia seruanda, vrgetque ardua virtutum conscendere. Hoc autem agit diuinus ille ignis, vt

Ignis efficatia

Templum Vestæ.

Stoici.

Cicero.

Heracli.

Zeno.

Ignis proprietates.

Calefactiuus.

Illuminatiu⁹.

Ascensiuus.

Solidatiuus.

Distinctiuus.

Liquefactiu⁹.

Incineratiuus

Ignis forma.

Quid sit ignis

Ignis proprietates spiritui sancto aptantur.

Dona spiritus sancti per ignis proprietates ostenduntur.

fluxis caducisq; rebus dimissis, antiquam nostram patriam repetere studeamus. Solidat, atq; vnit per donum fortitudinis: distinguit verò per donum scientiæ: liquefacit autem per donum pietatis: Anima mea liquefacta est, ait Cant. 5. vt dilectus meus locutus est mihi. Incineratiuus per donū timoris: timor enim domini exsiccat ossa, & in fauillam cineremq; reddit animam contemplantis. formæ est pyramidalis, quemadmodum & cor, ob motum, quo sursum semper agitur. Ignis in calore viuit, sicuti etiam spiritus diuinus sine amore consistere non potest: vtpote, quia Ignitum eloquium suum vehementer hic est ille ignis, quem Ieremias 20. ferre non poterat: Et erat, inquit, ignis flammigerans in ossibus meis. hoc igne calefacta sunt corda illorum discipulorum euntium in Emaus: Nonnè cor nostrum, inquiunt, Lucæ 24. ardens erat in nobis? Hic ignis visus est Abrahæ in Genesi, quando suæ posteritatis præuidit extremam captiuitatem, non multò post illi euenturam. hic ignis apparuit Moysi Exod. 4. Et videbat quòd rubus arderet. Scribit autem Philo, in media illa flamma, deum esse conspectum. hic ignis Paulo ostensus est in Damascum proficiscenti: Et vidi inquit, super splendorem Solis lucem. hic ignis corda accendit Apostolorum pariter in eodem loco morantium. hunc ignem misit dominus in terram, eodem quoq; baptizare studuit, in spiritu & igni. Rectè ergo sapientissimus Mercurius loquitur, qui quidem deus ignis est. Quòd autem spiritus sanctus, deus sit & ignis, dixi.

Ignis forma & vita.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Processio spiritus sancti est libera, & necessaria.

Quid sit processio.

Ost textus elucidationem, ad Theologorum doctrinam accedamus, in primisq; quæramus, quid sit processio spiritus S. Processio est solennis egressio personarum maximè spectabilium, non sine quadam grauitatis festiuitate, suam præsentiam exhibentium, idq; cum magno populi applausu. Porrò, processio in diuinis emanatio quædam est ab altero per modum gignentis, aut inspirantis. De prima quidem legimus illud euangelij Ego à deo processi, & veni. De secunda verò: Spiritus qui à patre procedit. Quæ profectò prima est eiusdem spiritus processio: secunda autem, quando ferebatur super aquas: ad creaturarum enim formationem perficiendam, fabricandamq; egredi, quædam est diuina processio. tertia, tum processio ipsius emicuit, cùm spiritualibus donis creaturam exornauerit: Spiritus namq; eius ornauit cœlos: & illud Dauid: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. inter quæ planè ornamenta, illud maximum reputatur, quòd locutus sit per ora suorum, qui à seculo sunt, & prophetarum, & Apostolorum eius. Vltima verò sancti spiritus processio, in sanctificatione apparuit creaturarum, purgatione peccatorum peracta, per charitatem diffusam in cordibus nostris. Sed his omissis, primam tātùm prosequamur, quam diximus liberam esse, atq; necessariam. Duæ autem in diuinis, vt paulò ante disputauimus, processiones numerantur: quarum altera, filio, altera verò spiritui sancto attribuitur. primæ, intellectus, seu memoria; secundæ, voluntas principium nominatur. Sicut enim se habet memoria ad verbum; ita absq; dubio voluntas ad amorem spiratum: sed memoria, vt memoria parens verbi est, authore August. 9. de trin. quemadmodum in primo libro dictum est: igitur voluntas parens est amoris spirati. Amplius, quod procedit, vt donum, & datum, a voluntate vtiq; procedat, necesse est: nam hæc sunt voluntatis opera: sed spiritus sanctus procedit, vt donum: igitur per modum voluntatis. Amplius, diuina voluntas cùm liberalissima, tum fœcundissima sit, non potest non producere personam, suæ naturæ conformem, nempè spiritum sanctum, sicuti natura fœcundissima, filij personam: dilectio siquidem mutua, & reflexa nobilior est, maximè si communicata fuerit, ad boni certè

Iob. Dauid.

Principium S. spiritus est voluntas. 1. 2. 3.

spectat

spectat naturam, seipsum communicare. Quòd si rebus ad extra suam deus communicat bonitatem; quantò magis ad intra, vbi est naturalis productio, & eadem naturæ conformitas? Non esset reuera vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, si altero partu careret. 4. *Adhuc, quicquid nobilitatis in creaturis inuenitur, eminentiori quodam modo deo est attribuendum, ne deo aliquid huiusmodi deesse videatur. sed duplex est modus producendi, quo natura vtitur in creaturis, naturæ scilicet & voluntatis: igitur in deo duplex est modus producendi plenissimus. Sanè, si natura fœcunda filium genuit, eadem omninò ratio esse videtur; vt voluntas fœcunda, personam pariat amoris.* 5. *Adhuc, quemadmodum ab æterno omnia per verbum deus disposuit esse facienda; ita profectò, & per spiritum sanctum omnia esse sanctificanda. sed per filium omnia fecit: igitur per spiritum sanctum omnia nobis voluit, & donauit. hoc autem interest, inter creaturæ, ac spiritus sancti productionem; quòd illa à deo procedit per modum libertatis, non est tamen ratio volendi; spiritus verò sancti etsi per modum procedat libertatis, est nihilominus intrinseca, perfectissimaque ratio & volendi, & donandi.* Discrimen inter spiritus sancti & creaturarum productionem. *Cæterùm, spiritus sancti processio nedum est libera, verùm etiam necessaria: non necessitate vtique violentiæ, quæ ex efficiente pendet, vel cogente: neque necessitate indigentiæ, vtpote materiæ, & finis; sed immutabilitatis, & inæuitabilitatis.* 6. *Quod enim producitur eiusdem substantiæ cum producente, si producens est necessarium, & productum. Item, voluntas perfectissima, circa obiectum perfectissimum, perfectissimè producit amorem obiecto æqualem, siue adæquatum, alioqui non sese perfectissimè erga obiectum haberet; sed interdum posset à recta ratione deficere, quod in deum cadere non potest, qui est sua rectitudo. obiectum autem cùm sit perfectissimum, nempè sua essentia, quoniam illud necessariò vult, amorem profectò illi æqualem necessariò producit: hæc autem est summa necessitas, hoc est, maxima libertas.* Necessitas qualis sit in productione spiritus sancti *necessitas namque principij naturalis, vel est simpliciter prima in agendo, vel ab alio dependet, & determinatur: sed voluntatis non est esse ab alio, sed à seipsa, sicuti à seipsa est voluntas: igitur, & liberè vult, & voluntariè seipsam determinat. Quamuis enim intellectus, respectu eiusdem, prior sit voluntate; ipse tamen voluntatem non determinat; sed à seipsa voluntas terminatur. Quare, si quispiam capere posit, cur voluntas circa aliquod obiectum necessariò operetur, idque à seipsa; is certè libertatem necessariam facilè percipiet, ac si naturam circa aliquod obiectum necessariò operantem videns, necessitatem naturalem intelligeret. Porrò, huiusmodi, non contradictionis, sed absolutam vocamus necessitatem, in qua simul libertas, & necessitas consistunt. libertas autem est actiuitas voluntatis.* Libertas est actiuitas voluntatis. *vnde August. in enchy: cap. 62.* August. *Neque ob id voluntas libera dicenda non est, qua sic volumus, vt non solùm miseri esse volumus, sed nec omninò esse possimus. Voluntas ergo, qua beatitudinem necessariò optamus, libera est, non coacta, quia liberè id appetit. Quòd si in nobis viget hæc libertas necessaria; quantò magis in deo, qui est sua libertas, atque seipso beatus? Sanè, qui sic habet quod decet, & expedit, vt hæc amittere nequeat, liberior est. Ex quo patet, quòd illud, quod procedit vt amor, liberè procedat; amore enim liberius est nihil: quoniam autem illud idem intrinsecum est, & non aliquod extrinsecum; necessariò quoque procedat, necesse est: præter enim ea, quæ sunt intrinseca in diuinis, nihil aliud est necessarium. Itaque spiritus sancti processionem liberam esse, atque necessariam necessitate vtique immutabilitatis manifestum esse arbitror.*

CAP. II.

Spiritum sanctum non produci liberè & necessariò.

Vod necessariò producitur, illud sanè nequaquam voluntate producitur, quia nimirum liberè non producitur: sed spiritus sanctus, quoniam persona est necessaria, necessariò producitur: non ergo voluntate, & liberè. potentiæ siquidem 1.

siquidem rationales sunt ad opposita, vt refert philos. 9. met. Principium autem ad opposita potest producere, & non producere: at spiritus sanctus non potest non produci, sicuti non potest non esse: igitur, potentia ad opposita, qualis est voluntas, esse nequit spiritus sancti productionis principium. Reuera, quod per voluntatem producitur, suæ cognitioni præcognitum est: voluntas enim in agendo præsupponit intellectum. sed spiritus sanctus non est præcognitus suæ productioni, alioqui exemplatus esset, & ideatus: ergo

2\. quod prius. Amplius, voluntas est potentia operatiua non ergo est productiua; operatio enim est actus immanens: igitur voluntas in diuinis est operatiua tantùm ad intra, quippè, quæ habeat actum volendi, non autem alicuius productiua personæ, quæ suppositaliter distincta sit à producente. Sanè, si voluntas in creaturis, quæ à natura realiter distinguitur, non est substantiæ producendæ principium. sed natura; quantò magis voluntas in diuinis, quæ à natura tantùmmodo ratione separatur? Voluntas igitur in diuinis

3\. communicandæ substantiæ, personæque producendæ principium esse non potest. Amplius, voluntas, quatenus est voluntas, vnicam dicit perfectionem, reliquas verò aut virtualiter, aut formaliter amplecti, sua non interest, sed essentiæ potiùs, quæ authore Damasceno, est omnium perfectionum pelagus infinitum: igitur, non est principium producendi: vnica enim perfectio, quæ aliquibus aliis posterior est, omnium profectò aliarum nequit esse perfectionum principium: alioqui principium formale, quo, formalis ipsius perfectionis termino imperfectius esse videretur. Profectò, diuersi principiandi, producendique modi, eidem nequeunt conuenire potentiæ: sed producere contingenter, & necessariò, modi reputantur diuersi. Igitur, si diuina voluntas creaturas producit contingenter, non ergo spiritum sanctum necessariò producit; vnius namque potentiæ vnus est modus agendi.

Diuersi principiandi modi, eidem potentiæ non competunt.

Plane, sicut necessarium & contingens diuidunt ens in essendo; ita absque dubio, & principium in principiando. sed idem, atque vnicum ens, necessarium & contingens, etiam quorumcunque respectu esse non potest: nec ergo principium contingenter ac necessariò producendi, vni ac eidem conuenire potest potentiæ. Reuera, eodem simpliciter indistincto aliquid necessariò, circa obiectum necessariò volitum produci, aliquod verò contingenter vt creatura, per necessariò volitum, est impossibile: ergo quod prius: nam principium naturaliter producendi in deo, necessariò vtique producit, liberum verò, contingenter: sed principia huiusmodi inter se distinguuntur: igitur liberè ac necessariò producendi

4\. authoritas, eidem nequit conuenire principio. Amplius, aut voluntas diuina est naturæ communicandæ principium, quatenus est absolutè voluntas: aut verò, vt infinita, & diuina Non quidem primo modo: alioqui eundem in omnibus effectum haberet, quod planè in creaturis falsum esse constat, quibus diuina voluntas, suam naturam nequaquam cõmunicat; voluntate tamen diuina conditæ consistunt: neque etiam quatenus infinita, infinitas namque intrinsecus modus est, atque perfectionalis, seu perfectus, rei rationem non varians: idcirco nouam subire non potest rationem principiandi. Quare, si voluntas secundùm quidem absolutam rationem, non est ratio naturæ substantialis communicandæ, nec etiam quatenus est infinita, aut diuina, diuina siquidem deitate dicitur: ideo non voluntati, sed essentiæ potiùs conuenit principium producendi. Sanè, voluntas seposita essentia non est totale, aut sufficiens spiritus sancti principium productiuum. etenim, totale productionis principium, formali ipsius termino posterius esse non potest. sed voluntas est posterior essentia, quæ est formalis terminus spirationis actiuæ: igitur, ex se absolutè nõ est producendæ, seu communicandæ personæ principium, sed essentia potiùs. Ergo spiri-

5\. tus sanctus voluntate non producitur. Amplius, natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans. Sed spiritus sanctus, est similis producenti in natura: per naturam ergo, & non per voluntatem producitur. Etenim, vnum, atque idem simplicissimum, cuiusmodi est essentia diuina, distinctis productionibus communicari, est omninò impossibile. sed essentia diuina tota simul filio communicatur per modum naturæ: nõ ergo spiritui

sancto communicari potest per modum voluntatis. Sanè, essentia diuina esse non potest actiuæ spirationis terminus: aut enim esset, vt in persona, aut verò vt in seipsa, idq; secundùm rationem sui. non primum planè, alioqui essentia, vt in persona, spiratione esset posterior: neq; secundum, essentia enim secundùm se est indistincta, tribusq; communis, atq; ita in tribus spirationem terminaret. igitur, non communicatur per voluntatem spirantem. Adhuc, quod procedit in similitudine naturæ in viuentibus, genitum dicitur, atque natum, siue nascens: sed id, quod in diuinis est per modum amoris, in similitudine procedit naturæ, alioqui à diuina natura reputaretur alienum, essetq; processio ad extra: igitur, spiritus sanctus, etiamsi procedat per modum amoris; vim nihilominus obtinet naturæ potiùs, quàm voluntatis. Profectò, ad amoris rationem, similitudo æquè spectare videtur, ac ad diuini verbi, authore Sapiente: Eccle. 13. Omne enim animal diligit sibi simile. sed modus producendi per naturam, non autem per voluntatem verbo conuenit: igitur eundem productionis modum, spiritui sancto attribui debere, prorsus necessarium est. Sanctum itaq; spiritum non voluntate, sed natura produci, manifestum esse arbitror. 6.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D primum, verum quidem est, necessitatem coactionis, libertati obsistere; atq; cum ea consistere non posse, non autem necessitatem immutabilitatis, & exigentiæ, quæ est summa libertas, quemadmodum paulò ante dictum est. Ad confirmationem, voluntas est ad opposita, non tamen indifferenter cuiusuis obiecti vel termini respectu: nam in diuinis, quæ sunt ad intra prorsus necessaria sunt, in quæ non cadit libertas contradictionis: libera autem est ibi, productio, atq; necessaria, quia diuina voluntas, ad personam illam producendam se liberè determinat: necessaria verò, quia quod producitur, non habet temporis, aut naturæ principium. Porrò, voluntas diuina, non instar alicuius artificiati, ad intra spiritum sanctum producit, sed instar potiùs amoris subsistentis. Quare, quod sic per voluntatem producitur, non opus est, per proprium actum esse præcognitum, sed extrinseca tantùm. Sanè, spiritus sanctus à suis producentibus præcognitus esse non potest. id namq; si abstractiuè fieret, non parum diuinæ derogaretur perfectioni: abstractiua enim cognitio imperfecta est, ideo, deo conuenire non potest. neq; etiam intuitiuè, alioqui vt exemplatus haberetur, atq; ideatus, suæ quoq; adhuc productioni præexisteret: omne enim diuinum intuitiuè cognitum, cognitioni sui intuitiuæ coexistit. Ad 2. negatur consequentia: voluntas namq; nedum est operatiua, verùm etiam suæ operationis productiua, atq; elicitiua, quæ quidem operatio est amor, vel velle, & aliquando nolle. Quamobrem diuina voluntas nedum operationem habet, quæ est velle, quæ, inquam, producta non est; verùm etiam ad intra, amorem non quidem inhærentem, sed subsistentem producit, qui vtiq; est spiritus sanctus. Ad confirmationem, negatur consequentia: voluntas enim diuina eiusdem planè cum humana rationis non est, neq; vniuoca appellatur: propterea rationes illæ nihil virium habere possunt. Ad 3. negatur antecedens: nam voluntas, ob realem, quam habet cum essentia, identitatem, ex sua certè ratione formali, omnem prorsus perfectionem similiter continet. ex quo patet principium esse tum personæ communicandæ, tum etiam perfectionum simpliciter omnium. Ad confirmationem dico, verum quidem esse in creaturis liberè, & naturaliter producere, diuersos esse producendi modos: in deo autem, minimè. habent siquidem ordinem ad diuersa obiecta, necessitas vtiq; est producendi, ad infinitum obiectum, contingenter verò, ad finitum. Eadem quoq; facilitate, secunda soluitur confirmatio: in diuinis namq; vnum tantummodo est principium necessarium,

1. Necessitas immutabilitatis est summa libertas.

Spiritus sancti est libera, & necessaria productio.

2. Amor est operatio productiua.

3. Producere necessariò & liberè ad diuersa obiecta.

nempe diuina essentia, quæ cum memoria filium, cum voluntate verò, spiritum sanctum producit: hæc autem respectu extrinseci obiecti contingenter se habet, neq; ex hoc in deum aliqua cadit distinctio seu diuersitas, quippe, cùm nulla sit in producente, sed in productis mutatio. Ad 4. Respondeo, voluntatem, principium esse producendi, quatenus diuina est, & infinita. Porrò, infinitas, eius scilicet, cui voluntas conuenit, rationem non variat: productionis autem necessitas, tum ex voluntatis, tum etiam ex obiecti prouenit infinitate: vnum autem sine altero, ad hanc necessitatem non sufficit: sed ambo sint, necesse est. voluntas enim infinita, non potest non esse recta, neq; potest non esse in actu, alioqui esset potentialis. In actu ergo recto, necessariò semper existit. Illius autem voluntatis obiectum primum, est diuina essentia: diuina ergo voluntas in actu recto existens, semper vult obiectum, quod ex se est appetendum. Vnde, sicut ex necessitate principium est volendi; ita planè amoris subsistentis, communicandi. Itaq;, infinita voluntas, habens obiectum præsens atq; perfectissimum, vult quidem bonum illud, eiusdemq; spirat amorem. Ad confirmationem, patet solutio: voluntas namq; sine essentia non est principium producendi, neq; vicissim, sine voluntate, ipsa quoq; essentia amorem subsistentem, & infinitum produceret. voluntas ergo diuina ex sua propria, formaliq; ratione infinita est: diuina verò, diuinitate, ob primam planè perfectionem diuinam. Ad 5. spiritus sanctus ob naturæ idemptitatem, patri in natura similis esse dicitur, non autem ex vi suæ productionis: idcirco patris imago non vocatur, quemadmodum in primo dixi, cùm de patris imagine disputarem. Ad confirmationem dico, maiorem veritatem in his habere, quæ per productionem esse simpliciter recipiunt: quod profectò spiritui sancto conuenire non potest, qui non accipit esse post non esse simpliciter. Ad 2. confirmationem negatur antecedens, & ad probationem respondeo, quòd essentia secundùm se, productionem terminet: quæ, quamuis semper sit in tribus personis; ipsa tamen non quatenus est in personis, productionem terminat. Ad 6. Quoniam quidquid in diuinis est, vnum est cum diuina natura: hac de causa, ex parte huiusmodi vnitatis propria cuiusq; processionis ratio accipi non potest. Reliquum est, vt secundùm vnius ad aliam personæ processionem attendatur propria ratio producendi. Porrò, spiritus sanctus, quoniam per modum amoris procedit, quamuis naturam habeat eandem, natus tamen non dicitur. Ad confirmationem dico, similitudinem alio modo ad verbum spectare, alio autem ad amorem. ad verbum quidem spectat, quatenus scilicet quædam est rei intellectæ similitudo, sicuti genitum similitudo est generantis: ad amorem verò, quatenus ipsa similitudo sit principium amandi. Ex hoc autem non sequitur amorem esse genitum, sed genitum potiùs esse principium amoris: cæterùm, quia in creaturis, naturæ communicatio, per generationem tribuitur: Deum autem ex creaturis nominare consueuimus: processio verò, quia generatio non dicitur, sine quodammodo proprio nomine manet, quanquam spirationem nonnulli appellent, quòd scilicet spiritus sit processio. Quomodo ergo voluntas sit principium spiritus sancti; dixisse me puto.

[Margin notes: 4. — Voluntas infinita in actu recto semper existit. — 5. — Spiritus non dicitur imago — 6. — Quare spiritus non dicitur natus.]

CAP. IIII.

Spiritum sanctum à Patre Filioq. procedere.

[Margin notes: Spiritus sanctus procedit à filio. — Ioan.]

ON parua extitit inter antiquos sapientes, de hoc negocio controuersia, quam ipse adducere tentabo, rei veritate primùm ostensa, nempè Spiritum sanctum nedum à Patre, verùm etiam à filio procedere: sic enim diuinus tubicinat Euangelista, Ioan: 16. Cùm venerit Paracletus (inquit) quem ego mittam vobis à Patre. Profectò, filius authoritatem non haberet mittendi, si ab eo Spiritus sanctus non procederet. Et iterum: A semetipso non loquetur, sed

tur, sed quæcunque audiet loquetur, & de meo accipiet. Semper itaque audiet Spiritus S. inquit August: in Ioan. 16. tract. 91. quia semper scit: hoc est enim illi audire, quod scire: & scire illi hoc est, quod esse. ab illo igitur audiuit, à quo est: ab illo est, à quo procedit. Non vos estis qui loquimini, ait Matth. 10. sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et Paulus ad Galath. 4. Misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem Abba Pater. Non duo tamen, sed vnus est spiritus; quia vna fides, vnus spiritus, vnum baptisma. Iterum autem vocatur spiritus Christi, Rom: 8. Qui spiritum Christi non habet. Cur ergo non credamus, quòd etiam de filio procedat, cùm eius spiritus dicatur, & sit? Plane, si ab eo non procederet, non diceretur Ioan. 20. Insufflans ait: Accipite Spiritum sanctum. Quid enim aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spiritus sanctus etiam de ipso? Lucæ 8. Noui ex me virtutem exiisse: virtutis nomine spiritum sanctum intelligens, quemadmodum dictum est Mariæ: Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Lucæ 1. & Actor: 1. Donec induamini virtute ex alto. Et virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo de patre, & filio procedit spiritus sanctus; cur filius dixit, de patre procedere; quia vtique solet ad patrem referre, quod ipsius est? vnde est illud Ioan: 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. A quo enim habet filius vt sit Deus, est siquidem Deus de Deo; ab eo habet vtique, vt ab eo procedat spiritus S. ac per hoc spiritus sanctus, vt etiam de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. Quam ob causam, non dicitur natus, sed potiùs procedere spiritus sanctus: nam si filius diceretur; amborum vtique filius diceretur, quod absurdissimum est: filius quippe nullus est duorum, nisi patris & matris: sed hæc in diuinis inueniri non possunt: itaque Spiritus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de vtroque procedit, quamuis hoc filio pater dederit. Neque enim possumus dicere, quòd non sit vita spiritus sanctus, cùm vita sit pater, vita sit filius: atque ideo sicut pater cùm habeat vitam in semetipso, dedit & filio habere vitam in semet ipso; sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso. Assentitur & his Basilius lib: 2. contra Eunomium: Non est, inquit, aliquid in rebus, quod filio insit, & à patre sit alienum. Omnia (ait) mea, tua sunt, & tua mea: quomodo ergo spiritus causam, & originem, quidam vnigenito soli attribuit, & ad eius accusandam naturam, huius creationem accipit? amborum enim, id est patris, ac filij spiritum esse, Paulus apertè demonstrat. Vos (inquit) non accepistis Cor: 1. 2. spiritum huius mundi; sed spiritum qui ex Deo est. Et ad Rom: 8. vocat spiritum Christi: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Non ergo fas est nobis conseruum, aut creaturam dicere, qui in diuina & beata trinitate numeratur. Hoc idem protestatur Athanasius in symbolo: Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus; sed procedens. Didymus etiam in lib: de spiritu sancto, spiritum sanctum à filio procedere, clarissimè docet, expones illud Euangelij: Non enim loquetur à semetipso, hoc est, non sine me, & sine meo, & patris arbitrio; quia inseparabilis est à me, & à patris voluntate; quia ex se non est, sed ex patre, & me est: hoc enim ipsum, quod subsistit, & loquitur, à patre, & à me illi est. Item, spiritus sanctus, qui est spiritus veritatis & sapientiæ, non potest audire à filio loquente, quæ nescit; cùm hoc ipsum sit, quod profertur à filio, id est, procedens deus de deo: Spiritus veritatis, procedens à veritate: consolator manans ex consolatione. Amplius, Cyrillus eiusdem quoque est sententiæ in epistola ad Nestorium: Spiritus, inquit, intelligitur per se, secundùm quod spiritus est, & non filius; sed tamen non est alienus ab eo: spiritus enim veritatis nominatur, & profluit ab eo, sicut ex Deo patre. Et lib: 6. de Trinit: verbi autem dicitur spiritus sanctus, quia ex eo procedit scilicet. Eandem quoque Chrysost. imitatur doctrinam in quadam homil. de expositione symboli: Iste est, inquit, Spiritus procedens de patre & filio, qui diuidit dona propria, vt vult. Et in alia iterum homil: Credendum est spiritum sanctum

August.

Spiritus sanct. vocatur spiritus Christi.

Vocatur etiã virtus Christi

Quare non dicitur natus.

Spiritus sanctus non procedit de patre in filium.

Basilius.

Spiritus sanctus non est creatura.

Athanasius.

Didymus.

Cyrillus.

Chrysost.

 patris esse,

patris esse, & filij. Istum Spiritum sanctum dicimus patri & filio coæqualem, & procedentem de patre, & filio. Suffragatur nobis diuus Hieronymus in symbolo ad Ruffinũ: Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non est pater: & vnus dicitur vnigenitus filius, & alius vnigenitus filius non est; ita & spiritus sanctus vnus est, qui de vtroq; procedit, ac cuncta sanctificat. Hoc idem diuus confirmat Ambrosius, lib: 1. de Spiritu sancto cap: 10. Spiritus sanctus, inquit, cùm procedat à patre & filio, non separatur à patre, non separatur à filio. Itaq; omnes propemodum tum Græci, cùm etiam Latini theologiæ principes præclarißimi, spiritum sanctum à patre filioq; procedere, clarißimè doctißimèq; ostendunt. Quam planè rei, fideiq; veritatem, non paruis etiam rationibus astruere firmareq; valemus: quarum vna talis est, suppositum perfectißimum, habens principium productiuum, sub alia quidem prioritatis ratione, quod sanè acceptum nõ est, per productionem huiusmodi principio adæquatam; illud profectò suppositum, secundùm principij naturam, virtutem habet producendi: sed filius in diuinis, eandem habet cum patre essentiam atq; voluntatem, quæ simul vnum sunt spiritus sancti producendi principium; sub alia tantùmmodo prioritatis ratione, vtpote, quòd omnia habet à patre. nec illud habet per productionem illi adæquatam principio: nam filius nõn procedit per modum voluntatis. igitur filius potest producere spiritum sanctum, secundùm principium, quod à patre accepit. si potest, ergo producit: nam in diuinis ad intra, potentia non distat ab actu: siquidem in perpetuis non differunt esse, & posse. Amplius, in quocunque sunt principia productiua, secundùm esse quidem ordinata, in operando planè eundem ordinem habebunt; modò quodlibet illorum, eandem habeat perfectè operandi virtutem: id autem dixerim, ob formam substantialem, quæ in creaturis, accidentali certè forma prior est secundùm esse: accidentalis verò, prior est in operando; quod planè nonnullam formæ substantialis imperfectionem indicat, quæ statim nequit in actum exire, si priùs non præcesserit actio accidentaliter dispositiua. Sed pater habet duo principia perfectißimè productiua, memoriæ, voluntatisq; fœcunditatem scilicet. altera autem, puta memoriæ fœcunditas, ordine saltem originis, voluntatis fœcunditatem præcedit, primòq; patri conuenit, quatenus pater est: in illo ergo priori, planum est, filium principium habere spirandi, à patre vtiq; sibi communicatum. igitur secundùm illud scilicet principium, authoritas sibi competit spiritus sancti producendi. Amplius, quemadmodum tres personæ in his, quæ sunt ad extra, eiusdem habẽt principij potestatem, vnaq;, sine altera producere nequit; ita planè, quoniam pater & filius, idem habent spiritus sancti producendi principium; vnus certè sine altero non producit: ab vtroq; ergo spiritus sanctus procedit. Item, si spiritus sanctus à filio non procederet, destrueretur in diuinis summa perfectaq; germanitas; quippè cùm filij, ad spiritum sanctum, & eiusdem ad filium, nulla esset cognationis necesßitudo: sed hoc est absurdißimum, ne dicam impiißimum: igitur quod priùs. Itaq; intellectus, & voluntas, cùm in patre sint perfectè actiua, ordinem certè quẽdam habent; quia nimirum intellectus fœcunditas, aliquo modo priùs actum habet, quàm fœcunditas voluntatis. in illo ergo signo originis, in quo voluntatis actu pater producit: idem prorsus est in patre filioq; principium productiuum: proinde eadem productione, spiritum sanctum, filium cum patre producere, omnino tenendum, approbandumq; esse fatemur. Sanè, in illo priori communicatur genito omnis perfectio diuina, & ex consequenti voluntas. habet ergo tunc voluntatem, vt priorem producto per actum voluntatis; quia nimirum per actum modumq; voluntatis, nondum aliqua intelligitur perfecta productio: id autem patet ex potentiarum ordine: sicut enim voluntas in operando præsupponere intellectum dicitur; ita absq; dubio in producendo. Actus præterea primi in aliquo ordinem habẽtes, si vterq;, vt dixi, perfectè operetur; in suis certè actibus eliciendis, similem habeant ordinem, omnibus planè modis, necesse est. Cæterùm, quòd obiectum per actum

Marginalia: Hieronymus. — Ambrosius. — Prima ratio. — 2. — Pater habet duo principia productiua. — 3. — 4. — Idem principium productiuum in patre & filio. — 5.

intellectus præsens fiat; hoc certè necessarium est, ob potentiarum ordinem: nam obiectum secundùm seipsum sufficienter præsens esse potest voluntati; sicuti essentia diuina beatorum voluntati, nec alio modo opus est, vt præsens fiat. solum ergo, vt mihi videri videor, ex potentiarum ordine intellectio præcedit. Quare, si per impossibile aliquis sine intellectu voluntatem haberet; posset vtique velle non cognitum, obiectique volitionem, absque cognitionis adminiculo, & ponere, & conseruare. itaque, ex potentiarum solummodo ordine illa prioritatis ratio procedere videtur, quamuis alij aliter sentiant. Amplius, quoniam filius procedit per modum intellectus, vt verbum: spiritus autem sanctus per modum voluntatis, vt amor: amor vtique à verbo procedat, necesse est. amamus enim, quod mente conceptum apprehendimus. Ex quo patet, spiritum sanctum à filio procedere. Adhuc, ipse rerum ordo hoc docet, persuadetque: ab vno namque plura, sine ordine, nisi fortassis in his, quæ materialiter differunt, proficisci, est certè impossibile: faber enim ærarius multa cudit vasa, ab inuicem quidem distincta; nullum tamen ad inuicem ordinem habentia. at in rebus, quibus non sola inest materialis distinctio, aliquis in multitudine ordo productorum semper habetur: vnde & in creaturarũ ordine, pulcherrimus diuinæ sapientiæ ordo quàm maximè apparet. Quam ob causam, si à patris persona, duæ procedunt personæ, filij, & spiritus sancti scilicet; eorum ad inuicem aliquem esse ordinem, opus est: is autẽ est ordo naturæ, quo alius ex alio sit. Quare, si filius & spiritus sanctus sic procedant à patre, vt neuter eorum ab alio procedat; materialem profectò illis distinctionem attribuemus, quod est falsum. Adhuc etiam, secundùm aliquorum sententiam, filius, & spiritus sanctus, oppositis relationibus adinuicem referuntur, quæ profectò originis tantùmmodo sunt. Porrò, oppositæ relationes originis, & secundùm principium, & secundùm quod est à principio, intelligendæ sunt. Quamobrem, aut filium à spiritu sancto, aut spiritum sanctum à filio procedere, necesse est: sed primum approbat nemo: reliquum est ergo, vt secundum approbemus, quod omnes propemodum verè summèque sapientes approbarunt; nempè spiritum sanctum, à patre filioque procedere. Quomodo ergo spiritus sanctus à patre filioque procedat, dixi.

6. 7. Spiritus sanctus si nõ procedit à filio, materialis distinctio in eis inueniretur. 8.

CAP. V.

Spiritum sanctum à patre tantùm, & non à filio procedere.

Piratio passiua in diuinis, vni tantùm conuenit personæ: igitur & actiua. valet consequentia: vtraque enim eiusdem perfectionis, eiusdemque incommunicabilitatis esse videtur. Quare ex vna tãtùm persona spiritus sanctus procedit, nempè ex persona patris; ex filij autem persona nequaquam. Sanè, quemadmodum in nobis dilectio, ex verbo non procedit, quippè, cũ notitia, volitionis respectu, causalitatem non habeat; ita profectò in prothotipo. Adde, quòd spiritus sanctus perfectè procedit à patre: superuacaneum ergo esset, si à filio procederet; quod in diuinis inueniri non potest. Insuper, spiritus sanctus, etiamsi à filio non procederet; ab eo nihilominus distingueretur, vt postea dicemus: in perpetuis autem non differunt esse & posse, 3. phys. multò ergo minus in diuinis. igitur spiritus S. à filio distinguitur, etiamsi ab eo non existat. Amplius, à duobus idem produci principijs, siue producentibus æquè sufficientibus, atque efficacibus, est prorsus impossibile; posset enim ab vno, altero non existente, produci: sed spiritus sanctus à patre producitur, veluti à sufficientissimo producente: non ergo opus est, vt à filio producatur. Adhuc, quod productum est, iterum produci non potest: sed pater in primo signo originis producit

1. 2. 3.

producit spiritum sanctum; vtpote, habens plenissimam voluntatis fœcunditatem, quod est spiritus sancti producendi principium. in secundo ergo signo ipsum spiritum, filius
4. producere non potest. Praeterea, si pater & filius simul spiritum sanctum producunt, inter eos sanè maior, quàm inter spiritum & filium germanitas esse videretur; simul enim spirarent, ac proinde maiorem cognationem similitudinemq; haberent: sed consequentia est falsa; alioqui in diuinis non esset summa perfectaq; æqualitas, quod in priore libro confutauimus: igitur spiritus sanctus à patre simul filioq; non procedit. Item,
5. Græcorum est sententia, spiritum sanctum à patre tantùmmodo procedere: ergo quod
Damascenus. priùs. sic enim Damascenus lib. 1. cap: 7. docere videtur: A patre, inquit, procedentem, & in filio quiescentem spiritum sanctum dicimus. Et 8. cap. Spiritum sanctum dicimus ex patre, ex filio non dicimus. Et in epistola de Trisagio ad Iordanem: Spiritus sanctus ex patre quidem est, non autem ex filio; sed spiritus oris dei: spiritum ergo sanctum à
6. patre tantùm procedere, Damascenus apertè docet. Iterum, nihil certè pro fidei articulo habendum, atq; suscipiendum est; nisi illud diuinis literis astrui firmariq; possit: Nō
Dionysius. est, inquit Dionysius Areopagita, audendum dicere aliquid, de substantiali diuinitate, præter ea, quæ diuinitus nobis in sacris literis sunt expressa: sed diuina eloquia hoc tantùm protestantur, spiritum sanctum à patre solùm procedere, quemadmodum Ioan: 15.
Spiritus qui à patre procedit. scribit: Spiritus veritatis, ait, qui à patre procedit. ergo quod priùs. Symbolum etiam Constantinopolitanæ Synodi, hoc ipsum protestari videtur: Credimus, inquit, in spiritum sanctum, dominum, & viuificantem, & ex patre procedentem, cum patre & filio
Beatus Andr. adorandum, & glorificandum. In eadem quoque sententia fuisse videtur beatus Andreas, qui ait, spiritum à patre procedere, & in filio manere. In Symbolo quoq;, quod transcribi fecit Leo tertius, idem omnino dogma apparet: Et in spiritum sanctum, ex patre procedentem. Igitur spiritus sanctus ex filio non procedit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur consequentia: nam etsi distinctis productionibus idem produci non possit, nec etiam plura supposita, eadem productione; plura tamen supposita, possunt idem suppositum eadem productione producere.
1. Spiratio actiua non constituit personam. non ergo sequitur; quòd si spiratio passiua sit in vna persona, actiuā quoq; in vna tantùm inueniri. similitudo præterea neganda est: nam spiratio actiua, non est alicuius propria personæ, aut eiusdem constitutiua: idcirco non est simile, sicuti de aliis, quæ proprias personas constituunt. Ad primam confirmationem, negatur similitudo: verbo enim nostro, voluntas, principium amoris productiuum, nequaquam nobis cōmunicatur; quia eadem natura, cum mente non communicatur: ideo nec libertas formaliter, & simpliciter, sicuti in diuinis. Dices, intellectus in filio non est productiuus: nec ergo voluntas: paris siquidem potentiæ esse videntur. Negatur iterum similitudo: filius enim intellectum accipit per productionem adæquatam, non autem voluntatem. Ad confirmationem: si pater sufficit ad producendum, ociosa esse videtur filij cooperatio. Dico, non esse ociosam filij spirationem, nec patris insufficientem, sed rei necessitate hoc fieri: pater namq; filio communicat voluntatem, quæ est spirandi principium, quod planè, quoniam vnum est in vtroq;, ex vtroq; vtique procedat, necesse est. Ad aliam confirmationem dico, spiritum sanctum à filio personaliter distingui, ob id certè; quòd vnius origo, ab alterius origine distinguatur: originis autem differentia huiusmodi est,
2. filium à solo patre esse scilicet; sanctum verò spiritum à patre & filio. Ad 2. Maiorem veram esse dicimus, vbi principia productiua, & distincta sunt, & distinctæ productiones: sed in diuinis hæc inueniri non possunt: nam etsi pater, & filius personaliter distinguan-

stinguantur, vnum sunt tamen spiritus sancti principium. Ad 3. Maior vera est in durationis ordine, vbi præteritum inuenitur; non autem in ordine originis, vbi eadem actiua productio. Ad 4. negatur consequentia: germanitas enim in diuinis, penes consubstantialitatem attenditur: quæ sanè, quoniam vna eademque est in tribus, nulla potest in in ipsis esse germanitatis dissentio. Ad 5. si de voluntate, & non de spiritu sancto Damascenus loquatur; tunc sensus esset: Voluntas, quæ est principium spirandi, à patre, est in filium; pater siquidem eam filio communicat, quiescitque in filio, vtpotè, quæ sub ratione secundi principij, nemini amplius communicetur. hoc etiam modo intelligendum est id, quod nonnulli affirmant spiritum sanctum à patre procedere per filium: per filium, inquam, non sicut per principium productiuum, aut sicut per instrumentum, aut causam mediam; sed per suppositum potiùs, cui eandem dedit virtutem productiuam: principium namque productiuum, est formaliter in producente; filius autem non est formaliter in patre. Denique, si spiritus sanctus à patre per filium, quasi per instrumentum, aut aliquid huiusmodi esset; profectò non æquè perfectè ab vtroque procederet. Quamobrem, si Græcorum sapientes id velint dicere, spiritum sanctum à patre procedere, authoritatem ei attribuentes; rectè quidem: sin verò omninò negent, à filio procedere; perperam sentiunt. Ad 6. dico, nos ex Ecclesiæ consuetudine, Apostolorumque traditione multa didicisse, quæ in scripturis expressè non habentur: Adhuc, inquit, habeo multa dicere, quæ non potestis portare modò; sed cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem varitatem. Diuersis ergo temporibus Ecclesia multa edidit, idque spiritus sancti oraculo, quæ in scripturis non habentur. Ad authoritatē Dionysii respondeo, verum esse, nihil nos pro Dei maiestate loqui debere, quod sanctarum scripturarum authoritate stabiliri, firmarique non possit. Porrò, Spiritum sanctum à filio procedere, etsi expressè non habeatur; tamen ex scripturarum sensu elici potest, quemadmodum paulò ante disputando demonstrauimus. Ad illud de Concilio Constantinopolitano dico, nihil noui de Spiritus sancti productione ordinatum fuisse, nisi id tantùm, quod in Nicæno decretum fuisse constat. sic enim loquitur Calcedonensis Synodi decretum: Illi, inquit, qui fuerunt congregati in Concilio Constantinopolitano, doctrinam de spiritu sancto tradiderunt: non quòd minus esset in præcedentibus, qui apud Nicæam congregati sunt, inferentes, sed intellectum earum declarantes. Quoniam igitur eo tempore, nondum exortus fuerat huiusmodi error, de spiritus sancti productione; necessarium esse arbitrati non sunt, vt explicitè sancti spiritus à filio processio poneretur: insurgente verò postmodum huiusmodi hæresi, ex authoritate Romani Pontificis decretum editum est, quod huiusmodi errorem confutauit. Ad illud beati Andræe, & in filio quiescentem, dicimus, id non excludere, quin etiā spiritus sanctus à filio procedat: nam & filius in patre manere dicitur, quamuis ab eo procedat. Itaque, spiritus sanctus in filio quiescit, tùm quia, veluti amor amantis quiescit in amato, tum etiam ob humanæ naturæ gratiam, de qua Ioan. 1. loquitur: Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat. Postremò, quod de symbolo à Leone tertio adducitur, eadem facilitate soluitur, qua & superiora soluta sunt: omnia enim hæc, atque his similia, id profectò ostendere, atque docere conantur, nempè spiritum sanctum à patre quidem authoritate quadam peculiari procedere, vtpotè, qui ab aliquo non mutuet, idemptìcè verò ab vtroque, à patre & filio scilicet. sed de hoc satis.

[Margin notes: 3. — 4. — 5. — Spiritus à patre per filium — Græci quomodo intelligendi. 6. — Conc. Nicæn — Concil. Constantinopol. — Andreas. — Quomodo spiritus S. quiescit in filio — Symbolum Ioannis.]

Digressionis tertiae cap. I.

Filius à Spiritu sancto, filiatione distinguitur, à quo distingueretur, etiam si ab ipso non procederet.

Rationes.

1. Ilium in diuinis à spiritu sancto, filiatione distingui latissimè patet: quo sanè filius in esse personali constituitur; eo certè ab alio supposito secernitur: idem siquidem est principium alicuius constituendi, & eiusdem ab alijs distinguendi: sed filiatio in esse suppositali, filium constituit: eadem ergo eũ omninò ab alio seiunget, separabitque supposito.
2. Amplius, si aliquo modo prius est filius, quàm spiret spiritum sanctum; absque dubio in esse suppositali spiratione constitui non potest; alioqui prius esset filius, quam suppositum, quod est falsum. filiatione ergo non spiratione, filius à spiritu sancto distinguitur.
3. Adhuc, si spiratio actiua, filium in esse constituit personali, saltem in ordine ad Spiritum sanctum, & ab eodem distinguit; pari quoque ratione, & patrem constituet, & distinguet, quod planè est impossibile: vna siquidem respectu spiritus producendi persona esse videretur, non duæ: vtrobique enim eadem esset actiua spiratio: sed tunc non tertia, sed secunda potiùs in diuinis persona spiritus sanctus diceretur.
4. Item, per idem, in seipso indistinctum aliquid esse dicimus, per quod etiam ab alio distinguitur: sed filius est vnica persona indistincta, idque filiatione: eadem ergo non solùm à patre, sed etiam à spiritu sancto distinguitur. Sanè, vnica est in filio proprietas & constitutiua, & distinctiua, filiatio scilicet, qua & à patre, & à spiritu sancto distinguitur. Si ergo spiratione, non autem filiatione id ei cõpeteret; duplex planè in ipso proprietas inueniretur: altera quidem constitutiua, altera
5. verò distinctiua, quod in rem simplicissimam cadere non potest. Amplius, id, quod suppositum consequitur constitutum, ab altero ipsum secernere, siue primò distinguere nequit: quemadmodum in homine apertè cernimus, quem profectò non risibile à brutis primò, sed rationale, separat: in esse namque specifico, non risibilitate, sed rationalitate, seu ratione constituitur. sed spiratio, suppositum filij constitutum consequitur, non constituit: non ergo virtutem habet distinguendi, separandique, quippe, quæ vim non habeat

Filius distinguitur à spiritu S. etiamsi ab illo non procederet. suppositi constituendi. Itaque filiatione, non autem spiratione filius à spiritu sancto distinguitur. vnde, si fas est dicere, si spiritus sanctus à filio non procederet; adhuc tamen ab ipso distingueretur. Sanè, dum primum formale alicuius rei constitutiuum manet, perseuerat etiam eius distinctio: sed filiatio, filij constitutiua permanet, saltem in esse intellectuali; & eius etiam distinctio permanebit: nam amoto posteriori, non tollitur prius secundùm intellectum: igitur, filij distinctio, qua à spiritu sancto distinguitur, stat, e-

Obiectio. tiamsi ab eo spiritus sanctus non procederet, si fas sit ita nos loqui. Sed dices, si hæc ita se habeant; pari quoque ratione à patre distingueretur, quamuis ab eo non procederet, quod planè impossibile esse constat: esset enim spiritus sanctus, etiamsi ab aliquo non

Solutio. spiraretur. Respondeo, eodem modo à patre, sicut à filio distingui posse, si proprietates personarum constitutiuæ absolutè considerentur: pater enim paternitate, non spiratione in esse constituitur personali. si ergo per impossibile, spiritus sanctus à filio tantùm

6. procederet; à patre, vt dixi, distingueretur. Amplius, quod duabus certè differentiis à quopiam alio secernitur, quarum vna est prior, altera verò posterior: si posterior auferatur; manet vtique prior immobilis. sed filius, primò à spiritu sancto filiatione distinguitur, deinde spiratione: amota igitur spiratione, adhuc in suo robore permanet filia-
7. tio, qua à spiritu sancto distinguatur. Adhuc, vbi est absoluta, atque perfecta, denique formalis principiorum distinctio, quorum vtrumque est sufficiens, atque perfectum, respectu suæ productionis principium; alterum planè ab altero ex suæ productionis virtute secernitur, atque distinguitur. Sed filius producitur per modum naturæ, spiritus autem sanctus per modum voluntatis: sunt ergo distinctæ productiones, atque distincta produ-
8. cta, etiam si vnum ab altero non procedat. Singulæ præterea productiones suis terminis esse completum, atque totale largiuntur: duabus enim totalibus productionibus non subordinatis, neque eiusdem rationis, vtpotè quia vna est naturalis, alia verò libera, esse completum, atque absolutum eidem communicari non potest. Quum ergo hæ in diuinis productiones

ctiones habeantur, & sint, vt antea ostendi; rationi omninò consentaneum esse videtur, vt suis productionibus distinguantur. Dicis, si filius in diuinis non spiraret; proculdubio, non distinctæ, sed confusæ essent productiones: & ipsa quoque essentia diuina, si in distinctis non esset personis; productionum huiusmodi principium dici non posset. Respondeo, si vis spiratiua, vt ipsemet asseris, & generatiua, vt principium quo, essentia sit, notionem aliquam, aut respectum non includens; non video, quin sine oppositarum relationum ratione, principium esse possit: constat enim æquè distinctam, atque perfectam esse in ambobus, quàm in vno, in patre, scilicet, & filio, quàm in solo patre. siquidem, si in patre, & filio ob oppositas relationes, productionum principium dicatur; tunc planè pater & filius oppositarum relationum gratia spirarent, virtutemque haberent spiratiuam, quia nimirum relatiuè opponerentur, quod reuera falsum est, Pater namque filio illam communicat. Priùs ergo est in patre vis spiritiua, quàm communicetur: igitur non ex oppositarum relationum ratione illud proficiscitur, vt quidam dicunt. Quomodo ergo filius, à spiritu sancto distinguatur, satis, vt arbitror, est manifestum.

Obiectio: Solutio.

CAP. II.

Filius à Spiritu sancto spiratione distinguitur, à quo non distingueretur, si ab eo non procederet.

ILlud medium vocatur, quod inter aliqua extrema mediat: non autem inter illa, in quibus medij ratio inueniri non potest. Sic linea inter duo puncta medium est, qua distinguuntur ab inuicem: sed spiratio actiua mediat inter filium & spiritum sanctum, non autem filiatio; sed inter patrem potiùs & filium, quemadmodum relatio inter extrema: spiratione ergo actiua, non autem filiatione, à spiritu sancto, filius distinguitur. Relatio præterea eodem modo distinguit, quo certè manet: sed in diuinis manet, vt relatiuè opposita: filius autem spiritui sancto, per filiationem non opponitur; sed per spirationem: igitur per spirationem ab eo distinguitur. Item, relationes disparatæ in diuinis, personam à persona non separant, atque distinguunt: alioqui pater, cui huiusmodi insunt, vna persona non esset: sed filiatio, & spiratio passiua sunt relationes disparatæ: igitur non filiatione, sed spiratione actiua, filius à spiritu sancto distinguitur. Amplius, tantùm interest inter generationem actiuam, & spirationem actiuam; quantùm inter spirationem passiuam, & filiationem, & è conuerso: sed primæ, personam distinguere nequeunt: nam cùm sint in patris persona, illam planè non diuidunt: atque distingunt. nec ergo filiatio, & spiratio passiua. Amplius, eo Spiritus sanctus à filio distinguitur, quo ad ipsum refertur, vel è conuersò: sed filiatione ad patrem, non autem ad spiritum sanctum refertur: igitur, filiatione à spiritu sancto non distinguitur; eandem enim relationem ad plures terminos refferri, est impossibile. Item, eo filius à spiritu sancto distinguitur, quo sanè distingueretur, si per impossibile, pater non esset, vel filius non esset à patre: quocunque enim alio extrinseco circumscripto, illud quod distinguitur à quolibet, semper idem perseuerat. sed hæc est spiratio actiua, non autem filiatio: siquidem si pater non esset, aut filius non esset à patre, filiatio prorsus destrueretur: ergo quod prius. Sanè, quo primò à spiritu sancto filius secernitur; eo maximè distinguitur: sed spiratione actiua primò separatur: igitur spiratione actiua, à spiritu sancto maximè distinguitur. Itaque, filium à spiritu sancto, spiratione actiua distingui, clarissimè patet. Ex quo sequitur, quòd si à filio non procederet; ab eo profectò non distingueretur: distinctio namque secundùm relationes separatas, distinctionem secundùm relationes oppositas, præsupponat, necesse est:

1. 2. 3. 4. 5. 6.

Si spiritus nõ procederet à filio, non distingueretur ab eo.

quæ omnium maxima eſt, atq; prima. At, ſi ſpiritus ſanctus à filio non procederet; hac planè vterq; oppoſitionis relatione careret, & ex conſequenti nulla illis ineſſet ſeparata relatio: igitur, ſi ſpiritus à filio non procedit, ab eo nequaquam diſtinguitur. Iterùm,
2. in diuinis perſonis, non penes eſſentiam, ſed penes habendæ eſſentiæ modos, diſtinctio attenditur: hac reuera ratione diſtinctio eſt in diuinis, quia Deus eſt ex deo. At, ſpiritus ſanctus, ſi à filio non procederet; ad ipſum, veluti Deus ex deo, referri non poſſet: ergo ab ipſo non diſtingueretur. Iterum, ſi ſpiritus ſanctus non ſpiratur à filio; non con-
3. ſtituitur in eſſe perſonali: tenet conſequentia: nam ſpiratio actiua filij in eſſe perſonali, conſtituit ſpiritum ſanctum. Adde hoc, quòd vnum oppoſitorum illud, cui ineſt, nequaquam diſtinguit, niſi ab habente eius oppoſitum: albedo namq; ab eo tantùm diſtinguitur, in quo profectò nigredo inuenitur. vna ergo relatio ab aliquo alio diſtingui non poteſt, niſi ab eo tantùmmodo, cui oppoſita ineſt relatio: ſed inter filium, & ſpiritum ſanctum, nulla eſt relatio oppoſita, niſi ſpiretur à filio: igitur, ſi ſpiritus ſanctus à filio
Anſelmus. non procedit, ab eo vtiq; nequaquam diſtinguitur. Quomodo ergo à patre, vel à filio aliquis eſſe dicitur, ſi ab eo non procedat, atq; eſſe non habeat? Quoniam ergo ſpiritus de
4. filio eſt, ideo ad ſe inuicem referuntur. Amplius, generari, & ſpirare, ideo certè diſtinguuntur; quia illorum alterum, oppoſitum alterius ferre, ac ſuſtinere poteſt: ſpirare namq; atq; generari in filio ſimul ſunt. Pari ergo ratione ſpirari & generari, ab inuicem minimè diſtinguerentur, ſi alterum illorum, oppoſitum alterius ferre non poſſet, nempè generari, ipsum ſpirare. Si ergo filius in diuinis non ſpiret; abſq; dubio generari, & ſpirari ab inuicem non diſtinguerentur: & ex conſequenti genitum à ſpirato nequaquam differret. Sanè, generari, & ſpirari tunc nequaquam diſtingui poſſent: non quidem ex parte termini, quippè cùm vnus ſit amborum formalis, vtpotè diuina eſſentia, nec ex parte principij, idem enim eſt, eſſentia ſcilicet; nec ex parte producentium, ab eodem namq; eſſent ſuppoſito, hoc eſt, à patre, qui perſonaliter diſtinctus eſt: igitur nullo modo hæc ab inuicem diſtinguerentur. Ex his ergo conſtat, ſpiritum ſanctum à filio non eſſe diſtinguendum, ſi ab eo procedere negauerimus.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, medium ſecundùm rationem, quod eſt formaliter alterius extremorum conſtitutiuum, ſicuti eſt filiatio in diuinis, quæ eſt filij conſtitutiua, non ſolùm extremum ab extremo diſtinguit; ſed prorſus à quocunque, quod non eſt huiusmodi. Quamobrem, ſi linea alicuius eſſet puncti conſtitutiua, in eſſe vtiq; punctali, non ſolùm ipſum diſtingueret ab vno, vel altero, ſed ab omni omninò non tali: patet ergo quomodo filiatio tum à patre, filium diſtinguit, tum e-
2. tiam à ſpiritu ſancto. Ad 2. relatio, non ſolùm per relationem oppoſitam, verùmetiam per diſparatam ſeparat, & diſtinguit: ſecundùm ſeipſam enim realiter, formaliterque ad vnum tantùm ſuppoſitum refertur; ab aliis tamen diſparatis ſecernitur, & diſtinguitur. vnde, quamuis filiatio ad patrem propriè referatur; ipſa tamen non ſolùm à patre,
3. ſed etiam à ſpiritu ſancto diſtinguitur. Ad 3. relatio, quæ perſonas conſtituere nequit, quippè quæ inuenit conſtitutum ſuppoſitum, cuiusmodi eſt ſpiratio actiua; ea planè perſonas non diſtinguit: igitur, illæ ſunt diſtinctiuæ relationes, quæ profectò ſunt & perſonarum conſtitutiuæ: in cauſa autem eſt illarum natura, atq; proprietas. Ad 4. rela-
4. tiones, quæ principij, ſeu producentis partem poſſident, perſonam producentem non diſtinguunt, aut multiplicant, etiamſi illarum numerus creuerit, maiorq; extiterit. ſecus autem eſt, ſi productorum partes obtinuerint. Sanè, maior vnitas in principiis, cum minori pro-

nori productorum vnitate consistere valet: nam in eodem patre ad plures filios, plures In eodem pa-
etiam inueniuntur relationes paternitatis, non autem è conuerso. In eodem præterea sup- tre ad plures
posito, diuersæ sunt relationes producentis: per modum naturæ scilicet, & per modum vo- filios, plures
luntatis, aut artis ad diuersa vtiq; producta. in eodem autem producto respectu eiusdem relationes.
producentis, non stant duæ productiones passiuæ, imò nec ad diuersa quidem producti-
ua totalia, si subordinata non extiterint. quare non sequitur generatio actiua, atq; spira-
tio, patris personam non distinguunt: igitur, nec filiatio, & spiratio passiua: illæ enim pro
ducentis, hæ autem productorum officio funguntur: ideo hæ quidem distinguendi autho-
ritatem, illæ autem minimè exercent. Ad 5. Maior est falsa, distingui siquidem in diui- 5.
nis, non est referri realiter: distinctio namq; ibi nequaquam est realis, sed rationis rela-
tio. Proinde non eo filius à spiritu sancto distinguitur, quo ad ipsum realiter refertur. Obiectio.
Sed dicis, Realiter distinguuntur: ergo distinctionis relatio est realis. Dico, realiter di- Solutio.
stingui quòad distinctionis fundamenta: nam si fundamenta realia sint; & ipsa quoq; di-
stincta realia erunt. Quamobrem, etsi spiritus sanctus ad filium non referatur spiratio-
ne; ab eo tamen spiratione primò non distinguitur, sed filiatione, quæ filij personam con- 6.
stituit. Ad 6. maior est vera: sed minor includit impossibile: si enim filius à patre non
esset, nec quoq; pater esset, atq; ita à spiritu sancto non distingueretur, quia profectò non
esset: quomodo enim esset spiritus, sine spirante? Ad confirmationem, minor est falsa. Per
illud namq; filius à spiritu sancto distinguitur, per quod maximè constat, atq; personali-
ter ab ipso seiungitur. sed per filiationem in esse personali, & completo constituitur: igi-
tur per filiationem à spiritu sancto distinguitur, non autem relatiuè, aut distinctione, quæ
super opposita relatiuè fundamentum habere videtur. Itaq;, filium à spiritu sancto, fili- Soluuntur ar
atione, non spiratione distingui, satis patere arbitror. Restat ergo, quæ pro alia sententia gumenta.
habentur argumenta, in medium adducere, eaq; breuiter compẽdiosèq; soluere: & primò
quidem ad primum ita dicimus: si de relationibus originis loquendum nobis sit, distin- 1.
ctio planè secundùm disparatas relationes in eisdem ferme duabus diuinis personis, di- Relationes
stinctionem secundùm oppositas non præsupponit, sed interdum è conuerso potiùs. Bene originis.
autem id verum est, si communes relationes extiterint. Quam ob causam distinctionem
inter qualitatem, similitudinemq; patris, ad filium, ipsorum distinctionem secundùm op-
positas relationes præsupponere, necesse est, nempè generationem actiuam, atque passi-
uam. Porrò, id in omnibus personis obseruandum non est, vtpote inter patrem, & spiri-
tum sanctum, similiter inter filium & spiritum sanctum. Ad 2. Quamuis in distinctis 2.
personis sint relationes oppositæ; sufficit tamen ad personalem distinctionem, relationum
disparatio. Sanè, spiritus sanctus non est filius, inquit Anselmus ibidem: nam filius na-
scendo esse habet à patre, spiritus autem sanctus, procedendo. Sed dicis: Essentia, autho- Obiectio.
re Boëtio de trinit. continet vnitatem, & relatio multiplicat trinitatem: nulla ergo per-
sona ab alia distinguitur, quæ relatione non refertur ad illam. sed spiritus sanctus si à fi-
lio non procederet, ad ipsum certè referri non posset: nec ergo ex consequenti ab ipso di-
stingueretur. Respondeo, relationem, trinitatem quidem multiplicare, non tantùm ab op- Solutio.
posita, verùm etiam à disparata, sibiq; incompossibili. Ad 3. consequentia, gratia mate- 3.
riæ bene sequitur, non autem per se, & ex formali consequentia. Ad confirmationem di-
co, vnum oppositum, oppositionis gratia nihil nisi ab altero distinguere opposito: at di-
stinctione absolutè communiterq; accepta, etiam à non opposito posse distinguere. Proin-
de albedo, non solùm à nigro, sed etiam à quocunq; non albo distinguit. Sic etiam filiatio
non tantùm à patre, sed à quocunq; non filio, & ex consequenti à spiritu sancto vim ha-
bet distinguendi. Ad 4. generationem actiuam, à spiratione actiua, distingui non asseri- 4.
mus, quòd oppositum alterius recipere possit, quasi hæc sit formalis, atq; præcisa causa Generatio a-
distinguendi, sed causaliter potiùs. Quare, si per impossibile solus pater in diuinis spira- ctiua & spira-
ret; adhuc nihilominus à spirare nequaquam remoueretur distinctio generandi: seipsis tio actiua.

enim formaliter, atque realiter distinguuntur, siue à diuersis sint principijs formaliter distinctiuis, siue ab vno principio indistincto. Ad confirmationem respondeo, generari & spirari distingui posse, etiamsi ab eodem essent principio, siue supposito: distinguerentur enim formaliter, aut ex parte terminorum formalium, qui sunt notitia, & amor, denique vel ex seipsis formaliter, perstante principij suppositique vnitate, à quo plures posse emanare productiones, paulò ante demonstraui. Obiectiones. *Sed dicet aliquis: Relatio in diuinis, aut distinguit secundùm quidditatem, aut secundùm esse: non secundùm esse, quia sic non* 1. *transit in essentiam, vel substantiam: igitur secundùm quidditatem. At secundùm quidditatem, oppositum solùmmodo respicit: ab opposito ergo tantùm distinguit. sed si spiritus sanctus à filio non procederet; profectò in filio, & spiritu sancto relationes opposi-* 2. *tæ minimè essent. ergo. Item, si relationes disparatæ, personas sufficienter distinguere queunt; in patre reuera duæ essent personæ, in quo generatio actiua, atque spiratio actiua* Solutio. *esse probantur.* 1. *Respondeo ad primum, relationem, & secundùm esse, & secundùm quidditatem distinguere: relationis enim quidditas ad aliud est, siquidem absque huiusmodi respectu ad aliud relatio non intelligitur, sed absolutum potiùs. Cùm autem infers, si transit in essentiam, non distinguit: negatur consequentia: transit namque secundùm identitatem, sed manet formaliter. Non opus est autem veram identitatem esse formalem: nam huius transeuntis formalis ratio, non est illius essentiæ, in quam transit ratio formaliter. Porrò, quod est sibi proprium, huic formali rationi competit.* Relatio opposita & disparata. *Est autem sibi proprium, ab omni relatione tam opposita, quàm disparata, eique incompossibili realiter distingui: ideo, cùm hoc, quod verè transit, verè etiam manet, quantùm certè sufficit reali distinctioni, quo non solùm ab opposito quidem relatiuo distinguatur, verùm etiam à relatione disparata, sibique incompossibili.* 2. *Ad secundam obiectionem ex supra dictis patet solutio: tanta enim distinctio productiuis actionibus necessaria non est; quanta planè esse videtur passiuis: idem namque duabus productionibus, eisdemque oppositis produci, atque esse accipere, est impossibile: non autem, eidem duabus productionibus actiuis esse posse largiri distinctis personis. Quomodo ergo spiritus sanctus à filio distinguatur, iam dixisse me puto.*

CAP. IIII.

Pater & filius sunt vnum principium spirandi.

Principiũ in diuinis.

Non parua apud veteres de vi spiratiua extitit controuersia, vtrum à patre illa tantùmmodo manaret, néc ne, quem principium in diuinis appellarunt; iccirco, rationi consentaneum esse arbitror, quò huiusmodi negotium clariùs, lucidiùsque emineat, de principio spirandi, verba facere. Quid principium, causa & elementũ. *Principium propriè intelligitur causa agens, & mouens 1. phy. com. 1. nam ad principij rationem spectat primum esse. 5. met. Quoniam autem secundùm esse reale, formam atque finem, agens præcedit; etiam secundùm naturam perfectionemque, materiam antecedere scribitur 3. de anima, com 19. Ex quo, patet, principium ex sua propria significatione ostendere causam agentem, atque mouentem.* Principium quod, & quo. *Differt autem principium ab elemento, vt 12. met. legitur com. 23. Etenim dignius est, inquit Commentator, vt principium de causis dicatur extrinsecis, elementum verò de causis intrinsecis, quemadmodũ & 1. phy. com. 1. & 5. met. com. 4. clarissimè docet. Cæterùm, duplex est principium in diuinis, primum quidem principiũ quod productiuum, & illud est suppositum:* Suppositum principium quod. *& principium quo, & illud est potentia productiua, vt 5. habetur, & 9. met In deo autem principium esse ad intra, ratio omninò docet:* Potentia productiua principium quo. *principium, inquam, & quod, & quo. principium autem quod, aliud producit, vtpote aliud suppositum: principium autem quo, diuina est essentia.*

Itaque principium quo, in diuinis ad intra, sine principio quod, ponendum non est: neque principium causale ad intra: in deo enim idem sunt essentialiter omnia: propterea in ipso causatum est nihil. Est autem in deo principium causale ad extra: deus namque & creatura, sicut causa & effectus essentialiter distinguuntur. Porrò, causa creaturarum extrinseca est, non autem intrinseca; componibilis, vt ita dicam, non est. Ratio autem principij, tum ad intra, tum etiam ad extra est vniuoca in deo: vtriusque enim ratio, est relatio rationis: nam dei ad creaturas nulla est relatio realis: siquidem ei, quod est simpliciter tale, cuiusmodi est ens reale, & ei, quod est secundùm quid tale, cuiusmodi est ens rationis, nihil est commune vniuocum. Principium autem huiusmodi ad intra, notionaliter, seu personaliter sumptum, relatio est productionis realis: essentialiter autem, relatio rationis. Cæterùm, pater & filius, non plures sed vnus sunt spirator: substantiuum enim non augetur, siue plurificatur, nisi & significatum plurificetur: substantiuum namque subiectum, à propria forma numerum, atque augmentum recipit. Sic, hoc nomen deus non plurificatur, quia nec ipsa deitas augetur. At persona augeri potest, quippe cùm ipsius significatum augeatur. Porrò, significatum huius nominis spirator, ob vnitatem actus, quam habet, nempe spirationem actiuam, multiplicari non potest; duo tamen spirantes, non autem duo spiratores pater & filius dici possunt: nam cùm duo spirantes dicantur; duo certè adiectiua ostenduntur, quorum vnum, alterius dependentiam terminare nequit, cùm sint ambo dependentia, nullumque dependens plenè terminetur, nisi ad aliquod planè independens. Itaque, cùm duo spirantes dicuntur, ex vi profectò sermonis, spiratio, dualitatem non recipit, neque vicissim dualitas, dualitatem multiplicat. Ambo ergo illa adiectiua ad aliquod substantiuum terminantur, sicuti accidentia inuicem coiuncta ad aliquod subiectum. Sensus ergo est, cùm duo spirantes dicuntur; ac duo aliqui, duæ personæ spirantes scilicet numerantur: cùm verò duos spiratores; duos actus distinctos significamus; sed vna eademque est spiratio, vnusque actus amborum: vnus ergo, & non plures sunt spiratores: nam spiratores, quoniam est substantiuum, illius adiectiui duo, dependentiam terminat; & vicissim, illud adiectiuum duo, substantiuum illud determinat. Vnde spiratio, quæ est forma actiua, & penitus vna, per substantiuum sub formæ dualitate designatur: Pater autem, & filius, aut essentia, vel persona, aut vi spiratiua vnus, aut multi spiratores dici possunt. Porrò pater, & filius vnum sunt identicè principium spiratiuum quo, siquidem identicè sunt vna eademque virtus spirandi: spirant enim quatenus vnum sunt, in vi spiratiua, non autem quatenus vnum sunt in essentia, aut persona; alioqui spiritus sanctus spiraret cum illis: est reuera vnum cum patre, & filio eius in essentia. Pater præterea, & filius nō sunt vnum principiū, quod spiritus sancti: principium namque quod suppositum est, pater autem, & filius non vnum, sed duo supposita sunt. neque formaliter vnum principium quo: principium sanè quo, est vis spiratiua: at pater & filius formaliter vis spiratiua esse non possunt: itaque, vt dixi, pater & filius non duo, sed vnus sunt spirator ob causam planè, quam iam dixi: tum etiam, quia pater & filius sunt vnum principium spirandi quo, quod est voluntas. hoc autem principium spirator conuenientissimè explicat, atque enunciat: spiratores verò minimè; destruunt enim principij vnitatem. vnum autem spirantem non dicimus, sicuti vnum spiratorem: alterum enim vt dixi, adiectiuè, alterum autem substantiuè intelligitur. Amplius, omni planè formali entitati, aliquod ens adæquatè illi correspondeat, necesse est: voluntati autem fœcundæ, spirationique actiuæ, pater solus, aut filius correspondere adæquatè non potest: vterque ergo necessarius est, quò adæquata esse possit spiratio: ideo congruentissimè spiratoris nomine exprimitur. vnus ergo est spirator. Sed dicet aliquis, pater & filius spirant vt vnum, vel in quantum distincti. Nam si vna eademque sit in ambobus voluntas, qua quidem concorditer aliquid volunt, concordia autem concordantium suppositorum distinctionem connotet; dubium certè est, an pater & filius huiusmodi certè voluntate, quatenus vna est, & spirent, & vnum

Margin notes: Ratio princi- pij vniuoca in deo. — Pater & filius vnus spirator — Duo spirantes sed non duo spiratores. — Vna virtus spirandi. Vnus actus spirandi. — 1. — 2. — 3. — Si spirant vt vnum, vel vt distincti.

1. *vnum ſint;an potius,quatenus ſint hac voluntate concordes : ſed hoc vltimum planè non admodum approbandum,tenendumq́ eſſe videtur: vis enim ſpiratiua non minus perfecta eſt in patre,quatenus filio origine prior eſt,quàm virtus generatiua: Pater ſiquidem à filio perfectionis nihil accipit, nec ex conſequenti ex filij genitura. In illo ergo priori, vim ſpiratiuam cùm perfectiſsimè habeat, non opus eſt illi amore mutuo, neq; viciſsim*
2. *filio,quo virtutem ſpirandi perfectiſsimè poſsidere queat. Amplius,ſi vis ſpiratiua,mutuo concordiq́ amore opus habet,vt perfecta eſſe poſsit; abſq; dubio perfectior in ambobus reputanda eſſet,quàm in vno,ſeu altero ipſorum. Sed hoc eſt planè erroneum:nam cùm filius illam à patre accipiat, in patre autem perfecta non inueniretur, nec etiam*
3. *in filio,quod eſt impium,& prorſus deteſtandum. Amplius,prior eſt voluntas perfecta, obiectum habens infinitum diligibile, ſibi præſens in aliquo ſuppoſito actionem continente,quàm ſit amor obiecti. ſed voluntas,ſub ratione principij, eſt vis ſpiratiua perfecta. Ergo. ita enim ſe habet principium quo liberum operandi,producendiq́: actu namque nequaquam diſtinguitur libertas : neq; ipſe actus eſt in ſe formaliter liber, ſed denominatio potiùs extrinſeca. Quare,quemadmodũ ſi intellectus,verbi producendi principium ſit;id ei tribuendum non eſt, quaſi mediante actu intelligendi: ſic etiam voluntas,non expectato amoris actu,veluti completiuo principio, eſt perfectiſsimum princi-*

Obiectio. *pium quo. Sed dices,ſi res ita ſe habeat,voluntas ergo diuina ſecundùm ſe, actumq́ volendi eſt prior origine in patre quàm filius:ſimiliter q́ ſpiritus ſanctus creaturæ eſſet productiuum principium:obiectum præterea non concurret cum potentia in diuina productione; potentia enim etiam ab obiecto diſtincta,infinita eſt & libera,ſi fuerit perfecta*

Solutio. *voluntas. Dico,exemplum,quod de creatura adductũ eſt,non eſſe ſimile: etenim,vt artificiatum producitur,proinde eam oportet,& præcognitam,& amatam eſſe à tribus. Ad illud de obiecto,reſpondeo: obiectum,veluti principium ad intra productiuum,neq; etiam ad extra,cum potentia concurrere,ſed vt rationem potiùs producendi:alioqui in patre,reſpectu quidem filij,& in ambobus, reſpectu ſpiritus ſancti, & in tribus, reſpectu creaturæ,duplex inueniretur ad productũ realis relatio, iuxta,ſiue ſecundùm duo planè fundamenta,potentiam, & obiectum ſcilicet, quod planè conſtat eſſe falſum. Liquet ergo patrem & filium,in quantùm vnum,non autem in quantùm diſtinctos, ſpiritum ſan-*

4. *ctum producere. Sanè, aut pater & filius, mutuo amore, quatenus amor abſolutus eſt, ſpirant,aut quatenus eſt mutuus.ſi primo modo intelligas,in hanc oportebit te abſurditatem incidere,vt dicas, vnum eſſe,atq; totaliter, ſeu penitus indiſtinctum, quod planè à veritate abeſt: ſi verò ſecundo modo,aliam etiam,& fortaſsis maiorem non effugies abſurditatem,nempè,vt dicas, mutuum illum amorem, principium eſſe producendi. at, huiuſmodi modus reſpectũ ſonat in amore multiplicato in patre & filio : igitur non tanquam vnum,ſed vt duo potiùs ſpirarent principia. Itaq; voluntas tum in patre, tum etiam in filio completum,perfectumq́ eſt ſpirandi principium : cuius reuera perfectionem non ingreditur aliquis actus amandi,tamen ſi prior ſit in vtroq; quàm actus ſpirandi. Igitur pater & filius,reſpectu principij productiui, vt vnum quidem producunt; reſpectu verò ſuppoſitorum,vt diſtincti,atq; ab inuicem ſeparati:communicat enim pater filio omnia in illo priori originis ſigno,nempe intellectionem,eſſentiam,volitionem eſſentiæ quibus eſt beatus : intellectum etiam, non quatenus eſt fœcundus, quippe cùm illum habeat per productionem intellectui,ſiue memoriæ,vt principio adæquatam: voluntatem autem illi fœcundam communicat,tanquam principium,quo,ſpiritus ſancti producendi: non enim illam accipit per productionem voluntati adæquatam, quia nimirum per motum non proceſsit voluntatis. voluntatem ergo fœcundam filius habet, actumq́ amandi diuinam eſſentiam,& patrem:attamen ille actus,ad voluntatem,quatenus eſt principium quo fœcundum ad ſpirandum,nequaquam ſpectare videtur. Demum pater,& filius, ſpiritui ſancto,quæ ſunt perfectionis ſimpliciter,per illud idem principium totaliter indiſtinctum*

Voluntas in patre,& in filio copletũ principium ſpirandi.

Voluntas fœcunda.

Voluntas fœcunda in filio.

De spiritu sancto.

distinctum communicant omnia. Hæc autem in priori originis signo in patre absolutissima, perfectissima sunt, quibus secundùm se est beatissimus, hoc est, essentia, intellectio, fœcunditas vtriusque sexus, vt dicit Mercurius, id est, fœcundus intellectus fœcundaque voluntas in nostro beatissimo sanctissimoque Pymandro. Sed dicet aliquis, spiritus sanctus est amor iucundissimus, & mutuus: in patre ergo, & in filio est huiusmodi, vt ita dicam, amoris mutuitas, qua spiritum sanctum producunt. Profectò, vis spiratiua, concordiam denotat, amoremque mutuum patris ad filium, & vicissim filij ad patrem, in quibus profectò aliqua habetur distinctio: igitur, quatenus sunt distincti spirant, nam amor mutuus, arguit distinctionem amantium. Respondeo, si amor in deo esset iucundissimus, quia mutuus: igitur, pater, amore, vt in seipso non esset formaliter deus, sed vt in filio potiùs, idque correlatiuè. At, amor, quo pater est beatus, est amor iucundissimus, pater ergo priùs origine beatus dicendus non esset, quàm filius. Amor mutuus præterea in nobis iucundissimus est, quia amati redamatio, siue amoris vicissitudo, desiderium auget amantis: sed hoc non cadit in deum, filium non redamationis, sed propriæ essentiæ causa diligentem. hæc primò amatur à patre, cuius gratia, filium diligit: vt ergo illi sit iucundissimus amor, mutuo amore non indiget. Quando ergo dicitur, spiritus sanctus est amor iucundissimus, conditiones ostenduntur suppositorum spirantium, qui in spirando côueniunt: quoad verò ad principij productiui, naturam spectat, authore August. 5. de trin. 14. Pater, inquit, & filius vnum sunt principium ad spiritum sanctum, sicut pater & filius, & spiritus sanctus sunt vnum principium ad creaturas. sed de his satis.

Obiectio. Amor mutuus an sit in deo. Solutio. 2. Amor iucundissimus. Augustinus.

CAP. V.

Patrem & filium non esse vnum principium spiritus sancti.

Actio est suppositi: igitur duorum suppositorum non est vna actio: spiritus autê sanctus, patris filijque actione producitur: igitur agentes distincti producunt. 1. Amplius, spiritus sanctus est patris ac filij nexus, communisque vnio teste August. 6. de trinit. cap. 5. vel 6. nexus autem eorum est, qui aliquo modo distincti sunt: igitur ab eis procedit, quatenus distincti sunt: & ita non vnum, sed plura sunt principia productiua. 2. Amplius, si producunt in quantû vnum, aut in quantum vnum in essentia, aut in quantum vnum in persona, vel in quantum vnum in vi spiratiua: non in quantum vnum in essentia, alioqui spiritus sanctus seipsum produceret, est enim vnum in essentia cum patre & filio: neque in quantum vnum in persona, sic namque vnum non sunt: neque in quantum sunt vnum in vi spiratiua, alioqui pater duo esset principia, ob duas sanè vires productiuas, quarum altera filium, altera verò sanctum producit spiritum. 3. Præterea, filius non magis conuenit cum patre, quàm spiritus sanctus, vna est omnium diuina essentia: sed pater & spiritus sanctus, respectu alicuius personæ in diuinis, vnum principium nequaquam appellantur: ergo, nec pater & filius. nam si id contingeret, ob aliquam proprietatis vnitatem; pari quoque ratione, ob duas etiam proprietates, pater, vt dixi, duo esset principia, & filij quidem, & spiritus sancti. 4. Ad huc, si pater & filius sunt principium spiritus sancti, aut vnum, quod est pater, aut non: non primum, alioqui filius esset pater: neque secundum, aliter pater, non esset pater. Igitur pater & filius non sunt principium spiritus sancti. 5. Item, si pater & filius sunt vnum principium spiritus sancti; è conuerso etiam dici posset, quòd vnum principium spiritus sancti sit pater, & filius. sed hæc est falsa: hoc enim, quod dico principium, supponat necesse est, vel pro persona patris, vel pro persona filij. sed vtroque modo est falsa: igitur hæc est falsa, pater & filius sunt vnum principium spiritus sancti. 6.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, in diuinis saltem actiones suppositorum sunt, veluti per spirare, & generari denominatorum: nec valet, supposita sunt duo, ergo spirationes duæ; in duobus siquidem est idem spirandi principium indistinctum. Vnde, sicut in duobus potest esse vna scientia, nec sequitur, sunt duo scientes, ergo sunt duæ scientiæ: sic etiam in diuinis sunt duo spirantes, ergo duo spiratores. Præterea phi. authoritas ita intelligenda est: actiones sunt suppositorum, hoc est, singularium. sed tunc nihil ad rem, cùm ad diuina non spectent.*

2. *Ad 2. Quamuis pater & filius sint personaliter distincti, producunt tamen spiritum sanctum, nexum, siue amorem: non quidem vt plura, sed vt vnum; tametsi plura sint supposita, quæ in ipso connectuntur amore, siue nexu, veluti in communi producto, alioqui non connecterentur, si distincta non essent. non habent autem commune productum in quantum distincta, sed in quantum vnum. vnde productum vnum est ab eis, quatenus sunt vnum producens.*

3. *Ad 3. Patrem & filium spirare dicimus spiritum sanctum, quatenus scilicet vnum sunt in virtute spirandi: neq; ex hoc sequitur, patrem duo esse principia productiua, ob duplicem im ipso fœcunditatem existentem: nam vt plura sint producentia, necessaria est suppositorum numeratio: vnus siquidem plures scientes non dicitur, tametsi plures habeat scientias. Itaq;, quoniam vna est patris persona, plura principia seu duo principia ob duplicem virtutem productiuam, dici non potest.*

4. *Ad 4. In diuinis similitudo, & dissimilitudo secundùm essentiam, non autem secundùm proprietates attenditur relatiuas: quam ob causam pater non est similior sibi, quàm filio, sic etiam, neq; filius similior est patri, quàm spiritui sancto. Quando ergo dicis, pater & spiritus sanctus non sunt principium alicuius personæ in diuinis, nec ergo pater & filius. negatur consequentia: diuinarum enim productio personarum, non essentiam, sed proprietates consequitur originis. Cùm autem pater, & filius vnam eandemq; habeant voluntatem fœcundam; rectè, vt vnum principium, spirant tertiam in trinitate personam: hoc autem, quia spiritui sancto tribui non potest; ideo alicuius non est personæ diuinæ principium productiuum.*

Spiritus sanctus non est principiũ productiuum personæ diuinæ.

5. *Ad 5. Pater & filius sunt vnum principium quod est pater, aut vnum principium, quod non est pater. hæc planè duo non sunt contradictoriè opposita, ideo alterum admittere necessarium non est. Cùm enim dicimus patrem & filium vnum esse spiritus sancti principium; hoc reuera, quod dico principium, determinatam suppositionem non habet, sed confusam potiùs, pro duabus scilicet personis simul. ex quo patet in processu argumenti, fallaciam figuræ dictionis absconditam esse, à confusa nimirum suppositione, ad determinatam procedendo.*

6. *Ad 6. Pari facilitate soluitur, vnum certè principium spiritus sancti patrem, ac filium esse confitemur: siquidem hoc, quod voco principium, non pro vna tantùm, sed etiam pro duabus indistinctè supponit personis. Quomodo autem pater & filius vnum sint spiritus sancti principium, quidué sit principium in diuinis, dixi.*

DIGRESSIONIS QVARTAE. CAP. I.

Pater etsi vniformiter, priùs tamen origine spirat quàm filius spiritum sanctum.

X his, quæ paulò antè annotata sunt, iusta, atq; legitima quæstio exoritur, an actus spirandi, siue ipsa vis spiratiua, vniformis sit in patre & filio, necne, an fortaßis aliquo modo originis priùs spiret pater, quàm filius: Pater enim à se habet

habet omnia, filius autem à patre: aliquis ergo ibi esse videtur originis ordo: siquidem inibi est ordo originis, vbi vnum est ab alio; ita vt primum originis signum sit, à quo aliud, secundum verò esse ab alio. Proinde, quemadmodum naturæ, perfectionisq; ordo, non est ipsa natura, siue perfectio, sed habitudo potiùs inter ea, quæ talem ordinem habent; sic etiam ordo originis, non est ipsa origo, sed habitudo inter ea, quæ originibus referuntur. Cæterùm, spiratio, siue actus spirandi trifariam considerari potest, primò in se, deinde vt virtus spiratiua, postremò, vt terminus productus, siue spiratus. Sed his certe modis, vniformitas vbiq; apparet & vnitas, ob actus planè vnitatem. vna est enim spiratio actiua, & vis spiratiua est vna: vnus deniq; terminus spiratus & indistinctus: nec plus, minùsq; ab vno, quàm ab altero. Secus autem res se habet, si supposita spirantia spectes, tunc enim ibi aliquis est prioritatis, posteritatisq; ordo secundùm originem quidem, non autem secundùm naturam. Etenim, supposita spirantia sic se habent, quòd pater à se habet virtutem spirandi, filius autem eandem prorsus à patre nascendo accepit. Pater, igitur propria authoritate id præstat, filius verò authoritatem communicandi, spirandique à patre mutuat, quemadmodum Augustinus in lib. de trinit. apertissimè docet: ex hoc tamen non sequitur, patrem in illo priori priùs filio spirare; alioqui spiritus sanctus, vel bis produceretur, vel à filio non produceretur, quorum vtrumq; falsum est. Ob eam autem causam patrem priùs secundùm originem spirare dicimus; quia nimirum pater sit à se, filius verò à patre; ambo tamen simul spirant. Sed dicet aliquis: pater in primo signo originis habet esse à se, & spirare etiam: tunc autem filius non spirat: si enim spiraret, iam præexistentem spiraret. Sanè, quodcunq; principium productiuum in supposito priori, terminum adæquatum habere intelligitur; in posteriori supposito principium producendi esse non potest. Dico, inter patrem generantem & spirantem similem nequaquam ordinem esse, sicuti inter patrem spirantem, & filium similiter spirantem. Quare intelligendum non est, patrem spirare, antequam filius spiret, sicuti priùs origine generare, antequam spiret, idq; propter principiorum ordinem in producendo: tunc enim pater non generaret, quemadmodum spiritus sanctus filium generare non potest, quippe, qui præintelligitur genitus: huiusmodi autem ordo in diuinis intelligi potest. Inprimis in patre est vtraq; fœcunditas à se: secundò, in patre est primæ fœcunditatis actus, & in filio secunda fœcunditas: postremò, est actus secundæ fœcunditatis à patre, & filio illam fœcunditatem simul habentibus, cum aliquo certè ordine: actus enim in patre est à se, in filio verò, est à patre. Non est ergo ordo originis inter patris filijq; spirationem, quasi in aliquo originis signo pater spiret, filius verò minimè: quippe, qui in eodem originis signo spirent, seruato spirantium ordine: nam pater in secundo signo originis spirat à se, filius autem non à se, sed à patre. Ad confirmationem respondeo, maiorem non esse veram, si illud posterius principium, adæquatum terminum non habeat, antequam aliud suppositum producatur: cui illud, secundùm totam ipsius latitudinem communicatur principium. Sic autem se habet virtus spiratiua, quam pater communicat filio, antequam terminum adæquatum, id est, spiritum sanctum, habeat. Dicis, causa prima plus influit in effectum, quàm causa secunda: ergo spiritus sanctus magis procedit à patre, quàm à filio. Respondeo, quòd prima causa, essentialiter à secunda distinguatur, ipsaq; nobilior sit, ob aliud planè principium agendi; ideoq; maiorem habet virtutem influendi, quàm causa secunda. Verùm huiusmodi ordo, in omnibus producentibus non perseuerat omninò: sunt enim aliqua duo producentia, quæ eadem vi productiua, eodemq; actu producendi, vnũ tertium producunt: Quemadmodum pater, & filius producunt spiritum sanctum. Rectè ergo dixit August. 15. de trinit. in illa summa trinitate, quæ deus est, interualla temporũ non esse, per quæ posset ostendi, aut saltem requiri, vtrum priùs de patre natus sit filius, & postea de ambobus spiritus sanctus. Non possunt prorsus ibi ista quæri, vbi nihil ex tempore inchoatur, vt ex consequenti perficiatur in tempore. Quamobrem, quemadmodum spi-

Primũ signũ originis, & secundum.

Actus spirandi.

Vna spiratio actiua

Vna vis spiratiua.

Vnus terminus spiratus.

Obiectio.

Solutio.

In patre vtraque fœcunditas.

Obiectio.

Solutio.

August.

Spiritus ſanctus non plenius procedit à patre quàm à filio.

dum ſpiritus ſanctus non ante procedit à patre, quàm à filio; ita planè nec plenius, vel magis procedit à patre, quàm à filio. Et 12. de trin. cap. 27. Si de patre & filio procedit ſpiritus ſanctus, cur filius dixit Ioan. 15. de patre procedere? cur putas, niſi quia ſolet ad eum referre, etiam quod ipſius eſt, de quo & ipſe eſt, ſicut ipſe ait: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui miſit me. à quo enim habet filius, vt ſit deus, eſt enim deus de deo; ab eodem etiam habet, vt ab eo procedat ſpiritus ſanctus. Itaq; non plenius, aut prius, ſeu perfectius ſpiritus ſanctus à patre procedit quàm à filio, quamuis filius id habeat à patre, vt ab eo ſpiritus ſanctus, deus ignis procedat.

CAP. II.

Spiritum ſanctum plenius à patre, quàm à filio procedere.

1. August. *SPiritus ſanctus, authore Auguſt. 15. de trin. cap. 17. principaliter procedit à patre, non ergo principaliter à filio, atq; ita non vniformiter omninò. Non fruſtra, inquit, in hac trinitate non dicitur verbum dei, niſi filius: nec donũ dei, niſi ſpiritus ſanctus: nec de quo genitum eſt verbum, & de quo procedit ſpiritus ſanctus principaliter, niſi deus pater. principaliter ergo ſi à patre procedit ſpiritus ſanctus, non vniformiter procedit ab ambobus. huic autem Auguſtini ſententiæ aſſentire videtur diuus Hieronymus in expoſitione catholicæ fidei, Nicæniq; ſymboli: Credimus, inquit, in ſpiritum ſanctum, qui de patre procedit propriè. Item, ſpiritum ſanctum verum deum inuenimus in ſcriptura, & de patre eſſe propriè. Et ita de patre filius, & ſpiritus ſanctus propriè & verè de patre procedit. ergo quod prius. Amplius ſpiritus ſanctus à patre procedit per filium: igitur plenius principaliusq; à patre: Sic enim ſcribit Hilarius 12. de trinitate patrem alloquendo: In ſpiritu tuo, inquit, ex te profecto, & per eum miſſo. Item, ante tempora vnigenitus tuus ex te natus manet ita, quòd ex te per eum ſpiritus tuus eſt, filium tuum vnà tecum adoro, ſpiritum ſanctũ tuum, qui ex te per vnigenitum tuum eſt, promerear. Igitur, ſpiritus ſanctus ſi à patre procedit per filium; plenius ergo atq; perfectius à patre, quàm à filio procedit. Adde, quòd à patre mediatè & immediatè, à filio autem tantùm mediatè procedit: principalius ergo à patre quàm à filio procedit. Amplius, non videtur rationi eſſe conſentaneum, quod paulò ante diſputando confirmauimus, quòd pater prius origine ſpiret: inter ea namq; quæ ſunt vnum, in quantum ſunt vnum, non habetur ordo: ordo enim diſtinctionem præſupponat, neceſſe eſt. ſed pater & filius ſpirant, quatenus vnum ſunt, in ſpirando ergo inter eos, ordo inueniri non poteſt. Profectò, ſi in illo priori, in quo pater eſt prior filio ipſe pater ſpirat ſpiritum ſanctum; fit, vt ſpiritus ſanctus, à patre productus ſit, antequam filius, quod planè conſtat eſſe falſum. Adhuc, pater non eſt prior origine filio, ergo non prius origine ſpirat, quàm filius. Antecedens patet, quia, quod ſummè neceſſe eſt eſſe, ſemper habet eſſe, & ſic in quocunq; ſigno. ſed filius eſt ſummè neceſſarius, ſicuti & pater: in quocunq; igitur ſigno eſt, in eodem, abſq; dubio eſt etiam filius. Præterea, ſi in primo originis ſigno non ſit filius, ſed in ſecundo: migrat ergo de non eſſe ad eſſe, quod profectò ſibi competere nequaquam poteſt. ergo pater non prius origine ſpirat quàm filius. Reuera, tota trinitas in primo originis ſigno conſiſtit, & tota in ſecundo: ſi ergo filius, non eſt in primo ſigno originis; & in ſecundo tamen eſt: in eodem ergo æternitatis inſtanti, eſſe, & non eſſe eidem attribui poſſent, quod prorſus impoſſibile putamus.*

Hieronyn.

2. Hilarius.

Patrem non ſpirare prius origine.

3.

4.

5.

CAP. III.

Soluuntur

Soluuntur argumenta.

D primum, patet quid sit dicendum, ex his certè, quæ superiùs annotaui- 1.
mus hac enim de causa addidit August. principaliter, quia nimirum, quod habet filius, à patre accepit, vt sæpius dixi. Eadem quoq; facilitate Hieronymi argumentum soluitur: propriè namq; à patre procedit, non quidem pleniùs, aut perfectiùs; sed quia pater hoc habet à se, filius verò habet à patre. Ad 2. 2.
præpositio per, quando verbo comparatur transitiuo, præpositionis sub authoritatem connotat, quo sane modo legitur patrem per filium omnia creasse, non quidem veluti per instrumentũ, sed potiùs sub authoritatem demonstrat creantis. sic etiã pater per filiũ, spiritum sanctũ producit. non quidẽ tanquam per principiũ effectiuũ, aut instrumentũ aliquod, sed potiùs, quia id, quod habet filius, à patre accepit. Quã ob causam, pater imediatè spirat, vtpotè à se habens virtutẽ spirandi; mediatè verò, quia dat filio virtutẽ spiratiuã. ex hoc autem nulla oritur imperfectionis, perfectionisq; deformitas, aut aliqua actus diuersitas, sed potiùs alius modus habendi. Etenim, si spiritus S. procedit à patre per filium, sed filius habet esse per generationem; priùs ergo generatur filius, quàm procedat spiritus sanctus, atq; ita processio spiritus sancti nõ esset æterna. itaq; illa præpositio per, sub authoritatem ostendit. Ad 3. maior est vera ex parte illius, in quo sunt vnum: non 3.
autem ex parte modi habendi illud vnum, cùm sit alius, atque alius. Ad confirmationem dico, consequentiã valere, si de priori originis signo intelligas, quod est in primo signo naturæ; non valere autem, si sermo fiat de priori signo originis, quod est in secundo signo naturæ: etenim signa originis, secundum duplex naturæ signum intelligenda sunt: primum autem naturæ signum est fœcunditas intellectiua, in duoq; diuiditur originis signa: in primo quidem est dicere, in secundo verò est dici. Porrò, secundum signum naturæ est fœcunditas voluntatis, quæ etiam in duo originis signa diuiditur: in primo autẽ est spirare, in secundo autem spirari. itaq; in primo signo naturæ, pater, filium producit, filiusq; producitur, antequam in secundo signo & pater intelligatur spirare, & spiritum sanctum spirari. Ad 4. negatur antecedens, & ad probationem dico, quòd summè necesse est, pro quocunq; durationis signo esse habeat: non autem necesse est illud habere pro quocunque originis signo. Ad 5. negatur consequentia, signa enim originis sunt 4. 5.
permanentia; ideo in eis nullus transitus esse potest: & ad probationem dico, de filio dei esse & non esse cum determinatione verificari posse, videlicet non esse, & esse ab alio, quæ planè sibi inuicem non opponuntur: bene autem esse, & non esse simpliciter. Sed dicet aliquis: nunquid pater, & filius sint natura priores spiritu sancto? nam si spiritus sancti productio, secundùm volitiuam fœcunditatem fit, productio autem tam actiua, quàm passiua filij, secundùm fœcunditatem intellectiuam, quæ natura prior est volitiua: ergo, natura, illam antecedere videtur. Sanè, naturæ ordo bifariam considerari potest: vno quidem modo, vt idem sit ordo naturæ .i. qui inter naturas habetur, cuiusmodi planè in diuinis esse non potest, in quibus est vnica natura: alio verò modo, ordo naturæ .i. ordo perfectionum naturalium, seu proprietatum, quem in diuinis esse, dubium non est illis, qui inter perfectiones, aut proprietates diuinas, aliquam distinctionem collocant: si enim distinctæ non essent, vtiq; ordine carerent, atq; ita confusæ dicerentur. Itaq; in diuinis ordo est naturæ, quippè, quum inter diuinas perfectiones, proprietatesq; vnius sit ab alia naturalis præsuppositio, siue processio: inter autem generationem actiuam, & spirationem actiuam in patre, non est propriè originis, sed naturæ ordo: vbi enim est ordo originis; ibi planè est hoc ab hoc, siue vna persona ab alia: sed inter generationem actiuam, & spirationem actiuam in patre, non est hoc ab hoc, quia in patre nihil est originatum, (vt ita dicam) aut originem ab alio ducens: igitur non est ordo originis. esse autem ibi ordinem naturæ, liquet. Etenim, quoties aliqua sunt ordinata secundùm

Spiritus sanctus principaliter procedit à patre.

Spiritus sanctus per filiũ producitur.

Signa originis, & signa naturæ.

Si pater & filius sint natura priores, quàm spiritus S.

primum & secundũ signũ naturæ.

naturæ ordinem, quicquid in primo naturæ signo habetur; illud certè priùs iudicandum
1. est quocunque, quod in secundo naturæ signo inuenitur: sed fœcunditas intellectiua est primum signum naturæ, volitiua verò, secundum, generatio autem actiua est in primo, spi-
2. ratio autem in secundo: igitur, aliquo naturæ signo distinguuntur. Generatio præterea actiua, patri quidditatiuè competit, vtpote eius personæ constitutiua, spiratio autem actiua, alicuius non est personæ constitutiua. in naturali ergo intelligentia, generatio actiua in patre, spirationem actiuam præcedit. De generatione autem passiua in filio, at-
3. que spiratione actiua, simile est iudicium. Adhuc, quando aliqua duo, sunt simul natura, quidquid est prius natura vno, reliquo etiam prius natura reputatur: sed spiratio actiua, & spiratio passiua sunt simul natura, pater autem, & filius, sunt priores natura
Obiectiones. spiratione actiua: ergo sunt priores natura spiratione passiua, & ex consequenti spi-
1. ritu sancto. Sed arguet aliquis: spirans, & spiratum sunt simul natura: sed pater & fi-
2. lius sunt spirantes, & spiritus sanctus est inspiratus: igitur sunt simul natura. Amplius, pater producens filium, non est prior natura filio: ergo, nec pater & filius pro-
3. ducentes spiritum sanctum, spiritu sancto natura priores sunt. Iterùm, filius non est prior natura spiratione actiua: ergo nec spiratione passiua, & ex consequenti, nec spiri-
Solutiones. tu sancto. Antecedens autem patet, nam spiratio actiua est in patre, filius autem his,
1. quæ in patre sunt, prior dicendus non est: ergo quod prius. Dico ad primam, maiorem veram esse de spirante formaliter sumpto, quatenus est spirans, non autem de supposito,
2. quod est spirans. Ad 2. negatur consequentia, non enim est simile: pater enim per filij productionem constituitur in esse personali, spiratio autem actiua, intelligitur quasi ad-
3. uenire suppositis constitutis. Ad 3. negatur antecedens, & ad probationem, dico ad maiorem, spirationem actiuam in patre non esse, illius personæ constitutiuam; sed tanquam posteriorem natura, veluti sibi aduenticiam. dicere ergo filio esse posteriorem, nullum est aut sequitur absurdum. Itaque quomodo pater & filius vniformiter spirent spiritum sanctum, & quænam in illis diuinis, sanctissimisque personis naturæ, originisque prioritas sit, dixi.

CAP. IIII.

Productiones diuinas, nempe generationem passiuam, & spirationem passiuam, formaliter distingui.

Diuini Spiritus productio, qui ex patre, filioque procedit, natiuitas illa dicenda sit, necne: an processio absoluta: quæuè sit illarum productionum distinctio, distinctionisque causa, & origo; scire non parui profectò est negotij: tum ob arduam rei difficilemque cognitionem, tum etiam, ob sapientum, qui admodum huius extiterunt scientiæ præclarissimi interpretes, va-
Augustinus. rias, diuersasque sententias. Vnde, inquit Aug. 15. de trinitate, spiritus sanctus cùm à patre
Spiritus Sanctus filius nō dicitur. filioque procedit, amborum tamen filius non dicitur: in causa autem est dissimilis modus procedendi. Spiritus enim sanctus procedit, vt datus, authore eodem August. libro 5. de trinitate: Filius verò, vt genitus. hanc ob causam non dicitur filius; quia neque natus est sicut filius, neque factus, vt per dei gratiam in adoptionem nasceretur, sicut & nos. Eandem quoque profert sententiam contra Maximinum: De patre, inquit, est filius, de patre est spiritus sanctus: sed ille genitus est, iste procedens; ideo ille filius est patris, de quo est genitus; iste autem spiritus est vtriusque, quoniam de vtroque procedit. Diuinas ergo productiones, seipsis formaliter esse distinctas, Augustinus apertè lucidèque docet: generatio enim seipsa formaliter generatio est, & spiratio similiter, seipsa est spiratio. Quam ob-

 De spiritu sancto.

Quamobrem, ex rationibus eorum formalibus, generationem, spirationem esse, quocunque alio circumscripto, est impossibile. Non est ergo quærere, quibus hæ distinguantur productiones: quandoquidem hæc potissima sit causa, quòd nimirum tota vnius ratio formalis, eadem alterius non sit omninò. Ad hunc modum Augustinus loquitur 15. de trinit. cap. 27. Sic enim videbis, inquit, quid distet natiuitas verbi, à processione: ibi certè docet, ex processionum distinctione, distinctionem proficisci personarum. hoc idem docet 5. de trinit: cap. 9. vel 32. vbi distinctionem personarum per distinctas emanationes ostendit. Sed dicis: emanationes non sunt à se: ergo non distinguuntur à se. tenet consequẽtia: à quo enim aliquid habet entitatem, ab illo etiam habet vnitatem: vnum namque, & ens, authore philosopho 2. met. conuertuntur. Dico, distingui formaliter, esse se totis distingui, etiam si per impossibile, à sua ratione omne prorsus aliud circumscriberetur. Quare, si per impossibile, personæ diuinæ, seu productiones, principium non haberent ab inuicẽ; se totis adhuc distinguerentur, primoque essent formaliter distinctæ, atque diuersæ. Distinctæ ergo emanationes in diuinis, distinctas ostendunt personas. Sanè, productio naturalis, & libera, ex suis principiis distinctis, quæ sunt natura, & voluntas, originaliter distinguuntur, simulque concurrere, est impossibile. distingui prætereà originaliter, ex aliquibus ipsis prioribus proficiscitur: sed ipsis prius est nihil, nisi essentia, memoria, & intellectus, à quo possent distingui: sed ex essentia non potest esse distinctio, alioqui infinitæ essent productiones; essentia enim, quoniam est infinita, quadam determinata principiorum multitudine claudi, seu concludi non potest: igitur, productiones diuinæ seipsis distinguuntur. Ex his etiam liquet, quam ob causam spiritus sanctus ingenitus, aut genitus dici non possit: quemadmodum August. ad Orosium, Dial. 2. quæst. 2. cap. 26. clarissimè docet: Spiritum sanctum, inquit, nec genitum, nec ingenitum fides certa declarat: quia si dixerimus ingenitum; duos patres videbimur affirmare: si autem genitum, duos credere filios culpamur. Et 15. de trinit. Pater, inquit, solus non est de alio; ideo solus appellatur ingenitus. Verùm huic Augustini sententiæ obuiare videtur Hieronymus lib. 5. de trinitate cap. 7. Spiritus sanctus pater non est, inquit, sed ingenitus, atque infectus: pater non est, quia patris est, & in patre est: processionem habet ex patre, & non natiuitatem. Verùm, alio modo Hieronymus nomen ingeniti, alio verò Augustinus accepit. Ingenitum enim, Augustinus intellexit .i. de alio non procedentẽ, quod planè patris est solius: Hieronymus verò ingenitum, hoc est, non de alio genitum putauit, atque ita nulla est inter eos controuersia. Itaque, si ingenitum priuationem sonet; in deo esse non potest, in quo nulla prorsus inuenitur priuatio. si verò negationem, aut illa certè extra genus ponitur, aut nullum sibi determinat ens; sicque enti, & non enti conuenire potest, cuiusmodi in deo esse non potest, veluti alicuius personæ proprietas. hoc modo chimæram ingenitam appellamus, vel nihil. Porrò, si negationem in ente significet; deo vtique conuenire potest; tunc enim ingenitum idem est ac per generationem non communicatum, siue productum: sub quo planè modo significandi, pater, spiritus sanctus, denique essentia diuina comprehenduntur. At, si ingenitum illud sonet, quod omni productione caret, tunc, absque dubio; spiritus sanctus ingenitus dicendus non est: à patre enim filioque procedit. Verùm aliqui, productiones diuinas, ex terminis formalibus distingui, probare conantur, vt patebit in capitulo sequenti.

Generatio nõ est spiratio.

Augustinus.

Obiectio.

Solutio.

Distinctæ emanationes indicãt distinctiones personarum.

Spiritus Sanctus non dicitur ingenitus Augustinus.

Ingenitũ non eodẽ modo accipitur à Hieronymo, sicut ab Augustino

CAP. V.

Productiones diuinas, aut ex terminis formalibus distingui, aut quia vna sit ab vno, altera verò à duobus.

Motus,

1. Motus, authore philos. 5. phys: terminis distinguuntur: igitur, & diuinæ productiones. nam & si motus non sint, neq; mutationes; viæ tamen sunt
2. ad personas, quæ realiter ab inuicem distinguuntur. Amplius, productiones ex diuerso originis modo distinguuntur, non ergo se totis: siquidem spiritus sanctus in hoc à filio personaliter distinguitur, quia nimirum ab alterius origine distinguitur: Originis autem differentia est, quòd filius sit à patre, spiritus autem sanctus à patre, & filio: alio enim modo processiones distingui non possunt.
3. Iterùm, productiones diuinæ, ex suis principiis distinguuntur: non ergo ex seipsis totis. Antecedens notum est: nam voluntas, & intellectus principia sunt productiua in diuinis, ex quibus certè pendet tota productarum personarum distinctio: ergo. Verùm ad

Solutio primi. primam aliquorum sententiam respondendo assero, eā esse falsam: emanationes namq; ex terminis esse non habent: termini planè ex seipsis esse formaliter habere nequeunt. si igitur, ex terminis esse non habeant, nec ergo distinctionem; ab eodem certè, & esse habetur, & distinctio.
1. Illud præterea 5. phys: oppositum sapit: motus siquidem ideo ex terminis distinguuntur, quia formæ fluentes eiusdem sunt rationis cum formis terminantibus: sed in diuinis non est huiusmodi fluxus, eiusdem rationis cum termino, nec est via, quasi fluxus eiusdem rationis cum terminis formalibus, quippè, cùm terminus formalis sit diuina essentia: illa autem productio, quæ est quasi via, est relatio: igitur, diuinæ productioues ex terminis non distinguuntur.

productiones non distingui à terminis. Amplius, quod est prius, ex suo posteriori originaliter non distinguitur; sed magis è conuerso: sed productiones actiuæ priores
2. sunt suis productis: ab illis ergo non distinguuntur. Sanè, quod non est ab aliquo originaliter; ab ipso originaliter non distinguitur: ab eodem enim est esse, & distingui; sicuti ab eodem est aliquod esse ens, & vnum: sed productiones actiuæ non sunt ex terminis productis; imò contrario modo se habent: ergo quod prius.
3. Item motus distingui specie ex terminis, in omnibus non est omninò verum: diuersi planè motus specie, vt dicitur 5. phys: ad idem vbi specie esse possunt, saltem motus rectus, & circularis, saltatio, ambulatio, & quæ sunt generis eiusdem.
4. Terminus præterea, est posterior motu: sicuti effectus eius: non ergo originaliter ex termino distinguitur. Ex his ergo patet, diuinas productiones ex terminis minimè distingui, vt illi aiunt. Ad argumenta secundæ sententiæ

Solutio secundi. dico: rationi non esse consentanea nec etiam diuini Augustini doctrinæ proxima, atque conformia.
1. Sanè, si sciscitari liceat causam, ob quam, vna ex diuinis processionibus ab vna sit, & non à duabus personis, altera verò contrario modo se habeat; profectò alia inueniri non potest, nisi quia eiusdem non sunt rationis: præintelligitur ergo illarum distinctio, antequam vnam ab altera procedere intelligamus.
2. Intellectio præterea, volitio, atq; essentia, non eiusdem essent in filio, & spiritu sancto rationis: nam filio ab vno, spiritui autem sancto à duobus communicatur.
3. Item, si spiritus sanctus non procederet à filio; adhuc tamen à filio distingueretur, vt antea disputando confirmauimus. causa ergo distinctionis non est ab vno, vel à duobus productio.
4. Albedo etiam in lapide, & in equo est principium mutationis visus eiusdem rationis: ita (si licet sic loqui) diuinæ productiones, siue ab vno, siue à duobus proficiscantur, eiusdem planè rationis esse videntur.
5. Adhuc, si res ita se haberet, tunc in diuinis, & quarta, & quinta, deniq; plurimæ constitui possent personæ, quarum vna à duabus, altera à tribus, altera à plurimis
6. personis procederet, quod reuera absurdissimium est. Item, omnis distinctio ad aliqua reuocanda est, quæ sunt primò diuersa, quæ: inquam, si per impossibile, ab aliis omnibus essent discreta; adhuc tamen distincta apparerent. Porrò, illa distinctio non est suppositorum vnitas, vel pluralitas: nam his circumscriptis, manet integra, & discreta. Processio ergo ab vno, vel à duobus non est prima diuinarum distinctio personarum.

Obiectio. Sed dicis, emanationes diuinas per relationes oppositas distingui, prioris scilicet & posterioris; quia nimirum vna, est altera prior.

Solutio. Dico, distinctionem huiusmodi primam dici non posse.

 De spiritu sancto.

non posse: causa enim afferenda est, quare vna naturaliter, est altera prior: nec alia mihi videtur, nisi, quia ista productio est talis, illa verò talis. Relatio præterea, per relationem præcisè, primoq; non distinguitur, non enim primò refertur. quoniam autem huiusmodi emanationes, relationes sunt; per relationes prioris, & posterioris ab inuicē primò non distinguuntur. Etenim, istæ relationes aliæ sunt à relationibus originis: relatio siquidem originis inter producens, & productum, prioris verò & posterioris, inter originem & originem inuenitur: ergo quod prius. nam quomodo huiusmodi relationes distinguuntur, vt per eas, oppositæ relationes distinguerentur? minus enim illæ videntur distinctæ quàm oppositæ: in vna namq; , atq; eadem persona inueniuntur, vtpotè in persona patris: istæ autem in aliqua inueniri nequeunt: neq; enim est aliqua persona, quæ duobus modis producatur. igitur, huiusmodi emanationes distingui, manifestius est, quàm ex parte producti principij relationes oppositas. velle ergo istarum distinctionem per illas ostendere, perinde est, ac rem notissimam, per rem minùs notam, imò obscuriorem, dilucidare. Relationum distinctio. *Ad id, quod superiùs adductum, quòd huiusmodi distinguantur penes principia secundùm rationem distinctam, nempè penes naturam, & voluntatem, à quibus distinctæ emanationes procedunt, tametsi in diuina essentia sola ratione distinguantur: sed hæc quoq; est infirma, imbecillisq; sententia.* Solutio tertij. 1. *Etenim, sicut se habet ens reale ad ens rationis; ita planè distinctio realis ad distinctionem rationis: sed ens reale, non præsupponit ens rationis, quia scilicet maius ens, minus præsupponat, non est necesse, alioqui ens rationis, omne ens reale præcederet: distinctio ergo realis, rationis distinctionem nequaquam præsupponit, neq; ab ipsa dependet.* 2. *Amplius, si res ita se haberet, vt isti sentire videntur; reuera intellectus, & voluntas essent entia diminuta, atque ita, respectus formaliter dicerent tantùm: sed ens diminutum, & secundùm quid, ac tantū in intellectu entis, simpliciter, ac realiter existentis, cuiusmodi sunt verbū, & spiritus sanctus, origo esse non potest: ergo quod prius.* 3. *Iterùm, ens, quod omninò necessarium non est, entis prorsus necessarij, origo esse non potest: sed ens rationis respectu diuinarum productionum, tale esse reputatur: igitur, huiusmodi opinio, quæ distinctionem rationis, principiis realiter producentibus præsupponere videtur, rectæ rationi nequaquam congruit, neq; sanam ostendit philosophiæ artem.* Essentiam diuinam esse immediatū principium vtriusque emanationis argumentis ostenditur. *Sed dices, essentiam diuinā, vtriusq; esse emanationis principium: illimitatio enim, atq; vnitiua aliquorum continentia, ab illimitata continentia causalitatem, seu ipsorum actiuitatem non aufert.* 1. *cùm igitur diuina essentia, limite careat, & ex consequenti infinita simpliciter sit: etiamsi intellectum, voluntatemq; vnitiuè, distinctèq; contineat; in istas tamen productiones, distinguendi potestatem habet, ac si in seipsa distincta esset.* 2. *Amplius, si intellectus & voluntas formaliter, & ex natura rei distinguuntur; huiusmodi sanè distinctionem, in diuinæ essentiæ vnitatem immediatè reducere, necesse est, quæ sub certa quidem multitudine, huiusmodi sibi perfectiones determinat. ad ipsam ergo, sine aliqua prima distinctione, istæ duæ actiones actiuæ, immediatè reduci possunt. His ergo, atq; similibus arguunt, qui diuinam essentiam, vtriusq; emanationis immediatum contendunt esse principium. sed his obuiare possunt, non vna, sed plures propemodum rationes.* Solutio. 1. *Sanè, si essentia diuina ita se habeat, neutra sanè productio, ex natura rei libera, sed merè planè naturalis vocabitur: actus enim voluntatis productiuus, seu operatiuus, si non est liber in se formaliter, est vtiq; in se naturale quiddam. Sanè, actio volendi in nobis, non est formaliter libera, sed ipsa voluntas; actio namq; illa quædam est forma naturalis, non autem quippiam, seu aliquod intellectuale, quod quidem ad opposita ferri queat, iccirco libera dicenda non est. si ergo, immediatum distinctionis principium, diuina reputatur essentia; nulla prorsus in diuinis productio libera diceretur: quidquid enim generat ipsa volitio, naturaliter generat, natura autem est principium motus, quatenus actum dicit: porrò, ante actum diuinæ naturæ, actum, inquam, productiuum, nulla est in na-* Diuina essentia non est immediatū principium productionis.

tura distinctio omninò; sed natura, atque essentia in sua tantùmmodo, vt ita dicam, nuditate. non est ergo ibi aliquid, ex quo, veluti ex principio, libera emanet productio: ambæ igitur productiones naturales dicerentur, quod planè vniuersam euertit theologicam
2. veritatem. Amplius, eiusdem principij duo producta simpliciter adæquata esse non possunt: sicuti duo obiecta eiusdem nequeunt esse potentiæ. Quare, si essentia diuina immediatum extiterit distinctionis principium; duo vtique habebit producta simpliciter
3. adæquata. Item, quodlibet principium perfectum, eiusdem existens rationis, habet, vel habere potest aliquod productum sibi simpliciter adæquatum, suæ reuera non repugnat naturæ productum habere perfectum, & ex consequenti sibi adæquatum. cùm autem essentia diuina in seipsa indiuidua sit, atque indistincta; vnum certè haberet productum sibi adæquatum, atque ita non duo; sed vnum tantùmmodo in diuinis inueniretur productum, quod prorsus falsum est: essentia ergo in diuinis productionibus, non est immediatum distinctionis principium. Ad rationes autem illius sententiæ dico: & ad primam

Rationes soluuntur.

1. quidem nihil, etiamsi illimitatum extiterit, atque infinitum, simplexque & indiuisibile, in duas posse productiones, quarum vna sit naturalis, altera verò libera; vnicum namque atque simplex principium natura est, aut voluntas, simulque in idem concurrere nequeunt: Cùm ergo dicis, ab infinito, ob huiusmodi vnitiuam continentiam nihil perfectionis aufertur, negatur assumptum: aufertur enim propria ratio vnius perfectionis simpliciter, imò omniũ propemodũ perfectionũ simpliciter, ex suis planè proprijs rationibus forma-
2. libus proficiscientiũ, quas in vna ratione saluari, denique in vno aliquo contineri, est impossibile. Ad 2. negatur similitudo, nã intellectus & voluntas, si distincta ponantur, quoniã in essentia naturaliter sunt, ad illius vnitatẽ reduci, necessarium non est; productiones siquidem non sunt, neque producta, vt ad distincta principia reducantur: ad vnum tamen, nempè ad diuinam essentiam, quæ respectu ipsorum principium non dicitur, reduci reuocarique oportet. Sed de his satis dictum sit. Deinceps audiamus quorundam argumenta, qui nituntur probare, spirationem generationem esse.

CAP. VI.

Quòd spiratio sit generatio.

1. Omnis productio, quæ ad substantiam terminatur, generatio appellatur: in hoc enim generatio ab alijs mutationibus differt, vt clarissimè multis in locis philosophus docere videtur: sed vtraque diuina productio, ad substantiam terminatur: ergo vtraque generatio dici potest. Sanè, mutationes, & motus, authore philoso. 5. phy: per terminos formales distinguuntur: sed formalis terminus spirationis, est idem prorsus cum diuinæ generationis termino: est enim diuina essentia & spirationis, & generationis actiuæ terminus: quemadmodum in primo
2. libro demonstraui: spiratio ergo est generatio. Amplius, quæcunque sunt vniuoca, eiusdem planè sunt rationis: sed generatio & spiratio sunt vniuocæ productiones, si ad patrẽ comparentur: igitur, sunt vniuocæ inter se: nam quæcunque vni, & eidem sunt eadem; inter se quoque eadem esse probantur. vna est ergo productio diuina, non duæ: sicque inter illas
3. nulla esse videtur distinctio formalis. Adhuc, ab eodem simplici, vniformiter se habente non est nisi vnum: sed suppositum primo est vnicum simplex, vniformiter se habens: generatio ergo à spiratione, non distinguitur. Reuera, quod ab alio realiter distinguitur, ad ipsum quoque referri, necesse est; distinctio enim, respectiuum potiùs quàm absolutum sonat. at, generatio realiter ad spirationem non refertur: nam vel seipsis hoc fieret, atque ita relationes essent oppositæ, quod falsum esse omnibus constat: vel alijs relationibus, sicque in relationibus diuinis realibus processus esset in infinitum. spiratio ergo, est generatio, ab

ratio, ab eaq; nullatenus differt. Præterea, Differentia realis, quoniam perfecta est, à differentia rationis, quæ est imperfectior, minimè dependet; sed principiorum differentia quæ in diuinis productionibus habetur, natura est, & voluntas, quæ ratione tantùm differunt nam absolutorum realem differentiam, diuina simplicitas non patitur, alioqui inter intelligere, & intellectum in deo, realis esset relatio, & ex consequenti distinctio realis. Profectò, vbicunq; intellectus, ex natura rei ab intelligere distinguitur; intellectus absq; dubio intelligere recipit, vel ratio est ipsum recipiendi, relatio vtiq; ibi est realis recipientis ad receptum scilicet, quæ planè diuinis conuenire nequeunt. Igitur productiones diuinæ realiter minimè distinguuntur. Adhuc, quod æquè est necessarium, æquè etiam 4.
est naturale: sed spiratio, siue spiritus sancti productio, æquè est necessaria: igitur æquè est naturalis. vna ergo ab altera non distat. Sanè, natura siue essentia diuina, in spiritus sancti productione, principium est principale: igitur, illa est naturalis, & consequenter generatio potiùs, quàm spiratio dicenda est. Adde, quòd voluntas, quæ est spiritus sancti productiuum principium; ita certè perfectio est naturalis in diuinis, ac intellectus: æquè igitur naturaliter producit. Ex his ergo, atq; his similibus liquet, spirationem generationem esse. 5.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

AD primum dico, maiorem esse veram de productione, quæ est per modum naturæ, non autem de illa, quæ est per actum voluntatis: non enim sufficit terminus, sed modus quoq;, generationi congruere debet, vt aliqua productio, generatio vocetur. Quoniam autem spiritus sanctus, per modum voluntatis procedit; hac de causa, illius productio, generatio non dicitur: sunt namq; nonnulla, quæ formaliter ab inuicem differunt, veluti homo ob suam rationalitatem à bruto formaliter distat: nonnulla verò, siue eadem, originatiuè, per sua vtiq; principia productiua, à quibus esse habent distinctum; sic homo à belua distinguitur: interdum declaratiuè, vtpote per accidentia, suasq; operationes. Ex his ergo ad propositum redeuntes, dicimus, quòd licet spiratio actiua & generatio in patre eadem sit, quia vna est ibi realitas; differunt tamen formaliter, eò quòd vna est naturalis, altera verò libera. Spiratio quoq; actiua in filio eadem est cum filiatione, quia nimirum vna est filij realitas, differunt autem formaliter: filiatio siquidem in patrem tendit, spiratio verò in spiritum sanctum. Porrò, spiratio actiua in patre & filio vna est omninò, tum realiter, tum etiam formaliter: spiratio verò passiua, formaliter differt à generatione passiua, alijsq; omnibus originis relationibus, sunt quidem ei disparatæ, & oppositæ, deniq; prorsus incompossibiles. Porrò, ille triplex modus distinguendi in diuinis productionibus inuenitur: nam generatio, & spiratio seipsis formaliter distinguuntur: secundùm enim rationes formales, vnam esse alteram est impossibile. originatiuè verò, ob diuersa principia productiua, quorum vnum est naturale, alterum autem liberum. manifestatiuè quoq; ob supposita producta, ex illis sanè apparet, diuinarum productionum distinctio. Itaq; in natura diuina duæ sunt productiones, alterius quidem rationis, idq; ob summam, atq; absolutam diuinæ naturæ perfectionem, quæ non vno; sed duobus planè modis sese communicare studet. Ex hoc autem inferre non licet, diuinam generationem mutationem esse: diuina siquidem generatio sub productionis ratione intelligenda est, cuius termini sunt producens, & productum. Illa ergo generatio præcipuè naturalis dicenda est, cuius habitudo inter producens, & productum est naturalis, modusq; etiam communicandi naturalis, non liber nominatur. Verùm, cùm huiusmodi modus naturalis, spiritui sancto nequaquam conueniat, vt sæpè dixi; ideo illius spiratio, generatio dici non potest: nec quicquam

Triplex modus differẽdi. Formaliter. Originatiuè. Manifestatiuè.

Spiritus sancti productio non est generatio.

quicquam prodest, id, quod in confirmationem assumitur, quippè, cùm non solùm terminus; sed modus communicandi necessarius sit, vt generatio dici possit. 2. Ad 2. diuinæ productiones sunt quidem vniuocæ nominaliter, vt ita dicam: quemadmodum solemus dicere, quòd generatio equi sit ab equo, & leonis, à leone: non sunt tamen vniuocæ aduerbialiter, sicuti Socrates & Plato sunt vniuocè homines. neq; etiam eiusdem sunt rationis specialis; alioqui plures esse non possent, sed communis tantùm. Ad confirmationem dico, quòd si duo vni tertio illimitato comparentur, ex vnione, qua in tertio conueniunt; eadē inter se vnio non sequitur. Pater enim duplicem habet fœcunditatem: quælibet autem productio, propriam intuetur fœcunditatem, ex qua proficiscitur: proinde illimitatum quiddam, atq; indeterminatum pater dicitur; si ad determinata, hoc est, ad diuinas productiones comparetur. Quare, non sequitur, diuinas inter se productiones vniuocas esse, quia nimi um respectu tertij, in quo conueniunt vniuocæ sint. Sed dicet aliquis:

Obiectiones. 1. si productiones alterius sint rationis, non autem vniuocæ; productionum quoq; termini alterius erunt rationis, vt in quinto phys: legitur. at, tunc termini, alicui tertio nequaquam vniuoci erunt, ob distinctionem plane formalem, quæ inter illos esset ponenda, quod reuera falsum est. igitur, ex opposito arguendo, si termini alicui tertio vniuoci sint; productiones quoq; inter se erunt vniuocæ. 2. Amplius, intellectus & voluntas, quatenus sunt operatiuæ potentiæ, in obiectis distinctionem exigunt formalem, eandemq; profectò in obiectis distinctionem producturæ essent, si respectu illorum, potentiæ essent productiuæ. Cùm ergo termini productiui, huiusmodi distinctione opus habeant; termini vtiq; vniuoci dicendi non sunt. 3. Item, productum per intellectum, ex suæ quippe productionis virtute, notitia genita appellatur: productum verò per modum voluntatis, amor procedens nominatur. sed hæc inter se alterius rationis formaliter esse videntur: ergo quod prius.

Solutiones. 1. Respondeo, propositionem veram esse dicimus, si forma fluens, secundùm quam est motus, eiusdem esset rationis cum forma terminante: motus enim eiusdem est rationis cum forma fluente. at, productio diuina, non est fluxus aliquis, neque forma fluens, deniq; neq; eiusdem rationis cum forma, quæ est productionis formalis terminus, aliquod enim essentiale est: productio verò, relatio formaliter: iccirco, ex productionum distinctione obiectorum, siue terminorum, formalis nequaquam sequitur distinctio.

Obiectio. Dices, primi termini, .i. termini formales, nequaquam vniuoci essent, eò quòd productiones non sunt vniuocæ; atque ita personæ, quæ primi termini dicuntur, tum in se, tum etiam in tertio vniuocæ esse non possent.

Solutio. Respondeo, productionem, formaliter diuinam essentiam non includere, personam verò illam formaliter includere: persona namq; non solùm est proprietas, siue relatio, verùmetiam in natura diuina, hypostasis subsistens. sic Socrates, non tantùm indiuidualem naturam complectitur; sed etiā humanam. Quare, & si primi termini, productiones complectantur; non sunt tamen eiusdem adæquatæq; rationis, quippe, qui non solùm relationes, verùmetiam absolutum .i. diuinam includant essentiam. Non ergo opus est illis huiusmodi, ac tali distinctione, qua planè opus est productionibus; vt si quædam aliqua distinctiua includant, tantùm distingui, sicut & illa, nullo certè modo necessarium esse puto. Ad illud de potentijs dico, potentias operatiuas, obiectum formale distinctum non exigere: vnum enim, atque idem est tum diuini intellectus, tum etiam diuinæ voluntatis primum & formale obiectum, in quo vtraq; potentia, secundùm eandem primi obiecti rationem formalem beatificatur; nulla quippe essentialis perfectio primò diuinum beatificat intellectum, deinde diuinam ipsius voluntatem. non ergo in obiectis, vt sunt potentiæ operatiuæ, distinctio formalis quærenda est: nec etiam in potentijs, quatenus sunt productiuæ. Ad aliud dico, argumentum, si in se aliquid probet, hoc tantùm probare, nempè spirantis, & spirati distinctionem, vel generationis, & spirationis.

Obiectio. Dicis, notitia quatenus est actualis, alterius est rationis à memoria, & amor similiter à voluntate, vt est actus primus. Quam ob causam,

causam, si productionum, hoc est, notitiæ & amoris terminis, formalis distinctio tribuitur; absque dubio, productiuo principio est tribuenda, qua à termino formali producto distinguitur: atque ita, in vnaquaque productione, æquiuocatio inuenietur. Respondeo, id, quod superiùs dictum est, genitum scilicet ex vi generationis suæ, notitiam esse actualem, bifariam intelligi posse: aut secundùm originis, aut verò secundùm adæquationis primitatem. Sed primus quidem modus admittendus non est, alioqui tres personæ non essent, vniformaliter Deus; essentia enim in patre quasi priùs esse intelligitur, quàm alicuius perfectionis principium, seu fundamentum esse intelligatur. Quare, si in filio, ante essentiam, præintelligatur notitia; tunc planè filius priùs haberet notitiam, quàm essentiam, & ex consequenti non esset idem Deus cũ patre Secundus autem modus probabilis est: essentia enim diuina in qualibet persona, est cuiuslibet essentialis perfectionis primum fundamentum. Porrò, prima persona virtute memoriæ fœcundæ, productione adæquata, secundam producit, quæ est notitia actualis, suo adæquata principio productiuo: sic etiam spiritus sanctus, vt amor actualis, suo adæquatus principio. Dicis, quòd vniuocatio, seu æquiuocatio ex primitate adæquationis magis pendet, quàm originis: nam & si Sol sit substantia, & vermis etiam: non ob id tamen, vniuoca appellatur generatio vermis à Sole, quippè, qui in forma specifica terminum sibi non assimilet. cùm igitur, terminus productus non adæquetur omninò principio productiuo: erit igitur in productione, æquiuoca generatio. Respondeo, non est æquiuoca productio dicenda, si productiuum principium eiusdem non sit rationis cum termino formali producto; sed adhuc opus est, vt principium productiuum non eiusdem communicetur rationis genito, & terminus formalis in producto, eiusdem non sit rationis in producente: sed aliter hæc se habent in diuinis: memoria siquidem est formaliter in notitia genita actuali, & vicissim notitia genita, est formaliter in persona generante; quamuis neutrum istorum tum producendi, tum etiam productionem terminandi prima ratio dici possit. sed de hoc negotio satis. Ad 3. dico, ab eodem supposito simplici, plura principia formaliter in se habente, plures haberi, siue emanare posse productiones. Ad confirmationem autem dico, illius maiorem falsam esse: nam & si Deus, à creatura realiter distinguatur; ad ipsam tamen realiter non refertur. Ad id autem, quod assumitur, distinctionem esse relationem, approbo quidem; verùmtamen non opus est, illam esse realem inter illa, quæ aliquo modo distinguuntur: creatio enim, relatio est, creantis verò ad creatum, realis distinctio esse non potest. Ad quartum, ex supradictis patet solutio: generationis siquidẽ actiuæ, & spirationis actiuæ est triplex terminus primus. vnus quidem formalis & primus primitate naturæ, siue naturalis præsuppositionis, nempè, diuina essentia, quæ certè vtriusque productionis vnus terminus, atque idem est. alius autem primus dicitur, primitate vtique adæquationis, ac correspondentiæ: atque hoc modo termini generationis actiuæ, atque spirationis actiuæ, rationes formaliter distinctas habent: sic enim generationis terminus, est notitia genita, spirationis autem, amor spiratus. alius verò est terminus quasi totalis, & primus, primitate adæquationis, quo sanè modo illarum productionum termini, tum inter se, tum etiam cum producente vniuocantur. huiusmodi autem termini sunt personæ productæ, quæ eandem penitus habent essentialem formam, & inter se, & cum producente. primus ergo terminus, idem est omninò cum productis: secundus verò distinctas habet rationes, tertius eandem prorsus formam tum inter se, tum cum producente. Ex quo patet distinctionem realem in primo, aut tertio termino non inueniri, nisi in secundo fortassis; quatenus notitia, & amor distinctas habeant rationes. Ad 5. negatur consequentia: aliquid enim potest esse necessarium, quod tamen non est naturale: necessitas namque non opponitur libertati simpliciter, sed tantùm libertati arbitrij. Ad confirmationem primam, negatur consequentia: siquidem ab altero principio, nempè à voluntate, quæ sola productiua est respectu spiritus sancti, determinatur modus producendi.

[Margin notes: Solutio. — Originis & adæquationis — Obiectio. — Solutio. — 3. — 4. Triplex terminus generationis, & spirationis actiuæ. — 5.]

producendi. Ad 2. confirmationem dico, quòd licet voluntas tum in essendo, tum etiam in perficiendo, vbi fundamentum eius est perfectibile, sit naturalis; non tamen in principiando. Proinde naturaliter habemus voluntatem, sed liberè quidem volumus, siue volitionem habemus. Itaq; quomodo spiratio à generatione differat, dixi.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Pater & filius diligunt se spiritu sancto.

Diuersa multorum sententia.

QVoniam non vna de hac quæstione extitit antiquorum sententia; ideo opus mihi esse arbitror, illorum in medium sententias adducere, quò clariùs rei veritas eluceat: qua profectò cognita, sententiarum diuersitas & ratio innotescat. 1. Quidam sanè huiusmodi sententiam, siue positionem, impossibilem, ac planè falsam esse putauerunt: quam certè sic intellexerunt: pater, spiritu sancto diligit filium, & vicissim filius, patrem, cum alicuius causæ habitudine, quasi sit sensus, spiritus sanctus patri, filioq; est principium diligendi. Approbo autem istorum sententiam, si ita intelligi debeat, patrem, filiumq; se mutuò hoc modo diligere.
2. Alij verò aiunt, impropriam esse propositionem, ideo sic esse intelligendum: pater diligit filium spiritu sancto, hoc est, amore essentiali, qui spiritui sancto propriè competit.
3. Nonnulli autem ablatiuum illum, signi habitudinem esse putauerunt, hoc modo: quòd pater diligat filium, spiritus sanctus signum est, quippe, qui ab vtroque vt amor procedit.
4. Quidam autem sic intellexerunt: spiritus sanctus est amor, quo formaliter pater & filius
5. se inuicem diligunt. Alij verò, non causæ, sed effectus formalis ablatiuum illum esse dicunt, qui profectò, veritati proximiores sunt. Sanè, cùm res à suis formis denominationem accipiant, sicuti album ab albedine, & homo ab humanitate: omne igitur illud, à quo aliquid denominatur, quòad hoc planè formæ habitudinem obtinet. vt si dixero: hunc esse diademate coronatum: ille sanè ablatiuus, etsi non sit forma; cum habitudine tamen causæ formalis est construendus. etenim, non solùm agens ab actione, sed etiam effectus, qui in actionis intellectu includitur, denominatur: dicimus enim ignem, calefactione esse calefacientem, etsi calefactio, calor non sit, qui est forma ignis, sed actio tantùm ab igne procedens. Cùm igitur diligere duplex sit in diuinis, alterum quidem essentiale, alterum verò notiale, si essentialiter quispiam intelligat; tunc reuera pater, & filius non diligunt se spiritu sancto, sed essentia potiùs diuina: Quis, inquit August. 11. de trini. audet dicere patrem nec se, nec filium, nec spiritum sanctum diligere, nisi per spiritum sanctum? hunc autem modum imitari videntur primæ quorundam sententiæ. At, si notialiter aliquis intellexerit, diligere perinde est ac spirare amorem: quemadmodum dicere, est producere verbum. Pater ergo & filius se diligunt spiritu sancto, hoc est, se mutuò diligentes, spirant amorem, qui est spiritus sanctus. Secunda ergo opinio vera non est, quæ dicit spiritum sanctum signum esse dilectionis, qua pater filium diligit: alioqui dici posset, quòd pater & filius diligant se creatura, quia nimirum creatura, quam concorditer producunt, illorum dilectionis signum diceretur. Tertia verò opinio, veritati minimè consonat, quæ ait, patrem ac filium se spiritu sancto diligere, quia scilicet amor propriè spiritui sancto conueniat: nam pari ratione, pater & filius, spiritu sancto, boni dicerentur: bonitas siquidem in diuinis, spiritui sancto attribuitur. Item pater, & spiritus sanctus, filio essent sapientes, filio quippe sapientia competit. Quarta autem opinio, quòad primum sensum, iam explosa est: dubium autem est, vtrum si notialiter intelligatur, veritatem habeat: nō desunt enim contra huiusmodi sententiam, rationes, quæ pluris sunt faciendæ.
1. Profectò, si pater & filius se diligere dicuntur spiritu sancto; multò ergo fortiùs, eodem se spirare dicendi essent: nam si agens, ab actione, & termino, qui in illius actione non inclu-

Diligere duplex in diuinis.

Opiniones diuersæ confutantur.
1.
2.

Rationes contra 4. opinionem.

includitur, denominari potest: multò ergo magis ab actione, quæ illius terminum concludit, atque complectitur. Amplius, calidum non calefacit ob calefactionem, quam alicui impressit, siquidem ab actione transeunte, agens denominationem non recipit: sic etiam artifex non ædificat, ædificio, siue domo, quam ædificando erexit; ita quoque pater & filius non se diligunt spiritu sancto: nam diligere notialiter sic acceptum, actionem significat transeuntem. Dico, spiritum sanctum in diuinis duplicem habere respectum, vnum quidem realem, nempè ad spirantes, alterum verò rationis, ad aliquid, quod per ipsum acceptatur. si ergo ita intelligas diligere, id est, acceptare aliquid ex vi suæ productionis; sic certè formaliter diuino spiritui congruit, principatiuè verò verbo, productiuè autem, patri & filio. vnde tunc ablatiuus, in spiritu sancto subauthoritatem, in patre verò, ac filio authoritatem connotat. sic autem intellexisse videtur Aug. 6. de trin. cap. 8. vbi apertè testatur, quòd pater & filius se diligant spiritu sancto ab eis procedente. At si diligere, pro spirare intelligas, falsa videtur sententia, quemadmodum etiam hæc est falsa, pater dicit verbo, dicere, pro producere verbum intelligendo, sicut superiùs disputauimus. Pater ergo & filius diligunt se spiritu sancto, id est, producunt spiritum sanctum, qui est amor acceptatiuus, ex vi modoque suæ productionis. Sed quidam contra prædicta ita arguunt.

2. Solutio. Spiritus sanctus in diuinis duplicem habet respectum. Amor acceptatiuus.

CAP. II.

Patrem & filium se non diligere spiritu sancto.

Vt pater & filius diligunt se spiritu sancto notialiter, aut certè essentialiter: non quidem primo modo, alioqui, vt dixi, pari ratione spirarent etiam se spiritu sancto: neque secundo, nam ab eodem, & esse habet persona diuina, & diligere, essentiam accipiendo. quodlibet præterea essentiale inest cuilibet, non per alteram personam. Amplius, si pater spiritu sancto filium diligeret; eadem ratione, & seipsum. Vnde, cùm origine sit prior filio, se vtique priùs spiritu sancto diligere posset, atque ita priùs producere spiritum sanctum, quàm filium, quod est falsum. Sanè, eodem videtur pater se diligere, & filium: sed tunc pater diligeret se in primo signo originis, in quo spiritus sanctus non intelligitur spiratus. sed hoc est absurdum, ne dicam impium: ergo pater & filius non diligunt se spiritu sancto. Adhuc si diligunt se spiritu sancto; pari ratione creaturam quoque diligerent, quod est falsum. eadem siquidem necessitate, tum se, tum etiam creaturam diligerent, atque ita spiritus sanctus esset amor creaturæ. Præterea, quemadmodum hæc est falsa, pater dicit verbo intelligendo dicere essentialiter, pro intelligere, alioqui pater esset sapiens sapientia genita: quod Augustino non probatur, vt postea dicetur, notionaliter etiam est falsa; non enim producit verbum verbo, aliter tunc esset verbum verbi in infinitum: similiter ergo ista non est vera, pater, & filius se diligunt spiritu sancto. Amplius, eodem amore, pater diligit filium, seipsum, & nos. sed pater non diligit se spiritu sancto, quia nimirum nullus actus notialis, super actus principium reflectitur: velle enim dicere, patrem seipsum gignere, aut spirare, absurdissimum est, ne dicam impossibile. Similiter se diligere spiritu sancto, quatenus notialiter diligere sumitur. Amor præterea, quo diligit nos, quia respectum ad creaturam dicit, spiritui sancto non competit, alioqui respectus ille ad essentiam pertineret. falsum ergo est, velle asserere, patrem, filium, & vicissim filium, patrem, spiritu sancto diligere.

1. 2. 3. 4. 5.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. D primum, Solutio patet ex prædictis: diligere ſiquidem merè eſſentialiter aut notialiter non intelligitur, ſed peculiariter potiùs, eius productionem connotando. Ratione autem adiuncti, notialiter ſumi poteſt, vt ſit ſenſus, pater, & filius diligunt ſe ſpiritu ſancto, id eſt, acceptant ſe aliquo à ſe producto, non quidem formaliter, ſed principatiuè potiùs, vt dictum

2. eſt. Ad 2. Pater in primo originis ſigno, voluntate, vt eſt in ipſo formaliter, ſeipſum diligit. Diligit autem ſe ſpiritu ſancto principatiuè, non quidem in primo ſigno originis; ſed ſpirando ſpiritum ſanctum, quatenus ſcilicet producit ſpiritum ſanctum, qui reuera ex virtute ſuæ productionis, eſt amor amati. Porrò, huiuſmodi modus diligendi, patri, filioq́ communis eſt. proinde, in illo priori originis, pater ſe diligit amore eſſentiali tantùm, neque ex hoc, duo amores in diuinis ponendi ſunt, ſed prioritas originis in patre commen-

Spiritus ſanctus eſt amor amati.

3. datur. Ad 3. Quamuis Pater & filius creaturam diligant ſpiritu ſancto, quatenus ſcilicet, ex ſuæ productionis modo, amor ſit acceptatiuus; ex hoc tamen non ſequitur, creaturam, neceſſariò eſſe acceptandam, ſed contingenter, eo planè modo, quo creatura acceptabilis eſt. ſic etiam eſſentia, eſt ratio volendi creaturam contingenter, non neceſſariò.

4. Ad quartum patet ſolutio ex prædictis, vbi de dicere verbo annotauimus. Ad 5. Dilige-

5. re quatenus notionaliter ſumitur, non ſolùm diuinæ productionem perſonæ; ſed etiam perſonam connotat per modum amoris productam, qui ad rem dilectam, habitudinem habet. vnde, ſicut pater dicit ſe, omnemq́ creaturam verbo, quod genuit, quatenus ſcilicet, verbum genitum, tum patrem, tum etiam omnem creaturam repræſentat; ita profecto, ſpiritu ſancto & ſe, & creaturam diligit, quatenus ſpiritus ſanctus procedit, vt amor bonitatis primæ, ſecundùm quam pater amat ſe, omnemq́ creaturam, hoc eſt, acceptat reliqua à ſe condita vniuerſa. Itaq́, patrem, & filium ſe mutuò diligere ſpiritu ſancto, & creaturam, me dixiſſe puto.

CAP. IIII.

An pater ſit dicendus ſapiens, ſapientia genita.

Chriſtus dei ſapientia.

Pud antiquos ſapientiæ duces, non temerè quæſitum fuiſſe legimus, vtrum pater in diuinis ſapiens ſit ſapientia, quam genuit, de qua Apoſtolus ad 1. Cor. 1. loquitur: Dico Chriſtum Ieſum, dei ſapientiam, & dei virtutem. Et Dauid in Pſal. 103. Omnia in ſapientia feciſti domine. Sanè, ſi pater diligit amore, qui ab ipſo procedit; cur etiam non ſit ſapiens dicendus, ſapientia, quam genuit? Omne caſtum, inquit Auguſt. (lib. 83. quæſt. quæſt. 23. caſtitate caſtum eſt, & omne æternum, æternitate, & omne pulchrum, pulchritudine: ergo omne ſapiens, ſapientia. Sed duobus modis caſtum caſtitate dicitur, vel quòd eam gignat, vt ea ſit caſtum caſtitate, quam gignit: aut participatione caſtitatis, quidq́ caſtum eſt, quod poteſt aliquando eſſe non caſtum. Quamobrem, cùm ſapiens deus dicitur, ſine qua, eum vel fuiſſe aliquando, vel eſſe poſſe, nefas eſt credere, non participatione ſapientiæ, ſapiens dicitur; ſicut anima, quæ & eſſe, & non eſſe ſapiens poteſt, ſed quod ipſe eam genuerit, qua ſapiens dicitur, ſapientiam. Quòd ſi ita res ſe habeat, quum hoc ſit deo eſſe, quod ſapere, ſi eſt ſapiens ſapientia, quam genuit; non ipſa ab illo, ſed ille ab ipſa eſt ſapientia, quod certè fieri non poteſt, niſi gignendo eum, aut faciendo; ſed nec genitricem, nec conditricem patris, nullo modo quiſquam dixerit ſapientiam: itaq́ pater, ipſa ſapientia eſt, qua ſapiens eſt: filius verò, ſapientia patris dicitur, quia nimirum ſapientia eſt de ſapientia patre,

non

non quia pater per eum sit sapiens. Illud reuera, quo aliquid dicitur, & est formaliter tale; est planè in eo formaliter, vt lux in lucente: non enim aliquid formaliter lucere dicitur, nisi in eo luce formaliter existente. Sed sapientia genita, id est, filius, non est formaliter in patre, alioqui diuinarum sequeretur confusio personarum: tunc siquidem pater, filius esset, & filius, pater. Igitur, pater non est sapiens, sapientia genita. Amplius, illa, quæ rem in alio significant, illud planè denominare, seu nomen imponere nequeunt: nisi per id tantùm, quod in illo formaliter existit. sed sapiens, rem suam in alio ostendit, non denominat: ergo sapientia patrem per verbum, quod nòn est formaliter in patre nòn denominat. Pater ergo est sapiens, sapientia, quæ ipse est, id est, diuina essentia. filius autem sapientia genita appellatur, non quia plures sunt in diuinis sapientiæ; sed vna duntaxat. Sapientia ergo, ingenita, id est, diuina essentia pater formaliter sapiens nominatur: filius verò sapientia genita, seu patris appellatur, non qua ille sit sapiens; sed quam pater genuerit. Dicis: si idem est deo sapere, & diligere, quare non dicitur sapiens sapientia ab eo procedente, sicut dicitur diligere dilectione ab ipso emanante? Respondeo, diligere, si essentialiter intelligatur; hoc modo pater, & filius se non diligunt, vt diximus, at si notionaliter; tunc planè, secundùm sensum paulò ante annotatū, admittendum est: accipitur enim pro spiratione passiua. Vnde, quamuis secundùm rē sit essentia diuina; modus tamen significandi nō est idem: esse namq; absolutè, diligere autē relatiuè dicitur. Quam ob causam non sequitur, pater, amore à se procedente, diligit, amore ergo est, siue esse habet. Quoniam ergo sapere in diuinis essentialiter, nō notionaliter sumitur; iccirco non licet ea libertate vti, qua circa diligere vtimur. Propterea non audemus dicere, patrem sapientia à se genita, sapientem esse. Dicis: si filius est sapientia genita, qua ergo sapientia dicendus est sapiens, seipso, vel sapientia ingenita; Pro cuius rei intellectu nonnulli quidem termini annotandi sunt. Ablatiuus siquidem ille, ingenita, siue seipso, aliquando principatiuè, interdum verò formaliter, nonnunquam identicè, intelligitur. Primo quidem modo, ignem calore, calefacere dicimus: Secundo autem, ignem calore, calere, siue calidum esse: Tertio verò modo, suppositum seipso agere, non quidem vt principio quo; sed quia est idem sibi agenti, vt principio quod. Ingenitum quoq; notionaliter intellectū, patri tantùmmodo competit, vt in primo libro dixi. Largè verò tum essentiæ, tum etiam intellectioni conuenire potest. Quando ergo percontaris an filius sit sapiens sapientia ingenita, facilis potest esse solutio. Etenim, si ingenitū notionaliter intelligatur, nempè pro sapiētia ingenita, id est, patre, principatiuè de principio quod, admittendum est: producitur enim, atque principium habet à patre: formaliter autem, siue de principio formali, non solùm est admittendum, sed etiam explodendum omninò. Nam quemadmodum pater, non est sapiens formaliter filio; sic etiam, nec filius, patre potest esse formaliter sapiens, nec etiam identicè. Quòd si ingenitum secundo modo intelligatur, quatenus scilicet essentiæ conueniat, vel communi intellectioni, aut sapientiæ, si ablatiuus, officio fungatur principij producti ui, seu producentis; tunc, sine dubio, falsa est propositio: ipsius enim filij sapientia communis, neq; vt quod, neq; vt quo principium esse potest: sed pater est principium quod, memoria verò principium quo. At, si ablatiuus vicem principij formalis vsurpet, tanquam veritati consona, est concedenda: Sapientia planè, & intellectu essentiali, quælibet persona diuina sapit, & intelligit. Quòd si identicè intelligatur, quemadmodum cùm dicimus aliquid esse seipso; adhuc bifariam potest intelligi, essentialiter scilicet, & realiter, aut suppositiuè. Et primo quidem modo vera est: sapientia namq; communis ingenita in diuinis tribus eadem, & essentialiter, & realiter prorsus est. secundo autem modo despicitur: non enim est propria, quippe, quæ non sit suppositi ad seipsum, vel de seipso, licet ab ipso suppositiuè minimè distinguatur. Impropiè ergo dicimus, filium sapientem esse sapientia ingenita, idq; suppositiuè; magis autem, si sapiens seipso nominetur: ipse reuera suppositi rationem, non autem sapientia subire potest. Cæterùm, genitum in diuinis semper est

De spiritu sancto.

Pater non est sapiens sapientia genita.

Filius est sapientia genita.

An filius sit sapiens seipso.

Principatiuè, formaliter, identicè.

Ingenitū duplex.

Genitum est nomen filij.

per est notionis nomen, soliq; filio conuenit. Quando ergo filius sapiens, dicitur sapientia genita, si ablatiuus, vicem habeat principij productiui, aut formalis; tunc planè neganda est huiusmodi sententia: sui enim non est principium productiuum, nec seipso sapiens, vt quo. At, si identicè accipiatur, admitti potest; quamuis non satis propria sit locutio: sensus enim est, quòd filius sit sapientia genita, & sapiens etiã sapientia genita, quia nimirũ seipso non vt quo, sed sicut ipsum est seipsum, & est seipso. Alijs verbis, hoc idem posset efferri, hoc modo, filius est sapiens, sapientia ingenita, quæ est pater, tanquam principio productiuo: aut tanquam forma, quæ in supposito, cui attribuitur actus, essendi, agendique ratio reputatur: atq; ita filius est sapiens sapientia ingenita, quæ essentialis est: vel tanquam supposito agente; sicq; filius est sapiens sapientia genita, quæ est ipsemet, non autem pater. Dices, gignens notitiam creatam, intelligit ipsam formaliter: ergo similiter pater intelligit verbo, & sapit sapientia genita. Dico, non esse simile: notitia enim genita formaliter inhæret intellectui gignenti, non autem verbum in diuinis, quippe, quæ per se sit notitia subsistens, sicut in primo libro diffusè lucidèq; disputaui. Itaq; filius sapientia dei dicitur, non certè tanquam ipse solus sit intelligens, vel sapiens, sibiq; & patri, & spiritui sancto intelligat, & sapiat: alioqui authore August. 10. de trinit. ad illam rediretur absurditatem, vt pater non sit sapiens de seipso, sed de filio. Est ergo deus pater sapiens sapientia, quæ est pater, de quo est genitus filius, qui est genita sapientia; vterq; tamen vna est sapientia, & tamen solus pater est ingenita sapientia, filius verò genita sapientia de sapientia. Itaq; quomodo pater sit sapiens, sapientia, quæ ipse est, & qua sapientia filius sapiens dicatur, quamuis ardua sit, & perplexa, inquisitio; satis tamen clarè dictum esse arbitror. Deinceps indagare oportet, quomodo spiritus donum nominetur in diuinis.

Obiectio. Solutio. Augustinus.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Spiritus sanctus in diuinis propriè donum dicitur.

Quid significet donum.

Donum in diuinis, duplicem relationem ostendit, alteram quidem realem, alteram verò rationis, siue, vt ita dicam, habitudinalem: donum enim dicitur, quia donabile. Proinde donabilitas, seu respectus donabilitatis, qui est ad creaturas, habitualis respectus, est præcipuum suum significatum. Quoniam autem huiusmodi donabilitas non competit, nisi personæ in diuinis per modum amoris procedenti: amor enim productus primum donum est; hac de causa, donum in diuinis, originis relationem connotat, nempè, producti per modum amoris ad producentem: donum siquidem relationem dicit producentis liberaliter, quia nimirum est donatio irredibilis, alioqui venditio, aut redemptio, vel quæstus, aut aliquid huiusmodi, diceretur. Itaq; donum, tum secundùm principale significatum, tum etiam secundùm connotatum, spiritui sancto tantùm competere videtur: procedit enim à patre, & filio per modum amoris, quod est doni connotatum. Datur verò, quia est donum, cuius respectus habitualis est, ipsa donabilitas, quæ ipsius est præcipuum significatum. hoc ergo nomen doni, seu donum, aptitudo ostenditur, quod donetur. Quod autẽ datur, aptitudinem habet, vel habitudinẽ, tum ad id, à quo datur, tum etiã ad id cui datur: nõ enim daretur ab aliquo, nisi eius esset, nec alicui daretur, nisi vt eius sit, cui datur. Porrò, persona diuina alicuius esse dicitur, vel secundũ originẽ, sicuti filius est patris, vel quatenus ab aliquo habetur. Id autẽ habere dicimur, quo planè, & vti, & frui liberè possumus. hic autem modus habendi, rationali tantũmodo creaturæ competere potest, ea sanè sola deo per intellectũ cõiungitur: aliæ verò moueri possunt à diuina persona; in earũ tamen potestate situm non est, frui diuina persona, vel eius effectu vti posse. Ad hanc autem muneris dignitatem, rationalis tantùmmodo creatura pertingere potest: quippe, quæ diuini verbi, & procedentis

Donum spiritui sancto competit.

Sola rationalis creatura capax est doni.

cedentis amoris, capax esse queat, ad liberè vereq́ deum cognoscendum, atq; rectè amandum. Sola ergo creatura rationalis hoc donum, nempè diuinam personam habere potest, idq́ desuper gratia operante: hoc enim nobis dari dicimus, quod aliunde habemus: atque ita diuinæ competit personæ, & dari, & donum esse, id est, spiritui sancto. Sanè, donum propriè est datio irreddibilis, authore philo. hoc est, non datur intentione retributionis, sed gratuitæ potiùs donationis, cuius ratio est amor: hac enim ratione alicui aliquid gratis damus, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod illi damus, est amor, quo volumus ei bonum. Ex quo patet, amorem, primi boni rationem habere, per quod omnia dona gratuita donantur. Cùm igitur spiritus sanctus procedat, vt amor; primi vtiq; doni rationem videtur habere. Suffragatur huic sententiæ August. 15. de trinit. Spiritus sanctus in tantum donum dicitur, in quantum datur eis, quibus datur: apud se autem deus est, & si nemini detur. quibus planè verbis, principale doni significatum, respectum habitualem ad creaturas esse demonstrat. At, 4. de trini. cap. 20. suam sententiam clarius aperire videtur. Sicut, inquit, natum esse, est filio à patre esse; ita planè, spiritui sancto donum dei esse, est à patre filioq́ procedere. Et lib 5. de trinit. cap. 11. Spiritus sanctus, relatiuè dicitur, cùm ad patrem, & ad filium referatur, quia patris, & filij est spiritus: sed ipsa ratio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cùm dicitur donum dei: donum enim est patris & filij, quia & à patre procedit, & à filio. Cùm autem ab æterno, ab vtroq; procedat; ab æterno ergo donum est, siue fuit. Et cap. 15. eiusdem libri: Semper spiritus sanctus procedit, & non ex tempore; sed ab æternitate procedit. sed quia procedebat, vt esset donabile; iam donum erat, antequam esset, cui donaretur: aliter enim intelligitur, cùm dicitur donum, aliter, cùm dicitur donatum: nam donum potest esse, etiam antequā donetur: donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Sempiternè ergo spiritus sanctus est donum, temporaliter autem donatum. Secundùm ergo Augustini sententiam, præcipuum doni significatum, processionem æternam significat, qua spiritus sanctus à patre filioq́ vt donum procedit. Sed qui primam tueri vellet sententiam, dicere posset, atq; ita respondere: spiritum sanctum, vt donum à patre, filioq́ procedere, non quidem formaliter; sed fundamentaliter potiùs: quippe, quia in donatione seu spiratione passiua, donabilitas sita sit, quam præcipuè donum significat. hac enim de causa donum dicitur, quia alicui datur, vel donabile est: processionē autem, quæ est per modum amoris connotando: siquidem inter omnia dona, amor primum obtinet locum, vtpote aliorum existens donorum ratio, & origo. Porrò, respectus, quem ad creaturas donum habere dicitur, trifariam intelligi potest. vno quidem modo secundùm actum, atq; ita donum appellatur, quia scilicet actu datur: deinde secundùm habitudinem, & sic donum, vtpotè aliquando donandum, nominatur: postremò, secundùm aptitudinem, vnde & donum dicitur, quia scilicet donabile sit. Donabile quoq; dupliciter accipi potest, donabile siquidem, id est, possibile dari, aut aptum natum dari: hæc autem duo distant ab inuicem: lapidem enim sursum attolli, possibile est; ad id tamen aptitudinem non habet. primus autem modus tribus competit personis: secundus verò spiritui sancto tantùm, qui ex suæ productionis virtute, aptitudinem habet, vt detur: solus enim procedit per modum amoris, & donabilis. Sed dices, nunquid donum proprietas sit spiritus sancti constitutiua? Sanè, id ei conuenire videtur, ob relationem profectò æternam, atq; realem: ens enim reale per ens rationis in esse nequaquam constitui potest: sed respectus ille habitualis, vel est ens rationis, vel simpliciter non est: persona verò spiritus sancti est ens reale. igitur, respectus habitualis, non est proprietas spiritus sancti constitutiua. Amplius, ens in actu, per aliquod habituale, vel potentiale in esse constitui non potest: sed persona spiritus sancti, est ens in actu: non ergo constituitur per relationem habitualem, quæ est donabilitas. intrinsecum namq; siue absolutum in diuinis prius est quocunq; esse, siue respectu creaturarum, siue illud sit esse reale, siue esse cognitum: omne reuera necessarium prius

Quare dicitur donum.

Aug. sententiæ de spiritu sancto.

Datum ex tempore.

Inter omnia dona, amor est primum donum.

Donū est proprietas constitutiua spiritus sancti.

Rationes. 1. 2. 3.

est ente non necessario. sed ita se habent diuina, respectu creaturarum: ergo quod prius.
4. Praeterea, nulla proprietas personalis diuina, per se includit respectum ad creaturam, est
certè illa intrinseca: igitur, respectu ad creaturas prior reputatur: nam si respectum ad
5. creaturam includeret, qui est ens rationis; esset vtiq; tantùm vnum per accidens. Ad-
huc, ens diminutum non est de eius formali ratione, quod necesse est esse, & purus actus:
sed illa relatio est ens diminutum, vtpote ens rationis: non attinet ergo ad spiritus sancti
6. rationem formalem. Amplius, vna persona simplex, in esse quidem personali, per vnam
sanè, non per duas constituitur relationes. Quamuis enim pater tribus adornetur proprie
tatibus, nempè innascibilitate, paternitate, spiratione actiua, filius verò duabus; neuter
tamen plurimis, sed vna tantùm in esse personali constituitur proprietate: vtpote pater,
paternitate, filius verò, filiatione. Igitur spiritus sanctus, cùm persona simplicissima sit,
vna tantùm relatione, scilicet passiua spiratione, quae ad producentes refertur, in esse per
sonali constituitur: verùm contra praedicta, solent aliqui sic arguere, vt patebit in capite
sequenti.

CAP. II.

Spiritum sanctum non esse propriè donum in diuinis.

1. Vod est commune tribus personis diuinis, spiritui sancto proprium esse ne-
quit: sed donum est huiusmodi. quaelibet namq; persona dat, & datur, autho
re August. ad Dardanum, & 15. de trin. Igitur donum non soli spiritui san-
2. cto competere potest. Amplius, quod relationem temporalem ostendit, re-
spectu creaturarum, est tribus commune. sed donum, teste August. 15. de
trin. 18. est tale: Eo, inquit, est donum, quo est datum, vel datur: datur autem ex tempo-
3. re. igitur quod prius. Item, spiritus sanctus est donum, in quo omnia nobis dona donan-
tur, vt dicit August. 15. de trin. 17. Si ergo ipse esset donum, à seipso, & per seipsum dona-
retur, atq; ita referetur ad seipsum: quod est falsum. Sanè, teste Hylario, eo spiritus
sanctus est donum, quo est deus: sed esse deum, non soli conuenit spiritui sancto: ergo, nec
4. illi soli conuenit donum esse. Amplius, nullum nomen personale, essentiae poterit diuinae
competere: sed essentia diuina est donum, quod pater dat filio, teste Hylario 8. de trinit.
Donum ergo non est nomen personale, & peculiare spiritus sancti. Sanè, omne nomen
personale, aliquam in diuinis distinctionem ostendit, alioqui confusio esset personarum:
sed nomen doni, authore August. 15. de trin. huiusmodi distinctionem non demonstrat:
Ita, inquit, spiritus sanctus datur, sicut dei donum, vt etiam seipsum det, sicut deus. Ad-
5. huc, Quod importat respectum ad creaturas, temporale est: creatura enim aeterna non
est, sed in tempore condita. sed nomina personalia non sunt temporalia, sed aeterna. igitur
donum non est nomen personale. Donum praeterea subiectionem quandam innuit, eius sci
6. licet, cui datur. At, in diuinis non est huiusmodi subiectio. ergo quod prius. Adhuc, spi-
ritus sanctus, alicuius hominis, spiritus interdum dicitur: non autem donum, sed dei tan-
tùm: non est ergo illius nomen proprium.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. D primum, patet solutio ex paulò ante citatis: propriè enim donum soli spi-
ritui sancto conuenit, qui procedit per modum amoris, amor autem primum
donum est, in quo reliqua dona donantur: si ergo donum, quatenus possibile
est dari intelligas; sic tribus commune est. vt autem aptitudinem indicat, ex

vi sua

vi suæ productionis, proprium est tertiæ personæ in diuinis existentis. Ad 2. dicendum ad minorem: donum præcisè illam relationem non importare; sed etiam connotare processionem per modum amoris: maior quoque omnibus modis non est vera: nam filij incarnatio, relationem dicit ad creaturam; quæ tamen tribus non est communis diuinis personis. 2.
Ad 3. verum quidem est spiritum sanctum, donum esse, in quo omnia dantur: & cùm infers, ergo ad seipsum refertur: admittimus de relatione rationis, quæ est dantis ad donum, vel doni ad dantem. Ad confirmationem dico, tueri posse de processione reali, quæ procedit per modum amoris: hoc enim modo spiritus sanctus Deus dicitur, quia scilicet vt amor procedit, de quo superiùs multa. Ad 4. donum est dantis, idque vno modo identicè, atque ita non distinguitur à dante; sed ab eo cui datur, & sic dicitur, quòd spiritus sanctus, seipsum det. Quando ergo essentia donum nominatur, ad hunc planè modum est intelligenda, nimirum, quòd sit donum patris per modum identitatis. alio modo donum, vt possessio dicitur, essentialiterque à dante distinguitur: atque ita donum Dei est aliquid creatum. tertio modo, relationem originis indicat: hoc planè modo spiritus sanctus distinguitur personaliter; ipsumque donum nomen est personale. Ad 5. donum non ex actu; sed ex aptitudine potiùs denominatur. vnde ab æterno spiritus sanctus, donum dictum est: licet ex tempore humanæ datum fuerit creaturæ. Ad confirmationem dico, donum quatenus est nomen personale, non subiectionem; sed originem ostendere per comparationem ad dantem. Ad 6. donum, antequam detur est tantùm dantis; sed postquam datur, est etiam eius, cui datur: quomodo ergo spiritus sanctus, donum nuncupetur, dixi: posthac de eius processione temporali dicere curaui.

3. 4. Donum tripliciter dicitur. 5. 6.

CAP. IIII.

Spiritus sancti processio temporalis.

Procedere, vno quidem modo perinde est, ac ab alio esse habere; sicque filio, & spiritui sancto commune est in diuinis: ambo enim ab alio, originem habent. alio autem modo, idem, quod esse ab alio, & in aliud tendere, duplicemque respectum ostendit, vnum scilicet ad eum, à quo procedit, alterum verò ad illud, ad quod propensè intendit: quo profectò modo, spiritui sancto propriè conuenit, ex suo primo modo procedendi, vt donum enim procedit. Porrò, respectus realis, qui est ad personã, à qua procedit, æternus est: .i. habitualis, siue aptitudinalis, qui verò est procedentis ad quem tendit, rationis dicitur: & id certè dupliciter: vno modo, si obiectum fuerit æternum, veluti persona diuina, atque ita suo quidem modo; vna persona procedit in alteram, vocaturque respectus rationis æternus. quòd si obiectum fuerit temporale, vtpotè creatura; nouus rationis respectus, à nonnullis appellatur. Cæterùm, processio in creaturas, temporalis & noua dici potest: connotat enim aliquid noui, puta vel ipsam creaturam, vel aliquem illius effectum. Gemina ergo est spiritus sancti processio, vna, qua à patre filioque procedit: altera verò, qua ad sanctificandam creaturam procedit. vnde, sicut ab æterno communiter, ac simul procedit à patre, & filio; ita etiam in tempore ab vtroque procedit, ad creaturam: teste August. 15. de trinit. 1. Spiritus sanctus, inquit, non de patre procedit in filium: & de filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de vtroque: quamuis hoc filio pater dederit, vt sicut de se; ita etiam de illo procedat. profectò cùm à patre, filioque spiritus sanctus mittatur, per nouæ gratiæ infusionem, ab vtroque procedit: quippè cùm eius missio sit ipsa processio. Vnde August. 15. de trin. 26. Spiritum sanctum à Christo processisse constat: quandoquidem legimus post resurrectionem in discipulos à Christo fuisse insufflatum, Ioan. 20. Accipite, ait, spiritum sanctum. Et Lucæ 6. Virtus de illo exibat, &

Procedere duplex. Procedere proprium spiritus sancti. Processio gemina spiritus sancti. Augustinus.

sanabat omnes. Processio ergo huiusmodi est sancti spiritus donatio, quæ in tempore fit: ideo æterna non est; sed temporalis: quòd si æternam quis eam appellare voluerit; ipsius tamen respectus non est realis, sed rationis tantùm. Datur autem spiritus sanctus non solùm in donis; sed etiam in suamet persona, idque simul tempore cum effectu scilicet charitatis suæ: coassistit namque charitatem habenti, cooperando, vt actum meritorium producat. Non itaque datur alicui, vt forma informans; sed potiùs, vt suppositum diuinum assistens operanti ad opus meritorium producendum. Sanè, si spiritus sanctus æternaliter procedit, vt donum; ad perfectissimam reuera doni rationem pertinet, vt non solùm in alio, sed etiam in seipso detur. Charitas dei, inquit Paulus, diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Dilectio, inquit Augu. 15 de trin. cap. 18. quæ ex deo est, & Deus est, proprie spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas: per quam, nos tota inhabitat trinitas. Quocirca, rectissimè spiritus sanctus cùm sit Deus, vocatur etiam donum Dei. quod donum propriè quid nisi charitas intelligenda est, quæ perducit ad Deum: & sine qua, quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum? nullum enim isto dono est excellentius: solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ: hæc sola transfert à sinistra ad dextram. Itaque, ipse est spiritus sanctus, qui de cœlo datus est in die penthecostes: quomodo ergo non est Deus, qui dat spiritum sanctum? imò quantus est Deus, qui dat Deum? hunc spiritum sanctum, teste Ambro. lib. de spiritu sancto cap. 4. Et Apostoli & Prophetæ consecuti sunt, sicut dicit Paulus, quia vnum spiritum potauimus. Et cap. 5. eiusdem libri. Omnis creatura mutabilis est, sed non mutabilis est spiritus sanctus. Quid autem dubitem, quia datus est & spiritus sanctus, cùm scriptum sit. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis? qui cùm sit inaccessibilis natura; receptibilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complectens virtute omnia: sed qui solis participetur iustis, simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuique præsens spiritus sanctus populis infundebatur. Quis ergo dubitet, quin diuinum sit, quod infunditur simul omnibus? Vnus ergo est spiritus sanctus, qui datus est omnibus; licet separatus apostolis. Clarissimus est huiusmodi loquendi modus apud prophetas: Auferam inquit Dominus ad Moysen num: 11. de spiritu tuo, & dabo septuaginta viris. Dauid precatur: Et spiritum sanctum ne auferas à me. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ezechi. Dabo vobis spiritum nouum. Isa. 11 Et requiescet super eum spiritus domini. Paulus ad Cor. Accepimus spiritum, qui à Deo est. Ioan. in sua Canonica: In hoc scimus, quia à Deo sumus, quia de spiritu suo dedit nobis. Quamobrem rectè sentit August. sermone 43. quòd spiritus sanctus, qui est æqualis filio, hominibus detur: repetens illud apostoli, charitas Dei &c. à quo, inquit, datur, ab illo qui dedit dona hominibus. Quæ dona? Spiritum sanctum, qui tale donum dat, qualis est ipse. Magna est misericordia eius, donum dat sibi æquale, quia donum eius, spiritus sanctus est. ex his ergo atque similibus constat, spiritum sanctum non solùm in donis; sed etiam in seipso nos accipere.

Persona spiritus sancti datur.

Spiritus S. nō datur vt forma.

Excellentia charitatis.

Ambrosius.

Paulus.

Auferam de spiritu tuo.

Obiectiones.

1. *Sed dicet aliquis, quemadmodum in diuinis est generatio temporalis, ob naturæ assumptæ gratiam; ita planè processio temporalis spiritus sancti esset appellanda, ob causam planè alicuius naturæ assumptæ. sed nulla in scripturis legitur de spiritu sancto huiusmodi assumptio: nulla ergo esse potest, aut dici illius processio temporalis.*

2. *Amplius, in diuinis non est spiratio temporalis, nec ergo erit processio: processio namque ordinem dicit originis personarum procedentium.*

3. *Amplius, in diuinis non est aliquod nouum, alioqui aliqua ibi esset mutatio: sed processio temporalis dicit aliquod nouum: igitur, in diuinis non inuenitur temporalis processio.*

Solutiones.

1. *Respondeo ad primum, negatur similitudo: siquidem generatio solam suppositi, seu personæ ad principium, à quo per naturæ modum procedit, habitudinem nuntiat. hac de causa, generatio noua esse nequit, nisi in identitate suppositi secundùm naturam assumptam, secundùm*

quam

quam profectò naturam, persona assumens ex aliquo, veluti Dei filius ex matre esse dicatur, ex generatione planè temporali. At, processio, vt diximus duplicem habet respectum, quorum alter .i. rationis, absque alicuius naturæ assumptione, consistere potest. Ad 2. negatur etiam similitudo: nam spirari respectum tantùm dicit ad spirantem, & quidem realem: procedere verò, præter rationis respectum, aliquod non exigit nouum ex parte procedentis, nisi tantùm ex parte recipientis. vnde, si mundus esset æternus, processio quoq; spiritus sancti in creaturam, absq; aliqua rei nouitate, esset æterna. Ad 3. ad minorem dico, processionem temporalem nihil noui realis in Deo ponere: sed aliquid noui secundùm rationis respectum, modò respectus rationis formaliter sit in Deo: atq; ita non sequitur aliquod nouum reale in Deo inueniri. Verùm operæprecium erit nõ ignorare, si omnibus personis conueniat missio. 2. 3.

CAP. V.

Missio in diuinis, non omnibus conuenit personis.

POsteaquam de processione, donatione, alijsq; quæ ad huius rei indagationẽ spectare videntur, aliquantulùm disputaui; operæprecium me facturum putaui, si de missione loquerer diuinarum personarum: tum propter diuinas scripturas, quæ de hac re abundè copioseq; loquuntur, tum etiam, propter sapientum dicta, quæ passim de hac re feruntur. Misit Deus filium suum, ait Paulus ad Galat. 4. factum ex muliere, factum sub lege: Et de spiritu sancto in 16. Ioan: legimus, quem mittet pater in nomine meo: nullibi autem scriptum legimus, patrem fuisse missum. Sanè, filium mitti, est ipsum cognosci, quòd à patre sit; similiter spiritum sanctum mitti, est ipsum manifestari, quòd à patre filioq; procedit. Pater autem, cùm ex tempore à quoquam cognoscitur, non dicitur missus, inquit August. 4. de trinitate: quia non habet de quo sit, aut de quo procedat. Mitti ergo est manifestari personam procedere: hoc autem quia tribus non est commune personis; iccirco in diuinis, non competit omnibus. nulla ergo persona mittitur, nisi emanans ab alia, proinde quælibet persona mittit, licet nõ quælibet emanet, seu mittatur. Missus ergo filius à patre, inquit Aug. 2. de trin. ca. 5. et 4. de tri. ca.20. Non secundùm imparẽ potestatem vel substantiã, sed secundùm id, quòd filius à patre, nõ pater à filio sit. Quid ergo mirum si mittitur, non quia inæqualis est patri; sed quia est manatio quædam omnipotentis Dei? est enim verbum & sapientia patris, candor lucis æternæ. ab illo ergo mittitur, à quo emanat. Mittit, qui genuit, mittitur quod genitum est. Duo ergo missionis nomine, ostenduntur: quorum alterum est missi habitudo ad mittentem, alterum verò eiusdem habitudo ad ea, ad quæ mittitur: in quo aliquo modo incipit esse, quo priùs non erat. Itaq; missio diuinæ potest conuenire personæ, tum ex processione originis, tum etiam ex nouo existendi modo: quoniam autem pater non est ab alio, ideo illi non conuenit mitti: mitti ergo æternæ processionis respectum realem connotat ad personam, à qua procedit, non quatenus certè ipsa est mittens; sed quatenus est producens: nam & si persona producens semper sit mittens; non tamen è contra. proinde personam missam, non oportet à qualibet mittente procedere, sed sufficit si ab aliqua procedat: hæc autem est missio passiua, quæ filio tantùm, ac spiritui sancto competere potest: actiua verò, tribus est communis. Quòd si quis dixerit, mitti & mittere, relationes dicere oppositas: mittere autem producere non includere, nec ergo mitti posse produci includere, nihil ergo impedit, quò minùs tribus possit esse commune. Respondeo, maiorem quantùm ad formalia signa, non autem quantùm ad connotata, veram esse. non ergo eo ipso, quòd è patre natus est, missus dicitur filius: sed vel eo quòd apparuit huic mundo, verbum caro factum. vnde dicit: Exiui à patre, & veni in hunc

Missio quid sit

Paulus.

Missus est filius à patre.

Mitti quid significet.

Missio passiua & actiua.

Obiectio.

Solutio.

Missio inuisibilis.

ni in hunc mundum: vel eo, quòd ex tempore, cuiusque mente percipitur, sicut legitur Sapientiæ 7. Emitte, inquit, illam de sanctis cœlis tuis, vt mecum sit, & mecum laboret. cùm autem ex tempore cuiusque profectus, mente percipitur, mitti quidem dicitur: sed non in hunc mundum. neque enim sensibiliter apparet .i. corporeis sensibus præstò est: quia & nos secundùm quod mente aliquid æternum, quantùm possumus, capimus, non in hoc mundo sumus. Sed pater, inquit August. ibidem: cùm ex tempore à quoque cognoscitur, non dicitur missus: non enim habet de quo missus sit, aut ex quo procedat: sicut ergo natum esse, est filio à patre esse; ita mitti, est filio cognosci, quòd ab illo sit. Et sicut spiritui sancto donum Dei esse, est à patre procedere; ita mitti est cognosci, quòd ab illo procedat. Ex quo patet missionem à processione differre: ad missionem namque diuinæ personæ passiuam spectat, vt diximus, vt persona missa, ab aliqua, originem habeat: deinde, vt nouo quodam modo in aliqua creatura appareat, per aliquem scilicet effectum de nouo productum, tertiò, vt huiusmodi effectus, originis personæ missæ sit repræsentatiuus. Missio ergo minus commune est, quàm processio: nam missio ex tempore nomen accipit, fitque in tempore: processio verò & temporalem habet respectum, & æternum. licet enim filius, & spiritus sanctus æternaliter procedant; solùmmodo tamen temporaliter mittuntur. Differt etiam missio à datione: non ita enim datio originem dicit personæ datæ, ac missio, vel processio. toti siquidem conuenire potest trinitati: in hoc autem pariter conueniunt, quia nimirum, effectum aliquem nouum in creatura existentem connotant: Distat quoque ab apparitione, hæc enim originem personæ apparentis non indicat, sicuti illa originem personæ missæ: quo etiam modo apparitio discernitur ab ipsa planè processione, quæ sine origine esse non potest. Distinguitur autem apparitio, à datione, nam illa effectum nouum personam apparentem præseferentem ostendit: hæc autem effectum nouum in creatura, cui datur. denique hoc interest inter apparitionem, aliasque, quas supra recitauimus, quòd hæc aliquo in signo visibili, vt fiat, necesse sit, non sic autem alijs necesse est semper contingere. Sed dicet aliquis, & quidem non temerè, si spiritus sanctus, à patre filioque detur hominibus, quod est ipsum temporaliter mitti, vel procedere ab vtroque; vtrum ne à seipso detur, si enim datur à se; vtique & procedit, vel mittitur à se. Ad hoc autem dico, spiritum sanctum & donum esse & datum: vnde cùm Deus sit, & dat, & datur. Dat quidem in quantum Deus, datur verò in quantum donum. Sanè, donatio spiritus sancti trium est personarum operatio: ideo non tantùm à patre, & filio; sed etiam à seipso donatur. Quamobrem August. lib: 15. cap. 19. ait, Spiritum sanctum à seipso dari sicut, inquit, corpus carnis nihil est aliud quàm caro; sic donum spiritus sancti, nihil est quàm spiritus sanctus: in tantum enim donum Dei est, in quantum datur eis, quibus datur: apud se autem Deus est, & si nemini detur: nec quia à patre & filio datur, minor est illis. Ita enim datur, sicut Dei donum; vt etiam seipsum det, sicut Deus: non enim dici potest, non esse suæ potestatis, de quo dictum est: Spiritus vbi vult spirat. Profectò, si spiritus sanctus seipsum dare non potest, pater autem & filius eum dare possunt; aliquid ergo illi possunt, & operantur: quod iste non potest, neque operatur. Dat ergo spiritus sanctus seipsum, atque ita dici potest, quòd à seipso procedat, & mittatur: siquidem illius temporalis processio, & donatio, est ipsa Dei operatio. hoc etiam filio attribuendum esse Augu. 2. de trinit. cap. 5. apertissimè demonstrat. Misit Deus filium suũ, ait Apost. ad Gal. 4. factũ ex muliere, pater autem non misit filium, sine spiritu sancto, sicut Isa. 48. cõtestatur: Nunc misit me dominus, & spiritus eius. & 9. Filius datus est nobis. datus, inquam, à spiritu, quia à spiritu sancto missus est. & 61. Spiritus domini super me, euãgelizare pauperibus misit me. quã sanè dominus Isa. prophetiam in se dixit esse completã. Sed dices, quomodo pater eũ misit, si ipse se misit? cui respõdeo, quærens, vt dicat, quomodo pater eũ sanctificauit, si & ipse se sanctificauit, vtrũque enim dñs ait Ioã: 10. Quẽ pater inquit sanctificauit, et misit in mundum.

Pater nõ mittitur.

Missio. Datio. Apparitio. Processio. Datio.

Apparitio.

Si spiritus S. detur à se.

Solutio.

Augustinus. Filius datur à seipso.

Isaiæ 48.

Lucæ 4.

mundũ. & 17. Ego pro eis sanctifico meipsũ. Missio ergo filij est ipsius incarnatio, in quã visibilis apparuit, quã à tota planè trinit. factã esse, indubitanter credimus. Sed dices, si filius missus est à se; cur ergo ait à me ipso non veni, Ioan: 8. soluitur ab Aug. 2. de trinit. 5. hoc dictum esse secundùm formam serui: secundùm quam fecit, vt non mitteretur. Itaq; filium dari, & seipsum dare, similiter & spiritum sanctum. dixi. Verùm non desunt argumenta contra prædicta, quæ in sequenti capitulo sunt explicanda.

CAP. VI.

Omnes diuinas personas mitti, & mittere.

QVidquid in diuinis essentiale est, tribus conueniat omninò, necessarium est personis: sed tam actiua, quàm passiua missio, est quid essentiale Deo: respectum enim indicat ad creaturas, qui planè tribus communis est: ergo. 1.
Sanè, quod ex tempore Deo attribuitur, respectum ad creaturam enunciat: igitur, omnes personæ diuinæ, & mittunt & mittuntur. Amplius, venire ad creaturas, est tribus commune: ait enim dominus, Ioan: 15. Ego & pater ad eum veniemus: 2.
igitur, & mitti. reuera, eadem vtriusq; ratio esse videtur. proinde Augu. ad Dardanum sic loquitur: Qualibet, inquit, persona dat, & datur: ergo quod prius. Adhuc, 3.
quidquid conuenit alicui personæ, omnibus etiam conuenit; exceptis personarum notionibus: sed missio, personam aliquam non significat, neq; etiam notionem: igitur, cuilibet personæ competere potest. Profectò, mitti diuinam personam, est ipsam dari: sed 4.
pater dat seipsum (cùm haberi non possit, nisi seipso donante) igitur seipsum mittit. Item, non videtur, quòd aliqua persona mittatur: missus enim minor est mittente. sed vna persona diuina, non est minor altera: igitur, vna ab altera mitti non potest. Omne præterea quod mittitur, separatur à mittẽte, authore Hieronymo in Ezechielem, sed in diuinis nihil est separabile: ergo nulla persona mitti potest. Sanè, quicunq; mittitur, ab aliquo loco discedit, & ad aliquem locum de nouo accedit, quod certè, diuinæ minimè conuenit personæ. Præterea, mitti, aut dicit respectum æternum scilicet ad mittentem, 5.
aut temporalem, & rationis, ad eum videlicet, cui mittitur. Secundus est tribus personis communis, ideo pater & mittit, & mitti potest. quòd si mitti, respectum tantùmmodo realem significare dixeris, nempè processionem à mittente; tunc planè, filius à spiritu sancto non mittitur, quippe, qui ab eo minimè procedat. Quare, aut pater ab alijs mittitur, aut filius à spiritu sancto non procedit: nam si mitti complectatur, claudatque intra se produci; & mittere quoq; in producere, eandem habebit virtutem, continendi: mittere enim, & mitti idem significare videntur; diuersimodè tamen, quantùm ad grãmaticorum modos. proinde, si mittere significat producere, & mitti similiter, produci connotabit; sed spiritus sanctus non producit filium: igitur filium mittere non potest. Amplius, mittere, & mitti, relationes videntur dicere oppositas. quare si mittere non 6.
includit, clauditq; producere; nec mitti, poterit intra se produci, complecti: acceptis namque duabus correlationibus, sicut primum se habet ad secundum; ita absque dubio, & secundum ad tertium: sed mittere, & mitti, & producere, & produci, correlatiuè se habent: igitur, si vnum, alterum complectitur, & alterum, alterum complectatur, necesse est. si ergo spiritus sanctus non producit filium; ab eo vtiq; nequaquam mittitur.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1. D primum: Non omnis respectus, qui ex tempore Deo conuenire potest, tribus omninò conueniat personis, necessariũ est: præsertim, si aliquem cõnotet realem, atque intrinsecum respectum. Quoniam autem missio, non solùm relationem ad creaturas; sed etiam relationem connotat æternam, vt dixi; idcirco patri in diuinis conuenire nequit, nec mirum, eò, quòd pater ab aliquo procedat.
2. Ad 2. & ad eiusdem confirmationem dico, consequentiam non valere: venire enim, & dari, processionis relationem æternæ non connotant, ac mitti: ideo non est simile. vnde apparuisse legitur; non tamen missus dicitur, quia non habet à quo procedat. Proinde, verum est, quamlibet personam, secundùm Augustini sententiam, & dare, & dari; non tamen mittere, & mitti: dari namq; impensè significat liberam dantis communionem, mitti verò, realem, atq; intrinsecum respectum.
3. Ad 3. missio planè, quatenus processionem à mittente ostendit; in sui reuera significatione, notionem complectitur, in generali quidem; quatenus scilicet esse ab alio duabus sit notionibus commune: missio namq;, vt sæpenumero dixi, processionem importat ab alio, & in diuinis secundam originem. Ad confirmationem respondeo, quòd si dare, liberalem alicuius communicationem indicet; sic certè dici potest, quòd pater seipsum det: vtpotè, qui se liberaliter communicet creaturæ ad fruendum. sin verò nuntiet authoritatem dantis, respectu eius, quod datur; sic ei solùmmodo conuenit personæ, quæ ab alio procedit, cuiusmodi non est persona patris.
4. Ad 4. maior est vera in his, qui mittuntur, aut consilio, aut imperio alicuius; in quibus vtiq; imperans est maior, & consilians, est sapientior: At, in diuinis, vbi est processio originis secundùm æqualitatem, locum habere non potest. Ad primam confirmationem respondeo, illud, quod nouo modo esse incipit, vbi priùs non erat, in sua quidem missione localiter moueri; proinde oportere à mittente separari. sed hæc certè diuinæ personæ minimè conueniunt: quia non sic alibi esse incipit, vbi priùs non erat, nec desinit vbi fuerat. Quare, huiusmodi missio, sine separatione fit; solamq; habet distinctionem originis. Ad 2. autem confirmationem patet solutio: de missione namq; loquitur secundùm motum localem, quæ in Deum non cadit.
5. Ad 5. mittere dupliciter accipi potest, essentialiter scilicet, & notialiter: primo quidem modo commune est tribus, in causa autem est, quia mittere perinde est; ac alicuius personæ originem, per aliquem effectum in creatura, eiusdem personæ repræsentatiuum ostendere, ac propalare. sed hoc planè tribus conueniat, opus est, quia opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, in ratione actiui: secundo verò modo, duabus tamen conuenit personis productis, quæ processionem originis habent. Quælibet ergo persona mittit, non tamen quælibet persona mittitur, ob eam, quam dixi non semel; sed sæpissimè rationem, qua, omnia fermè soluuntur argumenta. Ad formam autem argumenti respondeo, mitti non solùm rationis respectum ad mittentem ostendere; sed etiam respectum realem producti, non quidem ad personam mittentem; sed ad eam planè personam à qua producitur: dicit enim connotando respectum procedentis, & hunc quidem ad producentem, non autem ad mittentem. mittens namq; persona potest esse non producens; licet producens sit etiam mittens. Ad confirmationem: actiuum, & passiuum sub alio, atq; alio grammatices modo idem significare approbo: idem enim aliquid in vtroq; potest esse connotatum, quod penes huiusmodi modos diuersum non sit. Manifestare quidem, & manifestari, quæ præcipuè significantur, penes illos modos diuersos, diuersificantur; non ita tamen hoc, quod est personã procedere. Sanè, quod connotatur tam in actiuo, quàm in passiuo, vniformiter perseuerat. Exempli gratia, scio ignem calefacere, & scitur, ignem calefacere, quòad scire, & sciri varia est grammaticorum constructio: illud autem, quod notatur, nempe terminus ipsius scire, vtrobiq; vniformiter se habet. vnde mittere & mitti sunt correlatiua, quòad formalia significata, atq; vtrumq; dicit per se rationis respectum; vnum tamen istorum, includit vt connotatum aliquod extremum relationis,

Opera trinitatis àd extra sunt indiuisa.

Mitti dicit realem respectũ producti ad producentem

reliquum verò minimè. hac de cauſa, non ſequitur, quod infertur. Ad 6. mittere & mitti, quantùm ad ſua ſignificata, rationis relationes oppoſitas indicant: ſed mitti ex ſanctarum vſu ſcripturarum, atq; earundem interpretum conſenſu, produci connotat, mittere verò producere non connotat; ideo in argumento deficit proportio. hoc autem ſanctarum ſcripturarum ſtudioſi, ex vſu ſcripturarum, non autem ex rei natura didicerunt. Qualis ergo miſsio ſit in diuinis, & quæ perſonæ mittant, & mittantur, diximus 6. mittere & mitti differunt.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Miſsio ſpiritus ſancti viſibilis.

IN his, quæ diuinarum indicant originem perſonarum, nonnulla eſſe intelligimus, quæ habitudinem ad ſui principium oſtendunt, vtpotè proceſsio, & exitus: nonnulla verò cum habitudine ad principium, proceſsionis terminum ſibi conſtituunt, aut quidem æternum, vt generatio, & ſpiratio: generatio enim diuinæ eſt perſonæ proceſsio in naturam diuinam, ſpiratio verò paſsiua, proceſsionem prodit ſubſiſtentis amoris. aut certè terminus eſt temporalis, qui ad miſsionem, dationemq́; ſpectat; ad hoc enim mittitur, vt in aliquo, nouo planè modo ſit, atq; eſſe videatur: datur verò, vt nouo quodam modo habeatur. Perſonam autem diuinam ab aliqua creatura haberi, vel ſecundùm nouum exiſtendi modum in aliquo eſse, eſt planè quoddam temporale: quam ob cauſam, miſsio, & datio in diuinis, ex tempore dicuntur, Miſsio. *generatio verò, & ſpiratio, ex diebus æternitatis, at proceſsio, & exitus, & æternaliter,* Datio. *& temporaliter. Ego à Deo proceſsi, & exiui, inquit filius Dei, proceſsit reuera ab æ-* Generatio. *terno, vt Deus: temporaliter autem, aut ſecundùm viſibilem miſsionnem vt ſit homo, vel* Spiratio. *ſecundùm inuiſibilem, vt ſit in homine. Porrò, viſibilis miſsionis donationisq́; modus du-* proceſsio. *plex eſſe videtur: vel nouus exiſtendi, aut habendi modus, qui planè ſine gratia, gratum* Exitus. *faciente, haberi non poteſt. etenim, præter communē modum, quo Deus omnibus in rebus* Miſsio viſibilis. *eſſe dicitur, nempe, eſſentia, potentia, & præſentia, vnus adhuc ſupereſt, qui rationali* Gratia gratū faciens. *tantùmmodo conuenire poteſt creaturæ: ſecundùm quem ſanè modum, Deus in creatura eſſe dicitur; velut cognitum in cognoſcente, & amatum in amante. Quoniam autem, per cognitionem, & amorem rationalis creatura Deum ipſum, ſua operatione attingit, profectò iuxta hunc ſpecialem modum exiſtendi, Deus non ſolùm in creatura eſſe dicitur rationali; verùmetiam in ea, vti in proprio templo habitare belliſsimè. Huius autem rei cauſa eſt gratia gratum faciens, quam ſecum copioſè affert diuinæ perſonæ miſsio temporalis, ſiue ex tempore humanæ exhibita naturæ. Sanè, illud ſolùm habere dicimur, quo liberè, & vti, & frui poſſumus: habere autem poteſtatem fruendi diuina perſona, ſolius eſt gratiæ gratum facientis: in ipſo verò dono gratiæ huiuſmodi, ipſe quoq; ſpiritus ſanctus habetur, inhabitatq́; hominem habentem: proinde ipſummet dari, atq; mitti aſſerunt ſapientiæ duces. Hunc autem & ſi in veteri lege, prophetis legimus fuiſſe tributum, in vmbris, & figuris; non ita tamen affatim copioſèq́;, ac in noua gratiæ lege, in* Gratia noui teſtamenti. *qua, copioſiſsima illius effuſio exundauit, crebris, atque vberrimis gratiarum muneribus orbem terrarum irrigando, idq́; ob nouæ legis dignitatem, maieſtatemq́;. In prophetis viſio extitit imaginaria, per ſpirituales corporum imagines, quæ aliquid prætendebant, atq; ſignificabant. In veteri autem lege ſigna præoſtenſa ſunt veteris, ac nouæ legis ſacramentalia: in quibus, quædam res exiſtentes aſſumebantur, ad aliquid ſignificandum. At, Spiritus ſanctus viſibiliter miſſus eſſe dicitur; quatenus ſcilicet quibuſdam in ſignis apparuit viſibilibus, quæ ad illius dona oſtendenda plurimùm conferre poſſunt. Sanè, Deus rerum omnium prouidentiſſimus gubernator, ſecundùm vniuſcuiuſq; modum, omnibus prouidere diſpoſuit: quippe, qui nouit generi humano,*

De spiritu sancto.

pro sua necessitate, temporibus suis congruentem exhibere medicinam. Modus autem humanæ naturæ admodum congruus fuit, vt per visibilia, ad inuisibilium rationem ascenderetur; ideo, inuisibilia Dei, per visibilia illi ostensa sunt: vt ex illis admonitus per ea quæ nouit, surgat ad amandum quodammodo incognita. Quamobrem filius, & spiritus sanctus non tantùm inuisibili illapsu; sed etiam visibilibus, mirabilibusq; rebus, ad nos venire dignati sunt: quo abundantiùs illorum commendaretur charitas, & copiosa esset nostra redemptio. Venit autem Dei filius in homines, factus homo, vt verè esset, ac diceretur filius hominis. Venit autem spiritus sanctus, non in similitudinem hominum factus, aut formam serui accipiens; sed quandam creaturæ speciem, ex tempore factam, in qua visibiliter appareret; ideo nusquam legimus Deum patrem spiritu sancto esse maiorem: non enim sic assumpta est creatura, inquit Augustinus 2. de trinitate 7. in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi Dei persona præsentaretur. Neque enim columbam beatificauit spiritus sanctus, vel illum flatum, aut illum ignem, sibiq; & personæ suæ in vnitatem habitumq; coniunxit in æternum. Apparuerunt ergo ista, sicut opportunè apparere debuerant, ad eum significandum, demonstrandumq; sicut & significari, & demonstrari, mortalibus oportebat. Sed dicet aliquis, cur ergo, & pater non dicitur missus per illas species corporales, ignem rubi Exodi 3. Columnam nubis. Exo. 19. vel ignis, & fulgura in monte, & quæ sunt generis eiusdem, cùm eum coram patribus locutum, teste scriptura, didicimus, si per illos creaturæ modos hominibus demonstrabatur? In hac autem quæstione error illorum cauendus est, qui solum patrem asserunt esse inuisibilem, atque immortalem, ob ea, quæ à Paulo scribuntur 1. Timot. 1. Regi seculorum inuisibili. & 6. qui solus habet immortalitatem: dictio namque exclusiua, filium & spiritum sanctum non excludit, cum essentialia sint illis communia. verba ergo Apostoli, id significare intendunt, quod est diuinæ naturæ proprium, sibiq; peculiariter conuenit. Ad quæstionem autem ita respondendum esse dico: ideo patrem per formas patribus ostensas missum dici non posse; quia scriptura in huiusmodi visionibus, apparitionibusq;, nil distinctè de patre loquitur, sicuti cùm de filij, ac spiritus sancti missionibus disputat. Quam ob causam, tota simul in illis intelligitur trinitas, quæ per famulantem sibi creaturam loquebatur. proinde Moyses, vt legitur Exo. 33. qui loquebatur cum Deo facie ad faciem; sicut loquitur amicus cum proximo suo, à Deo petebat, vt illius maiestatem ostenderet: Si inueni, inquit, gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifestè. nouerat vtiq;, quod corporaliter videbat, & veram visionem Dei spiritaliter requirebat. locutio quippe illa, quæ fiebat in vocibus, sic temperata erat; ac esset amici, ad amicum loquentis: sed Deus corporeis oculis videri non potest. Itaq;, visiones illæ per creaturam commutabilem, Deo incommutabili subditam factæ sunt, rerum causis, & temporibus deseruientes. Porrò id, quod Danieli ostensum est cap. 7. de sene pleno dierum, à quo filius regnum accepit, prophetica est, atq; imaginaria apparitio, ideo ad rem non pertinet. Adde, quòd missio temporalis, patri congruere non potest ob eas, quas paulò ante causas recitauimus. Ex tribus igitur diuinis personis, duæ tantùmmodo visibiliter missæ sunt, filius scilicet, & spiritus sanctus: idq; non sine summo Dei consilio. Reuera, omnis humana, atq; angelica natura, omnesq; substantiales qualitates, esse videlicet, viuere, discernere, sentire, & quæ his similia reputantur, per filium condita esse legimus: bene verò esse, sanctèq; viuere, ac rectè sentire, beneficio sancti spiritus nobis præstita sunt. Quibus ergo adest solius creatricis potentiæ beneficium; ij profectò solis naturæ donis vtuntur, quæ per verbum creata sunt: quippe, qui superiora adhuc dona attingere nequiuerunt. Quamobrem canit sponsa: Osculetur me osculo oris sui: corporalis sanè, Christi præsentia, tanquam os erat dilecti, qui tot amicam osculis allexit; quot planè doctrinis illam, veluti paruulam, ac lactantem imbuere studuit: verùm, quemadmodum solo sponsi osculo, sponsa concipere ne-

Missionis filij & spiritus S. differentia.

Ratio apparitionis.

Quare pater nō dicitur missus visibiliter.

Dictio exclusiua.

Quare Moyses deum videre cupiebat.

Quare missus est spiritus S.

Osculetur me

De spiritu sancto.

pere nequit; ita planè, ecclesia solo verbo ingrauidari non poterat, nisi per spiritus sancti ingressum, copula fieret. Quapropter olim cecinit amicus sponsi: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, noua scilicet corda, veteri iam adam sepulto, contritisq; draconis capitibus in aquis salutis, & vitæ, & noua redeunt omnia, nouo spiritu fœcunda.

CAP. II.

Missio spiritus sancti in die pentecostes in linguis igneis.

INter alias sancti spiritus visibiles missiones, apparitionesq; mirabiles; ea certè, quæ in die pentecostes accidit, tum rei nouitate, tum diuinæ gratiæ abundantia, & visu, & auditu mirabilior extitit. Hora tertia, vt legitur, venit spiritus sanctus in discipulos, quando tertia lex, quæ est perfectæ libertatis ferenda erat; quia scilicet tertia in trinitate persona visibiliter apparebat, quæ trinitatis sacramentum olim sub vmbris legis, ac velaminibus occultatum & absconditum, orbem terrarum clarissimè, potentissimeq; edoctura erat, venit repentè de cœlo sono edito: sonitu namq; repentino corda discipulorum concussit, quo & dei maiestatem, & ipsorum planè agnoscerent infirmitatem: veritas certè, vera est humilitas. fuit autem sonus ille, cœlestis, repentinus, vehemens, ac omnia replens. Cœlestis, inquam, quia Apostolos è terrenis, cœlestes reddidit: quorum postmodum conuersatio fuit in cœlis. Repentinus, vtpote qui repentè in nouam illos transformauit creaturam: nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia. Vehemens, eos ad sui cognitionem, vilitatemque vehementer impellens, carnalia euellens, ac prorsus eradicans omnia, mirabilesque suscitans ardores sapientiæ. Replens, vt non amplius in eis impatientiæ murmur resonaret, nec quicquam terreni amoris capere possent: deniq; vt donis cœlestibus abundanter imbuti, largiter, copioseq; in nos illa effunderent. Hæc planè est ecclesiæ plenitudo, quam Christus eius caput suis meritis acquisiuit: spiritus sanctus repleuit, copioso gratiarum munere: pater cœlestis omnia ei dedit, & præordinauit. In hac omnis gratiæ, omnisq; scientiæ, deniq; vniuersarum habetur virtutum plenitudo, in qua, veluti in quodam ædificio, vnusquisq; secundùm datam sibi mensuram fidei, adimplet ea, quæ desunt passionũ Christi in corpore suo. hæc est sponsi plenitudo, quam spiritus sanctus instanter operatur satagitq; ecclesiæ plenitudinis complendæ, perficiendæq;. Proinde in sono repentino aduenit, quia nimirum apostolorum sonus in omnem terram erat exiturus: Dedit, inquit, vocem suam, & mota terra est: nam vox domini super aquas multas, vox domini in virtute, vox domini in magnificentia. Et apparuerunt eis dispartitæ linguæ, sicut ignis. Propter impiorum temeritatem olim sub eber linguæ confusæ sunt, tunc obtenebrauit impios ædificatio turris scelesta. sed in hac visibili spiritus sancti missione, sapientes reddidit, rara dei notitia, linguis admirabilis sapientia concessa est. Illic lapsus condemnauit, in hac autem apparitione, spiritus liberos fecit: vbi enim spiritus domini, ibi libertas. libertatis siquidem, & remissionis peccatorum dies est pentecostes, Leuit. 23. Numerabitis, inquit, à pascha septem septenarios dierum, & die sequenti facietis diem pentecostes, dies propitiationis, indulgentiæ, remissionis. Itaq; præteriens septima sabbati legalis, & festiuitatis, tunc spiritus sanctus doctis gentibus, in pentecoste, propitiationem peccatorum nobis tribuit: vnde, & quinquagesimo tempore est debitorum remissio quinquagesimus psalmus, in figuram huius quinquagesimæ, remissionem, & misericordiæ consecutionem, Dauid continet, & variam spiritus mentionem facit, spiritum sanctum, spiritum exultationis, spiritum rectum, spiritum principalem appellans. Idem arca Noe nobis indicat. Ædificabatur diuino imperio arca, pro piorum hominum salute, trecentorum cubitorum erat longitudo eius, & quinquaginta latitudo. Aqua, quæ occidit homines, simulachrorum cul-

Hora tertia.

Sonus repentinus.

Cœlestis.

Vehemens.

Replens.

Ecclesiæ plenitudo.

Lingua spiritus S.

Turris Babel.

Pentecostes dies libertatis

Arca Noe signum libertatis.

rum cultus, Arca, ecclesia Christi, trecenti cubiti, trinitas, qui in vnum cubitum deitatis conueniunt, quinquaginta, pentecostes præfigurant. In Syon, quasi in arca apostoli congregati erant. Ex arca eliminatus est coruus, id est, diabolus, emissa est columba, quæ secunda vice ramum oliuæ in ore ferens, & post dies septem dimissa, inuentaq; sibi requie, confidens cessasse diluuium, nidificauit: columba, aduentus est spiritus sancti, quæ ante legem inuisiens creaturam, non inuenit quomodo super ea requiesceret; sicut nec Iesus, vbi inclinaret caput suum: ita impietas omnia occuparat. secunda autem vice ramum in ore, significans in lege, ac in ore prophetarum, paruum quendam fructum misericordiæ spiritum sanctum ferre. At, post septem dies, legis vtiq;, & prophetarum, in fidelibus requiem inuenit, & in eis ambulauit. Tunc quidem in columba, nunc autē in igneis linguis. Lingua planè verbi baiula est: proinde hoc signo non solùm eiusdem, spiritum sanctum cum patre, filioq; esse naturæ ostendit; sed etiam illius ministerio, vtrumq; nobis innotesceret. Ille, inquit, me manifestabit, quia de meo accipiet, hoc etiam signo ostendebatur, ecclesiam omnium gentium linguis fore loquuturam. Lingua mea, ait Dauid Psalm. 44. calamus scribæ velocis. velox scriba spiritus sanctus, qui verbum bonum in vtero virginis tam velociter scripsit, atque nouam legem in Apostolorum corda transfudit. Velox scriba, qui tempore non eget in docendo; sed ipsum tetigisse, docuisse est, velox, cui multa persuasione non est opus, in peccatorum cordibus conterrendis: est enim ignis, & malleus conterrens petram. Iste est spiritus artifex, omnium habens scientiam, pacis, & fidei, spiritus intelligentiæ, & libertatis, spiritus mansuetudinis, illustrationis, & salutis. Ipse est nostræ imaginis reformator, mentis perfectio, animæ instauratio, fidei author, spiritualis mentalium oculorum sol, interni hominis lumen, opulentia filiorum, æternorum bonorum thesaurus, pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, signaculum gratiæ baptismi. Ipse, inquam, est spiritus sanctus, qui fidem facit, quòd nos à deo in filios adoptati sumus, quiquè nostra corda Christo conglutinat. Spiritus sanctus est cibus, Christum diligentium, quo nunquam satiantur: ipse potus est animarum filiorum dei, charitas eorum, qui sibi coniuncti sunt. Ipse, inquam, est copula vnionis nostræ in Christo, animarum exultatio, lugentium consolatio, mœstitudinis depositio, mentis requies, sapientiæ communicatio, prudentiæ inuentio, præscientiæ illustratio. hoc prophetæ illustrantur, idiotæ sapientia condiuntur: hoc reges inunguntur, sacerdotes ordinantur, altaria fundantur, vnguentum consecratur, dæmones abiguntur, morbi curantur. hic est hortator, consolator, hortatur, obsecrat deus mortalem, lutum, creator, creaturam, alios vt filios, alios vt fratres, alios vt amicos compellit, ad se trahit, cor exhilarat, edulcat, calefacit. Propter timorem tuum domine vterum gessimus, & parturiuimus & peperimus spiritum salutis; quia concepimus ab excelso spiritum adoptionis. In principio, quando omnium opifex hominem fecit, faciei corporis illius, cum forma angelici cuiusdam fulgoris illustrauit. Quam speciem, mox vt honestatis osor vidit, inuidit, illamq; per inobedientiam deceptam seduxit, & corrupit: quam opifex reformare volens, non extrinsecus hominem adornauit, ne iterum pateret ruinæ; sed misso spiritu suo in corda nostra intrinsecus reformauit. sicq; spiritus S. nostris spiritibus vnitus est. hic est thesaurus noster, quem nos habemus in vasis fictilibus, hic est cœlorum regnum intra nos: quem nos mentali oculo videmus, quem vidit Abraham Gen. 18 sed extrinsecus, apud quercum Mambre. Vidit & Iob 38. sed extra per turbinem. Vidit Moyses Exo. 33. sed extra per cauernam in petra. Vidit Isaias 6. sed extra in throno excelso. Vidit Ezechiel 1. sed in animalibus oculatis. Vidit & Daniel 7. sed in visione noctis. Vident fideles mundo corde, sicut filij, & hæredes. Nullus infidelium hunc thesaurum possidet. Custodiamus thesaurum, qui in nobis est, preciosum margaritum: retineamus conceptionem spiritus illæsam, quam ipse discipulorum cordibus impressit, authore Ieremia 31. Ecce dies venient dicit dominus, & dabo vobis testamentum nouum, nō illud quod pepigi cum patribus vestris in Ægypto; sed dabo leges meas in cordibus vestris, &

Columba arcæ.

Coruus arcæ.

Lingua mea.

Spiritus sancti tituli.

Lex noua.

stris, & in visceribus vestris superscribam eas. Lex vetus per Moysen data est: noua verò spiritu duce nobis concessa est. in illa agnitionis primitiæ Israeli declarabantur; sed in hac nunc gentibus significantur. in illa linguā, quam nō nouit populus, audiuit: in hac linguā, quam non nouit loquutus est apostolorum chorus: in illa, cùm lex daretur, voces audiebantur, & tubæ: in hac factus est repentè de cœlo aduenientis spiritus vehementis. sed de hac missione satis.

CAP. III.

Missio spiritus sancti in forma columbæ.

N Christi baptismate, spiritus sanctus, euangelio testante, didicimus, quòd in columbæ specie sese intuentium obtutibus videndum obtulerit: quod planè magnum, atque admirabile indicat sacramentum: est enim columba animal fœcundum, mite, sociale, atque pacificum, omni prorsus amaritudinis & veneni felle carens. Quapropter in Christo, gratiæ donandæ authoritatem, quæ per spiritualem nobis contingit regenerationem, præsetulisse videtur. vnde & vox patris intonuit: Hic est filius meus dilectus, vt ad similtudinem vnigeniti, alij quoque regenerarentur, quos pater misericordiarum, ab æterno in gloriam adduxerat, conformes fieri imagini filij sui. Fœcunditas igitur atque abundantia regenerandorum, in quibus omni peccatorum veneno extincto, veræ pacis, ac sanctæ vestigia societatis sectaturi essent, illa columba ostendebat. Sanè, spiritus sanctus, authore Origene, secunda homelia in cantico quando de magnis, & occultioribus sacramentis, & quæ multi capere non possunt, loquitur; in turturis appellatione signatur, id est, in eius auis, quæ semper in montium iugis, & arborum verticibus commoratur. In vallibus autem, & his, quæ ad homines vsque perueniunt, columba assumitur: denique Saluator, quia hominem est dignatus assumere, & venit ad terras, multique tunc circa Iordanem peccatores erant; idcirco spiritus sanctus non in turturis; sed in columbæ specie apparuit. Auis mansueta, innocens, & simplex, talis est spiritus sanctus, mundus, & volucris, & sublimè consurgens. Quamobrem orantes dicimus: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Psal. 54 Sicut columbæ, inquam, non sicut coruo. Columba, inquit August. à molestia quærit auolationem; sed non amittit dilectionem: columba enim pro signo dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nonnè spiritus sanctus, teste apostolo, postulat pro nobis gemitib. inenarrabilibus, id est, postulantes nos facit. Rectè ergo columbæ figuram assumpsit, vt sub illo volatili, spiritus virtutes intelligeremus. Et Psal. 67. vocat columbam deargentatam, cuius posteriora sunt in pallore auri: Si dormiatis, inquit, inter medios cleros colūbæ deargētatæ, cuius posteriora sunt in pallore auri. Duo quidē cleri, duo sanè testamēta, quorū profectò vna tantùm est columba, quia ab vno edita sunt spiritu; sed primū, columbam habet argenteam, nempè spiritum timoris: secundum verò columbam auream, hoc est, spiritum adoptionis, & amoris, in quo clamamus abba pater. Ibi timor, hîc amor. ibi seruitus, hîc libertas spiritus: nam vbi spiritus domini, ibi libertas. Salomon, oculos commendat columbarum Cant. 4. Oculi tui sicut columbæ, & collum tuum sicut turturis. In columbis, oculi prædicantur: fertur enim hoc genus auis, quum ad aquas venerit, quia ibi solet accipitris insidias pati, venientem desuper inimicum, volitantis vmbra in aquis inspecta deprehendere, & oculorum perspicatia, fraudem periculi imminentis euadere: hoc igitur spiritu illuminamur; vt non ignoremus cogitationes sathanæ. Si nobis præterea sunt columbæ oculi, interiora legis penetramus: non his intenti, quæ litera; sed quæ spiritus edocet: litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Consentit his diuus Hieronymus, exponens illud Matth. 10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Serpens toto corpore occultat caput, & illud, in quo vita est, protegit; ita & nos

Columba animal fœcundum.

Turtur quid significet.

Dauid.

Columba argentea, & aurea.

Salomon.

Oculi colūbæ

Hieronymus.

Simplices sicut columbæ

toto periculo corporis caput nostrum, qui est Christus, custodiamus. Sint ergo Christicolæ prudentes, vt per prudentiam deuitent insidias: & per simplicitatem non faciant malum. Et exponens illud Psalm. 67. de columba argentata: Columba, inquit, quæ interpretatur in spiritu, propter manifestiorem, & visui exposita, alas deargentatas habet: occultiorem verò intrinsecus sensum, in auri pallore operit, in cuius specie descendit spiritus sanctus, & mansit super dominum saluatorem. Sanè, quid oremus, ait Apostolus ad Rom. 8. sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Gemitus columbæ est, ait August. super Ioan. tract. 6. gemunt in amore, non in semetipso gemit, sed in nobis gemit; quia gemere nos facit, insinuans, quia peregrinamur à domino, docensq; nos in patriam suspirare. Qui ergo simpliciter viuit, pacemq; seruat cum proximo suo; is certè interiori oculorum aspectu cernit super se spiritum venientem sicut columbam. Columba de fructibus terræ viuit: innocens eius victus est. sunt passeres breuissimi, qui vel muscas occidant, nihil horũ columba: non enim de morte pascitur. humilitas etiam saluatoris per auem simplicem, & gementem, non per superbam, & exultantẽ, sicuti est coruus, cõmendanda erat. Columba, inquam, est simplex, innocens, sine felle, pacata in osculis, non sæua in vnguibus: proinde ad huius columbæ membra raptores, auaros, subdolos, ebriosos, flagitiosos, nequaquam spectare, verissimum est. Baptizato domino, spiritus sanctus in columbæ specie descendit, mansitq; super eum: ex quo propriam quandam domini potestatem ad baptizandum, Ioannes animaduertit, per quam ecclesiæ pax firmata est. vnam tantùm videmus super Christi caput columbam, quia vna est potestas baptizandi. Emissa est columba ex arca Gen. 8. & primò non inuenit requiem pedibus suis, redijt in arcam: plena enim erant aquis omnia, & maluit redire, quàm rebaptizari: Coruus autem ille emissus est, antequam siccaretur aqua, rebaptizatus, redire noluit, mortuus est in his aquis: vnum ergo baptisma, vna fides, quia vnus est vtriusq; spiritus. Ad arcam redijt columba, ramum de oliua afferens. Ramus ille, & folia, & fructum habebat. Columba spiritus, ad arcam nos reuocat, cupitq; vt non solùm folia, sed etiam fructus nobiscum afferamus. Oliuæ fructus, charitatem significat, quam super eminentiorem viam vocat apostolus: nam sicut oleum, cæteris liquoribus; ita absq; dubio charitas cæteris omnibus supereminet virtutibus. Post dies quadraginta emissus est coruus: non est reuersus, aut aquis vtiq; interceptus, aut aliquo supernatante cadauere illectus, cui reuera similes reputandi sunt, qui extra ecclesiam commorari desiderant, carnali, atq; aliquo terreno desiderio illecti & irretiti. Post quadraginta dies emissa est columba, & non inuento loco requiescendi, in arcam reuersa est. Sanè, quadragenarius numerus, vitam, quæ in hoc mundo agitur, in qua sanctis requies non conceditur, significat: Surgite, inquit Michæas 2. non habebitis hîc requiem. Et Psal. Surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Deniq; post septem dies dimissa est, quia septiformem præseferebant sancti spiritus gratiam: oliuæ fructuosum surculum retulit, gratiæ, & misericordiæ spem, ad ecclesiæ vnitatem reportauit. Post alios septem dies dimissa, reuersa non est, quia nimirum in fine sæculi, non amplius sub sacramento spei, quo in hoc tempore sociatur ecclesia, erit sanctorum requies; sed iam in salutis æternæ perfectissima visione. Quæ ergo per columbam in arca Noe gesta sunt, hæc in ecclesia dei viui, per sanctum adimpleta esse videmus spiritum. Sanè, spiritus sanctus primo quidem suo egressu, non inuenit locum requiescendi, & hoc quidem in lege naturæ, quando aquæ obruerant omnia: aquæ, inquam, tum errorum, tum cæterorum criminum, paucis admodũ eductis. secundò, egressus est, inuenitq; ramũ oliuæ virentis, nempè promissam in lege, & prophetis, venturi saluatoris misericordiam. postremò, venit, & habitauit, atq; habitat in nobis, vt simus illius templum, illius membra, & organa.

Gemitus columbæ.

Columbæ cõditiones.

Vna columba

Colũba Noe

Coruus non rediјt in arcã.

Ramus oliuæ

Alæ columbæ mysticæ.

	Dextra.	Sinistra.	
	Amor.	Timor.	
	Penna prima alæ dextræ.		
1	Diuina misericordia.	Diuina seueritas.	1.
2	Incompræhensibilis gloria.	Pœna perpetua.	2.
3	Pœnitentiæ gratia.	Peccatorum enormitas.	3.
4	Sustentatio dei.	Propria fragilitas.	4.
5	Confortans lætitia.	Seducens prosperitas.	5.
6	Erudiens iustitia.	Frangens aduersitas.	6.
7	Voluntas libera.	Familiaris hostilitas.	7.
8	Angelorum, sanctorumque beneuolentia.	Dæmonis peruersitas.	8.
9	Viuorum auxilia.	Ad viuos iniquitas.	9.
10.	Mortuorum suffragia.	Ad mortuos crudelitas.	10.

CAP. IIII.

Septem columbæ proprietates.

Septiformis gratiæ spiritus, quem super dominum ex Isaiæ vaticinio legimus requieuisse, illa columba significabatur; neque id absque mysterio gestum fuisse, putandum, neque huiusce volucris quoddam naturæ secretum prætereundum est: quandoquidem illius natura septem fungatur virtutibus, quadam scilicet septem spiritus gratijs, atque muneribus similitudine congruentibus. hæc namque super riuos aquarum sedet, vt accipitrem, eius iam conspecta vmbra, effugere queat: Deinde, nil viuum commedit: sed ex fructibus terræ viuit. Post modum, non solùm suos, sed alienos quoque pullos tuetur, fouet, & alit. In foraminibus petræ insuper nidificare satagit. Quintò, grana colligit candidiora. omni præterea felle caret: postremò gemitum pro cantu habet. Porrò, primæ columbæ proprietati congruit spiritus sapientiæ, quo inimicorum deuitamus insidias. secundæ verò, spiritus intellectus, cuius ope, ab esu proximorum abstinemus. tertiæ autem spiritus consilij, consultum sanè nobis est, vt misericordes simus, si misericordiam consequi desideramus; vt alter alterius onera portemus. quartæ, conuenit spiritus fortitudinis: virtus enim est circa difficile. proinde in tuto loco nostri labores, atque sudores reponendi sunt, in petra firmissima, ad quam serpens accedere non audet. quintæ autem spiritus scientiæ, quo verum à falso distinguimus, veras scripturas, tanquam grana candidiora agnoscentes. sextæ, spiritus pietatis. Pietas est cultus dei, quæ sanè non reddit malum pro malo; sed vincit in bono malum. Pater dimitte, ait, illis, quia nesciunt quid faciunt. Septimæ verò, spiritus timoris; in timore enim conuersatur incolatus sui tempore: iccirco conuertit cantica in luctum, & gaudium in mœrorem. sed de his hactenus. Præterea, spiritus sanctus in transfiguratione sub lucidæ nubis specie apparuit, sub qua planè lucidissimam Christi doctrinam ostendebat, itemque vmbraculum prætendebat contra incentiua vitiorum: Apostolis autem sub specie flatus à Christo insufflante tributus est, quo in sacramentis administandis, diuina ostenderetur potestas; tum etiam, vt spiritum à filio procedere manifestaret: frustra certè exsufflaret eum, qui ab ipso nullatenus procederet. sed contra prædicta posset aliquis ita arguere, vt videbitur in sequenti capitulo.

[Margin: Prima proprietas. — 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — Spiritus sanctus in nube & flatu ostensus est.]

CAP. V.

Spiritum sanctum visibiliter missum non fuisse.

1. SI spiritus sanctus missus fuit visibiliter, aut certè huiusmodi visibilem missionem, interior reuelatio concomitata est, aut minime. Quòd si absque interiori reuelatione factam fuisse, dixeris; inanis profectò reputabitur, & vana, quippe, quæ sine illa, nihil affert emolumenti. sin verò primo modo res sese habet, exterior missio, atque visibilis, ociosa videtur omninò: occupatio enim externorum impedit intellectum, intrinseca, atque profunda cogitantem. ergo.
2. Amplius, si spiritus missus est visibiliter. igitur est minor patre: Fateamur, inquit August. 4. de trin. 9. filium minorem factum, & in tantum minorem, in quantum factum, & in tantum factum, in quantum missum. Igitur, si spiritus sanctus missus est visibiliter minor patre est, quod sanè scripturæ non admittunt: igitur spiritus sanctus non fuit missus visibiliter.
3. Adhuc, si spiritus sanctus mittitur, seu missus fuit in signo visibili; in omni ergo sacramento visibiliter appareret: quodlibet namque sacramentum, gratiæ signum est, quæ spiritui sancto propriè attribuitur. Adde, quòd si visibiliter missus sit, patribus olim missum fuisse, rationi omninò congruere videtur: quemadmodum multarum esse videntur testimonia scripturarum in Daniele 7. de antiquo dierum, de fluuio igneo, qui ad spiritum sanctum pertinet, de angelis, qui visi sunt Loth, & Abrahæ, in quibus tota simul trinitas, authore Augustino, repræsentabatur, & similibus. At nusquam legimus, spiritum patribus visibiliter missum fuisse. Igitur, visibilis illius missio non fuit necessaria, alioqui prophetis fuisset concessa.
4. Præterea, si missus fuit visibiliter; hoc reuera fieri non poterat, nisi in signo vel effectu visibili, spiritum sanctum repræsentante. sed quilibet effectus quòad rationem vestigij, vt diximus, ipsum repræsentare potest. Igitur in quolibet effectu visibiliter appareret, quod est falsum: non enim per illas creaturas visibiles magis mittitur spiritus sanctus, quàm alia persona: quælibet namque creatura visibilis, est effectus, totam demonstrans trinitatem.
5. Amplius, spiritus sanctus, si visibiliter missus fuit; profectò illius missio secundùm creaturam rationalem, non autem irrationalem fieri debuerat, quemadmodum & filius visibiliter veniens, humanam assumpsit naturam: alioqui non satis honesta, & digna spiritu sancto missio illa esset dicenda: sed hoc non apparet. ergo quod prius. Adde, quòd si inuisibilia, per visibilia manifestentur, cuilibet ergo exhibenda fuerat missio visibilis, & veteris, & noui testamenti, hominibus, alioqui inuisibilis missio nihil profuisset. sed ex veteri lege hoc haberi non potest: ergo visibilis missio non est admittenda. Insuper, quæ visibiliter ostendebantur, ministerio angelorum id contigisse, Paulus ad Galat. affirmat. Angeli ergo, & non spiritus sanctus visibiliter missi sunt.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum dico, exteriorem apparitionem, sine interiori non prodesse: illa enim distinguit exteriorem, atque discernit. Quando ergo infers, exterior ergo impedit magis, quàm iuuat interiorem, verum quidem est, quando sensibilia diuersa sunt ab intelligibili: sic enim potentiæ se inuicem impediunt: secus autem est, quando sensus, illud perficit, atque intuetur obiectum, circa cuius inquisitionem intellectus occupatur. Tunc sanè, intellectus vigoratur magis, quàm offenditur. siquidem potentiæ circa idem versantur obiectum, sibique mutuò illius præsentiam administrant. Ad 2. negatur similitudo: nam spiritus sanctus non vnit sibi naturam

turam signi visibilis, ad suam processionem manifestandam. hac de causa, quæ illius signi visibilis naturæ conueniunt, vt naturæ etiam spiritus sancti conueniant, non est necesse. propterea, spiritus dici non potest minor patre; sicuti filius, qui vniuit sibi humanam naturam in vnitate suppositi, vt inter illas esset idiomatum communicatio. Ad 3. Missio spiritus sancti, non est attendenda secundùm propheticas visiones, vt dixi, neque secundùm noui ac veteris testamenti sacramentalia signa, in quibus quædam res præexistentes assumptæ sunt ad aliquid significandum; sed potiùs secundùm aliquas creaturas, ad huiusmodi missionem ostendendam specialiter ordinatas. In sacramentis præterea humanum adhibetur ministerium, non autem in visibili spiritus sancti missione. deinde, sacramenta gratiam significant ex institutione, signum autem missionis visibilis, originis personæ modum, naturaliter repræsentat. Ex quo patet, non esse simile, quod in argumento assumitur. Ad probationem dico, spiritus sancti missionem visibilem, gratiæ tempore congruè datam fuisse, in qua est spiritus amoris, & non timoris, & seruitutis. Præterea, visibilis filij missio præcedere debuerat. siquidem spiritus sanctus, filium, sicuti filius, patrem erat manifestaturus. Quam ob causam, etsi aliquæ diuinarum apparitiones personarum, patribus obtigerint; illæ reuera, authore August. ad aliquid manifestandum potiùs ordinatæ sunt, quàm ad diuinæ personæ inhabitationem aliquam ostendendam. Ad 4. Verum quidem est, omnem creaturam, spiritum sanctum, sicut & alias diuinas personas præseferre, atque ostendere: sed hoc quidem, quòad esse naturæ, non autem quòad esse gratiæ per aliquem effectum specialem originis modum repræsentando. licet ergo in creaturis sit trinitatis vestigium; non tamen gratiæ & originis modus, ideo spiritum sanctum in vnaquaque natura visibiliter apparere, dici non potest. Ad 5. filij persona, vt sanctificationis authrix erat declaranda; ideo per eam sanè creaturam erat ostendenda, ad quam spectat agere, competitque sanctificari. At spiritus sancti missio visibilis, huiusmodi erat sanctificationis indicium; iccirco non opus illi fuit, vt creaturam assumeret in vnitatem suppositi; sed temporalem tantùmmodo, qua suæ ostensionis officium perageret. Ad confirmationem dico, illas visibiles creaturas, ministerio quidem angelorum factas fuisse, ad spiritus sancti personam, non autem ad angelorum ostendendam, manifestandamque. Quam ob causam, cùm in illis visibilibus esset spiritus sanctus, veluti signatum in signo; ideo spiritus sanctus, non autem quispiam angelus, missus, seu mitti dicitur. Hæc de spiritu sancto scribenda esse duxi, illo opem ferente, atque edocente, qui est omnis scientiæ artifex, qui que est deus ignis, & spiritus numen: omnium enim est opifex, omnem habens scientiam omnemque virtutem, omnia prospiciens. Laus tibi sancte Pymander, qui trinitatis tuæ, ac diuinitatis me participem fieri voluisti. Hæc Tuderti scripsi die Mercurij, quæ est prima Octobris, hora ferè tertia, ante prandium, quod tempus spiritui sancto conuenit, quippe, qui hora tertia in discipulos venit: vtinam & abundè in nos immittat semper suæ benedictionis atque consolationis radios, quibus illuminati, verum Pymandrum, eiusque verbum, cum tertia mente seu persona opifice, qui est deus, vnius substantiæ, potentiæ, atque naturæ cum patre & filio, confiteri valeamus. Laus tibi sancte spiritus, scientiæ dux, absconditorum reuelator, orphanorum pater, hæreditatis nostræ pignus: qui me ita confortare ac confirmare dignatus es, vt hæc tua scriberem. O lux totum illumina, spiritus deus, verbum tuum me agit spiritifer opifex: Tu es verus deus, ex patre filioque procedens, lux & vita, omnium viuificator, & dominus.

Margin notes: 3. — Sacramentum & missio differunt. — 4. — 5. — Visibiles apparitiones spiritus sancti factæ sunt ministerio angelorum. — Oratio Hannibalis.

Commentum III.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De relationibus diuinis.

Quid sit relatio.

Voniam quidem multa dixi, tum in primo, tum etiam in hoc secundo libro de sanctarum, diuinarumque personarum maiestate, proprietate, quæ sine diuinarum relationum cognitione plenè, rectèque haberi non possunt; ideo, congruum esse duxi, rationique consentaneum, si de sanctis relationibus verba facerem; quamuis in primo lib. de illis nonnulla dixerim: est enim hoc negotiũ arduum quidem satis; sed non contemnendæ vtilitatis. Porrò, relatiua ea esse dicuntur à philosopho, quæ ad aliquid dicuntur: vnum namque sine altero intelligi non potest. Ad aliquid, inquit, talia dicuntur: quæcunque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad aliud. vt maius id, quod est alterius dicitur: aliquo enim maius dicitur, & duplum dicitur id, quod est alterius duplum. hæc planè descriptio, tum secundùm esse, relatiuis, tum etiam secundùm dici, conuenire videtur. vnde pater, & filius, duplum & dimidium, quæ sunt relatiua, secundùm esse, huiusmodi naturæ iudicantur, nempè, vt id, quod sunt ad aliud referatur. Eandem subeunt rationem relatiua secundùm dici, vtpote sensus & sensibile, scientia & scibile. Cæterùm, quoniam relatio est accidens imperfectum, ob suam certè debilitatem, paruitatemque; ita, vt in numero eorum quæ sunt de secundis intellectis esse censeatur: substantiæ inesse non potest, nisi per medium accidens, quod relatione perfectius reputatur. Itaque illud accidens, cuius medio, relatio substantiæ inesse dicitur, fundamentum appellatur: exempli gratia, duplum substantiæ inest mediante numero. numerus ergo, dupli fundamentum nominabitur, substantia verò, subiectum. Porrò, nonnulli, authore Auicenna in 3. suæ met: cap. 10. arbitrati sunt, relationum nullam esse certitudinem, nisi in anima tantùm, cùm res intelligit. Illud, inquiunt, quod est in re de relatione, fundamentum solùmmodo est, & termini, habitudo verò inter illa, est solùm obiectiuè in anima cognoscente: relatio namque realis non ex actu in re, sed ex potentia propinqua nominatur, ex qua intellectus cogitur, non quidem ex actu extrinseco; sed ex intimis fundamenti rationibus, vt illam reducere velit. Quemadmodũ per oppositum, relatio dextri in columna, est relatio rationis, eò, quòd in columna nihil ponitur, à quo intellectus cogatur, dexteritatis relationem circa columnam ponere: reales ergo relationes dicuntur, quia adeò rei propinquissimæ sunt, vt ab ipsa rerum necessitate intellectus cogatur, eas credere, atque acceptare, ac si in re inuentæ essent. Nullam autem relationem esse extra animæ conceptum, sic nonnulli astruere conantur. & primò quidem de relatione primi modi: Identitas, aiunt, similitudo, & æqualitas, & aliæ relationes modò numeri non sunt aliud, quàm quædam vnitates: vnitas verò quædam est indiuisio, atque indistinctio, quæ profectò in aliqua re communi à natura fundari non possunt, cùm huiusmodi res in natura non sit, neque etiam in duabus rebus indiuidualibus, alioqui vna, ac eadem res in duobus inueniretur subiectis. Igitur, huiusmodi relationes in anima tantùm sunt. De relatione autem secundi, ita etiam arguunt: Paternitas, & filiatio fundantur in actu, qui transit. sed actus huiusmodi, quia non est, in re, nihil fundare potest. Igitur, paternitas, & filiatio non sunt in re, sed in intellectu. Præterea, paternitas à quo produceretur, non quidem à patre: absurdum enim est dicere, aliquid actione transeunte, agere in seipso, neque à filio: recipit enim, & non imprimit in patrem, neque ab actione pro-

Plilosop. quid dicat de relatiuis.

Relatiua secũdùm esse, & secundùm dici.

Fundamentũ relationis.

Numerus dupli fundamentum.

Relationes nõ esse extra animam.

Relatio primi modi.

Relatio secundi modi.

ne profluente à patre, quia nimirum illa in filio recipitur, atque ita, quidquid derelinquitur, est in filio & non in patre. Quoniam igitur, paternitati productiuum principium aßignari non potest; constat apertißimè in intellectu, non autem in re relationem esse. Pro relatione autem tertij modi, sic quoque arguunt. Rem, realiter dependere à non re, est impoßibile: dependeret enim à nihilo. hoc autem absurdum in tertio relatiuorum modo contingeret, si relatio esset res: stat namque scientia etiam scibili destructo. proinde inter scientiam & scibile, relatio non est in re; sed in intellectu. Denique, illud non est res extra intellectum, quod fit sine omni agente reali, sed albo existente in oriente, si fiat aliud album in occidente, per intellectum sanè, non autem per aliquod agens reale inter ea similitudo intelligitur; imò, authore philosopho 5 phys: com. 10. aliquid de nouo relatiuè dici contingit, cùm alterius planè, non autem cum sui mutatione: ergo quod priùs. Verùm, Auerroes 12. met. comm. 19. contrarium sentire videtur: quærens enim vtrum substantiarum, & aliorum prædicamentorum sint eadem principia, inter prædicamenta connumerat ad aliquid: imò de eo solo expressam mentionem facit. Vtrum inquit altera, aut eadem sint principia, & elementa substantiarum, & eorum quæ sunt ad aliquid. Porrò, in 6. met. comm: 4. dum ens diuidit, illud planè in ens in anima, & in ens distinctum in prædicamenta diuisit, quod reuera extra animam eße necesse est: alioqui membra diuisionis non essent opposita. Cùm igitur, inter prædicamenta, ad aliquid esse dicatur à Commentatore; dubium non est, quòd ipse putauerit, ad aliquid, ens reale esse: huius autem prædicamenti specialiter meminit philosophus, ob suam certè debilitatem, cuius gratia, multi putauerunt inter prædicamenta non esse numerandum. Auicenna quoque eiusdem est sententiæ 3. met. suæ. ca. 10. Nos, inquit, scimus, quòd hæc res inesse, est pater illius, & ille filius illius, siue intelligatur, siue non, & scimus quòd planta accipit nutrimentum, sic quod ibi est agens. Et scimus quòd cœlum est super terram, & terra est inferior eo, siue hæc intelligantur, siue non: & istud quod aßignamus, est simile in alijs relatiuis. Præterea, quando intellectus, ad intelligendum dominum in habitudine ad seruum cogitur; aut huiusmodi habitudo, ex natura rei, & in actu primo præceßit, aut non. si sic, est ergo ens reale: intellectus enim, actum præcedit. si verò non, potest ergo intellectus ex parte sui, sine habitudine ad seruum, dominum intelligere. ex quo namque intellectus actum non præcedit, huiusmodi non cogitur habitudinem ad seruum intelligere, cùm dominum intelligere vult: atque ita vnum relatiuum, sine altero intelligi posset. Quam ob causam Aristoteles in prædicamentis, primam relatiuorum diffinitionem corrigens, realia relatiua hoc pacto diffinire videtur. Ad aliquid sunt, quæcunque secundùm eorum eße, ad aliud sese habent, esse, inquam, non intentionale; sed reale intelligit. Relatio igitur, absque vlla intellectus operatione esse habet reale à fundamento, & subiecto distinctum. Ad rationes autem adductas dici potest, ad primam, negatur minor: nam sicuti inter duo alba, est rationis vnitas in qualitate; ita planè & in natura specifica albedinis illa vnitas fundari posset, quæ est communis secundùm rationem. Dicis, quòd relatio ergo realis, qualis ponitur similitudo, super vnitatem rationis fundabitur, quod sanè impoßibile esse videtur: à suo enim fundamento realitatem accipit; ideo vnitas rationis esse non potest. Dico, similitudinis fundamentum non esse vnitatem naturæ communis; sed res potiùs singulares, non quidem absolutas; sed quatenus sunt vnum specie. Ad 2. fundamentum est potentia generandi, vt fuit sub actu, qui profectò actus manet in virtute: quod planè sufficit. vnde eadem actione, & quòd pater & filius suo modo dici possunt causæ duæ partiales paternitatis: quod certè non arbitror esse impoßibile, vt eadem actio à duabus sit causis partialibus; bene verò à causis totalibus, & disparatis. Ad 3. dico, posse dependere à non re in actu, quæ tamen est res in potentia. Sanè, quæ sunt ad finem, à fine pendent, qui licet non sit in actu; producibilis tamen est. ita, licet scibile actu destruatur,

Relatio tertij modi.

Relationes habere extra animam.

Auer: sententia de esse relationum.

Auicenna de esse relationis

Aristoteles.

Soluuntur rationes contrariæ.

1.

2.

3.

remanet tamen in potentia, vt rosa in hyeme: nullum ergo est absurdum ab eo scientiam dependere, propterea neganda est consequentia: ergo dependet à nihilo: nam & si scibile destruatur; remanet tamen potentia; ideo remanet quoque relatio realis, potentialis; cui planè non inconuenit, vt dicatur non dependere à re in actu; sed à nihilo.

4. Ad 4. negatur minor: album enim in oriente, quòad suam realitatem similitudinem producit: quando autem fit album in occidente, similitudo solùmmodo suum formale recipit, nempe dici ad alterum, ad quod planè sufficit alterius albi in occidente productio: posito namque albo in oriente, naturaliter sequitur, vt assimiletur albo in occidente existenti.

Relatio realis quid sit. Relationis realis tres conditiones. Cæterùm, hæc sunt relationi reali necessaria, vt vera esse possit, ab ipsaque relatione rationis distinguatur. In primis, vt illius extrema, realia sint, propterea oppositio inter ens, & non ens, realis dici non potest: extrema enim illius realia non sunt; sed alterum tantùm. Deinde, vt secundùm rem differant; iccirco identitas non est relatio realis: nam & si extrema sint realia; secundùm rem tamen non differunt. Postremò, vt inter extrema sit mutua habitudo. hac de causa, relatio, inter scibile, & scientiam, causam, & causatum, Deum, & creaturam, & quæ sunt generis eiusdem, realis esse non potest; ideo enim scibile, ad scientiam refertur, quia nimirum scientia ad ipsum refertur: in causa autem est, quia vnum extremum ab altero dependet: non autem alterum vicissim ab altero. scientia siquidem nostra dependet à scibili, non autem è conuerso: & sentire à sensibili, non è conuerso: & mensuratum à mensura, non è conuerso. Quam ob causam, Aristoteles 5. met. cap. ad aliquid, ait: mensurabile verò, & scibile, & intellectuale, eò quòd aliud dicitur ad ipsum, ad aliquid dicuntur. Reali igitur relationi opus est mutua habitudine: etenim, cùm omnis relatio realis inter extrema realia versetur, trahatque realitatem à fundamento, aut profectò in vtroque extremo est fundamentum reale, aut in altero tantùm. si in vtroque, habetur vtique mutua relatio, cuiusmodi sunt primi modi relationes: nam quemadmodum ex natura rei, Socratis substantia sub homine continetur, ita planè, & Mercurij. De duplo autem, & dimidio, & albo, & albo simile habetur iudicium. in hunc quoque modum, se habent relationes secundi modi: vtpotè dominium, & seruitus: nam sicut inest domino actiua regendi potentia; ita, absque dubio, inest seruo potentia passiua, qua regatur. quoniam autem in relationibus tertij modi, non est mutua habitudo; ideo inter illas, relatio realis haberi non potest.

Relatio realis est eiusdem ordinis.

Modi relatiuorum non est relatio realis. Sunt autem duo modi præcipui in relatione mutua, vnus quidem quantitatis, à quo primus relatiuorum modus cõstituitur, alter verò potentiæ, siue actionis modus, à quo constituitur, secundus. Et id quidem spectat ad fundamentum relationis, quòad modum, nam quòad entitatem, latiùs patet: non solùm enim quantitas, & potentia, siue actio fundat; sed etiam substantia in distinctione numerali, & specifica substantiali. similiter quantitas in æqualitate, qualitas in similitudine, actio, & passio in relatione, quæ est inter agens, & patiens, & in potentia actiua, & passiua. sunt autem tot relatiuorum modi; quot sanè modis contingit vnam rem ad alteram ordinari, quippè cùm relatio ordinem dicat: interdum autem vna ad alteram res ordinatur, aut secundùm esse; quatenus scilicet vnius esse, ab altera dependet essentialiter, aut mensuratiuè, præcipuè mensura perfectionali. Essentialiter, inquam, vt idæatum ab idæa, scientia à scibili, sensus à sensibili: mensuratiuè verò, vt omnes colores, ab albedine, omnis substantia, à prima & nobillissima substantia. is autem vocatur primus relatiuorum modus. secundus verò, actiuam passiuamque virtutem consequitur; quatenus scilicet vna res ab alia patitur, aliquid sibi conferente: is autem modus inuenitur inter generantem, & genitum, docentem, & addiscentem, ædificantem, & ædificatum. tertius autem, secundùm quantitatem pensatur; quatenus scilicet vnius quantitas, ab alterius quantitate mensurari poterit. Ad primum autem modum, relationes, quæ super vnitatem fundantur, quæ est principium quantitatis, reducuntur: quare identitas in substantiæ vnitate fundata, & similitudo in vnitate qualitatis, sub primo modo

Relationis. Primus mod⁹ Secundus. Tertius.

cont.nen-

continentur. sufficienter ergo à philosopho 5. met. cap. ad aliquid aßignati sunt, atque dispositi relatiuorum modi. Amplius, quoniam relatio suam à fundamento realitatem trahit, atq; recipit. tot sunt ergo relatiuorum modi; quot sunt fundamenta, quòad modum rationemq; fundandi. hæc autem in genere tria eße videntur, nempe quantitas, actio, mensura perfectionalis. et quantitas quidem ad primum, actio verò ad secundum mensura autem perfectionalis ad tertium modum attinet. In quantitate autem vera, omnes propemodum proportiones numerales fundantur: in his autem, quæ habent quantitatis modum, vtpotè substantia considerata, vt vna, identitatem fundat: vt plures verò distinctionem; sic etiam qualitas, vt vna in specie, similitudinem: vt plures, dißimilitudinem. sub actione, quatenus se extendit ad omnem motum, atque productionem, paßionemq;, quæ actionem supponit, relationes super paßionem fundatæ numerantur, vtpotè seruitus, filiatio, relationes, quæ fundantur super principia actiua, & paßiua, siue substantiæ fuerint, siue qualitates. sub mensura perfectionali, omne scibile, quod est mensura scientiæ secundùm veritatem, & perfectionem. Itaq; istis tribus modis, sufficienter relatio realis diuiditur: nulla enim inueniri potest, quæ sub aliquo istorum modorum non contineatur. Dicis, de quolibet ente alteri comparato, verum est dicere, idem eße cum eo, vel diuersum, idq; tam in substantia, quàm in quantitate, & qualitate. Non rectè ergo dixiße videtur Aristoteles, eadem sunt, quorum vna est substantia Præterea, omne ens, cuilibet enti comparatum; vel est simile, vel dißimile illi. & secundùm perfectionem, vel est æquale, vel inæquale illi: similitudo ergo non solùm in quantitate fundari potest; sed in quolibet genere entis absoluti: & similiter æqualitas, non in sola quantitate: non rectè ergo à philosopho primus relatiuorum modus expositus, atq; annotatus eße videtur. Amplius, potentia actiua refertur ad paßiuam, vt calefactiuum ad calefactibile, & ad actum quoque suum, vt ad calefacere: & visus ad videre: sed tunc vni relatiuo, plura correspondèrent relatiua in eodem relationis genere, quod est impoßibile, alioqui idem relatiuum eßet & non eßet: & hæc quidem contra secundum modum. Adhuc, tertius modus cum primo coincidere videtur: ratio enim mensuræ, & mensurabilis ad primum attinet: nam duplum est mensura dimidij, & omnes duæ quãtitates proportionem ad inuicem habentes, ita se habent, quòd vna sit mensura, altera verò mensurata; quatenus vna est maior, vel minor, aut alteri æqualis. Relatio præterea ponitur inter scientiam, & scibile, aßignaturq; huic tertio modo, qui tamen in 2. eße videtur: scientia enim causatur à scibili. proinde scibile se habet vt factiuum, scientia verò, vt factum: non bene ergo hunc tertium modum relatiuorum philosophus distinxit. Respondeo ad primã, Aristotelẽ substantiam intellexiße, non quatenus contra accidens distinguitur; sed quæ de qualibet eßentia verificari poßit: quo profectò loquendi modo vtitur in antepræedicamentis: Vniuoca sunt, inquit, quorum ratio substantiæ est eadem. similiter, quando dicit, similia sunt, quorum qualitas est vna, qualitatem ibi non intelligit, quatenus scilicet ab alijs prædicamentis distinguitur; sed id potiùs, quod qualitatis modum habet. Quoniam autem formæ substantiales, & differentiæ, & actiones, atq; paßiones, rem omninò qualificant; ideo, & similitudo, & dißimilitudo in huiusmodi inuenitur. Eodem quoq; modo quantitatem intelligit, ea scilicet, quæ habent modum quãtitatis, vt nigredo duorum graduum, & nigredo 6. graduum: porrò, quia omnis forma intensibilis & remißibilis aßumere potest, siue induere quantitatis modum. hac de causa, secundùm eas, æqualitas attenditur. Ad 2. vni relatiuo, vt postea, latiùs dicam, plura relatiua partialia correspondere valent, vt vni patri, plures filij, non autem plura totalia, alioqui idem simul eßet, & non eßet. Plura quoq; respondere poßunt, non tamen æquè primò; sed vnum quidem primò, & per se, alterum autem per se, sed non primò: species namq; per se primò ad genus, ad indiuidua verò per se; non autem primò refertur: relatiuum namq; per se primò, suum primum, & totale respicit correlatiuum. proinde, si

Alia ratio. Relatiuorum fundamenta sunt tria.

Obiectiones cõtra modos relatiuorum.

1. 2. 3.

Solutiones.

1. 2.

inde, si secundarium remoueatur, non desinit esse relatiuum; nisi illius ordinis respectu, quem habet ad secundum. itaq; potentia actiua, & ad paßiuam, & ad agere dicitur: sed ad vnum quidem per se primò, ad aliud autem per se, sed non primò. Ad 3. negatur maior: non enim omnis relatio inter mensuram, & mensurabile sub primo modo continetur: sed illa tantùmmodo, quæ mutua est, quæq; super quantitatem continuam, vel discretam fundatur. Illa autem, quæ mutua non est, sed vnum ab altero pendet extremo, & non è conuerso, tertium sanè modum constituit. Ad confirmationem dico, relationem inter scientiam, & scibile, interdum in secundo, nonnunquam autem in 3. modo contineri: etenim, si scibile ad scientiam comparetur; sese vtiq; habebit, vt causa ad causatum in scientia speculatiua, vel sicut causatum, ad causam in scientia practica; atque ita, ad secundum modum pertinet. quòd si, vt obiectum scientiæ terminatiuum, atq; mensuratiuum comparetur, non quidem quantitatiuæ; sed quòad veritatem potiùs; sic absq; dubio, ad tertium modum attinet. Quid ergo sit relatio, ac quomodo sit extra animam, quid etiam sit relatio realis, quotq; sint relatiuorum modi, dixi.

3.

CAP. II.

Relatio quomodo à suo distinguatur fundamento.

Quomodo relatio sit idem realiter, non formaliter cũ suo fundamẽto.

Bifariam relatio considerari potest: vno seu primo quidem modo, quòad id certè, quod dicit in recto, atq; intrinsecè. secundo verò modo, quòad id, quod in obliquo dicit, ex connotato, quod est terminus. Porrò, quòad primum modum spectat; relatio, & fundamentum idem realiter esse videntur, non autem formaliter: fundamentum enim est ad se, relatio autem ad alterum. Quam ob causam, relationem realem, subiecto aduenire, sine subiecti mutatione ait philosophus 5. phy: tex: 10. aliquid autem de nouo alicui aduenire subiecto, quod priùs illi non inerat, absq; subiecti mutatione, fieri non potest, si relatio à suo fundamento realiter fuerit distincta, quod priùs inerat subiecto. vnde posito vno solo albo in mundo, tota quidem similitudinis realitas, non autem formalitas ponitur: quòad vsque productum fuerit coalbum alterum. nec obest quòd aliqui dicunt: ex fundamenti positione relationem esse incompletam, ex termini verò positione compleri; atq; ita sine eius, in quo est mutatione, aduenire posse. Nam si sola termini positione compleatur, aut certè quòad suum formale præcisè, vel quòad suam realitatem completur. Si primo modo, tota ergo similitudinis realitas ante termini positionẽ in subiecto, inerat vtiq; subiecto, aut non erat, nisi fundamentum, puta albedo. quare eadem est albedinis, ac similitudinis realitas. Si verò secundo modo intelligas, non est planè intelligibile, quonam pacto, posito termino compleatur, nisi quia relationis realitas, quæ erat in potentia, posito fundamento, ex termini positione, fiat actu in subiecto, quod planè, absq; subiecti mutatione fieri non potest: nam quod transit ab esse in potentia, ad esse in actu, necessariò aliter se habebit, quàm prius. Dicis, quemadmodum, remoto calefactibili, si esset calor calefactiuus; calefactio vtiq; actiua actualiter non esset, nec inesset agenti, vt accidens in subiecto: apposito tamen calefactibili, statim rediret, essetq; actio in agente; ita certè remoto termino extrinseco, vel passo, tam relatio, quàm actio tollitur actu. Respondeo, similitudinem non esse bonam: hac enim ratione, posito passo, sequitur actio, quia nimirum ab agente est productiuè, & in passo recipitur; sed relatio non est productiuè realiter à suo subiecto, & in termino recepta: non ergo est simile. Porrò, hanc nostram sententiam fulcit, atq; corroborat philosophi doctrina, quæ in 5. phys: tex: 10. clarissimè conspi-

Philos. 5. ph. ad relationem non est mot⁹

De relationibus.

mè conspicitur: Ad relationem, inquit, non est motus: potest enim alicui aduenire, altero solo mutato. at, si relatio à fundamento realiter distinguitur; planè ei, cui adueniret, aliqua mutatio accederet, & non tantùm in altero extremo, quod de nouo producitur, alioqui philosophus in hac sua ratione, principium peteret. Nam, si relationem à fundamento, aliam rem esse dixerit: deinde velit ad relationem motum non esse, quia nimirũ vni aduenit extremo, sine alterius mutatione; principium vtiq; petit. Præterea, 7. phys: tex: 17. sic argumentando disserit, non esse alterationem ad primam speciem qualitatis. In aliquid, inquit, non est alteratio, sicut nec motus; sed habitus est ad aliquid: ergo &c. Sanè, si relatio fundata super habitum, alia res esset ab habitu; philosophi ratio nullius esset momenti: non enim sequitur, ad aliquid non est motus: ergo in habitu non est motus, nisi hoc sit verum, habitus & relatio sunt idem realiter. Suffragatur huic sententiæ Auerroes de substantia orbis, asserens materiæ potentiã, ipsam esse materiæ substantiam. & primo phys: com: 70. ait, potentiam differre à materia. si ergo prima, à secunda non discrepat sententia; planum est, relationem, & fundamentum idem esse realiter, prædicamentaliter autem siue ratione differre. Ex his ergo, quæ dicta sunt, clarissimũ est, relationem primo modo sumptam, nempe quantùm ad id, quod dicit in recto, & intrinsecè idem esse realiter cum fundamento. Porrò, quantùm ad secundum modum realiter differre videntur: etenim, fundamentum cùm sit quid absolutum, terminum nequaquam includit, relatio verò, quia est ad alterum, ipsum includat, necessarium est: ideo realis est inter illa distinctio. Aliqua præterea, re essentiæ, siue prædicamenti distingui dicuntur, suntq; illa, quæ realiter differunt, & quæ in diuersis prædicamentis habentur: alia verò re existentiæ, quorum alterum, sine altero consistere potest, in quorum haberi numero possunt accidens, & subiectum, album, & dulce, & quæ sunt generis eiusdem. Ex hac autem distinctione, multorum opiniones, quæ in huiusmodi negotio inter se pugnare videntur, conciliari possunt. Sanè, si relationem, eiusq; fundamentum secundùm esse, siue rem essentiæ spectes; tunc absq; dubio, non sunt idem realiter: secundùm verò esse existentiæ, ab inuicem realiter discreta non sunt. Dicam aliter, quod tamen in idem recidit: aliqua inter se distinguuntur subiecto, vel diffinitione: relatio autem, à suo fundamento, non quidem subiecto; sed diffinitione distinguitur: relatio enim, & fundamentum eidem accidunt subiecto; iccirco subiecto distingui nõ possunt; sed eadem sunt omninò: quoniam autem in diuersis esse videntur prædicamentis; ideo diffinitione separantur: diuersorum enim generum, & non subalternatim positorũ, diuersa sunt genera & differentiæ. Adde, quòd quamuis nulla relatio in subiecto, à fundamento dissentiat; nulla tamen eadem est fundamento, in subiecto mutuò: remota namq; relatione, fundamentum consistere valet. Aliqua namq; sunt in subiecto mutuò, ac conuertibiliter, ita vt vnum, sine altero non insit, aut de aliquo subiecto prædicetur: quod planè relationi non conuenit, respectu sui fundamenti, vt dixi. Alia verò sic se habent, quòd vnum potest sine altero existere: quod congruit relationi. Itaq;, relatio, in recto, & intrinsecè, secundùm esse existentiæ, ac subiecto non mutuò à suo fundamento realiter non differt: alio verò modo realiter distinguuntur. Verùm nonnulli contra prædicta argumentari non desinunt, vt dicetur capite sequenti.

Auerroes.

Quomodo relatio differt à fundamento.

Re essentiæ & existentiæ distingui.

Relatio à suo fundamento definitione non subiecto distinguitur.

CAP. III.

Relationem, à suo fundamento realiter differre.

Elatio, & fundamentũ in distinctis prædicamentis habentur, vt clarissimè patet: igitur, sunt duæ res: nã ex 6. met: distinctio entis in 10. prædicamẽta, est planè distinctio entis realis. proinde quodlibet prædicamentũ, ens reale dicendum est: sunt ergo decem res, atq; ita relatio, & fundamentũ, quoni- 1.

2. am in distinctis sunt prædicamentis; duæ quoq; res appellantur. Amplius, substantia, & accidens non sunt vna, atq; eadem res: sed relationis fundamentum est substantia. distinctio siquidem numeralis Mercurij, & Platonis super vtriusq; substantia fundatur: relatio verò realis est accidēs, vtpotè in prædicamento ad aliquid, quod in numero prædicamentorum accidentiū habetur: igitur, ab inuicē realiter dissentiunt. Sanè, authore phil. 12. met: com: 19. diuersorum generū, id est, prædicamentorum, diuersa sunt principia & elementa: sed relatio est aliud genus à quantitate, & qualitate, & actione, & passione, quæ sunt fundamenta relationis. cùm igitur, diuersa sint fundamenti, ac relationis principia; necessariò ergo realiter distinguuntur. Adhuc, nulla substantia in genere,
3. potest esse idem realiter quod relatio; sed distinctio substantialis inter indiuidua eiusdem speciei, est relatio, quæ in substantia fundatur: in huiusmodi ergo relationibus, distinctio habetur realis à suis fundamentis. In creaturis præterea, fundamentum non continetur sub significatione nominis relatiui: id enim quod continetur sub significatione nominis relatiui, est alia res: fundamentum ergo, ab ea re, quæ sub nomine relatiuo ha-
4. betur, distinguitur omninò. Item, quæcunq; opposita in eodem semper permanente successiuè fundantur; ab illo vtique realiter differunt: sed similitudo, & dissimilitudo in eadem quidem albedine, illa semper eadem permanente fundari possunt: ab illa ergo realiter distinguuntur. Sanè, illa realiter differunt, quorum alterum recipit augmentum, altero eodem modo permanente. sed albedo, quæ est fundamentum vna consistere valet,
5. similitudines verò augeri: igitur secundùm rem dissentiunt. Amplius, illa, quæ ita se habent, quòd vnum altero intensius sit; reali vtiq; distinctione ab inuicem separantur:
6. sed album potest esse albius, minùsq; simile: ergo quod prius. Amplius, si relatio à fundamento realiter non dissentit; tunc planè æqualitas, & similitudo magis different, quàm similitudo, & relatio potentiæ actiuæ, quæ fundatur in eodem colore, quod est falsum:
7. similitudo enim, & potentia actiua in colore fundatæ diuersi generis sunt. Præterea, relatio rationis, est alia res rationis à suo fundamento: igitur, relatio realis realiter differt à suo fundamento. His ergo atque similibus nituntur nōnulli probare, relationem realem, à suo fundamento realiter differre.

CAP. IIII.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, & cætera quæ sequuntur, ex prædictis patet solutio: relatio
1. enim, & fundamentum secundùm quidem rem essentiæ, non autem existētiæ distinguuntur. Præterea, prædicamenta quatenus res sunt, distingui realiter, nequaquā necesse est: alioqui actio, & passio, cùm vnus sint motus numero, vt dicitur 3. phy: duo vtiq; prædicamenta dicenda non essent. verùm, quatenus sub formali ratione cōsistunt; vna profectò res sub distinctis prædicamentis nō ponitur. itaq; prædicamenta esse decē res, duobus modis intelligi potest, aut certè esse decē res; quatenus scilicet omne prædicamentū signatū, est res, & verus est sensus. aut quia omne prædicamentum signatum, comparatū alteri, est res, & res quidem distincta: quod sanè nō approbo. Exēplo nobis esse possunt perfectiones diuinæ, quæ licet suis rationibus formalibus distinguantur; non tamen res distinctæ dicendæ sunt: relatio ergo, & fundamentum diffinitione; non autem subiecto distinguuntur. Ad 2. maior, vno quidem modo est vera, altero verò, falsa reputatur. si enim intelligas accidens, vt aliquod substantiæ superadditum, atque inhærens; tunc absque dubio, substantia & accidens eadem res nequaquam sunt. quòd si certè id dixeris, quod est extra rationem rei, ita sanè idem sunt. Quando ergo dicis, relationis fundamentum, est substantia: approbo quidem, & cùm iterum dicis, omnis relatio est accidens, non inficias ibo, siue obsistā:

Quomodo prędicamenta sint decē res.

si primo

 De relationibus.

si primo, aut secundo modo intellexeris: etenim, relatio in quantitate, vel qualitate fundata; accidens planè primo vel secundo modo dici potest. sanè ad fundamenti rationem non attinet, quippe, cùm quantitas sine æqualitate intelligi valeat. Porrò, relatio in substantia fundata, vtpotè creatio paßiua, secundo modo, accidens nominatur: nihil enim realis super fundamentũ addit. Dicis, si omnis relatio realis ad prædicamentũ ad aliquid pertinet, aliqua verò relatio substantia sit; ad prædicamentũ ergo accidentis pertinebit? vtiq;. Nam si motus & terminus sint idē realiter; profectò, generatio paßiua, & substantia genita similiter idem erunt: generationē autem paßiuam, sub paßionis prædicamento contineri, satis liquet. itaq; substantiam in prædicamento accidentis, nō quidem ratione substantiæ, quandoquidem prædicamenta formaliter impermixta sint, inueniri, non est impoßibile. Ad probationem dico, Aristotelē in loco iam citato, & com: 22. per principia, & elementa, formam, & priuationem, atq; materiam intelligere, quæ licet in omni genere proportionaliter inueniantur; alia tamen sunt aliorum generum: vtpotè in genere colorum, forma est albedo, priuatio, nigredo, materia, superficies. Itaq; relatio, si alia, atq; alia habeat elementa, materiæ, vel subiecto in quo recipitur, non autem fundamento comparanda est: quando suum fundamentum est accidens: atque ita est alia res à suo subiecto. similitudo siquidem, quæ est identicè albedo, est alia res à corpore albo: igitur, quòad diuersitatem elementorum, relatio, fundamento comparanda non est: neq; hæc fuit Aristotelis sententia; sed subiecto potiùs, cuius respectu, ab eo in accidente iã fundato, realiter distingui, approbo. Ad 3. maior vera est formaliter, non autē 3. *realiter: hæc enim ita vera est, nulla substantia est relatio, sicuti ista, nulla substantia est quantitas: quando autem prædicamentum negatur à prædicamento, de formali prædicatione intelligi debet, non autem de identica: alioqui, hæc non esset identica, actio est paßio; quæ tamen secundùm prædicationem formalem, veritatem non habet: illa ergo maior de prædicatione formali intelligenda est. Ad confirmationem, relatio, si subiecto, non autem fundamento comparetur, quod signatur nomine relatiuo, est quidem alia res à subiecto, dum modò in potentia actiua, vel paßiua, aut in actione, vel paßione fundetur: nam quæ in substantia fundatæ sunt, à subiecto non distinguuntur, nec etiam à fundamento.*

Subiectum est homo, fundamentum potentia generã di. terminus à quo est pater, terminus ad quem, est filii relatio paternitas.

Ad 4. verum quidem est secundùm rem essentiæ, prædicamenti, & diffinitionis, non esse eadem subiecto mutuò, non autem secundùm rem existentiæ, & subiecto non mutuò; pari quoq; facilitate soluitur confirmatio. 4. *Ad 5. patet responsio: differunt, vt dixi, re existentiæ, & diffinitione, non autem re essentiæ, & subiecto.* 5. *Ad 6. verum planè est, relationem, ac similitudinem, quòad rem subiecti magis differre siue existentiæ, non autem quòad rem obiecti, diffinitionis, vel essentiæ.* 6. *Ad 7. negatur similitudo: vel fortaßis totum argumentum est concedendum: secundùm eum sanè modum, quem toties inculcando insinuauimus. Verùm alia oppinio, quæ de hac materia aliter sentit, in sequenti capite est excutienda.* 7.

CAP. V.

Relationem, & fundamentum idem esse.

I relatio, à suo fundamento realiter distingueretur; tunc in relationibus esset processus in infinitum: duæ namq; similitudines, à duabus albedinibus distinguerentur, quæ sunt earum fundamenta: & illæ adhuc possent esse similes; sic etiam aliæ, atq; ita in infinitum procederetur. quare ad fundamenta standum est, quæ suæ sunt relationes. 1. *Sanè, distantia, quæ est relatio, à suo fundamento non differt: aliter dum ego mouerer, distinctas relationes ab omnibus, quæ à me distant, producerem, atq; causarē. Profectò, aut in instanti, aut in tempore acquiritur; sed*

Relationem à suo fundamē to realiter nō distingui.

tur. sed in aliquo istorum acquiri non potest: ergo eadem etiam quæstio ad fundamentum spectat, quippe, cùm non sit quantitas mobilis: illa enim non augetur, aut multiplicatur, sicut distantiæ, nec potest esse locus: locus namq; non est in re, quæ distat, nec est vbi: respectus enim est, in relatione fundatus: quomodo ergo est relationis fundamentum. relatio ergo, & fundamentum idem sunt realiter.
2. Amplius, differentia ab eo, cuius est differentia realiter nequaquam differt: igitur relatio secundùm rem à suo fundamento non discrepat. Tenet consequentia: nam relatio per fundamentum à relatione differt. Sanè, si res ita se haberet; relatio fundamento adueniens, illud compositius redderet, atq; augmenti multitudine cumularet: quod reuera falsum est. in Deo præterea esset compositio, quippe, cùm in eo sint relationes additæ.
3. Item, si relatio à suo fundamento differret: igitur, materia prima est subiectum accidentis. potentia siquidem materiæ ad formam, est relatio, vt dicitur. 1. phys: com: 70. sed hæc à materia differt: subiectũ ergo accidentium, materia prima diceretur. infinitæ præterea in quolibet, res distinctæ inuenirentur, ob partes, quæ aliquantisper inter se diuiderentur.
4. Amplius, Mercurium esse patrem, nil aliud est, quàm Mercurium habere filium. sed filius nihil addit Mercurio: relatio ergo, vltra fundamentum, nihil addit subiecto. non ergo distat à fundamento, alioqui esset accidens, per accidens, possetq; adesse, & abesse præter subiecti corruptionem, atq; ita Mercurius, & Tatius absq; relationibus consistere possent.
5. Iterum, si relatio esset alia res à fundamento; posset vtique dici terminus motus: per relationem namq; ipsum fundamentum, cui relatio aduenit, mutationi reali subderetur. sed hoc quidem philosopho aduersatur in 5. phys: disputanti in relatione motum, vel mutationem non esse. Similitudo præterea, siue relatio haberet proprium inesse; aliud profectò ab inesse albedinis, atq; ita si aliqua relatio super substantiam fundaretur, ob suã planè accidentalitatem, accidentalis esset: quod Simplicio in prædicamentis nequaquam probatur. Priùs, inquit phil: de quãtitate, & qualitate, quàm de relatione loquitur, quia nimirum in istis, relatio immediatè, non autem in substantia fundatur. Id autem de relatione accidentali intelligit: relatio super substantiam immediatè fundata, propria accidentalitate carebit. Insuper, relationis genus compositum esset ex in, & ad, quod omnino iudicatur absurdum: primus namq; cuiuslibet generis primi conceptus, vt simplex sit, necesse est.
6. Amplius, relatio in suas distinguitur species, penes fundamenta, vel secundùm fundamentorum distinctionem: non enim dominium à paternitate differt penes id, quod est esse ad aliud; sed penes fundamentum potiùs. de alijs verò relationibus idem est iudicium. Quare, si relatio realiter à fundamento distingueretur; ex se vtique in suas species formaliter distinctionem haberet. Relatio ergo à suo fundamento realiter non differt.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, negatur consequentia: relatio namq; seipsa ad fundamentũ refertur, sine fundamento certè esse non potest, neque sine conditione ad eius fundamentum, atq; ita ad fundamentum stabit, nullusq; processus in infinitum sequatur, necessarium est. Ad confirmationem dico: dum ipse moueor, in his, quæ à me distant, rem quidem causari ab illis distinctam, secundùm rem diffinitionis, prædicamenti, vel essentiæ, non autem subiecti, vel existentiæ, potest certè relatio aliqua noua fieri alicui, aut quia ambo extrema mutantur, vel alterum tantùm, aut certè quoddam tertium, vt refert Auerroes 8. phy. Ad aliam probationem. Relatio distantiæ non per se acquiritur; sed terminum ad quem consequitur: atq; ita dici potest, quod in instanti

ſtanti acquiratur, ſicuti de termino ad quem dicere conſueuimus. Porrò, diſtantiæ fundamentum eſt locus, nec obeſt in eodem ſubiecto relationem eſſe, in quo eius inuenitur fundamentum: nam poteſt inter aliqua noua conſurgere relatio per aliquod fundamentū: hoc enim fundamento conuenit, vt id ſit, per quod relatio inſit ſubiecto, ſiue illud idem inſit ſubiecto, ſiue non. Ad 2. Relatio ſecundùm rem eſſentiæ, quatenus eſt accidens ab habitudine non differt, quam habet ad ſubiectum, vel fundamentum. Ad confirmationem dici poteſt, relatiuum compoſitius dici ſecundùm rem prædicamenti, non autem ex iſtentiæ. Ad confirmationem aliam reſpondeo: relationes, quæ de deo dicuntur, non eſſe alicuius generis, ſed tranſcendentia eſſe genera. Cùm ergo relationes in deo non ſint per modum actus, quia in deo, eſſentia non ſe habet vt potentia, relatio verò, vt actus; iccirco in deum nulla cadere poteſt compoſitio. Ad 3. conſequentia, pro accidentibus imperfectis, vtpote pro dimenſionibus, potentia, & huiuſmodi ab Auerrois ſequacibus admittitur: de qua quidem materia alibi nobis latiùs loquendum eſt. Infinitas quoque res reſpectiuas in potentia, non autem abſolutas, & in actu nonnulli admittunt. Ad 4. verum quidem eſt, Mercurium patrem eſſe, nil aliud dicere, quàm Tatium filium habere: hoc autem intelligendum eſt ſecundùm rem exiſtentiæ, & ſubiecti, non autem eſſentiæ, & prædicamenti. Ad confirmationem dico, relationem à Mercurio poſſe adeſſe, & abeſſe; non tamen ſtante fundamento. Ad 5. Mutari bifariam ſumitur ad ſe, & ad aliud: proinde ad relationem non eſt motus, vt in terminum ad ſe, bene verò vt ad aliud. vnde relatio, proprium habet ineſſe, aliud ab ineſſe fundamenti, non quidem ſecundùm rem exiſtentiæ, vel ſubiecti; ſed eſſentiæ, prædicamenti, & diffinitionis. Sanè, ſicut relatio non ad ſe, ſed ad alterum forma eſſe dicitur; ita planè ille, cui aduenit relatio, non ad ſe, ſed ad aliud mutatur. Quare, ſi mutari perinde ſit, ac aliter ſe habere nunc, quàm priùs, idque reſpectu ſui, tunc abſque dubio, ad aliquid motus eſſe non poteſt. ſi verò mutari, ad aliter ſe habere, tum ad ſe, tum ad aliud commune ſit; tunc mutatio eſt ad aliquid, quod Simplicius intellexiſſe videtur: ſecundùm relationem ſiquidem aliquis aliter ſe habet ad alterum. Philoſophus autem, quoniam aliquid aliter ſe habere ad alterum, illo aliter non ſe habente, impoſſibile putauit; hac de cauſa ad aliquid motum, ſiue mutationem non eſſe firmiſſimè docuit. Ad 6. Approbo planè relationem in ſuas ſpecies, ſuam diſtinctionem habere: ſed illam per fundamenta nobis innoteſcere, idque ob modicam, quam ipſa in ſuis fundamentis habet entitatem. Simile quiddam accidit in alijs accidentibus, quæ modicæ ſunt realitatis, quorum planè intrinſeca diſtinctio, extrinſeca innoteſcit. Fieri ergo poteſt, vt relatio aliquo modo à fundamento diſtinguatur, habeatque nihilominus formalem diſtinctionem. Quomodo ergo relatio, & fundamentum ſint idem, dixi.

[Margin: 2. — 3. — 4. — 5. — Quomodo motus eſt ad relationem. — Simplicij opinio.]

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Relatio eſt formalis ratio, alterius correlatiui relationis terminandæ.

Relatiuo tria ineſſe ſcimus, nempe ſubiectum, cui ineſt relatio: fundamentum, per quod illi ineſt: & tertium eſt ipſa relatio. Exempli gratia, in patre eſt homo, cui ineſt paternitas, vocaturque ſubiectum, virtus generatiua, qua genuit, & per quam ineſt ſibi paternitas, & hæc quidem fundamentum dicitur, atque ipſa paternitas, quæ relatio nominatur. Amplius, terminus quoque filiationis eſt pater: relatio verò terminandi, ob quam pater ad filium dicitur formaliter, ipſa videtur eſſe relatio nempè paternitas, non aliquod abſolutum, quod paternitate prius eſſe putetur. Sanè, quemadmodum dicere conſueuimus, & animam ſcire, & ſci-

[Margin: Subiectum. — Relatio. — Fundamentū. — Terminus. — Ratio terminandi.]

entiam: animam quidem, vt materiam, & subiectum, scientiam verò formaliter: ita planè dicere valemus, patrem ad filium referri. subiecto, quia nimirum homo est, fundamento verò, ob potentiam generandi, qua & ipsum genuit: formaliter autem, ipsa paternitate. Quod ergo refertur, est relatiuum, vt pater: quo verò refertur, vt materia, & subiecto, est homo: quo autem, veluti conditione referendi, potentia vocatur generandi. deniq; quo

Relatio est ratio terminandi.

1. refertur, tanquam conditione formali referendi, est ipsa paternitas. Profectò, eo sanè modo se habet albedo ad album; quo planè paternitas ad patrem, seu relatio ad relatiuum. sed album, albedine formaliter est album: igitur est formaliter ad aliquid relatione.
2. Amplius, eo planè relatiuum refertur, suamque terminat relationem, quo in esse relatiuo constituitur; sed formaliter relatione est tale: igitur relatione propriè refertur, & terminat. Sanè, per illud terminat alterius relationem relatiuum mutuum; per quod vtique in diffinitione eius ponitur. sed hoc fit relatione, authore philosopho 6. Topicorum, &
3. Porphyrio, ergo quod prius. Adhuc, Ratio præcipua relatiui terminandi, illa præcipuè dicenda est, quæ, vt relatiua sint simul natura, efficit, atq; operatur: sed hæc paternitas, siue relatio dicitur: igitur, ipsa est causa alterius correlatiui relationis terminandæ: nam si absolutum aliquod hoc fungatur officio; tunc planè vnum relatiuum, siue relatio, sine altero & intelligi, & diffiniri posset, quod falsum est: relationis enim intellectus, ex fundamento, formaliq; termino dependet. Quicunq; præterea vnum relatiuum diffinitè cognosceret; non statim alterum sciret, atq; intelligeret: ignoraret enim alterius absolutũ, quippe, cùm vnum relatiuum, cum alterius absoluto minimè conuertatur. sed hæc, philo.
4. doctrinæ in prædicamentis aduersantur omninò. Amplius, ea certè ratione, vnum correlatiuum, alterius rationem terminat; qua profectò ad ipsum refertur, vt dicitur in prædicamentis. sed non refertur per absolutum: igitur, per absolutum terminandæ relationis potestatem non habet. Item, substantia non est ad aliquid, sed absolutum est substantia: ad aliquid ergo esset, saltem, quia aliud est ad ipsam, si absoluto alterius correlatiui;
5. relatio terminaretur. Item, manente domino, quatenus dominus est, cæteris circumscriptis; ad ipsum omnino seruus refertur, & è conuerso: terminandæ ergo relationis ratio formalis, est correlatio opposita, & non aliquod absolutum: illo namq; posito, si relatio
6. non adsit, ab aliquo alio terminari non potest. Iterum, si filiatio non sit per se ratio terminandæ paternitatis, sed aliquod absolutum potiùs; filiatio vtiq; ad terminum paternitatis, siue ad id, quod est pater spectaret per accidens: atq; ita primi, & secundi modi relatiua, similia essent tertij ordinis relatiuis, quippe, quæ mutua conuertentia priuarentur:
7. vnum enim ad alterum per se referri non posset. Amplius, terminari perinde est; ac esse vel dici ad aliud: sed relatio, seu relatiuum est per se ad aliquid, vt terminabile ad terminum: igitur, est ratio terminandi: per idem enim relatiuum terminandi habet rationem; per quod reuera, alteri opponitur correlatiuo: sed hoc est per relationem, & non per absolutum. siquidem oppositi relatio est, vt ad aliud sibi oppositum, idq; sicut ad termi-
8. num: igitur, relationis interest, alterius correlatiui relationem terminare. Præterea, si aliquod absolutum in filio, est ratio terminadi; illud ergo absolutum, filiationem præcederet, essetq; ab ea essentialiter distinctum: atq; ita per filiationem suppositum non produceretur, nec à patris supposito distingueretur. vnde & patris suppositum, sine filiatione, paternitatis relationem esset terminaturum: quod planè philosophi euertit doctrinam, quam in prædicamentis traditam esse videmus. Ex his ergo atq; similibus constat, terminandæ alterius correlatiui relationis formaliter, alterius esse correlatiui relationẽ oppositam, non autem aliquod absolutum.

CAP. II.

Relationis terminum formalem esse aliquod absolutum.

Nullus

NVllus terminus, vel ratio terminatiua, eiusdem est prioritatis cum re determinata, siue determinato; imò illo prior sit, est necessarium omnino. sed relatio non est prior correlatiuo: etenim sunt simul natura, ideo si non habet authoritatem præcedendi; nec etiam habebit authoritatem terminandi. 1.
Amplius, illa dicuntur relatiua tertij ordinis à philosopho 5. met. ad quæ alia referuntur: igitur, relatio non est ratio formalis terminandi, vt dixi. Tenet consequentia: nam relatiua tertij ordinis, vt absoluta, non autem, vt relatiua, terminant, quæ ad se referuntur. 2. Adhuc, actus, quatenus est prior potentia, ipsam diffinit: igitur, absoluto conuenit terminare, & non relatiuo. Antecedens est Arist. 9. met. consequentia patet: actus enim, vt est relatiuum, prior potentia nequaquam dici potest. quatenus ergo est absolutum, potentiæ terminat relationem. 3. Iterum, si relatio est ratio formalis alterius correlatiui, relationis determinandæ; tunc planè in diffinitionibus circulus inueniretur: etenim vnius relatio, ratio esset diffiniendi alterum: quod reuera in diffinitionibus admitti non debet. 4. Præterea, omnis relatio per terminum ad quem diffinitur: igitur, diffinita relatione per diffinitionem, terminus ad quem prior esse videtur: igitur, quatenus est absolutum, non autem relatiuum, rationem habet terminandi. 5. Sanè, illud, quod est prius natura ipsa relatione terminata; est absque dubio terminus quo illius: terminus enim quo, saltem vt fundamentum ab ipsa relatione præsupponitur. sed hoc est absolutum, & non mutua correlatio realis: sunt enim tales simul natura. Ergo quod prius. Amplius, sicut se habet fundamentum respectu relati, siue in relato; ita absque dubio, terminus quo, in terminante: sed fundamentum est aliquid absolutum, ergo & terminus quo similiter se habebit. 6. Amplius, omnis relatio à termino, atque à fundamento dependet, & ex consequenti, illis posterior esse videtur. sed relatio opposita, hac relatione, cùm sint simul natura, prior esse non potest: igitur, terminus esse nequit: nam ab ea dependere non valet, alioqui circulus admitteretur. 7. Omnis præterea habitudo inter extrema, præsupponat necesse est illius habitudinis extrema: sed omnis relatio est habitudo inter fundamentum, & terminum: igitur terminum præsupponit, non autem oppositam relationem: ad eam ergo non terminatur. 8. hanc autem sententiam, exemplorum varietate illustrare, ac confirmare possumus: effectus namque primæ causæ, ad primam quidem causam, est relatio realis. sed hæc ad relationem realem, quæ non est, non terminatur; nec etiam ad relationem rationis: igitur ad absolutum. Item, scientia ad scibile, quod aliquando non est, terminatur: non quidem ad realem relationem iam non existentem, neque ad relationem rationis: ens namque rationis non est terminus relationis realis. Igitur, ad absolutum in scibili terminabitur. Hæc atque similia adduci solent ab his, qui subtiliter, acutèque huius rei veritatem indagare, atque perscrutari, & inuenire voluerunt. Exempla.

CAP. III.

Soluuntur argumenta vtriusque partis.

QVi huiusmodi discordes, atque subtiles pugnantium sententias conciliare uellet, posset vtique dicere, bifariam aliquid ad alicuius rationem referri, aut certè ratione generis, aut sanè ratione speciei. vnde, homini rationale competit, secundum quidem speciei, non autem generis rationem. Porrò, relatiuo, habere virtutem terminandi alterius relationem, idque relatione, ex specifica, non autem ex generica conuenit ratione: multa enim absoluta, non relatione, tanquam ratione terminandi, vtpote relatiua tertij ordinis, sua correlatiua determinant. hoc modo, si intelligas argumenta iam proximè adducta; absque dubio, in soluendis illorum difficultatibus, parũ, aut nihil laborabis. Sanè, alterius correlatiui relationis terminandæ, non generis quidem sed spe- Conciliantur opiniones.

De relatio-nibus.

sed speciei illi congruit ratione: est enim hoc modo reciprocum, habetq́ habitudinem sui correlatiui terminandi per relationem: per se enim ad illud refertur, non aliud verò ad ipsum. Qui igitur, huiusce cupiunt sententiæ sequi fautores; ad argumenta opposita respondere valent. illa siquidem de relatiuis tertij ordinis intelligenda esse, non autem de reciprocis, contra quorum naturam huiusmodi rationes non militant. Ad illud, de relatiuorum diffinitione dico: vnum relatiuum per alterum diffiniri. proinde nego, illud esse diffinitione prius: nam hoc est proprium relatiuorum, vt diffiniens, & diffinitum sint simul natura, nec vnum, altero notius dici potest. quam ob causam, secundùm Boëtij sententiam condefiniuntur potiùs, quàm vnum ab altero diffiniatur: sunt namq́ tum diffinitione, tum etiam natura simul. ex hoc etiam patet, quomodo in diffinitionibus circulus esse non possit. Sed de termino relationis deinceps loquamur.

Soluuntur argumenta.

CAP. IIII.

Terminum relationis ad conceptum ipsius quidditatiuum attinere.

Vidditatiuus conceptus in non habentibus descriptionem, perinde est, ac ratio formalis, qua scilicet res apta est concipi: nonnunquam autem formaliter sumitur pro actu concipiendi, interdum verò obiectiuè pro re, quæ concipitur, vel quæ apta est concipi. itaq́, conceptus quidditatiuus, est conceptus rei obiectiuus. Quæstio ergo est, si terminus, ad quidditatem relationis obiectiuam pertineat; ita, vt sine termino intelligi, aut diffiniri non possit. Cæterùm, cùm ex termino, & fundamento relatio pendeat, quæ alterius generis esse videntur: ex his, quæ in proprio genere sunt relationis, diffinitionem nequaquam constare, quidam dixerunt. Quorum reuera sententia mihi non probatur: nam quando aliquod genus per oppositas diuiditur differentias; species vtiq́ illius generis, tum ex eo, tum etiam ex differentijs diuidentibus, constituendæ sunt. Sed relatio sicuti & alia prædicamenta, per differentias oppositas diuiditur, alioqui eiusdem essent speciei relatiua omnia: relationis ergo species, per genus, & differentiam diffiniri poterit. Amplius, quod ex partibus constat essentialibus; per ipsasmet etiam diffinitionem suscipere potest: diffinitio enim, rei est cognitio à partibus essentialibus expressa. Sed relationis species, instar aliarum profectò specierum, ex genere & differentia, tanquam ex essentialibus partibus constat: igitur, diffiniri potest. Sanè, ex his planè consistit species prorsus omnis, in quæ iam resoluitur: sed in differentiam veluti in rem, qua ab alijs distinguitur specificè, & in genus, quo cum alijs cognationem habet, & conformitatem, resoluitur. ex his igitur constat, & diffinitur, in quæ reducitur. Adhuc, quemadmodum prædicamenta sunt impermixta, ita omnino diffinitio essentialis, ex rebus alterius prædicamenti conflari non potest; sed ex his quidem, quæ ad illud attinent genus, in quo est res diffinienda. sed relatio est prædicamentum: illius ergo diffinitio ex proprio genere, & differentia constat. siquidem, de omni specie relationis in primo modo dicendi per se prædicamentum relationis dicitur. Porrò, quidquid huiusmodi est, diffinitiuum nominatur, siue habens potestatem diffiniendi. Itaq́, quemadmodum quodlibet accidens, præter eam, quam per additamenta diffinitionem recipit, diffinitur etiam per sua intrinseca essentialia; ita certè relationi competit, quippe, quæ non solùm per extrinseca, verùm etiam per intrinseca sui generis, diffinitur. Reuera per propriam differentiam relatio, ab alia non eiusdem speciei existente, discernitur, atque distinguitur: per terminum autem, siue fundamentum originaliter tantùm. Cùm igitur hæc ita se habeant, perscrutando quærimus, si relationis terminus ad quiddi-

Vna opinio.

Contrariæ rationes.

1.

2.

3.

Terminū esse de conceptu obiectiuo relationis.

 De relationibus.

quidditatem obiectiuam pertineat, quod quidem Peripatetici approbare videntur: passim namq; Aristoteles ideo vocat relatiuum ad aliquid, quia nimirum eius esse, est ad
aliud. siquidem, quidquid ad primam rei rationem spectat; ad illius vtiq; quidditatiuum 1.
conceptum spectet, necessarium est: prima namq; rei ratio, & ipsius quidditatiuus conceptus idem omninò sunt. quam ob causam, sine termino relatiuum, siue relationem diffiniri non posse, clarissimè patet. Amplius, quemadmodum homo sine rationali, rectè, per- 2.
fectèq; intelligi non potest; ita absq; dubio, relatio, sine termino, nequaquam intelligitur:
terminus ergo ad quidditatiuum relationis conceptum spectat. Iterùm, quod rationi for- 3.
mali generis conuenit; illud idem formali speciei conueniat, opus est. sed ad formalem relatiui rationem terminus pertinet: relatiuum enim est, quòd hoc ipso quod est ad aliud
se habet. igitur, terminus ad omnem penitus relatiui speciem attinet. Item, quod secundi 4.
modi per se prædicata præcedit, ad rei conceptum quidditatiuum attinet. sed esse ad terminum, omne prædicatum secundi modi per se relationis præcedit: est namq; per se pri-
mò relatiui ad aliud esse. Ergo quod prius. Præterea, pater est relatiuum ad filium, aut 5.
per accidens vtiq;, aut per se; si primo modo, tunc rectè intelligeretur pater, sine esse, siue habitudine ad filium: quod falsum est. si verò secundo modo, ad rei conceptum pertinet quidditatiuũ: quod enim per se est, ad rei rationem spectat: terminus ergo, est quid-
ditatiuus relationis conceptus. Præterea, Relatio, sine fundamento intelligi potest, non au- 6.
tem sine termino: igitur ad relationis essentiam, siue quidditatem terminus potiùs, quàm fundamentum spectat. Sed relatio in 2. modo per se fundamentum respicit. igitur, terminum, vt sibi intimiorem in primo modo intuetur: atq; ita ad relationis attinet quidditatiuum conceptum. Ex quo patet, relationem sine termino intelligi non posse. Profectò, omnis effectus in actu, à causa in actu existente dependet. sed relatio à termino effectiuè dependet: huiusmodi namq; dependentia ad causam reducitur efficientem. Quare, si relatio est in actu; & ipse quoq; terminus erit in actu. Præterea, relatio quiddidatiué est ad aliud: igitur illud aliud, ad quod relatio est, nihil esse non potest: sed aliquid sit, necesse est: huiusmodi autem, terminus est: igitur, relatio sine termino non intelligitur. Sanè, relatiua ad conuertentiam dicuntur, quare necesse est simul coëxistere: non ergo sine termino, relatio existit, siue intelligitur. Amplius, si relationem, sine fundamento in actu esse, est impossibile; multò magis sine termino: intimior namq;, atq; proximior est illi terminus, quàm fundamentum. siquidem relationis habitudo, ordine essentiali, ad terminum priùs, quàm ad fundamentum intendit. Itaq; terminum esse de cõceptu quidditatiuo relationis, ipsamq; sine termino intelligi non posse, satis clarè me dixisse puto.

Relatio sine termino non potest intelligi.

CAP. V.

Ad relationis quidditatiuum conceptum, terminum non pertinere, nam sine illo intelligi potest.

OMnis relatio, omneq; relatiuum ex proprio consistit genere, & differentia: 1.
omne namq;, quod est in prædicamento, siue est prædicamentum, ex proprio genere, & differentia, constat. sed terminus non est relationis genus, aut differentia: ex illo igitur, relatio nequaquam constabit: terminus namq; alterius est speciei, atq; res omnino absoluta. Sanè, quod ad alicuius spectat quidditatiuum conceptum; ab illo minimè dissentit, sed idem prorsus illi est: at, relationis terminus, non ita se habet cum relatione, vt patet rectè intuenti: igitur, non est de illius conceptu quidditatiuo; alioqui dicendo, Mercurius est pater alicuius filij, in nugationem incideremus: filius siquidem bis repeteretur, in se quidem semel, &
in patre iterùm. Amplius, alterum oppositorum, ad rationem alterius oppositi quid- 2.

ditatiuam non spectat; aliter sibimet esset oppositum: sed relatio suo est termino opposita, præsertim si sit ipsa ad oppositum, veluti est contrarietatis relatio, aut aliqua huiusmodi. terminus ergo ad quidditatiuum relationis conceptum non spectat. Item, quod

3. est de alicuius quidditate, ac ratione; profectò formaliter in illo continetur, alioqui diffinitio extra diffinitum inueniretur. sed relationis terminus, in ipsa formaliter non continetur: est enim res extrinseca, atque absoluta. ad illius ergo rationem non spectat quidditatiuam. Planè, species perfecta, atque completa in aliquo genere, ad alterius speciei quidditatem non attinet, alioqui specierum quidditates, confusionis detrimentum paterentur, destruereturque pulcherrimus naturæ ordo sed terminus est species completa in genere substantiæ: igitur, non est de quidditate alterius speciei. Adhuc, ens diuiditur

4. per absolutum, & respectiuum, sed terminus est ens absolutum, relatio verò ens respectiuum; ad quidditatem ergo relationis non attinet: quando enim aliquod commune per oppositas secatur differentias; altera sanè, ad alterius rationem constituendā, potestatem non habet: ergo quod prius. Præterea, quod ponitur in alicuius diffinitione, siue

5. ad illius conceptum quidditatiuum spectat, de eo vtique prædicatur in primo modo dicendi per se. sed terminus, de relatione non prædicatur in primo modo dicendi per se: sunt enim ab inuicem realiter, & specificè distincta: ergo, ad illius quidditatem non pertinet. Iterùm, quod diffinitur per aliud, tanquam per additamentum, absque illo intelligi

6. potest: queamadmodum albedo, sine pariete intelligitur. sed relatio, per suum terminum, quasi per additamentum diffinitur: potest ergo sine termino intelligi, atque ita terminus non est, siue spectat ad quidditatiuum relationis conceptum. Amplius, materia

7. est in potentia ad omnes formas: igitur, relatio potest sine termino intelligi: Tenet consequentia: illa siquidem materiæ potentia, respectum indicat, non quidem ad formam existentem, cùm iam non existat; sed ad futuram potiùs. vnde ille respectus est rei nō existentis, potest ergo relatio, sine termino & intelligi, & esse. Item, omnis per se effectus,

Quod relatio sine termino possit intelligi.

8. à sua causa per se dependet omnino; sed causæ finalis effectus, à fine, veluti à causa per se dependet, quando nimirum finis causat, at tum temporis, finis non est: dependentia ergo, siue respectus est rei nondum existentis. Adde, quòd virtus primi causantis, omnes prorsus formas, tum generabiles, tum etiam corruptibiles continet. proinde, earum omnium productiuum nominari potest. sed huiusmodi productiuum ad producibile nōdum existens refertur: ergo quod priùs. Itaque, terminum non esse de relationis quidditatiuo conceptu, ipsamque intelligi posse relationem, sine termino, manifestaui.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

Conciliatio rationum.

Operæprecium est scire, cuiuslibet relatiui terminum bifariam intelligi posse: vno quidem modo, pro eo scilicet, ad quod nimirum ipsum relatiuum est, nempè pro filio, ad quem pater refertur. alio verò modo, pro habitudine patris, quæ planè terminus dici non potest; sed via potiùs cum vltimo termino. Itaque, si primo modo, terminum intellexeris; tunc verum est, quod secundæ disputando defendunt, atque tuentur rationes. at si secundo modo percipias; profectò admittendæ sunt priores rationes. Sanè, aliquid esse de alicuius quidditatiuo conceptu, duobus quippe modis intelligitur: vnus quidem communis est, & improprius. vnde id tale esse asserimus, sine quo res illa intelligi nequaquam potest, etiamsi illius pars essentialis nequaquam extiterit: atque hoc modo, terminum ad quidditatiuum relationis conceptum pertinere, affirmamus. alius autem modus proprius est, ac peculiaris, sub quo tantùmmodo partes essentiales continentur; veluti sunt superiùs de suo inferiori, differentiæ

Esse de quidditatiuo conceptu dupliciter intelligitur.

differentiæ essentiales genericæ, atq; specificæ: atq; ita modus ad quidditatem relationis non spectat. Amplius, si relatio, atq; illius terminus, ex suorum fundamentorum ratione considerentur; sic certè vnum, alterum præcedit, & non è conuerso: nam pater hoc modo, filium præcedit, & non è conuerso. Quòd si quatenus relatiua sint, intelligantur, partim quidem considerari possunt, vt alterius dependentiam relatiui determinantia, atq; ita vnum secundùm naturam, alterum præcedit: aliud verò quòad nos tantùm: partim verò, in quantum sub forma relationis consistunt, quo planè ordine sunt simul natura. Quamobrem, siquispiam dixerit relationem in suo quidem conceptu quidditatiuo, terminum non includere, siue complecti; quippè cùm per ipsum, tanquam per additamentum, atq; rem extrinsecam diffiniatur; id profectò rectè intelligendum est: nam si ita intellexeris, vt relatio proprio, & quidditatiuo conceptu, sine termino intelligatur, non rectè quidem sentis: sunt enim simul natura, id est, naturali intellectu. proinde, vnum in suo quidem intellectu, alterum includit, & nequit sine altero intelligi. vnde si quis intelligat patrem; filium absq; dubio, intelligit: pater enim est res habens filium, & è conuerso. At, si dixeris, filium non esse de quidditatiuo patris conceptu, quippe cùm non sit pars illius essentialis, genus videlicet, vel differentia: bene dicis, atq; approbo sententiam tuam. Quare, si attentè hæc perpendimus, quonammodo terminus ad quidditatiuum relationis conceptum pertineat; facile intelligimus, atq; eadem facilitate argumenta omnia soluentur, opinionesq; pugnantes, conciliabuntur. Proinde ad primum, ita respondeo, terminum non esse de relationis conceptu quidditatiuo, propriè, vt pars illius essentialis, genus, scilicet, vel differentia; sed potiùs communiter, & secundo modo, cum habitudine ad ipsum. Ad primam confirmationem patet responsio, similiter & ad secundam: non enim nugatio committitur, sicut dicendo homo rationalis, licet rationale bis includatur, quia scilicet semel in se, & semel in homine: in causa autem est, quia non eodem modo accipitur: rationale namq; pars est, homo verò totum quid; sic etiam esse ad terminum, pars est relatiui, relatiuum verò est totum. Ad 2. argumentum rectè procederet, si terminus esset pars relationis essentialis propria, vtpotè genus, vel differentia, modò cùm sit res extrinseca, nihil planè concludit. Ad 3. patet, quomodo terminus ad quidditatem relationis pertineat: nam si formaliter in relatione contineretur; planè benè concluderet. Ad 4. quamuìs terminus sit res absoluta, ob habitudinem tamen quam habet ad relationem, ad illius pertinet quidditatiuum conceptum, non quidem primo modo, vt dixi; sed secundo. proinde nihil refert, si de illius quidditate esse dicatur. Ad 5. quod ponitur in alicuius diffinitione, veluti pars essentialis, de diffinito vtiq; in primo modo dicendi per se, rectè legitimeq; prædicare valet: sed terminus non hoc modo ponitur; sed vt diffiniti dependentiam determinans potiùs: igitur, argumentum nihil concludit. Ad 6. maior non est vera. nam relatio non ita per terminum diffinitur per additamentum, quasi sine eo possit intelligi; sed quia illius non est pars essentialis: nam etsi in quidditate relationis essentialiter nõ includatur; bene tamen obiectiuè. Ad 7. respectus fundamentales possunt esse ad non existens. proinde ratio productiui in Deo, similiter respectus materiæ ad formam, & animæ ad corpus, fundamentales respectus appellantur. Ad 8. respectu finis vltimi, & vniuersalis, actualis dependentia ponenda est, non autem respectu finis proximi nondum existentis; iccirco fundamentalis huiusmodi appellabitur, quæ sanè sine termino esse potest: veluti est respectus medicinæ ad sanitatem, nondum actu existentem. vtrum ergo terminus ad quidditatiuum relationis conceptum pertineat, dixi.

Relatiuum sine termino potest intelligi.

Margin: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Idem relatiuum ad plura poße referri.

Referri duplex.

Eferri apud logicos, & methaphysicos perinde eſt; ac id, quod eſt, ad aliud eſſe: quam ob cauſam inquirendo quærimus, ſi idem relatiuũ ad plura referri poßit. Porrò, idem ad plura referri, bifariam intelligitur: vno quidem modo, idem relatiuum ad plura referri, non vna quidem; ſed diuerſis relationibus, ſpecie differentibus: vnde ſecundùm hunc modum nonnulli putant, idem materialiter, ad diuerſa etiam primò referri per ſe poße. ſicut homo albus, ſimilitudine quidem ad alium album, diſsimilitudine verò, ad hominem nigrum refertur. At, ſi diuerſis quidem relationibus numero, ſpecie nihilominus eadem referatur; idem ad diuerſa referri, omnino impoſsibile eſſe arbitrantur quidam: etenim, plura accidentia eiusdem ſpeciei in eodem ſubiecto eſſe, non eſt poſsibile; eodem quoq; modo, idem diuerſis relationibus numeralibus eiusdem ſpeciei ad plura referri, vel vnũ

2. modus. ad plura, rationi nequaquam conuenire affirmant. alio modo, idem ad plura refertur, eadem certè numeri relatione, idq; dupliciter, vel quòd referatur ad plura, non veluti ad terminos; ſed potiùs tanquam ad vnum correlatiuum, & ad aliud, vti ad ſubiectum, vel ad terminos oppoſitos, velut filiatio ad patrem, & ad filium. hoc autem modo, idem ad plura referri per ſe, ſiue per alterum, eſt impoſsibile: alioqui idem; duo eßet, authore philoſopho 5. met. cap. ad aliquid. alio modo, quod idem vnica relatione, ad plura, tanquam ad plures eiusdem relationis terminos referatur: & hoc quidem verum eſſe affirmant, idem ad plura, vnica relatione per ſe, & primò referri; & non ad vnum, per alterum: pater enim, vnica paternitate, ad plures filios refertur; & non ad vnum per alterum: ſed vna paternitate ad omnes. Sed huic ſententiæ nonnulla aduerſari videtur argumenta. ſiquidem, idem referri per ſe primò ad plura, prorſus eſt intelligibile:

Idem relatiuum ad plura non poſſe referri.

1. alioqui vna relatio, eßet eſſentialiter plures. Tenet conſequentia: non enim eſt aliqua habitudo per ſe primò ad plura; ſed relatio ſecundùm ſe, eſt habitudo ad aliud: igitur, relatio, quæ ratio eſt referendi vnum ad plura per ſe primò; neceßariò eßet plures eſſentialiter. Sanè, ſi eſſe ad aliud, eſt de eſſentia relationis, multiplicato igitur eſſe ad aliud, relatio ipſa multiplicabitur: ſiquidem multiplicata alicuius eſſentia, & res, cuius

2. eſt eſſentia, multiplicabitur. Amplius, ſi idem relatiuum ad plura referri poßet, idem certè plures, ac proprias diffinitiones haberet: relatio enim, & relatiuum eſſe ad aliud diffinitur; ſed plura ſunt eſſe ad, quia ſcilicet plures termini: ergo plures propriæ dif-

3. finitiones. Adhuc, tunc idem ſimul eßet, & non eßet, patet: nam ſi aliquid, vnica relatione ad plura referretur, ſi vnum correlatiuorum fuerit corruptum; & reliquum etiam corrumpi neceſſe eſt: atq; ita relatio ex parte corrupti non erit, ſed ex parte remanentis: poteſt enim aliud remanere; ſicque idem erit, & non erit, quod eſt abſurdum.

Conciliatio opinionum.

Sed hæc ita conciliari, aut ſolui poſſunt, præmißa priùs aliqua diſtinctione. Referri ad plura, aut ſecundùm identitatem rei eßentiæ, aut exiſtentiæ, vel ſecundùm identitatem rei ſubiecti, aut rei diffinitionis, idque, aut per ſe primò, aut non per ſe primò intelligi poteſt: idem ergo relatiuum ſecundùm identitatem rei eßentiæ, vel diffinitionis, ad plura diuerſarum rationum per ſe primò referri non poteſt: alioqui idem ſecundùm rem eßentiæ, & diffinitionis bis diceretur: quod falſum, & hoc fortaßis innuere videntur poſteriores rationes. idem autem relatiuum, ſecundùm identitatem rei eſſentiæ, & diffinitionis ad plura referri poteſt: non quidem primò, vt ſecunda opinio indicat: nam duplum, eadem duplicitate ſpecie, per ſe primò ad dimidium, & non per ſe primò ad multiplex refertur. Sanè, aliquid poteſt competere alicui duobus modis: aut certè per ſe primò, quod nimirum ſecundùm propriam, atq; ſpecificam rationem illi conuenit, idq; adæquatè. aut reuera non per ſe primò, quando ſcilicet, licet per cauſam in ſe exiſtentem; non tamen per propriam, & conuertibilem ſibi conuenit. Ex quo patet, idẽ ad plura

Aliquid competere per ſe primò, & per ſe non primò.

ad plura per se primò referri, esse impossibile: bene autem per se non primò. Cæterùm, si per se primò intelligas adæquatè; sic absque dubio nihil ad plura refferri potest: & hoc forsitan dicunt secundæ rationes. at si intellexeris per se primò, vt ordinem indicet quòd hoc scilicet priùs referatur ad illud, quàm ad aliud; tunc planè idem ad plura referri potest etiam primò: non enim refertur ad vnum per alterum. hunc autem sensum imitari videntur primæ rationes. Quòd si ita liceat intelligere, nulla planè est contradictio. Sed dicet aliquis, si esse per se primò specificam indicat rationem, vtrum distinctio formalis relationis à fundamento, an à termino proficiscitur. Sanè, duas relatio habere videtur habitudines, & vnam quidem ad subiectum, cui inest, siue per quod inest: alteram verò ad terminum. Porrò authore Boetio, prima habitudo esse, in, nominatur; secunda verò, esse ad, scilicet ad terminum. Præterea, quemadmodum philosophus docet 5. met. com. 27. talpæ, quatenus est animal, conuenit posse videre; non autem quatenus est talpa; ita planè habitudo ad fundamentum ratione generis, relationi competit, in quantum scilicet accidentia sunt; non autem ratione speciei: alioqui omni accidēti competeret. hoc autem modo, à fundamentis, formalem distinctionem relationes sortiuntur: à terminis verò, proprijs rationibus, quatenus scilicet relationes sunt. Profectò si relationes per terminos diffiniantur, liquet omnino à terminis illarum emanare distinctionem formalem; ipsi nihilominus termini, secundùm aliquorum sententiam, relationum differentiæ dici non possunt: sunt enim alterius generis; sed diuersorum generum non subalternatim positorum, diuersa sunt genera & differentiæ. Amplius, formalis rei distinctio, ex propria ipsius realitate proficiscitur: sed terminus non est propria rei realitas: igitur non est illius differentia formalis. verùm Porphyrij doctrina aliud sentire videtur: Differentia est, inquit, qua inter se species differunt: sed terminis relationum species ab inuicem separantur, seu distinguuntur: igitur formales sunt relationum differentiæ. Adhuc, si terminis relationes ab inuicem differunt; aut certè per se, aut per accidens; non quidem per accidens, per se ergo. at differentia planè illa dicitur, qua videlicet per se differunt species. ergo quod priùs. Sed hæc ita conciliari possunt, vt dicamus terminos non esse relationum differentias formales; quatenus illarum essentiales partes sint: sed vt causæ potiùs differendi. Sed non desunt argumenta dissoluenda, vt patebit in capite sequenti.

An ex fundamentis sit distinctio formalis, vel ex terminis.

Esse in. & esse ad.

Termini non sunt differentiæ relationū. 1. 2.

Contrariæ rationes. 1. 2.

Conciliatio opinionum.

CAP. II.

Idem relatiuum non posse ad plura referri.

Si idem relatiuum ad diuersa referri posset; tunc reuera, vnum atque idem haberet plura esse. Tenet consequentia: si scientia (inquit philosophus 5. met. refertur ad scibile, & ad suum subiectum; bis idem diceretur, & vnum plura esse haberet. Amplius, si idem relatiuum ad plura referretur, tunc planè eiusdem plures essent propriæ diffinitiones, quemadmodum paulò ante disputando demonstraui: sed hoc est absurdum; cùm vnius rei, vna sit essentia, quam diffinitio euiscerat, atq; prodit: ergo. Præterea, ex terminorum multiplicatione, relationes quoque multiplicari percipimus: vno namq; termino corrupto, manet adhuc relatio ad alium terminum; etiam si termini corrupti respectus omnino perierit: igitur impossibile est idem, ad plura vnica relatione referri. Adhuc, mutatis seu variatis relationis principijs essentialibus, variatur quoque relatio: sed terminus est relationis principium; quippè, cùm ex termino, atq; ex fundamento relatio dependeat, vt diximus: ipso ergo corrupto, alterum corruptum iri, necessum est. siquidem destructio vnius, sufficit ad corruptionem alterius. Iterum, relationis distinctionem formalem à

1. 2. 3. 4. 5.

malem à fundamento proficisci, sic probatur. habitudo ad subiectum, teste philosopho, 7. met. est de essentia accidentis; sed relatio est accidens: igitur habitudo ad subiectū, est de essentia relationis. sed fundamentum est subiectum, saltim per quod, scilicet relatio inest subiecto: habitudo ergo ad fundamentum, ad relationis pertinet essentiam,

6. atque ita ex fundamento, distinctionem formalem relatio acquirit. Item, à quo res habet esse, ab eodem planè habet distinctionem formalem: sed relatio habet esse à fundamento, vt omnium propemodum est sententia; à fundamento ergo habet formalem distinctionem.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, atque ad secundum, ex supradictis patet solutio. ad tertium verò dico, multiplicatis subiectis; relationes quoque numeraliter multiplicari: specie verò, si principia multiplicentur. Quam ob causam, corrupto vno termino, non illico illius relatio corrumpitur, etiamsi aliud remaneat correlatiuum; sed tantùm desinit relatio, respectu illius termini corrupti secundùm modum essendi, quem antea habebat, priùs quàm terminus corrumperetur. proinde mortuo vno filio, non paternitas; sed modus paternitatis corrumpitur. Ad 4. minor admittenda non est: etenim terminus non est essentiale relationis principium; iccirco ipso mutato; relationem quoque mutari, necessarium non est. Ad 5. verum quidem est, à fundamento, generis ratione, non autem speciei formalem distinctionem, relationem recipere, sicuti paulò ante indicaui. Ad 6. iam diximus qualem à termino, atque fundamēto relatio distinctionem habeat; propterea non opus, vt sequatur, quod infertur. Itaque, quomodo idem relatiuum ad plura referri possit, dixisse me puto.

1. 2. 3.

Mortuo vno filio, non corrumpitur paternitas.

4. 5. 6.

CAP. IIII.

Relationem realem non esse inter Deum, & creaturas.

POsteaquàm nonnulla in medium adduxi, quæ huic negotio profutura esse iudicaui; reliquum est, ad diuinas relationes accedere: & priùs quidem, quæ inter deum & creaturas habentur, inuestigandæ nobis sunt; vt sic postea gradatim, ad illas diuinas ascendere valeamus. Porrò, quia legitimus perscrutationis ordo, à rei diffinitione proficiscitur, dicam priùs (quamuis paulò ante de hac re nonnihil dixerim) quid sit relatio realis. Est autem relatio realis, quæ inter extrema realia versatur, nempè, inter fundamentum, & terminum realem: oriturque seu est in fundamento, ex natura rei, non autem ex intellectu fabricante, siue negociante. Quā ob causam, opus illi est fundamento reali, actu existente: quod enim nihil est in actu reali; nullam planè relationem realem fundare potest: idcirco non entis ad ens, nulla est relatio realis. Deinde, necessarius illi est terminus realis in actu, quippè, quod nihil est, nullam rem quidditatiuè ad aliud relatam, terminare valet. hac de causa entis ad non ens, nulla est relatio realis: proinde, contradictio non est relatio realis, ob id nimirum; quia semper est non entis ad ens, vel entis ad non ens. Addunt quidam, extrema relationis realis, realiter esse distincta: identitas namque eiusdem ad seipsum, relatio realis dicenda non est. vnde philosophus 4. met. idem non est duo realiter: approbo quidem huiusmodi sententiam in relationibus primi modi, quantùm ad subiecta, vel supposita, similiter secundi, & tertij modi; non autem in relationibus actiui & passiui: idem enim

Relatio realis.

Fundamentū reale.

Terminus realis.

Extrema distincta.

De relationibus.

idem enim est actiuum, & passiuum, respectu sui, sine subiecti seu suppositi, aut fundamenti realis distinctione. Postremò, vt dixi, hæc relatio consurgit ex natura rei, non vtens opere intellectus circa obiectum, hoc est, circa fundamentum, & terminum negocіantis, atque operantis. Ex hoc autem apparet, quid sit relatio rationis: illa sanè appellanda est, cui aliqua istarum conditionum defuerit; puta, quia præstò illi non est fundamentum reale, aut terminus. Deniq; quia ex natura rei non consurgit.

Relatio rationis.

itaq; ex horum intelligentia atque notitia, inter deum & creaturas, relationem realem consistere non posse, clarißimè patet. Profectò, quod est formaliter summè necessarium, non habet relationem realem in potentia ad aliquod contingens, & possibile non esse: quod enim necesse est esse, nō potest non esse; nec aliquod, quod in ipso est ex natura rei: sed omnis relatio realis, ad aliquod simpliciter contingens, potest non esse, sicut & ipsummet contingens. at deus secundùm quodlibet, quod in ipso est formaliter, vel esse potest ex natura rei; est summè necessarium, vt dixi in primo lib: igitur ad creaturam, quæ est res contingens, relationem realem nequaquam habet, aut habere potest. 1.

Inter deum & creaturas non est relatio realis.

Amplius, quidquid est in Deo formaliter, ex natura rei, est ipsemet Deus, & eadem prorsus realitas cum essentia diuina, authore August: 11. de trinit: Deus enim est, quidquid habet ob summam suam simplicitatem. Si ergo in deo sit relatio realis ad creaturas; corrupta igitur creatura, aut certè diuina essentia, cui relatio est idem realiter, corrumperetur; aut planè relatio realis esset nō entis. sed quodlibet istorum falsum est, atque absurdum. 2.

Amplius, illud, quod est actus purus, non est in potentia ad aliquid recipiendum, quod ab ipso re, ac formaliter distinguitur; alioqui naturam puri actus amitteret: sed Deus, est actus purus, vt in primo libro dixi, respectus verò de nouo adueniens, ab ipso essentialiter distinguitur: igitur non est in potentia, ad huiusmodi nouū respectum aduenientem recipiendum. 3.

Præterea, nihil quod est in deo, præsupponit creaturam in esse reali: deus enim, & quidquid in ipso est, ex natura rei, respectu creaturæ, est simpliciter primum & æternum. at, si huiusmodi relatio in deo inueniretur, sicut relatio suum terminum; ita vtique ipse necessariò creaturam præsupponeret; atque ita creatura omnino esset necessaria: quod reuera rectè philosophantibus minimè probatur: igitur inter deum & creaturam, relatio realis esse non potest. 4.

Adhuc, quod refertur realiter, ad aliquod essentialiter distinctum; ab illo vtique dependet, & ex consequenti imperfectum, limitatum, atq; mutabile appellabitur: necessariò namq; in habendo præexigit illud; atque ideo mutabile & imperfectum, quippè cùm non poßit ex seipso, sine alio, ab ipso essentialiter distincto consistere. sed quidquid est in deo, est independens, & inproductum, relatio autem producitur atque dependet à termino: igitur relatio huiusmodi, deo nequaquam competere potest. 5.

Item, quod ad aliud realiter refertur; in eodē sanè ordine habetur, atq; numeratur cum illo: sed deus est supra omnē creaturarū ordinē. ergo quod priùs. Sanè, nullū infinitū potest esse pars vniuersi: quod autem non est pars vniuersi; ad aliquid ipsius vniuersi, referri non potest. profectò, si non est pars constitutiua, ad aliquid vniuersi constitutiuum comparari non potest. 6.

Verùm huiusmodi ratio non omnibus modis est necessaria: nam & si deus non sit pars vniuersi; ab ipso tamen vniuerso distinguitur, manetq; sequester per vniuersum: quæ profectò omnia relationes dicunt atque demonstrant. 1. *Pater præterea in diuinis nō est pars filij, ad quem nihilominus refertur, & vicißim filius ad patrem.* 2. *Amplius, qui ita arguit, in vitiū incidit petitionis principij: dei enim ad creaturas, est ordo prioritatis, vel primitatis, cùm sit ens simpliciter primum in toto vniuerso, de quo reuera ordine, cum alijs etiam relationibus, quæstio vertitur, an sit relatio realis. Cùm ergo dicit, Deum nō habere ad creaturam realem ordinem; petit proculdubio, quod probare debuerat. Ordo siquidem, non solùm est posterioris ad prius; sed etiam prioris ad posterius: quod si dixerit, prius siue primum esse reale, non autem posterius; hoc profectò illi probandum* 3.

Rationes contrariæ.

fuerat

fuerat. Item, Deus ad ordinem pertinet vniuersi, tanquam ens simpliciter primū: ordo enim ex rebus prioribus, atque posterioribus conflatur, atque integratur; est tamen supra posteriorum ordinem, quod planè ad illius perfectionem attinet. Sed dicet aliquis: Deus ad creaturam realiter refertur, relatione reali, in creatura, non autē in Deo existente: sicut cùm dicitur, Deus est causa; huiusmodi profectò respectus in creatura formaliter inuenitur: sed huiusmodi sententia rationibus non paucis, & quidem efficacibus euertitur atque exploditur.

4\. An deus relatione existente in creatura referatur realiter.

1\. Sanè, omne quod ad aliud refertur, est relatiuum: sed deus refertur ad creaturas realiter, relatiuum est igitur. at omne relatiuum ex relatione, vt ex principio formali; ex fundamento autem, veluti ex principio fundamentali constituitur: sed deo non conuenit huiusmodi habere, quippè, cùm relationis fundamentum sit ipsa creatura; nec etiam ipsa competit illi relatio: Deo ergo non conuenit esse tale relatiuum, & ex consequenti; si relatiuum non sit, referri non potest.

2\. Amplius, formam in vltima perfectione constitutam, aliquod esse formale recipere est impossibile; sed diuina natura, est vltimatæ, siue absolutissimæ perfectionis, esse autem relatiuum, est esse formale: igitur, deum accipere esse per relationem, siue esse relatiuū non est possibile.

3\. Adhuc, nulla causa formalis, suum effectum in aliquo constituere potest, nisi in eo certè, cui ipsa formaliter inest: causa enim formalis, est causa intrinseca; sed referre est actus formalis relationis, sicuti effectus formalis formæ absolutæ, est dare esse ad se; ità certè formæ respectiuæ ad aliud. Quare ibi vtique relatio inuenitur, vbi planè suus effectus esse conspicitur; sed huiusmodi effectus in deo inuenitur: ergo & relatio formaliter, quod arguens non admittit. Itaq; in deo formaliter non esse relationem realem ad creaturas, puto satis dictum esse: verùm non desunt, qui contra prædicta audeant arguere, vt patebit capite sequenti.

CAP. V.

Relationem realem, inter Deum & creaturam inueniri.

1\. DEus necessariò est potens, quia necessariò est: potentia enim dei, ab illius esse nō differt. igitur relationem realem habet ad creaturam. Tenet cōsequentia: nam creatura, licet actu contingens sit; in esse tamen possibili est necessaria, & æterna: esse autem possibile, nihil dici non potest; sed aliquid reale potiùs. vnde & à chymera distinguitur: secundùm igitur illud esse, deus realiter refertur. Sanè, non est minus esse quidditatiuum exemplatum, quàm esse effectiuum, vel productiuum: non minus enim esse rei deus largitur, ipsam exemplando, quàm illam efficiendo, siue producendo: sed secundùm æternum dei exēplar creatura est æterna: igitur ad illam est relatio realis.

2\. Amplius, quidquid dicitur, ad aliquid refertur; sed deus, quatenus est creator, dicitur ad aliquid: relationes enim secundi modi, vt dicitur 4. met. in vtroq; extremo reales sunt, cuiusmodi sunt; creator, causa, principium, motor, & quæ sunt generis eiusdem, quæ ad creaturam realiter referuntur: igitur realiter ad creaturas refertur. Adde, quòd omne quod est creator, aut sui certè, aut alterius creator dicitur. non sui; ergo alterius: sed omne tale est relatiuum. Deus ergo quatenus est creator, relatiuum appellatur: per ista enim ad aliquid dicitur, teste Augustino de doctrina Christiana. relatium est igitur, ergo refertur. Profectò, sicuti accidens de aliquo subiecto prædicans, huiusmodi certè subiectū tale dimittit, quale ipsum est; ità profectò hoc prædicatum creator, qui de Deo dicitur, & est relatiuum. dimittit ergo ipsum relatiuum; sed omne relatiuum refertur. ergo &c.

Relationes secundi modi.

De relationibus.

go &c. Etenim, sicut forma est in aliquo; ita denominat illud, quare, si non est relatio aliqua realis dei ad creaturas; Deus vtique non erit realiter creator, quod est absurdũ. Amplius, Deus, quæ creanda erant suis temporibus, ab æterno voluit: igitur relationem realem habet ad creaturas. Tenet consequentia: velle enim creare, relationem includit, quæ reuera relatio rationis esse non potest; priùs enim potuit velle creaturam, quàm se velle eam intelligere: ideo namque voluit creaturam, non quia sciuit; sed quia voluit: propterea sciuit eam se velle: illa ergo relatio æterna, voluntatis dei ad creaturas, est realis: non enim est in voluntate per actum intellectus, eam ad aliquid comparantis. Amplius, relationes primi, per modum numeri, in vtroque termino, siue extremo, reales reputantur, atque dicunur; sed in deo sunt huiusmodi relationes, respectu creaturæ: est enim dissimilis creaturæ, & inæqualis atque verè, realiterque ab ipsa diuersus. sed diuersitas est relatio, & si illa fuerit realis; & ipsa quoque relatio similiter erit: Dei ergo ad creaturas, est relatio realis. Sanè, quod est principium verè, & realiter in aliquo ordine reali, ad posterius realiter refertur: ordo enim realis dicit prius, & posterius, quorum vtrumque secundùm rem, ad aliud refertur: sed in ordine entium deus est realiter primum: realiter ergo ad posterius refertur. Profectò, Deus est realiter verèque dominus; igitur relationem habet realem ad creaturam: dominus enim dicitur ob dominiũ, quod in creaturas habet: non minùs enim deus dominus est, quàm creatura sit serua: sed reale diuinum, dicit relationem realem: ergo quod priùs. Iterum, illud quod mutationem non indicat, etiamsi de nouo contingat, à deo remouendum non est, ob causam suæ immutabilitatis: sed relatio alicui aduenire potest, sine mutatione sui, authore philosopho 5. phys. Dei ergo immutabilitas impedimento esse non potest; quin deus ad creaturam referatur. deus siquidẽ de non agente, realiter fit agens, requirit ergo saltem respectum realem: talis enim actio, cùm sit prior natura, & à termino producto essentialiter distincta, sine ipsa creatura potest consistere. Quam ob causam creatarum nouitas rerum, impedimento esse non potest; quo minùs in deo huiusmodi relatio ad creaturas sit realis & æterna: actus namque intelligendi de obiecto in re, vel in actu non existente, ad obiectum realiter refertur, etiamsi obiectum fuerit non ens, vt dicitur 4. met: entis ergo ad non ens, potest esse relatio realis. voluntas sanè, quæ malum detestatur, ad suum per se primum obiectum, nempè ad malum refertur; malum tamen non est ens reale. Insuper, potentia refertur ad actum, ante actum, & materia ad formam, ante illius esse actuale, & motus ad terminum nondum existentem. itaque dei immutabilitas, atque creatarum rerum nouitas, obsistere nequeunt, aut prohibere valent; vt inter deum & creaturas, relatio realis esse non possit, neque ob causam diuinæ simplicitatis: relatio enim compositionem non facit; ita profectò album tantum est simplex, ac album, & simile. neque dei independentia, alterius siquidem relatio, ad aliquid esse potest, sine dependentia, ad ipsam certè rem, ad quã refertur: sicut patet in diuinis personis, quæ ad inuicem referuntur. Amplius, relatio, omnem penitus actum intellectus præcedens, realis vtique dicenda est; consurgit planè ex natura rei, non egens opere intellectus fabricantis: sed in deo est huiusmodi relatio ad creaturam, vtpotè omnipotentia, ante omnem intellectus actum; omnipotentia autem respectum indicat, sicuti etiã potentia: igitur inter Deum & creaturam, est relatio realis. Præterea, nomina, quæ propriè, & non metaphoricè de Deo dicuntur, intrinseca vtique esse dicuntur, atque formalia: sed his similia sunt nomina relationum inter Deum, & creaturas existentium, vt potè, causa, principium, dominus, & quæ sunt huiusmodi, sicuti paulò ante diximus. ergo. Ex his ergo atque similibus, nonnulli probare conati sunt, inter deum & creaturã, relationem esse realem.

Marginal notes: 3. (at "Amplius, Deus"); 4. (at "Amplius, relationes primi"); 5. (at "Iterum, illud quod"); Entis ad non ens relatio realis. (at "met: entis ergo ad non ens"); 6. (at "Amplius, relatio, omnem"); 7. (at "Præterea, nomina").

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Creaturæ esse posibile.

D primum, creatura in esse possibili, necessariò omnino dici non potest, nisi fortassis necessarium intelligas syncathegorematicè, pro compositionis scilicet determinatione: ista enim compositio est necessaria, creatura est possibilis; sed non est necesse, quia necesse est actu: & ex consequenti non est possibile. Quare, huiusmodi possibilitas in creatura, sicuti & in chymera nihil reale ponit, nisi quòd hoc tantùm intersit, in chymera quidem, non autem in creatura esse repugnantiam terminorum; esse planè chymeræ repugnat, creaturæ autē couenit. Ad confirmationem dico, exemplatum duobus modis intelligi: vno quidem, quatenus scilicet esse verum, atque reale significat causatum; atque ita simul creatura exemplatur, & efficitur: causa namque exemplaris, est quasi quoddam efficiens. alio verò modo, quatenus exemplatum dicit esse intellectum: atque ita in creatura, nullam ab æterno realitatem constituit. Ad 2. ad aliquid dicitur dupliciter: vno quidem modo formaliter; & ita maior vera est, minor autem negatur. alio modo, denominatione extrinseca; & sic contrario modo res se habet. Ad confirmationem respondeo: nullam creaturæ relationem ad Deum, ad secundum relatiuorum modum attinere: omnis enim relatio producti in creatura, ad deum est transcendens, & non est accidens creaturæ. tametsi realis sit ipsius creaturæ ad deum, non autem è conuerso. Ad 2. confirmationē dico, Deum esse creatorem, non sui, sed alterius; idque denominatione extrinseca, non per aliquid, quod sibi formaliter inest. hoc planè modo, Augustinum intellexisse, credendum est. Ad 3. confirmationem, maior vera est de prædicato, quod formaliter inest subiecto, non autem de illo, quod denominatione extrinseca, de subiecto dicitur. Ad 4. confirmationem, realiter vno modo compositionem determinat, & perinde est; ac verè, atque ita, quia Deus verè est creator: idcirco realiter creator appellatur. alio autem modo prædicatum determinat; & sic deus, tùm dominus, tùm etiam creator appellatur, denominatione quidem extrinseca, non autem relatione reali, quæ est in creatura, quam quidem Deus determinat; quatenus scilicet creatura ab ipso realiter dependet. sic quoque opus aliquod vocatur humanum, non certè ob aliquid humanitatis, quod ipsi operi formaliter insit; sed potiùs ob humanitatem, quæ est in homine formaliter, ad quē planè huiusmodi opus habitudinem habet. Ad 3. Deum velle creaturam esse, nullam in deo relationem dicit; sed relationem realem creaturæ connotat ad Deum, quam pro tempore voluit fore, sicuti & ipsam quoque creaturam. Ad 4. relatio creaturæ ad deum, realis quidem est, non autem è conuerso; quia Deus est ens necessarium simpliciter, & immutabile, non potentiale, vel possibile ad huiusmodi relationem statuendam. Ad primam confirmationem dico, ordinem non esse relationem æquiparantiæ, aut realem, nisi impropriè tantùm; quia nimirum vtrumque extremum, ad aliud ordinatur: vnum quidem sicut prius, alterū verò sicut posterius. Rectiùs ergo disquiparantiæ, quàm æquiparantiæ huiusmodi relatio vocabitur: quam ob causam ens primum, & illimitatū, ad secundum, quod est creatum, relationem realem non habet. Ad 2. confirmationem, patet ex dictis solutio: si enim realiter compositionem determinet, verum est; falsum verò, si prædicatum, idque quantùm ad respectum, non autem quantùm ad fundamentum, ob dominij respectum. Ad 5. negatur minor: quælibet namque relatio de nouo alicui adueniens, aliquam profectò in eo mutationem ponit: siquidem, quicquid huiusmodi est, cui aliqua relatio noua formaliter aduenit; secundùm illam certè aliter se habet nunc, quàm priùs, efficiturque de non relato relatum; atque ita de contradictorio in cōtradictorium migrat: sed mutari, est aliter se habere nunc, quàm priùs: mutatur ergo cui noua relatio formaliter aduenit. In omni præterea factione subiectum necessarium esse, philosophus primo phys: apertissimè docet: nam omne quod fit, aut est substantia, aut quale,

Marginalia: 2. Ad aliquid formaliter & denominatiuè. — Deus creator denominatione extrinseca. — 3. — 4. Relatio creaturæ ad deum est realis, & non è conuerso. — 5.

De relationibus.

aut quale, aut quantum, aut adaliquid. vnde & terminus est factionis de subiecto; & sic mutatur. suffragatur nobis diuus August. 5. de Trinit. cap: vltimo: Talis, inquit, relatio non aduenit sine mutatione eius, de quo dicitur. Et diuus Ambrosius primo libro de Spiritu sancto contra Arrium arguendo, sic ait: Si paternitas, deo de nouo contigit; deus ergo est mutatus: ad relationem ergo est mutatio. Ad philosophi autem authoritatem, atque aliorum dico: nequaquam negasse ad extrinsecas relationes, mutationem non esse, vt patet in vbi, ad quam motum philosophus constituit. de respectibus autem intrinsecis, sic etiam intelligendi sunt, nempè nunquam negasse, ad illos mutationem nō esse; sed quia secundùm modum, legemq; naturæ, ad tales relationes, mutatio primò spectare non videtur: præsupponit enim mutationem adaliquid absolutum; ideo ad huiusmodi respectus mutationem non esse dixerunt: verùmtamen ad hanc relationem, mutatio est, quæ reuera illam in aliquo absoluto, cui aduenit, vel in vtroq; præsupponere dignoscitur. quando ergo infertur nouitatem creaturæ actualis, vel possibilis, non esse impedimento, quominùs relatio realis non sit inter deum & creaturam; nec esse impossibile ad non ens, relationem esse realem, omnibus modis falsum esse dicimus: illud enim quod per se, & quidditatiuè est ad aliud; esse ad non ens, est impossibile: sed respectus per se, & quidditatiuè est ad aliud: ad non ens igitur nequaquam erit. Amplius, alicuius rei realis per se causæ sunt reales; sed fundamentum & terminus in creaturis saltem sunt per se causæ relationis; quatenus extrema: igitur, non ens non potest esse extremum relationis realis. Quando ergo dicis, quòd actus intelligendi, ad obiectum non existens, realiter referatur, dico, omnem notitiæ relationem, ad obiectum creatum extrinsecum, quatenus est obiectum accidentalis notitiæ, sine illa consistere posse: ita, vt existente obiecto, ad illud referatur: non existente verò, minimè. huiusmodi enim respectus, aut aptitudinaliter conuenit notitiæ, aut per accidens. Ad illud de voluntate dico: ad malum, quatenus nolitum, nullā esse relationem: hoc enim modo ex parte obiecti est non ens. vnde sic non est ens, neque bonum; bonum autem, vt bonum, non est vniuersale nolitionis obiectum, sed malum; ideo non concludit. Ad aliam confirmationem respondeo, tùm materiam, tùm etiam potentiam, ante formam, vel actum non referri. Ex quo patet, multa absurda pro veris, aduersarium assumpsisse. Ad illud de simplicitate dico, illud, cui de nouo aduenit aliqua realitas formaliter, non esse simpliciter simplex, nec omnino purum actum; sed in potentia potiùs ad huiusmodi realitatem habendam, & componibile sibi: talis namq; relatio, compositionem facit: album enim simile est magis compositum, quàm album tantum. plures siquidem insunt illi actus perfectiui plurium potentiarum, siue plures formæ. Ad illud de dependentia, quamuis si Deus realiter ad creaturas referatur, non opus esset, vt ab illa dependeret; nihilominus quòad aliquam realitatem, quæ esset compositio formaliter, nempè, quantùm ad ipsam relationem nouam, ab aliquo dependeret: omne enim compositum necessariò dependet ab aliquo componente effectiuè, & mutatum, secundùm quod huiusmodi à mutante. talis siquidem relatio, in ipso profectò aliquam copmositionem faceret, atque mutationē, quòad illud, quòd ipsi inesset formaliter: atq; ita à seipso, vel ab aliquo priori dependeret; quod reuera falsum est, quippè, cùm sit formaliter secundùm quodlibet sui indepēdens. Ad 6. omnipotentia, quantùm ad respectum, ex parte possibilium, est in deo per actum intellectus; huiusmodi tamen respectus fundamentum, non quidem per actū intellectus ibi est, sed ex natura rei potiùs. Ad 7. Deus propriè, & denominatione formali, tū dominus, tū causa, vel aliquid huiusmodi dicitur; idq; non realiter quidē, quòad relationes per huiusmodi significatas, quippè cùm eas tantùm habeat per actum intellectus: quòad verò ad illarum fundamenta, concretiuè semper, dominus, vel causa, aut aliquid huiusmodi verissimè dicitur. Dicis, talia sunt relatiua secundùm dici, quæ profectò nihil reale in vtroque extremo ponunt; quod quidem falsum est: nam in altero

Ad extrinsecas relationes est mutatio.

Entis ad non ens, non est relatio realis.

Simpliciter simplex.

Omne compositum necessariò dependet.

6.

7. Deus quomodo dicitur dominus.

Relatiuum secundum esse, & secundùm dici.

extremo aliquid reale sit, necessarium est. Respondeo, quòd creator, & dominus, in deo relatiua sint secundùm esse; ipsa tamen relationes rationis dicere: hoc enim interest inter relatiuum secundùm esse & secundùm dici, quòd relatiuum secundùm esse non importet principaliter, aut formaliter relationem, veluti pater, dominus, creator, &c. sed per accidens potiùs, rationis, vel realem respectum indicat: relatiuum verò secundùm dici, principaliter non relationem dicit, sed aliquod absolutum, vt scientia ad scibile, cuius respectus vt sit res, vel rationis per accidens illi accidit. Quomodo ergo relatio realis dei, ad creaturas non sit, non vna; sed multis rationibus palam ostensum esse arbitror.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Dei ad creaturas, nullam esse relationem rationis, per actum intellectus diuini, sed creati.

Relatio rationis, nō est per actum intellectus diuini.

Vm simus in hoc obscuro, sed non parum vtili diuinarum relationum negotio, attentè atq; studiosè singula quæq; nobis obseruanda sunt: si quomodo diuino Pymandro nobis opem ferente, tantæ rei veritatem intelligere valeamus. Quare, vbi de relatione reali locutus sum, libet modò perscrutari, vtrum inter deum, & creaturam sit aliqua rationis relatio: idq; per actū intellectus diuini, vel creati, necne. Ad quod quidem dico: approbans aliquorum sententiam, qua, nullam rationis relationem, per actum diuini intellectus fabricatam, inter deum & creaturam inueniri, firmiter, atque constanter affirmant. Sanè, noua rationis relatio, per nouum actum intelligendi, seu rationis fiat, necessarium est: nam sicut esse habet per actum rationis, vel intellectus; ita planè, noua esse non potest, nisi à nouo actu proficiscatur. sed in deum non cadit nouus actus intelligendi, nec ergo noua relatio rationis. Actus planè intelligendi, est sua substantia, vt dicitur 12. met. quare, si aliquid noui reciperet; ipsa vtiq; diuina substantia, aliquid nouitatis esset receptura: quod est impossibile.

Prima ratio.

2\. *Amplius, à contradictorio in contradictorium per mutationem transitus fiat, necessum est: mutatio enim authore philosopho 5. phys. est transitus à nō esse in esse, vel ab esse, ad nōn esse, vel ab esse in esse, secundū quid: quartus autē modus, scilicet à non esse, in nō esse, est impossibilis. Quòd si quispiā dixerit, à contradictorio in contradictorium, alicuius subiecti, sine ipsius mutatione, transitum dari; in magnam profectò illico casurus est absurditatem, nempe, vt dicat, quòd de vno contradictorio in aliud migrās, non se aliter habeat ante, quàm post migrationem, atque transitum, quod est planè absurdum, ne dicam impossibile & falsum: etenim, sic de non albo, vera erat oratio, quando non album vocatur; ita planè, vera erit, postquàm effectum est album; atque ita simul, & semel vnum, atque idem album, & non album diceretur: quod reuera aperta est contradictio. Quamobrem, si deus de non relato, fieret relatus, non quidem per intellectum creatum; aut hoc certè fieret per creaturæ mutationem realem, quod planè est impossibile: cùm enim illa esset realis, relatio quoque dei, ad creaturas esset realis, quod antea reprobauimus. aut per mutationem intelligendi; non quidem per opus intellectus, vel rationis: per mutationem dei igitur; sed deus est simpliciter immutabilis. ergo quod priùs. Porrò, Deo per actum intellectus creati, relationes nouæ attribui possunt; ille siquidem intellectus, qui cum mutatione sui deum intelligit, atque ad creaturas comparat, nouos profectò respectus circa ipsum, & creaturas componere potest: sed ita se habet intellectus creatus: potest ergo consimiles respectus contexere, ac moliri, deumq; his nominibus appellare, qui planè relationibus æternis in diuina men-*

Mutationis species.

Relationes nouæ per actum intellectus creati.

De relationibus.

uina mente existentibus, consimiles quodammodo sunt, vel esse gestiunt. Sanè, relatio Dei creantis æterna, habet per se primum terminum, qui planè est creatura in esse æterno intellecta, quoad suum esse actu creatum, pro tali instanti constituendum, atque ordinandum. alium verò terminum per accidens, nempè creaturam, re, atque actu existentem: vnde temporalis, ac noua Dei denominatio proficiscitur, huiusmodi autem terminus, cùm sit per accidens, æternus vt sit, nequaquam necessarium est; tametsi, secundùm intelligendi modum, huius termini ratione, Deum de nouo denominet, atque appellet. Itaque, respectu primi termini, relatio ab æterno Deum denominat; non quidem pro æterno; sed pro tempore, in quo creator, aut creans dicatur. relatus siquidem ad creaturam, tum temporis creandam, de nouo autem per accidens denominatur. Quare, quidquid perfectionis, ex natura rei Deo inest; præcedit prorsus quidquid in creatura constitui potest. proinde, tales rationis respectus in ipso secundùm rationem posteriores sunt, atque censentur: relationes autem reales creaturarum, ad ipsū prius concipit, quàm rationis suæ ad creaturas: ideo enim dicitur relatiuè creator, dominus, & huiusmodi, eò quòd creatura creetur, subijciatur, atque referatur. Quamobrem, relationes Dei ad creaturam, quantùm ad hoc negotium spectat, similes profectò relationibus mensuræ, & mensurati esse iudicantur, de quibus philos. 5. met: loquitur. sed mensura, ad mensuratum refertur, quia mensuratum ad ipsam, non autem è conuerso. similiter etiam ad creaturam se habet; ideo relatio creaturæ erit prior. Præterea, si huiusmodi relationes in Deo priores essent; profectò reales dicerentur, quod paulò ante explosum est: siquidē, quod est cum aliquo relatio, & substantialiter idem; relatio vtique realis nominatur. Deníque hoc ipsum Augustinus 5. de trinit: cap. vlt. constanter tuetur: Deus dicitur temporaliter dominus, inquit, quia creatura serua, ex quo animaduertimus relationem seruitutis esse priorē. sunt autem quiddam firmiter asserentes, Deum de nouo nominari, ac dici dominum, & creatorem. Deus, inquiunt, ab æterno seipsum intellexit, creaturam; vt creabilem comparando, ex quo relatio procedit, qua creatiuus dicitur. respectu verò creaturæ creandæ, creaturus, respectu autem creatæ pro tali instanti, creans, at respectu iam creatæ, creator nominatur. Itaque, quatuor deo insunt ad creaturas, creatiuus, creaturus, creans, & creator; & totidem etiam creaturæ, nempe creabile, creandum, quod creatur, & creatū. sed ab æterno fuit relatio Dei, vt creantis, & creatoris: relatione ergo æterna, ad creaturam refertur, atque propter creaturæ nouitatem, de nouo referri videtur. sed horum sententia rationi minimè consonat. habens siquidem formam actu, per eam, actu formaliter denominatur; sicuti actu habens albedinem, album appellatur. Quare, si Deus ab æterno, actu ad creaturam, creantis habeat relationem æternam: actu igitur vocabitur creans, & creator. per suum saltem intellectum æternum. Amplius, esse possibile, & esse actu creaturæ, secundùm rationem intelligibilis, diuersa esse iudicantur: relatio ergo rationis ad ipsam; quatenus est creabilis, & vt iam creata, diuersa est secundùm rationem: nam actus, & potentia, diuersa sunt intelligibilia, atque distincta. at, si aliqua diuersa extiterint secundùm rationem intelligibilis; diuersa quoque esse secundùm diuersos rationis respectus, prorsus necessarium esse videtur. Præterea, si hæc ita se habeant, nihil ergo noui in rerum natura censebitur esse: nam si ab æterno Deus est creans, & creator; id cùm sine creatura, actu existente, fieri non possit: ab æterno ergo creatura existit, atque ita nihil noui conditum esse in rebus asserere possumus. Explodenda ergo est huiusmodi sententia, quæ de Dei relatione ineruditè, atque imprudenter loquitur, ne dicam perperam & imprudenter.

Duplex termi nus relationis æternæ.

Relationes dei ad creaturam quales sint.

Vtrum de nouo Deus dicatur creator.

Confutatur sententia. 1. 2. 3.

CAP. II.

Relationem rationis esse in Deo respectu creaturæ, illamq́ priorem esse, quàm sint respectus reales creaturæ, quidam arguunt.

1. *Sicut actu æterno, creatura noua fit in esse reali; ita profectò actu æterno fieri potest respectus rationis nouus ad creaturam nouam. valet similitudo: plus enim est in actu reali creaturam, quàm respectum rationis producere: sed primum est verum, similiter ergo & secundum. Sanè, si intellectus creatus, nouum rationis componere potest respectum; multò magis intellectus diuinus per suum actum, idipsum efficere potest: non enim necesse est, actu diuinæ intellectionis posito, realiter intellectui inesse omnia: multa certè, & fore possibilia sunt, & intellectu; quæ tamen non erunt, quia non sic diuina voluntas determinauit. Insuper, respectus rationis, vel non est in aliquo formaliter, vel compositionem non facit, & ex consequenti, aliquam mutationem non determinat. Deniq́, Deus ad creaturam non solùm non refertur quòad esse intellectuale; sed etiam, quòad esse reale: sed esse reale, est quando creat actu, illud autem est nouum: relationis ergo ipsius creantis ad creata, primus, & per se terminus, est esse reale nouum. proinde Deum de nouo*
2. *ad creaturam referri, nonnulli statuere contendunt. Amplius, sicut non potest esse seruus, qui non habeat dominum, inquit Augustin. 5. de trinit: cap: vlt. sic etiam non potest esse dominus, qui non habeat seruum: sed Deus de nouo habet creaturam seruam, ergo de nouo est dominus, habetq́ nouam relationem. Id autem Deo contingere potest, sine ipsius mutatione, sicuti accidit numo, sine ipsius mutatione, vt precium sit, voluntate instituentis mutationem, patiente. itaq́ Deus, ad creaturam de nouo referri potest, relatione in creatura, non in Deo existente. Actio, inquit philosophus 3. phys: & passio sunt in patiente, & in re mota: igitur, creatio, actio, & creatio passio sunt in re creata: sicut ergo agens, ex actione existente in passo denominatur; ita etiam Deus refertur ex relatione, quæ est in creatura. Deus temporaliter dicitur creator, ait Augu: non mutatione sui; sed eius, ad quod dicitur; ita quoque vrina vocatur sana, & opus humanum, non quidem ob sanitatem, quæ sit in vrina formaliter, aut humanitatem in opere, sed quòd in aliis sunt; sic etiam Deus, creator, dominus, aut creans dici potest, non à relatione aliqua rationis, aut rei, quæ in ipso est; sed in creatura potiùs. Adhuc, relationes*
3. *oppositæ sunt simul duratione: ergo, in Deo est relatio noua. Tenet consequentia: nam sicut aliqua relatio realis est noua in creatura; sic erit relatio correspondens noua in deo quæ simul potest cum Dei immutabilitate consistere: respectus namq́ rationis non est formaliter in obiecto; sed in intellectu potiùs, sicut, & ipsum intelligere. cùm ergo non*
4. *ponat mutationem in obiecto, à Deo remouenda non est, ob illius immutabilitatem. Præterea, actio, secundùm suam causalitatem, & rationem, est prior passione: passio enim est illatio, effectusq́ actionis. sed creatio actio, est actio: prior ergo est actione, passione. Sanè, idem est ordo fundamentorum, & relationum; sed diuinarum relationum*
5. *fundamentum, ipsarum fundamenta creaturarum præcedit: ergo quod prius. Adhuc, relationes, alteri conuenientes; quatenus causales, effectuum relationibus; quatenus huiusmodi sunt, priores censentur: causa enim prior est effectu: sed aliquæ relationes dei, ad creaturam, vtpotè, creatio, conseruatio, & huiusmodi, causales sunt. ergo: creatio enim actio, est Deus, ad ipsum igitur substantialiter Dei ad creaturam relationes referuntur, quæ præcedunt relationes creaturarum: ergo quod prius.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

D primum, quamuis creatura à Deo, per actum æternum in esse possit po- 1.
ni, siue constitui; non tamen de nouo per intellectionem diuinam, quemad-
modum, nec ipsa quoque intellectio diuina noua esse potest: potest enim De-
us de nouo aliquid creare, non autem noui aliquid intelligere. respectus Respectus rationis non est in Deo.
ergo rationis, diuinam intellectionem concomitans, nouus esse non potest.
Ad primam confirmationem, dico non esse simile: etenim, intellectus creatus, cùm sit
nouus, & natura mutabilis; potest huiusmodi respectus componere, qui profectò diuino
intellectui, ob illius simplicitatem, immutabilitatemque conuenire non possunt. Ad 2.
dico, oportere omnia illa poni, saltem de nouo non esse, in esse intellecto: quidquid enim
Deus intelligit, ab æterno intelligit. quòad verò ad contingentia, non necessariò.
Ad 3. respectus rationis, si in Deo sit formaliter, quod minimè placet; mutationem,
compositionemque indicat necessariò, si nouus extiterit, ob nouitatem planè actus,
quem ipse consequitur. Ad 4. confirmationem dico, quòd relationis creantis, vel cre-
aturæ, terminus per se sit esse reale creaturæ futurum quidem, aut præsens, vel præ-
teritum, non extra profectò intellectum; ideo nouus esse non potest, nec etiam debet:
manet siquidem in esse intellecto, seu comparatiuo ipsius intellectus comparantis. Ad 2.
2. quamuis non sit aliquis in actu, seu in effectu seruus, quin dominum actu habeat, &
è conuerso; alicui tamē relatio rationis domini, respectu alicuius, quod actu æternum non
est; sed in esse cognito tantùm ab æterno competere potest. hoc modo, Deus, dominus di- Deus ab æterno dominus.
citur ab æterno, & creatura, serua, siue seruituti subdita. vel dicitur dominus de nouo
per accidens, respectu secundi termini, vt dixi. Ad primam confirmationem de simi-
litudine numi, dico, illud fieri posse, quia per voluntatem disponitur mutabilem quod
reuera in Deum non cadit, qui est omnibus modis immutabilis: si enim hoc esset in Deo,
necessariò mutaretur; sicuti, si numus de nouo per proprium actum precium fieret; mu-
tationi vtique subderetur. ex quo patet, exemplū non esse simile omnino. Ad 2. confirma-
tionem, impossibile quoddam ingerit, vixque intellectu dignum: in productione namque,
in qua productum, esse simpliciter, atque substantiale recipit, actiuas, atque passiuas pro-
ductiones, in eodem, siue eodem fundamento realiter esse, est impossibile; alioqui idem
productum, seipsum produceret: quod planè primo de trinit: cap. primo, Augustinus 1.
reprehendit. sed per creationem, aliquid accipit esse simpliciter. quare, vt idem suppo- Creatio actio non est in creatura.
situm creatum, actiuam, atque passiuam creationem habeat, videtur omnino impossibile
esse. Amplius, relatio, quæ non est motus, neque mutatio, neque actio de genere actionis, 2.
de qua loquitur philosophus, in agente solummodo constituenda est. sed creatio, actio est
huiusmodi: ergo est tantùm in agente. Iterum, actio, quæ non dependet à termino pro- 3.
ducto, nec ab aliquo ipsius; natura vtique prior illo, ac quolibet illius, dicenda est: sed
creatio actio, est huiusmodi: ergo &c. Profectò, si opinio illa vera esset; absque dubio, cre-
atura, creatrix essentia, atque domina diceretur: in quocunque enim formaliter creatio est
dominium planè illi concedendum est: atque ita creatura, & domina esset, & creatrix:
quod certè absurdum est, atque impossibile. Ad Aristot: autem authoritatem dico, illum
loqui de actione, quæ non est de genere actionis; sed de actione potiùs eo modo, quo a-
liquando terminus actionis, actio vocatur; sic etiam generationis terminus, generatio. In Deum nō cadit mutatio sed relatio.
vel non est audiendus. Ad illud Augustini, non est simile de relatione, & mutatione:
etenim, quamuis in Deo nulla sit mutatio; potest tamen esse aliqua, ad creaturam rela-
tio. Ad illud de vrina, negatur quoque similitudo: sanitas enim formaliter est in animali.
proinde si actio creatio esset in creatura formaliter; creatura quoque formaliter esset cre-
atrix: quod est impossibile, & absurdum: ergo quod prius. Ad 3. licet creatura, & 3.
sua relatio realis ad Deum in re, atque in effectu noua sit; est tamen antiqua in esse intel-
lecto.

De actione.

lecto. Quamobrem, relatio Dei ad creaturam, relationi reali creaturæ, ad Deum nequaquam opponitur formaliter. Sanè, non satis est probabile, relationem rationis, & realem oppositione relatiua, formaliter opponi: non sunt enim simul natura. Ad confirmationem dico, respectum rationis, mutationem aliquam ostendere: siue illius, cui formaliter conuenit, siue alterius. Quare, si respectus rationis Deo attribuatur, aut mutatio erit in intellectu creato, huiusmodi respectum negociante, aut in intellectu diuino; non quidem in intellectu diuino: ergo intellectui creato erit attribuenda.
4. Ad 4. quamuis actio de genere actionis, quæ est causalis, atque realis respectus passionis, ipsa sit passione prior, non tamen ipsa creatio: non enim est respectus realis, nec actio de genere actionis. Ad confirmationem, negatur maior: possunt siquidem interdum esse fundamenta, vtpotè prius, & posterius natura, sine relationibus simul natura existentibus; quemadmodum in relationibus causæ, & causati clarissimè videre licet. Quare, etsi istarum relationum fundamentum in Deo vtique prius sit; non opus est tamen relationes similiter se habere.
5. Ad 5. patet solutio: maior enim falsa est: licet enim causa prior sit; relatio tamen potest esse posterior, si fuerit relatio rationis, & relatio effectus, relatio causalis. Ad confirmationem dico, minorem falsam esse: ens namque rationis non est idem substantialiter cum ente reali. hæc quidem dicta sunt de relatione rationis, quam inter Deum, & creaturam aliqui statuere conantur. Verùm, quia creationis, actionisque meminimus, operæprecium me facturum putaui; si de huiusmodi negotio nonnulla disputando contexero, quæ huic certè speculationi, & congrua sunt, & multùm profutura esse censui.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Actio quomodo diuinis competat.

Actio multiplex.

Voniam nostro instituto deseruit de actione loqui, primùm quidem multiplicem illius nominis sensum adducere oportet; vt tandem ad rei veritatem pertingamus, euulsis à nostro negotio extraneis sensibus, atque peregrinis nominibus exclusis. Actio interdum significat substantiam, teste August: 14. de trin: cap. 4. Anima, inquit, seipsam agit, atque mouet, & nouit semper scilicet habitualiter, vtpotè habens essentiam sibi præsentem, qua potest seipsam cognoscere: intelligere præterea, & velle actiones sunt, quæ ad qualitatis genus pertinent. productio insuper actiua, quæ sub relationis genere continetur, actio nominatur. postremò, mouere propriè actio dicitur de genere actionis: Deus autem cùm seipsum sciat, & velit, dubium nullum esse potest; quin huiusmodi habeat actiones, in quo etiam inuenitur productio actiua, vtpotè generatio, & spiratio actiua: quæ etsi non sint de genere relationis; suas tamen retinent rationes formales. De actione autem propriè dicta, quæ passum respicit; an in Deum cadat necné, nonnulli addubitarunt. verùmtamen, rationi magis consonum est, vt illam à Deo remoueamus omnino. siquidem in quo actio huiusmodi inuenitur, & passio similiter: talis namque actio, passum intuetur, & spectat: sed in Deo non est passio, aut pati: nec ergo huiusmodi actio. Amplius, patiens ex sui natura, imperfectionem sonat; sed in Deum non cadit imperfectio: nec ergo patiens. Porrò, vbi est verum agens, & verum patiens sit, necessarium est: Deus igitur, quantùm ad intra non est propriè agens. Sanè, vbi est actio, ibi est & receptio: sed in Deo non est receptio: derogaretur enim diuinæ maiestati, quod enim aliquid recipit, non est absolutè perfectum: ergo quod prius. Denique actio propriè intellecta, atque passio, in aliquo sine mutatione esse non possunt: at, in Deum nulla cadit mutatio: ergo, nec huiusmodi actio. Quòd si dixeris, in diuinis esse generationem passiuam: ergo & passionem, atque actionem, & receptionem. Respondeo, quòd idem sit in diuinis,

Quæ nam actio non sit in Deo.
1.
2.
3.
4.

filium

filium à patre eſſe recipere; ac filium originari, ſiue originem habere à patre; idcirco, paſsio impropriè accipitur, & æquiuocè, quia nimirum virtus productiua, actiua dicitur; ideo eius correlatiua, paſsiua nuncupatur. Ex hoc etiam intelligimus cauſam, ob quã in diuinis non ſit actio huiusmodi, & paſsio; bene tamen productio, & produci: actio namq; quædam impreſsio eſt, quæ ſubſiſtenti repugnat, atq; obſiſtit: productio autem diuina, ſubſiſtens producit. Ex his etiam licet colligere actionem eſſe aliquid reſpectiuum, non autem abſolutum; abſolutum planè, per aliud quidditatiuè nequaquam diffiniri poteſt. ſed actio diffinitur per paſſum: actio igitur, reſpectum dicit, atq; enuntiat. Omnis præterea forma abſoluta, quæ in ſubiecto ab agente naturali producitur; illa profectò, actione de genere actionis producatur, neceſſum eſt. Quare, ſi actio eſſet forma abſoluta; ſic etiam eſſet producenda, atq; ita, actionis eſſet actio. Amplius, agens in quantum agens, eſt ad aliquid: ergo actio eſt forma reſpectiua. Tenet conſequentia: hoc namq; mutuat agens, ab ipſa actione. itaq;, actio eſt reſpectus intrinſecus adueniens, non autem quid abſolutum. Sed dicet aliquis, ſi actio tranſiens ſit in diuinis, an tantùm actio immanens? Sanè, actio tranſiens ad aliquod extrinſecum determinatur, quod profectò duplex eſt, ſubiectum ſcilicet, vel productum. vnde actio; quatenus paſſum reſpicit, eſt actio de genere actionis, quæ reuera in Deum ad intra cadere non poteſt, cùm nullum ſit ibi paſſum: nec etiam ad extra, Deo ineſt formaliter, ſed denominatione extrinſeca tantum. at, ſi actio tranſiens, reſpectus tantùmmodò extrinſecos reſpiciat; illorum profectò gratia, nulla erit in Deo actio formaliter ponenda, quippe, cùm nulla in Deo ſit relatio formaliter actualis, qua ad creaturam referatur; nec etiam reſpectu generationis, & ſpirationis: productio enim diuina non eſt actio tranſiens; quia ad ſolam ſpectat actionem de genere actionis. Itaq;, in Deo nullo modo eſt actio tranſiens, ſed immanens tantùm. Sunt autem multæ actionum ſpecies: nam quædam dicitur abijciens, vtpotè calefactio, quæ frigiditatem aquæ connaturalem abijcit, atq; expellit. alia eſt perfectio: perficit enim ſubiectum, ſicuti viſio perficit videntem. alia ad relationis genus attinet, vt dicere, ſpirare, atq; producere. aliæ ſunt immanentes, vt intelligere, & velle. aliæ verò tranſeuntes, vt imprimere, & creare: modò nobis videndum eſt quid interſit, aut diſcriminis ſit inter huiusmodi actiones. Profectò, actio immanens, eſt ſubiectiuè in agente, à quo producitur: perfectio enim eſt ſubiectiuè in eo, cuius eſt perfectio. ſed actio immanens, eſt perfectio agentis, vt contemplatio contemplantis: igitur, eſt ſubiectiuè in agente. Amplius, per actionem immanentem ex natura ſui non immutatur obiectum circa quod eſt: video enim ſiue intelligo lapidem, ſine lapidis mutatione: per tranſeuntem verò, ſemper immutatur ſubiectum, atq; aliquid de nouo admittit, vel nanciſcitur, vtpotè qualitatem, vel quantitatem, aut locum, deniq; vel formam ſubſtantialem. Adhuc, per actionem immanentem, non ſemper producitur aliquod ab operatione diſtinctum, vt videre præcisè, aut imaginari, aut velle, aut deſiderare; tametſi per actum intelligendi, producatur conceptus, & per frequentatos actus ſpeculandi, habitus ſpeculatiuus, & per frequentatos actus morales, habitus moralis. at, per actionem tranſeuntem ſemper producitur aliquid diſtinctum; idque dupliciter: nam interdum manet, opus poſt operationem vt domus & huiusmodi, aliquando verò manet operatione manente, atque perdurante, vt ſonus, vox, & huiusmodi. In Deo autem eſſe actiones immanentes, patet ſatis: Deus enim eſt intelligens, & volens: ſed intelligere, & velle ſunt operationes immanentes: igitur in Deo ſunt huiusmodi actiones. Itaq; actiones immanentes vniuerſaliter illæ ſunt, quæ ex ſeipſis aliquem terminum non reſpiciunt: transeuntes verò ad aliquem terminum contendunt, tranſeuntq; terminatiuè intelligendo.

[Margin notes: Actio eſt aliquid reſpectiuum. — 1. — 2. — 3. — Actio tranſiẽs duplex. — Actio de genere actionis. — In deo non eſt actio tranſiẽs. — Species actionum variæ. — Actio immanens, & tranſiens quomodo differunt. — 1. — 2. — 3. — In Deo ſunt actiones immanentes.]

CAP. II.

De actione, & passione.

Actionem de genere actionis in Deo esse, & actiones immanentes non ita differre, argumentis probatur.

1. IN quocunque inuenitur principium productiuum, imprimens aliquid in aliquo; ibi, absque dubio, veram actionem inueniri, necessarium est: propria enim actio, est quædam impressio. sed in diuinis pater imprimit suæ essentiæ, vel naturæ, generationem passiuam; igitur, in diuinis est actio de genere actionis. Item, quando aliquid posterius natura, ab alio, aliquid
2. habet, quàm illud sit; per actionem certè de genere actionis, illud habere videtur: sed filius est prior attributis, quippè, cùm illa sibi communicentur; posterius ergo habet attributa quàm ipse sit: in Deo ergo est verè actio de genere actionis. Sanè, aliquod agens, sine actione agere, est impossibile: sed Deus agit ad extra, creaturam condendo & conseruando, & ad intra, personas producendo, & vbique producit agendo: igitur, habet actionem de genere actionis. Profectò, productio, & actio sunt inseparabilia: sed productio est in Deo: ergo, & actio. si enim separari possent; Deus vtique illas in crea-
3. turis separaret, quod reuera inconueniens reputatur: ergo quod prius. Amplius, vbi operationes sunt fines, & non aliquod extrinsecum; ibi profectò per actionem transeuntem non producitur aliquod distinctum: sed in quibusdam artibus, authore philosop. 1. eth: cap. 1. operationes sunt fines, & non aliquod operatum, atque vt commentator exemplis ostendit, de arte saltandi, & cytharizandi, philosophi sententia intelligi potest: malè ergo, differentia inter actionem immanentem, & transeuntem superiùs annotata
4. est. Adhuc, inter actionem immanentem, & transeuntem, hæc à philosopho 9. eth: cō: 16. assignatur communis differentia, quòd illa præter actionem nihil operati habeat; hæc autem præter actionem, aliquod operatum: igitur, ab actione immanente nihil produ-
5. citur; quod tamen superiùs approbabatur. Item, nihil discriminis inter immanentem, & transeuntem actionem esse videtur, aut profectò non illud, quod superiùs annotatur: quod clarissimè patet. Sanè, si illa est actio transiens, quæ in terminum tendit: igitur actio immanens, est actio transiens. Tenet consequentia: velle enim, bonum intuetur scilicet obiectum pro termino: igitur, est actio transiens: intelligere præterea, est subiectum recipiens, nempè intellectum possibilem. actio insuper fundamentalis, non erit actio transiens. denique motus ex sua ratione formali, subiectum non respicit, quippe, qui sine subiecto intelligi potest: Ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, impressio ad recipiens, non autem ad fundamentum respicit: nam recipiens, & receptum semper distinguuntur realiter, non autem fundamentum, & quod fundatur. vnde quamuis in diuinis sit productio, non tamen ibi est impressio; quia scilicet, non est receptio: ibi namque rece-
2. ptio est; vbi planè non est plena, atque absoluta perfectio. Ad 2. negatur maior: siquidem attributa fundantur potiùs, quàm imprimuntur essentiæ. vnde quamuis fundamentum, natura id, quod fundatur præcedat, nequaquam illud recipere dicendum est: impressio enim, & receptio à diuinis quàm longissimè absunt. Ad primam & secundam confirmationem dico: Deum producere, non per actionem, quæ est de genere actionis; ideo nihil concludit. productio præterea, quamuis abstrahat in diuinis, ab actione,

Attributa fundantur in essentia diuina.

ctione; non tamen in agente creato: formam enim à materia separatam producere nequit. Ad 3. philosophi sententia ita intelligenda est: operationes in quibusdam artibus sunt fines; non aliquod operatum: hoc est, quæ post actionem non remanent, vt saltatio, 3.
& cytarizatio, pro nihilo habentur, non autem intendit asserere, per huiusmodi artem, nihil produci distinctum. Ad 4. philosophus non negat operatum aliquod non produci per actionem immanentem; alioqui aduersus se pugnaret: nam tex: 14. hoc determinauit; quosdam scilicet habitus ex frequentatis actibus haberi, atque fieri: sed hoc potiùs negare intendit, aliquod scilicet operatum per actionem immanentem produci: quòd tamen illius non sit perfectio, & vltimus finis; sicuti in actione transeunte videre possumus. omnis siquidem operatio transiens, aliquod habet operatum, ad quod profectò; veluti ad vltimum finem, & complementum ordinatur, quod certè ipsa actione, operationeque præstantius est: sanitas namque, sanatione potior est, & ædificatione, domus. operatio autem immanens, aut non habet aliquod operatum; vt patet in actu sentiendi, aut non est finis, & illius complementum; sed potiùs ad consimilem, atque perfectiorem actionem ordinatur: vt iustitia, ad actus iustitiæ, & alia quæque ad consimiles, melioresque actus operandi, atque agendi. Ad 5. dico, velle non respicere bonum, vt productum, neque 5.
vt passum: hoc enim interest actionis transeuntis; sic etiam intelligere ex sua formali ratione, subiectum nequaquam respicit. De actione autem fundamentali, id dicendum esse censeo, quòd quamuis non respiciat terminum formalem actualiter existentem; bene tamen aliquod passum intuetur, atque obseruat: vti, illuminatiuitas, illuminabile, & similia huiusmodi multa. Cùm autem dicis: motum necessariò respicere terminum ad quem dico actionem transeuntem; ex sua ratione formali id respicere: non autem productum, ideo nihil legitimè concludere potest. Quid ergo sit actio immanens, & transiens, & quomodo ab inuicem distinguantur, quæque actio sit in diuinis, breuiter dixi, ad alia properando, quæ sunt considerationis eiusdem.

Operatum est operationis perfectio.

CAP. IIII.

Actio transiens est in passo subiectiuè.

Actio, interdum pro forma causata ab agente intelligitur, & à passo acquisita; quemadmodum calefactio actiuè sumpta, est ipsemet calor, realiter causatus ab agente in passo. interdum verò est respectus realis, quem habet agens ad passum. Itaque primo modo, actio est in passo, secundo verò, in agente. Profectò, tam motus, quàm actio, vel passio in eo planè sunt, quod agitur; hoc est in mobili, & patiente: sonus enim & auditio sunt in organo auditus; quia nimirum actus actiui, & passiui fit in patiente, & non in agente, & mouente. Nam si motus, & 1.
actio essent in mouente; profectò omne mouens, necessariò moueretur. omnis siquidem motus est in mobili; sed actio transiens est quidam motus: igitur, est in patiente, & non in agente: actio namque & passio sunt vnus motus subiecto, ratione verò distinguuntur: illa sanè est ab agente, hæc verò in patiente. Amplius, illud, quod in aliquo recipitur, 2.
in eo; sine dubio, est subiectiuè, in quo recipitur. sed actio transiens recipitur in patiente: doctio namque, licet sit actus docentis; continuè tamen tendit in discipulum: igitur, actio subiectiuè est in patiente. Adhuc, omnis actualitas, est subiectiuè in eo, cuius 3.
est actualitas: sed actio transiens est actualitas patientis, cùm sit eius perfectio: ergo quod prius. Item, illud accidens, quod est in aliquo subiectiuè; compositionem vtique 4.
cum illo facit: sed actio transiens, non componit, siue compositionem facit cum agente: nam quod attribuitur alicui, vt ab eo, in aliud procedens; reuera non facit compositionem cum eo. sed talis est actio cum agente: ergo quod prius: actio enim non est motus

Actio quomodo est in passo

De actione & passione.

propriè; sed methaphoricè. proinde, de ocio exiens mutari dicitur: hoc autem fieri non posset, si actio, aliquid esset in subiecto manens. hac etiam ratione, ad relationem non est motus; quia scilicet sine aliqua mutatione eius, quod ad aliud refertur, ex sola alterius mutatione, relatio desinere potest. Præterea, omnis perfectio est in eo, cuius est perfectio formaliter: perfectio enim formam sequitur. sed actio est perfectio patientis: quia est actio transiens in aliud: ergo est in patiente. Item, omne accidens est principium formale sui subiecti: est enim forma accidentalis, & non nisi sui subiecti. sed actio non est principium formale agentis; sed potiùs agens est principium actionis effectiuũ: igitur, actio transiens est subiectiuè in patiente. Præterea, quod fluit ab aliquo, est subiectiuè in eo, quod huiusmodi fluxum recipit. sed actio est fluxus agentis in patientem: igitur, actio transiens non in agente est, sed in patiente potiùs. Reuera, si actio primo modo sumpta, subiectiuè esset in agente; aut hoc esset per aliquam potentiam actiuam, aut per aliquem actum absolutum, acquisitum in agente: non primo modo; quia potentia actiua agentis non est actio, aliter agens, continuè ageret: præstò enim est illi semper potentia agendi, quod est falsum. nec etiam secundo modo: illud enim in quo aliquid fit, in eo quod tale, rationem facti subit, non autem agentis. sed si in agente, dum agit, actus aliquis absolutus acquiritur; tunc profectò agens, saltem subiectiuè erit actũ quod implicat planè contradictionem: nam sicut mouens, moto; ita certè agens, in eo quod agens, opponitur acto. Præterea, in quocunq; est mutatio, est mutatio, vel motus; quatenus est huiusmodi: mutari enim necesse est, atq; moueri. si aliquis ergo actus absolutus acquiratur in agente de nouo, dum agit; erit planè in agente aliqua mutatio, vel motus: igitur, agens, quatenus est agens, mutabitur, quod est impossibile: actio ergo transiens est in patiente. vnde philosophus 3. phys: comm: 20. Neque, inquit, actum alterius in altero esse, inconueniens est: est enim doctio actus docentis: in quodam enim &c. Quam ob causam dicit Commentator, non esse inopinabile, actionem agentis, esse in alio: per se enim manifestum est, doctrinam esse actionem agentis, & in alio esse. vnde, si aliquod agens sit, actione non transeunte in aliud; sed in seipsum, actio quidem est subiectiuè in agente, non in eo, quod agens; sed potiùs in eo quod patiens. Quare, actio transiens non est subiectiuè in agente, veluti in quo; sed à quo potiùs, idque causatiuè. At, si actio transiens, respectum ad passum dicat agentis; proculdubio, est subiectiuè tantùm in agente: in quocunq; enim est fundamentum respectus; in eodem subiectiuè vtiq; erit respectus. relatio siquidem, & fundamentum, aut sunt propemodum idem, aut vnum, alteri nititur; atq; ex consequenti: vbi est vnum subiectiuè; erit etiam, & alterum. sed respectus agentis ad passum fundamentum, est potẽtia actiua agentis, quæ subiectiuè est in agente: ergo, & actio hoc modo sumpta in agente dicitur esse. Cæterùm, quibus primæ rationes non placent; ita respondere consueuerunt, & ad primam quidem sic: Actio, inquiunt, ibi intelligitur consecutiuè, pro actione vtiq; producta, siue producenda, non autem pro actione essentiali: sonatio enim, tantùmmodò, secundùm speciem soni in organo receptam, non autem secundùm esse reale est subiectiuè in aure audientis: actio ergo essentialiter est in agente, consecutiuè verò in patiente, hoc est: illud, quod consecutiuè causatur ab agente, per mediam actionẽ, est in patiente. quando ergo infertur, si actio est in agente; ergo motus est in mouente: dico, actionẽ naturalem, quæ est cũ transmutatione, non sine motu esse; ipsam tamen essentialiter non esse ipsummet motum: actio enim intellecta pro eo, quod per actionem producitur, recipiturq; in passo, est cum motu alterationis, atq; subiectiuè in patiente; iccirco nõ licet inferre, õne agens, necessariò moueri. Ad 2. eadẽ facilitate ratio secunda soluitur: consecutiuè namq;, non autem essentialiter actio est in patiente: non ergo illa actio in patiente, sicuti in subiecto recipitur; sed potiùs, sicut causa in suo quidem effectu. Ad 3. hac certè ratione, actio transiens, actualitas nominatur patientis; quia nimirum id, quod per talem producitur actionem,

Ad relationẽ non est mot?

5.

6.

7.

Quòd actio non sit in agẽte.

Quomodo actio sit in agẽte.

Soluuntur primæ rationes.

1.

Actio in agente essentialiter consecutiuè in patiente.

2.

3.

subiectiuè est forma recepta in patiente: ex hoc autem non licet asserere actionem es-
sentialiter esse in patiente. Ad 4. actio dupliciter considerari potest: aut certè secun-
dùm modum significandi; atq; ita non est in agente, sed sicut ab agente. Aut secundũ 4.
rem significatam; & sic subiectiuè est in agente. Ad 5. hac de causa patientis perfectio 5.
actio dicitur; quia id, quod per actionem causatur, veluti forma, in patiente recipitur,
non quia actio essentialiter sit in patiente. Ad 6. quamuis actio secundùm rem signifi- 6.
catam sit principium informandi, quo agens formaliter agere dicitur; secundùm autem
modũ significandi, nõ est actionis principiũ. Ad 7. sicut actio pro forma, quæ per acti- 7.
onẽ ab agente producitur in passo, intellecta est, instar effectus à causa procedentis; sic
ab agẽte influit in passum; non sic autẽ se habet actio essentialiter considerata: sic enim
non suscipitur in passo, vt accidens in subiecto; sed potiùs vt causa in suo effectu. Ex his
ergo bene intellectis, soluũtur cætera argumenta, hac distinctione obseruata, atque re-
ctè intellecta. Reuera actio immanens à transeunte, id certè discriminis habere videtur, Actionis immanentis, & transeuntis discrimen.
quòd scilicet id, quod ab huiusmodi actione causatur, communiter in subiecto maneat:
quod verò à transeunte producitur, in aliud transeat, atque migret, vt calor ab igne, si-
ue à calefactione; vtraq; tamen actio essentialiter est in agente: transiens uerò, conse-
cutiuè est in patiente; hoc est, forma producta per actionem, in passo recipitur. Hanc
sanè sententiam, & philosophi doctrinæ, & rectæ rationi conformem, atque vicinam es-
se affirmo: pro cuius veritate statuenda, corroborandaq;, nonnulla argumenta addu-
cere curaui, vt vnuusquisq; pro suo libitu, atque voluntate, accipere possit.

CAP. V.

Actionem transeuntem essentialiter esse in agente, consecutiuè verò in patiente.

QVælibet perfectio in eo, cuius est profectò, inueniatur, necesse est: sed a- 1.
ctio essentialiter intellecta, est perfectio agentis, vt intellectio intelligentis,
& volitio volentis; calefactio quoque, & doctio, & quæ sunt his similia, non
autem ipsa producta, quæ recipitur in passo: igitur actio transiens, essen-
tialiter accepta, est in agente. Amplius, relatio est in eodem subiectiuè cum suo pro- 2.
ximo fundamento, vt dixi: sed relatio, cuius fundamentum est actio transiens, est sub-
iectiuè in agente; velut paternitas in patre generante, & relatio calefacientis, in cale-
faciente: actio ergo transiens, subiectiuè est in agente. Adhuc, omnis forma existens 3.
in aliquo subiectiuè, ipsum denominat: sed actio non denominat patiens; non ergo sub-
iectiuè est in patiente. Profectò, si actio subiectiuè esset in patiente; ab illa vtique no-
men acciperet; idq; denominatione intrinseca: denominatio enim intrinseca, à forma
inhærente proficiscitur: sed hoc nequaquam patiens ab actione sortitur. actio ergo est
subiectiuè in agente. Item, cuius est potentia; eiusdem etiam est operatio: ipsa enim à
potentia proficiscitur, atq; emanat. si ergo operatio transiens, subiectiuè est in passo, 4.
in ipso quoq; erit actiua potentia, quod est absurdum. Sed dicet aliquis, actio, & ter- Obiectiones.
minus actionis, sunt idem realiter: sed terminus actionis, est realiter in patiente; ergo 1.
& actio. Maioris autem veritas sic probari potest: nam si actio, atque illius terminus,
non essent idem realiter; in actionibus planè, processus fieret in infinitũ: actio enim qua
differret à termino, aut esset principium actiuum, aut principij effectus actiui; non
primum quidem, alioqui actiuo principio posito, semper poneretur actio, quod est fal-
sum: est ergo actio, actiui principij effectus: sed quomodo est principij actiui effectus,
sine actione? atque ita in eandem incideremus absurditatem, vt scilicet in principio di

De actione & passione.

ximus, nempe in infinitum procedere. Amplius, actio est cum motu, siue in motu, vt dicit author sex principiorum : Omnis, inquit, motus in actione firmabitur ; sed motus est in mobili. 3. phys. ergo actio est in patiente. Respondeo, quòd agens suā actionem producat, non certè per aliquam mediam actionem, quippe, cùm non eo modo producatur, sicuti id, quod producitur ; sed sicut id, quod producitur potiùs ex parte producentis : actio enim non est id, quod producitur; sed effectus principij actiui, id est, potentiæ actiuæ, non quidem per aliam naturalem actionem productus; sed magis effectus quo. Ad 2. ad authoritatem illam dico : loqui quidem de actione, quæ est forma ab agente producta, atq; in passo recepta, sicut paulò ante annotauimus. Amplius, respectus oppositi non possunt esse in eodem subiecto : sed actio, & passio sunt respectus oppositi; vt generatio actiua, & generatio passiua : non possunt ergo esse in eodem subiecto; sed actio erit in agente, passio autem in patiente. hoc autem intelligendum est secundùm formam productam, consecutiuè scilicet; quia nimirum à quo generatur, & qui generatur, non potest esse idem : nam actus generandi actiuæ, & passiuæ potentiæ, pro forma acceptus, in genito recipitur. Auerrois sententia fuit, actionem passionemq; motum esse, 9. met. com. 9. 18. 20. 21 : motus enim dicitur ob ordinem, quem habet ad terminum ad quem. quare, vt ab agente illatus, actio : vt verò in passo receptus, passio nominatur. Verùm huic obuiat sententiæ solis lumen, quo aër sine motu illuminatur. Deus præterea in animam agit, sine motu suam illi gratiam infundendo. Voluntas insuper, subitò in se agit sine motu ; similiter & intellectus agens. Denique, actio, & passio, motu, in quo fundantur, posteriores essent; atq; ita mouens non diceretur agens, nec moueri, agere. nec moueri similiter pati : actio igitur non est in motu, sed in agente essentialiter ; consecutiuè verò in passo, siue patiente. agens siquidem ad passum refertur, relatione sibi formaliter inhærente : nam relatio, suo tantùmmodo fundamento esse largitur formale ; talis autem respectus ad genus actionis pertinet. In eo præterea est formaliter actus, vt dixi, in quo est potentia ad huiusmodi actum: sed in agente est potentia ad agendum, hoc est, ipsa actiuitas. ergo & ipsum agere. Ex his ergo atq; similibus, quid ad hanc quæstionem dicendum sit, manifestum esse puto; quamuis nonnulla videatur in huiusmodi opinionibus esse cōtrouersia. proinde, vnusquisq; abundet in sensu suo, quemadmodum, & aliqui sic abundare consueuerunt, vt hæc obijcerent argumenta. Si actio est formaliter in agente, inquiunt: igitur nullum agens, sine sui mutatione, de nouo aliquid agere poterit; atq; ita Deus in mundi creatione, aliquid noui passus est: quod est falsum. Præterea, omne agens, etiamsi physicum nequaquam extiterit, agendo pateretur, dum nouam, scilicet actionem reciperet. Deniq;, huiusmodi actio esset immanens, non autem transiens. Respondeo, & ad primum quidem, verùm planè est, nullū agens, sine sui mutatione agere posse, actione noua sibi formaliter inhærente. at deus noua non agit actione formali, sed fundamentali tantùm, quæ est æterna. Et si dicas, nūc autem agit, non autem priùs; hoc certè denominatione extrinseca intelligendum est, ob relationem in creatura existentem. Ad 2. semper agens creatum patitur ; non tamen physica passione. Ad 3. patet solutio ex dictis, quare dicatur actio transiens. Quomodo ergo actio transiens sit in agente, vel patiente, dixisse me puto.

Margin notes: 2. Solutiones. 1. — 2. — 3. — Auerroes. Contradictiones. 1. 2. 3. 4. — Argumenta contraria. 1. 2. 3. — Solutio. 1. 2.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Relationes esse in diuinis.

Expeditis

De relationibus diuinis.

EXpeditis, absolutisq; relationibus, quæ inter Deum, & creaturam esse dicuntur, additis præterea nonullis, quæ ad huius rei materiam spectare visa sunt; adest tandem tempus, ad diuinas profectò relationes accedendi, de quibus sanè pro tantæ rei maiestate, magna cum animi modestia nobis loquēdum est. Porrò in diuinis, identitatem, distinctionem, æqualitatem, similitudinemq; inueniri, liquet satis: tùm ex his, quæ in hoc secundo; tum etiam ex his, quæ in primo libro dicta sunt. Sanè, in diuinis sunt principia distinctiua, vtpote relationes originis; quia verò vnum in substantia, facit idem in quantitate, æquale, in qualitate autem simile, authore philosopho 5. met. In diuinis autem, cùm eadem sit substantia: erit igitur eadem omnino quantitas virtutis, nempe eadem infinitas, atq; attributa. Cæterùm, diuinarum relationum proximum fundamentum, est vnitas diuina; remotum verò, substātia, quantitas, qualitas, secut in deo intelligi debent; quæ reuera non prædicamentaliter sed transcendenter sumenda sunt. Sunt autem in diuinis relationes reales, quippe, quæ habeant fundamentum reale, terminum quoq; realem. deniq; extrema quoq; realiter distincta, quæ ex natura extremorum, termini scilicet & fundamenti innascuntur, idq; sine opere intellectus, vnum alteri comparantis; distinctio autem in illis priorem locum obtinet: omnis enim alia relatio à distinctione exordium habet, eiusdem namq; ad seipsum, non est relatio realis. deinde est identitas, quia scilicet substantia præcedit quātitatem, qui est in diuinis modus essendi, id est ipsa infinitas; & hæc quidem perfectiones attributales præcedit. In diuinis verò tot sunt æqualitates, atq; similitudines; quot sunt attributa: nam quodlibet attributum suam habet magnitudinem, in qua fundatur æqualitas, atq; in quolibet etiam ipsorum, propria similitudo fundatur: non est autem eadem æqualitas numero in diuinis. siquidem quæ sunt eadem numero, essentialia sunt, atq; priora notionalibus; relationes autem communes, notionalibus posteriores habentur. Itaq; in diuinis relationes esse, omnino necessarium, easdemq; reales: cùm enim aliquid procedit à principio eiusdem naturæ, tùm procedens, tùm id, à quo procedit, in eodem ordine conueniant, necesse est, habeantq; ad inuicem respectus reales: sed in diuinis sunt processiones in identitate naturæ. igitur sunt processiones reales, realiter etiam ab inuicem distinctæ: in diuinis namq; substantia continet vnitatem; relatio verò multiplicat trinitatem: si ergo relationes diuinæ non distinguerentur ab inuicem realiter; nec etiam personarum diuinarum trinitas esset realis, sed rationis tantùm; quod est impossibile. Profectò, quando aliquid attribuendum est alicui; omnia etiam, quæ ad illius rationem spectant, sunt quoque illi attribuenda: sed ad relationis rationem attinet, esse respectum vnius ad alterum, secundùm quem certè, vnum alteri relatiuè opponitur; sed in deo est realis relatio: igitur relatiua oppositio, quæ planè in sui relatione, distinctionem includit. In deo ergo est realis distinctio, secundùm quidem rē relatiuam, non autem essentiam, in qua est summa vnitas. hæ autem relationes quatuor numerantur. siquidem relatio authore philosopho 5. met. vel supra quantitatatem fundatur; vt duplum, & dimidium, aut supra actionem, & passionem; vt pater & filius, dominus & seruus. Cùm autem in deo non sit quantitas: relationes ergo diuinæ super actionem fundantur, secundùm quam est processio in deo intrinseca: duæ autem accipiuntur, secundùm processionem verbi vna; altera verò secundùm processionem voluntatis: secundũ quamlibet autem, duæ sunt oppositæ relationes accipiendæ, quarum vna est procedentis à principio; altera verò ipsius principij; paternitas, filiatio, spiratio, processio. In viuentibus sanè perfectis, relatio principij generationis, paternitas appellatur; procedentis verò filiatio: processio autem amoris, quemadmodum proprium nomen non habet, sic etiam relationes, quæ secundùm ipsam accipiuntur. Proinde principij huius processionis relatio, spiratio, procedentis verò relatio, dicitur processio; tametsi non ad relationes, sed ad ipsas processiones, vel origines hæc duo nomina spectent. Itaq;, relationes diuinas

Distinctio, identitas, realitas, similitudo.

Fundamentũ remotum & propinquum relationum.

Reales rationes in diuinis.

Relationes realiter distinguuntur ab inuicem.

Quatuor relationes in diuinis.

Relationes diuinæ super actionem fundantur.

De relationibus diuinis.

diuinas huiusmodi esse, & numero, & proprietate, ex supra positis manifestum esse puto. Sed contra prædicta non desunt argumenta.

CAP. II.

In diuinis relationes non esse, neque tot numero, & proprietate.

1. *Quidquid est in deo, de ipso realiter prædicatur, authore Boetio de Trinit: Cùm quis, inquit, prædicamenta in diuinam vertit prædicationem, cuncta mutantur in substantiam, quæ prædicari possunt; ad aliquid verò omnino prædicari non potest: sed relatio non dicit substantiam, vtpotè, quæ in diuinis sit secundùm rē respectiuam, non autem absolutam: igitur relatio nō est realiter in deo. Sanè, eius, quod est idem, ad id, quod est idem, est relatio rationis, & non realis; exigit enim extrema realia: sed eodem authore, in eodem de Trinitate libro, similis est relatio in trinitate patris ad filium, & vtriusque ad spiritum sanctum: in diuinis ergo relationes rationis, non autem reales habentur, siue esse possunt.*
2. *Amplius, Relatio, quæ deo attribuitur, quatenus est creaturarum principium; non realis, sed rationis est tantùm, vt paulò ante dixi: igitur relationes diuinæ, sunt relationes rationis. Tenet consequentia: relatio enim paternitas, est relatio principium: ergo est relatio rationis. Profectò relationes, quæ intellectus operationem consequuntur, rationis relationes dicendæ sunt; sed generatio in diuinis, secundùm verbi processionem, intelligibilis est; igitur paternitas, & filiatio in diuinis, ad relationes rationis pertinent.*
3. *Præterea, quæcunque vni, & eidem sunt eadem, sibimet sunt eadem: sed omnis relatio in deo, est prorsus idem cum diuina essentia; relationes ergo ab inuicem realiter non distinguuntur: nam quemadmodum paternitas, & filiatio, à diuina essentia tantùmmodò secundùm nominis rationem distinguūtur; ita planè bonitas, & potentia: sed bonitatis, & potentiæ diuinæ, ob huius nominis distinctionem, non est necessaria aliqua distinctio realis: igitur paternitas à filiatione, realiter non distinguitur. Reuera, si in diuinis relatio realis, secundùm originem est intelligenda, vbi profectò vna relatio, ab alia, originem siue ortum non habet; ibi absq; dubio relationes ab inuicem realiter non distinguntur: quod in diuinis esse, clarissimè intelligimus. ergo quod priùs.*
4. *Adhuc, in diuinis sunt plures relationes, quàm quatuor: perperam ergo, quatuor tantùmmodò numerantur: nam relationes intelligentis ad intellectum, & volentis ad volitum, sunt relationes reales in diuinis, neq; sub his continentur: non sunt ergo tantùm quatuor relationes reales in deo. Reuera, relationes intelligibiles, authore Auicenna, multiplicantur in infinitū; sed relationes reales in deo, secundùm processionem verbi intelligibilem, accipiendæ sunt: sunt ergo in deo infinitæ relationes reales.*
5. *Item, sicut in primo libro diffusè copiosèq; disputando ostendi, ideæ sunt æternæ in mente diuina; igitur sunt plures quā quatuor relationes in diuinis. Tenet consequentia: illæ enim cùm sint æternæ in mente, & respectum habeant ad creaturam; sunt vtiq; relationes. ergo &c.*

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. Relationes quomodo sint in Deo. *Ad primum, Boetius à diuinis relationem nequaquam remouere voluit; sed modum potiùs relationis. Verum quidem est relationem in deo non esse per modum inhærentis, secundùm propriam relationis rationem; est nihilominùs per modum ad aliud se habentis. Ad confirmationem dico, Boetium*

De relationibus diuinis.

relationes diuinas assimilare identitatis relationi, non quidem, quòad numerum; sed
quòad substantiæ vnitatem potiùs: relationes enim non sunt idem numero, sed essentia,
siue substantia. Ad 2. negatur similitudo: processiones enim diuinæ in eadem natura 2.
sunt, creaturarum verò in diuersa; ideo non est simile. Ad confirmationem, similitudinem veram esse dicimus in rebus, quæ solam intellectus operationem consequuntur, non autem in rebus, quæ realiter distinguuntur. persona siquidem procedens in diuinis,
realiter distinguitur à persona procedente: ideo non est simile. Ad 3. argumentum 3.
huiusmodi valet, authore philosopho 3. phys. in his certè, quæ tum re, tum etiam ratione, eadem sunt; non autem in his, quæ sola ratione differunt: nam vt ipsemet testatur, actio, & passio non sunt omnino idem, quamuis sit idē motus: in actione namque est motus, tanquam à quo motus in mobile proficiscitur, in passione verò, velut in quo: vtpote quæ ab alio accipit motum. Quamobrem, & si paternitas, & filiatio, secundùm rem cum diuina essentia sint idem omnino; proprijs tamē rationibus, oppositos respectus præseferentibus, distinguūtur. Ergo, &c. Ad confirmationē dico, verū esse propriè loquendo, relationes ab inuicē non oriri, atque proficisci; secundùm tamen processionē alicuius ab alio,
accipiuntur. Ad 4. Negatur antecedens, & ad probationem dico, id veritatem habere, 4.
vbi intellectus & res intellecta distinguuntur, veluti scientiæ ad rem scitam, & volentis ad rem volitam: sed quia in Deo intellectus, & res intellecta sunt idem omnino, quippe, qui seipsum intelligendo, intelligit omnia; & eadem ratione, voluntas & volitum: idcirco huiusmodi relationes in deo, reales nequaquam dicendæ sunt: quemadmodum, nec relatio eiusdem ad seipsum. Quæ autem ad verbum est relatio, realis est: intelligitur enim, vt procedens per actionem intelligibilem, non autem, vt res intellecta. Quandò certè leonem intelligimus, id planè, quod ex re intellecta intellectus conspicit, verbum vocatur. Ad confirmationem, negatur similitudo: Deus siquidem vno actu intelligit omnia; ideo in infinitum illius relationes augeri non possunt: secus autem est de actibus nostris, quos profectò plures esse, necesse est, ob plura obiecta, quæ intelligimus.
Ad 5. Verum quidem est ideales respectus à deo cognitos esse; ob id tamen non sunt in 5.
deo plures relationes constituendæ; sed asserendum est potiùs, deum plures relationes cognoscere. Ad confirmationem dico, æqualitatem, similitudinem, in deo esse relationes rationis. Quomodo ergo sint quatuor relationes reales in diuinis, & quo etiam modo, nempe realiter ab inuicem distinguantur, iam dixi.

CAP. IIII.

Notiones diuinæ sunt quinque: innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, processio.

Voniam quidem de relationibus diuinis nonnulla dicta sunt; deinde de notionibus diuinis aliqua dicentur. Notio est propria ratio personæ diuinæ cognoscendæ, diuinæ autem personæ secundùm originem multiplicantur, originis verò modi, duo profectò numerantur: alter scilicet, à quo alius, alter verò, qui ab alio: secundùm igitur hos duos modos, persona innotescere potest: nihil ergo in diuinis notio esse potest, quod ad originem non pertineat, aut ratio non sit personæ innotescendæ, si sit tribus commune. Itaque notio est ratio realis, qua diuina persona innotescit: nulla præterea negatio extra genus dicta, de aliquo diuino supposito, non pertinens ad originem, notio dici potest. notio siquidem, aut aliquid ad originem pertinens dicit, aut ex suo formali significato originem ponit, aut saltem connotat, quamuis aliquam neget originem, vt de ingenito patet. Itaque notio cùm sit ratio innotescendi personam; id certè tum priuatiuè, vel negatiuè, tū etiam positiuè fieri potest:

Quid sit notio.

Originis modi duo.

Notio pertinet ad originem.

Quinque notiones. Ingenitus Notio priuata

priuatiuè, inquam, vt ingenitum, quæ est notio primæ personæ, negatq; ab ipsa scilicet notione, quamlibet productionem passiuam: positiuè verò persona innotescit, quæ est ab alia, vel à qua est alia. & is quidem secundus modus duplex; alter sanè secundùm naturam, ex quo consurgit notio, quæ paternitas appellatur: alter verò secundùm voluntatem, ex quo fluit notio, quæ dicitur communis & actiua spiratio; primus quoq; modus similiter se habet, quippe, qui duas notiones contineat, nempe filiationem, atq; passiuam spirationem: si enim processio sit secundùm naturam, siue intellectum; filiatio: si verò secundùm voluntatem, spiratio passiua nominatur. Adde, ingenitum, quod ad patris personam propriè pertinet, & quinque notiones numerabis: sunt igitur quinque notiones in diuinis, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, & processio, ex quibus tantùm quatuor relationes appellantur; siquidem innascibilitas per reductionem relatio nominatur. quatuor autem tantùmmodò proprietates sunt: communis enim spiratio, quia duabus personis conuenit, proprietas dicenda non est. notiones autem personales, id est, personas constituentes, tres quidem numerantur, nempè paternitas, filiatio, processio: innascibilitas namq;, atq; communis spiratio; licet personarum notiones sint; personales tamen dici non possunt. Sed dubitabit aliquis, si innascibilitas, est notio primæ personæ in diuinis: igitur negatio producendi actiuè, secundùm reuera omnem producendi modum intrinsecum, est notio Spiritus sancti. Amplius, quemadmodum innascibilitas patris notio dicitur; ita planè patris, ac filii notio, inspirabilitas dicenda esset: vterq; enim ab aliquo non spiratur, sicut pater à nullo gignitur, siue nascitur. Quòd si dixeris, inspirabilitatem sub innascibilitate intelligi; id profectò in filij persona veritatem non habet, in quo innascibilitatem non esse, clarissimè constat: inspirabilitas ergo, filij saltem notio, dici posset. Adhuc, si spiritus sanctus non gignitur, sed producitur; igitur ingenerabilitas est notio Spiritus sancti. Respondeo, ad primum: quoniam omnis productionis actiuæ negatio, est extra genus, nullumq; sibi determinat ens, sed æquè conuenit essentiæ, ac chymeræ, & spiritui sancto; ideo spiritus sancti notio esse non potest: ingenitum autem, quoniam omnem prorsus negat productionem passiuam, contrario modo se habet. Ad 2. quòad patris pertinet personam inspirabilitas, sub innascibilitate comprehenditur; ideo notionum numerum augere non valet: quòad verò ad filium spectat, quia vnum tantùmmodò productionis modum negat; iccirco nullius personæ notio appellatur: etenim productionem passiuam nequaquam negat: persona autem, cuius notio est aliqua productionis negatio, est simpliciter absoluta, & improducta; quod reuera per inseparabilitatem fieri non potest. quare, filius licet improductus dici non possit; bene tamen atq; verè dicitur inspiratus. Ad 3. eadem facilitate soluitur obiectio, quæ de ingenerabilitate, atq; similitudine proposita est: quinque ergo esse diuinas notiones dixi. Sed iterum dubitabit aliquis: tot esse debent notiones; quot reuera sunt relationes. siquidem notiones, relationes personarum sunt, quibus distinguuntur: sed diuinæ relationes tantùmmodò quatuor describuntur; totidem ergo erunt notiones. Sanè, si in diuinis essent quinque notiones; profectò deus diceretur quinus, sicuti vnus, ex essentiæ vnitate, & trinus, ex personarum trinitate appellatur: quod est omnino falsum. Amplius, in persona patris sunt tres notiones, scilicet, innascibilitas, paternitas, communis spiratio: aut certè huiusmodi inter se re differunt, aut non; sed ratione tantùm: non primum, alioqui patris persona, ex pluribus rebus esset composita, quod planè absurdissimum est. neq; secundum: nam si ratione tantùm differunt, vna de altera prædicabitur; atque ita communis spiratio erit paternitas: quod omnibus modis est impossibile. Adhuc, sicut patri, filioq; commune est, quòd ab eis spiritus sanctus procedat; ita profectò filio, ac spiritui sancto, vt à patre procedant: sed primum est notio patris, & filij, scilicet communis spiratio; secundum ergo, notio erit filij, & spiritus sancti, nempe communis processio: sunt ergo sex, & non quinque tantùm diuinæ notiones.

Proprietates. Personales notiones tres. Obiectiones. 1. 2. Inspirabilitas. Ingenerabilitas. 3. Solutiones. 1. 2. 3. Aliæ obiectiones. 1. 2. 3.

næ notiones. Respondeo, ad primum iam diximus, præter quatuor relationes, aliam no-
tionem, nempè innascibilitatem, necessariam esse. Ad confirmationem dico, notiones
diuinas significari, vt rationes, quæ personas notificant; essentiam verò, & personas, vt Solutiones.
res potiùs. hac de causa deus dicitur vnus, ob essentiæ vnitatem, & trinus, ob persona- 1.
rum trinitatem; non autem quinus, ob quinarium relationum numerum. Ad 2. Quoni- 2.
am in diuinis sola relatiua oppositio, realem conficit pluralitatem, vnius verò personæ
proprietates ad inuicem relatiuè non opponuntur; nec ergo ex consequenti realiter dif-
ferunt, nec etiam vna de altera prædicatur. Ad 3. negatur similitudo: filius enim, & 3.
spiritus sanctus, non vno eodemque modo à patre procedunt; sicut pater & filius, secun-
dùm eundem omnino modum spirandi, spirant spiritum sanctum: non ergo est simile.
Quot ergo sint notiones diuinæ, & quomodo distent, hæc pauca dixi.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Essentiam diuinam, & relationem, idem realiter esse, distingui verò formaliter ex natura rei.

IN primo Pymandri, quid discriminis sit inter relationem & personam, &
quomodo personæ per proprietates relatiuas distinguantur, ac nonnulla,
quæ huic negotio deseruire videbantur, disputando descripsi: nunc certè
opportunum, imò necessarium esse iudicaui, quò relationum diuinarũ in-
quisitio absolutior, atque perfectior esse possit, quæ reliqua erant, addere,
atque huic nostro proposito certamini connectere. adduximus autem hanc famosam, &
nequaquam vulgarem quæstionem, quæ de essentiæ ac relationis vnitate, distinctioneque
subtiliter loquitur: atque in ipso quasi limine, quæstionis veritatem proponendo, inserui,
nempè essentiam diuinam, & relationem, vtpotè paternitatem, idem prorsus esse rea-
liter; differre verò formaliter, ex natura rei. Sanè illud, quod constituit per se vnum Ratio prima.
suppositum simplex cum alio, non distinguitur realiter ab ipso: ex quibuscunque enim
realiter distinctis, non fit per se vnum, nisi certè per compositionem. sed essentia, & re-
latio, ita se habent ad inuicem, ex quibus constat diuina persona, non quidem compositi-
one, quæ ex partibus resultet; sed potiùs ex essentia, & proprietate relatiua: igitur es-
sentia & proprietas relatiua, non distinguuntur realiter. Amplius, illa, quorum vnũ, 2.
secundùm vltimam abstractionem acceptum, de alio similiter se habenti prædicatur,
sunt omnino realiter idem; sed essentia & paternitas, sunt huiusmodi: verum enim est
dicere, essentia est paternitas. ergo quod prius. Iterum, omne distinctum realiter ab 3.
essentia diuina, vel à deo; absque dubio in creaturarum numero est computandum: sed
proprietates diuinæ relatiuæ, in creatararum numero habendæ non sunt; igitur à diui-
na essentia realiter non distinguuntur. Præterea, illud, quo nihil maius cogitari potest, 4.
est omnino idem realiter cuilibet sibi formaliter compossibili, alioqui haberet rationem
partis, & imperfecti; & sic ab aliquo perfectibilis: sed diuina essentia est id, quo ali-
quid maius excogitari non potest; idem ergo est realiter relationi sibi compossibili:
etenim, si realiter ab ipsa essentia relatio distingueretur; vtique ipsam perficeret aliquo
modo. cùm siquidem actuaret, siue in actum reduceret. Cùm autẽ hæc sint prorsus im-
possibilia, manifestum est, relationes diuinas à diuina essentia realiter nõ distingui: pro-
fectò diuina essentia, ob suam quidem infinitatem, eadem realiter est cum re sibi com-
possibili, siue, vt ita dicam, componibili, cuiuscunque conditionis existenti; illi tamẽ for-
maliter eãdem esse, est planè impossibile. Sanè, quod ex se perfectionem formaliter

De essentia & relatione.

indicat, cum eo, quod ex seipso non est formaliter perfectum, siue perfectionem dicit, idem formaliter fieri non potest. Itaq; essentia & relatio, formaliter distinguuntur ex natura rei: vtramq; enim, nempè essentiam & relationem in diuinis, ex natura rei, nõ autem ex opere intellectus, aut vnam ex opere intellectus, alteram verò ex natura rei existere, clarissimum est; vtramq; certè ex opere intellectus tantùm existere, est omnino impossibile; alioqui, persona ex ipsis constituta, esset profectò purum ens rationis: sed primum ens simpliciter, non potest esse ens rationis: ens namq; rationis aliquo reuera intellectu posterius est, quod diuinæ essentiæ congruere potest: igitur essentia & relatio, non ex opere intellectus, sed ex natura rei in diuinis consistunt. neq; essentia erit ens rationis, relatio verò ex natura rei: relatio siquidem sine fundamento reali, vtique realis dicenda non est. quare, si diuina essentia fuerit ens rationis; & relatio similiter. Denique relatio, essentiam necessariò præsupponit: ens autem ex natura rei, præsupponere ens rationis, non est necesse; neque relatio in diuinis ex opere tantùmmodò intellectus pendere, dicenda est; alioqui vnum suppositum diuinum, ab altero non realiter, sed ratione tantùm distingueretur. Personæ insuper productæ, vnico producendi modo, nempè modo intellectus, non autem voluntatis producerentur. Sanè, si relatio & essentia diuinas constituunt personas; altera verò illarum est ens rationis; altera autẽ ens ex natura rei: igitur personæ productæ partim entia rationis, partim entia ex natura rei dicerentur: ex vtrisq; enim constarent, sed hoc est absurdissimum: igitur essẽtia & relatio ex natura rei, non autem ex opere intellectus, in diuinis consistunt. Cùm autem essentia & relatio in diuinis ita se habeant, ab inuicem formaliter distingui, ex natura rei, patet satis. Sanè, contradictoria, de eodem penitus indistincto, ex natura rei, vera esse non possunt: sed distinguere personam vnam ab altera, & non distinguere; idq; ex natura rei, contradictoria vtique sunt, quæ ergo sic habent, distinguuntur ex natura rei; sed relatione, non autem essentia personæ diuinæ distinguuntur: igitur, essentia & relatio, ab inuicem formaliter ex natura rei dissentiunt. Amplius, quæ ex natura rei formaliter dicunt aliquod positiuum: sed alterum ipsorum est simpliciter infinitum, dicitq; perfectionem simpliciter; alterum verò minimè; absq; dubio distinguũtur formaliter ex natura rei: sed essentia diuina, & paternitas, sunt huiusmodi, vt in primo Pymandri dixi; igitur distinguuntur formaliter ex natura rei. Amplius, quod ex natura rei, atque ratione formali, est obiectum beatificum, ab eo, quod non est tale, ex natura rei distinguitur: sed essentia diuina, est primum obiectum beatificum, nõ autem relatio, alioqui in quatuor obiectis realiter distinctis, hoc est, in quatuor relationibus, primò intellectus beatificaretur, quod est falsum: primarium enim beatitudinis obiectum, est diuina essentia: igitur relatio & essentia formaliter distinguuntur ex natura rei. Adhuc, quæcunq; vni, & eidem simpliciter simplici extra intellectum, sunt penitus eadem; proculdubio inter se similiter se habent; alioqui cum tertio non essent idem omnino. si ergo paternitas, & diuina essentia, & filiatio, sint prorsus idem; igitur paternitas à filiatione nequaquam distingueretur, quod est absurdum & impossibile: nam pater esset filius, & filius pater; & ex consequenti, paternitas esset filiatio. Adde, quòd si paternitas sit omnibus modis idem cũ diuina essentia, quemadmodũ diuina essentia non prædicatur de filiatione, nec etiã paternitas: quod certè, quàm sit absurdissimũ, neminẽ latet. Suffragatur huic sententiæ diuus August. 7. de Trin. cap: 11. Si essentia, inquit, ad aliud diceretur; essentia vtique non esset essentia. at si paternitatis, & essentiæ, sit eadẽ omnino formalitas, sicut paternitas; sic etiam essentia diceretur ad aliquid; atq; ita essentia non esset essentia, quod est impossibile: quia nimirũ negatur idẽ de seipso. Quòd si quispiam dixerit, pro Augustini sententia conseruanda, rationis distinctionem sufficere; nec opus esse distinctionem formalem ex natura rei adducere, dico: si Augustini sententia, ex sola rationis distinctione saluari potest; tunc remoto rationis opere,

hæc esset

Margin notes: Essentia & relatio in diuinis, ex natura rei, formaliter distinguũtur. — Prima ratio. — 2. — 3. — Essentia & relatio formaliter ex natura rei differunt. — 1. — 2. — 3. — 4. — 5. — Essentia non dicitur ad aliquid.

De essentia & relatione.

hæc esset falsa: essentia non est ad aliud, & eius opposita; est vera, atq; ita, circumscripto opere intellectus, essentia, non esset essentia. Idem præterea 7. de trinit: Absurdum est, inquit, vt substantia dicatur ad aliud; sed hoc de relatione dici non potest, quæ ex sui natura, ad aliud refertur: igitur, formaliter ex natura rei ab essentia separatur. & cap, 9. substantia patris est, quo est, non autem, quo est persona patris, siue pater. & de verbo idem similiter sentit cap. 4. Non, inquit, eo est verbum, quo est essentia, quæ profectò omnia, si formaliter idem essent cum diuina essentia; falsa, sine dubio, dicenda essent. Relatio igitur, atq; essentia formaliter distinguuntur, atq; in primo modo dicendi per se nequaquam esse possunt: vtpotè, quia vnum est absolutum, aliud verò respectus, siue respectiuum, quæ simul in primo modo dicendi per se conuenire nequeunt. Quamobrem, triplici inadæquatione essentia, & relatio distinguuntur: essentia enim dicit perfectionem simpliciter, non autem relatio: essentia præterea, ex seipsa per identitatem, relationis realitatem includit, non è conuerso. Deniq; de quo prædicatur essentia, non semper prædicatur relatio quælibet, aut cui inest essentia, etiam omnis relatio inest. Inadæquatione igitur perfectionis, mutuæ communicationis, atq; prædicationis essentia, & relatio ab inuicem distinguuntur. Quomodo ergo essentia, & diuinæ relationes ab inuicem distinguantur, & conueniant, dixi: sed multa instant argumenta, quæ in sequenti capitulo excutientur.

Essentia differt à relatione triplici adæquatione.

CAP. II.

Essentiam, & diuinas relationes non esse idem realiter, nec distingui formaliter.

Ater, diuinitate, siue essentia, non autem paternitate, est Deus, authore Augustino 7. de trinit: Non eo pater, inquit, quo Deus; nec eo verbum, quò Deus: igitur, paternitas, à diuina essentia realiter separatur. Tenet consequentia: paternitas reuera, non est deitas. Sanè, nihil est in seipso primò, veluti in fundamento, teste philosopho 4. phys: sed proprietas est in essentia, vti in fundamento: igitur, non est; sed ab essentia distinguitur realiter. 1.
Amplius, illa non sunt idem realiter, quorum vnum multiplicatur realiter, altero, sine multiplicatione manente: sed relatio multiplicatur realiter; essentia verò, nequaquam, ob summam illius simplicitatem: realiter ergo distinguuntur. Sanè, quemadmodum illa non sunt idem realiter, quæ sub primis entis differentiis continentur; ita planè, imò multò minùs illa, quæ sub primis alicuius generis differentijs: sed essentia, & relatio sunt huiusmodi: continentur enim sub absoluto, & respectiuo: ergo quod prius. 2.
Amplius, illa, quæ ita se habent, quorum vnum potest esse sine reliquo; realiter vtiq; inter se differunt: eadem enim res à seipsa separari non potest. sed diuina essentia, est in vna relatione, siue cum vna relatione, sine altera, alioqui de relatione, de qua prædicatur diuina essentia; prædicaretur etiam alia relatio; atq; ita paternitas esset filiatio, & è conuerso. quod est falsum: igitur, essentia diuina, & relatio differunt realiter. Profectò, vt dixi, vna est simpliciter infinita; vtpotè essentia: alia autem, minimè: igitur, realiter differunt. 3.
Præterea, aut tota paternitatis realitas, est essentia, & tum paternitatis, & filiationis vna eademq; prorsus erit realitas, atq; ita, paternitas, & filiatio, pater, & filius sunt idem omnino, quod ad sabellij hæresim pertinet. aut certè, essentia non est plena, siue tota paternitatis realitas, nec pari ratione filiationis; & tum esset incidendum in alterius hæresis foueam, nempe, vt dicamus, in diuinis aliquam realitatem inueniri, à diuina essentia, secretam, atq; distinctam: essentia ergo, atq; relatio non solùm formaliter; sed e- 4.

tiam realiter distinguuntur. Adhuc, relatio, quatenus ab essentia distinguitur, aut certè est per se res in primo modo, aut non. non secundum, alioqui per se nihil esset; & tunc
5. à diuina essentia ne formaliter quidem distingueretur: quod enim nulla res est, omnino nihil est: & quod nihil est, distinctioni non subijcitur. si autē res sit in primo modo, aut alia vt distincta res; idem namque, & diuersum circa ens immediatè se habent. si alia res, realiter ergo ab essentia distinguitur; sicque cum ea compositionem faceret: ergo quod
6. prius. Iterum, quod non est idem formaliter alteri; ab eo vtique est formaliter diuersū: sed si relatio formaliter ab essentia secernitur, quia non est eadem formaliter essentiæ: est ergo diuersa formaliter ab ea. Porrò, omne diuersum ab alio, realiter vtique ab eo distinguitur: ergo relatio, & essentia non solùm formaliter; sed etiam realiter distinguuntur. Profectò, quemadmodum eidem, respectu eiusdem formaliter, differre, & conuenire nihil potest; ita planè, neque conuenire, & differre realiter, per idem omnino realiter. sed persona diuina, ab altera realiter distinguitur: igitur, eidem conuenire realiter nequit per idem realiter; sicut nec illud, per idem formaliter. Quare, sicuti ex conuenientia, differentiaque personarum, formalis; ita etiam realis distinctio, necessariò habetur, atque concluditur. Item, essentia diuina, tum formaliter, tum etiam realiter est il-
7. limitata, atque infinita: igitur, si à relatione realiter non dissentit; nec etiam formaliter, valet consequentia: nam sicut ex sua illimitatione reali, est omnino eadem realiter cum relatione; ita planè, ex sua infinitate formali, erit illi eadem formaliter: vnumquodque enim sua realitate, entitateque, qua est, & consistit, distinguendum est, à quocunque distinguitur: sed relatio, quia eandem prorsus habet cum essentia realitatem, sua realita-
8. te, entitateque, ab ipsa non distinguitur: igitur, ratione tantùm separantur. Præterea, eodem sanè modo aliqua sunt idem inter se, quo reuera sunt eadem in tertio: est enim hæc firmissima syllogistica ratio. sed duæ relationes oppositæ, si sint eædem ipsi essentiæ; erunt igitur eadem inter se: non sunt ergo ab inuicem realiter distinctæ; nisi etiam ab essentia realiter distinguantur. sed ab inuicem realiter distinguuntur: igitur, ab essentia di-
9. uina similiter separantur. Amplius, si relatio est eadem realiter essentiæ, aut identitas est adæquata essentiæ, aut non. si adæquata; tunc planè essentia, nulli alteri relationi erit eædem realiter, quod est falsum. si non adæquata; hoc reuera, per aliquam distinctionem fiat, necesse est. Ad hoc autem non sufficit formalis aliquorum distinctio: hæc enim sicut nec realitatum identitatem excludit; ita nec realis aliquorum identitatis adæquationem. distinctio ergo realis inter essentiam, & relationem erit statuenda: alioqui relatio, & essentia essent penitus idem. Ex his ergo, atque similibus patet, & essentiam, & relationem non formaliter; sed realiter distingui.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. Paternitas nō est deitas formaliter.

AD primum, approbo maiorem: patrem scilicet deitate, Deum esse, idque formaliter: paternitatem verò, deitatem non esse: verum esse formaliter, aliquod tamen, quod est paternitas realiter, vtpotè diuinam essentiam, Deum esse. si enim accipiatur paternitas pro suppositione personali; minor vtique erit falsa: etenim essentia est paternitas, & est Deus. si verò pro suppositione simplici, sic est vera, & non sequitur conclusio, nec aliud quippiam; nisi quia essentia non sit paternitas formaliter, aut paternitas formaliter sit essentia. Ad confirmationem dico: id tantùm haberi, relationem scilicet, ab essentia, in qua est, & funda-
2. tur, aliquo modo ex natura rei distingui. Ad 2. vnum realiter, non est multa distincta realiter, quasi sint idem omnino; potest tamen, & est, id; quod est illimitatum, & infinitum,

 De essentia & relatione.

finitum, esse cuilibet personæ diuinæ idem realiter. Ad confirmationem dico, hoc tantùm haberi, essentiam scilicet, & relationem formaliter distingui: est enim in eis vna realitas; non tamen, vna eademq́ formalitas. Ad 3. dico, nunquam essentiam sine aliqua relatione esse posse, aut sine aliqua ex personis diuinis; nec vnam simpliciter loquendo, sine alia; nisi fortassis cum reduplicatione: nimirum hoc modo, vt essentia in filio, est in patre; non tamen, vt in filio. Ad confirmationem dico, quamuis esse infinitum, relationi formaliter repugnet; non tamen vnitas eius, quod est simpliciter infinitum. Ad 3.

4. *4. rationes illæ non ostendunt realem essentiæ, & relationis distinctionem: alioqui relationis, & essentiæ compositionem in persona non effugeremus. Ad 5. quamuis relatio sit res per se, non tamen per se res primò, quæ est essentia; nec per se alia res, ab essentia, vel non est essentia: est enim per se res, quia non est nihil; sed non per se est essentia diuina, aut res, quæ per se primo modo sit essentia diuina, quippe, cum huiusmodi modus essentiæ sit diuinæ tantùm quare, relatio est semper essentia; non tamen per se primò, hoc est, realiter, & non formaliter. Ad 6. si maior intelligatur pro alietate, vt ita dicam, reali, siue essentiali, falsa quidem; si verò pro formali, vera profectò dicenda est: relatio enim est alia res formaliter, non autem realiter ab essentia diuina. Ad confirmationem dico, suppositum diuinum, cum alio esse idem essentialiter, quia Deus scilicet, non realiter; ideo in minori, falsum assumitur. hoc etiam modo, neq́ vna relatio, alteri est eadem realiter. Præterea, possunt esse aliqua duo, formaliter inuicem distincta, quorum alterum, ab altero realiter distinguatur, vtpotè essentia, & paternitas, realiter idem sunt, formaliter verò distinguuntur: paternitas verò à filiatione, realiter distinguitur, quia proprijs scilicet rationibus dissentiunt. Ad 7. negatur consequentia, & ad probationem dico: quòd licet essentia, & formaliter, & realiter sit illimitata, & infinita; à relatione tamen formaliter distinguitur: neq́ valet, sicut est eidem realiter; sic etiam formaliter: nam infinitas simpliciter omnem prorsus imperfectionem excludit, quæ reuera necessariò inesset, si relatio non idem realiter cum essentia esset; compatitur autẽ distinctionem formalem, quæ non tantùm imperfectionẽ; sed perfectionem potiùs indicat, atq́ ostendit. Ad probationem respondeo, quòd relatio sua quidem realitate, est omnino idem cum essentia, formalitate verò distinguitur: neq́ enim vna de altera in abstracto prædicaretur, si ab illa realiter distingueretur. Ad 8. verum quidem est quod in maiori accipitur, si illud tertium non esset formaliter infinitum, cuiusmodi est essentia diuina. cùm autem illa duo non sint formaliter infinita; non sequitur quòd cùm idem extiterint cum tertio, eadem necessariò fore inter se. Ad 9. dico illam identitatem non ita essentiæ adæquatam esse, quin ipsa essentia oppositæ relationi eadem omnino esse nequeat; imò est prorsus eadem, neq́ ex hoc etiam inter essentiam, & relationem aliqua statuenda est distinctio realis, quandoquidem distinctio formalis cum infinitate essentiæ sufficiat plenissimè. vnde, quamuis vna formalitas, infinita existens, ob suam formalem infinitatem, aliam superet; est tamen adæquata, suæ realitatis respectu: vnica enim est in illis realitas simplicissima. Quare, si quòad huiusmodi realitatis rationem distinctio poneretur; iusta vtiq́ esset argutia disputantis. Itaq́, essentiam diuinam, atq́ diuinas relationes, realiter quidem idem esse, formaliter verò differre, patet satis. Verùm aliis argumentis contra prædicta quidam arguere tentarunt: vt patebit in capite sequenti.*

Margin numbers beside the text: 5. (at "res per se"), 6. (at "est, realiter"), 7. (at "stinguitur"), 8. (at "tracto prædicaretur"), 9. (at "exciterint").

CAP. IIII.

Essentiam diuinam, & relationem secundùm intelligentiæ rationem tantùm distingui.

Propria

De essentia & relatione.

Ropria relationis ratio, non ad illud, in quo est; sed ad aliquid externum refertur. proinde, quemadmodum in quolibet accidentis prædicamento, duo consideranda sunt, alterum quidem est id, quod vnicuiq; competit prædicamentorum; quatenus est accidens: alterum verò, propria vniuscuiusq; illorum generum ratio; ita, & in relationis prædicamento. Cùm igitur propria illius ratio, ad extra referatur, relationes in quantum accidentis rationem subeunt, accidentis verò esse, est inesse; esse profectò habent accidentale: quæ sanè, si ad Deum transferantur, dimisso accidentali esse, esse induunt substantiale: quidquid enim est in Deo, est eius essentia; ideo relatio, in Deo existens, habet esse diuinæ essentiæ omnino; quatenus autem ad aliquid dicitur, non aliqua ad essentiam habitudo significatur, sed ad suam potiùs relationem oppositam. Itaq;, relationem realiter in Deo existentem, essentiæ secundùm rem idem esse, atq; secundùm intelligentiæ rationem ab ea tantùm differre, clarissimum est: quod sic certè ad formam syllogisticam reduci potest. illud,

Ratio prima *quod in alicuius substantiam migrat, ab illo vtiq; sola intelligentiæ ratione distinguitur: sed relatio, authore Boëtio in lib: de trinit: comparata ad essentiam, in ipsam realiter*

2. *transit: igitur, ab illa secundùm intelligentiæ rationem distinguitur tantùm. Amplius, relatio à fundamento realiter distinguitur; idq; in creaturis. at, in diuinis, idem omnino est cum suo fundamento, vt rei veritas, & August. doctrina in lib. de trinitate quinto, clarissimè docent. sola ergo intelligentiæ ratione, separantur. Sanè, relatio, alicui cõparata, ac illius respectu, nihil realiter distinguere valens; profectò ab illo secundùm intelligentiæ rationem tantùmmodo distinguitur. sed diuinæ relationis officium est, personam ab altera persona duntaxat distinguere, non autem personam ab essentia: igitur,*

3. *ab essentia secundùm solam intelligentiæ rationem distinguitur. Amplius, si relatio, essentiæ comparata, ab ea extra intellectum, distinctionem haberet; cum essentia planè compositionem faceret: ambæ enim in aliquo vno supposito, cuius sunt constitutiuæ, sibi reuera compossibiles sunt. quæ verò huiusmodi sunt, aliquam habeant habitudinem ad inuicem, necessarium est: aliter suppositum, non esset hoc aliquid per se vnum. sed diuinum suppositum non est compositum; bene tamen est per se vnum: relatio ergo non formaliter; sed intelligentiæ tantùm ratione à diuina essentia secernitur. Sanè, quæ ex natura rei formaliter distinguuntur, realiter quoq; distingui, necesse est: re enim inter se distincta sunt: sed essentia, & relatio secundùm omnium propemodum sententias, rea-*

4. *liter non distinguuntur, nec ergo formaliter; sed ratione tantùm. Amplius, si distinctio formalis, non sufficit, vt realis sit personarum distinctio: igitur, relatio ab essentia secundùm intelligentiæ rationem tantùm distinguitur. Tenet consequentia: nam sicut distinctio rationis, realem inter personas distinctionem constituere non potest, nec etiam*

5. *formalis. par siquidem in vtrisq; defectus habetur: igitur, quod prius. Præterea, vnius quidditatiuus conceptus, ab alterius conceptu quidditatiuo, per res vtiq; in significato, vel connotato diuersas distinguitur: sunt enim huiusmodi conceptus reales; sed essentiæ, & relationis conceptus non sunt huiusmodi, alioqui realiter essentia, & relatio distinguerentur; nec etiam in connotato: nam relatio opposita, à relatione, siue relationis conotato conceptu, est essentiæ eadem realiter; sicut & altera relatio connotans: nullo ergo modo quidditatiuè distinguuntur. Ex his ergo, atq; similibus constat, relationem ab essentia secundùm solam intelligentiæ rationem, non autem formaliter distingui.*

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Ad primum

D primum, quamuis relatio transeat in realem essentiæ identitatem; manet tamen distincta ab essentia, ex natura rei: nam si omnibus modis transiret; non essent profectò mansura duo prædicamenta distincta, nisi secundùm quandam similitudinem, quod planè Boëtio non probatur: transitus ergo, secundùm realem identitatem, est intelligendus. non ergo secundùm solam intelligentiæ rationem relatio, à diuina essentia distinguitur; imò hoc ipsum nullo ferè modo probabile esse potest, etiam secundùm intentionem arguentis: si enim nomine relationis, non autem essentiæ, respectus ostenditur ad oppositam quidem relationem, qui videlicet est realis ex natura rei. relatio siquidem diuina, vtpotè paternitas non est respectus rationis: hunc autem essentiæ diuinæ respectum non inesse, arguens confirmat: relatio ergo, & essentia distinguuntur ex natura rei. 1. *Quòd non sit probabile, relationem, sola ratione distingui ab essentia.*

2\. *Amplius, relatio, qua ratione ab essentia distinguitur; ea profectò est alicuius suppositi realis, & constitutiua, & distinctiua: sed id, sola intelligentiæ ratione fieri non potest, quippe, cùm ens rationis, alicuius entis realis constituendi, ratio esse nequeat; neq; distinctione reali, alioqui, compositionem facerent in tertio, vt dixi: restat ergo, vt essentia, & relatio non secundùm solam intelligentiæ rationem; sed secundùm distinctionem potiùs distinguantur: hac enim ratione formali, est ratio diuini suppositi constituendi, quod profectò essentiæ diuinæ nō conuenit: non enim est suppositi diuini constitutiua formaliter. reuera, si relatio, ad essentiam, ut ad suum fundamentum comparatur, nihil autem fundat seipsum; differt ergo ab essentia ex natura rei, alioqui vnum fundaret reliquum.*

3\. *Præterea, si relationes, à diuina essentia secundùm solam intelligentiæ rationem separantur; eodem ergo modo, separatæ erunt ab inuicem: quibus enim distinguuntur à tertio, distinguuntur ab inuicem. sed inter se non distinguuntur sola intelligentiæ ratione; sed formalibus rationibus: similiter ergo ab essentia discernuntur. neq; ratio illa est admittenda, relationes similes esse attributis: nam, authore augustino 7. de trinit: res alio modo se habet: ait enim, eo Deus, quo sapiens; non tamen eo Deus, quo pater.*

4\. *Adhuc, in essentialiter ordinatis, planum est, esse secundùm rem, distingui, siue distinctionem secundùm rem, præcedere. proinde, remoto priori; posterius quoq; esse remouendum: igitur, esse secundùm ratione, præcedit distinctione secundùm rationem. sed in Deo non est esse secundùm rationem, nec ergo distingui: valet, vt logici dicunt, à destructione consequentis, ad destructionem antecedentis. Sanè, nulla forma, alicui fundamento repugnans, effectum illi formalem dare, aut largiri potest: huiusmodi namq; esse circa proprium collocat fundamentum: sed quæuis à nostra ratione forma causata, atq; producta, æquè diuinæ essentiæ, relationiq; repugnat; ac contingens, necessario, & æterno, temporale, & enti simpliciter, ens secundùm quid: essentia ergo diuina, & relatio nulla intellectus nostri distinctione separantur.*

5\. *Amplius, cuicunq; repugnat subiectum, & eius passio similiter: sed rationis distinctio, est passio entis rationis, sicut distinctio realis, entis realis. at, essentiæ diuinæ nullo modo conuenit, aut conuenire potest ens rationis, nec ergo similiter eius passio, quæ est ratione distingui. Profectò, omnis distinctio, ab extremis specificatur: distinctio enim essentialis, inter essentias tantùmmodò inuenitur; sicut etiam specifica, inter species. sed essentia, & relatio non sunt entia rationis: igitur, in illis, nulla esse potest distinctio rationis. Quòd si quispiam dixerit, essentiam, & relationem, vt in esse obiectiuo animæ nostræ, non autem in se, distingui; is profectò concedit, quod quæritur: cùm enim essentia, & relatio tum in se, tum in esse cognito, eiusdem sint rationis, si vnum illis repugnat, & alterum repugnabit. itaq;, essentiam diuinam, ac relationem, ratione tantùm distingui, est impossibile omnino.*

2\. *Ad 2. principale: verum quidem est, relationem in creaturis, quæ est relatio fundamenti, & essentialiter, & realiter distingui; & exconsequenti propriam accidentalitatem habere: in diuinis autem, quoniam in identitatem realem transit, accidens esse non potest, nec ab essentia realiter; sed ex na-*

De essentia & relatione.

tura rei distingui, vt iam dixi. Ad confirmationem dico, maiorem esse falsam: etenim quamuis ad relationem non spectet, personam ab essentia realiter distinguere; sed personam, à persona; nihilominus, virtutem habet distinguendi personam ab essentia, non quidem ratione; sed ex natura rei, ob eas planè, quas ante adduximus, rationes. Ad
3. 3. quamuis essentia, & relatio distinguantur ex natura rei; non tamen compositionem faciunt in supposito, ab eis constituto: in causa autem est, quia essentialiter, atque realiter non distinguuntur, nec vnum se habet ad alterum, vt actus ad potentiam: illud enim,

Relatio nõ est actus essentiæ

1. quod est in termino perfectionis, & intensiuè infinitum, atque tum secundùm rem, tum etiam secundùm rationem, purus est actus, potentiæ rationem, respectu cuiuscunque, subire non potest. sed essentia diuina est huiusmodi, vt in primo dixi: igitur, relatio, non
2. potest esse, aut se habere, vt actus, respectu ipsius diuinæ essentiæ. Amplius, quod est perfectione simpliciter, & formaliter & prius, & infinitum, non est materia, aut potentia, alicuius posterioris respectu. perfectione, inquam, simpliciter, & formaliter infinitum: nam licet subiectum sit prius perfectione, ipso accidente; non tamen perfectione simpliciter infinita, nihil imperfectionis habente: sed essentia diuina est infinita, & prima, perfectione simpliciter; quia nimirum in diuinis, quod est prius generatione, & perfectione etiam: non enim ibi processus se habet; sicuti in creaturis ab imperfecto ad perfectum, in quibus, quod est posterius generatione, est prius perfectione, vt forma: sicuti dicitur 9. met. quia in Deum planè nulla cadit imperfectio. Cùm igitur essentia sit prior, quasi generatione, & via naturæ, quia præsupponitur: est ergo simpliciter prior perfectione. in ipsam ergo non cadit potentia, aut quasi potentia respectu relationis: quippe, cùm, & secundùm rationem, & secundùm rem, sit in termino perfectionis.

Essentia diuina non potest esse in potentia ad aliquod

3. Adhuc, actuale determinat suum, atque contrahit potentiale: sed proprietates relatiuæ, authore Damasceno 3. lib: cap. 9. non sunt determinatiuæ ipsius naturæ; sed suppositi: ergo quod prius. Essentia ergo, & relatio, sicut duo actus, quorum alter est infinitus ex sua ratione formali, alter verò minimè, conueniunt ad diuini suppositi constitutionem: non quidem per informationem vnius ab alio; sed per veram identitatem realem: etenim, quoniam essentia est formaliter infinita, est realiter idem cum quolibet sibi compossibili in eodem supposito; nec actuari ab alio, nec ipsa aliud actuare potest: sed est in suppositis, sicut quidditas quædam in forma infinita actuans, atque, vt ita dicam, ipsamet essentians supposita. Itaque proprietas relatiua diuina non se habet ad essentiam, sicut contrahens, vel determinans ipsam, quia sua infinitate, omnes per identitatem realem includit diuinas relationes; licet non sit formaliter vna ex illis. Ex quo patet, personam, ex essentia, & relatione constitutam, non esse vnam, quasi per compositionem actualis & possibilis, veluti est vnitas sortis ex humanitate, & sorteitate, quia videlicet humanitas, sorteitatis realitatem non includit, nec è conuerso. at, suppositum diuinum est vnum, per veram realitatem constituentium: in persona ergo diuina est omnimoda simplicitas, & nulla prorsus compositio, quia idem realiter non componitur sibi ipsi. denique quia in Deo nihil est actuale respectu alicuius potentialis; sed purus actus omnino: & ita simplex persona, sicut essentia: & tres personæ, sicut vna persona; idque compositionis, non autem distinctionis respectu. Quando ergo in tertio argumento principali assumitur illa ratio, quæ sic arguit: constitutiua alicuius per se vnius, quod est per se vnum, aliquam habent habitudinem aliam, quàm vt distincta sunt. Dico verum esse in constitutiuis realiter, vel essentialiter distinctis, cuiusmodi non sunt essentia, & relatio in diuinis. itaque, essentia & relatio distinctæ formaliter, & idem realiter, suppositum diuinum constituunt: quod per se est vnum, vera identitate reali constituentium; non tamen vnione actus, & potentiæ. Quando ergo dicis, suppositum ergo diuinum non est nisi hoc, & hoc, id est, essentia, & relatio. verum quidem est distincta formaliter, & idem realiter: perfectius enim resultat, quàm si esset compositum ex materia vnione ad formam: nam si consti-

Suppositũ diuinum nõ est compositum.

Constitutiua alicuius.

De essenti a & relatione.

si constitutiua sunt realiter vnum, & quod ex illis est constitutum; verissimè, propriissimèque & est, & dicitur, sine compositione, vnum. Sed dicet aliquis, ex duobus non fit aliquid per se vnum; nisi vnum sit actus, & alterum potentia: 2. de anima, & 7. met. sed ex essentia, & relatione constituuntur supposita diuina: relatio ergo, vt actus, essentia verò, vt potentia se habent in diuinis suppositis constituendis. Sane, quando aliqua constituunt vnum, illud profectò, quod est in alio, respectu quidem illius, actus rationem, atque officium obtinere videtur: sicuti videre est in forma, quæ est in materia. sed relatio est in essentia, & non è conuerso: igitur, est essentiæ actus. Amplius, fundamentum est quid præsuppositum, atque potentiale respectu relationis superuenientis: sed essentia est fundamentum relationis: ergo quod prius. Profectò, id, quod constituit, & distinguit aliquid ab alio, actus officio fungitur: actus enim distinguit, & separat 9. met: sed relatio constituit, & distinguit suppositũ, non autẽ ipsa essentia: ergo est essentiæ actus. Respondeo ad primum: maior est falsa in hiis, quæ constituunt vnũ per identitatem realem, vt dictũ est. Ad confirma: maior quoque est falsa: quando alterum transit in illud, in quo est per identitatẽ realem, sicuti relatio in infinitatẽ essentiæ. Ad 2. verum est in creaturis, quòd fundamentũ, respectu relationis, potentiæ rationẽ subeat, quia scilicet nõ est relationis realitas: sed hoc in diuinis locum non habet; vbi omnia sunt vnus purus actus, vt dictum est paulò superiùs. Ad probationẽ dico: relationem, personã à persona, non autem personã ab essentia distinguere: est enim personalis, non autem essentiæ actus. essentia quoque cùm non sit actus essentialis, relatione principalior est, personam, à quocunque non Deo distinguens: quomodo ergo relatio non sit actus essentiæ, & persona dici non possit composita, dixi. Restat, reliqua principalia argumenta soluere & primum quidem confirmationem tertij argumenti, ad quam ita respondeo: non opus esse, ea, quæ ex natura rei distinguuntur, distingui, vt dixi etiam realiter. Ad 4 principale, quamuis relatio, formaliter tantùm ab essentia distinguatur; ab opposita tamen relatione, realiter distinguitur, quod planè fieri non posset, si ab essentia, secundùm intelligentiæ rationem distingueretur. Ad 5. quamuis essentiæ, atque relationis nomina, ex natura rei aliqua distincta significent, atque ita distinctos habeant conceptus; non ob id tamen, res diuersas ostendunt. sed tempus est perficiendi, absoluendique obscurissimi, abditissimique; sed admodum vtilissimi relationum diuinarum negotium, de quo quidem aliqua, & parciùs quidem diximus: reliqua verò, partim iudicio legentium, atque solertiæ inquirenda relinquentes, partim verò, eorum indagini, ac studio, quibus lubebit primum Pymandri perlegere. Laus tibi sancte Pymander, qui reuelas profunda de tenebris, & abscondita palam facis: vt in omnibus suauis sit misericordia tua, cuius sermocionatio est cum simplicibus, & vocas ea, quæ non sunt; quasi ea, quæ sunt: vt qui gloriatur, in domino glorietur. Laus tibi sancte pymander, bone Pymander, gloria, & imperium, in omni seculorum seculo, Amen.

Obiectiones quòd relatio sit actus essentiæ.

2.

Solutiones.

1.

2.

Relatio est personæ, & non essentiæ actus

3.

4.

5.

Laus Pymandro dicitur.

Tuderti die Lunæ 27. Octobris, in vigilia Symonis, & Iudæ, hora meridiana, in loco montis sancti. 1 5 7 2. Gregorio 13. sum: Pon:

DE ANGELIS.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores, qui circulis mundum ſenſibilem complectuntur, eorumq́; diſpoſitio fatum vocatur.

Commentum IIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Tria deorum genera.

RIA fuerunt in philoſophia, veteriq́ theologia genera deorum: primum genus Solis, ac Lunæ, cæterarumq́ ſtellarum: ſecundum genus eorum deorum, qui à motu cœli abſoluti, per terras vagari, è cœlo terras petere, in cœlo beatè viuere, res humanas gubernare, dixerunt: tertium genus eorum, quos è hominibus in deorum concilio poëtæ collocarunt. Porrò, primum genus ab his inuentum eſt, quibus apud barbaros, viſum eſt, cœlum habere diuinitatem: quemadmodum Plato in Cratylo loqui videtur: Equidem, inquit, ita conijcio, videntur vtiq́ mihi Græcorum priſci, Deos ſolos putaſſe eos; quos etiam his temporibus barbarorum plurimi arbitrantur, Solem, Lunam, Terram, Stellas, Cœlum: cùm enim hæc omnia perpetuo in curſu eſſe conſpicerent, ab hac natura τῦ θειν θεοὺς. *nominaſſe videntur: deinde & aliò aduertentes, omnes eodem nomine nuncupaſſe. In Timæo, terram vocat primam, antiquiſſimamq́ deorum omnium, qui intra cœlum ſunt geniti: oceanum, & flumina, omnemq́ mundum barbari illi deificarunt. In Cratylo, Homerum adducit, oceanum deorum originem inſtituentem, & Tethyn genitricem. idemq́ voluit, vt arbitror, & Heſiodus. Ait præterea Orpheus, oceanum primum pulchri fluuium coniugium inchoaſſe, qui cum Tethy germana ſe commiſcuit. itaq́, huiuſmodi, error priſcos illos terriginas, barbaroſq́ adeò occuparat; vt brutis, rebuſq́ ſenſu, & ratione carentibus, diuinitatem, atq́ diuinos honores tribuerent; quo profectò errore Stoici traducti, Deum, ignem corporeum eſſe putauerunt. Phenices, ignem, & ventum coluere: aquam, & terram Ægyptij, qui planè, ita religioſi extiterunt; vt etiam quæ in hortis naſcuntur, pro dijs habuerint. Draconē præterea, ſerpentem, bouem, felem, aquilam, accipitrem, anubim, animal, caput habens caninum, bouem illum nigrum, quem apim appellabant, & poſt mortem ſerapin, Deos eſſe dixerunt. Puerum quoq́ à titanibus laceratum Oſirydem, Iſydem, alioſq́ turpiſſimos homines venerabantur, ac caſſo labore, colebant. Mauri quoq́ ſimiliter deluſi, iubã, Macedones gabirum, Pheni vranum, Latini faunum, Romani quirinum, Athenienſes, Mineruam, Samij Iunonem, Paphij, Venerem, Lennos, Vulcanum, Naxos, liberum, apollinem delphos, & quæ ſunt alia deorum monſtra, ſedula, ſed inani, barbari religione colebant. ſed iam pridem hoc genus deorum à vetuſtiſſima chaldæorum, hebræorumq́ theologia exploſum eſt: hebetis enim, obtuſiq́ cordis eſt, bruta, atq́ elementa, & quæ facta ſunt, & ſenſu carent, tanquam deos adorare: quod ipſemet Mercurius in Pymandro confitetur.* Multum, *inquit,* proaui noſtri circa deorum rationem increduli, inuenerunt artem, qua efficerent deos, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura &c. *Rectè ergo Plato, in Cratylo, & in legibus ait, à barbaris allatam ad Græcos aſtrorum diuinitatem: nihil ergo aliud eſt cœli diuinitas,*

Plato in Cratylo.

Homerus.

Heſiodus.

Orpheus.

phenices.
Ægyptij.

Mauri.
Macedones.
Pheni.
Latini.
Romani.
Atteníen:
Samij.
Mercurius.
Plato.
Barbarorum ſuperſtitio.

atq́ alia-

De diuerso Deorũ cultu.

atq; aliarum cultus creaturarum; quàm barbarorum superstitio. Tertium quoque deorum genus, nisi benè atque prudenter intelligatur, est etiam fabularum commentum, fictitium profectò & inane: exclusa igitur, fabulosa, ac poetica cœli, terræq;, atq; aliarum rerum conditarum diuinitate, ad verorum deorum, id est angelorum theologiam, cognitionemq; veniendum est. Sanè, in theologia Moysi, Mercurij, atq; Sybillarum, angeli vocantur dij. Plato quoq; in Eutyphrone ait, sanctitatẽ à dijs, id est angelis diligi. Ad hoc etiam agendum, nos cohortatur sapientissimus Mercurius, qui post diuinarum personarum, sanctissimam profundissimamq; doctrinam, ad sanctorum angelorum oracula interpretanda feliciter transit: seruata reuera optima methodo, ac congruo ordine, de illarum disserens creaturarum excellentia, quarum natura deo proximior est, atq; vicinior. Septem, *inquit*, deinceps fabricauit gubernatores, *nempe angelorum ordines*, qui mundũ sensibilem circulis essent & gubernaturi, & complexuri, hi autem, *vt paulò post dicet*, humanæ mentis meditatione gaudentes, tanquã eiusdem ferè naturæ participes, singuli eorum proprij ordinis hominẽ participem reddidere. *Et in 2. dial. deos vocat.* Etenim, *inquit*, ex iis, qui præter ipsum appellantur dij, seu dæmones, siue homines, nullus esse tam bonus potest, quàm deus vnicus. *Vbi angelorum, dæmonum, atq; hominum nomina distincte descripsit. Et in eodem mox subdit:* reliqui igitur dij, cuncti immortales, honorati nomine dei: deus autem bonum, non secundũ honorationem, sed ipsa sui natura; vna enim dei natura est, ipsum scilicet bonum *quasi diceret: Deus quidem natura bonus est, dij verò immortales, id est, angeli, nomine, seu participatione boni honorantur. Et in 3. dialogo:* Dij omnes seminalem naturam diligebant: distinctis enim libratisque rebus, quæ igneo spiritu vehebantur, emicuit cœlum septem in circulis: Dij in astrorum idæis, dinumeratæ sunt stellæ, secundùm eos, qui habitãt illas, deos. *Vbi angelorum numerum, stellarum numero comparare videtur: Tot, inquit, stellæ dinumerantur; quot sunt dij, qui inhabitant illas. ex quo videtur, per septem gubernatores, non certum quendam angelorum omnium numerum complecti; sed eorum duntaxat, quibus vniuersi orbis regendi regimen commissum est: hos autem secundùm communem antiquorum sententiam, septem, nempè Lunam, Mercurium, Solem, Venerem, Martem, Iouem, Saturnum, appellare consueuit antiquitas. Ii, inquam, sunt septẽ gubernatores, qui septem circulis mundum sensibilem complectuntur, & regunt. Præter hos autem sunt dij astrorum, quorum numerus stellarum multitudini comparatur: Dinumeratæ sunt stellæ, inquit, secundùm eos, qui illas inhabitant, deos. Quam ob causam, quemadmodum stellarum numerus nobis incognitus; ita planè & angelorum. Congruit huic sententiæ illud Iob: Nunquid est, inquit, numerus militum eius? De qua reuera sententiæ, materiæq; dignitate, sua in digressione nobis loquendum est. vnde sequitur, quisq; deorum ait, ex interna virtute asscriptum opus sibi impleuit. Et Dialogo 10.* Hominum, *inquit*, immortales animæ, in dæmones transeunt: demum in deorum chorum feliciter reuolant. *Chori deorum gemini: vagantium vnus, non vagantium alter. Mira profectò Mercurij Theologia, quæ tàm clarè de angelorum ordinibus, animarumq; felicitate loquitur: nam quidam angelorum, teste Dionysio, vultui Dei semper assistunt; quidam verò ad explenda mysteria foras mittuntur: animæ quoque, hominum, pro meritorum qualitate, ad singulos angelorum ordines ascendunt, reuolantq; ad superos. Et iterum:* Est etiam animarum communio quædam, deorum animæ communicant hominum animabus. Mundi totius administratio, ex vnius natura dependens, per vnius mentem, qua nihil est validius, nihil diuinius, nihil deniq; magis vnitũ: omnia gubernat: hominum ad deos, ad homines deorum communio est. *Rectè profectò angelorum*

Barbarorum superstitio.

Angeli vocantur dij.

Textus exponitur.

Solus Deus bonus.

Angelorum numerus, similis numero stellarum.

Septem gubernatores.

Iob.

Numerus militum dei.

Chori Deorũ gemini.

Angelorum & hominum communio.

De diuerso Deorũ cultu.

lorum ministeria, quæ circa homines exhibent, cum vnius regimine, à quo mundus & natura dependet, ob oculos mentis nostræ depinxit: Omnes, inquit Paulus ad Hebræ: 1. sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hæreditatẽ capiũt salutis. Et Dial. 11. eos, quos in primo septem gubernatores nominat, septem mundorum nomine intelligit. Inspice, *inquit*, mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos, ordine sempiterno, cursu suo differenter complentes æuum, plena lumine singula. *Clarè profectò planetarum officia, atque naturas descripsit, ornatum, ordinemq́ mirificum. Ad Asclepium, vnum esse protestatur mundi gubernatorem:* Cœli, *inquit*, & ipsius animæ, vnus est gubernator deus. *diuidit postea, atque distinguit Deorum, Dæmonum, atq́ hominum genera, quæ ab illo vno gubernatore regũtur. Et paulò post*, fiunt itaque, quæ fiunt, aut à dijs, aut à dæmonibus, aut ab hominibus, per deos, angelos bonos intelligens. *Et iterum, clariùs, atq́ vberiùs de angelis disserens, admonet Asclepium, vt attentè audiat docentem:* Magna tibi pando, *inquit*, & diuina nudo mysteria, cuius rei initium facio, ex optato fauore cœlesti. Deorum genera multa sunt, eorumque omniũ pars intelligibilis dicitur: alia verò sensibilis. intelligibilis autem dicitur, non quia subiaceat sensibus nostris; sed quia sublimis est ratio, vltra hominum mentes, intentionesque consistens. si non attentiore aurium obsequio verba loquentium acceperit, transuolabit, aut magis refluet, suique potis liquoribus miscebit se. Sunt ergo omnium specierum principes dij, hos sequuntur dij, quorum est princeps οὐσία. *Angelorum planè ordines mira breuitate descripsit, illorumq́ principem vocauit Vsian, id est, ens per essentiam. Ex his ergo alijsq́ Mercurij oraculis, constat satis angelos esse in rerum natura, rerum ministros, quos deos appellat, quorum alij Dei vultui semper intendunt: alij verò foras mittuntur, vt suum quisq́ expleat officium: quorum profectò numerũ, stellarum numero similem esse fatetur, magnamq́ habere cum hominibus vitæ communionem. deniq́ principẽ habere vsian: de quibus omnibus nobis posthàc erit disputandum.*

Paulus. Angeli administratorij spiritus. Septem mũdi. Vnus gubernator. Deorum genera multa. Vsia. Mercurij de Angelis.

CAP. II.

Platonis doctrina de angelorum creatione & natura.

Angelorum creatio. Deus pater vocatur angelorum.

Ngelorum conditio, atq́ natura, à diuino Platone in Timæo præclarè describitur, alijsq́ in locis multis, de quibus nonnulla dicere constitui. In Timæo autem ita ad angelos sub Dei persona, sermonem dirigit: Dii deorum, inquit, quorum opifex ego sum, & pater, hæc attendite, quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Quapropter, quia generati estis immortales, & indissolubiles omnino non estis; nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis: nam mea voluntas, maius præstantiusq́ vobis est vinculum, ad vitæ custodiam; quàm nexus illi, quibus estis tunc cùm gignebamini, colligati. Angeli ergo, natura quidem, atq́ conditione mortales, & dissolubiles; dei verò voluntate immortales & indissolubiles consistunt: sed nunc iam quid iubeam, cognoscite, inquit. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda restant, absq́ horum generatione, cœlũ imperfectum erit: omnia enim animantium genera, ambitu suo non continebit; contineat autem oportet, si est mundus omnino perfectus futurus: hæc verò, si à me fiant solo, vitaq́ donentur, dijs adæquabuntur. Quapropter accedite, vt secundùm naturam ad animalium generationem, vim imitemini meam, qua in ortu vestro vsus sum. Angelos quidem rerum conditarum creatores nequaquam appellat; sed imitatores diuinæ virtutis, hoc est, in creaturarum conditione, atq́ administratione, ministros, illorum immortalem sub-

Angeli non sunt creatores sed imitatores

 De angelis.

talem, sublimemq; conditionem, à mortalium, atq; infimarum rerum, natura discernens, atq; distinguens: Ego, inquit, vobis semen, & initium tradam, vos cætera exequi par est: igitur diuinorum sunt operum executores, non creatores; alioqui & semen, & initium à seipsis haberent; vt immortali naturæ, mortalem attexentes, faciatis animalia: non immortalem, id est, animam humanam, & mortalem, id est, corpus creant, sed attexunt, sed coniungunt; quod planè ministrorum est, non creatoris officium. In Phædro, Angelorum exercitus & agmina, Iouem sequentia, in curribus, & equis alatis, artificiosè mirificeq; depingit. Magnus vtique in cœlo Iupiter, ait, citans alatū currum, primus incedit, exornans cuncta, prouidèq; disponens, hunc sequitur Deorum, Dæmonumq; exercitus, per vndecim partes ordinatus: permanet autem vesta in deorum æde sola. aliorum verò deorum, quicunque in 12. numero censentur, suæ quisq; functioni præest, vt quisq; est ordinatus. Permulti igitur, beatiq; discursus intra cœlum existunt, quibus quilibet deorum intendit, suum quisq; officium peragens. Simile quidā habet Ioannes in Apocalypsi: Et exercitus qui erant, inquit, in cœlo, sequebantur eum in equis albis. Dauid quoque canit: Currus dei decem millia, multiplex millia lætantium in Synai in sancto. Demum, inquit, cùm auriga ad præsepe sisteret equos, obijcit illis ambrosiam, & post ipsam nectar, monstrat omnimodā suauitatem, perfectionemq;. Gaudet Socrates in Phædone, se ad sanctos angelos esse migraturum: nam postquàm vnum dixit esse verum sapientem, deum scilicet, angelos adhuc inseruit, & adiunxit, quorum societate se fruiturum sperabat: Nisi me, inquit, viri Athenienses, migraturum putarē, primùm quidem ad deos alios sapientes, & bonos; deinde ad homines defunctos, his, qui hìc sunt meliores, iniustè agerem, non molestè ferens mortem. nunc certè habetote sperare ad deos, dominos bonos me iturum; propterea bono animo sum, speroq; superesse aliquid his, qui defuncti sunt. ex quo animaduertimus, & animarum immortalitatem, & piam angelorum, hominumq; communionem. In quarto de legibus. angelos hominibus præesse, perspicuè & eleganter ostendit: Cùm intelligeret Saturnus, inquit, nullam hominis naturam, res humanas ita gubernare posse, vt si omnibus, arbitratu suo dominetur, lasciuiori superbia, iniusticiaq; non repleatur, non homines; sed diuinioris generis dæmones, ciuitatibus nostris, reges principesq; præfecit. quod nunc nos in ouium gregibus, aliorumq; armentis facimus: non enim bobus, boues, nec capris, capras præficimus; sed nos ipsi genus melius dominamur. Similiter deus homines amans, genus dæmonum, genere nostro præstantius, nobis præfecit. In hac sanè Platonis sententia, multa quidem mirifica, nostræq; religioni conformia nobis proponuntur. Inprimis, angelorum genus, nostro genere esse præstantius. deinde, illos, res humanas curare. Postremò, id nobis ex diuina concessum esse benignitate, quorum vita, sine angelorum præsidijs, dispendio pateret multorum, & ruinæ. Simile quiddam habes in Daniele & Zacharia: Angelus regni Persarum, inquit, multis diebus restitit mihi. Iterum, in decimo de legibus, angelorum prouidentiam, solicitudinemq;, circa res humanas, admodum acutè, & solerter demonstrat: Hoc, ait, deorum, qui cœlum habitant, qui à dijs negligi putant, iudicium est; vt qui melior sit, ad meliores, qui peior, ad peiores animas, tā in vita, quàm in omni morte proficiscatur. vnde, si quis impiè quicquam agit, vel loquitur, qui fortè præsens fuerit, deos defendat, magistratibusq; significet: tanta erat apud Athenienses deorum veneratio. Verùm, quamuis angelorum nomen non fuerit ipsi Platoni notum; Laertius tamen perhibet, platonem deos confessum fuisse, qui res humanas curarent, eosq; dæmones esse: dæmonas autem philo asserit esse, qui apud Moysen vocantur angeli. In Republica asserit, quòd per omnes mundi partes distribuerint principes duodecim, dial. 8. quos theologi vocant principes prouinciarum: Lex videbit, inquit, vt 12. solennitates dijs 12. quibus singulæ tribus cognominantur, ciues peragant, dijsq; ipsis, sacra per singulos menses faciant: choros præterea, ludosq; musicos, & certamina gy-

Angelorum exercitus in cœlo.

Apocal.

Psal. 64.

Ambrosia. Nectar. Socrates.

Boni viri è vita migrant ad angelos.

Angelos hominibus præesse.

Angeli præfecti vrbium.

Sine angelis non esset tuta humana vita. Daniel & Zacharias prophetæ.

Nomen angelorum Platoni non fuit notum.

12. dij, 12. solennitates.

na gymnica, prout dijs singulis, & temporibus conuenit. In Protagora: Qui à dijs diliguntur sunt optimi, inquit. Et in Gorgia, minùs miserum esse, qui dent pœnas à dijs, qui per omnem mundum inuisibiliter commeantes, castigant sæpe delinquentes. eodemq; libro sententiam sapientum esse, deos hominesq; habere societatem, & quòd sit lex apud deos, sanctè qui vixisset, tendere ad insulas beatas: Tradunt, inquit, sapientes, cœlum, & terram, deosq; & homines, societate quadam, & amicitia, modestoq; ornatu, & temperantia, & iustitia contineri. In Cratylo: Deorum, inquit sermoni, per ipsos deos supersedeamus: nam de eis vereor loqui. Homerus quoq; de huiusmodi spiritibus loquens, ait felicißimè, sine labore viuere.

Angeli castigãt delinquẽtes.

Homerus.

Dij beatè, & facilè, sine labore viuentes, & de olympo,
In quo dij gaudent, exultat tempus & omne.
Non pane vescuntur, non gustant cerula vina,
Sanguinis expertes hinc sunt immortalesq;.

Callimachus.

Hi morbis senioq; carent, nesciuntq; labores.
Traiectum resonum, qui effugerunt acherontis.

Catullus.

Præsentes namq; ante domos inuisere castas
Cœlicolæ, nondum spreta pietate, solebant.
Sed postquàm tellus scelere est imbuta nefando,
Iustitiamq; omnem cupida de mente fugarunt.
Quare nec tales dignantur inuisere cœtus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.

Virgilius.

Attonitus monitu tanto, imperioq; deorum

Magi. Mundus, inquiunt Magi Chaldæorũ, habet intelligibiles sustentatores, inflexibiles. hæc nomina sunt angelicarũ potestatum, quæ vocantur etiam in nostris literis authoritates, virtutes. Psellus, potestates, inquit, statuunt in mundo chaldæi, easq; appellant mundi ductores, ceu quæ mundũ agant motibus prouidentiæ. Phericides Pytagoræ præceptor, teste Plutarcho, ait deos vesci nectare & ambrosia. Marcus Cicero de natura deorũ: Fit credibile, inquit, deorum & hominum causa factum esse mundũ. Plato in republica, hospitibus similes, variaq; in veste, figuraq; ipsi adeunt vrbes superi, ac versantur vbiq;. Aristoteles primo de cœlo, cœlum vocat, in quo dicimus totam habitare diuinitatem, hanc autem non est putandum stellis attribuere. Deinde, extremam totius mundi circumferentiam, quicquid extra Solem, Lunam, omnesq; cœlestes orbes putatur esse. secundum cœlum esse, quod his extremi mundi regionibus subiaceat, in quo astra videntur. tertium significatum esse, totum vniuersum, quod ab vltimis mundi regionibus clauditur. vnde extra cœlum dicit esse entia felicißima, com. 100. Extra cœlum non corpus, vacuum, & tempus. Quocirca neque apta sunt, quæ ibi sunt esse in loco, neq; tempus senescere ea facit, neq; vllius eorum est vlla mutatio: optimã in vniuersa sempiternitate vitam, & sufficientißimam habent. Et 12. met: com: 52. deum vocat ducem, ad quem vniuersi orbis entia intendunt, cui qui proximiores sunt, pro liberis habentur: vniuersa namq; se habent, perinde; ac exercitus ad ducem, bonum autem exercitus dux est: non enim ob ordinem ipse dux; sed ob ducem est ille, vniuersa autem sunt aliquo modo, sed non similiter ordinata, aquatica, volatilia, plantæ, ad vnum sunt vniuersa ordinata,

Psellus. Phericides. Cicero. Plato. Aristoteles. Tres mundi seu cœli. Angeli non senescunt.

dinata; perinde atq; in domo liberis quidem minimè licet quiduis facere, &c. Itaq;, ex hac philosophi sententia, & dei prouidentia, circa mundum ostenditur, & sanctorum angelorum ordines; quasi exercitus summi ducis, deo proximiores, in domo illa cœli, locum filiorum obtinent. Proclus, apertè angelos nominat: vnde chori angelorum implentur amore, inquit, dij quidem ipsi, deorumq; pedissequi, in habitu proprio permanentes, sequentibus bene faciunt, & ad se conuertunt. Iamblicus de mysterijs Ægyptiorum: Ante omnem, inquit, rationis vsum, inest naturaliter insita deorum notitia; imò tactus quidam diuinitatis melior, quàm notitia: ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atq; iudicium. Distinguit postea inter deum & deos, id est, deum & angelos: Esse, inquit, nostrum, est deum cognoscere. deinde post deos ponimus dæmonas, heroës, animas puras: hi tres ordines pedissequi sunt deorum. Itaq; cognitio diuinorum fuit semper in anima, per simplicem intuitum, vel contactum, qui externarum rerum occupatione, attractione, atque amore, videndi detrimentum patitur. Angelos autem deos dici, literæ quoque sacræ edocent: Deus, inquit, stetit in synagoga deorum. Et illud: Ego dixi dij estis. Vult ergo Iamblicus insitam, atq; innatam nobis esse angelorum cognitionem; imò & contactum quendam, vnionemq;, quam, circa exteriora distracti, non perpendimus atq; consideramus. Quam ob causam, assuefaciendus est animus, inquit Plotinus enn: primæ, lib. 6. cap. 8. primò quidem studia pulchra considerare. deinde opera pulchra, quæ fiunt à viris probis. posthæc eorum animum, qui talia gerunt. Et enn. 5. cap. 3. lib. 8. Dij, ait, omnes pulchri, venusti, venerandi, inæstimabili decore pollentes, perpetuò sapiunt mente tranquilla, stabiliq; & pura, assiduè contemplantur; nec dedignantur homines, omnem regionem cœli discurrunt, locumq; comprehendunt conquiescentes: quorum vita est veritas, ipsorum genitrix atq; nutrix: omnia cernunt, quæ sunt in essentia, seipsos quoq; vident in alijs: omnia enim illic vndiq; perspicua sunt, nihil ibi tenebrosum, nihil obsistens; sed omnis illic omnibus est conspicuus, intrinsecus, atq; per omnia: lumen namq; lumini occurrit vbique, quilibet in se habet omnia; & omnia rursum in alio conspicit. Et enn: 6. libr: cap: 8. Centrum id esse dico, à quo circulus proficiscitur, ad quod animas omnes se conferre decet; feruntur autem illuc deorum animæ semper; & idcirco dij sunt, quoniam feruntur ad illud: deus enim est, quicquid est illi coniunctum. itaq;, in præclara Platonis, atq; Aristotelis theologia, aliorumq; præclarissimorum diuinæ cognitionis sapientum, latissimè patet, angelos, deos vocari, quorum vita, omnis est felicitatis ac beatitudinis plena, quorum interest hominibus prouidere, resq; inferiores agere prouidentiæ gubernaculis. denique, sua ad homines obsequia, incredibili suauitate incessanter exhibere.

Proclus. | Iamblicus. | Insita est nobis cognitio angelorum. | Deus stetit in synagoga deorum. | Plotinus. | Deorum pulchritudo. | Veritas nutrit angelos. | Angeli quomodo se intelligant. | Deus est centrum angelorum.

CAP. III.

Angelorum natura ex sacris literis ostenditur.

Angelus, est nomen officij, non naturæ: nam proprio ac peculiari nomine, spiritus vocatur: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, hoc est eos, qui sunt spiritus & mentes cœlestes, cùm vult angelos facit, Psal. 103. itaq; angeli diuinorum mysteriorum nuncij nominantur. Quamobrem, cùm Christus nobis diuina esset annunciaturus secreta, ab oraculo Isaiæ, magni vocatur consilij angelus, 9. Et apud Malach. cap: 3. angelus testamenti dicitur. vnde nonnunquam angeli, vice domini functi sunt: Et venerunt angeli ad Sodomam vespere, inquit, quos Abraham diuinis honoribus cumulauit: Domine, inquit, si inuenit seruus tuus gratiam coram te. angelos vidit, & dominum intellexit. Angelus saræ ancillæ apparens, ostendit ei fontem aquæ, Gen: 25. suasitq;, vt dominæ suæ se subijceret. Angelus luctabatur

Quid significet angelus. | Apparitiones angelornm.

Angelus Iacob. cum Iacob, Gen: 32: luctantur enim boni viri cum Deo, siue cum angelis deum retinere cupientes. Sic Moyses Exod. 32. deum reluctantem, & ipse luctando tenuit. Dauid angelum euaginato ense, Hierosolymorum ciuitatem iam ferientem, precibus compescuit: tetigit autem angelus neruum fœmoris Iacob, & exaruit, ac postea claudicando incedebat, eorum profectò præseferens similitudinem, qui claudicauerunt à semitis suis. Angelus rubi Angelus apparuit Moysi in rubro, in flamma ignis, Exod. 3. Ego sum, ait, Deus patrum tuorum: potuit autem fieri, vt sub præsentia angeli, deus sese ostenderet; & tamen per ea, quæ fierent, esse deus cognosceretur. vnde cap: 23. apertè promittit Deus Angelus comitabatur Israelitas in deserto. se angelum suum missurum: Ecce mitto angelum meum, obserua eum, quia in medio eius sum; & ne contemnendum putes, quia non dimittet te cùm peccaueris, & nomen meum cum illo: quod si audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Porrò de angelo rubi, extat Philonis sententia, Visio rubi. quòd erat ibi plantula spinosa, ac debilissima, quæ amoto igne, repentè tota accendi visa est: in media verò flamma, forma præstantissima visa est, quæ nulli harum rerum, quæ videntur, esset similis; diuinissimum vtique symulachrum ostendens: natura enim Angelus minister legis. diuinitatis igni solet in sacris literis comparari. Lex Moysi angelorum ministerio lata: nã: quæ post multos annos, inquit Paulus Gal. 4. per angelos data est lex. Et ad Heb: 2. Si sermo, qui per angelos factus est. Et in Actibus Apostolorum: Accepistis legem, in dispositione angelorum. omnis ergo illa Moysis Ecclesia, angelorum præsidijs munita fuit: Angelus, ait, gloriosus leuita Stephanus, qui fuit cum Moyse in Ecclesia. angelus Iosue angelus Iosue pauentem confortauit: Ego, inquit, sum princeps exercitus domini, Iosue 5. Cùm, inquit, esset Iosue in agro vrbis Hiericho, leuauit oculos suos, & vidit virum stantem contra se, & euaginatum gladium tenentem, perrexitq́; ad eum & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui ait: Nequaquam, sed sum princeps exercitus domini. Moysi apparuit in flamma ignis; hîc autem vt vir præliator. Vidi afflictionem populi mei, & descendi, vt liberarẽ eum: sed Iosue cruenta bella facturo, euaginatum gladium tenens, Gedeonis angelus. sese ostendit, atq; manifestauit. In libro iudicum 6. Gedeonem angelus alloquens, nobiliq́; salutatione compellans, aduersus hostes instruit, & corroborat: Salue, inquit, virorum fortissime. is accepto signo cœlitùs ostenso, nouo pugnandi genere hostem superauit: descendit namque Gedeon noster cum humani generis hoste pugnaturus, qui fracto sui corporis vasculo, diuinæ ipsius lucis claritate micante, prostratus est Madian vniuersus. Sceptrũ: inquit, Esaias 9. exactoris eius superasti, sicut in die Madiã. Samsonis pa- Angelus Samsonis. rentibus angelus apparens, illis seriem pueri vitæq́; gerendæ, ordine depromisit, quemadmodum scilicet dicendus esset nazareus. Oblato postmodum sacrificio super petram, stante Manue, & vxore eius, flamma ascendit, & angelus domini in flamma pariter ascendit, veri nazarei typum gessit, cuius ortus, vitæq́; totius decursus, angelorum fu- Angelus Dauid. it ministerio ostensus & illustratus. In 2. Reg. 24. Dauid peccatum, angeli quoq; in populum, regemq́; peccantem vindicta describitur, cùmq́; extendisset manum suam angelus domini super Hierusalem, vt disperderet eam, misertus est dominus super afflictionem, & ait angelo percutienti populum: Sufficit nunc, contine manum tuã: erat autẽ angelus domini iuxta aream Iebusæi. Ex occasione cædis constructa est domus domini in area Areuna Iebusæi: Dauid enim gloriabundus ob multitudinem exercitus, carnalis Israelis in operibus legis gloriantis effigiem præsetulit. septuaginta millia moriuntur, illi videlicet, qui Christi gratiam contempserunt: quibus defunctis, in area hominis gentilis Ecclesia ædificatur, quia nimirum neglectis destructisq́; iudæis, in fide gentium Ec- Angelus Heliæ. clesia erat construenda. Heliæ fugienti, mulieris impietatem, angelus visus est, qui cum ad subeundos labores, fortiterq́; pugnandum animauit: sunt namq; beati angeli perpetui consolatores, hortatoresq́; eorum, qui lasciuientis seculi luxum, sub vmbra iuniperi, cum cinere & lachrymis declinare, atque effugere intendunt. In 4. Reg: 6. non vnus, sed

plures

plures, Helisæo auxiliaturi venerunt: Plures, inquit Helisæus, sunt nobiscum, quàm cũ illis. Cumq; orasset Helisæus; ait: Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. & vidit, quia ecce plenus erat mons equorum, & curruum igneorum in circuitu Helisæi. Rectè ergo Dauid dicit: Immittet se angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Et Iacob vocat angelos castra dei: mira ergo sunt, quæ à sanctis angelis, priscis illis hominibus obsequia exhibita fuisse videmus. Magnæ profectò illis curæ fuit diuinæ legis custodia, atq; ij, qui inuiolabili quodam animi conflictu, eidem legi parere vellent. Isaias vidit seraphin stantia, sex alarum remigio ornata, ante sedentem super solium excelsum, & eleuatum, sine fine clamantia, sanctus, sanctus, sanctus dominus exercituum, de quibus non est modò dicendum per singula. Quàm plurima sanctorum angelorum mysteria, sancto Danieli, viro desideriorũ reuelata fuisse legimus: Videbam, inquit cap: 7. in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diuersæ inter se. Quatuor ventos cœli, quatuor arbitror angelicas potestates, ait diuus Hieron: quibus principalia regna cõmissa sunt. Vnde in Deut. legitur 32. Constituit terminos populorũ, iuxta numerum angelorum Dei. Quatuor bestiæ magnæ, quatuor regna consurgent de terra: quatuor autem venti cœli, qui pugnabant in mari magno, id est in mundo, quatuor, vt dixi, angelorũ potestates; vnusquisq; enim angelus pugnat pro eo regno, quod sibi creditum est. Simile quiddam legitur 2. Paralip. 32. Et misit dominus angelũ suum, & percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et cap: eiusdem prophetæ 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. ministrorum dei numerus nequaquam diffinitur; sed multitudinem profert, quæ maior intelligi nequeat. Ista sunt millia, & istæ myriades, de quibus in Psal. 67. Currus dei decem millibus, multiplex millia. Et cap. 9. Et ecce vir Gabriel, quem videram in visionis principio, citò volans tetigit me, in tempore sacrificij vespertini: & docuit me, & locutus est mihi. Daniel, nunc egressus sum, vt docerem te, & intelligeres, quia vir desideriorum es. In Zacharia quoque legimus, angelos prouinciarum, atque regnorum esse defensores. Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absq; muro habitabitur Hierusalem, præ multitudine hominũ, & iumentorum in medio eius. Hebræi Michaelem esse putant, & alterum angelum, qui egrediebatur, & veniebat in occursum eius: Gabrielem suspicantur, qui loquitur ad Michaelem, vt loquatur prophetæ, quantam gloriam habitura esset Ecclesia gentium, quæ præ multitudine hominum & iumentorum, absq; muro, siue vt septuaginta dicunt, frugum abundantia, futura esset habitatio. Rursus, angelus Zachariam quasi de somno surgentem, interrogat 4, cap: quid viderit: Et vidi, inquit, & ecce candelabrum aureum totum, vbi diuinæ incarnationis mysterium ostendit: Christus enim dominus est candelabrum aureum, & lampas accensa cum septem lucernis semper ardentibus. Et cap: 9. angelos milites vocat: Et circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi, euntes & reuertentes, id est, Ecclesiam angelorum præsidio muniam: sunt ergo angeli dei milites, qui inter nos & deum discurrunt, sua officia explere cupientes. Quam ob causam, Iacob vidit scalam, & angelos ascendentes & descendentes: vnde non temerè dominus de ipso loquitur: Si videritis angelos ascendentes & descendentes super filium hominis. Quod Iacob vocat scalam, dominus nominat filium hominis: est autem angelorum officium, ea, quæ pertinent ad sacramentum filij hominis, implere, sublimia petere, & ad ima descendere, nosq; deo coniungere; ministratorij planè spiritus sunt missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Rectè ergo ab Isaia cap: 14. pastores nominantur: Nec pastores requiescent ibi, inquit, id est angeli, qui humano præsunt generi. Et ab Ezechiele, lapides igniti, 28. vocantur: Ambulasti in paradiso, in medio lapidum ignitorum: lapides, inquam, quorũ

Angelus Helisæi. Angeli currus ignei. Angelus castra Dei. Angelus Isaig. Angelus Danielis. Quatuor vẽti. Quatuor angeli. Constituit numerum populorum, iuxta numerum angelorum dei. Centum octoginta quinq; millia. Angelus Zachariæ 2. Ecclesiæ augmentum. Michael & Gabriel. Angeli sunt milites Dei. Scala Iacob. Angeli vocantur pastores. Lapides igniti

iactu Beemoth occisus est, vt ita dicam, dum è paradiso exclusus, præceps ruit in tartara, igniti perpetuo scilicet amore feruentes. Ad hunc etiam modum Dauid vocat flām̄am ignis: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: nā non solùm deus vocatur ignis; sed etiam angeli diuino spiritu feruentes. Nubes quoque tùm à prophetis, tùm etiam ab Euangelio appellantur: Et mandabo nubibus desuper, ait Isaias 5. id est, angelis. Et Daniel: Et vidi filium hominis venientem cum nubibus cœli. 7. Apocal. 1. Ecce venit cum nubibus, id est, cum angelis; nubes planè, quæ à terrenis remotissimæ, pluuias diuinæ in homines benedictionis effundunt, quæq; pro vmbraculo nobis sunt, ab incendio, & æstu. Proinde Dauid de his nubibus loquitur; & quidem abundantissimè: Qui ponis nubem ascēsum tuum domine, qui ambulas super pennas ventorum: sunt namq; sancti angeli vehicula, & quasi currus diuinæ maiestatis, quibus ad nos diuina citò defertur, atque innotescit voluntas. Et alibi ait: Et veritas tua vsq; ad nubes: veritas namq; diuina, est huiusmodi nubium, & conditrix & nutrix pariter. Et iterum: Gloria eius & magnificentia eius in nubibus, id est, angelis. Idem quoque propheta angelos nominat montes: Montes in circuitu eius, id est angeli, teste Hieron. Et in alio Psal: Suscipiant montes pacem populo, & colles iusticiam. Montes, inquam, caseati, montes pingues, ferentes pascua, & herbas virentes, diuino lumine illustrati, in quibus dominus habitat, & conspicitur. Vigiles etiam à Daniele propheta angeli nominantur, cap: 4. Et ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, clamauitq; fortiter. vigiles planè dicuntur, quòd semper vigilent, & ad dei imperium sint parati: vnde & nos crebris, inquit Hieronymus, pernoctationibus imitamur angelorum officia. Daniel vocat angelos, regnorum prouinciarumq; principes, cap:10. Princeps regni persarum restitit mihi, viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Angelus erat, cui persarum regnum creditum est: is enim enumerās peccata populi iudæorum, quòd iustè tenerentur captiui, restitit, quia eos dimittendos non esse putabat. sunt ergo angeli prouinciarum atq; regnorum principes, & custodes: sicut etiam Isaias loquitur 62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte, perpetuò non tacebunt laudare nomen domini. custodes, inquam, id est angelos, qui non dormitant, neq; dormiunt custodientes ciuitatem dei. Sunt itaq; spiritus mentesq; illæ celestes, angeli, id est, dei nuncij, dij, montes gloriosi, nubes lucidæ, venti cœlorum, milites domini, pastores, lapidesq; igniti, flamma ignis, vigiles, prouinciarum principes, ecclesiæ custodes, ministratorij spiritus, sedes dei. iuxta illud: Cùm venerit filius hominis in sede maiestatis suæ, id est, angelorum stipatus agminibus: anima enim iusti sedes est sapientiæ: Astra matutina, quum me laudarent, ait Iob, astra matutina, & iubilarent omnes filij dei. 38. Columnæ cœli, sicut idem propheta 26. loquitur: Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. Columnæ cæli, inquam, id est angeli, quorum natura immobiliter perseuerat in dei laudibus, diuina vtique gratia suffulta. Sodales sponsi, sicut in cantico canticorum legimus: Vade post gregem sodalium tuorum. sodales vtique angeli sunt, quibus gentium greges custodiendi commissi sunt. Ex his ergo atque similibus prophetarum oraculis, angelorum natura dignoscitur, & officium.

Flamma ignis

Nubes.

Dauid ps. 103.

Angeli dicuntur montes. C. 24. 71. 68.

Angeli sunt vigiles.

Angeli sunt principes prouinciarum.

Angeli sunt custodes.

Angelorū nomina plurima

CAP. IIII.

Angelorum ministeria, & officia, ex Apocalypsi variè ostenduntur.

Sacratiss-

De angelis.

Acratißimæ Apocalypsis mysteria, angelorum panduntur officio, quorum profectò interest, purgare, illuminare, atque accendere eos, qui diuinæ sunt ignari virtutis: Et significauit, inquit, mittens per angelum suum seruo suo Ioanni: significauit, inquam, id est, quibusdam signauit, siue obfirmauit figuris, vt non cuilibet pateret legenti. Primum angelorum ministerium sub nomine stellarum septem ostenditur, & habebat, inquit, in dextera sua stellas septem, id est, angelos, in quibus plenißimè sancti spiritus gratia conspicitur. his commißa sunt ecclesiarum gubernacula, manentque in dextera sedentis. Ex quo patet, ecclesiarum regimen, angelis esse commissum, quibus curæ est, vt quælibet sibi commissa ecclesia, bene, ac optimè regatur. Septem autem candelabra aurea, septem sunt ecclesiæ, in medio autem septem ecclesiarum ambulat filius hominis, quia ecce vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi: ad huiusmodi autem angelos septem, fiunt locutiones, singulæ, singulis. Ad angelum Ephesinæ ecclesiæ, spiritus timoris loquitur: Memor esto, inquit, vnde excideris, & pœnitentiam age, & prima opera tua fac; sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo. Ad angelum ecclesiæ smyrnensis, mittitur spiritus pietatis: quippe, qui de tolleranda malorum persecutione, humanißimè loquitur: Scio, inquit, tribulationem, & paupertatem tuam; sed diues es, cuius diuitiæ ignotæ sunt aduersarijs tuis. Ad angelū pergamensis ecclesiæ, dirigitur spiritus scientiæ: Habeo, inquit, aduersum te pauca, quòd habes ibi tenentes doctrinam balaam: sapientis enim est pestiferam doctrinam abijcere. Ad angelum Thyatirensis ecclesiæ loquitur spiritus fortitudinis, vtpotè pugnaturum contra zezabelem: Habeo aduersus te, quòd permittis mulierem zezabelem seducere seruos meos: tuæ ergo interest fortitudinis, huiusmodi doctrinam, è medio auferre. Ad angelum ecclesiæ sardensis, destinatur spiritus concilij, multo sanè illi opus est concilio, qui putat se aliquid esse, cùm nihil sit: Qui, inquam, habes nomen quòd viuas, & mortuus es: esto ergo vigilans, & confirma cætera, quæ moritura sunt: non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo. Ad angelum autem ecclesiæ philadelphiæ mittitur spiritus intellectus, ad quem pertinet sanctarum aperire mysteria scripturarum: Ecce, inquit, dedi ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere. ille autem dedit, qui habet clauem David, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Ad angelum laodiciæ ecclesiæ mittitur, siue loquitur spiritus sapientiæ, quæ in sui cognitione consistit: Nescis, inquit, quia miser es, miserabilis, & mendicus. itaque, singula singulis pro temporum, atque rerum qualitate, mysteria demonstrantur. Proposito ecclesijs ascendendi ordine, per septimarmē spiritus sancti gratiam, posthac descensus proponitur per eum, qui inclinauit cœlos, & descendit. Sedes in cœlo ostenditur, in qua rectè spiritus sapientiæ cernitur, liber septem sygillis signatus ab agno aperitur, in cuius opere, spiritus intellectus apparet. Deinde, magni consilij angelus stat iuxta aram templi, cum mysticis septem tubarum cantibus, quod pertinet ad spiritum concilij. Draco post modum magnus, & rufus, habens capita septem, mulierem impugnat, Michaele præliāte, in quo profectò spiritus est fortitudinis Exeunt postea septem angeli, septem phialas habentes, quibus opus est spiritu scientiæ. Mulier præterea ostenditur ebria sanguine martyrum Iesu, in qua ostenditur spiritus pietatis. Postremò, terra, mare, & infernus reddunt mortuos suos, quod planè spectat ad spiritum timoris. itaque, septies ascendendo; & totidem descendendo, tota impletur ecclesiæ plenitudo. Incarnationis mysterium sub similitudine libri intus, & foris scripti, sygillis septem obsignati, Ioanni ostenditur. Sancta planè scriptura, quasi intus, & foris scribitur, dum literali, atque spirituali intelligentiæ sensu adornatur, septemque sygillorum nexibus, clausa videtur. Septem reuera sunt Christi mysteria, in quibus tota Moysi legis, ac prophetarū scriptura consistit: incarnatio scilicet, paßio, resurrectio, ascensio, mißio spiritus sancti, gentium vocatio, extremi iudicij executio. Quæritur idoneus quispiam, qui soluendorum

[Margin notes: Stellæ septem. — Septem locutiones. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — Septem descensus. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — Liber signatus septē sygillis. — Septē sygilla. — Septem mysteria Christi.]

dorum sygillorum peritiam habeat, atque virtutem. Angelis curæ est, huiusmodi inuenire, propterea, inquit, Ioannes: Audiui angelum fortem prædicantem voce magna. cap. 4. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius. Inuenitur agnus, idoneus vtique ad soluendum, aperiendumque signati libri absconditum, sanctumque mysterium. Laudatur, approbaturque ab vniuersa angelorū multitudine. Et audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum: & erat numerus eorum millia millium voce magna dicentium: dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Approbant angeli, atque commendant incarnationis mysterium, agni dignitatem confitentes, septem numero insignia testificantes, spectant, & admirantur magnum redemptionis sacramentum: Erant, inquit, millia millium, hoc est, propemodum infiniti, & omnes prorsus laudantes agni virtutem, & diuinitatem. Agni deinde beneficia, humano generi exhibita, manifestantur. siquidem, cùm quatuor orbis terrarum diuisus extiterit regnorum limitibus, ab angelis, illis præsidentibus, magnum imminebat supplicium: sed ascendente angelo ab ortu Solis, Christo, scilicet diuinitatis signum præseferente, atque angelis, illorum regnorum præsulibus præcipiente; ne quid mali subditis sibi regnis inferrent, quoadusque serui Dei in frontibus, signum crucis acciperent, pax terræ reddita est, hominibus bonæ voluntatis. Distinguuntur filij Dei, à filijs huius seculi, salutis charactere impresso in frontibus eorum: Et vidi quatuor angelos, inquit, stantes super quatuor angulos terræ, id est, Babylonicum, Persicum, Macedonicum, & Romanum regnum: tenentes quatuor ventos; ne flarent super terram, scilicet, salutis, & prædicationis gratiam. Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, quia nimirum venit illuminaturus eos, qui in tenebris erant, & vmbra mortis. & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum erat nocere terræ, & mari, dicens. Nolite nocere terræ, & mari; quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et audiuit numerum signatorum centum quadraginta quatuor millia, ex quo electorum numerus ostenditur, in quibus signatū est lumen vultus domini. Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & in facies suas ceciderunt in conspectu throni, & adorauerunt Deum, dicentes. amen: suspicientes enim diuinæ incarnationis mysterium, illiusque beneficium recognoscentes, adorant agnum redemptorem, coronas suas, id est, naturæ, gratiæque dignitates, agni pedibus submittentes. vnde propheta canit: Et adorent eum omnes angeli eius: etenim, & quæ in cœlis, & quæ in terris habentur, Christi beneficio restaurata sunt, secundùm Apostoli sententiam. Deinde mittuntur septem angeli, septem tubis canituri, ecclesiæque annuntiaturi, quæ foret passura; quoadusque tempus sui incolatus persisteret, atque duraret: Et vidi, inquit, septem angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ. Et ecce alius angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum in manu sua, id est, Christus, qui super aram crucis, suum aureum, & immaculatum corpus obtulit, cuius virtute, accepta sunt alia incensa, & sanctorum orationes, impletumque est thuribulum de igne altaris, id est, ecclesia, Christi corpus, ob beneficium crucis, diuino igne accensa est, atque impleta: quam ob causam, tonitrua emisit, & voces, fulguraque, & terræ motus magnos. Sanè, dedit vocem suam, & mota est terra, apparueruntque fulgura, atque tonitrua prædicantium, voces credentium, terræ motus peccantium. Primus angelus tuba cecinit, & facta est grando, & ignis, mixta in sanguine, & missum est in terram, & tertia pars terræ combusta est. Ecclesiæ status post Christi aduentum, vsque ad finem mundi ostenduntur, quibus angeli tuba prædicationis annuntiant, quæ illis euentura sunt: ex quibus certè, quædam contigerunt, quædam verò restant complenda. primus, itaque, angelus tuba canens, primus status est nascentis ecclesiæ, in quo planè tertia pars creaturarum, idolorum scilicet, superstitione combusta, ad Christum conuersa est. Et secundus angelus tuba cecinit, & mons magnus igne ardens missus est in mare. Magnus profectò mōs, hæretico-

Marginal notes: Angelus ab ortu Solis. — Quatuor angeli. — Quatuor regna. — Adorant angeli agnum. — Angelorum coronæ. — Septem angeli cum septem tubis. — Angelus ante altare Christ9 — Prima tuba. — Secunda tuba

hæreticorum synagoga, liuoris, & inuidiæ igne perpetuo ardens, quæ primordia ecclesiæ extinguere tentauit: Mortua, inquit, est tertia pars creaturæ, nequissimæ vtiq; hæreticorum synagogæ igne combusta. Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de cœlo stella magna, quæ dicitur absinthium, hæresis vtiq; pessima; vtpote arrij, & similium, cuius malitia, & fraude, cùm stella quædam esse putaretur, aquæ scripturarum dulces, conuersæ sunt in absinthiũ. Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars Solis, & Lunæ, & stellarum, eorum planè, qui videbantur, clarissima lumina esse, interitum, atq; corruptionem annuntiat. Et quintus angelus tuba cecinit, & vidi de cœlo, id est, de ecclesia stellam cecidisse, sublimem aliquem, in hæresim, atq; Tyrannidem incidisse, cui data est clauis putei abyssi, & apperuit puteum abyssi, id est, errorem putentem contra ecclesiæ dogmata, quemadmodum est Turcarum, ac maurorũ, cæterorumq; barbarorum gens, cuius fumo, obscuratus est quodam modo Sol iustitiæ, id est, ecclesiæ, splendor. vnde instar locustarum populus ille creuit, atq; multitudine auctus est. Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui vocem vnam ex cornibus altaris, dicentem sexto angelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui sunt alligati in flumine magno euphrate. Et hæc quidem venerunt, aut proximè futura sunt; quando regnũ insurget aduersus regnum, & gens in gentem: quando refrigescet charitas, & abundabit iniquitas quando soluetur sathanas de loco suo. Quatuor tunc regna, iniquitate dominãte, remotisq; rationis legibus, bellorum igne ardebunt: Numerus, inquit, equestris exercitus vicies millies, dena millia. Septima tuba in fine canitura erit, quando erit dies tubæ, & clangoris, dies nebulæ, & turbinis, dies amara, & terribilis. Post tubarum cantum, impiorum pœna ostenditur, orbis interitus, malorum finis: Et vidi, inquit, alium angelum fortem, descendentem de cœlo, amictum nube, & iris erat in capite eius, & leuauit manũ suam in cœlum, & iurauit per viuentem in secula seculorum, quod tempus ampliùs non erit; sed in diebus vocis septimi angeli, cũ cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei; sicut euangelizauit per seruos suos prophetas: non erit ampliùs tempus pœnitentiæ, quia consummatum est mysterium regni. Angelũ huiusmodi, Christum esse puto, sua amictum humanitate mundissima, cui cætera congruunt, quæ ibi scribuntur, & iris, & pedes, & similia, nempe libellus apertus, id est, omnia scripturarum completa mysteria, dixitq; Ioanni, quòd iterum esset, Euangelij mysterium annuntiaturus. Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces in cœlo dicentes: Factum est regnum huius mundi domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Laudat omnis sanctorum chorus, aduenisse tempus retributionis, & finis omnium; quod profectò in extremo iudicio complebitur.

Tertia tuba. Quarta tuba. Quinta tuba. Sexta tuba. Angelus amictus nube. Angelus. Christus amictus nube. Septima tuba

CAP. V.

Michaëlis, & draconis bellum, cap. 12.

T factum est prælium magnum in cœlo: Michaël, & angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt, neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo. Si prælium huiusmodi, post partum mulieris commissum est; planum est, quod de prima angelorum pugna, quæ in empyreo cœlo facta est, non potest intelligi; sed de ea potiùs, quæ in extremis temporibus futura est, quando accusator fratrum prorsus eliminabitur, atq; foras mittetur. Interim prouinciarum, regnorumq; protectores, animarum custodes: angeli præliantur cum dracone, & angelis eius. Et proiectus est ille draco in terram, quia nimirum princeps huius mundi eiectus est foras: exclusus vtiq; à cordibus fidelium, qui ipsum vicerunt propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij, & non dilexerut animas suas vsq; ad mortem, quod profectò angelis conuenire non potest:

Bellum angelorum.

sunt enim immortales, atque incorruptibiles. Væ terræ, id est, terrenis hominibus, & mari id est, his, qui iactantur omni vento doctrinæ, in quibus habitat satanas, quia exclusus à filijs Dei, propter filium mulieris, id est, virginis, in vos incredulos reuersus est, habens magnam iram, sciens quòd modicum tempus habet, tentandi scilicet, atque seducendi. Porrò, de bello illo cœlesti dicemus, quum de luciferi casu erit nobis loquendum. Cæterùm, Babylonis magnæ, hoc est, impiissimæ draconis societatis ruina appropinquante, & iam in ianuis existente, postquàm agnus sedit in monte syon cum suis electis, vidit Ioannes angelum fortem, volantem per medium cœlum, habentem euangelium æternum, vt euangelizaret illud sedentibus super terram &c. cap. 14. dicens voce magna: Timete dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius. Et alius angelus secutus est dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna. & alius angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit bestiam, cruciabitur igne, & sulfure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Insignes aliqui annuntiantur, qui tempore Antichristi domini fidem erunt defensuri, qui planè, quoniam futuri sunt, etiam nobis incogniti sunt, nec aliquis scire potest; nisi domino reuelante. Tutiùs ergo diuinis hæc spiritibus inuestiganda committimus, quàm aliquid de nostro spiritu depromere velle. Porrò, die iudicij appropinquante, maturis iam frugibus, mittuntur messores: Et ecce, inquit, angelus exiuit de templo, clamans voce magna: cap. 14. ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam acutam, quia venit hora, vt metatur: quoniam aruit messis terræ. desiderant siquidem angeli videre iustum Dei iudicium, vtpotè ministri iustitiæ, & diuinæ voluntatis executores, atque amatores. Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem super ignē: & ait ad sedentem in nube, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ sunt vuæ eius. Maturus sanè quisque reputatur, cùm suas compleuerit iniquitates. Et misit angelus falcem suam in terram: falcem, inquam, diuinæ iustitiæ, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei, & exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorum. Magna impiorum ruina ostenditur, quorum sanguis tam diu fundendus est; quòadusque ad frenos equorum ascendat. Relictæ sunt septem plagæ, quibus orbis terrarum, in fine malorum, erit affligendus: Et vidi, inquit, aliud signum in cœlo magnum, & mirabile: angelos septem, habentes septem plagas nouissimas, quoniam in illis est consumata ira Dei: tales plagas puto esse futuras tempore iudicij, quæ nobis planè incognitæ sunt, quæ cùm vltimæ sint, & in illis dei ira sit complenda; haud dubium, quin terribilissimæ futuræ sint. Et primus angelus effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus sæuum, ac pessimum, in homines, qui habebant characterem bestiæ. Et alius effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis. Et tertius super fontes, & flumina, & factus est sanguis: & audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es, qui hæc iudicasti, quia sanguinem sanctorum fuderunt, & sanguinem dedisti eis bibere. Et quartus angelus effudit phialam suam in solem, & datū est illi, æstu afficere homines. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ, & factum est regnum ipsius tenebrosum. Et sextus angelus effudit phialam suam super flumen illud magnum euphraten, & siccauit aquas eius, vt præparetur via regibus ab ortu solis. Et septimus angelus effudit phialam suam in aërem, & factus est terræ motus magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti, & grando magna descendit sicut talentum in homines. itaque, sæua vulnera, sanguis, tenebræ, æstus, terræ motus, grando, spiritus procellarum, pœnæ sunt, & supplicia impiorum, quibus, per ministerium angelorum castigandi sunt peccatores. Post impiorum iustissimam pœnam, congratulantur angeli diuinæ iustitiæ, quòd tandem venerit tempus, vt ciuitates illæ duæ tanto tempore pugnantes, quælibet pro suis meritis, operibusque, proprijs finibus claudatur: Et vidi, inquit, cap. 18. alium an-

Margin notes:

Babylon magna est societas hæreticorum.

Euangelium æternum.

Messis est finis mundi.

Angelus de templo.

Angelus de altari.

Lacus iræ Dei.

Phialæ 15.

Prima phiala.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

Pœnæ impiorum sæuissimæ.

Babylonis ruina.

lium angelum descendentem de cœlo, postquam viderat alium ostendentem sibi damnationem meretricis magnæ, qui extiterat vnus de septem habentibus septem plagas, cap. 17. habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius: & clamauit in forti voce dicens: Cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum. Babylon, inquam, id est, confusa, & inordinata impiorum societas, corruet planè in fine seculi, quæ modò gloriosa apparet, palamq́; fiet, quòd immunda sit dæmoniorum habitatio. Væ væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum & sustulit vnus angelus fortis, lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & vltra non inuenietur. Ex quo, peccatorum incendium æternum clarè conspicimus, angelorum desiderium, flagitantium, vt finem accipiat iniquitas, vt societas compleatur sanctorum. deniq; vt Deus sit omnia in omnibus: Et fumus, inquit, illius ascendet in secula seculorum. vnde vox auditur tubarum multarum in cœlo dicentium, alleluia. Laus, & gloria, & virtus Deo nostro, quia vera, & iusta iudicia eius sunt; quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius: & qui timetis eum, pusilli & magni. Canitur alleluia, post Babylonis euersionem, quia reuera, quamdiù durat Babylonis imperium, nemo nostrûm tutus est, atq; securus: neq; canere potest verum alleluia. Itaq; destructis debellatisq́; hostibus, & in carcere teterrimo conclusis, vxor agni præparauit se, & datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti, & candido, hoc est, fide vera, & viua, quæ splendet, & fulget. Et dictum est mihi, cap. 19. Scribe, beati qui ad cænam nuptiarum agni vocati sunt. Et cecidi ego Ioannes, vt adorarem angelum, & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum adora. Angelus, Iesu diuinitatem confitetur, cuius seruum se esse protestatur, atq; fidelium collegam, & conseruum: Deum (inquit) adora, cui soli debetur ille latriæ cultus, quem omnes adorantes colimus, & colentes adoramus & veneramur. posthæc (inquit) cap. 19. Vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis & verax: & exercitus qui sunt in cœlo, angelorum vtiq;, atq; hominum sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo mundo. equus albus, immaculatum christi corpus, cui insidet diuinitas verbi dei, quem sequuntur in cœlo spiritus cœlestes, & animæ sanctorum in equis albis, animæ quidem cum corporibus mundissimis; spiritus verò, qui carent corpore, cum intellectus voluntatisq́; munditia. tale aliquid in Platone annotauimus. Et vidi angelum qui stabat in sole, illum (inquam) qui posuit in sole tabernaculum suum, clamantem voce magna omnibus auibus, quæ volabant per medium cœlum: Venite ad cœnam magni Dei, vt manducetis carnes regum, & tribunorum, & fortium. inuitat ad vindictam malorum, laudem verò bonorum; & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum. Et posthæc vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, & misit in carcerem, siue in abyssum, & clausit, & signauit, super illum, vt non seducat amplius gentes. Et dominus Deus omnipotens spiritus prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri citò. Et ego Ioannes postquam audissem, & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat: & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorũ prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius. Deũ adora. et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim prope est. Ecce venio citò, & merces mea mecũ est, reddere vnicuiq; secundùm opera sua. Ego Iesus misi angelum meum, testificari vobis in ecclesiis. Ego sum radix, & genus Dauid, stella splendida, & matutina. Et spiritus, & sponsa dicit: Veni. Et qui audit, dicat, veni. Veni domine Iesu, veni. Itaq;, tota Apocalypsis, angelicorum mysteriorum plena esse conspicitur: angeli enim, incar-

Angelus descendens de cœlo.

Societas hæreticorum immunda demonum habitatio.

Alleluia.

Vxor agni.

Beati qui vocati sunt ad cænam agni.

Angelorum exercitus.

Angelus stans in Sole.

Angelus habens claues putei abyssi.

Angelus Iesu.

nationis mysterium summopere appetebant; quò illorum ciuitas, ruinis angelorum diuisa, restaurationis beneficium consequeretur. hac de causa, in colligendis fidelibus, reprobisq; puniendis, sollicitos, atq; feruentes, & fuisse, & futuros esse, Ioannes apertissimè docet.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Si angeli sint.

Rationes.

Ostquam cùm ex plurimis philosophorum sententiis, tùm ex sanctarũ scripturarum oraculis, perspicuum sit, angelos in rerum ordine contineri, eorumq; officia, & ministeria; deinceps pro viribus laborandum, hoc ipsum alijs rationibus, & sententiis illustrare.

1. *Porrò, in rerum ordine datur creatura purè corporalis, vtpotè corpora cœlestia, & elementaria, & quæ ex istis mixta consistunt: alia verò creatura ex corpore, & anima rationali composita, homo scilicet: tertiam purè spiritualem ab omni corporis concretione semotam, inueniri, necesse est, ad perfectionem vniuersi. Reuera, si creatura corporalis duos habet modos subsistendi, quia tum in pura, tum etiã in mixta subsistit natura, si spirituali alter deesset modus subsistendi; non modicum eius dignitati derogaretur; creatura siquidem corporalis faceret per se vnum, non autem natura spiritualis, quod minimè asserendum est.*

2. *Item, quemadmodum creaturæ corporales, absq; intellectuali creatura, suum esse habent completum, vt videre est in arboribus, in plantis, in lapidibus, in animalibus rationis expertibus; ita planè repugnare non debet creaturæ intellectuali, posse sine corpore consistere, alioqui natura defecisset in perfectione vniuersi.*

3. *Item, si Deus fecit, siue creauit creaturam corporalem, vltimum essendi gradum in rerum natura habentẽ, à sui natura quodam modo dissimilẽ, vtpotè spiritus, & incorporeus; multò magis condere debuit creaturam quàm proximè sibi similem, puram vtiq; spiritualem, angelicam scilicet: omne enim agens propensum est ad producendum sibi simile.*

4. *Item, ad vniuersi rationem spectat, vt aliqui prodeant diuinæ potentiæ effectus, qui, quòad fieri potest, imitentur virtutem primi agentis: primum autem agens cùm incorporeum, & per voluntatem agat, & intellectum; angeli creandi erant, qui incorporei essent, & per voluntatem agerent & intellectum: ergo quod prius.*

5. *Sanè, decuit diuinam sapientiam, vt aliquas conderet mentes à corporibus prorsus liberas, aliquas verò corporibus coniunctas, & in eisdem esse completum habentes, nempe homines: satis ergo videtur rationi consentaneum esse, angelicos spiritus in rerum ordine statuendos esse.*

Dionysii areopagitæ doctrina de angelis. Amor diuinꝰ inflexibilis.

hæc autem celeberrimi, atq; doctissimi sancti Diony: Areopagitæ doctrina astrui possũt, atq; firmari, qui in lib. de cœlesti hierarchia multa præclarè de hac re locutus est: Mentes inquit, angelicæ, semper ad summum bonum, quantùm fas est, in conformatione diuini & inflexibilis amoris, sunt intentæ: principales illuminationes immaterialiter, & purè recipientes, & ad ipsas ordinatæ, omnem vitam intellectualem habent. Sensus est, mentes angelicæ sunt intentæ in conformatione amoris diuini & inflexibilis, nempe in actuali Dei amore immutabili, in quo confirmatæ sunt à Deo; vt ne tantisper quidẽ obliquari possint: suscipiunt enim illæ mentes cœlestes non symbolicè, aut per inuolucra phantasmatum illustrationes beatificas; sed purè ab ipsa deitate: Ipsæ, inquit Diony: sunt primò, & multipliciter in participationem Dei factæ. sensus est, angeli donorum, ac luminum diuinorum participationẽ priùs atq; abundantiùs sortiti sunt; ideoq; illæ mentes angelicæ sunt primò, & multipliciter manifestatrices diuinæ occultationis. Propterea, inquit, vltra omnia, cognominatione angelica selectim dignæ factæ sunt, nempe egregia electione, & speciali electione, appellati, siue cognominati sunt angeli, diuinarum vtiq; illuminationũ nuntij,

Cognominatio angelica.

De ordine seraphico

nuntij, quo planè nomine omnes illi beati spiritus propter mutuam illuminandi diligentiam, & exercitium sunt appellati. Siquidem, inquit, vt theologia, siue sermo diuinus diuinæ reuelationes per angelos nobis exhibitæ sunt. Genes: 6. & 7. Angelus instruxit Noe de arca erigenda, in qua saluaretur genus humanũ: Abraham admonuit de incendio Sodomorum 21. de vxoris suæ partu præter spem senilis ætatis, 22. de immolatione Isaac, 26. Isaias docuit, vt ad Abimelech regem se conferret. 28. Iacob vidit scalam, & angelos per eam descendentes. 32. Iacob abijt in itinere, quod cæperat, fueruntq; ei obuiam angeli, quos cùm vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc. Exo: 3. Apparuit Moysi angelus in flamma ignis. Iosue. 1. Instruitur magnus ille de populi regimine. Et ca. 5. visus est cultros lapideos facere, ac secundò circumcidere filios Israel. Iudicum 6. Hortatur angelus fortissimum Gedeonem ad bellum. Iudicum 7. Per angelum ostenditur ei modus pugnæ. Similiter & diuinum Christi humanitatis mysterium angeli primùm locuti sunt. Lucæ 1. & 2. Sic diuinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem edocuit mysteria: alius angelorum Ioseph erudiuit, Matth. 1. alius verò pastores, Lucæ 2. Ipse dominus Iesus per angelos nunciatur, & appellatur angelus magni consilij: post victoriam angeli illi administrabant. Hæc Dionysius, ex quibus satis clarè conspicitur angelorum existentia, & officia. Deinde animaduertendum quomodo angeli participent illo summo bono: Sancti, inquit, ordines cœlestium hierarchiarum, quia familiarius Deo coniunguntur, multiplicius, & copiosius eo participant, quia cæteris præeminent creaturis: ipsi enim intelligentias suas purè in Deum extendentes, ad ipsius imitationem se transformant, & diuinam speciem, cui assimilantur, contemplantes, illi desiderant conformem suam intellectualem speciem habere; & per hoc copiosiores habent communiones præ cæteris. manent autem in tali exercitio infatigabiles, & attenti, semper extenti ad superna æternæ sapientiæ spectacula, iuxta cuiuslibet capacitatem: & hoc per fortitudinem diuini amoris, à quo nulla occasione possunt deflecti, aut retardari. Et ipsi à Deo intus suscipientes immaterialiter & purè principales illuminationes, secundùm easdem ordinantur, habentes plenam & integram vitam, in nullo intellectuali sensu deficientem, aut diminutam. Itaq; illæ cœlestes substantiæ primò & multiplicius sunt manifestatiuæ diuini secreti. vnde præ cæteris creaturis excellenter dignæ habentur angelica denominatione, eò quòd diuina illuminatio primò ingignitur illis, & manifestationes diuini luminis, quæ sunt super nos, per ipsos autem ad nos deferuntur. vnde dicit scriptura, quòd lex est ordinata per angelos: Gal: 3. Deinde cap. 5. scrutatur, quare omnes illæ cœlestes virtutes angeli nominentur: Dicimus, inquit, omnes angelos appellari, quia per omnem sanctam dispositionem, excellentes quidem ordinem habent inferiorum dispositionum illuminationes & virtutes, non autem participantium excellentium se, sunt vltimi: igitur sanctissimos excellentissimarum ordines angelos vocat theologi: etenim sunt manifestatores & ipsi diuinæ illuminationis, ordinem verò extremum animorum cœlestium, non habent rationem archos, aut thronos, aut seraphim nominandi: neq; enim est in participatione excellentissimarum virtutum. hæc ille. Et reuera, illi cœlestes spiritus differunt ab inuicem illuminatione, & statione secundùm eminentiam ordinis, aut naturæ; ideo vltimus ordo cùm non pertingat ad excellentem participationem donorum, & perfectionum, quæ sunt in superioribus ordinibus, illorum nominibus non gaudet. Deinde Dion: quærit: Cùm, inquit, inter nouem ordines angelorum cœlestium, vltimus specialiter dicatur ordo angelorũ; quæritur, qua ratione in scripturis, cuiuslibet ordinis personæ dicantur angeli. Respondetur, quòd omnium ordinum inferiorum illuminationes & virtutes plenius illis habent ordines superiores; inferiores verò non habent illuminationes & virtutes in ea plenitudine, in qua habent superiores: cùm nomina ordinum singulorum, designẽt speciales ipsorum gratias; meritò superioribus possunt inferiorum nomina attribui, tanquam ipsorum illuminationes, à quibus nomina imponuntur, plenius habentibus

[Margin notes: Reuelationes diuinæ per angelos. — Angeli quomodo participant diuina distributione. — Amoris diuini fortitudo. — Angeli nobiliores aliis creaturis. — Angeli quare appellentur. — Angelorum ordines õnes, quare dicuntur angeli.]

seraphico

Seraphim quare vocantur angeli.

habentibus, sed non è conuerso. vnde ipsi seraphim vocantur angeli, id est, nuncij, quia ipsi manifestatiui sunt diuinæ illuminationis. nec eadem ratio requirit, vt vltimi ordinis substantiæ vocentur seraphim, quia non æqualiter, vt illi, diuinis illuminationibus potiuntur. Posset etiam dici, quòd angelica illuminatio communis est omnibus cœlestibus animis, quia vnum lumen diuinum, quod per eos manifestatur, omnes communicant, secundùm maius & minus. Habemus itaq; ex Dionysio quòd angeli sint, & quare angeli vocentur: deinceps de nouem angelorum ordinibus disserendum secundùm eundem Dionysium: & primùm quidem de prima hierarchia angelorum.

CAP. II.

Prima hierarchia angelorum.

Prima hierarchia.

SAnctus Paulus institutor noster, inquit Dion: ca. 6. eiusdē libri, distinguit inter tres trinas hierarchias: & primam collocat circa Dei substantiam, & attentè: & præ aliis immediatè Deo vniri, fatetur, asseritq; in ista prima hierarchia tres ordines inueniri, quorum vltimus vocantur throni, medius hebraicè cherubim, qui dicitur oculosus, propter multitudinem scientiæ: summus verò hebraicè dicitur seraphim, cui attribuuntur alæ, quia superuolat omnibus. vocantur autem seraphim incendentes, aut calefacientes. attributa autem ipsorū dicuntur, mobile semper circa diuina, nempe eorum desiderium circa Dei sapientiam, potentiam, beneuolentiam, & similia perpetuò versatur. Dionysi: incessabile, quia tale desiderium nunquam interrumpitur. Dion: calidum, scilicet amoris vehementia. Dion: acutum, vtpotè penetratiuum vsq; ad intima sui dilecti. Dion: superferuidum intentè, id est, desiderium istorum est valde feruens, sine aliqua distractione. Dion: intimæ, & inflexibilis motionis non indigentis. Sensus est, seraphim ab amore dilecti boni nunquam auelluntur, nec opus habent aliquo extrinseco adminiculo; vt in eo perseuerent, cùm intrinsecus perpetuo amore ardeant. Dion: reductiuè suppositorum, & actiuè assimilatiuum: est enim officium seraphicum se, atq; subditos sibi angelos, ad Dei amorem conuertere, Deoq;, quòad fieri potest, similes reddere. semper siquidem seraphicus amor ad superiora se extendit, & tamen ab amore inferiorum non recedit; imò ad diuinæ illuminationis participationem reuocat inferiores ordines, & reducit. Dion: docere actiuum, & exemplificatiuum, quia non solùm intendit inferiores ad diuinum amorem; verùmetiam formam & exemplum præbet inferioribus, qualiter summum bonum sit super omnia diligendum, & quomodo per amorem sit ad Deum redeundum, & secundùm illius beneplacitum incedendum. Dion: calefican, & resuscitans in similem caliditatem: ad hoc enim laborant, vt inferiores etsi non æqualiter, tamen differenter ardeant, & feruescant; non quòd inferiores angeli sint frigidi; sed potiùs, quòd subiecti ordines per ipsos ad ampliorem amoris affectum continuè excitentur. Dion: igneum cœlitus, & holocaustè purgatiuum. hoc est, ignis diuinus primos angelos accendit, vt alios incendant, illuminat, vt illuminent, purgat, vt purgent. Dicitur ille ignis holocaustè purgatiuus, quia sicut ex toto illuminat, ita ex toto purgat. Dion: multimoda, & multifida, id est, virtus seraphica est multimoda, multiformiter operatiua in appetendo, in operando: multifida verò, in quantum beatificatur in possidendo. multimoda pergit scrutando, multifida inuenit penetrando: per multas enim vias, & affectiones varias pergit, & peruenit ad vnum bonum. Dion: incircumuelatum, id est, amor seraphicus sine omni velamine figuræ & creaturæ interposito, diligit videre Deum. siquidem à plenitudine lucis æternæ immediatè illuminatur, in quo cæteris præstant ordinibus: sine enim interpositione à Deo influentiā perfectionis accipiunt, & sine diminutione eandem alijs participando tribu-

De ordine seraphico.

proprietates seraphicæ.

do tribuunt, illam possident, & custodiunt sine amissione. Iste amor Seraphicus, est oculus sponsæ, vt legitur in cantico sponsæ: Vulnerasti me, inquit, in vno oculorum tuorum. Planè, rationalis animæ duo oculi describuntur, cognitio scilicet, & amor: cognitio verò cognitiuam potentiam, amor verò affectiuam intuetur. Amor autem est oculus sponsæ, qui vtique tantò purior, quantò intimior. siquidem mellis dulcedo, & ignis caliditas, & odorum suauitas, gustu, olfactu, tactuq; meliùs, quàm visu dignoscitur. Ita sanè anima suo gustu, ac tactu, id est, amore, Deum clariùs, ac fortiùs, quàm cognitione percipit & amplectitur. Virtus præterea fortior est vnita, quàm dispersa: amoris autem est vnire: ex forti etiam calefactione ignis lucens erumpit; sic ex amore cognitio generatur. quantò ergo magis Deus diligitur; eò magis cognoscitur. creatura siquidem rationalis, quadruplici deum dilectione prosequitur: naturali, qua in summũ bonum naturaliter fertur: arbitraria, siue electiua, sanè volũtas nõ fertur, naturali & libero amore, nisi ab obiecto præmoneatur. vnde sibi complacet, & ita actũ diligendi eligit: omnes namq; homines beatitudinẽ eligunt; sed eam, quã Christiani intendunt, aspernãtur quàm plurimi. Primæ igitur beatitudinis amor est naturalis: secundus verò electiuus, qui in beatis in diligendo figitur; à damnatis abest, quia in odio veritatis perpetuò viuunt; in viatoribus, ad vtramq; partem flectitur; odio enim interdum deum prosequuntur, quòd eorum peccata puniat: tertius amor, vocatur gratuitus supernaturalis, alio nomine charitas creata, huic coniungitur amor diuinus increatus, qui illabitur animæ illapsu viuifico, nobis certè inexplicabili: iste enim amor animam purificat, illuminat, perficit, atque acceptam reddit. Charitas creata luminis influentiæ similis est: increata verò soli lucidissimo, charitate increata effectiuè, & exemplariter deum, & proximum diligimus: effectiuè quidem, quia ab ipsa dilectionem accepimus, exemplariter verò, vt quemadmodum charitas increata, id est, spiritus sanctus est nexus patris & filij; ita eadem charitate simus vnum cum deo: qui enim adhæret deo, vnus spiritus fit cum eo. charitate autem creata, deum & proximum formaliter diligimus. quartus amor vocatur fruitiuus, siue Seraphicus: in intima enim consistit experimentali suauitatis perceptione, ex optimo obiecto, nempe ex deo proueniens, ob eam, quam cum anima facit coniunctionem. iste amor est nobilissimus, quippe qui in actu beatifico semper consistit. Sed deinceps de alis Seraphim loquamur.

Oculus sponsæ

Dilectio quadruplex creaturæ rationalis.

CAP. III.

De alis Seraphim.

Dionysius cap: 13. eiusdem lib. Alarum, inquit, expansa sacra formatione, in diuinum, in primis, in medijs, in vltimis, absolutam, & altissimam extensionem. Sensus est, Propheta Isaias cap: 6. per mysticam illam extensionem alarum ipsorum Seraphim, didicit in diuinum, bonum scilicet, absolutam, atque liberam extensionem, siue cognitionem & amorem existere in primis, medijs, & vltimis, in Seraphim, Cherubim, & Thronis. Et cap: 15. Pennæ, inquit, significant anagogicam velocitatem, & cœlestis sursum versus itineris actiuum. ipsa verò pennarum leuitas, nihil terrenum, sed totum mundè, & sine grauitate in excelsum ascendens. hæc ille. Itaq; alarum sexcupla sancta formatio sic intelligitur, in primis, in medijs, & in postremis. primus siquidem, quæ caput velant sedentis in throno excelso, & eleuato, dei maiestas, quæ nostrarum superat mentium intelligentiam, pronũciatur; ideoq; ad illam immensam dei maiestatem aspicere non audent. extremis alis, sedentis pedes conteguntur, quia inscrutabilia sunt nobis dei iudicia. medijs autem alis volare contendebant, quia per ea quæ facta sunt, inuisibilia dei cognoscuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas, vt dicit Apostolus 1. ad Rom: 1. Hæc dixit Isaias, inquit

Pennæ quid significent.

Alarum mysterium.

Ioan. quando vidit gloriam Christi. Porrò, alarum numerus senarius perfectus est, vtpotè qui suis partibus constat: habet enim mediam, tria scilicet, secundam, nempè duo, & sextam partem, id est vnum, quæ simul efficiunt numerum senarium. senario præterea dierum numero completum est opus huius machinæ mundi. Prima ala Seraphim, profunda suspiria mentis: nam rei amatæ memoria mentem agit, suspiria, quasi nuncios emittens. Sanè, ad inspirationem fulgoris intimi, suspirijs vegetata conualescit anima, quia eam veritatis amor afficit, & refectio contemplationis pascit: hæc autem insunt non tepido, sed seraphico amori. Secunda ala, alta desideria. Sanè, omnia ponderibus suis aguntur: amor meus, pondus meum, dicit diuus Augustinus 13. confessionum libr: Eo feror, quocunque feror. Dono tuo ferimur, & sursum ferimur: inardescimus, & imus, & ascendimus ascensiones in corde in Hierusalem. Tertia ala, cogitationes languidæ: nam necesse est, vt quò præcessit dilectionis thesaurus, eò sequatur cogitationis affectus: amant enim incipientes, ardent proficientes, languent verò perfecti: Spes sustentat, sed absentia dilecti affligit. Quarta ala, defectio: ex languore namque tum superiorum, tum inferiorum virium, defectum incurrimus: inde sequitur defectio: Defecit cor meum, & caro mea, deus cordis mei, dicebat Dauid. Hæc alio nomine vocatur mors spiritualis, percepta siquidem diuina dulcedine, anima terrenis rebus moritur, vt deo viuat: Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus Galat. 2. Hæc est pretiosa mors iustorum, quam assequi cupiebat Balaam: Moriatur, inquit, anima mea morte iustorum. lib. Numer. Hæc mors non aufert vitam, sed in meliorem cōmutat, hanc efficit fortis, vt mors dilectio. Quinta ala, est transformatio: amor siquidem amantem transformat in amatum: anima enim veriùs est, vbi amat, quàm vbi animat: nam secundùm vires superiores amat, animat verò secundùm inferiores. dum igitur anima per amorem in amatum transformatur, secundùm mentem agit amati, sui prorsus oblita. Quapropter anima hac quinta ala, ita volat in amatum; vt maneat quidem in suo actu primo substantiali, actū verò secundum in amato solùmmodò possideat: Transformamur, inquit, Apost. 2. Cor: 4. à claritate in claritatem, à claritate fidei in claritatem visionis: sic aer transformatur in lumē, ferrum in ignem, perfectibile in perfectum. Sexta ala vocatur extasis, seu mentis excessus, quæ in contemplatione consistit: rapitur enim anima supra sensibilia, supra rationalia, denique supra omne creatū, eleuans se supra se. Differt autem extasis à raptu: nam raptus in omni quasi potentia superiori, respectu inferioris, potest contingere; extasis verò, non nisi in sola mente fieri potest, quæ durāte extasi suorum actuum inferiorum potentiam amittit. De mentis quoque raptibus, puta esse sine spiritu, diuisio animæ & spiritus, introduci in diuinam caliginem, qui solo nomine ab extasi dissentiunt, idem iudicium potest haberi. Porrò, amor, authore eodem Dionysio; extasim facit, non sinens suiipsius esse amatores, sed amandorum. vnde de diuo Ignatio scribitur: Amor meus crucifixus. Est autem extasis, deserto exteriori homine, suiipsius supra se voluptuosa quædam eleuatio, ad superintellectualem diuini amoris fontem, mediantibus sursum actiuis virtutibus, pro viribus se extendens. Sunt autem virtutes sursū actiuæ, humilitas & puritas: humilitate enim exterior homo reformatur; puritate verò interior homo, de die in deum renouatur. Est autem extasis duplex: vna quidem secūdùm intellectum, altera verò secundùm voluntatem, siue affectum. & reuera animus contemplantis, sensibus spiritualibus suspensus, cùm synderesim in specula æterna extenderit, apex intelligentiæ, & principalis affectio pariter feruntur, in diuina se mutuò promouentes, & æqualiter ascendentes, illa speculando, hæc desiderando: præcurrente autem intelligentia, & ingredi non valente, quippè, quæ per speculum videt, in ianuis commoratur; affectio verò speculi ignara, ingrediens, vnitur cum Deo, efficiturque vnus spiritus cum eo: deinde ingrediens intelligentia, à deifica bonitate hilariter excipitur: hoc ergo modo affectus feruorem, intellectus verò splendorem, nectar & ambrosiam

[Marginal notes: Alarum numerus senarius. — Prima ala. — Secunda ala. — Tertia ala. — Quarta ala. — Quinta ala. — Sexta ala. — Extasis & raptus discrimē — Ignatius. — Extasis quid sit. — Extasis duplex. — Nectar & ambrosia.]

De ordine seraphico

brosiam recipiūt, quibus sese immittit diuina bonitas, huic summam veritatem, illi verò summam bonitatem communicans. Amor sanè intrat vbi cognitio foris stat: neque hæc dixerim, quasi fieri posit, vt diligatur incognitum; sed potiùs ipsum amorem, cognitionem quandam appello, illi planè similem, quæ experimento comparatur: nam diuina experimento cognoscuntur, quæ si non degustentur, in fastidium veniunt.

Diuina sine gustu veniunt in fastidium.

CAP. IIII.
Quomodo fiat amor seraphicus.

POstquàm ex diuo Dionysio didicimus, ex amore Seraphico extasim procreari; deinceps lubet animum attollere, ad huius seraphici amoris indaginem, quonam pacto fiat huiusmodi extaticus amor, in spiritu, an extra spiritum, vel sine spiritu. Pro cuius rei notitia habenda, non ignorare oportet, spiritum humanum duplicem vitam habere: alteram, qua formaliter vita est: alterā verò, quæ ex se producit actus vitales, quæ vocatur secunda vita. Etenim spiritus, id est, portio animæ superior, ab inferiori ita aliquando separatur; vt spiritus in spiritu, & spiritus supra spiritum, & sine spiritu nominetur. Ioan: in Apoc. 1. Fui, inquit, in spiritu, spiritum esse in spiritu, nempè semetipsum intra seipsum colligere totum, & quæ foris sunt penitus ignorare. Acto: 2. & 12. Et Petrus ad se reuersus, ait, &c. amore siquidem extatico anima supra se attollitur, & à se egreditur, nec se cogitat, atque ita fit spiritus supra spiritum. Fit interdum spiritus sine spiritu, 3. Reg: cap. 4. Regina Sabba videns sapientiam Salomonis, & gloriam domus eius, non habet vltra spiritum. rectè ergo dicitur spiritus seipsum non habere, quando incipit à seipso omnino deficere, et à seipso, siue à suo esse in supermundanum quendam, & verè plusquàm humanum statum transire, ita, vt ipse, iam non ipse sit. Itaq; homo extatico amore correptus, nunc in spiritu esse dicitur, iam sub spiritu, modò supra spiritum, deniq; sine spiritu: in spiritu quidem, quando Dei magnificentiam, suis in operibus contemplatur: sic sanctus Ioan: in apoc. 1. vidit statum nascentis ecclesiæ in spiritu. supra spiritum, quando ea contemplatur, quæ proprijs viribus nequeunt possideri, veluti quid sit deus, quidue beata vita: Oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. sine spiritu, id est cognitione, quando altissima dei secreta penetrare non valet: sicut Regina Sabba, quæ non poterat penetrare gloriam Salomonis. sub spiritu, quando agitur spiritu dei: Ego, inquit, alligatus spiritu, in act. Apost. tunc planè homo reformationis satagit suæ; cùm secundùm sancti spiritus instructionem, suos mores temperat. Itaq; dum spiritus hominis, id est, in suo actu portio superior consistit, anima, id est, portione inferiore nihil agente, deum extaticè intelligit, & diligit: & hæc extasis vocatur diuisio animæ & spiritus. Exemplo nobis esse potest mōs aliquis, cuius vertex blanda, atque tranquilla, solis luce illustratur, sine omni prorsus nubium, aut ventorum turbine, ima verò tenebrosa nubium obscuritate, ventorumq; turbine occupante. Quidam præterea ignis lucet cum fumo, alius verò in carbone viuo serenus. Felix diuisio, in qua animale in imis iacet, spirituale verò in vertice summo. Alia extasis vocatur, introductio in diuinam caliginem: Vocauit deus post sex dies Moysen de medio caliginis, Exod: 24. Excellentissimus sanè modus contemplandi deum in raptu, est ignotè ascendere, ait Areopagita in lib: de mystica theologia: nam nec ipse Moyses valuit deum videre, & ideò introductus dicitur in caliginem: licet enim oculus contemplantis in deo sese sistat, nihilq; aliud aspiciat; non videbit tamen ipsius lucis claritatem: imò in caliginem potiùs eleuabitur. ad cuius quidem cognitionem, per omnium remotionem pertinget, quæ à Dionysio vocatur docta ignorantia: ignorat enim anima contem-

Regina Sabba

In spiritu, sine spiritu, supra spiritum, sub spiritu.

Diuisio animæ & spiritus.

Introductio in diuinā caliginem.

Docta ignorātia.

plantis, cuiuscunque rei creatæ cognitionem, quæ intellectum, seu affectum, ab ipsorum officiorum executione quoquo modo deturbare posset: rectè ergo docta vocata est ignorantia, quæ creata omnia nescit, vt deum tantùm sciat. Porrò, illa cognitio dei, quæ in raptu fit, ablatione, & eminentia completur: ablatione quidem, omnia creata à deo remouendo; eminentia verò, omnes perfectiones creaturarum eminenter ei tribuendo; sed primus modus, absque secundo, perfectam cognitionē nō reddit. Ad maiorem autem huius rei clarioremque notitiam habendam, Dionysius 2. de mystica theologia, aptissimo vtitur exemplo: Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno vel lapide facientes, auferunt ea, quæ superiecta sunt, ipsaque ablatione, occultam manifestant formam; ita, dum creata à deo remouemus, creatoris maiestas elucet; hæc tamen cognitio caligine terminatur, alia priùs relicta caligine, creatura scilicet. Sanè, natura humana quædam caligo est, sed à deo illustratur, in quantum intellectus, qui est quædam animæ potentia, lux fit à diuina luce deriuata. Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? In raptu igitur deseritur hæc caligo, & diuinæ maiestatis caliginem, mens contemplantis ingreditur: deseritur vtique operatio sensitiua, non negatiua, quæ raptui non facessit negotium. Dum igitur deum contemplari nititur, qui posuit tenebras latibulum suum, duæ occurrunt tenebræ contemplanti; creaturæ scilicet, & creatoris: quæ autem est creatoris, defectus comprehensionis diuinæ maiestatis nuncupatur, à qua quidem comprehensione, non autem ab apprehensione, beatissimæ illæ mentes deficiunt, sicut postea dicetur, cùm de cognitione & illuminatione angelorum erit disputandum. Apprehendunt siquidem deum, nudè, clarè, & immediatè, sine aliqua caligine, vt quodam modo comprehensores dici queant; ab illa tamen magnifica comprehensione, qua aliquid totaliter cognoscitur, quàm maximè distant; sunt nihilominus beati semper in lumine. Sed de his fusiùs atque vberiùs paulò post disserendum: nunc hæc sufficiant, quæ de Seraphico ordine dicta sunt.

Modus cognoscendi per raptum. — *Cognitio cū caligine.* — *Duæ tenebræ.*

CAP. V

De ordine Cherubim.

THeologus noster Areopagita cap: 7. angelicæ hierarchiæ Cherubim proprietates mirificè descripsit: Ipsa, inquit, Cherubim, cognoscibile eorum, & deiuidum, & altissimæ luminū dationis acceptiuū, & contemplatiuū in prima operatrice virtute, diuinæ pulchritudinis, & sapientificæ traditionis repletum, & communicatiuum copiosè ad secunda fusioni donatæ sapientiæ. Sensus est, angeli istius ordinis dicuntur cognoscentes, eò, quòd dono sapientiæ cæteris præstent. Deifici, quia Dei maiestatem, cæteris clariùs contemplantur. Dicuntur altissimæ dationis luminum acceptiui, quia altiùs præ cæteris diuinam illuminationē recipiunt. Diuinæ pulchritudinis contemplatiui; quoniam clarissimè Deum intuentur, in virtute prima operatrice, id est, immediatè in deo, qui est prima & summa potestas, omnium creaturarum operatrix. Pleni traditionis sapientificæ, id est illuminationis diuinæ, quæ eos sapientes reddit. Communicatiui sapientiæ, quam acceperunt: ex ipso enim sapientiæ fonte hauriunt, & refundunt fluenta scientiæ vniuersis ciuibus suis. Sapientiæ donatæ effusione ad secunda, id est, super angelos inferiores effundunt. Dicuntur etiam contemplationis puræ & simplicis, atque immediati fulgoris susceptiui: fulgor enim est illuminatio, qua peruenitur ad meram & puram contemplationem veritatis: vbi virtus diuina non in imagine aut figura, vel aliqua mediante creatura; sed per semetipsam, & in semetipsa conspicitur. Dicuntur etiam diuina alimonia nutriti, & vt domestici diuinæ refectionis repleti. Ista sunt sublimiora agmina angelorum, exceptis duntaxat spiritibus se-

Proprietates Cherubim. — *Cognoscētes* — *Deifici.* — *Altissimæ cō templationis.* — *Diuinæ pulchritudinis cōtemplatiui* — *Domestici.*

tibus Seraphicis, qui ampliori sapientiæ dono repleti, Cherubim, id est scientes, & sapientes sunt appellati: in quibus principaliter relucet radius diuini luminis, quantùm ad præcellentem participationem cognitionis diuinæ. Post donum charitatis, excellit donum diuinæ scientiæ & cognitionis: & ideò post Seraphicos spiritus Cherubim collocantur. Idem author in eodem cap: Cherubim, inquit, per interpretationem significat multitudinem cognitionis, aut effusionem sapientiæ. Congruum autem est, vt talibus supremis substantijs ordinetur prima hierarchia, quæ super cæteras exaltatur, & circa deum immediatè collocatur, & ad quam, tanquam deo proximam, principaliùs deferuntur primæ dei influxiones, & perfectiones. Cherubim ergo, id est, effundentes sapientiam dici possunt: habent enim virtutem excellenter cognitiuam, & diuinorum mysteriorum inspectiuam, & supremæ influxionis luminum diuinorum post seraphim susceptiuam, & contemplatiuam, principaliter diuinæ pulchritudinis, & repletam sapientifica sapientiæ diuinæ distributione, & valentem copiosè communicare inferioribus suis donatam sibi sapientiam. Prima igitur cœlestium animorum hierarchia, castissima purgatione purgatur, multo lumine illuminatur, perfecta operatione perficitur, munda existens ab angelicæ puritatis minoratione: purgatio enim, illuminatio, & perfectio est diuinæ scientiæ assumptio, perfectiuarum doctrinarum cognitione, secundùm gradus ordinum indita, mundans ab ignorantia, id est, ab altioris cognitionis minoritate, & illuminans ipsa diuina cognitione, per quam & purgat mentem, per altiorem cognitionem, ad conspiciendum ea, quæ priùs non inspexerat, & ipso lumine perficiens mẽtem plena & habitudinaria scientia luculentarum doctrinarum. Hæc est prima angelorum laudanda hierarchia, stans per inflexibilem erectionem in circuitu dei, solam dei æternam cognitionem semper ambiens. cuius laudes Ezechiel. 13. quasi per signum sensibile sonitus aquarum, expreßit dicens: Benedicta gloria domini de loco suo; vt loci nomine prima hierarchia intelligatur. Isaias quoq; cap: 6. eiusdem hierarchiæ, laudibus venerandam, dei laudem commemorat: Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabbaoth: plena est omnis terra gloria eius. illæ ergo beatæ substantiæ laudant deum vnum, in trinitate personarum, dicendo ter sanctus, & semel dominus, quæ à summis intelligentijs cœlestibus, vsque ad omnia extrema mundi sensibilia extendit dei prouidentia. hæc Dionys. In oraculo quod erexit Moyses Exod: 25. Et in templo Salomonis 3. Reg. 6 fit mentio de ipsis cherubim: Fecit, inquit, in oraculo duo cherubim de lignis oliuarũ, decem cubitorum altitudinis. In tabernaculo Moysi duo cherubim obumbrantia propitiatorium, quæ sese contingebant cum alis suis, & propitiatorium operiebant, & mutuis vultibus se prospiciebant. Hæc erant duo testamenta, vel verba vtriusq; testamenti, quorum alterum est verbum legis, alterum verbũ gratiæ, quæ inter sese aduersa videntur, dum lex peccatum auget, gratia tollit; tamen in Christo conueniunt, quia quod erat impoßibile legi, deus mittens filium suum, damnauit peccatum de peccato, vt iustitia legis impleretur in nobis. Cherubim ergo dicti sunt quasi alatæ aues: hebraicè enim cherubim, dicuntur aues vel venti: sic enim loquitur Psal: 17. Et ascendit super cherubim, & volauit super pennas ventorum. August: Exaltatus est Christus super plenitudinem scientiæ, vt nemo ad eum perueniret, nisi per charitatem: Et volauit super pennas ventorum, super virtutes angelorum, qui quasi quibusdam pennis à caducis rebus se attollunt. Psal: 79. Qui sedes super cherubim. Augustinus: Licet, inquit, intelligamus cherubim, sublimes esse angelorum potestates; tamen si vis, eris cherubim. si enim cherubim sedes est dei, & anima iusti sedes est sapientiæ: igitur anima iusti est cherubim, & plenitudo scientiæ, quia plenitudo legis est charitas. Sit in te charitas, & necesse est, vt plenitudo scientiæ consequatur. Quid enim nescit, qui charitatem scit? Et quid fructuosè scit, qui charitatem nescit? sicut ille teterrimus spiritus, qui à Propheta Ezech: cap: 28.

Cherubim, id est, effundẽtes sapientiam

Purgatio, illuminatio, perfectio.

Sanctus, S. S.

Duo Cherubim in oraculo.

Alatæ aues.

Pennæ ventorum.

Qui sedes super Cherubim

Cherub extentus.

cap: 28. vocatur Cherub extentus; quia tamen charitatem nesciuit, proiectus est cum suis, de loco illo felicissimo, & beatissimo sanctorum.

CAP. VI.

De ordine Thronorum.

Proprietates Thronorum.

Agnus ille Areopagita in eodem capite de Thronis, siue spiritibus, qui sunt vltimi in prima hierarchia, ita loquitur: Ipsa autem, inquit, altissimarum & compactarum sedium, omni diligenter exaltari ignominia subiectionis, & ad summum supermundanæ sursum ferens, & omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa verè excelsum totis virtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum, & diuini super aduentus, in omni impassibilitate, & immaterialitate acceptiuum, & deiferum, & familiariter in diuinas susceptiones apertum. hæc ille. Sensus est, Throni sunt sedes altissimæ, propter diuinam authoritatem iudicandi, & iustitiæ regulam, quam in iudicio imitantur. Sedes compactæ, quia aptè & conuenienter iunctæ, quòad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum: etenim rationi conueniens est, vt ex culpa, pœnam, & ex iusticia, gloriã, & ex qualitate operis, qualitatem retributionis quilibet sortiatur. siquidem pœna conuenienter & aptè cohæret culpæ, & gloria iustitiæ: alioqui, si culpa, & gloria, pœna & iustitia non conuenirent; coaptatam sedem inuicem non haberent. itaq; compactio sedium, æquitas iudiciorum est. Ab omni ignominia subiectionis liberæ: qui quantò sibi præsidenti deo sunt subiecti, tantò cæteris exaltantur, atq; sublimiores effecti. Dicuntur sedes deiferæ, eò quòd deum sibi præsidentem ferant, & deificam potestatem per diuina iudicia alijs inferioribus ordinibus indicent, & ostendant, quàm vera sint, quàm iusta, quàm sancta in omnibus vijs suis: illorum enim officium est, dei contemplari & imitari iudicia, eaq; sibi subditis nota facere & ostendere: in primis est charitas, in secundis sapientia, in vltimis iusticia; ideoq; post seraphim & cherubim throni collocantur. Isti immaterialiter, sine studio & fatigatione, diuina iudicia percipiunt, & alijs solicitè communicare student. Sedes etiam ab omni extremitate remotæ, quia ei, qui sine extremis est, principio & fine immediatissimè coniunctæ sunt. Deo obedientes se subijciunt, & eam, quam ab eo acceperunt virtutem, in alios libenter transfundunt. Dicti ergo sunt throni, quòd deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat. Psal. 92. Sedes super thronum, qui iudicas æquitatem. Daniel propheta cap: 7. Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt. Tronus eius flamma ignis: nam deus, vt dicit Psal: 103. ministros suos facit flammam ignis. Sanè, anima iusti sedes est sapientiæ. In Euangelio Ioan: 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Itaq; throni sedes regnantium, atq; iudicantium esse dicuntur; ad regnantem autem sublimitas, ad iudicantem verò veritas pertinet. Propterea throni sedes dei altissimi nuncupantur, quoniam regnans in eis superiorem non habet: & compactæ sunt huiusmodi sedes, quia in eis iudicans à veritate non discedit. Tenendum est ergo, thronos ab inferioribus choris alto euolasse recessu, qui ex eo quòd sedent, throni dicuntur; & ex eo sedent, quòd deus sedet in eis: illa ergo sedes, summa est tranquillitas, serenitas placidissima, pax quæ exuperat omnem intellectum. Talis est, qui sedet in thronis dominus sabbaoth, iudicans omnia cum trãquillitate, placidissimus, serenissimus, pacatissimus; & tales sibi fecit atq; constituit thronos, similimos sibi. Isaias vidit dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: si enim sedes dei est anima iusti, multò dignior sedes sunt angeli sancti. propterea hoc solium gloriæ excelsum est per naturam, multò autem magis eleuatum per gratiam: excelsos enim fecit eos natura conditionis, eleuatos gratia confirmationis. nominatio igitur al-

Sedes altissimæ. Sedes compactæ. Sedes deiferæ. Sedes diuini aduentus. Sedes ab omni extremitate remotæ. Thronus eius in flãma ignis. Sedes regnantium. Sedes trãquillitas. Solium excelsum.

De Thronis & Dominationibus.

tissimorum & eleuatorum thronorum, inquit Dionysius Areopagita, ipsos docet per eleuationem præcipuam longè remoueri ab omni indigna subiectione, & inuisibiliter sursum ferri super hierarchiam secundam.

CAP. VII.

De ordine Dominationum.

Magnus Areopagita de media hierarchia ita loquitur cap: 8. eiusdem lib: Transeundum autem, inquit, nunc nobis est in mediam cœlestium intellectuum dispositionem, dominationes illas supermundanis oculis, quantum possibile, explorantibus, & verè potentia speculatiua diuinarum potestatum & virtutum: etenim, vnaquæque super nos essentiarum cognominatio, Dei imitatorias earum signat deiformes proprietates: igitur sanctarum dominationum manifestatiuam denominationem, æstimo declarare absolutam quandam, & omni pedestri minoratione liberam anagogen, nullaque tyrannicarum dissimilitudinum, vllo modo eam vniuersaliter inclinatam, liberaliter seueram dominationem, omni minutiuæ seruituti superpositam, superiorem subiectione omni, & remotam ab vniuersa dissimilitudine, & dominationis incessanter appetentem, & ad illius naturaliter subsistentis virtutis similitudinem, quantùm possibile est, & seipsam, & quæ post eam sunt, optimè & speciosè conformantem, ad nullum vanè videntium, sed ad propriè ON vniuersale conuersam, & dominicæ semper deiformitatis in participatione, secundùm quod possibile est, ipsi factam. hæc ille. Sensus: dominationes illas oculis nostris intellectualibus contemplari cupimus: sunt enim substantiæ supra nos existentes, nobisque præsidentes, habentes proprietates deiformes, per quas deo assimilantur. Eædem sunt imitatoriæ, nempè gubernationis & dominationis diuinæ. Significant ergo dominationes vim eleuatiuam ad summum omnium dominatorem, immunem ab omni vili subiectione, nullamque habẽtes abusiuam præsidentiam, qua vtuntur tyranni: sunt enim liberæ ab omni seruitute, quæ earum libertati derogare posset: inferiorum angelorum subiectione non indigent, sicut domini huius seculi: ab omni inordinata dominandi libidine, & abusiua præeminẽtia, quàm longissimè absunt. Denominatio illorum spirituum ostendit esse deo optimè, & decenter persimiles, dum sibi ipsis rectè dominantur, & inferiores, ad huiusmodi rectam præsidentiam, ac dominationem regalem instruant, ac adhortentur: cupiunt namque, vt omnes inferiores spiritus, congruam assimilationem diuinæ dominationis gerant. etenim dominationes, vt illorum nomen indicat, non sunt conuersæ, neque adhæserunt spiritibus malis superbiam appetentibus; sed ad ON vniuersalem, ad deum vtique qui verè & propriè est: On enim interpretatur, qui est, vel existens. Ad ὤν, id est, ad principaliter ens, conuersæ sunt; ideoque à principio earum conuersionis ad deum hierarchicæ deiformitatis participes factæ sunt: nam sicut deus omnibus dominatur; ita & ipsæ inferioribus ordinibus: dominari enim est, subiectos quosque possidere: propterea illa agmina angelorum, quæ mira potentia præeminent, pro eo, quòd eis cætera ad obediendum subiecta sunt, dominationes vocantur: putare igitur debemus, dominationes adeò cunctis supereminere ordinibus eas sequentibus; vt respectu ipsorum, cæteri videantur omnes administratorij spiritus, & ad ipsos, tanquam ad dominos referri regimina principatuũ, tutamina potestatum, operationes virtutũ, reuelationes archangelorũ: nomen igitur dominationum, vniuersale quoddam importat iussionis principium. Dominationum officium est, in bello spirituali instruere, qualiter oporteat homines præliationis officium exercere; docent etiam prælatos, qualiter sine tyrannide, & subditorum oppressione, in regimine se habere debeant: secundùm enim dissimilitudinem tyrannidis

Dominationum cognominatio.

ON, est Deus qui verè, & propriè existit

Proprietates.

Similes Deo.

Dominari quid sit.

Dominationum officiũ.

Virtutum & potestatum.

rannidis, dominium exercent, seueritatem habentes in potestate, & cum potestate liberalitatem in benignitate; ita, vt dum potestatem exercent, liberalitatem circa inferiores non auferant. per liberalitatem siquidem, eorum potestas nullo modo minoratur, imò deo magis conformatur, qui suam potestatem à sua benignitate, & liberalitate non remouet. Sunt isti angeli ab omni seruili timore liberi, continuè ad summum bonum tēdentes, à quo mentis aciem nunquam auertunt, subiectisq; sibi ordinibus, hæc omnia ostendentes. In Seraphim ergo charitas dei, in Cherubim sapientia dei, in Thronis æquitas iudiciorum dei, in Dominationibus, rectissima dominatio dei resplendet.

Dominationum potestas liberalitas, & benignitas.

CAP. VIII.

De ordine Virtutum.

Dionysius.

INsignis ille theologus, supernarum mentium contemplator, cap: 8. eiusdem libri, de medijs spiritibus, qui sunt in secunda hierarchia, ita locutus est: Ipsam, inquit, sanctarum virtutum fortem quandam, & incommutabilem virilitatem, in omnes secundùm earum deiformitatem operationes, ad nullam susceptionem inditarum ei diuinarum illuminationum, imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem dei reductam, non relinquentem suimet imbecillitate deiformem motum, sed firmiter ferentem in superessentialem & potentificam virtutem, & ipsius imaginem virtuti similem, iuxta quod factam, & ad ipsam quidem, vt ad principalem virtutem potenter conuersam, ad secunda verò virtutem dans, & deiformiter prouenientem. hæc ille. Sensus est, agmina angelorum, quæ vocantur virtutes, efficaciam habent robustam, incorruptibilem, perpetuò fixam, ad expeditè atq; promptè exequendum omnem actum ad eos pertinentem, iuxta perfectionem excellentiamq; earum, in dignitate specifica, per quam deo similes redduntur: hæc autem eorum efficacia, non exilis, aut debilis, ad illuminationes, & influentias sibi datas, recipiendas, vtpotè, ad Deum fontem omnis gratiæ conuersa, per vigorosam dilectionem, & perfectam assimilationem: non enim propria infirmitate præpeditur, quò minùs indefessè exequatur vniformem dei motum; sed fortiter ascendit, seseq; erigit in diuinam & in increatam dei potentiā, & in imaginem ipsius increatæ potentiæ. Spiritus ergo isti felices, non solùm summo amoris ardore feruntur in deum; verùm etiam in spiritus inferiores, quibus illuminationes sibi præstitas, communicare officiosè gestiunt. Virtutum ergo nomen designat spiritus cœlestes vigorosè conuersos ad increatam dei virtutem principalem, & finalem, ad quam vltimatè omnia tendunt, & feruntur: secundis autem, siue inferioribus ordinibus, efficaciam largiuntur, & solamen, vt strenuè exequantur, quod in mandatis ab eisdem virtutibus acceperant. Porrò, angeli istius ordinis, peculiarem habent virilitatem, & fortitudinem ad agendum, ad recipiendum, ad communicandum, ideoq; inde sortiti sunt nomen, gradum, & speciem quandam: sunt enim angelorum agmina, quæ ministeria habent ad virtutes, & miracula facienda, in quibus potissimè diuina virtus resplendet, propterea virtutes nominantur. In hoc autem deo persimiles sunt, quòd ad omnia agenda incommutabilem virtutis vigorem acceperunt: nam quemadmodum diuina virtus adeò fortis est ad agendum, vt non frangatur alicuius operis difficultate, & adeò incommutabilis ad perseuerandum, vt non langueat, seu infirmetur alicuius spacij, seu temporis diuturnitate; sic angeli istius ordinis, ad omnia agenda sunt robusti, & incommutabiles: habent namq; deiformem motum, firmiter se ferentem, vtpotè qui propria virtute in deiformem virtutem mouentur, eamq;, quam acceperunt deiformitatem, ad inferiores angelos transfundunt. Istorum angelorum officium est, docere, qualiter imaginem dei in se vnusquisq; reparet, & reformet; & sic reformatam viriliter custo-

Virtutum nomina.

Proprietates virtutum.

Virtutes viriliter agunt.

Virtutum ministeria.

Virtutum officium.

ter custodiat, & conseruet. Angeli istius ordinis diuinam virtutem continuè aspiciunt: & in ipsa contemplatione contremiscunt, qui planè timor non affert pœnam, sed admirationem. Itaq; in seraphim relucet diuinus amor, in cherubim sapientia, in Thronis iustitia, in dominationibus dominium Dei, in virtutibus, virtus diuina.

De ordine virtutū & potestatū

CAP. IX.

De ordine potestatum.

Idem egregius autor in eodem capitulo de potestatibus talia dixit: Ipsam, inquit, sanctarum potestatum æquipotentem dominationum & virtutum benè ornatam & inconfusam circa diuinas susceptiones ordinationem, & ordinatum supermundanæ & intellectualis potestatis, non tyrannicè in ea quæ inferiora sunt, potestatiuis virtutibus præcipitatæ; sed potenter in diuina post bene ordinatas reductæ, & postea deiformiter reducentis, & ad potentificam causalem potentiam, quantùm fas est, assimilatæ, & eam vt possibile angelis reuelantis in benè ordinatis per ipsam ordinibus potestatiua virtute. hæc ille. Sensus est, angeli qui appellantur potestates, habent æqualem cum dominationibus, & virtutibus potestatem: eadem enim diuina munera in suo ordine & gradu recipiunt, & sine confusione custodiunt: siquidem nihil tyrannicè præcipitant contra inferiores, nihilq; violenta fortitudine attemptant; sed potiùs deiformiter agunt, ad diuinam vtiq; similitudinem inferiores angelos reuocantes, & ad potentificam causalem potentiam, nempe ad Deum qui omnia potest, & est omnis potestatis radix, & causa efficacissima, quantùm fas est, conformare inferiores angelorum ordines potestati diuinæ, eamq; æternam Dei potestatem, aliis angelis reuelare student, choris scilicet inferioribus, qui bene per ipsas potestates, optimum ordinem, atq; ornatum acceperunt, potestatiua virtute, vi sine dubio illa potenti hierarchica, per quam potestates agunt, & influunt in angelos inferiores. Potestates autem dictæ sunt, quòd eis virtutes aduersæ subditæ sint: maligni enim spiritus eorum potestate coërcentur, ne tantùm noceant, quantùm cupiunt, & optant. Horum officium est, eos qui in bello spirituali desudant, confortare: & ne ab aduersariis violenter superentur, defendere: & vt boni victoriam obtineant, adiuuare: Istæ autem potestates in suo ordine potentias perceperunt, vt eorum dispositioni aduersæ potestates subijciantur: & ne noceant hominibus, quantùm cupiunt, potentia istorum refrenantur.

Dionysius.

Potestatū potentia.

Potestates nō agunt tyrannicè in inferiores.

Potestates vnde dicantur.

Potestatū officium.

CAP. X.

De ordine principatuum.

Sanctus Dionysius doctor planè cœlestis cap: 9. angelicæ hierarchiæ, de principatibus sic orsus est loqui: Reliquus, inquit, est nobis in contemplationem ornatus angelicas concludens hierarchias, à deiformibus principibus, archangelis, & angelis dispositus: & primas quidem dicere necessarium est, sanctarum earum cognominationum manifestationes. Manifestat quidem ipsa cœlestium principium, illud deiformiter principale eductiuum, cum ordine sacro & principalibus decentissimis virtutibus, & ad superprincipium ea vniuersaliter conuerti, & alias hierarchicè ducere ad illud ipsum, quantùm possibile est formari principificum principium, manifestareq; superessentialem eius ordinationem, ornatumque principalium virtutum. hæc ille. Sensus est, ad principatus spectat vniuersalis ducatus, & regimen directiuum ad Dei similitudinem: istis namq; angelis incumbit ex officio, vt

Dionys.

Principatuū nomen.

Principatuū proprietates.

principatuũ, & Archangelorum.

cio, vt alios inferiores reducant ad Deum, & doceant ipsum in honore, & reuerentia habendum, in seipso, in proximo, potißimùm in prælato. Hac certè de causa principatus dicti sunt, quòd ad eos maximè pertineat ad Deum alios reducere, veluti ad primum, & summum principem, quem ipsi, quantùm eis licet, imitantur, et in officio præsidendi similes esse student. itaq; principatus angelorum agminibus præsunt, qui ob eam causam, quòd subditos angelos ad explendum diuinum mysterium ordinant, & disponunt, principatus sunt appellati. Isti sunt, qui docent alios angelos, atq; homines, superioribus, atq; maioribus suis omnem exhibendam fore obedientiam, atq; reuerentiæ subiectionem, cum principalibus, & decentißimis virtutibus, nempe cum vera & præcipua prudentia, per quam agnoscunt modum, & formam regendi, atq; præsidendi, non solùm Archangelis, & angelis; verùm etiam hominibus, regnis, & prouincijs, cum sancta ordinatione, à Deo disposita, absq; omni fastu superbiæ, & abusione, ac curua reflexione ad semetipsos: sed summæ illis curæ sunt profectus subditorum ordinum. Quæ planè conditiones ad optimos principes spectare censentur, & ad superprincipale principium vniuersaliter eas conuerti, in omni actu hierarchali, non habitualiter, sed actualiter, non per aliquam extrinsecam operationem, ab interiori contemplatione impediri poßunt. Inferiorũ mentes hierarchicè, id est, ordinatè, quantùm illis fas est, ad fontale principium, formari, & actuari cupiunt; ideoq; satagunt illam ordinationem superessentialem, per effectus operum diuinorum, & operationes hierarchicas, inferioribus ostendere: resplendet enim in suis ordinibus, rebusq; optimè dispositis, summi principis Dei hierarchica, & ordinatißima regendi dispositio, quam ipsi beati spiritus in seipsa aspiciunt, quantùm ad principalem & essentialem ipsorum spectat felicitatem, ornatumq; principalium virtutum: nempe infinitum illum decorem æternæ sapientiæ, idealisque & exemplaris prudentiæ, cæterasque regales, & imperiales virtutes, quæ in summo omnium principe clarißimè conspiciuntur.

Principatuũ prudentia.

Principatuũ officium.

Principandi dispositio.

CAP. XI.

De ordine Archangelorum.

Dionysius.

ADmirabilis ille Areopagita in eodem capite eiusdem libri, de Archangelis mira quædam descripsit: Ipsa, inquit, Archangelorum sanctorum, æquipotens quidem est cœlestibus principatibus: communicatiuè enim hierarchicæ medietati eorum ordo recipitur: etenim sanctißimis principatibus communicat, & sanctis angelis. ipsis quidem, quia ad supersubstantiale principium conuertitur, & ad ipsum, vt poßibile est, reformatur, & angelos vnificat secundùm bene ornatos eius, & ordinatos, & inuisibiles ducatus: istis verò, quia & eis prophetico est ordini diuinas illuminationes hierarchicè per primas virtutes suscipiens, & angelis eas deiformiter annuncians, & per angelos nobis manifestans, secundùm sacram vniuscuiusq; diuinitus illuminatorum analogiam. hæc ille. Sensus est, Archangeli pares sunt principatibus in potentia, in qua tres chori inferiores conueniunt: quorum conuenientia eandem constituunt hierarchiam; quatenus per illam ad certas, & particulares executiones deputantur, quas à dominationibus, virtutibus, & potestatibus in mandatis acceperunt. ista ergo æquipotentia non simpliciter est intelligenda; sed in quodam communi munere sibi præscripto: est enim principatuum, archangelorum, atq; angelorum vnus principatus hierarchicus in genere, distinctus verò in suas species: non enim vocari potest hierarchia, nisi habuerit primas, medias, & vltimas virtutes, nempe purgatiuas, illuminatiuas, & perfectiuas: chorus autem archangelorum in medio vltimæ hierarchiæ ponitur, communicans principatibus & angelis. cum principatibus qui-

Archangelorum virtus.

Hierarchia cõstat ex tribus.

Archangelorũ conatus.

bus quidem, quia in omni opere suo hierarchico, ad Deum actualiter & finaliter se conuertit, sicut & principatus. Sanè, per actus sacros in dies Deo similior fieri intendit, nempe purgatior, illuminatior, atque perfectior. non quidem per charitatis profectum, sed per diuinorum effectuum notionem ampliorem. Angelos verò ad illud vnum simplicissimum principium recolligit, & vnificat, per bene ornatos, & ordinatos, & inuisibiles ducatus, nempe per directiones, & exemplares actus suos sapienter editos; scilicet per virtutum decorem, splendorem sapientiæ, & feruorem diuini amoris. Archangelorū præterea chorus, illuminationes diuinas hierarchicas, quas accipit ab angelis superioribus, angelis inferioribus tradendas, hypoprophetico, nempe processu subprophetali, insinuat, futurorum cognitiones deiformiter annuncians, eo quidem modo, sicut superiores ei nunciauerunt. Istæ autem illuminationes, manifestationes, communicationes, prænunciationes, pro captu vniuscuiusque, & naturæ dignitate fiunt, & exhibentur. Sunt ergo archangeli summi nuncij, vel nunciorum principes, & duces, sub quorum ordine vnicuique angelorum officia deputata sunt: nam angelis archangeli præsunt, vt patet in Zacharia propheta cap: 1. vbi angelus maior dixit minori: Vade, inquit, & doce puerum istum. Archangelorum officium est, de his quæ ad promotionem fidei pertinent, vtpotè de auditu filij Dei, de gestis eiusdem, & donis, fideles admonere: prophetias prophetis reuelare: dæmones ab hominibus extrudere, ne ampliùs lædant, & perniciosiùs agant in Christum credentes, sicut potestatum est, eosdem coercere, ne dominium sibi vsurpent, & accipiant. Archangeli proprijs nominibus nominantur; vt Gabriel, deiformis, Raphael, medicina Dei, Michael, quis vt Deus, interpretantur, sicut ex diuinis scripturis, satis copiosè colligere, licet.

Archangelorū prophetia.

Archangeli unde vocentur.

Archangelorum officium.

Archangelorum nomina.

CAP. XII.

De ordine Angelorum.

Diuus Dionysius in eodem loco, de sanctis angelis, qui sunt vltimi in vltima hierarchia, talia nobis reliquit doctrinæ monimenta: Ipsi angeli, inquit, cōpletiuè consummant omnes cœlestium animorum dispositiones, secundùm quod consummandum est: quippe, in cœlestibus essentijs habentem angelicam proprietatem, & magis apud nos angeli; quàm priores, aptiùs nominati, quantùm circa quid manifestius est ipsis hierarchia, & magis circumornatus. hæc ille. Sensus, angeli terminant cunctos supernorum spirituum ordines, intra quos etiam ipsi continentur; ideoque quasi finis intrinsecus & inclusus, complens & consummans esse dicuntur, secundùm quod consummandum est, nempe, prout licet dicere ordines illos consummari: mentes enim illæ supernæ, quæ habent proprietatem angelicam, puta officium annunciandi hominibus minora, magis apud nos angeli sunt præcones & nuntij dei, quàm ordines superiores; quoniam immediatiùs apparent, nuntiant, & loquuntur; frequentiùs quoque & communiùs, quàm angeli superiores. Quam ob causam aptiùs, atque cōuenientiùs dicti sunt angeli; quàm alij ordines superiores, respectu nostri, respectu verò diuinæ illuminationis, illi, qui immediatiùs huiusmodi illuminationes recipiunt, tantò sanè aptiùs dicti sunt angeli; quantò eorum sacer ordo circa ea versatur, quæ nobis sunt familiaria, puta circa hæc humana, & inferiora. Adde, quòd eorum species sint intellectui nostro proportionatæ: sunt enim determinatæ & particulares. Et magis, inquit, circumornatus. Sensus est, angelis competunt circumornatus rerum, quibus induti, splēdidi, & pulchri interdum videntur; idcirco illorum ordo nobis valde congruit, & familiariter arcana cœlestia pandit. Itaque angelus nomen est officij, non naturæ: nam angelus semper est spiritus: sed quando mittitur; tunc angelus nuncupatur. Angelis pictorum licentia,

Angeli sunt vltimi in ordinibus.

Angeli nostri præcones.

Angeli vnde vocentur.

Angelus est nomen officij non naturæ.

angelorũ.

Angelorum pennæ.

Angelorum officium.

licentia pennas aſcribunt, vt eorum diſcurſum celerem ſignificent, ſicut & venti pennas habere dicuntur. Angeli ſuperiores primi nuntij vocantur, alij autem poſteriores & vltimi; ita quòd non participant cum ipſis illuminationes illius ordinis, ſed ex ipſis. angeli homines ad diuinam cognitionem adducunt, & ſubleuant, & vt iuſtè viuant, inſtruunt, & informant. vnde etſi angeli non habeant inferiores ordines, quibus præſint; habent tamen ſub ſe inferiores hominum ordines, quibus præſunt, quosq; ordinant, & diſponunt: ſurſum extenduntur per dilectionẽ Dei: in ſemetipſis formantur, per cuſtodiã ſui: ſub ſe progrediuntur, per eorum tutelam, quorum miniſterio deputantur: angeli ſine velamine, Deum vident, Math: 18. Angeli eorum ſemper vident faciem patris. à diuina laude non retardantur. Iſaiæ 6. Seraphim clamant continuè Sanctus, ſanctus, ſanctus. Et 62. Super muros tuos Hieruſalẽ conſtitui cuſtodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Apocal: 5. Illa quatuor animalia non habebant requiem: nullius corpulentiæ mole, in ſua ſubſtantia, vel virtute grauantur. Lucæ vlt: Spiritus carnem, & oſſa non habet. Item, ſupra tempus exiſtentes, in tempore operantur: quando placet, apparent, & quando non, ab humanis aſpectibus occultantur: corpus pro eorum beneplacito, operationi eorum congruum, vt appareant, aſſumunt; peracto autem ſuo officio, idem corpus aſſumptum deponunt. Iudicum 13. Angelus apparens parentibus Samſonis euanuit: in corpore aſſumpto pro aliqua neceſſitate non vegetant, neq; viuificant, ſed ſolùm mouent. vnde aliquando videntur comedere & bibere, vt homines; non tamen comedunt, vel bibunt, ſed conſumunt potiùs. Thobiæ 12. angelus videbatur comedere. radius conſumit aquam poteſtate, terra verò abſorbet aquam neceſſitate: fuit ergo in angelo Thobiæ comeſtio poteſtatiua ad maſticandum, & cibum conſumendum, non autem neceſſaria ad incorporandum. Item, angeli boni inſtruunt in rebus dubijs, & ambiguis. Thobiæ 8. angelus inſtruxit Thobiam iuniorem de omnibus agendis. Danielem quoq; cupientem intelligere prophetiam Ieremiæ de reditu captiuitatis Babylonicæ: Cùm orarem, inquit, ecce vir Gabriel, quem videram in uiſione, citò volans tetigit me, & docuit me: cap. 9: Dan. Et cap. 10. Ecce vir vnus veſtitus lineis &c. Item, angeli ſunt cuſtodes, & comites noſtri itineris. Thobiæ 5. Ego ducam & reducam filium tuum ad te. In Exodo, cap. 32. Angelus meus præcedet te. angeli conſolantur mærentes, & flentes: Geneſ: 16. Angelus conſolatus eſt flentem Agar. Lucæ 23. Ecce angelus confortans eũ. Iudicum 3. Angelus domini aſcendit ad locum flentium. Dan. 13. Angelus domini confortauit, & liberauit Zuzannam. Angelus domini liberauit illos pueros de camino ignis: vertit enim flammam in rorem, Daniel 3. Angelus confortatus eſt Danielem in medio leonum commorantem: Miſit, inquit, dominus angelum ſuum, & obſtruxit ora leonum: Daniel 6. Eundem quoque Danielem conſolatus eſt per Abacuc, qui detulit ei prandium: Angelus domini, inquit, apprehendit Abacuc in uertice capilli ſui &c. cap. 14. Item, defendunt nos ab hoſtibus, Gen: 32. Occurrerunt angeli Iacob, in defenſionem, quos caſtra Dei vocauit. 4. Regum 19. Angelus domini percuſſit in caſtris Aſſyriorũ centum octoginta quinq; millia militum. Heliſæus 4. Regum 6. vidit montes plenos equitibus igneis, id eſt, angelis, qui venerant in auxilium Heliſæi prophetæ. Iſaiæ 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulſam, & dilaceratam, ad populum terribilem. Macchabæorum 2. cap. vlt. ad orationem Machabæi, deletus eſt exercitus Nicanoris, ipſo Nicanore interfecto. Tertio autem capite eiusdem libri egregium illud opus ponitur, de Heliodoro ærarium pecunijs ſpoliare cupiente, quomodo flagellis cæſus, & ſemiuiuus relictus, Dei iuſtitiam didicerit: Apparuit, inquit, illi quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatus: alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, qui circumſteterunt eum, & ex vtraq; parte flagellabant ſine intermiſſione, multis plagis verberantes. Subitò Heliodorus concidit in terram, eumq; multa caligine circumfuſum rapuerunt, & ſella geſtatoria poſitum, eiecerunt. itaq; in ſeraphim relucet Dei amor, in cherubim,

Angelorum proprietates, & effectus.

Angelorum corpora aſſũpta.

Angelus Thobiam & Danielem docuit.

Angelus conſolatur flentes

Angeli pugnant contra noſtros hoſtes

Epilogus.

ſapientia,

Angelorũ creatio.

ſapientia: in thronis, æquitas iudiciorum Dei: in dominationibus, rectiſſimus dominandi modus: in virtutibus, virtus & potentia diuina in miraculis edendis: in poteſtatibus, poteſtas diuina aduerſus dæmones: in principatibus, præſidentia prælatorum, prouinciarum, & regnorum cuſtodia: in archangelis interpretatio prophetiæ: in angelis cuſtodia, viſitatio, correctio, conſolatio, tutela, hominumq́ præſidium.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angeli effectiuè ſunt à Deo.

Vanquam in primo Pymandri, de intelligentiarum creatione locuti ſimus: quia tamen noſter Mercurius hortatur, vt de hac materia loquamur; aliquid certè addere, non erit inutile. Deinceps, inquit, fabricauit ſeptem gubernatores, *id eſt, angelos vt paulò ante diximus. Cæterùm, de hoc negotio diſputandi, magna extitit apud philoſophantes contentio. etenim, ſi vera eſt illa famoſa ſententia, ab vno agente, in quantum vnum, immediatè non prouenire niſi vnum, conſtat ſatis, ab vna ſuprema, & prima intelligentia, non niſi vnam produci: nam ſi, omnes immediatè à prima producerentur, cùm illa ſit vna ſimpliciter, inquit Auicenna; in eis planè, nulla diſtinctionis ratio inueniretur: ſed reuera fallitur: ex ſuis enim intrinſecis rationibus diſtinguuntur. Nam quemadmodum vnus numerus, ſecundùm propriam formam, non eſt pars, aut cauſa alterius; ſed ab vnitate omnis numerus proficiſcitur, quam ſanè imitatur ſecundùm acceſſum ſcilicet, atq; receſſum; ita reuera res ſeſe habet in entibus. Sanè, entia non æqualiter diuinum eſſe participant. vnde philoſophus primo cœli com: 100. A primo, inquit, & eſſe, & viuere omnibus communicatur, iis quidem clariùs, iis verò obſcuriùs. Itaq; à primo ente, intelligentiæ dependent omnes, tum ſecundùm cauſæ efficientis rationem, tum etiam ſecundùm rationem cauſæ exemplaris, atq; finalis; proceſſione tamen non æquali: vna namq; altera proximior eſt naturæ nobilitate, primæ intelligentiæ, vnde illius eſt naturæ capacior, magiſque participat, quemadmodum in numeris fieri videmus, in quibus, vnus ad vnitatem tendit magis, quàm alter. Intelligentiæ ergo, ex vna cauſa effectiua exemplari atq; finali productæ, intrinſecis, atq; formalibus rationibus diſtinguuntur. Suffragatur huic ſententiæ Auerroës lib: deſtruct: diſput: 3. in ſolut. dubij 18 Dictæ, inquit, intelligentiæ inter ſe differunt in nobilitate, ſecundùm ſtatum, quem habent de primo principio, in propinquitate, & longitudine. Ex quo patet, quòd ſicut numerus prior, in propria forma non eſt cauſa poſterioris; ſic etiam, neque intelligentia prima producta eſt cauſa ſequentis, vt dicebat Auicenna. Proinde 12. met: com: 44. & aliud eſt quod intelligit de primo motore, motor Saturni, aliud verò motor Iouis &c. Et in ſolutione dubij 25. eiuſdẽ diſputationis: Si ab vno ait non prouenit niſi vnum; etiam verum eſt dicere ab vno pluralitatem procedere, ſicuti patet 12. met: com: 44. cauſa enim multitudinis inuentæ in intelligentijs, ex proprijs atque intrinſecis illarum rationibus proficiſcitur. quoniam ergo Saturni intelligentia eſt talis, & Iouis eſt talis, ideo hæc non eſt illa; licet omnium vna, atque eadem ſit cauſa effectiua. Quamuis igitur, Deus, ſecundùm ſe conſideratus ſit maximè ſimplex & vnus; virtute tamen eſt plures, quia poteſt plura producere: plures enim habet ideas, quibus vniuerſa condidit: Alia, inquit, Aug: 83. quæſt: 46. ratione conditus eſt homo, & alia equus. Itaq; ratio illa, cui innitebatur Auicenna, friuola eſt, & nullius planè momenti. Colligitur autem ex 2. de gen: & corr: tex: com: 56. & inuenitur in commento 44. 12. met: & diſput: 3. deſtruct: in ſolu: dubij: 25 Porrò, Auicenna 9. met: cap. 4 hanc ſuam ſtatuit de intelligentiarum productione, ſententiam: Quia, inquit, prima intelligentia, cùm ſit maximè vna, immediatè*

Ab vno vnũ prouenire.

Auicennæ opinio.

Quomodo intelligentię diſtinguuntur ab Ariſtot:

Auerroes.

Auicenna corrigitur.

Ratio Auicennę friuola.

Ab vno, non niſi vnum.

Angelorũ creatio.

vnum tantùm producit: & erat eſſentia ſecundæ intelligentiæ, quæ eſt primum cauſatum primæ, & eſt deficiens ſimplicitate primæ: vnde in natura eius reperitur multitudo: nam ſi ab vno ſimplici immediatè producerentur, in eis planè nulla eſſet diſtinctionis ratio: diſtinctio ſiquidem, quæ in cauſatis inuenitur ad aliquam cauſæ diſtinctionem eſt reuocanda. ſed in prima cauſa, quoniam in fine vnitatis eſt & ſimplicitatis, nulla prorſus inuenitur diſtinctio: igitur, ab vno, in quantum vnum, non producitur, niſi vnum.

Solutio rationis Auicennæ

Cæterùm, ſi in ſecunda intelligentia, quæ eſt primum cauſatum, aliqua, ſecundùm ipſummet Auicennam, pluralitas reperitur: igitur ſibiipſi aduerſatur: dicit enim ab vno non niſi vnum prouenire; & in ipſo tamen vno pluralitatem conſtituit. illa ergo propoſitio de agente naturali eſt intelligenda, cuius actio per ſe tantùm vna eſt; per accidens verò plures, vt calor, frigus, & huiuſmodi. Porrò, entia à Deo proueniunt, altiori atque ſublimiori modo, quàm ab agente naturali, vel ab voluntate creata proficiſcantur: quapropter ex ea non licet arguere; quandoquidem diuinæ nequeat conuenire naturæ: nam quamuis ſit ſimpliciſſimus; virtute tamen eſt multiplex: inde rerum multitudo emanat:

Deus cauſat eſſentias intelligentiarum.

Deus namq; cauſat diuerſas intellectiones in diuerſis, quæ ſunt planè ipſæ intelligentiarum eſſentiæ, quemadmodum commentator comm: 44. 12. met: dicere videtur. Præterea, in productione, quæ fit per intellectum, vnum certè, plurium cauſa eſſe poteſt, ſecundùm plures modos, qui de illo intelligi poſſunt: ſic enim docet Auerroes diſput: 3. in ſolu: dubij 18. In talibus, inquit, ab vno poteſt prouenire pluralitas. ſimile quiddam licet conſpicere in vno animali, à cuius anima, quamuis ſit vna, variæ tamen ſpecies motus proficiſcuntur: motus quidem localis, qui reuera motui cœli comparatur, alij verò motus, cæterorum orbium motibus. Exploſa eſt igitur iam pridem, & explodenda hæc Auicennæ ſententia. Cæterùm, angelos à Deo conditos eſſe, habereq; cauſam effectiuam,

Mercurius.

Mercurius clariſſimè oſtendit: Fabricauit deinceps, *inquit,* ſeptẽ gubernatores, *ſcilicet angelos: idemq; alijs in locis, quos paulò antè adduximus, confirmat. Plato quoque in Timæo, & philoſophus in primo cœli, alijq; philoſophiæ duces, idipſum proteſtantur.*

Ratiões quòd Angeli facti ſint.

1\. *Sanè, omne, quod eſt præter Deum, factum ſit, neceſſe eſt: ſolus enim Deus eſt ſuum eſſe; ideo principium habere non poteſt. at, quia cætera non ita ſe habent, quippe, cùm in illis differt eſſe, & eſſentia, vt in primo dictum eſt; iccirco entia per participationem eſſe dicuntur. quicquid autem huiuſmodi eſt, ab eo planè cauſatur, quod eſt ens per eſſentiam, ſicut omne ignitum, cauſatur ab igne.*

2\. *Amplius, entia, quæ à primo ente condita non ſunt, aut certè eiuſdem ſunt naturæ cum ipſo, aut ſuperioris, aut reuera inferioris. ſi eiuſdem, à Deo vtiq; non differrent: ſi verò ſuperioris; Deo aliquid eſſet maius, quod eſt abſurdũ: ſi verò inferioris; à primo igitur ente habet cauſam ſui eſſe. ſed in angelis neque primus inuenitur modus, neque ſecundus,*

Quando angeli cõditi ſunt.

Deo enim æquales, aut maiores nequaquam ſunt: igitur, tertius illis inſit modus, neceſſe eſt. Sunt ergo à primo ente effectiuè, quemadmodũ, & reliquæ creaturæ. Quam ob cauſam, cùm ſint quædam pars vniuerſi, cùm reliqua ſimul creatura corporea, creati ſunt; ex ſeipſis enim tantùm vniuerſum conſtituere nequeunt, ſed cum alijs hoc bonum procurant, atque complent; id autem ex vnius, ad aliam creaturam, ordine apparet: ordo namq; eſt bonum vniuerſi, authore philoſopho 12. met: de ordine ad ducem: nulla autem pars à toto ſeparata, perfecta eſſe poteſt. quare, naturam angelicam ſimul cum alia, conditam fuiſſe, & rationi, & ſcripturarum authoritati congruere videtur. vnde

Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul.

Eccleſ: 18. Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul, id eſt, ſpiritualem, & corporalem naturam. Et Auguſt: lib: de gen: ad lit: 1. cap. 1. In principio creauit Deus cœlum, & terram, id eſt, corporalem, & ſpiritualem creaturam. hæc autem creata ſunt in principio, quia primò facta ſunt: ante enim ea, nihil factum eſt, nec materia confuſa, nec tempus, nec quicquam rerum conditarum: illa enim ſimul cum tempore creata ſunt, nec ex tempore, nec in tempore, ſicut nec tempus, in tempore creatum eſt, quia non fuit tẽpus; an-

Angelorũ creatio.

pus, antequàm esset cœlum, & terra. Et lib. 5. de Genesi ad lit: cap. 19. Nulla creatura, creata est ante secula; sed à seculis cum quibus cœpit: Locus autem creationis angelorum est cœlum empyreum, quod dicitur, cœlum, & cœlum cœli. Congruum autem erat, vt quemadmodum creatura corporalis in loco infimo creata est; ita etiam creatura spiritualis in supremo, atque nobilissimo loco crearetur: pro qualitate enim personarum, locorum dignitates disponuntur. In principio, inquit, creauit Deus cœlum, & terram: cœlum vtique empyreum, quod à splendore nomen accepit, quodq; mox, seu statim factum, impletum est angelis. Damascius vocat firmamentorum catenam: empyreum enim, est firmamentum, est æthereum, est materiale: quæ reuera ex Chaldaicis Zoroastri oraculis sumpta sunt, authore Psello: Septem, inquit, corporeos asserunt mundos, empyreum vnum, & primum, id est, igneum: & tres post ipsum, æthereos: deinde tres alios materiales, quorum extremus cœlestis, & semilucidus vocatus est, qui sublunaris locus est. In principio, inquit, hebraicè est, resçith, quod temporis inchoationem significare videtur: quod certè patet ex æditione Chaldaica, quæ loco, resçith, habet cadmin: quod apud Chaldæos, temporis exordiũ sonat, atq; significat. Mercurius, in principio, *id est, in filio, intellexit.* Benedictus es, *inquit,* qui verbo vniuersa condidisti: *Verbum enim Dei est operatiuum, atq; opifex, teste Athanasio contra arianos. æditio quoq; secunda, quæ apud Chaldæos habetur, in principio, vertit, quod planè in Dauide legimus: Omnia domine in sapientia fecisti. Origenes teste Theod: In principio inquit, id est, in sapientia, hoc est, in filio. Aliqui putant in principio, hoc est in capite, id est, simul, vt omnia simul condita esse dicerent, quos citat Basilius in exameron. sed de his hactenus: multa enim in primo de intelligentiarum productione diximus. Restat ergo firmiter asserere, atq; apertè confiteri, & angelos conditos esse à Deo, & simul cum alijs rebus creatos fuisse, idq; in supremo cœlo, empyreo scilicet.*

Locus in quo angeli sunt creati.

Deutr. 8.

Cœlum empyreum.

Damascius.

Psellus.

In principio.

Hebr.

Chal.

Mercurius.

Dauid.

Origenes.

CAP. II.

Angelos non habere causam sui esse.

Substantia, teste philosopho 8. met: quæ est forma sine materia, per seipsam statim est ens, & vnum, nullamq; causam habet, quæ eam faciat ens, & vnum. sed angeli sunt huiusmodi, quippe, cùm sint formæ immateriales: igitur, non habent principium sui esse. Sanè, omne quod fit ab aliquo agente, eo ipso, quod fit, ab eo planè formam recipit: sed angeli sunt formæ: non ergo ab aliquo fieri possunt. Adde, quòd in principio Geneseos, vbi scriptura de rerum productione abundè, ordinatèq; loquitur, angelorum productionis non meminit: igitur, angeli à Deo creati non sunt, alioqui scriptura, de illorum productione locuta fuisset. Amplius, omne agens aliquid, illud certè per motum agit, authore philosopho primo de gen: tex: c. 45. & 12. met: t: c. 12. Omnis productio exigit tria: à quo, ex quo, & ad quod. sed nulla immaterialium substantiarum causa, per motum agere potest, desunt enim ei illa tria: igitur, substantiæ immateriales, quales sunt angeli, non habent sui esse causam agentẽ, siue effectiuam. Sanè, ex nihilo, nihil fieri, communis propemodum omnium est philosophorum sententia. authore philoso: primo phy: t. c. 33. sed si intelligentiæ sunt effectiuè à Deo; tunc planè, ex nihilo, aliquid fieret, sunt enim immateriales: igitur, quod prius. Adhuc, nullum æternum, teste commentatore 4. cœli, comm: 1. habet efficiens verè, nisi per modum formæ, & finis, quod etiam ab eodem confirmatur: 12. comm: 44. arguente modernos, atque dicente: In separatis à materia, verè agere nõ inueniri: sed intelligentiæ sunt æternæ, Nec illis, inquit philosophus 2. met: com: 4. causa aliqua est, vt sint, sed illa alijs. Porrò, quod non habet causam sui esse, vtique est æternum: igitur intelligentiæ non habent causam effectiuam. Profectò, nullum possibile ex se, est ne-

1.

2.

3.

se, eſt neceſſarium ex alio, teſte commentatore 12. comm: 41. niſi motus. ſed ſi intelligentiæ ſunt à Deo effectiuè; erunt vtique poſſibiles ex ſe: igitur, ex alio non erunt ne-
4. ceſſariæ, atque ita corruptibiles erunt. Amplius, quod eſt cauſa alicuius per ſuum eſſe, ſi eſſe cauſantis, eſt æternum; & ipsum quoque erit æternum. ſed Deus eſt cauſa angeli per ſuum eſſe, non enim agit per aliquod ſuæ eſſentiæ additum: eſſe autem eius eſt æternum: igitur, & natura angelica eſt æterna: omne enim quod quandoq; eſt, quandoque non eſt, tempori ſubditur: ſed angelus eſt ſupra tempus, vt dicitur in lib: de cauſis: igitur angeli ſunt æterni, & ex conſequenti non creati. Profectò, ſi anima ideo eſt incorruptibilis, quia per intellectum capax eſt veritatis, authore Auguſt: veritas autem ſicut incorruptibilis, ita eſt æterna: igitur, angeli natura, cùm ſit intellectualis, non ſolùm eſt incorruptibilis, ſed etiam æterna. Angeli ergo ſunt æterni. Quòd ſi velis omnino creatos eſſe; antè tamen corporalis creaturæ productionem creatos fuiſſe, neceſſarium
5. eſt. Medium certè, naturam, atque ordinem ſapit extremorum. ſed natura angelica inter diuinam, & corpoream, media eſt: igitur medium habet productionis ordinem. ſed natura diuina eſt ab æterno: natura autem corporea ex tempore: igitur, facta eſt ante temporis creationem, & poſt æternitatem. Suffragantur huic opinioni, non paucorum & quidem clariſſimorum ſententiæ: ſic enim loquitur Hieronymus in ep: ad Titum: Sex millia nondum noſtri temporis complentur annorum: & quanta tempora, quantasq; ſeculorum origines fuiſſe, arbitrandum eſt, in quibus angeli, throni, dominationes, cæteriq; ordines, Deo ſeruierunt. Sic etiam Damaſcenus lib: 2 Quidam dicunt, inquit, quòd ante omnem creationem geniti ſint angeli, vt theologus Gregorius. reuera, plus diſtat natura ſpiritualis, à natura corporali; quàm vna corporalis ab alia: ſed vna corporalis, ante aliam condita fuit. vnde in Geneſi, ſex productionis rerum dies deſcribuntur. Mul-
6. tò ergo conuenientius fuit, vt natura angelica, ante corporalem conderetur. Amplius, angeli authore Auguſtino ſuper 3. Gen: creati fuerunt in ſuperiori parte aëris: igitur, non in cœlo empyreo: nam ſi ibi creati fuiſſent, quò erat lucifer aſcenſurus, cùm illud ſit ſupremum? Sic enim loquitur Iſaias in eius vice cap. 14. Aſcendam in cœlum. natura præterea incorporea, non dependet à corpore ſecundùm eſſe, & ex conſequenti, neque ſecundùm fieri. ſed angeli ſunt naturæ incorporeæ: igitur, ſecundùm fieri non dependẽt à corpore: non ergo creati ſunt in cœlo empyreo.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, verum quidem eſt, formas ſubſiſtentes, per transmutationem materiæ de potentia ad actum, ſui eſſe, ſuæq; vnitatis cauſam formalem, ſiue agentem non habere: producentem verò totam ſubſtantiam, habere, veriſſimum eſt: Deus enim benedictus, angelos creauit, non quidem per transmutationem de potentia in actum; ſed ſimul ex nihilo totam angelorum ſubſtantiam produxit. ex hoc autem patet ſolutio primæ confirmationis. Ad ſecundam autem confirmationem dico, conſultò angelorum creationem, Moyſen, aut omiſiſſe, aut ſub alijs nominibus explanaſſe; ne populus, idolatriæ deditus, quibusdam auditis ſpiritibus cœleſtibus, eos, veluti Deos veneraretur. fatetur tamen D. Auguſt: lib: 11. de ciuitat: cap. 9. Si prætermiſſi non ſunt angeli, inquit; vel cœli nomine, vel potius lucis, deſcribuntur. prætermiſſos autem eos non puto, quia ſcriptum eſt: Geneſ: 2. Requieuit Deus die ſeptimo, ab omnibus operibus ſuis, quæ fecit. opus autem Dei, angelos eſſe, dubium non eſt. Ad 2. illud, & ſimilia de productione phyſica, ſcilicet, per
2. motum, & mutationem eſſe intelligenda affirmo: modò autẽ angeli non ita à Deo producti ſunt, vt dixi. Ad authoritates autem Auerrois dico, illas vel pugnare contra Auicennæ opi-

(Margin: Angelorum creationem Moyſes tacuit)

Angelorũ creatio.

cennæ opinionem, vel de physica productione intelligendas esse. Reuera, quod est maximè ens, & verum; id planè teste philosopho 2. met. textu 4. est in cæteris entitatis causa: neque id de causa finali tantummodò, non autem effectiua erit intelligendum: nam 12. met. textu 36. & 44. quælibet res separata à materia, cuiuscunque est principium finale, est etiam principium efficiens. quare, si principium finale intelligentiarum deus est, est etiam earundem efficiens: ex immaterialitate namque rei, effectiuam causalitatem, respectu eiusdem effectus, finalem concomitari, arbitratur Commentator. quare, vbicunque immaterialitas cum finali causalitate inuenitur; ibidem certè & efficientem inueniri necesse est. hoc idem sentire videtur Commentator, lib. de substantia orbis, cap: 2. Cœlum, inquit, eget intelligentia, non solùm mouente, sed etiam largiẽte, in sua substantia permanentiam æternam. De intelligentijs autem par ratio haberi potest, neque alicui tergiuersari licebit, quasi de formali, exemplari, atque finali causa Auerroes ibi loquatur; cùm apertissimè dicat, quòd finis significet agens significatione necessaria. 12. Præterea met. com. 44. disputans contra Auicennam, non solùm dicit eas produci, sed modum quoque, quo à prima intelligentia producantur, assignat. intelligẽtias ergo, secundùm Auerroem, à deo effectiuè esse, satis patet. Ad 3. patet solutio, & ad primam confirmationem idem dico, quod dixi in primo libro, ibi plurale intelligi pro singulari, vt pro principijs, principiũ intelligatur: primũ autem principiũ à nullo pendet, sed omnium est causa. Ad 3. confirmationem, concessa maiore, minor negatur: potest namque aliquid effectiuè esse ab alio, & necessarium tamen: intelligentiæ namque, quoniam sunt formæ simplices, non habent potentiam ad non esse, ideoque sunt necessariæ. Ad 4. quamuìs deus produxerit alias creaturas per suum esse; non ita tamen intelligendũ est, quin eas non produxerit per suum velle: esse enim dei, est ipsum eius velle. Porrò, voluntas dei in productione creaturarum, se habet contingenter, & non necessariò; atque ideo produxit & quæ voluit, & quando voluit. Ad primam confirmationem, verum quidem est, angelum esse supra tempus, quod est numerus motus cœli, quia nimirum est supra omnem corporalis naturæ motum; non tamen est supra tempus, quod est numerus successionis eius esse, post non esse; aut supra numerum successionis, quæ in eius operationibus inuenitur. Ad aliam confirmationem, licet angeli ob naturam, quam habent, sint veritatis capaces, atque incorruptibiles; illam tamen ab æterno non habuerunt naturam, ideo æterni dici non possunt. Ad 5. Deus non est aliqua pars vniuersi, sed est supra totum vniuersum, eminentiori modo, in se continens omnem prorsus vniuersi perfectionem: angelus autem est pars vniuersi, ideo non est similis ratio. Ad primam confirmationem dico, Hieronymum loqui secundùm Græcos theologos, qui huiusmodi sententiæ fuerunt. Ad 2. confirmationem, negatur minor: omnia enim simul fuerunt creata, quamuìs in sex dierum spatio, in proprijs formis fuerint distincta: qui enim viuit in æternum, creauit omnia simul. Ad 6. Per supremam àëris partem, supremam vtique cœli partem Augustinus intellexit, cum quo àër ob suam diaphanitatem, subtilitatemque, quandam cognationem habet. Ad primam confirmationem dico, prophetam loqui de cœlo, id est, de dei similitudine, non de cœlo corporeo. Ad 2. angeli creati sunt in cœlo empyreo, vt illorum naturæ dignitas ostenderetur, non quia à loco naturæ dependentiam habeant.

Auerroes dicit angelos effectiuè esse à deo.

Deus est causa finalis & efficiens angelorum.

3.

4.

Angelus est supra tempus

5.

6.

Ascendam in cœlum.

CAP. IIII.

Deum esse causam effectiuam omnium entium.

QVoniam de angelorum creatione locuti sumus, locus mihi aptus esse videtur, & ad disputandum, & ad supplendũ ea, quæ de creatione dicenda sunt, propterea de creatione primùm loquamur, deinde angelorum conditiones ac proprietates prosequemur; excussa primùm hac quæstionis difficultate, nempè

Deus est causa effectiua omniũ entiũ.

nempè, deum omnium esse causam effectiuam. Quoniã ante omnem multitudinem, iuxta Platonis sententiam, necesse est ponere vnitatem; & teste philosopho 11. met. id, quod est maximè ens, & maximè verum, est causa omnis entis, & omnis veri; ideo, Deus cum sit summum, atq; verum ens, vnum, & simplicissimum est profectò omnis entis ac veri causa effectiua. omne sanè ens per participationem, ab eo causari, quod ens per essentiam, omnibus modis necessarium est; omnia siquidem alia à deo non sunt suum esse, sed participant esse; quam ob causam secundùm diuersam participationem essendi, diuersum etiam obtinent gradum participandi: ab vno ergo ente perfectissimo procedunt, quod est suum esse, & sua essentia, æternum, vnum, & semper subsistens. Amplius, vnicuiq; naturalissimum est, agere sibi simile; aliquod verò aliud perfectius, suam efficere similitudinem, est impossibile. Cùm igitur deus sit primum ens, per suam vtique essentiam subsistit: igitur omnia, & dependentiam, & esse habent ab illo, alioqui non vnum, sed plura planè essent prima, quod nulli philosophorum probatur. omnia igitur entia effectiuè sunt à primo ente. Amplius, omnia entia naturalia, aliquas planè formas determinatas sequuntur: quæ profectò formarum determinatio, ad aliquod primũ exemplar reducenda est, nempè, in sapientiam diuinam, quæ ordinem vniuersi excogitauit, quæq; in rerum distinctione consistit. Hanc ob causam, in diuina sapientia, rationes omniũ rerum haberi, verissimum est. Ex hoc igitur deum primum esse rerum omnium exemplar, clarissimè patet. Si deus ergo est rerum omnium causa exemplaris; pariter quoq; causa effectiua appellari potest: nõ enim instar mortui, siue inanimati cuiusdã exẽplaris, deus sic nominatur; sed viui potiùs atq; operatiui, vt efficiat vtiq; id, cuius rationem atque exemplum continet. hoc planè dicere videtur Plato in Thimæo de causa exemplari: & Dauid in Psal: Omnia in sapientia fecisti. Deus igitur est omnium entium causa effectiua. Amplius, Deus est omnium entium causa finalis: ergo & effectiua, sicut supra citauimus illud Commentatoris de substantia orbis: Finis, inquit, significat agens significatione necessaria. Deum autem esse omnium entium causam finalem, latissimè patet: cùm enim sit primum agens, non agit certè gratia alicuius finis acquirendi; sed suæ potiùs communicandæ bonitatis, quod in agentibus imperfectis nequaquã inuenitur agunt namq; cum intentione alicuius rei acquirendæ. Itaq;, quoniam innatum est vnicuiq; rei desiderium consequendi perfectionem, quæ est diuinæ bonitatis similitudo: igitur naturaliter ad illam habendam feruntur entia omnia: id autem, quod omnia appetunt esse omnium finem, satis patere arbitror. deus ergo est omnium causa effectiua. Reuera, quicquid est propter aliud, veluti propter finem, est etiam ab alio, sicut à causa efficiẽte: causa enim finalis, alicuius causa dicitur, quia scilicet methaphisicè mouet agẽs ad agendũ: non quia ex nõ esse, aliquid reducit ad esse. Præterea, quod est propter finẽ, est etiã propter amorẽ finis, sicut propter causã efficientẽ; amor nãq; finis, est causa efficiens, eius scilicet, quod est ad finem: alioqui si sit finis tantùm; erit in finibus processus in infinitum, quod est absurdum. sed quicquid non est deus, est propter finem: igitur est ab alio, sicut à causa efficiente. Adde, quòd deus est primum agens, primumq; efficiens, authore philosopho 8. phys. & 12. met. sed in ordine essentiali agentium, primum agens est per se vnum; omnium quidem cæterorum agentium principium effectiuum, finisq; vltimus in ordine essentiali, qui in finibus habetur: deus ergo est omniũ entium causa effectiua. Adhuc, omne ens, si à deo relinquatur, cadit in non esse: igitur est à deo effectiuè: nam sicut non esse, est causa non essendi; ita planè esse, est causa esse siue essendi. Destructo sanè primo in ordine essentiali, naturaliter destruũtur posteriora omnia; aliter aliquid posset mouere in esse, deo nõ existente, quod certè nemo asserere audebit. Profectò, sicut 7. phys. philo: prudẽter ostendit, omne quod mouetur, ab alio moueri, quia scilicet omne tale cessat, priore cessante, atque quiescente; ita certè, omne quod desinet esse, si ab alio deseratur, est vtique ab illo causaliter atque effectiuè.

Plato.
Aristoteles.
Rationes.
1.
2.
3.
Deus causa exemplaris, & effectiua.
4.
Deus causa finalis & effectiua.
Amor finis est causa efficiẽs.
5.

Præterea,

Deus est causa effectiua omniũ entiũ.

Præterea, si aliquid est in rerum natura, quod à deo mediatè, siue immediatè non procedat; erunt vtique plura necesse esse, quod est impossibile. Sanè, quod ita se habet, aliquam vtique causam efficientem habeat, necesse est: at illud, quod nõ habet causam efficientem, est per se necessarium, & ex consequenti, finem non habet, aut causam aliquam, ex qua dependeat, atque ita per se erit necessarium. Quòd si plura dentur per se necessaria; connexionem, ordinemq; ad inuicem habere non possent, quippè, cùm ad vnius destructionem, sequeretur destructio alterius, ac si ambo ad esse, & non esse essent disposita. Porrò, quæ huiusmodi sunt, ordinem naturalem habere non possunt. Quare, qui aliqua entia esse dicunt sine causa efficiente; ij planè pulcherrimum naturæ ordinem funditus euertunt. Item, si omnia entia non sunt effectiuè à deo; in causa est; Aut quia deus nullius entis in nullo causæ genere causa esse potest, quod est absurdum, entia enim consisterent deo per impossibile non existente. Aut quia entiũ est causa finalis tantùm, & hoc quoque est absurdum: quod enim habet finem, habet etiam efficiens; alioqui, si caret efficiente; carebit etiam fine: nam quod est propter finem; est etiam propter amorem finis, sicut propter causam efficientem. Aut, quia est causa finalis omnium quidem entium, motus tantùm cœli effectiua immediatè, deinde aliorum corruptibiliũ, mediante primi orbis motu. sed hæc dicere atque asserere, non est sanæ mentis: quæ enim spectarent ad causam effectiuam; inter se planè ordinem non haberent, aut connexionem, sed per accidens tantùm: ordo enim per se vnus causæ effectiuæ, hoc exigit, vt ab vno, & esse, & dependentiam habeant omnia: quod planè, si ita, vt dictum est, res se haberet, fieri non posset. Aut, quia intelligentiarum, & orbium, non est causa effectiua. pluribus certè modis imaginari non licet, quibus deum non esse omnium entiũ causam effectiuam, aliquis probare vellet. Sed neque iste quartus modus veritati consonat, quemadmodum superiùs latè disputando ostendimus, nempè intelligentias à Deo esse effectiuè. Sanè substantia, cuius accidens ab alio esse effectiuè, & ipsa quoq; similiter ab alio erit effectiuè: sed accidens intelligentiæ, vtpotè eius intellectio, est ab alio, nempè ab obiecto: siquidem cuiusuis intellectionem, excepta diuina, & ipsum obiectũ, per se necessaria esse, est impossibile: alterum enim necessariò causatur ab alio: per se namq; necesse est, nihil minùs erit, quolibet alio existente, aut non existente; sed intellectio cuiuscunq; intelligentiæ, remoto primo ente, nulla penitus esset, vt communis est omnium sapientum sententia: igitur, sicut intellectio angelorum est à deo effectiuè, ita planè, & eorum substantia. Deum ergo esse omnium entium causam effectiuã patet.

7. Ordo causæ effectiuæ.

Intelligentiæ effectiuè sunt à deo.

CAP. V.

Deum non esse omnium entium causam effectiuam.

Mne, quod ex se formaliter necesse est esse; illud profectò impossibile est non esse: sed intelligentiæ sunt huiusmodi, authore philosopho 12. met. vbi dicit, substantias separatas esse æternas: igitur intelligentiæ, vt sint, omnibus modis necesse est esse. quodsi ita res se habeat: igitur non sunt ab alio effectiuè: quicquid enim tale est, potest esse, & non esse: impossibile autẽ non esse, & possibile esse, vel non esse, sibi inuicem aduersantur. Patet hoc etiam ex Cõmentatore 8. met. vbi apertè ostendit, nullum possibile esse, excepto motu alio, esse necessarium habere posse: permanentia namq; substantiæ æternæ, non est ab alio, sed ex se: motus verò seu duratio, est à mouente. Item 5. met. cap: necess: Si fuerint, inquit, entia simplicia, & æterna, nullum eorum accipit esse ab alio: entia autem simplicia, secundũ ipsius doctrinam, sunt intelligentiæ, cœlum, & materia prima: hæc igitur non sunt à deo effectiuè. Amplius, quæ non habent suum esse, nisi causam formalem; illa sanè non habent

1. Aristoteles.

Auerroes.

Deus est causa effectiua omnium entiũ realium.

habent causam effectiuam, vt sint; sed intelligentiæ sunt huiusmodi, sunt enim æternæ, vt dictum est: res verò æternæ, authore Commentatore, 4. cœli, comment. 1. formalem tantùmmodò causam habent: igitur non habent causam efficientem. Amplius, materia prima est aliquod ens, aliud à primo, est enim alicuius entis per se causa intrinseca: igi-
3. tur aliquod ens, non habet sui esse causam efficientem. Tenet consequentia: nam si fieret, de nihilo fieret, non autem de alia materia: quod enim fit de materia, compositum est; sed de nihilo nihil fieri, communis est omnium propemodum philosophorum sententia: igitur aliquod, vtpotè materia prima, non est à deo effectiuè. Præterea, actio, & passio ab inuicem distinguuntur. at, primum principium actiuum deus est, passiuum verò, est materia: sunt ergo ab inuicem diuisa: neutrum ergo est alio. Reuera, sicut agens in agendo, est in actu: ergo & quod fit ab agente, est in actu, saltē aliquo modo. sed ma-
4. teria prima est tantùm in potentia: ab aliquo ergo effectiuè esse non potest. Amplius, quod non pertinet ad rei rationem; res vtiq; sine illo intelligi potest: sed habitudo causati ad causam, ad entium rationem non spectat: igitur, quemadmodum entia sine illa intelligi possunt; sic etiam & esse: aliqua ergo entia à deo creata non esse, nihil prohibet. Nullum præterea necessariumpotest non esse: sed in rebus sunt multa huiusmodi: igitur non indigent causa efficiente, vt sint.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. Necessaria habent causam suæ necessitatis.

AD primum, de hac materia paulò superiùs, & in primo Pymandri etiam locuti sumus, vbi ostendimus quid sit dicendum, quam ob causam breuiter me expediam. & in primis, quæ supra dicta sunt, confirmabo, nempe Aristotelis mentem hanc extitisse, scilicet nonnulla inueniri formaliter necessaria, illaq; ab alio esse effectiuè: Sunt, inquit 5. met. quædam necessaria, quæ habent causam suæ necessitatis. Et in 8. phys. reprehendit antiquos, qui eorum, quæ necessaria sunt, causam negabant: Habent, inquit, aliqua necessaria causam suæ necessitatis ab alio. Secundo etiam met. dicit semper existentium, vel æternorum principia esse verissima, & maxima entia. Porrò, quod est maximè tale, est causa aliorum, quæ sunt post ipsum: sicut enim res se habet in veritate; ita planè in entitate se habebit: vnde commentator hoc idem confirmat: Si est aliqua, inquit, prima causa omnium, quemadmodum in scientia naturali determinatum est; illa reuera est magis digna, & in esse, & in veritate, quàm entia omnia: omnia enim entia, ab huiusmodi causa, & esse, & veritatem acquirūt. Est ergo tantùm ens per se, atq; per se verum; alia verò entia omnia, per illius esse, & veritatem, & esse habent. Et de substantia orbis, vt paulò superiùs diximus: Debemus, inquit, scire, quòd corpus cœleste non indiget virtute mouente tantùm; sed etiam largiente in se, & in sua substantia permanentiam æternam: hoc autem ignorauerunt quidam, inquit Auerroes, fuisse Aristotelis mentem, valde enim obscurum hoc extitit illis. Itaq;, non solùm motus cœli, sed eius etiam substantia, atq; permanentia æterna, ab alio effectiuè dependet. Præterea, motus ex appropiata intelligentia, est in tempore; ex prima verò, est æternus; ex se autem, est successiuus: nam si prima intelligentia ex se immediatè moueret, cùm sit infinitæ virtutis, & necessariò moueat, secundùm philosophum, moueret vtique in instanti. Ad motum ergo orbium, duo cōcurrere mouentia, quorum alterum finitæ, alterum verò infinitæ virtutis sit, necesse est. Quòdsi ita res se habet, planùm est, secundùm mouens, siue intelligentiā, recipere esse à prima, aut virtutem, vel aliquam ad motum applicationem. si esse: igitur sunt effectiuè à deo. si virtutem; etiam similiter: idem enim est esse, & virtus angeli, secundùm philosophum. si verò appli-

Aristoteles.

Auerroes. Quòd omnia habeant esse à Deo.

Duo motores orbis.

verò applicationem, cùm illa in angelo non sit accidens, iuxta philosophi sententiam, eiusque Commentatoris, à deo effectiuè esse, clarissimum est. Ea igitur Aristotelis sententia fuisse videtur, incorruptibilia scilicet, à deo esse effectiuè, atque per illa, cætera corruptibilia, quemadmodum perspicuè videre licet 2. 9. & 12. met. Reuera, quemadmodum deum esse primũ finem, 12. met. ostendit; sic etiam primũ esse efficientem: Vnus, inquit, ergo princeps, & vnum amatum, & desideratum: igitur vnus primus mouens, efficiens, atque agens, vt dicitur 8. phys. Commentator autem in hac materia, varius esse conspicitur: nam de substantia orbis, cœlum, atque incorruptibilia à deo esse dicit, non solùm mouente, sed etiam esse largiente. denique, finem significare agentem, significatione vtique necessaria, vel naturæ, sicuti motum mouens. Sed ipsemet deum fatetur esse finem omnium; igitur est omnium entium causa effectiua. At 2. met. & 12. hoc ipsum oppugnare videtur: substantiam namque ex seipsa possibilem esse, ab alio verò necessariam, putat esse impossibile. vnde secundùm ipsius mentem, substantia æterna non est ab alio effectiuè, quòd scilicet ab alio habeat entitatem, vel permanentiam, nisi in motu tantùm. Verùm huiusmodi ratio nihil habet virium: pari enim facilitate diceretur, quòd substantia habeat esse ab alio; & ita suam permanentiam ab alio. Et 12. met. disputans cõtra Auicennam, asserit in substantijs separatis non esse actionem, vbi creationem excludere videtur. Confirmat hoc idem 5. met. cap. de necessario. & 4. cœli com. 1. vnde sibi ipsi constare non videtur. Illa autem, quam de substantia orbis adducit reconciliatio, non ipsum ab instabilitatis crimine immunem reddit: Quamuis, inquit, incorruptibilia non habeant causam duratione præcedentem; habent tamen causam agentem, quæ sanè sine motu & mutatione agit, & est simul cum eis. & è contra. ratio siquidem eius, si alicuius est valoris, 12. met. de agente, nõ autem de præcedente causa concludit. Cæterùm, non omne possibile repugnare necessitati essendi, nisi possibile contingens, quod est ad vtrumlibet, tùm ex supradictis, tùm etiam ex ipsamet ratione, satis patere arbitror: absolutè ergo loquendo, possibile obiectum, cum necessitate ab alio consistere potest: in his certè, in quibus possibile esse, non duratione, sed natura, vel intelligentia, ipsum esse præcedit. nec obstat illud, quod dicitur in perpetuis, esse, & posse non differre: quandoquidem sic est intelligendum, in eis potentiam ab actu non differre, quasi ipsum secundùm aliquam durationem expectantem. Præterea, plura infinita simpliciter, cuiusmodi est prima intelligentia, ad ordinem vniuersi essentialem pertinere non possunt, neutra enim esset imperfectior altera, atque ita inter eas ordo essẽtialis haberi non posset, quod philosopho non probatur. Quamobrem, si constat sibi, incorruptibilia causam habeant effectiuam, necesse est. Dices, omne generabile, vel factum, est corruptibile, vt dicitur primo cœli: sed intelligentiæ nõ sunt corruptibiles: igitur non sunt ab aliquo effectiuè. Respondeo, hoc procedere ex falso intellectu Platonicæ sentẽtiæ: non enim Plato voluit mundum per motum, & mutationem esse conditum, vt Aristot. dicit; sed per simplicem emanationem, ideo ratio illius non militat aduersus Platonem. Ad authoritates Commentatoris dixi, quid sit respondendum. Ad 2. quamuis natura illis largiatur, vt formaliter sint incorruptibilia; illam tamen naturæ incorruptibilitatem ab alio accipiunt: vnde in idem recidit, quod supra diximus, nempe à deo esse effectiuè. Ad 3. materia à deo creata est de nihilo, quia non de aliquo. de nihilo, nihil fieri, verum quidem est, quasi de materia, vel subiecto; sed bene fit aliquid non de aliquo præcedẽte per motum, vel mutationem. ad illud autem philosophi 1. phys. omne, quod fit ex aliquo est compositum: veritatem habet in his, quæ particulariter fiunt, non autem in his, quæ per simplicem emanationem condita sunt, in quorum numero ipsa quoque habetur materia. Ad aliam confirmationem dico, quòd passio sit effectus actionis. proinde, primum principium passiuum emanet, necesse est à perfectissimo principio effectiuo: omne enim imperfectum causatur à perfecto. Ad aliam confirmationem respondeo, rationem illã

[Margin notes: Deus est causa effectiua omnium entium realiũ. — Arist. intentio de causa effectiua entium. — Commentator est varius. — Possibile cum necessario. — Ordo vniuersi. — Obiectio. — Solutio. — 2. — 3. — De nihilo nihil fieri, quomodo intelligitur.]

causa effectiua omnium entium realiũ.

onem illam id tantùm velle, nempe, materiam sine forma creatam non esse: licet enim omne creatum sit in actu; non tamen est purus actus omnino: id ergo quod ex parte potentiæ se habet, si totum, quod ad ipsius esse pertinet, creatum sit, similiter se habebit. Ad 4. Quamuis habitudo ad causam entis, quod est causatum, diffinitionem nõ intret; ad ea tamen sequitur, quæ sunt de eius ratione: ex hoc enim, quia aliquid per participationem est; necessariò sequitur, vt ab alio causatum sit. vnde, quemadmodum homo nõ potest esse sine risibili; sic etiam, nec huiusmodi ens absq; sui causa esse: verùm, quia esse causatum, ad entis simpliciter rationem non attinet; idcirco aliquod est ens, quod à nullo causatur. Ad confirmationem, iam quidẽ paulò ante responsum est: nam licet necessaria, postquàm sunt, necessariò sint; illam tamen necessitatis permanentiam, à perfectissimo ente acceperunt.

4.

Necessitatis permanentia à deo.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Creationem, siue creare, Deo conuenire.

Ostquàm audiuimus omnia esse creata à deo, de creatione aliquid dicere non inutile esse iudico. Apud Hebræos, antiquitatis studiosissimos, verbum creare, quod ipsi Bara vocant, omnem ferè actionem, formationemq; significat. vnde septuaginta εποίσεν verterunt, quod verbum, facere apud nos sonat. Quapropter aduertendum est, vtrumné illa differentia, quam aliqui assignant, nempe creare, actionem esse diuinam, qua ex nihilo vniuersa cõdidit; facere verò, materiam exigere, amplectenda, tenendaq; sit necne? Sanè, inter creare, & facere, hoc interesse videtur, quòd facere scilicet, & animatis, & inanimatis tribui possit; creare verò his tantùm, quæ per propagationem gignuntur; vnde fit etiam procreare, quod ad prolem tantùm refertur: creatur ergo ab homine homo, domus autem fit. Quia verò, tùm à nostris, tùm ab alijs sapientiæ cultoribus, pater mundi deus appellatur, vt patet apud Platonem in Timæo: Dij Deorum, inquit, quorum pater ego sum; propterea ab eo mundum genitum, atq; creatum dicimus. sic etiam Mercurius, Marcus Cicero, alijque Platonici nobilissimi. hos imitatur Augustinus libro 1. contra aduersarium legis, & prophetarum capit: 23. Ex consuetudine, inquit, locutionis humanæ, creari, non solum filijs, quos de semetipso quisq; generat, congruit; verùm etiam magistratus creari dicuntur, atq; vrbes: quod enim Græci appellant, episisen, hoc nostri aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere interpretantur, quod sæpissime idẽ significat in illis, quod est facere. sic legimus deum creasse cete grandia, creasse hominem: Et cor mundum crea in me deus. Et contra eosdem: Facere, inquit, est aliquid producere, quod omnino non erat; creare verò, est aliquid facere ex eo, quod erat, vel ex eo quod iam erat, aliquid constituere. Damascenus in Logica sua cap: 36. inter agere, facere, atq; creare distinguit: Agere, inquit, est, cùm illud quod agitur, & postquàm agens quieuerit, non manet, sicut fistula canere, & similia; facere verò, cùm illud quod agitur, manet post actionem agentis; creare autem, vt communis est theologorum sententia, de nihilo aliquid producere, quod planè tripliciter intelligi potest. vno quidem modo, de nihilo, hoc est, non de aliquo materialiter, nec subiectiuè quidem, nec etiam conuersiuè: eo certè modo, quo aliquem de nihilo, id est, sine causa contristari dicere solemus. alio modo, de nihilo, quod omnino non fit, sicut tacentem nihil loqui dicimus. postremò, de nihilo, sicut de materia, vel subiecto. primus autem in creatione locum habet: secundus verò in actionis cessatione: tertius autem illi congruit famosissimæ sententiæ, qua dicitur, ex nihilo nihil fieri. Porrò, adhuc primus modus bifariam intelligendus est: primo quidem sic, de nihilo nihil fit, vt nihil sit priùs natura non ens, quàm ens; quia scilicet, quantùm est ex se, & sibi derelictum, esset non ens, nisi à causa sibi

Creare quid significet.

Differentia inter creare & facere.

Facere.

Plato.

August.

Damascenus.

De nihilo aliquid fieri tripliciter.

Quomodo secundùm philosophos ex nihilo aliquid fiat.

Creare soli deo conuenit.

sa sibi esse largiente, præueniretur. alio verò modo, quando non solùm natura, sed etiam duratione, priùs non ens, quàm ens extitisse pronunciamus. Ex quo, aliquibus visum fuit, primo modo, Arist. Auicen. concessisse, de nihilo nihil fieri, secundo autem modo, negasse. Cæterùm, creatio duobus modis accipitur: vno quidem, secundùm communem rationem, cuiusmodi est productio non de aliquo, eamq; admisisse philosophos puto, qui entia incorruptibilia à deo effectiuè esse dixerunt; non tamen de aliquo, veluti de materia, aut subiecto, aut aliqua præiacente natura, quippè, qui omne, quod est extra deum, ab ipso causatum esse voluerunt: alio autem modo, secundùm particularem, seu specialem rationem, qualis habetur in sanctis scripturis, & per fidei doctrinã in nos venit. hæc autem in his habetur entibus, quæ non solùm natura, sed etiam duratione aliquando fuerunt non entia, & penitus nihil. Hanc autem Aristoteles, Commentator, Auicenna, cæteriq; huiusmodi viri, constanter negauerunt: quanquam non desint, qui velint asserere, Aristotelem etiam hoc modo creationem concessisse, sicuti in primo Pymandri disputauimus, vbi creationem, secundùm Aristotelis mentem tutati sumus. Porrò, creatio non est actio propriè loquendo: nam actio est respectus extrinsecus adueniens, creatio autem non est huiusmodi: posito namq; creatore & creatura, necessariò sequitur creatio. nec est passio: est enim accidens limitatum, quia genus videlicet prædicamentale; sed creatio est transcendens, vtpotè omnia præcedens genera. neq; est motus, quia creatio fit in instanti, motus autem successiuè: reuera, est acquisitio partis post partem. neq; est mutatio: vbi enim est mutatio; ibi etiam est ordo durationis, qui est inter tempus & instans. sanè, in mutatione, subiectum in vltimo instanti, est sub formali termino, ad quem, & in priori tempore, est in termino à quo. Itaq; creatio, est productio, quia scilicet effectiuè, est productio ad extra. His autem ita dilucidatis, ad propositam nobis quæstionem accedamus, dicamusq;, creationem soli deo competere. Sanè, sicut generatio hominis, ex non ente, quod est non homo, fit; ita planè emanatio totius, quæ à causa vnuersali fit, quæq; appellatur creatio, ex non ente fiat, necesse est: hoc est, ex nihilo, idem certè est nihil, quod nullum ens. Etenim, si totius entis vniuersalis emanatio à primo principio spectetur, aliquod huic emanationi ens præsupponere, est impossibile: homo enim fit ex non homine, & album ex non albo: sic & vniuersi emanatio ex nihilo. Quam ob causam, non solùm non est impossibile aliquid à deo creari, sed omnia à deo esse creata, est necessarium omnino. faber siquidem lignarius, operatur ex ligno, & ærarius ex ære, quæ naturæ, non autem artis actione producũtur: ipsa verò natura, quamuis res naturales, quòad formam causet, materiam præsupponit tamen. Quare, si deus non ageret, nisi ex aliquo præsupposito, siue præiacente materia; proculdubio illud sic præsuppositũ, à deo non esset effectiuè, quod prorsus falsum esse hactenus ostensum est. Deus ergo ex nihilo omnia creauit. Amplius, agens infinitæ, atq; illimitatæ virtutis, non vnam, vel alteram effectus partem, sed totum planè producit effectum; sua enim virtute totaliter continet omnia, ideo totum simul producere potest, quod reuera perinde est, ac ex nihilo aliquid facere, siue creare: sed deus est huiusmodi agens, vt potè agens primum, & vniuersale: igitur ex nihilo omnia creauit. Adhuc, In effectibus non est processus in infinitum: igitur deus potest aliquid immediatè creare, alioqui nec mediatè ab eo aliquid creari posset: sed id, quod à deo immediatè fit, nihil præsupponit, nisi deum, eius, quod fit, per se causam plenissimam: igitur deo soli conuenit creare. Sed dicet aliquis, causatum quidem, materiam, seu subiectum præsuponere, non quasi priorem effectum, sed sicut concausam potiùs, in genere videlicet causæ materialis. verùm hoc friuolum est: imperfecta enim causalitas, ad perfectam reducatur, necessum est, illudq; cui conuenit, in causa perfecta contineri. sed materiæ causalitas, est imperfecta: ad perfectam ergo, id est, ad causam efficientem est reducẽda: huiusmodi autem deus est, in quo materia, sicut effectus virtualiter continetur. Itaque deus,

Creatio dupliciter intelligitur.

Quid sit creatio.

Creatio est transcendens.

Soli deo conuenit creatio.

1.

2.

3.

Materię causalitas imperfecta.

Creare soli deo conuenit.

que deus, sine alicuius causæ, seu effectus medio, omnia condidit: nam si alicui dei effectui aliquid præsupponeretur; illud reuera in effectibus diuinis esset connumerandum, vnde in idem recideret. Præterea, agens, cuius agere est suum velle, potest totum simul producere quod vult: non enim differt illius agere, à suo velle; sed tantùm agit, quantùm vult, nec aliquid vult, quod agere nequeat. sed deus est huiusmodi agens, quippe, qui omnia quæ voluit fecit, in cœlo & in terra, & in omnibus abyssis: totum ergo vniuersum produxit, quando voluit, & quomodo voluit. Reuera, id quod à deo causatur, siue producitur, aut est simplex, atque ita non de aliquo, & ex consequenti creatur: aut compositum est, & tunc quæro, aut quælibet pars causatur, & sic habetur intentum, aut altera, sicque erit sine causa efficiente: sed quidquid huiusmodi est, neque pars, neque componibile alteri, neque in potentia ad aliud esse potest: quælibet ergo pars creata est, proinde & totum quoque, in quo partes continentur, creatum esse dicere possumus. Amplius, quantò agens est nobilius atque perfectius; tantò paucioribus in agendo indiget: sed deus est agens perfectissimum: in mundi ergo opificio, materia non indiguit, alioqui, natura, aut arte, ex aliqua re præexistente, operantibus, superior, atque maior dicendus nō esset. Itaque, deum creare vniuersa, illiusque munus proprium esse, satis patet. Sed contra prædicta sunt nonnulla argumenta examinanda capite sequenti.

4. (margin, at "vnde in idem recideret")
5. (margin, at "quantò agens")

CAP. II.

Creare, siue creationem Deo non competere.

1\. An deus agat ex necessitate

Agens æternum, quod de necessitate creat, nihil noui producere aut creare potest; in æternis enim nihil est noui: sed deus est huiusmodi agens, siquidem immutabiliter agit: ergo ex necessitate agit. nam si deus naturaliter ageret, necessariò vtique ageret, illiusque effectus sine alicuius nouitate, necessariò sequeretur: sed modus agendi voluntariè, cùm non sit minùs perfectus ab effectu, siue ab actione, entis nobiliorem conditionem non remouet, nempè necessitatem agendi. licet ergo deus voluntariè agat ad extra; de necessitate tamen agit.

2\. Amplius, causa prima potest in omnem entis differentiam, alioqui, si aliqua entis differentia illius vires effugeret, prima nequaquam dicenda esset: sed vna entis differentia est necessarium, alia verò contingens: igitur, sicuti potest in contingens mediatè, ita etiam in ens necessarium immediatè, quod nihil est aliud, quàm necessitate operari. Sanè, si aliqua secunda causa, puta, ignis, necessariò agit, quia necessariò calefacit lignum, vel similia: igitur, prima causa necessariò agit, secunda enim non agit, nisi mota à prima, siue in virtute primæ, deus enim est necesse, & sua actio est suum esse: igitur necessariò agit. quòd si necessariò agit, nullius vtique est rei creator.

3\. Item, illud deo est impossibile, quod implicat contradictionem: hoc enim tantùm priuatur deus, vt quæ sunt facta efficere, vt sint infecta: sed creare implicat contradictionem, est enim de nihilo aliquid facere. aut ergo de nihilo, sicut de subiecto, aut de nihilo, sicut de termino: sed vtrumque contradictionem implicat; siquidem in nihilo, subiectiua, aut obiectiua potentia aliqua non inuenitur. Præterea, quòd nihil fiat aliquid, & quòd nihil sit aliquid, par est contradictio: igitur, cùm hæc omnia contradictionem implicent, deo sunt impossibilia. Creare ergo, siue creatio, deo minimè conuenit.

4\. Amplius, nobilissimo agenti, actio nobilissima competit; actio namque deificatur, vt ita dicam, secundùm nobilitatem agentis: sed deus est agens nobilissimum: igitur actio illi congruit nobilissima. nobilior autem actio ea dicenda est, quæ ex terminis proficiscitur nobilissimis: nobilius autem est ens, quàm non ens, quia præstantius est esse, quàm non esse. igitur creatio, quæ inter diuinas actiones ad extra est nobilissima, est de aliquo, & non

de ni hilo

Creare soli deo conuenit.

de nihilo, alioqui Deo non esset tribuenda. Ista præterea præpositio ex, alicuius causæ, præsertim materialis, habitudinem importat. sed nihil, non est materia entis, nec aliquo modo ipsius causa: creare ergo non est ex nihilo aliquid facere; imò facere, est aliquid ex nihilo facere, authore August: vt paulò antè diximus. Adde, quòd Dei potentia nõ se extendit ad ea, quæ primis principijs aduersantur, vtpotè, reddere totum non esse maius sua parte, vel affirmationem, negationemq; simul de eodem esse veras, & similia: sed ex nihilo aliquid fieri, communi aduersatur omnium propemodum sapientum sententiæ: igitur, quod prius. Amplius, si creare est aliquid ex nihilo facere: ergo, creari est aliquid fieri. sed omne fieri, est mutari: creatio ergo est mutatio. at omnis mutatio, est ex subiecto aliquo; nam motus est actus entis in potentia, in Deum autem nulla cadit mutatio: igitur, aliquid à Deo fieri ex nihilo, est impossibile. Sanè, quod factum est, necesse est aliquando fieri: illud autem quod creatur, simul fieri, & factum esse, dici non potest; in permanentibus siquidem, quod fit, non est, quod autem factum est, iam est. simul ergo aliquid esset, & non esset. Quam ob causam, si aliquid fit, fieri eius, factum esse, præcedit: quod planè sine præexistenti subiecto, in quo ipsum fieri sustentetur, esse non potest. Adde, infinitam distantiam non esse pertransibilem: sed inter ens, & nihil, est infinita distantia: igitur, de nihilo aliquid fieri, est impossibile. Deo ergo non conuenit creare. Præterea, si Deus crearet aliquid, vel id, æterna, vel noua actione conderet, seu condidisset: non quidem æterna, alioqui creatura esset æterna; etenim actio, sine re acta, siue producta, esse non potest: nec actione noua, quippe, cùm in Deum nihil noui cadat, aut cadere possit. Reuera, quia agens dat esse; ideo productum accipit esse, & non è contra. Præcedit ergo aliqua noua habitudo in producente. sed nulla nouitas est in Deo: nihil ergo potest de nouo producere. nam si aliquid de nouo produceret, siue crearet, quod idem sonat; aut id, quod creatur aliquo modo præfuit, aut non. si præfuit: ergo non producitur ex nihilo, atq; ita non creatur, nec dici potest, nullo modo præfuisse; quod enim de nouo fit, priùs profectò erat in esse possibili cognito, & volito: non ergo de nihilo. Amplius, si aliquid producitur, quod prius certè non producebatur; ideo hoc contingit, quia nimirum producens, aut productum, alio modo se habet, quàm priùs se habebat. id autem in productum non cadit, quia scilicet nondum erat: ergo in Deum producentem cadat, necesse est. sed Deus, cùm sit primum agens, non potest se aliter habere, quia mutatione caret: nihil ergo creauit, siue de nouo produxit. Iterum, idem manens idem, authore philosopho 2. de generatione, semper natum est facere idem: nulla ergo est variatio in effectu, quin priùs sit in causa: sed Deus semper est idem, æquali determinatione, siue dispositione se habens ad agendum: nihil ergo de nouo producere potest: alioqui, maiorem nunc haberet determinationem quàm priùs, quod absq; mutatione fieri non posset. Reuera, si nulla ex parte causæ agentis mutatio sit, vtpotè maior, aut minor illius vicinitas, siue approximatio ad effectum producendum, nec aliquid sit illi impedimento, quo minùs agere posit; irrationabile prorsus apparet, nunc quidem agere, priùs verò quieuisse, & quasi in otio latitasse. Ex his ergo, atq; similibus apparet, Deum nihil noui fecisse, siue creasse.

5.

6.

7.

8.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

D primum, negatur minor, tanquam falsa, & erronea: ad cuius probationem dico: contingentiam volendi, producendiq; alia à se, cum diuinæ maiestatis imutabilitate, consistere posse: contingentia enim, Deũ mutabilẽ non facit: mutabilitas planè, ad producendũ & non producendũ pro diuersis instantibus, possibilitatẽ indicat, vel ad idẽ volendum, nolendumq;, quod

1. Quomodo cõtingentia sit in Deo.

Creare soli deo conuenit.

certè Deo minimè competit. at, contingentia, non quidem pro diuersis instantibus in Deo, sed pro eodem, & in eodem diuisim, dicit Deum posse velle hoc, vel nolle, seu producere, & non producere. Ad aliam confirmationem dico: veram esse, si absolutè intelligatur: nam spiritus sanctus, qui voluntate producitur, necessitate quoque productus dicitur, est enim ens summè necessarium: at, creaturæ repugnat, & ex consequenti velle diuino, quatenus super ipsam transit. quare modus nobilissimus producendi, volendique creaturam, est ipsam contingenter velle: quemadmodum & creatura est in seipsa contingens, non autem necessaria simpliciter. Pro vniuscuiusque ergo rei dignitate, determinandus est modus producendi.

Deũ velle hoc & non velle, quomodo intelligitur.

2. Ad 2. necesse esse, aut necessitas essendi, Deo tantummodò conuenit, creatis verò rebus, minimè: quam ob causam entis causabilis differentia adæquata esse non potest, sed contingentia potiùs; ideoque Deus circa illam contingenter se habet. Ad primam confirmationem dico: quamlibet secundam causam contingenter agere, non autem necessariò simpliciter, & absolutè, vnde à sua naturali necessitate impediri potest, virtute superioris agentis: stat ergo illius necessitas cum contingentia simpliciter. Voluntas præterea creata, authore philosopho, agit contingenter: vnde, cùm sit causa secunda, mouetur à prima causa: igitur, & prima causa, contingenter agit, si vera sit philosophorum ratio. Ad aliam confirmationem respondeo: verum esse, quòd diuina actio sit suum necesse esse; super autem creaturam, quæ non est necessaria, sed contingens, contingenter etiam agit, & operatur.

Deus ad extra agit contingenter.

3. Ad 3. creare non implicat contradictionem, nam nihil habet, potentiam saltem obiectiuam, quæ simul cum ipso consistere potest.

Obiectiones.

Quando ergo dicis, nihil fieri aliquid, est impossibile: ex nihilo ergo similiter. verum est, si nihil maneat; sed bene fit aliquid post nihil.

1. Dicis, creatio est actio de genere actionis: respicit ergo subiectum, cuius est accidens.

2. Præterea, oppositum fieri ex opposito per se est impossibile: per accidens ergo fit, ob rationem subiecti, vel materiæ: non ergo fit aliquid ex nihilo.

Solutiones.

1. Respondeo ad primam obiectionem, cuius maiorem in creatione falsam esse pronuntio: creatio enim non est actio, de genere actionis, sicut dictum est.

2. Ad secundam, fieri non de aliquo, non est fieri ex opposito: nam, non de aliquo fieri, & factum esse, se inuicem compatiuntur; est enim negatio non quidem simpliciter, sed omnis prorsus positiui. vnde postquàm res creata dicitur esse non de aliquo, creatio siquidem non habet terminum positiuum à quo.

4. Ad 4. à termino ad quem, mutationes speciem, dignitatemque recipiunt, non autem à termino, à quo: eò namque nobilior aliqua mutatio esse dignoscitur; quò illius terminus ad quem, nobilior reputatur: creatio ergo ex nobilitate termini ad quem, quæ est tota creaturarum substantia, non autẽ ex termino à quo, id est, non ex aliquo, suam nobilitatem sortitur. Non ergo illi opus est, ad hoc, vt sit nobilior, ex ente fieri: generatio enim, alteratione, ob gratiam termini ad quem, formæ scilicet substantialis, nobilior est; tametsi, ipsius terminus à quo, alterationis termino à quo, imperfectior sit. Ad confirmationem dico, præpositionem, ex, ordinem tantùm, non autem causam materialem ostendere: quemadmodum, ex mane, id est, post mane, fieri meridiem, dicere solemus. hæc autem præpositio ita intelligenda est, sicut sæpè superiùs annotauimus. Ad illud Augustini dico, Augustinum æquiuocè loqui, secundùm quem planè modum, quæ in melius commutantur, creari dicuntur.

Mutationis nobilitas pendet à termino à quo.

5. Ad 5. sæpè diximus, creationem, mutationem non esse: ad mutationem enim pertinet, vt aliquid aliter se habeat nunc, quàm prius. at, in creationem, in qua producitur tota substantia simul, non cadunt temporis differentiæ huiusmodi. Ad confirmationem dico, in his, quæ fiunt sine motu, factum esse, & fieri, simul inueniri, siue huiusmodi factio, vt ita dicam, sit terminus motus, sicuti est illuminatio, in qua aliquid simul, & illuminatur, & illuminatum est. siue non sit terminus motus, sicut simul formatur verbum in corde, & formatum est. Reuera, in his, quod fit, est, licet significetur ab alio esse, & priùs non fuisse. Ad aliam confirmationem respondeo, quòd ex falsa imaginatione proficiscatur, quasi inter ni-

Creatio nõ est mutatio.

Creare soli deo conuenit.

inter nihil, & ens, sit aliquod medium infinitum, quod eſt falſum: quamuis creatio, duos inter terminos quædam videatur eſſe mutatio, reuera tamen non eſt. Ad aliam confirmationem præcedentis argumenti, dico non valere in prima emanatione, quæ ex vniuerſali rerum principio procedit; ſed in ſingularium effectuum emanatione, quæ ex cauſis particularibus, neceſſariò præcedentibus proficiſcitur, quas tantùm illi philoſophi intuiti ſunt, qui creationem negauerunt. Ad 6. quamuis creatura non ſit æterna, actio tamen Dei, qua creaturam produxit, eſt æterna; licet non pro æterno, ſed pro certo nunc temporis. Quare autem magis in hoc inſtanti temporis, quàm in alio, creaturam produxerit, cùm à voluntate Dei dependeat, quæ eſt prima regula, cauſa quærenda non eſt.

6.

Actio dei eterna, ſed nō pro æterno.

Ad primam confirmationem dico: reſpectum illius cauſæ ad effectum eſſe vltimum, & aliquando nullum. ſiquidem abſolutum in cauſa, idem in effectu immediatè ſequitur, & in effectu primo reſpectus ad cauſam conſequitur. Quando ergo dicis, quia cauſa dat eſſe, ideo effectum recipere eſſe, non autem è cōtra: verum quidem eſt, reſpectu actus primi ipſius abſoluti; abſolutum enim in cauſa, cauſatum naturaliter præcedit: non autem reſpectu alicuius nouæ realitatis, ſiue abſolutæ, ſiue relatiuæ. Dicis, non tantùm eſt dicendum abſolutum, quia cauſat; verùm etiam ipſo adhuc non cauſante. Reſpondeo, in ipſo quidem inſtanti, in quo cauſat, ipſam cauſationem naturaliter præcedere, atque tunc non niſi abſolutum, à quo ponitur cauſatum in eſſe, intelligitur; ideo cauſati nihil accipi poteſt, nec reſpectus iſtius, vel alterius inſtantis, niſi illud abſolutum præceſſerit. Porrò, hæc deceptio ex falſa imaginatione proficiſcitur, dum putamus cauſam ſemper indeterminatam eſſe, quàmdiu non peruenit ad actum, ſiue inſtans cauſandi; proinde aliquam neceſſariam eſſe relationem, quæ cauſam ad effectum producendum determinet, quod reuera falſum eſt: nam illud idem abſolutum, quod in cauſa præceſſit, tam natura, quàm duratione, effectum productum præceſſit. vnde quatenus fuit priùs cauſatiuum, eſt nūc etiam cauſans, idq; non ex aliquo addito abſoluto, aut reſpectiuo. Ad aliam confirmationem dico, id, quod creatur, non præfuiſſe in eſſe ſimplici, ſiue reali, ſed ſolùmmodò in eſſe ſecundùm quid; aliquid enim produci de nihilo, vt dixi, poteſt intelligi dupliciter: vno quidē modo, de nihilo omnino, & ſimpliciter, & ſecundùm quid, atque ita nihil creatur: nam quod creatur in eſſe cognito, & volito, & per conſequens in eſſe poſsibili præceſsiſſe, ſiue præfuiſſe, neceſſarium eſt; fuit ſiquidem ex tunc omnipotentiæ proximum obiectum. Hoc modo creatura producitur ex nihilo, quia ſcilicet non ex aliqua præexiſtente materia, ex eſſe tamen intelligibili procedit.

Falſa imaginatio eorum qui negant creationem.

Quomodo creatio eſt de nihilo.

7.

Ad 7. agens liberum, primum, & vniuerſale, cuiuſmodi eſt Deus benedictus, poteſt producere aliquem effectum nouum, & de facto produxit, nulla planè in ipſo, ſed in effectu potiùs, nouitate exiſtente: non enim neceſſe eſt, ſi ſempiternaliter voluit, & nō poteſt de nouo aliquid velle, effectū quoque ſempiternum fuiſſe; ſed pro tunc, quando, & quomodo voluit: eadem ergo æterna voluntate manente, ſine illius mutatione, effectum nouum, nempe mundum produxit.

8.

Ad 8. patet ſolutio ex ſupradictis: cauſa namque determinata ad aliquod producendum æquè producere, quandoq; poteſt, & non poteſt; liberè enim agit ex parte ſui: nam quēadmodum in naturalibus cauſam determinari ex parte ſui perinde eſt, ac ipſam habere formam, qua cauſare valeat; ita profectò in cauſis liberis, eſt ipſam habere volitionem reſpectu volibilis. Quare, ſicut ibi, ſi impedimentum externum extiterit, aut abſentia paſsi, antequam effectus cauſetur, forma haberi poſsit; ita planè antequam volibile habeatur, volitio, & natura, & duratione priùs poteſt haberi. Quam ob cauſam, illud philoſophi de agente naturali eſt intelligendum. Ad aliam confirmationem dico, indiſciplinati eſſe, omnium quærere demonſtrationem: Principiorum (inquit philoſophus 4. met:) demonſtrationis, non eſt demonſtratio: nec etiam diuinæ voluntatis, cùm ſit prima, & immediata cauſa; ideo illius non eſt aliqua cauſa quærenda. Creare igitur, Deo conuenire dixi.

Diuinæ volūtatis non eſt demonſtratio

CAP.

Creare soli deo conuenit.

CAP. IIII.

Creare, soli Deo conuenire secundùm Diuum Augustinum.

Augustini doctrina. Vnus tantùm creator Deus.

*Ræclara extat Augustini doctrina 3. de trinitate cap. 8. ex qua clarissi-
mè docemur, creationem, siue creare, opus esse diuinum, nulliq; creaturæ
competere: Sicut, inquit, nec parentes dicimus creatores hominũ, nec agri-
colas creatores frugum, quamuis eorum extrinsecus adhibitis motibus, ista
creanda Dei virtus interiùs operetur; ita non solùm malos, sed nec bonos
angelos, fas est putare creatores, si pro subtilitate sui sensus, & corporis, semina re-
rum istarum nobis occultiora nouerint, & ea per congruas temperationes elementorum
latenter spargant, atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum
præbeant occasiones. omnium quippe rerum, quæ corporaliter, visibiliterq; nascuntur,*

Semina rerũ latent in elementis.

*occulta quædam semina in istis corporeis mundi huius elemẽtis latent: alia sunt enim hæc
iã conspicua oculis nostris ex fructibus, & animantibus; alia verò occulta istorum seminũ
semina. vnde iubente creatore, produxit aqua prima natatilia, & volatilia: terra autem
prima sui generis germina. Et lib. de ciuit: Dei 12. cap. 25. Quælibet, inquit, corporales,*

Rationes creationis.

*vel seminales causæ gignendis rebus adhibeantur, siue operationibus angelorum, siue ho-
minum, ipsas omnino naturas non facit, nisi vnus Deus. Sanè, primus terminus creatio-
1. nis est esse, qui certè effectus vniuersalissimus est: in omni enim effectu inuenitur: à so-
la ergo causa vniuersali manat: igitur, creare est solius causæ vniuersalis, primiq; agen-
2. tis. Etenim, si hoc munus creandi, creaturæ competeret, vel vt principali agenti, vel, vt
instrumento solùmmodò agendi. non quidem primo modo, quia solius Dei est, qui in cre-
ando, cooperante non eget agente. nec etiam secundo modo: instrumentum namque, effe-
ctum principalis agentis attingere nequit, nisi dispositiuè tantum ad causandum aliquem
effectum sibi proprium, naturaliter præuium ad effectum principaliter agentis, alioqui
pro diuersis effectibus principalibus producendis, varijs instrumentis artifices non in-*

Creationis effectus est prioris agentis.

*digerent. At, ad creationis effectum, qui planè est rei esse totale, creatura vim dispo-
sitiuam non habet: partim quia est prior effectus; & ideo est prioris agentis: partim
verò, quia creatio, & eius effectus, ex nihilo manarunt, siue esse habent: dispositio au-
tem sine materia, siue subiectò esse non potest. Itaque, si causa secunda instrumentalis,
causæ superioris actionem non participat, nisi quatenus ad effectum principalis agentis,
per aliquod sibi proprium dispositiuè operatur, si secundùm illud sibi proprium nihil a-
gat; frustra profectò adhiberetur ad agendum: cùm autem proprius effectus Dei cre-
antis, sit producere, esse absolutum, & ad illum aliqua dispositio instrumentalis attinge-
re nequeat; creatio siquidem nõ est ex aliquo præsupposito, quod possit disponi per a-
ctionem instrumentalis agentis: fit, vt creaturæ, authoritas creandi etiam quocunq; mo-
3. do, prorsus competere nequeat. Amplius, agens virtutis finitæ, in distantiam aliquorum
infinitam, actionem non habet: sed inter ens, & non ens, seu nihil, qui sunt creationis ter-
mini, distantia habetur infinita, quia nimirum nihil, non solùm negat ens finitum crea-
tum, verùmetiam infinitum, qui est Deus: igitur, creatura, quæ est agens finitum, in o-
4. pus creandi, actionem non habet. Adhuc, quemadmodum se habet ars ad naturam; ita
vtiq; suo modo, creatura ad Deum. sed ars, eo modo, quo est posterior in ordine agenti-
um, præsupponit effectum naturæ: igitur, creatura, effectum primi præsupponit agen-
tis, cui reuera prima actio debetur. sed quod præsupponit aliquid ex parte effectus, cre-
andi potentiam non habet: creaturæ ergo creatio non conuenit. Præterea, si creaturæ cõ-
5. petat creatio; id certè per modum instrumenti fieri necesse est, & secundarij agentis: sed
instrumentum non agit nisi per motum, creatio autem non est motus, siue mutatio; imò
creationi,*

Creare soli deo conuenit.

creationi, hæc aduersantur: ergo quod prius. Amplius, quod secundùm se totum non est purus actus, sed permixtus potentiæ; ad producendum totale penitus esse rei, virtutem non habet; sed primum actum rei, quod est esse simpliciter, præsupponat, necesse est: quamuis sit causa huiusmodi esse, hominis scilicet, vel alterius cuiusque rei. sed creatura est actus potentiæ permixtus, non autem purus: partem ergo, non totale esse rei, producere potest, quod ad creationem attinet. hoc ergo creationis munus, soli Deo conuenit, qui est actus purissimus. Amplius, in quocunque est determinatus modus agendi; id quoque, ex quo huiusmodi determinatio consurgit, determinatæ conditionis sit, necessum est: sed quodlibet agens creatum, à primo quidem agente, determinatum habet modum agendi: igitur, & id, ex quo talis vis agendi consurgit, nempe materia, quam creaturæ actio præsupponit: alioqui si actio creaturæ esset sine subiecto; per se vtique subsisteret, atque ita, infinita esset dicenda, quod est falsum. Iterum, omne agens creatum habet esse participatiuè: igitur, participatiuè illud communicare potest tantùm, & non præstantiori aliquo alio modo: sed quod communicatur per participationem, non dicitur creari: ergo quod prius. nulla siquidem operatio, præsupponens esse, creatio dici potest: nam creatio ex nihilo fit, operatio verò instrumenti, aliquid præsupponit: igitur, non est creatio. Item, operatio, quæ solo voluntatis imperio fit, creaturæ non est communicabilis: eadem enim ratione, qua iuberet ex nihilo aliquid fieri; eadem posset de omni creabili præcipere, atque ita nullum haberet in operando determinatum, perscriptumque modum; sed ad quemlibet effectum producendum, indifferenter se haberet, quod reuera creatæ naturæ conuenire non potest: vnaquæque enim creatura determinati est modi, & actionis, tum quidem in essendo, tum etiam in agendo, & operando. Quamobrem, sicut forma non potest aliquid causare sine materia; ita etiam nec agens limitatum absque subiecto. Præterea, cuiuslibet creaturæ actio, est accidens, & de genere actionis. sed creatio non est accidens, aut actio de genere actionis, vt dixi; accidens insuper respectiuum, necessariò subiectum requirit, & terminum; actio verò de genere actionis, quoniam mutationi subiacet, materiam respicit, & pro termino subiectum præsupponit naturaliter, quæ reuera omnia, creationi conuenire nullo modo possunt: igitur creatio ad Deum tantummodò attinet. Amplius, si angelus aliquid crearet; aut intellectu, aut voluntate, id efficere posset: sed quælibet illarum in angelo est accidens: sibi enim angeli succedere possunt in huiusmodi modo intelligendi, cùm omnia possint distinctè intelligere, & non simul, alioqui in actu infinitas intellectiones haberent, quæ etiam in numero haberentur accidentium; aut vnam, actu infinitam, quod est impossibile: intelligere enim cuiuslibet creaturæ, non est sua substantia, sed accidens potiùs: nulla ergo intelligentia, seu creatura, alicuius rei creandæ virtutem habere potest. Amplius, alicuius substantiæ principium totale effectiuum, accidens esse non potest: necessariò enim præsupponit subiectum, quia accidens est, cuius esse, est inesse, eiusque effectus à materia semotus non est: causa præterea totalis æquiuoca, suo quidem effectu perfectior esse debet. sed substantia simpliciter perfectior est accidente: ergo substantiæ insuper perfectæ pro ratione productiui principij, accidente opus non est, nisi ob gratiam disponendæ materiæ, vel subiecti. sed angelus semper requirit intelligere, vel velle: igitur, ob disponendam materiam: non ergo agit, nisi disponendo, atque ita creator dicendus non est. Denique, omne creatum, à creante absque subiecto conseruari potest, quod planè creaturæ alicui conuenire nequit: creatum namque priùs naturaliter est in seipso, quàm in subiecto, atque ex cõsequenti, creator priùs ponit ipsum in effectu, quatenus est in seipso, quàm vt est in subiecto, vel compositum ex ipso, & subiecto. Itaque ex his atque similibus constat, creationem, seu creare soli Deo conuenire. Sed contra prædicta sunt nonnulla excutienda capite sequenti.

6. 7. 8. 9. 10. 11.

Quòd angelus non potest creare.

12.

CAP. V.

Creare non soli Deo conuenire.

1. Quod angel⁹ posśit producere.

N causis eßentialiter ordinatis, quemadmodum secunda est à prima; sic etiam tertia est à secunda; & sic deinceps, valet hoc de ordinatis eodem efficaciæ ordine: sed intelligentiæ in vniuerso sunt causæ eßentialiter ordinatæ: igitur, sicut secunda est à prima; ita etiam tertia est à secunda, & sic deinceps. sed id tantùm eße potest per creationem: creaturæ ergo, & non soli Deo conuenit creare. Reuera, si omnes intelligentiæ immediatè à prima proficiscuntur; similiter etiam & entia omnia, quod pro impoßibili reputat commentator 9. met: cætera enim agentia superfluerent, quippe, quæ suis virtutibus, actionibusq; frustrarentur: multa sanè à Deo mediantibus causis secundis producuntur. Deniq;, quod est perfectionis in natura inferiori non est remouendum à natura superiori. sed poße producere sibi simile in natura corruptibili, maximæ est dignitatis: igitur, beatißimis

2. *spiritibus est attribuendum, quod certè sine creatione fieri non poßet. Amplius, virtus facientis consideratur secundùm rei faciendæ mensuram: sed omne ens creatum, est finitæ mensuræ: igitur, illius productioni, siue vt producatur, sufficit virtus finita, quæ planè creaturæ tribuitur. Sanè, si creatura potens est ad producendum aliquid ex contrario; multò magis ex nihilo, maior enim ibi resistentia est ex parte facti: igitur, maior*

3. *quoq; erit virtus facientis: creatura ergo aliquid creare potest. Amplius, agens est maioris virtutis in agendo, ob virtutem principalis agentis, quàm propriam. sed creatura formam de subiecto, propria virtute producere potest: igitur, virtute primi, potest aliquid producere sine subiecto, atque ita aliquid creare. Iterum, agens naturale, ex*

4. Vermis genitus ex eucharistiæ speciebus.

speciebus panis, & vini in eucharistia existentibus, vermis formam producere valet: igitur, creare potest: productio enim illa, non est ex materia: nam in eucharistia est tantùm Christi corpus, nulli vtiq; corruptioni obnoxium. Reuera, si agens naturale potestatem, atq; virtutem habet rei annihilandæ: ergo & creandæ: par siquidem in vtroq; reputatur potestas. Porrò, illud annihilari dicimus, quod ita destruitur; vt ex illo remaneat nihil: sed agens naturale dum formam corrumpit totam funditus eam destruit: annihilat ergo. si minimum præterea frigus in ignem magnum conijceretur, ab eo penitus

5. *destrueretur: agens ergo naturale si potest annihilare; potest etiam creare. Adhuc, effectus virtuti primæ causæ non æqualis, siue æquatus, à minori quidem virtute produci potest: sed nulla creatura par est diuinæ virtuti, cùm illa infinita, hæc autem finita*

6. Sacramentorum gratia creatur.

sit: produci ergo potest à virtute finita. Iterum, sacramenta nouæ legis, vt communis propemodum est omnium theologorum sententia, gratiam instrumentaliter causant: igitur creant. Tenet consequentia: gratia enim, creatione tantùm haberi potest. Sanè, omne prius, à suo posteriori liberari potest: sed formæ dependentia ad agens, prior est, quàm ad subiectum: poterit ergo cum agentis tantùm dependentia consistere, sine dependentia subiecti. Reuera postquàm accidens ab agente naturali productum est, diuina virtute à subiecto separari potest, quemadmodum videre licet in sacramento altaris: igitur, & quando producitur, atque ita erit productio sine subiecto, quæ absq; dubio creatio dicenda eßet. Ex his ergo, atq; similibus apparet, creare, creaturæ quoq; competere poße.

Contra aliquas rationes.

1. *Porrò, aduersus nonnullas rationes, quæ aliam tuentur sententiam, sic arguere poßumus, respondendo quidem, & arguendo. effectus vniuersalißimus, ad causam pertinet vniuersalem: sed eße est huiusmodi: ergo. ad primam tantùmmodò causam spectat. hoc certè omnibus modis non est admittendum: nam eße actualis existentiæ, est à generante naturali: hac enim ratione generare dicitur, quia nimirum dat eße, efficitq;, vt forma sit in materia: ergo non est tantùm à Deo. Quare, si vera est illius*

Creare soli deo conuenit.

ratio; non solùm Deus, sed etiam aliquod agens naturale habet virtutem creandi. Amplius, vbi sunt termini alicuius productionis; ibi planè vtriq; termino subiectum erit commune: & terminus à quo, natura præcedit terminum ad quem. sed in creatione non est subiectum, neq; nihil est prius ente naturali, cùm nullam habeat naturam: fallitur ergo illa ratio de distantia infinita, quam aliqui superiùs pro confirmanda ipsorum sententia adduxerunt. Præterea, nihil, & ens, non distant infinitè: inter extrema enim immediata, distantiæ magnitudo, ex alterius ad alterum extremi excessu mensuratur; huiusmodi namq; distantia non superat alterius extremi excessum: sed ens, & nihil, sunt immediata, cùm sint contradictoria, excessus autem entis ad nihil est finitus: inter ea igitur non est distantia infinita. Profectò, quando extrema sunt immediata, tanta est quantitas excessus, quanta, & quantitas excedentis. sed ens creatum est finitum: ergo excessus eius est finitus, negatio siquidem mensuratur affirmatione. quamuis ergo inter contradictoria immediata distantia sit, non tamen æqualis, nec infinita, sed interdum maior, nonnunquam autem minor: inter ens ergo, & nihil, non est distantia infinita. 2. 3.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD primum, intelligentias esse causas essentialiter ordinatas, duobus modis intelligi potest: vno quidem modo, secundùm esse suum quidditatiuum, secundùm quem profectò modum, vna est altera perfectior, atq; ita approbo argumentum, sunt enim hæc ordinis dignitate distinctæ. alio verò modo, secundùm ordinem essendi, atq; causandi, & ita nego argumentum, solius siquidem Dei est, producere intelligentias. Ad confirmationem dico, quæ per creationem producuntur, à Deo immediatè esse, vtpotè intelligentias, cœlum, primam materiam, animas hominum; alia verò, quæ de potentia materiæ producuntur, & immediatè quidem à Deo, quatenus ipse est verus creator, & principale agens; & mediatè, quia nimirum per medium agentis naturalis. vnde agentia naturalia non superfluunt, siue superflua reputanda sunt: nam cooperando ipsi Deo, idem agunt, vel agere possunt. Dicis, tunc idem bis produceretur: nam vtrumq; agens, est totale agens. idem præterea immediatè, & mediatè produci, implicat contradictionem. Dico, idem bis non produci, quasi sit bis productum: vnicum enim tantùm est productum, licet sit à duobus totalibus agentibus ordinatis: nihil enim secundùm agens operari valet, sine virtute primi agentis: Deum siquidem agere immediatè, perinde est, ac si diceremus, in agendo non habere alicuius creaturæ cooperationem; mediatè verò, quando secundis causis vtitur. in qua certè actione, eandem causationem actiuam cum creatura effectiuè producit: non quidem mediante alia actione; sed sua propria, & æterna, sicut & creatura virtute sua, non mediante actione de genere actionis, quia actionis non est actio: effectus igitur productus, secundùm respectum refertur immediatè ad ipsum Deum; secundùm alium verò ad ipsum agens; primò tamen ad ipsum Deum. Quam ob causam, nulla esse potest contradictio, si creatura vtitur cooperante: esset reuera contradictio, quando non cooperante creatura, & mediatè, & immediatè eundem effectum produceret. Ad aliam confirmationem dico, in natura corporali, quæ ob illius corruptionem in vno perpetuo indiuiduo conseruari non potest, posse sibi simile gignere, supplementum esse corruptionis: in angelis autem, qui incorruptibiles sunt, id locum habere non potest. Ad 2. in actione alicuius agentis, non solùm obseruanda est substantia facti, verùm etiam & modus faciendi: producere siquidem aliquem effectum finitum, potentiæ planè est finitæ; de nihilo verò eundem causare, siue producere, infinitæ. quoniam autem omnis

1. Intelligentiæ immediatè sunt à Deo.

Quę sint à deo mediatè.

Obiectio. 1. 2.

Solutio 1.

Deum agere immediatè quid significet.

Gignere sibi simile in angelis locum non habet.

2.

Creare soli deo conuenit.

creatura, sicut esse finitum habet, ita & potentiam; iccirco nulli conuenit creaturæ virtus creandi. Ad confirmationem negatur consequentia: maioris enim virtutis est ex nihilo, quàm ex contrario aliquid facere: nam ex contrariis per accidens aliquid fit, per se verò ex subiecto, quod est in potentia. contrarium autem aduersatur agenti, vtpotè potentiam ab actu impediens, in quem agens, materiam reducere satagit. at, vbi nulla prorsus præexistit potentia respectu rei faciendæ, quia scilicet, eius, quod omnino non est, nulla esse potest: maior ergo est potentia agentis, qui ex nihilo omnia produxit. itaq; maioris est potentiæ ex nihilo, quàm ex contrario aliquid facere.

Creare aliquid ex nihilo maioris est potentiæ, quàm facere aliquid ex contrario.

3. *Ad 3. maior est falsa, de eo præsertim, quod est propriè instrumentum: nam in agendo, agitur potiùs, quàm agat.*

4. *Ad 4. quod in eucharistiæ sacramento fieri videmus, non virtute naturæ, sed miraculo fieri dicimus: ibi enim quantitas dimensiua, omnium subiectum est sequentium formarũ, quod est proprium materiæ. hac de causa, quicquid ex materia panis producendum, seu generandum esset, ob prædictæ quantitatis rationem, ex re certè gignitur: vnde ex rebus miraculo factis, non licet ad res naturales transire. Ad confirmationem respondendo, nego antecedens: forma enim, etsi non in actu, remanet tamen in potentia materiæ. non ergo destruitur omnino, & ex consequenti non annihilatur.*

Obiectio. *Dicis, quod est in potentia materiæ, in actum educitur virtute agentis naturalis: sed forma corrupta, per agens naturale in actum non adducitur: ergo.*

Solutio. *Dico, maiorem vniuersaliter falsam esse: nam Deus post resolutionem compositi, animam rationalem in actum deducit: sed de hoc alibi latiùs disputandum erit. Ad aliam probationem respondeo, frigus destrui, quia deficit illi materia; non quia materia agit, sed quia nullum agens creatum est actus purus: iccirco illius effectus est compositus ex potentia, & actu. Sicut ergo non agit ex parte sui potentialis; ita etiam nec producit effectum, quòad eius potentiale: præsupponitur enim ex parte effectus, in quod agens agere queat.*

5. *Ad 5. negatur maior: omnium enim creaturarum vniuersitas, diuinæ virtuti non æquatur; illarũ tamen productio, soli diuinæ virtuti conuenire potest.*

6. *Ad 6. sacramenta creant gratiam instrumentaliter: de quo planè disputationis genere, atq; negotio, non est modò diffusè disputandum.*

Sacramenta creant gratiã instrumentaliter.

Ad primam confirmationem dico, falsam esse minorem. forma siquidem, quæ est ab agente creato, & ad agens, & ad subiectum simul dependet. vnde in fieri, vnius sine altero dependentiam non habet; in essendo verò, subiecti habet dependentiam, à quo ipsa dependet, non autem agentis creati. Ad secundam confirmationem, negatur consequentia: etenim accidens, à subiecto separari, in primo instanti, in quo producitur, contradictionem implicat; ex eo namq; est in subiecto, ex quo à subiecto separatur: potest tamen Deus efficere accidens sine subiecto.

1. *Ad primum, contra rationes superiùs positas. quamuis esse sit ab agente creato; non tamen creare dicitur, quia nimirum ab agente creato, esse primò, & per se non est, nisi à Deo tantùm: nulla enim creatura dat esse primò, quia scilicet non omnium est causa, quæ ad esse primæ causæ attinent. Solus ergo Deus dat esse primò, non per aliud: cætera verò agentia, licet dent esse; non tamen primò, quia non per se, sine primo agente.*

2. *Ad 2. in creatione non est necesse idem subiectum secundùm rem esse commune, sed sufficit esse idem tempus imaginarium; imaginamur enim creaturam priùs fuisse nihil in aliquo tempore imaginato, deinde ens apparuisse, siue migrasse. ipsum præterea nihil, non est per se terminus; sed per accidens tantùm. hac de causa, à producente attingi, non est necesse. Natura quoq; ens præcedere dicitur, non quòd sit in se aliqua natura; sed quia creaturæ, cùm sint ab alio, priùs vtiq; illis non esse, quàm esse conuenit.*

3. *Ad 3. inter nihil & ens, non est distantia infinita simpliciter, sed infinitate proportionabilitatis, quia nulli determinatæ substantiæ entis ad ens est proportionabilis, sicut testatur phil: 4. phy: cõ: 72. vbi dicit motum factum in vacuo, ad motum factum in pleno, nullam proportionem habere. sic potentia producens ex nihilo, ad potentiam producentem ex aliquo, proportionem non habet:*

Creatio quid sit in creatura.

non habet: alioqui æquari poßent, quod est falsum. Itaque, soli Deo creationem conuenire, non autem alicui creaturæ, me dixiße puto.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Creatio est aliquid in creatura, ac propriè compositorum, non admixta naturæ, vel artis operibus.

SI generatio substantialis, vel accidentalis, aliquid est in generato; multò ergo magis creatio erit in creato: qua planè creatione, tota producitur substantia creati. Cæterùm, quia sine motu, aut mutatione res conditæ sunt per potentiam primi agentis, qui in rerum productione materia non indiguit præexistenti, sicuti agentia particularia: ab actione autem, atq; paßione, subtracto motu, relatio remanet tantùm: relinquitur; creationem in creatura, quandam eße relationem ad creatorem, veluti ad sui eße principium & authorem. Creatio in creatura est relatio ad creatorem. *Sanè, si creari sit quoddam produci, seu fieri, fieri autem ad eße rei ordinatur: illis ergo conuenit creari, quibus conuenit eße, quorum aliqua sunt subsistentia simplicia, veluti substantiæ separatæ. aliqua verò composita, vt sunt materiales substantiæ: accidentia autem, quia non sunt vera entia, sed entis potiùs, vnde & coexistentia magis quàm entia vocantur; ideoque concreata potiùs, quàm creata dicenda sunt. Itaq;, subsistentibus tùm separatis, tùm etiam corporeis & materialibus, propriè conuenit creatio.* Quibus conuenit creatio. *Reuera, forma naturalis corporis, non est aliquod subsistens, sed quò aliquid est; idcirco fieri formarum non est, neque creari, sed croncreata esse potiùs. hac de causa creatio non est admixta, siue non subest operibus naturæ:* Creatio non est admixta o perib. naturę. *quandoquidem agens naturale, ex præexistenti materia producit compositum; creatio autem non præsupponit materiam: irrationabiliter ergo aliqui locuti sunt, formas per modum creationis dari, vel causari ab agente separato, cuilibet naturæ operationi creationem adiungentes. Quoniam autem creatio, ipsius rei in esse reali, est omnimoda atq; totalis productio, qua à mutatione motuq; distinguitur;* Res createę nō habuerunt esse essentiæ ante creationem *propterea creata prorsus omnia, ante creationem, eße eßentiæ habuisse verum, est impoßibile: alioqui creatio, productio totalis dicenda non eßet: siquidem, non minùs creationi, quàm generationi aliquid supponeretur, atq; ita creatio eßet generatio, quod est* 1. *falsũ. Amplius, si essentia, creationi præsupponeretur, mãsura vtiq; foret etiã post annihilationẽ compositi, quod est impoßibile, & annihilationis naturæ, seu conditioni contra-* 2. *rium: cuius enim eßentia relinquitur in eße; illud certè annihilari non dicimus. Amplius, causa exemplaris coincidit cum causa efficiente; alioqui daretur neceßariò quin-* 3. *tum genus causarum: finali enim causæ non conuenit, neque materiali, seu formali, sunt enim intrinsecæ causato: causa igitur exemplaris est quoddam genus causæ efficientis, siue agentis per intellectum, & artem exemplarem. Porrò, efficiens causa in causando, causato esse largitur actualis existentiæ. si ergo res conditæ ab æterno, non sint secundũ esse actualis existentiæ: nec igitur sunt causatæ ab aliquo exemplante, vt quidam dicunt, quod conditarum rerum causam realem appellant. Adhuc, si rei essentia creationi præsupponitur, nihilq; aliud per creationem habetur, quàm eius existentia, siue res* 4. *ipsa, in quantum existit: igitur creationis terminus non est aliquod absolutum, veluti terminus formalis; existentia enim ad quam volunt creationem terminari, respectum ad efficiens indicat tantùm. sed aliarum productionum minùs perfectarum terminus, est aliquod absolutum: multò ergo magis ipsi creationi erit tribuendus: per creationem igitur, non solùm esse existentiæ; sed etiam existentiæ, res conditæ consequuntur. Præ-* 5.

Creatio quid sit in creatura.

terea, quælibet creatura, quidditatiuè est de nihilo formata: igitur illius non esse, duratione præcessit esse. nullum autem tale est æternum, alioqui duratione simul existeret & non existeret, quod est impossibile. Æternitas præterea est mensura durationis, vel existentiæ: quod autem semper realiter non existit, æternum esse non potest: ergo quod
6. prius. Item, si creatæ rei essentia est ab æterno: igitur pro quocunque signo, verum est dicere ipsam esse: sed hoc est dei solius: non ergo creaturæ essentia creationem præcessit. Itaque, res antequam fierent erant, & non erant, inquit Augustinus super Genesim: erant quidem in Dei scientia; sed non erant in natura propria: cognitum autem nihil ponit reale extra naturam cognoscentis, aut ipsam cognitionem.
7. Amplius, si essentia rei creatæ est æterna, aut certè res secundùm esse essentiæ, est diuinæ cognitionis terminus, aut profectò secundùm esse cognitum. si primo modo res se habeat; tunc planè summum & primum ens, necessariò indigeret minùs necessario, quod est impossibile, alioqui nō esset perfectissimum ens: si verò secundo modo; frustra profectò ponerentur essentiæ in esse reali. creaturas ergo ante illarum creationem, nullum habuisse esse reale in actu, neque essentiæ, neque existentiæ, sed esse tantùm in diuina scientia; & sacræ scripturæ, & rationi consentaneum esse iudico. vnde potentiale obiectum, vel etiam potentia obiectiua, quam præsupponit creatio, reale aliquod extrinsecum in actu non habet: aut enim esset potentia ante actum essendi, opposita vtique actui, atque contraria, quæ necessariò ita in compositum veniret, sed adueniente actu euanesceret, atque ita existeret ante actum existendi, quod falsum est: aut est potentia actus susceptiua & subiectiua; sed tunc de nouo suscipiendo actum existendi, necessariò de priuatione ad formam mutaretur, atque ita creatio esset mutatio, quæ subiectum præsupponeret. Potentiale ergo obiectiuum non est aliquod extrinsecum in actu reali: quamobrem rerum essentia non est æterna, nec in aliquo actu reali ante creationem extra esse diuinum aliquando fuit. Ex quo patet, creationem non habere subiectum, sed esse productionem totius entitatis: si illius enim esset aliquod subiectum; idem & annihilationis esset, sicque annihilatum existeret. Sed contra prædicta arguitur multis modis capite sequenti.

Potentiale obiectiuum non est aliquid reale extrinsecum in actu reali.

CAP. II.

Creationem nihil esse in natura, neq. compositorum deniq; subesse, naturæ, atque artis operibus.

1.
Icut se habet creatio actiua ad creatorem, ita absque dubio passiua ad creaturam: sed creatio actiua, non est aliquid in creatore; pari quoque ratione passiua etiam non erit aliquid in creatura: si enim aliquid esset in creatore; in deo aliquod temporale inueniretur, quod est impossibile. Reuera, creatio non est creator, quia non est æterna, neque creatura, alioqui, aliam statueret creationem, qua ipsa crearetur, atque ita processus fieret in infinitum: igitur, tam in creatore, quàm in creatura, creatio nullum esse habere videtur. nam si creatio præter substantiam creatam aliquid esset; illud quidem substantiæ accidens diceretur: omne autem accidens est in subiecto: res ergo creata, subiectum esset creationis, quod est impossibile, aliter idem esset subiectum creationis & terminus, quod est absurdum: subiectum enim prius est accidente, ipsumque conseruat: terminus autem, cuius est terminus, passione actioneque posterior est: eo siquidem præsente, actio cessat, & passio similiter. itaque creatio nihil est in creatura. Quòd autem creatio non sit compositorum, sic probo: quod creatur, est ex nihilo; sed composita non sunt ex nihilo, sed ex suis componentibus

Creatio nihil est in creatura

2.

Creatio quid sit in creatura.

nentibus: compositis ergo non conuenit creari. Sanè, per primam emanationem illud propriè producitur, quod supponitur in secunda; sicut per generationem naturalem res naturalis, quæ supponitur in operatione artis. Porrò, quod in naturali generatione supponitur, materia est: materia ergo & non compositum creatur. Reuera, sicut dicitur in libro de causis, prima rerum creatarum est esse, quod certè cùm sit rei creatæ, non est subsistens: igitur creatio non est subsistentis & compositi, vt priores rationes probare conatæ sunt. Cæterùm, creationem naturæ atque artis operibus subesse, sic ostendi potest. In qualibet naturali, seu artificiali operatione, aliqua forma producitur: igitur creatur. valet consequentia: non enim ex aliquo producitur: nam non habet materiam, tanquam partem sui: ex nihilo ergo producitur. In qualibet ergo naturæ atque artis operatione, inuenitur creatio. Profectò in rebus naturalib. forma accidẽtalis, est forma actiua vel passiua: nec enim in illis aliquod aliud agens inuenitur: igitur forma substantialis, per naturæ operationẽ nõ producitur: effectus namque suã causam præcedere nequit. forma ergo substantialis, non generatione, sed creatione producitur. Profectò, quod non creatur, nõ est creatura: his ergo quæ sunt à natura, creatio necessaria est, alioqui creaturæ nequaquam dicerentur: si enim natura generat sibi simile; & animalia per putrefactionem hac similitudine priuantur: eorum ergo forma, non à natura, sed à creatione procedit. Creatio ergo naturæ atque artis operibus subditur. Quod autem creaturæ habeant esse verum ante illarum creationem, sic demonstrari potest. Res antequam creentur, habent esse diffinibile, & diffinitum in actu: igitur habent verum esse. Tenet consequentia: rem enim siue sit, siue non sit, diffinito indifferenter respicit: dicit namque verum esse rei quidditatiuum, & in actu, si est diffinitum, & deffinitio in actu, vt dicitur primo Topicorum, & 7, met. res ergo ante creationem habent esse verum. Profectò, quod in genere, vel prædicamento verè est, antequam creetur; illud vtique habet esse verum in actu, ante sui creationem; vnumquodque enim per id, quod est, & per suam quidditatem, in genere vel prædicamento per se reponitur: sed res antequam creetur verè; & actu in genere est vel prædicamento, quippè cùm non per esse actualis existentiæ sit in genere; genus namque totaque generis coordinatio, ab esse rei, & nõ esse abstrahit, in quid certè prædicatur; non sic autem esse: nam prædicatio generis de inferiori, non est contingens, sicut prædicatio existentiæ: ergo quod priùs. Amplius, quod ad aliud realiter & in actu refertur antequam creetur; illud planè esse habet reale & in actu: quod enim est in actu, realiter refertur in actu. sed creatura ante suam creationem, realiter, & actu refertur ad deum, sicuti mensuratum ad mensuram; & sicut extrinsecum actu intellectum, ad diuinam intellectionem; & sicut habens proportionem, & conformitatem ad actum intelligendi diuinum, quæ requiritur inter intelligibile & intellectum: realiter ergo creatura ad creatorem, ante sui creationem refertur, atque ita habet esse verum quidditatiuum reale actu existens. Reuera, scientia realis æterna, obiectum habet reale æternum: entis enim non realis, non est scientia realis. sed deus habet scientiã realem de creaturis, antequam fuerint ab illo creatæ, secundùm quidditates quidem illarum ab ipso dictinctas, sicuti & modò, alioqui aliter nouit facienda quàm facta, quod non probatur Augustino 15. de Trinit. cap: 13. ergo quod priùs. Amplius, quod est possibile fieri aliquid, est quidditatiuè aliquod ens, patet: nam nihil non potest quidditatiuè fieri aliquid: sed quod quidditatiuè est aliquid, veram atque realem habet quidditatem, qua est aliquid. Cùm autem creaturæ antequam creentur, sint possibiles fieri: veram ergo atque realem entitatem habuerunt, antequam essent conditæ. vnde Augustinus de natura boni: Nonnullum bonum, inquit, est possibilitas ad formam, & ad esse: ergo creatura antequam creetur, est aliquod bonum, & ens reale. Et hom: 18. in Ioan. Easdẽ literas, ait, format cor, & manus, sed aliter & aliter. Quare si eædẽ literæ, & in manu, & in corde descriptæ; vtræque igitur habent esse reale. Creatura igitur intellecta, in suo actu reali,

Creatio non est compositorum.

Quod creatio subsit operib. naturæ & artis.

3.

Quod creaturæ habeant esse verum ante creationem

4.

5.

Deus non aliter nouit facienda quam facta.

6.

Possibilitas ad formam est aliquod bonũ.

Creatio quid sit in creatura.

reali, & distincto inuenitur, ante suam ipsius creationem: conuenit namque creaturæ exemplatam, vt ita dicam, esse ab æterno, quod quidem secundùm creaturæ quidditatem, atque essentiam est intelligendum: fuit ergo ante creationem vera quidditas creaturarum.
7. Item, sicut se habet ens ad non ens; ita possibile ad impossibile: vtrobique enim est contradictio: ergo per locum à transmutata proportione, sicut ens ad possibile; ita non ens ad impossibile: sed ens est possibile: igitur non ens est impossibile. si igitur creatura antequam creetur, est non ens, nec habet aliquod verum esse reale; est ergo impossibilis creatu, siue factu, quod est falsum: nam creatura antequam creetur, est possibilis, alioqui impossibile crearetur. Porrò, vt diximus, omne possibile est verum ens, quia potentia & actus diuidunt ens verum reale.
8 Amplius, si creatura ante creationem non haberet aliquod verum esse reale; esset igitur figmentis, rebusque impossibilibus similis: sed quicquid huiusmodi habetur, non solùm non est; sed nec etiam potest esse, quod creaturæ non conuenit: creaturæ ergo ante creationem ipsarum, habuerunt esse reale distinctum, ab esse primæ causæ, siue diuino.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. D primum, negatur similitudo: creatio enim diuinam significat actionem; quæ vtique est diuina essentia, cum relatione ad creaturam. huiusmodi autē relatio non est realis, vt dixi, cùm paulò ante de relationibus agerem: relatio verò creaturæ ad deum, est realis: igitur non est simile. Ad primam confirmationem dico, creationem passiuè acceptam, & in creatura esse, & esse creaturam, nec alia creatione creari; nam & relationes, non per aliquas alias, sed per seipsas ad aliud referuntur. Ad 2. confirmationem respondeo, creationis terminum creaturā esse, quatenus creatio, velut mutatio accipitur: quatenus autem est relatio, creatura est illius subiectum, & priùs quidem in esse, sicut subiectum, accidente; quandam enim habet prioritatis rationem ex parte obiecti ad quod dicitur, quod est creaturæ principiū. Cæterum, quia creatio creaturæ habitudinem ad creatorem, cum quadam nouitate, siue inceptione aliqua ostendit; iccirco non opus est, quòd quàmdiu creatura sit, tamdiu creari dicatur. Itaque, creatura vel essentia creaturæ, per creationem producitur: ergo est terminus eius: qualem namque ordinem habet res in essendo; talē profectò & in producendo conseruat: sed essentia est prior natura ipsa existentia: primo ergo producitur.

Creaturæ essentia est primus terminus creationis.

2 Ad 2. verum quidem est, creationem non dicere constitutionem rei compositæ, ex principijs præexistentibus, neque ex hoc sequitur, creationem composito non conuenire; nam hac ratione compositum creari dicitur, quia scilicet, cum omnibus suis principijs in esse producitur.

Creatio est positorum.

Ad primam confirmationem dico, rationem illam non probare, quòd materia sola creetur; sed hoc potiùs, materiam per creationem esse productam; creatio siquidem, non solùm materiæ, sed totius prorsus esse productio est. Ad aliam confirmationem dico, modum illum loquendi similem esse huic, quo solemus dicere, primum visibile esse colorem, quamuis id, quod propriè videtur, sit coloratum. cùm ergo dicitur, quòd primum rerum creatarum sit esse; illud quidem esse, substantiam creatam nequaquam indicat; sed propriam obiecti creationis rationem. hac planè de causa, aliquid creatum dicitur, quia est ens, non quia est hoc ens: nam creatio ab ente vniuersali, totius esse emanatio appellatur.
3. Ad 3. negatur consequentia: & ad probationem dico; compositis factis, formas incipere esse in actu; ipsas tamen non per se fieri, sed per accidens tantùm. Ad primam probationem sic puto esse dicendum, qualitates actiuas in natura, substantialium formarum virtute agere, atque ideo agens naturale, non solùm se-

Creatio quid sit in creatura.

solùm secundùm qualitatē sibi simile; verùm etiam secundùm speciem producere. Ad 2. confirmationem dico, naturæ operationem, ex creatorum principiorum præsuppositione proficisci: quam ob causam, quæ per naturam fiunt, creaturæ nominantur. Ad 3. cōfirmationem, generationi animalium imperfectorum sufficit agens vniuersale, id est, virtus cœlestis, cui, secundùm quandā analogiam, non autem secundùm speciem, genita assimilantur ex hoc autem non licet asserere, formas sic productorum ab agente separato creari: creatio ergo non subest naturæ, & artis operibus. Ad 4. si diffinitio actiuè sumatur pro actu diffiniendi, est actus intrinsecus, authore philo: 2. post: 3. de anima. & 7. met. proinde esse diffinitum sic acceptum, non est esse intrinsecum. vnde creaturæ antequam crearentur quidem, esse denominatum ab actu diffiniendi, non autem esse verum & reale, nec in potentia, nec in esse essentiæ vel existentiæ habuerunt. Ex quo apparet, diffinitionem secundùm actum diffiniendi existentiam concernere: at secundùm rem diffinitam: sic profectò res diffinita essentiam habet; vt absq; existentia nequeat esse, quia sunt certè essentialiter idem. Ad probationem dico, si prædicamentum est coordinatio rerum actualis in actu reali, & vero; tunc sanè in potentia tantùm, non autem in actu reali res in prædicamento extitissent. at, si prædicamentum coordinationem dicat rerum potentialium, per intrinsecum actum conquisitam; tunc absq; dubio, quemadmodum ab æterno coordinatæ fuerunt; ita etiam & in prædicamento intellectæ; ob hoc tamen non sequitur in actu, veram entitatem habuisse. Ad 5. creatura ante ipsius creationem, non refertur ad deum realiter, quia non erat mensurata realiter, sed ratione tantùm: sic etiam intellige de obiecto & proportione: non enim necesse est, quòd sit ens reale, aut proportio realis ad intelligentem intrinsecum, cùm sufficiat esse per se repræsentabile ab obiecto primario, nempe à diuina essentia. Ad confirmationem dico, deum ab æterno sciuisse res habituras esse reale. vnde licet nouerit quidditates illarum; non tamen nouit eas esse realiter ab æterno: scientia enim dei ideo realis dicitur, quia illius obiectum primarium est reale & æternum, nempè diuina essentia: obiectum autem secundariū, id est, creaturā, non opus est æternū esse realiter, sed sufficit subesse diuinæ potentiæ. Ad 6. potentia obiectiua, & actus sibi oppositus, authore cōmentatore primo de anima, sunt differentiæ valde oppositæ, atq; ens diuidunt, sicut mortuum & viuum diuidunt hominem. Quare, sicut homo mortuus, non est simpliciter homo; ita etiam, nec homo in potentia obiectiua. Ideo etsi creaturæ ab æterno possibiles extiterint; non tamen vera entia realia extitisse oportet; imò necesse est illas vera entia realia non fuisse. Itaq; verum est nihil, quidditatiuè non fieri aliquid per mutationem, sicut de nihilo nihil fit; bene tamen per creationem. vnde creatura dicitur nihil ante ipsius creationem; non quidem quidditatiuè intrinsecè, sed denominatiuè: nam humanitas ante & post sui creationem, non est quidditatiuè non humanitas: sic & creatura, non est dicenda quidditatiuè illa negatio, quæ illius creationem præcedit; sed denominatiuè tantùm, sicut affirmatio denominatur negata, ab ipsa negatione. Ad authoritatem Augustini dico, illum loqui de potentia, seu possibilitate subiectiua, vel receptiua, cuius materia, vel subiectum est in actu existens; non autem de possibilitate obiectiua, quam totali esse rei possibilis concomitatur negatio, sicuti in creatione apparet. Ad aliam authoritatem dico, creaturam non eandem ante, & post sui creationem extitisse, licet non sit realiter alia à seipsa: nam ante creationem non erat aliquid realiter, sed nihil. inter nihil autem & aliquid, non est identitas realis, nec alietas. itaq; erat idem secundùm rationem, non tamen realiter. Authoritas ergo non est ad propositum. Ad aliam probationem respondeo, non opus esse illud, quod obiectiuæ creaturæ conuenit, esse in actu reali æterno; ita, quod essentia creaturæ sit æterna realiter, sed tantùm cognita, sicut nec eius existentia. Quamuis ergo ab æterno creatura fuerit obiectiuè exemplata; non fuit tamen ab æterno in esse reali exemplata, sicut etiam ab æterno non

Quod creatio non subsit operibus naturæ.

4. Quod creatura non habeat esse reale ante creationem.

5.

Dei scientia vnde realis.

6.

Creatura dicitur nihil ante ipsius creationem.

Possibilitas subiectiua, & obiectiua.

no non fuit effecta atque creata. Ad 7. proportio illa non valet, quia nimirum non est legitimè ordinata: vt autem sit bona proportio, primum comparandum est ad tertium, & quartum ad secundum, faciendo de quarto subiectum, & de secundo prædicatum. Quando ergo dicitur, quòd sicut ens ad non ens, ita possibile ad impossibile; conceditur quidem: sed quando postea sequitur vltra, sicut ens ad possibile, ita non ens ad impossibile; non admittitur; sed è conuerso, impossibile ad non ens. Quam ob causam dicendum est, quòd sicut ens est possibile; ita impossibile est non ens, non tamen è conuerso; stant enim simul non ens, & possibile esse, vt dixi. Ad 8. verum quidem est, creaturam ante ipsius creationem, non plus entis realis habere, quàm figmenta; hoc tamen inter creaturam & figmenta interest, quòd creaturæ non repugnet esse, sicuti figmentis, quæ reuera ita sunt nihil, vt nunquam aliquid esse valeant. Creaturā ergo ante ipsius creationem, non habuisse esse reale, patet. Sed posthac perscrutemur discrimen creationis & conseruationis in capite sequenti.

7. Proportio nō entis ad posibile.

8.

CAP. IIII.

Creationis & conseruationis discrimen.

Bifariam creatio intelligi potest, similiter & cōseruatio: creatio siquidē actiua, siue actio, & creatio passiua. Creatio autem actio, quòad suum principale significatum spectat, est volitio diuina, qua voluit creaturam fore, & ex nihilo, siue non de aliquo produci: quòad verò ad suum connotatum, est respectus rationis in deo, ad effectum creatum, ideoq; noua dicitur, ob nouum planè effectum productum. Itaq; creatio actiua, habitudinē rationis connotat, ad non esse præcedens durationem. vnde tùm secundùm principale significatum, tùm etiam secundùm connotatum, creatio actiua, est diuina volitio, qua vult creaturam esse, vt dixi. Porrò, creatio passiua, siue passio, negationem præcedentis esse, vel habitudinem ad non esse, in ipso creatore denotat atq; concernit. proinde est acceptio totalis esse ab alio de nihilo, excludens non esse, quod alias statim inesset, negansque priùs esse, quàm res creetur. Conseruatio quoq; bifariam intelligitur, actiua scilicet & passiua. Est autem conseruatio actiua, diuina volitio efficax & æterna, qua deus vult creaturam esse, & in illo conseruari, ne labatur in nihil, connotans etiam respectum rationis ad creaturam ad non esse: quod nisi conseruaretur, sibi inesset. Passiua verò conseruatio, est acceptio totalis esse ab ab alio de nihilo, vel non de aliquo, excludens non esse posterius, quod statim aliàs inesset, & negans interrumptionem conseruati in esse. Ex his ergo, creationem atq; conseruationem, mutationes non esse, latissimè patet: sunt enim ex parte termini ex nihilo, vel non de aliquo: omnis autem mutatio est in subiecto, vt dixi. similiter non sunt actio, vel passio de genere actionis, vel passionis, de ipsis actiuè dictis: sunt enim idem quod diuina essentia. nec etiam sunt accidentia, quia non sunt passiones propriè dictæ, ad passionis prædicamentum spectantes: nam omnis talis passio est motus, vel mutatio, vel præsupponit subiectum passum, sicut accidens subiectum, quod certè creationi atque conseruationi non conuenit. Denique creatio & conseruatio actiuæ, quòad illud positiuum reale, quod significant, æternæ sunt, sicut & volitio dei est æterna: passiuæ verò nouæ dicuntur, sicuti rei veritas docet, & fides nostra protestatur. Cæterùm, creatio & conseruatio, quòad illud positiuum reale, quod significant, sunt realiter idē: quæcunq; enim sunt idē realiter, & totaliter alicui vni illimitato, vel limitato, sunt idem inter se, vt dicitur 7. phys. sed creatio passio, & conseruatio, sunt idē realiter & totaliter creaturæ vni, & eidem: igitur sunt idem inter se. Amplius, super idem fundamentum, respectu eiusdem termini, plures totaliter simul fundari relationes eiusdem modi, vel

Creatio duplex, Actiua.

Pasiua.

Conseruatio duplex. Actiua.

Pasiua.

Creatio & cōseruatio non sunt mutationes.

Quomodo cōseruatio & creatio sint idem

1.

2.

Creatio & conseruatio.

di vel rationis, est omnino impossibile: si ergo creatio passio & conseruatio ab inuicem differrent; tunc planè essent relationes diuersæ, quod est impossibile: nam idem est illarum fundamentum totaliter, eiusdem profectò termini totaliter. Iterum, creatio passiua, est acceptio esse totalis ab alio, de non aliquo, vel de nihilo: sed hoc idem conseruationi conuenit: quamdiu enim creatura est, & conseruatur, accipit esse totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: sunt ergo ambæ idem reale positiuum: differunt autem ratione penes habitudines rationis, quas connotant; nam creatio habitudinem connotat rationis ad non esse præcedens, quod immediatè excludit; conseruatio verò ad non esse posterius, quod statim adesset, si cõseruatio recederet. Creatio igitur passio, & conseruatio sunt idem inter se. creaturæ quoq; idem esse, sic probatur. Si creatio non est idẽ realiter cum creatura, aut est deus quod est falsum, aut creatura: sed omnis creatura aliqua productione seu creatiõe producitur: igitur creatio creatione fieret, quod est falsũ. Creatio ergo & cõseruatio nõ differũt realiter à creatura. Amplius, si creatio est aliquid aliud à creatura, aut illud certè est absolutũ, aut respectiuũ. non quidem absolutũ, alioqui dempta creatione posset creari, præsertim, si essentialiter distingueretur: quòd si essentialiter non distingueretur; esset profectò motus absolutus, præsupponeretq; creaturam quod est falsum. neq; respectiuũ: non enim est creatura posterior: nam creatio passio, est via, vel quasi via ad ipsam; ideo creatura non sequitur, nec etiã ipsam, tanquam ens aliquod realiter differens præcedit: igitur creatio passio, & conseruatio, sunt idem penitus cum creatura existente. vnde non distinguuntur in aliquo ab ipsa, penes aliquod positiuum reale, nisi penes rationem modumq; significandi: creatio namq; quasi via significatur, & medium inter deum & creaturam, & veluti mutatio media inter agens, & terminum; licet realiter non sit via, neq; medium, sed hoc ipsum quod creatura. significatur etiam in fieri & nomine verbali, creatura verò in esse permanenti. Eodem quoq; modo conseruatio à creatura conseruata differt, secundùm rationem scilicet, veluti via, & in fieri. Constat ergo hæc à creatura realiter non distingui. Itaq; creatio & conseruatio, in creaturis distinguuntur ex natura rei: in primo namq; instanti creatur, deinde conseruatur & non creatur, non autem distinguuntur formaliter: eiusdem enim fundamenti, ad eundem terminum, eiusdem rationis relatio consurgit. sed relatio & conseruatio sunt eiusdem termini & fundamenti: ergo eiusdem relationis. neque distinguuntur realiter: creatio siquidem à creatura realiter non distinguitur, nec etiam conseruatio. Quomodo ergo creatio & conseruatio sint inter se idem, & cum creatura similiter, dixi. Sed non desunt argumenta contra prædicta, vt patebit in capite sequenti.

[Marginal notes: 3. — Quomodo creatio & conseruatio sint idẽ creaturæ. — 1. — 2. — Creatio & cõseruatio distinguũtur penes modum significandi. — Creatio & cõseruatio distinguuntur ex natura rei.]

CAP. V.

Creationem & conseruationem realiter distingui ab inuicem, & à creatura, argumentis ostenditur.

ILLA non idem sunt realiter, quorũ vnum manet, altero nõ manente, authore philosopho 7. Topicorum. sed manente creaturæ conseruatione, non manet creatio: quamdiu enim creatura manet, tamdiu conseruatio illius perseuerat, non autem creatio, semel certè creata est, perpetuò verò conseruatur: igitur, quia vna sine altera consistit, ab inuicem realiter distinguuntur. Reuera, idem non præsupponit seipsum, sicut etiam non est prius & posterius seipso: sed conseruatio præsupponit creationem, vt patet: ergo non sunt idem: illa enim, quorum vnum mensuratur instanti, & aliud tempore, non sunt idem. profectò non est maior in mensuratis, quàm in mensuris vnitas: sed creatio mensuratur instanti, conseruatio autem tẽ- 1.

Creatio & conseruatio. pore; nam quod per totum tempus conseruatur, in instanti creatur: igitur creatio & conseruatio idem realiter esse non possunt. Amplius, si creatio & conseruatio rei essent
2. idem realiter, cuius certè esset conseruare; eiusdem planè & creare: sed vna creatura potest aliam conseruare: ergo illam creare potest, quod est falsum. Præterea, quorum opera sunt distincta, illa realiter separantur: sed opus creationis distinguitur ab opere conseruationis, nam de illo dicitur: Et requieuit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat: de hoc autem pater meus vsque modo operatur, Ioan: 5. quemadmodum docet Augustinus 4. super Genes. igitur hæc ab inuicem realiter distinguuntur. Iterum, de-
3. us potest aliquid creare, & non conseruare; nam potest creare aliquod, quod in instanti euanescat: igitur creatio realiter distinguitur à conseruatione; vna enim sine altera esse potest. antecedens autem sic probatur & confirmatur. sicut toti tempori correspondet motus; ita instanti temporis mutatum esse: sed mutatum esse per instans solummodò durat: ergo quod priùs. Sanè, sicut deus contingenter creat; ita etiam & cõseruat: producta ergo potest non conseruare, atque ita per instans durarent. nam si necessariò conseruat: per totum ergo tempus conseruabit; eiusdem enim rationis est pars

Quod distinguantur à creatura. temporis, cum toto tempore. Quod autem distinguantur realiter à creatura, sic quoque ostendi potest: via & terminus, non sunt idem realiter: sed creatio passio, & creatura, se habent vt via, & vt terminus; sicut enim generatio est via in naturã, vt dicitur 2. phys.
4. sic etiam creatio est via in creaturam: igitur à creatura distinguitur. Profectò, illa nõ sunt idem realiter, quorum vnum manet, altero non manente: sed creatura manet, postquã creata est; creatio verò passio non manet, alioqui creatura semper crearetur, quod est absurdum & falsum: igitur creatio distinguitur à creatura realiter. Item, mutatio
5. eadem non est cum suo termino, quemadmodum patet de generatione & corruptione, alioqui mutationis esset mutatio: sed creatio passio, est mutatio, quia scilicet est transitus à non esse. ergo. Denique, sicut in omni genere datur aliquod primum; ita etiam & in mutationibus: prima autem mutatio, est creatio, alia enim esse non potest: igitur quod priùs. Reuera, non est transitus de contradictorio in contradictorium, sine mutatione: sed in creatione est huiusmodi transitus, quia est transitus de non esse ad esse: creatio ergo est mutatio: nam teste Augustino 12. de ciuit. dei. omnia creata sunt mutabilia, ex eo, quòd ex nihilo facta sunt. Creabile ergo est mutabile, & creabilitas est mutabilitas, & creatio est mutatio. Amplius, quod est accidens creaturæ, non est idem realiter cum
6. ipsa: sed creatio passio, est accidens creaturæ, ad causam scilicet creantem; relatio enim creaturæ accidens est, quia est in puncto relationis, quod est accidens. hoc ipsum confirmat Augustinus lib: 5. de Trinitate, cap: 4. In rebus, inquit, creatis, & mutabilibus, quod non secundùm substantiam dicitur, restat, vt secundùm accidens dicatur. sed creatio passio, non dicitur secundùm substantiam, sed secundùm relationem: igitur est accidens creaturæ. Et cap: vltimo eiusdem libri, quòd creatura, inquit, de nouo refertur ad deum; non est hoc per aliquod, quod accidat deo, sed per aliquod, quod accidit creaturæ. Itaque creatio passiua, quòad illud reale positiuum, quod importat, realiter distinguitur ab ipsa creatura.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. *AD primum, quamuis tam diu creatura, & creetur, & conseruetur, quamdiu sit; dicitur tamen de nouo creari, propter habitudinem rationis ad non esse immediatè præcedens, & propter non esse immediatè præcedentis: conseruari autem, ob habitudinem, & negationem supra dictas, quæ profectò nullam differentiam ponunt in positiuo reali. Ad primam confirma-*

Creatio & conseruatio.

firmationem dico, creationem non præsupponi à conseruatione; sed secundùm rationem tantùm, modumq; intelligendi. Ad 2. creatio, & conseruatio sunt indiuisibiles in re pro quocunque signo naturæ, vel durationis: proinde, vtraq; mensuratur instanti. Ad 2. quicquid Deus creat, immediatè conseruat sine aliqua creatura: vnde creatura per se, & propriè nihil conseruat, sicuti in proposito loquimur de conseruatione: nam, quemadmodum creatura non est necessaria, ad creationem; sic etiam nec ad huiusmodi conseruationem. sicut enim creatio immediatè est à Deo; ita etiam & conseruatio. Ad confirmationem dico, quòd quamuis Deus non cesset, quòad suum reale positiuum, ab opere creationis, & conseruationis; cessare tamen dicitur à creatione, quia nimirum non ampliùs creat nouas species, quandoquidem à principio simul omnes creauerit. verùmtamen secundùm rei veritatem, condita quamdiu sunt, non solùm conseruat, sed etiam creat, perpetuò scilicet esse illis largiendo. Ad 3. aut Deus in instanti crearet aliquid, & annihilaret, quod est impossibile; quia scilicet in instantaneis, simul est fieri, & factum esse, & annihilari, & annihilatum esse, atq; ita in eodem idem esset, & non esset. aut in vno crearet, & in alio annihilaret: sed hoc quoq; est impossibile: nam instans non sequitur immediatè instans, sed est tempus medium. aut crearet in tempore, & annihilaret in tempore: sed tunc, si creatura esset producta in tempore, esset vtiq; in tempore, & non in instanti. aut crearet in tempore, & annihilaret in instanti: sed hoc etiam reputatur absurdum, ne dicam impossibile; haberet enim creatura esse in tempore, & non in instanti: nam quod est in instanti, non est in toto tempore sequenti, nisi per instans tantùm. Sed dices, eadem est mensura generationis, & corruptionis: ergo eadem est mensura creationis, & annihalationis. sed creatio est in instanti: ergo & annihilatio. Præterea, eodem modo videtur posse fieri creationem esse in tempore præcedenti, & annihilationem in tempore sequenti. Dico, illa posse intelligi, seu sumi, vel quantùm ad dependentias, quas dicunt, vel pro simultate, quam habet creatio ad primum instans scilicet. primo quidem modo, creatio bene est in tempore: annihilatio præterea, si consideretur, vt habens coexistentiam, ad primum instans, est in instanti: si verò, simpliciter, est in tempore, quòd si admittatur primum argumentum. Adhuc sic respondeo, in illo scilicet instanti, & creari, & conseruari, vtpotè, quia præseruatur, & à non esse præcedenti, & à non esse etiam: quod tunc inesset, si pro illo instanti in esse non conseruaretur. vulgares verò dicunt, non conseruari, quia minima est conseruatio. vnde, creatura dicitur esse in continuo fieri, quatenus accipit esse à creatore, idq; semper; non autem in continuo fieri, sicut motus, vel tempus; non enim hoc modo est in continuo fieri, & corrumpi; successiua siquidem sic dicenda non est. Ad 4. negatur similitudo, tum quia creatio passio non est via creaturarum, rei veritate, sed imaginatione sola: tum quia generatio est mutatio. Ad confirmationem dico, quòd manente creatura, semper maneat illud positiuum reale, quod est creatio passio. Quando ergo dicis, creatura semper crearetur, verum quidem est, quantùm ad illud positiuum reale, quod est creatio: quamdiu enim manet, semper accipit creatura esse totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: & hoc quidem vocatur reale creationis positiuum, de nouo tamen creari dicitur, ob rationis habitudinem ad non esse immediatè præcedens: vel ob negationem prioris esse, quod creatio passio denotat: hoc autem modo creatura non semper creatur. Ad 5. mutationem, realiter, atq; essentialiter à termino differre, verum est: creatio tamen non est mutatio, sed simplex productio: similiter conseruatio, non est mutatio. Ad primã confirmationem dico, illam non esse creationem, sed generationẽ, quæ est mutatio ad substantiam, & prior motu, vel mutatione, quæ est ad accidens: sicut, & substantia, prior est accidente, vt habetur 7. met: Ad 2. & tertiam confirmationem dico, illas veras esse, pro mutatione generali, hoc est, pro noua acquisitione. mutatio siquidem sic generaliter dicta, est noua acquisitio cuiuscunq; esse, substantialis scilicet, vel acci-

[Margin notes: 2. — Conseruare propriè soli Deo cõpetit. — Creatio à Deo perpetuò dependet. — 3. — Si per instans potest durare creatura. — Obiectiones. 1. 2. — Solutiones. 1. 2. — Vulgarium ignorantia. — 4. — Quomodo creatura semper creatur. — 5. — Mutatio multiplex.]

dentalis, siue ibi inueniatur aliquod potentiale, formæ receptiuum, sicut in compositis, siue non, sicut in simplicibus. hoc sanè modo, cuiuscunque rei creatæ productio, mutatio vocatur acquisitiua, & cuiuscunque esse deperditio, mutatio deperditiua. Interdum autem mutatio, est noua actuatio alicuius potentialis, siue illud potentiale duratione, siue natura, præcesserit. hoc autem modo, in omni rei compositæ productione, mutatio habetur. Postremò, mutatio accipitur propriè pro mutatione vnius formæ in aliam eiusdem subiecti. Itaq; in omni creatione, est mutatio primo modo dicta; est enim ibi noua alicuius esse acquisitio. increatione autem compositorum, inuenitur creatio secundi modi, non autem in creatione simplicium; in compositis namq; est aliquod potentiale, quod est prius natura, actu, siue forma. Qua de causa, cùm aliquod compositum creatur illius potentialis, noua fit actuatio. in simplicibus autem, quia carent partium diuersitate, quarum vna sicut actus habeatur, alia verò sicut potentia, non inuenitur alicuius potentialis noua actuatio. Porrò, mutatio tertij modi, in nulla creatione inueniri potest: creatio enim, aliquod non præsupponit subiectum, quod de formæ mutatione in formam sit migraturum. Quomodo ergo creatio sit mutatio, dixi. Ad 6. creatio paßio, si eßet relatio realis creaturæ ad Deum; non ob id tamen accidens creaturæ diceretur, nec eßentialiter à creatura distincta eßet; non enim eßet respectus de quarto genere, sed in eodem prorsus genere cum creatura. Ad Augustini authoritates dico: quòd ipse vocet accidens creaturæ, quicquid non spectat ad quidditatiuum creaturæ conceptum. creatio præterea, & conseruatio cùm sint priores, vel saltem non posteriores creaturæ, non dicuntur secundùm relationem realem; licet enim aliquis respectus realis ad Deum, creaturam comitetur, vel consequatur; talis tamen respectus, creatio, seu conseruatio dici non potest. Creationem ergo, atq; conseruationem à creatura realiter non distingui, neq; etiam à se inuicem, satis patet.

Quomodo mutatio sit in creatione.

6.

CAP. VII.

Creaturam fuiße ab æterno, fuit poßibile.

QVanquam de hac materia in primo Pymandri disputaui, vbi de mundi æternitate, seu creatione locutus sum; quia tamen locus huiusmodi exigit, vt hæc in medium quæstio adducatur; non pigebit, quæ dicta sunt, repetere, tum propter loci congruitatem, tum etiam propter materiæ dignitatem. Aristotelis, Commentatoris, Auicennæ, Algazelis, sententia fuit, mundum, quòad suas partes principales, nempe intellectiuas, cœlum, materiam primam, ac vniuersi species, æternum esse: quorum rationes in primo libro excussæ sunt, atq; correptæ; iccirco pauca subdenda sunt, lectorem studiosum remittendo ad priorem librum, in quo ex professo de hac re loqui placuit, quemadmodum à principio illius libri, licet conspicere. Creatio vt dixi, interdum est productio alicuius non de aliquo, interdum verò, alicuius de nihilo, id est, postquam fuit nihil. primo quidem modo, vt dixi ante, philosophis placuit, creationem admittere: sic enim creatio, nullam in creatis nouitatem ostendit: huic enim productioni sufficere putarunt, si aliquid ab alio totaliter producatur, non de aliquo, nec de alio, nec de seipso. secundo autem modo, creatio, nouitatem includit, atq; ita secundùm fidem, creationem tenemus. Porrò, secundùm primum modum creaturam, siue mundum, ab æterno potuiße habere eße, sic probo. Agens omnipotens, cuius velle, est infinitum, prout ipsi libuerit effectum suum producere, atq; efficere potest, alioqui, omnipotens non diceretur: sed Deus est huiusmodi agens: igitur potuisset, si voluisset, ab æterno creaturam produxiße, præsertim, cùm primus modus producendi non implicet contradictionem ex parte creaturæ. Secus autem est, si res intelligatur secundùm posteriorem modum, in quo, aperta est contradictio: fuiße enim aliquando nihil,

Philosophorū rationes de æternitate creaturarum.

Creatura potuit esse æterna.

Rationes.

1.

Si creatura fuit ab æterno.

do nihil, & esse æternum, est prorsus impossibile. Amplius, si Deus ex necessitate naturæ mundum produxisset; ab æterno vtiq; illam produxisset: igitur, producendo liberè; idipsum præstare potuisset: eiusdem planè potentiæ est voluntas, & natura diuina. Reuera, effectus potentiæ passiuæ, diuinæ productrici potest esse voluntati coæuus; sicut patet in toto composito ex materia, & forma, quod materiæ potest esse coæuum. potest siquidem Deus, materiam cum forma producere, simul duratione; atq; per consequens, compositum totum omnino; nec materiam priùs fuisse informem, necesse est. Quoniam ergo diuinæ voluntatis effectus creatura est: igitur, illa potuit diuinæ voluntati esse coæua, atq; coæterna. Adhuc, si Deus, quoad se attinet, mundū ab æterno producere nō potuit; in causa fortassis fuisset illius electio, respectu futuri, quæ præsupponeret oppositum eius, quod eligitur in volito. sed hoc impedimento esse non poterat diuinæ voluntati, nisi humanæ tantùm, quæ sequitur discursum, & consilij deliberationem per tempus conquisitam: ergo. Præterea, ex parte creaturæ nullum esse potuit impedimentum, quò minùs potuerit esse ab æterno; illud enim esse æternum, vel produci ab æterno, modò sit creabile, non implicat contradictionem, cuius non esse, necessario ordine, non præcedit suum esse. sed non esse creaturæ, necessario ordine non præcedit, nec præcessit ordine naturæ esse eiusdem, voco autem ordinem naturæ in proposito eum planè, qui est in re, extra intellectum: ergo potuit esse ab æterno: non enim opus est, quòd creatura naturaliter sit priùs non ens, in effectu, & in re, quàm ens; sed acidentaliter à primo agente, quodlibet istorum, creaturæ communicari atq; largiri potest. Sanè, in nullo ordine essentiali, & per se necessariò, primum potest esse secundum, vel prius potest esse posterius, nec è conuerso. hoc in omnibus latissimè patet. sed non esse creaturæ, potest esse prius, & posterius ipso esse; nam creatura post non esse, potest creari, & esse, & postquam creata est, potest annihilari, & non esse, vnde est idem non esse, quod prius, negat enim idem esse: inter ergo esse, & non esse creaturæ, non habetur aliquis ordo necessarius essentialis; ideo indifferens est ad esse, & non esse. Reuera, inter duo opposita, non est ordo necessarius, atq; essentialis, quæ indifferenter à primo agente eidem rei cōmunicari possunt, ad quæ illius rei quidditas indifferenter se habet, vtpotè non existens de conceptu ipsius quidditatiuo aliquod illorum, nec per consequens aliquod ex illis creaturam sibi approprians, atq; determinans. sed esse in actu, & non esse in actu, respectu creaturæ, & quidditatis eiusdem, indifferenter se habent: igitur, non ens, necessario ordine, non præcessit ens, siue esse creaturæ. Amplius, si creatura necessariò priùs fuit non ens, quàm ens, idq; ordine naturæ; in causa vtiq; fuit, quòd condita sit ex nihilo. sed creaturam produci ex nihilo, non fuit necesse, sat enim est, non fuisse de alioquo: igitur, non opus fuit priùs fuisse non ens, alioqui non esse per se, creaturæ cōpeteret, quod est falsum: nam indifferens est ad vtrumq; præsentia, atq; absentia primi agentis. Iterum, creatura non fit de subiecto, alioqui genita potiùs, quàm creata diceretur. neq; de opposito, oppositum siquidem non fit de opposito, nisi per accidens, ratione subiecti, cui oppositum conuenit, quod proposito non conuenit: igitur, quod prius: siquidem, quod corrumpit, & destruit alicuius naturam, non est priùs natura ordine essentiali, quàm aliud. sed non esse creaturæ naturam destruit penitus, atque perdit: non esse ergo creaturæ, non præcedit illius esse ordine necessariò, atq; essentiali. Igitur, potuit creatura esse ab æterno. Dicis, Augustinum ad Felicianum scribentem, sic creaturam diffiniuisse: Creatura est facta substantia Dei voluntate, ex eo, quod non est, vel aliquando fuit, creatura ergo priùs est non ens. Dico, descriptionem huiusmodi non esse vniuersalem, secundùm ea, quæ creaturæ conuenire possunt; sed particularem scilicet, quatenus conuenit creaturæ iam conditæ. Præterea, quod indifferenter se habet ad esse, & non esse, creari ab æterno non est impossibile. sed creatura (quantùm ad se spectat) non determinat sibi esse, & non esse, indifferenter se habens ad illa: potuit ergo ab æ-

Marginal notes (in order): 2. — 3. — 4. — Quòd creatura potuerit esse æterna. 1. — 2. Non esse, non præcessit esse creaturæ. — 3. — 4. — Quid sit creatura. 5.

go ab æterno creari. Sanè, quòd effectus non sit suæ causæ coæuus, in causa est; aut quia illius productio sit mutatiua; aut quia effectus sit successiuus. sed creatio non est mutatiua productio, neque creatura est effectus successiuus: igitur, nullum videtur inconueniens, si sit coæterna, & coæua suo producenti. Amplius, tempus potest esse æternum: ergo, & creatura. Tenet consequentia: nam eiusdem rationis sunt totum, & partes. sed tempus inter res creatas numeratur: igitur, si tempus potest esse æternum, creatura quoque potuit esse ab æterno. Antecedens sic probo: cuilibet instanti temporis, & indiuisibili, non repugnat esse initium futuri, & finem præteriti: quodlibet enim instans temporis, est eiusdem rationis cum alio. sed patet satis, hoc, alicui instanti non repugnare, esse nimirum initium futuri, & finem præteriti: nulli ergo instanti repugnat. Sed hoc concesso, tempus potest esse æternum; nam quodlibet instans erit copulatiuum, vel continuatiuum, nullum autem initiatiuum: igitur tempus potuit esse æternum. Præterea, si alicui parti non repugnat, habere partem temporis; ita etiam nulli parti temporis: eiusdem enim sunt rationis. sed tunc ante quamlibet partem potuit alia præcessisse, & sic in infinitum: igitur tempus potest esse ab æterno. Item, sicut tempus potest perpetuari à parte post; ita etiam à parte ante: nam sicut post quamlibet partem, potest esse alia pars; ita etiam ante quamlibet partem, potuit & alia præcedere: nullum enim videtur esse inconueniens, cùm omnes temporis partes eiusdem rationis habeantur. De animalium autem generatione simile haberi potest iudicium. Huic verò sententiæ, fauere videtur Augustinus 6. de trinit: cap. 1. Candor, inquit, qui gignitur ab igne, atque diffunditur, est illi coæuus, & esset coæternus, si ignis esset æternus. hoc idem dicit de imagine virgulti in aqua. & 10. de ciuit: Dei cap. 30. Si pes, inquit, esset ab æterno in puluere, semper ei subesset vestigium; quod tamen à calcante factum esse, nulli dubium esse potest. & 11. de ciuitat: cap. 4. dicit philosophos modo quodam vix intelligibili, & per consequens modo possibili, contradictionem non implicante, mundum posuisse æternum. Itaque, ex his, alijsque rationibus, atque authoritatibus, nonnullis visum est, mundũ ab æterno potuisse fieri, siue creari. Rationes verò his oppositas videre poteris in primo libro, fol. 51. & sequentibus.

[Margin: 6. Quòd tempus potuit esse æternum. 1. 2. 3. — Candor lucis esset æternus si lux esset æterna.]

CAP. VIII.

Creaturarum productio præsupponit personarum trinitatem.

[Margin: Creatio præsupponit personarum distinctionem.]

Voniam omne agens, agit sibi simile, actionis autem principium, ex ipsius effectu consideratur; inde est, quòd creare, Deo conueniat secundùm suum esse, quod est eius essentia, quæ est tribus personis communis: nam creare propriè significat causare, siue producere esse rerum, quod certè commune est toti trinitati. Verùm, quia diuinæ personæ, respectu creationis rerum, secundùm rationem suæ processionis, vim habent causandi; Deus enim per suum intellectum, & voluntatem, rerum causa dicitur, sicut artifex, rerum artificiatarum; artifex autem, per verbum in intellectu conceptum, & per amorem suæ voluntatis, ad aliquid relatum operatur; hac de causa, creaturarum productio præsupponit omnino diuinarum distinctionem personarum. Pater siquidem verbo suo cœlos firmauit, siue creauit, & spiritu oris eius ornauit cœlos, omnemque illorum virtutem stabiliuit. Vtrum autem personæ productæ sint rationes producendi creaturam, quibusdam minimè probatur: aiunt enim creaturarum productionem, necessariò præsupponere productionem personarum in esse producto. Reuera, productio contingentium, necessariorum productionem præsupponit: nam si idem est ambarum productionum principium, & necessaria productio; non cogitur præsupponere contingentem, sed potiùs contingens, necessariam: igitur, productio creaturæ, quæ à primo agente contingenter proficiscitur,

[Margin: Productio personarum non sunt rationes producendi creaturam. 1.]

necessariam

Creaturarũ productio præsupponit personarũ trinitatẽ.

necessariam eiusdem præsupponit productionem agentis, quam nos vocamus, diuinarum personarum productionem. Amplius, alicuius potentiæ prior est circa primarium, quàm secundarium obiectum productio: igitur, diuinarum productio personarum, cùm sit circa primum obiectum, hoc est, diuinam essentiam, prior est, quàm productio creaturæ, quæ est diuini intellectus, atque voluntatis, secundarium obiectum; prior namque est naturæ diuinæ habitudo ad propria supposita, habitudine, quæ ad alia extrinseca refertur: etenim, naturæ habitudo ad supposita, ad esse spectat; esse verò prius est quàm operari, & actus secundus. 2. habitudo præterea huiusmodi, est necessaria, intima, proxima, atque essentialis: extrinseca verò contingens, & remota. sed diuinarum personarum productio est talis; creaturarum verò est contingens: ergo quod prius. Iterum, creatio, patris præsupponit suppositum, quod quidem relatione, quæ est simul natura cum 3. passiua verbi productione, in esse constituitur; idem enim est actiua generatio, & paternitas, & passiua, & filiatio: productio ergo creaturarum, verbi diuini productionem præsupponit, sicut effectus posterior, priorem præsupponit ab eodem principio, non quidem sicut suam causam. sic calefacere præsupponit illuminare. vnde quamuis vtrumque ab eadem causa emanet; neutrum tamen est causa alterius. Itaque, productio personarũ, respectu creationis creaturarum, causalis dici non potest, nisi fortassis eo modo, quo effectus, vel quasi effectus prior, respectu posterioris causæ habet rationem. Pater ergo, priùs origine creat, quia est à se: filius verò, secundò, quia est à patre: at, spiritus sanctus tertiò, quia est ab vtroque, simul tamen natura, atque eadem creatione. huiusmodi autem ordo, ex parte creaturæ non sumitur; sed ex parte potiùs suppositorum creantium, ex quibus secundum est à primo, tertium verò ab vtroque: igitur, personæ productæ non sunt rationes, quibus pater aliquid producat extrinsecum. nam si per impossibile non essent in diuinis productæ; adhuc creaturarum productio non esset neganda; Omnis quippe ratio operandi, conuenit operanti vt quo: sed suppositum, vt quod alicui 4. conuenire non potest, est enim incommunicabile, & vt quo, & vt quod, quemadmodum in primo libro demonstraui. Supposita ergo diuina producta, non sunt causa, siue ratio, aut principium operandi, seu producendi. siquidem omnis ratio operandi, dat aliquod esse ipsi operanti: sicut calor, dat esse calidum, se calefacienti. sed verbum in diuinis, aut spiritus sanctus, non præstant patri virtutem essendi; nam pater non est sapiens, sapientia genita, vt dixi: ergo quod prius. Amplius, omnis notitia, quæ est in filio, à patre 5. illi communicatur, cui filius addit respectum originis, filiationis ad patrem, qui certè non est aliqua notitia formaliter: sed pater, secundùm respectum originis, præhabet, quicquid filio communicat, & spiritui sancto, nempe perfectam notitiam, perfectumque amorem: non possunt ergo personæ diuinæ productæ patri esse causa producendi; id quippe, patri non potest esse principium productiuum, quod pater habet, vt productũ. sed pater habet filium, & spiritum, vt personas à se productas: non sunt ergo patri principium producendi. Quare, si per impossibile, in diuinis vnum tantùm esset suppositum; neganda non esset productio creaturarum: verum tamen est, vt dixi, creaturam, quantùm ad suum esse possibile, necessariò præsupponere diuinarum productionem personarum: vnaquæque enim potentia operatiua, vel productiua, priùs habet actum operandi, 6. circa obiectum primarium, quàm secundarium: igitur, intellectus diuinus, priùs operationem habet intelligendi suam diuinam essentiam, primarium ipsius obiectum, actũque verbi producendi, quàm circa obiectum secundarium creabile. sed in illo priori, natura diuina filio communicatur à patre, & spiritui sancto ab vtroque: secundùm ergo esse intellectum, & possibile, creaturæ productionem, diuinarum præcedit productio personarum. Adhuc, quod est ens simpliciter necessarium, atque independens, natura pri- 7. us est ente diminuto, siue ente secundùm quid. sed quodlibet diuinum suppositum est ens necessarium simpliciter; creatura verò est ens secundùm quid, atque diminutum: se-

Pater prius origine creat.

Vt quo & quod.

Creaturarũ productio præsupponit personarũ trinitatẽ.

cundùm ergo esse intelligibile, creaturæ productio, diuinarum præsupponit productionem personarum; Deus siquidem in priori naturæ, diuinas producit personas, atque pro illo priori, nondum aliquod extrinsecum intelligit. verùm, diuinis productis personis, in secundo signo, creaturæ intelliguntur ab ipso, habentque primò esse possibile, atque per diuinam essentiam, personis iam productis repræsentantur. id autẽ fieri non dicimus, quia personæ productæ, rationes sint causales, vel formales intelligendi, vt dictum est; sed potiùs, ob causas iam proximè dictas. Quomodo ergo creaturæ productio, diuinarum præsupponat productionem personarum, dixi: sed restant aliqua argumenta examinanda.

In secundo signo intelligũtur creaturæ.

CAP. IX.

Creaturæ productio, non præsupponit diuinarum personarum productionem.

1. *Vod est essentiale in diuinis, prius vtique est notiali: absolutum enim, prius est respectiuo. sed producere creaturam, est aliquid essentiale, & commune tribus, vtpotè commune velle diuinum; personam verò producere, est notiale, & respectiuum: productio ergo creaturarum non præsupponit necessariò productionem diuinarum personarum. Reuera, sicut principium ad principium se habet; ita planè, operatio ad operationem. sed principium creaturæ productiuum, priùs est principio personæ productiuo; nam illud est essentiale,*
2. *& perfectio simpliciter, istud verò est notiale, & respectiuum: ergo quod prius. Amplius, si creaturæ productio, diuinorum productionem suppositorum, necessariò præsupponeret: actio ergo, qua creatura producta est, non vna quidem, sed triplex reputabitur. Tenet consequentia: nam actiones sunt suppositorum. sed supposita tria sunt: in creaturæ ergo creatione, non vna erit, sed triplex actio producendi, quod est falsum. Profectò, si vna tantùm in diuinis persona inueniretur; in ea vtique esset plenitudo sapientiæ, atque potentiæ, & ex consequenti potestas creandi omnia: productio ergo creaturæ non præsupponit necessariò diuinarum personarum distinctionem. Amplius, si pro-*
3. *ductio creaturarum, distinctionem diuinorum suppositorum necessariò præsupponit: igitur, productio creaturarum, personarum ostenderet productionem; atque ita philosophi, qui secundùm rationem naturalem, creationem rerum perscrutati sunt, ad diuinarum distinctionem personarum, facile pertingere potuissent, quod est falsum: ergo quod prius. Item, contra illud, quòd pater origine priùs creat, sic arguo. Eo pater creat, quo*
4. *dicit: ipse enim dixit, & facta sunt: sed pater dicit verbo, authore Augustino 10. de ciuitat: Dei: ergo creat verbo. Planè, illo creat pater, per quod omnia facta sunt: sed per verbum omnia facta sunt: Omnia, inquit Ioannes, per ipsum facta sunt: ergo per*
5. *verbum creat, & non ante verbum. Adhuc, artificiatum ab artifice, sua arte, seu principio quo, producitur: sed verbum diuinum, est ars omnipotentis Dei, teste Augustino 6. de trinitate, quemadmodum etiam in primo libro latiùs disputaui: ergo quod prius. Creaturæ ergo productionem, non præsupponere diuinarum distinctionem personarum, nec patrem priùs origine creare, dixi.*

CAP. X.

Soluuntur Argumenta.

Quamuis

Creaturarũ productio præsupponit personarũ trinitatẽ.

Vamuis essentialia ad intra, notialibus priora sint; ad extra tamen, sicut est creare, necessariò præsupponunt notialia. Quamobrem, licet, intelligere, & velle, absolute accepta, priora sint notialibus; non tamen intelligere, aut velle creaturam. Ad confirmationem dico, principium vtriusque productionis, idem esse, saltem aliquid essentiale, atque absolutum: illud autem principium prius natura, circa obiectum primarium, nempe diuinam essentiam, suam habet operationem, seu productionem, quàm circa secundarium, hoc est, creaturam. 1.

Ad 2. quamuis creatio sit trium suppositorum, sicut vltimò denominatorũ; non tamen secundùm ista numerantur supposita; sed magis, secundùm principium essentiale, quod est idem tribus. proinde, creatio est eadem in tribus: essentialius enim, atq; immediatius, principium respicit, quàm suppositum, quia scilicet, suppositum non est, nisi per principium. Ad confirmationem dico, quòd licet secundùm rei veritatem, creaturæ productio, productionem præsupponat intrinsecam, quæ ponitur in natura diuina; nihilominùs, si per impossibile vnum poneretur suppositum absolutum; vtiq; esset omnipotens ad producendam creaturam. 2.

Ad 3. si creaturæ productio, instar disgregationis, albedinem præsupponentis, sic diuinas præsupponeret personas; absq; dubio, philosophi per naturalem rationem ad trinitatis cognitionem attigissent: sed non ita, vt dixi, creaturæ productio, intrinsecam in diuinis, productionem præsupponit. id autem, propter humani intellectus imbecillitatem, dicimus accidisse: trinitatis enim mysterium, captum superat humanæ mentis. 3.

Ad 4. dixi in primo, dicere, ibi non accipi pro creare, vel producere, sed pro manifestare potius effectiuè: perinde enim est, patrem, verbo dicere, ac patrem, verbo à se producto, creaturam manifestare: declarat siquidẽ effectiuè, & declarando, facit creaturam: ipsum autem declarare, non est facere, sed concomitatur tantùm. Ad confirmationem dico, per verbum omnia facta esse: non quidem sicut per rationem agendi ipsi patri; sed sicut per suppositum creans cum patre. 4.

Quomodo per verbũ deus facit õnia.

Ad 5. ars est nomen commune tribus personis diuinis; verbo tamen diuino propriè attribuitur, ob similitudinem sui modi procedendi per modum intellectus. Quando ergo arguitur, per suam artem artificem operari; verum quidem, per artem formaliter sibi existentem; quomodo etiam pater operatur, per sapientiam, quâ formaliter sapit: verbum autem non est sic sapientia patris, vt dixi paulò ante; sed est ars subsistens producta, & à patre suppositaliter distincta: tali autem arte, nullus artifex, sicut principio quo, agit, aut agere potest. Quomodo ergo productio creaturæ, diuinarum præsupponat productionem personarum, atq; quomodo pater omnia fecerit per verbum suum, dixi. Laus tibi sit semper sancte Pymander, qui cum tuo verbo lucido, & spiritus numine, omnia condidisti, disponis, atq; sustentas, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam. Anno 1 5 7 2. 22. Nouembris, hora noctis secunda. Tuderti in monte sancto, ipsò die sanctæ Cecilix virginis, & martyris, die sabbathi. 5.

DE ANGELORVM NVMERO.

MERCVRIVS.

Fabricauit septem gubernatores.

Commentum V.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De numero septenario.

NGELOS, spiritusq; cœlestes, qui suis circulis mundum cõplectuntur, & regunt, tum ex philosophorum libris, tum etiam ex diuinis literis, in rerum natura inueniri, atque à Deo conditos esse, qui est omnium rerum causa effectiua, in hoc quarto Commento ostendere, atque propalare curaui. insuper nonnullas de creatione quæstiones, & dubia, quæ huic negotio deseruire videbantur, adduxi, & soluere sategi. reliquum ergo nobis est, alia sanctorum secreta, atque ministeria angelorum speculari, & primum ipsorum numerum, ad quod agendum, nos hortatur sapientissimus Mercurius. Deinceps, *inquit*, septem fabricauit gubernatores, qui circulis suis mũdum sensibilem complectũtur. Ex hoc autẽ non licet arguere secundum Trismegisti sententiam, septem tantùmmodò angelos esse, quemadmodum antea dixi; sed planetarum numerum, virtutemq; ostendit: numeri quoque septenarij, ab omnibus propemodum celebratissimi antiquitatem, & excellentiam manifestat. Hoc planè numero, vniuersa ferme reguntur: quamobrem non temerè, septem numerantur gubernatores, quorum oblationibus mundus quasi vniuersus agitur, & disponitur. siquidem, vt primũ, de natura humana loquar, septenarius numerus, ad homines gignendos, & conformandos pertinet: primis enim septem diebus, semen coagulatur & idoneum redditur, ad capiendam figuram. septima hora post egressum ab vtero decernit, an sit infans victurus. à septimo die nomen illi imponitur, tanquam saluti eius tunc primùm confidendum sit: autho: philosopho 7. de animalibus. post septimum mensem fiunt dentitiones, & incipiunt dentes emergere è mandibulis. post annum septimum, primis dentibus cadentibus, alij subnascuntur, ad solidum cibum apti. septimo anno etiam absoluitur plenè integritas loquendi, vnde septem vocales sunt apud Græcos in vsu: Annis bis septem, pueri pubescunt, & fit initium generationis: Annis ter septenis, fit robusta genitura. septimo septenario annorum, prudentia, & lingua consumatur 7. Polit: & septem septies reduplicati, faciunt ætatem, quæ propriè perfecta est. Cùm verò decas illi septenario iungitur, id est, decies septem anni computantur, id est, 70. hæc est meta viuendi secundùm physicos: & hîc terminatur spacium vitæ humanæ perfectum, quod, quisquis excesserit, vacat soli exercitio sapientiæ, ab omni officio vacuus, vt dicit Macrobius. Medici quoque aiunt, arterias, numero septenario includi. Item, in morbis, septimus dies, maiora continet vitæ discrimina; ideo illi hunc maximè obseruant, & septimos dies, iudiciales appellant, quoniam, vt ait Cornelius Celsus, tunc de illis iudicatur. Et Hippocrates, septimum diem efficacissimum existimat. Et liber Galeni de diebus criticis, in quo tradit septimum diem omnibus iudicialibus antecellere potentia, & nobilitate. Et sicut septimus est decretorius in morbis; ita per omnem vitam septimus quisque annus, est periculosus, & inter hos ann: 49. quem complent anni septies septem. & ann: 63. quem hebdomadæ 9. complent. huiusmodi autem annus ab Ægyptijs Androclas appellatur, eò quòd frangat omnem viri substantiam. Summus modus adolescendi, est septem pedum: & quibus decretum est mori media, septimo die moriuntur. Septem sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocantur: lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. septem item alia cum venis, & meatibus, quæ singulis adiacent, ad cibum, & spiritus reciprocationem destinata: guttur, stomachus, aluus, vesica, & intestina principalia tria, discipium, mesenterion, hira. Septem sunt quoq; gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent: medulla, os, neruus, vena, arteria, caro, cutis. in aperto item septem sunt corporis partes: caput, pectus, manus, pedesq;, & pudendum. Item, quæ diuiduntur, non nisi septem compagibus iuncta sunt, vt in manibus est, humerus, brachium, cubitus, vola, & digitorum nodi terni. in pedibus verò femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo vola est, & digitorũ similiter nodi terni. Et quia sensus, eorumq;

[Marginalia: Septenarij numeri dignitas. — Septenarius in natura humana. — Aristoteles. — Macrobius. — Medici. — Cornelius. Celsus. — Hippocrates. — Galenus. — Androclas. — Nigra membra. — Septenarius numerus in sensibus.]

De numero septenario.

vrumq; ministeria in capite natura, velut in arce constituit; septem foraminibus sensuum celebrantur oris officia, deinde oculorum, narium, & aurium. Quare, numerus hic totius fabricæ dispensator est, ac dominus. Facit itaq; hic numerus humani corporis structuram nobiliorem: facit & cœlestia vagantium planetarum septenario venustiora, quibus hæc structura regitur & temperatur; vnde illorum septem gubernatorum effigiem præseferens, eorundem seruitutem protestatur. Cùm ergo quærit Alexander, vnde fiat, quòd septimestres infantes sint vitales, & octimestres moriantur, respondet: septenarij perfectione id euenire, vt Pythagoræ probatur testimonio, & consentiunt arithmetici. Esse verò septenarium perfectum, & (vt ait Cicero) omnium rerum nodum, inde censemus, quippè geminam vim obtinet vinciendo, quia ambæ partes eius vincula prima sortitæ sunt, ternarius, cum vna medietate, quaternarius cum duabus. Porrò, is est perfectus numerus, qui ex pari consurgit atq; impari, fœmina scilicet, & mare. Quòd si hæc virtus alijs minoribus numeris inest, ex septenarij numeri partibus inest: totus etiam impar numerus primus, ternarius est: totus par, quaternarius, ex quibus duobus consurgit septenarius. Apud sanctas scripturas celeberrimis laudibus hic numerus veneratur, atq; non paucorum mysteria diuinorum obtinet. Inprimis, septimo die quieuit mundi artifex ab opere, quod in mundi fabrica patrarat, illiq; septem dies, septem mūdi ætatibus respondent. Prima namq; humani generis ætas, primo diei comparatur, quo fecit deus lucem. sic homo cùm primò nascitur, exit ad lucem, primamq; agit ætatem, quæ infantia dicitur. hæc tēditur ab Adam vsq; ad Noe generationibus decē, quasi vespera huius sit diluuiū; quia & infantia nostra, tanquā obliuionis diluuio deletur, & incipit mane temporibus Noe. Secunda ætas, tanquā pueritia tenditur vsq; ad Abraham, generationibus decem: & hæc cōparatur secundæ diei, qua factū est firmamentū inter aquā, & aquam. hæc ætas diluuio non deletur, quia pueritia nostra obliuione non tegitur. huius vespera est confusio linguarum in eis, qui turrim ædificabant, & fit mane ab Abraham. Tertia ætas est adolescentia, quæ comparatur tertiæ diei, qua ab aquis terra separata est, & porrigitur vsq; ad Dauid. huius vespera est in populi peccatis, quibus diuina mandata præteribant, vsq; ad malitiam pessimi regis Saul, & inde fit mane regnum Dauid. Quarta ætas est iuuentus, quæ omnium est ætatum firmamentum atq; ornamentum; ideo quartæ diei cōparatur, in qua facta sunt sydera in firmamēto: hæc porrigitur vsq; ad captiuitatem Babylonis. huius vespera fuit in peccatis regum, quibus illa gens meruit captiuari atq; seruire; & fit mane transmigratio in Babyloniam. Ætas quinta est, declinatio à iuuentute in senectutem, nondum senectus, necdum iuuentus, hanc græci vocant πρεσβύτην Et reuera, sic ista ætas à regni robore inclinata est, & fracta est in populo Iudæorum, quemadmodum homo à iuuentute fit senior. hæc comparatur quintæ diei, in qua facta sunt in aquis animalia & volatilia cœli, quia illi homines volare cœperunt in alias regiones, incertam sedem habentes. sic etiā homo, prima ætate habet lucem fidei: secunda firmamentum disciplinæ, quia discernit inter aquas superiores & inferiores: tertia fert fructum bonorum operum, arida, à perturbationibus maris liberata: quarta, in firmamento disciplinæ, spirituales intelligentias, velut sydera micātia producit. veritas tanquam sol fulget in anima, & luna, & stellæ, id est, aliæ intelligentiæ spirituales illuminant huius vitæ obscuritatem: quinta verò ætate, in actionibus turbulentissimi seculi laborat, ac animalia viua, id est, actiones fortissimas parit. huius ætatis quasi vespera est multiplicatio peccatorū in populo Iudæorum: mane autem fit prædicatio euangelij, & finitur ætas quinta, & incipit ætas sexta, in qua senectus veteris hominis apparet. hæc enim ætate, illud carnale regnum vehementer attritum est, quando & templum deiectum est, & ipsa sacrificia cessauerunt. in ista autem ætate, tanquā in senectute veteris hominis, homo nouus nascitur; ideo rectè comparatur sextæ diei, in qua homo creatur, & cæterorum animalium dominus declaratur. sic sexta ætate, pro-

Marginalia: Alexander. — Pythagoras — Arithmetici. — Cicero. — Septenarius est omniū rerum nodus. — Septenarius numerus apud sacras scripturas celeber est. — Septem ætates. — Prima. — Ætas secūda. — Ætas tertia. — Ætas quarta. — Ætas quinta. — Ætates ad mores comparantur. — Ætas sexta.

De numero septenario.

ducit terra animam viuam, id est, de ipsa stabilitate mentis suæ bonas cogitationes, masculum & fœminam, id est, intellectum & actionem. huius ætatis vespera, est defectus fidei, sicut scriptum Lucæ 18: Putas, veniens filius hominis, inueniet fidem in terra? Mane est aduentus domini in maiestate, & comparatur diei septimo, in quo deus requieuit ab operibus suis: ipse enim requiescere dicitur, quia posthæc omnia opera, requiem nobis præstabit. Septenario ergo numero mundi structura composita est: humani generis ætas distributa, & regitur: hebdomada tanto dierum circulo clauditur, singulos dies singulis rectoribus distributos, atque dicatos gerens. De hoc quoque numero extant & alia amplissima scripturarum testimonia. In Genesi, Cain septem scelera commisit, cap: 4. Primò, quia in sacrificio domini non rectè diuisit. Secundò, quia fratri rectè diuidenti inuidit. Tertiò, quia correptus à domino, non audiuit. Quartò, quia fratrem dolo circũuenit. Quintò, quia occidit. Sextò, quia deo quærenti procaciter respondit. Septimò, quia conuictus desperauit. Item: Qui occiderit Cain, septuplum punietur. Aquila septemplicitur: Symmachus hebdomada, id est septenarium numerum, septuaginta septẽ scelera exoluet. Septenarium itaque numerum, alij ad genera pœnarum, occisori ipsius Cain inferenda referunt; alij ad generationem septimam, qua natus est Lamech occisor Cain, vsque ad septem generationes: septies ergo ille vindicabitur qui occiderit Cain, id est, septima ætate de eo sumetur supplicium: vel septuplum, id est, æternaliter: septenarius enim numerus vniuersitatem significat. Vnde illud Salomonis: Septies in die cadit iustus. Et Dauid: Septies in die laudem dixi tibi. Et septem vitia eiecta sunt ex Magdalena. Vnde illud Homericum: Ter beati Græci, & quater, qui tunc prodiere. Vnde Maro: O terque quaterque beati: quod iuxta Thucididem idẽ sonat, quod prorsus, & omnino. Restat domini sententia in euangelio palàm loquentis Matth: 18 Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies. quod Augustinus in lib. de verbis domini, vniuersitatem significare ostendit. Septem animæ fuerunt cum Noe in arca. Septem diebus vescebantur azimis, Exod: 12. Septem lucernæ super vnum candelabrum, Exod: 25. Septẽ gentes eijciendæ de terra promissionis. Septẽ plagis flagellati sunt filij Israel in deserto. Prima, in sepulchris cõcupiscentiæ, Num: 1. Secunda, in Datan, & Abiron, Num: 16. Tertia, quando egressus est ignis. Quarta, in murmuratione. Quinta, in serpentibus ignitis. Sexta, in Belphegor. Septima in Phinees. In Isa: Septem mulieres apprehendunt virum vnum. Septem spiritus dona requiescunt in Iesu. Septem persequutiones Dauid. Naman septies in Iordane lauit se. Septies puer oscitauit. Septem Ecclesiæ in Apocalypsi. Septem candelabra aurea. Septem stellæ in dextera filij hominis. Liber signatus septem sigillis. In vno lapide septem oculi, secundùm Zachariam. Septem Græcorũ sapientes, Thales, Pytthacus, Bias, Solon, Chilo, Periander, Cleobulus. Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem. Septem diebus luxerunt mortem Iacob. Septem hebdomades sanctæ Pentecostes numerum complent: & iubileus, annus remissionis, tubarumque clangentium, hoc numero texitur. In septimo quoque mense figuntur tabernacula: & hebræus cùm sex annis seruierit, septimo liberabitur. Septem diebus febres ardentissimæ, iuxta Galenum, vires suas exerunt. Septimo anno libera erat humus ab agricolæ laboribus. Soluta est captiuitas anno septuagesimo. Septimus ab Adam Enoch mortem non vidit, mysterium Ecclesiæ repræsentans. Septimus ab Abraham Moyses legem accepit. Septuagesima septima generatione ab Abraham Christus mundo apparuit. Itaque numerum septenarium magnæ religionis fuisse, tùm apud sacros, tùm etiam gentiles, latissimè patet. Quam ob causam Aulus Gelius lib. 3. & Macrobius libr: 1. in somnium Scipionis, persecuti sunt, quantùm in cœlo, quantùm in mari, quantùm in hominibus valeat. Pythagorici hunc numerum, vt Chalcidius inquit, laudabant, tanquam optimum & naturalissimum, & sufficientissimum: ex pari namque & impari consurgit. par autem numerus, teste Euclide, est, qui bifariam diuiditur; impar, qui bifariam nõ diuiditur.

Ætas septima

Septem peccata Cain.

Qui occiderit Cain, septuplum punietur.

Septem significat vniuersitatem.

Homerus.

Maro.

Septem plagæ filiorum Israel in deserto.

Septem in scripturis.

Septem sapiẽtes Græciæ.

septuagesima

Pythagoras laudabat hũc numerum.

 Angelorũ numerus.

diuiditur. Ternarius non modò non bifariam, sed nec in nullos potest numeros diuidi; vnitas enim numerus non est, qua ternarius in geminos distinguitur, & primus quaternarius duas vnitates nactus est, teste Macrobio, & Augustino 11 de ciuit: dei. cap, 31. ideo sæpè pro vniuersitate ponitur. Quoniam igitur numerus septenarius est optimus, naturalissimus, sufficientissimus, ab omnibusq; celebratissimus; non temere Pymandrũ, septem fabricasse gubernatores, id est septem planetas, Mercurius prudentissimè scribit. De quibus profectò in quarto libro disputaui: nunc autem disputabo de angelorum numero, an septem sint, plures, vel pauciores, necne; idq; diuinis illis spiritibus opem nobis piè ferentibus.

CAP. II.

Angelorum numerũ, motuum atque mobilium numerum superare.

QVemadmodum paulò ante recitauimus, ex sententia Mercurij, angelorum numerus numero stellarum cõparatur: Dinumeratæ sunt stellæ, inquit, secundùm eos, qui habitant illas, deos. Itaq; vt Mercurius sentire videtur, magnus, & propemodum infinitus est angelorum numerus. hoc idem ex Platone colligere licet, sicuti dixi adducendo Platonis testimonia, quæ constanter de angelis loquuntur. Ex Timæo, Dij deorum, inquit, &c. Et in Phædro, angelorum exercitus atq; agmina, Iouem sequentia describit. Et in quarto de Repub: dicit, angelos hominum esse custodes, quos deorum nomine vocat. Clarissima, firmissimaq; ergo est apud Platonem doctrina, magnam ferèq; innumerabilem angelorum esse multitudinem, qui cœlum habitant, atq; rerum gerendarum curam habent. Qui ergo volunt dicere angelos, rerum species, Platonem posuisse; quàm maximè aberrant à Platonis theologia, qui planè, vt in primo dictum est tractatu de ideis, dei rationes in diuina mente æternaliter existentes, ideas appellauit. Angelorum quoq; numerum, diuinæ scripturæ protestantur, Danielis 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Et Dauid 68. Currus dei decem millibus, multiplex millia. Iob putat angelorum numerum propemodum esse sine numero: Nunquid est, inquit, numerus militum eius? In euãgelio, duodecim angelorũ legiones se posse habere, dominus Iesus profitetur, & multa eiusmodi in sanctis inueniuntur scripturis. Magnum ergo esse angelorum numerum, tùm ex diuinis sanctisq; scripturis, tùm etiam ex Mercurio, & ex Platone, philosophiæ atq; philosophorum ferme omnium principibus, clarissimè constat. Quod etiam confirmat Dionys: cel: hierarch. cap: 9. Multi sunt, inquit, exercitus supernarum mentium, infirmam, & constrictam excedentes nostrarum materialium numerorum commensurationem. Sanè, si in rerum creatione vniuersi perfectionem deus benedictus intendebat, atq; quantò aliqua perfectiora, eò plura condidit; sic corporum incorruptibilium multitudo, corruptibiliũ multitudinem, numero quasi incomparabili superat: tota namq; sphæra actiuorum atq; passiuorum cœlestibus corporibus comparata, nihil, vel saltem modicum quid reputatur. Itaq; magnum esse angelorum numerum patet. Reuera sicut pro conseruando causandoq; motu primo, necessarium est omninò primum mouẽs, omnibus modis immobile; ita etiam pro diuersitate motuum, diuersi ordinati sunt angeli: quilibet enim motus planetarum diuersimodè vagantium, à proprio agitur motore. Quot sunt ergo astrorum lationes; tot quoq; motores numerantur. Verùm ex numero motorum, angelorum, siue intelligentiarum multitudinem metiri non licet: nam etsi tot motores habeantur, quot sunt astrorum motus atq; lationes; tot quoq; esse intelligentias, non plures, aut minores, asserere consiteriq; non expedit: non enim angeli propter motũ, aut mo-

Mercurius de numero angelorum.

Plato de numero angelorum.

Scripturæ de numero angelorum.

Dionysius de numero angelorum.

Quòd angeli non sint propter motum. aut mobilia creati sunt; sed mobilia, & motus propter angelos, alioqui corpora cœlestia angelis essent nobiliora, quod est falsum: nam finis nobilior est his, quæ sunt ad finem. Præterea, substantiarum siue intelligentiarum vita, est intelligere & amare summum ens, vnde beatitudinem consequuntur, non mouere orbes, quorum actio est extrinseca: & beatitudini intrinsecæ conducit nihil, alioqui primi entis contemplatio, plenam perfectamq; beatitudinem præstare non posset, quod planè impium est dicere. Explodenda est ergo illorum sententia, qui aiunt: si angeli non mouent orbes, ociosos fore, illorumq; finem motum orbium esse. Etenim, substantiæ separatæ, cùm naturæ nobilitate omnibus prorsus corporibus præstent; non video, quomodo ob illorum motus actiones, que beatæ dicendæ sint; licèt intelligentiæ motrices, secundùm habitudinem causarum magis minùsq; vniuersalium, ad effectus huiusmodi producendos dispositæ sint. Si præterea, supra vltimum cœlum sunt entia, optimam & beatissimam vitam agentia, vbi nõ est tempus, neq; motus, nec quicquam huiusmodi; & inter illa, est vnum primũ & summum ens, à quo & cætera entia, vitam, beatitudinem, atq; perfectionem mutuant, idque gradatim, secundùm distinctos naturæ gradus, quos ipsæ sortitæ sunt; profectò illa in mouendis orbibus non occupantur, neq; ea otio torpere putandum est, alioqui à vera beatitudine quàm longissimè aberrarent. Sunt ergo alia entia, præter motores orbium, atq; primum mouens, quæ quidem intelligentiæ appellantur. siquidem, non omnis substantia immaterialis, alicuius motus cœlestis fons, necessariò dicitur: sunt enim aliquæ substantiæ separatæ, cœlestibus motibus altiores atq; sublimiores. Porrò, philosophus 12. met, com. 47. sic ait: Si nullam possibile est dicere lationem non ordinatam ad astri lationem, omnem autem substantiam impassibilem, secundùm se optimum finem sortitam esse. sed mouere orbes, est optimus finis: nulla ergo erit præter has altera natura. si enim essent aliæ; mouerent vtiq;, tanquam finis existentes lationis: sed alias quidem esse lationes, impossibile est, præter dictas. hoc autem existimare ex latis, rationabile: nam si omne ferens, lati gratia natum est, & latio omnis, lati alicuius est; nulla vtiq; latio sui gratia erit, nec alius vtiq; lationis, sed astrorum gratia: nam si fuerit lationis gratia; & illam alterius oportebit esse. Quare, cùm non sit possibile ire in infinitum, finis erit latorum aliquod diuinorum corporum. Hæc Aristotelis ratio, omnibus modis sacræ aduersatur scripturæ atq; veritati. Itaq; magna, & penè infinita est intelligentiarũ multitudo, quod etiam à multis philosophis non est alienum.

Finis angelorum non est mouere orbes. — *Intelligentiarũ beatitudo.* — *Arist. opinio.*

CAP. III.

Angelorum numerum, motuum, atque corporalium rerum, non superare multitudinem, argumentis ostenditur.

1. Vantò aliquid vni vicinius est, tantò magis sapit vnius naturam: & ex consequenti, minore numero clauditur. sed intelligentiæ inter alias creaturas, naturæ nobilitate deo proximiores sunt, deus autem est maximè vnus: igitur intelligentiæ paruo in numero continentur. Sanè, numerus est species quantitatis, sequiturq; continui diuisionem: sed in angelis non est
2. quantitas, sunt enim substantiæ corporeæ: nullo ergo vel paruo numero gaudent. Amplius, intelligentiarum multiplicatio, radiorum multiplicationem æmulatur, authore Dionysio, de diuinis nominibus, cap: 4. Propter radios, inquit, diuinæ bonitatis subsistunt intelligibiles, & intellectuales substantiæ: sed radius ex diuersitate multiplicatur recipientium, quæ profectò in angelis esse non potest, ob diuersitatem materiæ, quia incorpo-

Angelorũ numerus.

incorporei sunt: continget ergo illis, ob diuersitatem motuum atq; mobilium. tot ergo sunt angeli, quot motus habentur in cœlis. Reuera, proprius intelligentiarum effectus, est cœlestium corporum motus, qui paruo numero continentur: angelorum ergo numerus magnus censeri non potest, sed minimus potius. Adhuc, multiplicatio indiuiduorum, ex materiæ qualitate proficiscitur: sed in angelis quidem, materiæ locus non datur: nec ergo indiuiduorum multitudo. Quòdsi dixeris, singulis quibusdam angelis, singulas species assignatas esse, id quoq; dubitatione non caret; nam speciei ornatus, est indiuiduorum multitudo, frustraq; multiplicantur species, si indiuiduorum numero careat. Item, si plures sint angeli, quàm orbium motores: igitur non omnes sunt beati atq; perfecti: angelorum enim beatitudo atq; perfectio, in hoc potissimùm versatur, vt deo quàm simillimi fiant quod certè per motum orbium illis contingit, in quibus mouendis, deo simillimi fiunt, Deus siquidem est primum mouens, primi mobilis, vt omnes propemodum testari videntur. Non sunt ergo plures angeli, quàm motores orbium.

(margin: 3. — 4.)

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, verum quidem est, intelligentias deo proximiores esse, idque ob naturæ nobilitatem, deiq; naturam æmulari maximè, quatenus scilicet simplicis sint naturæ, absq; multiplici compositione; ob id tamen in minimo numero contineri, nequaquam necesse est: nam & in natura diuina nõ vnum tantùm, sed tria inueniuntur supposita. Itaq;, dignitas vnitatis, non personarum numerum, sed simplicis respicit naturæ puritatem. Cùm ergo angeli naturæ puritate, perspicacia, intelligentiaq;, deo quàm simillimi sint; ideo deo viciniores atque proximiores esse dicuntur. Ad confirmationem dico, in angelis non inueniri numerum, qui causatur ex diuisione continui, quemadmodum est quantitas discreta; sed ex formarum distinctione, quatenus multitudo est de transcendentibus. Ad 2. negatur similitudo: angelorum enim multitudo, siue multiplicatio, secundùm materiam accipienda nõ est; sed potius secundùm diuinam sapientiam, diuersos immaterialium substantiarũ ordines statuentem: sapientissimi enim artificis est, varios rerum ordines prudenter excogitare, atq; ad esse perfectum posse deducere. Itaq;, Deus benedictus instar sapientissimi architecti, domum suam, varijs formarum generibus ornare disposuit; idq; sine subiecti aut materiæ alicuius adminiculo, quod profectò ad primum tantùmmodò spectat opificem: nam cæteri artifices in operando, materia, siue subiecto indigent; sunt enim imperfecti, atq; finitæ limitatæq; naturæ. Ad probationem dico, rationem illam acceptandam, atq; amplectendam non esse, ob eas certè rationes, quas paulò ante adduxi: non enim immateriales substantiæ sunt propter corporales, sed è conuerso potius: finis siquidem nobilior est his, quæ sunt ad finem. Quam ob causam ipsemet Aristoteles, huiusmodi rationem probabilem magis quàm necessariam esse apertè profitetur: ex sensibilibus autem inductus fuit, vt tali ratione vteretur: per sensibilia enim, ad intelligibilium notitiam, cognitionemq; inducimur. Ad 3. ad primam partem argumenti patet solutio ex supradictis. Ad aliam verò dico, aut non frustra multiplicari species, sine indiuiduorum numero, imò summam artificis præseferre sapientiam; aut multiplicationem illam, non ex materiæ conditione, sed ex opificis sapientia proficisci. Ad 4. angelorum perfectio atq; beatitudo, nõ in mouendo consistit; sed in intelligendo, atq; amando summũ bonum, quod quidem ob naturæ puritatẽ, gratiæq; benignitatem assequuti sunt.

(margin: 1. — 2. — Ratio Aristotelis probabilis, nõ necessaria. — 3. — 4.)

CAP. V.

Sub vna & eadem specie intelligentiarum, plura indiuidua contineri, rationibus ostenditur.

Voniam plures esse intelligentias, quàm sint orbium motores, hactenus ostendere curaui; deinceps, si sub eadem specie plura habeantur indiuidua, dicere institui; tum quia propositæ iam materiæ congruum esse reputaui, tum etiam, quia percelebris est, multùmq; famosa inquisitio. Et quidem de hac quæstione philosophus 12. met. com. 49. partem negatiuam tueri videtur: volens enim probare vnum tantùmmodò cœlum, id est, mundum esse, hoc modo arguendo probauit: Si plures, inquit, mundi essent, quilibet profectò suum haberet primum, hoc est primum motorem. sed plures esse primos motores est impossibile, alioqui essent specie vnum, & distincti numero, quod certè solùm continget materiam habentibus: sed primus motor est purissimus actus: in abstractis ergo à materia, sub eadem specie plura numero indiuidua contineri, impossibile esse arbitratur. Quòd autem in primo motore materiæ locus non sit, sic manifestum esse potest, quia vna ratio, ab vna sumitur forma, pluralitas verò à materijs plurimis. Quòd autem quod quid erat esse, non habet materiam primum, hoc est, prima forma, vel primum principium, est purus actus: nam si prima forma haberet materiam; prima forma, teste Commentatore, aliam haberet essentiam, hoc est, quidditatem ab indiuiduo distinctam. quòd si illa materiam aliam habuerit; processus vtiq; fiet in infinitum; sin verò, in prima standum erat. Quoniam igitur in abstractis non est materia, quæ est multitudinis causa; nec ergo est indiuiduorum multitudo. Indiuidua præterea ideo plura numero sub eadem specie continentur, quia scilicet diuersis accidentibus subdita sunt: sed substantiæ abstractæ non subduntur accidentibus diuersis: igitur sub eadem specie iniuiduorum pluralitas non habetur. Verùm, si materia, authore Auicenna in met. speciei principium sit, vtpotè pars quidditatis; principium ergo, quo indiuiduum sit vnum numero, esse non potest. Amplius, accidentia substantia posteriora sunt, & hæc quidem accidentia, hac substantia: in hac enim substantia, hoc accidens recipitur. Quare, præcessit substantia vna numero, deinde indiuidua subsequuta sunt accidentia. Ex illis ergo duabus rationibus, indiuiduorum carentiam aut multitudinem, non licet colligere. Indiuiduum propria hypotesi est vnum numero: nam quemadmodum species vltima specifica differentia, constituitur in esse; ita planè indiuiduum, propria differentia indiuiduali. hæc ab Auicenna passim hypotesis appellatur, quæ nec accidens est, sed accidentia præcedit, nec substantia, sed modus substantiæ: sic hominis differentia non est homo formaliter, sed modus hominis. id autem aliqui vocant hæcceitatem, qua Mercurius est hic, & Plato ille. Verùm Auicennæ rationes ita ab aliquibus soluuntur: Illæ, inquiunt, dispositiones qualitatiuæ & quantitatiuæ, indiuiduum quidem partim præcedunt, partim verò subsequuntur; præcedunt certè materiæ prioritate ad formam, & in genere causæ materialis; sequuntur verò ordine effectus, ad formalem siue ad effectricem causam. hac de causa, subiecto priores sunt, idq; diuersimodè: nam subiectum prioritate efficientis, siue formæ ad materiam, prius est illis: vicissim, subiectum, illæ præcedunt ordine materiæ ad formam; dispositiones siquidem ad materialis causæ genus reducuntur. Tunc ad primam Auicennæ rationem hoc modo respondent: Quamuis materia ad speciei rationẽ pertineat; ea tamẽ, quæ indiuidualibus affecta est rationibus, ad indiuiduũ spectat: principium namq;, quo indiuiduum est vnum numero, ab alio eiusdem speciei discretum, est materia, dispositionibus qualitatiuis atq; quantitatiuis affecta: materia enim sola, remotum quidem principium reputatur: at, huiusmodi affectionibus contracta, principium

Primum mouens non habet materiam Aristoteles.

Auerroes.

Auicennæ opinio de indiuiduatione.

Soluuntur rationes Auicennæ.

Hæcceitas.

vtiq; eſt, quo indiuiduum vnum eſt in ſe, à quolibet eiuſdem ſpeciei numero diuiſum atque diſcretum. Ad 2. verum quidem eſt, quòd accidentia indiuiduum præſupponant, illa, inquam, quæ materiam ad formam introducendam diſponere nequeunt. at, quæ diſponunt, indiuiduum vtiq; præcedunt: indiuiduorum ergo multiplicatio, ex materiæ natura proficiſcitur. quam ob cauſam, quibus materia non ineſt; nec etiam indiuiduorum multitudo poterit ineſſe. Reuera, aut plura ſub eadem ſpecie indiuidua continentur, ob tranſcendentem numeroſitatẽ, aut certè prædicamentalem: ſed prima ad eſſentias pertinet; ideo ſpeciebus cõuenit, non autem indiuiduis, ſecunda verò ad quantitatem diſcretam. ſed numerus diſcretus, ex diuiſione continui cauſatur: igitur ob diuiſionem continui, indiuidua ſunt numero plura. Amplius, quæcunq; differentijs, omnia propemodum accidentia præcedẽtibus, diſtinguũtur, accidentaliter differre non poſſunt: & clariſſimè patet. ſed indiuidua accidentalier differunt: ergo proprijs differentijs non diſtinguuntur, quæ omnia accidentia præcedunt. Item, omnis differentia, aut finita dicenda eſt, aut infinita: indiuiduorum ergo multiplicatio ex quantitatis conditione procedit. Tenet conſequentia: differentia enim, qua indiuiduum in eſſe conſtituitur, aut eſt finita, aut infinita. ſed finitum, & infinitum, 1. phyſ. authore philoſopho, quanto tantùmmodò congruunt: indiuiduorum ergo multitudo ex materia procedit. Amplius, ſi duæ intelligentiæ ſub eadem ſpecie contentæ, ab inuicem diſtinguantur; aut ſua quidem natura, aut accidentibus. ſed natura quidem conueniunt: eadem ergo non diſtinguuntur. neq; accidentibus; præſupponunt enim ſuppoſita diſtincta, quibus ipſa poſtmodum acceſſerunt: nullo ergo modo vnius ſpeciei intelligentiæ ab inuicem diſtinguuntur. Pluralitas præterea indiuiduorum, ſecundùm ſe eſt infinita atq; indeterminata: vt ex conſequenti, non intenta à natura. Sed in angelis nihil huiuſmodi inuenitur; non enim fas eſt dicere, aliquid à natura non intentum inueniri in beatiſſimis perfectiſſimisq; ſpiritibus. ergo quod prius. Adhuc, ſi vnum cœlum ſufficit vniuerſi totius ornatui atq; pulchritudini; multò ergo magis vnus angelus, vnam ſpeciem implebit atq; perficiet: præſtantior enim eſt angelus qualibet natura corporea. Itaq;, quilibet angelus vnius propriè ſpeciei eſt, ſub qua nulla eſt indiuiduorum multiplicatio.

Angelorũ numerus. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, non puto Ariſtotelem ſenſiſſe aliquam naturam, quæ materia caret, ſub eadem ſpecie plura indiuidua habere non poſſe, quaſi ſi materiam non habeat, tanquam partem ſui, omni prorſus indiuiduorum numero priuari; ſed magis veriſimile eſt id dicere voluiſſe, ſi primũ mouens multiplicaretur, haberet vtiq; materiam, id eſt, naturam potentialem, atque per aliquam differentiam indiuidualem contrahibilem, ſicq; non eſſet purus actus: hoc autem modo approbo angelum poſſe materiam habere Itaq; materia dici non poteſt indiuiduationis, aut multiplicationis magis principium, quàm forma: non enim materia, aut quantitas ex ſe eſt, plus hoc, quàm aliquod aliud; imò illud, quod ex ſe, cũ re ipſa, & ſubſtantialiter eſt, hoc idem, atq; eſſentialiter, formale indiuiduationis principium dicendum eſt: huiuſmodi autem plura, pluriũ indiuiduorum eſſe poſſunt, nempè differentiæ indiuiduales, & ſimilia. Illud etiam, quod adducitur, diuidi in plures partes eiuſdem rationis ad quantitatem ſpectare, in partibus quidem quantitatiuis, atque integralibus veritatem habet, quæ aliquando ad vnius quanti numero compoſitionem concurrunt: ſed hæc diuiſio vniuerſalis non eſt, ideoq; contemnitur. alio ſiquidem modo, quàm quantitatiuo, angeli inter ſe diuiduntur. Sed dicet aliquis, quælibet ſubſtantia ſeparata à materia, totam ſuæ ſpeciei perfectionem habet: veluti, ſi albedo ſeparata

1. Materia non eſt principiũ indiuiduationis.

Obiectiones.

subsisteret, vna tantùmmodò esset. sed angelus est substantia separata à materia: in
2. vna ergo specie, vnus tantùmmodò est angelus. Sanè, hac de causa speciei pluralitas individuorum necessaria est, quia vnico se indiuiduo tueri non potest, idq; ob indiuiduorum corruptibilitatem: sed angeli natura est incorruptibilis: frustra ergo sub eadẽ
3. specie indiuidua multiplicarentur. Profectò, in quibus quod quid est, & cuius est quod quid est, omnino idem est; plura indiuidua, sine multiplicatione ipsius quod quid est, nequaquam multiplicantur. sed in separatis à materia, cuiusmodi sunt angeli, vt dicitur 7. met. idem est quod quid est, siue quidditas, & illud cuius est: in ipsis ergo nõ est plu

Solutiones. ralitas indiuiduorum. Dico ad primam obiectionem, maiorem sic esse intelligendam.
1. separatum à materia, totam habet suæ naturæ perfectionem, idq; quòad perfectionem quidditatiuam; in se enim conceptum suæ naturæ quidditatiuum includit. verùm maior est in pluribus, quàm in vno perfectionis latitudo, quam certè in vno indiuiduo creato contineri necessarium non est. Quare, si albedo separata esset, adhuc etiam multiplica-
2. tione non careret. Ad 2. quamuis species angelica in vno indiuiduo incorruptibili saluari possit; alias tamen ob causas, quas mox dicemus, plura sub eadem specie sunt, vel esse
3. possunt indiuidua. Ad 3. veritatem habet in diuinis, non autem in angelis; illa enim diuina non habent naturam potentialem, per differentiam indiuidualem contrahibilem:
3. ideo quidditas, & cuius est quidditas sunt idem. Ad principale argumentum 3. respondeo, intelligentias distingui ab inuicem numerositate prædicamentali, quæ ex for-
4. marum proprietate, non autem ex diuisione continui proficiscitur. Ad 4. negatur maior: nam etsi quælibet intelligentiarum in esse specifico, propria constituatur natura; particulari quadam tamen ab inuicem proprietate separantur, in quo mirabilis dei splẽdescit sapientia, quæ singulis spiritibus, proprias distribuit actiones, naturæq; proprietates, quibus ab inuicem discernerẽtur. Ad 5. illud philosophi in rebus quantitatiuis ve
5. ritatem habet, alioqui deus nequaquã infinitus diceretur, quod est falsum: negatur ergo consequentia, & ad probationem dico, intelligentias constitui in esse ex differentia quidem finita, quæ non ex quantitate, sed ex formarum distinctione, naturæq; proprietate
6. procedit. Ad 6. dico, intelligentias eiusdem rationis indiuidualibus differentijs, quæ cum earum substantijs eædem sunt essentialiter, ab inuicem distingui: conueniunt ergo secundùm specificam rationem; differunt verò per indiuiduales proprietates, quæ se to

Obiectio. tis primò distinguuntur. Sed dubitabit aliquis, huiusmodi indiuiduales differentiæ an sint formæ, vel formales: differentia autem formalis est specifica: igitur differunt spe-

Solutio. cificè. Respondeo, differentiam formalem, quæ ad quidditatiuum rei conceptum per-

Differentia formalis & indiuidualis. tinet, esse specificam, qua profectò angeli eiusdem speciei non distinguuntur; sed illa potiùs, quæ licet eadem sit cum earũ substantia; non spectat tamen ad quidditatiuum naturæ conceptum. Quam ob causam, huiusmodi differentiæ indiuiduales, materialium differentiarum similitudinem gerunt: contrahunt enim naturam ad indiuiduum, idcirco à philosopho materia appellantur. Ad confirmationem dico, indiuidua esse infinita, potentia quidẽ non autẽ actu. Possunt ergo esse sub eadẽ specie plura indiuidua: nec video, quare natura non intendat indiuidua, sicut & speciem, si ipsa circa indiuidua ma-
7. ximè versetur atq; laboret. Ad 7. dico, si absolutè loquamur, plures cœlos eiusdem rationis esse, nullum est impossibile. vnde, quamuis cœlum ex tota materia sua consistat, vt dicitur primo cœli; in cœlo nihilominus propriè materia esse non potest. Quòd si materia pro differentia indiuiduali intelligatur; tunc vnum vtiq; erit & non plures. verùtamen, si actu vnum sit eiusdem rationis, quod pro vniuersi ornatu vtilitateq; mundi faber sic facere decreuit; plures tamen esse potentia, non est impossibile. Adde, quòd

Quomodo vnum sit cœlũ. cœlum bifariam intelligi potest: vno quidem modo pro mundo, idq; dupliciter. aut pro toto vniuerso secundùm se; atq; ita, quemadmodum est vnus mundus; ita absq; dubio est vnum cœlum: ordo enim, qui rebus inest creatis, vnitatem maximè commendat: omnia

siquidem

Angelorũ numerus.

ſiquidem tendunt ad vnum principium, à quo & ordinata ſunt. quamobrem Ariſtote: 12. met: ex vnitate ordinis, in rebus exiſtentis, & Plato in Timæo, ex vnitate exemplaris, vnum eſſe mundum proteſtantur. aut certè pro mundo ſuperiori, quatenus ab inferiori ſeparatur, de quibus in metheoris legitur, mundum hunc inferiorem, ſuperiori ſubditum eſſe; vt omnis eius virtus inde gubernetur, atq; ita iuxta mundorum numerum eſſet cœlorum multitudo. Quòd ſi cœlum, ſphæram cœleſtem intellexeris, quatenus vnum cœlum dicitur vnitate ſpecifica; ſic planè vnum nequaquam appellatur. at ſi ſub eadem ſpecie vnum cœlum contineri dixeris; philoſophi quidem mentem attigiſti, ipſe enim plures ſphæras, numero differentes ſub eadem ſpecie eſſe noluit; nam huiusmodi pluralitas, ex materiæ imperfectione ſemper aliud appetentis, proficiſcitur, quam cœlo tribuere non condecet. Chryſoſtomus dicit eſſe vnum cœlum totum corpus, quod ſupra terram atq; aquam conſiſtit, cœlum appellans. Quoniam verò in tali corpore variæ diſtinctiones habentur; ideo Baſilius, atq; Damaſcenus plures cœlos vocant. Itaq; ſub vna ſpecie, plures angelos contineri, dixi, & dicam.

Cœlum bifariè intelligitur.

Doctores catholici.

CAP. VII.

Sub vna ſpecie, plura eſſe angelorum indiuidua oſtenditur.

Mnis quidditas, quòad ſe pertinet, eſt communicabilis: alioqui, vel ob perfectionis quidditatiuæ rationem, illi communicabilitas conuenire non poſſet, quod planè falſum eſt: nam diuina natura licet ſit perfectiſſima; diuinis tamen communicatur ſuppoſitis. vel ob aliquam imperfectionẽ, quod ſanè abſurdiſſimum eſt; compoſitarum ſiquidem conuenit ſubſtantiarum qualitatibus, quæ imperfectæ quidem reputantur. ſed intelligentia eſt aliqua quidditas: igitur eſt communicabilis, atq; ex conſequenti, ſub vna eademq; ſpecie, plura eſſe poſſunt indiuidua. Prima ratio.

2. *Amplius, intelligibilis quidditas ſub vniuerſali ratione, abſq; contradictione, eſt plurificabilis numero; implicat enim ſub ratione vniuerſalis intelligi, & eſſe de ſe hoc; nam vniuerſalitas, hæcceitati, vt ita dicam, opponitur; ſic etiam, quia eſſentia diuina eſt de ſe hoc, implicat ſub ratione vniuerſalis intelligi. ſed quidditas ſeparata, ſub ratione vniuerſalis, abſq; contradictione, intelligibilis eſt: igitur, eſt plurificabilis numero. Sanè, omnis natura ſpecifica, ſiue abſtracta, ſiue materialis, eſt intelligibilis ſub ratione vniuerſali, de ratione autem naturæ ſpecificæ non eſt ſingularitas, alioqui ſpecies eſſet indiuiduum. Porrò vniuerſale eſt, quod poteſt eſſe in multis, vel dici de multis: ergo.* Hæcceitas.

3. *Adhuc, ſi in eadem ſpecie plures eſſe nequeunt intelligentiæ; in cauſa vtiq; eſt, quia cùm intelligentia ſit forma, hoc eſt, actus, erit vtiq; inter illas diſtinctio formalis, quæ ſpecifica appellatur. ſed hæc ratio non valet, quippe, cùm non omnis diſtinctio, quæ eſt inter formas, ſit formalis dicenda; poteſt enim eſſe formarum, quæ ſpecifica non dicitur. vnde inter albedinem niuis, & parietis non eſt formalis, ſed formarum diſtinctio, quia nimirum ſpecie non diſtinguuntur. hoc etiam modo intelligentiæ eiusdem ſpeciei, nõ formali diſcretæ ſunt ab inuicem diſtinctione, ſed formarum tantùm.* Formarum diſtinctio, ſed non formalis

4. *Præterea, ſpecies ſic à Porphyrio diffinita eſt: Species eſt prædicabilis de multis: ergo eſt plurificabilis in multis. ſed omnis bona diffinitio conuenit omni diffinito: ſubſtantijs etiam conueniat ſeparatis, neceſſe eſſe videtur.*

5. *Item, Deus potentiam habet annihilandi vnum angelum, & aliquo eiusdem ſpeciei indiuiduo, eandem reparandi: nam, quemadmodum ſpeciem iam non exiſtentem in vnico indiuiduo fundauit; ita certè eam prorſus euerſam, & deſtructam, aliquo alio indiuiduo erigere ac reſtituere poteſt, ac valet. ſed Deus, vt quidam aiunt, penitus corruptum, idem numero reparare non poteſt: hac ſiquidem de cau-*

Angelorũ numerus.

Homo idem numero restituetur.

sa, homo, idem numero erit reparandus, quia nimirum remanent ipsius partes, nempe materia, & forma. vnde si aliqua hominis forma corrupta, in materiæ potentiam transiret, cum eadem forma restitui non posset; nec etiam homo, idem numero diceretur restitutus: igitur species illa, alio indiuiduo restauraretur. Non ergo repugnat speciei, plura posse indiuidua habere, saltim successiuè. Accedit ad hoc Damasceni authoritas in suo elementario cap. 3. qua sic loquitur, secundùm vnamquamq; angelicarum virtutum speciem, Deum differentes hypostases condidisse: igitur cuiuslibet angelicæ speciei, non solùm possunt esse, sed etiam actu plures numerantur intelligentiæ. Amplius, animæ separatæ sunt plures eiusdem rationis, idq; non quantitate, aut aliqua materia, sunt enim immateriales; nec enim habent materiam, partem sui, & ex qua, nec materiam in qua, quia separatæ sunt: pari ergo ratione plures esse possunt eiusdem rationis, siue speciei intelligentiæ. Quòd si dixeris, animas plurificari, ob plures habitudines, quas habent ad corpora, quæ natæ sunt informare. Dico, quòd sicut hæc habitudo, quoniam relatio est, suo posterior est fundamento; ita planè, hæc aptitudo, hoc fundamento: habitudo ergo hæc hanc præsupponit animam: non ergo per illam est hæc anima. Adhuc, illa habitudo, nihil est extra intellectum, est enim ad nos ens in actu, vtpotè ad ens corruptum: ad non ens autem in actu, nulla actualis haberi potest relatio in actu: nec ergo per ipsam in actu reali esse aliquo modo poterit. Præterea, indecens esse videtur diuinæ bonitati, in tot angelis ruentibus, tot tantasq; species ad diuinam conditas beatitudinem, suæ beatitudinis expertes permittere omninò, suoq; fine priuari. quod quidem contigisset, si vnius speciei, plures non essent intelligentiæ. Quam ob causam, diuus Augustinus in enchiridion, cap. 29. ait, quia tota natura, seu species humana ruerat; ideo misertus est Deus illius, & ad eam saluandam venit, non autem venit ad saluandam naturam angelicam, quia tota non ruit. hoc autem verum non esset, si tot sunt species, quot sunt indiuidua: sic enim multæ naturæ angelicæ funditus sui fuissent euersæ, quod certè bonitati pijssimi, sanctissimiq; opificis, nihil frustra in rebus agentis, minimè congruere videtur.

Damascenus docet plures angelos esse sub vna specie

6.

7.

Augustinus docet quare deus misertus est humanę & non angelicę naturæ.

8. Adhuc, quemadmodum generis naturæ aduersatur omninò, sub vnius tantùm indiuidui positione arctari, aliaq; indiuidua habere non posse; ita quoq; speciei naturam destruere videtur, sub vno indiuiduo redigi, nec posse actu, aut potentia indiuiduorum numero gaudere. Qui ergo aiunt, intelligentias eiusdem speciei plures esse non posse, destruit omnino angelicas species. Reuera, vniuersale dicendum non est, cui repugnat esse in multis, vel dici de multis. sed quælibet species angelica, est species specialissima, & ex consequenti vniuersalis: illi ergo non repugnat habere plures intelligentias, siue indiuidua, alioqui, vniuersali nomine priuaretur. Deniq;, genus ordine essentiali, atq; prædicamentali, mediante specie, in indiuiduum descendit. at si angelicæ speciei repugnat indiuiduorum multitudo; tum simul, tum etiam successiuè, æquè immediatè genus in indiuiduum, ac in speciem descenderet, quod est impossibile: sub vna ergo, atq; eadem specie plures sunt, aut esse possunt intelligentiæ. Hæc quidem opinio tum quidem rationi, tum etiam sacris authoribus, & scripturæ conformis esse videtur: quanquam & altera sit quoque egregia, quæ mirabilem Dei sapientiam, tot angelorum naturas fabricantem, maximè comendat. Quisq; igitur abundet in sensu suo. Qui ergo alterius sunt sententiæ, ita iã dicta argumenta soluere conantur.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, maior apud methaphysicos, falsa reputatur, quòd nimirum omnis quidditas vniuersalis, siue specifica, pluribus numero distinctis, in quæ illa diuiditur natura specifica, sit communicabilis; ita, vt in suis indiuiduis, realiter multiplicetur. vnde, si aliqua natura est in plura indiuidua incommunicabilis; ex illius certè emanat perfectione, quia scilicet ca-

cet caret materia, quæ est multiplicationis principium. Quod autem adducitur de quidditate infinita, siue diuina, methaphysico non probaretur, quippe, qui huiusmodi communicabilitatem in plura supposita non concederet, nam apud eum diuina quidditas, non est natura vniuersalis, siue specifica. itaq; huiusmodi rationes in methaphysica inanes sunt, & minimè neruosæ. Ad 2. maior quidem vera est ex parte nostri intellectus, 2.
non autem rei intellectæ. sic etiam minor veritatem habet ex parte intellectus nostri, qui modo materialium abstracta intelligit. Vnde, quamuis; species, quatenus species est, non sit singularitas; quia tamen caret multiplicationis principio, nempe materia, nullũ profectò reputatur absurdum, si hanc certè naturam, singularitas consequatur. Ad probationem autem dico, implicare quidem, quidditatem esse de se hanc, & vniuersalem, seu prædicabilem de pluribus; verum profectò esse, quando tum ex parte rei, tum etiam ex parte intellectus nostri, quidditas esset vniuersalis: cùm autem res ita non se habeat; nihil, aut parui refert, quod pro confirmatione assumitur. Ad 3. dicunt aliqui, in abstractis non dari distinctionem, nisi formalem, & ex consequenti specificam, sicuti in materialibus non datur sine materiæ aut subiecti ratione aliqua distinctio. 3.
verùm, hæc responsio non multùm virium habere videtur: nam, vt dixi, vna intelligentia, proprietate aliqua personali, non autem specifica, ab altera distinguitur. Ad 4. dicunt 4.
aliqui, diffinitionem Porphyrij, sensibilia tantùm, non autem separata complecti: nam in sensibilibus, est principium materiale, quo sub vnitate specifica, multiplicantur indiuidua. cùm autem huiusmodi principium substantijs non insit spiritualibus; rationi est omninò consentaneum, sub Porphyrij diffinitione, illas non intelligi debere. sed hoc nequaquam placet, partim, quia Porphyrij diffinitio, vniuersalis esse videtur, partim verò, quia specifica dici non potest, quæ actu, vel potentia, pluribus communicari non possit. Ad 5. dico, idem numero posse restitui: eodem enim modo, sicut priùs conditum est, 5.
restitui potest. Quod verò de resurrectione nostra assumitur, veritatem haberet, quando non eadem numero anima redderetur. sed hoc quoq; mihi non satis arridet: nam quod in nihilum transit, vtpotè angelus, si annihilaretur; non video, quomodo idem numero restitui possit. Ad authoritatem Damasceni dicunt, largo modo speciei nomen vsurpasse: quod vtrum sic Damascenus intellexerit, dubito: & verisimile mihi videtur, proprio nomine speciem intellexisse. Ad 6. negant similitudinem: nam animæ sunt partes speciei, corporibus vnibiles, non autem intelligentiæ. Et ad Augu: authoritatẽ respondent, 6.
hoc intellexisse, secundùm modũ viæ, quatenus scilicet omnes intelligentiæ in vnũ tendunt creatorẽ. sed hoc puto Augu: non intellexisse, cùm ita clara sit ipsius sententia, vt glosa nulla penitus indigeat. Hac etiã responsione, septimum quoq; putant esse solutum argumẽtum. Tu verò diligenter omnia perpende, an ita õnia se habeant; res enim obscura est, & 7.
ex vtraque parte magnos habet fautores. Ad 8. simili facilitate respondent, sub illa videlicet diffinitione, corruptibilia, non autem incorruptibilia comprehendi, quod nobis minimè placuit. Quomodo ergo sub vna specie multæ sint intelligentiæ, dixi. 8.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Indiuiduationis principium est differentia indiuidualis.

Quomodo intelligentiæ sub eadem specie plures sint, nec ne, hactenus dixi. Verùm, quia huic negotio satis mihi congruere visum est, indiuiduationis principium scire; hac de causa, huiusmodi quæstionem, præcedenti annectere studui, quò lucidiùs prior intelligi possit. Est autem indiuiduationis principium, differentia indiuidualis, quæ naturam ad hanc, vel ad illam contra-

Differentia indiuidualis est principium indiuiduationis

Indiuiduationis principiū. Ratio prima

contrahit, indiuiduoq́ formaliter largitur, in plura esse prorsus indiuisibile. Reuera, sicut differentia specifica, ad speciem athomam seu specialissimam genus contrahit atque deducit; ita planè differentia indiuidualis, ipsum indiuiduum. Sanè, indiuiduationis principium, illud, cuius est genus, non egreditur; sed illi necessariò est intrinsecum, atq; aliquod est positiuum reale: indiuiduatio enim, est realis entis conditio. Illa ergo, aut est natura contrahibilis, aut aliquid de nouo additum. non ipsa quidem natura, quia scilicet, non est materia, aut forma, vel compositum; ex se namq; plurificabilia sunt hæc omnia: nam quemadmodum philosophus dicit 12. & 5. met: nec non 2. phys: tum materia, tum etiam forma, & in communi, & in particulari intelligi possunt. ipsum quoque esse actualis existentiæ, non potest esse indiuiduationis principium. Reliquum ergo est, vt aliqua sit proprij generis indiuidualis differentia.

2. *Amplius, quod est ad maiorem vnitatem contrahibile, caret profectò vnitate, ad quam contrahitur, habetq́ illam per aliquod additum positiuum. sed natura, quæ ad maiorem contrahitur vnitatem, illa omninò vacat, per quam contrahitur: habet ergo, siue consequitur illam per aliquod additum positiuum reale, quam ego voco indiuidualem differentiam.*

3. *Adhuc, vnitas substantialis perfectissima, ab aliqua profectò entitate substantiali vltimata proficiscitur. hanc quidem ipsa consequitur, quia vnitas est passio entis. sed vnitas indiuidui substantiæ, est illo in genere vltimata vnitas substantialis: igitur per illam, non autem per naturam, siue entitatem specificam, natura contrahitur ad indiuidualem existentiam. Reuera, sicut genus est in potentia ad speciem, veluti ad suum inferius; ita absq; dubio, species quoq; ad suum indiuiduum. sed genus contrahit ad speciem, per aliquod sui generis, nempe per differentiam specificam: ergo & species ad indiuiduum per differentiam positiuam proprij generis realem, atq; indiuidualem.*

4. *Præterea, omnium per se in aliquo genere differentium, ad aliqua primò diuersa illius generis, reducendæ differentiæ sunt, nè fiat processus in infinitum, vel differentia ex se essent diuersa, quod est impossibile, vt decimus recitat methaphysicæ. sed in aliquo genere, sunt indiuidua ab inuicem diuersa in eodem genere: reducendæ ergo sunt huiusmodi differentiæ ad aliqua prima illius generis: quæ profectò indiuiduales differentiæ, ad illud genus pertinentes, dici non possunt: ergo quod prius. Itaq;, in qualibet natura contrahibili ad indiuiduum, siue materia, siue forma, aut compositum fuerit, indiuiduales differentiæ ponendæ sunt omninò, quibus indiuidua constituuntur, siue singularia, quæ in aliqua, veluti in partes subiectiuas, minimè diuiduntur.*

Quid sit differentia indiuidualis.

Porrò, differentia indiuidualis, est quædam realis formalitas, à natura speciei formaliter non autem essentialiter distincta, cum ipsa concurrens, & quasi adueniens ad indiuidui constitutionem, tanquam indiuiduationis principium: ab ipsa enim natura essentialiter distingui, necesse non est, quemadmodum, nec differentia quidem essentialiter distinguitur à genere, alioqui, quod est per se in genere, ex diuersis quidem essentijs esset compositum, omneq; per se indiuiduum; quorum vtrumq; falsum est.

Quomodo differt differētia indiuidualis à specifica. Differentia indiuidualis, nō est materia, sed materiæ similis.

Differt autem hæc, à differentia specifica, qua contrahitur genus: illa enim, genere nobilior est, vtpotè completior, seu perfectior realitas; hæc natura, cui inest, ignobilior: non enim instar differentiæ formalis naturam contrahit, sed materialis potius: neq; ex hoc aliquis dicat velim, huiusmodi differentiam, materiam esse, sed materiæ similitudinem gerere: dat namq; indiuiduo esse primum, omnibus sui generis prædicabilibus subijcibile, quod planè, materiæ proprietati, quæ omnibus subijcitur, congruere videtur. contrahit præterea ad esse indiuiduum, quod ad conceptum quidditatiuum non spectat. Reuera, omnis quidditas numeralis, est plurificabilis: illud autem, ad quod differentia indiuidualis intrinsecè attinet, implurificabile est. Itaq;, differentia indiuidualis, alterius rationis est ab ipsa, quam ad indiuiduum contrahit, quidditate.

Differentia indiuidualis se habet vt actus respectu speciei.

Cæterùm, si hæc differentia indiuidualis, naturæ, quam contrahit, conferatur; se habet sicut actus ad potentiam, & determinans ad rem determinatam; quamuis simpliciter,

Indiuiduationis principiũ.

pliciter, ipsius realitas, natura, quam contrahit, nobilior non sit. Quòd si indiuiduo, ab ipsa iam constituto comparetur, sese habet vt immediatum & proximum fundamentum indiuidualis vnitatis, quæ in duplici negatione formaliter consistit, nempe diuisionis ab alio, & indiuisionis in se, tum actu, tum etiam potentia. si autem alteri comparetur indiuiduali differentiæ, siue alicuius sit indiuidui eiusdem speciei, siue alterius; se tota distinguitur ab illa, & è conuerso, nec in aliquo reali intrinseco conueniunt, alioqui non essent vltimæ differentiæ; sed aliquibus alijs differrent, sicq; processus esset in infinitum. Itaq; differentia indiuidualis, aliquam sui generis superiorem differentiam, in suo conceptu nequaquã includit, sed quòad suum conceptum, est simpliciter simplex: nam qua ratione vna illam includeret; eadem quoq; ratione, & alias, atq; ita diuersæ non essent, sed in aliquo conuenirent intrinsecè. Itaq;, indiuiduationis principium, esse differentiam indiuidualem, iam dixi. Verùm rationes alterius sunt audiendæ & soluendæ in capitulis, quæ subscribentur.

Differentia indiuidualis est simpliciter simplex.

CAP. II.

Indiuiduationis principium non esse differentiam indiuidualem, argumentis ostenditur.

QVod alteri comparatur, veluti actus substantialis ipsi potentiæ, est forma substantialis: igitur, differentia indiuidualis non est principium indiuiduationis; forma enim substantialis non est indiuiduationis principium: nec ergo aliquid tale, vel talis differentia substantialis indiuidualis. Item, quod est secundùm se plurificabile, eiusdem rationis existens, non est indiuiduationis principium. sed ista indiuidualis differentia, est plurificabilis, eiusdem rationis existens, quia nimirum indiuidua plura eiusdem speciei, eiusdem sunt rationis indiuidua: differentiæ ergo illæ indiuiduales, eiusdem sunt rationis. Igitur differentia indiuidualis non est indiuiduationis principium. Amplius, quod præsupponit esse indiuiduatam naturam, atq; naturæ indiuiduum; nequit certè indiuiduationis principium esse, quod profectò clarissimè patet. sed huiusmodi differentia indiuidualis, præsupponit naturam esse indiuiduatam, sicut actus suam potentiam receptiuam, & sicut forma præsupponit materiam, quæ planè omnia in aliquo singulari recipiuntur: igitur talis differentia non est principium indiuiduationis. Item, quæcunq; differentijs substantialibus ab inuicem separantur; formaliter absq; dubio differunt, & ex consequenti, specie distinguuntur. Quare, si indiuidua eiusdem speciei formaliter differunt; specie quoq; differre videbuntur, quod est falsum, & aperta contradictio. Item, si indiuiduum, per aliquod reale positiuum, est indiuiduum in genere substantiæ; aut illud certè est materia, aut forma, vel compositum; in hæc enim tria sufficienter, vt dicitur 2. de anima substantia diuiditur. sed differentia indiuidualis, non est aliquod istorum: igitur non est aliquod substantiale positiuũ, quo natura contrahitur, ad indiuiduationis proprietatem, & esse. Amplius, si indiuiduum, propriam habet differentiam constitutiuam: igitur est per se diffinibile, & intelligibile, atq; ita de ipso haberetur scientia, quod est planè falsum, vt dicitur 7. met: consequentia namq; sic probari potest: De quolibet ente per se vno positiuo, atq; per aliquod positiuum constituto, quæri potest quod quid est, pariterq; responderi: diffinitur ergo: nam diffinitio est oratio indicans quod quid esse. esset etiam pariter per se intelligibile, etenim per se est ens positiuum: omne autem huiusmodi intellectus obiectum esse potest. Præterea, diuisionis seu diuisibilitatis negationem, indiuiduum dicit: non est ergo indiuiduum per aliquod positiuum: esse enim negatiuum, vel

(Marginal argument numbers: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.)

 priuati-

priuatiuum, alicui per aliquod positiuum conuenire non potest, quemadmodum nec esse positiuum, alicui per negationem conuenit. hoc idem philosophus, atque commentator in 4. met: dicere videntur: Vnum, inquiunt, nihil addit super ens. Quapropter, sicut vnum genere, vel specie, super naturam vel speciem, nihil positiuum dicit; ita certè vnum numero vel singulare, indiuidui naturæ addit nihil: Igitur differentia indiuidualis, cùm sit vna, indiuiduationis nequit esse principium.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum dico, non quemlibet actum substantialem, formam esse substantialem, quæ sit compositi pars altera: datur enim actus substantialis, vel actus, qui est substantia, quique non sit huiusmodi forma, sicut differentia substantialis, ad quam, teste Porphyrio, genus se habet in potentia: Genus, inquit, habet omnes differentias suas in potentia, actu verò nullam. hoc etiam modo se habet differentia indiuidualis in genere substantiæ: siquidem respectu naturæ specificæ, quam in hoc indiuiduum contrahit, est actus substantialis: natura verò ad huiusmodi actum, vt potentia substantialis se habet; quatenus ex ambobus constituatur per se aliquod vnum, cuius constituentium, quamuis simpliciter, vnum non sit materia, alterum verò forma; materiæ tamen, atque formæ modo, proprietateq; funguntur. vnum autem aliquid, per compositionem quodammodo fieri videtur, vtpote ex actu, & potentia. huiusmodi autem compositio, non est aliqua relatio realis, ab vtroque essentialiter distincta; veluti inter materiam inuenitur & formam accidens absolutum & subiectum, alioqui simul existentibus, compositio esse non posset, quod est falsum: nequeunt enim ab inuicem separari. Sed dicet aliquis, compositio est respectus realis inter componentia. sed inter naturam, & differentiam indiuidualem, huiusmodi respectus haberi non potest: ergo, ex his duobus non fit vnum indiuiduum. Dico, huiusmodi compositionem vtrique consubstantialem esse; sunt enim ab inuicem inseparabilia: faciunt ergo vnum, non accidentali, sed consubstantiali potiùs compositione, quæ se ipsa, non per aliquam aliam fit compositio. Ad 2. minor est falsa: indiuidualis enim differentia, non est multiplicabilis eiusdem rationis: quælibet enim differentia indiuidualis, ab alia est simpliciter diuersa, & alterius rationis ab ipsa. indiuidua siquidem, quatenus singularia sunt, atq; differentias habent indiuiduales, ab inuicem distinguuntur; conueniunt tamen in eadem specifica natura, cuius gratia, eiusdem rationis esse dicuntur. Ad 3. negatur minor: etenim si differentia indiuidualis, indiuiduũ naturæ, vt iam constitutum, præsupponeret, nō vtiq; illud constitueret. quando ergo dicitur, actus receptus, potentiã receptiuã indiuiduatã præsupponit, dico: differentiam indiuiduale͂, non esse propriè actum receptũ in natura, quasi in receptiua potentia; non enim est forma aliqua, à materia essentialiter distincta, instar formæ substãtialis à materia, & accidẽtis à subiecto. vnde, quemadmodũ, differentiam specificam, præsupponere naturam generis in esse specifico, necessarium non est; ita quoque differentiam indiuidualem, naturam in esse indiuiduali. Ad 4. verum quidem est, quæcunque differentijs substantialibus, atque specificis differunt formaliter; & specificè differre, non autem, quæ differentijs tantùmmodò indiuidualibus distinguuntur: nam quamuis ad naturam, velut actus ad potentiam comparentur; sunt tamen materiales, quia scilicet ad quidditatiuum speciei conceptum non spectant; alterius tamen speciei non sunt. naturæ profectò, quasi post esse specificum completum, aduenire videntur; ipsum tamen esse specificum, minimè variant. Ad 5. indiuiduationis materiæ principium, est differentia indiuidualis, formaliter quidem, non autem essentialiter à natura materiæ distincta. Quare, materia formaliter accepta, non est principi-

Quomodo fiat vnum aliquid.

Obiectio.

Solutio

2.

3.

Differentia indiuidualis nō est propriè actus receptus in natura.

4.

Differentia indiuidualis nō spectat ad quidditatiuũ speciei conceptum.

5.

Indiuiduationis principiũ.

principium indiuiduationis suæ, similiter forma & compositum; sed differentia indiuidualis, naturæ compositi totali superaddita: quamuis enim hoc compositum, hanc quidem materiam, atque hanc formam, velut causas intrinsecas, propriam singularitatem quamlibet illarum habentem contineat; ipsius tamen natura, est alia tertia à materia, & forma. Quamobrem, compositum propriam habet singularitatem, propriumq́ indiuiduationis principium, quod est naturæ compositi essentialiter idem. vnde ad indiuiduationem compositi, materiæ, formæq́ indiuiduationes, nihil conferunt, nisi quatenus sunt compositi intrinsecarum indiuiduationes causarum. Quando ergo dicitur, indiuiduationis principium, aut est materia, aut forma, aut compositum; addendum fuerat, aut aliquid cùm istis essentialiter idem; etenim, in hæc substantia diuiditur, veluti in substantias essentialiter distinctas, ad rei quidditatem spectantes. Porrò, indiuiduationis principium, nec ad quidditatem spectat, neque est substantia essentialiter distincta; sed semper idem est cum materia, aut forma, vel composito; proinde, formaliter sub huiusmodi diuisionem non cadit, nec formaliter in genere continetur, sed lateraliter potiùs.

Compositum est tertia alia natura.

Ad 6. quando id, quod est indiuidui constitutiuum, ad illius quidditatem pertineret; 6. *tunc rectè diffinibile diceretur: modò autem constat, vt iam dictum, differentiam indiuidualem, ad illius quidditatiuum conceptum non attinere: propriè ergo indiuiduum non est diffinibile. Ad 7. iam dictum est: vnum, duas præseferre negationes, idq́ si* 7. *formaliter intelligatur præter opus intellectus negotiantis. sicut ergo vnum genere, aut specie, secundùm quod vnum, formaliter acceptum, dicit negationes tantùm; ita quoq́ vnum numero, siue indiuiduum. At, si fundamentaliter intelligatur; tunc sine dubio, differentiam dicit indiuidualem, qua fundamentaliter, alicui conuenit huiusmodi negatio. Itaq́, vnum formaliter acceptum, non addit aliquod positiuum super ens, vt vult philosophus 4. met: sic etiam, vnum numero, super istud totum positiuum, quod est natura ipsa, cum indiuiduationis principio, nihil aliud addit, nisi negationes, super huiusmodi principium positiuum, non autem super naturam, immediatè fundatas.*

Differentia indiuidualis addit negationes.

Obiectiones.

Sed dubitabit aliquis, atque dicet, in aliquo manet indiuidualis differentia, non manente indi- 1. *uiduo, seu indiuiduatione eius: nam aqua priùs distincta, si aquæ addatur, aqua quidē non corrumpitur: nec ergo ipsius indiuidualis differentia, quæ est illi eadem essentialiter. manente igitur differentia, non manet indiuiduatio; modò enim non est sicut priùs distincta, sed commixta potiùs. Differentia ergo indiuidualis, non est principium indiuiduationis. Præterea, si cuilibet generi, necessaria est propria indiuidualis differentia,* 2. *quæ sit indiuiduationis principium; relationis quoque generi necessaria erit: cùm autem illa absoluta esse nequeat; respectiuum namque, absoluto non indiuiduatur, & è diuerso, alioqui processus fieret in infinitum; relationis siquidem natura, quæ est quidam respectus, differentiæ vtique indiuidualis, quæ esset etiam respectus, erit fundamentum, & sic deinceps in infinitum.*

Solutiones.

Dico, ad primam, indiuidua eiusdem rationis, ad alicuius to- 1. *tius homogeni constitutionem simul concurrere posse, atque quodlibet illorum, propriam retinere indiuidualem differentiam; numeraliter enim hæc aqua, non est illa. vel si non manet vtriusque vnitas numeralis formaliter; fundamentaliter tamen manet, vtpotè tota aqua, ex ambabus, vna numero constituta. Sed prior responsio placet magis.*
Ad 2. dico, naturam respectiuam, siue relationem indiuiduari ad aliud, sicuti naturam 2. *absolutam à se, siue ab absoluto. nullum autem sequitur absurdum, respectum à respectu fundari, quando respectus fundatus, cum respectu altero est essentialiter idem: neq́ ob hoc processus sequitur in infinitum; siquidem terminus quo paternitatis, est filius, siue filiatio; & terminus quod indiuidualis differentiæ ipsius paternitatis, est hic filius, vel hæc filiatio. Differentiam ergo indiuidualem esse indiuiduationis principium, ex his, quæ iam dicta sunt, patere puto.*

Indiuiduationis principiū.

CAP. IIII.

Indiuiduationis principium esse materiam, argumentis ostenditur.

Illa sunt vnum numero, inquit philosophus, 5. met: quorum materia est v-
1. *na: igitur materia est indiuiduationis principium. Tenet consequentia: v-*
nitas enim numeralis, & indiuidualis sunt idem. Reuera, qui dicit hoc cœ-
lum, dicit materiam, vt dicitur primo cœli, vnde cœlum: non est plurifica-
bile, quia nimirum ex tota materia sua constat. id autem fieri non posset,
si materia non esset indiuiduationis principium. hoc idem philosophus confirmat 12. met:
quemadmodum paulò ante diximus, vbi negat plures esse primos motores, quia nimi-
rum materia carent, quæ est indiuiduationis principium. Non ergo differentia indiuidu-
2. *alis, sed materia est principium indiuiduationis. Amplius, In separatis à materia, in-*
quit philosophus 7. met: idem est, quod quid est cum eo, cuius est: igitur materia est
indiuiduationis principium. Tenet consequentia: in huiusmodi enim, plura esse indiuidua,
est impossibile, quia nimirum plura quod quid est, esse nequeunt. Materia ergo est prin-
cipium indiuiduationis. Sanè, id certè est indiuiduationis principium, quo vnum prin-
cipium ab alio distinguitur. materia autem est tale quid, authore philosopho 7. met:
Generans, inquit, aliud non generaret, nisi propter materiam: ergo. Adde, per quod,
indiuiduo conuenit, omnibus, quæ sui generis sunt, subijci, est sanè indiuiduationis princi-
pium; omnia enim prædicari de indiuiduo, indiuidui proprium est. sed hoc conuenit in-
diuiduo per materiam; nam omnibus subijci, ab ipsisq; actuari, materiæ conuenit, quip-
pe, quæ est in genere substantiæ primum subiectum: ipsa ergo est primum indiuiduatio-
3. *nis principium. Adhuc, id absque dubio est indiuiduationis principium, cuius gratia*
indiuiduum non est diffinibile, nec etiam intelligibile. sed hoc contingit indiuiduo, ob
gratiam materiæ, vt 7. met: dicitur, quia scilicet partes materiales, ad diffinitionem nō
attinent: ergo quod prius. Reuera, quod est primum potentiale ad vnitatem, pluralita-
temq; est planè indiuiduationis principium. sed materia est primum receptiuum, atque
subiectum, cuius gratia receptum, hoc est, forma est vna, si materia fuerit vna, & plu-
res, si materia similiter se habebit, vnde hac de causa sub vna specie, in substantijs sepa-
4. *ratis, plura esse nequeunt indiuidua, quia materia carent: ergo. Præterea, Callias, & Sor-*
tes, inquit philoso: 7. met: sunt diuersa propter materiam, idem autem specie: materia
ergo est causa diuersitatis indiuiduorum, & ex consequenti, sufficiens indiuiduationis
principium. duo siquidem spectant ad indiuidui rationem, incommunicabilitas videlicet,
& distinctio. vnde primo cœli docet, plures cœlos non esse, quia plures in eo materiæ
non sunt. Materia ergo est causa pluralitatis indiuiduorum. Item, duo sunt indiuidui
5. *principia intrinseca, nempe materia, & forma substantialis: hæc ergo ad indiuiduatio-*
nis principium statuendum, sufficientissima sunt. non opus est ergo aliquo alio princi-
pio, vtpotè differentia indiuiduali: nam si præter materiam, aliud principium esset,
quo natura contrahibilis indiuiduaretur; illud vtique esset quantitas, quod planè impos-
sibile reputatur; posterius enim non est causa distinguendi prioris, nisi accidentali-
ter tantum. sed quantitas est posterior qualibet substantia: non ergo esse potest indiui-
6. *duationis principium. Amplius, dum forma substantialis materiæ vnitur ad indiui-*
duum constituendum; eadem numero quæ priùs erat, non remanet quantitas, alioqui idē
numero accidens existens, de subiecto in subiectum migraret, quod est impossibile. re-
manet ergo materia, in qua forma recipitur, quæ profectò ex seipsa indiuiduari non po-
test. Materia ergo est illius indiuiduationis causa: etenim, à Mercurio, & Platone, om-
nibus

 Indiuiduationis principium.

nibus fermè accidentibus seclusis, atq; remotis, duo adhuc remanent indiuidua, materias realiter distinctas, formasque habentia. Materia ergo sufficiens est indiuiduationis principium.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, illud philosophi 5. met. de materia, quæ est pars compositi, intelligi nequit, alioqui idem esset iudicium de subiecto, respectu accidentalium formarum, atq; ita omnes formæ eiusdem subiecti, vna vtiq; forma numero essent, quod prorsus absurdum est. Ibi ergo philosophus de materia loquitur, quæ est differentia indiuidualis, quæue velut materialis conditio naturã contrahit, de qua philosophus 7. met. sæpè loquitur: Illa igitur sunt vnum numero, quorum materia, id est differentia indiuidualis est vna; nam illa sunt vnum specie, quorum ratio quidditatiua est vna. Eodem quoque modo soluitur confirmatio: Qui dicit, inquit, hoc cœlum, dicit materiam, id est, differentiam indiuidualem, quæ est vnius cœli, atq; ita cœlum constat ex tota sua materia. Cùm autem propriè in cœlo materia, vt ipse, & Commentator dicunt, non sit, de differentia indiuiduali ibi loquutum fuisse certum est. Pari quoq; facilitate soluitur secunda confirmatio: philosophus namq; de differentia loquitur indiuiduali naturam contrahente; non autem de materia, quæ est altera pars cõpositi. Porrò, materiam nullo modo esse indiuiduationis principium, sic ostendi probariq; potest. Illud, quod ex se est multiplicabile siue plurificabile, eiusdẽ rationis verè esse nequit principium indiuiduandæ naturæ, hoc enim destruit indiuidui naturam. sed materia sicut etiã forma, est plurificabilis; materia enim in communi ad speciei diffinitionem attinet, vt dicitur 7. met. atq; ex consequenti, est aliquid commune & plurificabile: igitur non est indiuiduationis principium. Amplius, quod est idem numero in duobus entibus indiuidualiter, ac numero distinctis, esse nequaquam potest principium indiuiduandi. sed materia est eadem numero in generato & corrupto, quæ indiuidualiter atq; numero ab inuicem separantur: ergo quod prius. Reuera, si materia est præcisa indiuiduationis causa; sequeretur omnino hoc absurdum, in angelis nullum esse indiuiduum, quia materia carent. Porrò, in causis præcisis, sicut affirmatio est causa affirmationis; ita planè negatio negationis. Vbi ergo est materiæ negatio; inibi & indiuiduorum similiter. Quare, in angelis nullum esset indiuiduum, quod est impossibile. Ad 2. illa philosophi authoritas diuinis conuenit tantùm, non autem alijs substantijs separatis, vt paulò ante dictum est; singulare enim potest aliquid addere super naturam, & quidditatem, vtpotè differentiam indiuidualẽ, quæ ad quidditatem creatam non spectat: proinde, quamuis non habeat materiam tanquam partem sui; est tamen multiplicabilis. Ad confirmationem primam dico, verum quidem esse generantem à genito materiæ diuersitate distingui; alia enim inest forma atq; materia generanti, quæ planè non inest genito; ob id tamen materia indiuiduationis principium non dicitur: concurrit certè veluti causa intrinseca, ad materialis rei indiuiduationem: nihilominùs formale indiuiduationis principium nequaquam vocatur. Ad 2. confirmationem, subijci omnibus sui generis æquiuocè conuenit materiæ; hoc autem conuenit indiuiduo substantiæ, omnibus sui generis subijci in sursum, tanquam de ipso prædicabilibus; non sic autem materiæ formis sui generis subijci conuenit; sed ipsam velut partem actuantibus potiùs atq; perficientibus, ad alicuius compositi, siue generis constitutionem. Itaq; non opus est illud indiuiduo per materiam conuenire, quandoquidem nec ipsa materia sit principium indiuiduandi. Ad 3. minor est falsa: non enim materia, quatenus est materia, indiuiduo adimit, quò minùs sit diffinibile: nam & ipsa quidem ad speciei diffi-

Materia accipitur pro differentia indiuiduali.

1. Materia non est indiuiduationis principium.

2.

3.

 nitionem

ationis principiū.

nitionem pertinet, & indiuiduum quoque immateriale, parum, aut vix est diffinibile. Illud autem philosophi de partibus materialibus intelligendum est, ad indiuiduum, vt indiuiduum, non autem ad materiam, vt materiam spectantibus: vtrum autem indiuiduum ab intellectu intelligatur, postea suo loco dicemus. Confirmatio concludit oppositū: eo enim ipso, quo materia est principium potentiale primum, ad vnitatem pluralitatemque indifferenter fertur, vnde non est vna, sed plures, ideoque nequit esse indiuiduationis
4. principium. Ad 4. patet solutio ex dictis: ibi enim non propriè materia intelligitur, sed differentia potiùs indiuidualis, quæ est completum indiuiduationis principium. Ad
5. 5. quamuis ipsius indiuidui duo sint principia intrinseca; præter illa tamen, necessaria est differentia indiuidualis. Ad confirmationem dico, præter materiam & formam, indiuidui partes intrinsecas, necessariam non esse aliam quantitatem, sed differentiam
6. indiuidualem tantùm. Ad 6. Quamuis ad formæ ingressum eadem materia remaneat; ipsa tamen non est indiuiduationis principium, sicut dictum est, sed indiuidualis differentia. Simili quoque facilitate confirmatio soluitur: nam si quæ dicta sunt, rectè perpendantur; vnica profectò responsione soluentur omnia. Materiam ergo non esse indiuiduationis principium, omnibus constare arbitror.

CAP. VI.

Principium indiuiduationis esse formam, naturam ipsam, atque actualem existentiam, argumentis ostenditur.

1. ILLud est indiuiduationis principium, per quod indiuiduum fit hoc; indiuiduum enim nihil aliud est, quàm hoc singulare. sed forma est in causa, ob quam indiuiduum fit hoc, vt dicit Commentator 2. de anima, com: 7. vbi philosophus substantiam diuidit in materiam, formam, & compositum: forma ergo est indiuiduationis principium. Sanè, compositum non est vnum, nisi per formam, vt ibidem dicit. Et in eodem libr: com. 9. Indiuiduum, est indiuiduum per formam. Et 7. met. com. 5. Substantia, inquit, demonstrata, non est vna nisi per formam:
2. forma ergo est indiuiduandæ naturæ principium. Amplius, quo aliquid habet esse, eodem etiam habet, vt sit vnum; idem enim est esse, & vnum esse. sed per formam vnaquæque res habet esse: igitur per formam est vnum siue vna. Eodem sanè aliquid est indiuiduum, & generationis terminus: nam generatio ad singulare & indiuiduum terminatur. sed forma est generationis terminus: principium ergo erit indiuiduationis: etenim, qua ratione aliquid est indiuiduum; eadem planè in actu existit. sed per formam res est in actu: ergo per formam est indiuiduum. Denique, per illud in numero, aliquid est vnum numero, siue indiuiduum; per quod certè in specie, aliquid est vnum specie. sed per formam specificam aliquid est vnum in specie: ergo per hanc formam numero, est
3. vnum numero, siue indiuiduum. Adhuc, seipsa indiuiduatur natura, non egens aliquo alio: nam aut ex se indiuiduatur, vt sit hæc, aut per aliquod additum. non per aliquod additum, alioqui processus fieret in infinitum: per se ergo natura est indiuiduum, non per differentiam indiuidualem, aut materiam, vel formam. Reuera, ea ratione, qua aliquid est extra intellectum; eamet est singulare, & indiuiduum, nec alia est causa quærenda, quandoquidem hæc sit conditio entis, extra intellectum existentis, nempè singulare esse. sed natura seipsa formaliter est extra intellectum: igitur seipsa est singulare. Amplius, rei sic simpliciter existentis ex propria natura, causa inquirenda nō
4. est, inest enim illi naturaliter; sed illius potiùs conquærenda est, quæ est secundū quid,

Quòd natura indiuiduetur per seipsam.

& aduenti-

Indiuiduationis principiũ.

& aduentitia potius. Sed natura realis, simpliciter ac naturaliter est singulare, seu indiuiduum; secundùm quid verò est vniuersale, vt pote per actionem intellectus: igitur quærere, quæ sit naturalis indiuiduationis principium, inanis est inquisitio, per idem namq; habet esse, & vnum esse. ergo, sicut seipsa est vna; ita etiam seipsa erit singularis siue indiuiduum. Quòd autem sit diuisibilis; ob quantitatis rationem illi conuenit: ex seipsa namque est hæc, & ex cõsequenti, impartibilis est atq; indiuisibilis. Adde, Porphyrium iubentem in specie specialissima esse quiescendum. Et Boetium, nullo modo speciem in indiuidua diuidere volentem. Vltra ergo speciei specialissimæ differẽtiam specificam & athomam, non rectè alia differentia quæritur, qua natura sit indiuiduanda. Præterea, actualis existentia est indiuiduationis principium: non ergo est differentia indiuidualis. 5. Illud planè est indiuiduationis principium, ad quod generatio primò terminatur, quia nimirum ad indiuiduum, vt singulare, quo videlicet generatio terminatur: sed hoc est esse in actu, siue esse existentiæ, nam generatio ad esse in actu terminatur: igitur esse existentiæ est principium indiuiduationis. Profectò per vltimum actum, rei competit vnitas vltima; actus enim vltimus, immediatum est atq; proximum fundamentum: sed vnitas indiuidualis est vltima & perfecta, esse verò existentiæ, est actus vltimus siue vltimatus: proximum ergo est rei vnitatis, siue indiuiduationis fundamentum. 6. Item, sicut per esse in intellectu est natura vniuersalis; ita etiam per esse in actu, est natura particularis, hæc namq; ad inuicem opponuntur: sed esse in actu, est esse existentiæ: igitur quod prius. nam illud est indiuiduationis principium, quo existente vnico, res quoq; est vna. sed esse actualis existentiæ, est huiusmodi, quippè cùm vnius rei, vnicum sit esse: illud ergo est indiuiduandæ naturæ principium.

Actualem existentiam esse principium indiuiduationis

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, authoritates illæ sic intelligendæ sunt: forma est causa intrinseca, atq; principalior pars eius, quod est vnum numero, sicuti actus est pars principalior quàm potentia, non autem est immediatum indiuiduationis principium: forma enim postquam speciei rationem subierit, non minùs communis est, quàm ipsa species vel speciei quidditas, quod planè non conuenit principio indiuiduanti. Illud præterea, quod est ratio conuenientiæ indiuiduorũ, indiuiduationis nequit esse principiũ. sed forma est principium cõuenientiæ indiuiduorũ in specie, dat enim esse specificum: non ergo est indiuiduationis ratio. Insuper, quod ad quidditatem specificam attinet, non potest esse indiuiduationis principium: nam principium indiuiduationis, sicuti etiam ipsum indiuiduum, speciei rationem quidditatemq; non ingreditur. sed forma pertinet ad speciei rationem atq; quidditatem: igitur non est principium rei indiuiduandæ. formæ deniq; non repugnat in plura diuidi, sicuti neque quidditati seu speciei formam includenti; hoc autem indiuiduationis principium non compatitur formam: ergo principium esse indiuiduationis, est impossibile. 2. Ad 2. quãuis forma terminus quo generationis esse dicatur, & totũ compositum substantiale terminus quod; non est tamen vltimatum indiuiduationis principium, quia ex se non est hoc. Quòd si concedatur illi, adhuc nihilominùs non est principium indiuiduandi: nam compositum aliam habet hæcceitatem, vt ita dicam, à partibus, sicut etiam aliam habet entitatem. Ad primam confirmationem, licet forma sit vna numero; non est tamen principium, quo aliquid existit vnum numero aut specie, quippè, cùm formaliter non sit immediatũ indiuiduationis principium. Alia confirmatio simili facilitate dissoluitur. 3. Ad 3. dico, deductionem illam inueniri in his, in quibus vnum, siue primum, secundum, & tertium vniformiter se habent. vnde Commentator dicit 4. met. ens non esse vnum per aliquod

Forma nõ est principium in diuiduationis

Terminus quo, & terminus quod.

Natura nõ indiuiduatur seipsam.

ationis principiū. aliquod superadditum; quia scilicet illud superadditum conformiter se haberet ad esse vnum, sicuti & ipsum ens; atq; ita processus esset in infinitum. Cùm autem natura quæ indiuiduatur, & differentia indiuidualis vniformiter non se habeant; nullus profectò processus in infinitum erit possibilis. vnde dicimus, hoc corpus album esse, non seipso quidem, sed aliquo superaddito, nempè albedine: ipsa autem albedo, non seipsa, aut aliquo alio alba, sed ratio potiùs, qua aliquid album existit. vel dic rationem illam hoc velle dicere, scilicet naturam, nequaquam ob aliquod superadditum essentialiter distinctum indiuiduari. Ad confirmationem dico, naturam seipsa formaliter, secundùm esse naturæ, non autem indiuiduale esse extra intellectum: esse autem indiuiduale consequitur per aliquod sibi additum, sibi essentialiter idem, & à natura penitus inseparabile, id est, per differentiam indiuidualem. Ad 4. verum quidem est, naturæ extra intellectum simpliciter conuenire esse aliquid singulare; ex se tamen præcisè id non habet, sed per aliquod sibi additum, vt dictum est. Ad confirmationem patet solutio. Ad Porphyrij authoritatem dico, quòd Plato iussit quiescere in natura specifica, non quia seipsa esset indiuidua, alioqui de pluribus differentibus numero prædicari non posset; sed ob eam potiùs causam, quia licet indiuidua per se sint in genere; potentia tamen sunt infinita, ideoq; scientiæ inquisitionem effugiunt. Hac etiam ratione Boetius speciei diuisionem in indiuidua dimisit. Natura ergo seipsa non indiuiduatur. Ad 5. quamuis indiuiduum actu existens, primò generationem terminet; per existere tamen non est indiuiduum, sed per differentiam indiuidualem. Ad confirmationem dico, existere non esse vltimatum actum ordinabilem in genere, modo quidem prædicto: accidit enim cuilibet ordinabili in genere, extra eius rationem existere. Præterea, vltimus actus indiuiduationis, est ipsa differentia indiuidualis, per quam indiuiduum est vnum in actu. Ad 6. esse in re, & in intellectu non sunt opposita: proinde necesse non est, quòd res, quia est in intellectu, vniuersalis naturã subeat; singularis verò, quia in re existit; licet verum sit actualem existentiam singularitatem in re concomitari. Quare, sicut res est vniuersalis in intellectu; ita etiam est singularis in re, atq; in effectu. Ad confirmationem dico, illud esse indiuiduationis principium, quo vnico existente, res primò est vna singulariter: hoc autem non est actualis existentia, sed differentia indiuidualis. Itaque, formam aut naturam, siue actualem existentiam, non esse indiuiduationis principium, patet.

Natura consequitur esse indiuiduale per differentiã indiuidualem.

4. Porphyrius.

Boetius.

5.

6.

CAP. VIII.

Quantitatem esse principium indiuiduationis, argumentis ostenditur.

6.

ILLud est principium indiuiduationis indiuisum existens, quod certè per sui diuisionem multiplicationis indiuiduorum in aliqua natura, principium esse cognoscitur. Sed quantitas est huiusmodi: primò enim sibi, in eiusdem rationis partes diuidi competit, vt 5. met. dicitur, & per ipsam cuilibet alteri: species autem in indiuidua, veluti in partes eiusdem rationis diuiditur, quod vtiq; à quantitate mutuare videtur: quantitas ergo est indiuiduationis principium. Suffragatur huic sententiæ Auicenna 5. met. cap. 1. Equinitas, inquit, vt natura est equinitas; sed, vt accipitur cum conditionibus accidentalibus & materialibus, dicitur hæc natura. Sequitur etiam ibidē: Materiæ quæruntur accidentia, quibus indiuiduatur natura. Commentator quoq; 8. Ethic. com. vlt. Sophronides, ait, Sophronici filius, non est alius, nisi quia per accidentia ab inuicem separantur. Porphyrius etiam idem confirmat: Indiuidua, inquit, differunt suis accidentibus, quorum multitudinem in vno repertam, in alio reperiri, est impossibile. Consentit his Boetius in lib. de Trinit. vbi tres homines

Auicenna.

Auerroes.

Porphyrius.

Boetius.

 Indiuiduationis principiũ.

hominès tantùm hic & nunc distingui asserit. sed hic & nunc, ex quãtitate oriuntur, sicuti etiam tempus & motus; mobile enim quantum est atq; motus, locum quoq; dicit, duobus corporibus eundem esse, fieri non posse: locum autem quantitatem esse satis constat. In elementario cap: 5. idipsum approbat Damascenus, vbi hypostases & indiuidua alicuius naturæ, characteristicis proprietatibus distingui, constanter docet. inter illas verò præcipuam esse autumat quantitatem, vtpotè, quòd homo sit longus, aut breuis, aut aliquid huiusmodi: patet ergo tum ratione, tum etiam multorum authoritatibus, quantitatem esse indiuiduationis principium. Amplius, id vtiq; dicendum est indiuiduationis principium, cuius multiplicatione, indiuidua primò distinguuntur, atq; formæ partiuntur materiales. sed hoc ad quantitatem attinet, authore Commentatore in libr: de substantia orbis, in quo ait, formam non partiri, aut multiplicari ob aliam causam, nisi quia in alia & alia materia, vel materiæ parte recipitur, quæ profectò ratione quantitatis alia atq; alia dicitur: quantitas ergo est indiuiduationis principium. Reuera, cuius diuisio est principium multitudinis, quæ est numerus; illud planè est vnitatis atq; indiuiduationis principium. sed quantitas continua est huiusmodi, nam in non quãtis numerus nequaquam inuenitur: igitur quantitas est principium indiuiduationis, cuius diuisio est causa multiplicationis. Adhuc, illud est principium indiuiduationis, quod quidem principium est determinandi indiuiduum ad hic, & nunc, quippe cùm hoc proprium sit indiuidui. sed quantitas est huiusmodi; indiuiduum enim in se est indiuisum, & à quolibet alio diuisum; vnitatis autem & diuisionis principium, à quantitate proficiscitur: igitur quantitas est principium indiuiduationis, quia nimirum est vnitatis, & indiuiduorum distinctionis ad inuicem principium, siquidem vnumquodq; dicitur vnum ab vnitate. sed vnitas est principium numeri, numerus autem ex diuisione continui causatur, continuum autem est quantitas: igitur quantitas est vnitatis seu indiuiduationis, & distinctionis principium. Iterum, hunc ignem ab alio igne differri constat, non quidem per materiam & formam: per quantitatem ergo ab inuicem separantur. Quòd si dixeris, hanc partem ignis ab alia separari, quia nimirum hæc non est illa, in idem recidit. Adde, quòd id, quod conuenit alicui per se, alteri non conuenit, nisi ob gratiam illius: sed diuidere aliquid in partes eiusdem rationis, per se conuenit quantitati, vt dicitur 5. met: igitur quantitas est indiuiduationis diuisionisq; principium.

Damascenus.

2.

3.

4.

CAP. IX.

Soluuntur argumenta.

AD primum dico, maiorem esse dubiam, minorem verò falsam: non enim quantitas per sui diuisionem, vel quantitas diuisa, multiplicationis indiuiduorum in natura substantiali, præcisa atque absoluta ratio dicenda est. Dicis, quantitati primò conuenit, in partes eiusdem rationis diuidi. Dico, hoc modo philosophum fuisse locutum, quantum diuiditur in ea, quæ insunt, quorum quodlibet hoc aliquid natum est esse: verum tamen est, quantitatem in partes eiusdem rationis, sicuti totum integrale diuidi, primòque illi hoc conuenire. vnde substantia diuisibilis est, potentia proxima ad diuisionem dimensiuam, idque per quantitatem. hanc autem diuisionem non priuat siue aufert indiuiduum, quippe, cùm non faciat oppositum; sed illã potiùs, quæ est alicuius, sicut totius in partes subiectiuas, quæ planè quantitati primò non conuenit, sed substantiæ, idq; non per quantitatem, & ex consequenti, neq; indiuiduatio, neq; indiuiduorum sub eadem natura multiplicatio. Ad authoritatem Auicennæ dico, ea intelligere accidentia naturæ, quæ sunt extra conceptum naturæ indiuidualis, in quorum numero differentia quoq; indiuidualis haberi potest. Ad authoritatem Boetij respondeo, ipsum loqui secundùm nostræ intelli-

1.

Quantum in quæ diuiditur

Auicenna.

gentiæ modũ, quæ dependet ex sensu; ideo ex accidentibus, quæ cadunt sub sensum, indiuiduationem venari studet. vnde, quamuis accidentia ipsum comitentur indiuiduum; ipsum tamen nequaquam constituunt. 2. Ad 2. patet, quantitatem non esse principium formæ multiplicandæ, sed ipsam comitari; formam verò per aliqua intrinseca multiplicari: priùs natura quàm in alia, vel alia materia, seu parte materiæ recipiantur. Ad cõfirmationẽ, quantitas, vt dictum est, non ad genus quantitatis, sed substantiæ potiùs spectat: nã in substantijs à quantitate separatis omninò, inuenitur quidẽ numerus, non autẽ quantitas, sicut paulò ante dixi. 3. Ad 3. eiusque confirmationem, vnica sententia respondeo, quantitatem esse principium vnitatis accidentalis indiuiduorum, & discretionis eorundem, non autem incommunicabilitatis. 4. Ad 4. dico, hunc ignem ab alio distingui, sua differentia indiuiduali, vel saltem formali, non quantitatiua, quæ sit indiuiduationis principium. Ad confirmationem dico, illam rationem hoc velle dicere, nempè quãtitatem esse principium indiuiduationis, quòad diuisionem materiæ quantitatiuam, non autem quòad incommunicabilitatem indiuidualem. Ecce quã longo sunt hæc repetita sermone, ob hanc sine dubio causam, vt faciliùs intelligamus, sub vna specie plura esse posse angelorum indiuidua, quoniam principium indiuiduationis est differentia indiuidualis, quæ est in angelis.

Quãtitas principium indiuiduationis quo modo.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angeli sunt substantiæ immateriales.

Nomen materiale multiplex.

Ostquàm visum est, quomodo angeli sint plures in eadem specie, deinceps videndum est, quomodo sint immateriales. Multiplex tùm apud theologos, tùm etiam apud philosophos, rerum diuinarum humanarumque cultores, huius nominis, materiale, vsus esse dignoscitur. Interdum enim materiale appellatur, quod est ex materia & forma, tanquam ex suis partibus conflatum atque compositum est. aliquando verò materiale nominatur, quòd sui conseruatione ex materia dependeat, ad quem modum formæ elementares materiales appellantur; nam in esse ipsorum atque conseruatione, ex suis materijs dependent. Materiale præterea aliquid appellatur, quia alijs videlicet comparatum, impurum est atque imperfectum: quo sanè modo minus perfectum, respectu perfectioris materiale vocatur. materiale ergo nominatur, aut quia habet materiam, tanquam partem sui, aut quia in esse & conseruari à materia dependet, aut quia perfectiori comparatum, impurum est atque imperfectum. E contrario, illud immateriale nominatur, cui hæc tria non insunt. Modò autem sermo noster est, an intelligentiæ siue angeli aliquo modo materiales, vel immateriales sint, necnè. Porrò, angelos esse materiales non est possibile, alioqui essent corruptibiles; materia namque est, qua res & esse & non esse potest. at angeli sunt incorruptibiles: non ergo sunt materiales. Amplius, nihil est supra nostrum intellectum, quin sit immateriale, quia intellectus est immaterialis 3. de anima. sed huiusmodi intelligentiæ nostro intellectu superiores sunt: igitur sunt immateriales. Adde, si materia orbium à materia mixtorum secernitur, & motores similiter; imò multò magis, quantò orbibus motores præstantiores sunt: formæ ergo cœlorum alterius sunt naturæ à formis elementarijs: sed illæ sunt corporales, hæ ergo immateriales erunt. Præterea, illæ sunt substantiæ immateriales, quæ non aliunde mendicant modum intelligendi, sed per suas substantias intelligunt. sed huiusmodi sunt beatæ illæ mentes siue intelligentiæ, de quarum modo intelligendi suo loco nobis loquendum est: sunt ergò puræ atque immateriales. Adhuc, intelligentiæ sunt substantiæ indiuisibiles: ergo immateriales: diuisio siquidem materiam consequitur: vbi autem non est materia; nec inibi erit diuisio, quæ ad materiæ ratio-

Angeli sunt immateriales. 1. 2. 3. 4. 5.

riæ rationem spectet. Reuera, in angelis non est materia, quæ est potentia ad esse, vel nõ esse, quæq; à philosophis materia prima nominatur; neq; materia, quæ dicitur subiectum vel mobile ipsum, proinde compositione carent, quæ ex huiusmodi procedit atq; emanat: non enim sunt ex materia transmutationis & forma, neq; ex motore & ipso mobili; verum tamen est, quòd si primæ comparentur intelligentiæ, aliquo modo materiales dicendæ sunt, vt potè respectu primæ, imperfectæ. Quam ob causam Auer. 3. de anima. com. 5. & 14. ait, nullam intelligentiam præter primam à potentia liberam esse: quælibet enim ex gradu componitur perfectionis accedendi ad primum ens, & gradu recedendi à primo. hoc autem modo fas est dicere, intelligentias materiales esse. Quomodo ergo intelligentiæ sint immateriales dixi.

De angelorum substantia.

Quomodo intelligentiæ sint materiales

CAP. II.

Angelos esse materiales, argumentis ostenditur.

Sicut Deus est vniuersale agens; ita planè materia est vniuersale rerum principium. sed potentiã dei causantis subterfugit nihil; omnia enim vt paulò ante dixi, sunt à deo effectiuè; sic etiam materiæ causalitatem nullum entium, excepto primo, subterfugere valet: quicquid ergo est citra deum, vtiq; est materiale & minimè simplex. 1.

Amplius, sicut omne quod est, dependet à deo; ita planè omne creatum dependet à materia. Tenet consequentia, authoritate commentatoris 5. & 8. com. 3. de anima. Omnes, inquit, formæ sicut actu in primo continentur agente; ita etiam potentia in materia. Et iterum, nulla substantia præter primam, liberata est à materia. sed intelligentiæ sunt formæ creatæ: igitur non sunt à materia liberæ, sed illius ex potentia dependẽt: nam quemadmodum nulla est forma, quæ à primo motore non dependeat; ita etiam nulla est forma, quæ non dependeat à materia. 2.

Adhuc, omne quod componitur ex genere & differentia, est materiale: nihil enim est in genere, vt vult Auerroes, nisi per materiam. sed intelligentiæ secundùm Auicennam componuntur ex genere & differentia: igitur intelligentiæ sunt materiales. 3.

Item, intelligentiæ sunt substantiæ indiuiduæ, vt dictum est: igitur sunt materiales. Tenet consequentia: indiuiduum enim tale dicitur per materiam, quemadmodũ loquitur septimus methaphysicæ: sunt ergo substantiæ materiales. 4.

Præterea, quicquid in effectibus reperitur, & in causa quoq; reperiri necesse est: oportet enim agens & patiens in materia conuenire. sed in effectibus stellarum materia reperitur: ergo & in earundem motoribus. Reuera, quælibet substantia mouens orbem, est forma orbis perficiens & cõstituens, quod certè sine materia fieri non potest. Intelligentiæ ergo sunt materiales. 5.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Ad primum, negatur similitudo: Deus enim omnium entium est causa effectiua, in quorum numero ipsa quoq; materia habetur, quæ à Deo non solùm habet dependentiam, sed etiam esse: quam ob causam, iure vocatur vniuersale agens atq; efficiens. at materia, generabilium tantùm vniuersale principium dicitur, non autem ingenerabilium, cuiusmodi sunt angeli, idcirco argumentum non est simile. 1.

Materia vniuersale generabilium.

Ad 2. si materiales, id est, imperfectos, respectiuè ad primam intelligentiam angelos vocaueris; rectè quidem intelligis: sin autẽ absolutè, perperam; non enim absoluta & vera in angelis materia inuenitur: respectu 2.

Materia est pars quidditatis.

ergo primæ intelligentiæ, cæteræ materiales nuncupantur. Ad 3. dico, intelligentias nō esse in genere prædicamentaliter, sed transcendenter, idcirco materiales dici non posse: quæcunq; enim in genere sunt prædicamentaliter, corruptioni subdita sunt, vtpote composita ex materia & forma, aut fundata in compositis ex materia & forma. In causa

3. autem est, quia genus est quid potentiale, potentiale autem est per materiam, differētia verò est quid actuale, quod certè ob formæ rationem obtinet. Cùm autem in æternis nulla prorsus sit corruptio: in illis ergo absq; dubio, vt dicit Auerr: 10. met. & in libro de substantia orbis, genus & species æquiuocè, id est, transcendenter inueniuntur. Hoc

In angelis genus & species sunt transcendenter.

4. idem confirmat lib. 2. de cœlo, com: 49. contra Auicennam disputando. Ad 4. patet responsio ex his quæ dicta sunt, vbi ostendimus materiam non esse indiuiduationis principium. Licet ergo intelligentiæ sint indiuiduæ, & sub vna specie multa intelligentiarum indiuidua contineantur; non ob id tamen materiales dicendæ sunt, quandoquidem indiuiduationis principium non ex materia, sed ex differentia procedat indiuiduali. Ad

5. 5. maior veritatem quidem habet in causis, quæ cùm suis effectibus vniuocæ sunt: modò autem constat, hanc inter corruptibilia, atque incorruptibilia vniuocationem non esse, quemadmodum & postea dicturi sumus, cùm de corruptibilium incorruptibiliumque materia erit nobis loquendum. Quoniam igitur inter huiusmodi effectus & causas, propriè vniuocatio non inuenitur; ideo intelligentias cum suis effectibus im materia conuenire debere, nequaquam necesse est. Ex his ergo atq; similibus, intelligentias esse immateriales satis patet.

CAP. IIII.

Materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ.

QVoniam diuinas illas mentes sanctasq; intelligentias, à materia esse liberas demonstraui, huic certè negotio conuenire putaui, si illam famosam controuersiam adducerem, nempè, si materia pars sit quidditatis substantiæ compositæ. Inprimis autem animaduertendum est, in substantia composita, duas esse formas realiter distinctas, formam videlicet partis vnibilis materiæ, quæ est materiæ perfectio, quemadmodum in homine est anima, actus atq; perfectio corporis existens: et formam totius, quæ ex vnione formæ partis cum materia conflata, emergit atq; consurgit. hæc quidem in sui ratione formam atq; materiam complectitur, dissentitq; à forma partis, sicut compositum à simplici. Profectò, in homine forma totius est humanitas, quæ non est sola anima, sed ex materia atq; hominis forma resultans. hanc autem formam totius, quidditatem siue essentiam vocamus, quæ licet per modum partis significet, non est tamen pars; alioqui esset forma simplex, atq; ita duæ formæ partis in homine inuenirentur, quod minimè probatur. Porrò, forma partis dicitur, quia scilicet facit materiam esse in actu; forma verò totius, quia speciei rationem complet perficitq;: etenim humanitas est essentia hominis: essentia autem rei est, quam significat diffinitio: diffinitio verò rei naturalis non solùm formam significat, sed formam & materiam. proinde humanitas aliquid compositum ex materia & forma significat, nempè principia speciei essentialia, idq; per modum partis: homo autem, tùm illa significat, tùm etiam indiuiduantia principia, idq; per modum totius; homo siquidem dicitur, qui & humanitatem habet, & alia quoq; habere potest principia indiuiduantia. Itaq;, quidditas siue essentia rei, non est sola forma, sed materia quoq;. Igitur materia absolutè accepta, ad materiam indiuidualem non contracta, ad quidditatem

Forma partis

Forma totius

Humanitas est forma totius.

Homo quid significet.

Materia est pars quidditatis.

vtique

vtique attinet specificam. Reuera, quod est essentia, & quidditas alicuius, illi, cuius est essentia, ratio absque dubio intrinseca, & sufficiens est essendi, quacunque alia re, ab eo realiter differente, circumscripta, atque remota. sed forma hominis, vtpotè anima rationalis, est tota essentia, & quidditas hominis, vt quibusdam placet: sola ergo anima est sufficiens ratio essendi, atque ita homo, esset prorsus homo, sine materia, quod est falsum. maior sic probatur: nam si albedo est sufficiens ratio, qua superficies est alba; multò magis id quidditas præstabit enti, cuius est quidditas. cùm autem hoc sit impossibile, verum ergo est, materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ. Amplius cuius essentia in genere causæ materialis, à materia nequaquam dependet; nec certè id, cuius est essentia. si ergo quidditas naturalis substantiæ compositæ, à materia non dependet, vtpotè, quæ illius quidditatem non ingreditur: nec ergo substantia naturalis cōposita, in genere causæ materialis, à materia dependebit, quod sanè absurdissimum est; tunc enim materia, non solùm causa, sed nec etiam pars esset substantiæ compositæ. Adhuc, quod est pars humanæ naturæ, est etiam pars quidditatis humanæ: natura enim, & quidditas sunt idem. sed materia est pars naturæ humanæ, vt dicitur 2. phys: comm: 21. Quoniam autem natura dupliciter dicitur, inquit, & species, & materia &c. nam si materia non est pars quidditatis; tunc in vno homine essent duæ naturæ non partiales, vtpotè nequaquam partes alicuius naturæ, quod est impossibile. Materia igitur est pars quidditatis rei compositæ. Suffragatur huic sententiæ philosophus 8. met: com: 15. & 16. Diffinitio, inquit, compositorum est vna, quia ex actu, & potentia natum est fieri vnum: quidditates autē simplices, seipsis statim habent vnitatem, eò quod formæ tātùm sint. Hæc quidem Aristoteles nequaquā diceret, nisi materia pars esset quidditatis rei compositæ: nam de forma sola, illa non dixisset, quandoquidem forma seipsa vna sit. Hoc idem confirmat 9. met: comm: 22. In quidditatibus, inquit, compositorum accidit error, non autem in quidditatibus simplicium, idque propter partium multitudinem, ex quibus illæ partes compositæ sunt. vnde ex earum compositione, error accidere potest qui in simplicibus cùm careant partibus, locum non habet. Ex quo patet, ad mentem philosophi, rei compositæ essentiam, non simplicem, sed compositam esse, quidditatemque rei materialis, à quidditate separata differre, quandoquidem ista essentialiter simplex sit, hæc autem essentialiter composita: materia ergo est pars quidditatis substantiæ cōpositæ. Amplius, si materia non est pars quidditatis substantiæ compositæ, tum quidem esset indiuisibilis quidditas, quod est contra Aristotelem, qui vult diffinitionem esse orationem longam, tum etiam, ipsa quoque diffinitio esset diminuta: Qui, inquit Auerr: 1. de anima comm: 12. dimittit materiam, diminutè accipit. Materia ergo, sicut dictum est, est pars quidditatis substantiæ compositæ; non tamen præcipua, ad formam siquidem hoc attinet. Amplius, si materia non esset pars quidditatis rei compositæ, non approbaretur à philos: 8. phy: comm: 6. sententia Archytæ, per materiam, & formam diffinitionē venantis. Sanè, ratio diffinitiua, significat aliquid de aliquo, vbi oportet hoc quidem esse, vt materiam, illud verò vt formam: Palàm, inquit, est, quæ, & quomodo sit sensibilis substantia: nam hæc quidem, vt materia est; illa verò, vt forma, & actus; tertia est quæ est ex his. Quam ob causam, Auerr: comm: 9. ait: diffinitiones rerum ex materijs, & formis esse. Materia ergo secundùm philosophum, atque commentatorem, est pars diffinitionis, atque quidditatis. Reuera, si materia non est pars quidditatis; tunc vtique compositum esset incausatum: cuius enim essentia est incausata; & ipsum quoque compositum est simpliciter incausatum. sed forma quæ est compositi essentia, est incausata intrinsecè: & compositum ergo similiter, quod est falsum. Patet ergo, non solam formam esse compositi quidditatem. Item, si materia non est pars quidditatis, quòd ex materia, formaque componitur; non erit ens naturale, sed per accidens potiùs: omnis enim essentia completa in specie cuicunque, iungitur, facit vnum per accidens. sed rei

Materia est pars quidditatis.

1.

2.

3.

Forma simplex & composita.

4.

5.

Archytæ sententia.

6.

Materia est pars quidditatis.

essentia est completa in specie per formam: igitur si materiæ addatur, facit vnum per accidens, atque ita ens naturale, esset ens per acccidens, quod est absurdum. Adhuc, si ita res se habeat: igitur materia est nihil. Tenet consequentia: quicquid enim non est
7. quidditas, vel pars quidditatis, aut deniq; habens quidditatem; illud profectò nihil est: sed materia non est quidditas, quia hæc est formæ proprietas, nec habens quidditatem,
8. quandoquidem id composito conueniat: si ergo non sit pars quidditatis; erit vtique nihil, quod est falsum. Præterea, si datur materia vniuersalis: ergo materia est pars quidditatis. Tenet consequentia, quia materia vniuersalis est pars compositi vniuersalis. sed datur materia vniuersalis; materiæ namque conuenit per se vnum facere cum forma, id que non huius, vel alterius, sed vniuersalis materiæ ratione: nam quod vni per se competit, & non vni per alterum; per vniuersale omnibus competat, necessarium est. sed facere vnum per se cum forma, omnibus competit materijs, idq; non vni per alteram: igitur per vniuersalem materiam. Quare, si materia specificè sumpta, est pars quidditatis speciei, & materia vtique contractè sumpta, est pars quidditatis indiuidui. Itaq;, vt dictum est, materia est pars quidditatis substantiæ compositæ. hoc idem sæpè Aristoteles approbat in septimo met: vbi ait, quòd parabola Socratis iunioris, quam consueuit dicere, non bene se habeat; superfluum enim est materiam à quidditatibus auferre: materia ergo est pars quidditatis.

CAP. V.

Materiam non esse partem quidditatis, argumentis ostenditur.

1. Quidditas, est quod quid est, siue diffinitio rei: ergo materia non est quidditas, quippe, cùm non sit diffinitio rei, sed forma tantùm, authore phil: 7. met: comm: 10. Quoniam autem in principio diuisimus, inquit, quot modis determinauimus substantiam, & horum quidem vnum videtur esse quod quid erat esse, speculandum est de ipso: sola ergo forma est quidditas rei. Et comm: 11. Quod autem, vt species, & forma, quod quid erat esse: & 2. de anima, comm: 8. Animam, quam constat esse formam, quod quid erat esse corporis vocat. Cùm ergo passim formam, quatenus ab alijs est distincta causarum generibus, quodquid erat esse, vocet; indubiè approbare tueriq; videtur, solam formam esse rei quidditatem. Sanè, vt quintus met: recitat, omnes partes diffinitionis sunt formæ. sed materia non est forma: igitur materia non est pars diffinitionis, siue quidditatis. Ampli-
2. us, si substantia composita haberet quidditatem ex materia & forma constantem; in quidditatibus esset processus in infinitum, quemadmodum commentator 7. met: comm: 21. dicere videtur. Tenet consequentia: etenim, si quidditas hominis, esset homo compositus ex materia, & forma; tunc quidditas hominis haberet quidditatem, & sic quidditatis esset quidditas: quæcunque enim sunt idem, quicquid habet vnum, habet reliquum. si ergo quidditas hominis, & homo sunt idem, cùm homo compositus habeat quidditatem; & quidditas quoque hominis habebit quidditatem. Consentit huic sententiæ philos: 7. met: comm: 34. Materia, inquit, non est pars quidditatis. & 2. phy: comm: 28. partes diffinitionis in genere collocat causæ formalis. & 10. met: comm: 25. ait, marem, & fœminam, speciem minimè variare, quia scilicet differentiæ sunt materiales. Reuera, materia est causa corruptionis, sensibilitatis, & similium, quorum opposita quidditatibus conueniunt: sunt enim essentiæ rerum ingenerabiles, insensibiles, atque incorrupti-
3. biles, ex quibus materiam non esse quidditatis partem latissimè patet. Adhuc, essentia rei, est substantia declarans rei quidditatem. sed materia defert potiùs, quàm declaret rei quidditatem; nam vt in primo phys: dicitur comm: 69. materia secundùm se est ignota,

Materia non est pars quidditatis.

Materia est pars quidditatis.

ignota: alterius ergo rei declaratiua esse non valet. cùm ergo materia ex se sit ignota, & per analogiam ad formam cognoscatur; profectò ad rei quidditatem non attinet. Præterea, quod est impedimentum, quò minùs quod quid est, cum eo, cuius est, idem non sit, non est pars quidditatis, aut aliquo modo ad quidditatem pertinens; nihil enim impedit prohibetque identitatem inter rem, & suam quidditatem, nisi illud extraneum fuerit, atque à re, eiusque quidditate alienum: nam quod est secundùm se, est idem cum eo, cuius est, vt dicitur 7. met: sed materia est huiusmodi; concepta siquidem cum materia non sunt idem, vt in eodem libro habetur: igitur materia non est pars quidditatis substantiæ compositæ. 4.

Item, illud est quidditatis, atque essentiæ per se principium, vt dicitur primo met: com: 29. & 12. comm: 14. & 18. quo ipsum diffinibile, vniuersalitate participat: sed hoc ad formam tantùm spectat, non autem ad materiam, quippe, cùm materia singularitate solùmmodò participet: igitur quod prius. Reuera, illud non est principium quidditatis, quod secundùm se est singulare: essentia enim & quidditas, est vniuersale: rei autem vniuersalis, singulare, pars esse non potest. sed materia est singulare, vtpotè, vna numero in specie materiæ: nam si hæc materia, alia est ab illa; hoc certè propter formam, atque accidentia contingit, quibus ad diuersas formas determinatur, sicut dicitur 12. met: comm: 14. vnde Auerroës 7. met: com. 20. & 37. ait, quòd homo vniuersalis non sit homo, nisi per formam: non igitur per materiæ compositionem. Materia ergo non est pars quidditatis. 5.

Amplius, quidditas est principium per se essendi, vt dicit Auerroës 7. met: comm: 20. sed sola forma est principium per se essendi: igitur sola forma est quidditas, materia enim est principium non essendi, vt 22. & 53. comm: 7. met: dicitur. Porrò, vbique forma diffinitur per principium essendi. com: 20. & 37. 7. met: Forma, inquit, est pars, quæ cùm fuerit, est res; materia verò est illud, quæ cùm fuerit, non est res: per solam ergo formam, compositum habet esse, per materiam verò habet non esse. Quare sicut materia per accidens pertinet ad essentiam; ita etiam per accidens pertinet ad esse. 6.

Adhuc, id non est pars essentiæ, & quidditatis, per quod res diffinibilis sensibilis est, & non intelligibilis, vt habetur primo met: comm: 27. sed per materiam compositum est sensibile, per formam verò intelligibile, sicuti recitat primus liber de cœlo, & duodecimus met: igitur, sola forma est quidditas, principiumq́ compositi essendi. Ex his ergo, atque similibus rationibus, & quidem non contemnendis, verisimile esse videtur, materiam ad quidditatem rei compositæ minimè spectare. Sanè, quidditas est rei diffinitio: primum autem per se diffinibile est forma, quatenus significatur per speciei nomen, vel generis de prædicamento substantiæ. hoc autem modo videtur, quòd materia non sit pars essentiæ, aut diffinitionis: nam diffiniti essentia, atque ipsum diffinitum per se primò est ipsa forma, in quantum per nomen speciei significatur, vtpotè homo, vel equus. sed materia non est pars formæ: igitur non est pars essentiæ, vel diffiniti, nisi quatenus est vehiculum formæ, aut subiectum deferens, sicut Auerr: 7. met: comm: 34. innuere videtur. Hæc ergo videtur fuisse tum philosophi tum Auerr: sententia. 7.

Obiectiones.

Sed dicet aliquis, si sola forma est rei quidditas, & diffinitio: esset ergo diffinitio simplex, & non oratio longa, quoniam forma est simplex, & vnius tantùm conceptus, atque ita, diffinitio non constaret ex genere, & differentia: 1.

Diffinitio præterea substantiæ, per additamentum esset: materia siquidem adderetur, non vt pars, sed vt subiectum essentiæ. 2.

Adhuc, si materia non est pars quidditatis: igitur non prædicatur essentialiter de ipso diffinito. nam si non est essentia, nec pars essentiæ: nec ergo ad essentiam spectabit, quod certè impossibile esse videtur, quippe, cùm ita, ac ipsa forma, composito sit intrinseca. 3.

Solutiones.

Dico ad primum, diffinitum per se primò esse formam solam, diffinitionem verò sermonem esse, omnes formæ conceptus, gradusque explicantem. quoniam autem forma specifica, pluribus gradibus ornatur, quibus compositum constituit; hac de causa, diffinitio cùm sit huiusmodi graduum, oratio explicatiua; meritò 1.

Materia est pars quidditatis.

ua; meritò oratio longa vocatur; genus enim & differentia, non diuersas quidem formas, sed diuersos potius gradus, quibus forma se habet ad compositum, dicunt, atq; ostendunt. Ad 2. illa est diffinitio per additamentum, quæ per aliquid alterius generis datur. sed materia non est alterius generis, licet non sit rei essentia, siue quidditas.
2.
3. *Ad 3. respondeo, secundùm mentem Auerr: materiam, instar formæ intrinsecam esse compositam; non esse tamen partem essentiæ compositi. hæc dici solent à Peripatheticæ sectæ fautoribus.*

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum dico, quoniam à forma sumitur propria differentia, quæ est pars diffinitionis præcipua; hac de causa à philosopho sæpißimè, quod quid est rei, siue quidditas nominatur. eodem quoque modo, animam, hominem appellat, quia nimirum est principalior hominis pars: quod enim est in aliquo principalius, illius profectò esse nominatur. Ex hoc autem non licet arguere materiam, rei partem quidditatiuam non esse, sed talem certè, qualis est forma. Ad confirmationem sic respondeo, partes diffinitionis formas vocari, non sibiipsis, sed diffinito comparatas, de quo formaliter prædicantur. vocatur autem forma, quod quid erat esse, quia scilicet principalior, & completiua est pars diffinitionis. Eadem ratione anima nominatur 7. met: substantia animati, species, & quod quid erat esse: non quia tota sit, sed notior pars diffinitionis. hoc etiam ex verbis, contextuq; philosophi animaduertere licet: Si, inquit, quod altera, & non est anima animal, etsi hoc quidem dicendum est, hoc autem non dicendum. ac si diceret, anima quidem per se non est animal nec tota animalis diffinitio, sed pars principalior tantùm. Ad 2. negatur consequentia:*
2. *quidditas enim hominis non habet quidditatem. nam si quidditas est ipsa diffinitio; tunc diffinitionis esset diffinito, quod est falsum. Et cùm dicitur, quando aliqua duo sunt idē &c. dico hanc propositionem non esse vniuersaliter veram, alioqui sicut genus habet differentias; ita certè differentia, haberet differentias: genus enim & differentia sunt idem essentialiter. Ad authoritatem philos: 7. met. comm: 34. & 37. dico, philosophum à quidditate materiam tantùm particularem remouere, atque eas partes, quæ per accidens se habent ad speciei intellectum. Quòd autem partes diffinitionis in genere causæ formalis collocentur, fauet potiùs, quàm deroget huic sententiæ: omne enim superius formale est respectu inferioris, sicut philosophus loquitur 2. phys: comm: 28. Masculus quoq; & fœmina, etsi non differant specie in genere animalis; differunt tamen in genere sexus; cuius differentiæ ad genus animalis per accidens se habent, & ex parte materiæ; ideoq; non causant in illo genere differentiam siue diuersitatem specificam. Ad vltimam confirmationem dico, illas materiæ paßiones, particulariter existentem, non autem à particularibus abstractam insequi materiam. abstracta siquidē materia, est pars quidditatis specificæ, cui illæ paßiones non insunt: atq; ita à quidditate materiam arcendam non esse, amplißimè patet. Ad 3. negatur minor: nam etsi materia solitariè sumpta*

Masculus & fœmina non differunt in genere animalis.

3. *sit ignota; formæ tamen specificæ, siue genericæ adiuncta, alterius est declaratiua. Reuera, nihil perfectè cognoscitur, suis causis ignoratis: causæ autem tum materiales, tum etiam formales, vt dicitur 2. phys: non sunt infinitæ. Quare si ad rei cognitionem, solùmmodò est necessarium quod quid est, materia autem vt ex 2. phys: colligitur est huiusmodi: in ipso ergo quod quid est includitur. verum tamen est, quòd quemadmodum forma est magis substantia; sic etiam sit maior ratio compositi cognoscendi: nam & materia esse habet à forma, quæ etiam materiam manifestat, atque ostendit; vtrumq; tamen est causa compositi cognoscendi. Itaq;, materia ignota esse dicitur, quia nimirum*

non est

non eſt potiſſima cognitionis cauſa. Ad 4. minor eſt falſa, & ad probationem dico, Ariſtotelem ibi loqui de materia indiuiduali: in his enim, eo modo, quo ipſe intelligit, non eſt idem quod quid eſt, cum eo, cuius per ſe primò eſt. Ad 5. negatur conſequentia: non enim forma tantùm, ſed etiam materia eſt pars diffinitionis, tametſi non ita principalior. Ad probationem dico, illud intelligendum eſſe de materia indiuidui, non autem de illa, quæ eſt pars quidditatis ſpecificæ. Ad 6. minor eſt falſa: non enim ſola forma eſt principium eſſendi, niſi intellexeris, ſola, id eſt, principalior, vt dictum eſt, alioqui poſſet compoſitum ſubſiſtere ſine materia, quod eſt falſum. Ad 7. minor intelligenda eſt de materia indiuiduali, quæ per ſe eſt ſenſibilis, non autem de illa, quæ eſt pars ſpecificæ quidditatis. Itaq; materiam partem eſſe quidditatis ſic oſtenſum eſt, quamuis aliorum ſententia ſit etiam egregia, & à magnis viris inuenta: quiſq; ergo abundet in ſenſu ſuo. hæc dixiſſe, eſt plus ſatis.

4. 5. 6. 7.

Anno 1572. 8. Decembris, ipſa die conceptionis virginis, hora veſpertina in monte ſancto: Ora pro nobis beata virgo, vt immaculati inueniamur in conſpectu domini.

DE MOTV ANGELORVM

MERCVRIVS.

Qui circulis ſuis mundum ſenſibilem complectuntur.

Commentum VI.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

E ſanctorum angelorum creatione, numero, atque ſubſtantia, ſapientiſſimi Mercurij veſtigia inſequentes, hactenus locuti ſumus: nonnullas quoq; quæ ad hoc ſpeculationis genus ſpectabant, quæſtiones adduximus. reſtat nobis modò, vt cum diſertiſſimo Mercurio, de motu angelorum diſſeramus. Qui, *inquit,* circulis, id eſt, motibus ſuis, mundũ ſenſibilem complectuntur, *id eſt diſponunt, & regunt. vnde paulò inferiùs, motu, hæc omnia inferiora agi, & diſponi, clariſſimè docet.* Hæc, *inquit,* omnia ad finem circuitus principiorum ſimul, ac generum manabant, expleto demum circuitu omnium, volente Deo, ſolutus eſt nodus, finitus vtique eſt motus. *Ex quo patet, ſecundùm Mercurium, motum, neque à parte ante, nec à parte poſt, æternum eſſe.* Volente Deo, *inquit,* ſoluitur nodus *circulorum, atque motuum, & noua exorietur pullulatio, id eſt, reſurrectio:* Nam cuncta vtriusque generis animantia, vnà cum homine diſſoluuntur. *Porrò, hæc agi per angelorum motum dialogo 3. Mercurius oſtendit.* Diſtinctis, *inquit,* libratisq́ue rebus, quæ igneo ſpiritu vehebantur, emicuit cœlum ſeptem in circulos. Dij, id eſt, angeli in aſtrorum ideis, cum ſignis eorum conſpiciebantur: nam dinumeratæ ſunt ſtellæ ſecundùm eos, qui inhabitãt illas, deos. Ambitus amplior curſu ſuo cum àereo circulo conſpirauit, diuino ſpiritu vectus: quisque deorum ex interna virtute aſcriptum ſibi opus impleuit. *vnde generationes hominum ordinatas eſſe dicit, ad cœleſtium deorum, ſeu angelorum diſcurſum ſuſpiciendum.* Incipit in illis viuere ſapientia ad portionem continuè curſus deorum circumeun-

Motu inferiora diſponuntur ſecundùm Mercurium.

Motus eſt finitus ſecundùm Mercurium.

Reſurrectio oſtenditur futura.

cumeuntium. Tabefactis autem sementibus fructuum, opificiisque naturæ & artis, in innouatione temporum, reiuuenescent vetera, necessitate & renouatione angelorum, cursuque circuli numerosæ naturæ. Diuinum enim ipsa scilicet omnis conspiratio mundi, natura denuo florescente. *finito ergo cursu numerosæ naturæ, qui nunc agitur à diuinis intelligentijs, diuinitus natura denuo repullulabit. In decimo dialogo, duos ponit angelorum choros, vagantium vnum, non vagantium alterum, hoc est, assistentium, & ministrantium, è cœlo, terram petentium, administrandorum ministeriorum gratia. ad Asclepium loquens, ait omnia è cœlo descendere:* E cœlo *inquit*, cuncta descendunt in terram, & in aquam, & similia: diuinitatis etenim ratio, diuina sensus intentione noscenda, torrenti simillima est fluuio, è summo in pronum præcipiti rapacitate currenti. *Et in eodem lib:* Sunt planè omnium specierum principes dij, quorum princeps est Vsia: hi per sensibilem naturam conficiunt omnia: vnusquisque opus suum illuminans. Cœli, vel quicquid est, quod eo nomine comprehenditur, Vsiarchis, est Iupiter: per cœlum enim Iupiter omnibus præbet vitam. Solis Vsiarchis, est lumen. Triginta sex (quorū vocabulum est horoscopij) in eodem loco semper defixorum syderum, Vsiarchis est, quem Pantomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuersis speciebus, diuersas formas facit. Septem sphęrę habent planetas sui principes, & τύχην, quam fortunam dicunt, & εἱμαρμένην, quibus immutantur omnia, lege naturæ, stabilitate firmissima, & sempiterna agitatione variata. His ergo ita se habentibus, ab imo ad summū se mouentibus, sic sibi connexa sunt omnia pertinentia ad se naturaliter; vt mortalibus mortalia, sensibiliaq; sensibilibus annexa sint: sum̄a verò gubernationis, summo illi domino paret, hic est solus: vtriusq; sexus fœcūditate plenissimus: semper voluntate sua prægnans: parit semper quicquid voluerit procreare: voluntas eius est bonitas omnis: ex diuinitate eius sunt omnia, sicut sunt, fuerunt, & futura sunt. *Itaq;, à primo gubernatore omnia fiunt, qui per motus aliorum gubernatorum, siue angelorum, mundum sensibilē regit, & disponit, instar vnius reipublicæ, quæ summo, primoq; principi obedit. Plato in Phædro eandem penè doctrinā legentibus offert: Magnus, inquit, vtique in cœlo Iupiter, citans alatum currum, primus incedit, exornans cuncta, prouideq; disponens. hunc sequitur deorum dæmonumq; exercitus per vndecim partes ordinatus: & similia, quæ inibi habentur, ex quibus tum primæ intelligentiæ, tum etiam cæterarum ordinem, motumque percipimus. hunc imitatur Plotinus enn: 5. lib: 8. cap. 3. & 4. Dij verò, id est angeli, cœlum habitantes, non dedignantur homines, siquidem omnem regionem illam discurrunt, facilem vitam agentes; quia scilicet veritas ipsa est eorum genitrix, & nutrix, & essentia, & nutrimentum: omnia cernunt, non illa quidem quæ generationi subiecta sunt, sed quæ sunt in essentia: vident quoque seipsos in alijs; omnia enim illic vndiq; perspicua sunt: nihil ibi tenebrosum, nihil obsistens; sed omnis illic, omnibus est conspicuus, intrinsecus, atq; per omnia, lumen namq; lumini occurit vbiq; quilibet in se habet omnia, & omnia rursus in alio conspicit: omne illic est omne: illic quodlibet est vniuersum. Præcellit autem in quolibet aliud, sed interim in quouis cuncta consp iciuntur: est ibi motus proculdubio purus: non enim procedentem confundit motum motor alienus à motu: status etiam illic, nulla mutatione turbatur; non enim instabili naturæ miscetur: permanet quilibet non quasi in alieno pauimento, sed vniuscuiusque fundamentum est idipsum, quod vnumquodque est; nam & subiectū intellectus est, & ipsum est intellectus. Illic ex toto quolibet vbiq; prodit: inspicitur ab eo, qui acutè cernit, & totum, ceu si quis talis sit visu, quasi fertur fuisse Lynceus, qui intima terræ traditur radijs oculorū penetrare consueuisse. hanc equidē fabulam*

Marginal notes: Duo angelorum ordines ponuntur à Mercurio. — Princeps angelorum vsia Iupiter. — Planetæ. — Fortuna. — Summus gubernator. — Plato de motu angelorū. — Plotinus. docet angelos nos inuisere. — Veritas genitrix angelorū — Motus angelorum purus. — Angelorum cognitio lucida. — Lynceus.

bulam deorum oculorum perspicaciam significare arbitror. Existimandũ præterea eos, qui illa vident, nunquam in videndo defatigari, neq; satietate vlla adduci, vt videre desistant, siquidem indomita illic, & indefessa sunt omnia. Quod verò ibi dicitur inexplebile, propterea tale dicitur, quòd plenitudo eius nunquam efficit, vt spernat implentem; videndo namq;, nunquam tædio afficitur: nullius ibi vita laboriosa est, quando est vita pura: quòdue optimè viuit, cur nam laboret? vita verò illic est sapientia, & sapientia prima, quæ non pendet ab alia sapientia. nos autem ad hanc ipsam sapientiam, cognitionemq; nondum accedimus, quia motu agitamur terreno, & non angelico, & puro, qui in angelis inuenitur: hæc ille. Philosophus quoque 12. met: comm: 36. Mouet autem, inquit, sicut appetibile, & intelligibile; indefesso siquidem appetendi, intelligendiq; summi boni studio, angeli feruntur: ob quam causam, vitam viuunt felicissimam, omnis delectationis plenissimam: quorum intellectio est suauis, omni labore carens: sensus, & vigilia iocundissima: ab otio, quàm longissimè absunt, quippe, quæ perpetuo amoris intuitu ad Deum contendunt: atq; quemadmodum vmbra corpus consequitur; ita etiam intelligentiæ indiuiduam vitæ delectationem consequuntur. Hæc quidem, ac similia à philosophiæ principibus de angelorum motu, vita, delectationeque dicta sunt, quæ sanè diuinis consonant scripturis, de similibus angelorum proprietatibus loquentibus. Currus Dei decem millibus, ait Dauid psalm: 68. multiplex millia lætantium: Currus Dei, diuinæ sunt intelligentiæ, quibus vehitur diuina voluntas, & ad homines, angelosq; defertur. vnde in psalmo 102. Ministri eius, qui facitis voluntatem eius. ab Apostolo Paulo, vocantur administratorij spiritus, Heb: 1. Missi in ministerium propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. In Daniele 7. legimus: Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Isaias autem describit seraphim semper clamantia, & dicentia, terq; replicantia Sanctus, sanctus, sanctus, ex quibus vnum volauit, vt prophetæ labia purgaret. In veteri quoq;, atque nouo testamento, toties legimus angelos fuisse destinatos pro varijs muneribus obeundis, illisq; confectis, atq; absolutis, ad superos remeasse: Qui ascendis, inquit propheta Abacuc, super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Equi domini omnipotentis, angeli domini sunt, & quadrigæ salutis. proinde Dauid ait: Et ascendit super cherubim, & volauit super pennas ventorum. Pennæ, inquam, ventorum, beatissimi spiritus appellantur, quippe, qui in intelligendo, & volendo, denique in ministrando promptissimi, velocissimiq; sint. Sanè, inimici tentationibus superatis, accesserunt angeli, & victori domino ministrabant. Magna profectò circa ecclesiæ mysteria peragenda, angelorum solicitudo: Angeli namq; è cœlo, terram petentes, diuina hominum pectoribus inserere sacramenta studiosè laborarunt: nam & prophetas, de Messiæ aduentu, eiusq; sanctissimis mysterijs, abundè, copiosèque instruxerunt. Angelus ad Mariam, angelus ad Ioseph, angelus ad pastores, angelus ad mulieres apud sepulchrum domini plorantes, locutus est. Itaq; nostri gubernatores, id est, angeli, suis circulis, id est, motibus, diuina, humanaq; gubernant.

Visus. | Vita æterna est inexplebilis. | Angelorum vita felicissima. | Dauid. | Paulus. | Daniel. | Isa. | Abacuc. 3. | Equi Dei omnipotentis. | Angeli pennę ventorum.

CAP. II.

Septem gubernatores, siue motores orbium non esse mobiles nec per se, nec per accidens.

Bifariam aliquid moueri dicitur, per se scilicet, aut per accidens. per se autem mouetur, quod sui quidem rationẽ habet, vt motus subiectum sit, veluti est corpus, aut animal, & similia. per accidens autem, ob sui subiecti rationem, à quo planè, & esse, & conseruationem recipit. hoc autem modo animalium animas moueri per accidens subiectiuè, satis constat. Porrò, motrices

Motus per se & per accidẽs | Motores per se non moueri.

motrices intelligentias tum per se, tum etiam per accidens moueri, est impoßibile. Per se quidem, quia nulla illarum est corpus, aut diuisibilis: omne autem, quod mouetur est corpus, vel diuisibile, sicuti 6. phys: liber docet. neque etiam per partem, ob illarum simplicitatem: nam vt 8. met: dicitur, statim sunt id, quod sunt. Per accidens quoq; nequaquam moueri, patet: quod enim mouetur per accidens, vt 8. phys: recitat. com: 36. & 37. contingit non esse, accidens siquidem est contingens. sed intelligentiæ motrices nõ sunt huiusmodi: igitur, per accidens non mouentur. Amplius, quod per accidens mouetur, vt dicit Auerroës de substantia orbis ca.1. est diuisibile, quod planè orbium motoribus non competit. Denique vt ibidem docet, formæ vtique essent materiales, quod profectò beatißimis illis motoribus non est attribuendum. Adhuc, motores orbium nõ accipiunt esse, & conseruationem ab orbibus, quos mouent: igitur per accidens nequaquam mouentur. Iterum, quod mouetur per accidens, duobus modis contingit moueri, aut per aliud, & sic potest seorsum moueri, vt dicit Auer: primo de anima, comm: 37. vel per aliud mouetur, & non potest seorsum moueri, vt sunt quidem accidentia. sed neutro istorum modorum mouentur intelligentiæ motrices: seorsum enim moueri non possunt, quia videlicet non sunt corpora: neque alio modo, alioqui formæ accidentales essent, aut accidentaliter extensæ. Porrò, motores moueri per accidens attributiuè Auerroës docet 8. phys: comm: 52. in quo moueri per accidens bifariam diuidit, nempe subiectiuè, & attributiuè: subiectiuè verò, vt dictum est, attributiuè autem, quod quidem per se non mouetur, neque per accidens; sed alicui attribuitur subiecto, quod quidem mouetur alio motu, & ab alio motore, quàm à proprio, à quo planè proprius motor, & est, & conseruatur. hoc quidem modo omnes alij motores à primo per accidens attributiuè moueri dicuntur; alicui enim per se mobili, & alio motu, quo ipsi mouent, vnde ipsi, eorumque mobilia dependent, attribuuntur: nam etsi, secundi motores, statis certè temporibus ab occasu ad ortum moueant; alio tamen motu ab ortu, ad occasum, singulis diebus mouentur, idq; à primo motore, à quo cœlum pendet, & natura, orbes prorsus omnes, ac ipsorum motores. Itaq; sic secundos motores moueri, Auerroi, alijsq; probatur. hoc idem confirmat philosophus 12. met: comm: 44. & 2. cœli, comm: 71. Sanè, cœlum vniuersum est velut animal primò motum, quod communi & diario motu mouetur, cæteri verò orbes, velut membra quæ mouentur eodem motu, vt membra. qua fortaßis ratione Auerroës putauit, cœlum esse in loco per centrum, id est, attributiuè, & per accidens. Cæterùm, ex his quæ dicta sunt, primum motorem nullo modo per accidens moueri, clarißimum est. non quidem subiectiuè, quia primus motor à subiecto orbe non dependet: nec etiam attributiuè; primum enim subiectum quod est vniuersum, à nullo alio superiori motore mouetur, aut aliquo alio motu, quàm diurno. Sed dubitabit aliquis, si beatæ illæ intelligentiæ, primæ suorum orbium perfectiones sunt: ad motum ergo illorum, moueri necesse est, alioqui, primæ orbium perfectiones nequaquam dicerentur. Præterea, quemadmodum intelligentiæ secundæ attributiuè per accidens mouentur; eadem quoq; ratione & primus motor per accidens mouebitur: nam subiectum, cuius est motor, est vniuersum, ex omnibus orbium atq; motorum ordinibus aggregatum. Porrò, huiusmodi non solùm à proprio motore, & proprio motu ferri scimus; verùm etiam alijs motibus alijsq; motoribus. Mouetur ergo primus motor per accidens, saltim attributiuè. Amplius, primus motor, & cæteræ intelligentiæ sunt eiusdem speciei, saltim transcendenter, 2. cœli com. 49. igitur, quod per accidens attributiuè illis conuenit, primo etiam conuenire poterit. sed illæ, vt dicitur 8. phys. com. 52. attributiuè per accidens mouentur, & primus etiam motor similiter: præsertim, cùm forma sit mobilis primi & vniuersi perficiens, non autem constituta, primi phys. 63. huiusmodi autem perfectio, saltem per accidens mouetur. Respondeo ad primum, cum Auerroe sic loquente 9. met. com. 2. Forma, inquit, non patitur per se à primo transmutationem essentialiter, sed per accidens tan-

Motores non moueri per accidens. 1. 2. 3. 4.

Motores orbium mouentur per accidens attributiuè.

Primus motor nullo modo mouetur per accidens.

Obiectio. 1. 2. 3.

Solutio. 1.

 De motu angelorũ.

dens tantùm, quatenus ſcilicet per ſubiecta, ex quibus recipit & pati, & moueri, fitq́ potentialis, paſſibilis, & mobilis paſſiuè. Porrò, formæ quæ non ſunt in materia, ſiue aliquo modo à materia non dependent, his certè paſſionibus minimè ſubditæ ſunt, proinde nec eſſentialiter patiuntur, nec accidentaliter, quemadmodum etiam habetur primo de gen: com. 54. Itaq́ perfectio prima moueretur per accidens ad motum ſubiecti, ſi eſſe per ſubiectum reciperet, atq́ à ſubiecto conſtitueretur. At, intelligentia prima non ita ſe habet ad ſuum orbem, quippè, cùm ab ea non conſtituatur in eſſe, neq́ ab ea dependeat, nec alicui motui ſubdatur: igitur nec per ſe, quia non eſt corpus, neq́ per accidēs vllo modo moueri poteſt. Prima intelligentia nõ mouetur.

2\. *Ad 2. quamuis ſecundæ intelligentiæ, veluti membra primæ, per accidens attributiuè moueantur; ipſa tamen prima intelligentia, ſeu primus motor, nullo modo per accidens mouetur; tametſi partes ſui vniuerſi, ab ipſis quidem intelligentijs per ſe moueantur: primus enim motor eſt vt ars, alij verò motores vt artifices. Porrò, ars eſt agens primum, artifex verò ſecundum, ſicut dicitur 2. phyſ. com. 32. Proinde cœlum motum à primo motore immediatè mouetur à propria intelligentia, quæ eſt prima ars cæterorum artificum.* Primus motor eſt prima ars. *Primus præterea motor ad nullum ſuperiorem motorē intendit, cui in agendo conformari appetat: reliqui verò motores, mouentur propter primum, cui conformes fieri geſtiunt. 2. cœli com: 58. & 12. met. 36. Adhuc, primus motor mouet vniuerſum primò, tanquam ſibi mobile adæquatum: quilibet autem ex alijs motoribus, proprium orbem per ſe; primò, primam motorem, vt vltimum finem appetētes & intendentes.* Vltimus finis. *Quamobrē, primus non eſt propter ſecundos, ſed ſecundi propter primum: ideoq́ penitus eſt immobilis, nullaq́ poteſt ratione moueri: non enim eſt motor appropiatus, quippè, qui non tantùm vnū proprium orbem moueat, ſed vniuerſum primò; cæteros verò ſecundò.* Deus non eſt motor appropiatus, ſed vniuerſalis. *Non ergo immeritò ab Auerroe paſſim motor vniuerſalis appellatur: nam & 2. cœli com: 71. & 12. met. com. 44. & 41. primum motorem nominat formam mouentem vniuerſum, ex omnibus orbibus aggregatum, quod ad modum vnius animalis ſe habet, vt dicitur 2. cœli com, 74. & 42. & 71. Ex quo patet, primum motorem non vnius tantùm eſſe orbis, ſed prorſus vniuerſi; reliquos verò proprios orbes mouere, veluti partes vniuerſi.* An deus moueat vt finis. *Cœterùm, duos cœlum habere motores, quorum alter mouet effectiuè, vtpotè anima cœli; alter verò vt finis, nempè deus benedictus. Auerroes 12. met. com. 41. docet.* Anima cæli. *Dicunt enim à primo motore cœlum immediatè non moueri effectiuè, alioqui illius motus fieret in inſtanti; ſiquidem vigoris eſt infiniti, cùm non ſit corpus, neq́ virtus in corpore: omne enim huiuſmodi eſt finitum. ſed deus mouet tempore infinito: igitur eſt infinitus, non duratione tantùm: ſiquidem vt philoſophus opinatur, cœlum duratione eſt infinitum, ſed virtute atq́ vigore. omne autem tale mouet in inſtanti: Deus ergo cœlum mouet, vt finis deſideratus & intellectus; non autem vt cauſa effectiua.* Deus mouet cœlum vt finis. *Cæterùm, ſi primum principium per viam motus oſtenditur, quemadmodum diſſerit Commentator in diſputatione, quam habet contra Auicennam, 1. phyſ. cōment. vlt. & 8. phyſ. com. 3. & 5. com. 12. met. Si primus motor cœlum non moueat immediatè, vt cauſa efficiens: igitur naturalis non demonſtraret primum principium eſſe. nec eſt admittenda illorum ſententia, qui aiunt, naturalem quidem abundè primum motorem via motus demonſtrare, quia nimirum primus motor mouet vt finis: hoc enim ad methaphyſicū ſpectat: ſic certè ait Auerroes 12. met· com. 5. & 6. primus motor prima forma, & primus finis ſunt vnum ſubiecto, & ſunt tria intentione: prima autem forma, & primus finis à methaphyſico conſiderantur.* Primus motor prima forma, primus finis. *ſed prima materia, & primus motor conſiderantur à naturali, vt ſæpè Auerroes confirmat: igitur via motus, & non via finis, primū principium à naturali conſideratur, quod reuera nequaquam fieri poſſet, ſi immediatè atq́ effectiuè à primo motore vniuerſū nõ moueretur. Ariſtoteles præterea ex hoc intelligentias inuenit, quia ſcilicet quælibet illarum in mouendo iniunctū peragat opus, aſtriq́ ſibi deputati ſolicitudinem gerat. Commentator quoq́ lib: de ſubſtantia orbis cap.* Intelligentiæ ſunt finitę virtutis.

Duo cœli motores. bis cap: 1. & 2. & 12. met. com. 36. motum cœli à duobus motoribus proficisci opinatur, quorum alter est anima orbis, finitæ ex se virtutis in mouendo, finitæq; proportionis, vt ipsemet docet 2. cœli com. 38: 39. & 71. idcirco mouet in tempore, & non in instanti. Deniq;, quia vna est potentiori virtute quã altera, hac de causa velociori suum orbem motu agit & mouet: sempiterno autem motu ideo mouet, quia scilicet finem habet sempiternum, semper actu mouentem. Alter verò est motor separatus, nempe deus benedictus: separatus, inquam, quia nimirum ab omnipotentia est maximè liber: vt dicitur

Deus mouet effectiuè, & vt finis. 12. met & com. 41. & 3. de anima com. 5. Præterea, quoniam vniuersum mouet, non solùm vt causa effectiua, verùm etiam vt causa finalis: finis autem est causa incausata, hac de causa non tantùm alij motores, sed ipsemet, vt mouens, præsupponit hunc finem, id est, seipsum, suamq; bonitatem in mouendo: omnia enim propter seipsum fecit altissimus. Vnde Auerroes 2. phys. com. 88. Hæc, inquit, est dispositio entis necessarij simpli-

Deus mouet propter finem id est, propter seipsum. citer, vt non sit propter suam actionem, sed actio eius propter ipsum: hæc est necessitas simpliciter, atq; isto modo primus motor est infinitus vigore & motu. Verũ de hac quæstione locuti sumus in primo Pymandri, in quo deum esse infinito vigore ostendimus. Hoc igitur modo dixerim, Deum mouere vniuersum per se primò, secundò verò alios orbes, idq; non solùm vt causa finalis, verùm etiam vt causa effectiua: neq; inde sequi, in instanti mouere debere, quia est infinitus vigore, tùm quia non est forma in materia, tũ quia non mouet secundum & vltimum suæ potentiæ; res enim quas condidit, suos motus agere sinit, nec violare fas est, quod conditum est. Motus autem in instanti fieri, omninò destruit atq; euertit motus naturam. Itaq; angelos siue intelligẽtias motrices, per accidens attributiuè moueri, deum verò nullo prorsus modo, ex iam dictis satis dilucidè cognosci potest. Hæc autem de motoribus orbium intelligenda sunt, nam & alij mittũtur ad terras pro diuersis muneribus obeundis, quod planè illis non conueniret, si essent omninò immobiles. Quomodo ergo angeli moueantur dixi.

CAP. III.

Motores orbium per se moueri, argumentis ostenditur.

1. Mnia mouentia ad huiusmodi substantias motrices reducuntur: hoc enim modo per viam motus ab antiquis sapientibus inuẽtæ sunt: igitur per essentiam sese mouent: etenim omne tale, per participationem reducitur ad aliquid tale per essentiam. Reuera, authore philosopho 2. topic. motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. Sed tales substantiæ, vt dicitur 2. cœli com. 3. magis vniuntur cœlo, quàm forma cum materia. motis ergo orbibus; & illorum

2. animæ pariter mouebuntur. Amplius, moto corpore, mouetur intellectus, 12. met. comment. 36. igitur intelligentiæ motrices motis orbibus mouentur. Tenet consequentia, ex 3. de anima, com. 19. intellectus enim apud philosophos, aut est intelligentiarum infima, aut est saltem indiuisibilis. Amplius, omne intelligens res mutabiles, est mutabile; in-

3. tellectus enim proportionatur obiecto. sed substantiæ tales intelligunt nostras res mutabiles, illorum siquidem curam gerunt, 2. cœli com: 37. quod planè sine illarum cognitione fieri non posset: igitur sunt per se mobiles. Sanè, mutatio est quædam perfectio, vt dicitur 3. phys. sunt ergo tales substantiæ perfectæ; mutabiles siquidem omnem perfe-

4. ctionem perfectis conuenire oportet. Adhuc, quælibet anima, authore Platone, est numerus seipsum mouens. sed tales substantiæ sunt animæ suorum orbium, vt idem author in libro de legibus docet: igitur sunt per se mobiles. Accedit ad hoc relationum ratio, & natura:

& natura: siquidem huiusmodi substantiæ, nouis substant relationibus: nam mediante motu, res nouas producunt: igitur saltem relatiuè sunt mobiles siue mutabiles. Deniq, tales substantiæ intelligunt & amant se: motu ergo intentionali mouentur. Porrò, hæc aduersari videntur philosopho eiusq commentatori, 12. met. com. 30. vbi apertè docet, huiusmodi substantias potentiæ minimè subditas esse, alioqui motus æternitas destrueretur. propterea Peripatheticæ doctrinæ cultores sic ad prædicta argumenta respondere consueuerunt. Solutio. Ad primum quidem dicunt verum esse, omnia mota reduci ad ea, quæ mouent per essentiam, non autem ad ea, quæ mouent se, vt Plato credidit. 1. Ad confirmationem dicunt, philosophum inibi loqui de his, quæ sunt in nobis dependenter, quo planè modo motores suis in orbibus non existunt, ideoq mobiles dicendi non sunt. Ad 2. quamuis intellectus moueri dicatur, idq respectiuè; quia scilicet ipsius corpus moue tur, ipse tamen non mouetur. 2. Præstat ergo negare consequentiæ probationem, nempe in tellectum non esse intelligentiarum infimam, vt credidit Auerroes; sed formam potius secundùm esse corpori coniunctam. Ad 3. maior in intelligentijs veritatem non habet: 3. intelligunt enim res per scientiam, quæ est causa rerum, vt paulò post videbitur. vnde, quia sic intelligunt, mutationi nequaquam subditæ sunt. Ad confirmationem dico, mutationem esse perfectionem secundùm quid, non autem simpliciter, ideoq intelligentijs non esse attribuendam. Ad 4. dicimus intelligentias non esse formas substantiales orbium, sicut inferiùs dicetur, propterea ratio illa non militat aduersus nos. 4. Ad confirmationem, quamuis huiusmodi substantiæ nouis substent relationibus; id tamen fieri dicimus, non quidem realiter, sed secundùm rationem tantùm: non enim ipsæ per se ad alia, sed alia referuntur ad ipsas. Hæc quidem atq similia à Peripatheticis adducuntur in fauorem philosophi, intelligentias esse immobiles opinantis. Rationes philosophorum, quòd angeli non mouetur. Addunt etiam rationes, quibus probare nituntur intelligentias localiter non moueri. Reuera, omne quod per se mouetur, partim est in termino à quo, partim verò in termino ad quem, alioqui, si in altero istorum totum fuerit, nequaquam mouetur: inibi enim totum quiescit. 1. sed angelus nõ potest esse partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, ob suam certè simplicitatem; indiuisibile autem non est mobile, vt dicitur 6. phys. Angelus ergo per se localiter nequaquam mouetur. Amplius, omne quod per se mouetur, priùs est in spacio sibi æquali quàm maius pertranseat. 2. sed locus angelo æqualis, est punctus, & in con tinuo sunt infinita puncta: igitur in transeundo continuo in locis planè infinitis morabitur, idq in actu. Deniq, quia in illis solis punctis inuenitur; eius fermè motus ex indiuisibilibus cõponeretur; atq ita non esset continuus, in quo aperta est contradictio. Adhuc, ita se habet angelus ad moueri in corpore vel in pleno, sicuti corpus in vacuo; non 3. enim magis resistit corpus plenum angelo mouenti quàm vacuum. sed in vacuo motum fieri, est impossibile, vt dicitur 4. phys. motus namq est res successiua, successio verò est res successiua propter resistentiam motoris ad mobile, vel è conuerso, vel medij ad motorem, quorum aliquod angelis minimè conuenit: ergo quod priùs. Adhuc, quicquid per se localiter mouetur, per se etiam est in potentia ad formam corporalem, quæ est vbi: 4. omne enim quod per se mouetur, per se quoq est in potentia ad terminum, vbi: terminus autem per se, est motus localis. sed angelus est ens actuale per se: non ergo est in potentia ad vbi, neq ad aliquam formam corporalem. alioqui, sicut materiam informaret corporalem; ita quoq à forma informaretur corporali, sed vtrumq absurdissimum est: Angelus ergo non mouetur localiter. Amplius, quilibet motus localis, est alteri in velocitate proportionabilis, sicuti quodlibet quantum alteri quanto. 5. sed angelus non est proportionabilis alicui corpori in motus velocitate, quia scilicet spiritus ad corpus nulla est proportio, sicuti nec indiuisibilis ad diuisibile: ergo quod priùs. Iterum, mobilitas 6. seu motus est passio per se, corpori physico adæquata: omne enim mobile per se est corpus, & omne corpus est mobile, spectatq per se ad physici negotium. sed angelus non est

corpus

corpus physicum, nec eius consideratio ad physicum spectat, nisi fortaßis quatenus est
7. motor, sicuti etiam consideratio primi motoris: nõ ergo est per se localiter mobilis. Praeterea, si angelus mouetur, aut in tempore mouetur, aut in instanti. non autem in tempore; eius enim mutatio, illuminatione quae fit in instanti est velocior: nec etiam in instanti: nam sicut mutatio, quae extra motum distinguitur, in tempore fieri non potest; sic etiam motum fieri in instanti, est impoßibile. Reuera, punctus, vt dixi, ob suam simplicitatem, non est mobilis, quia scilicet non est diuisibilis. sed angelus non est minùs simplex & indiuisibilis quàm punctus: non ergo est localiter mobilis; nã motus est de genere quantitatis. sed in angelo non est huiusmodi quantitas, vt paulò antè demonstraui: ergo quod prius. Accedit ad hoc, quia angelus à seipso primò non mouetur: idem enim à seipso primò moueri, est impoßibile, vt dicitur 7. phys. nec ab alio, alioqui corpus vtique
8. esset. Omninò ergo rationi congruum esse videtur, angelum localiter non moueri. Amplius, motus est actus entis imperfecti 3. phys. sed angelus beatus non est imperfectus: igitur non mouetur localiter: nam motus est propter indigentiam. at angelus affatim diues est: igitur localiter non mouetur.

Angeli simplicitas.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, illa vocula, partim, potest intelligi, tum ex parte mobilis, tùm ex parte termini, tùm etiam ex parte vtriusque: non enim necesse est semper accipi ex parte mobilis, quemadmodum in aliquo alterationis motu apparet, sicuti est motus albedinis intensiuus in toto aliquo subiecto: totum enim aliquod potest moueri in albedinem, ipsam intẽdendo, cuius succeßio secundùm gradus quidem albedinis, eidem aduenientes subiecto, non autem secũdùm partes subiecti mensuratur. Verùm in motu angeli, illa vocula, partim, intelligitur ex parte termini. Porrò, angelum localiter moueri posse sic ostenditur. Quicquid est limitatae naturae, sic est in vno loco, vt ei non repugnet alius locus; siquidem non sic est in vno loco, quin esse non poßit in alio. sed angelus est huiusmodi naturae, quia scilicet est
2. creatura: igitur ad omnem locum sibi proportionatũ indifferenter se habet. Reuera, alicuius generis formarum receptiuũ indifferenter se habẽs ad illas, ex vna in alteram migrandi habet facultatem. sed angelus alicuius generis formarũ, quae sunt vbi diffinitiua, est receptiuus, indifferenterque se habet ad illa: migrat ergo ex vno vbi ad alterum, atque
3. ita localiter mouetur. Amplius, omne creatum potest alicui loco adesse, à quo priùs aberat, atque aliquem realem ad talem locum respectum de nouo recipere, nempè respectum vbi; de non praesente enim fit praesens, idque per aliquam mutationem; non quidem loci, sed sui, quod est propriè localiter moueri. sed angelus est huiusmodi: mutatur ergo secundùm vbi, & ita localiter mouetur. etenim, quamuis angelus habeat vbi diffinitiuum; quia tamen est limitatae naturae, potest etiam aliud vbi habere. Sanè, angelus potest mutari succeßiua mutatione, quae est propriè motus; nam est in potentia ad aliũ locum diuisibilem: igitur de loco ad locum potest moueri, idque diffinitiuè, non autem circumscriptiuè: etenim, angelus non est in loco vt commensuratus & contentus, sed vt continens potiùs. hac de causa motus angeli in loco, non commensuratur loco, neque cõtinuitatem habet ex loco; est enim in loco secundùm contactum virtutis: ideo motus angeli in loco, diuersorum locorum diuersi sunt contactus successiuè, & non simul; non enim potest simul eße in pluribus locis. In huiusmodi autem contactibus potest quaedam continuitas inueniri: nam sicut corpus succeßiuè & non simul dimittit locum, in quo priùs erat, & ex hoc causatur cõtinuitas in eius motu locali; ita etiam angelus potest di-

Angeli mouentur localiter.

Quomodo angelus moueatur in loco.

Angelus est in loco per contactum.

mittere

 De motu angelorũ.

mittere successiuè locum, in quo priùs erat: & sic motus erit continuus. potest etiam totum locum simul dimittere, alteriq; toti sese applicare, sicq; motum non esse continuũ. Ex quo patet, Aristotelis rationem, qua sic arguit 6. phys: Nullum impartibile mouetur: quia dum aliquid est in termino à quo, non mouetur, nec etiam dum est in termino ad quem. sed tunc mutatum est: omne ergo quod mouetur, partim est in termino à quo, partim verò in termino ad quem, huic proposito non conuenire. ibi enim loquitur de indiuisibili secundùm quantitatem, cui necessariò locus indiuisibilis correspondet, quod absq; dubio angelo non conuenit. Præterea, loquitur de motu continuo: nam si motus nõ esset continuus; aliquis vtiq; moueri diceretur, etiam dum est in termino à quo, & in termino ad quem: ipsa namq; diuersorum vbi successio, circa eandem rem motus diceretur. Quare, in quocunq; illorum vbi, res inueniretur, moueri quoq; diceretur. Verùm hoc impedit motus continuitas, quia nimirum nullum continuum est in termino suo, sicuti linea non est in puncto. Quare, quod mouetur, partim erit in termino à quo, partim verò in termino ad quem. vnde, quatenus motus angeli est continuus, sic Aristotelis sententia potest esse vera, modò partialitas, non ad angelum, sed ad locum referatur. Cæterùm, motus angeli sic potest esse continuus, dum videlicet mouetur, partim est in termino à quo, partim autem in termino ad quem: nam in ipso moueri, est in parte primi loci, quẽ deserit; & in parte secundi loci, quem occupat. occupat autem locum per applicationem suæ virtutis, sicuti corpus per applicationem magnitudinis. Patet ergo, quomodo angelus sit localiter mobilis.

Omne quod mouetur, partim est in termino à quo, & partim à termino ad quẽ.

Solutio primi argumenti.

2. Ad 2. principale, indiuisibile non est locus ipsius angeli, nam licet sit simplex & indiuisibilis formaliter; illi tamen correspondet locus continuus & diuisibilis, quem potest successiuè dimittere, & alium subintrare, sicq; moueri & esse partim in termino à quo, & partim in termino ad quem. Quare, hoc modo locus continuus, non autem locus puncti est angelo proportionatus.

3. Ad 3. vacuum bifariam accipi potest, vno quidem modo pro dimensionibus separatis esse mathematicum habentibus: alio verò modo, pro carentia corporis. corpus autem moueri in vacuo, primo modo est impossibile; dimensiones siquidem separatæ sibi non cederent, atq; ita duo corpora mouerentur simul in eodem loco, vel esset penetratio corporum. at corpus plenum potest cedere angelo, vel angelus in eo potest moueri; non enim idem est modus vtriusq;, quo scilicet corpus corpori, & corpus angelo cedit. Quòd si secundo modo intellexeris, non tantùm corpus, sed nec etiam angelus, saltem secundùm virtutem creatam est localiter mobilis; siquidem in huiusmodi vacuo nihil ponitur, ad nihil autem nõn est respectus realis. hoc autem modo non se habet angelus ad corpus. Quando ergo dicitur, sicut corpus non potest moueri in vacuo, quia nulla est ibi resistentia; ita planè nec angelus in pleno vel in corpore: i. negatur similitudo: mobile namq; siue medium, æquè creatæ, & finitæ, ac infinitæ potentiæ, virtutem habet resistendi: nam ita virtuti repugnat creatæ, sicuti etiam increatæ, motum fieri in instanti: hoc enim non patitur natura motus, qui essentialiter est successiuus. Verum tamen est, virtutem infinitam posse trãsferre mobile de loco ad locum, idq; non per motum, sed per instantaneam atq; simplicem mutationem. Quare, quæ ab alijs dicuntur, nempè animalia in vacuo moueri, & graue in instanti, veluti falsa sunt explodenda.

Motum fieri in instanti repugnat omni virtuti.

4. Ad 4. forma corporalis duobus modis intelligitur: vno quidem modo, vt est habitudo formalis alicuius ad aliquod corpus; atq; ita omne quod per se mouetur, est in potentia ad formam corporalem, puta ad vbi, quod est habitudo mobilis ad corpus locans, vel ad locum. hoc autem modo angelum esse in potentia ad formam corporalem, nullum est inconueniens: quemadmodum etiam non est inconueniens ipsum esse in loco corporali. alio autem modo, est forma extensa & quãtitatiua, quæ vbi habet circumscriptiuum, ideoq; angelo minimè competere valet. hoc ergo modo angelum esse in potentia ad formam corporalem, est impossibile.

5. Ad 5. respondeo, motum angeli in loco, & motum corporis proportionem habere: vterq; enim

finitæ eſt velocitatis, adid verò quod aſſumitur, ſcilicet diuiſibilis ad indiuiſibile, nulla eſt proportio. Reſpondeo, proportionem hîc ex parte ſpacij, non autem ex parte mobilis eſſe inſpiciendam conſiderandamq́. quo fit, vt motus angeli cum motu corporis, aliquam certè proportionem habeat.
6. Ad 6. maior vera eſt de vbi circumſcriptiuo, non
7. autem de vbi diffinitiuo, quod non eſt corpus, ſed angelus vel ſpiritus. Ad 7. dico, angelum moueri in tempore, nec poſſe moueri in inſtanti, ſi propriè motus intelligatur. neque verum eſſe, motum angeli, illuminatione ſiue generatione velociorem eſſe: nam illæ ſunt inſtantaneæ: motus autem angeli eſt ſucceſſiuus. Ad primam confirmationem reſponſum eſt ſuperiùs, non eſſe ſimile: nam quamuis angelus ſit ſimplex formaliter atq́ indiuiſibilis; ob ſuam tamen quantitatem virtualem limitatam ad locum, eſt planè diuiſibilis, quod certè puncto conuenire non poteſt, qui eſt omnibus modis indiuiſibilis. Ad aliam confirmationem dico, in angelo non eſſe aliquod continuum, continuitate quidem ſubiecti; ſed bene continuitate ſpacij, atq́ ita in ipſo eſſe motum continuum. Ad vltimam confirmationem dico, Ariſtotelis argumentum locum non habere in rebus ſpiritualibus, quæ partes non habent: idcirco per ſe primò, non autem per partes mouentur.
8. Ad 8. verum quidem eſt, motum eſſe actum entis in potentia, atq́ ita eſſe actum imperfecti: non autem motum, qui eſt ſecundùm applicationem virtutis exiſtentis in actu: eo enim eſt virtus rei, quo eſt in actu. Ad confirmationem dico, motum exiſtentis in potentia, eſſe quidem propter indigentiam ſuam; motum verò exiſtentis in actu propter indigentiam alterius. vnde angeli, cùm ſint adminiſtratorij ſpiritus, propter eorum mouentur indigentiam vtilitatemq́, qui hæreditatem capiunt ſalutis. Itaq́ angelos moueri localiter, ex his quæ dicta ſunt, patet ſatis.

Aangelus eſt in loco diuiſibilis.

CAP. V.

Angelum non moueri in inſtanti.

Angelum nõ moueri in inſtanti.

Trum angelus in inſtanti moueri poſſit, nonnullos dubitaſſe legimus: & quidem angelum in inſtanti moueri, velut impoſſibile eſſe reputarunt. Etenim, quod in inſtanti mouetur, toto tempore præcedenti, in aliquo loco quieuiſſe,
1. certum eſt: igitur in inſtanti moueri, eſt impoſſibile. Quod enim ſic quieſcit in toto tempore; in quolibet planè inſtanti illius temporis vniformiter ſe habet, & non aliter nunc quàm priùs. Non ergo in inſtanti mouebitur, aut in alio erit, quod toto præce-
2. denti tempore quieuit. Amplius, neceſſarium omninò reputatur, vltimum inſtans quietis, in quo quidem quieſcebat, in illo inueniri, & nunc etiam, in quo, vltimo fuit in loco præcedenti, atq́ poſtea aliud nunc, in quo ſit in alio loco. Porrò, inter quælibet duo nunc, tẽpus ſit neceſſe eſt, in quo moueatur. Non ergo mouetur in inſtanti, ſi motus angeli fuerit continuus; poteſt namq́ motus angeli eſſe continuus & non continuus, vt quidã dicere videntur. Addunt etiam in motu eſſe poſſibile, in toto tempore non eſſe in termino, niſi in vltimo inſtanti illius: moueri enim, eſt aliter ſe habere nunc quàm priùs, idq́ in quolibet inſtanti temporis, in quo aliquid mouetur. Ex quo volunt generationem atque illuminationes, aliasq́ inſtãtaneas mutationes, alicuius motus terminos eſſe. ſiquidem, quod in talibus mutatur, in vltimo inſtanti temporis habet aliquid, quod priùs non habebat. proinde, generationem alterationis terminum, illuminationẽ verò motus localis eſſe putarunt. Quòdſi angelus non moueatur continuè, quippè, qui de vno in alterum locum, abſq́ motu continuo ſeſe transferre poteſt, tunc inquiunt, eius motus eſt in tempore non continuo, atq́ tale tempus, quo angeli motus menſuratur, ſiue continuum, ſiue non continuum fuerit, non eſſe idem cum tempore, quo motus cœli aliaq́ corruptibilia, quæ ex motu cœli recipiunt mutabilitatem, menſurantur: nam motum angeli, ex motu cœli ne-

quaquam dependere arbitrantur. Cæterùm, huic sententiæ nonnulli occurrere studuerunt, multisq; rationibus oppugnando, in hunc modum argumentati sunt. Inprimis, non esse legitimam atq; bonam diuisionem, qua motum in continuũ & non continuum diuiserunt. Si enim, vt ipsimet confirmant, motus ad continuorum genus spectat æquè, ac tempus: non est ergo motus in continuum & non continuum diuidendus. Planè, si non est vnus motus; non est motus: sed motus non continuus non est vnus; non est ergo motus: continuitas enim motus, est ipsa vnitas, vt aiunt ipsi, ideoq; vnum atque eundem motum deum reparare non posse arbitrantur, quia scilicet interrumpitur per non esse. Quare, perinde est dicere, motum non esse continuum, ac motum non esse motum. sic etiam dicere lineam non esse continuam, omninò idem est fateri, lineam non esse lineam. Amplius, quamuis conclusio sit vera, nempe angelum non moueri in instanti; rationes, siue motiua tamen illius multis non probantur. vnde contra primum motiuum, paulò ante positum, sic arguunt: Panis substantia in Sacramento altaris, per totum tempus prolationis verborum in altari quieuit, & in vltimo instanti terminatiuo prolationis verborum, est ibi verè corpus Christi, nulla panis substantia remanente. ergo. Aer præterea, toto noctis tempore sub esse tenebroso quieuit, & in vltimo instanti illuminatur à sole, fitq; illuminatio in instanti, sicq; in vltimo instanti illius temporis, non manet sub esse tenebroso. ergo. Materia quoq; toto tempore præcedenti, sub alicuius formæ priuatione mansit, atq; in vltimo instanti manet sub alia forma. Amplius, quòd dicunt ista esse terminos motus; non multùm virium habere videtur: potest enim àer tenebrosus in instanti illuminari, à lumine quidem non per motum, sed in instanti creato. generatio quoq; similiter, sine alteratione, quæ sit motus, fieri potest: quod planè esset impossibile, si ipsorum rationes veræ essent atq; necessariæ. Præterea, sibiipsis aduersari videntur, dum aiunt, motu non continuo posse angelum moueri immediatè de loco ad locum, in tempore non continuo. Reuera, si angelus in parte temporis non continui quieuit in proprio loco; & in parte etiam talis temporis immediatè sequente in eodem quiescat loco, necesse est: aut illa pars non sic immediatè se habebit ad aliam, sicut instans ad tempus: sed alia esset pars necessaria; atq; ita processus fieret in infinitum. Præterea, aut tempus non continuum dicunt esse tempus discretum, quod quidem fictitium est; nam partes illius cùm sint indiuisibiles, motus mensura esse non possunt: aut tempus non continuum partes tẽporis discontinuatas appellant. in quibus, quomodo angelus moueatur, scire desidero: nã vt mihi videre videor, non aliter in qualibet illius temporis parte mouetur, quàm in toto tempore continuo; quod sanè perinde est, ac eum moueri diuersis temporibus; possunt enim esse simul motus non continuatus, & tempus similiter, nulla quiete media interueniente. Non ergo moueretur in non tempore. Adhuc, nullum videtur inconueniens, si motus angeli mensuretur motu primi mobilis: nam licet motus angelis possit esse velocior; ille tamen est vniformior atq; regularior. Profectò, si dicimus angelum in loco corporali moueri; nullum videtur absurdum, si motu primi mobilis mensuretur. Nec valet, si dixeris, cœlo stante angelum moueri posse; tùm quia hoc contingit tempore Iosue, tùm quia huiusmodi mensuratum essentialiter non pendet à mensura siue mensurante. Porrò, qui primam sententiam tueri cupiunt, sic respondere solent. Ad primum quidem aiunt, rem illam de panis transsubstantiatione miraculosam esse, ideoq; cum rebus naturalibus non esse conferendam: deinde, transsubstantiationem nullam quietem oppositam habere, nisi abusiuè tantùm, ipsa namq; motus nequaquam est. Ad 2. quamuis illuminatio absolutè per accidens motum terminet localem; sunt enim partes Soli propinquæ, perpetuò luminosæ; noua tamen illuminatio est per se terminus motus localis, non quidem primò, sed secundò, secundùm naturæ cursum. Ad 3. verum quidem est, àerem quiescere secundùm esse absolutum, toto tempore solis præsentiam præcedente, non autem secundùm esse respectiuum; nam continuè aliter atq; aliter se habet ad solem, idq; secundùm esse

Margin notes (in order): 1. — Continuitas est de substantia motus. — 2. — 3. — 4. — 5. — Solutiones. 1. — 2. — 3.

propinquum vel remotum. Quoniam autem ad relationem non eſt per ſe motus, vt dicitur 5. phyſ. aliquid verò non propter motum in ſe, ſed in alio, ad ipſum aliquem ordinem habente, ſecundùm eſſe relatiuum, continuè ſe poteſt aliter habere: hac de cauſa poteſt fieri, àërem ſub tenebra non quieſcere, nec etiam moueri, ſed ipſam habentem ſecundùm eſſe reſpectiuum, quod quidem tenebrarum extruſionem, luminis verò acquiſitionem procurat, propter alterius motum aliter ſe habere. Sanè, quoniam ad relationem nō eſt motus: nec quies ergo: hæc enim circa idem fieri, neceſſe eſt. Igitur, loco motus eſt aliter ſe habere, loco verò quietis, eodem modo ſe habere. Quia verò luminis priuatio, id eſt, tenebra, non in aliqua forma lumini contraria fundatur; ſed in relatione diſtantiæ ſeu abſentiæ inter diaphanum & lucens; conſequens eſt omninò, ſecundùm eſſe tenebroſum conſequutiuè, abſq; motu in ſe, àërem continuè ſe aliter habere, ſecundùm eſſe propinquum ad ſolem per ipſius ſolis motum.

4. Ad 4. dico angelum poſſe in vltimo alicuius temporis inſtanti aliquo in loco eſſe, tùm quidem vt in termino ad quem, tùm etiam vt in principio motus: nam poſtquam nuſquam fuit; in vltimo inſtanti tamen alicui loco applicatur; quod planè non eſt moueri, ſed mutatum eſſe: hoc autem dicitur, quòad principium motus: quòad verò ad terminum ad quem, in duobus inſtantibus ſui temporis immediatis diuerſis locis ſucceſsiuè ſeſe angelus applicare poteſt. illa verò duo inſtantia ſic vni horæ coexiſtunt, vt ſecundum vltimo horæ inſtanti, primum verò toti tempori præcedenti coexiſtat. etenim quæſtio præſens, de propriæ eſt menſuræ comparatione termini ad quem, ad termini à quo propriam quidem menſuram. Porrò, quidam aiebant, vt inſtans & tempus immediatè præcedens ſe habere, ideoq; non dari vltimum inſtans in termino à quo. at verius eſt dicere, ſe habere, vt inſtans & inſtans immediata, dariq; vltimum in termino à quo. Quòd ſi contingat illa inſtantia coexiſtere tempori noſtro modo prædicto; id certè erit per accidens & coexiſtenter, non autem tanquam in propria menſura. Rurſus, in huiuſmodi contingentia, coexiſtenter quidem non menſuratiuè loquendo, non diceretur angelus toto tempore præcedente quieuiſſe; ſed motum inchoaſſe potiùs, ſicq; in vltimo eſſe in termino ad quem; vel, tempore præcedenti motum non fuiſſe, in vltimo verò inchoare motum. Hæc ſunt, quæ pro defendenda prima opinione proferuntur, ab eiuſdem opinionis ſectatoribus.

5. Ad 5. dico, angelum non eſſe ſubiectum ipſius vbi, & motus localis. Ad illud verò de dependentia, reſpondeo, verum quidem eſſe motus atq; mutabilitatis alicuius independentiam mobilis rationē eſſe, qua à motu cœli minimè menſuretur. quod autem adducitur in contrarium, quantum quanto menſurari; id quidem dupliciter, ſcilicet per ſe, & per accidens fieri poteſt. vnde, quamuìs ad menſurari per accidens cognitionis certitudo ſufficiat; ad menſuram tamen per ſe, dependētia ab aliquo in genere cauſæ formalis neceſſaria eſt, quomodo ſimpliciora in entibus exemplaria per ſe ſunt cæterorum, ita, quòd eorum ſimplicitati perfectioniq; alia æquari non poſſunt, nedum excedere. Itaq; alicui menſuram ineſſe ab alio, & ab eodem nequaquam dependere, non eſt intelligibile: nam authore philoſopho 9. met. com: 21. menſurabile quidem refertur ad menſuram, menſura verò non refertur ad ipſum. vnde, nullum eſt inconueniens, ſi quis dixerit, Petri ambulationem poſt reſurrectionem communi non menſurari tempore, ſicuti & motum angeli, quia cœli motu poteſt eſſe velocior.

Cœlum ſtetit tēpore Ioſue. Ad illud autem de Ioſue dico, quia nobis non conſtat primum mobile ſtetiſſe: deinde, quia hoc miraculoſum fuit, ideo propoſitæ non deſeruire materiæ. Sed ſolent alij obijcere: angelus eſt in loco per operationem, aut tranſeuntem, aut immanentem, quarum altera, nempe immanens menſuratur æuo; tranſiens verò tempore communi. Præterea, quicquid per tempus diſcretum ſaluatur, idem omninò per tempus continuū ſaluabitur: ergo. Dico, immanentes naturales angeli operationes, non æuo, ſed tempore menſurari diſcreto: ſimiliter etiam operationes tranſeuntes, ſecundùm eum curſum, quem communem habent. Ad 2. non videtur eſſe poſſibile ſine tempore diſcreto, operationis angelicæ

esse vltimum dari posse. siquidem, angelicas operationes, quæ sese immediatè consequuntur, ita vt ambæ totæ simul esse videantur, quamuis successiuè existant, nostri quidem temporis mensurationi aptari, est planè absurdum. Profectò secundùm quamcunque partem, tempus nostrum non est totum simul, neque instans nostrum est stabile. Hæc quidem vtrinque in medium adducta sint, vt quilibet pro libitu suo accipiat.

CAP. VI.

Angelum moueri in instanti, argumentis ostenditur.

ANgelus, virtute diuina potest in instanti moueri, quod reuera sic potest esse perspicuum: si enim tanta virtus, in tanto tempore mouet; maior vtique virtus, in minori tempore mouebit, atque ex consequenti, infinita virtus, in instanti mouere poterit. etenim, sicut infinita virtus improportionabiliter se habet ad finitam; ita planè instans ad tempus. sed virtus diuina est infinita intensiuè, vt in primo dixi: igitur potest mouere angelum in instanti. Adhuc, subiectum potest esse sine passione: nam triangulus potest esse sine duobus rectis; & materia sine quãtitate; & quantitas, quæ est propria passio substantiæ corporeæ, inuenitur sine materia, vt in sacramento altaris: igitur motus potest esse sine propria passione, & ita in instanti: successio namque est passio motus. Præterea, quod est realiter idem cum forma, ad quam est motus; secundùm totam profectò suam realitatem, potest esse in instanti, sicuti forma terminans motum. sed motus sic se habet ad formam: ergo quod prius. Reuera, quod potest esse in pluribus locis simul per virtutem diuinam in eodem instanti; potest etiam de vno in alium locum in instanti moueri, alioqui in pluribus locis fieri, vel esse non posset. sed angelus est huiusmodi: ergo quod prius. Amplius, si aliquod corpus mouetur in tempore, angelus mouebitur in instanti. Tenet consequentia, quia si virtus motoris fuerit potentior, & mobile in resistendo debilius, citiùs motus fiet: proportio siquidem velocitatum, temporis minorationem obseruat: omne autem tempus, omni tempori est proportionabile. sed virtus angeli seipsum mouentis, improportionabiliter, virtutem aliquod corpus mouentem superuincit: igitur mouetur in instanti. Item, aliqua mutatio corporalis est in instanti, vt illuminatio, quæ successionis vicissitudine non indiget, radius quoque æquè ad remotum, ac ad propinquum locum, æquali velocitate pertingit: igitur angelus moueri potest in instanti. siquidem angeli motum, corporali esse mutatione simpliciorem, patet satis. Iterum, si angelus mouetur in tempore de loco ad locum; aut quidem in vltimo illius temporis instanti est in termino ad quem, tempore verò præcedenti, est, siue fuit in termino à quo; aut partim in vno, partim verò in alio. sed hoc modo esset partibilis, quod est impossibile: in toto ergo tempore præcedenti, est in termino à quo: ibi ergo quiescit. Quiescere ergo, est in eodem esse nunc, vt prius: atque ita, in vltimo temporis instanti mouebitur. Angelum ergo moueri in instanti, dixi.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

D primum Aristotelis, ex falsa procedit, siue intelligitur hypothesi, nẽpe motum posse fieri in instanti. Bene tamen verũ est, quòd si motus fieri posset in instanti; id posse præstari à virtute infinita. sed aduersatur naturæ motus, eamque destruit omninò fieri in instanti, cuius propria passio est 1. Motus non fit in instanti.

 modus

modus successiuus per temporum vices. Itaque virtus infinita moueret in instanti, modò natura motus id ferre posset. Impropriè ergo accipitur motus, si quandoque in
1. instanti apud nonnullos legimus fieri posse. Sanè, quod per suam essentiam est successiuum, in instanti esse non potest: omne enim tale intrinsecè per suam essentiam habet partes sibi inuicem succedentes, & incompossibiles in actu. sed motus per suam essentiam, nempe per suam durationem, quæ est ipsemet, est successiuus: igitur fieri in instanti, est
2. impossibile. Amplius, sicut se habet mutatum esse ad motum; ita absque dubio instans ad tempus: à transmutata ergo proportione, sicut se habet mutatum esse ad instans; ita certè motus ad tempus. sed mutatum esse, instanti tantùmmodò mensuratur: motus ergo, solo tempore, non autem instanti poterit mensurari, quippe, cùm secundùm
3. ipsius naturam in illo esse non possit. Iterum, quod habet partes, & est in instanti, neque est, neque potest esse successiuum: siquidem hoc interest inter rem permanentem, & successiuam, quòd permanentis partes simul esse possint, vtpote partes lineæ, successiuæ autem rei, minimè. Quemadmodum ergo partes permanentis successiuæ esse nequeunt; ita planè rei, quæ in instanti mouetur. Si igitur, motus potest esse in instanti: omnes ergo partes eius erunt simul, atque ita motus non erit motus, quod est absurdum,
4. ne dicam impossibile. Reuera, de motu, & tempore, idem est iudicium: temporis namque successio, ex motu proficiscitur. sed temporis partes simul esse, est manifesta contradictio, alioqui temporis natura destrueretur: partes ergo motus simul fieri, est pror-
2. sus impossibile. Cùm igitur hæc ita se habeant; angeli motus nō est in instanti. Ad 2. principale, quamuis diuina virtute subiectum fieri, siue esse valeat sine propria passione; motus tamen non potest esse in instanti: successio enim non est propria passio motus, sed substantia potiùs. proinde, si successio, motui adimeretur; ipsius substantia destrueretur o-
3. mninò, ac si ab animali tolleretur animalitas. Ad 3. minor est falsa: motus enim cum ea forma, ad quam ipse est, non est realiter idem; imò se totis distinguuntur: plus enim cognationis habent albedo, & nigredo, quàm albatio & albedo: illa namque eiusdem generis proximi sunt, hæc autem alterius sunt generis prædicamentalis. quare, cùm in aliquo non conueniunt, se totis distinguuntur. Ad confirmationem dico, per simplicem, & instantaneam mutationem, non autem per motum propriè acceptum, aliquid in instanti,
4. pluribus in locis fieri, vel esse. Ad 4. si tempus motus angeli, nequaquam continuum fuerit, sed quædam potiùs ipsorum nunc successio; absq; dubio tempori, quo corporalium motus mensuratur, quod quidem continuum est, proportionari non potest, eiusdem enim rationis non sunt. Quòd si continuum fuerit, erit sanè proportionabile; idque ob proportionem magnitudinum, in quibus est motus, non autem ob proportionem mouentis, & mobilis. Quoniam autem velocitas motus angelici, non virtutis, sed voluntatis ipsius determinationem sequitur; hac de causa, nō est necesse, vt si virtus angeli mouentis, respectu mobilis sit quasi infinita, vt eius motus fiat in instanti. Ad 5. non potest fieri motus ange-
5. li in instanti, quia motus naturam euertit omninò, vt dictum est: proinde illud, quod de illuminatione adducitur, non est simile, cùm instantanea sit mutatio, non autem propriè,
6. & verè motus. Ad 6. quidam sic respondent, obiectionem illam procedere de tempore continuo; tunc enim angelus in toto tempore præcedenti vltimi nunc, per infinita loca variatur; tametsi, partim in vno continuorum locorum sit, partim verò in alio, idque non secundùm ipsius substantiam; sed virtutem, quam, ad partem primi, & ad partem secundi loci, applicare potest. Sed de his, paulò ante locuti sumus. Vtrum autem angelus moueatur in instanti, necnè, dixi, vt potui.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Intelligentiam esse formam orbis, siue cœli, quomodo intelligitur.

Intelligentia est forma orbis.

Voniam de intelligentiarum motu, nonnulla dixi, quæ huic negotio congruere putaui; lubet modò in medium afferre, quod iam pridem præclarissima ingenia, non sine magno studio quæsiuerunt. Vtrum, scilicet motores orbium, dent esse formaliter suis orbibus, quibus regendis incumbunt: spectat enim hoc ad cognoscendum intelligentiarum motum, orbiumque naturam. Porrò, de huiusmodi quæstionis abdita, obscuraque difficultate, non vna fuit, sed multùm diuersa disformisque antiquorum sententia. Plato, omnium propemodum philosophorum facilè princeps, in 12. de legibus, de hac re in hunc modū scribit: Scimus, inquit, duo esse, quæ faciunt, vt deos esse credamus: vnum quidem, quòd anima antiquissima diuinissimaque omnium sit, quorum motus generationem sortitus, substantiam semper fluentem produxit. alterum de ordine, quo astra, cæteraque feruntur, quæ intellectus ducens, omnia exornauit: nemo enim, qui hæc diligenter considerauit, atque percepit, adeò impius vnquam fuit, vt contra non sit affectus, quàm multi suspicentur. Profectò, quicunque diligentiùs alijs hæc perscrutabantur, mirè veritatem tangebant, quod videlicet nunquā, si anima carerent, tam exquisita ratione vterentur mentis expertia. Audebant affirmare nonnulli, mentem cœlestia omnia ornasse; sed ijdem ipsi nescientes, animæ naturam antiquiorem esse corporibus, omnia rursus, vt ita dixerim, imò verò seipsos euerterunt, cùm iuniorem putauerint. Itaque, nunquam mortalis quispiam poterit Deū firmiter colere, qui hæc duo antea non acceperit: primum, quòd rerum omnium, quæ generationis participes sunt, antiquissima anima est, atque etiam immortalis: cumque talis sit, omnibus dominatur. deinde quod sæpius diximus, veram esse mentem in astris, non ignorare. hæc ille. Quòd si ita res se habeat, videtur quidem Plato dicere, astra scilicet esse animata, quamuis dubiū sit, an, quòad motum, vel quòad esse formale, hoc senserit Plato: quanquam non desint, qui firmiter asserant Platonem atque Platonicos putasse, intelligentias motrices esse orbium animas, tum quidem perficientes, tum esse formale largientes, vnde, omnes species motus, orbibus concesserunt: nam alterari dixerunt, quia scilicet patiuntur ecclypses, atque ab elementis nutriuntur; augeri verò atque minui, quia nutriuntur; moueri, quia circa medium mouentur. Quoniam autem anima, corporis qualitatibus affecta, illius subditur passionibus; hac ratione fit, vt huiusmodi motibus intelligentiæ motrices sint obnoxiæ, quibus, ipsarum orbes feruntur. Qui autem sic Platonicos sensisse dixerūt, quoniam res absurdissima est; multis argumentis, & quidem verissimis, si ita illi senserint, expugnantur: Omne sanè alterabile est calidum vel frigidum, 2. cœl. vel humidum vel siccum. sed nullus planetarum, aut stellarum orbis est talis: igitur, nulli subsunt alterationi: nam teste Auerroe de substantia orbis, primum alterans, non est alterabile, licet localiter moueatur. sed cœlum est primum alterans: non ergo alteratur. Amplius cœlum non augeri, neque minui, sic probatur: si cœlum augeretur, aut minueretur; id profectò deprehendissent in tot annorum millibus Babylonij, Ægyptij, alijque cœli contēplatores. sed id nunquam in aliquo ipsorum legimus: cœlum ergo huiusmodi motibus non subiacet. vnde Auerr: in libro dd: disp: 2. in solutione dubij 4. Si Sol, inquit, vel quæuis stella decreuisset; iam in tāto tempore aliquid fuisset diminutum: & cùm diminutio sit quædam corruptio, & ex omni corruptione aliquid generetur; tunc aliquid in tanto tempore fuisset genitum. sed hoc non apparet: ergo cœlum non augetur, vel minuitur. Reuera, vt dicit Aristot: in lib: cœli, si cœlum augeretur, vel diminueretur; cœlum vtique senesceret, quod nullo modo cœlo contingere potest. Adde, quòd si cœlum augeretur, vel minueretur; absque dubio nutrimento indigeret: natura autem quæ in necessarijs non deficit; sensoria instrumenta, vtpotè os, & similia eis dedisset. quæ cùm nobis non constent: igitur cœlum, atque cœlorum intelligentias, huiusmodi motibus subiacere, est prorsus impossibile. Verùm, in hæc absurda, Platonem, ipsiusque sectatores lapsos fuisse, non facilè crediderim, tum quia absurdissima sunt, tum quia Plato contrarium omninò semper vbique docu-

Plato.

Mens est in astris.

Cœlos esse animatos.

Contra Platonicos.

1.

2.

Cœlum non augetur neque minuitur.

Defensio Platonis.

Intelligentia est forma orbis.

que docuit; nam in Thimæo hanc suam de mundi æternitate, perfectioneque testatam esse voluit sententiam: Totum hoc animal, inquit, quàm maximè perfectum ex perfectis partibus, Deus esse voluit, vt vnum esset, cùm nihil extra relictum fuerit, ex quo alterũ generetur. Postremò, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret; videbat enim eam esse naturam corporis, vt importuna caloris, & frigoris, aliarumque rerum vehementium accessione lædatur, & in morbum, seniumque impulsum deficiat; quam ob causam rationemque, vnum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi & senectutis expertem Deus mundum constituit: summa eum æqualitate tornauit: propterea dedit ei figuram sphæricam, quæ quidem est perfectissima, quia in ipsa omnes figuræ continentur. Instrumenta sensoria illi non concessit, quia scilicet illis non opus habebat: non enim indigebat oculis, quia nihil, extra quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, cùm nihil superesset foris, quod audiret: nec aliis membris quidem opus erat, per quæ alimenta susciperet, aut decocti cibi excrementa emitteret. Motum præterea illi congruum corpori faber mundi tribuit, qui ex septem motibus vnus, ad mentem maximè, & intelligentiam pertinet; ideoque cùm illum per eadem, & in eodem, & in seipso circumduxisset, effecit, vt circulari conuersione moueretur: animam autem in medio eius collocauit, perque totum tetendit, atque ea corpus ipsum etiam extrinsecus circumtexit. hæc ille. Si hæc sunt Platonis verba; quid ergo imponunt ei, quæ nunquam ipse somniauit? vellem equidem, vt qui Platonem oppugnant, verba quoque Platonis afferent. Itaque mihi persuasum est omninò, hæc Platonem nunquam dixisse, tametsi præcipuus ipsius discipulus hæc dicat: orbes verò animas habere, Platonicum est: vtrum autem, vt motores tantùm, an, vt esse formaliter præstantes, nondum liquet. in Thimæo, de hac quidem materia sic loquitur: Cùm ex cogitasset faber mundi, inquit, inuenit eorũ nihil, quæ secundùm naturam aspectui subiecta sunt, si expers intelligentiæ sit, intelligente alio, totum toto pulchrius vnquam fore, intellectum verò alicui sine anima dari non posse. hac ratione, mentem quidem animæ, animam verò corpori dedit, totumque ita mundum constituit, vt pulcherrimum naturæ opus optimumque foret. Quocirca, sicut ratio nobis hæc probabilis persuadet, dicendum est, hunc mundum animal esse, idque intelligens, reuera diuina prouidentia constitutum. Hæc planè Platonis doctrina, ex Mercurij Trismegisti fonte manauit, quem perpetuò sequi, imitarique sapiens Plato studuit. Beatus Deus, *inquit Mercurius ad Tatium*, animam esse in corpore, mentem in anima, in mente verbum pronuntiauit. Deus circa omnia simul, atque per omnia, mens circa animam, anima circa aerẽ, aer circa materiam: necessitas autem, prouidentia, & natura, organa mundi sunt, atq; ordinis materiæ. materia quidem vna totus hic mundus, magnus est Deus, imago maioris, vitæ totius integra plenitudo: neque est in eo quicquam, siue ad totum, siue ad partem spectans, quod non vita fruatur. *Accedit ad hoc Auerrois sententia 2. cœli comm: 61. Si, inquit, cœli, rebus purè corporalibus præstantiores sunt: animati ergo sunt; animatum enim nobilius est inanimato. Adde, quòd cœlum, & motus, & figuræ sit determinatæ: igitur est animatum. & primo cœli, comm: 95. & de substantia orbis lib: primo, & primo phys: comm: 63. & 8. eiusdem comm: 52. vbique docere videtur, intelligentiam esse formam cœli. Reuera, intelligentia est, quod quid esse, & ratio cœli: nam si cœlum diffiniretur, vt ait Auerroës 2. de anima comm: 8. illa profectò diffinitio, intelligentiæ essentiam explicaret: igitur, intelligentia est forma cœli. Amplius, omnis actio, quæ alicui tribuitur enti, idque ob duorum gratiam, alterum quidem eorum materiæ, alterum verò formæ locum obtinebit: sed intelligentiæ & cœlo simul, velut actiones propriæ attribuuntur motus, et intelligere, idque ob gratiam intelligentiæ: intelligentia ergo est forma cœli, forma, inquam, constituens, non constituta, vt dicit Auerr: 2. de anima, comm: 24. constituens enim forma dicitur, à qua subiectum, non ipsa à subiecto dependet. vnde, sicut columna est formaliter dextra*

Cœlum non habet mẽbra.

Motus cœli.

Anima in medio cœli.

Mercurius.

Auerroes.

1.

2.

3.

4.

Quomodo intelligentia est forma cœli

dextra, non sui, sed animalis respectu; ita planè intelligentia respectu cœli. Quamobrem intelligentia, interdum separata, nonnunquam verò vnita nominatur. Separata, inquam, quia non est subiectum, sed terminus vnionis, vnde & appropriata aliquando nominatur, quia scilicet, aliud ad ipsam accedit, atque ab ipsa dependet. vnita verò dicitur, propter vim operandi, & essendi, quam suo orbi largitur, qui profectò absque intelligentia operari non posset. Porrò, intelligentia non est forma cœli constituta, alioqui educta esset de potentia materiæ, vtpotè genita ab agente naturali, atque in materia, mediantibus dimensionibus recepta, contrarium habens, quia scilicet ex se, vel defectu dispositionum, quibus in materia recipitur, foret corruptibilis. hoc autem modo, intelligentiam non esse formam cœli, firmiter approbo: nam cœlum ab intelligentia, non autem intelligentia, à cœlo dependet; tametsi secundùm Auerroëm intelligentia, sine cœlo esse nequeat. quam ob causam, intelligentia vocatur ab Auerroe, forma cœli, finis, & efficiens: forma, inquam, separata, illa separationis specie, in qua idem sunt forma, finis, & agens.

Intelligentia est forma orbis.

Intelligentia vocatur forma finis, & efficiens.

CAP. II.

Aliorum philosophorum de hac materia sententiæ.

Coelum esse animatum, duobus modis potest intelligi, quemadmodum etiam & cœlum, & animatum bifariam intelliguntur. nam cœlum, interdum est corpus simplex, sine aliqua intelligentia acceptum; interdum verò, ex intelligentia, & cœlo vnum aggregatum. similiter animatum, anima verè informante, aut mouente tantùm, & motum immediatè largiente. Auicenna putauit cœlum esse animatum primo modo, anima vtique verè informante, quippe, cùm senserit intelligentiam, extra magnitudinem, & materiam, principium propinquum motus omninò esse non posse. sic enim ait lib: 9. suæ meth: cap. 2. Dico etiam, quòd principium sui motus propinquum, non potest esse virtus intelligibilis pura, quæ non variatur, nec imaginatur particularia: anima verò, quæ mouet cœlum, est corporalis, conuertibilis, variabilis, nec est spoliata à materia, cuius comparatio ad cœlum, est sicut comparatio nostræ animæ ad nos. Reuera, si motionis principium in cœlo est cognitio, & appetitus: igitur necesse est, motorem propinquum cœli cognoscere motum, quem causat. sed intelligentia ab omni magnitudine libera, non cognoscit singularia, cuius sunt cœlum & motus: cœlum ergo, secundùm Auicennam, habet animam, in qua est intellectus vniuersalium cognoscitiuus, & imaginatiua, cognoscitiua singularium. Porrò, contra Auicennam 12. met: com: 36. & primo cap. de substantia orbis disputat Auerr: etenim ad mentem Auerrois, ex intelligentia, & cœlo, per applicationem mouentis ad mobile, non autem per informationem, vnum fieri potest: natura namque intellectualis, secundùm ipsius doctrinam, materiam informare non potest: proinde negauit animam humanam esse formam, quæ esse corpori largiretur, alioqui vt ipse opinatur, licet falsè, generabilis esset, & corruptibilis, & extensa ad extensionem materiæ, quia reciperetur in quanto, ac tantùm indiuidualiter apprehenderet: sic enim ipse putauit, formam abstractam, vniuersale tantùm intelligere; formam verò, materiam informantem, particularia percipere. Cùm ergo negauerit principium intellectiuum, quo intelligimus, materiam informare posse; multò magis putandum, negasse intelligentiam, cœlum informare, quæ est ex sui natura æterna, impartibilis, immaterialis, & abstracta. vnde 2. cœli com: 13. Omnis forma, inquit, dans esse ei, quod informat, fatigatur in mouendo, atque ita intelligentia non posset mouere motum æternum regularem, & vniformem, quod philosopho non probatur. 8. phys: Amplius, si Deus ad mentem commentatoris mouet immediatè primum cœlum: posset ergo informare primum cœlum, & ex consequenti non esse primum

Cœlũ esse animatũ bifariã intelligitur.

Cœlũ esse animatũ anima informante secundùm Auicennam.

Auerr: contra Auicenn: 1.

Anima humana non est forma secundùm Auerr.

2.

Auerrois opinio expenditur.

Intelligentia est forma orbis.

mouens omninò immobile. siquidem omne informans secundùm esse, est per se, vel per accidens mobile: nam si totum mouetur; & partes etiam ad motum totius, necesse est moueri. sed purus actus, cuiusmodi est Deus, hæc non patitur, quæ aliquam potentialitatem, compositionemq; sapiunt.

4. Adhuc, cœlum, circumscripto motore, non potest dici animatum primo modo: nam animatum sic acceptum, componitur ex vera materia, quæ est pars compositi, & vera forma, quæ est actus corporis. sed in cœlo non est vera materia, nec corpus organicum 2. cœli comm: 42. quia nulla est in cœlo diuersitas partium, qua corpus indiget organicum: igitur cœlum non est animatum. Sanè, animatum primo modo acceptũ est generabile, & corruptibile: nam in quolibet animato, primo modo intellecto, anima educitur de potentia materiæ, vt commentator opinatur: igitur cœlum non est animatum.

Animal cœleste quid.

Item, inter animal magnum, & paruum, multùm interest: animal enim cœleste est secundùm vniuersum animatum, & intelligens, cuius intelligentia, non vtitur orbe, mediante dimensione interminata, quia scilicet non habet totum, neque partes 2. cœli com: 3. & primo de substantia orbis.

Animal terrenum.

Illæ præterea sex positionis differentiæ, dextrum, sinistrum, sursum, deorsum, ante, & retro, alio modo se habent in animali cœlesti, quàm in terreno: vt dicitur 2. cœli comm: 15. vnde animal cœleste non viuit veram & animalem vitam, alioqui esset corruptibile, & generabile: non enim indiget anima in suo esse, quia per seipsum permanens est, vt dicitur de substantia orbis. Quare, propter motum localem, atq; appetitum ex se mouendi, qui profectò intelligentia non indiget informante, cœlum dicitur animatum.

5. Amplius, intelligentiæ non conuenit informare corpus, aut materiam, esse illi formale largiendo: nulla enim substantia integra, nempe quæ suæ speciei integritatem naturæ debitæ continet, est corporis aut materiæ informatiua: nam omne informatiuum, est pars alicuius tertij constitutiua, & ex consequenti, non est natura integra, sed partialis. sed intelligentiæ sunt substantiæ integræ, & in sua specie completæ: non sunt ergo alicuius tertij informatiuæ. Accedit ad hoc intelligentiarum nobilitas, quæ ob naturæ dignitatem, in immensum naturas corporeas superant, hac de causa, rebus corporalibus formaliter inhærere nequeunt. De anima autẽ humana non est simile iudicium, quia anima ex sui natura est vnibilis materiæ. Itaque, cùm illa vnio intelligentiæ cum cœlo non sit propter motum, aut intelligere, aut aliquam intelligentiæ dignitatem; ipsi profectò non est attribuenda.

6. Præterea, nulla virtus mouens tempore infinito, iuxta philosophi sententiam 8. physi: comm: 39. est in magnitudine. sed omnis intelligentia, vt idem 12. meth: comm: 43. testatur, mouet tempore infinito: non est ergo in magnitudine per informationem, sed applicationem tantùm. Reuera, omne informans magnitudinem, est mobile, saltem per accidens secundùm substantiam: nam si totum mouetur; & partes quidem ad motum totius moueri, necesse est. sed intelligentiæ motrices, quamuis ratione orbium, ob raptum primi mobilis, per accidens moueantur; sunt tamen secundùm substantiam immobiles, alioqui vt dicitur 8. physi: comm: 52. motum continuum æternum mouere, esset impossibile: ergo quod prius.

Quomodo cœlum est animatum.

Verum tamen est secundùm commentatorem, si cœlum pro aggregato ex cœlo, & intelligentia mouente tantùm, non autem informante intelligatur, animatum appellari: Sex, inquit Commentator 2. cœli, comment: 7. differentiæ positionis sunt in cœlo: animatum est ergo; huiusmodi enim positiones sunt propriæ animatorum: igitur hoc modo cœlum dici potest animatum. Amplius, quod habet intellectum, & appetitum, est animatum: ista namque propriè attinent ad naturam viuentis. sed quod mouetur in cœlo à primo motore; vt appetibili mouetur, sicut protestatur philosophus 12. meth: comm: 36. in cœlo ergo est intellectus, & appetitus: quod enim mouetur ab appetibili, vtique appetens est, principium autem appetitus, est intelligentia. In cœlo ergo est appetitus, & intellectus, & ex consequenti, est animatum, non primo quidem, sed secundo modo, sicq; nullum absurdũ esse, aut impossibile, putamus.

Alexander.

Cæterùm, Alexander Aphrodisius putat cœlum esse animatũ; animal tamen ne-

Intelligentia est forma orbis.

men nequaquam appellari. philosophus fauere videtur huic Alexandri sententiæ, quippe cùm 3. de anima dicat, animal esse corpus mixtum, & instrumentarium: addit etiam animali somnum, & vigiliam, motorem, & vitam, quæ profectò omnia, cœlo tribuenda nō sunt. Simplicius, non solo tactu, vt Alexander aiebat, sed etiam visu, & auditu, cœlum animatum esse putauit: Cùm, inquit, sese tangant cœli, infelicia nimis essent animalia, si communissimo sensu priuarentur: sentiunt seipsos ergo: auditus verò, & visus, quoniam perfectionis sensus sunt, à perfectissimo animali amoueri, non est rationabile. cœli præterea, hæc inferiora gubernant: igitur cognoscunt non quidem per intellectum, sed per sensum: intellectus enim est vniuersalium, sensus verò particularium. porrò, hæc inferiora, particularia sunt omnia: cœlum ergo habet sensum, nempe tactum, auditum, & visū.

Simplicius.

Sed si vera esset opinio Simplicij, tūc planè cœlo sensoria, vtpotè aures, oculos, & similia tribui necessum esset: sensus enim est virtus particularis: omnis autem virtus particularis, est organica. sed in cœlo non sunt huiusmodi organa, quia est conforme, & penitus similare: ergo &c. Adde, quòd ex cœlo & sensu, nihil melius contingit: nam ad sublunarium curam conseruandam, sufficit intelligentiarum cognitio, de qua paulò inferiùs loquuturi sumus. Astronomi, cœlestia animata esse dixerunt, præsertim Ptolomæus, & Albumasar, atq; Zaeles, quod quidem & Hali confirmat, asserens vnà cum Ptolomæo, animalia cœlestia, optimum motus tenorem perpetuò conseruare: similiter Aratus, atque Mallius arbitrantur. Plotinus autem enn: 2. lib: 3. cap: 2. Principio considerandum est, inquit, vtrum cœlestia sint animata: si enim quæ ita feruntur, anima careant; nihil aliud præter caliditatem, & frigiditatem, atque similia quædam adducere poterunt. sin autem animata cœlestia sint, agantque consilio; dic amabo, quidnam iniuriæ à nobis acceperint, vnde nobis sponte quotidie noceant? præsertim cùm & in sede diuina collocata sint, & ipsa diuina; non enim illis hæc accidunt, quorum causa homines mali fiunt; neque omninò ex humana siue prosperitate, siue aduersitate, boni quicquā, vel mali illis accedit. Longo postmodum tractatu disputat contra Astronomos, de quibus non est modò dicendū per singula. Libro autem 2. eiusdem enneadis cap. 1. & sequentibus, disputando, multa prosequitur, in quibus profectò à Platone minimè dissentit, qui corpora cœlestia animata, sicut dixi, esse putauit.

Confutatur opinio Simplicij.

Astronomi dixerunt cœlū esse animatū.

Plotin⁹ arguit astronomos.

Cæterùm, cœlum esse animatum, secundo quidem modo admittimus, primo verò, negamus; nulla enim operatio nobis apparet, quæ cœlum verè animatū esse efficaciter doceat: siquidem vegetatiuæ operationes, aut sensitiuæ, in cœlo nequaquā conspiciuntur, quæ organo opus habent ex mixtione elementorum consurgente, vt dicitur 2. de anima. cœlum autem est corpus quintum, primo cœli. nec in cœlo est appetitus sensitiuus, qui apprehensionem sequitur sensitiuam: qua remota, & appetitus quoque remouetur. propter intelligere autem, non est necesse primo modo cœlum esse animatum: intelligere enim non est operatio organica, nec indiget corpore, gratia phantasmatum, ipsi intelligere deseruientium: phantasmata autem parti competunt sensitiuæ, quæ in cœlo esse non potest. neque ex tactu locali, cùm sufficiat mouens, & motum esse simul, ita, vt inter ea sit tactus naturalis, aut methaphoricus, vt dicitur primo de gener. comm: 44. & 45. in cœlo autem est tactus methaphoricus, quatenus scilicet intelligentia suam applicat mobili virtutem: non ergo cogimur ob motum localem ponere cœlum animatum: neque ob causalitatem cœli, qua agit super animata, quandoquidem illa sit æquiuoca, cui sufficit causam virtualiter talē esse, qualis illius effectus extiterit. cùm autem cœlū vnà cum intelligentia sit corpus viuum; non est mirum, si viuorum causa sit, & principium, virtutem enim accipit ab intelligentia viuente. Itaque, quomodo cœlum sit corpus animatum, dixi.

Quomodo cœlum animatū non sit.

CAP. III.

Cœlos esse corpora verè, ac primo modo animata, argumentis ostenditur.

1. *I intelligentia non dat esse formaliter orbi: igitur cœlum violento motu agitatur: nam omnis motus ab extrinseco, est motus violentus. sed omne violentum non est perpetuum: cœlum ergo atque ipsius motus perpetua esse non possent.*
2. *Amplius, si intelligentia est tantùm forma cœli appropiata, non autem formalis: igitur non mouet per intellectum, & appetitum: nec appetit in mouendo primo similis fieri motori. Tenet consequentia, quia non cognosceret motum, siue intelligeret motum cœli; nulla enim substantia separata, authore commentatore, intelligit indiuiduum, vt loquitur in libro de somno & vigilia: Declaratum, est, inquit, in prima philosophia, quòd istæ intelligentiæ abstractæ intelligunt naturas vniuersales, & non dant nisi simile eius, quod habent: impossibile est vt dent intentionem indiuidualem omninò, cùm non habeant naturam comprehendendi intentionem particularem: & illæ formæ vniuersales non indiuiduantur, nisi propter materiam: etsi formæ abstractæ comprehenderent indiuiduum; tunc necessariò essent materiales. hoc autem esset prorsus eidem contrarium 12. meth: com: 36. sic loquenti: Intelligentiæ non habent de virtutibus animæ nisi intellectum, & virtutem desideratiuam, quæ mouet in loco: quapropter hoc mouens est intellectus. Itaq; secundùm Commentatorem, intelligentia est forma cœli essentialiter vnita, non appropiata tantùm. vnde 12. meth: Quoniam autem substantiam æternam, & immobilem, inquit, &c. vbi cœlum animatum esse ostendit, ponitque motum cœli à duplici motore causari, quorum alter ab ipso vocatur motor intrinsecus: igitur quod prius.*
3. *Amplius, si cœlum non est animatum: igitur est formica ignobilius: omne enim inanimatum est ignobilius animato 2. cœli, comm: 61. sed hoc, cœlo competere nequit, quia perpetuum nobilius est corruptibili: intelligentia ergo dat cœlo esse formale: sic enim loquitur Commentator 2. cœli, & de substantia orbis: Cœlum, inquit, indiget mouente, ipsum in loco, & virtute, quæ non sit corpus, nec virtus in corpore, ad largiendum sibi permanentiam æternam, & motum æternum. sed permanentia est esse cœli: intelligentia ergo, quæ permanentiam cœlo largitur, est cœli forma substantialis. profectò ex intelligentia & orbe fit veriùs vnum 2. cœli: comm: 3. quàm ex materia & forma, quod planè fieri non posset, si intelligentia mouens, non esset forma cœli substantialis. Adde, quòd 12. meth: comm: 36. tum philosophus, tum etiam commentator, cœlo tribuunt intelligere, & velle, qui sunt formales effectus intelligentiæ: intelligentia ergo est forma cœli.*
4. *Adhuc, si intelligentia non est forma cœli: igitur cœli non mouentur, quia intelligunt, vt dicit philosophus, & commentator 12. meth: comm: 36. nullum enim ex assistentibus aggregatum, dicitur operari, operatione conuenienti alteri assistentium. Quare, si intelligentia non est forma cœli, sed tantùm assistens; non rectè diceretur cœlum intelligere, quia assistens intelligentia intelligit: ergo quod prius. Sanè, si dixeris intelligentiam corporis, aut materiæ formam esse non posse; hoc profectò contingeret, vel quia est natura intellectualis, vel quia subsistens, aut quia differens specie ab anima, aut quia est quid completum in specie; ideoq; pars speciei esse non potest. sed primum non impedit, alioqui substantia intellectiua non posset esse forma corporis. neque secundum, aliter anima separata, non esset natura vnibilis materiæ. de tertio postea dicemus. neque quartum, nam si intelligentia esset forma corporis, vtpotè cœli; adhuc tamen non esset pars speciei; non enim ex intelligentia, & orbe, tertia natura in specie completa resultaret, cuius pars formalis esset intelligentia: siquidem esse partem speciei, illi tantùm competit formæ, quæ est terminus generationis, atque materiæ complementum, cuiusmodi non est angelus, qui vltimas operationes ei largitur, cuius est forma,*

Cœlum animatum.

forma. nec est finis generationis, sed quid completum in specie. Itaq; ex his patet, angelum siue intelligentiam esse formam cœli. Item, Augustinus in enchyridion cap: 25. videtur sentire cœlum esse animatum : Nec, inquit, illud certum habeo, vtrum Sol & Luna ad ciuitatem supernam pertineant, & ex consequenti animati & beatificabiles. Et primo retractationum cap : 10. mundum esse quoddam animal, sicut Plato sensit, nec certa ratione indagare potui, nec diuinarum scripturarum authoritate persuadere posse cognoui. Et in lib: de immortalitate animæ, temere dictum noui; non quia falsum hoc esse confirmo; sed quia nec verum esse apprehendo, quòd animal sit mundus; per animam enim corpus subsistit, & eo ipso, quo animatur, siue vniuersaliter vt mundus, siue particulariter, vt vnumquodq; animal intra mundum. Primo autem retractationum cap : 5. hoc retractare videtur. Non desunt autem, qui dicant non totum ab Augustino retractari, sed illud, eo quo animatur, &c. Ex quo patet, Augustini fuisse sententiam, mundum, id est, cœlum esse animatum. Adhuc, nobilioris corporis, nobilior est forma: corporis enim proportio atq; nobilitas, animæ nobilitatem insequitur. sed cœlum cæteris est animantibus præstantius atq; nobilius: habet ergo nobiliorem formam. At nobilissima forma est anima, quæ authore Augustino, & philosopho in lib. de anima, est principium vitæ : igitur cœlum est animatum anima informante. Reuera, si cœlum est causa vitæ, sicut apparet in animalibus ex putrefactione genitis, quæ ex sola cœli virtute vitæ beneficium consequuntur: cœlum ergo viuit, & ex consequenti est animatum. Tenet cōsequentia, quia causa suo est effectu nobilior. Præterea, in genere mobilium, primum est mouens seipsum, vt octauus testatur physicorum liber : illud enim quod est per se, prius est eo, quod per aliud est. sed primum mobile est cœlum : mouet ergo seipsum. at sola animata seipsa mouent, vt idem liber affirmat: corpora ergo cœlestia sunt animata. Adde, illud philosophi primo cœli, nempè motum cœli esse naturalem. Porrò, omnis motus naturalis, est à principio intrinseco, 2. phys. natura siquidem est principium motus & quietis in eo, in quo est; forma autem cœli, est ipsius natura : principium ergo motiuum cœli est intrinsecum, atq; ita cœlum est animatum. Itaq; ex his atq; similibus constat satis, cœlum siue cœlestia corpora esse animata.

Margin notes: 5. (beside "lum siue intelligentiam…"); Mundum e. animal. (beside "confirmo; sed quia…"); 6. (beside "dum, id est…"); 7. (beside "sequentia, quia causa…")

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, motus in loco à philosopho diuiditur, 7. phys. com: 10. in motum ex se, id est ab intrinseco, qui sanè est motus naturalis, & in motum ab extrinseco, quem in quatuor secat specierum ordines, nempè in pulsionem, tractionem, vectionem, & vertiginem. Ii autem omnes motus violenti nominantur. Quamobrem nonnullis placet, omnem motum ab extrinseco violentum dici : violentum enim id appellatur, authore philosopho 3. Ethicor. cap. 2. cuius principium extrinsecum est. Porrò Commentator 3. cœli, com. 20. & 2. meteor. cap. 2. aliud sentire videtur: inibi enim dicit, motum ignis circularem in sua sphæra non esse simpliciter naturalem, quia scilicet non est à principio intrinseco; nec etiam violentum, quia nullum violentum potest esse perpetuum. Quare, ille tantùmmodò motus ab extrinseco motore, violentus dicendus est, cuius motor ex sua natura non habet virtutem semper mouendi. sed interdum mouet, interdum verò cessat à motu. vnde idem Auerroes 1. cœli com. 22. manifestè affirmat motum cœli esse à principio extrinseco. Et 8. phys. com. 52. motum diurnum, qui est in planetarum orbibus, dicit esse à motore non coniuncto, hoc est, à primo motore, qui respectu orbium planetarum, est motor extrinsecus : illum autē motum orbibus planetarum fore siue esse violentum, falsum est. Præterea, apud Auerroem non

Margin notes: 1. (beside "D primum, motus in loco…"); Violentus motus secundum Auerroem. (beside "lentum dici…")

Cœlum animatum.

Non omnis forma actualiter informat.

roem non quælibet forma actualiter informat, 12. met: com. 37. Perfectionum, inquit, propter quas mouetur perfectum, quædam sunt qualitates, quibus perficitur illud quod mouetur, vt quod mouetur propter sanitatem: & quædam sunt substantiæ extrinsecæ à re, quæ mouetur ad eas, vt aßimiletur ei, vt sunt actiones seruorum, quæ sunt erga genera intentionum domini sui. Item Auerroes 8. met. com. 12. expresè asserit cœlorum substantias non esse compositas ex materia & forma, sed ex corpore & forma animata intelligibili: illis tamen non est aliquid, quod animatur per animam siue intelligentiam: itaque, quamuis motus cœli sit ab extrinseco motore; non est tamen violentus. Ad 2.

2. dico, ad mentem Commentatoris, intelligentiam cognoscere motum, quem causat: non quidē in vniuersali, vt quidam dicunt, cùm appetat aßimilari primo motori vt particulari cognito; appetens autem finē particularem, determinatum cognoscat medium necesse sit: neque per speciem motus, sed per suam essentiam, quam perfectè cognoscens veluti causam, effectus quoque consequenter cognoscit, nempè motum cœli, & res inferiores per motum productas atque producendas. verum tamen est, non cognoscere indiuiduum per speciem propriam, quia nimirum illa species primò est repræsentatiua indiuidui per sensum & imaginationem, quæ in intelligentia nequaquā esse possunt. Ad 3. cœlum est nobilius rebus inferioribus quòad modum, non autem quòad gradum essendi: res enim quæ

3. habent viuere & esse, duobus gradibus ornantur: qua ratione fit, vt hoc modo formica nobilior sit cœlo. quia verò modus essendi qui cœlo competit est perpetuus & incorruptibilis; ideo cæteris præstat corruptibilibus. Reuera, forma cœli, quamuis simpliciter nobilior non sit forma animalis; est tamen nobilior quòad rationem formæ: ita enim perficit completque materiæ suæ desiderium; vt iam alterius formæ habendæ cupidine non teneatur, quod quidem cæteris formis corruptibilibus minimè conuenit. Ad authoritatem Commentatoris dico, intelligentiam cœlo largiri permanentiam, conseruatiuè quidem, non autem formaliter secundùm Commentatorem, qui arbitratur corpora cœlestia causam habere conseruantem, nempe virtutem primi principii, à quo & ipsa dependet. dare autem permanentiam, & esse conseruatiuè ad causam attinet agentem: non ergo Commentator vult intelligentiam cœlo largiri esse formaliter, sed conseruatiuè potius. Ad aliam authoritatem sic respondeo, Commentatorem ita intelligi oportere: ex intelligentia & orbe fit magis, id est nobilius vnum, quàm ex materia & forma: non quia magis vnum per se fiat, sed magis aggregatum incorruptibile, quod non fit ex materia: omne enim compositum ex materia & forma, putat esse corruptibile: hac ratione in cœlo materiam esse non vult, quæ est ens in pura potentia. Præterea, verba illius commenti hæc sunt: Et ideo forma & formatum in eo est vnum numero, sed secundùm dispositionē magis diminutam, quàm sit adunatio recipientis, & recepti in forma abstracta. ex quo patet, Commentatorem loqui de vnione intelligibilis & intellectus, quæ profectò perfectior est, quàm sit orbis vnio cum intellectu: quod enim fit ex eis, non est aliud, sicut in cō positis ex materia & forma. Reuera, substantia composita ad mentē Auerrois, est tertia quædam entitas à partibus simul iunctis distincta: hac de causa, ex intellectu & intelligibili fit maximè vnum, quia scilicet intellectus potest fieri intelligibile, dum seipsū intelligit, quod certè compositis ex materia & forma non competit: nunquam enim forma fiet materia, aut è conuerso; sed ex materia & forma fit substantia composita, quæ est aliud ab eis, vel diuisim, quia non est materia nec forma, vel coniunctim. Confirmat hanc suam doctrinam Auerr: 12. met. com. 39. vbi sic loquitur: Intellectus in quantum intelligit intellectum, dicitur intellectus: & in quantum intelligit per se, dicitur quod intellectum per se est ipse intellectus, siue intellectus est res intellecta. Et 3. de anima, com. 5. in solut: 2. quæst: Est manifestum, inquit, quod ex forma & materia fiat vnum, maximè autem ex materiali intellectu & intentione intellecta in actu: quod enim componitur ex eis, est aliquod tertium aliud ab eis. Itaque ex intellectu & intelligibili fit verius vnum,

Cœlum quomodo est nobilißimum corpus.

Quomodo ex intelligentia & orbe fiat vnum.

Quomodo intelligentiæ & intellectus sint vnum.

Auerrois rationes expendūtur.

Cœlum animatum.

rius vnum, quàm ex materia & forma. Ad aliam authoritatem philosophi & com: dico, cœlum accipi pro aggregato, ex cœlesti corpore & intelligentia: proinde ratione intelligentiæ sibi appropiatæ, cœlum sentire atq; intelligere dicitur. Ad 4. Commentator respondet secundùm suam hæresim, consequentiam esse falsam, & ad probationem 4. *negat assumptum: nam vt ipse in via sua erronea profitetur, Sortes dicitur intelligere, quia intellectus, qui est vnus omnium hominum, non est forma dans esse, sed copulata intelligit. Ad probationem seu confirmationem respondeo, hoc accidere, quia intelligentia est quid completum in sua specie. Et ad improbationē dico, quòd si loquamur de forma propriè informatiua veraq; informatione, non est intelligibile, quin sit pars compositi, atq; ex ea & materia non consurgat noua species: forma enim est, quæ dat esse substantiale, si substantialis fuerit, & accidentale, si accidentalis erit & ipsa: atq; ita est terminus generationis. sumere autem aliquid, quatenus vltimas largitur perfectiones, non spectat ad formam informantem, sed ad æquiuocam potiùs & impropriam. Intelligentia ergo non est forma cœli. Ad 5. tempore Augustini dubium erat, vtrum corpora cœlestia essent animata, hac de causa sub dubio loquitur, nec hoc retractauit, tanquam falsum; sed quod assertiuè locutus fuerat, verum esse, quod in dubium anteà vocatum fuerat & adductum. Ad 6. ex prædictis patet solutio: siquidem cœlum dicitur corpus nobilius, non quidem simpliciter, sed secundùm rationem, vt dixi. Ad confirmationem dico, cœlum esse causam vitæ instrumentaliter, vt potè instrumentum viuentis intelligētiæ, cuius virtute agit in hæc infima & sublunaria. Ad 7. cœlum seipsum mouet, quatenus ex mobili & motore secundùm contactum virtutis componitur, cuius gratia ipsius motor, principium intrinsecum nominatur, atq; eius motus naturalis dicitur: Naturalis inquam, non propter principium actiuum, sed passiuum tantùm, quod quidē vt sic moueatur aptitudinem habet. Sanè, non est necesse, vt ad omnem motum naturalem, natura moti sit principium actiuum: nam in generatione, quæ est mutatio naturalis, principium actiuum non est natura materiæ, quæ passiuum est & ipsum mutatum. proinde, natura est principium motus passiuum in cœlo; in graui verò & leui, tùm passiuum, cū etiam actiuum. Dicis, potentiæ passiuæ naturali, actiua correspondeat naturalis, necesse est. Dico, illi potentiæ, quæ per comparationem ad formam receptibilem seu receptā, est naturaliter passiua, non esse necesse, vt actiua naturalis correspondeat, quæ sit principium actiuum naturale creatum: anima siquidem est potentia passiua ad gratiam recipiendam: principium autem gratiæ effectiuum, non est aliquod naturale creatum. vel ipsa intelligentia principium dicitur actiuum, tametsi secundùm esse sit à cœlo separata; non enim oportet, vt eius natura sit intrinseca, quemadmodum potentia calefactiua non est natura calefacta; licet calefactibile ad calefactionem potentiam naturalē habeat. Itaq;, quamuis deus benedictus vniuersum immediatè mouere posset; suæ tamē complacuit benignitati, mouendorum orbium curam cæteris mandare intelligentijs, quæ in mouendo diuinam appetunt similitudinem semper & incessanter habere imitariq;. Cœlum ergo non esse propriè vereq; animatum, anima informante, dixi satis.*

5. (Ad 5.) 6. (Ad 6.) 7. (Ad 7.)

Motus naturalis cœli.

Potentiæ passiuæ naturali correspondet potentia actiua.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Modus & finis intelligentiarum quæ mouent orbes.

Vdiuimus orbes non esse animatos, tametsi ab intelligentiis moueantur: libet iam quærere finem modumq;, quo diuinæ illæ mentes in mouendis orbibus vtuntur; est enim præsenti speculationi conueniens atq; opportuna inquisitio. Porrò, de modo mouendi, non parua extitit apud antiquos sapientiæ duces dissensio atq; controuersia: nam & nonnulli dixerunt, ali-

Quomodo intelligētiæ moueant orbes.

Intelligentia cur mouet orbē.

quam imprimi cœlo ab intelligentia qualitatē naturalem, ex qua motus circularis proficiscitur, sicuti ex graui motus sursum, ex leui verò deorsum motus procedit. sed huiusmodi sententia non placet, tùm quia motus alterationis prior esset quàm motus circularis; qualitas enim illa per alterationem haberetur, tùm etiam, quia cœlum à forma intrinseca naturali moueretur, quod quidem falsum esse multi arbitrantur: natura siquidem determinatur ad vnum: nulli ergo simul largitur opposita. sed mouens cœlum polis quidem præstat quietem, alijs autem cœli partibus motum: igitur cœlū non mouetur à forma intrinseca naturali. Quamobrem Commentator 12. met. ait Cœlum non moueri à forma naturali, alioqui cœlum motibus oppositis moueri non posset; ad determinatum enim motum naturalis illa inclinatio inflecteret. Deniq́, forma naturalis alicuius in proprio loco existentis, non est illi causa motus, sicut patet in graui & leui. sed cœlū est in loco sibi proprio: igitur non mouetur à forma naturali intrinseca, & per consequens, angelus non imprimit cœlo aliquam qualitatem naturalem absolutam, ad quam consequitur motus.

Cœlum non moueri à forma intrinseca

Quòd species motus nō moueat cœlum.

Quibusdam visum est, speciem motus practicam in mente angeli existentem esse rationem mouendi: dicunt enim angelum in se habere speciem motus, velleq́ motum in corpus cœleste causare, talemq́ intentionem cum actu volendi speciem motus practicam effici, potentem vtiq́ ad motum producendum causandumq́ in corpore cœlesti. Verùm, species motus non est mouendi ratio, sed cognoscendi potiùs. Præterea, si id verum esset; eadem facilitate lapidem angelus produceret, cuius speciem habet in mente.

Quòd potentia tertia nō sit ratio mouēdi.

Quidam alij dixerunt, quòd angelus moueat orbem per potentiam suam motiuam, actiuam ad extra, quæ est tertia potentia, ab intellectu voluntateq́ distincta. illa siquidem potentia, præcedente cognitione actuq́ volendi, est ratio, qua cœlum mouetur. Sed hic quoq́ modus erroneus est: angeli enim natura, est potentia motiua superior; quæ quatenus à volitiua distinguitur, ad perfectionem simpliciter minimè spectat. Deniq́, quonam modo mouet voluntatem, si obsequitur atq́ famulatur voluntatis imperio; voluntas enim mouet alias, non autem ab alia potentia mouetur? Dicamus ergo angelum mouere cœlum per suamipsius voluntatem, veluti per potentiam motiuam rationemq́ mouendi, secundùm dictamen intellectus atq́ rationis iudicium.

Intelligentia mouet per voluntatem suū orbem.

Profectò, voluntas primò elicit actum volendi, quo vult mouere, & imperat. Deinde, licet simul duratione; posteriùs tamen natura, ipsam elicit actionem, quæ est mouere actiuè, sicq́ in cœlo causat siue producit motionem passiuam. Itaq́, voluntas angeli primò habet actum immanentem, hoc est, velle, postea, transeuntem, id est, mouere. Hoc autem modo voluntas est causa motus, sicuti potentia elicitiua, duos actus ordinatè eliciendo, quorum primus, vtpotè velle, non est mouere, aut ratio mouendi; est tamen medians inter potētiam motiuam & mouere siue actum mouendi, idq́ necessariò: quidquid enim voluntas habet ad extra pro causato; illud idem priùs habet in volito, ideoq́ velle est dispositio, sub qua volūtas existens motū producit; idq́ liberè non necessariò præconcipiendo motum, non finem motus tantùm, vt dicit Commentator.

Obiectio.

Sed dicet aliquis, actus voluntatis est actus immanens. sed mouere est actus transiens: mouere ergo non est actus voluntatis. Præterea, velle dicere, quòd angelus per imperium, seu velle, moueat cœlum, iampridem à sapientibus id explosum est. ergo &c.

Solutio.

Respondeo, quòd actus primus, qui dicitur velle, eiusq́ operatio, est sibi immanens, vtpotè elicere, seu causare huiusmodi actum, scilicet velle; habet tamen cum hoc actum transeuntem, nempè mouere; voluntatis enim interest, alias potentias ad exercitium actus mouere, qui planè est actus transiens in extrinsecas potentias. Ad 2. verum quidem est, quòd solius dei sit, solo nutu seu velle mouere omnia; quia scilicet ipsius mouere & velle, sunt realiter idem: nam vbi mouere distinguitur à velle; inibi certè est realis respectus mouentis ad motum, & actionem de genere actionis; deus autem ad creaturam, vt dixi paulò ante, non habet relationē realem. at in angelo est alius actus, ab ipso velle essentialiter distinctus: quare, angelus

Actus immanens & transiens in angelo

re, angelus sola voluntate non mouet, quippe, cùm in ipsius potestate situm non sit, mouere orbem vt lubet. Itaq; angelum mouere orbem per actum voluntatis transeuntem actiuè, dixi. Angelos nō mouere orbes.

CAP. II.

Quare intelligentia moueat orbem.

CLara est apud Peripatheticos doctrina de fine motus, quo intelligentiæ mouent orbes: Mouet, inquit philosophus 12. met. com. 36. sicut intelligibile & desiderabile. appetunt siquidem illæ beatæ mentes in mouendo, primo similes motori effici atq; fieri; vt in optima dispositione permaneant, atque assequantur finem intentum. Porrò, aliquid in appetenda alicuius similitudine, fine, atque dispositione, duobus modis potest intelligi: aut quidem illa similitudo æqualitatis erit, aut proportionis. Præterea, vel illa dispositio est optima simpliciter, vel secundùm quid, vt optima angeli dispositio, est intelligere; mouere verò est secundùm quid: deniq; vel est finis intentus, vt victoria est militiæ; aut euentus, vt honor, qui accedit legitimè pugnanti. Itaq; aiunt intelligentias mouere, vt in optima dispositione sint, tùm quidem simpliciter, tùm verò secundùm quid, atq; etiam, vt intentum finem consequantur: optima autē dispositione simpliciter ex eo maximè potiuntur, quòd intellectus sint perpetuò diuina intelligentes; illa verò, quæ est secundùm quid, quia nimirū animæ sunt orbes suos mouentes, optimo perfectissimoq; motu. Deo autem similes sunt simpliciter, quatenus in optima dispositione simpliciter inueniūtur, habentq; finem intentum, qui est deum intelligere; finem verò euentum, quia scilicet mouent, & in dispositione secundùm quid dei similitudinem gerunt; similitudinem, inquam, proportionis, non æqualitatis, secundùm formam genericam & specificam, non autem secundùm gradum formæ specificæ: impossibile enim non est appetibile. at deo esse simile, secundùm omnem perfectionis proportionisq; gradum, est prorsus rebus creatis impossibile: igitur non est appetibile. secundùm verò formam genericam conueniunt aliquo modo, quia ambo sunt substantiæ. secundùm autem formam specificam, quia sunt intellectus: Similitudinem ergo proportionis intelligentiæ appetunt, optimam dispositionem & finem intentum, atq; euentum, sicut dictum, intelligendo & mouendo consequuntur. Cæterùm firma est & vera theologorum sententia dicentium, intelligentias mouere orbes, tū quia virtutes sunt instrumentariæ diuinæ virtutis, quibus motus cœlici aguntur, vt generationis hominis ordo conseruetur; tū quia ex opere creationis hoc habent; tùm quia de reintegranda ipsorum ciuitate, quæ olim non paruam suorum passa est ciuium iacturam, magna solicitudine tenentur. hanc autem restaurationem fieri per hominum generationes necesse est, quæ profectò absq; cœlorum motu haberi non potest. Mouent ergo intelligentiæ orbes vt aiunt sacri, non quidem vt in optima sint dispositione, aut vt similitudinem dei gerant, quandoquidem id habeant ex naturali natura cum gratiæ auxilio confirmationeq;, vnde in fine rerum cœlis quiescentibus, æquè erunt beati; sed vt deo obtemperent, generationesq; hominum conseruentur, è quibus nonnulli ad ipsorum ciuitatem essent transmittendi, atq; ita antiquæ ipsarum ruinæ repararentur: Omnes, inquit Paulus ad Hebr: 1. sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Quamobrem, cùm hæc ita se habeant, omninò explodenda est Auerrois sententia, asserentis intelligentias mouere orbes 2. cœli, primaria quidem intentione propter se, vt in optima scilicet dispositione conseruentur; secundaria verò propter nos: Intelligentiæ, inquit, ideo in optima dispositione sunt, quia mouent, quam quidem dispositionem de nouo non acquirunt, cùm illam habeant, sed motu quidem illam conseruant.

Quam similitudinem quærunt angeli in mouendo.

Angeli optima dispositio, & secundùm quid.

Angeli finis intentus & euentus.

Intelligentiæ quare mouēt cœlum secundùm Catholicos.

Auerrois opinio reijcitur.

Angelos nō mouere orbes.

Et 12. met. aſſerit, intelligentias mouere quidem cœlum, non præconcipiendo motum, ſed tantùm finem motus, finem ſcilicet intelligentiæ iam adeptum; cuius ſanè apprehēſionē, motus orbis naturaliter atq; neceſſariò conſequitur, vt finis intelligentiæ conſeruaretur, non autem acquiratur. Reuera, optima intelligentiarum diſpoſitio eſt beatitudo, quæ à motu cœlorum minimè dependet: nam, authore philoſopho 10 Ethic. beatitudo, in cognoſcendo, non autem in mouendo conſiſtit. Beatitudo præterea à rebus corporalibus nequaquam proficiſcitur, alioqui veræ beatitudinis ſubſtantiam amitteret: non ergo intelligentiæ per motum cœlorum in optima diſpoſitione, ſeu beatitudine conſeruantur. Alij autem Peripathetici dicunt, quòd intelligentiæ mouent, vt deo fiant ſimiles mouenti, etſi non in motu diurno, in motu ſaltem ſuorum orbium. Hanc autem ſimilitudinem Themiſtius & Alexander optimam diſpoſitionem appellant. Verùm huiuſmodi Dei ſimilitudo admodum parua eſt, & non ſolùm angelis, verùm etiam hiſce rebus inferioribus communis, ideoq; angelis, veluti optima diſpoſitio non eſt attribuenda, quandoquidem ſine huiuſmodi motu deo ſimilimi ſint; intelligunt enim & amant ſummum bonum, ſicq; veram beatitudinem, optimamq; diſpoſitionem conſequuntur. Plato in Thimæo, motum angelorum obedientiæ aſcribit mandato, quo faber mundi præcepit, vt animal nobile & venerandum, nempè hominem conderent. Sed de hoc poſtea dicam, quando de hominis creatione erit mihi loquendum. Mauri aiunt, angelos mouere orbes, vt deo placeant, veluti amico morem gerentes. his autem obſiſtit Auicenna, aſſerens motores orbium merè naturaliter mouere; naturalibus verò non meremur, neq; demeremur. Non igitur vt placeant, neq; vt obediant. Sanè, quemadmodum anima dum corpori coniungitur, naturaliter ipſum viuificat; ita profectò animæ cœlorum naturaliter ſuos mouēt orbes: non enim intelligentia viuificat orbem vita ſenſus; quia cœlum non ſentit: nec gradu nutritionis, & cœterorum huiuſmodi, quæ cœlo ineſſe non poſſunt; ſed vita, qui eſt motus. Intelligentiæ ergo orbes naturaliter mouent. Verùm huiuſmodi Auicennæ poſitio, non ſapit veram philoſophiam: nam ſi animæ ſiue intelligentiæ, purè naturaliter orbes ſuos mouent: non ergo cognoſcunt finem motus; agens enim naturale tantùm finem non intelligit, ſed mouetur ab intelligentia dirigente. Porrò, intelligentias orbium motrices, non præconcipere finem motus ſuorum orbium, abſurdiſſimum eſt, ne dicam impoſſibile. nam ſi animæ ſua mouendo corpora finem motus præintelligunt; quantò magis illæ cœleſtes & beatiſſimæ mentes? Itaq; intelligentiæ mouent orbes, tùm generationis cauſa, cùm propter electos congregandos.

Angelorum beatitudo nō pēdet à motu

Alij Peripathetici aliud ſenſerunt.

Plato.

Mauri.

Auicenna.

Confutatur opinio Auicen.

CAP. III.

Angelos non mouere orbes ſiue cœlos, argumentis oſtenditur.

1. Orpora grauia & leuia, mouent ſeipſa per proprias formas: nam authore Auerroe 4. cœli com. 5. motus leuium ad ſuperius, ab ipſorum leuitate cauſatur: igitur cœli mouētur à proprijs formis naturalibus, ſine aliquo alio extrinſeco motore, etiamſi cœli non ſint animati. Tenet conſequentia: ſi enim quod minus videtur ineſt; & illud quod magis. ſed minus planè videtur, vt grauia, & leuia ſeipſa moueant, quàm corpora cœleſtia, vtpotè ipſis inferiora atq; ignobiliora: cœli ergo à proprijs naturalibus formis mouentur, & ſinguli à ſingulis, proinde diuerſitas motuum cauſatur. Patet ergo, quòd angeli non moueant orbes.

2. Amplius, cœli ſunt corpora naturalia, ac motu naturali aguntur: non ergo mouentur ab extrinſecis motoribus; motus namq; talium naturalis dici non poteſt, vt motus nauis à remige dirigente.

Cùm itaq;

 Angelos

Cùm itaq; motores orbium non sint formæ ipsorum naturales; ex orbe vtiq; & intelligē- nō moue-
tia motus naturalis non fit. dicere verò, cœlos motu naturali non moueri, absurdissimum re orbes.
est, tùm quia res naturalis præstat accidentali, tùm quia natura semper eodem modo o- Cœli motum
peratur. sed motus cœlorum inuiolabiliter eundem perpetuò cursum peragunt: igitur esse naturalē.
motu naturali mouentur, & ex consequenti, non ab extrinseco motore. Adde, hoc esse diuinis scripturis manifestè contrarium, asserentibus, diuinis mandatis, atq; ordinationibus parere omnia: Ordinatione tua, inquit Dauid, perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Et alibi: Verbo domini cœli firmati sunt. Vnde Paulus ad Hebr: 1. portans omnia verbo virtutis suæ. Iussu ergo dei cœli mouentur, atq; agunt cursus suos, diuinis iussibus obtemperantes, idq; per proprias naturales formas, non extrinsecas, cuiusmo-
di essent angeli. Adhuc, omne mouens, vt dicitur 6. & 8. phys. mouet per contactum: 3.
sed illæ cœlestes intelligentiæ non habent contactum: non ergo mouent orbes. Nec valet quod dicunt aliqui, quòd moueant per actum voluntatis transeuntem; quandoquidem solius dei sit actu voluntatis mouere, & quidem tam magna & immensa corpora. Non ergo videtur esse rationi consentaneum. nec constat nobis ex scripturarum authoritate,
vt angeli solo iussu actuq; voluntatis, corpora cœlestia perpetuò moueāt. Præterea, rati- 4.
ones quas aliqui adducunt, volentes ostendere, cœlum à propria forma naturali moueri
non posse, friuolæ sunt & nullius sanè momenti: Natura, inquiunt, simul opposita non 1.
largitur. sed motor cœli polis quidem quietem, latitudini verò motum largitur: igitur motus cœli non est à forma naturali. verùm secundùm rei veritatem, quælibet cœli pars mouetur: non ergo poli omninò quiescunt, sed imaginatione tantùm puncta immobilia esse dicuntur, quia nimirum circulos suis motibus non describunt. Falsa est ergo imaginatio, quæ putat aliquam partem cœli omninò quiescere. Addunt etiam & alias rationes: Motus, inquiunt, naturalis est determinati modi & loci. sed motus circularis in-
differenter se habet ad ista; non enim habet determinatum locum, cùm ex sua natura 2.
infinitus esse valeat: nec etiam habet determinatum modum; indifferenter enim mouetur ab oriente in occidentem, & è conuerso: non ergo naturaliter mouetur. Respondeo, Cœli motus
quòd quamuis motus cœli non sit ad terminum finientem, quia ex sui natura potest esse quomodo sit
perpetuus, quod planè motui recto non competit; est nihilominùs ad præfixum termi- determinatus
num, vtpotè ad determinatos situs partium & aspectus circa medium, secundùm diuersas partes motus; quemadmodum motus grauis, est ad determinatum vbi deorsum: ille autem terminus, motus propriè nequaquam vocatur. Ad illud, quòd sit indeterminati modi, dico, vnumquemq; orbem, secundùm motum proprium, determinati certiq; ordinis esse, nec alium motum habere præter proprium, ac naturaliter sibi inhærentem. Sub-
dunt tertiam rationem. Si tales formæ siue inclinationes naturales, quibus cœli mouen- 3.
tur, ipsis omninò realiter insint; aut igitur cœli per illas inclinarentur ad vnum, aut ad opposita. non quidem ad vnum; in cœlis enim diuersi motus apparent. neq; ad opposita; alioqui, sicut in naturis grauium & leuium, ita etiam in corporibus cœlestibus esset na-
turarum diuersitas atq; contrarietas, quod planè lóngè est à cœlestibus. Dico, formas In corporibus
naturales orbium diuersimodè orbes inclinare, nec inde vllam sequi proprio nomine cō- cœlestibus nō
trarietatem, cùm non sint qualitates sensibiles, alterabiles; sed secundùm inclinationem est propriè cō
tantū ad motus contrarios: sic enim nos docet experiētia, quòd scilicet cœli motibus cō- trarietas.
trarijs siue oppositis agantur. Dices, ergo orbes habent diuersas formas naturales, quibus ad huiusmodi motus determinantur. Respondeo, verum quidem esse; non tamen e-
iusdem rationis illas posse vocari. Iterum ita arguunt, forma naturalis alicuius existen 4.
tis in loco sibi proprio, non est causa motus, vt patet in graui & leui. sed cœlum est in lo-
co sibi proprio: igitur non mouetur à forma naturali. Præterea, illud, cuius motus est 5.
circularis, idq; à forma naturali, violenter profectò requiescit. sed quædam pars cœli quiescit, altera verò mouetur circulariter: igitur non mouetur à forma naturali. Dico

ad 4. maiorem veram esse de motu recto, quo mobile transfertur ad alium totum locū, de primo quidem toto loco recedendo, non autem de motu circulari, qui in toto primo loco semper permanet, situs tantùm partibus variatis. Ad 5. dixi, nullam cœli partem prorsus quiescere. Itaq; rationes, quibus aliqui probare nituntur, motum cœli non esse naturalem, nihil virium habent, suntq; omninò debiles & inanes. Amplius, Dei similitudo inest angelis intrinsecè, & à primordio conditionis ipsorum: non ergo per motum dei similitudinem quæruut, alioqui imperfecti omninò conditi essent, quod fas non est de angelis sentire. Reuera, si ideo intelligētiæ suos orbes mouent, vt deo similes sint: primus ergo motor finis esset omnium motuum actionumq;, quibus agunt atq; mouent intelligentiæ, quod est falsum; finis enim per actionem atq; motum acquiritur. sed Deus hoc modo haberi non potest: igitur non est motuum finis. Sanè, qui sic mouent, aliquando tandem quod cupiunt, acquirunt, alioqui frustra laborarent. sed fine habito cessaret motus, quod quidem philosophis non probatur, qui motum æternum esse fatentur. Angeli ergo non mouent propter similitudinem dei habendam obtinendamq;, neq; propter optimam dispositionem conseruandam, quandoquidem optima angelorum dispositio sit deum intelligere, ipsumq; perpetuò amare, quod planè sine cœlorum motu obtinent. neq; propter generationum seriem texendam; nam id, cœli motu & lumine, ex proprijs formis naturalibus à principio sibi inditis, diuinis semper imperijs obtemperantes, complēt atq; perficiunt. Angeli ergo non mouent, siue non sunt motores orbium. Adhuc, primus motor mouet, vt intelligibile & desiderabile: igitur mouet vt finis, non autem vt efficiens. Quare, si intelligentiæ mouent orbes, vt primo asimilentur motori: mouerent ergo vt fines & non effectiuè, quod est absurdum, cùm vnus tantùm sit vltimus omnium motuum finis. Accedit ad hoc, quòd si semper mouent, & semper cupiunt dei similitudinē, cùm finis motus sit quies: semper ergo sunt indigæ, & imperfectæ virtutes illæ erunt, vtpotè, quæ nondum assequutæ sunt, quod tantopere quærunt. cùm autem illarum motus sit æternus, vt ipsimet dicunt: semper ergo erunt huiusmodi, quod profectò mentibus cœlestibus minimè congruit. Neq; id, quod dicunt, veritatem habet, nempe mouere, vt in optima dispositione conseruentur, alioqui, nobilius ab ignobiliori dependeret, vtpotè beatitudo, quæ est in optima parte naturæ intellectualis à corporearum rerum motu. Non video planè, quomodo hoc posit intelligi, aut quare hoc sibi persuaserint magno & egregio ingenio viri. Præterea, mouere tempore infinito, est potentiæ infinitæ; motus enim proportionatur potentiæ & voluntati mouentis; imò est quidam effectus motoris: sed effectus infinitus etiam duratione tantū non potest esse, nisi à causa infinita: igitur, si intelligentiæ mouent orbes tempore infinito: sunt ergo potentiæ infinitæ, quod est falsum, vt postea dicemus, alioqui plura essent infinita perfectionalia, atq; ita rerum ordo turbaretur, quo creaturæ à suo dependent creatore, siquidem & ipsæ essent infiniti vigoris: vnde nec superiorem, aut subordinationem agnoscerēt. sed hoc destrueret funditus vniuersum: ergo quod priùs. Item, cœlum est corpus: igitur cœlum habet materiam; non enim est corpus sine materia. sed materia in esse reali non inuenitur sine forma sibi connaturali: igitur cœlum habet materiam & formam, quæ omne materiæ desiderium complet perficitq;, ita vt alterius formæ habendæ solicitudine non vltra teneatur, quæ profectò inferiorum materiæ perpetuò inest; quia nimirum formæ accedentes, nequeunt omne materiæ desiderium explere; propterea materia ipsorū nouas semper cupit formas habere, atq; illarum interitum perpetuò machinatur. Si itaq; cœlum habet materiam & formam: mouetur ergo à sua forma naturali intrinseca, sicut & alia corpora naturalia. Iterum, si cœlum non est compositum ex materia & forma naturali, non solùm animatis, sed alijs etiam inanimatis, vtpotè corporibus elementorum, vilius atq; ignobilius esset reputandum, quod planè absurdum est & minimè decens. Tenet cōsequentia: nam ex cœlo & intelligentia, non fit vnum corpus animatum. neq; parte habet for-

Motus circularis semper est in toto proprio loco.

6.

Angeli non mouent cœlū propter similitudinem Dei habendam.

7.

Vnus vltimus finis orbium.

8.

Motus infinitus duratione requirit potentiam infinitā.

9.

Cœlum propriè esse compositum ex materia & forma.

10.

Materia naturalis non est sine forma naturali sibi propria.

bet formam naturalem: erit ergo ibi materia sine forma, atque ita res imperfecta. Nec valet, quod dicitur à quibusdam, inibi tantùm esse materiam ad vbi: nam illa materia aut est eiusdem rationis cum materia inferiorum, & ita non erit sine forma naturali, sicut non est & ista inferiorum; aut certè, quod probabilius est, alterius rationis, habens formam omnimodè ipsam replentem, à qua naturaliter sine extrinseco alio motore mouetur, & sic cœlum mouebitur à sua forma naturali. Hæc dixi, quisque pro libitu accipiat, salua semper authoritate scripturæ, & catholicæ fidei veritate.

Angelos non mouere orbes.

CAP. IIII.

Angelos motores non esse infiniti vigoris ostenditur.

QVoniam diximus angelos non mouere tempore infinito, quia non sunt infiniti vigoris, etiam ad mentem philosophi; ideo reliquum nobis est probare quod ante professi sumus, idque ita planè probamus. Plures deos esse, sicut dixi in primo Pymandri, est impossibile; vt communis propemodum est omnium sapientum sententia: igitur plures naturas esse simpliciter infinitas, est pariter impossibile: quilibet enim deorum, si plures essent, haberet potentiam infinitam, essetque quoddam necessarium simpliciter, quod est falsum: vnum enim est ens necessarium, independens, absolutum, atque perfectissimum. Reuera, infinitum secundùm perfectionem, aut potest vniuersaliter intelligi, vtpotè omnem perfectionem actu existentem, & possibilem esse, absolutè continens; sicut dicitur vniuersaliter infinitum secundùm quantitatem, quod continet in se omnem quantitatem secundùm omnem dimensionem, vt corpus infinitum; & hoc quidem modo, plura infinita in spirituali natura esse non possunt; infinitum namque huiusmodi, omnes perfectiones datas, & dabiles, gradusque earum prorsus omnes perfectissimè continet: aliud ergo dari infinitum secundùm huiusmodi perfectionem, est impossibile, alioqui neutrum illorum esset vniuersaliter perfectum. Amplius, si intelligentiæ essent vigore infinito: igitur ordo vniuersi destrueretur; non enim subordinarentur primæ, nec ordinarentur ad eam, nec dependerent ab ea, nec mouerent se, vt digniori assimilarentur. Profectò, ordinari, & dependere, & mouere, propter aliquod dignius consequendum, imperfectionem sapit, quod infinito perfectionaliter existenti, minimè conuenit. Aut potest intelligi infinitum partialiter, quod secundùm perfectionem esset infinitum, vtpotè, infinitos illius perfectionis gradus, si darentur, in se habens; vt si calor ignis, infinitos in se contineret gradus caloris. huiusmodi autem infinita, plura esse possunt, saltem secundùm intellectum. At, infinita perfectionaliter, atque vniuersaliter, simul plura esse non valent, quod planè intelligentijs esset attribuendum, si infinita essent virtute, atque vigore: sed tunc incideremus in errorem Democriti, & Zenonis, aliorumque antiquorum negantium omnem rerum ordinem in finem, causamque finalem, quos sanè, iustè reprehendit philosophus 2. phys: comm: 77. vsque ad 87. vnde 12. meth: comm: 52. omnia dicit ordinari ad vnum finem primum, sicut ordinantur partes exercitus ad primũ ducem: Omnia, inquit ad vnum coordinata sunt, licet diuerso ordine gaudeant, & regiminis prouidentia. in vltimo etiam 12. lib: Entia, inquit, nolunt malè disponi: vnus ergo prniceps. Igitur intelligentias esse infiniti vigoris, doctrinæ philosophi apertè aduersatur. Sed dicet aliquis, ordinem quidem in entibus separatis à philosopho concedi, quòd scilicet causa secunda dependeat à prima; non causaliter tamen, sed sicut species numerorum, quarum posterior numeri species dependet à prima, licet à priori non causetur. Sed hoc paulò antè confutaui, & in primo Pymandri, ostendi Deum esse omnium entium

1.

Infinitũ perfectione vnum, & non plura.

2.

Infinitum partialiter.

Error Democriti & Zenonis.

Angeli nō sunt infiniti vigoris.

causam effectiuam. Amplius, cùm potentia actiua sequatur actum, quantitas vtiq; potentiæ sequitur quantitatem actus: vnumquodq; enim quò magis abundat potentia agendi, eò magis abundat actu operandi. actus autem quantitatem aliquando accipit ex parte agentis, sicut ex voluntate artificis, domus pulchritudo, quantitatem, atq; terminum recipit. aliquando verò ex parte recipientis, sicut calor in lignis, secundùm eorundem dispositionem. Cùm ergo quælibet substantia spiritualis creata, esse recipiat à prima, non est vtiq; suum esse, & ex consequenti non est virtutis infinitæ. Iterum, primum mouens, mouet vt appetibile, & intelligibile 12. met: comm: 36. mouetq; non motum: igitur proximas sibi intelligentias mouet, causans illarũ intelligere. sed intelligere est idem cũ substantia intelligentiæ, iuxta philosophi sententiam: intelligentia ergo producta est à primo motore, & ex consequenti, non est infinitæ potentiæ: omnis enim intellectio, quæ non est eadem obiecto, causatur ab obiecto, idq; effectiuè, sicut balneum quoque effectiuè mouere ait Comm: in mente tantùm existens: ergo quod prius. Reuera, primum mouens potentiæ infinitæ, immediatè non mouet, authore philosopho 8. physi: sed cœlum immediatè moueri vult à motore finito, nempe ab intelligentia. Hunc imitatur Comm: 12. meth: asserens mouens finitum immediatè mouere: primum autem, & infinitum mouens largiri virtutem, atque potentiam mouendi, idque perpetuò; ideoque motum esse perpetuum. cùm igitur intelligentiæ, & esse, & motum à Deo accipiant; nullo modo fieri potest, vt sint infinito vigore perfectionaliter. Porrò, intelligentias esse à Deo accipere, superiùs annotauimus. Commentator verò 3. cap: de substantia orbis ait, corpus cœleste indigere non tantùm virtute mouente in loco, sed etiam largiente in se, & in substantia permanentiam æternam: Et dixerunt, inquit, ipsum Aristotelem non dicere causam agentem totum, id est, cœlum, sed tantùm causam mouentem; & tamen illud, scilicet cœlum dixit esse formaliter necessarium, vt dicitur 9. meth: cap. 7. est autem nihil in potentia sempiternum. Ex quo patet, quòd sicut cœlum habet esse ab intelligentia; ita intelligentiæ ab ipso Deo, à quo cœlum dependet, & natura, & finaliter, & effectiuè, sicuti latiùs locuti sumus paulò antè, & in primo Pymandri. Itaq; omnes intelligentias, excepta prima, infiniti vigoris non esse, patet satis.

3. [margin, beside "di, eò magis abundat actu operandi"]

4. [margin, beside "est vtiq; suum esse"]

Intelligentiæ causantur à primo motore.

CAP. V.

Intelligentias esse infiniti vigoris, argumentis probatur.

1. Simplices actus habent vigorem infinitum.

SVbstantiæ, quæ sunt simplices actus, habent vtique infinitum vigorem: non enim sunt in potentia passiua ad aliquid accipiendum, quod non habent. sed intelligentiæ prorsus omnes, sunt huiusmodi, authore philosopho 12. meth: comm: 29. Tales, inquit, oportet esse substantias sine materia sempiternas semper in actu. Quam ob causam, qua ratione prima intelligentia siue primus motor est vigoris infiniti; ita etiam & aliæ intelligentiæ: omnes enim ad mẽtem philosophi, sunt actus puri, æterni, nullam prorsus passiuam potentiam habentes; alioqui nec ipse primus motor, vigorem haberet infinitum; non enim vna tantùm est substantia, sed plures tales secundùm philosophum: intelligentiæ ergo omnes sunt potentiæ, seu vigoris infiniti. Amplius, mouens æternum, apud philosophum 12. meth: comm: 41. non est in magnitudine: Non contingit, inquit, hanc substantiam habere magnitudinem vllam, quia virtus infinita non est in magnitudine: mouere autem tempore infinito, est virtutis infinitæ; finitum verò non habet potentiam infinitam. sed alij motores, mouent tempore infinito, vt 42. & 43. comm: 12. lib: dicitur, qui secundùm numerum mobilium distributi sunt: igitur sunt vigore infinito, alioqui sententia philosophi non rectè contexeretur, sicut apparet bene legenti. Iterum, illud agens, infinitæ censetur esse virtutis, quod

2. Mouens æternum non est in magnitudine. [margin, beside "Amplius, mouens æternum"]

3. [margin, beside "xeretur, sicut apparet bene legenti. Iterum"]

Angeli nō sunt infiniti vigoris.

tis, quod planè potest infinitos effectus producere: effectus enim infiniti, à causa, siue agente infinito proficiscantur, necessarium est. sed qualibet substantia separata potest producere effectus infinitos, quia nimirum non sic aliquot producit effectus, quin alios producere valeat: nec valet, quod aliqui obijciunt, hoc tantùm veritatem habere in potentia, non autem in actu, quandoquidem, nec infiniti effectus actu, ab ipso Deo producantur; repugnat enim effectibus in actu: igitur omnes propemodum intelligentiæ, quũ infinitos effectus producere possint, infinita esse virtute, clarissimum est. Quam ob causam Aristoteles in 12. meth: commendat priscos illos philosophos, qui primas substantias, deos esse dixerunt: propterea in prologo met: scientiam huiusmodi, theologiam vocat, quia circa substantias altissimas, & abstractas versatur: ergo quod prius. scilicet, quòd omnes intelligentiæ sint infiniti vigoris.

Infiniti effectus in actu esse nequeunt.

Theologia.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum, quamuis ab intelligentiis, philosophus remouerit omnem potentiam passiuam, putaueritq́ eas simplices actus esse; non tamen sequitur infinitæ esse virtutis: quod enim est infiniti vigoris, non solùm non est componibile cum alio, vt recipiens, nec vt receptum; verùmetiam nō pendet ab alio, nec ordinatur ad aliud, nec nobilius desiderat, quod certè intelligentiis minimè competit: igitur intelligentiæ non sunt infinitæ virtutis. Ad 2. dico intel-* 2.
ligentias mouere virtute infinita, non quidem intrinseca, sed extrinseca, hoc est, Deo, virtutem ad æternaliter mouendum, largiente, atque præstante: atque ita non opus est, ex motu æterno, vt philosophorum quidam volunt, arguere intelligentias motrices, esse infinitæ potentiæ. Ad 3. virtus angeli dici potest infinita secundùm quid, non autem 3.
omnibus modis, atque simpliciter: hoc enim modo, nulla creatura producere potest effectus infinitos, vtpotè, secundùm omnem numerum, speciemq́ atque generaliter; hoc enim solius Dei est, qui omnibus modis, numerisq́ est vigoris infiniti. Verùm, expeditius est iter, atque tutius, quo multa declinantur incommoda, difficultates superantur, obiectiones extruduntur; si, quod diximus, tueamur, nempe angelos non esse orbium motores, sed cœlos moueri ex forma intrinseca, solius Dei nutui obtemperantes.

Hæc Tuderti vltima die Decembris, hora noctis secunda: 1572. Laus diuo Pymandro, qui hæc pauca de angelorum motu nobis reuelauit.

DE ANGELORVM COGNITIONE.

MERCVRIVS.

Humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprij ordinis hominem participem reddidere.

Commentum VII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

QVONI-

cognitio.

Angelorum cognitio.

VONIAM quidem hactenus de extrinseco angelorum motu aliqua dixi; operæprecium me facturum putaui, si de intrinseco illorum motu, nempe de cognitione, seu intelligere, quo Deum, seipsos, atque alia extrinseca intelligunt, abundè, copiosèq́ loquerer: est enim hoc, verbis Mercurij conforme, rationique eiusdem consentaneum, Qui circulis suis, *inquit*, mundum sensibilem complectuntur. *Sanè, si motibus suis mundum gubernant, & illorum dispositione cuncta reguntur; fas non est credere, aut sentire diuinas illas intelligentias, orbis gubernatrices, atque rectrices non intelligere, quod regunt. Intelligunt ergo non solùm hæc inferiora, sed eum à quo cognoscendi rationem, virtutemq́ & acceperunt, & perpetuò accipiunt; vnde & seipsas limpido contemplantur obtutu, & quæ illarum dispositionibus subduntur, perfectißimè cognoscunt. vnde, post aliquot versus, de septem gubernatorum cognitione loquens, sic ait.* Hi, *inquit*, humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprij ordinis hominem participem reddidere. *Quare, si angeli gaudent humanæ mentis meditatione: non ergo ignorant actus humanos. profectò, si sunt lucidißima lumina, videantq́ perpetuò eum, in quo sunt omnia; quomodo credibile est rerum, quæ hîc aguntur, ignorantiam habere? Plato in Thimæo aßerit, angelos, quos deos appellat, à Ioue, à primo Deo, rerum cognitionem accepiße: Denique, inquit, cùm vniuersum constituißet, astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisq́ tanquam vehiculo impositis monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit. Reuera, si leges fatales, ac vniuersi naturam, mundi faber angelis monstrauit; quonam modo est intelligibile, illos rerum cognitionem non habere? angelos autem à Platone deos vocari, ex ipso Thimæo, patet satis: Quod reliquum, inquit, erat, diis iunioribus agendum mandauit; neque enim natura diuina, est seipsa iunior. Iuniores ergo deos vocauit intelligentias, quæ tum temporis ratione, tum creatæ naturæ conditione, vero Deo inferiores computantur. Et de legibus Dialogo 10. Singulis rebus, inquit, singuli præpositi principes sunt, id est angeli, qui minimarum etiam actionum paßionumq́ per singulas, & vniuersi mundi particulas distributione ad vltimum vsque peracta, curam habent. Clara est ergo Platonis doctrina, quæ de sanctorum angelorum cognitione loquitur. Consentit his Plotinus, vt paulò ante citauimus enn: 5. lib: 8. cap. 4. Dij illi beati omnia vident, inquit, se quoque ipsos in aliis, & cætera, quæ ibi scribuntur. & cap. 5. Nemo, inquit, existimare debet in mundo intelligibili, vel deos ipsos, vel habitatores illic alios plusquam felices, ibi quasdam propositionum regulas cōtemplari; sed singula quæ illic eße dicuntur, velut exemplaria quædam, & spectacula pulchra, intuentibus se offerre, qualia forsitan imaginetur aliquis in animo sapientis existere: dico autem non simulachra depicta, sed existentia, quapropter ideas antiqui entia, & eßentias appellabant. Reuera, si angeli non cognoscerent nostra; illis certè non eßet curæ de nobis, atque ita ab angelis prouidentia remoueretur, quod diuinæ planè authoritati aduersatur: Ne dicas, inquit Ecclesiastes 5. coram angelis non est prouidentia. Sanè, angelis suis mandauit de te, ait Dauid, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Profectò, si hominum custodes sint angeli; illis vtique conuenit, hominum gesta, actusque cognoscere. proinde dominus in euangelio Matth: minitatur his, qui scandalo sunt fidelibus: Nolite, inquit, contemnere vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris, qui est in cœlis; etenim angelorum est hæc curare, quoniā ipsi sunt administratorij spiritus, mißi propter eos, qui hæreditatem capient salutis. quomodo enim procurabunt, si non intelligant procuranda? improuidi vtique eßent procuratores, stolidi prouisores, segnes atque inertes protectores. Intelligunt ergo angeli alia extra se, & quidem verè, omni prorsus falsitate remota. Nam, quemadmodum actus intellectus humani, quia ratiocinatur, propriè rationalis dicitur; ita etiam actus intellectus ange-*

Mercurij verba.

Plato de cognitione angelorum.

Leges fatales

Intelligentiæ vocantur dij iuniores.

Plotinus de angelorum cognitione.

Ideæ apud antiquißimos.

Ecclesiast:

Dauid.

Angeli corū.

Paulus.

Angelus semper intelligit verum.

Angelorũ cognitio.

ctus angelici, quia intelligit, intellectualis nominatur. hoc autem interest inter actus vtrorumque, quòd nimirum actus intellectualis sit absolutus omninò, rationalis verò collatiuus, & discursiuus: intellectus namque, hoc esse, vel non esse, absolutè apprehendit: ratio verò ex vno in aliud migrando discurrit. Proprius ergo actus intellectus angelici, est rei essentiam intelligere. non quidem de noto ad ignotum discurrendo, componendo, & diuidendo, vti nos facimus propter debilitatem, tenuitatemque luminis intellectus; ideoque illius intellectus, à falsitate est liber, quia discursiuæ virtuti non subditur; intellectus enim authore philosopho 3. de anima, semper est verus, quia scilicet nihil intelligit nisi verum. Lux quippe diuina, ad Dei cognitionem, angelum illuminans, facit lucem. cognitio autem Dei in se, dies appellatur, quia purè lux est, & ratio cognoscendi, ideoque huiusmodi cognitio dicitur matutina; illa verò, qua creaturam intelligit, vespertina, creatura enim ex seipsa tenebra est. Porrò, matutina cognitio, ad Dei verbum, quod est sapientia, & lux, refertur: quod quidem verbum, intellectui angelico inspiratum, illum, sapientia, ac lumine, cognitioneque rerum complet perficitque. Cæterum, quemadmodum res se habet ad esse; ita absque dubio ad cognitionem, cognitio enim rei insequitur eiusdem esse, siue substantiam. sed triplex est creatarum rerum esse, primum quidẽ in arte æterna, scilicet in verbo æternaliter, immutabiliterque perseuerans: alterum verò in intellectu angelico per cõcreatas similitudines intelligibiliter: postremò, in proprio genere, siue natura mutabiliter corruptibiliterque. Profectò, lapis in seipso, est substantia mutabilis, quia nimirum in calcem commutabilis: in angelico verò intellectu, est lapis similitudo: in arte Dei, est vita interminabilis. Reuera, cùm artifex domum facere cogitat, iam domus in arte viuit, quam postmodùm manibus erigit, atque construit, tẽporis longitudine casura: quæ verò in arte viuit, perpetuò in mente artificis permansura. Quoniam autem secundùm essendi proprietatem, ratio etiam accipitur cognoscendi, hanc ob causam, esse rerum in verbo, matutina vocatur cognitio, vtpotè rerum principium; in proprio verò genere, vespertina, hoc est, in declinationem, atque occasum vergens. Itaque cognitio matutina in angelo, est cæteris ipsius cognitionibus præstantior, vtpotè quæ à rebus creatis dependentiam non accipit: quæ autem in angelo est, à forma concreata dependet: at illa, quæ est in proprio genere, à rebus sanè creatis. Nobilior est autem forma increata, quàm creata; & concreata, quàm ea, quæ à rebus accipitur. Sed dicet aliquis, intueri solem, & aliquid in lumine Solis, non est idem: igitur videre verbum, & aliquid in verbo, non est eadem visio, atque cognitio. Dico, eadem planè cognitione angelum cognoscere verbum, & ea, quæ sunt in verbo. Illud autem, quod de lumine Solis adducitur, non est simile; res enim in verbo est idem, quod ipsum verbum; nam creatura in creatore, nihil aliud est quàm creatrix essentia: Quod, inquit, factum est, in ipso vita erat: visio autem in Sole, non est idem, quod Sol. Planè, esse rerum in Deo, est esse increatum, non autem in angelo, vel in anima, in quibus species concreatæ, & rerum similitudines, ab illorum natura, essentialiter separantur. Cùm ergo cognitio, esse rei sequatur; non immeritò illius rei matutina cognitio nominatur, quæ in verbo diuino esse habet increatum. Meridiana autem, quæ omni prorsus caret principio, & fine, ad Deum tantùm attinet, cuius cognitio est lux plenissima, non habens aliquam partem tenebrarum, quam quidem lucem, sine omni prorsus medio, angelus videt, siue intelligit. Nam si lux materialis, sine aliqua specie media à visu deprehenditur; multò magis ipsa vera lux, cuius nullum potest esse idolum, aut similitudo. Quoniam ergo Deus semper adest menti angelicæ; hac de causa non opus est aliquod medium intercidere, quo angelus Deum intelligere queat; tametsi vt quidam aiunt, cognoscentis assimilatio, quæ in illius intellectu fit, necessaria sit, quæ planè ex dono naturæ primò procedit; atque prima est cognoscentis assimilatio: secunda verò perfectior est, quæ ex dono gratiæ proficiscitur: tertia autem perfectissima, & illa quidem fit per donum gloriæ. Cùm autem angelus,

[Margin notes: Cognitio matutina & vespertina. — Triplex esse creaturarum. — Obiectio. — Solutio. — Angelus eadẽ cognitione cognoscit verbum & ea quę sunt in verbo — Meridiana cognitio. — Quomodo angelus cognoscit Deum. — Triplex cognitio in angelo naturæ & gloriæ.]

angelus, tum naturæ nobilitate, cùm etiam gratiæ, atq; gloriæ supereminentia, Deo proximus sit; fit, vt cognitionis certitudine, amplitudineq́; cæteris omnibus præstet creaturis, quæ sublunarem incolunt orbem. Itaq; angelos intelligere extrinseca, primamq́; substantiam, dixi.

CAP. II.

Angelos intelligere extrinseca, secundùm mentem philosophi.

Angelos intelligere extrinseca.

On desunt aliqui, qui putent angelos sese tantùm intelligere, non autem extrinseca: quemadmodum, inquiunt, primus motor nihil extra se intelligit: quippe, qui sese per suam essentiam intelligit, sicq; est beatus; ita etiam, quælibet intelligentia, nihil extra se intelligit. Addunt quoq; quamlibet intelligentiarum esse perfectione infinitam, idque secundùm mentem philosophi, ideoq; felicitatis, beatitudinisq́; causam sibi esse, & ex consequenti seipsam tantùm intelligere. sed paulò antè explosa est huiusmodi sententia, vbi ostendimus primam tantùmmodò intelligentiam esse vigore infinitam: Et in primo Pymandri Deum intelligere alia extra se, clarè demonstrauimus. Sanè, si ita res se haberet, omnes vtiq; intelligentiæ perfectione essent æquales, vtpotè, omnes infinitæ, atq; æqualiter beatæ, quod
reuera philosophus nunquam sensit. Præterea, omnes quidem intelligentiæ, authore philosopho 12. meth: 36. comm: tendunt ad primum ens, vti ad finem intelligibilem, & desiderabilem, qui planè extrinsecus est: igitur aliquid extra se intelligunt; non enim tenderent ad incognitum. Adhuc, Peripathetici aiunt, intellectum nostrum, superiores,
atq; inferiores substantias intelligere; quantò ergo magis intellectus superior? hoc enim modo Auerroes arguit 3. de anima com: 36. sicut patere potest inspicienti. Reuera, intellectus cuiuslibet intelligentiæ, est multò ampliùs nostro intellectu beatitudinis capax. sed noster, ex sola sui cognitione, beatitudinem non assequitur, sed ex superiorum cognitione: nec ergo angelorum intellectus, beatus redditur, quia seipsum tantùm intelligit, cùm sibiipsi non sufficiat, nec omnia in seipso contineat: hoc sanè ad diuinum attinet intellectum, qui in se perfectissimo modo continet omnia, vtpotè verè profectò infinitus.
Cùm autem quilibet intellectus creatus sit limitatæ naturæ; absque dubio, sua in essentia omnia continere non valet: proinde nec potest sibi esse perfectæ beatitudinis causa. ad exteriora ergo egrediatur, necesse est, si cupit perfectè esse beatus. huiusmodi autem ad extrinseca egressus, sine cognitione esse nõ potest. Cognoscit ergo intellectus angelicus extrinseca, alioqui imperfectus esset, minimèq́; beatus. Velle autem dicere intelligentias beatas non esse; non solùm à theologis, sed ab omnibus prorsus dissentit philosophis. Auicenna lib: 9. suæ methaphysicæ, cap: 4. putat inferiorem intelligentiam, superiorem sibi proximam intelligere tantùm, atq; ex illa beatitudinem consequi, non autem inferiorem, cùm omnis illius perfectio in superiori contineatur; neque remotiorem, etiam si superior extiterit; quandoquidem vnaquæq; à proxima superiori, & producatur, & beatitudinẽ habeat. sed hæc Auicennæ positio à vera philosophandi ratione quàm longissimè ab errat: si enim primum mouens, vt amatum & intelligibile mouet: cognoscitur ergo ab aliis motoribus, qui ad illius amorem tendunt. Præterea, prima substantia ab intellectu nostro intelligitur, qui est intelligentiarum infima: igitur intelligitur ab angelico intellectu. Denique, omnes intelligentiæ, à prima dependent, à qua & esse, & beatitudinem habent: igitur quælibet intelligentiarum, non tantùm proximam superiorem, sed etiam primam intuetur, diligit, & intelligit. Quod autem quidam dicunt, intelligentias medias, intelligere quidem superiores, non autem inferiores, quia intelligibile est perfectio intelligentis,

Margin notes: 1. (beside "gere alia extra se"); 2. (beside "reuera philosophus"); 3. (beside "derent ad incognitum"); 4. (beside "modo Auerroes"); 5. (beside "sed noster"); 6. (beside "Cùm autem quilibet").

Auicennæ positio de angelorum cognitione.

Reprehenditur Auicenna

Agnelorũ cognitio.

telligentis, sed inferior non poteſt eſſe perfectio superioris, insuper cognoſcendo superiorem, cognoſcit etiam inferiorem, vtpote quæ in superiori continetur, veritatem non habet, alioqui eisdem rationibus diceremus intellectum noſtrum, res materiales nequaquã intelligere: nam cùm ſint imperfectiores noſtro intellectu; illius vtique perfectio eſſe non poſſent. Præterea, tunc quidem intelligentiæ primam tantùm intelligerent, quia ſcilicet in illa continetur cæterarum perfectio. ſed hoc planè euertit Auicennæ, atq; Auerrois fundamenta: quælibet ergo intelligentia, & superiores, & inferiores intelligit, tum proximas, tum etiam remotas. Bene ergo dicitur in libro de cauſis, quòd omnis intelligentia ſciat res, quæ non corrumpuntur: media ſiquidem intelligentia, à superioribus omnibus dependet, ipſa verò eſt cauſa inferiorum. Quatenus ergo ab illis dependet, ad illas certè reuertitur, vt perfecta eſſe valeat: quatenus verò cauſat inferiores, cognoſcit vtique, quippe, cùm in omni cauſa contineatur effectus cognitio. Hæc quidem philoſophi profitentur. Addunt quoq; mediam intelligentiam, superiorem per superioris eſſentiam intelligere, inferiorem verò per propriam ipſius intelligentis; superioris enim eſſentia, eſt inferiori intellectio, quippe, cùm intelligere per eſſentiam, idem penitus ſit, ac intelligere aliquid per rationem cognoſcendi, nulla ſpecie concurrente, aut actu cognoſcendi. Ex hac autem philoſophorum ſententia facilè poſſumus colligere, atq; inferre, inferiorem intelligentiam intelligere superiorem intellectione, quæ eſt ſubſtantia: cognoſcit enim superiorem per illius eſſentiam, quæ eſt ſubſtantia. Ex quo patet, non opus eſſe inferiori intelligentiæ, superiorem intelligenti, ſpecie intelligibili; adeſt enim obiectum & quidem intimius ſpecie intelligibili, ipſi intelligenti, nempe superioris intelligentiæ eſſentia. Species præterea intelligibilis, eſt rerum materialium tantùm. at intelligentiæ ſunt immateriales: non ergo per ſpeciem intelligibilem intelligi poſſunt. Porrò, inferiorem intelligit per ſuam ipſius, non per inferioris eſſentiam; non enim eſt ſibi intellectio, vtpotè quæ superiori forma eſſe non poteſt; neq; per ſpeciem intelligibilem, vt dictum eſt: superior ergo per ſuam, ac propriam eſſentiam, inferiorem intelligit: per ſe enim primò eſt intellectio ſui, ſecundò verò, ac per accidens inferiorum, quæ ab ipſa pendent intelligentiarum. vnde rectè ſcribitur in lib: de cauſis, quòd omnis intelligentia ſcit quod eſt ſupra ſe, in quantum eſt cauſata ab eo, & quod eſt ſub ea, in quantum eſt eius cauſa. Itaq;, intellectio, qua superior ab inferiori intelligitur, eſt cauſa inferioris intelligentis, non autem superioris, quandoquidem illius eſſentia, per quam intelligitur, non ſit cauſa aut effectus ſui. Cæterùm, media intelligentia, via perfectionis primò superiorem intelligit, vtpotè perfectiorem; ſe autem primò, via originis, à ſeipſa exordiens, ad perfectiorem ſemper aſcendendo; atque ita bifariam superiorem intelligit, ſcientia, quæ eſt effectus, nempe ſua eſſentia, quæ eſt superioris effectus; & ſcientia, quæ eſt cauſa, id eſt, eſſentia superioris, à qua inferior dependet. Inferiorem autem cognoſcit ſua eſſentia, quæ omnium ſimplex cognitio, cui comparatur vt res; cui, inquam, inferiori intelligentiæ, quatenus eſt ens naturale, & vt intentio, in quantum ab inferiori intelligitur. proinde, in quantum superior intelligentia, ad inferiorem reſpectum huiuſmodi habet, illius cauſa vtiq; appellatur; in quantum verò intentio, eſt intelligenti cognitio, atque perfectio. hac de cauſa dixere nonnulli, intelligentias ſine omni prorſus ſpecie intelligibili, ſe mutuò intelligere, ſicut iam dixi. Verùm, hoc non probatur theologis, qui rem huiuſmodi diuiniùs indagarunt. Sanè, intelligentiæ, non ſolùm eſſe ſubſiſtentiæ, ſiue reale à Deo habent; verùm etiam intentionale modumq; intelligendi. Profectò, omnium rerum ſpiritualium, atq; materialium ſimilitudines, angelicis intellectibus Deus impreſſit, ex quibus ſpiritualia, atq; corporalia intelligunt: non ergo immediatè, ſine omni prorſus ſimilitudine, ſiue ſpecie aliqua, angeli hæc corporalia, aut superiora ſpiritualia intelligere queunt, ſicut philoſophi dicere videntur. Sanè, cùm eſſentia cuiuslibet rei creatæ ſit finita; fieri non poteſt, vt omnia contineat, ac proinde non omnium in ſeipſa, abſq; alicuius auxilio

Intelligentiæ cognoſcunt ſeſe mutuò.

Media intelligẽtia quomodo cognoſcit superiorem, & inferiorem

Sine ſpecie intelligibili, intelligit angelus.

Via perfectionis & originis intelligentia intelligit.

Scientia quæ eſt effectus, & ſcientia quæ eſt cauſa.

Theologorũ opinio de cognitione angelorum.

Angeli nõ cognoſcunt ſine aliqua ſpecie. Rationes contra philoſ:

xilio potest habere scientiam: hoc enim tantùm spectat ad diuinam essentiam. Intellectio præterea, qua sese intelligunt, est accidens intelligentis, quippe, cùm non sint suum intelligere, nec entia omninò necessaria iuxta Platonem in Thimæo loquentem: Voluntate, inquit, mea estis immortales. nec video, quomodo essentia creatæ intelligentiæ possit esse totalis ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile, si effectiuè est à prima causa: nam esse effectiuè ab aliquo, & sibi totalem esse rationem intelligendi, obiectumq; intelligibile, implicat contradictionem omninò. Quòd autem intelligentiæ sint à Deo effectiuè, dixi superiùs, & in primo Pymandri. Cognoscunt ergo angeli per species concreatas superiora, & inferiora, & singularia quoq;: singulare namq; aliquando sensibiliter cognoscitur, vtpotè, quando immutat potentiam organo coniunctam, quo planè modo ab angelo nō cognoscitur, cùm huiusmodi organo minimè subiaceat. aliquando verò singulare intelligibiliter cognoscitur, quando scilicet hîc, & nunc non cognoscitur ab intellectu per speciem, seu formam sensibilem ipsi relictam; sed per species concreatas vniuersales, quibus omnia cognoscit etiam singularia, ea ad inuicem componendo. Reuera, si penes me esset species hominis, coloris, figuræ, & temporis, atq; ea ad inuicem componerem; tunc, sine dubio, sine noua speciei receptione, indiuiduum, seu singulare in propria natura cognoscerem: quoniam verò huiusmodi compositio, si rei non correspondeat, esset sanè fictio, atq; deceptio; hac de causa, vt singularia angelus cognoscere queat, supra cognoscibile, vti in re existit, suum dirigit aspectum, species in se componendo, habetq; tunc ita claram rei singularis notitiam, æquè ac si illius speciem reciperet. Cognoscit autem angelus per rationem, quæ idem est, quod intellectus cognoscens; non virtus illa decurrens à principiis ad conclusionem, ab vno extremo ad aliud per medium, quod propriè ad animam rationalem spectat; homo enim ab vna propositione nota, ad aliam ignotam discurrit, angelus verò indiuisibiliter cognoscit, vtpotè simplicioris intelligentiæ, ideoq; multa cognoscit in vno, scilicet, in vna vniuersali specie concreata, sine ratiocinatiuo discursu. Quamobrem in angelo non est ratio superior, & inferior, quandoquidem ad hominem tantùm attineant, cuius ratio medium est inter Deum, & sensualitatem regendam. quoniam autem angeli corpora non habent, nec ex consequenti, curam sensualitatis regendæ: iccirco illæ duæ rationis differentiæ, angelis tribui non possunt. Angelos igitur intelligere extrinseca patet.

Quomodo cognoscunt singularia.

Angelus cognoscit per rationem quæ idē est, quod intellectus cognoscens.

CAP. III.

Angelos non intelligere extrinseca, nec etiam seipsos, argumentis ostenditur.

1. VIlibet angelorum in suiipsius cognitione beatur, quippè cùm sit suum intelligere, intellectio, & obiectum intelligibile: philosophus enim 12. met. com: 29. & 30. ab angelis omninò remouit potentiam passiuam, & ex consequenti, inter intellectum angelicum, & intellectionem ipsius, nulla est ponenda realis distinctio. Commentator quoq; 12. met. com: 51. ait, intellectum in nobis esse aliud ab intelligentia: in intelligentijs verò, quæ non sunt in materia, intellectum & intellectus, & actio intellectus sunt idem. Cùm ergo angelus, ad mentem philosophi & Commentatoris, sit suum intelligere suaq; beatitudo: igitur non intelligit extrinseca; ociosa siquidem esset huiusmodi intellectio, cùm ab ea nihil acciperet.
2. Amplius, quælibet intelligentiarum nec superiores intelligit angelos, nec etiam inferiores: multò ergo minùs corporalia. non quidem superiores, quia aut omnes simul intelligeret, quod non est verum: vnus enim intellectus vnum intelligit, vt dicitur 4. met. nec quodam ordine: in illis enim, authore philosopho 12. met. com. 44. non est ordo: non ergo supe-

 Angelorũ cognitio.

go superiores angelos, nec etiam inferiores intelligit; vilesceret siquidem illorum intellectus, vt docet Auer. 12. met. com. 51. Quælibet ergo ex intelligentijs aliud extra se nõ intelligit. Præterea, si vna intelligentia aliam cognosceret, aut hoc quidem per speciem innatam, aut per speciem à rebus acquisitam. non per speciem innatam, alioqui si deus nouum conderet angelum, ab alijs minimè intelligi posset. nec etiam per speciem acquisitam à rebus; tunc enim motores superiores, inferiores non cognoscerent, quippè, qui ab illis nihil tale recipere possunt: Nullo ergo modo angeli se inuicem cognoscunt, & ex consequenti, nec alia inferiora, quæ sunt minùs intelligibilia. Adhuc, vna intelligentia non cognoscit aliam per essentiam suiipsius cognoscentis, quia omnis cognitio fit à simili: sed essentia cognoscentis, non est similis essentiæ motoris cogniti, nisi genere tantùm, atque ita illa cognitio esset generica & confusa, quod planè angelis nequaquã conuenit. neq; per essentiam intelligentiæ cognitæ; intrinsecum est enim intellectui, quod ab ipso intelligitur: sed essentia vnius intelligentiæ, non est intrinseca essentiæ alterius intelligentiæ: igitur vnus angelus ab altero non intelligitur, nec alia extra se intelligit. Huic accedit, quòd quælibet intelligentia est determinatæ naturæ: non ergo alia extra se potest cognoscere. Tenet consequentia, ex philosopho 3. de anima, vbi ait, habens determinatam naturam, impedit cognoscere extranea. Adhuc, Essentia cuiuslibet secundæ intelligentiæ est singularis: igitur non est intelligibilis; singulare enim, quatenus singulare, nõ est ab intellectu perceptibile. Sanè, omne recipiens est denudatum à natura recepti, authore Auer: 3. de anima com. 4. igitur non possunt intelligentiæ per ipsarum essentias se mutuò intelligere. Reuera, nihil à seipso patitur, alioqui idem in actu simul & potentia esset. sed cuiuslibet secundæ intelligentiæ essentia, est sibi idem omninò: igitur non potest esse obiectum sibiipsi imprimens intellectum. Adde, quòd si secundæ intelligentiæ se mutuò intelligant per ipsarum essentias: igitur noster intellectus per suamipsius essentiam se intelligeret, quod planè Aristoteli aduersatur 3. de anima, in quo docet, teste Auer: com: 8. intellectum intelligere seipsum, alia intelligendo. Tenet consequentia: illarum enim essentiæ essent actu intelligibiles, atq; illarum intellectibus præsentes. sed noster intellectus est actu intelligibilis, atque actu sibi præsens: igitur quod priùs. Intelligentiæ ergo sese mutuò non intelligunt. Item, angeli non solùm extrinseca nesciunt, sed etiam seipsos, si licet, sic loqui ignorant. Tenet consequentia, ex authoritate Dionysii cap: 6. cœlestis hierarchiæ: Angeli, inquit, ignorant proprias virtutes: igitur ignorant propriam substantiã; nam cognita substantia, cognoscitur eius virtus: igitur ignorat seipsum. Reuera, si actus sunt singularium existentium; angelus verò est quædam substantia singularis; nullum autem singulare est intelligibile: angelus ergo non potest intelligi. sed angelo tantũ adest intellectiua cognitio: igitur angelus seipsum intelligere nequit. Adde, quòd intellectus mouetur ab intelligibili, quia scilicet intelligere, est quoddam pati, vt dicitur 3. de anima. sed nihil mouetur aut patitur à seipso, quemadmodum in rebus corporalibus apparet: angelus ergo non intelligit seipsum. Amplius, Deus non intelligit alia extra se, quippè, cùm intellectio sit perfectio intelligentis: intellectus autẽ diuinus ab aliquo extrinseco perfectionem non recipit; vilesceret enim, si hæc intelligeret: igitur nec intellectus angeli aliquid extra se intelligit. Tenet consequentia: nam si id, quod videtur magis, siue maius inesse non inest; neq; id quod minus. sed intellectus diuinus est natura capacior ad intelligendum, & non intelligit hæc exteriora; multò ergo minùs intellectus angelicus. Hæc sunt, quæ ab authoribus solent afferri disputationis gratia.

Margin numbers: 3. (beside "intelligit. Præterea"), 4. (beside "consequenti"), 5. (beside "tiæ est singularis"), 6. (beside "ergo sese mutuò"), 7. (beside "telligit alia extra se").

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

Angelorũ cognitio.

1. D primum, antecedens est falsum: non enim beatur completa beatitudine; sed ea tantum, quæ ad supremam capessendam disponit. Antecedentis quoque probatio veritati non consonat: nam si intelligentiæ, vt dixi, productæ sint; res autem producta non est sua actio: intelligentia ergo non est

2. suum intelligere. Ad 2. vilesceret quidem, si cognitionem ab illis recipe-

3. ret, alia verò patent ex dictis. Ad 3. intelligentia cognoscit per speciem concreatam: proinde, si deus nouam conderet intelligentiam; nouam quoque speciem concrearet, imprimeretque intelligentiarum mentibus, qua nouam illam intelligentiam intelligere possent.

4. Ad 4. dico, intelligentiam mediam, intelligere quidem per eius essentiam, talemque cognitionem vocari posse genericam & confusam, nec solùm hoc modo; sed etiam per essentiam intelligentiæ cognitæ intelligere, cuius profectò essentia, non tantùm non est extranea reputanda; verùm etiam intimior intellectui mediæ intelligentiæ, quàm ipsa species esse possit. Porrò, species huiusmodi atque essentia, quòad esse materiale & immateriale, nequaquam dissentiunt: quòad verò ad esse naturale & intentionale, non sunt idem; intelligentia enim est forma subsistens, atque esse habet reale; species verò, esse intentionale. Ad confirmationem dico, authoritatem philosophi nostræ congruere intellectioni, non cognitioni intelligentiarum, quarum intellectus etsi aliquam habeat natu-

5. ram; quia tamen est specie distincta, non impedit modum cognoscendi. Ad 5. patet ex superioribus, quonam modo singulare sit intelligibile. addi etiam potest, angelum esse singulare immateriale, ideoque esse intelligibile; non enim habet materiam, quæ est impedimento intelligenti. Ad confirmationem sic à quibusdam respondetur: intelligentiã non se intelligere, actum intelligendi ab eius essentia recipiendo; sed seipsam intelligere per intellectionem, quæ est eius essentia: concedunt enim Peripathetici hunc modum intelligendi, non tantùm deo, sed cæteris quoque intelligentijs, quandoquidem sint immateriales & ipsæ: hoc verò tantùm deo tribuunt, quòd scilicet independenter intelligat, aliæ verò dependenter. Verùm hoc iampridem explosum est atque exclusum: propterea dicendum esse puto, philosophi sententiam nostræ intellectioni competere, quæ ex specie intelligibili mendicat modum intelligendi: illas autem beatas mentes, cùm modum habeant cognoscendi per species innatas, huiusmodi denudatione non indigere. Alia confirmatio errat omninò falsumque supponit; non enim huiusmodi intelligere est pati, sed perfectio intelligentis potiùs. Ad vltimam confirmationem respondeo, intellectum nostrum non posse se per essentiam intelligere, quia nimirum ordo potentiarum id non patitur; nihil enim intelligit, nisi phantastica priùs cognitione perceperit, idque propter ordinem naturalem potentiarum sibi mutuò ministrantium. hic autem ordo, quoniã longè abest ab intellectibus abstractis; hac de causa sese per suas essentias intelligere que-

6. unt. Ad 6. duobus modis respondetur, aut codicem mendacem esse, sicut noua translatio manifestat, quæ sic habet: Præterea & ipsos, scilicet angelos, cognouisse proprias virtutes. aut dicuntur ignorare propriam virtutem, quia scilicet non perfectè ab illis comprehenditur, quatenus scilicet ab ordine procedit incomprehensibilis diuinæ sapientiæ. Cæterùm, quoniam angelus est forma subsistens atque intelligibilis actu; ideo per suã formam, quæ est sua substantia, seipsum intelligit. nihil autem refert, si forma, quæ est principium actionis, interdum inhæreat, interdum verò per se subsistat. neque enim minùs calor si per se subsisteret, calefaceret, quàm modo alicui rei inhærendo. Ex quo patet, quòd moueri ab obiecto, non spectet ad rationem cognoscentis, in quantum est cognoscens; sed potiùs in quantum est potentia cognoscens. quoniam autem angelus est actu cognoscẽs;

7. absque aliqua mutatione præcedenti, seipsum intelligit. Ad septimum, negatur antecedens: neque enim verisimile est, hoc de Deo Philosophum sensisse, sed potiùs id dicere voluisse, quòd scilicet deus non intelligat extrinseca per aliquod extraneum, atque à sua natura peregrinum, sed per propriam essentiam. Reuera, Deus tantùm seipsum in seipso, id est,

Singulare quomodo intelligitur ab angelo.

Intellectus noster quare nõ intelligit se per suam essentiam.

Angeli quomodo ignorent suas virtutes.

Angelorũ cognitio.

Deus intelligit alia extra se.

id est, per suam essentiam intelligit: si enim extrinseca intelligeret per essentiam, siue speciem obiecti cogniti; ab huiusmodi profectò specie, sua dependeret intellectio, sicq; perfectionem intelligendi ex alio acquireret, quod planè absurdum est de deo sentire, ne dicam impium & impossibile. hoc autem modo Deum se tantùm intelligere, philosophus autumauit, non autem quæ sunt extra se penitus ignorare. Itaq;, intelligentias, siue angelos beatos, non solùm seipsos, sed etiam alia extrinseca, siue materialia, siue immaterialia intelligere, dixi.

CAP. V.

Angelos cognoscere per species concreatas, ostenditur.

QVoniam omnia quæ fecit deus in proprijs naturis, authore Augustino super Genesim, in angelica etiam intelligentia fecit, quemadmodum etiam author libro de causis loquitur: Omnis, inquit, intelligentia est plena formis, ideo dicunt viri sapientia insignes, ac diuinarum rerum scrutatores, Deum concreasse intellectui angelico possibili, vniuersales rerum omnium species intelligibiles, quibus extrinseca intelligere queunt. Itaq;, angeli per vnam speciem vniuersalem intelligunt, ad eam quidem se conuertendo, non autem ad alia, quæ per huiusmodi speciem minimè repræsentantur; sed omnia simul, quæ vna illa specie repræsentantur, siue ostenduntur. Etenim, angelicus intellectus medium tenet inter intellectum diuinum atq; humanum: diuinus enim, per propriam suiipsius essentiam, seipsum cognoscit, vtpotè purus actus, idea & causa omnium efficiens atq; exemplaris, seipso sine aliqua specie concreata aut acquisita, intelligens omnia. Intellectus autem humanus per species abstractas, & seipsum, & alia cognoscit; angelicus verò seipsum per essentiam, alia verò per species concreatas & inditas. Paucioribus magisq; vniuersalibus speciebus superiores angeli intelligunt, quàm inferiores: in huiusmodi enim substantiis, virtus intellectiua proximior est diuino lumini, quod est simplicissimè vnum; ideo per pauciores vniuersaliores, efficacioresq; species concreatas, plura intelligunt, quàm angeli inferiores. Ipsi autem inferiores per formas minùs inferiores, minùsq; efficaces intelligunt, quatenus scilicet deficiunt ab illa superiorum virtute intelligendi: proinde, perfectam ab illis intelligentiam accipiunt modumq; cognoscendi, quod certè illis non contingeret, si in illa vniuersalitate, æquè, ac superiores species intelligibiles haberent; tunc sanè, si res ita se haberet, in quadam communitate & confusione intelligerent: nam apud homines, qui non multa pollent virtute intelligendi, singularia, per rationes vniuersales capere nequeunt, & nisi adamussim & sigillatim res explicentur, non intelligunt. Angeli præterea, non solùm per species concreatas intelligunt; verùm etiam per species acquisitas atq; reuelatas, quæ mutua angelorum collocutione acquiruntur: Si linguis hominum loquar & angelorum, inquit Paulus Cor: 1. cap. 13. Vnicuiq; sanè naturæ rationali, sicut & secreta, ita quoq; & libera, concessa siue tributa est voluntas. alicuius autem voluntatem in aliud vertere potest nemo, nisi solus deus, nec inducere tantùm, ni ipsa se inclinet voluntas. proinde, alterius conceptiones conijcere quidem, non autem cognoscere aliqua potest creatura. Quare, vt vnius intelligentiæ voluntas alteri pateat, expressione opus est, quæ quidem expressio, locutio nuncupatur. Angelus siquidem applicat speciem innatam ad ipsum cognoscibile, ipsumq; cognoscit, atq; ita speciem illam ad alium angelum immitendo ordinandoq;, suos communicat conceptus; ille verò mutua conuersione recipit, sicq; vnus loquitur, alter verò audit: angelorũ enim locutio non indiget sensibili signo, nempe voce ex animali formata, neq; medio huiusmodi vocem deferente, quia scilicet intellectus angelicus absq; potentijs sensitiuis, recipit alterius conceptus

Species vniuersales concreatę in intellectu possibili angelico.

Superiores paucioribus intelligũt speciebus.

Inferiores intelligunt per formas minus efficaces.

Species acquisitæ.

Locutio angelorum.

Quomodo angeli loquũtur

Angelorũ locutio nõ indiget sensibili signo.

cognitio. ceptus, ſuosq́ in alium tranſmittit: ſufficit ergo angelo ſpecies intelligibilis, quæ ex virtute angeli intellectiua atq́ volitiua, ad alium protenditur, fitq́ nuncius mentis atq́ verbum extrinſecum, quæ in angelo loquente, dum illam contueretur, dicitur verbum mẽtis. Itaque, vna atq́ eadem ſpecies, & verbum dicitur, & nuncius, ſiue nutus: verbum quidem cogitantis atque contemplantis, nutus verò eiuſdem voluntatem ſuam alteri manifeſtare geſtientis. Porrò, huiuſmodi angelorum locutiones, illuminationes appellantur: quia nimirum dum ſuperiores ſic inferiores alloquuntur, illos illuminant: inferiores verò non aliquid noui aut incogniti, ſed ſuam ipſorum voluntatem ſuperioribus innuunt. Vnde Dionyſius de angelica hierarchia: Vnaquæq́, inquit, eſſentia, intelligentiam ſibi à ſuperiori datam, inferiori communicat, atq́ ita vſq́ in diem iudicij, de electorum ſalute, alijsq́ ad Chriſti fidem conſeruandam ampliandamq́ ſpectantibus, à ſuperioribus intelligentijs annunciatur. Cæterùm, quamuis in angelo audire & videre ſit intelligere; videre tamen dicitur, cùm ex proprio motu aliquid intelligit; audire verò, cùm ab alio ſuperiori admonitus, ſpeciẽ intelligibilem recipit, fitq́ alterius conſcius voluntatis. id autem contingit angelo audienti, non ſolùm reſpectu ſuperioris, & loquentis, & illuminantis; ſed etiam paris & inferioris, à quo profectò illuminationem, ſicuti à ſuperiori non recipit; audit nihilominùs, dum inferior ſuam illi manifeſtare atq́ communicare ſtudet voluntatem.

Verbum mentis.

Auditus angelorum & viſio

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Angelum ſuperiorem non intelligere per pauciores & vniuerſaliores ſpecies, quàm intelligit angelus inferior, argumentis oſtenditur.

Aulò ante, imò præcedenti capitulo quorundam ſententiam adducendo, dixi, angelos ſuperiores per pauciores atq́ vniuerſaliores ſpecies intelligere, quorum quidem rationes partim dictæ ſunt, partim dicentur:
1. Species, inquiunt, quantò in nobiliori ſimplicioriq́ inuenitur ſubiecto; tantò vtiq́ eſt perfectior, atque ex conſequenti vnica virtute plura repræſentat: ſic enim clarè videtur ſpecies, quæ eſt in intellectu, eam, quæ eſt in ſenſu vniuerſalitate, ſimplicitateq́ ſuperare. ſed ſpecies in intellectu ſuperioris angeli, veluti in nobiliori perfectioriq́ ſubiecto exiſtit: vna ergo ſpecie angelus ſuperior plura intelligit quàm inferior,
2. varijs plurimisq́ ſpeciebus. Amplius, quantò aliquid eſt primo enti vicinius; tantò vicinius illius præſeferre ſtudet ſimilitudinem, naturamq́ imitari. ſed angelus ſuperior nobilitate naturæ modoq́ intelligendi deo propinquior eſt, quàm angelus inferior: igitur quoàd fieri poteſt deum imitatur, nempe per vnicam ſpeciem intelligendo, ſicuti deus per vnicam ſuiipſius eſſentiam intelligit omnia.
3. Adhuc, potentia ſuperior, paucioribus indiget ſpeciebus ad aliquid cognoſcendum, quippè, quum vniuerſaliori atq́ vnica ratione poſſit intelligere. ſed angeli ſuperioris potentia eſt huiuſmodi: ergo quod prius. Suffragatur huic ſententiæ Dionyſii authoritas dicentis in angelica hierarchia, vniuerſaliori ſcientia ſuperiores angelos præditos eſſe, quod certè ſine vniuerſaliori ſpecie fieri non poſſet. Angeli ergo ſuperiores plura intelligunt, idq́ vniuerſaliori ſimplicioriq́
4. ſpecie. Addunt, quòd intellectio in angelis eſt neceſſaria omninò, nec poſſunt ſe non intelligere; voluntas enim in abſtractis à materia determinatur pro æterno; proinde, non prius fuerunt in potentia ad ſeſe intelligendum: nunc autem actu ſe intelligunt, ſed ſemper neceſſariò atq́ ineuitabiliter ſeſe intelligunt: totalis namq́ ratio intelligendi ſeipſos, eſt ipſorum eſſentia; intellectio verò eſt accidens, quæ in eorum intellectibus, ab eorundem eſſen-

Angelerũ cognitio.

dem essentia producitur. Intellectus præterea talem intellectionem recipiens, & essentia intellecta, quæ est ratio totalis intelligendi, secundùm rem prædicamenti distinguũtur: essentia enim est substantia: talium verò intellectus, est virtus, potentia, siue qualitas; in creaturis namque virtus & essentia differunt; nulla enim creatura, vt ipsimet apertissimè fatentur, est sua essentia. Porrò, huiusmodi sententia, ab Aristotelis atque Auerrois doctrina non multùm dissentit, qui planè asserunt in 12. met: substantias abstractas perpetuò se intelligere, nos autem paruo tempore. Sanè, ab intellectu & essentia intellectio oritur. sed intellectus & essentia angelorum semper inuicem coniunguntur: igitur semper se intelligunt. Adde, quòd illi in intelligendo non laborant, ideoque semper intelligunt, atque perpetua est eorum intellectio; nos autem quia laboramus, saltem per accidens intelligendo; idcirco nostra intellectio perpetua esse non potest. Huic accedit secundùm Peripatheticorum doctrinam, quòd huiusmodi substantiæ sint actus puri potentiæ contingentis, admixtum nihil habentes; ideoque talium intellectionem atque intellectum accidens non esse; actus enim purus non substat accidentibus. vnde aiunt, essentiam in substantijs abstractis, esse totalem rationem intelligendi, intellectionem, & obiectum intelligibile; quippè, cùm intellectio, intellectus, atque obiectum intelligibile, sint vna, simplex, puraque substantia: quapropter quælibet ex intelligentijs est sibi ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile. Cæterùm, quamuis hæc opinio Peripatheticam sapiat redoleatque doctrinam; non omni tamen contradictione vacat; posset enim aliquis in eam insurgere sic arguendo: Omnis ratio intelligendi plura distincta, idque distinctè, habeat vtique necesse est vnum subiectum adæquatum, quod quidem illa contineat, quorum est ratio intelligendi, siue species illa extiterit, siue habitus; siquidem ad primum obiectum comparatur, sicuti mensuratum ad mensuram. sed in eo, quod est natura posterius, vtpotè specie, maiorem contineri vnitatem quàm in priori, quod est posterioris mensura, est impossibile; multiplicato namque tali priori, multiplicatur etiam posterius, non autem è conuerso; quam ob causam, si fuerit vna species, aut habitus plurium distinctè repræsentatiuus, cùm illa plura prima obiecta esse nõ possint: in aliquo ergo obiecto virtualiter aut eminenter contineantur, necessum erit, & ex consequenti intelligibiliter, quod planè nulli obiecto creato conuenire potest. Cùm ergo illa species siue habitus, non habeat huiusmodi obiectum; fieri non potest, vt angelus superior, vnica specie plura distinctè cognoscat, quàm inferior plurimis ac varijs speciebus siue habitibus. Amplius, omnis ratio intelligendi, quæ est vna in memoria, vnum quoque actum sibi simpliciter in intelligentia adæquatum, authore Augustino 10. de Trinitate, habere potest: memoria enim, & intelligentia, & in actibus, & in obiectis sunt æquales: vnde intelligentia prima, vnicum habet actum intelligendi, tametsi essentia diuina sit ratio plura distinctè cognoscendi. sed intellectum angelicum vnico actu plura distinctè cognoscere, est impossibile, alioqui infinita indiuidua intelligere valeret: ergo quod prius. Reuera, esse rationem vnius repræsentatiuam, est aliquid perfectionis in tali ratione; duorum verò est dupla perfectio: infinitorum ergo erit infinita. at angeli non sunt infinita virtute: non ergo vnico actu possunt infinita intelligere, nec ex consequenti, vnica specie siue habitu plura distinctè cognoscere. Adhuc, intellectus, qui aliquid habitualiter cognoscere potest, aliquod aliud similiter non cognoscendo; ambo profectò nõ eadem specie siue habitu ab intellectu cognoscuntur; alioqui sine illa etiam ratione, sicut habitualiter vnum cognosceret; ita absque dubio & alterum, quod est impossibile. sed angelus potest vnam quidditatem intelligere, non intelligendo alteram, cùm non habeat vnicum actum intelligendi, nec vnicam speciem plura distinctè repræsentantem: ergo quod prius. Item, vnumquodque intelligitur, secundùm quòd est in actu. sed species illa est indistincta & confusa: non ergo esse potest ratio distinctè cognoscendi: species namque superioris, puta generis vel speciei, sua quidẽ interiora in vniuersali atque indistinctè cõ-

Peripathetico rum opinio.

Angelos superiores non intelligere per species vniuersales.

1.

2.

3.

4.

Genus continet omnes species potestate, actu verò nullam.

ctè continet: genus certè sua potestate omnes continet differentias, actu autem nullam. Cùm ergo illa species primò vniuersale repræsentet: non ergo esse valet ratio, qua sua inferiora distinctè cognoscantur. Sanè, cùm species sub eodem genere, infinitæ esse queant, aut saltem indiuidua sub eadem specie, per suas vtiq; differentias indiuiduales positiuè distincta; profectò illa species vnica, quæ talia distinctè repræsentaret, esset actu infinita, quod est absurdum, ne dicam impossibile, vt species concreata sit actu infinita.

5. Præterea, deus potest adhuc creare vnam aliam intelligentiam cæteris perfectiorẽ, & ita in infinitũ, cùm in speciebus angelorum possit esse processus in infinitum, sicut dixi in primo, cùm illam quæstionem tractarem, nempe deum esse, fide potiùs quàm ratione constare: aliqua ergo produceretur intelligentia, quæ sine vlla ratione intelligeret: nam quò perfectior, eò paucioribus indiget ad intelligendum. sed esse productum & sine vlla ratione, specie videlicet aut habitu intelligere, contradictionem implicat: igitur intelligentia superior, vnica specie seu habitu, non intelligit multa distinctè, quod quidem inferior multis speciebus acquirere non potest.

6. Amplius, quod est limitatæ naturæ, non potest vnico actu plura intelligere, nec esse obiectum adæquatum, quo multa eaq; necessariò intelligat; hoc enim diuinæ est essentiæ solius, quæ continet omnia. sed angelus est limitatæ naturæ, alioqui esset deus; non sunt autem plures dij, vt dictum est in primo Pymandri: angelus ergo non intelligit per suam essentiam. Reuera, obiectum in rebus creatis, non est totale agens intellectionem: nec natura communis est totalis ratio agendi: essentia ergo in intelligentijs secundis, non est totalis ratio agendæ producẽdæq; intellectionis.

7. Item, illius, qui voluntariè & liberè aliquid recipit; profectò à necessitate intelligendi liber est omninò iudicandus. sed huiusmodi est angelicus intellectus in recipienda intellectione, alioqui optimo naturæ dono priuaretur, nempe libero voluntatis arbitrio: liberè ergo, non necessariò intelligit. intellectio siquidem in huiusmodi intelligentijs, est in potentia ad intellectionem; quia nimirum intellectio est accidens, non autem illarum substantia. omne autem accidens, & quod est sic in potentia, non est necessariò perpetuum atq; æternum, authore philosopho & etiam Commentatore 12. com: 15. Quare, aut intellectio angelorum est eorum substantia, quod est falsum: aut non est necessariò perpetua.

Resolutio. Quam ob causam dicendum est, angelorum essentiam esse rationem agendi, atq; obiectum agens intellectionem; partiale quidem, non autem totale; siquidem ex angelorum intellectu atq; essentia, vna totalis constituitur intellectionis causa, qua sese intelligunt. Itaq; angelorum intellectio non est omninò continua, & prorsus necessaria: intellectus præterea intelligens, & eorum essentia distinguuntur ex natura rei.

Duplex notitia in angelo, intuitiua, & abstractiua.

Duplex est autem in angelis notitia cognoscendi, vt postea dicemus. altera quidem intuitiua, qua seipsos per ipsorum essentias intelligunt; alia verò per cognitorum substantias illis sufficienter repræsentatas. altera verò notitia abstractiua, quæ est ratio cognoscendi quidditates, per proprias & distinctas ipsarum species, non autẽ per vnam vniuersalem, vt dictum est. De indiuiduis autem specierum idem est iudicium; neutra enim aliam continet, sicut totum partem, nec vnum indiuiduum aliud, quandoquidem cuiuslibet illorum species, limitata sit atq; finita. Proinde, neutrum per speciem alterius distinctè potest cognosci, nec per vnam suæ speciei communem speciem, sicuti nec species plures per speciem sui generis.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

Ad primum,

 Angelorũ cognitio.

D primum, verum quidem eſt, ſpeciem in nobiliori exiſtentem, nobilius quidem atq; perfectius repræſentare, non autem vniuerſali quodam modo, atq; vnico ipſius actu cognoſcendi intelligendiq;. Ad 2. quantò aliquid primo enti proximiùs eſt, naturæ nobilitate, virtuteq; intelligendi; tantò vtiq; per ſuam ſpeciem perfectiùs intelligit, atq; ſua ſpecies perfectiùs repræſentat; non tamen vnica ſpecie, quippè, cùm id tantùm ad diuinam attineat eſſentiam. Ad 3. ſi quantò potentia eſt ſuperior, tantò ſub ratione vniuerſaliori intelligit: gradatim igitur ſecundùm magis minuſq; commune rationes vniuerſales ſe habentes, eſſent infinitæ. Præterea, quantò intelligit aliquis ſub ratione vniuerſaliori, tantò vtiq; minùs diſtinctè intelligit. Quare, ſi angelus ſuperior ſub vniuerſaliori ratione cognoſceret; confuſior atq; imperfectior illius cognitio, abſq; dubio eſſet iudicanda. Inſuper, Dei cognitio ſimili pateret diſcrimini, ſui certè intellectus aliquod vniuerſaliſſimum primum eſſet obiectum, atq; ita imperfectiſſimè confuſiſſimèq; intelligeret, quod impium eſt dicere. Ad authoritatem Dionyſii dico, ſuperiores angelos habere vniuerſaliorem, id eſt perfectiorem ſcientiam; licet ſuperiores tot ſpeciebus, quot etiam inferiores intelligant: aut vniuerſaliorem ſcientiam habere dicuntur; quia ſcilicet plura intelligunt, quàm inferiores, non tamen per ſpecies pauciores. Ad 4. iam patet reſponſio: cùm enim angelus deus non ſit, non eſt vtiq; ſua intellectio, ſuus intellectus, & obiectum intelligibile; hoc profectò dei ſolius eſt, naturæq; illimitatæ: igitur ſua intellectio non eſt prorſus neceſſaria, æterna, atq; perpetua. Quomodo ergo angeli ſuperiores non intelligant per pauciores & vniuerſaliores ſpecies, atq; rationes, dixi. Porrò, ſi quis vellet primam opinionẽ tueri, ita ſanè ad obiectiones ſuperiùs poſitas reſpondere valeret. Ad primam, obiectionem illam veritatem habere, in ea quidem ſpecie, quæ ab obiecto, & potentia generatur, cuiuſmodi eſt ſpecies intellectus humani; non autem in ſpecie, quam deus concreauit menti angelicæ; illa namq; à potentia non generatur, ſed à creante habet modum intelligendi; ideoq; eſt vna, quia nimirum ſubiectum & efficiens eſt vnum. aut illa ſpecies, ſiue ratio dicitur vna, ob vnitatem obiecti, quod eſt ens creatum: hoc enim eſt omnibus commune, quod certè virtualiter continet cognoſcibilia omnia; Virtualiter, inquam, potentialiter, non autem actualiter. Ad 2. ratio illa congruit ſpeciei, quæ ex vi obiecti potentiæq; producitur; non autẽ ſpeciei concreatæ, quæ ex virtute creantis habet actum intelligendi. Ad confirmationem dico, actu vnico limitato infinita nequaquam comprehendi: propterea non opus eſſe, quòd ſi angelus vnica ſpecie plura diſtincta cõprehendit quòd etiam vnico actu infinita intelligat, quippè cùm ipſe, eiuſq; actus, finitæ limitatæq; ſint naturæ. Ad 3. quamuis non repugnet intellectui angelico, aut obiectorum naturæ, vnam intelligere quidditatem, altera non intellecta; repugnat tamen ſpeciei concreatæ, quæ ambas repræſentat quidditates. Quoniam igitur huiuſmodi eſt natura inditæ ſpeciei; hac de cauſa vnam ſine altera non intelligit quidditatem. Ad 5. negatur à Peripatheticis talis proceſſus in infinitum, Deumq; eſſe rationibus conſtare affirmant. Ad probationem, ſi aliqua denuo nobilior conderetur intelligentia; illa profectò non ſine vlla prorſus ſpecie intelligeret, quamuis nobiliori cæteris modo intelligendi vteretur. Ad 6. dixi, angelum infinita vnico actu intelligere non poſſe, ob ſui ipſius limitatam finitamq; naturam. Ad 7. angelus liberè ac neceſſariò intelligit; ſicuti liberè ac neceſſariò vult ſeipſum, ſuamq; beatitudinem. Quoniam enim eſt lumen purum, tenebrarum caligine non infectum aut labefactatum: in illud ergo nulla cadit obliuio, labor, aut triſtitia: ideoq; ſeſe limpidiſſimè ac perpetuò intelligit & contemplatur, idq; neceſſariò, ſicut iam diximus. Dicis, quod in vniuerſali cognoſcitur, confuſè cognoſcitur: igitur, ſi angelus in vniuerſali cognoſceret; illius cognitio confuſa eſſet & imperfecta. Reſpondeo, cognoſcere aliquid in vniuerſali, aliquando imperfectionem denotat, vt ſi quis cognoſceret hominem, cognoſcendo eſſe animal tantùm; aliquando verò per-

Marginal notes: 1. — 2. — 3. — Cognito vniuerſalis eſt cõfuſa. — 4. — Soluuntur argumenta ſecundæ opinionis. — 1. — 2. — 3. — 5. — 6. — 7. — Obiectio. — Solutio

Cognitio in vniuersali aliquando perfectionẽ, aliquã do imperfectionem denotat.

fectionem, quando scilicet per medium vniuersalis singula propria cognoscuntur, quæ ab alio multis speciebus intelligi nequeunt. Reuera, si aliquid excellentioris extiterit naturæ; esse vtiq; potest distincta ratio, ac similitudo multorum, veluti est in homine vniuersalis prudentia, ad omnes actus virtutum actionesq; gerendas: sic ergo angelus vniuersali illa specie, plura distincta, clarè lucidèq; cognoscit, intelligitq;. Hæc ita dicta sunt: quilibet ergo abundet in sensu suo, retenta fidei Catholicæ vnitate. res profectò obscurissima est, vtpotè à nobis nostroq; modo intelligendi remotissima: idcirco ferre certam non possumus sententiam: quis enim nouit, quomodo beatissimæ illæ mentes intelligant? Deus solus, qui eas condidit, atq; sapientia compleuit.

CAP. III.

Vnamquamque intelligentiam per vnum habitum, rerum quidditates non intelligere.

Quid angeli non intelligãt per species cõcreatas.

1. Dixi, secundùm nonnullas rationes, angelos superiores per vnam speciem vniuersalem, nequaquam multa distincta intelligere, idq; ad vtrumlibet disputaui: addam aliquorum rationes, quæ ab intellectu angelico, huiusmodi species remouere conantur. In anima, authore philosopho 2. Ethic: tria inueniri possunt, nempè, potentia, habitus, & passio, id est appetitus. sed in substantijs à materia remotis, sola potentia non potest esse ratio intelligendi, alioqui aliquid sic naturale principium esset sufficiens, omnia intelligibilia repræsentandi, quod est falsum; nec passio, siue appetitus. quælibet ergo intelligentiarum, per vnum habitum scientificum, omnes rerum quidditates intelligit; huiusmodi enim habitus est in angelico intellectu, ceu forma in subiecto; obiectum verò, quod in ipso habitu resplendet, est vtiq; in intellectu obiectiuè. Habitus præterea est magis obiecti repræsentatiuus, quàm species, quippè, qui ab obiecto generetur tantùm; ideoq; obiecto, veluti genuinus effectus, similimus est, non autem species; quoniam non à solo obiecto, sed etiam ab intellectu & obiecto gignitur.

2. Amplius, si huiusmodi species in mente angelica inuenirentur, singulare tantũmodò cognosceret; talis enim species & singularis est, & à singulari causatur; atq; ita omnia actu intelligeret, quorum species haberet. at impossibile omninò reputatur, vt intellectus plurimis informetur speciebus, sicuti nec materia pluribus formis, & corpus pluribus figuris: ergo. Angeli præterea intellectus, in essentiali potentia esset ad actum intelligendi, quippè, qui per speciem illius acquisitionem procuraret; sicq; intellectus angeli in intelligendo, ab intellectu humano minimè discreparet. Adde, quòd intelligere per species, siue infusas, siue acquisitas, infimum reputatur & vile; supremum verò, & nobile, si per habitum scientialem quis intelligat. Si ergo angelus per species intellexerit, absurda omnia, quæ enumerauimus, sequantur, necessariũ esset.

3. Adhuc, habitus generatur ex frequentatis actibus: igitur intelligẽtia est in potentia, non solùm ad secundum, sed etiam ad primum actum; in potentia, inquam, essentiali. Tenet consequentia: nam si menti angelicæ non est habitus de rebus cognoscẽdis concreatus; acquireret ergo huiusmodi per actuũ frequentiam, sicq; intellectus angelicus nostro persimilis esset, quod est falsum omninò. Angelum ergo per species non intelligere, patet.

4. Iterum, angeli cognitio est perfecta: igitur per habitum, non autem per speciem intelligit. Tenet consequentia: quia species sine habitu, ad cognitionem habendam non sufficit, sed è conuerso: habitus ergo scientificus inest angelicæ menti, quo intelligit omnia. Sanè, decet voluntatem perfectam vnicum habere principium, quo velle potest obiectorum multitudinem. sed angelorum voluntas est perfecta: igitur vnico

Angelorũ cognitio.

habitu scientifico intelligit omnia. Ille autem habitus vnicus est realiter, atq; indistinctus, angelico intellectui formaliter inhærens, illiq; concreatus, non quidem absolutè, sed ordinem habens ad obiecta. Quoniam quidem est scientialis, ad obiectum, essentialem respectum habet, vnde sine illo, nec esse, nec intelligi potest. Quia verò huiusmodi habitus, ad diuersa obiecta respectus habet; plura simul & actu, & distinctè repræsentare potest. Itaq; intellectui angelico, ille habitus expressa repræsentat obiecta, eoque plura, quò ipse simplicior extiterit, atq; eminentior, plures partiales continens habitus. Quoniam autem habitus est, quo quis vtitur, quum voluerit; ideo pro suo libitu, arbitrioque angelus, huiusmodi habitu vtitur: non sic autem specie vti posset, quum illa nõ subsit voluntatis imperio, quippe, quæ merè naturaliter repræsentat: habitus autem, quia ipsi angelo est magis connaturalis, maiorem habet virtutem inclinandi, atq; flectendi. Vno ergo habitu scientifico, sine multis speciebus angelus intelligit. Cæterùm, huiusmodi opinio iam pridem explosa est, veluti erronea, rationiq; minimè consentanea. Reuera repræsentare infinita, est habitus infiniti. sed in subiecto finito non est habitus infinitus; angelus autem est subiectum finitum, atque natura limitata: igitur vno habitu non potest angelus infinita intelligere, nempe infinitas possibiles quidditates, specie differentes, vel infinita indiuidua, sub eadem specie, differentiis indiuidualibus distincta. Amplius, nullus habitus scientialis creatus ex se potest esse, nisi alicuius complexi; de complexis enim est scientia. sed omnis habitus de complexis, distinctam præsupponit notitiam incomplexorum, & ex consequenti distinctam quoq; repræsentandi rationem: ille ergo habitus non habet distinctam rationem repræsentandi; indiget namque distinctis speciebus, incomplexorum repræsentatiuis. Adhuc, ratio cognoscendi plura, atq; distinctè repræsentandi, illius est obiecti, quod formaliter, vel eminenter infinita continet. sed nullum obiectum creatum est tale: igitur nullus habitus creatus est plurium, atq; infinitorum repræsentatiuus. Adde, quòd habitus non est repræsentatiuus, sed inclinatiuus potiùs, atq; facilitans ad actum, sequitur enim actum, atq; idem in mente operatur, ac si ex actibus acquireretur: actum autem repræsentationem præsupponere, omnibus constat; sed id dici non potest, repræsentationem efficere, quod repræsentationem quidditatum præsupponit: ergo quod prius. Præterea, illa ratio cognoscendi in mente angelica, non plus habet affinitatis cum habitu, quàm cum ipsa specie; siquidem ab intelligibilibus non dependet, concreata est enim: indifferenter ergo habitus, aut species dici potest. Reuera, si ita res se haberet; tunc habitus noster scientificus, obiectum intelligibile nobis præsens redderet, atq; ita habitu acquisito, nulla opus esset conuersione ad phantasmata, pro intellectione actuali habenda, quod huiusmodi opinionis fautores, negant omninò. Item, si habitus scientificus est ratio cognoscendi omnia: igitur angelus, sine huiusmodi habitu, non solùm alia extrinseca non intelligeret, sed nec seipsum quidẽ. Tenet consequentia, quoniam habitus talis est qualitas, non autem substantia angeli. Si fuisset ergo creatus in puris naturalibus, sine tali habitu; seipsum vtique non intelligeret, quod planè absurdum est, esset enim nostro intellectu imperfectior. Profectò vt dixi, habitus præsupponit cognitionem simplicium, sicuti habitus naturalis philosophi, omnium rerum naturalium, simplicem supponit cognitionem, quæ sanè absque specierum adminiculo haberi non potest. Quòd autem ille habitus, respectum essentialem non habeat ad obiectum, sine quo, nec intelligi possit, nec esse, patet; vnumquodq; enim absolutum, sine respectiuo intelligi potest. sed habitus scientialis, est aliquid absolutum, vtpotè primæ speciei qualitatis: intelligi ergo potest, sine respectu ad obiectum. Ille præterea habitus, non est idem realiter cum substantia angeli; nam essentia habitus etiam quacunq; virtute, sine obiecto esse potest. Itaq; habitus non est respectus ad obiectum; sine illo enim & esse, & conseruari potest: ad non ens autem non est respectus realis. At, quando aliqua essentialiter, atque realiter sunt idem; vnum, sine altero esse, fieri non est possibile.

[Margin notes, in order:]
Angelum per vnum habitũ non intelligere omnia.
1. (beside "di opinio iam pridem explosa est")
2. (beside "tes, vel infinita indiuidua")
3. (beside "speciebus, incomplexorum repræsentatiuis. Adhuc")
4. (beside "quidditatum præsupponit")
5. (beside "gant omninò. Item")
1. (beside "miniculo haberi non potest")
2. (beside "mæ speciei qualitatis")

 sibile.

cognitio. *ſibile. Præterea, ſubiectum, aut accidentis relatiui fundamentum abſolutum, idem non*
3. *eſt cum ipſo. ſed iſte qualitatis habitus, eſt aliquid abſolutum; reſpectus verò habitus ad obiectum, accidens eſt relatiuum, de tertia ſpecie relationis: non ergo ſunt idem realiter. Item, ſi iſti reſpectus, cum habitu ſunt eſſentialiter idem, atq; ſecundùm ob-*
4. *iecta multiplicantur, cùm illa actu, vel potentia ſint infinita; poſito ergo habitu in re, infiniti quoq; in actu reſpectus ponerentur, quod eſt falſum: nullus ſiquidem creaturæ reſpectus, ad creaturam eſſentialiter diſtinctam, cum ipſa, eſt eſſentialiter idem; niſi fortaſsis relationis, aut accidentis reſpectus ad ſubiectum, vel fundamentum. Sed ille habitus in angelo, vt dixi, ſine obiecto eſſe poteſt; reſpectus verò, abſq; termino eſſe nequit: igitur reſpectus ſcientiæ ad obiectum creatum, non eſt illi eſſentialis, nec realiter idem. Itaq; angelum per vnum habitum ſcientificum, intelligere omnia, etiam infinita, vt quidam dixerunt, impoſsibile eſt, & erroneum.*

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. Lumen naturale in angelo

D primum, in mente angelica, loco habitus, eſt lumen ſuum naturale, quod propter ſui perfectionem, atq; efficaciam, inſtar habitus, vim habet inclinandi, ad promptè faciliterq; intelligendum.
2. *Ad 2. ſpeciem in mente angelica quoniam eſt concreata, non à phantaſmatibus acquiſita, directè intelligere, ſiue per ipſam intellectum angeli, vniuerſale intelligere, nullum eſt inconueniens. Ad confirmationem dico, habitum, quòad ſe attinet, ita naturaliter, ac neceſſariò repræſentare, ac ſpecies repræſentat, atq; vtrumq; ſubiici voluntati imperanti; imò facilius eſt intellectui pro ſuo libitu diſtinctis vti ſpeciebus, quàm habitibus. Ad aliam confirmationem, ſicut non eſt inconueniens, pluribus diuerſæ rationis habitibus animum informari, & corpus, pluribus alterius rationis accidentibus; ita etiam animam pluribus ſpeciebus alterius rationis. Porrò, illud exemplum de materia & corpore, non eſt ſimile, quòd ſcilicet plures formas, atq; figuras, habere non valeant: etenim vnius rei per ſe, vnum per ſe ſubſtantiale eſt; ideoq; vnica illi ineſt forma ſubſtantialis, aut plures ad inuicem ordinatæ. ſimiliter, figura eſt terminus quantitatis. vnde, ſicut quantitas eſt vna; & figura etiam: non ſic autem ſe habet ſpecies ad intellectum. Ad alias confirmationes dixi, quid loco habitus inſit intellectui angelico, ſpeciem quoq; illam, impropriè habitum dici. Homo præterea, non intelligit per habitum vnius, vel plurium quidditatum repræſentatiuum; hac de cauſa, huiuſmodi ratio intelligendi in homine, ſuprema dici non poteſt, nec in angelo infima. In neutro igitur i-*
3. *ſtorum, talis ratio locum habere poteſt. Ad 3. negatur conſequentia: & ad probationem dico, non eſſe ſimile de habitibus noſtris, & angelorum; noſtri enim exercitio actuum, atq; frequentia creſcunt, angelorum verò, ſemel inditi ſunt; ideoq; à noſtris quàm*
4. *longè ſeparantur, & diſſentiunt. Ad 4. negatur quoque conſequentia: nam ſpecies infuſæ, quæ mentibus inhærent angelicis, alterius ſunt rationis, alteriusq; ordinis, quàm noſtræ, quæ per phantaſma, actuumq; diuerſitatem, atque multitudinem habentur. Itaq; quoniam beatiſsimæ illæ mentes, à principio ſic ornatæ fuêre, humanis non ſunt conferendæ comparandæq; intellectibus. Falſa ergo eſt illorum opinio.*

Angelus informatur multis ſpeciebus concreatis.

CAP. V.

Si angeli intelligant ſeipſos, atque alia per ſpecies, an per eſſentiam.

Multa

Angelorũ cognitio.

Notitia intuitiua, & abstractiua.

Multa dixi de sanctorum angelorum cognitione, multa quoque restant dicenda, propterea quia res nobis incognita est, & à nostro intelligendi modo remotissima; hac de causa, mihi opus est multo sermone, & vix tandem stylus assequi poterit, quod animus votis omnibus cupit. Dicam igitur, quæ sanctus Pymander per suum lucidissimum, mihi dicenda dederit. Inprimis non ignorare oportet, duplicem esse intellectualem notitiam, vnam quidem intuitiuam, abstractiuam verò alteram. Angelus autem seipsum cognoscit cognitione intuitiua per essentiam suam immediatè, sicuti per optimam, atque proximam rationem cognoscendi; est enim sibi præsens sua essentia intima, atque actu intelligibilis; intellectus quoque ipsius actu intelligens, nulla ignorantiæ labe affectus, aut impedimento præpeditus, promptus est, atque expeditus ad intelligendum. Cùm igitur hæc ita se habeant in angelo; sequitur vtique actio intelligendi intuitiua, ex immediato subiecto, atque ex immediata repræsentandi ratione. quæcunque etiam ipsius intellectui sunt intrinseca, atque præsentia, vtpotè aliorum angelorum essentiæ, intuitiuè cognoscit. Amplius, notitia abstractiua, seipsum cognoscere potest, nempe per speciem sibi impressam, & acquisitam, in ipsius memoria ex notitia sui intuitiua, derelictam. Sanè, si imperfectior cognitio abstractiua scilicet respectu intuitiuæ, superiori, perfectiorique angelo non repugnat, nec vtique inferiori imperfectiorique. sed angelus superior, potest abstractiuè, nempe per speciem intelligere: ergo, & inferior similiter. Præterea, quod potest intuitiuè ab intellectu creato cognosci, & abstractiuè etiam. sed angelus per suam essentiam, potest seipsum intuitiuè intelligere: per speciem ergo seu abstractiuè. Reuera, si in parte sensitiua idemmet, & sensu, & imaginatione percipitur; multò ergo magis id præstare poterit pars perfecta intellectiua, non aliquo modo impedita, cuiusmodi est intellectus angelicus. Angelum autem seipsum, & intuitiuè, & abstractiuè cognoscere, nullum est, aut inde inconueniens sequitur. Inprimis huiusmodi noticiæ non eiusdem sunt rationis, nec sibi inuicem aliquo modo contrariæ: non quidem ex seipsis, neque ex parte subiecti, nec etiam ex parte obiecti. Quare non video, quin idẽ obiectum, mediatè, immediatèque simul intelligi possit; id enim non fit secũdùm idem, vel per idẽ. Itaque angelũ seipsum intelligere intuitiuè, atque abstractiuè, simul, vel successiuè, nõ est impossibile. Quod autẽ angelus intelligat seipsum, patet. Omnis sanè potentia reflexiua super seipsam naturaliter, potest seipsã & alia cognoscere. sed huiusmodi est angeli potentia intellectiua: seipsum ergo naturaliter cognoscit. Profectò, si naturaliter amat se; naturaliter quoque se intelligit. incognita enim non amantur. Amplius, præsente actiuo, & passiuo disposito, ex vtroque naturaliter sequitur actio. sed ita se habent essentia, & intellectus angeli, siue species, & intellectus: igitur sequitur actio intellectiua. Quamobrem, non tantùm seipsum, sed alia quoque tum complexa, tum etiam incomplexa intelligit. & incomplexa quidem, quatenus per se, vel per accidens, suo præsentantur intellectui, vt obiecta naturaliter intelligibilia: complexa verò, suæ proportionata naturæ, actuque existentia, naturaliter intelligit; quippe, qui sciat vnde illorum habitudines oriantur, complexiones quoque necessarias non ignoret. complexa autem, quæ illius captum naturæ superant, quemadmodum sunt diuina sanctæ trinitatis, incarnationisque mysteria, naturali cognitione attingere nequit: nam, vnde illa ortum habeant, naturaliter ab intellectu angelico sciri non possunt. complexa verò contingentia, & futura, naturaliter ignorat: non enim per seipsa illa intelligere potest, quia scilicet non sunt; nec per ipsorum causam, quæ est voluntas indifferens, vel opposita ipsorum; nec ex terminis, alioqui veritas necessaria ex illis oriretur omninò. Talia præterea futura, ex diuinæ determinatione voluntatis dependent, quæ angelo naturaliter sunt incognita, alioqui frustra fierent angelo illuminationes, aliæque reuelationes. Angelus igitur futura contingentia, naturaliter scire non potest: seipsum verò intelligit intuitiuè, atque abstractiuè, aliaque sibi intrinseca similiter: quæ verò aliter se habent; per species sibi concreatas, & acquisitas.

Abstractiua cognitio.

Quòd angelus seipsum & intuitiuè, & abstractiuè intelligit.

Angelus intelligit seipsum.

1.

2.

3.

Quomodo intelligit complexa.

Diuina scilicet incarnatio superat captum angeli.

Angelus ignorat futura.

1.

CAP. VI.

Angelum non intelligere se per species, neque per essentiam, argumentis ostenditur.

1. *Mouens, & motum, subiecto distinguuntur, alioqui idem, respectu eiusdem, in actu esset & potentia. sed intellectus angelicus, ab illa specie, subiecto non distinguitur, quippe, quæ est angelico intellectui, vt dicunt, congenita, atque innata: non ergo mouet intellectum ad actum intelligendi. Sanè, omnis angelica actio, siue sit intellectio, siue volitio, ab extrinseco princi-*
2. *pio dependet, & subiecto distincto. Angelus præterea, sese intelligit per suam essentiam: non ergo per speciem impressam. Tenet consequẽtia: intelligibile enim in actu, dum adest intellectui libero, non aliquo modo impedito, est efficax ratio suiipsius cognoscendi. sed essentia angeli, est huiusmodi: non ergo eget specie aliqua, vt seipsum intelligat.*
3. *Amplius, quæ per speciem fit intellectio, abstractiua appellatur: ergo non est in angelo. Tenet consequentia, quia abstractiua cognitio, ad rei præsentiam, atque absentiam, indifferenter se habet. sed angeli intellectio de seipso, non est indifferens ad absentiam sui, siquidem sibi abesse non potest: ergo. Reuera, si ita res se haberet; tunc impossibile aliquod atque contradictio sequeretur, nempe angelum sese mediatè, immediatèq; intelligere; mediatè quidem per speciem, immediatè verò per essentiam. Angelus ergo, pro*
4. *sui intellectione habenda, non indiget alicuius speciei auxilio. Iterum, maior numerus, est ratio cognoscendi minorem; vt ternarius est ratio distinctè binarii cognoscẽdi. sed formæ, instar numeri naturæ se habent, authore philosopho 8. meth: essentia ergo formæ maioris, est ratio distincta minoris cognoscendæ. Itaq; intelligentiæ superiores, per suas*

Tetragonum continet trigonum.

essentias, sine aliqua alia specie, & seipsas, & alias inferiores intelligunt: tetragonum namque, id est, quadrangulus, est ratio trigoni, hoc est, trianguli cognoscendi. sed formæ, quæ ad vniuersi ornatum faciunt, sunt velut trigonum in tetragono: idem ergo quod
5. *prius. Præterea, intellectio est perfectio intelligentis. sed illa species si esset, non potest esse angeli perfectio; est enim accidens, ideoq; non perficit substantiam, sed ab ipsa perficitur: non ergo species innata, siue impressa est angeli intellectio, siue ratio intelligendi; sed suaipsius essentia, qua & se, & alia intelligit: eodem enim eius quidditas est intelligibilis, quemadmodum & aliæ quoque quidditates creatæ sunt intelligibiles. Quare, sicut alicui intellectui, immediata ratio cognoscendi, est suiipsius essentia; pari quoque ratione, alterius rei quidditas, erit ratio se cognoscendi, intelligendiq;: atque ita cognoscendarum quidditatum rationes, ipsæmet sunt quidditates, non aliæ species ab ipsis distinctæ. Hæc igitur, atque similia obiiciunt, qui aiunt, angelos sine innatis, ingenitisq; speciebus intelligere. Nonnulli autem dicunt, angelos per suas essentias se intelligere non*

Quòd angel⁹ nõ intelligat se per suam essentiam.

posse: ita arguendo. si angelus intelligit se per suam essentiam: igitur est sua intellectio. sed consequens est falsum: ergo, & antecedens. Profectò, si extrema essentialiter sunt idem; medium quoque ab ipsis non dissentiet; non enim priùs distinguitur medium ab
6. *extremis, quàm extrema ab inuicem: igitur, si angelus intelligit se per suam essentiam: essentia ergo, & ipsius intellectus, similiter se habebunt; atque ita ex consequenti, operatio media inter potentiam & obiectum, vel rationem cognoscendi, idem erit omninò; sicq; intellectio angeli sua esset substantia, quod est falsum; alioqui sua intellectio naturalis, simpliciter nobilior esset, atque præstantior, intellectione ipsius beatifica. huic accedit, quòd singulare per se primò non intelligitur, nisi reflexè tantùm. sed angeli essentia, est aliquod singulare: non ergo per se primò est intellectionis causa. Adde authoritatem philosophi 2. de anima: Omne receptiuum debet denudari à recepto, sic visus, omni co-*

 Angelorũ cognitio.

mni colore vacare debet, vt colores recipere poßit. sed angeli intellectus, à sua nequit denudari, spoliariq; essentia: igitur essentia non est causa atq; ratio intelligendi. Ex quo patet, angelum per eßentiam nihil intelligere.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, maior est omnibus modis falsa reputanda: cùm enim angelus moueatur localiter; à seipso vtiq; moueri necesse est. quapropter, propositio illa, si vniuersaliter intelligatur, veritati nequaquam consonat; non enim neceße est, vt mouens & motum, semper subiecto distinguantur. Ad probationẽ autem dico, actum & potentiam, interdum entis eße differẽtias, atq; ita simul eidem conuenire non posse: non enim vnus atq; idem homo simul & semel in actu est & potentia. nonnunquam verò actus & potentia, sunt principia entis, sicq; eidem respectu eiusdem, sine vlla contradictione conuenire queunt. vnde idem alij dicunt, licet sub alijs verbis: Nulla, inquiunt, est contradictio, idem, respectu eiusdem, in actu eße virtuali, & in potentia formali; in potentia verò formali, & in actu quoque formali idem eße, secundùm eundem actum numero, ad quem est in potentia, est impoßibile. Præterea, si angelus non intelligit se per suam eßentiam, nec per aliquam speciem: igitur ignorat se omninò; non enim intelligit se naturaliter per angelum inferiorem, alioqui inferior non cognosceret seipsum, neque per superiorem, aliter ipse quoq; superior in eandem absurditatem incideret: nec per similem, vel æqualem, alioqui eßet circulus in obiectis per se; nam pari ratione, & ille per alium intelligeret: neq; per motum suum, multi quippe angeli sunt, qui orbium mouendorum munus non exercent: neq; per Deum, quia videlicet, non cognoscit primò, ac naturaliter, vt dicemus, ipsum Deum benedictum: denique, neq; per aliquam aliam creaturam. Quare, aut prorsus se nescit, aut per nihil, tanquam per rationẽ cognoscendi se intelligit, quod est stultitiæ simile. Angelus ergo intelligat se neceße est per eßentiam suam, veluti per causam, rationemque immediatam, per speciem verò, vt per causam cognoscendi mediatam, sicuti paulò antè disputando aßerui. Ad 2. negatur consequentia, & ad probationem dico, rationem illam affirmare quidem angelum, per suam se intelligere eßentiam; non tamen negare, quin per speciem innatam se intelligere nequeat: neque ob id frustratorius reputandus est primus cognoscendi modus; quandoquidem ad angeli spectet perfectionem, duplici seipsum cognoscendi modo, intelligere poße. Ad 3. quamuis abstractiuæ cognitioni per se competat, ad obiecti præsentiam, atque absentiam indifferenter se habere; quia tamen alio modo se habet in angelo; ideo non est simile iudicium; obiectum enim semper adest, quia idem est cognoscens seipsum, ideoq; non potest abeße cognoscenti. Ad confirmationem iam dictum est, nullum sequi inconueniens, si essentia immediatè angeli præsentetur intellectui per seipsam, mediatè verò per speciem; non enim est secundùm idem, neque idem modus cognoscendi. Ad 4. negatur similitudo: nam Aristot: de anima rationali loquitur sensibili & vegetabili: iccirco non est simile de numeris, & speciebus: numerus siquidem maior, tanquam partem sui, secundùm totam eius entitatem, minorem complectitur; hac de causa, illius cognoscendi ratio sufficiens iudicatur: species autem non ita se habent in vniuerso; nam etsi superiores intelligentiæ, maiorem habeant entitatem, quàm inferiores; non tamen totam omninò inferiorum entitatem eminenter complectuntur, ita, vt inferiores à superioribus negatione tantùmmodò separentur: species namq; in vniuerso proprijs rationibus distinguuntur. Ad 5. species illa est intelligentiæ perfectio secundùm quid, non autem simpliciter; ideoq; perfectione angelicum in-

Margin notes: 1. Actus, & potẽtia duobus modis accipiuntur. — Actus virtualis, & potentia formalis. — Angelus intelligit se per suã essentiam. — 2. — 3. — 4. — 5.

 licum in-

Angelorū cognitio.

licum intellectum superare non valet: omne enim accidens, vt dicitur 7. meth: est minus ens, quàm substantia. cætera autem clara sunt, ex his quæ paulò antè annotauimus.

6. Duplex medium.

Ad 6. duplex est medium, secundùm rem vnum, secundùm imaginationem verò alterum: primum autem ex natura rei, ab vtroque nequaquam distat extremo, sicut videre licet in extremis coloribus, & illorum medio. Porrò, medium secundùm imaginationem, ab extremis distat omninò, cuiusmodi est operatio intelligendi, quæ quidem à potentia egreditur, & ad obiectum terminatur; quamuis secundùm rei veritatem, respectu vtriusque extremi, ac posterioris vicem obtineat.

Angelus potest singulare primò intelligere.

Ad confirmationem dico, singulare ab intellectu angelico, primò intelligi posse, atque esse rationem intelligendi, quod quidem nostro intellectui est impossibile, propter naturalem potentiarum ordinem, intellectus scilicet, & imaginationis; intelligentem enim oportet phantasmata speculari. Ad aliam confirmationem, illud veritatem habet de potentia organica, quæ est determinati generis, puta visus ad colorem: intellectiua autem, quia circa totum ens versatur, propterea si ab illo omninò denudaretur, à seipsa quoque idem pateretur. Angelum ergo seipsum intelligere posse intuitiuè, & abstractiuè, dixi.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angelum intelligere per species à rebus acquisitas, rationibus demonstratur.

Quòd angeli intelligunt per species acquisitas.

AVdiuimus beatos angelos intelligere per suas ipsorum essentias, atque per species concreatas: lubet iam speculari, si per species à rebus acquisitas, hoc ipsum intelligendi officium exercere valeant; non enim desunt, qui contrariam partem tueri contendant: nos autem affirmatiuam tuentes, rationibus ita approbamus.

1. Si angelus, speciebus concreatis intelligit omnia: igitur, habet in actu species infinitas; potest enim, successiuè saltem, infinitas angelorum species possibiles intelligere, aut infinita eiusdem speciei indiuidua. quodlibet autem indiuiduum, propriam speciem habet: nec vnum, per alterius speciem intelligi potest: nec vna species, per alterius speciem. si igitur omnium intelligibilium species concreatas haberet: infinitæ vtique ipsius intellectui species inessent, quod est falsum; infinitæ enim est naturæ munus, non autem finitæ & limitatæ.

2. Amplius, si omnia intelligit per species concreatas: igitur ita indiuidua futura, æquè ac præsentia naturaliter intelligit. Etenim, speciebus præsentibus intelligimus, quando volumus: non sic autem sentimus, quando volumus, quippe, cùm non sit apud nos species absente sensibili. sed consequens est falsum: ergo & antecedens.

3. Reuera, si angelus per species concreatas intelligit tantùm: repugnat ergo illius intellectui, notitiam à rebus habitualem acquirere, quod est falsum; nihil enim intellectui angelico obsistit, quin ex sua natura intrinseca, habitualem, vel actualem notitiam habere non possit.

4. Præterea, si angelus habeat species omnium quidditatum, atque indiuiduorum actu existentium; non tamen omnium possibilium, alioqui vt dixi, actu infinitas species haberet, quod est falsum. nec licet per speciem indiuidua intelligere; indiuiduum namque, super quidditatē specificam, differentiam addit indiuidualem, ad quam profectò quidditas specifica est in potentia. neque ex hoc quis dicere potest, quidditatis speciem ociosam esse: nam etsi indiuiduum speciem formaliter contineat in actu; quælibet tamen illarum, in illius notitiam, cuius est, primò directèque adducit; puta, quidditatis species, in quidditatem, indiuidui verò, in indiuiduum: non ergo per speciem, distinctè indiuiduum intelligere potest: sed quemadmodum, speciem absque indiuiduo; ita quoque & indiuiduum sine specie, intelligere valet. Ex quo patet angelum, non solùm per concreatas, sed etiam per acquisitas species intelligere.

CAP.

Angelorũ cognitio.

CAP. II.

Angelum intelligere tantùmmodò per species innatas, atque impressas, argumentis ostenditur.

Omnis intelligentia, sicut dicit author de causis, 10. propositione, plena est formis: igitur per species tantùm concreatas intelligit, alioqui, si per formas acquisitas intelligere posset; non vtique à principio plena formarum esse diceretur. Reuera, intellectus angelicus, diuinum inter & humanum medium obtinet: igitur medio quoque pollet modo intelligendi. sed intellectus diuinus, non intelligit per aliud à se, nec per aliquid à rebus receptum; intellectus verò humanus, omnia ab extrinseco mendicat: igitur intellectus angelicus, etsi per aliud à se, non tamen per aliquid à rebus receptum, sed per species innatas intelligit. 1.

Præterea, si angelus per species acquisitas intelligeret: igitur haberet intellectum agentem, speciem causantem, eamq; à re sensibili & singulari extrahentem. sed dedecet hoc angeli puritatem, quia scilicet, perfectus illi inest, atque actualis intellectus: non ergo intelligit per species acquisitas; intelligeret siquidem rem materialem, quæ vtique ageret in ipsius intellectum: agens autem est præstantius patiente: illa ergo species sic acquisita, præstantior esset angeli natura, quod est falsum. 2. *Amplius, si ita res se haberet; obiectum ergo intellectus angelici, esset intelligibile in potentia, quod est falsum, siquidem in separatis à materia eiusdem conditionis sunt, intellectus, & id, quod intelligitur. sed intellectus angeli, semper est in actu: & obiectum ergo similiter. Sanè, anima corpori vnita, modum cognoscendi à corpore mutuat, idq; mediantibus sensibus. à corpore autem libera, liberum quoque habet essendi modum, atque intelligendi, nempe, absque sensuum adminiculo, atque phantasmatum confuso ministerio: multò ergo magis angelus, cùm sit nobilioris naturæ, sine huiusmodi speciebus intelliget: ergo quod prius.* 3.

Præterea, ab extremo, in extremum, non datur transitus, nisi per medium. sed rerum materialium esse, sub conditionibus indiuiduantibus, est vnum extremum; illud verò, quod ab eisdem conditionibus abstrahendo fit, est alterum: non ergo inter hæc extrema datur transitus, nisi per medium, quod est phantasia, atque imaginatio. At, in angelo, ista esse non possunt, forma enim simplex, subsistens perfecta, cuiusmodi est angelus, corpus informare nequit: ergo quod prius. 4. *Si præterea, vnus angelus nihil potest ab altero accipere; multò ergo minùs à corpore: nam si aliquid acciperet; aut corporis fieret contactu, aut virtutis: non quidem corporis, quia corpore vacat: nec virtutis, quia vnus non agit in alium, nisi præsens extiterit. sed vnus alteri non est præsens, nec simul, alioqui essent in eodem loco: igitur quod prius.* 5.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Ad primum, Ille author de causis, aut negandus est omninò, aut hyperbole vtitur, per quendam scilicet excessum, angelici intellectus perfectionem ostendendo, idque per formarum multitudinẽ, quibus illius intellectus ornatur. Ad confirmationem dico, ideo medius dicitur, quia partim quidem per acquisitas, partim verò per concreatas intelligit species, noster autem per acquisitas tantùm. Dei verò intellectus neutro modo, sed per suam essentiam, intelligit omnia. 1. *Ad 2. angelum habere intellectum agentem, atque possibilem, approbo,* 2.

cognitio. sicuti paulò post dicetur. Ad confirmationem dico, rem materialem non agere in intellectum, vel speciem, aut actum intelligendi totaliter, sed partialiter tantùm: proinde non sequi, quod infertur. Ad 3. quamuis intellectus angelicus, quòad notitiam intuitiuam, habeat obiectum intelligibile in actu, sitque ipse actu intelligens: quòad verò notitiam abstractiuam; habet obiectum ab ipso abstractiuè intelligibile, speciemque eiusdem rationis. vnde non solùm per aliud, sicut per obiectum primò cognitum; verùm etiam per speciem, quæ est ratio cognoscendi, non autem primò cognita intelligit. Ad confirmationem respondeo, intellectum qui non est purus actus, tam speciem, quàm actum intelligendi à rebus accipere posse. Quamobrem, etsi anima corpori coniuncta per phantasmata, suam à rebus notitiam acquirere tentet; hoc tamen non est ita necessarium, quin intellectus aliquis, à corpore liber, à rebus nullam certè notitiam recipere queat.

4. Ad 4. maior, in nostro quidem, non autem in intellectu separato, veritatem habet. maior præterea, si de omni medio intelligatur, absque dubio falsa est reputanda; possum enim modò, ciuitatem Tudertinam intelligere, deinde statim Romanam, medium non transeundo, aut intelligendo. Item, si ab esse reali, ad esse intellectum, non datur transitus sine medio, nec è conuerso, quod est falsum: angelus namque immediatè motum causare potest, nullumque ponit medium inter intellectum, & volitum penes se existens, vel in corpore positum. ex quo patet, vniuersaliter veram non esse.

Ciuitas Tudertina in qua tunc eram.

5. Ad 5. dico, vnum angelum, ab altero velut ab obiecto, speciem recipere posse: nec valet quod infertur, nimirum, vnum alteri angelum, præsentem esse non posse: nam nullum est impedimentum, quin vnus adsit alteri; sunt enim specula purgatissima, & munda, sibiipsis semper præsentia, ac inuicem illuminantia. Quomodo ergo vnus alteri præsens non erit, cùm alteri alterius mens pateat? Angelos ergo per species acquisitas intelligere posse, dixi.

CAP. IIII.

Angelum habere intellectum agentem, & possibilem, probatur.

Si est in angelo intellectus possibilis.

uoniam dixi, angelum per species acquisitas posse intelligere, quod planè sine ministerio intellectus agentis, atque possibilis fieri non potest; non importunè ergo quæritur, si angelo insit intellectus agens, atque possibilis. Quidam autem, naturã intellectus possibilis & agentis, ad modum intellectus humani metientes, indubiè affirmant, in angelo huiusmodi intellectus minimè inueniri: Quoniam, inquiunt, nos quandoque in actu, quandoque in potentia, intelligentes sumus; hac de causa, nobis necessaria est quædam virtus, quæ sit in potentia ad intelligibilia, ante ipsum intelligere: quæ quidem cùm in actum reducitur, fit sciens; & vlterius, fit considerans. hanc autem virtutem, intellectum vocant possibilem. Quia verò rerũ materialium naturæ, quas nos intelligimus, extra animam immateriales & in actu intelligibiles non subsistunt, sed sunt tantùm potentia intelligibiles; propterea, aliquam virtutem nobis natura concessit, qua, in actum reuocarentur, atque adducerentur, quæ antea subsistebant in potentia, quæ quidem agens intellectus appellatur. Quoniam autem, angeli non sunt in potentia intelligentes, respectu eorum quæ naturaliter intelligunt, neque eorum intelligibilia sunt in potentia, sed in actu; ideo, intellectus agens inest illis, atque possibilis, non vniuocè, sed æquiuocè tantùm. Sanè, in nobis est intellectus agens, atque possibilis, ob respectum quidem, quem habemus ad phantasmata, quæ quidem intellectui comparantur possibili, veluti colores ad visum: intellectui verò agenti, vt colores ad lumen. Cùm autem huiusmodi phantasmata, intellectui non insint angelico; frustra profectò huiusmodi intellectus, angelis tribuerentur. Reuera, si rerum quidditates separatæ essent, & abstractæ, & ex consequenti, actu intelligibiles,

Agens intellectus.

Angelorũ cognitio.

ligibiles; nobis profectò opus non esset intellectu agente. Cùm autem intellectus angeli-
cus primò immaterialia intelligat; non vtiq; in potentia intelligit, sed in actu: proinde,
intellectus agens, angelo minimè congruit, neq; intellectus possibilis: angelus enim sem Quòd in angelo sit intellectus agẽs atq; possibilis.
per actu intelligit. Hæc & similia nonnulli dicunt, qui ab angelis remouent intellectum
agentem atq; possibilem. Verùm, si res penitiùs consideretur, non omninò est irrationa-
bile, imò rationi consonum atq; consentaneum, vtrumq; intellectum, suo modo in angelo
inueniri. In omni quippè natura intellectuali creata, quæ non est purus actus, est, quo 1.
est omnia facere, & quo est omnia fieri, sicuti in natura potentiali. sed angelus non est
purus actus: igitur illius intellectus est, quo est omnia facere, nempè intellectus agens,
& quo est omnia fieri, id est intellectus possibilis. Dicis, hoc intelligi debere de natura,
in qua scientia generatur, cuiusmodi non est angeli natura, quippè, cùm angelo adsit no-
ticia, siue scientia naturalis. Verum quidem est, angelo adesse multarum rerum, natu-
ralem scientiam per species concreatas; nihilominùs possent in ipso eædem concreari, si
creatæ non fuissent. Vnde, si in puris naturalibus aliquis angelus crearetur, absq; concre
atis speciebus, multas quidem, sicut & nos, acquirere posset. Dicis, quòd intellectus a- Agens intellectus est in angelo.
gens est, quo est omnia facere in esse intelligibili, non quidem quòad actum, sed potiùs,
quòad speciem à phantasmate abstractam. sed angelo nõ inest huiusmodi phantasiæ mo
dus: igitur non habet intellectum agentem. Dico, principalem actum intellectus agẽ-
tis, non esse à phantasmate abstrahere, sed eam accidentalem esse potiùs, pro vnione po-
tentiarum ordineque, quem inuicem seruant in præsenti vita, alioqui non esset in beatis,
nec præcipuam haberet operandi virtutem, quod planè absurdum est atq; inconueniens,
quãdoquidem potentia est spiritualis, beatitudinis capax. Præcipuus autem intellectus Intellectus agentis præcipuus.
agentis actus est, creare intellectionem, atq; facere rem in actu intellectam, secundùm
actum, qui profectò ab angelis nullo modo remouendus est atq; auferendus. Item, in
angelis perfectior, quàm in nobis, dei imago splendescit. sed intellectus agens, ad imaginẽ 2.
spectat, vtpotè optima animæ potentia: ergo in angelis est intellectus agens. Amplius, 3.
aut res materialis & indiuidualis cum suis conditionibus indiuiduantibus per se, & pri-
mò ab angelis intelligitur, atq; ita res materiales immaterialesq; intelligeret, æquè pri-
mò atq; immediatè, cuius oppositum ipsi fatentur. aut non sic intelligitur, quod dici nõ
debet; siquidem obiectum improportionatum sibi aptare posse, ad perfectionem perti-
net. Cùm autem id, quod perfectionis est in natura inferiori, à superiori remoueri non
debeat: in angelis ergo est intellectus agens, cuius virtute obiectum improportionatum
proportionatur, adaptaturq; potentiæ intelligentis. Sed dicet aliquis, intellectus agens Obiectio.
non est perfectio simpliciter, sed imperfectæ naturæ locum supplens, quæ sanè in ange-
lis esse non potest. Præterea, gignere sibi simile, naturæ perfectionem connotat, quæ ta-
men in angelis non inuenitur: non ergo quidquid perfectionis est in natura inferiori, su-
periori est attribuendum. Dico, intellectum agentem angelis competere omninò, siue Solutio.
sit perfectio simpliciter, siue supplens imperfectionem: nam si angelus non haberet hu
iusmodi intellectum, quo potest ab obiectis, species, notitiasq; recipere, atque obiectũ
materiale, quod est potentia intelligibile, sibi proportionare; nostro vtiq; intellectu in-
ferior reputaretur & vilior. Illud verò, quod de sibi simili gignendo adducitur, nullius
est momenti, quippè, cùm angeli sint incorruptibiles, & certo numero conditi: genera-
tio verò, naturæ inferiori tributa est, tùm propagandæ prolis gratia, cùm corruptibi-
litatis supplendæ. Ad argumenta autem priora sic respondeo. Ad primum, quamùis Soluuntur argumenta.
quodlibet angeli intelligibile positiuum in actu, immediatè, & intuitiuè ab angelo in-
telligatur; intellectus tamen agens in angelo, non quidem de potentia intelligibile, actu Angeli non producunt sibi simile.
intelligibile reddit; sed potiùs de actu intellecto, quemcunq; producit actum intelligẽ-
di, qui quidem est principalis actus intellectus agentis. Proinde, angeli indigent intel- Intellectus agentis necessitas in angelis.
lectu agente, non quidem ad abstrahendum, sed potiùs ad benè intelligendum. Præ-

 terea, an-

terea, angelus quoad notitiam abstractiuam, non habet obiectum primò sibi actu cognoscibile, nisi per speciem, quæ per virtutem habetur intellectus agentis: nam etsi habeat concreatas species; propter tamen multorum, vt dixi, intelligibilium multitudinẽ, species quoque acquisitas habere censetur, atque ita in angelo est intellectus agens: intellectus verò possibilis illi atribuitur, quia nimirum, licet semper aliquid intelligat; non tamen actu semper intelligit, quæcunq; intelligere potest; nam interdum intelligit aliquid, quod priùs non intellexit, sicq; est intelligens in potentia, cuius respectu, non immeritò illi intellectus possibilis tribuitur. Quomodo ergo in angelo sit intellectus agens, atq; possibilis, hæc dixisse sufficiat.

Intellectus possibilis.

CAP. V.

Quomodo angeli Deum intelligant.

DE angelorum cognitione multa quidem disputando dicta sunt; præstat modò inquirere modum, quo angeli deum intelligunt. Res planè obscura satis, & intellectu atq; affatu difficilima, tùm quia secum affert obscuritatem non paruam, tùm verò quia varia est & multiplex de hac materia sapientum sententia. Imploratò ergo priùs diui Pymandri auxilio, aliquid dicere tentabo. Inprimis non ignorare oportet, triplicem notitiam esse: vnam quidem, quæ res intellecta est, vocaturq;, vt dixi, intuitiua: aliam verò, quæ est rei similitudo, nempe abstractiua: postremam autem, quæ est rei causa siue effectus, quam specularem nõ nulli appellant. Istarum autem quælibet, simplex nominatur, vtpote, quæ ad simplicem, non autem ad compositam rem spectet. Quoniam autem, authore philosopho 2. cœli, omne possibile, & melius in sempiternis, est necessarium. possibile autẽ est, & melius substantijs separatis est, deum intuitiuè intelligere; intuitiua enim cognitio est melior abstractiua; sunt enim actus puri, specula munda: ideo intelligentias deum intuitiuè ac naturaliter intelligere, asserit philosophus. Item, 9. met. cap: 17. Est autem nihil potentia sempiternum; possibile enim in rebus æternis est necessarium. Porrò, si necessarium nõ præsupponit alterius auxilium: angeli ergo sine alia specie deum intelligunt. Reuera, mediæ intelligentiæ, deum, atq; superiores, bifariam intelligunt: intuitiua siquidem cognitione, quæ est ipsamet res cognita: & cognitione speculari, hoc est, per superiorum effectus. inferiores verò vna tantũ cognitione, nempe speculari, id est cognitione, quæ est illarum causa: hoc autem est illis melius atq; possibile. Amplius, substantiæ separatæ accidentibus non substant, quia sunt formæ simplices, quarũ natura extraneis rebus atq; peregrinis non subiacet. In intelligendo ergo deo, alijsq; superioribus substantijs, nulla opus habent aduentitia specie, concreata videlicet siue acquisita: quælibet enim sic accepta notitia, accidentalis est atq; mutabilis, quæ diuinis separatisq; intelligentijs minimè competit. Præterea, mediæ intelligentiæ à prima causa dependent, in triplici vtiq; genere causæ, proinde perfectissimo modo in illis relucet producentis atq; primi agentis imago: absq; ergo exteriorum adminiculo, per seipsas, & ex seipsis, velut ex pulchris imaginibus, suum opificem atq; pictorem intelligunt. Hæc quidem philosophi dicunt, naturalia principia sequentes, quibus profectò obuiant Catholici, tùm rationibus, cùm etiam authoritatibus muniti: Nulla, inquiunt, creatura per præsentiam suæ essentiæ ex puris naturalibus deum intelligit, aliter esset naturaliter beata. Tenet consequentia: deum enim intelligere, sicuti angeli intelligunt, est vera beatitudo talis. sed beatitudo non inest creaturæ, ex puris solisq; naturæ principijs, aliter ex se esset beata, quod est falsum: igitur deum ex suæ essentiæ præsentia intelligere nequit. Amplius, deus creat actum beatificum, non quidem ex puris intelligentiæ principijs naturalibus, cũ hu-

Margin notes: Triplex notitia. — Philosophorũ opinio. 1. — 2. — 3. — 4. — Catholicorũ opinio. 1. — 2.

 Angelorũ cognitio.

huiusmodi actus non sit illis essentialis, atq; oriens ex solis principijs naturæ angelicæ: igitur intelligentiæ naturaliter deum intelligere nequeunt, sine aliquo desuper infuso habitu, actu, siue specie. Præterea, mediæ intelligentiæ sunt superiorum effectus, causæ 3.
verò inferiorum: igitur deum, ac superiores, cognitione speculari intelligunt: nam dũ puris relinquuntur naturæ principijs; nullam naturalem habent intelligendi speciem impressam atq; congenitam: Intelligentiæ ergo per proprias essentias, Deum naturaliter non intelligunt, Deum verò non intelligere, omninò absurdissimum est, ne dicam impium & impossibile, alioqui infelicissimæ essent, quas sicut ratio docet, beatissimas esse dicimus. Quomodo autem deum intelligant, non parua est inter theologiæ cultores con- 1.
trouersia. Quidam enim aiunt, deum non intelligi ab intellectu angelico, per suæ similitudinis præsentiam, sicuti intellectus humanus res materiales, quippe, cùm nulla similitudo in alicuius rei distinctam notitiam, nisi illi sit æqualis, adducere poßit. sed nulla res creata deo æquatur; est enim finita, deus autem infinitus; finiti verò ad infinitũ nulla est proportio: igitur deus, per præsentiam suæ similitudinis nequaquam intelligitur. Profectò, species illa siue similitudo, si alicui intellectui insit, cùm sit creata; rei poti- 2.
ùs creatæ quàm increatæ, similitudinem præseferre potest. Item, infiniti nulla est ima- 3.
go siue species. sed deus est infinitus: nulla ergo imagine aut specie, etiam immateriali & intellectiua potest intelligi, alioqui, si huiusmodi species mentibus angelicis impressa subsisteret; illorum quilibet, naturaliter, distinctè q; deum poßet cognoscere, quod iã confutauimus. Dicunt ergo isti, deum intelligi ab angelis per ipsius similitudinem, in ipsorum mentibus resultantem atq; apparentem, sicuti quispiam videretur in speculo; est enim illarum essentia dei imago, in qua, veluti in speculo, diuina relucet essentia. Ex quo patet, nec intuitiuè, nec abstractiuè, omni desuper habitu, seu specie circumscripta, deum ab intelligentijs illis separatis, naturaliter intelligi poße: non quidem intuitiuè, alioqui naturaliter essent beatæ: nec etiam abstractiuè, cùm nullũ sit phantasma, quod dei similitudinem præseferre queat: quælibet ergo ex intelligentijs deum intelligit per suam essentiam, tanquam per imaginem dei viuentis. Sed huic positioni nonnulli sic occurrere student. Si quælibet intelligentia, per suam essentiam deum intelligit; in intelligendo discurreret ab obiecto primò cognito, ad ipsum deum cognoscendum. at discursus ab 1.
vno ad aliud, præsupponit cognitionem vtriusq;. Præterea, tunc angeli essentia, diui- 2.
nam essentiam eminenter contineret: nam obiectum, quod est ratio alterius obiecti cognoscendi, virtualiter atq; eminenter illud contineat, necesse est. sed essentia angeli est finita: non ergo eminenter infinitam dei essentiam continere potest. Cognitio insuper i- 3.
gnobilioris, non potest esse ratio rei nobilioris cognoscendæ. sed cognitio essentiæ angelicæ est talis: igitur per ipsius cognitionem, diuina nequit intelligi essentia. Porrò, huiusmodi rationes, sic solui possunt, angelum non discurrere, quia videlicet eodem actu, 1.
vtrumq; apprehendit, licet vnum per aliud, vel mediante alio. discursus præterea est ab aliquo priùs noto, vel apto priùs nosci, quod non est in proposito. Ad probationem dico, veritatem habere, quando ratio alicuius cognoscibilis est æquè perfecta, ac ipsum cognoscibile. sed essentia angeli non est huiusmodi, respectu dei cognoscendi: igitur nõ est simile. Ad 2. dicunt, essentiam angeli tanquam obiectum, dei continere essentiam, 2.
virtute instrumentali, non autem principali, veluti potest effectus, suæ causæ essentiam entitatemq; instrumentaliter continere. Ad 3. cognitio creaturæ non est tota causa co- 3.
gnitionis diuinæ, neq; perfecta & absoluta cognitio; idcircò ratio illius argumenti, non facit ad rem, nec alicuius esse potest momenti. Quidam aiunt, deum abstractiuè ab angelo intelligi, naturaliter quidem atq; distinctè, per quandam speciem sibi inditam, dei naturaliter repræsentatiuam, quæ quidem species naturalis dicitur, quia scilicet est naturalis angeli perfectio, non autem causata ab aliquo obiecto naturaliter agente: deus enim ad extra, nihil naturaliter agit. Per hanc igitur speciem, ita naturalem, quælibet intelligen

Deus videtur in imagine.

Deum intelligi abstractiuè

Solutio.

Quomodo cognoscitur abstractiuè.

Naturaliter, abstractiuè, distinctè. intelligentia, distinctè ac naturaliter deum cognoscit, idque abstractiuè. naturaliter quidem, vtpotè per aliquid, quod est intelligentiæ naturalis perfectio: abstractiuè verò, quatenus illa species, quæ naturalis nominatur angeli perfectio, non solùm deum præsentem, sed absentem quoque repræsentare potest. Distinctè autem, quia sub propria & essentiali ratione. Profectò, si naturalis angeli beatitudo maior est, atque præstantior naturali hominis beatitudine; id certè non aliunde, quàm ex illa impressa specie ortum haberet.

Raptus Pauli. Amplius, Paulus vidit essentiam diuinam transeunter, non autem permanenter, atque post visionem eorum memor erat, quæ in raptu viderat, idque sub ratione distincta, qua erat obiectum visionis; non tamen præsentis actualiter; siquidem huiusmodi præsentia non manet in ratione cognoscibili, actu visionis transeunte. Per aliam ergo rationem, huiusmodi intellectũ perficientem, hoc modo obiectiuè præsens esse dicitur: igitur, talis species, angelico concedenda est intellectui; nihil enim remouendum est ab intellectu angelico, quod intellectui creato in naturalibus, minimè repugnat. Quòd autem species obiecti distinctè maneat post raptum, rationi consonat; posse namque speciem obiecti conseruare, post illius præsentiæ abscessum, ad intellectus vtique perfectionem attinet. Angelus ergo per illam speciem abstractiuè, vt dixi, deum intelligit. Verùm, huiusmodi positio, non omnibus modis tuta atque secura esse potest, nec desunt rationes, quæ eam

Rationes contrariæ. oppugnent. Reuera, si talis species angelicæ menti esset impressa, vnde deum naturaliter, abstractiuè, atque distinctè intelligeret; absque dubio, secundùm aliquam ideam determinatè condita fuisset, atque ita ad illius primò, non autem ad essentiæ cognitionem adduceret diuinæ. Adde, quòd authore philosopho 3. de anima, species ponitur, quando non habetur obiecti præsentia. sed diuina essentia, semper adest angelicæ menti, siue intellectui: igitur nulla nos vrget necessitas, vt speciem huiusmodi angelis tribuamus. Species quoque illa naturaliter haberi non potest, vtpotè à principijs naturalibus; sed à solo deo produci potest: cùm autem producta sit, vtique finita est atque terminata: proinde par non est, quia infinitæ sit essentiæ repræsentatiua. Amplius, si talis species naturalis vocatur, quia nimirum est angeli naturalis perfectio: omnis ergo species siue notitia, quæ de deo haberi potest, naturalis vocaretur; ad illam enim habendam naturali adducimur desiderio. Huic accedit, quòd illa species, deo abstractior esse non potest; quippè, cùm deo sit abstractius nihil: si verò æquè abstracta, frustratoria vtique esset & inanis. Sane, absque huiusmodi specie, videndum atque cognoscendum, deus sese offert angelo intelligenti. At, si minùs abstracta; quomodo diuinæ esset essentiæ, distinctè, naturaliterque repræsentatiua? huiusmodi ergo speciei statuendæ nulla ratio esse videtur.

Solutio rationum. Ad primam autem illius rationem dico, angeli naturalem beatitudinem, hac ratione hominis naturali beatitudine esse præstantiorem, quia videlicet essentia angeli, per quam deum intelligit, præstat effectibus naturalibus, ex quibus deus ab humano cognoscitur intellectu.

1.

2. Ad 2. de raptu Pauli, illa naturæ non sunt accommodanda principijs, sed supernaturali lumini, proinde species illa, quæ Paulo visis iam transactis, quasi præsentia ingerebat, desuper infusa fuit atque dilapsa, non ex principijs naturalibus exorta.

Solutiones secundæ opinionis. Soluuntur quoque rationes secundæ opinionis, quæ ait, angelum per suammet essentiam deum intelligere. Etenim, deus non aliter est sibi, quàm alijs, beatitudo, siue beatitudinis causa, vt dicunt Peripathetici. sed sibi est beatitudo, quia scilicet est sua intellectio: intelligentijs ergo est beatitudo, quia ipsam diuinam essentiam intelligunt: non quidem per proprias essentias, neque per aliquam desuper impressam similitudinem; sed per nudam diuinæ essentiæ notitiam. Quando ergo dicitur, finitum non posse infinitum comprehendere, verum quidem est; intelligere tamen potest; alioqui inanis esset illa aptitudo intelligendi, quam ad diuinam essentiam habet intellectus angelicus atque humanus. Dicis: igitur naturaliter esset beatus: profectò angelus naturalia habet principia, intellectũ scilicet & voluntatem, quæ eò dicuntur beatitudinis participia, quò sunt ad Dei imaginem condita

Angelorũ cognitio.

nem condita. verum tamen eſt ſecundùm theologos, beatitudinis actum completum, ſupernaturaliter infundi: quomodo nihilominùs id fieri poſsit, vt deum naturaliter videant, & ſupernaturaliter ſint beati, philoſophi capere nequeunt, neq; nobis conſtat niſi fidei rationibus. Porrò, Auerroes 12. met. com: 17. in adeptione ſiue acquiſitione intellectus adepti, in viſioneq; intuitiua, noſtram beatitudinem collocauit: quanto ergo magis diuinis illis intelligentijs hoc competere, neceſſe eſt? Itaq; intelligentiæ deum per eſſentiam vident. Cæterùm, intelligentias naturaliter deum intelligere, conſtat ſatis, ſi philoſophorum principia admittantur. Sanè, naturalis felicitas, angelo non eſt impoſsibilis; ſed illa in dei cognitione conſiſtit: igitur naturaliter deum intelligit. Amplius, in vltimum finem poteſt ſeſe angelus naturaliter dirigere. ſed id fieri non poteſt, ſine diſtincta finis cognitione: deus ergo naturaliter ab ipſo cognoſcitur. Prima præterea intelligentia, authore philoſopho 12. met. com: 36. mouet alias, vt deſideratum & amatum. ſed nihil incognitum amatur, aut deſideratur: ergo quod priùs. His autem obſtat rationibus diuinæ ſcripturæ authoritas, principium meriti, gratiam eſſe proteſtantis: Gratia Dei, iuquit, vita æterna. Cùm autem fides doceat, angelos meruiſſe vitam æternam; profectò nullo pacto fieri poteſt, vt naturaliter ſint beati. Hæc de obſcuriſsima hac materia dixerim, quam ſine caligine intelligere nequeo: angelos autem Deum intelligere, conſtantiſsimè approbo: quomodo autem id fiat, intuitiuè, abſtractiuè, vel exemplariter, ipſi dicant, qui perpetuò deum intuentur, ipſi nouerunt, qui vident eum, in quo ſunt omnia. Sed nunquid vident omnia, quia vident eum, in quo ſunt omnia? Sed alterius eſt ſpeculationis, nempe illius, quæ de beatitudine diſputabit.

Deus etſi non comprehenditur, intelligitur tamen.

Quomodo angeli naturaliter deũ cognoſcant.

1. 2. 3.

Scripturæ authoritas.

CAP. VI.

Si vnus angelus cognoſcit cogitationes alterius, & cordis etiam humani.

AD angelicam cognitionem ſpectare arbitratus ſum id, quod apud nonnullos in dubium vertitur: vtrum ſcilicet vnius angeli cogitationes alteri pateant; an etiam ſecretas cogitationes intentioneſque cordis humani intelligant beatæ illæ mentes, quæ in lumine perpetuò verſantur. Profectò, diuini eſt muneris, manifeſtare cordium ſecreta, authore Apoſtolo 1. Cor. 4. Qui manifeſtabit conſilia cordiũ, &c. Et ad Hebr. 4. affirmat deũ eſſe diſcretorem medullarũ, cogitationum, & intentionum cordis. Reuera, prauum, & inſcrutabile cor hominis; ſed Ego deus, inquit Propheta, ſcrutans corda & probans renes. Sanè, voluntas creaturæ, ſoli deo ſubiacet, qui ſolus in ea, vt primum obiectum, & vltimus finis operatur. Quamobrem, angelorum hominumq; cogitationes intimæ, quatenus in intellectu, volitiones, affectionesq; in voluntate conſiſtunt, deo ſoli patent, cui illorum voluntas & intellectus ſubdita ſunt, & ex cuius virtute agunt & operantur: Quæ ſunt hominis, ait Apoſtolus 1. Cor. 2. nemo nouit, niſi ſpiritus hominis: ex ſolo namq; pendet voluntatis imperio, quòd aliquis habens ſpecies intelligibiles, actu exerceat atq; vtatur, cùm voluerit. Cæterũ, ſi cogitationes affectionesq; huiuſmodi in effectu aliquo ſeſe prodeant; facilè patebunt intellectui, acutè, ſubtiliterq; ſpeculãti, cuiuſmodi eſt angelicus intellectus, perſpicax, ſubtilis. Porrò, cordis cogitationes, altioris ſunt ordinis atq; dignitatis, quàm ſint omnia naturalia; ideoq; nullis ſubiacent naturalibus effectibus, nulliſq; ſpeciebus innatis, vel acquiſitis repræſentari queunt: voluntas namq; volens, eſt ſupra totum ordinem cauſarum effectuumq; naturalium; hac de cauſa, cuicunq; intellectui, diuino tantùm excepto, ignota eſt atq; incognita: ſpecies namq; naturales, non niſi naturalia repræſentant. at creaturæ voluntas, tùm

Paulus.

Cogitationes cordis ſoli deo notæ ſunt.

Quòd vnus non intelligat cogitationes alteriusangeli

1.

Angelorũ cognitio.

tas, tùm quòad actus executionem, tùm etiam, quòad illius distinctionem soli deo subiacet, à quo effectiuè atq; obiectiuè, efficaciter mouetur, cùm sit illius summum bonum & vltimus finis. Si voluntas creata hoc modo consideretur; non video, quomodo necesse
2. *sit, vt alteri pateat, nisi ei, à quo, vt dixi, effectiuè atq; obiectiuè mouetur. Sanè, sicut se habet visio ad visionem; ita intellectio ad intellectionem. sed per se, atq; directè vi-*
3. *sio videri non potest: nec ergo intellectio aut cogitatio intelligi. Amplius, si vnus cognosceret cogitationes alterius; tunc certè illa cogitatio speciem sui in alterius intellectu siue memoria produceret, quod est falsum: nam intellectio aliquam speciem habere non potest, nec in alterius memoriam transmittere atq; causare; sibi enim coniuncta, hoc mi-*
4. *nimè præstat: deniq;, esset species speciei, & ita processus infinitus. Item, solus deus, intellectui illabitur creato: ipse ergo solus intelligit consilia cordium. Reuera, sicut se habet res ad esse; ita ad intelligi. sed intellectiones, seu cogitationes, entia sunt intentionalia tantùm: non sunt ergo à quoquam, nisi à deo intelligibilia; ipse enim vocat tàm ea, quæ sunt, quàm ea quæ non sunt: Deus solus ergo nouit abscondita cordis, non angelus quispiam, vel aliquis alius. Hæc quidem opinio, & diuinis consonat scripturis, & rationi, quæ mihi summoperè placet. Verùm, quia non desunt, qui diuersæ extiterint sententiæ,*

Quòd vnus intelligat cogitationes alterius.

1. *non pigebit illorum rationes contexere, vt quisq; pro suo libitu accipiat: Voluntas, inquiunt, creata, non ideo soli deo patet, quia scilicet ab ipso solo mouetur & causatur, alioqui primum mobile, quod à deo mouetur, ipsi soli pateret: materia quoq; prima, ac animæ essentia similiter, quia à solo deo producuntur. nec quia libera est formaliter; nã à coactione quidẽ, non autem à cognitione est libera. neq; id continget ob indeterminationem sui, quam ad vtrumq; oppositorum habet; indeterminatio enim tollitur cogitatione posita in actu. nec quia à voluntate fit, alioqui omnis actus à voluntate imperatus, soli deo innotesceret, quod est falsum. Non ergo video, quomodo vnus angelus alterius*
2. *cogitationes ignorare possit. Amplius, si voluntas angeli potest sese tegere, ne alteri pateat: alia ergo volitione se teget atq; occultabit; & iterùm alia facit, atq; ita in infi-*
3. *nitum, quod est falsum. Patet ergo alterius, alteri angeli cogitatio. Item, cogitatio maximè angelica in actu posita, est obiectum actu intelligibile cuicunq; angelico intellectui: igitur ab illo intelligitur; nam actiuo & passiuo naturaliter proportionatis & approximatis, non aliquo modo impeditis, sine dubio sequitur actio. Antecedens autem satis notum est, quippè, cùm distantia localis, actioni omninò immateriali, impedimento esse non possit. Præterea, quicquid potest inferior, potest etiam & superior virtus. Quare, si Michael propriam cogitationem intuitiuè cognoscit; eandem etiam Seraphinus aliquis eminentiùs atq; intuitiuè intelligit. Iterum, sicut se habent figuræ ad corpo-*
4. *ra; ita se habent species intelligibiles ad intellectum. sed viso corpore, eius quoq; figura videtur: igitur visa substantia, videtur quoque species intelligibilis, quæ est in ipsa. Quoniam ergo angelus quisq;, & alium angelum, & animam videt, vtriusq; cogitationes intelligere potest. Præterea, quæ in intellectu sunt, similiora vtiq; angelo esse vide-*
5. *tur, quàm ea, quæ in phantasia habentur; hæc enim sunt in actu, illa verò in potentia intellecta. sed quæ in phantasia consistunt, instar corporalium consistunt, cum phantasia sit virtus corporis; corporalia verò ab angelo cognoscuntur: igitur multò meliùs, in-*
6. *tellectus, cogitationes, sibi similiores intelligere valet. Adhuc, quodlibet positiuum in actu, noster intellectus naturaliter cognoscere potest: multò ergo eminentiùs atq; efficaciùs id efficere potest intellectus angelicus. sed intellectus noster suas potest cogitationes cognoscere, licet non intuitiuè modò ob coniunctionem corporis; separatus verò, intuitiuè: igitur intellectus separatus, cuiusmodi est angeli, nostras cogitationes intelligere potest. Verùm ad hæc sic respondere valemus. Ad primum dicimus, altiori modo voluntatem moueri atq; causari, quàm cœlum, & huiusmodi corporalia; ideo non*

Soluuntur argumenta.

1. *esse simile, quod adducitur: nam voluntas est supra ordinem rerum corporalium, libertatis im*

 Angelorũ cognitio.

tatis imperio donata, quo sese & abscondere, & patefacere valet, quod profectò cœlo, alijsq; rebus corporeis competere nequit. Ad 2. voluntatis cogitatio, alia volitione, velut quodam velamine, nequaquam tegitur aut occultatur; sed propria ipsius libertate, 2.
quæ, quando vult, & quomodo vult, se aperit, & claudit. Ad 3. eadem facilitate respondere valemus, id scilicet ex dignitate atq; excellentia voluntatis dependere, quæ sic condita est, vt soli creatori pateat; alijs verò libertatē habeat sese occultandi aperiendique. 3.
Ad 4. Quamuis vnus angelus, species alterius intelligibiles videat, quia nimirũ intelligibilium specierũ modus, secũdum maiorem minoremq; vniuersalitatem, nobilissimæ proportionatur substantiæ; non tamen intelligit modũ vtendi ac actuandi: in potestate enim angeli situm est, atq; voluntatis humanæ, illis posse vti speciebus, quomodo & quãdo libuerit, quod profectò omnem latet intellectum creatum. 4.
Ad 5. licet angelus cognoscat ea, quæ sunt in appetitu sensitiuo & phantasia hominis; non tamen, quæ in illius voluntate & intellectu habentur: voluntas enim & intellectus, phantasiæ atq; appetitui sensitiuo minimè subiacent, sed possunt illis diuersimode vti. 5.
Ad 6. non est simile: intellectus enim potest seipsum intelligere, quia suæ est libertatis, vt dixi: angelus autem nõ potest intima videre, nisi ipso annuente: soli ergo deo patent intima cordis. 6.

CAP. VII.

Angelum illuminare posse mentes hominum.

Cognitionis angelicæ negotio proximè accedit, quod iam disputandum proposui, angelum scilicet mentem hominis illuminare posse. Cùm enim reuelationes diuinorum, authore Dionysio 4. cap. cœlest. hierarch. ad homines mediantibus angelis perueniant, huiusmodi autem reuelationes illuminationes sint: homines ergo ab angelis illuminari constat satis. Sanè, diuinæ cõuenit prouidentiæ ordini, vt actionibus superiorum inferiora subdantur. sed angeli inferiores, sicut postea dicemus, à superioribus illuminantur: igitur & homines ab ipsis angelis illuminationes recipiunt; illuminatio enim est manifestatio diuinæ veritatis, quæ per angelos, veritatis diuinæ maximè conscios, in homines transmittitur atq; transfunditur: quomodo autem id fiat, non idem est apud omnes modus dicendi. Auicenna 6. naturalium, par: 6. cap: 6. arbitratus est, quòd intelligentia creata atq; separata, velut totalis causa, in nostrum influat atq; immitat intellectum intelligibiles species, quæ quidem non manent post actum intelligendi, vt conuersus intellectus ad illas, intelligere queat. Verùm, quamuis huiusmodi species minimè remaneant; ob frequentationem tamē actuum circa idem obiectum, habitus generatur scientialis, inclinatiuus ad actum, circa huiusmodi obiectum, ad ipsam intelligentiam agentem. Porrò, hæc Auicennæ sententia, veritati minimè consonat, patetq; difficultatibus plurimis: omnis siquidem nostra intellectiua cognitio, quam hîc habemus, ex præexistenti fit cognitione phantastica, vel sensitiua. Qui ergo caret aliquo sensu, illius vtique scientiam habere non potest; nam cæcus de coloribus, naturalem scientiam habere nequit. Quòd si Auicennæ positio vera esset; tunc notitia ab intelligentia, sine sensu mediante, haberi posset. Aliud etiam sequeretur absurdum, nempe cessante actu intelligendi, intellectum semper esse in potentia essentiali, & remota ad actum intelligendi; careret enim specie, & repræsentatiuo obiecti, sicuti ante actum, quod planè philosopho aduersatur 3. de anima: Specie, inquit, recepta in anima, cùm lubet, intelligere valemus. Cùm ergo intellectus noster in hac vita constitutus, sine phantasmate intelligere nequeat; fieri non potest, vt angelus, aut ipsemet intellectus agens, aliquam speciem imprimat, quæ ipsum rapiat ad sui, vel rei merè spiritualis visionem: nam si ab angelo talis imprimeretur, sicuti à causa totali; illa vtique

Homines illuminari ab angelis.

Illuminatio quid sit.

Auicennæ opinio.

Confutatur Auicenna. 1. 2.

Quomodo angeli illuminãt homines. *tique non eßet nostro intellectui causa, seu ratio intelligendi. Cæterùm, quomodo angelus in intellectu humano, huiusmodi illuminationem operetur, multiplex est scientia. Sane, quoniam intellectus humanus ipsam intelligibilem veritatem nudè capere nequit, vtpotè phantasmatibus assuetus; sub similitudinibus videnda cognoscendaque ab angelis illi*

Prima opinio *præponitur. Vnde Dionysius primo cap: cœlest: hierarch. Impoßibile est, inquit, aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumuelatum. Intellectus præterea humanus, angeli præsentia atque actione, fortior redditur ad intelligendum.*

2. *Alij aiunt, angelum instar speculi ad speculum, sic sese nostræ phantasiæ organo offerre. Sed falluntur, & in eundem incidunt Auicennæ errorem; intellectus enim noster, pro statu istius vitæ, non fertur in obiectum, quod phantasmate priùs non perceperit.*

3. *Quidam dixerunt, angelum transferre posse vnius humorem, aliqua informatũ phantastica specie, ad organum alterius, atque ita mediante illo phantasmate translato, intellectionem in ipso indirectè causare atque producere. verùm, quia phãtasia causa est phantasmatis: illa ergo absente, non remaneret, sicuti nec lumen remanet naturaliter, sole recedente.*

4. *Nonnulli volunt, angelos impedimenta amouere, humores segregando, ac phantasmata coextensa aliter disponendo, quo intellectus ordinatè intelligere posset. sed huiusmodi diuisio seu transmutatio, circa phantasmata, ordinem tantùm, vel multitudinem immutare potest: ordo autem per comparationem ad intellectum mutatur; quomodocunque enim trãsponantur, eundem semper ad intellectum ordinẽ habent. Multitudo præterea frustra poneretur; plura namque eiusdem rationis phantasmata absque neceßitate, in eodem organo ponerentur.*

5. *Postremò aiunt quidam, angelum virtute sui intellectus agentis, cum nostro intellectu agente concurrentis atque cooperantis, per modum causæ partialis, intellectionem, siue speciem in nobis producere, phantasmate etiã*

Opinio probabilior. *concurrente. Itaque, his duobus intellectibus ita concurrentibus, fit intellectio fortior atque efficacior. Iste modus multùm videtur esse probabilis: quilibet tamen abundet in sensu suo: res enim obscura est, atque mortalibus, non nisi reuelatione cognita. Quærunt*

Angelus an poßit mutare voluntatem hominis. *autem nonnulli, si angelus hominis voluntatem mutare valeat, aut aliquo modo inflectere. Reuera, cùm motus voluntatis intrinsecus soli deo subiaceat, ab ipso tantùm mutari potest, quia cor Regis in manu Dei. Et sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, dicit dominus, Ierem: 18. Sanè, quemadmodum inclinatio naturalis est à solo deo; ita etiam inclinatio voluntatis; ipse enim est & voluntatis author & naturæ. Porrò, voluntas ab aliquo interdum mouetur exteriori, quod quidem eße potest bonum appetendum, sicque solus deus efficaciter mouet; angelus verò vel homo, persuadendo, atque exhortando. Mouetur etiam voluntas ex aliqua extrinseca paßione, ira, odio, & huiusmodi: in hunc autem modum, motus voluntatis angelis subditur, non quidem coactè, aut omninò neceßariò; sed modo persuasorio, & incitatorio, vt ita dixerim: hoc autem modo, animam, seu animæ voluntatem, moueri à spiritibus angelicis, nullum est inconueniens. Nõ inuenustè etiam quæritur, si hominis imaginationem angelus immutare valeat. Reuera,*

Si mouet imaginationem. *si talis est rebus à diuina prouidentia ordo distributus, vt corporalia, quòad motum localem, angelis obediant: igitur, quæ ex aliquorum corporum motu locali dependent, virtuti angelorum naturali vtique subduntur.*

Apparitiones somniorum. *Apparitiones autem imaginarias, ex locali corporalium spirituum, humorumque mutatione, in nobis fieri, ex philosopho accepimus, qui in libr: de Som. & Vig. ita loquitur: Cùm animal dormit, inquit, descendente plurimo sanguine ad principium sensitiuum, simul descendunt motus, id est, impreßiones relictæ, ex sensibilium motionibus, quæ in spiritibus sensualibus conseruantur, & mouent principium sensitiuum; ita, quòd fit quædam apparitio, acsi tunc principium sensitiuum à rebus ipsis exterioribus mutaretur. Tanta quoque spirituum atque humorum potest eße commotio, vt etiam ipsis vigilantibus, vtpotè freneticis, & alijs, huiusmodi apparitiones fiant. Sicut igitur aliquando, naturali humorum commotione, aliquando verò, ho-*

Angelorũ cognitio.

rò hominis voluntate, sic imaginantis, talia fiunt; ita etiam angeli virtute fieri possunt. Sensus etiam immutantur ab angelis; potest enim angelus, sensibus nostris aliquod sensibile offerre, interiùs etiam spiritus, humoresq́ commouere, sicq́ mutare. Hæc igitur, atque similia, de angelica actione, intellectioneq́ dixisse sufficiat. vnum tamen mihi adhuc dicendum puto, quomodo scilicet angeli cognoscant diuinæ incarnationis mysteria. Sanè, si duplex est in angelo cognitio, vna quidem naturalis, secundùm quam res, tum per essentiam suam, sicut dictum est, tum etiam per species innatas intelligit. hac autem cognitione, mysteria gratiæ minimè comprehendere valet, quippe, cùm illa ex solius Dei voluntate dependeant. alia verò est cognitio beatifica, qua angeli vident verbum, & res in verbo; atque tali cognitione, mysteria gratiæ intelligunt, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, sed secundùm voluntatem Dei reuelantis: Nobis, inquit Paulus, reuelauit Deus per spiritum suum, 1. Cor: 2. Porrò, angeli superiores, diuinam sapientiam perspicaciùs contemplantes, in ipsa Dei visione, cæteris plura, atque altiora intelligunt, eaq́ illuminando, aliis communicant. horum quoque mysteriorum, quædam à principio suæ creationis cognouerunt, quædam verò, temporum numero decurrente, quatenus scilicet, eorum officiis congruum erat, atque opportunum, & de his satis. Sed dicet alquis, sicut phantasia, quæ inseruit intellectui, ab angelo mutari potest; ita & appetitus sensitiuus, qui inseruit voluntati, quia ipse est vis, vtens corporali organo. quare si angelus illuminat intellectum per phantasmata, quæ offert phantasiæ, potest etiam mutare voluntatem, per appetitum sensitiuum. Item, phantasia est motus factus à sensu, secundùm actum, authore philosopho in lib: de anima: igitur angelus nequit hominis imaginationem immutare. Tenet consequentia: non enim fieret à sensu secundùm actum. Sanè, formæ quæ imaginationi insunt, spiritualiores sunt formis in materia sensibili existentibus. sed angelus non potest formas imprimere in materia sensibili: nec ergo formas in imaginatione, atque ita, illam mutare non potest. Respondeo ad primum, non est simile: intellectus enim humanus in hac vita, non potest intelligere sine phantasmate; ideo opus habet conuersione ad phantasmata. At, voluntas sine appetitu sensitiuo, aliquid velle potest ex iudicio rationis. Ad 2. quamùis principium phantasiæ, sit à sensu secundùm actum, quia nimirum non possumus imaginari, quæ nullo modo sentimus; imaginatio tamen aliquando informatur; vt actus phantastici motus, ab impreßionibus exteriùs conseruatis consurgat. Ad 3. angelus imaginationem transmutat, non quidem formam aliquam imaginariam, nullo modo per sensum priùs acceptam, imprimendo; sed spiritus & humores mouendo. Quomodo ergo angelus intelligat, atque moueat voluntatem, illiusq́ imaginationem, dixi.

Sensus mutantur ab angelo

Angeli quomodo mysterium Christi cognoscunt.

Obiectiones. 1. 2. 3.

Solutiones. 1. 2. 3.

Laus tibi sancte Pymander, qui omnia bene facis, & suauiter disponis.
Tuderti 1573. 22. Ianuarij.

DE ORDINIBVS ANGELORVM.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores.

Commentum VIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Angelorũ ordines.

Quot sint angelorum ordines.

DE angelorum creatione, & motu, quonam modo moueantur, de ipsorum quoque cognitione, & huiusmodi, nonnulla antehac dixi: consentaneum huic negotio esse duxi, nec à sapientissimi Mercurij proposito extraneum, de eorundem ordinibus disputando, atque inquirendo, quamuis multa dicta sint, loqui. Etenim, Deus benedictus in ordine, pondere, & mensura condidit omnia, ac ordine constant vniuersa. Quamobrem philosophus 12. comm: 51. ait, perscrutandum sibi esse putauit, qualiter se habeat totius naturæ bonum, & optimum: omnia sanè coordinata sunt, sed non similiter, & natatilia, & volatilia, & plantæ: & non sic se habent, vt non sit alteri, ad alterum nihil, sed est aliquid; ad vnum quidem enim omnia coordinata sunt. sed quemadmodum in domo liberis non licet, quod contingit, facere, sed omnia, vel plura, ordinata sunt: seruis verò, & bestiis parum, quod ad commune. Multùm verò, quod contingit. omnia siquidem bono ordinis, optimo autem pauci, vtpotè beatæ illæ intelligentiæ, quæ veluti liberi patris faciem semper intuentes, optimo illo perseueranter participant: vnde fit, vt beatissimam vitam agant, omniaq; ordinatè gubernent. plures siquidem sunt in mundo gubernatores, atque ordinatores, qui sub primo illo, summoq; gubernatore, gubernata dispensant, cuius, tanquam potentissimi, virtus, & actio, per omnes sub ipso gubernatores, vltra eorum propria munera, se prorsus amplificat. proinde in rerum ordine, nihil contingere potest, quod primi summiq; gubernatoris potentiam effugiat, atque scientiam. Perperam ergo sensit Empedocles, qui vniuersi regimen, casui siue fortunæ concessit. nam, quo pacto, quod inordinatum, indeterminatumq; est, vt casus, stabilem, & certis constantē legibus ordinationem potest efficere? deniq; à quo erit perfecta mundi gubernatio, & sapientissima, & continua conseruatio, si à re incerta, variaq; proficiscatur? Reuera, ipsa mundi creatura, & eius coaptatio, pariter & gubernatio, authore Damasceno libro 1. cap. 1. magnitudinem diuinæ insinuat naturæ. Cicero de natura deorum, librum naturæ, id est, ipsam mundi dispositionem, singulas creaturarum species, pulcherrimo ordine complectentem, nobis persuadere asserit; fato, aut casu, mundum gubernari esse impossibile. Totus ergo mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, authore Plotino: enn: 3. libr: 3. cap: 2. cernente actiones & passiones, & quæ adesse oporteat alimenta, arma, machinas, & profectò quodcunque ex his inter se connexis conspirantibusúe consequuntur, sunt præuisa; vt quodcunque ex his euenit, locum, vbi bene situm sit, nanciscatur. procedunt quidem omnia ab exercitus duce sagaci, quadam solertiq; ratione, quamuis etiam extrema sint, ab eoq; aliena, quæ hostes sunt illaturi. Quòd si tam illi, quàm huic exercitui similiter imperare valeret, imò verò si maximus Imperator esset, cui subiecta sint omnia; quidnam vlterius ordine carere posset? quidúe connexione vacaret? Plato dialogo de legibus decimo, eandem omninò profert sententiam: Quoniam rex ille noster, ait, actiones hominum omnes animatas esse perspexit; iccirco excogitauit, vbi pars quæque locata maximè, optimèq; virtuti victoriam, vitio verò ne vincat, impedimentum in vniuerso præbere possit. Nemo ergo iudicium deorum effugere, aut exuperare potest: nec vllus negligitur, etiamsi tam paruus fuerit, vt in terræ profundum ingrediatur, nec si adeò sublimis, vt pennis elatus in cœlum volet. Redolet sapitq; hæc Platonis sententia illud Dauidicum: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades. Et illud, Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Itaq; rerum ordo, diuinæ est potentiæ, atque sapientiæ inditium, prouidentiæ nuntius, vniuersi pulchritudo, totius orbis ornatus. Si ordinē rebus ademeris; vniuersa confusionis plena erunt, cuncta nutabunt, deniq; horrore concussa omnia, facilè dissoluentur: Vbi, inquit propheta, nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. ordine constant musica, leges firmantur, ciuitates subsistunt, regna perseuerant, familiæ gubernantur,

Marginal notes: Phil. de ordine vniuersi. — Vnus gubernator. — Mundus nō à casu regitur. — Damascenus. — Cicero. — Plotinus. De ordine vniuersi. — Plato. de ordine vniuersi. — Ordinis virt⁹ — Iob.

bernantur, diuitiæ augentur, effrenes homines domantur, vita hominum conseruatur: denique bonum vniuersi, est ordinis pulchritudo. Quoniam autem omnia ordine constant; non est fas dicere in sanctis illis intelligentiis, ordinem huiusmodi non inueniri. Est ergo in angelis, qui à Mercurio dij appellantur, ordinum distributio, sicut ipsemet plurimis in locis, sparsim profiteri videtur: nam in Dialogo 3. Pymandri. Dij, *inquit,* in astrorum ideis, cum signis eorum conspiciebantur. vnde quisque deorum, siue angelorum, ex interna virtute, ascriptum sibi opus impleuit. *Si igitur quilibet angelorum, proprium opus ascriptum habet, & implet; absque dubio ordine certo distinguuntur. Et Dialogo 5. Deum, ex rerum ordine, facilè intelligi posse, protestatur.* Deum, *inquit,* si videre volueris, suspice Solem, ac Lunæ cursum, suspice syderum ordinem reliquorum; quis agè perpetuum horum seruat ordinem? ordo quippe omnis numeri, lociq; limitibus terminatur. Sol Deus deorum cœlestium præstantissimus: soli cœlites reliqui, veluti principi, regiq; parent. Astrorum ergo ordo, ex solis lumine, atq; motu dependet. *Ex quorum profectò ordine, angelorum ordines perpendimus, ex visibilibus gradatim, ad inuisibilia ascendentes. In decimo autem dialogo, apertissimè distinguit angelorum choros:* Chori deorum, *inquit,* gemini, vagantium vnus, non vagantium alter. *quasi diceret, quidam angelorum diuino vultui semper astant, nec vnquam foras egrediuntur, quidam verò ad officia externa mittuntur. Et in eodem:* Mũdi totius administratio, ex vnius natura dependet, *ait,* perq; vnam materiam rectè discurrit, qua nihil validius, nihil diuinius, nihil denique magis vnitum. hominum ad deos, ad homines deorum communio. *Et 11.* Neque enim ociosus est Deus, alioqui omnia ociosa forent, cuncta siquidem plena sunt Deo, ocium verò in nullis mundi partibus inuenitur: inspice quæso, quomodo omnia lumine illustrantur ab actu Dei, bonorum omnium genitoris, totius ordinis principis, septemque mundorum ducis æterni. vnus planè Deus singula facit in multis: neque possibile est illa, sine Dei numine fieri: nam si ab illorum constructione cessaret; minimè Deus esset. id autẽ suspicari nefarium. *Facit igitur omnia Deus, ab vno fiunt omnia conditore. Reuera, totus hic mundus, vt 12. Dialogo loquitur, imago Dei est, patris ordinem, voluntatemq; seruans, vitæ totius integra plenitudo. Et ad Asclepium:* Cœlum autẽ sensibilis Deus administrator est omnium corporum: & omnium quæ in mundo sunt, ipse gubernator est, qui est omnium effector Deus: Genus ergo deorum, dæmonumque, æquè & hominum, similiter volucrum, & omnium quæ in se mundus habet, sui similes mundi species generat. Mundus omnium est receptaculum, omniumque agitatio, atque frequentatio, quorum Deus gubernator, dispensans omnibus rebus, quantùm vnicuique necessarium. *Clarissima est ergo Mercurij doctrina, quæ omnia à Deo condita fuisse, atque ab eodem gubernari, asserit. Addit etiam in Asclepio, angelorum ordines, ita describens:* Sunt, *inquit,* omnium specierum principes dij, hos sequuntur dij, quorum est princeps Vsia: vnusquisque opus suum illuminans. Cœli, vel quidquid est, quod eo nomine comprehẽditur, Vsiarches, est Iupiter. Triginta verò sex syderũ, Vsiarchis est, quem Panthomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuersis speciebus, diuersas formas facit. His ita se habentibus, ab imo ad summũ sibi connexa sunt omnia. summa verò gubernationis summo illi Dño paret, vt non multa, sed potiùs vnũ: ex vno etenim cũcta pendẽtia: ex eoq. potiùs defluentia, cũ distantia videntur, creduntur esse plurima diuisim; adunata verò, vnum, vel potiùs duo, vnde fiunt omnia, & à quo fiunt o-

Mercurius. de ordine angelorum.

Duo chori angelorum.

Deus non est ociosus.

Deus omniũ rerum gubernator.

Ordines angelorum.

Princeps Vsia

fiunt omnia, id est, de materia, de qua fiunt, & ex eius voluntate, cuius nutu efficiuntur alia. Diis verò, siue angelis, quamuis mundissima natura effectis, quamuis immortalitas, & vnius semper ætatis vigor ipse sit eis prudentia, & disciplina; tamen propter rationis vnitatem, pro disciplina, & intellectu, ne ab his essent alieni, ordinem, necessitatis lege conscriptum, æterna lege constituit. *Cuncta ergo pulcherrimo ordine, à Deo condita sunt: omnia enim Deus, & à Deo omnia, & eius voluntatis omnia, & sine ipso nec fuit aliquid, nec est, nec erit: omnia enim ab eo, & in ipso, & per ipsum. Redit iterum ad angelorum ordinẽ enucleandũ.* Dii cœlestes, *inquit*, inhabitant summa cœlestia: vnus quisq; ordinem, quem accepit complens, atque custodiens. hi verò nostri sigillatim quædam curantes, quædam prouidentes, quædam sortibus, & diuinatione prædicentes, hisque pro modo subuenientes, humanis, quasi amica cognatione, auxiliantur. *Hæc à sapientissimo Mercurio dicta sunt, quæ simul texere curaui, vt sit perspicuum nobis, quàm disertè, dilucideq; de angelorum ordinibus, deque omnium rerum pulcherrimo ordine, magnus ille Trismegistus disputauerit. Plato, Mercurij æmulus, in Phædro, eandem viam prorsus sequitur: Magnus, inquit, dux in cœlo Iupiter citans alatum currum incedit, exornans cuncta, prouidèque disponens: hunc sequitur deorum, dæmonumq; exercitus per vndecim partes ordinatus, atque suæ quisque functioni præest, vt quisque est ordinatus: permulta igitur beataq; spectacula, discursusq; intra cœlum existunt, quibus deorum genus beatorum intendit, suum quisque officium peragens. Si itaq; quilibet angelorum certo ordine, suo munere fungitur; constat satis, angelos inter se ordinibus esse distinctos. Plotinus, præclarus Platonis interpres, & sectator, enneadis 4. lib: 3. cap: 16. Existimandum certè est, inquit, communem hunc ordinem vniuersi, non esse diuinitatis, iustitiæq; expertem; sed exactissima quadam ratione, quod conuenit vnicuique reddere; causas tamen in se latentes habere; ideoq; ignorantibus occasionem criminandi præbere. Et enne: 5. lib: 8. cap: 4. Permanet quilibet angelorum, inquit, non quasi in alieno pauimento, sed in suo ordine distributo. Et cap. 3. Dij namque omnes pulchri, venusti, venerandi, inæstimabili decore pollentes, omnem regionem discurrunt, & quæ sunt eiusmodi multa, ab eodem scribuntur inibi. Augustinus quoque, Platonicæ philosophiæ non ignarus, pacem omnium in ordinis tranquillitate constituit. lib: 19. de ciuit: Dei cap: 13. pax omnium rerum est tranquillitas ordinis. ordo autem est parium dispariumq; rerum, sua cuique loca tribuens, dispositio. Reuera, si res ita se habet; quomodo in angelis ordo non erit, in quibus est summa pax, ac iustissima rerum omnium distributio? Sanè, si omnium ibidem existentium, & amandi, & cognoscendi, natura omninò esset eadem; ordinis propria ratio inueniri non posset; ordo enim est parium, dispariumq; rerum æqua distributio. Et lib: 10. ca. 4. Angeli, inquit, qui Dei veritate incommutabili perfruuntur, & quod faciendum est, modis ineffabilibus audiunt, ad ista vsque visibilia incunctanter perducunt. Et libro 12. cap. 6. bonorum, atque malorum ordinem distinguit, illorumq; miseriæ, ac felicitatis apertissimè causam ostendit: duas quoque ciuitates, quarum altera bonis, altera verò malis competit spiritibus. Dionysius Areopagita, non minùs philosophus, quàm theologus diuinissimum de angelica Ierarchia, librum conscripsit, in quo de angelorum officiis ordinibus, aliisq; muneribus sapientissimè, sanctissimèq; disputauit, sicut ex his quæ dicta sunt, & dicentur, patet satis. Itaque in angelis, secundùm philosophorum doctrinam, ordines distinctos haberi, perspicuum esse puto.*

Plato Mercurij studiosus.

Plotinus Platonis interpres.

Augustinus Platonis æmulator.

Dionysius.

CAP. II.

Angelorum ordines per sacras ostenditur scripturas.

Nouem

Angelorũ ordines.

Ouem eſse angelorum ordines, ſanctarum ſcripturarum teſtimonia clariſſimè docent. etenim, ſeraphicus, ac primus angelorum ordo, ab Iſaia capite 6. mirificè deſcribitur: Seraphim ſtabant, inquit, clamātia, & dicentia: Sanctus, ſanctus, ſanctus. Ordinis autem cherubici meminit Ezechiel 28. alloquens principem tenebrarum: Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, & perfectus decore, in delitiis paradiſi Dei fuiſti: Omnis lapis prætioſus ornamentum ſiue operimentum tuum, ſardius, topazius, iaſpis, chryſolitus, onyx, beryllus, ſapphirus, carbunculus, ſmaragdus. Nouem intelligentiarum ordines, ſub lapidum nouenario numero, diſtinxit. Quinque ordines à Paulo enumerantur: in epiſtola ad Epheſ: 1. quatuor: Super omnem, inquit, principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationes. ad Coloſſenſes, addidit, thronos: Siue throni, inquit, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. De angelis autem Dauid locutus eſt, pſalm. 103. Qui facit angelos ſuos ſpiritus; angelorum enim vocabulum nomen eſt officij, non naturæ. Senſus ergo eſt, qui è ſpiritibus illis, nuncios facit. Porrò, de archangelorum ordine, Lucas euangeliſta cap: 1. clariſſimè loquitur: Miſſus eſt archangelus Gabriel à Deo &c. Ex ſacris ergo ſcripturis, nouem angelorum ordines eſſe, apertè didicimus, quorum nomina hoc modo theologi interpretari conſueuerunt: Angelos nuncios ſcilicet vocantes: Archangelos, maiores nuncios, vtpotè, qui maiora nuntiant: Virtutes, ſpiritus nimirum, per quos ſigna, & miracula fiant: Poteſtates, cæteris potētiores, aduerſus inimicos viriliter pugnantes, ne ſibi creditos homines perdere valeant: Principatus, eos, qui ipſis quoque bonis angelorum ſpiritibus præſint, atque principantur: Dominationes, principandi diſſimilitudine, principatus tranſcendunt; nam principari, eſt inter aliquos priorem exiſtere; dominari verò, eſt etiam ſubiectos quoſque poſsidere. qui ergo inter angelos, mira potentia præeminent, dominationes appellantur: Throni, quibus ad exercenda iudicia, Deus benedictus præſidendo vtitur. throni planè ſunt, qui tanta diuinitatis gratia donati ſunt vt in eis dominus ſedeat, atque per eos ſua iudicia decernat. vnde Dauid loquitur pſal: 9. Sediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſtitiam: Cherubim plenitudo ſcientiæ; quò enim viciniùs Deo aſſiſtunt, eò perſpicaciùs atque copioſiùs, alia contemplantur: Seraphim, ardentes, vel incendentes nominantur, ob ſingularem amorem, quo altius cæteris ardent. Cæterùm, hi nouem angelorum ordines, in tres hierarchias ſunt diſtributi: prior autē ex tribus conſtat ordinibus, nempe ex ſeraphim, cherubim, & thronis: ſeraphim, diuinam attentè contemplantur bonitatem: cherubim verò eiuſdem veritatem: throni autem, æquitatem. Seraphim, diuino amore ardentes, ad eundem allicere ſtudent, inuitantque, diligendi formam omnibus tribuere, atque imprimere cupientes. ij planè Deo immediatè iunguntur; ideoque puriùs, perfectiuſque, & amant, & intelligunt. Cherubim verò diuini radio luminis, maximè relucent, quippe, qui primæ veritati, cæteris inferioribus, proximiores ſunt, quibus profectò competit in alios, diuinam cognitionem transfundere, quam ipſi à diuina veritate inceſſanter accipiunt. In thronis diuini iudicij rectitudo, maximè ſplendeſcit. In ſeraphim Deus amat, vt charitas: in cherubim noſcit, vt veritas: in thronis ſedet, vt æquitas. Secunda hierarchia dominationes, principatus, & poteſtates cōtinet. Dominationum autem intereſt, angelorum officia diſtribuere, in bello ſpirituali inſtruere, quonam modo quiſque prælationis fungi queat munere, qualiterque ſubditi parere debeant, atque obtemperare maioribus. in his Deus dominatur, vt maieſtas, ſuæ vtique imperium maieſtatis exercens. Principatus, capitibus præſunt populorum, atque illa ad miniſterium diuinum explendum diſponunt. ad hos attinet, homines inſtruere, vt vnicuique ſecundùm illius gradum, reuerentiam exhibeant: vt quilibet iuſtitiam exerceat, idque non propriæ vtilitatis gratia; ſed diuini potiùs amoris, atque honoris. illorum etiam muneris eſt, ad Dei ſimilitudinem, vnius regni, ſeu gentis vniuerſale regimen ducere. Poteſtates coërcent dæmonum potentiam, ne tantùm nocere valeant, quantùm obeſſe vellent. ad

Nouem ordines.

Iſa.

Ezechiel.

Paulus.

Angelorum nomina.

Officia angelorum.

Prima hierarchia.

Secunda hierarchia.

lent. ad hos spectat, angelos inferiores, quòad fieri potest, diuinæ potentiæ conformes reddere: in spirituali certamine laborantes confortare; ne laboribus victi, spirituale regnum amittant. Tertia quoq; hierarchia, ex tribus consurgit ordinibus, scilicet, ex virtutibus, archangelis, & angelis. Virtutes, authore Dionysio, est medius ordo secundæ hierarchiæ: principatus verò, tertiæ, primus. horum autem spirituum, munus est miracula facere, aliisq; faciendi virtutem præbere, prælatos docere, vt prælationis onera prudenter exerceant, atque patienter sustineant. Archangelorum autem interest, summa Christi mysteria hominibus nuntiare: dæmones ab hominibus remouere: prophetias reuelare: illuminationes, quas à superioribus acceperunt, in inferiores, hominesq; transmittere, atque annuntiare. Angeli in cœlesti dispositione sunt vltimi, hominibus magis propinqui, quos ad diuinam cognitionem adducere student. hi sursum tendunt, per diuinam dilectionem: in seipsis autem firmantur per cognitionem atque custodiam sui, ac sub se progrediuntur, in auxilium proximi. Sic itaq; spiritus illi cœlestes, ordine pulcherrimo cuncta administrant. Porrò, in beatis illis spiritibus est dignitas creationis: gratia confirmationis: amor creationis: visio diuinitatis: essentiæ subtilitas: intelligentiæ perspicacitas: liberi arbitrij facultas, agilitatis velocitas, prõptè omnes obediunt, maiores sine elatione præsunt: minores sine vitio subsunt: qui ad exteriora exeunt, ab interiori contẽplatione nõ recedunt: qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria; natura quidẽ mutabiles sunt, sed contẽplatione im̃utabiles facti: animo impaßibiles: mente rationales: felicitate securi: distincti in personis: dispositi in dignitate: perfecti in genere suo: im̃ortalitate perpetui: mente puri: affectu benigni: religione pij: vnanimitate indiuisi: pace securi: diuinis laudibus & obsequiis dediti. Cæterùm, quemadmodum in rebus ordinatis, tripliciter aliquid eße contingit, proprietate videlicet, exceßu, aut participatione. proprietate, inquam, quando aliquid rei naturæ proportionatur. exceßu verò, quando id, quod alicui attribuitur, minus est, quàm res, cui attribuitur; conuenit tamen illi per quendam exceßum. participatione autem, per quendam defectum, quomodo homines dij eße dicuntur. Porrò, superior perfectio, angelo superiori per proprietatem attribuitur, per participationem verò inferiori. è conuerso, inferior attribuitur inferiori per proprietatem, superiori autem per exceßum. Quoniam autem angelorum nomina, bifariam considerari poßunt: vel quatenus, spirituales ipsorum perfectiones respiciunt: vel quatenus externa tantùm ministeria. primum autem modum, in ordinibus computandis, Dionysius respexit: secundum verò, Pontifex summus Gregorius; de principatuum enim, & virtutum enumeratione loquuntur differenter. nam Dionysius, virtutes sub dominationibus collocat, & supra potestates: principatus autẽ, sub potestatibus, & supra archangelos. Gregorius verò, alio modo, vt dixi. Dionysius imitatur Apostolum scribentem ad Eph: Super omnem, inquit, principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem. Gregorius autem eundem scribentem ad Colo: vbi sic descendendo loquitur: Siue throni, siue dominationes, siuẽ principatus, siue potestates. Cæterùm, quoniam Deus nõ solùm angelicorum ministeriorum finis, sed totius prorsus est creaturæ; hac de causa, ad primam hierarchiam pertinet, quæ à Deo rationes rerum immediatè recipit, consideratio finis. ad mediam verò, quæ ex causis pendet vniuersalibus, consideratio vniuersalis de agendis. ad vltimam, applicatio dispositionis ad effectum, quæ est operis executio; ipsa enim determinationem sequitur ad speciales effectus. Cùm ergo Dionysius ordinum proprietates, atque officia acutè inspexißet; ideo sic distribuit omnia, atque distinxit: primæ hierarchiæ diuinam cognitionem, amorem, atque iudicium attribuendo: secundæ autem causarum vniuersalium curam: tertiæ verò, extrinseca ministeria, atque officia. Huiusmodi autem hierarchiæ se habent ad Deum, veluti exercitus ad Ducem, cuius aliqui, duci coniunctißimi sunt, aliqui verò à secretis, nonnulli externa ministeria exercẽt. Primæ autem hierarchiæ spiritus Deo familiarißimi, coniunctißimiq; sunt: nam throni veluti

Marginal notes: Tertia hierarchia. — Angelorum tituli. — Dionysius diuersimodè ordinauit ordines. — Ratio Dionysii. — Dionysius & Gregorius cõciliantur. — Ordinum officia.

Angelorũ ordines.

veluti sedes Dei, rerum rationes in ipso Deo immediatè cognoscere valent: Cherubim verò supereminenter, diuina secreta rimantur: Seraphim autem Deo maximè summèque coniunguntur, quod est omnium donorum maximum. Ad secundam hierarchiam cuius interest gubernationis negotium, tria pertinent, nempe distinctio eorum, quæ agenda sunt, quod est dominationũ proprium. secundum, angendorum præbere facultatẽ, qua impleri possint agenda, quod quidem opus virtutibus competit. postremò, vt quæ præcepta sunt, executioni mandentur, & id ad potestates attinet. Porrò, in cuiuslibet actus executione, quidam actionem incipiunt, suntq; aliorum duces, sicuti in bello fieri solet, quod quidem munus, ad principatus spectat: alij iussa capessunt, siue exequuntur, quod angelorum proprium est: alij, vtpotè archangeli, medio modo se habent. hæc autem ordinum distributio, à Dionysio sic distincta admodum congrua est, atque rationi consentanea: semper enim id, quod in inferiori ordine supremum est, cum vltimo superioris conuenit, atque affinitatem habet. Seraphicus ordo ob amoris incendium, affinis est, atque proximus sanctæ trinitati, cuius persona vltima est amor. Throni, cum dominationibus affinitatem habent. Cùm enim per eos diuina exerceantur iudicia, illuminationes accipiunt, quibus secundæ hierarchiæ spiritus illuminare student, ad quos diuinorum ministeriorum pertinet dispositio. Ordo verò potestatum, affinitatem habet cum principatuum ordine: potestatum enim est, subiectis ordinationem imponere, quæ nomine principatuum designatur, qui in diuinorum exequutione mysteriorum primi nominantur, vtpotè gentium, regnorumq; gubernationi præsidentes, quod in diuinis ministeriis primum, atque præcipuum habetur. profectò eò bonum est diuinius, quò communius. Et hæc quidẽ dicta sunt secundùm eam, quàm Dionysius distribuit ordinum distinctionem. Cæterùm, quæ à Gregorio data est ordinum dispositio, congrua quoque est, atque rationi conuenit: cùm enim dominationes, quæ ad diuina attinent mysteria, decernant agenda, atque facienda præcipiant; secundùm eorum dispositionem, in quibus diuina sunt exercenda ministeria, ordines sibi subditos instruunt, vt agenda videant, & quæ viderint, agere valeant. Sanè, corpora inferiora quodam ordine per superiora reguntur: & omnia per spiritualem creaturam: & spiritus malus per spiritum bonum. post dominationes, sunt principatus, qui bonis principantur spiritibus. deinde potestates, per quas arcentur malignorum spirituum insultus. hos sequuntur virtutes, quæ naturæ dominantur corporali, magniq; habentur in miraculorum potentia. postremò archangeli, atque angeli: illi summa, isti minora officia, atque ministeria exercentes. Itaq; nouem esse angelorum ordines, atque illorum officia sic esse distributa, ex sacris intellexisse sufficit.

Congrua D. Dion: ratio in ordinibus angelorum.

D. Gregorij ratio approbatur.

CAP. III.

Angelorum nomina, & officia, non esse rectè distributa, argumentis probatur.

OMnes angelorum ordines, spiritus dicuntur cœlestes, angeli, virtutes, atque potestates: non ergo recta est illa nominum distinctio, quæ angelis attribuitur; communia enim nomina, incongruè aliquibus appropiantur. Eodem quoque modo, quæ Deo competunt, creaturis non sunt attribuenda. sed dominium, potestas, atque principatus, soli Deo congruunt, atq; conueniunt: non ergo aliqui spiritus cœlestes, dominationes, potestates, aut principatus sunt appellandi. Denique archangeli sunt quasi angelorum principes: ad principatus ergo spectat hæc nominum distinctio: non ergo angelorum nomina rectè distinguuntur. 1.
2. Amplius, Seraphim ab amore, Cherubim verò à scientia, nomẽ acceperunt. sed amor, & scientia sunt nomina, atque dona, omnibus quidem spiritibus communia: non ergo venu-

stè aliquibus deputantur, vt propria. Throni prætereà omnes angeli dicendi sunt, quippe, cùm quilibet illorum sit sedes sapientiæ: igitur in distribuendis angelorum ordinibus, atque nominibus, congrua denominatio, nequaquam seruatur. 3. Iterùm, prælatorum ordo, cæteris est præferendus, vtpotè supremus, & excellens. sed dominationum ordo, ad prælatos pertinet: igitur cæteris ordinibus est anteponendus. hoc idem de ordine thronorum dici potest: nam quò propinquiores Deo, eò planè superiores sunt habendi. sed throni Deo sunt cæteris viciniores; nihil enim propinquius sedenti, quàm sua sedes: igitur inter cæteros superiores sunt, & numero primi. huic accedit, quòd scientia sit prior amore, & intellectus altior voluntate. sed scientia ad cherubim spectat, amor verò ad seraphim: in prima ergo hierarchia, cherubim primatum obtinent. Sed ad hæc, atque similia argumenta, ita respondemus: ad primum quidem dicimus, virtutem duobus modis intelligi posse, vno planè modo communiter, quatenus scilicet inter essentiam, atque operationem medium tenet; atque ita, omnes planè cœlestes spiritus, virtutes nominantur, sicuti & cœlestes essentiæ. alio autem modo, quatenus importat quendam fortitudinis excessum, sicq; est proprium ordinis nomen; significat enim quandam virilem, & inconcussam fortitudinem, vt refert Dionysius cap: 5. cœl: hier: Angelus prætereà, cùm sit nomen officij, atque Dei nuntius, omnes profectò angeli dici possunt, quotquot diuina nuntiare possunt, siue nuntiant. Porrò, inferior, siue infimus ordo, ad angelos spectat, atque angeli appellantur, quia scilicet nobis diuina immediatè nuntiant: nec vllam addunt excellentiæ proprietatem, in manifestatione diuinorum, sanctorumq; secretorum; sicuti superiores angeli, qui in diuinis enucleandis, aperiendisq; secretis, præcipua pollent virtutis excellentia. Ad confirmationem respondet Dionysius 12. cap: de diui: nom: Dominatio, inquit, laudatur in Deo per quendam excessum, aliis autem attribuitur per quandam participationem, imitationemq;. etenim dominationum nomen, eodem authore 8. cœle. hierar. quandam primò significat libertatem, à seruili conditione, pedestriq; subiectione: deinde rigidam, & inflexibilem gubernationem, quæ ad nullum actum seruilem inclinatur: postremò, appetitum, & participationem veri dominij, quod est in Deo, apertè denuntiat. similiter quoque cuiuslibet ordinis nomen, eius, quod est in Deo, participationem significat. Ad tertiam confirmationem respondet Dionysius, affirmans archangelos inter principatus, atque archangelos esse constitutos, qui profectò respectu angelorum, principes angeli, respectu verò principatuum, angeli vocantur. 2. Ad 2. respondet Dionysius cap: 7. cœle: hierar: dicens: Seraphim ex amoris excessu, nomen sortita esse; igne enim diuino maximè ardent. in igne autem est motus continuus sursum, virtus actiua, acutè penetrans omnia, postremò est ipsius claritas; sic etiam angeli illi, infatigabili amore ad Deum semper aguntur: in subditos sibi illorum feruor pertingit, & transit, excitando scilicet, atque purgando, denique suos illuminando, per inextinguibilem lucem, qua ipsi illuminanti, alios, illius luminis participes efficere student. Cherubim etiam, à quodam scientiæ excessu nomen acceperunt: vnde plenitudo scientiæ nominantur. pleni vtique sunt, quia perfectè Deum vident, diuiniq; luminis lucem plenam recipiunt: ordinis quoque pulchritudinem à Deo profectam, plenissimè contemplantur: postremò, huiusmodi cognitionem, qua ipsi pleni sunt, in nos copiosè effundunt. Ad confirmationem dico, thronorum ordinem diuinorum operum rationes in Deo immediatè, excellentiùs cæteris ordinibus inferioribus contemplantur. Inest autem huiusmodi virtus contemplandi seraphim, atque cherubim; excellens enim virtus inferioris, in superiori continetur; non è diuerso tamen, ideoq; ordines ab inuicem distinguuntur. Sedes autem, teste Dionysio, dicti sunt ad materialis sedis similitudinem; sedes enim à terra eleuatur; sic & ipsi ad Dei rationes inuestigandas, quæ circa res conditas versantur, immediatè eleuantur. in sede materiali, firmiter aliquis sedet, atque ipsæ è diuerso firmantur virtute sedentis. sedes prætereà suscipit sedentem, in eaq; defertur; sic illi beatissimi spiritus,

[Margin notes: Soluuntur argumenta. — Virtus quid. — Angelus. — Dominatio. — Archangeli. — Seraphim. — Cherubim. — Throni. — Excellens virtus inferioris angeli, in superiori continetur.]

spiritus, deum in seipsis suscipientes, ad nos quodam modo deferunt. sedes insuper ex vna parte est aperta, ad suscipiendum sedentem; quod certè illorum promptitudinem significat, qua parati sunt ad deum suscipiendum, promptèq; illi famulandum. Ad 3. in angelis potiùs atq; excellentiùs est, deo subijci, quàm alijs: hac de causa, qui deo immediatiùs subsunt, in ordinibus primi numerantur, non hi, qui prælationis officio funguntur. Ad confirmationem dixi, eandem virtutis excellentiam in superioribus inueniri ordinibus. Ad aliam confirmationem respondeo, cognitionem esse atq; haberi, quatenus cognita sunt in cognoscente; amorem verò, quatenus amatum vnitur amanti: superiora autem nobiliori modo in seipsis, quàm in inferioribus sunt; inferiora verò in superioribus, quàm in seipsis nobiliorem statum obtinent. Quamobrem, licet inferiorum cognitio, eorundem dilectione præstantior sit; superiorum tamen dilectio, dei præsertim cognitioni præeminet. hac de causa cherubicus ordo, seraphico nequaquã est anteponendus. Cæterùm, ordo gubernationis in angelis, qui est ordo multitudinis, sub principatu existentis, respectum habet ad finem. finis autem angelorum duplex est: naturalis quidem, qui secundùm naturalia dona attenditur: & gratuitus, qui per gratiam habetur, quiq; in diuinæ essentiæ visione consistit. Itaq;, ordines completiuè in angelis, ex fine gratuitò distinguuntur; dispositiuè verò, ex fine naturali; nam angelis gratuita dona concessa sunt, secundùm capacitatem naturalium. Patet ergo, quomodo ordines angelici, secundùm naturam esse dicantur. In vna autem hierarchia multi ordines numerantur; hierarchia enim est multitudo ordinata, sub regimine gubernantis; quæ profectò ordine omninò vacaret, si diuersis non esset ordinibus distincta. Indiget ergo hierarchia ordinũ diuersitate, quæ quidẽ secũdùm diuersa officia actusq; consideratur, nempe secundùm principium, medium, & finem: ideoq; in qualibet hierarahia sunt primi, siue supremi, medij, & vltimi. Non ergo omnes angeli vnius sunt hierarchiæ: nam teste Dionys: de cœl. hierar. cap: 4. Hierarchia est diuinus ordo, scientia, & actio deiformis, quantum est possibile similans, & ad inditas diuinitus illuminationes, proportionaliter in dei similitudinem conscendens. Hierarchia igitur est principatus quidam ordinatus, in quo sunt multi ordines personarum, ad illum principatum pertinentium: ordo autem est cœlestium spirituum multitudo, quæ inter se vno munere gratiæ similantur, & ad officium, vel simile deputantur. Porrò, sub nomine principatus, duo intelliguntur, nempe ipse princeps, & multitudo ordinata sub principe. Quia autem angelorum hominumque vnus est princeps; idcirco vna omnium creaturarum dici appellariq; potest hierarchia. Verùm, quoniam multitudo non vno eodemq; modo gubernatur à principe, sed secundũ vniuscuiusq; proprietatem, adhibetur regiminis dispositio; hanc ob causam, angelos omnes vnius esse hierarchiæ, est impossibile. Reuera, si quidam angelorum vniuersalioribus veritatis causis intendunt, quidam autem huiusmodi rationes accipiunt, & aliquo quodã modo multiplicant, alij verò, singulis quibusdam rebus applicant; patet omninò, triplicem esse angelorũ hierarchiã: primam quidẽ deo immediatè intentam: secundam verò, bono vniuersi consulentem: tertiam autem, rebus particularibus intendentem. Sanè, secundùm Platonicos, tres sunt ordines rerum, videlicet mentium, animarũ, & corporũ. Prima series, prouidentia: secunda, fatum: tertia, natura appellatur. Mentes sunt puri intellectus, vtpotè angeli, à corporibus liberi. Animæ sunt rationales, vt sunt cœlorum animæ, secundùm Platonicos, animæ Dæmonum, atque hominum. Tertio in genere, sunt omnia cœlestia corpora, elementa, humores, & mixta. Triplex præterea illa hierarchia, cum ternario numero distributa, trinitatis mysterium præseferre studet, alijsque annuntiare satagit. De huius autem numeri Sacramento, in principio huius secundi libri dixi. Omnes ergo angelos vnius non esse hierarchiæ, patere arbitror. Sed dicet aliquis, hierarchia est ordo, scientia, & actio: igitur omnes angeli vnius sunt hierarchiæ; vno enim ordine omnes ad deum tendunt, quem cognoscunt, à quo in suis profectò acti-

3. Angeli.

Angelorum finis duplex.

In vna hierarchia multi ordines.

Omnes angeli non sunt vnius hierarchiæ.

Hierarchia quid sit.

Quare tres hierarchiæ.

Triplex ordo rerum secundùm Platonicos.

Angelorũ ordines.

onibus regulantur. Adde, quòd omnes homines vnius sint hierarchiæ: ergo & angeli similiter; nam sacer Principatus, qui hierarchia dicitur, in hominibus quoq; inuenitur. Insuper, optima multitudinis dispositio, sub vno principe continetur, authore philosopho 3. Politicorum, & 12. met. angeli autem in optima sunt dispositione: igitur sub vna tantùm hierarchia omnes continentur. Respondeo, omnes angelos, vnum habere modũ cognoscendi, respectu obiecti cogniti, quia deum cognoscunt, & per proprias essentias cognoscunt: quia tamen naturarum nobilitas non omnibus est eadem, atq; secundùm illarum nobilitatem disponitur cognoscendi facultas; idcirco diuersus inest illis modus cognoscendi. Species præterea innatæ eandem planè subeunt differentiæ rationem. Ad confirmationem, negatur similitudo, vt dictum est. Ad aliam confirmationem dico, illud intelligi ex parte principis; multitudinem enim regi ab vno principe, optimum atque perfectum est: ex hoc tamen non sequitur, quin multitudo diuersis principatibus distingui non possit, qui vni ac primo principi subseruiant; tunc planè argumenti ratio esset admittenda, quando diuersi illi principatus vni principi non subessent, quod planè falsum est. Sed iterùm aliquis arguet, sub vna hierarchia multos ordines non contineri, hoc modo opponendo: Multiplicata diffinitione, multiplicatur & diffinitum. sed hierarchia est ordo: igitur, si multi ordines sub vna hierarchia continentur, plures quoque erunt hierarchiæ; & tot quidem quot sunt ipsi ordines. Adde, quòd diuersi ordines, diuersi sint gradus, qui diuersa dona spiritualia sequuntur. sed in angelis huiusmodi dona sunt communia: non sunt ergo diuersi angelorum ordines. In Ecclesiastica præterea hierarchia, authore Dionysio cap: 5. distinguuntur ordines, secundùm purgare, illuminare, & perficere. sed quilibet angelorum his muneribus fungitur: ergo quod priùs. Dico, ordinem aliquando intelligi ipsam ordinationem, diuersos gradus amplectentem, atq; ita hierarchia ordo nominatur: aliquando verò, vnum tantùm gradum significare, atq; hoc modo plures ordines, vnius esse hierarahiæ. Ad confirmationem respondeo, quòd quamùis omnia dona angelis sint communia, quia ad bonum commune proficiunt; vnus tamen altero excellentius obtinet, quatenus in docendo excellentiori munere donatur. Ad aliam negatur similitudo: nam inferior angelus, quolibet puro homine in illis muneribus est superior: ideo nõ est simile. Tres ergo in angelis esse hierarchias, atq; sub qualibet illarum tres ordines contineri, iam dixi.

Solutio.

Modus cognoscendi in angelis diuersus

Obiectio.

Solutio.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Quomodo fit illuminatio mentium, & angelorum, & hominum.

Deus illuminat mentẽ.

Eus benedictus, lumen intelligibile, excelsum & immensum, suæ diuinæ lucis contactu, creaturam rationalem atq; intellectualem illuminat, quemadmodum diuinus propheta canit: Illuminatus, inquit, à montibus æternis, hoc est, à cœlis sanctis tuis: eos profectò, qui in mœroris caligine & tenebrarum confusione versantur. Quam ob causam diuus Augustinus lib: 15. contra Faust: cap: 8. Quod oculis, inquit, est sanitas ad videndum solem; hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et 11. de Ciuit: Dei, cap: 10. vult animam nostram ita ad dei lucem se habere, vt àër respectu luminis. Vnde, sicut per contactum luminis àër clarescit; ita planè per diuinæ lucis contactum anima scientias acquirit, etiam illas, quas philosophi scientias appellant: Sicut, inquit, àër iste tenebrescit sine luce; ita anima absq; luce intelligibili. neq; hoc ita dixerim, quasi àër sit anima, quod putauerunt quidam, qui non potuerunt incorpoream cogitare naturam. Anaximanes namq; Milesius, & eiusdem philosophiæ Diogenes Apolloniates, Anaxagoras quoque, ceu aërem

Augustinus.

Anima quomodo illuminatur.

quendam

Angelorũ illuminatio.

quendam animam esse arbitrati sunt. Porrò, Heraclytus à respiratione animam viuentiũ progigni censebat, vnde dicta sit ψυχή, vt inquit Plato in Cratylo, ἀπό τȣ ψύχω, quod est refrigero. Veteres aërem illum, qui est in anhelitu, videntur animam putasse: de qua quidem materia lib. 6. latiùs disputaui. Itaq;, sicut se habet visus ad visibile; sic pene ad intelligibile intellectus. sed visus omnia visibilia, non nisi in solis fulgore discernit; ita absq; dubio intellectus, non nisi lumine supernaturali illustratus, res diuinas atq; humanas ritè potest intelligere. Verùm eò magis intellectus supernaturali indiget lumine, quò magis distat à primo intelligibili, quàm visus à visibili. Quamobrẽ Augustinus 20. de Ciuit. cap. 14. & 11. de Trinit, cap: 7. & de Genesi ad lit. 12. cap. 31. Aliud autem est, inquit, quo illustratur anima, vt omnia vel in se, vel in illo veraciter intellecta conspiciat: nam illud ipse deus est, hoc autem creatura; quæ cùm conatur lumen illud intueri; palpitat infirmitate, & minùs valet. inde est tamen quicquid intelligit, sicut valet. Cùm ergo illuc rapitur, & à carnalibus subtracta sensibus, illi visioni expressi[illegible] præsentatur; non spacijs localibus, sed modo quodam suo etiam supra se videt illud, quo adiuta videt, quicquid etiam se intelligendo videt. Reuera, sicut omne calidum remissum, à summo calido proficiscitur; ita proculdubio omne lucidum, à summo lucido efficitur, & seruatur, & omne intelligibile à summo manat intelligibili: sic enim loquitur Augustinus 12. confessionum cap: 25. Ambo, inquit, in ipsa, quæ supra nos est veritate, videmus. Siue igitur naturali lumine, tanquam oculo mentis familiari vsi fuerimus, siue infimorum radijs angelorum, tanquam igne, siue supernorum angelorum luminibus, tanquam stellis; vniuersum hoc infiniti ipsius Solis radijs intelligitur: naturale siquidem lumen nobis ab initio deus benedictus tribuit; ideoq; illud nobis inest per modum habitus & quietis: supernaturale verò, nouiter multis largitur, & hoc per modum transeuntis passionis infunditur. vnde sic definitur lumen supernaturale, quòd nimirum sit diuinitus intellectui, instar passionis transeuntis, infusum, saluti consulens, & maxima cum certitudine, earum notas rerum causas ostendens, quæ humanæ potissimæ cognitioni occultantur. Quam ob causam Dionysius cap: 4. de diuinis nominibus, ipsum bonum, lumine quouis excelsius, lumen intelligibile nuncupauit. In primo Pymandri, nulla de lumine, modoq; intelligendi locuti sumus. Cæterùm, lumen illud sacrum à mentibus, quibus infunditur, ignorantiam atq; errorẽ expellit, purgatq; intuentium mentes: etenim, quẽadmodum tenebræ corporales, ea, quæ possident teguntq; corpora; squalida atq; sordida reddunt, ferèq; immobilia; ita etiam spirituales tenebræ: erroribus siquidem intellectum complent: affectibus impuris animam: redduntq; inertes & ociosos homines. Verùm sacrum illud, sanctumq; lumen, veritatis cognitione, errores pellit: obductamq; ex ignorantia caliginem discutit: animam ab improbis planè affectibus, veri puriq; amoris haustu, purgat, redditq; illam viuam, ac pro viribus omnia agentem. Excussis igitur ab intellectu huiusmodi tenebris, purgatisq; affectibus, fit ipse quodam modo lumẽ, cùm omnia videat in lumen conuersa, idq; gradatim, & per quendam quodammodo circulationis ordinem: nam ex lumine crescit luminis desiderium; & ex desiderio aucto, crescit lumen; illud autem nouarum reuelationum infusione intellectũ implet. Itaq;, Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminũ, à quo omnis illuminationis processus, teste Dionysio, angelicæ hierarchiæ cap. 1. ad nos bonitatis dono peruenit: qui quidem, sicut nos sanctitate implet; ita profectò conuertit ad congregantis patris vnitatem & deificam simplicitatem. Sanè, lumen illud est veritatis manifestatio, quippè, cùm omne, quod manifestatur, teste Apost: 5. Ephes: lumen sit. Illuminare igitur nihil aliud est, quàm agnitæ veritatis manifestationem tradere: Mihi, inquit Paulus cap. 3. ad Ephes. omniũ sanctorũ minimo, data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Dauid etiam sæpè precatur: Illumina oculos meos, illumina lucernam meam domine. Isaias excitat Ierusalem iam

Plato.

Augustinus.

Deus est causa intelligendi.

Lumen naturale.

Supernaturale lumen.

Dionysius.

Lumen sacrũ expellit ignorantiam.

Quomodo intellectus illuminatur.

Paulus.

Quid sit illuminare.

Dauid.

Angelorũ illuminatio.

ſalem iam torpentem, cap: 60. Surge illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum. Deniq, vnigenitus Dei venit illuminare his, qui in tenebris & vmbra mortis erant. Quãobrem, qui alium inſtruit docetq; veritatis cognitionem; is planè illuminat eos, qui in ignorantiæ tenebris priùs latitabant. Vnde Dionyſius cap: 7. cœleſt: hierarch: ait, theologos planè monſtrare cœleſtium ſubſtantiarum ornatus, à ſupremis mẽtibus doceri deificas ſcientias. Quamuis enim deus benedictus ex ſuæ abſolutæ potentiæ authoritate, inferiorem quempiam angelorum illuminare valeret, abſq; alicuius ſuperioris adminiculo; rationi nihilominùs conſentaneum eſſe videtur, vt per ſuperiores angelos inferiores illuminet. Quomodo autem huiuſmodi illuminatio fiat, non vna eſt omnium ſententia: nonnulli enim aiunt, angelorum illuminationes ita fieri, nempe, vnum virtutem intelligendi, lumenq; ſpirituale à ſuperiori virtutem accipere; eſt enim illius lumen perfectius: ideoq;, quemadmodum corpus minùs calidum, ex vicinitate calidioris corporis recipit caloris augmentum; ita planè virtus intelligendi inferioris, ex conuerſione ad ſuperiorem fortificatur & creſcit. Sed huic ſententiæ ſic obuiare nonnulli ſtuduerunt: Si ita res ſe habeat, inquiunt; tunc planè ſuperior inferiori lumen infunderet, quod fieri nõ poteſt, cùm huiuſmodi lumen ſubſtantia ſit, ſolaq; creatione haberi poſsit. Tale præterea lumen in eodem præſertim ſuppoſito, magis minùſq; non recipit. Poſtremò, ad vlteriorem pergere gradum, nequaquam ſitum eſt in potentia naturali. Quòdſi quiſpiam dixerit, non aliquo intrinſeco, ſed extrinſeco potiùs lumine accedente, huiuſmodi illuminationem fieri, veluti, ſi vnum lumen, alterius luminis acceſſu, clariùs videre diceremus; hoc quoq; minimè conſtat, nec omnibus modis rationi conſentit, alioqui angelus inferior, non in proprio, ſed in ſuperioris lumine videret, quod eſt falſum. Præterea, quòd vnum lumen alteri coniunctum, clariorem viſionẽ reddat, in cauſa eſſe poteſt; aut quia vnum auget alterum in ſubiecto, aut in medio, aut ſaltem in vtroq;, ex quibus profectò nullum poteſt contingere. Angelus præterea ſuperior, & illuminaret, & illuminaretur, vtpotè, qui cum inferiori clariùs lucidiùſq; videret, quod planè ordinatiſsimæ angelorum politiæ ordiniq; aduerſatur. Addunt ſecundum illuminationis modum, ita interpretando. Superiorem, inquiunt, inferiorem illuminare dicimus, quatenus, quæ ſub vniuerſali ſuperior intelligit, pro ſuæ naturæ amplitudine, ſigillatim diſtinctèq; inferiori ſignificat, quæ profectò ſub illa vniuerſalitate capere non poterat. Vnde Dionyſius, 5. cœleſt: hierarch: ait, quòd vnaquæque ſubſtantia intellectualis, datam ſibi vniformẽ intelligentiam prouida virtute diuidat, & ad inferiores multiplicet. Cæterùm, hunc quoq; modum nequaquam aduerſarij approbant, imò efficaciter euertunt: Si, inquiunt, huiuſmodi modus veritatem haberet; aut certè id fieret, quia nimirum ſuperior angelus, ſuum mutaret modum intelligendi, incipiendo vtiq; intelligere particulatim, quæ priùs ſub vniuerſali intellexerat. Sed hoc ipſis minimè placet huius ſententiæ authoribus, qui aiunt, ſuperiorem magis vniuerſaliter magiſq; vnitè intelligere, quã inferiorum quicunq;. Deniq;, ſi ita particulariter intelligeret, ineſſent vtiq; illi particulares ſpecies intelligendi, quibus planè vacant. aut, quia ſuperior in huiuſmodi officio particularibus ſignis vteretur, quod profectò in eandem relabitur confuſionis iniuriam. Porrò, Dionyſii authoritas ſic eſt intelligenda, nempe, ſuperiores diuidere, hoc eſt diſtribuere, prouidèq; inferioribus miniſtrare omnia, idq; ſecundùm ordinatiſsimam dei voluntatẽ, quæ terrenis atq; cœleſtibus moderatur. Accedit adhuc tertius illuminationis modus, quem ſic diſtinguere poſſumus. Quatuor modis aliquid illuminari dicitur: aut luminis infuſiõe: aut alicuius rei luminoſæ ſeu lucidæ præſentia: aut impedimenti remotione: aut diſpoſitionem congruam cauſando, contrariamq; remouendo. Porrò, primus modus, dei eſt ſolius, cæteri verò angelis competere poſſunt; nam ſuperior angelus aliquod poteſt obiectũ lucidum, inferioris intellectui offerre, illumq; dei capacem efficere, & illuminando, & ad id agendum diſpoſitionem inducendo. Huic accedit totius mundi ordinatiſsima connexio, quæ

Quomodo angeli illuminãtur.

Primus modus.

Cõtra primũ modum arguitur.

Secundus modus illuminãdi.

Contra ſecundum modum arguitur.

Tertius modus illuminãdi.

Quatuor modis aliquid illuminari.

Angelorũ illuminatio.

xio, quæ sanè non solùm in diuersis naturarum gradibus; verùm etiam in earundem dispositionibus, operationibusq́; conspicitur. Congruit ergo & bono, & ordini vniuersi, vt inferiora à superioribus regantur, illuminentur, virtutemq́; intelligendi accipiant. Occurrunt nonnulli huic modo dicendi, sic arguendo: Si superior angelus obiectum luminosum offerendo, inferiorem illuminat; aut certè aliquid luminis, seu virtutis in huiusmodi actione, menti inferioris infundit; aut nihil. Quòd si nihil ipsum agere dixeris; non angeli, sed obiecti virtute inferior illuminatur, quod planè falsum est: alioqui angelorum illuminationes irritæ essent & inanes. Si verò aliquid agat in inferioris mentem, lumen vtiq; infundendo; hoc profectò priùs explosum est; quandoquidem ad deum tantùm spectet, lumen intelligibile infundere: vana est ergo siue minùs efficax huiusmodi sententia. Illud præterea, quod de impedimenti remotione addunt, patet argumentis non paucis, eisdemq́; neruosis. Etenim illa impedimenti remotio, aut nimia esse videtur loci intercapedo, seu distantia, qua inferior à superiori abesse dicitur, quod reuera minimè placet: angelus enim superior, quamuis ad inferiorem seipsum moueat, ipsum autem mouere non valet. aut indispositio contraria actui intelligendi. aut inaduertentia, & inconsideratio in angelo intelligente, quorum neutrum illi congruere potest. Reuera, si talis dispositio intellectui inesset angelico; vtique illi quoq; ignorantia dispositionis inesset, quod est falsum. neque inaduertẽtia, aut inconsideratio dici potest: quandoquidem euellenda non sit, nisi alicuius rei nouiter creatæ accessu. Illa autem aut habitus esset, aut species, aut deniq; aliquod lumẽ. at habitus inferioris angeli est illi cõgenitus; species verò ab illis negligitur; lumen autem à solo deo immittitur atq; infunditur: quo ergo nomine illa res noua gaudebit? Præterea, cùm ipsi dicant ad intelligendum duo necessaria esse, virtutem vtiq; intellectiuam, & intellectæ rei similitudinem, atque secundum hæc duo, inferiorem à superiori lumen recipere: primum quidem virtutem illius intellectiuam fortificando ex loci propinquitate: secundò autem manifestando veritatem ex parte similitudinis intellectæ. Sanè, huiusmodi confortatio, aut fieret per vnius in alium actionem, aut ambobus in vnum eundemq́; concurrentibus effectum. Porrò, si per actionem fieret; id certè bifariam contingeret: vel intellectus lumen intensius causando: vel aliquod nouum lumen adhibendo. at neutrum istorum veritati consonat. etenim, lumẽ illud est potentia naturalis in natura inuariabili; nouum verò lumen ab angelo produci non potest. Ad hæc, atq; similia sic aliqui respondere consueuerunt: angelum videlicet superiorẽ, non offerre priùs lumen inferiori, deinde veritatem ostendere; sed simul offerre veritatẽ cognitã, vt illuminatã. hoc autem modo ad vidẽdam huiusmodi veritatem, intellectus illuminatur, & ex consequenti fortificatur, ex consortio vtiq; superioris luminis participati, ob veritatis illuminatæ participationem. Siquidem, quando aliquod occultum, vt cognitum proponitur, vt illustratum profertur; etiamsi ab eo, cui offertur, ob debilitatem videndi, seu intelligendi, videri intelligiq́; non possit. Hanc autem esse dicunt in angelis primam illuminationis radicem: quilibet enim superior, obiectum, vt cognitum & illustratum, inferiori offerre satagit. Quia autem hæc prima illuminationis radix, veritati intelligendæ non sufficit; secunda necessaria est, nempè conceptuum particularis distinctaq; notitia. Porrò, ex his duabus radicibus, vt ita dicam, totus pullulat illuminationis ordo. Itaq; angelus superior, instar doctoris ad discipulum, remota discursus imperfectione, ad inferiorem sese conuertit, quæ profectò conuersio, nõ in actione, aut concursu, per modũ naturæ, vt illi volunt; sed in actione potiùs in alium, per modum artis cooperatiuæ naturæ, consistit. sed de his hactenus. Verisimilius tamen esse dixerim, si res ita intelligatur, nimirum, inferiorem à superiori illuminari, quum scilicet alicuius singularis sibi reuelati superior, suæ memoriæ virtute, conceptum inferiori significat; qui profectò auditio in angelo quidem illuminato vocatur. Itaq; priùs illuminat lumine veritatis intelligibilis, qui planè est ipsemet actus intelligendi infusus,

Contra tertiũ modum arguitur.

In angelis nõ est incõsideratio.

Aliæ obiectiones.

Responsio.

Duo modi illuminandi.

Verior sententia.

 seu causa-

Angelorũ illuminatio.

ſeu cauſatus, vocaturq́ locutio de obiecto reuelato, quæ planè perfectior eſt in loquente. Deinde angelus inferior, auditione recepta, conuertit ſe ad videndum, quod ab angelo loquente, ſiue illuminante audierat: & hæc quidem viſio, præcedenti auditione perfectior eſt. Poſtremò, ad huiuſmodi viſionem habendam, maximè afficitur, vt videat in verbo, quod in angelo priùs conſpexerat. ſiquidem in angelo, quaſi in ſpeculo imperfecto conſpexerat; in verbo verò, vti in perfectiſsimo exemplari intuetur, ſicq́ perfectè completur deſiderium videntis. Quomodo ergo vnus angelus ab altero illuminetur, dixi, ſic, vt quilibet tamen abundet in ſenſu ſuo; ſalua tamen ſemper ſanctarum ſcripturarum authoritate, & catholicæ fidei veritate.

CAP. II.

Vnum angelum non illuminari ab alio, argumentis probatur:

1. LVx non poteſt illuminari: nam illuminatio eſt mutatio ab oppoſito in oppoſitum, à tenebris ſcilicet ad lucem. ſed angelus eſt lux & non tenebræ: illuminari ergo non poteſt. Reuera, illuminare idem eſt, quod lumen cauſare, & infundere, quod planè alicui angelorum minimè cõgruere paulò antè

2. annotauimus: ergo quod priùs. Amplius, triplex eſt lumen in angelis, nempe naturæ, gratiæ, & gloriæ: naturæ autem lumine à creante illuminatur: gratiæ verò à iuſtificante: gloriæ, à beatificante: igitur non ab angelo; hæc enim dei ſolius opera reputantur. profectò, lumen eſt quædam mentis forma: mens autem à ſolo deo, nulla creatura accedẽte, formatur, authore Auguſt. lib: 83. quæſt. Angelũ ergo ab angelo non illuminari, patet ſatis. Præterea, eadem planè beatitudine modò gaudent angeli, qua

Lumen triplex in angelis.

3. nos ſperamus eſſe gauiſuros atq; fruituros. Sed tunc temporis, teſte Ieremia Propheta, 31. Vir non docebit proximum ſuum; ſed erunt omnes docti, ſiue docibiles dei: vnus ergo angelus alium illuminare nequit, cùm omnes à Deo immediatè illuminentur. ergo quod priùs.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, maior veritatem habet in pura luce, quæ non habet aliquam partem tenebrarum, nempe, in deo benedicto: non autem in angelo, qui non omnia nouit, & illuminatione eget. Ad confirmationem dico, illuminationem in angelo, mutationem quidem eſſe ab oppoſito priuatiuè, ad oppoſitum, quia nimirum à priuatione ad habitum; non autem ab oppoſito ad oppoſitum contrariè; quandoquidem in angelo non ſit aliquod poſitiuum contrarium illuminationis termino, cuiuſmodi eſt diſpoſitionis ignorantia, ſed illa tantùm, quæ neſcientia appellatur. Ad aliam probationẽ dico, lumen quod eſt naturale, quodq́ eſt ſubſtantia, ab angelo ſuperiore creari non poſſe; ſed lumen tantùm, qui eſt ipſe actus intelligendi. Ad 2. iam patet reſponſio: angelus enim ſuperior illuminat quidem, non lumẽ

2. creando; ſed modo, quem iam diximus. Ad confirmationẽ reſpondeo, mentem rationalem immediatè à deo formari, ſicut imaginem ab exemplari, aut ſubiectum ab vltima forma completiua: niſi enim primæ inhæſerit veritati; ſemper profectò informis & indiga reputabitur. aliæ autem illuminationes id præſtare nequeunt, quippè, cùm ad vltimam

timam formam dispositiones tantùm sint. Ad 3. verum quidem est, omnes angelos dei essentiam immediatè videre, atq; secundùm huiusmodi visionem prophetam fuisse locu- 3.
tum; diuinorum tamen operum rationes, non similiter omnibus patent. Reuera, quantò aliquis perfectiùs videt, tantò vtiq; perfectiùs copiosiùsq; diuina percipit mysteria, atq; ita aliũ illuminare potest: vnus ergo angelus aliũ illuminare potest. Sed dicet aliquis: Nũquid superiores angeli omnia nũtiant inferiorib. quæ illis cognita sunt? Minimè. siquidem authore Dionysio 12. cœl. hier. vniuersali scientia præditi sunt superiores; inferiores verò magis particulari: nõ ergo omnia inferioribus significant; vniuersali namque scientia multa continentur, quæ à particulari haberi non possunt. Sanè, si omnia inferioribus annuntiant; non ergo deinceps atq; de cætero aliquid ostendere possent. Adde, superiores angelos Christi mysteria cognouisse, inferiores autem minimè. Vnde quibusdam sciscitantibus, quis esset ille Rex gloriæ, alij, vtpotè doctiores sapientioresq; respondent: Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Porrò, secundùm Dionysii sententiam hoc dici non posset, si superiores omnium, quæ nouerunt, inferiores participes atque illuminatos redderent. Cæterùm, his aduersari videtur illud Dionysii cœl. hier. cap: 15. vbi ait, vnamquamq; cœlestem essentiam, intelligentiam, à superiori sibi datam, inferiori communicare. Sanè, in illa cœlesti patria, quamuis quædam data sint excellenter; nihil tamen particulariter possidetur. Reuera, cuilibet innatum est creaturæ, boni quod accepit desiderium communicandi; ad bonum enim pertinet, sese alijs communicare. Cùm autem superiores plenissima Dei luce, bonitateq; fruantur, suis consodalibus & naturæ consortibus, licet inferiores gradus obtinentibus, lucis bonitatisq; munera communicare student. Ex hac autem communionis societate, superioribus non adimitur naturæ scientiæq; nobilitas, quippè, cùm excellentiori potiantur intelligendi ordine, modoque cognoscendi. hac de causa superiores, vniuersaliori scientia pollere dicuntur, quia nimirum eminentiori ordine gaudent in intelligendo, vnde inferiores non ita plenè, ac superiores, saluatoris nostri gratiam cognouerunt; propterea edoceri cupiebant, quia scilicet vsq; ad extrema tempora, de mundi regimine saluteq; electorum, supremis angelis noua aliqua semper reuelantur: vnde & inferiores semper illuminare posse, rationi omninò consentaneum esse videtur. Sed dubitabit aliquis, an superior ab inferiori illuminari possit? Ad quod quidem breuiter respondeo, quòd seruato ordine cœlesti à Deo instituto, quo inferiora à superioribus disponuntur; absq; dubio, inferior superiorem illuminare non potest: quòd si aliquid tale fieri contigerit; præter ordinem id accidere putandum est. Quomodo ergo angeli illuminentur, dixi.

[Margin: Alia argumẽta. — Solutio — Si illuminent de omnibus. — Si inferior illuminet superiorem.]

Quaestionis tertiae cap. I.

De locutione Angelorum.

DE Angelorum locutione, paulò ante nonnulla dixi. Vt autem copiosior sit de hac materia inquisitio, aliquid addere tentabo. Angelos adinuicem loqui, mutuisq; in diuinis ministerijs gerendis, colloquijs sermonibusque vti, cùm ratione nobis constat, tùm etiam sanctarum authoritate scripturarũ. [Margin: Angelorum locutio.]
Reuera, suos posse alteri conceptus exprimere, non paruæ profectò perfectionis esse videtur in creatura rationali: hoc autem ad officium spectat loquendi. sed quidquid perfectionis est in creatura rationali; absq; dubio spirituali est tribuendum: igitur loquendi officium, ab optima simplicissimaq; creatura non est remouendum. Vnus præterea angelus, diuina reuelatione illustratus, de diuinis sanctissimisq; mysterijs aliquid percipit, quod alius percipere nequit. Cùm autem diuinæ charitatis munere fulgeat, se suaq; omnia alteri insinuare gestit. Et vicissim, intellectus alterius angeli audi- 1. 2.

re cupit, quæ profectò absq; spirituali locutione fieri non possunt. Profectò, quando a-
3. ctiuum est in actu primo, in potentia sufficienti ad recipiendum passiuo consistente, si inuicem complexa sese fuerint; vnum sine dubio, agentis officio, alterum patientis funge tur. sed angelus loquens habet memoriam fœcundam verbi, atq; productiuam; alius ve-
4. rò, vt ita dicam, passiuam: mutua igitur collocutione fruuntur. Sanè, vbi actiuum & passiuum eiusdem sunt rationis; ab eisdem planè eundem producendum esse effectum, clarissimum est: præsertim, si potentia actiua sit in actu; receptiua verò in potentia essentiali & sufficienti ad recipiendum, quemadmodum & illa ad producendum. sed memoria angeli loquentis, intellectui possibili eiusdem rationis in ambobus existenti, suum verbum imprimere potest: ergo quod priùs. Scripturæ insuper diuinæ, huic sententiæ atq; rationi abundè copiosèq; suffragantur, quemadmodum antè dixi. Itaq; angelos

Modus loquendi mutua colloquendi societate vti, constat satis. Modus autem loquendi, quo ipsi vtuntur, est nobis incognitus, propterea variam peperit sapientum sententiam; nam nonnulli hũc

Prima opinio loquendi modum probauerunt: Angelus, inquiunt, angelo loquitur, dum sua voluntate aperit, clauditq; conceptus mentis; res enim intelligibilis, cuiusmodi est conceptus, trifariam sese habet ad intellectum. vno quidem modo habitualiter, idq; secundum memoriam. deinde actualiter, in ipso planè actu intelligendi atq; actuali conceptu. postremò, cùm priùs intellectum & in actu conceptum, ad aliud refertur imperio voluntatis: à primo gradu, ad secundum, ab habitu, ad actu intellectum: ex secundo verò, ad alium proficiscitur ordinem atq; finem, in quo quidem consistit angelorum locutio: hoc enim est loqui angelicum, suos certè conceptus alteri exprimere. Oppugnant nõnul-

Obiectio. li huiusmodi loquendi modum, ita arguendo: Conceptus, inquiunt, in actu est vtiq; ens
1. in actu, & ex consequenti, intelligibilis in actu: illius ergo occultatio non subest imperio voluntatis. Posito igitur obiecto, & actiuo, atq; passo iam coniunctis, atq; dispositis; sequitur actio, quæ à voluntate impediri non potest: non ergo voluntati inest an-
2. gelicæ obiecti claudendi libertas. Amplius, si imperio angelicæ voluntatis subest alicuius rei absconsio, vt puta albi cognitio, siue intellectio; & intellectionis vtiq; intellectio: nam si conceptum illius abscondere potest; & intellectionem etiam. Sed intellectio intellectionis albi, est qualitas in mẽte angeli, quæ profectò ab alio angelo impediri non potest. ergo. Sanè, intelligens intellectionẽ albi, à nigri intellectione vtiq; distinctè discernit. Porrò, intellectus ab actu non distingueret, nisi obiectum ab obiecto secerneret: intellectus ergo intellectionem albi, ab intellectione nigri discernens, obiecta quoque distinguat, necesse est. Igitur, quemadmodum vnus angelus, alteri impedimento esse non potest, quominùs intelligat intellectionem intellectionis albi; ita etiã, vt albi obiectum non percipiat, atq; ita vnus angelus, alteri suum celare nequit conceptum. Ad-
3. huc, si voluntas angeli conceptum alteri celare potest; aut certè aliquo actu, aut sine omninò aliquo velle, id erit præstitura: non sine aliquo actu, alioqui semper impedimentum præstare posset: aliquo actu igitur. Quòd si ita fuerit; tunc non indoctè aliquis dubitabit, vtrum integrum illi sit huiusmodi actum abscondere, necne? Quòd si celare nequiuerit; nec ergo actum intellectus, aut ipsam notitiam occultare valebit; plus enim dominij in suum actum, quàm in extrinsecas potentias habere, clarissimum est. Reuera, si huiusmodi actum tegere nequit, neq; etiam obiectum, vt dixi: celarè ergo potest. quòd ita sit, aut reuera eadem volitione, siue actu, aut aliquo alio. non eodem actu, alioqui pari facilitate manifestandi quoq; haberet facultatem, atq; ita vno eodemq; actu, vnã eandemq; rem, & aperiret & clauderet, quod est falsum: alio actu igitur, & ille deinceps ab alio, atq; sic processus infinitus sequetur, quod fieri minimè potest: igitur
4. quod priùs. Iterum, quod neq; in esse, neq; in fieri, subest voluntatis dominio; ab ea vtique impediri non potest. sed actio naturalis agentis est huiusmodi: à voluntate igitur angelica impediri non potest, nisi à diuina tantùm. Itaq;, cùm intellectio in mente angeli loquentis,

 Angelorũ locutio.

loquentis, alterius angeli intellectui, æquè proxima sit, ac naturale actiuum, suo passiuo, idq; tanquam obiectum proportionatum; profectò illius voluntas, alterius intellectionem impedire nequibit. Cæterùm, si huiusmodi vera sint; obiecto igitur præsente, ac debitè approximato, intellectus non posset non intelligere; etiamsi aliud voluntas præciperet, quod planè veritati, atque experimento nequaquam consonare videmus. Quare, diligens lector, diligenter omnia considerato. Cæterùm, quia res est admodum obscura; idcirco præclara ingenia, quæ huiusmodi difficillimis rebus gaudent, exercere non destitit. Inter alios ergo huius rei speculatores, quidam certe non paruæ authoritatis viri, talia tradiderunt: Angelorum locutio, inquiunt, est alicuius obiecti notitia, de quo quidem vnus angelus, alteri est locuturus. Quam ob causam, quæ memoria priùs tegebatur, in actu, acieq; intelligentiæ ponitur aliis videnda, qua profectò sic in actu posita, angelus assistens, si attentus perstiterit, illicò percipit, quod in alterius acie intuetur. verùm hæc quoque sententia licet subtilis, & ingeniosa sit; nonnullas tamen difficultates patitur. Etenim, si res ità se haberet, huic velle loqui, alteri verò minimè, in angeli potestate situm non esset: omnes siquidem æqualiter conspicerent conceptum in acie angeli loquentis nouiter apparentem, atque ità vni loquens, omnibus loqueretur, quod est falsum; destrueret enim diuini ordinis politiam. Amplius, huiusmodi locutio obiecti quidem esset, non autem certi obiecti; audiens namq; in angelo loquente, notitiam priùs cognosceret, cuius medio obiectum intelligeret. Adde, angelum audientem, de locutionis obiecto certiorem fieri non posse; sed de illius tantùm notitia, quæ vera seu falsa esse potest, existente vel non existente illius obiecto. Postremò, si angelus loquens, in intellectu angeli audientis, nihil ageret; per accidens vtiq; loqueretur. Cum autem hæc omnia absurdissima sint, iustè talium sententia non est audienda. Non desunt, qui alium loquendi modum introducere tentarunt, huiusmodi videlicet: Sunt, inquiunt, aliqui conceptus, omnibus fermè angelis naturaliter noti, nempè omnium quidditatum vniuersales, atque generalissimi: particulares autem, siue ipsa particularia, non similiter omnibus patent; sed vnus altero plus, minùsq; possidet, atq; intelligit: particularia autem, quoniam sunt infinita, omnibus omnia nota esse non possunt. de conceptibus igitur particularibus, non autem vniuersalibus est angelorum locutio. Cùm itaque angelus superior, alicui inferiorum, pro rerum administratione, electorumq; salute conseruanda, loqui disponit; huiusmodi suum conceptum particularem, per vniuersales intimat illi, atque significat. Ex multis ergo conceptibus vniuersalibus simul aggregatis, atque vtriq; notis, expressio fit particularis conceptus, atque hæc dicitur esse angelorum locutio. Porrò, hæc sententia est multùm tenuis paruæq; imò nullius fortitudinis. Reuera, falsum est, quod asserit, videlicet, singulare, ab angelico intellectu directè, primò, ac naturaliter intelligi non posse. Etenim, si singulare non est minus in actu ens, quàm illius quidditas, illa autem ab angelo rectè, & primò intelligitur, & singulare etiam; singularia quoque non sunt actu infinita, nec ab angelo omnia intelligi necesse est, etiamsi actu infinita existerent, vt authores huius sententiæ dicere videntur. Adde, eos supponere quod declarare intendunt: priùs siquidem de particulari, aliquo modo conceptus habetur, atq; vt particulare ab angelo audiente percipitur, priusquam per vagos cõceptus describatur, alioqui quid sibi describeretur, ignoraret: priùs ergo nouit singulare, quàm fuerit illi descriptum: huius autem notitiam ab angelo loquente recepit: loquitur autem (vt ipsimet dicunt) per vagos conceptus: igitur, ille priùs loquitur quàm loquatur, & iste priùs audit, quàm audiat, quod est apertè contradictio. Adhuc, si angelus loquens nihil agat in angelum audientem, quippè, qui intra suum intellectum, suum conceptum contegat; perinde profectò est, ac si angelus loquens non adesset, imò idem est, quasi non sit; illa enim expressio, est actio immanens, & non transiens: igitur, sua præsentia, angelo audienti præstabit nihil, quod

[Right margin notes: "Secunda opinio." beside "Quare, diligens lector"; "Obiectio." beside "priùs tegebatur"; "1." beside "Etenim, si res ità"; "2." beside "Amplius"; "3." beside "Adde, angelum audientem"; "Tertia opinio." beside "Non desunt"; "Obiectio." beside "Porrò"; "1." beside "Reuera"; "2." beside "singularia quoque"; "3." beside "Adde, eos supponere"; "4" beside "Adhuc"]

Angelorũ locutio.

hil, quod eſt falſum. Itaq; hanc tertiam opinionem, legitimè fuiſſe exploſam, atque excluſam à viris doctiſſimis, patet ſatis. Adeſt & quarta ſententia, quæ rationabilior cæteris eſſe videtur, tametſi aduerſarijs non vacet. Sic autem angelorum locutionem fieri arbitratur: Angelus, inquit, loquens, ex ſuæ virtute memoriæ, ex ſuæ quoque voluntatis imperio, notitiam actualem in angelico intellectu cauſat, ſiue producit: illa autem notitia, eſt illius obiecti, de quo loquitur verbum intelligibile, in aure intellectus. Id verò, angelum præſtare poſſe, patet: nam agens, vt dixi, virtute ſua perfecta continens aliquem effectum, in paſſiuum ſibi vicinum, atque proportionatum immittere, atque transfundere poteſt. ſed ſic ſe habet angelus loquens, ad angelum audientem: igitur, inuicem loquuntur, ſicut paulò antè dixi. Adde, quadruplicem intelligendi modum, qui in angelo inuenitur. Primus vocatur intuitiuus, à ſe ipſo certè immediatè notitiam recipit. Secundus intuitiuus in alio angelo. Tertius abſtractiuus per ſpeciem vel per aliquod medium repræſentatiuum. In his autem modis, nullam angeli notitiam, auditionem eſſe aiunt, quippe cùm nulla illarum ab intelligente expreſſa ſit, in quantùm ſcilicet intelligens eſt: accidit enim ſic mouens, intelligere: æquè namq; moueret, etiamſi non eſſet intelligens. obiectum præterea primum, vel ſpecies, inſtar cauſæ partialis cum intellectu ſe habet. Quarto modo angelus aliquid cognoſcere dicitur, in quantum per intellectum, vel memoriam eius exprimentem, ita in ipſo intellectio fit; vt neque intellectus recipiens, nec ſpecies, aut obiectum in actum, aliquid cauſalitatis actiuæ habere queat. Porrò, hæc cognitio ſola, in angelo intellectualis auditio, illius verò expreſſio, in angelo loquente, locutio nominatur. locutio autem, atque auditio, naturaliter, ſeu eſſentialiter ex voluntate dependent angeli loquentis. Etenim, quemadmodum voluntas in angelo loquente, propriam intelligentiam cum memoria coniungit, atque ita locutionem efficit; ita etiam in angelo audiente, memoriam intelligentiæ connectit, efficitq; actum intelligendi; non enim auditio, in alio fieri poteſt, niſi priùs locutio fiat, aut intellectio in loquente. Itaq; ſicut voluntas poteſtatem habet ſuper primum actum in angelo; ita planè ſuper ſecundum, in audiente. Porrò, actualis intellectio in loquente, non eſt ratio, neque principium formale quo in loquente illius notitiæ gignendæ; ſed magis ipſa memoria loquentis, vel aliquid ad memoriam ſpectans, in loquente namque, atque in audiente, ambo actus intelligendi eiuſdem ſunt rationis; ideoq; à principio quo eiuſdem rationis, nempè à memoria, vel ab aliquo ad ipſam pertinente, deriuantur. Quare, intellectio in aliquo rationem parentis habere non poteſt: ab eodem certè principio, quodam ordine actus illi procedunt. Porrò, triplex illa viſio, ſiue modus cognoſcendi, auditionem impropriè acceptam præcedit, propriè verò, minimè; imò viſionem præcedit. Propria autem auditio eſt, quando angelus loquens, eius, quod in proprio genere, vel reuelatione nouit notitiam, alteri huius rei ignaro imprimit, atque ſignificat: impreſſione autem facta, audiens conuertit ſe ad mentem loquentis, vt ibi videat, quod ab illo audiuerat. Ex quo patet, propriam, ac completam auditionem, viſionem præcedere; impropriam verò, qualis nimirum eſt de aliquo, vtriq; noto, poſteriorem viſione inueniri. Ex his autem patet, quonam pacto, vnus angelus, vni, & non alteri loquatur: ex imperio enim ſuæ voluntatis, per ſuam memoriam, alterius, vel plurium, vt lubet, intelligentiam mouet, ac ſi plures intelligentias mobiles in ſe haberet, quarum vnam mouere vellet, aliam verò quieſcere. Loqui igitur, vel tacere, in poteſtate angeli ſitum eſſe, perſpicuum eſt. Itaq; quomodo vnus angelus alteri loquatur, ſic dicunt nonnulli.

Quarta ſententia, ſiue opinio.

Quatuor modi intelligendi.

Angeli auditio.

Actualis intellectio.

Propriè auditio, Viſio.

Quomodo loquitur vni, & non alijs.

CAP. II.

Argumenta contraria.

 Angelorũ locutio.

RGuam priùs contra quartum modum dicendi, sic. Principium productiuum, habens iam terminum adæquatum, illius limites egredi non valet in producendo: sed memoria fœcunda angeli loquentis, habet terminum sibi adæquatũ, nempe suum proprium verbum: in angelo ergo auditionem, seu locutionem, aut intellectionem causare non potest. Reuera, si intellectus agens & intellectus possibilis in vno angelo actiua sunt, & passiua adæquata: igitur quemadmodum anima suum tantùm corpus perficere potest; sic etiam & illa. huic accedit, quòd ratio illa factiuis, non autem operatiuis potentijs inseruit; illæ enim ad extra non agunt; nam istarum actus, actiones immanentes sunt: igitur iste quartus loquẽdi modus, minimè sibi constare videtur. Præterea, non quæcunque approximatio, ad actum intellectus producendum sufficit; sed illa duntaxat, quæ est in eadem substantia, qualis certè in duobus angelis esse non potest. Profectò, si ita res se haberet; pari quoque ratione, vnum brutum, alteri bruto per actum imaginandi loqui posset: vnum enim illorum sufficiens haberet principium actiuum, alterum verò passiuum. sed hoc est falsum: ergo quod prius. Adde, actiuum, in extremum non agere, nisi priùs agat in medium. sed angelus loquens, si loco distet, medium mutare non potest: nec loqui ergo. Sanè, eadem facilitate, animæ corpori coniunctæ loqui posset, quod experientia teste minimè cognoscimus. Amplius, si huiusmodi sententia verum diceret; tunc certè vnus angelus in altero, volitionem causare atque efficere posset: siquidem voluntas angeli, alicuius volitionem obiecti, quam efficere in seipsa valet, virtualiter continet. Quoniam autem alterius angeli voluntas, ad modum se habet passiui eiusdem rationis, si profectò proxima loquentis angeli voluntati extiterit; absque dubio, ab illa volitionem patietur, quod est falsum, quippe, libertati arbitrij contrarium. Itaq; quartus iste loquendi modus, huiusmodi, atque similia argumenta contraria continet. Præterea, locutio angelis non est tribuenda, quod sic probo: locutio est instituta ad exprimendum, declarandumq; animi conceptum; voces enim sunt earum passionum notæ, quæ in anima habentur. sed angelorum conceptus æquè inuicem patent, ac illorum substantia; conceptus enim sibi intimior, atque secretior esse non potest, quàm sua substantia: in angelis ergo nullus est loquendi modus. Sanè, locutio operis sui indiget aliquo signo repræsentatiuo. sed in angelis est tantùm intellectio, atque volitio, quæ sunt actiones immanentes, & non transeuntes in alterum: igitur nullus est illis loquendi modus. Reuera, si in statu resurrectionis, authore diuo Gregorio 8. mora: vniuscuiusque mentem ab alterius oculis, membrorum corpulentia non abscondit; longè minùs mens vnius angeli, ab altero abscondi potest. at loquutio ad manifestandum, quod in mente alteri latet, ordinem habet: igitur vnum angelum, alteri loqui necessarium non est. locutio præterea disponitur alicuius personæ excitandæ, admonendæq; gratia, quæ sanè angelicæ naturæ necessaria non est: vnus ergo angelus, alteri non loquitur.

1. 2. 3. 4.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis memoria pro passiuo adæquato, intellectionem habeat intrinsecam; extensiuè tamen, ad aliam sese extendit intellectionem extrinsecam: nam si intellectus possibilis est illuminatus, vel illuminari potest ad plures diuersorum obiectorum actus intelligendos; multò ergo magis intellectus agens, ad duo verba producenda. Itaque licet habet intrinsecam intellectionem perfectam; consimilem quoque actum ad extra producere valet. Ad primam confirmationem dico, non esse simile, quod de anima adducitur; illa enim est 1.

enim est

Intellectio est operatio immanens.

nim est causa intrinseca, adæquata materiæ, intellectus verò agens in angelo, ad extrinsecos actus imprimendos sese extendere potest. Ad 2. confirmationem respondeo, potentiam paßiuam eße, vt ita dicam, operatiuam, hoc est, operatiuam virtutem, intellectum vtique poßibilem, agentem verò factiuam. Ad 3. dico, intelligere eße actionē immanentem: actum verò intellectus agentis transeuntem; licet propriè non agat in aliquam exteriorem materiam, sed in eiusdem rationis paßiuum: aut certè intellectio, ideo immanens operatio dicitur, quia scilicet cuilibet intelligenti conuenire potest, veluti principio actiuo, quæ profectò distinguitur ab operatione secundùm totum suum genus transeunte: vtpotè à calefactione, vel simili, quæ per se non manet in principio actiuo: non autem quia omnis intellectio sit immanens operatio. Ad 2. quantò virtus est efficacior in agendo, tantò minori indiget loci, siue rei propinquitate. sed intellectus agens in angelo est efficacißima virtus: in alium ergo suum conceptum immittere, atque exprimere potest. Ad confirmationem, negatur similitudo: nam potentia organica, contactu indiget, intellectiua autem minimè. Sanè, bruti imaginatio, ob interpositionem organorum, alterius bruti imaginationi coniungi non potest: proinde, si per diuinam potentiam, anima bruti, ab ipsius corpore separaretur; virtutem vtique non haberet ad aliquid agendum, quippe, cùm sine organorum ministerio agat nihil. Ad aliam confirmationem dico, nullam impreßionem intellectualem eße in medio; ideò rationem illam nihil concludere. Ad vltimam confirmationem respondeo, animæ corpori coniunctæ loqui non poße, propter potentiarum ordinem, quem in hoc mortali corpore perpetuò habemus, & nobiscum circūferre cogimur. Ad 3. verum quidem est, vnam voluntatem creatam, per modum principij quo, in alia, volitionem causare, seu producere non poße, idq; ob ingenitæ libertatis virtutem, atque naturam: intellectus autem, quia non est liber; iccirco similis illi ratio volitionis producendæ competere non potest. Ad 4. quamuis vnius angeli conceptus in re, atque in effectu positus, alteri angelo præsenti notus sit, atque manifestus; non caßa tamen, atque inanis est illorum locutio; perfectionis enim est inuicem loqui poße. Ad primam confirmationem dico, spiritualem locutionem huiusmodi signo non egere; sed cum intellectione loquentis, in illum, cui loquitur, actionem transeuntem neceßariam eße. Ad 2. confirmationem respondeo, quòd licet in angelis non sit moles corporea; est tamen interior mentis conceptus, qui subest voluntatis imperio: quamobrem conceptus angelici soli Deo patent, qui est scrutator cordium, & medullarum, cui omnia sunt nuda, & aperta. Ad tertiam confirmationem dico, quòd sicut sensus mouetur à sensibili; ita intellectus ab intelligibili. proinde, quemadmodum signo quidem sensibili sensus excitatur; ita planè virtute intelligibili, mens angeli audientis.

Angelus, inferior loquitur superiori.

Sed dicet aliquis, num inferior angelus, superiori loquatur? Ad quod quidem dubium aßertiuè dicimus: poße omnem illuminationem eße locutionem in angelis; non tamen è conuerso: loqui siquidem angelo perinde est, ac suum conceptum velle alij innotescere. Porrò, quæ mente concipiuntur, ad duplex quidem principium referri poßunt: nempe ad primam veritatem, & ad propriam intelligentis voluntatem. quoniam autem veritas est lumen intellectus, omnis autem veritatis regula, Deus est; hac de causa, eius, quod mente concipitur, quatenus à prima veritate dependet, locutio, illuminatio nominatur: eius verò, quod ex voluntate intelligentis, locutio. Profectò voluntas creata, non est lux vera, quæ illuminat omnem hominem: neque regula veritatis, sed particeps lucis. Quam ob causam ea communicare, quæ à voluntate creata proficiscuntur, illuminatio dici non potest; non enim ad mei quidem intellectus perfectionem spectat, tuum intelligere conceptum, sed rei veritatem cognoscere. Eorum igitur, quæ à voluntate creata oriuntur, manifestatio omnibus sanè communis est angelis: illuminatio autem non item. Ex quo patet, quemlibet angelum, alteri loqui poße: illuminare verò, bonos, ac superiores tantum. Cæterùm purgatio, & illuminatio sunt idem actus realiter, sicuti formæ contrarij introductio,

Illuminatio.

Locutio.

Purgatio.

Angelorũ locutio.

introductio, vel priuationis expulsio, & appetitus subiecti terminatio: ideò enimi illuminatio vocatur, quia scilicet alicuius intellectus veritas panditur: purgatio verò, quoniam prior, vt ità dicam nescientia expellitur: perfectio autem, quatenus illuminati, tali acquisita virtute, appetitus quiescit. Sed dicet aliquis, quomodo angelus Deo loquitur, cum ipse nouerit conceptum mentis? vt aliquid certè ab eo accipiat, non vt aliquid noui illi significet. Consultando igitur, vel admirando angeli Deo loquuntur: Angeli, inquit, Diuus Gregorius 2. moral. Deo loquuntur, cùm per hoc, quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis assurgunt. Iterum aliquis dubitabit, si alius quispiam angelus, quocunque modo longè positus, alteri angelo loqui valeat, quod quidem à nonnullis indubiè admittitur, quia scilicet intellectualis operatio à loco abstrahit, & tempore. hoc autem quibusdam non probatur, ob hanc profectò causam, quia angeli locutio, in vnius angeli, in alterum tendentis, actione consistit: illa autem in suæ virtute memoriæ creatæ, & finita habetur. at nulla virtus creata & finita in aliud quantũcunque distans agere potest, alioqui in infinito, si fas est dicere loco, seu distantia, posita, eandem haberet virtutem agendi. animæ præterea defunctorum, authore Augustino de cura pro mortuis, in purgatorio, ea, quæ hîc aguntur, scire nõ possunt, nisi reuelatione tantùm, quod sanè propter loci distantiam contingere, dubium non est. Quare, vt angelus alteri loquatur; determinata distantia, seu præsentia requiritur. Nec ratio illa, quæ operationem intellectualem commendat, fortis est, & neruosa; etenim, quamuis intellectio abstractiua, ab hîc, abstrahat, & nunc; actio tamen vera realis, in aliud tendens, per virtutem finitam, & creatam, in qua quidem locutio consistit, à determinata distantia, præsentiaque non abstrahit. Quomodo ergo angeli loquantur, dixi.

Perfectio.

Quomodoangelus Deo loquatur.

Si angelo distanti loquatur.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

De loco Angelorum.

DEscripta angelorum locutione, illuminatione, purgatione, illorum quoque locum describere, necesse est, quomodo videlicet angelus sit in loco: est enim huius rei inquisitio necessaria, atque nostro instituto perutilis. Sanè, si angeli spiritus sint, locus verò, res corporea, locus autem, & locatum proportionata sunt adinuicem; quonam modo angelus est in loco? num vbique? sed Dei solius est, sic in loco esse: An fortassis, sicuti nos sumus? sed angelis non competit hic modus essendi. Quis ergo, qualisque sit modus ille, dicam, loci priùs diffinitione ostensa. Locus, authore Philosopho 4. phy. com: 51. est vltima superficies corporis continentis, immobilis primum. Superficies, inquam, non quæcunque, sed vltima, hoc est continua; latiùs enim sese superficies diffundit, quàm locus. vnde 5. met: cùm ex professo, quantitatis species enumeraret, loci, veluti vnius, illarum, non meminit. Commentator in genere qualitatis locum collocat, quia scilicet, virtutem habet conseruandi: conseruare autem ad qualitatem spectat. verùm, per accidens id, loco conuenire videtur; quatenus scilicet locati naturæ congruit, alioqui violenter contenta, conseruare posset. Quoniam autem ob naturalium qualitatum causam, locus conseruandi corrumpendique habet virtutem; iccirco ad Physicum, non autem ad Mathematicum negotium, illius inquisitio, spectare videtur. Cæterùm, huius rei speculatio in tertio libro est inquirenda. Modi essendi in loco, huic sanè inquisitioni necessarij sunt, vt modum, quo angeli in loco sint, scire valeamus. Est autem duplex modus essendi in loco, qui profectò creaturis naturaliter conuenit: circumscriptiuus, siue dimensiuus, & diffinitiuus. Priori quidem modo, illa in loco esse dicuntur, quorum vltima, loci quoque vltima attingunt, atque simul consistunt, hoc autem modo corpora per se locata, in loco esse dicuntur.

Quid sit locus.

Philosophus.

Comentator.

Modi essendi in loco.

Quomodoangelus sit in loco.

cuntur. Posterior modus, angelis competit; sunt enim in loco certo, ac determinato; à
1. loco tamen non circumscribuntur, aut continentur. Reuera, simplici, partem & partem non habenti nequaquam conuenit in loco circumscriptiuè esse; partes enim locati simul sunt cum partibus loci. at, angelis partes non insunt: non ergo in loco circum-
2. scriptiuè esse dicuntur. Sanè, quod loco coextendi non potest, in loco circumscriptiuè esse nequit: locati siquidem, & loci vltima sunt simul. sed angelus est huiusmodi, vtpotè indiuisibilis: igitur, in loco circumscriptiuè erit minimè: alioqui, & punctum
3. quoque in loco circumscriptiuè esse diceretur, quod est falsum. Amplius, quod locum suis dimensionibus replere non potest; illi certè modus essendi in loco circumscriptiuè nequaquam congruit. sed angeli dimensionibus carent: non sunt ergo in loco circum-
Diffinitiuè. scriptiuè. Itaq; angelus est in loco diffinitiuè. Ei sanè in loco sic esse non repugnat, cuius substantia est limitata, & simplex pars vniuersi, non locans alia, sed locabilis. O-
1. mnis siquidem pars vniuersi per se existens, aut est locus, aut locabilis. sed angelus est
2. huiusmodi: ergo est in loco diffinitiuè, non autem circumscriptiuè. Profectò, quod est ens per se, est etiam in loco per se. sed angelus est ens per se subsistens: non aduersatur
Ratio essendi in loco duplex. ergo illius naturæ, esse in loco diffinitiuè. nec ità sibi vnum locum determinat, vt in alio esse nequeat, quippè, qui sese indifferenter habeat ad omnem locum, alioqui, ex vno, ad alterum, loco violenter moueretur. Cùm ergo angelum esse in loco diffinitiuè, perspicuum sit, quænam sit illius causa, quærere non erit inutile. Duplex autem illius ra-
Formalis ratio. tio, siue causa assignari potest, formalis vna, fundamentalis altera. Ratio autem formalis in creaturis, est quidam præsentiæ respectus ad locum de genere vbi, licet non semper sit vbi circumscriptiuum; sed interdum diffinitiuum, siue præsentiale tantùm. Itaq;
Fundamentalis. esse in loco formaliter, perinde est, ac huic loco adesse. Porrò, ratio fundamentalis, id nominatur, quod talis respectus est immediatum fundamentum, sicut in corporibus ratio fundamentalis ipsius vbi, est ipsius corporis quantitas. Itaq;, ratio formalis essendi angelum in loco diffinitiuè, est quidam respectus realis ad locum, qui dicitur vbi diffinitiuum, sicuti in corporibus, vbi circumscriptiuum. Reuera esse in loco, non dicit formaliter aliquid absolutum, nec etiam angelus, quum ad locum mouetur, formam ali-
Quomodo fundamentaliter sit in loco. quam nouam acquirit, nisi aliquod respectiuum vbi, hoc est, respectum præsentiæ ad locum, quod planè Deo non competit, quia nimirum, nullum ad creaturam habet realem respectum. Porrò, ratio fundamentalis, qua angelus in loco existit, est sua substantia, vel potentia passiua, ob quam est mobilis ad locum; si tamen aliquo modo ab ipsa substantia distinguatur: idem enim est, & motus, & termini motus localis, & vbi immediatum fundamentum: motus namq; est via in terminum acquirendum ipsi subiecto motus. in angelo autem ipsam potentiam passiuam, qua mobilis est ad locum, immediatum esse fundamentum, immediatamq; rationem, constat satis: idem namq; est immediatum respectus fundamentum, & ipsius recipiendi, ratio immediata. sed immediata ratio recipiendi huiusmodi respectum, est potentia passiua, mobilis, potentia, inquam, non ipse respectus potentialis; sed talis respectus fundamentum absolutum: ergo, quod prius. Quòdsi substantia, & potentia non distinguantur ex natura rei: tunc, absque dubio, ipsa substantia angeli, quæ est idem quod sua potentia, est ratio immediata fundamentalis, qua angelus in loco est fundamentaliter. Etenim quemadmodum materia, secundùm suam substantiam, atque potentiam, quæ idem sunt, est alicuius formæ recipien-
Substantia angeli quomodo est ratio essendi in loco. dæ immediatum susceptiuum; ita etiam angelus, si idem sint illius substantia, atque potentia. Cæterùm, substantia non est ratio essendi in loco formalis, vtpotè, quæ non sit ipse respectus essendi in loco, sed aliquid essentialiter, tali respectu distinctum, alioqui angelus non posset non esse in loco, sicuti neque respectus, sine termino, esse potest. Quòd si, vt verisimilius est, potentia ipsa mobilis, ex natura rei, ab eius substantia distinguatur; tunc sanè, non ipsa substantia, sed potentia potiùs, est ratio essendi in loco.

At, si

Angelorũ locutio.

At, si substantia, illius ratio extiterit; non determinatè tamen erit, quasi per aliquam eius passionem, ipsam substantiam consequentem, sursum, vt graue, aut deorsum, vt leue, sibi determinet. si enim ita se haberet eius substantia, violenter vtiq; moueretur: nam manens in vno loco naturaliter, ad alium violenter moueretur, quod falsum esse, planum est omnibus. Itaq; substantia eius, nempè angeli, neutra est, atque indifferens ad quemcunq; locum, sicut & eius potentia, & motus ad quemcunq; locum. Aiunt nonnulli, angelum esse in loco per accidens, id est, per actionem transeuntem; non enim esse in loco potest per potentiam, siue substantiam, aut per operationem manentem: omnia siquidem ista à loco abstrahunt. Quare, si in loco non fuerit per actionem transeuntem, nullo modo in loco esse poterit. sed horum sententia, veritati, atque rationi minimè consonare videtur. Etenim, si posterius non est causa, siue ratio prioris; ab ipso enim nequaquam dependet; sed naturali ordine, aut saltem secundùm rationem intelligendi, angelus priùs adest loco, quàm in eo operetur, præsertim cùm ipsi dicant, approximationem fieri priùs, deinde actionem sequi: approximatio ergo est causa ipsius operari, & priùs essentialiter: igitur, est causa essendi in loco. Amplius, quod est causa essendi in loco formaliter, per se, siue per accidens; rei profectò, quæ est in loco, formaliter insit necesse est. Vnde corpus per se in loco esse dicimus, hoc est, per suam sanè quantitatem, substantiam, per suum, quod sibi inest accidens. Reuera, cuiquam per aliquod à subiecto eius extrinsecum, in loco non conuenit formaliter esse. sed operatio angeli transiens, vt ipsimet dicunt, non est in angelo formaliter, vtpotè, quæ ab agente potiùs quàm à passo absit: non est ergo ratio, qua formaliter est in loco. Iterum, angelus motor, pro mobili sibi adæquato, totum cœlum habet, authore Philosopho, operaturq; non primò circa partem, vt falsa est quorundam imaginatio, sed circa totum: igitur, si per huiusmodi operationem est in loco; in toto ergo cœlo erit, quod est falsum, alioqui in oriente, & occidente simul esset. Præterea, animæ iustorum in cœlo, sunt sicut angeli Dei. sed inibi non sunt per aliquam transeuntem operationem, quippè, quæ ipsum cœlum non moueant: non ergo per huiusmodi operationem sunt in loco. Item, substantia angeli, non est magis à loco abstracta, quàm sit diuina. sed Deus per suam substantiam, non autem per operationem est in loco: similiter ergo, & angelus. Insuper, quando aliquid est in loco per aliud; eodem planè modo erit in loco, sicut & illud. sed operatio angeli, est circumscriptiuè, vel commensuratiuè in loco, sicuti & corpus, in quo recipitur: angelus ergo simili quoque modo erit in loco, quod planè antea reprobauimus. Itaq;, angelum per actionem, siue operationem transeuntem, in loco non esse, patet satis.

Si per actionem transeuntem angelus sit in loco.

1. 2. 3. 4. 5.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1. *Omne locatum, habet situm, igitur, est quantum; nihil enim habet situm nisi quantum, quia situs est habitudo partium ad locum: ergo angelus non est in loco, aliter esset locatus, atque ita esset quantus. Reuera, si angelus est in loco; aut est in eo violenter, aut naturaliter: non violenter, aut naturaliter, vt dictum est: nullo ergo modo in loco esse potest. locus sanè, authore philosopho 4. phy: continet locatum. sed nec corpus, nec aliquid corporis, angelum continere potest, quum sit aliquid minus actuale quàm angelus: ergo quod prius. Amplius, incorporalia non esse in loco, communis est propemodùm animi conceptio, teste Boetio in lib: de hebdomadibus. sed angelus est res immaterialis, vt paulò ante dictum est. non ergo est in loco. Suffragatur huic sententiæ, Aug: 83. quæst: quæst: 20.* 2.

Boetius. Augusti:

 ex professo

ex professo affirmantis, ideò Deum non esse in loco, quia scilicet non est corpus: Deus
Philosophus. non alicubi est, inquit: quod enim alicubi est, continetur loco, corpus est: Deus autem non est corpus: non igitur alicubi est; locus enim in spacio est, quod longitudine, & latitudine, & altitudine corporis occupatur, nec angelus tale aliquid est. Accedit ad hoc authoritas Philosophi 4. phy: palam protestantis, mobilia corpora tantùm in loco esse. Et hoc quidem rectè: nam esse in loco, est loco mensurari, atque contineri, vt ipsemet, eodem in libro fassus est. sed angelus à loco mensurari, continerique non potest: angelum ergo in loco non esse, satis manifestè patet.
3. Amplius, angelus non est in loco per suam substantiam. Sanè, substantia per se angelo conuenit, siue in loco fuerit, siue non: non ergo illud est causa essendi in loco, quod per se ad angelum spectat; substantia enim, siue essentia, angelo competit in potentia obiectiua, in qua nondum angelus est in loco. Est ergo in loco per applicationē virtutis: nam quod angelus diffinitiuè hîc sit, non autem alibi; per virtutis applicationem fiat, necesse est. hæc autem applicatio, aut secundùm situm fieri potest, sicuti punctus loco continui applicatur, vtpotè situm in continuo habens, qui planè modus angelo non conuenit; non minùs enim quàm vnitas, à situ corporali est absolutus. aut secundùm formam, quemadmodum anima applicatur loco corporis, cuius est forma. neque is quoque modus ad angelum attinet, quippe, qui non est alicuius forma, sed per se potiùs forma subsistens. Secundùm ergo conta-
4. ctum virtualem, non autem corporalem, angelus est in loco. Præterea, angelus est in loco, aut per suam substantiam, aut per suam operationem. Non per suam substantiam, vt dixi: per suam ergo operationem, non quidem immanentem, sed transeuntem; per idem enim, siue eadem est causa essendi illi, & in loco, & in tempore. sed in tempore est per accidens, nempè per operationem transeuntem; & in loco ergo similiter. Suffragantur
Damascenus. nobis non paucæ, aut paruæ doctissimorum virorum authoritates, Damasceni, Hugonis,
Hugo. commentatoris, aliorumque sapientum. Damascenus enim lib. 1. cap. 17. sic ait: Angelus inquit, dicitur esse in loco, vbi adest: & intelligibiliter circumscribitur, vbi operatur. Hugo de Sacramentis lib: par: 4. cap. 18. Spiritus est loco communi, in loco per præsen-
Comment: tiam naturæ, & operationis concluditur. Commentator 8. phy: com: 85. vel penulti-
5. mo: Intelligentia est, vbi potissimè ipsius apparet effectus. Iterum, illo solo modo angelus est in loco, quo planè illum attigit locum, eique applicatur. sed angelus, solo virtutis contactu, locum attigit, eique applicatur: igitur per suæ applicationem virtutis est in loco. Hæc, atque similima dicere consueuerunt, qui huius sunt fautores sententiæ.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum. Verùm quidem est omne locatum circumscriptiuè, tum secundùm totum, tum etiam secundùm partes, habere situm: angelus autem, quia non sic est locatus: propterea quantus dici non potest. Ad confirmationem dico, angelum non esse in loco violenter, neque naturaliter, sicuti sunt leuia, & grauia; habet enim neutram potentiam ad locum. Ad 2. confirmationem dico, locum, locati dimensionaliter, vel quantitatiuè circumscriptiuum, ipsum locatum continere, diffinitiuum verò, ipsum diffinitum. hoc autem continere, siue modus continendi non est aliqua efficientia, vt ità dicam, siue actio elicita; sed vnius potiùs respectus determinatio, quem contentum diffinitiuè, ad locum habere videtur. Hoc autem modo bene potest aliquid alterius respectum determinare, etiamsi minùs illo actualitatis habeat. Ad
2. 2. communis est animi conceptio, incorporalia in loco non esse circumscriptiuè, non autem diffinitiuè, sicque Augustini verba sunt intelligenda, atque philosophi. Etenim esse in loco, non

 Angelorũ locus.

loco, non est angelum loco commensurari, aut situm habere in continuo; hoc namq; corpori conuenit locato, quatenus est quantum quantitate dimensiua. neq; etiam, quia est in loco, ideo continetur à loco; substantia siquidem incorporea, sua rem contingens virtute corpoream, ipsam profectò continet potiùs, quàm contineatur ab ipsa. Ad 3. dico, angelum esse in loco per suam substantiam fundamentaliter, vt dictum est. Ad confirmationem respondeo, aliquid posse quidem esse in loco determinato, non ideo, quia alicuius sit forma: nec quia instar puncti situm in continuo sibi determinet: vel quia fortassis circa ipsum aliquid operetur: nec deniq; per aliquem alium contactum corporalem propriũ, aut methaphoricũ, qui planè est per virtutẽ actiuam operantem; sed per suã magis substantiã, idq; fundamentaliter. Reuera, quemadmodũ quantitas per seipsam est in loco fundamentaliter, mobilisq; ad locũ, non per aliquem certè contactum, sed per seipsam fundat præsentiam quanti ad locum; ita etiã substantia seu potentia angeli, præsentiam ad locum. Ad 4. & 5. respondeo, angelum esse in loco per suam substantiam, siue potentiam passiuam, qua mobilis est. Illud autem de loco & tempore non est simile: angelus enim ex se habet propriam durationem, nempe æuum: proinde hæc duntaxat illi competit, non illa, quæ est tempus, nisi per accidens. At angelus aliquem non habet sibi locum intrinsecum, aut vbi in actu, tametsi per se locabilis sit, non per accidens. Illud autem, cuius gratia est locabilis; per se angelo conueniat, necesse est, cuiusmodi profectò est ipsius substantia, vel potentia. Ad authoritates respondeo, illud tantùm velle dicere, angelum scilicet inibi esse, vbi iam operatur; operationem verò causam, qua angelus est in loco, non dicere, quasi operatio sit causa essendi in loco. Hæc quidem sunt, quæ ad huiusmodi argumenta à nonnullis dici solent: quid autem rei veritas habeat, ipsi beatissimi spiritus nouerunt. Nec magna inter hos præclarissimos theologiæ duces, rei, veritatisq; esse videtur dissensio: si enim angelus sit in loco per potentiam, siue præsentiam suæ substantiæ, vt quidam aiunt, aut per suæ applicationem virtutis, vt alij asserunt, cùm huius applicatio, ab illius potentia immediate proficiscatur, sitq; illi coniuncta; in idem profectò videntur coincidere, nec plurimùm ab inuicem differre; per potentiam nimirum fundamentaliter, aut per virtutis contactum in loco esse. Quamobrem, argumenta primæ opinionis sic soluenda veniunt. Ad illud: Deus est priùs rebus præsens, prioritate vtiq; rationis, quàm operetur, vtpotè, quia immensus est priùs secundùm rationem: ergo & angelus, & ex consequenti, operatio non est causa essendi in loco. Respõdeo: dei immensitatem, non actualem dei præsentiam dicere, sed omnibus assistendi virtutem. Angelus præterea, quamuis priùs sit, quàm operetur; posteriùs tamen est, quàm operetur in loco. Insuper, aperta est contradictio, deum priùs esse, quàm operari in creatura; deo enim non operante, nulla est creatura. Quomodo ergo erit in creatura, nisi operetur? Nam pater meus vsq; modo operatur, dicit dominus. Dicis, aut angelus est in loco per operationem ab illo immediatè, vel mediatè exeuntem. Si primo modo: ergo immediatè est præsens, non aliqua alia operatione interueniente. si mediatè, adhuc quoque de illo medio quæstio esset, & processus in infinitum: angelus præterea non esset in empyreo cœlo, quia nihil ibi operatur. Adde, quòd operatio, vt dictum est, quæ ab angelo proficiscitur, in loco sit commensuratiuè: angelus ergo similiter se habebit. Respõdeo, operationem, qua angelus attingit locum, immediatè ab angelo proficisci, non per aliquã causam mediam: ex hoc tamen non sequitur, loco, sine ipsius operatione adesse, quippè, cùm eius operatio causa sit præsentiæ localis: essentia verò angeli loco immediatè adest, immediatione vtiq; causalitatis. Sed hoc mihi dubium est, angelum loco adesse sine operatione non posse. Nunquid præsentia localis operatione indiget? nam si angelus immediatè loco præsens est immediatione causalitatis, eius autem essentia nequaquã sit sine illius præsentia: non ergo causa præsentiæ localis, est angeli operatio, sed ostensio potiùs localis præsentiæ. Diligens ergo lector, hæc acutè perpendat videatq;, vtra ratio-

[Margin notes: 3. — 4. & 5. — Quomodo sit in loco. — Soluuntur argumenta primæ opinionis 1. — 2. — Causa præsentiæ corporalis]

nabilior sit sententia; interim quilibet abundet in sensu suo, salua semper fidei veræq́ rationis authoritate. Ad aliud dico, angelum esse in empyreo per administrationem atq́ contemplationem; non enim semper illi opus est mouere, sed sufficit illi præsidere. Illa autem angeli præsidentia, est illius loci exornatio, quæ sanè est quædam inter corpus, siue locum huiusmodi, & angelum, relatio, vim habens operationis transeuntis, & ordo quidam vnius ad alium congruentiæ. Ad 3. rationem respondeo, & negatur consequentia: nam anima est in loco per corpus; non tamen est in loco circumscriptiuè, sicuti dicitur esse corpus. Præterea, angelus est in loco, sicut operans in operato; operatio verò, sicut accidens in subiecto: æquiuoca ergo est illis huius rei appellatio. Quomodo ergo angelus sit in loco, dixi. Tu autem accipe, quod est magis rationi consentaneum.

Angelus quo modo est in cœlo empyreo.

CAP. IIII.

Angeli locus, est in determinata magnitudine, atque multitudine.

Rationes.

Osteaquam ex multorum argumentis, angelum in loco esse didicimus; huic profectò negotio satis conuenire video, modum, quo angelus est in loco, nō ignorare. Porrò, angelum in determinata esse loci magnitudine atq́ multi-
1. *tudine dico: in causa autem est, limitata ipsius natura: locabile verò limitatum, tùm molis, tum etiam virtutis, in quantocunq́ loco virtute naturali esse non potest, alioqui, qua certè ratione in maiori esset loco; eadem planè in alio maiori, atq́ ita in infinito, quod est absurdum.*
2. *Amplius, si angelus in quantocunq́ loco maiori, & ex consequenti, in infinito esse posset: igitur in locis infinitis quantitate qualibus esse valeret, quod est falsum, alioqui in cœlo esset & in terra, quod sanè Damasceno lib: 2. cap: 3. non probatur. Itaq́, angelus cùm finitæ limitatæq́ sit naturæ, par est, vt locus ipsius magnitudine & multitudine sit determinata atq́ finita.*
3. *Item, si angelus posset esse in maiori, vel minori, idq́ naturaliter; hoc certè per suam voluntatem, aut aliquid suæ voluntati subiectum exequeretur, quod planè impoßibile reputatur: nam potentia illa, qua angelus est in loco, non subest voluntatis imperio, sicuti nec vegetatiua nostræ subdita est voluntati, cùm sit merè naturalis: tantùm ergo loci habebit, quantùm sua ipsius exigit substantia. Dubitabit autem aliquis, si angelus poßit esse in loco indiuisibili siue punctali, ad quod quidem dicimus, rationi id lociq́ naturæ nequaquam conuenire: etenim, cui ratio loci non competit; loci naturam subire non potest.*

Si angelus potest esse in pũcto.

1. *sed puncto non conuenit ratio, siue diffinitio loci; nam locus est superficies, punctus autem minimè: in eo ergo veluti in loco, aliquid esse non potest.*
2. *Amplius, in eo, ad quod, veluti ad localis terminum motus, aliquid moueri non potest, nihil est in loco; locus enim nō est: nihil ergo in eo, veluti in loco existit. sed tale quid est punctus: igitur alicuius locus esse nequit.*
3. *Præterea, in illo non est aliquid, veluti in loco, quod non est aliquid positiuum: locus siquidem positionē dicit. sed punctus quatenus distinguitur à continuo, non est aliquid positiuum, alioqui aliquid esset absolutum, atq́ ita punctus sine continuo, & vicißim continuum sine puncto esse poßet, quod est falsum: nam linea absque punctis esset infinita, poßetq́ intelligi sine punctis, quod quidem philosopho eiusq́ Commentatori 2. met. aduersatur. Ergo.*
4. *Adhuc, si angelus esset in puncto, veluti in loco; poßet vtiq́ se mouere de puncto ad punctum, atq́ ita motus ex indiuisibilibus cōponeretur, & instantia essent consequenter se habentia in motu, quod Aristoteli minimè placet, sexto phys. libro. Reuera, omne quod mouetur, partim est in termino à quo, & partim in termino ad quem. sed hoc rei indiuisibili conuenire non potest. Cùm ergo*

in puncto

Angelorũ locus.

in puncto non possit esse motus; nec etiam locus, vt dictum est. Sanè, quod mouetur, prius pertransit spacium æquale maius, & minus quàm æquale. sed minus puncto spacium non datur, etsi æquale non transit nisi per puncta. Item, si mobile pertransit per tẽpus, spacium sibi æquale; in minori profectò tempore, minus spacium pertransibit. Adde, quòd continuitas temporis, à motus dependeat continuitate; motus verò à mobili. sed indiuisibile, cuiusmodi est punctus, non est aliquod continuum: ergo quod priùs. Iterum aliquis sciscitabitur, si virtute naturalis agentis in duobus locis distinctis angelus esse possit, quorum quilibet illi adæquatus esset, quod quidem non approbamus; agens namq; naturale, cum sit limitatæ finitæq; virtutis, ordinem à natura institutum, propria virtute violare non potest. sed huiusmodi ordo talis est, vt vna vni loco, & non pluribus res insit: vnus ergo angelus hoc modo in pluribus simul locis esse non valet. Amplius, si angelus virtute naturali possit esse in pluribus locis simul; eadem quoq; virtutis potentia, & in tribus, & vbiq;, quod est falsum. Sanè, cùm angelus sit in loco per applicationem virtutis suæ, vt quidam dicunt, aut per potentiã, seu substantiam, vt alij opinãtur, illa autem sit finita: non ergo sua virtute naturali potest esse in pluribus locis simul. Vna præterea substantia se, secundùm philosophorum sententiam non mouet omnes orbes immediatè; ideo illam vbiq; esse, necessarium non est. Itaq; angelus virtute naturali in plurimis locis simul esse non potest. Rursus aliquis quæret, si plures angeli in vno loco simul esse possint. Ad quod dicimus, id fieri posse virtute diuina; duo enim indiuisibilia, quouis modo subiecto distincta, veluti duo contiguarum puncta linearum, simul esse possunt; similiter & duo angeli. Reuera, non magis repugnat vnitas loci, angelicæ quàm corporeæ naturæ. sed duo corpora, diuina operante virtute, in vno loco simul esse dicuntur; igitur duo angeli, eodem in loco simul esse possunt. Naturali autẽ potentia id fieri nequit, vt duo agentia naturalia perfecta, sint æquè eidem passo proxima atq; propinqua. Quare, duas intelligentias, vni & eidem loco, secundùm eandem passiuam potentiam esse præsentes, est quidem naturaliter impossibile. In causa autem est, quia tã natura, quã intellectus superflua, & otiosa nõ admittit, sed horret potiùs atq; execratur.

Quod angelus non possit esse in pluribus locis.
1.
2.
3.
4.

Si plures angeli possint esse simul in eodẽ loco.

CAP. V.

Argumenta contraria.

QVod potest esse in puncto, veluti in loco, non indiget certa atq; finita loci magnitudine atq; multitudine. sed angelus est huiusmodi, vtpotè indiuisibilis, instar puncti; locus autem & locatum debent proportionari: locus ergo angeli non certæ magnitudinis, seu multitudinis. Profectò illi non est opus certa loci magnitudo, quod indifferenter se habet ad locum. sed talis est angeli natura, vtpotè neutra, respectu præsentiæ localis: igitur indifferenter in maiori, vel minori loco consistere potest. Reuera, si plures legiones in vno eodemq; fuisse simul, Euangelij authoritas docet; eodem quoq; modo & plures etiam angelos, in vno eodemq; loco simul, atq; ita non videtur necessaria esse angelo certa loci magnitudo. Amplius, non maiori subditur angelus loci arctationi, seu necessitati, quàm aliquod aliud animal. sed experientia didicimus, nonnullum animal, modò maiorem, nunc autem minorem loci magnitudinem multitudinemq; occupare, vtpotè lumacam, vt vulgares dicunt: igitur non necesse est omninò, certam diffinitamq; habere angelum loci magnitudinem. Præterea non solùm in maioris, verùm etiam in minoris hominis corpore angelus esse potest, quod quidem sæpè ijs accidere videmus, qui nequissimis spiritibus aguntur: non ergo certa atq; definita illi necessaria est loci magnitudo. Reuera, si angelus ibi est, vel esse potest, vbi iam operatur, quanquam operatio non sit causa essendi in loco, vt quidam dicunt, sed

1.
2.
Lumaca.
3.

locus.

ostensio potiùs præsentiæ corporalis; sed indifferenter se habet ad operandū in maiori, vel
4. *minori loco; similiter se habebit ad locū: ergo quod priùs. Iterū, corpori non repugnat, alteri præsens esse, ipsumq; in puncto tangere, sicuti sphæra tangit rectum in puncto, vt dicitur lib: primo de anima. nec etiam angelo repugnare videtur, præsertim cùm in loco esse dicatur, quia scilicet loco adest: igitur ita corpori, sicuti & puncto adesse poterit, imò omninò proprius ipsius locus punctus esse dicitur; indiuisibilis enim in indiuisibili maneat necesse: nam quod est indiuisibilis naturæ, & indiuisibiliter se habet vbicun-*
5. *que fuerit; in indiuisibili vtiq; manebit, imò manere debet: ergo quod priùs. Amplius, si anima in pluribus locis simul esse potest, vtpotè, tota in qualibet corporis parte: angelus ergo similiter; imò magis, quia maioris virtutis. Sanè, si angelus est in corpore assumpto, quod quidem continuum est: in qualibet ergo ipsius parte esse videtur. at illius partes, pro locorum diuersitate numerantur: angelus ergo est simul in pluribus locis. Reuera, si angelus ibi est, vbi operatur, authore Damasceno, operatur autem in di-*
6. *uersis locis, vt in Sodomorum subuersione apparuit: ergo quod priùs. Adhuc, quemadmodum corpus est in loco circumscriptiuè; ita planè angelus est in loco diffinitiuè. sed duo corpora esse simul circumscriptiuè, fieri non potest, quum vnumquodq; illorum proprijs dimensionibus distinguatur, quæ se inuicem non compatiuntur, & locatorum numerus, locorum numerum sequatur: nec ergo plures angeli in vno eodemq; loco simul esse queunt. Iterum, si duo puncta in vno eodemq; situ essent; profectò non duo, sed*
7. *vnum aliquid essent; situ enim distinguuntur, vt Commentator annotat sexto physicorum libro: igitur, si duo angeli in eodem loco inuenirentur, non duo, sed vnus potiùs esset dicendus. Certè, si fieri non potest, vt idem angelus, pluribus in locis semel atq; simul esse queat; similiter etiam erit impossibile, duos simul in eodem loco inueniri. Reuera, virtute agentis naturalis hoc fieri non posse, firmiter approbo: nam qua ratione duo possent simul esse; eadem planè & plures, deniq; infiniti, si fortassis in rerum natura inuenirentur, quod sanè naturæ ordinem destruit. Hæc itaq; atq; his similia, pro huius quæstionis subtilitate sunt dicta, & essent dicenda ab his, qui discendæ veritatis studio aguntur.*

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. *AD primum, quamùis angelus sit formaliter indiuisibilis; in aliquo tamen indiuisibili, veluti in loco esse nequit, quippè, cùm indiuisibile loci naturam, rationemq; subire non possit. Quare, ratio illa non est admittenda, angelus vbicunq; est, indiuisibilis semper manet: igitur semper est in loco indiuisibilis, quippè, cum locus esse nequeat, nisi fuerit diuisibilis. Ad confirmationem dico, sicut antea dixi, naturali virtute in maiori minoriq; loci magnitudine, angelum indifferenter se habere non posse. Ad aliam confirmationem dico, plures inibi fuisse, sicuti in corpore moto & vexato, non autem sicuti in loco; sic etiam mouens est in moto. Ad 2.*

Indiuisibile nō est in loco

2. *negatur similitudo, tùm quia huiusmodi res sunt porosæ; proinde facilè constringi coarctariq; possunt, quod sanè angelis congruit minimè; tùm etiam, quia constrictio & dilatatio sunt motus locales, quibus certè ad alia loca partes transferuntur. Quamobrem, si ab vno loco partes transferuntur, siue retrahuntur; ad alium certè meant atq; migrant.*
3. *Ad 3. angelum, si fuerit in toto homine, tanquam in aliqua re quanta maiori, idq; secundùm quamlibet sui partem, non posse eodem modo in minori homine, siue aliqua re alia esse, sicuti in loco sibi adæquato. Ad confirmationem, quamùis modus ille essendi, non omnibus arrideat; ex illo tamen non sequitur, angelum indifferenter in his rebus esse, ve-*

se, veluti in loco sibi adæquato, circa quas ipse operatur, propter illam siquidem rationem, quam paulò ante dixi. Ad 4. falsum est, vt quidam aiunt, angelum operatione tantùm in loco esse. angelus præterea circa punctum vel aliquod indiuisibile, operatione quidem transeunte nihil operatur; vnde nec punctum mouere potest, nisi per accidens ad motum corporis: falsa sunt ergo illa puncta, quæ vana imaginatione cogitantur, quæque ab angelo moueri, nonnulli affirmant, centrum scilicet atque polos, cùm ipsum potiùs cœlum ab illo moueatur. Ad confirmationem dico, verum quidem esse, vnum corpus, aliud tangere in puncto; non tamen in puncto, sicut in loco esse dicitur, quippè, cùm punctus loci rationem non habeat: vnde nec punctus in puncto, veluti in loco esse potest. Quamobrem, quemadmodum angelus alteri adest, siue præsens est angelo, in eo tamen, veluti in loco esse non potest; ita proculdubio non est in puncto, veluti in loco, quamuis puncto adsit, siue præsens esse dicatur. Ad 5. secundùm Damasceni doctrinam, atque vt reor rei veritatem, angelus in vno tantùm loco est; quando enim sunt in cœlo, in terra esse nequeunt. Itaque, in diuersis sibi locis adæquatis, angelus esse non potest, alioqui neuter illorum suæ esset virtuti adæquatus. De locis verò discontinuis dubitant nonnulli, sed præstat Damasceni sequi doctrinam. Cæterùm, potentia diuina in locis adæquatis siue diuersis angelum esse, fieri posse arbitror, nec inde vllum sequi inconueniens, nempè, angelum à seipso distare atque separatum esse, quia nimirum vnus locus ab altero seiungitur; illorum enim locorum respectu siue ratione, angelus illimitatæ est naturæ, quemadmodum & anima totius corporis membrorum respectu: nam cum sit in pede & in capite, pesque à capite distet; ipsa nihilominùs à seipsa non seiungitur. Ex hoc autem patet solutio ad argumentum, eiusque confirmationes. Etenim, via, virtuteque naturali, non autem diuina illa intelligenda sunt: vnde plures angeli virtute naturali, in vno eodemque loco adæquato esse non possunt, non propter loci impletionem, sed naturæ illorum perfectionem; duas siquidem causas completas, vnius eiusdemque rei immediatas esse, est impossibile: vnius enim rei, vna est forma, vnumque proximum mouens; motores verò remoti plures. Cùm autem angelus locum contingat, vt continens perfectum; singulis singulos esse locos distributos, nec inuicem indifferenter commixtos, rectæ rationi consentaneum esse puto. Angelus præterea, & corpus naturaliter simul esse possunt; in loco tamen non eodem modo se habent. Quare non est simile illud, quod pro argumento statuendo fortificandoque adducitur. Ad aliud dico, angelum & animam nõ esse in loco simul, sicut duo locata; sed alterum veluti corporis formam; alterum verò vt locatum. Ex quo patet, huiusmodi confirmationes, quàm falsa nitantur similitudine, nihil virium atque neruorum habere. Ad 6. duo corpora simul esse, virtute naturali fieri non potest, diuina autem virtus hoc efficere valet: vnde, quamuis in pluribus locis diffinitiuè esse non possit, quia scilicet contradictionem implicat, quum esse in loco diffinitiuè, sit ita esse hîc, vt alibi non sit; duo tamen angeli in eodem loco diffinitiuè esse queunt, quippè, cùm ita sint in isto loco, vt non sint, aut alibi esse dicantur. Ex hoc etiam patet septimi argumenti solutio. Quomodo ergo angelus sit in loco, dixi satis.

Margin notes: 4. — 5. Angelus non in puncto, veluti in loco. — Angelos plures virtute naturali in eodẽ loco esse non posse. — 6. — 7.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Angelorum tempus siue mensura.

Triplex esse entium genus, omnibus propemodum notum esse puto: primum quidem, si fas est nobis ita loqui, immutabile omninò, excelsum, immẽsum, nempe deum benedictum, cuius sanè mensura est æternitas, quæ authore Boetio, 2. de consolatione, est interminabilis vitæ, tota simul & perfecta possessio; æternum enim perinde est, ac extra terminos essendi, quippè, cùm nec incipere, nec desinere possit, denique nec aliquid noui mutationisque in se recipere.

Margin notes: Triplex genus entium. — Æternitas quid sit.

Ex quo patet, in æternitate non esse vnam partem altera priorem, aut posteriorem; sed duratione̅, vt ita dicam, & simplicissimam, & totam simul, atq; valde perfectam, nullũ terminum, actu vel potentia habentem. Secundũ verò, variabile quidem atq; flexibile, cuius partes intrinsecæ, perpetua ferè successione rotantur: huius autem entis mensura siue duratio, tempus appellatur, quod quidem est mensura motus secundùm prius & posterius. Tertium autem genus entis est planè in se simplex, vtpotè à partium sibi inuice̅ mutatione succedentium liberum, variabile tamen, potentia scilicet ab esse in non esse, & è conuerso, cuius substantia non est simpliciter necessaria, nec extra omnes propemodum naturæ terminos posita; imò certis clauditur terminis, limitibusq; concluditur: huius autem duratio siue mensura, æuum vocatur: in hoc autem genere angeli continentur, quippè qui æuo mensurantur. Itaq; æternitas, rei est mensura simpliciter permane̅tis; tempus verò, formaliter, successiuèq; continuè deficientis: æuum autem, permanentis quidem non simpliciter; sed quamdiu in rerum natura cõsistit. Sunt ergo angeli, quò ad sua intrinseca omnia, stabiles, continuis successibus minimè subditi, nisi extrinsecè tantùm. Reuera, eiusdem ad seipsum relationem esse realem, impossibile fore siue esse putamus. At, si ratione prioris & posterioris, ad seipsum angelus, secundùm durationem relationem haberet, aliam atq; aliam durationis partem prioritas illa atq; posterioritas haberent, atq; ita respectus oppositi essent omninò. Profectò, si angelus quispiam denuò crearetur, & postea annihilaretur, deinde iterum fieret, siue crearetur; in creatione quidem primi, in reparatione verò secundi ratio inueniretur. Amplius, duo contraria in eodem susceptiuo, absq; successione inueniri, nequaquam fieri potest. sed contraria angelis inesse videmus, vtpotè malitiam in reprobis: probitatem autem in electis, cùm in iustitia naturali conditi fuerint: ergo quod priùs. Adhuc, priuatiuè opposita alicui inesse, sine successionis ordine, est impossibile. sed omnes angeli creati fuerunt sine gratia, vt paulò post dicturi sumus, postea verò gratiam acceperunt; hæc autem successio ab extremorum conditione siue natura non dependet, cùm alterum illorum sit priuatiuum: ex fundamenti ergo natura emanare, atq; profluere credenda est. Sanè, ex vno contradictorio in aliud migrare, sine amborum, vel alicuius extremorum mutatione impossibile reputatur & absurdum. sed angelus semper transit, quia nimirum tempus est in continuo fluxu: angeli autem essentia isti coexistit instanti, postea alteri: deus autem non coexistit, vtpotè, qui realem ad creaturam relationem non habet. itaq; in æuo successionem non esse constat, non modò istis; sed alijs etiam rationibus, quæ in idem recidere videntur. Reuera, mensura est vnigenea & conformis mensuratio, vt quarto met: scribitur. sed esse angeli mensuratum, non est successiuum, nempè habens partem, & partem, vel prius & posterius: nec igitur æuum, quod est ipsius mensura. Sanè prius & posterius ideo tempori insunt, quia insunt & motui, cuius est passio seu mensura, vt quartus recitat physicorum: à simili ergo prius & posterius æuo inesse non possunt, nisi æuiterno inessent. sed in æuiterno non est prius & posterius: in æuo ergo minimè erunt. Amplius, æuum non differt à substantia angeli, vt mox dicturi sumus. sed angeli substantia non habet partem & partem; nec ergo æuum; non enim absq; necessitate pluralitas partium est ponenda, etiam in quauis aliqua re: sed nulla nos cogit necessitas æuo partes addere: æquè enim angelus magnus est intensiua perfectione atque virtute, sua manente simplicitate, ac durationis simplicitate perseuerante. Huic accedit Augustini authoritas 83. quæst. quæst: 72. vbi palam profitetur, æuum stabile, tempus verò mutabile esse: Ante æterna tempora, inquit ad Tit: 1. Si tempora, quomodo æterna? nam si fortè ante omnia tempora intelligi voluit, quia si dixisset, ante tempora, neque addidisset, æterna: posset accipi, ante quædam tempora, quæ ante se haberet quæda̅m tempora. æterna autem maluit dicere, quàm omnia; fortassis ideo, quia tempus nõ cœpit ex tempore. Ante tempora æterna æuum significauit, inter quod & tempus hoc distat

Marginal notes: Tempus quid sit. — Æuum. — Mensura angelorum. — 1. — 2. — 3. — Æuum non esse successiuum. — 4. — 5. — Augustinus. — Tempora æterna.

Angelorũ tempus.

distat, quod illud stabile est, tempus autem mutabile. Dionysius præterea Areopagita de diuinis nominibus cap: 10. proprietatem æui, ait, esse totum secundùm totum metiri. Et 5. cap: æuum vocat quietam & totam simul vitam. Gregorius quoq; 4. moraliũ, gaudio beatorum dicit nihil esse præteritum, nihilq; futurum. Plato quoq; in Timæo, æui mansionem perpetuam esse protestatur; fuisse verò, & fore temporis, & non æui, propri as esse genituras: Fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, inquit, quam nos tempus vocamus. Dies porrò, & noctes, & menses, & annos, qui ante cœlũ non erant, tunc nascente mundo, nasci iussit, quæ omnia temporis par tes sunt. At, qui erat, & erit, quæ nati temporis species sunt, non rectè æternæ substantiæ assignamus. Vnde Plotinus Enneadis tertiæ lib. 7. cap: 1. & sequentibus, æternitatem ita describit: Æternitas, inquit, totum simul complectitur, non sicut partem, quoniam omnia eiusmodi per ipsam dicuntur æterna. Et cap: 3. beatis spiritibus neq; desiderium inest futuri; iam enim totum sunt, & quicquid habere vitæ debent, iam totum possident, ideo nihil quærunt. Et quoniam his nihil est futurum; neq; igitur illud eis accidit, in quo est futurum. Ex quo patet, intelligentias partibus temporis non esse subditas, idq; secundùm intrinsecam eorum naturam, quia nimirum non discerpitur in partes, imò in partibus suis tota simul consistit, sibiq; deest nihil. cui nihil omninò, quod non ens dicitur, potest accidere: non solùm enim entia omnia oportet omni totiq; adesse; sed etiam nihil aliquando non entis accidere. Hæc, inquam, proprietas, ipsiusq; natura æternitas est, id est æuum; æuum enim ab eo, quod est semper, est dictum. Et cap: 4. Quamobrem venerandum aliquid est æuum, æternitasq;, idemq; cum deo, quippè cùm vita sit infinita, cui nihil præterit, vel potest esse futurum. Porrò, talis natura omni pulchritudine pollens, præcipuè est circa vnum: proinde præclara est sententia Platonis, quæ ait, æternitatem manere in vno. Hæc igitur atq; similia Plotini documenta, huic nostræ sententiæ fauere videntur. Simile quiddam Auicenna 11. met: cap: 1. profitetur: Hoc, inquit, quod nos vocamus tempus, nempe mensurationem, stabilitatem non habentem secundùm suc cessionis viam. Et 2. phys: cap. 11. ait, quòd cui conuenit, & ex seipso accidit, ante, & post, tempus nominatur. sed æuum non est tempus: ante ergo, & post, habet minimè; atque ita non est duratio successiua, sed simplex, partibus sibi succedentibus penitus vacans. Æuum igitur sua stante simplicitate, toti simul coexistit tempori, per se quidem prius atq; posterius ignorans, nisi fortassis ad partes temporis, cui coexistit, relatum. Quomodo ergo æuum non sit duratio successiua, dixi.

Dionysius. Gregorius. Plato. Plotinus. Æuum. Æternitas. Auicenna.

CAP. II.

Æuum esse durationem successiuam, argumentis ostenditur.

SI æuum est tota simul duratio: ergo æuum est infinitum in actu. Tenet consequentia: quod enim est totum existens in actu, infinito quidem tempori coexistere potest. sed omne tale est infinitum in actu, quemadmodum & illud, quod loco potest coexistere infinito. sed æuum partibus vacat omnibus: actu igitur est infinitum, quod est absurdum, & planè impossibile. Sanè, si tempus est infinitum in potentia: igitur est æuum infinitum in actu; quandocunq; enim sunt aliqua duo, quorum alterum est tantùm in potentia, reliquum, siue alterum erit similiter tantùm in actu. Amplius, angelus creari potest & adnihilari, iterumq; reparari, siue restaurari, etiamsi tempus non esset, atq; ita angelus ille, esse haberet interruptum atq; reparatum, nempe esse, & non esse. sed simplici ac indiuisibili 1. 2.

mensuræ finitæ & limitatæ, hoc accidere nequit, alioqui contradictoria in eadem mensura simul consisterent, quod est impossibile: id enim ad infinitam illimitatamq; pertinet mensuram, nempe ad æternitatem: ergo. Sanè, potuit deus angelum creare nihil intelligentem, deinde intelligentiam recipientem; simul autem non est intelligens & non intelligens, propter eandem quam diximus rationem: igitur, etiamsi tempus non esset, adhuc tamen angeli mensura, hoc est æuum, prius haberet & posterius, & ex consequẽti, æuum est duratio successiua. Reuera, si aliquem alium angelum deus crearet; is profectò alijs iam conditis, duratione posterior esset, quod planè fieri non posset, si æuum
3. prius atq; posterius non haberet. Adhuc, si æuum non est duratio successiua; nullum ergo habebit temporis discrimen, atq; ita in angelo idem certè erit, esse, fuisse, & futurum esse, quod prorsus impossibile esse reputamus. Quare, sicut angelum non fuisse, diuinæ non subditur potentiæ; ita planè ipsum futurum non esse. Profectò, si angeli duratio prius & posterius non habent, instar dei, cuilibet aderit futuro, & ex consequenti, futura contingentia naturaliter cognosceret, quod est falsum & erroneum. Angeli
4. præterea duratio à parte post, est infinita. si ergo est tota simul; erit vtiq; actu infinita, quod sanè absurdissimum est: deus enim solùmmodò est actu infinitus. Quòd si ita sit, vt ipsamet veritas fatetur atq; tuetur; finita vtiq; est angeli substantia, siue duratio. At, omne finitum, nouam recipere potest qualitatem atq; incrementum: duratio ergo angeli non est tota simul, quippè, quæ ad nouam qualitatis, conditionisq; dispositionem
5. recipiendam, promptitudinem habeat. Adhuc, quod maiori tempori applicari potest, maius vtiq; censendum est. sed æuum mensurans, angelum iam creatum à mundi exordio, tàm præterito, quàm futuro applicatur tempori: mensurans verò, angelum de nouo creatum, potest enim deus hodie aliquem alium angelum creare, minùs sine dubio censetur: duratio ergo, siue mensura angeli, non est simul tota, vtpotè, vna maior al-
6. tera. Iterum, angelus ab esse deficere potest, idq; per diuinam potentiam: non ergo totum, quod habere potuit, simul esse habet; plus enim potuit, quàm fuit, atq; ita ex consequenti, illius esse non est totum simul. Reuera, deus quidem potest angelum annihilare, non in illo certè instanti, in quo angelus est, alioqui simul esset & non esset, sed in alio instanti, sicq; illorum in æuo instantium successio inueniretur: æuum ergo est successio siue duratio successiua. Suffragtur huic proposito Anselmus, qui de Deo, atq; æiternis, siue angelis ita loquitur: Tua, inquit, & illorum æternitas, tota tibi præsens est, cùm illi nondum habeant de sua æternitate, quod venturum seu futurum sit, sicuti etiam non habent præteritum. Hieronymus quoq; sanctitate, ac omni dicendi genere celeberrimus, ad Marcellam ita scripsit: Solus deus, inquit, non nouit futurum esse vel fuisse. Hæc igitur dignitatis prærogatiua dei est solius, non alicuius angelorum. Præterea, si nunc temporis non esset; nec tempus etiam, authore Augustino II. de ciuit: dei: pari igitur ratione, si æuum nunc non habet, non est certè æuum, sed æternitas potiùs. Ex his ergo atq; similibus patere arbitror, æuum successiuam esse durationem.

Anselmus. Hieronymus. Augustinus.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. D primum, negatur consequentia, & ad probationem dico, hoc intelligendum esse de illo tantùm, quod suaptè natura est infinitum, atq; illimitatũ. Quam ob causam, licet æuum, omni siue toti coexistere queat tempori; nõ tamen instar æternitatis existit, aut actu æternũ dici potest. Porrò illa similitudo, quæ de loco adducitur, nihil habet veritatis, alioqui substantia angeli, quæ omni temporis, atq; æui parti coexistere potest, tota simul esset actu infinita,

etiamsi æuum duratio esset successiua, quod planè ipsismet nõ probatur authoribus. Ad confirmationem dico, de his, quæ eiusdẽ planè sunt rationis, veram esse maiorem. Ad minorem siue consequentiã respondeo, verũ quidẽ esse, æuum actu esse finitum, atq; alterius ens rationis; potest tamen tempori, quod est in potentia infinitum, coexistere, idque virtualiter: vnde & infinitum aliquo modo dici potest; non tamen simpliciter. Ad 2. negatur antecedens: in illo enim casu, non est vnius quidẽ partis durationis angeli, ad aliam partem successio; sed eiusdem potiùs ad seipsum. Præterea, si tempus continuum, aut discretum reale, vel imaginarium non esset; deus vtique vnum angelum ante alium creare non posset; vnum verò, alio non existente, condere posset; ante enim, & post, sine mensura diuisibili, intelligi nequeunt. Porrò, huiusmodi mensura tempus est continuum, aut discretum. Itaq;, esse, & non esse angeli creati, & adnihilati, duratione, quæ est æuum, simul esse nequeunt; nec prius & posterius in diuersis æui partibus habere: nam esse, est ipsum æuum, non esse verò, est æui negatio, atque destructio: igitur, simultate proprij æui, nõ est esse angeli, & eiusdem interruptio essendi. Etenim, si æuum, vt ipsi dicunt, sit accidens æuiterni, destructo profectò æuiterno; ipsum quoque æuum destructum iri, omnemq; illius partem, necessarium est omninò. Ex his ergo, ad confirmationes patet solutio. Ad 3. ibi est necessitas consequentiæ, non autem consequentis: 3. siquidem quemadmodum angelum esse, vel fore, deus quidem absolutè determinare potuit; ita etiam ipsum non fuisse, licet postquam ipsum condidit, non possit facere, eum non condidisse, contradictionem implicat enim. Ad confirmationem dico, angelum, quòad suam durationem, qua tempori coexistit, nihil moræ habere: quòd autem futuro non coexistat tempori; non angeli, sed futuri est temporis defectus. Ex hoc autem non sequitur, futura ipsum naturaliter intelligere, quandoquidem illa non sint ipsi præsentia. Ad 4. angeli duratio est infinita secundùm quid, non autem simpliciter, hoc est, negatiuè, quia nimirum in se non habet suæ durationis terminum, non autem positiuè. Dicis, cui infinitæ insunt defectuũ negationes; infinitum quoque & ipsum esse oportet: negatio enim defectus est, positio perfectionis. sed æuum infinitas habet defectuum negationes, nempè istius, & alterius diei; & sic etiam successiuè infinitorum, quia est totum simul: illi verò successiuo ordine decurrunt: æuum ergo est actu infinitum. Præterea, æuum non differt à tempore secundùm Augustini sententiam 8. super Gen: Deus, inquit, administrat creaturam spiritualem per tempus. sed tempus est duratio successiua: igitur angelorum mensura, est duratio successiua. Sanè, illa duratio est successiua, quæ tota simul esse non potest. sed æuum est huiusmodi, alioqui esset actu infinitum: ergo quod priùs. Ad hæc autem sic respondeo, & ad prim: siquidem maiorem falsam esse denuntio: etenim huiusmodi perfectiones, defectibus oppositæ, solo numero distinguuntur; vna enim omnibus inest essentialis perfectio; crastinæ namq; diei duratio, & sequentis, eiusdem planè est rationis. Ad 2. quamuis æuum substantiæ conueniat spirituali; illius tamen motui tempus debetur, siue est attribuendum; ex hoc tamen non sequitur, æuum à tempore non differre. Ad 3. ex dictis patet responsio. ad confirmationem autem principalis argumenti dico, illam veram esse de essentiali additione, quod profectò angelis non competit: ipsi enim addi potest nihil tale, quod ipsum augere queat, nisi accidentali quodam mensuræ, seu durationis respectu; nam æuiternorum durationi, additio fieri potest accidentalis. Ad 5. minor est falsa, omne enim æuiternum, maiori, minoriq; applicari potest tempori: quòd si vnum non tanto coexistat tempori, quanto & aliud; id profectò per accidens ei contingere, non sua quidem natura, putandum est; accidit enim illi nunc, vel in principio creari. Ad 6. quamuis angelus, vt tu dicis, potuerit plus esse, id tamen simul habuisset, non in parte, aut in toto diuisum. Quare, idem est, quod prius, atque fallacia cognoscitur figuræ dictionis, quid in plus mutando. Ad confirmationem respondeo, huiusmodi non æui, sed temporis discreti instantia esse dicenda, qui-

Margin notes (right): 2. (beside "negatur antecedens"); 4. (beside "Ad 4."); Obiectio. 1. (beside "Dicis"); 2. (beside "Præterea, æuum"); 3. (beside "Sanè"); Solutio. 1. (beside "Ad hæc autem"); 2. (beside "Ad 2."); 3. (beside "Ad 3."); 5. (beside "Ad 5."); 6. (beside "Ad 6.")

bus profectò instantibus, angeli duratio, annihilatioq́, veluti propria mensura mensuraretur. Reuera, nunc æui non itá differt ab æuo, nempè realiter, ac nunc temporis ab ipso tempore: æ uum namque est duratio perfecta, & superior, cui vniri potest, nunc durationis, sicq́ tempori coexistere; nunc autem temporis, ipsi non vnitur tempori, nec ipsum est tempus. quare non est simile, quod in argumento assumitur. Ad Anselmi authoritatem dico, illam sic esse intelligendam, angelum à se non habere, instar dei, suæ durationis futurum, aut aliquod aliud tempus; est enim in illo præteritum, atque futurum per quandam certè nostri comparationem temporis, ad diuersos vtiq́ rationis respectus. Hieronymi verò, & Augustini sententia de proprio ac peculiari æternitatis nomine est intelligenda, quæ deo solummodò conuenit. Itaq́, quomodo æuum duratio successiua non sit, vtrinq́ ostendi, vt quilibet pro sui animi voluntate accipiat, quod rationi putat magis consentaneum esse, salua semper fide catholica.

Anselmus.

CAP. IIII.

Æuum non distingui realiter ab æuiterno, siue ab angelo.

QVoniam dixi paulò ante, æuum durationem successiuam non esse, idq́ non paucis, & cõtemnendis rationibus, atq́ argumentis muniui; huic profectò proposito mihi congruere videtur speculari, si æuum ab angeli essentia, essentiali quadam seiunctum sit, ac discretum differentia: & inprimis, vt id efferre queam, quod sentio. Realiter quidem distingui non puto. Etenim, quando aliqua naturaliter distinguuntur; vnum profectò, alterum natura præcedit, vnde vnum absque alio, effectum sortiri potest, cùm nullam contradictionem implicet. Quare, si æuum ab angeli substantia essentialiter distinguitur, cùm ipsum angeli substantia posterius sit naturaliter; poterit vtiq́ angelus, sine æuo manere, atque
1. consistere, quod est falsum: aperta est enim contradictio. Præterea, si æuum est aliquid aliud essentialiter discretum ab angeli substantia, cuius duratio dicitur; illud profectò, aliam planè durationem habebit, quæ aut idem cum sua duratione propria erit, aut certè aliam durationem sortietur. si idem; pari quoque facilitate dicere non veremur, angelum eiusque æuum, idem realiter esse. sin autem alia; tunc processus erit
2. in infinitum, quod sanè absurdißimum esse omnes profitentur: angelus ergo, eiusq́ æuum sunt idem realiter. Amplius, si itá res se haberet; æuum certè angelicæ substantiæ accidens dici posset, quod est inconueniens, alioqui non substantia accidens, sed accidens, substantiam conseruaret, atque durationis causa existeret. Itaq́, idem est angelus, eiusq́ duratio essentialiter; eodem enim formaliter res durat, & existit, ratione tamen distinguitur: addit siquidem æuum, angelicæ substantiæ rationis respectum. Sanè, in essentialiter ordinatis, & realiter distinctis, prius potest esse sine posteriori. Si substantia ergo angeli est prior, atq́ essentialiter à suo æuo distincta; sine illo vtiq́, vt dixi, consistendi haberet aptitudinem, quod est planè falsum: æuum certè nihil reale, atq́ absolutum addit ad esse angeli, nisi simultatem tantùm, atque indiuisionem, secundum prius, & posterius sibi succedentia. hæc autem simultas, siue indiuisio, aliud est nihil, quàm negatio, seu respectus rationis. Sed aliquis fortaßis non temerè aduersus huiusmodi
3. arguet. Mensura realis, à re mensurata, realiter distinguitur. sed æuum est angeli mensura, vtpotè duratio illius: differt ergo ab angeli essentia realiter. Sanè, sicut se habet tempus ad motum; ita planè æuum ad angelum. sed tempus realiter differt à motu, quia scilicet non est velox, aut tardum vt motus dicitur esse: igitur æuum ab angeli substantia realiter distinguitur. Amplius, sicut se habet instans temporis ad mobile,

Obiectiones. 1.
2.

siue subiectum; ita planè æuum, ad esse angeli, siue substantiam. sed temporis instans, à substantia mobilis realiter differt, atque secernitur; mobile enim cùm sine tempore, tum etiam sine motu, si absolutè loquamur, esse potest: æuum ergo ab angeli substantia realiter distinguitur. Adhuc, quod est sua duratio omninò, atque idem realiter; non potest vtiq; non durare, siue non esse, quemadmodum vnum & idem, non potest non ipsum idem esse. atqui, angelus à sua quidem duratione potest deficere, quippè cùm à suo esse, diuina potentia, desinere possit: angelus ergo non est idem prorsus, quod sua duratio. Ad hæc autem sic respondendum esse censeo. Ad primum quidem, minor non est admittenda; æuum enim ratione tantùmmodò, non autem rei veritate, est angeli mensura; idem namq; est, quod ipsa angeli substantia, rei siquidem duratio intrinseca, non est propriè ipsius mensura, sed aliquod potiùs extrinsecum. Ad confirmationem dico, maiorem non esse veram, propter dissimilitudinem certè, quam habet instans temporis ad æuum; etenim non ita æuum, ab angeli substantia discrepat, ac tempus à motu, cui planè formaliter inest; illud enim realiter, hoc autem ratione dissentit. Tempus præterea non est duratio motus, quippè, cùm duratio motus sit idem fermè cum motu. Dionysiũ ais hoc sentire de diuinis nominibus cap. 4. Dico, de æuo fuisse locutum, quod respectu æuiterni, rationem habet mensuræ: quo planè modo non æuiterni intrinsecum, sed extrinsecum magis est dicendum. sic etiam à nonnullis dicitur, primi mobilis mensuram motus, tempus non esse; sed passionem potiùs atque aliorum motuum mensuram. Itaq; non ita æuum ad æuiæternum se habere, sicut tempus ad motum, constanter affirmo; tempus enim à motu realiter discrepat, authore Augustino 11. confessionum ca: 23. & Arist: 4. physic: æuum verò ab æuiæterno, minimè. Ad 2. negatur similitudo: quamuis enim instans temporis, nonnullam cum æuo similitudinem, affinitatemq; habere videatur, quia nimirum sicut instans est simplex, atque indiuisibile; itá etiam & æuum; vnum tamen ab alio quàm maximè discrepat: non enim sicut instans à mobili; ita æuum ab æuiæterno realiter dissentit: quemadmodum paulò antè dictum est satis. Ad 3. maior vera est de duratione increata, non autem de duratione creata; homo siquidem quamuis necessariò sit homo, quamdiu est homo; potest nihilominus à suo esse deficere, & non esse. Quare, cùm angeli duratio sit creata, cùm ipsa, tum etiam illud, cuius est duratio deficere potest. Itaq; durationem, siue æuum ab angeli substantia realiter non differre, hæc dixisse sufficiat.

Marginal notes: 3. — Solutio. 1. — 2. — 3.

QVAESTIONIS SEXTAE. CAP. I.

De Angelorum beatitudine.

QVoniam angelorum ministeria, locutiones, loca, atque tempora longo sermone prosequuti sumus; illorum modò beatitudinem mihi describendam esse censeo: vtrum scilicet omnes beati conditi fuerint, atque quonam modo, quauè virtutis ope illam nacti fuerint. hoc planè cùm ipsis certè beatissimis spiritibus, tùm etiam Deo optimo maximo, veræ beatitudinis authori, & gratum, & debitum esse puto. Itaq; de angelorum beatitudine verba facientes, inprimisq; quid sit beatitudo differamus. Beatitudo est omnium bonorum sufficientia, siue plenitudo. aut, est bonum sufficiens, omnem prorsus indigentiam atque defectum excludens, vtpotè status omnium bonorum aggregatione perfectus. Bonum sanè est, quod omnia appetunt; mouet enim appetitum: omne autem quod appetitur, vel est bonum verum, vel apparens. Non temerè ergo Boetius 3. de consol: pros. 2. sic locutus est: Omnis, inquit, cura mortalium, licet diuerso calle procedat, ad vnum tamen beatitudinis callem nititur peruenire; est enim mentibus hominum naturaliter insita summi boni cupiditas.

Marginal notes: Quid sit beatitudo. — Boetius de beatitudine.

summum

Aristoteles. *summum autem bonum vocatur, quod desiderium prorsus replet inquirentis. Quam ob rem in optimæ coniunctione potentiæ, cum suo optimo obiecto, beatitudinem positam esse, constantißimè philosophus profitetur. Etenim cuiuslibet rei virtus, suaque perfectio, circa id, quod in ea maximè excellit, potißimè versatur; vnde aurium perfectio in optima vocum consonantia inuenitur; oculorum verò in pulchro &c. Rationis autem* Augustinus. Visio est tota merces. *cum Deo coniunctio, hanc ob causam Aug: professus est, visionem esse totam mercedem. Et Dominus in Euangelio: Hæc, inquit, est vita æterna, vt cognoscant te Deum, &c. Contemplatio autem summæ causæ non est sine amore; alioqui curiosa quædam, & inanis esset inuestigatio: quemadmodum illorum fuisse legimus, authore Paulo,* Paulus. *qui cùm Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Itaque beatitudo, quæ est Dei cognitio, absque amore esse non potest. hanc autem intellectualis, atque rationalis creatura, suapte natura prosequitur, vtpote vltimam sui perfectionem; suam enim vnumquodque vltimam naturaliter perfectionem desiderat. Porrò, perfectißima hominis contemplatio, quæ optimum bonum intelligitur, est vltima ipsius felicitas.* Felicitas non est habitus. *felicitas autem habitus non est; inesset enim dormienti, authore philosopho 7. com: 10. ethicorum, & in calamitatibus maximis constituto: beatitudo ergo quædam sanè est operatio, sui, non alterius gratia expetenda, ipsa quippè nullius indiget rei, sed est sibiipsi sufficiens. Beatitudo igitur non in ludo vel ioco consistit; etenim absurdum foret, humanum finem, iocum esse & ludum: neque in rebus caducis; sed in virtute, cuius gratia cætera expetuntur. Quare, cùm felicitas, siue beatitudo operatio sit per virtutem,* Beatitudo est operatio virtutis. *vt ipsemet com: 8. apertißimè docet; consentaneum est vtique rationi per eam esse potentiam, quæ est præstabilißima. hæc autem eius fuerit, quod est optimum. Siue igitur mens sit hoc, siue aliquid aliud, quod quidem natura dominari videtur, ac imperare, & animaduersionem habere de honestis diuinisque rebus, aut quia diuinum & ipsum est, aut quod eorum quæ sunt in nobis est diuinißimum; huius operatio per virtutem propriam, ipsa felicitas fuerit, beatitudoque perfecta. Cæterùm, huiusmodi est contemplatio, quæ est operatio nobilißima:* Contemplatio res nobilissima. *quippè cùm & mens sit eorum, quæ in nobis insunt, præstantißimum, & ea circa quæ mens versatur cognoscibilium præstabilißima sint. Est præterea continua maximè: nam contemplari magis continuè quàm agere quiduis poßumus.* Vita beata. *felicitati autem amor, siue voluptas admixta est. iucundißima autem operationum virtutum est ea haud dubiè, quæ per sapientiam prodit; sapiens enim, etiamsi solus fuerit, contemplari potest: & quò sapientior est, eò magis potest: ipse profectò sufficientißimus sibi est. Itaque, quoniam mens diuinum est ad ipsum hominem, vita planè, quæ ab hac manat, diuina est respectu ipsius vitæ humanæ;* Quare dij sint beati. *quæ verò à virtutibus humanis proficiscitur, felicitas censetur humana. Mentis autem felicitas, est separata. Porrò, beatitudinem perfectam, contemplatiuam quandam operationem esse, hinc quoque fuerit manifestum, inquit Phylo: 10. com: Deos enim maximè beatos esse putamus, atque felices, quia illorum operatio est præcellens, & sine controuersia beatitudo contemplandi. Vnde humanarum quidem operationum ea homo est summè beatus, quæ illi maximè est cognata.* Beatitudo est actus optimæ potentiæ continuus. *Signum huius est, animalia cætera felicitatis expertia, esse tali penitus operatione priuata: nam diis quidem tota est vita beata, talem habentibus operationem; hominibus autem, quòad ipsos, talis operationis quædam inest similitudo. quousque & contemplatio sese extendit; eòvsque & felicitas ipsa: & quibus contemplatio magis inest; ijs & felicitas maior; non per accidens quidem, sed per ipsam vtique contemplationem, hæc enim per seipsam est pretiosa. Itaque beatitudo est actus optimæ potentiæ continuus, contemplatione nutritus, Deoque simillimus, sibi sufficiens, ope alterius ad suam gloriam non indigens; est enim status omnium aggregatione bonorum perfectißimus, qui hac in vita haberi non potest, nec decet mortales in vasis fictilibus tanti thesauri, tantique boni possessores esse.* Stoici beatitudinem ponebant in honesto. *Stoici, in virtute, & bono honesto, quando scilicet rectæ rationi conformiter viui-*

Angelorũ beatitudo

miter viuimus, beatitudinem collocarunt. vnde eos, à vero philosophandi genere magnopere aberrasse dignoscimus, qui in alijs, quàm in optimæ actu operationeq́; potentiæ felicitatem, beatitudinemq́; statuerunt: non ergo immeritò Machometus ab Auicenna reprehenditur: Propheta, inquit, quem vocant Machometum, talem suis promittit felicitatem, quam multi sapientes reprobarunt; in actu enim optimæ potentiæ non in opibus, alijsq́; rebus externis, sita est hominis beatitudo. Proinde Deum beatum Plutarchus appellat, quia scilicet virtutum est parens: nam sine virtute, iucundum est nihil, aut aliquid laudis haberi potest, aut honestum, seu vtile aliquid dici. Plato tanquam aliquid diuinum sapiens in adeptione boni separati, atque vniuersalis, beatitudinem posuit. Est autem bonum separatum Deus benedictus, quem cognitione, atque amore consequimur. Plotinus enneadis 1. lib. 5. disputando multa de beatitudine loquitur; eamq́; in vita summi entis sitam esse asserit: Felicitas, inquit, in vita bona consistit; certè vita ipsa bona in vita existentis, siue entis ipsius est collocanda; hæc enim optima est: non ergo tempore numeranda est, sed æternitate censenda. & lib: 4. enn: eiusdem hoc negotium abundè prosequitur; falsis inprimis excussis, reiectisq́; opinionibus, rei veritatem statuere laborat: cap: 3. felicitatem seu beatitudinem in bona vita inueniri, firmißimè, doctißimèq́; affirmans: In vita, inquit, quadam beatitudo consistit, vita, inquam, sufficienti, huic enim adest & optimum; siquidem in ipso entium ordine optimum est, quod verè est in vita; ipsaq́; est vita perfecta, cui aliæ vitæ comparatæ, vitæ imagines dicendæ sunt potiùs quàm vitæ: non est igitur felicitas in vita coniuncta. quam ob causam rectè Plato petendum desuper summum bonum iudicat, & ad ipsum ei respiciendum esse, qui sapiens sit, beatusq́; futurus; sic enim cætera quasi quasdam loci mutationes existimabit. Accedunt ad hanc diuinam, summamq́; philosophorum doctrinam, sanctorum sententiæ, & inprimis Chrysostomi hom: 8. in 4. cap. epistolæ ad Romanos: Beatitudo inquit, est bonorum omnium fastigium. & iterum, hom: 8. ad populum Antiochenum: Nemo beatus, nisi qui secundùm Deum viuit. Consentit planè his, quæ à Philosophis dicta sunt. is certè secundùm Deum viuit, qui in summi entis contemplatione versatur: beatus siquidem dicitur, quasi bene auidus, scilicet ab habendo quod vellet, & nihil patiendo quod nollet. Profectò, iuxta Augusti: sententiam, ille est beatus, qui habet omnia, quæ vult, & nihil mali vult. Ad hunc etiam modum Diuus Ambrosius lib: offi: 2. cap. 3. Nihil, ait, est beatum, nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentiæ, plenum gratiæ Dei. Diuus Hieronymus super cap. 3. Isa: refert Poetæ Græci laudabilem admirandamq́; sententiam: Primùm nimirum esse beatum, qui per se sapiat: Secundùm, qui sapientem audiat: qui autem vtroq́; caret, hunc inutilem esse tam sibi, quàm omnibus. & 4. cap. epistolæ ad Galat: Beatus est, qui ambulat in virtutum via; sed si ad virtutes vsque peruenerit, nec prodest à vitiis recessisse, nisi optima comprehendas: quia non tam initia sunt in bonis studiis laudanda, quàm finis. Plato in lib. de repub. & legibus, atque in Phædone, cognitionem veritatis summum hominis bonum, summamq́; beatitudinem esse dixit, quæ in hac vita perfectè haberi non potest: ob hanc causam mortalium beatum putauit esse neminem. Cùm verò è vita migrabimus, si purgati, nitidiq́; decesserimus, tum verè nos fore beatos; etenim tunc fruemur veritate, atque in summi boni contemplatione conquiescemus; soluti namq́; à corpore, iuxta Platonis sententiam, non primo pulchro, & charo fruemur Deo, sed vero, qui est intellectus; tametsi mox pulchro fruemur, & inde voluptas, vt in Philæbo distinxit: hæc enim seiuncta esse non possunt. Philolaus Pythagoricus, deposito corpore, hominem Deum immortalem fieri, ait. Porphyrius negat aliter fieri beatum quemque posse, nisi relinquat corpus, & Deo coniungatur. Diuus Augustinus 12. de ciuit. cap. 1. Non est creaturæ rationalis, siue intellectualis bonum, quo beata viuat, nisi solus Deus. Viuere ergo Deo, de Deo, & summa est hominis beatitudo, & vltima illius perfectio.

Auicenna cõtra Machometum. Plutarchus. Plato. Plotinus. Beatitudo cõsistit in bona vita. Plato. Chrysost. Augustinus. Ambrosius. Hieronymus. Plato. Philolaus. Porphyrius. Augustinus.

CAP. II.

Intellectualem, atque rationalem creaturam, beatitudinis esse capacem, eamq; naturaliter appetere ostenditur.

Iunt nonnulli, Dei videndi, naturalem homini insitam esse cupiditatem, quòad illi est possibile; ad impossibile enim non fertur naturæ cupiditas. Porrò, Deum intuitiuè videre, æquè viribus est naturæ humanæ, atque angelicæ impossibile, ac oculis noctuæ ad lumen solis. Itaq; naturale esse aiunt hominis desiderium, deum ex effectibus intueri, non autem coram videre, atque contemplari: verùm, si hæc ita se haberent; sua certè perfectione rationalis creatura priuaretur, essetq; omnium miserrima reputanda, quod est absurdissimum, ne dicam impium, & impossibile. (Homo est, capax beatitudinis.) *Reuera, totum ens, in cuius cognitione animus quiescit, est nostri intellectus obiectum: illa autem cognitio, non vniuersalis, sed particularis sit, necesse est, alioqui perfecta cognitione careret, atque ita vltima sui perfectione priuaretur.* 1. 2. *Amplius, quod aliquo in genere est simpliciter perfectionis, si inferiori illius generis competit; superiori etiam eiusdem competat, est necessarium omninò. sed sensui conuenit intuitiua cognitio; multò ergo magis intellectui conuenire condecet.* 3. *Adhuc, si intellectus est æternus, & incorruptibilis, erit ergo capax obiecti æterni; eòq; magis capax, quò magis intelligibile fuerit perfectum: quoniam autem anima est immortalis, vt in sexto Pymandri dixi, post discessum à corpore, non erit profectò otiosa: ergo in aliqua operatione versabitur, quæ profectò est perfecta dei cognitio; non quidem per phantasmatum abstractionem, sed intuitiua primi entis.* 4 *Suam præterea perfectionem, homo naturaliter appetit: hæc autem ad intellectum spectat potissimè: intellectus verò, tunc est perfectus, cùm scilicet optimum capit intelligibile, atque circa illud continuè versatur. quare, si intellectus hoc vacaret actu intelligendi; natura absq; dubio, in suis actibus esset otiosa, quod est falsum.* 5. *Iterum, vnaquæq; res suo appetit coniungi principio, vnde illius manat perfectio. sed deus est nostri intellectus principium. si ergo ipsum non intelligeret; sua proculdubiò, perfectione, seu beatitudine vacaret.* 6. *Adde quòd deus sit infinitus; omne verò creatum, finitum: anima autem est dei imago, vtpotè, quia illius capax est: nihil ergo finitum, animæ explere potest desiderium; semper enim inquietum est cor nostrum, quousq; in deo requieuerit. Quare, si anima hac dei visione priuaretur; esset vtiq; illius desiderium inane perpetuò, atque inquietum: & sic omnium creaturarum miserrima. hæc autem, atque similia, quoniam factu impossibilia sunt, rectæq; rationi contraria; sine dubio tenendum est, & pro comperto habendum, rationalem, atq; intellectualem creaturam vera esse beatitudine fruituram. Quoniam autem necesse est creaturam rationalem, atque intellectualem, sua perfectione frustrandam non esse, ne cæterarum esset infima creaturarum; & hæc quidem pro comperto habere nos condecet.* (Duplex beatitudo.) *Iam beatitudinis obiectum inquirendum nobis est, ex cuius profectò inquisitione, duplex vtiq; nobis beatitudo innotescet. Sanè, si beatitudo est rationalis creaturæ finis perfectus, omnem prorsus eiusdem satians atque explens appetitum: id autem obiecto, aut forma fieri intelligimus; profectò duplicem inde emanare beatitudinem intelligimus: vnam quidem obiectiuam, alteram verò formalem.* (Obiectiua.) *Obiectiua autem est summum bonum, in quo est requies & vltima inquirentis perfectio.* (Formalis beatitudo.) *Ex hoc autem, bonum quoddam spirituale in mentem fluit contemplantis, quo omnis illius expletur cupiditas: & hæc quidem formalis dicitur beatitudo, qua creatura formaliter appellatur beata, sicuti paries albedine albus. hæc autem in actu optimæ*

Beatitudo quid sit.

potentiæ consistit, quo suo mens beatifico coniungitur obiecto: quod est summa creaturæ perfectio, qua suo connectitur fini, veluti circulus, & lumen à sole dependens, aut flumina ad mare redeuntia, vel motus in eodem puncto. Cæterùm, prima beatitudo increata est, secunda verò creata, vtpotè qualitas, & habitus in prima specie qualitatis. Sanè, omnis creaturæ perfectio creata est, quia deus nullius est forma perfectiua. sed beatitudo formalis, est perfectio creati: igitur est bonum creatum, & alicuius determinati generis; paucorum enim est hoc donum: inest autem, vt accidentalis qualitas, immutabilis tamen, idq; diuinæ munere largitatis: quamuis enim accidentalis forma, atque ignobilis esse videatur; ex diuino tamen procedit lumine, ab eoq; nunquam separatur, atq; ideò optima, & purissima reputatur. Sed dicet aliquis, beatitudo est actus secundùm virtutem perfectus: non ergo est habitus; ille enim per actum perficitur, actus autem est in genere actionis. Verùm, ad hoc sic respondere possumus, beatitudinem scilicet purum actum non dicere; nam actus gloriosus ab aliquo planè habitu proficiscitur: nec etiam habitum solum, sed summam creaturæ perfectionem, quæ in continuo actu consistit: vnde, & beatitudinem in iugi actu existere dicimus, sicuti est scientia, quæ in considerationis actu perpetuò versatur. ex quo patet, habitum, ac deiformitatem, ipsam certè formalem beatitudinem principaliùs significare. Cæterùm, obiectiua beatitudo, siue materialis, bifariam à nobis cognoscitur, natura scilicet, & fide. Natura quidem, quatenus est illius principium, & author; fide verò, supernaturali, atq; gratuita cognitione. Ex quo fit, vt duplex quoque inde oriatur beatitudo: vna quidem naturalis, supernaturalis verò altera. naturalis autem, deum veluti principium naturæ clarè cognoscit, atque amore naturali prosequitur, qua profectò donati sunt angeli, vt postea dicemus, in primo ipsorum creationis momento, in quo quidem deum, vti naturæ authorem, atque parentem, & cognouerunt, & dilexerunt. alia autem beatitudo supernaturalis, & gratuita, deum & naturæ principium, & gloriæ profitetur largitorem, redemptorem, atque glorificatorem, idq; duobus certè modis, imperfectè, atq; perfectè. perfectus autem modus in clara dei visione consistit: Hæc, inquit, Ioan: 17. est vita æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæ iterum est duplex, nempè per modum transeuntis, & per modum permanentis. Prima autem istarum in Mose inuenta est, Num: 12. & in Paulo Cor. 2. 12. huiusmodi verò beatitudo sensibus non vtitur humanis, præterquàm in Christo, qui ob hypostaticæ vnionis dignitatem, sensibus vtebatur humanis, & deo fruebatur. Porrò, ob rationem actus videndi, perfectæ beatitudinis nomen sortitur, non ob rationem status videntis. vnde fit, vt homo mortalis, verè, summèq; beatus esse non possit; deest enim illi immobilitas status, perfectaq; continuatio. Alia verò, quæ imperfecta nominatur, in cognitione versatur ænigmatica, nempe in spe, & virtutum habitibus atq; operibus, quæ profectò in meliorem vitæ statum commutabitur, quum venerit id, quod perfectum est. De hac abundè scripturæ loquuntur: Beati immaculati in via: beati pauperes spiritu, &c. Perfecta autem beatitudo, est plenissimus actus intellectus atq; voluntatis; qui licet à cognitione incipiat, in amorem autē transiens, suam sistit sedem, suamq; perfectionem acquirit, habens vtiq; ambrosiam & nectar, iuxta Platonis sententiam. Cæterùm, hæc beatifica visio corporeis oculis fieri non potest, quippè, cùm omnis potentia ab obiecto speciem accipiat; obiectum autem visus, est color, siue corpus, quæ deo aptari nullo modo possunt. Sed dicet aliquis, Iob 19. In carne mea, inquit, videbo deum saluatorem meum. verùm intelligendum est, de resurrectione ibi Iob fuisse locutum, nec oculis corporeis se visurum esse expressisse, sed intellectuali potiùs intuitu, modoq; videndi. De hac autem visione locutus est Ioan: 3. 1. Cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Paulus 1. Cor: 13. Videbimus facie ad faciem, quod de facie corporali planè intelligi non potest: Nunc cognosco ex parte; tunc cognoscam, sicut & cognitus sum; sed absq; specie

Qualitas accidentalis.

Obiectio.

Solutio.

Duplex cognoscendi modus naturalis.

Supernaturalis.

Beatitudo Pauli in raptu.

Perfecta non fit oculis.

Iob. in carne mea.

Ioannes.

Paulus.

Beatitudo quid sit.

medioq; similitudinis nos deus cognoscit: vnde sanctis quoq; spiritibus atq; animabus id fuisse tributum, atq; tribuendum, firmissimè teneo. Quam ob causam Diuus Petrus 2. cap: 1. ait, nos effectos esse Christi beneficio diuinæ naturæ consortes, quod sanè fieri intelligimus, cùm deo immediatè vnimur. Porro, suæ beatitudinis causam necessariam deum esse theologi probè tuentur; cætera verò per accidens potiùs. At, Peripathetici, eandem fermè beatitudinis causam vtrisq; etiam attribuunt: vnde aiunt, deum esse immediatum medium beatitudinis effectiuum. Auerroes autem, Alexander, atq; Themistius, intellectum speculatiuum medium esse volunt, sine cuius adminiculo, intellectui creato deus nequaquam vniretur. sed falsa est istorum sententia; hoc enim modo in paucis ipsa inueniretur beatitudo. Præterea, huiusmodi intellectum, quàmplurimi infames acquirere possent, atq; ita essent felices. Hanc ob causam virtutem heroicam, quæ est habitus in sensitiuo appetitu, quo intellectui rectè obtemperamus, beatitudinis medium nonnulli esse dixerunt. etenim, quia ex duabus constamus naturis; ideo perpetua lis est inter illas, atq; discordia. Porrò, quando intellectus plenum habet dominandi imperiũ, tùm temporis virtute potitur heroica, cuius declarator est intellectus speculatiuus, quo anima fit capax beatitudinis percipiendæ. Cæterùm, qui aiunt, naturali necessitate beatitudinis causam deũ esse; rationalem certè animã, non nisi in corpore beatã esse fatentur, siue eam virtutis heroicæ potentia, siue intellectus speculatiui industria assequatur; hæc enim omnia in corpore fiunt. verùm in hac vita perfecta haberi non potest beatitudo, cui deest perfecta securitas, & plena heroicæ virtutis adeptio: hæc ergo vita non est perfectæ beatitudinis locus, sed simulacrum potiùs & veræ beatitudinis imago. Inest autem beatitudo ipsi animæ, quatenus deo est coniuncta, quod sanè amore & cognitione fieri dicimus, quæ profectò ad animæ potentias maximè spectant. Reuera, si per substantiam beatitudo animæ immediatè inesset; ipsa vtiq; absq; cognitione & amore, beatitudinis bonum assequi posset, quod est falsum. Dicis, deus est intimior animæ, quàm ipsamet sibi esse possit. Quoniam autem beatitudo influxus quidam est à deo in animam irruens; animæ verò substantia intimior sit quàm potentia: in illam ergo priùs influit; influxus enim ille ab intimo proficiscens, intimiora petit. Ad hæc autem sic respondeo, verum quidem esse, illum ab intimo fluxum procedere; non tamen vt intimum conseruans in esse naturæ, sed vt obiectum esse gloriæ consummans potiùs. Ex quo patet, potentiæ magis, quàm essentiæ proximiorem esse. Non ergo sequitur, diuina essentia est intima: quælibet igitur ipsius influentia similiter se habet. Quoniam ergo beatitudo potentijs priùs inest; amori certè priùs inesse, quàm cognitioni, clarissimum esse puto. Etenim, beatitudo est summi boni fruitio, quæ voluntati subiectiuè inest; hæc sanè arctiùs coniungit, nectitq; summo bono: præcipua ergo beatitudinis pars est amor, qui in voluntate consistit. Amplius, beatitudo est actus nobilissimæ potentiæ, & ex consequenti, nobilissimæ virtutis. sed nobilissima potentia est voluntas, cuius actus nobilissimus est charitas: ergo quod priùs; voluntas siquidem est regina in toto animæ regno, terminatq; intellectum, authore philosopho 9. met. Reuera, libertas est præstantissima animæ proprietas. sed voluntas per essentiam, intellectus verò per participationem hoc dignitatis munere gaudet. ergo &c. Adhuc, sicut se habet actus ad actum; ita vtiq; potentia ad potentiam. sed actus voluntatis, est nobilior actu intelligendi; fruitio enim est actus voluntatis. ergo. Adde, cui debetur nobilior perfectio, illud profectò est nobilius reputandum. sed nobilior perfectio, nempe charitas, volũtati debetur; intellectui verò, scientia: voluntas ergo nobilitate cæteris præstat animæ potentijs. vnde fit, vt beatitudo, qui est actus nobilissimus, in ea potiùs sita sit, quàm in intellectu, siue in aliqua alia animæ potentia. Porrò, his solent nonnulli pluribus obuiare argumentis, atq; in primis talia obijcere. Illa potentia est nobilior, cuius obiectum est simplicius. sed intellectus obiectum est simplicius, vtpote verum, quod est in mente; bonum verò est in rebus

[Marginalia: Petrus. — Peripathetici reprehenduntur. — Virtus heroica. — Beatitudo inest animæ potentiis. — Obiectio. — Solutio. — Beatitudo est in amore. 1. 2. 3. 4. 5. — Quòd intellectus sit nobilior voluntate]

6. met

6. met. quod est voluntatis obiectum: intellectus ergo est nobilior potentia. Amplius, ad quem pertinet visio & cognitio; ad eundem planè attinet beatitudo: nam hæc est vita æterna, vt cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. sed hæc intellectui conueniunt, non autem voluntati: ergo quod priùs. Adhuc, dirigens nobilius est directo: sed intellectus est huiusmodi; nam voluntas ex seipsa cœca est, & rerum prorsus omnium ignara, indigens dirigente: igitur intellectus est nobilior potentia, & ex consequenti, beatitudo in illa potissimū consistit. Adhæc autem ita nonnulli respondere consueuerunt. Ad primū, argumentum aduersus eosdem militare videtur: nam voluntatis obiectum, vt ipsimet dicunt, est deus in se; intellectus verò, in patria obiectum, est deus in intellectu receptus. si autem primo modo deus consideretur; simplicius vtiq; esse habere videtur: nam secundus modus multarum cùm relationum rationem, tùm etiam rerum aggregationem habet. Ad 2. in visione absolutè beatitudo non consistit, sed per concomitantiam fruitionis potiùs; visio siquidem & complacentia, in qua perfecta fruitionis ratio inuenitur, ab inuicem separari non possunt: visio ergo ad fruitionem tendit. vnde Augustinus: Visio est tota merces, cognitionem profectò non modò cognitiuam, sed affectiuam potiùs demonstrans. Ad 3. dirigens per modum cōsilij, ignobilius est dirigente, per modum imperij, cuiusmodi est voluntas. Intellectus sanè, instar ancillæ se habet, lumen ante suam dominam deferentis, cui conuenit dominio obedire reginæ imperantis. Quare, etsi voluntas in suum opus, sine intellectus actu, siue auxilio egredi non valeat; ex hoc tamen nobilior dici non potest: ex visione enim, in vidente visus recipitur, sed mutua penetratio atq; coniunctio, fit per amorem videntis: beatitudo ergo hominis, in summæ veritatis cognitione, summæq; bonitatis delectatione, atque dilectione, deniq; in æternæ intentione iucunditatis consistit atq; versatur. veritatis autem cognitio ad intellectum; bonitatis verò delectatio, ad voluntatem; æternæ autem iucunditatis intentio, ad memoriam spectat. Quid ergo sit beatitudo, & quotuplex, atq; in quibus animæ potentijs consistat, hæc dixisse sufficiat, quærēti ex animo beatitudinem consequi.

[Margin: 2. — 3. — Solutio. 1. — 2. — 3. — In sola visione non consistit beatitudo.]

CAP. III.

Angelorum beatitudo ante confirmationem.

Voniam, vt diximus, beatitudinem esse vltimam rationalis, seu intellectualis creaturæ perfectionem, quam sua sponte quælibet creaturarum desiderat, necessarium nobis esse puto describere; quonam modo ad beatitudinem creatura pertingere possit, virtute forsitan naturæ, an superiori gratiæ largitate? Profectò, si naturæ officio atq; potestate id haberetur; esset absq; dubio creatura naturaliter beata, quod planè de perfecta beatitudine intelligi non potest: illa enim viribus tantùmmodo naturæ acquiri non potest. Præstat ergo, quæ priùs tetigimus confirmare, nempe duplicem esse beatitudinem: vnam quidem, quam naturæ viribus assequi possumus, quam angelis in ipsorum creationis initio attribuere valemus, quippè, quum ob ipsorum naturæ dignitatem, absq; motu discursiuo, illius possessores extiterint: alteram verò supernaturalem, quam diuinæ munere gratiæ consequuti sunt. Itaq;, angeli ab ipsorum creationis principio, naturali beatitudine gaudebant; diuinæ siquidem essentiæ repræsentatiua species illis inerat, ex qua abstractiuam dei notitiam, eiusq; dilectionem cōsequuti sunt. Porrò, huiusmodi cognitionem & dilectionem beatitudinem appellamus naturalem. Reuera, quamuis ab initio intuitiuam illis deus concedere potuerit beatitudinem; iustitiæ tamen illi visum est magis esse consentaneum, & ad summam illorum gloriam fore, proprijs meritis esse parandam, quàm à principio gratis accepisse. Habuerunt ergo angeli à principio beatitudinem naturalem, hoc est, statum omnis mali exper-

[Margin: Duplex beatitudo. — Naturalis beatitudo angelorum.]

beatitudo li expertem; non tamen omnis boni aggregatione perfectum: conditi siquidem sunt innocentes atq; impaßibiles, vnde & beatitudinis donum à sua creatione, authore Augustino de fide ad Petrum, diuinitus acceperunt. Et in libro de Ecclesiasticis dogmatibus ait, angelos, qui in illa, qua creati sunt beatitudine perseuerant, quòd non mutentur, id natura non poßidere, sed dono potiùs cœlesti. Et in lib de ciuit: 11.cap: 13. ait, omnes angelos æqualis beatitudinis ab initio conditos fuisse, sicq; mansiße, quousq; iniqui ab æternæ veritatis lumine desciuerint, in quibus perfecta esse non poterat beatitudo, ob casum sanè futurum; qui verò remanserunt, quoniam de eorum beatitudine certi non erant, æterna profectò in eis felicitas seu beatitudo esse non poterat. Reuera, si authore Augustino de fide ad Petrum, tales deus angelos condidit, vt deum propter se diligerent, etiam super omnia; quod planè perinde est, ac dicere, velle deo maius bonum, quàm cuilibet creaturarum, & concupiscentiæ, & amicitiæ amore: beatitudo autem est, Deo per amorem coniungi; exploratum omninò atque firmum eße video, angelos ab initio naturali potitos fuisse beatitudine. Sanè, quemadmodum deus fecit hominem rectum; ita etiam & angelum: ad naturæ autem rectitudinem spectat, diligere deum super omnia; rectitudo enim mentis est amor, qui planè vera rectitudine vacaret; si aliquid supra deum, aut æquè vt deum diligeret. Adde, quòd recta dilectio dicenda non est, quæ ad naturalis rationis dictamen conformitatem non habet. sed naturalis ratio dictat, deum super omnia esse diligendum, vt summum & optimum bonum: ergo quod priùs. Hæc quidem de naturali beatitudine sint dicta. Iam operæpretium est quærere, quonam modo supernaturalem beatitudinem attigerint, si illam meruerint, an præmium ante meritum habuerint, vt nonnulli dicere videntur, quod certè quibusdam minimè probatur. Etenim,

1. si homo conditus non fuisset; angeli nihilominùs suam beatitudinem meruissent, vtpotè, qui ab hominibus non dependent: non ergo propter futura obsequia hominibus exhibẽda, suam sibi angeli beatitudinem parãrunt. Præterea, actus intrinsecus, etiã sine quo-

2. piam extrinseco, potest esse meritorius. Quare, actus angelicus, absq; extrinseco hominum obsequio, suam mereri potuit beatitudinem. Adde, quòd si res ita se haberet; homo

3. sibi mereri posset gratiam primam, ex futuro liberi arbitrij vsu, quod est falsum. Itaq;, angelorum meritum duratione præceßit præmium, vt legitimus seruaretur iustitiæ ordo atq; retributio. Sanè, omnis naturæ perfectio, quæ naturæ additur, vt illius finis, & perfectio vltima, propria naturæ operatione acquiritur. sed beatitudo est omnis creaturæ rationalis vltima & completa perfectio, soliq; deo naturalis: propria ergo naturæ operatione est paranda. Cæterùm, quia huiusmodi beatitudo superat naturæ potentiam;

1. absq; dubio ope indiget superna, vt suum finem attingere queat: priùs ergo auxilium gratiæ recipit, quàm suam mereatur habere beatitudinem. Profectò, idem simul muta-

2. biliter atq; immutabiliter non potest velle voluntas: cùm autem præmium recipit, illud certè immutabiliter recipit atq; acceptat: quando verò est in actu merendi, contingenter elicit actum: præmium ergo natura posterius est merito. Sanè, dispositio illud præcedit, ad quod est, sicuti etiam via terminum. sed meritum est dispositio, & quædam, vt

3. ita dicam, via beatitudinis obtinendæ. Ergo. Amplius, non priùs facta est angelorum diuisio, quàm fuerit actuum ipsorum facta dißentio; quilibet enim angelus aliquando fuit in gratia, siue in instanti creationis, siue post illud instans; nam omnes angeli creati sunt vniformes. proinde in illo instanti, in quo boni angeli beatitudinem meruerunt, in eodem planè rebelles demeruerunt. Viæ ergo decretæ æqualis fuit omnibus mora merendi demerendiq;. Ex quo patet, angelorum meritum, ipsorum præmium præceßisse. Ex his autẽ apparet tres moras, siue momẽta, angelis à sanctis doctisq; viris nõ temerè fuisse tributa, & in primo quidem omnes in eadem gratia constitiße: in secundo verò, bonos meruisse, demeruisse malos: in tertio autem, omnes in termino fuiße, siue ad terminum deuenisse. Istæ autem moræ non fuerunt diuersa temporis instantia, vt quidam dicunt sed

Marginal notes: Angelorũ beatitudo. — August. de beatitudine angelorum. — Diligere Deũ super omnia. — Quomodo meruerunt beatitudinem. — Principium meriti. — Tres moræ angelorum.

Angelorũ beatitudo

eunt, sed nunc potiùs & æui; prima siquidem nora, instanti respondet temporis nostri: secunda verò tempori, quod instans consequitur, nempè continuo; angeli enim rebelles pluribus diuersarum specierum vitijs infecti sunt, idq; vnus post alterum, non pariter omnes: in tota autem hac mora, qui in his actibus agebant, erant vtiq; in via. Etenim, si vnum tantùm instans extitissent, in quo boni meruerunt, mali verò demeruerunt; in cœlo vtiq; nullum fuisset bellum commissum, nec vlla victoriæ laus atq; triumphus, quod omnibus modis sanctis aduersatur scripturis. Porrò, tertia mora tempori, in quo & bonis tributa sunt præmia, & malis debita tormenta, correspondere videtur. Itaq;, angeli suam meruerunt beatitudinem, priùs quàm illam reciperent, idq; ex diuinæ gratiæ benignitate, atq; nobilissima ipsorum natura, quæ multo tempore non indigent in operando. naturalem autem beatitudinem, quæ est per speciem diuinæ essentiæ repræsentatiuã; & consequentem dilectionem, ab initio possederunt. Quoniam igitur meritum meretur præmium, & est via ad finem atq; terminum: ei autem, qui est in termino, non conuenit moueri ad terminum; nullus enim meretur, quod iam habet. Actus præterea liberi arbitrij, sine gratia vltimæ perfectissimæq; non est beatitudinis capax, neq; vtraq; simul gratia ornari potest, nempè gratia merendi, vtpotè imperfecta; & gratia perfecta, quæ est fruitionis, siue fruendi principium: meritum ergo angelorum, præmium ipsorum præcessisse, & rectæ conuenire videtur rationi, & sanctis scripturis esse consentaneum: simul enim, & semel frui, atq; suam fruitionem mereri, est impossibile. Meruerunt itaq; angeli sancti, post primum charitatis actum, suam beatitudinem; gratia siquidem, secundùm modum naturæ, ipsam certè perficit naturam. Quoniam autem illorum beatissima natura, multis non eget discursibus in merito acquirendo; illico post actum, mirabili charitate formatum, perfectissimæ beatitudinis facti sunt participes, & diuinæ quodammodo naturæ consortes. Hæc quidem dicuntur à nonnullis, satisq; probabiliter, quæ tamen alijs non probantur; imò ita in ea insurgere consueuerunt: Si, inquiunt, res ita se haberet; nullus ergo angelorum damnationis pœnæ esset subiectus, quippè, cùm quilibet ipsorum beatitudinẽ, vnico meruerit charitatis actu. Angelum præterea, ex vno naturæ actu, naturalem consequi perfectionem, est impossibile: multò ergo minùs supernaturalem beatitudinem ex vnico charitatis actu consequetur. Adde, quòd præmium datur secundùm legem præmiantis; lex autem præmiantis dei est: vt qui perseuerauerit vsq; in finem, hic salutem consequatur. Nisi ergo vsq; in finem viæ quisq; angelorum meruerit, etiamsi vnico actu priùs meritum parasset; adhuc tamen beatitudinem non consequetur. Ad hæc sic respondere possumus secundùm aliquorum sententiam: post primum actum quidem meritorium, mox angelos fuisse in viæ ipsorum termino, ideoq; post illum actum beatitudinem fuisse consequutos; nec mirum, cùm gratuita, secundùm naturam dignitatem capacitatemq; dispensentur. Quoniam autem natura angelica est nobilissima; idcirco dona sibi tributa illico ad terminum deduxit, idq; vnico charitatis actu. Porrò, hæc quidem sententia satis videtur rationi consentanea, quæ angelorum naturam mirificè commendat; altera verò, sacris scripturis conformior apparet, quæ angelorum bellum clarissimè describunt: vtra autem istarum sit magis eligenda tenendaq;, deus scit, qui omnia fecit in pondere & mensura. Itaq;, angelos ab initio beatitudinem habuisse naturalem, supernaturalem verò, proprijs meritis nactos fuisse, dixi satis quærenti, non oppugnanti veritatem,

Meritum præcedit præmium.

Simul frui & mereri, est impossibile.

Obiectiones 1. 2. 3.

Solutio

CAP. IIII.

Angelos fuisse ante confirmationem beatos, proprijs verò meritis beatitudinem consequutos non esse, argumentis ostenditur.

1. Atura angelica nobilior est natura corporali, vtpotè, quæ deo & vicinior sit naturæ nobilitate, & conformior operis dignitate. sed creatura corporalis ab initio suæ creationis condita est perfecta, nec vlla in ea præcessit informitas formationem tempore, sed natura tantùm, authore Augustino primo super Genes: ad lit. igitur natura angelica ab initio cõdita fuit perfecta, & ex consequenti beata; eius enim perfectio atq; formatio, ex beatitudine sine dubio proficiscitur. Sanè, secundùm eiusdem authoris sententiam, quæ in operibus sex dierum leguntur, simul facta esse affirmat, idq; à principio creationis rerum. at, in illis sex diebus, mane, ipso testante, angelica fuit cognitio, secundùm quam, & verbum, & res in verbo cognouerunt; sed talis cognitio, ad summam perfectamq; spectat beatitudinem: beati ergo ab initio suæ creationis angeli extiterunt.
2. Amplius, angeli à primo instanti fuerunt beati beatitudine naturali, & supernaturali: igitur. etenim efficacior est atq; præstantior supernaturalis beatitudinus causa effectiua, quàm causa efficiens naturalis beatitudinis; angeli siquidem in primo instanti habuerunt, vel habere potuerunt, cùm intellectum perfectum, tùm etiam voluntatem similiter, atq; obiectum vtrisque præsens: igitur in primo instanti fuerunt, vel esse potuerunt perfectè beati.
3. Adhuc, angeli boni in primo instanti fuerunt in gratia, Augustino teste 13. de Trinit. cap. 9. Deus, inquit, simul condidit angelorum naturam, & largitus est gratiam: igitur in primo fuerunt perfectè beati. Tenet consequentia: angelus enim sine discursu suam perfectionem assequitur naturalem, præuia dispositione naturali præmissa: accedente ergo dispositione supernaturali, nempe diuina gratia, illico suam est consequutus beatitudinem.
4. Amplius, mali angeli ab initio fuerunt miseri. vnde Ioan: Ille homicida est ab initio, & in veritate non stetit. Et Iob: Hoc est initium figmenti eius &c. August: quoq; super Genes: lib: 2. cap: 8. idipsum tueri videtur: igitur angeli boni ab initio fuerunt perfectè beati.
5. Item, quòd angeli proprijs meritis beatitudinem non acquisierint, maius præmium secundùm rectam quidem rationem, maius meritum expostulat. sed in angelis est maior gloria, præmiumq; gloriosius quàm in hominibus, qui diuturna atq; longißima temporum aßiduitate beatitudinem illam sibi parauerunt: maius ergo meritũ angelis est necessarium, quod planè parua temporis morula haberi non potest. Angeli ergo suam beatitudinẽ non meruerunt. Sanè, si ex obsequijs, quæ erant hominibus præstituri, aliquid præmij sunt angeli recepturi, si præmium non datur ante exhibitum meritum; spes autem quæ differtur, affligit animam: angeli ergo essent miseri reputandi, quippè, qui tanto tempore caruerint iusta mercedis retributione, perfectaq; beatitudine.
6. Amplius, actus meritorius est circa difficile. sed cui inest bona voluntas ad bene agendum, nulla inesse potest difficultas bene operandi. angelis autem est naturalis talis operatio; naturalibus verò non meremur: nullum ergo angeli meritum, supernaturalem meruisse beatitudinem, multum videtur esse probabile.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. D primum, quamuis natura angelica ab initio suæ creationis omnem habuerit perfectionem, suæ conuenientem naturæ; non est tamen à principio eam assequuta, ad quam suam per operationẽ erat tandem peruentura; sed ad illam diuinitus adiuta peruenit. Creatura præterea corporalis, à suæ creationis principio, non omnem prorsus est perfectionem sibi poßibilem assequuta, ad quam per suam potuit operationem pertingere; germinatio enim plantarũ ex terra, non statim fuit in primis operibus, in quibus, authore Augustino, terræ data

est sola

eſt ſola virtus germinandi. ex quo patet totum argumentum falſum eſſe atq; erroneum. Ad confirmationem dico, angelum duplicem habere verbi cognitionem: vnam quidem naturalem, ſupernaturalem alteram, ſiue glorioſam. Porrò, naturali cognitione, verbũ per eius ſimilitudinem, in ſua relucentem natura cognoſcit; glorioſa verò, verbum per ſuam eſſentiam intelligit ſiue cognoſcit: vtraq; autem res in verbo cognoſcit; differenter tamen, vtpotè, prima quidem cognitione imperfectè; perfectè verò, ſecunda, quæ matutina cognitio dicitur, affuitq; poſt conuerſionem beatis illis ſpiritibus, prima autẽ ab ipſorum creationis principio. Ad 2. quamuìs deus ſit cauſa efficacior, quàm cauſa naturalis; quia tamen reſpectu beatitudinis angelis exhibendæ proprio voluntatis arbitrio agit; non fuit certè neceſſe, vt ab initio beatitudinem illis conferret. Ad 3. dubium eſt, vtrum angeli ab initio conditi fuerint in gratia, gratum faciente. Quòd ſi quiſpiam id verum eſſe dixerit, neq; in dubium vocari oportere; non ob id tamen conſequentiam veram eſſe cenſeo: illa enim gratia in fieri tantùm quædam eſſet diſpoſitio, ad beatitudinẽ ſupernaturalem neceſſaria, non autem in facto eſſe. Porrò, huius beatitudinis diſpoſitio, reſpectu quidem beatitudinis ſimpliciter, actus eſt meritorius, ideoq; ſimul angelo ineſſe non poſſunt. Ad 4. malum angelum ab initio ſuæ creationis non fuiſſe, conſtat ſatis; ſed ab initio temporis, ſeu ſuæ inuidiæ, qua hominem peremit: nam ſi ab initio ſuæ creationis cecidiſſet; nunquam profectò in veritate ſtetiſſet, quod tamen ſcriptura conſtanter affirmat. Iuſtitiæ præterea non congruit commutatiuæ, viatores pro toto ſtatu viæ, actus elicere æquales, vnumq; præmium in termino accipere, alterum verò, eodem præmio vacare: vnus ergo actus meritorius, non eſt ſatis ad opus ſupernaturale acquirendum, vt quidam dicunt. Ad 5. maior beatitudo non eget maiori merito, hoc eſt, maiori meritorum pluralitate; ſed maiori potiùs conatu voluntatis, actusq; intenſione, vnde meritum maius minusq; nominatur. Patet ergo maius præmium, maiore non indigere tempore; ſed maiori ſanè dilectione, actusq; puritate. Ad confirmationem dico, angelos beatitudinem habere eſſentialem, ex proprijs meritis, nihilq; in futurum eſſentialis meriti præſtolari. Quod autem per obſequia exhibita illis acciderit, accidentale appellari, ideoq; impedimento illis eſſe non poſſe, quominùs ſupernaturali potiri nõ poſſint felicitate. Ad 6. præcipua ratio meriti, non eſt difficultas operis, ſed conatus voluntatis: vbi enim maior eſt conatus cæteris paribus; inibi maius quoq; inueniri meritum credendum eſt: hoc profectò angelis infuiſſe dubium non eſt, vnde & maius illorum extitit meritum. Ad confirmationem dico, mereri nos naturalibus, id eſt, his, ad quæ naturales potentias habemus. Quomodo ergo angeli meruerint ſuam beatitudinem, hæc dixiſſe puto ſufficere. Sed dicet aliquis, nunquid angeli beati, in beatitudine proficere poſſunt? Ad quod quidem dicimus, creaturam rationalem habere certam atq; determinatam beatitudinem, certumq; atq; præfixum beatitudinis modum, ſuæ naturæ conuenientem; quoniam autem illa eſt finita, finiti quoq; eſt modi: etenim, quemadmodũ beatitudo in ipſa viſione conſiſtit; ita etiam beatitudinis gradus, in certo viſionis modo, ad quem, velut ad vltimum finem à deo perducitur. Summa ſanè veritas ab omnibus beatis ſecundùm diuerſos gratiæ gradus conſpicitur, idque ex intentione dirigentis in finem. Quamuìs enim rationalis creatura ad videndam diuinam producatur eſſentiam; non tamen licet aſſerere, ad ſummum viſionis modum, qui eſt comprehenſio, eſſe productam: ille ſiquidem modus dei eſt ſolius, quippè, qui cùm ſit infinitus, infinitè intelligit infinitam eſſentiam. Itaq;, quoniam angeli ad determinatum beatitudinis gradum attigerunt, altiorem certè aſcendere nequeunt. Sed obijcit aliquis, in beatis angelis eſt perfecta charitas: ſemper igitur merentur, & ex conſequenti, maiores indies beatitudinis gradus accipiunt; charitas enim eſt principium merendi, vnde ſine merito eſſe non poteſt. Præterea, Deus vtitur angelis, tanquam adminiſtratorijs ſpiritibus, authore Paulo ad Hebr: 1. idq; ad bonitatem ſuam oſtendendam, atq; ad angelorum vtilitatem, qua profectò fru-

Marginalia: Cognitio matutina. — 2. — 3. — 4. — 5. — 6. — Maius meritũ in quibus cõſiſtit. — Si angelus in beatitudine poſsit proficere. — Summus viſionis modus excedit limites creaturæ. — Obiectio. 1. — 2.

fectò frustrarentur, si ampliorem, quàm modò habent, suscipere non possent beatitudinis gradum. Deniq; imperfecti est, non posse ampliùs proficere, eius præsertim, qui summum perfectionis gradum non obtinet. Ne ergo ista absurda sequantur, videtur fieri posse, quòd beati angeli maiorem beatitudinis gradum acquirere valeant. Verùm ad hæc ita respondere valemus. Ad primum quidem illud verum esse, de charitate imperfecta, quæ in via habetur, cuius interest mereri atq; augeri, vt aucta mereatur perfici, non autem de charitate patriæ, ad quam ob suam perfectionis nobilitatem, frui potiùs spectat præmio, quàm ipsum mereri. Ad 2. Ministeria angelorum prosunt ipsis angelis, non quidem ad maiorẽ essentialis atq; supernaturalis beatitudinis gradum habendũ, quum ille augeri non possit; sed ad accidentalem aliquem, vt dixi, beatitudinis gradum. Ad 3. quamuis angeli beati in simpliciter summo non sint beatitudinis gradu; vltimum tamen obtinent ipsorum naturæ conuenientem: proinde illorum gaudium, essentiale augmentum non nouit. Quòd autẽ gaudere dicantur angeli, de peccatore pœnitentiam agente, Luc: 15. ad illorum profectò pertinet præmium accidentale: illud verò ex ipsorum beatitudinis virtute nancisci eos dicere possumus. Quomodo ergo angeli in maiori beatitudinis gradu esse nequeant, iam dixi.

(Margin: 3. / Solutio / 1. / 2. / 3.)

CAP. VI.

Angelis fuit necessaria gratia, vt beatitudinem consequi possent.

(Margin: Gratia est principiũ meriti.)

Voniam naturalis voluntatis motus eorum omnium, quæ volumus, principium esse dicitur, naturalis autem inclinatio voluntatis, ad id suaptè natura fertur, quod est suæ naturæ consentaneum; hac de causa, ad id, quod suas superat naturæ vires ferri non potest, nisi cœlitus fuerit attracta atq; adiuta. Cùm igitur videre deum per essentiam, omnes prorsus vincat creatas potentias creaturarum: nulla ergo creatura rationalis, ad illam supernam veramq; beatitudinem motum habere potest ordinatum, si mota non fuerit à supernaturali agente, quod quidem diuinæ auxilium gratiæ appellamus. Itaq;, angeli pro beatitudine huiusmodi obtinenda, diuinitus adiuti sunt, quod reuera sacris consonat scripturis, quæ omnis meriti principium diuinam gratiam esse profitetur: Gratia dei, inquit Paulus ad Rom: cap: 6. vita æterna: Poterat quidem dicere, ait Augustinus, merces bonorum operum, vita æterna. sed maluit sic loqui; quia scilicet principium omnis meriti est gratia. Item ad Cor: 1. capit: 4. Quid habes, quod non accepisti? quod reuera non modò hominibus, sed ipsis etiam angelis conuenire censeo; siquidem omnis creatura in suo conspectu gloriari non debet: sed qui gloriatur, in domino glorietur, à quo omne bonum, & sine quo nullum est, aut esse potest meritum. Itaq;, si angeli beatitudinem, sine gratia, gratum faciente, meruissent; in hoc profectò absurdũ nos incidere oporteret, vt aliquod meritum esse fateremur; & quidem vitæ æternæ, sine gratia gratum faciẽte, quod est apertissimè falsum. Reuera, gratia gratum faciens, instar rationis seminalis in natura, ad effectum naturalem se habet ad beatitudinem supernaturalem. vnde, quemadmodum in natura effectus naturalis, absq; auxilio rationis seminalis produci non potest; ita etiam supernaturalis beatitudo, absq; gratia gratum faciente, conceditur nemini. Patet ergo, quemadmodum beatissimis illis spiritibus necessarium extiterit diuinæ gratiæ auxilium, pro beatitudine, vltimaq; illorum perfectione obtinenda. Rationi præsertim quàm optimè conuenire video, non vnum eundemq; gratiæ gradum omnes angelos accepisse, quippè cùm naturæ gradus in angelis diuersi esse videantur siue intelligantur. Porrò, cui inest maior naturæ no-

(Margin: Gratia dei vita æterna. / Gratia gratũ faciens. / Secundùm rationem naturalium, gratiã angeli consequuti sunt.)

Angelorũ beatitudo

turæ nobilitas atque puritas, eidem & maiorem gratiam, gratum facientem, & exinde maiorem gloriam seu beatitudinem supernaturalem, inesse dicimus atque affirmamus. In hoc planè multiformis elucet sapientia dei, quæ se ita mirificè beatißimis illis spiritibus communicauit; & angelicæ quoque nobilitas naturæ, quæ non sicut nostra ex diuersis cõstat naturis, quibus altercantibus, bonum quod volumus perficere non possumus; sed ex vna tantũ pacifica atque tranquilla, in qua lis vnius siue contentio, alteri impedimẽto esse nõ potest, sicuti in nobisipsis huiusmodi pugnã frequenter experimur, in quibus intellectus dominiũ ab hostibus peßimis, nempè ab indomitis sensibus, & perturbatur, & interdũ vincitur & debellatur. simile quiddam hominibus accidere videmus: nam quibus maior gratia præstatur; eisdem certè maior quoque gloria debetur, atque nobilior conuersio extat, & efficacior dilectio. Sed arguet aliquis ad ea, ad quorum exequutionem cõplendam, naturalem habemus potentiam: Non opus est nobis gratia, gratum faciente, vt patet. sed angeli naturalem habere videntur potentiam sese conuertendi ad Deum: non ergo pro ipsorum conuersione complenda, putandum est gratia iustificante illos indiguisse. Sanè, in his egemus diuinæ gratiæ adiutorio, quæ nobis sunt difficilia; sed ita non se habet beatitudo ad angelum: ergo quod priùs. Amplius, conuerti ad deum, perinde est sese ad gratiam præparare: Conuertimini ad me, inquit Zachar: 1. & ego conuertar ad vos. sed nobis non opus est gratia, vt ad gratiam præparemur, alioqui esset abire in infinitum: angeli ergo pro ipsorum conuersionis perfectione, gratia non indiguerunt, gratum faciente. Amplius, secundùm suorum naturalium capacitatem, hominibus gratia non datur: nec ergo angelis; quàmplurimis enim hominibus maior gratia cõfertur, quàm multis etiam non est angelis collata, quorum naturalia nobiliora sunt hominum naturalibus: non ergo gratia secundùm proportionem naturalium confertur angelis atque hominibus. Huic accedit, gratiam ex mera dei voluntate dari: non ergo secundùm naturalium quantitatem capacitatemque. Adde, gratiæ, actum humanum naturæ propinquiorem esse; actus enim humanus est præparatorius ad gratiam. sed gratia non est ex operibus, authore Paulo 11. ad Rom. multò ergo minùs in angelis, gratia gratum faciens, ex naturalium consideratione dependet, vt secundùm illorum portionem atque mensuram sit tribuenda. Porrò, ad hæc atque similia ita respondere valemus, & ad primum quidem dicimus, Deum, vt esse naturalis principium ab angelis naturaliter diligi, de qua planè dilectione nõ nostra est inquisitio; sed de conuersione potiùs ad Deum, qua beatitudinem beatißimi illi spiritus consequuti, quæ, vt diximus, ex naturalibus assequi non poterant. Ad confirmationem dico, angelo esse difficile ad deum conuerti, quatenus scilicet beatitudo supernaturalis, à viribus purè naturalibus haberi non posit. Ad 2. Quilibet voluntatis motus in deum, in ipsum conuersio dici potest. Proinde, triplicem in deum conuersionem statuere possumus: vnam quidem perfectam, vtpotè à perfecta dilectione manantem: & hæc sanè creaturæ est iam deo fruentis, pertinetque ad gratiam consummatam, quippè, cùm ibi sit status, & non sit necesse in infinitum proficisci. Hanc angelos beatißimos plenißimè poßidere approbamus, eamque diuinitus adiutos, sibi comparasse dicimus. Secunda verò est, beatitudinis meritum, cui competit gratia habitualis, quæ est merendi principium. Tertia autem præparat se ad gratiam habendam; huic certè opus est, non aliqua gratia habituali, sed dei potiùs operatione, ad se animam conuertentis: quemadmodum gemit Ieremias Tren: vlt. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Ad 3. negatur similitudo: hominibus enim non tota semper gratia confertur simul, quam ipsi sunt habituri; sed paulatim post primam, meritorum numero cumulantur. Deus præterea, suo ex beneplacito multis potuit, & voluit, hominibus maiorem gratiam tribuere, quàm vnquam tribuerit angelis. Sanè, maior est Dei gratia in virgine matre, quàm in aliquo alio angelorum. Item, gratia hominis Christi omnes facilè superat, omnia gratiarum munera, quæ in illis beatißimis spiritibus, & sunt,

Obiectiones. 1.

2.

3.

Solutio. 1.

2. Triplex conuersio.

3.

Mariæ gratia, excedit gratiam angelorũ.

 & esse

& esse creduntur. Ad confirmationem dico, verum quidem esse, gratiam ex mera dei liberalitate, angelis, hominibusq; concedi, & naturam etiam. vnde, quemadmodũ dei liberalitas, angelorum hominumq; naturam ordinauit ad gratiam; ita etiam & gradus naturæ, ad gradus gratiæ disposuit. Ad aliam confirmationem respondeo, actus quidem rationalis creaturæ, ab ipsa planè creatura proficisci; naturam verò eiusdem immediatè ab ipso deo: quamobrem gratia conceditur secundùm gradus naturæ, præsertim beatissimis spiritibus, quibus nõ opus fuit diutissimè immorari, atq; laborare, vt beatissimum perfectissimumq; felicitatis donum consequerentur. Quomodo ergo angeli gratiam consequuti sunt & gloriam, dixi.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

De custodia sanctorum Angelorum.

QVemadmodum ad amplissimam, sanctissimamq; dei pertinet prouidentiam, vt mobilia, ac varietati obnoxia, ab immobilibus atq; immutabilibus regantur; ita planè, vt substantiæ spirituales, corporibus coniunctæ, nempe homines, humanis infirmitatibus subditi, à sanctis spiritibus, ab omni rerum corruptione, miseriaq; liberrimis, gubernentur, dei prouidentiam mirificè commendat. Hoc Plato cùm intelligeret, angelorum custodiam, solicitudinem, curamq; perpetuam, quam erga homines gerunt, in quarto de legibus clarissimè docet, sicut etiam annotauimus in hoc secundo Pymandri: Principatus quidam, inquit, & gubernatio sub Saturno valde felix fuisse dicitur. Is cùm intelligeret, nullam hominum naturam res humanas ita gubernare posse; vt si omnibus arbitratu suo dominetur, lasciuiori superbia iniusticiaq; non repleatur. Cùm hæc, inquam, non ignoraret, non homines, sed diuinioris præstantiorisq; generis dæmones, id est angelos, ciuitatibus nostris, reges principesque præfecit, quod nunc nos in ouium gregibus facimus; non enim bobus boues, nec capris capras præficimus; sed nos ipsi genus melius dominamur. Similiter, deus homines amans, genus dæmonum generi nostro præstantius nobis præfecit, quòd summa tàm sua, quàm nostra facilitate, nostrarum rerum curam habebat, pacemq; & pudicitiam, libertatem, & iusticiæ copiam præbens, procul à seditione, ac felix hominum reddebat genus. Porrò, hanc diuinam sanctamq; doctrinam, verisimile est, à Mercurio Platonem accepisse: sic enim loquitur 10. Pymandri: Chori Deorum duo, vagantium vnus, non vagantium alter. quasi diceret: quidam ex angelis foras discurrunt atq; vagantur; hi nimirum, quos magnus Iupiter humano generi præfecit in custodes atque principes. Superiùs plura Mercurij testimonia de hac re inuenies. Hos sequitur doctissimus Plotinus Enn: 5. lib. 8. cap. 3. Dij, inquit, qui cœlum habitant, otio abundant, assiduè contemplantur, non dedignantur homines, neque aliud quicquam eorum, quæ ibi sunt, ob hoc ipsum, quòd ex diuinorum numero sunt; omnem namq; regionem illam discurrunt, locumq; comprehendunt conquiescentes. Profectò, si dij siue angeli homines non dedignantur; illorum curam gerere credendum est. Hæc quidem præclarissimos viros dixisse & sensisse legimus. Ad hoc accedunt sanctarum testimonia scripturarum, quæ de hoc negotio & crebra sunt, & fidelia: Angelis suis, inquit, mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. Tantæ planè curæ est sanctis angelis hominum genus, vt illud, velut rem optatissimam deo, illisq; charissimam in manibus gestent, ne vnquã aliquid patiatur ruinæ. Et in alio Ps. Immitet se angelus domini in medio timentiũ se, & defendet eos. Plura de hoc annotauimus in hoc secundo. Augustinus de ciuit. dei, lib. 10. cap: 15. Diuinæ, inquit, prouidentiæ placuit, ordinare temporum cursum, vt diuini illi spiritus, mentis diuinæ nuntij, diuinam nobis significarent atq; annuntiarent veritatem. Et lib.

Plato de custodia angelorũ. Angelorum cura erga homines. Mercurius de custodia angelorum. Plotinus. Psal. 90. Aug. de custodia angelorũ.

 Angelorū custodia.

Et lib: 19. cap: 9. in societate sanctorum angelorum est nostra fiducia; quia tamen nobis non ea, qua homines familiaritate miscentur, magna dei misericordia est necessaria, ne quisquam cùm bonos angelos amicos se habere putat, habeat malos dæmones amicos fictos. Et lib. 22. cap: 29. angeli dei nostri vocantur angeli, sicut & Christus dei, Christus est noster: Dei sunt, quia deum non derelinquerunt: nostri sunt, quia suos ciues nos habere cœperunt. Et in Psal. 62. Angeli sancti attendunt nos peregrinos, & miserentur nos, & iussu domini auxiliantur nobis, vt ad illam patriam communem aliquando redeamus, & ibi cum illis fonte dominico veritatis & æternitatis, aliquando saturemur. Et ad fratres in eremo serm: 68. Angelus bonus, inquit, hortatur nos consilio boni: quia cùm aliquid boni agimus, ipsum à dextris nostris esse credamus; cùm verò malum aliquid cogitamus, aut facimus, siue paruum, siue magnum, hoc nulli dubium, Epitheta angelorum. *quin malignum angelum hortatorem habeamus, qui super hoc nos irridet, cùm angelus sanctus tristatur & dolet. Cùm ergo ingemiscimus, & pro peccatis nostris suspiramus, aut opera virtutum facimus; tunc angelum dei sanctum administratorem, & consiliatorem habemus. Et ser: 46. A naturis angelicis semper defendimur, ne demergamur: ipsi namq; sunt administratorij spiritus missi in ministerium nostrum: ipsi prouinciarum custodes, dignitatesq; nostras tàm spirituales, quàm temporales omni diligentia custodientes: ipsi sunt contra fomitem impetrantes: ipsi sunt pro nobis contra dæmones victoriam obtinentes: ipsi sunt per quos ad fletum contritionis, pænitentiæ, & orationis inducimur: ipsi sunt, per quos nostra facta, vel cogitata ad cœlum hilariter portantur: ipsi sunt fratres nostri, qui nos valde diligunt, nos vbiq; instruunt, in cunctis nos protegunt, nostrum aduentum expectantes in paradisum: qui nobis dormientibus adsunt custodes, nobis orantibus adsunt tripudiantes. Hanc eandem diuus Hieronymus profitetur doctrinam in expositione vndecimi capitis Ecclesiastes: exponens illud: Aues cœli portabunt* Hieronymus de custodia angelorum. *vocem tuam: Angeli, inquit, qui terram circumeunt, & sunt administratorij spiritus, ad instar auium, nostra verba, & cogitationes ad cœlum perferunt. & in caput Michææ 6. Montes sunt angeli, quibus rerum humanarum commissa cura est: Deuteronomij cantico 32. in idipsum congruente: cùm diuideret excelsus gentes, cùm dissemInaret filios Adam, constituit terminos terræ secundùm numerum angelorum Dei. hi sunt administratores spiritus &c. Et cap. 7. Eccles: Angeli ad perfectum numerum peruenientes* Vna quæ que anima habet angelū suum. *denarium, auxiliantur humano generi. Et in vltimum caput Isaiæ. Quòd vnusquisq; nostrum habeat angelos, multæ scripturæ docent: è quibus illud est Matt. 18. Angeli eorum semper vident faciem patris. quod quidem sic interpretatur: Magna, inquit, est dignitas animarum, vt vnaquæq; ab ortu natiuitatis in custodiam sui habeat angelum delegatum.* Basilius de custodia angelorum. *Eiusdem quoque est sententiæ Basilius magnus, exponens illud Psalmi 48. Et dominabuntur eorum recti in matutino: Cuilibet enim fidelium est angelus assistens, & adiunctus, patrem qui est in cœlo, videre dignus. Et lib. 3. contra Eunomium. Quòd autem singulis fidelium adsit angelus, vt pedagogus quidam, & pastor ad vitam dirigendam, nemo contradicet qui verborum domini recordatur dicentis: Angeli eorum vident faciem patris. Quòd verò rursus sint quidam angeli vniuersarum gentium propositi,* Cōstituit terminos populorum iuxta numerū angelorum suorum. *Moses per canticum docet: Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum suorum. Et de Spiritu sancto cap. 13. Angeli, inquit, hominibus dati sunt, ceu pedagogi, ac morum gubernatores. Et de vera virginitate, Neque verò conuenit, vt angeli eius, cui credita est cura, ac custodia salutis nostræ, faciem aspernetur homo, atq; inprimis virgo, quæ hunc ipsum castitatis suæ, veluti paranymphum, custodemq; habet. Porrò, Ori-* Origenes. *genes & antiquitate, & sapientia nobilissimus, hanc quoque doctrinam constantissimè, abundantissimèq; confirmat: hom. 20. super numeros. Adest, inquit, vnicuiq; nostrum etiam minimis, qui sunt in Ecclesia, angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet, qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationibus exposcendis, quo-*

 tidie videat

tidie videat faciem patris, qui in cœlis est, sicut Dominus designat in Euangelio: & in Apocalypsi, vnicuiq; ecclesiæ angelus præest, qui vel laudatur pro bene gestis populi, vel etiam pro delictis eius culpatur. sed hæc quidem per similitudinem sunt dicta: tempus autem istius custodiæ homel: 5: in Matthæum describit: Qui, inquit, volunt angelum nobis mox postquam nati sumus delegari, his scripturis vtuntur, Gal. 1. Qui me segregauit ex vtero matris meæ. & illud Psal. De ventre matris meæ deus meus. & illud: Dominus ab vtero vocauit me, & quæ sunt generis eiusdem. Et in Iob dicit angelos maximè gloriari ob eximiam hominum sanctitatem: Maximam, inquit, sibi gloriam reputantes ob Iob innocentiam. Consentaneam his, Chrysostomus profert doctrinam hom: 14. Circa finem in epist: ad Hebr. Vnicuiq;, inquit, nostrum angelus assidet. & hom: 3. eiusdẽ epi. Angelicæ functionis officium est ad salutem nostram ministerium deo persoluere. Ad hunc etiam modum Cyrillus contra Iulianum lib. 4. Angeli, inquit, noxias à nobis abigunt feras, & docent id omne quod laudabile, liberum iter facere, & non impeditum, dum nobiscum glorificant summum deum: hæc autem, atque similia à sanctis Ecclesiæ Doctoribus, de sanctorum angelorum custodia præclarissimè describuntur. Reuera, diuinæ congruum erat pietati, vt nobis prospiceret de fidis custodibus, atque coadiutoribus, quibus inter tot pericula, atque ærumnas, tuta esse posset humana fragilitas: vnde Hieronymus: Neq;, inquit, secura esset humana fragilitas inter tot, & tantas hostis illius insidias: nisi sanctorum angelorum muniretur auxilio. Quare, cùm promptior sit deus ad miserendum, quàm ad exercendum nos, si angelos habemus malos, nos vndiq; tentantes, ac perdere cupientes; nónne decebat illius bonitatem, sanctos adiutores nobis tribuere, quorum auxilio tuta esset, atque secura nostra fragilitas? etenim homo recedit à recta ratione agendi in statu viæ, propterea, quia subest inuerso naturæ ordini atque tyrannorum potestati, facilè, atque multipliciter aberrare potest: hac de causa, præsidio indiget angelico, quo fretus flectere nequeat à recta agendi ratione. Incertæ, inquit sapiens, Sapientiæ 9. sunt cogitationes mortalium, & timidæ prouidentiæ nostræ. Proinde, veritas diuina, à veritatis ministris nobis annuntiatur, quorum auxilio, docemur, consolamur, & confirmamur. decebat etiam diuinam prouidentiam, quæ circa perpetuò manentia præcipuè versatur. Homo autem cùm non modò specie, sed etiam indiuiduo sit perpetuus, ob animæ immortalitatem, congruum fuit vt particulari, magnoq; dei præsidio muniretur, veluti peculium dei, ac rerum propemodum omnium copula, & contemplator egregius. Itaq;, angelos esse hominum custodes, ac vnumquemq; hominum angelum habere sibi delegatum, à tempore suæ natiuitatis, ex sacrorum, atq; Philosophorum sententia, manifestum esse arbitror.

Paulus. Psal: Isai: Chrysosto: Cyrillus. Salomon.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1.
Vmanum genus, præsertim fidelium, deum habet in custodem, authore Dauide: Ecce non dormitabit, inquit, neque dormiet, qui custodit Israel. & iterum: Dominus custodiat te &c. ad Isa: autẽ dicitur: Ego custodiam ciuitatem istam. & similia multa in scripturis inueniuntur testimonia. Non ergo opus habet angelorum custodia; præsente enim maiori, minor cessat. Homines præterea libero se conseruant arbitrio, & proprijs rationibus tuentur: non ergo subsunt angelorum custodiæ. Deniq; hominum sibi creditorum iactura, in custodum dedecus, atq; detrimentum verteretur, quod fas non est de sanctis angelis sentire: angeli ergo non

2. sunt hominum custodes. Amplius, non videtur rectæ rationi conuenire, vt quilibet hominum delegatum sibi angelum habeat; in causa autem est, quia omnes sunt specie æquales,

 Angelorũ custodia.

quales, omnium autem angelorum, vnus est maior altero, teste Dionysio: ad custodiam ergo hominum sufficit vnus: nam diuersitas custodum, custodiendorum diuersitatem expostulat. Adhuc, angelorum custodia his est necessaria, qui vitæ æternæ sunt hæredes futuri, quemadmodum docet Apostolus ad Heb. 1. Propter eos, inquit, qui hæreditatem capiunt salutis, sed præsciti, hac planè spe priuati sunt: nemo ergo illorum habet angelum delegatum. Præterea, angeli ad hunc finem hoc custodiæ officio funguntur, vt electi hæreditatem consequantur æternam. sed hæc salutis hæreditas à baptismi incipit sacramento, quo nouum hominem induimus, veteri adam exuto, atque eiecto: non igitur, post natiuitatis, sed post baptismi diem, quilibet christianorum, proprium sortitur angelum custodem. ex quo sequitur, fœtibus adhuc in vtero materno quiescentibus, necessariam non esse angelorum custodiam. 3. 4.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis deus benedictus homines custodiat, veluti vniuersalis pastor, & magister; huius tamen instructionis participes fieri angelos voluit, quò, & suam in nos testatam redderet beneuolentiam, & angelorum charitatem, & hominum dignitatem ostenderet. Magna reuera est dignitas animarum, angelos habere custodes; summa etiam angelorum charitas, quæ in nostri custodia ostẽditur. Reuera, operatio boni, siue aliquid boni operari, duobus profectò opus habere videtur: quorum alterum quidem est, affectus inclinatio ad bonum, quod planè per moralis habitum completur virtutis. Porrò, gratia & virtutes à deo immediatè infunduntur; hac de causa immediatus hominum custos deus nominatur. alterum verò est, modus congruus virtutis perficiendæ, quod profectò ad prudentiæ attinet virtutem. hic autem modus instruendi, licet vniuersalem habeat instructorem, deum scilicet benedictum; angelorum nihilominùs indiget ministerio, quibus mediantibus ad homines defertur instructio, atque doctrina: non ergo superuacanea est in hominibus erudiendis, angelorum administratio. Ad confirmationem dico, propria liberi arbitrij virtute hominem à malo sufficienter sibi cauere non posse ob multiplices animæ passiones, quæ in boni appetitionem affectum infirmum reddunt: eget ergo fortissimorum custodum virtute, vt tutus sit, atque securus cum habitantibus Cedar. Ad aliam confirmationem respondeo, non angelorum quidem negligentiæ, sed hominum malitiæ esse imputandum, si infinitus propemodum sit perditorum, atque iniquorum numerus: Audi, inquit Deus Mosi, angelum meum: quòd si non audieris, non relinquet te innoxium. Ad 2. quamuis omnes homines sint specie æquales; ob diuinæ tamen prouidentiæ ordinem, qui in hominibus apparet, maiori vnus, quàm alter custodia eget: quemadmodum sunt personæ illustres, regendi authoritate superiores. Ad 3. verum quidẽ est præcipuum effectum angelorum custodiæ esse, hominum sibi creditorum salutem quærere æternam: non saluandorum etiam curam gerunt, quò minùs peccent, minusq; puniantur. Ad 4. puerum in vtero, nonnulli dicunt esse veluti fructum in arbore; hac de causa, matris custodem illi sufficere posse: post natiuitatem ergo, authore Hieronymo, angelus suscipit curam animæ gubernandæ. Porrò, quamuis pueri illuminationis angelicæ capaces non sint: magna nihilominùs ex angelorum custodia referunt adiumenta; arcent enim sancti angeli dæmones, ne obsint pueris sibi creditis, multaq; præstant illis beneficia. Ex hoc etiam patet, antichristum habiturum fore sibi angelum delegatum: quemadmodum enim infideles, ac præsciti interiori naturalis rationis auxilio nequaquam priuantur; ita etiam exteriori auxilio, toti humanæ concesso naturæ, nempè angelorum custodia, iure priuandi non

1. Instructor vniuersalis. 2. 3. 4. Angelus antichristi.

Angelus an sciat cogitationes cordis.

uandi non sunt, vt dei bonitas etiam in malos mirabiliùs emineat, & creaturæ malitia omni prorsus tergiuersatione careat. Christus etiam Dominus noster, angelum habuit non quidem in custodem, sed in ministrum, sibiq; inferiorem. Primus quoque homo angelum habuit custodem, licet innocentiæ imperium esset pacatum, atque tranquillum: quem si audiuisset; non vtiq; tàm miserabiliter cecidisset. Itaq;, quemlibet hominum ab ortus sui tempore, angelum sibi delegatum habere, perspicuum esse puto his, qui scripturarum, atque sanctorum authoritati fidem præstare volunt.

Christ⁹ habuit angelum. Primus homo habuit custodem.

CAP. IIII.

Si angelus penitus deserat hominem sibi commissum, doleatq; de illius ruina, atque aduersus alium pugnet.

Quomodo angelus deserat suum hominem.

Voniam autem angelorum circa homines custodia, diuinæ est exequutio prouidentiæ; diuina autem prouidentia, non ita à rerum custodia sese subtrahit, vt eas deserat omninò, alioqui omnia quidem abirent in nihilum; ita etiam putandum est, sanctos angelos, animarum custodes, non penitus homines sibi creditos deserere, etiam quouis crimine offensos. deseri autem nobis videntur, quum ij, quorum curam gerunt, in varia inciderint discriminum genera, & labes non paruas peccatorum incurrerint, idq; secundùm diuinarum iudiciorum ordinem. Quam ob rem Ieremias cap. 51. angelorum fungens officio, de Babylone sic loquitur: Curauimus Babylonem, & nō est curata: derelinquamus ergo eam. & illud Isaiæ 5. Auferam sepem eius, & erit in conculcationem. & illud Ieremiæ: Dereliqui domum meam: denique Dauid ait: Deus meus dereliquisti me. Sed hæc quidem, atque his similia sanctarum testimonia scripturarum, suas deum creaturas penitus deserere minimè protestantur; sed quandam potiùs particularem diuini auxilij protectionem ostendunt, qua suos custodire consueuit, ne fortè offenderet in lapidem pes eorum. Quòd si fortassis aliquis illorum ceciderit, supponit dominus manum suam, ne collidatur, & magnæ pateat ruinæ. Dicis, angeli nobiscum hîc sunt, dum versantur in terris: at, cùm in cœlis degunt, nobis adesse non possunt. Dico, loco quidem à nobis esse diuisos, non autem protectionis effectu, quippe cùm ex alto nos prospiciant, multaq; temporis mora non egeant ad motum localem, vt nobis opitulentur, subueniant, atque succurant. Sed dicet aliquis: Nunquid angelus custos, aliqua afficitur tristitia, si perierit suæ curæ comissus? Sanè, si gaudent de vno peccatore pœnitentiam agente: tristantur ergo de hominum ruina; contrariorum enim eadem natura. Adde illud Isa: 33. Angeli pacis, inquit, amarè flebunt. Estnè aliqua sanctis angelis tristitia, de hominium ruina? Dico, angelis non inesse, nec inesse posse veram tristitiam: tristitia siquidem, authore Augustino, est de his, quæ nobis nolentibus accidunt. sed nihil angelorum voluntati accidere potest, quod sit omninò contrarium, quippè cùm firmissimè ordini diuinæ iustitiæ eorum voluntas adhæreat. nihil autem in mundo fit, nisi quod diuina voluntas voluerit, aut permiserit fieri, ad mundi ornatum, suæq; iustitiæ decorem. Ex quo patet, angelorum gaudium esse diuinæ prouidentiæ impletionem: vnde scripturæ illæ secundùm sensum methaphoricum sunt intelligendæ; à sanctis enim angelis huiusmodi passiones quàm maximè absunt. Iterum aliquis dubitabit; si inter angelos aliqua pugna inueniri possit. in Daniele enim legimus, secundùm Hieronymi expositionem, angelum regni Persarum, Israelitici populi liberatori obstitisse. Profectò, diuina iudicia in diuersis regnis, atque hominibus ab angelis exercentur, idq; secundùm diuinæ iusticiæ regulam: quoniam

Si angelus custos doleat.

Angelus quomodo tristetur.

Si inter angelos sit pugna.

autem

Angelus an sciat cogitationes cordis.

autem diuersorum, diuersa sunt merita, occulto, iusto tamen dei iudicio fit, vt contrarijs meritis sibi repugnantibus, diuinam consulant sapientiam, quid facto opus sit; hac de causa nonnulla inter eos videtur esse resistentia, quum nulla prorsus posit esse voluntatis dissentio, vbi eadem est voluntatis sententia. Itaq; inter sanctos angelos nulla verè potest esse repugnantia, aut voluntatis discordia.

CAP. V.

Si angelus bonus, seu malus cogitationes cordis discere, seu scire possit.

Vamuis paulò ante de hac materia disputarim; libet tamen nonnihil addere, quod mihi visum est addendum fore, vt plenior sit rei disputatio. Angelum aliquo modo in nobis intellectionem causare posse, ex Dionysii patet sententia de diuinis nominibus, vbi diuinas reuelationes per angelos in homines venire apertissimè docet; harum autem reuelationum modus est multiplex apud multiplices, variasq; hominũ sententias: quidam enim sic aiunt fieri: Angelus, inquiunt, quoniam simplicis est naturæ phantasiæ adest organo, atq; ita sese nostro opponit intellectui, idq; per modum obiecti, vnde aliqua causatur intellectio, ac si speculũ, speculo opponeretur. (Primus modus.) *verùm, huiusmodi modus aliquid falsi continet, nempe intellectum nostrum immediatè referri posse, ad obiectum quidem spirituale, nõ phantasiatum, vt ita dicam, moueriq; ab ipso. fuit quodammodo & Auicenna huius erroneæ sententiæ 6. naturalium part. 6. cap. 6. aiebat enim creatam atq; separatam intelligentiam, veluti causam totalem species influere intelligibiles in nostrũ intellectum, qui dum ad illam intelligentiam conuertitur, intelligit, species autem illæ recedunt, actu intelligendi recedente.* (Auicennæ error.) *Porrò, intelligentiam illam dixit esse intellectum agentẽ, vt quidam volunt: recedentibus autem speciebus illis, frequentatis actibus circa idem obiectũ, aliquem aiunt scientialem habitum generari inclinatiuum ad actum circa huiusmodi obiectum, idq; per conuersionem ad intelligentiam agentem. Verùm hæc Auicennæ sententia, non parũ dissentit à philosophi doctrina;* (Reprehenditur.) *etenim, si authore philosopho, omnis nostra intellectiua cognitio, quam hîc habemus, ex præsistenti fiat cognitione, phantastica scilicet, seu sensitiua, si res ita se haberet, vt Auicenna dicit; tunc profectò, sine aliqua præexistenti cognitione, intellectionem haberemus, quod est falsum: intelligentem enim oportet phantasmata speculari. Adde, quòd tunc intellectus semper esset in potentia essentiali remota ad actum intelligendi; careret enim specie obiecti repræsentatiua. Atqui 3. de anima philosophus ait, percepta specie nos posse intelligere quando volumus: nullus ergo angelus influere, seu causare potest immediatè in nostro intellectu actum, seu speciem intelligendi, quippè cùm sine phantasmate nihil intelligere queat, pro statu præsentis vitæ, potentiarum ordine dominante. Alius modus ab alijs inducitur: dicunt enim lumen angeli nostro vniri, indeq; fortificari ad ea intelligenda, quæ priùs intelligere non poterat.* (Secũdus modus.) *hoc autem superius non approbauimus, nec modò approbamus, quippe cùm lumen nostri intellectus agentis, creatione habeat suum esse: eodem ergo modo fortificari potest. ad quem planè modum non sese extendit creaturæ potentia. Nonnulli adhuc dixerunt, vnius humorem, aliqua phantastica specie informatum, angelum ad organum alterius transferre, sicq; illo phantasmate translato mediante, intellectionem in nobis causari.* (Tertius modus.) *sed hic quoque modus falsus reputatur: nam ita phantasia causa est phantasmatis, ac radiorum ipse sol. sed sole recedente, radij euanescunt: igitur, phantasia nõ præsente, nullum est phantasma. Adest & quartus modus, qui asserit ideò angelum intellectionem causare, quia scilicet impe-* (Quartus modus.)

Angelus an sciat cogitationes cordis.

cet impedimenta à nostro intellectu amouet, humores scilicet, vel phantasma, quibus amotis, rectiùs, faciliùsque intelligit. Diuidere præterea aiunt humores, atque segregare, & ex consequenti phantasmata coextensa ordinare, congruèque disponere magis, quo ordinatus sit ordo intelligendi: sed iste quoque modus minimè placet: diuisio enim, seu transmutatio phantasmatũ, nihil planè immutat circa phantasmata, nisi secundùm ordinem, aut secundùm multitudinem. Porrò, multitudo illa superuacanea est; frustra enim in eodem organo absque necessitate, eiusdem rationis phantasmata ponerentur. Ordo præterea non mutatur, nisi per comparationem ad intellectum; quomodocunque enim transponantur, intellectus profectò æquè est præsens, habetque eundem ordinem ad intellectum, ex quo patet, modum istum consistere non posse. Dicamus ergo, angelum, veluti causam particularem, nostrũm adiuuare intellectum, ac coagere, vt perfectior sit modus noster intelligendi, idque ex diuina ordinatione, sic omnia suauiter disponente. Itaque, & intellectus agentis angelici virtus, nostrum coadiuuat, & voluntas, voluntatem similiter: vnde in nobis fit intensior intellectus actus, atque perfectior, & etiam voluntatis. Sed iam ad rem præpositam redeamus: vtrùmne angelo pateant abdita cordis consilia. Ad quod quidem nonnullis sic visum est respondendum fore: nempè angelum, humani cordis secreta scrutari posse: Potentia, inquiunt, non impedita, & naturaliter disposita, in actum egredi potest, circa quodlibet obiectum sibi conuenienter approximatum, & positiuum sed cordis secreta sic se habent ad intellectũ angelicum; sunt enim entia limitata, realia, intellectui angelico proxima: potest ergo intellectus exire in actum, id est, intuitiuè illa cognoscere. Amplius, si angelus animæ nostræ substantiam intuitiuè cognoscere potest; & cogitationes etiam: non enim est animæ intimior, atque secretior, quàm sua substantia. Reuera, sicut se habet visus, ad notitiam coloris intuitiuam; ita procul dubio angelicus intellectus ad rem, actu existentem. sed visus non impeditus, limpidè intuetur colores sibi præsentes: igitur, angelicus intellectus cogitationes cordis acutè perspicere valet. Adhuc, intellectus noster suam intelligit cordis cogitationem, atque volitionem: non quidem intuitiuè, quia scilicet est corpori alligatus: intellectus ergo angelicus cum à corporis mole liber sit, nostras vtique cordis cogitationes intelligere potest. Sanè, si cognoscit phantasmata in phantasia, & cogitationes quoque intelliget: vnde dæmoniaci, vt dicitur, aduentantium cogitationes sæpè annuntiant. Si igitur, spiritus angelicus liber extiterit, ex egregia sui intellectus perspicacia, cordium consilia intelligere valet. verùm, quomodo hæc sint intelligenda, superiùs dixi satis.

Melior modus.

Si angelus intelligit cogitationes cordis.

1. 2. 3. 4.

CAP. VI.

Quomodo angeli assumant corpora.

ANgelos substantias esse immateriales superiùs ostendere curaui; nunc de corporibus, quibus in administrandis diuinis vtuntur, loqui constitui. Congruit sanè præcedenti inquisitioni, quæ de angelorum custodia disputauit. Porrò, angelos corpora posse assumere; & rei veritas approbat, & sanctarum scripturarum authoritas. Neque enim in visione tantùm imaginaria visos fuisse, putandum est; siquidem quod imaginaria tantùm visione videtur, est in sola imaginatione videntis, non autem indifferenter videtur ab omnibus. atqui, angeli non vni tantùm, sed toti prorsus illius familiæ ostensi sunt, vt Abrahæ, Tobiæ, & similibus: verè ergo in assumptis corporibus visi sunt, & ex cõsequenti corpora assumere poterunt: non quidem sibi naturalia; siquidem substantiæ non conuenit intellectuali, quatenus est huiusmodi corpora naturaliter sibi vnita habere. Intelligere planè non est

Quare nõ habeãt corpora.

actus

Angelus an sciat cogitationes cordis.

actus corporis, aut corporeæ virtutis: quòd si accidat humanæ naturæ, vt corpori etiam coniuncta, intelligendi officio fungatur; hoc profectò imperfectæ illius est asscribendum virtuti, quæ scientiæ plenitudine caret, atq; à sensibus mēdicat scientiæ dignitatem, copiam, atque plenitudinem. Porrò, in quocunq; genere est aliquod imperfectum; in eodem profectò, supremum, atque perfectum sit, necesse est. Quare si in substantiarum intellectualium genere, aliqua corpori est coniuncta; altera prorsus erit à corpore libera. 2. *Reuera, si angeli naturaliter corporibus vnirentur; tunc profectò, vel corruptioni essent obnoxij; vel nobis inferiores; etenim, aut forma angeli, à corpore esset naturaliter separabilis, atque ita angelus esset corruptibilis, aut nō separabilis, & sic nobis ignobilior esset. sed vtrumq; constat, falsissimum esse. Adde, aut corpora angelorum essent cœlestia, & ita deorsum violenter mouerentur: aut elementaria, & mixta, sicq; corruptibilia: non ergo habent corpora naturaliter sibi vnita.* 3. *Præterea, angelus est forma simplex, subsistens, secundùm speciem, atque indiuiduum perfecta: non ergo potest esse corporis forma, aut actus: neque per vnionem ad vnitatem suppositi; diuinæ siquidem personæ conuenit tantùm, quæ assumpsit naturam humanam ad vnitatem suppositi.* 4. *Assumunt ergo angeli corpora, assistendo, & illa mouendo pro libitu ad nonnulla ministeriorum opera complenda: exercent in corporibus opera, vtpote mouere, loqui, & similia, quæ non sunt viuentium propria; nihil enim potest habere opus vitæ, nisi illud vitam habuerit, quæ est potentia talis actionis. Sanè, cuius est potentia; eiusdem etiam est actus. Sed hic sistat calamus, & post sanctorum angelorum negotium, de malis etiam loquamur angelis. Tuderti in monte sancto, 1573. die Iouis 11. Iunij: hora quasi 21. sub Gregorio 13. P.*

Laus tibi sancte Pymander, Deus omnis spiritus, cuius voluntas à sanctis angelis tuis adimpletur, qui tibi semper assistunt, & vident te, videntem omnia: illorum ergo preces, nos adiuuent, vt te videamus, & in te omnia possideamus.

Oratio Hannibalis.

DE DAEMONIBVS.

Quamuis sapientissimus Mercurius alijs in dialogis de Dæmonum natura, proprietate, ordineq; apertissimè, elegantissimeq; disputarit, vt commentandi ordini minimè congruere videatur, si illius sententiam huic loco contexere velimus; tamen quia hic ordo visus est absolutior, & materiam angelorum scire cupienti aptior, sapientissimi Mercurij verba, quæ sparsim in suis disputationibus habentur, & colligere studui, & præcedentibus inserere non erubui; magnum enim puto legenti laborem esse detractum, si sub vno contextu, angelorum, dæmonumq; naturam perspicuè intellexerit: hac ergo confidentia fretus, non veritus sum, verba Trismegisti adducere, consulens breuitati, vtilitatiq; legentium.

MERCVRIVS.

Mercurius.

Mens quidem omnes notiones concipit bonas, quoties à deo semen infunditur: contrarias autem, cùm à dæmonibus quibusdam spermata iaciuntur: nulla profectò mundi pars est dæmonum præsentia destituta, horum lumen ab ipso deo totum descendit. Dæmon denique transfusus in hominem, semina propriæ operatio-

nis inspergit. Mens autem conspersa seminibus, prægnans, inde parit adulteria, stupra, homicidia, parricidia, sacrilegia, diuinorum contemptum, iugulationes, euersiones vrbium, pestes hominum, ac reliqua omnia quæcunque malorum sunt opera dæmonum.

Commentum IX.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Ost sanctorum angelorum dilucidationem, deinde de malis angelis loquamur; sunt enim iuxta Mercurij sententiam & mali dæmones, malorum authores, malorum seminum satores. Sanè, à malo dæmone est initium peccati, vtpote pater peccati, quippe qui ab initio peccat. Porrò, quemadmodum à deo est bonum semen, nempè charitas, & qui hoc semen receperunt, & retinent, peccare non possunt, authore Apostolo Ioanne in sua canonica, quia semen dei custodit eos; ita planè à malo dæmone est malum semen, malitia scilicet, ex qua mala illa exoriuntur, quæ iam sapientissimus enumerauit Mercurius: vnde & qui illud semen retinent non possunt non peccare, quia semen malum corrupit, perdiditq; illos suæ planè malitiæ veneno. Mira profectò Mercurij theologia, quæ asserit nullam mundi partem malorum dæmonum præsentia esse destitutam: nam & aërem incolunt, & in terris versantur, & tartara inhabitant, denique nusquam illius fraudes, & doli desunt. Porrò, lumen naturale à deo in illis custoditur, cuius munere fuit illis concessum. Et dialogo 10. ait animã Cacodæmonis .i. mali dæmonis, ritu corruptam, se ipsam ignorare arbitratur, siquidem animam prauam in mali dæmonis ordinem migrare, non quidem natura, atque substantia, sed pœna & prauitatis affectu. Mens, *inquit,* cùm dæmon efficitur, ad obsequium dei iubetur igneum capessere corpus: inde in animam transfusa nefariam, eam flagellis verberat peccatorum. *Videtur fortaßis pœnam æterni ignis, qua etiam mali dæmones plectuntur, ostendere: nam cùm substantia spiritualis, à re corporea mali aliquid pati non poßit; iusto planè dei iudicio fit, vt corpus igneum capessat, atque in eo flagellis vapulet multis.* Reuera, hominum ad deos, ad homines deorum est communio: anima, quæ bono dæmone plena est, beata vtiq;, misera verò, quæ vacua. *In Asclepio, dæmonum propemodum ruinam ob oculos depinxit:* Quicunque igitur dæmonum à genere suo defluentes, in speciem fortuitò coniuncti sunt, alicuius speciei generis diuini proximitate, & consortio, diis similes habentur. Quorum verò dæmonum species, qualitate sui generis perseuerant, hi amantes hominum rationem, dæmones nuncupantur. *Sub caligine, & bonorum, & malorum dæmonum diuisionem ostendit. Boni siquidem in suo persliterunt domicilio; iniqui verò suam reliquerunt principatus dignitatem. Iudæ Apostoli 1. Angelos, inquit, qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudiciũ magnæ diei vinculis æternis sub caligine reseruauit. hoc idem constanter tuetur Apostolorum princeps, Epi: 2. cap. 2, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, vtiq; à sanctorum societate angelorum, in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reseruari. Et iterum ad eundem clarißimè docet malorum dæmonum naturam.* Fit deorum ab hominibus secessio dolenda, soli nocentes angeli remanent,

Ioan: Apost.

Cacodæmon.

Igneum corpus.

Casus angelorum bonorum.

Status bonorum angelorum.

Iudas Apost:

Petrus Apost:

Nocentes angeli.

Dæmonū natura.

nent, qui humanitati commixti ad omnia audaciæ mala miseros, manu iniecta, compellent ad bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia, quæ sunt animarum naturæ contraria. *Vaticinari quodammodo videtur, de vltimi iudicij tempore, quando soluetur Sathan de loco suo, iuxta Apocal. vaticinium: Et seducet vniuersum orbem.* Tunc, *inquit*, nec terra constabit, nec nauigabitur mare, nec cœlum astrorum cursibus, nec syderum cursus constabit in cœlo: omnis vox diuina necessaria taciturnitate mutescet: fructus terræ corrumpentur: nec fœcunda erit tellus: & aer ipse mœsto torpore languescet. *Quæ profectò omnia vltimi iudicij tempore ventura fore, scripturæ docent. Adhuc in eodem libello causam ostendit, qua multi traducti, non esse dæmones arbitrati sunt.* Propter spacij, inquit, interiecti longitudinem, aut quòd acie sumus obtusi, aut propter nimiam breuitatem, à multis dæmones esse non creduntur: dico dæmonas, quos credo commorari nobiscum: & heroas, qui inter aeris purissimam partem supra nos & terram commorantur; vbi nec nebulis locus, nec ex signorum aliquorum agitatione commotio. *Animæ quoq; retributionem seu mercedem, ad arbitrium dæmonis spectare, ab eoq; pœnas decerni, atque flagella distribui, manifestè demonstrat.* Cùm fuerit, inquit, animæ à corpore facta discessio; tunc arbitrium examenque meriti eius trāsiliet, in summi dæmonis potestatem. *Postremò, quasi absoluens sermonem:* Ne putes, inquit, ô Asclepi, fortuitos esse effectus terrenorum deorum. Dij cœlestes inhabitant summa cœlestia, vnusquisque per ordinem, quem accepit cōplens atque custodiens. hi verò nostri, sigillatim quædam curantes, quędam prouidentes, quædam sortibus & diuinationibus prædicentes, hisque pro modo subuenientes, humanis quasi amica cognatione auxiliantur. *Itaq; dæmones malos esse, malorum authores; bonos verò, æmulatores bonorum, atque auxiliatores, ex sapientissimo Mercurio apertè didicimus. Cæterùm, tres sunt huiusce appellationis rationes, duæ Græcæ, vna Hebraica. Plato primus author fuit in Cratylo, vbi putat dæmones ex sententia Hesiodi vocatos, quasi* δαὶμονα *id est, sapientes. vnde vocat aureum genus, hoc est, bonum atq; præclarum. Quisquis igitur vita functus inuentus fuerit iustus, dæmon, id est sapiens, & bonus dici potest. Eusebius putat dictos ab eo, quod est* δαιμονάω *insanio, exterreo, pauefacio, quod spectrorum dæmonumq; sit proprium. Hebraica ratio est hæc, Shadai, dicitur deus, & dæmon. prior litera shin, coniuncta cum daleth. Videntur itaq; Græci illi vetustiores, reiecta priore litera, aut iuncta cum sequenti, vocasse daimones, qui dicuntur Hebraicè sdaim; vt si reijcias priorem consonantem, fiat in numero plurali, daim. Sadaim nomen Dei omnipotentis, fortis: in numero plurali, Sadaim, semper dæmones malos designat, à verbo sadad, euertere, vastare. Vt igitur in cæteris nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, cōmunicatio fuit cum hominibus superioribusq; substantijs; nam & Eloihm angelis, & iustis hominibus attributum est; erant enim dij gentium hoc nomine dicti. sic videtur nominis diuini Sdai, dæmonibus, spiritibusq; malis facta communicatio. accommodatum est illis hoc nomen, ob id nimirum, quòd potestates sint superiores, angelis similes: proinde simile nomen obtinuerunt. Paulus vocat Cosmocratoras, mundi rectores. Phylo Iudæus in libro de mundo, animas, inquit, & dæmonas, & angelos, nomine quidem differre, vnam autem atq; eandem esse rem. Ab Orpheo hoc nomen vsurpatur pro singulari Deo. Imperium, dæmonq; vnus, mundiq; ingens rex. Apud Homerum idem sunt dij, ac dæmones; promiscuè enim accipit hoc nomen. Tum venti posuerunt, strauitque æquora dæmon. Hic dæmonem appellat vim vniuersalem diuinam. Similiter locutus est Aristophanes, quòd dæmon efficiat alios dominos, alios seruos, & parentes; is enim deus vniuersalis est. Deniq; testatus est Plutarchus, Homerum videri vti vtroque*

Apocal.

Locus dæmonum & heroum.

Summus dæmon.

Angeli custodes.

Sortes.

Diuinatio.

Quare dicantur dæmones

Plato.

Eusebius.

Ratio Hebraica.

Sadaim.

Elhoim.

Paulus Eph. 5

Philo.

Orpheus.

Homerus.

Aristophanes.

Plutarchus.

Hesiodus. nomine promiscuè. Hesiodus rationalia genera in quatuor diuisit partes, deos: dæmonas malos, ac bonos: heroas: & homines: quamuis apud Hesiodum non sint illi veri naturalesq; dæmones. Thales. Thales Milesius, vt refert Anthenagoras, primus partitus est naturam diuinam, in deos, & homines. Aristoteles. Hac ratione locutus est Aristoteles, exordiens librũ de mundo, semper ei philosophiam visam fuisse diuinam, & dæmoniam rem, pro eodem dicens diuinam & dæmoniam. Idemq; ait de insomnijs, an fieri possit, vt per insomnia futura cernantur; & si cernantur, an ea, quorum homo causa, vel quorum causa est dæmonium. Athenienses vocabant Paulum. hinc dæmonium, est deus: vnde Paulum Athenienses vocabant, nouorum dæmoniorum, id est, deorum annunciatorem. Augustinus. Porrò, Augustinus lib: 8. de ciuit. dei, cap: 13. ex sententia Platonis 10. de legibus, omnes deos bonos esse ait, nec esse omninò vllum deorum malum. Socrates. Socrates in conuiuio probat, ideo amorem deum non esse, quia nimirum omnes dij boni beatiq; sint; amor verò non eiusmodi. Porphyrius. Porphyrius quoq; libro de sacrificijs tertio, deum ait nullius esse rei indigum, nocere nulli. Stoici. Idem Stoici sentiebant. Cicero. Quam ob causam Cicero 2. officiorum libro, deos nocere non putat. Itaq; proprio nomine dæmones mali, dij dici non possunt. Esse ergo dæmones malos, & quid illorum nomen significet, dixi.

CAP. II.

De vario Dæmonum genere.

Plato. Lato in Epinomide putauit, vltra mundanos, summos deos amplissimã rerũ prouidentiã habere: sub his in cœlo quosdam conspicuos esse: tertio loco Varia dæmonum genera. infimos dæmones. Horum genus vnum ex æthere, alterum ex aëre esse, ac neutrum, inquit, conspici totum potest. vnde, etsi nobis proximi sint; minimè tamen à nobis videntur: aliud verò quod ex aqua est, semideum vocabimus: id nonnunquam cernitur, nonnunquam aspectui nostro se subtrahit: & quum videtur, tenui visu perceptum, admirationem adfert. Præter tria hæc dæmonum genera, lib: 4. de legibus, Heroes. heroas instituit: Post deos istos, inquit, dæmonibus, vir mentis compos sacrificabit, heroibusq; post dæmones. heroas extimorum hominum animas esse definiunt, à corporeis nexibus liberas. Porrò, quos Plato promiscuè dæmones appellauit, hos Latini ex officijs distinxerunt: qui administrandis regionibus præsunt, Dij patrij, Penates. penatesq;: qui pacato numine domum possident, Lares. lares: aut si quando terrorem incutiant, Laruæ. laruæ: qui verò nobis singulis testes, & custodes additi sunt, Genij. genij appellantur. Cæterùm, heroum virtutem, quos Lemures. lemures veteres Latini vocabant, in Epinomide mirificè Plato descripsit: Heroum potentia. Prudentiæ, inquit, mirabilis participes sunt, acuto quippè ingenio, tenaciq; memoria, cogitationes nostras omnes cognoscunt, honestos bonosq; homines plurimùm diligunt, improbos vehementer oderunt, vtpote, qui doloris participes sunt. Hoc ipsum in cõuiuio Diotimæ fatidicæ mulieris authoritate stabiliuit. Quam vim habet dæmonum natura, interpretatur, & traicit humana ad deos, diuina ad homines; deus quidem homini non miscetur, sed per id medium, commertium omne atque colloquium, inter deos hominesq; conficitur, & vigilantibus nobis atq; dormientibus. Sensit quoq; Plato Aerea esse animalia. dæmones aëreos esse, in eo fortasse Hesiodum secutus, qui ex hominibus in dæmones commutatos ait, aëraq; induti tota tellure vagantur. tribuit scilicet aëreum corpus dæmonibus, vt etiam Apuleius. Apuleius ex sententia Platonicorum. Sed & Plato, & Apuleius, etiam aërem eis tribuunt, non modò, quia illorum corpora ex illo sunt formata, exigua, & tenuia; Quare dicuntur aërea. verùm etiam, quia pro regno & regione aërem possident, existimantes nullam fuisse mundi partem, quam deus animalibus non repleuerit. Etenim, quemadmodũ cœlum plenum est animalibus, id est syderibus, quæ animalia vocantur; sic aërem fu-

Dæmonũ natura.

ipse animalibus natura, & diuinitate genere cœlesti inferioribus repletum. Exclusis igitur fabulosis illis poëticisq; dæmonibus, naturales dæmones priscorum omnium, atque philosophorum est sententia, àëreos esse, idq; duabus de causis; quòd & in regione sint àërea, proximè post lunam, & quòd sint in corporibus àëreis, sed propter tenuitatem, quales sunt soni & voces, inuisibiles per omnem mundum inambulant. Vnde in Politico loquens de vita, quæ sub Saturni regno ducebatur: Tunc, inquit, totius mundi princeps, curatorq; primùm deus extitit; at nunc per varias mundi plagas, singulæ ipsius partes à dijs principibus distributæ sunt; quorum vnusquisq; munus suum suscepit curandum. In Atlantico: Dij, inquit, quondam viuentium terræ orbem sigillatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum, qui persuasione, pro gubernaculis vtebantur, eamq; animam attingebant, & pro arbitrio suo ita ducentes, mortale genus omne gubernabant. Et lib: 5. de legibus, eas regiones feliciores esse censuit, quæ meliores dæmonum rectores fuissent sortitæ. vnde in Phædro commemorat, dæmonem quendã Ægyptios primùm literas docuisse. Et lib: 4. de legibus, dicit Saturnum ciuitatibus dæmones præstantioris generis præfecisse. Socrates Alcibiadem allocutus sic ait: Curator meus melior est, & sapientior, quam tuus Pericles: Deus, ô Alcibiades, qui me vetuit ante hunc diem tecum disserere. Et in Theage ait Socrates: Adest mihi diuina quadam sorte, dæmonium quoddam à prima pueritia me sequutum. Et in Charmidem: Quibus fauet potestas dæmonij, inquit, breui ij proficiunt. Et 6. de Repub. dicit: Dæmonis autem nostri signum, referre nunc non decet. Et in lib: de legibus 6. monet vnumquenq; numen suum venerari. Vnde Apuleius: Hic, quem dico, prorsus custos, singularis præfectus, domesticus speculator, indiuiduus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, si ritè animaduertatur, sedulò cognoscatur, religiosè colatur. Omnia ergo sunt dæmonũ plena. Porrò hæc est diffinitio, qua dæmones & boni, & mali, à Platone describũtur, gentem scilicet esse àëream, àëreis corporibus vestitam. Cæterùm, veri dæmones sunt àërei corpore & habitatione, qui scelere & turpitudine delectantur, quos in 3. de Repub. dicit esse maleficijs præfectos: & sic etiam in 2. & 10. de legibus. Porphyrius, per contrarios, ait, dæmones, omne maleficium peragitur, mendacium est his proprium. Vnde Euripides: Si quid turpe faciunt, non sunt dij. Hesiodus, Aërea induti tota tellure vagantur Homerus: Dij scelerata adamant haudquaquam facta, beati
Iustitiam sed amant, rebus lætantur & æquis.

Quomodo inuisibiles. Omnia deorũ plena. Socratis dæmon. Apuleius. Custos noster Veri dæmones. Porphyrius. Euripides. Hesiodus. Homerus.

Iamblichus de mysterijs Ægyptiorum: Dij, inquit, angeli, dæmones boni, non apparent phantastico modo, sed proprio prorsus, & vero: spiritus verò mali, phantastico, fallaciq; simulant deorum præsentiam, ideoq; cultorem suum iubent esse iustum, vt ipsi videantur boni sicut dij. Quoniam verò natura sunt mali, rogati mala inferre, libenter inferunt, atq; nobis ad iniusta conducunt: hi sunt omninò, qui & in oraculis mentiuntur & fallunt, & turpia consulunt atq; peragunt. Dij verò boni dæmones, neq; fallũt vnquam, neq; conferunt ad iniqua. Est insuper malorum natura dæmonum sibimet inconstans, instabilis, secumq; dissidens, aliâs alia suadens; superiorum verò natura sibi constat, eundemq; seruat semper in actione tenorem. Chaldæi quoq;, & Magi, à Zoroastre, fatentur dæmonas impuros, inquinatos, vltores hominum malorum, veneficijs præfectos. Psellus: Mendaces, inquit, natura sunt dæmones terrestres, & qui procul à diuina cognitione semoti, & tenebrosæ materiæ impliciti. Sunt ergo mali dæmones principes tenebrarum, aëreæ potestates, spiritalia ventosa, sceleratorum carnifices. Chaldæus: Ex finibus, inquit, terræ exiliũt canes terrestres, nunquam verum signum mortali ostendentes. Canes, inquit Psellus, eos appellat, velut animarum vltores; terrestres autem, vt è cœlo lapsos, circumq; terras vagos: igitur isti longè à vita beata semoti, intellectualiq; contemplatione destituti, prædicere futura non possunt. Quamobrem, quidquid dixerint & ostenderint, falsum est & arbitrarium; vident enim per phantasias præsentia: ad futura verò

Iamblichus. Mali dæmones. Boni. Chaldæi. Magi. Psellus. Nomina dæmonum. Chaldæus.

Dæmonũ genus. *ra verò coniecturis incertis, & non clarè expressis, sed confusis notionibus vtuntur.* Tatianus. *Tatianus ad gentes in apologetico, dæmones, ait, in multum scelus prolapsi, animas apud* Orpheus. *nos initiatorum per inscitias & apparentias deceperunt. Orpheus dicit dæmones deorũ flagello castigari.*

Exhorrentq; tuum rapidum, durumq; flagellum,
Dæmones humani hostes, atq; feri, atq; maligni,
Qui nostris animis vacuis infanda ministrant,
Vt semper diram vitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, semper vinclisq; retenti,
Excidat vt nobis summi fulgor patris aulæ,
Sed tu dux animorum.

Empedocles. *Empedocles cecinit his versibus seu carminibus, dæmonum tormenta.*

Æthereus motus in pontum deijcit illos.
Pontus at in terram pellit, sed terra remittit
Ad solem rapidum: is vbi fit conuersio cœli,
Ex alioq; alius fugat, execrantur & omnes.

Plutarchus. *In libro de non fœnerando, Plutarchus comparat fœnerantem dæmonijs hisce vagis: Quemadmodum, inquit, illi labentes de cœlo, diuinitusq; exagitati vagantur.*

Dæmones errantes per terras, & mare semper,
Æternas pendunt diuino verbere pœnas.

Homerus. *Homerus de casu Diaboli.*

Extemplò apprehendit Aten, de crine comanti:
Atque animis iratus, formidabile iurat
Syderum cœlum, summiq; cacumine olympi
Admittere Aten non vltra, noxia cunctis.

Pherecydes. *Pherecydes de casu Luciferi.*

Quid sit dæmon. *Est autem Dæmon spiritus, quem naturæ suæ per quandam morulam dereliquit Deus, in qua si perstitisset, beatus permansisset; sed peccauit, & transiuit morula meriti, & demeriti sine pœnitentia, & de cœlo in hunc aërem caliginosum exclusus eiectusq; est. Proinde Pherecydes ait, dæmones quondam Ioui rebelles, apud inferos fuisse detrusos,* Serpens. *eorumq; ducem fuisse Ophioneum, id est serpentẽ; sub serpentis enim specie dæmon ho-* Lucifer. *minem decepit. Maro etiam exitium, ex Cumanæ Sibyllæ carminibus discens, ait 4. E-* Maro. *gloga: Occidet & serpens, & fallax herba veneni. Apuleius lib: de Deo Socratis sic* Apuleius. *diffiniuit: Dæmones sunt genera animalium, animo passiua, mente rationalia, corpore* Augustinus. *aërea, tempore æterna. Augustinus 9. de ciuit. dei, tria dæmonum genera, ex sententia Platonicorum describit, secundùm triplicem vtiq; actum, trinamq; conuersionem, ad* Tria genera *deum scilicet, ad se, ad sequentia. Primi quidem ad deum amandum tota mente conuer* dæmonum. *si, euasere beati, quos deos, seu calodæmones appellant. Secundi ad se conuersi, miseri effecti sunt, principio suo fineq; priuati. Tertij, ad infima diligenda conuersi, omnium euasere miserrimi, quibus præter orbitatem illam, aliud contigit malum multiplex, perturbatio vtiq;. Primi sunt à corporibus penitus absoluti: secundi, quasi proprio amore* Dæmonum *decepti, elementis sub luna simplicibus sunt addicti; non tanquam animæ quædam pror* natura. *sus infusi; sed ritu quodam quasi magico diuinitus mancipati, quibus præter orbitatem superiorem, accidit conditio ista seruilis, & indignatio sequens. at, tertij composita corpora, venerationemq;, & cultum ab hominibus capientes, corporibus iam ex igne aëreq; vaporibusq; terræ, & aquæ conflatis sunt immersi, amore id faciente, atq; deo compellente. Hinc putant aërea quædam facta esse animalia, vasta quidem, & celeritate potẽtia, inuida, superba, malefica. quibus vltra intellectum, & voluntatem peruersam, cõsequenter inest imaginatio præceps, ira feruens, & concupiscentia vehemens. Vnde Dionysius*

onysius 4. de diuinis nominibus: Quid præterea dæmonibus malum est? furor irrationalis, concupiscentia demens, imaginatio præceps: sunt nocendi cupidi, iusti expertes, factu elati, actu calidi, inter cœlum terramq; habitãtes, donec postremò ad infera detrudantur, vt tantò eant inferiùs, quantò altiùs se attollere conati sunt. Sed de his hactenus. Deinceps loquendum nobis erit, de origine & inuentione idolorum capitulo sequenti. Dionysius. Dæmonum conditiones.

CAP. III.

Idolorum cultus.

Dolorum, seu Dæmonum cultus, à Belis imagine, quam filius Ninus paterni leuandi memoris causa fecerat, initium sumpsisse aiunt: alij verò à Caimo, alij à Prometheo, alij ab Ismaele, alij à Nembroth gygante, exordia traxisse referunt. At Diophanes Lacedæmonum author libr: 14. antiquitatum, apud Fulgentium libro enarrationum allegoricarum, in Syrophanem Ægyptium, hũc cultum referunt. vnde ait, doloris angustia filij, sibi simulacrum in ædibus instituisse, quo facto, vniuersa familia in domini adulationem, aut coronas plectere, aut flores inferre, aut odoramenta simulacro succendere consueuit; nonnulli etiam seruorum criminibus subditi, domini feruorem euitare cupientes, ad simulacrum profugi, veniam merebantur, & quasi certissimo salutis collatori, timoris affectu, florum, aut thuris offerebant munuscula. Astipulatur huic, quod scribitur sapientiæ 14. Acerbo, inquit, luctu dolens pater rapti citò sibi filij, fecit imaginem. Iustinus Martyr, & philosophus in lib. gentium admonitorio, Orpheum magistrum vocat, quòd Thracas cæremonias deorũ colendorum edocuerit. quod Athenagoras Atheniensis philosophus, & Christianus, in oratione in Marcum Aurelium Antoninum, & Aurelium Commodum confirmare videtur, dum Orpheum, ait, nomina deorum, & generationes primùm inuenisse, & enarrasse, & ipsum Homerum postea fuisse imitatum. Non autem ignorare oportet, diuersas nationes, diuersis nominibus sua idola nuncupasse: Babyloni enim eorum idolum Bel nuncupabant: Moabitæ, Beel: Palestini, Baal: & aliquando addentes aliquid, dicebant Beelphegor; aliquando verò dicebant Balaim, qui erat deus Sydoniorum. Iudæi illud spernentes, appellant Beelzebul, id est, deum muscarum, quarum numerus magnus erat, ob immolatarum carnium cruorem. Oraculum Delphicum, Apollo Pytheus, Dodonæus Iupiter, Capitolinus Iupiter, Vesta, Pantheum, Serapis, & quæ eiusdem sint generis; quæ profectò omnia falsorum deorum, id est, dæmonum simulacra fuisse ipsimet gentiles apertissimè fassi sunt. Vnde Mercurius ad Asclepium sic vaticinando locutus est: Futurum tempus est, vt appareat Ægyptios in cassum pia mente diuinitatem sedula religione seruasse, & omnis eorum sancta veneratio, in irritum cassura frustrabitur: è terris enim ad cœlum est recursura diuinitas, linquetur Ægyptus, terraque, quæ fuit diuinitatis sedes, religione viduata, numinum præsentia destituetur: alienigenis enim regionem istam terramque complentibus, non solùm neglectus religionum; sed quod est durius, quasi de legibus à religione, pietate, cultuque diuino statuetur proscripta pœna, prohibitio erit. Tũc terra ista sanctissima, sedes delubrorum, atq; templorum, sepulchrorum erit, mortuorumque plenissima. O Ægypte, Ægypte, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ, & æquè incredibiles posteris suis &c. *Nonnè quasi diuinus vates, idolorum, quæ in Ægypto habebantur, ruinam prædixit? Plutarchus etiam egregiam de simulacrorum vanitate profert sententiam: Stultum enim, inquit, est & puerile admodum, putare deum ipsum, sicut ventriloqui spiritus, qui Pythones ap-*

Vnde sit idolorum cultus. Diophanes. Syrophanes. Iustinus. Orpheus. Athenagoras. Diuersa nomina idolorum. Beelzebub. Mercurius prophetat. Idola esse destruenda. Plutarchus.

 pellantur

Pythea fœmina.

pellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & vocibus, vt organis vtentem, respõdere. Quid enim fuit Pythea, nisi fœmina, quæ super tripode cruribus diuaricatis, malignum spiritum inferiùs emissum, partesq; genitales subeuntem, excipiens, furore repleretur, & crinibus expansis, spumansq; ore debaccharetur, funderetq; insana oracula? Si quid igitur veri ab idolis dictum est; hoc planè à sancto Spiritu depromptum fuisse, firmiter tenendum approbandumq; est: Deus enim bonus, & humanus, cùm conspiceret homines huiusmodi decipi oraculis, neque per spiritus quidem malos dedignatus est vera respondere. Sic per Balam prophetauit: Orietur stella ex Iacob, numerorum lib. Et per Pythonem Sauli, misso angelo sub persona Samuelis. Et in Ezechiele legitur: Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Non ergo putare debemus, idola vera numina fuisse, quia aliquid veri ab eis dictum sit: quãdoquidem sicut per Caipham prophetauit; ita etiam per dæmonum oracula, etiam ipsis nolentibus, deus aliquando vera locutus est. Reuera, Dijs atq; dæmonibus, hanc ordinis dignitatem antiqui illi theologi attribuerunt. In primo ordine, Deum patrem omnium atq; regem locandum esse dixerunt: in secundo, deorum multitudinem: in tertio dæmones: in quarto, heroas. dæmones verò, alios bonos, alios prauos esse arbitrantur, & hos ita primum locum in malis obtinere, sicuti Deus obtinet in bonis. dæmones præcipiunt cœlestes, quos & æthereos deos appellant, summa esse religione colendos: post eos bonos dæmones: tertiò heroum animas: extremò prauos dæmones placandos aiunt. Ex quo patet, honorem idolis impensum, inanem esse dæmonum pessimorum culturam: pessimi, inquam, qui ad tantum nefas hominum animos adduxerant, vt scelestas manus patres in filios inferrent, ac liberorum sanguine deos placãdos esse dicerent. Rhodij hominem Saturno sacrificabant. In Salamine insula, Agraualæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Postea verò in templo Palladis, Agraualæ ac Diomedis (vnum enim triũ fuit) Diomedi homo immolabatur. Apud Ægyptios in Heliopoli, homines immolatos fuisse legitur: Sacrificabantur verò Iunoni tres in die, quos inquirebant si mundi essent. Dionysio etiam apud Chios, homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmonij, vt Apollodorus scribit, hominem Marti sacrificare consueuerant: & Phœnices bellorum, aut pestilentiæ calamitatibus, amicissimos. Histrius quoq;, qui Cretensium historiam collegit, Curetas, scribit, Saturno antiquitus pueros sacrificasse. In Laodicea Syriæ, Palladi virgo immolabatur, nunc autem cerua: & Arabes singulis annis puerum immolantes, sub lara sepeliebant, omnesq; Græci cõmuniter, authore Philarcho Historico, antequã ad bella exirent, hominem immolabant. In magna vrbe Latini, Iouis solennitate, hominẽ immolabant. In Arcadia, Pani Lycæo, in Carthagine Saturno, deniq; omnes communiter homines, cùm dies statutus aduenerit, quo sacrificare hominem solebant, aram sanguine hominis aspergebant. Philo etiam, qui Phœnicum historiam conscripsit, in primo lib: Mos inquit erat priscis illis hominibus, magnis in calamitatibus, atq; periculis ciuitatis, aut gentis principem, dilectissimum ex liberis, vlciscenti dæmoni, quasi redemptionis præmium tradere, & sic traditum, mysticè iugulare. Aristomenes Messenius, Ioui, quẽ illi appellabant Ithometem, trecentos simul sacrificauit; in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum Rex fuit. Scythæ autem quoscunq; aduenas ceperint, capiũt autẽ multos, qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur, Dianæ statim immolare solent, quæ sacrificia tragicè Euripides decantauit. Monymus in libro miraculorum, in Pellæa ciuitate Thessalica, hominem Achiuum Peleo & Hironi, singulis annis immolatum fuisse narrat. Cretenses, Anticlide teste, Ioui hominem immolabant. Lesbi quoq; Dionysio, & Phocenses Dianæ, hominem immolabant, authoribus Doscida & Phitocule. Herechtheus verò Atticus, & Maccarius Romanus, filias suas, alter Proserpinæ, teste Demerato in primo libro, alter defensori dæmoni immolare nõ dubitârunt, Dorotheo authore in 4. Italicarum rerum. Dionysius Halicarnassus, Romanæ ac Italicæ historiæ peritissimus, in

Omne verum est à Deo.

Quadruplex ordo.

Diuersus idolorum cultus.

Apollodorus.

Histrius.

Homines immolabant.

Philo.

Aristomenes.

Theopompus

Scythæ.

Euripides.

Monimus.

Anticlides.

Doscida.

Phitocules.

Demaratus.

Dorotheus.

Dionysius.

Halicarnassus.

mus, in primo de antiquitate Italica scribit, Iouem & Apollinem, quoniam decima hominum immolata non fuerant, magnas Italis calamitates induxisse: Nullus in arboribus fructus, inquit, ad maturitatem vsq; permansit; sed immaturi omnes defluebant: nec spicæ semine replebantur, nec herbæ pecori sufficientes germinabant: mulieres abortum patiebantur, aut nati pueri manci & discerpti erant. Saturno in Italia priscis tēporibus, ex adolescentibus, qui ad iuuentam in annos prouenìebant, deligebant, atq; sacrificabant. Celti, & Occidentales, homicidio sacrificabant. Hercules hanc legem reuocauit: & ne quasi patrio ritu neglecto, homines turbarentur, simulacra pro viuis hominibus, quos in fluenta Tyberis proijciebant, hostiarum ornamēta in Tyberim mittere docuit: quæ res à Romanis, Idibus Maij fieri solebat: ea enim die pontifices animalibus primò secundùm leges immolatis, virginesq; Vestales, Prætores, alijq; ciues, quos sacris adesse fas erat, 30. simulacra hominum, quæ Argiuos appellabant, à ponte sacro in Tyberim dimittere consueuerant. Diodorus in vigesimo historiæ volumine Carthaginensibus, ac Agathode tyranno Siciliæ, post mortem Alexandri magni primi, Ptolemæi tēporibus obsessis, Saturnum iratum fuisse scripsit, quoniam ipsi excellentiores ex filijs sacrificare consueuerant; postea verò clam emptis infantibus atq; educatis, liberorum loco immolabant: itaq;, deos placare studentes, ducentos ex nobilissimis adolescentibus publicè sacrificarunt; trecenti verò alij, quoniam superstites se esse videbant, sponte se tradiderunt. Erat autem apud eos ænea Saturni statua, magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extensæ ita erant in gyrum, vt qui ad eam prouenire adolescentes cogebantur, ingentem foueam ignis repletam inciderent. Apud Iudæos, Dauide teste, prophanus iste dæmoniorum cultus ita viguit, vt filios suos, filiasq;, dæmonijs sacrificare nō dubitauerint. Verum igitur est, quod Chaldæus dixit, dæmones malos, canes esse terrestres, vtpotè, hominum sanguine gaudentes, crudeles, immanesq; homicidas, humani generis hostes, fraudum dolosos artifices, malorumq; inuentores. Omnes ergo, authore Dauide, dij gentium dæmonia; Dominus autem cœlos fecit. vnde, quæ gentes sacrificabant, dæmonibus, & non Deo sacrificasse, Paulus ad Corinthios loquens prima epistola, apertissimè verissimeq; protestatur. Sanè, Deus natura bonus est; bonus autem nemini nocet: qui ergo humanis cædibus gaudet, & sanguinem innoxium fundi appetit; deus vtique nec esse, nec dici potest. Cæterùm, hæc falsa dæmonum veneratio, veritate apparente euanuit, quemadmodum & ipsimet gentiles testati sunt. Etenim Porphyrius, Christiani nominis hostis, in libro, quem aduersus religionem nostram conscripsit, apertè hoc ipsum testari videtur: Nunc mirantur, inquit, si tam multis annis peste ciuitas vexatur, quum & Æsculapius, & alij dij longè absint ab ea; postea enim, quàm Iesus colitur, nihil vtilitatis à dijs consequi possumus. Sed si dij sunt, ô Porphyri, quomodo Iesu virtute superantur, quem vos dicitis seductorem fuisse, atq; mortalem hominem? Scribit Porphyrius responsa Deorum:

Hercules. Mos Romanorum. Diodorus. Dauid. Paulus. Idolorum ruina. Porphyrius.

Ablata est Pythij vox, haud reuocabilis vlli
Temporibus longis: etenim iam cessit Apollo,
Clauibus occlusus silet: ergo ritè peractis
Discedas patria, & redeas ad limina sacris.

Diuus autem Augustinus lib: 8. cap: 24. de ciuit. Mercurij vaticinium mirificè commendat atq; colit, quod de abijciendo dæmonum cultu, clarissimè locutum fuisse videmus: Quoniam, inquit proaui nostri, multùm errabant circa deorum rationem increduli, & non animaduertentes, ad cultum religionemq; diuinam, inuenerunt artem, qua efficerent deos, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamq; miscentes, quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum, vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisq; mysterijs, per quas idola, & bene faciendi, & male, vires habere potuissent: Nescio, inquit Augustinus, vtrum sic

Augustinus commendat Mercurij vaticinium.

confiterentur ipsi dæmones adiurati, quomodo ipse confessus est. Vide, si non vi diuina maiorum suorum errorem, & confessus est, & auferendum prædixit? O Ægypte Ægypte, inquit, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ, & æquè incredibiles posteris, solaque supererunt verba lapidibus incisa, tua pia facta narrantibus. Narrat Lactantius Firmianus lib:2.cap.3. Ciceronem falsitatem simulacrorũ cognouisse; non ausum tamẽ fuisse illam vulgo propalare, ne susceptas publicè religiones disputatio talis extingueret. Seneca in libris moralibus ait, simulacra deorum venerantur; & cùm hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecêre, contemnunt.

Lactantius.
Cicero.
Seneca.

Persius. O curas hominum, ô quantum est in rebus inane,
O curuæ in terris animæ, & cœlestium inanes!

Horatius. Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:
Deus ego furum, auiumq; maxima formido.

Dionys. tyrãnus.

Dionysius Siciliæ tyrannus post victoriam, Græcia potitus, Deos tales contempsit: nam cùm Ioui Olympio aureum amiculum detraxisset, laneum iussit imponi, dicens: Æstate graue esse aureum, hyeme frigidum: sed hic fortassis à Platone didicerat, deos huiusmodi nihil esse. verè ergo dictum est ab Ieremia 16. Verè mendacia coluerunt patres nostri, simulacra, in quibus non est vtilitas. Et Isaias 2. Et adorauerũt ea, quæ fecerunt digiti eorum: & inclinauit se homo, & humiliauit se vir. Et subdit: Sed exaltabitur dominus solus: & manibus fabricata omnia abscondent in speluncis, & in scissuris petrarum, & in cauernis terræ, à facie timoris domini. Zacharias Propheta capit:13. clarè prædixit, idolorum ruinam: Et erit in die illa, dicit dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur amplius, & Pseudoprophetas, & spiritum immundum auferam de terra. Rectè ergo dictum est à Dauide Ps. 113. Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. vnde subdit: Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Reuera, si oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt; quomodo suos tueri potuissent, qui sese cõseruare minimè potuerũt? mendacia siquidem prophetabant, vtpotè mendaces spiritus: vnde Porphyrius ait, deos suos aliquando mentiri, quippè, qui exquisitam futurorum cognitionem non haberent. Itaq;, veritate apparente, mendacia omnia euanuerunt, rediÿt nouum lumen tenebris ignorantiæ, erroris, malitiæq; excussis. Gratias igitur tibi sancte Pymander immortales agimus, qui eripuisti nos de potestate tenebrarum, & transtulisti nos in admirabile lumen tuum, per verbum tuum lucidum.

Ieremias.
Isaias.
Zacharias.
Dauid.
Paulus.
Petrus.

CAP. IIII.

Dæmonum Magia, & Diuinatio.

QVoniam quidem & dæmones esse in rerum natura, omnium prorsus malorum authores, paulo ante ex multorum sententijs atq; rationibus probauimus, & deinde, illorum in mundum ingressum, per idololatriæ cultum subscripsimus; nunc certè opportunum esse iudicauimus, si Magicas artes atq; diuinationes illorum in medium adduxerimus, vt illorum falsitate perspecta, vero Pymandro constantissima sanctissimaq; religione inhæreamus. Ceterùm, Magicarum artium inuentorẽ, Zoroastrem fuisse Bactrianorum regem, Diuus August: de ciuit:dei lib. 21. cap:13. aliÿq; multi protestantur. Fuit autem temporibus Nini Assyrij, à quo victus & regno pulsus est. is eodem, quo natus est die, risit, cerebrumq; ita ei palpitauit, vt impositam repelleret manum: nec ei boni aliquid monstrosus ille risus portendit. Scribit Plinius lib:30. cap:1. hanc fraudulentissimam artium plurimùm in toto orbe terrarum plurimis seculis valuisse, natamq; primùm è medicina, ac specie salutari irrepsisse, velut altiorem

Zoroastres inuentor Magicę artis.
Plinius.

altiorem, sanctioremq; quàm medicinam, ita blandissimis desideratissimisq; promissis addidisse vires religionis, ad quas maximè etiam caligat humanum genus. atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura defessæ sciendi: atque ea è cœlo verissimè peti credente, ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantùm fastigij adoleuit; vt in magna parte gentium præualuerit, & in oriente regum regibus imperauerit. Nam & illic, sine dubio orta est in Perside à Zoroastre. Summa autem literarum claritas, gloriaq; ex ea scientia antiquitus fuit petita. Nam & Pythagoras, & Empedocles, Democritus, & Plato ad hanc discendam nauigauêre, exilijs veriùs quàm peregrinationibus susceptis, hanc reuersi prædicauêre, hanc in arcanis habuêre. Porrò, hanc artem multa post secula Democritus ampliauit, Hippocrate medicinæ patre florente. Orta est autem ex malorum traditione angelorum, vnde & scientia facta est futurorum, & inferorum, inuentæq; sunt inuocationes, haruspicia, augurationes, & ipsa, quæ dicuntur oracula, & necromantia fertur, & quædam maga famosissima Circe, quæ socios Vlyssis mutauit in bestias. Et de sacrificio legitur, quòd Arcades deo suo Lycæo immolabant, quicunq; sumpsissent, in bestiarum formas conuertebantur. hanc ob causam nobilis ille Poeta scripsit de quadam fœmina, quæ in hoc artis genere cæteris præstantior erat:

Magiæ antiquitas. Magicæ artis ortus. Democritus. Circe maga.

> Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes
> Quas velit, at alijs duras immittere curas.
> Sistere aquam fluuijs, & vertere sydera retro
> Nocturnosq; ciet manes: mugire videbis sub pedibus terram,
> & descendere montibus hornos.

Prudentius de Mercurio sic scribit.

> Traditur hic extinctas sumpto moderamine virgæ,
> In lucem reuocasse animas; ars alios damnasse neci.
> Murmure nam magno tenues excire figuras:
> Atq; sepulchrales scire incantare fauillas.

Porrò magi dicti sunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur; eò quòd & elementa concutiunt, & turbant mentes hominum, ac sine vllo veneni haustu, violentia tantùm carminis interimunt. Vnde Lucanus ait:

Magi vnde dicti.

> Mens hausti nulla sanie polluta veneni
> Incantata perijt.

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, vt quisq; suos perimat malis artibus inimicos: hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cõtingunt corpora mortuorum. Distinguit Diuus Augustinus lib. de ciuit: Dei, 10. cap. 9. Magiam, Goetiam, & Theurgiam. Magia quidem est inuocatio dæmonum; scilicet beneficiorum ad aliquid conficiendum, cuiusmodi erant Apollonij Tyanæi prædictiones. Goetia autem fit per coactionem mortuorum, etiam inuocatione, vnde & à planctu dicta est, qui fit circa sepulchrum. Theurgia est operatio diuina, quæ erat superiorum deorum, in qua cùm erratur teste Iamblicho, non tunc bona numina, quæ optantur occurrunt, sed mala planè prætextu bonorum. Plato in lib. de legibus 10. corporibus lædi corpora, hoc ex natura ipsa esse dicit; sed beneficiis quibusdam magicis, & incantamentis, vinculis quoque vt vocant, & his qui nocere tentant persuasum est: quomodo autem fiant, non facilè est cognoscere. vnde legem tulit: Quisquis, inquit, aliquem venenis lexerit, conuictus extremo supplicio plectatur: si quis verò incantationibus aliquem lexerit, & vates fuerit, aut prodigiorum consul, morte plectitor. Secutus est Prophetam Moysen populo sic præcipientem: Maleficos, & incantatores non patieris viuere; sed tolles eos de terra. Porphyrius libro de animalium abstinentia secundo, sic inquit: Per contrarios verò dæmones vniuersum efficitur veneficium; hos namq; maximè, horumq; ducem, honorare solent,

Augustinus. Magia. Goetia. Theurgia. Plato. Lex contra Magos. Maleficos nõ patieris viuere.

qui mala veneficijs inferunt: hi sanè dæmones omniformibus figuris, imaginibusq́ abundant, prodigiorumq́ machina strenuè fallunt. horum opera maleficia machinantur; omnis enim intemperantia, spesq́ diuitiarum, atque gloriæ per hos inualescit, præcipuè verò deceptio. De hac autem materia Plotinus enneadis 4. lib. 4. cap. 40. abundè loquitur, asseritq́ magicos attractus ex quadam rerum consensione in patiendo manare: incantatorem præterea quibusdam vti figuris, certas vires habentibus, atque ad se alia trahentibus. Insitam etiam traducendi vim carminibus cantibusq́, mirabiliter alia ad se trahentem: Trahitur, inquit, anima irrationalis, musica, & eiusmodi veneficia animas occupant. Nam quemadmodũ bestiæ quædam hominem quandoq́ fascinant, & musicus puer regem generosum; ita etiam vir magus ad inferiores se habet dæmones. Sed quærit Plotinus cap. 45. Quo pacto vir probus magicis trahi possit machinis: respondet, animam illaqueari non posse, nec vim rationalem ita pati, vt mutetur opinione; dæmones enim rebus humanis propinquiores, nos facilè trahunt: qui autem seipsum spectat, irretiri, rapiq́ non potest. Quam ob rem, omnis actio vitaq́ actiua trahitur, non magorum artibus, sed arte naturæ mirabiliter seducentis, aliudq́ cum alio valde conciliantis. Solus ergo maleficijs eiusmodi non rapitur, qui per alias sui partes tractus nihil talium affirmat bonum, quæ illis bona videntur; sed solum quod ipse nouit, neque deceptus, neque sequens, sed iam possidens; hic itaq́ nusquam trahitur. hæc Plotinus cap. 44. Et enneadis 2. lib. 9. cap. 14. Consueuit, inquit, vulgus magorum vires nimium admirari; prudentibus tamen viris nequaquam persuaderent, morbos dæmones esse, causasq́ multas habere. Rectè ergo dictum est ab Augustino 8. de ciuitate dei cap. 19. Multis legibus hanc omnium artium impiissimam damnatam fuisse: Cur, inquit, tam grauiter ista plectuntur seueritate legum, si opera sunt numinum colendorum? Nisi quod hæc maleficia, humano generi sunt perniciosissima. vnde Poeta ait, Æneid. 4.

Plotinus. — Bonus vir nõ subditur magiæ. — Magi sunt risu digni. — Augustinus.

Virgilius.

Testor chara deos, & te germana, tuumq́
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.

Et Bucco: Aeglo: 8.

Atque satas aliò vidi traducere messes.

Cicero.

In duodecim tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum. Et ei, qui hoc fecerit supplicium constitutum. Itaq́ omnes artes magicæ sunt fallaciæ dæmonum, vt etiam ipsemet Aug: lib: 4. de Trin: cap. 10. & 11. præclarissimè docet: Magicæ, inquit, fallaciæ curiosiores, superbioresq́ animas deceptas, illusasq́ præcipitant; facilè est enim spiritibus nequissimis per aërea corpora facere multa, quæ mirentur animæ terrenis corporibus aggrauatæ, etiam melioris affectus. Si enim corpora ipsa terrena nonnullis artibus, & exercitationibus modificata, in spectaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nunquam viderunt talia narrata vix credant; quid magnum est diabolo, & angelis eius de corporeis elementis, per aërea corpora facere, quæ caro miretur, aut etiam occultis inspirationibus ad illudendos humanos sensus, phantasmata imaginum machinari, quibus vigilantes dormientésue decipiant, vel furentes exagitent? nequaquam igitur per magicas consecrationes animæ purgantur, quia falsus mediator non traijcit ad superiora: omnis ergo magia, est pessimorum dæmoniorum iniquissima inuectio. Falsis ergo artibus sic explosis, nonnihil de diuinatione mihi dicendum puto. Porrò, diuinationem ab alitu terrestri fieri quidam opinati sunt. Cicero de diuinatione: Terræ vis, inquit, Pythiam Delphis incitabat, quam post euanuisse vetustate, vt quosdam fontes exaruisse, aut in alium cursum contortos, & deflexos, videmus; sed, vt vis acciderit, magna est quæstio. Plutarchus eiusdem est sententiæ, quod scilicet alitus ille terræ, quemadmodum omnia terrestria, vt fontes, vt metallorum venæ, potuerit deficere: & diuinatio oraculorum, præcipuè Delphici, tantam celebritatem interpollari: Diuinissimus est, ait, is spiritus, siue

Augustinus. — Magia est ars dæmonis. — Magia decepit curiosos. — Quid sit diuinatio. — Cicero. — Plutarchus.

Dæmonū magia.

siue per aërea, siue cum humida scaturigine, feratur: commixtus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam insolitam, & inusitatam, de cuius proprietate clarè pronuntiare perdifficile, coniectari tantùm ratione possit. Quippe caliditate, & diffusione poros aperit quosdam, rerum futurarum imaginarios: sicut cum vinum incaluerit, multas alias commotiones facere solet, reuelareq́ arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & insania plurimùm ex diuinatione habet, iuxta Euripidem, cùm animus calefactus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens sæpenumero auertit, & extinguit furorem diuinum. sed falsa est hæc doctrina: nam si vis terrestris, & exhalatio incitaret; cur non omnes accedentes, aut si non omnes, saltem ex tot millibus aliquot? Cur sola virgo Pythia incitabatur? cur non homines robustioris, moliorisq́ ingenij, ea vis arriperet? Adde, quòd mens, & intelligentia, quæ de foris veniunt, terrestribus non indigent suffumigationibus; diuinatio siquidem aliquid diuinum est, & à terrestri vapore non dependens. Rectè ergò, atq́ probè, vaticinia oraculorum à Mercurio fabulæ dictæ sunt. O Aegypte, *inquit,* religionum tuarum solæ supererunt fabulæ. *Profectò, quæ ab oraculis dicebantur, quoniam malignorum spirituum erant interpretes, nihil planè boni, nisi inuiti dicere potuerunt: inanis ergo est omnis illa diuinatio, quæ diuino vacabat numine, mendacij, & erroris plena: Surgant, inquit Propheta Isaias, diuini tui ô Babylon, & opitulentur tibi, augures tui, qui contemplantur sydera, & stellarum ordinem obseruabant. Sed laus tibi sancte Pymander, qui tuo verbo lucido nos illuminasti, vt veræ diuinationis participes essemus. Quid ergo sit magia, atque diuinatio, dixi.*

Euripides.

Mercurius.

Vaticinia oraculorum fuerunt fabulæ.

Isaias 47.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Dæmonum natura, casus, atque doli ex sacris literis ostenduntur.

SI *hactenus ex multorum philosophorum sententijs dæmonum naturam, lapsum, atque malitiam plus fortaßis debito, perscribere curaui; iam rationi omninò consentaneum reor, Prophetarum oracula omnimodæ veritatis plena, atque de huiusmodi materia abundè, copioseq́ loquentia, in medium afferre: ex quibus & malorum dæmonum lapsum, & Pymandri iustitiam, potentiamq́ intelligere valeamus. Moyses inprimis sub caligine, nè gens illa Hebræa, idolis assueta, idolatrandi occasionem sumeret, malorum angelorum lapsum descripsit: Diuisit, inquit, lucem à tenebris, lucemq́ appellauit diem, & tenebras noctem. Augustinus lib. 1. de Genesi ad literam cap. 2. & sequent: Facta est lux, inquit, id est, conuersio creaturæ atque illuminatio. Dixit deus, fiat: intelligimus dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coæterni reuocantis ad se imperfectionem creaturæ, vt non sit informis, sed formetur: in qua quidem formatione, atque conuersione, imitatur dei filium, plena similitudine, & pari essentia patri semper inhærentem, quia ipse, & pater vnum sunt. Quoniam autem omnis creaturæ perfectio in hoc potißimùm consistit, vt ad eum, ex quo producta est reuertatur creatorem; hac de causa in exordio Geneseos dictum est: In principio creauit, id est, in filio &c. quasi creaturæ imperfectionē demonstrans: perfectionem verò, cùm ad verbum fuerit conuersa: Fiat, inquit, lux, & facta est lux, id est, creatura angelica ad deum conuersa, verbumq́ imitata, deiformis facta est, atq́ vltimam perfectionis arcem ascendit. Cæterùm filius dei vitam informem habere non potest, quippe cùm non solùm hoc sit ei esse, quod viuere; verùm etiam hoc est ei viuere, quod sapienter & beatè viuere. Creatura autem angelica, tametsi verbo propinquior sit, vitam informem habere potest, quum non sit ei viuere, quod beatè, sapienterq́ viuere:*

Moyses fiat lux.

Augustinus.

Diuisit lucem à tenebris.

Conuersio ad deum.

Verbum dei principium creaturæ.

natura.

viuere; auersa siquidem à sapientia incommutabili, informis redditur, & misera. formatur autem conuersa ad incommutabile verbum dei, quod est principium intellectualis creaturæ: Ego principium, qui & loquor vobis Ioan. 8. & cap: 17. de gen: ad lit: pri: Apertiùs hanc suam elucidat sententiam: Facta est, lux, non illa, inquit, quæ est patri coæterna, quæ illuminat omnem hominem; sed creatura spiritualis, quæ per conuersionem ad deum facta est lux; diuisitq; lucem à tenebris, hoc est, iustos ab iniustis angelis; diuisio enim lucis distinctio iam est rei formatæ ab informi, quam illicò distribuit, atque distinxit bonorum, atque malorum omnium æquissimus distributor, & ordinator, appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem; appellatio siquidem diei, & noctis, insinuatio distributionis est, quæ significat nihil deum inordinatum relinquere. Et lib. 4. cap. 22. Vespera primæ diei est cognitio sui, qua creatura cognouit se non esse deum: mane verò illius diei post vesperam hanc, quo concluditur dies vnus, & inchoatur secundus, creaturæ conuersio est ad deum, vt gratias referat creatori: & ex verbi cognitione intelligat, quæ post ipsam facta sunt. Deinde fit vespera illius, cùm ipsum firmamentum non in verbo dei, sed in ipsa eius natura cognoscit. Idem sentit contra Faustum lib. 22. cap. 10, & cõtra aduersarium legis, & Prophetarum lib: cap. 11. & 12. Si homo lux dicitur, inquit, angeli lux dici non possunt, qui semper vident faciem patris. Denique, si lux facta est corporalis, quomodo erat ante solem, qui quarto die factus est? Et lib. 65. quæst: 23. quæst: apertissimè hoc ostendit: Primus, inquit, dies ipse est angelica natura, quæ primo cœli nomine nũcupata est. Et 25. quæst: Et diuisit lucem à tenebris: deus enim bona, & incommutabili voluntate creauit omnes angelos bonos: & quia ex his quosdam per superbiam sciebat esse casuros, per incommutabilem præscientiam diuisit inter bonos & malos. Itaq; Moyses in principio Geneseos malorum angelorum meminit, eorumq; diuisionem à bonis, sub caliginosæ locutionis modo descripsit, nè gens Hebræa in idolatriæ profundissimam impietatem facilè incideret. Porrò Moyses in Exo: cap. 7. Dæmonum malitiam in magis Pharaonis apertissimè describit: Magi Pharaonis similiter serpentes, inquit, fecerunt: ex hoc tamen rerum creatores magi, seu dæmones dici non possunt, authore Augustino, lib. 3. de Trin: cap. 8. Omnium, inquit, rerum, quæ corporaliter, visibiliterq; nascuntur, occulta quædam semina in istis corporeis huius mundi elementis, latent: aliæ sunt enim hæc iam conspicua oculis nostris ex fructibus, & animantibus, alia verò latent. vnde iubente creatore, produxit aqua natatilia, & volatilia, terra germina, & animalia; neque enim tunc huiusmodi fœtus producti sunt, vt in eis, quæ producta sunt, vis illa consumpta sit. quæcunq; igitur ad oculos nostros nascendo exeunt; ex ocultis seminibus, accipiunt progrediẽdi primordia, & incrementa debitæ magnitudinis. Angelis autem pro subtilitate sui sensus hæc nota sunt, vnde per cõgruas temperationes corpora formant, quantùm deus illis permiserit: nam mirum est, quòd serpentes formare potuerunt, muscas verò, & cyniphes, minimè. Reuera, firmiter nobis tenendum est, angelos transgressores, in hac aëris caligine detrusos, per quos artes magicæ exercentur, nihil valere ad operandum, nisi desuper illis potestate concessa. Conceditur autem vel ad fallendum fallaces, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid magni faciant. Ex quo patet corporalem materiam, deo, & non angelis ad nutum esse subiectam. Scribitur primo regum, Saulem consuluisse Pythonissam, rogasseq;, vt ei Samuelem suscitaret, quod quidem, phantastico spiritu factum esse, non autem verè Samuelem à mortuis ad viuos rediisse, Diuus Augustinus ad Simplicianum lib: 2. quæst: 3. constanter tuetur: Per aliquod, inquit, phantasma, & imaginariam illusionem, diaboli machinationibus factam opus illud à Pythonissa perpetratum esse, credendum est. Id autem scriptura Samuelis nomine appellat, quia nimirum solent imagines rerum, earum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Suffragatur huic sententiæ id, quod ab imagine illa dicebatur, secum scilicet esse futurum, quod profectò verum non est: nam boni à

Nox & dies quid.

Vespera.

Mali angeli tenebræ dicuntur.

Magi Pharaonis.

Augustinus.

Dæmones nõ sunt rerum creatores.

Magicæ artes permittuntur ad fallendum fallaces.

Pythonissa suscitãs Samuelem.

Augustinus.

Luciferi nomina.

malis post mortem teste Euangelio, magno interuallo distant, atque diuiduntur: non erat ergo Samuel, sed dæmon, sub imagine Samuelis loquens. Sunt & quàmplurima aliarum scripturarum testimonia in libris regum, quæ commemorant sæpenumero reges, ac vulgus Pythones consuluisse. Sed his dimissis, ad sanctorum accedamus oracula Prophetarum: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, inquit, Iob cap. 4. & in angelis suis reperit prauitatem; natura siquidem angelica, etsi contemplationi authoris inhærendo, inquit Gregorius, in statu suo immutabilis permanet; eo tamen ipso, quo creatura est in semetipsa vicissitudinis mutabilitatem habet: nam mutari, ex alio in aliud ire, est, & in semetipsa stabilē non esse. Mirum certè, quòd deus benedictus summorum naturam spirituum, & bonam, & mutabilem condidit; vt qui permanere nollent, ruerent, & qui in conditione sua consisterent, eò ardentiùs amarent, quò firmiùs perstitissent. Quoniam ergo ipsa natura angelica est in semetipsa mutabilis; hanc ob causam dictum est à Propheta Iob: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem: Omnis enim natura, inquit Hieronymus in expositione eiusdem versiculi, creata, capax est peccati, vt apparuit in angelo malo: propter donum tamen, & creatoris gratiam ita in amorem charitatis illius transierunt; vt iam nec velint peccare, nec possint. Porrò, in primo capitulo apertiùs nomen dæmonis posuit: Quadam autem die, inquit, cùm venissent filij dei vt assisterent corā domino, affuit inter eos etiam Sathan. Filij dei, teste Hieronymo, vel angeli, vel sancti intelligendi sunt, qui dono gratiæ spiritus sancti, filij dei vocantur. Inter hos ergo diabolus astare dicitur, quia ex permissione dei, plerumq; sanctos tentare non veretur. Iob siquidem typus erat Christi, cui erant septem filij, id est, septem Ecclesiæ dona, quæ funguntur sacramentorum conuiuio, & tres filiæ, id est, Lex, Prophetæ, & Euangelium. Oues: plebs Christi baptismi innocentia induta: Cameli, gentium prauitas, cum oneribus criminum, & tortuosis sensibus ad Christum venientium: boues, munda animalia, asinæ verò, immunda, numero quinq; sensuum conclusa, qui multiplicati, quinquaginta quinq; faciunt, peractis lubricæ ætatis fragilitatibus, in virum perfectum transeunt. ruina domus, ecclesiæ persequutio: Sabæi, id est, captiui: Chaldæi, hoc est, dæmonia impugnant, & diripiunt ecclesiæ bona. Et cap. 40. Ecce Behemoth, quem feci tecum: Isaias vocat Leuiathan, quorum alterum, Elephantum, alterum Cœtum interpretantur: quæ duo animalium genera, cùm omnium quæ mari terraq; habentur, maxima sint, immensam dæmonis vim significare videntur. Et Elephas dæmones aëreos designat, Cœtus verò, aqueos. Ipse est principium viarum dei; hoc est, ad vias dei ambulandas, & per obedientiam præcepta dominica obseruanda, hic inter cæteras creaturas à deo conditus est. vel, quia in illa æternitate sua deus semper manens, quasi egressus in facturam creaturarum videatur, & hæ sint viæ eius, teste Hieronymo, vt inuisibilia ex visibilibus apparerent. aut vnaquæque creatura via dei est, per quam ad dei itur cognitionem. siue viæ dei illæ sunt, quando cuilibet creaturæ rationali, deus quasi ad eam veniens, innotescit. Hac de causa Behemoth principium viarum dei appellatur, quia videlicet primus factus, dei sui cognitionem, à quo conditus est, accepit. Hanc eandem Prophetæ sententiam Diuus Augustinus 11. super Gen: cap. 20. ad hunc modum intelligit. Hoc est initium, inquit, figmenti, non quia malus conditus sit, sed quia cùm sciret eum propria voluntate malum futurum, vt noceret bonis, ad hoc illum creauit, vt de illo bonis ipse prodesset: hoc est enim, vt illudatur ab angelis, quoniam sic illuditur, quum sanctis prosunt eius tentationes. hoc autem deus per sanctos angelos facit illo opere prouidentiæ, quo creaturas administrat, bonis malos angelos subdens. Qui ergo putant in veritate nunquam stetisse; eisdem etiam putandum est, à veritate nunquam cecidisse: quomodo enim cecidit inde, vbi nunquam stetit? Sed hoc euangelio aduersatur, asserenti, diabolum à veritate cecidisse. Et lib. 11. de ciuit. cap. 15. & 17. Vbi est vitium malitiæ, ibi natura non vitiata præcessit; vitium enim ita contra naturam est; vt non possit

Iob, in angelis reperit prauitatem.

Gregorius.

Hieronymus.

Satan inter filios dei.

Historia Iob exponitur.

Behemoth Leuiathan.

Principium viarum dei.

Hieronymus.

Augustinus.

Initium figmenti eius.

Quomodo cecidit.

Dæmon non est natura malus.

Luciferi nomina.

non possit nisi nocere naturæ. Non itaq; esset vitium recedere à deo, nisi naturæ, cuius id vitium potiùs competeret esse cum deo. Quapropter etiam voluntas mala, grande testimonium est naturæ bonæ: sed deus sicut naturarum bonarum optimus creator est; ita malarum iustissimus ordinator: vt cùm malè illæ vtuntur naturis bonis, ipse benè vtatur etiam voluntatibus malis. Ex quo patet diabolum natura quidem, atque conditione bonum esse, voluntate verò, malum; sed dei prouidentia nobis vtilem, quibus non parum prosunt illius tentationes, & fraudes. Non debebat ergo (inquit Dionysius 4. de diuinis nominibus) Deus abstinere à productione tam nobilis creaturæ, propter futuram ex propria voluntate, iniquitatem; præuidebat enim iustis illius iniquitatem fore profuturam. hoc idem confirmat Augustinus super Gen: II. cap; 9. & super Psal. 45. Ex his ergo scripturis diaboli malitia cognoscitur.

Dionysius.

Augustinus.

CAP. II.

Diaboli effigies à Iob Propheta depingitur.

Ecce Behemoth, inquit quem feci tecū, fœnum, quasi bos comedet: quia omnis caro fœnum; boues enim non nisi fœno mundo vescuntur. Profectò, diaboli esca, teste Habacuc I. est electa: fœnum igitur Behemoth comedit, quasi bos, quia vitam sanctorum malitiæ dente rodere tentat: Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius: in lumbis, & vmbilicis, carnis luxuria intelligitur, quæ membris genitalibus inserta est. in his certè suam exerit fortitudinem, atque virtutem. Stringit caudam quasi cedrum: id est, in nouissimis suis ad deum non est reuersurus; sed vi suæ potestatis, exaltatus vt cedrus, nulla pœnitudine flectetur: cordis enim sui duricia durissimo ligno comparatur. Vel, cauda diaboli, est antichristus, vltimum diaboli iaculum, qui eleuatus vt cedrus, stringet se, atque armabit contra Christi fideles. Nerui testiculorum eius perplexi erunt: id est, illecebrosis voluptatibus, carnales homines implicabit. Ossa eius, velut fistulæ æris. Cartilago illius, quasi laminæ ferreæ: id est, diabolus cum suis durus est, rigidus, pertinax, & inflexibilis; in ossibus namq;, & cartilagine, intus, & foris, opere, & cogitatione, perfecta illius demonstratur malitia. Qui fecit eum, applicabit gladium eius: id est, malo, quo alios punit, ipse punietur. Huic mõtes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi: id est, superbi, temporariam iocunditatem. in quibus montibus Ludunt bestiæ, ministri satanæ: ludunt, inquit, fluxu, lasciuiaq; vitiorum. Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus: id est, in peccatis, quæ sicut vmbra corpori, ita ipsa morti vicina sunt. In secreto calami: id est, lumborum, quæ sunt loca humentia. Protegunt vmbræ: id est, peccata, vmbram eius, id est, diaboli malitiam, quæ nostris peccatis quodammodo protegitur, & crescit. vel, diaboli vmbra: id est, malitia, peccata hominum, quadam suæ nequitiæ protectione defendit, & contegit. Circumdabunt eum salices torrentis: siue stirpes, & virgultum, nempè mundus iste mortalis, sua volubilitate, torrenti similis. salices etiam iuxta vnum modum intelligendi, sunt arbores steriles, semper virentes, cuiusmodi sunt homines luxui dediti, à quibus viror male agendi nunquam marcescit. Ecce absorbebit fluuium, & non mirabitur: hoc est, genus humanum, de quo scriptum est: Meus est fluuius &c. genus namq; humanum instar fluminis, suis fluit, & per effluit desiderijs. Et non mirabitur: retroactis temporibus vniuersum planè absorbuisse orbem; sed fiduciam habet, quòd influat Iordanis in os eius: id est, fideles baptismi sacramento renouati: Iordanis namq;, fluuius est baptismi. In oculis eius, quasi homo capiet eum: homo, id est, Christus, nostra carne vestitus: in oculis, hoc est, in ipso intelligentiæ lumine: captus est, in sui ipsius muscipula, quam Christo parauerat: morte enim

Fœnum. Lumbi. Vmbilicus. Cauda testiculi. Nerui. Ossa. Cartilago. Gladius. Herba. Dormit. Vmbra. Salices. Fluuius. Os. Iordanis. Oculi. Nares.

Luciferi effigies.

quam intulit, periit, eiusque imperium destructum est. Et in sudibus perforabit nares eius. sudes sunt pali, qui acuuntur, vt figantur: sudes ergo sunt acuta sanctorum consilia. nares verò odor est pestiferi hostis, quo res longè positas intelligit. In sudibus ergo nares Behemoth perforantur, cùm eius insidiæ, sanctorum consilijs pateant, atque vires admittant. An extrahere poteris Leuiathan hamo? Leuiathan additamentum interpretatur, quia scilicet in veritate non stetit, sed superbiam addidit, quasi supra naturæ bonum, tumorem, & elationis morbum: hunc autem draconem, ne in aquis gentium dominaretur, hamo suæ passionis dominus extraxit: hamo ergo captus est Leuiathan, quia dum redemptorem nostrum per suos satellites, corporis escam momordit, illius diuinitatis aculeo confossus est, atque transfixus. Et fune ligabis linguam eius? id est, iniquitatibus suis conuictus, obmutescet. Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? sermones sunt diuinæ potentiæ, quibus superbus ille humiliatus est, atque attritus. Circulus autem in naribus Behemoth, est illius potentiæ refrenatio: nam & animalium naribus circulos ponimus, quæ superba esse cognouimus. Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? superbus enim cum sit, precum execratur patrocinium, molliaque verba abominatur omninò. Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum? nullo pacto vult ligari, nec alicuius seruituti subdi, nisi inuitus. Nunquid illudes ei, quasi aui: aut ligabis eum ancillis tuis? alligatur enim, atque tanquam auis illuditur ab animabus sanctis, quæ sunt Christi ancillæ. Concident eum amici, diuident eum negotiatores: sancti vtique, dei amici, atque euangelici negotiatores. Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite eius? pelles diaboli, sunt iniqui, qui indissociabili connexione ei coniuncti sunt: his ergo pellibus sagenæ euangelicæ erant implendæ. Caput Behemoth, superbi, quibus piscium gurgustium, id est, arcta prædicationis euangelicæ doctrina, explosa superbia, atque reiecta, impleri debuerat. Pones super eum manum, nec addas vltra loqui, & memento belli: pones super eum manum, si potes, & memento belli, quod ille gerit contra te. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur: nempè in die iudicij videntibus omnibus præcipitabitur in gehennam, ignemque sempiternum. Quis reuelabit faciem indumenti eius? id est, artes nequitiarũ eius? transfert se enim in angelum lucis; sed à domino illius fraudes detegentur. Et in medium oris eius, quis intrabit? Os diaboli indesinens blasphemia, aut infernus, ad quem saluator descendit, vt deuoratos à diabolo homines liberaret. Portas vultus eius, quis aperiet? Abditam fortitudinem hypocriseos diaboli dicit dominus se patefacturum, idque suæ passionis tempore. Per gyrum dentium eius formido. bestia sanè est rapacissima, dentibus omnia consumens; ideò timendum est incidere in illius dentes. Corpus illius, quasi scuta fusilia, corpus diaboli omnes eius consortes, qui indissociabili connexione ei coniuncti sunt, vnde subdit, & compactum, quasi squamis se prementibus. Vna, vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas: hoc est, nullus est illis additus, quo ad pænitentiæ bonum sese conuertant: vnde addit: Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur: hoc est, maligni, ita sibi inuicem in malitia cohærent; vt nullum illis sit spiraculum respirandi ad deum. Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius, vt palpebræ diluculi. Alij dixerunt: In sternutamento illius illucescit sol, & oculi eius, vt species Luciferi. Sternutatio sordes cerebri egerit, & vitia ex interno concepta depurgat: sternutatio ergo Behemoth, est sordium illius effusio, quibus nos inficit, & maculat. Oculi illius: falsi Prophetæ intelligendi sunt, à quibus lumini veritatis vicina dicuntur, ideò palpebræ diluculi appellantur, cùm tamen nihil luminis dei possideant. De ore eius, lampades eius procedunt, sicut tedæ ignis accensæ: sacrilegi, & blasphemi, os diaboli dicuntur, ex quibus faculæ ardentes, id est, blasphemiæ procedunt, quasi tedæ ignis; teda siquidẽ cùm accenditur, odorem habet suauem, lumen verò obscurum: huiusmodi sunt diaboli prædicatores,

[Marginal notes: Sudes. Leuiathan. Hamus. Lingua. Funis. Circulus. Armilla. Preces. Pactus. Ancillæ. Auis. Amici negotiatores. Pelles. Caput. Spes. Præcipitabitur. Facies indumenti. Os. Porta. Vultus. Dentes. Corpus. Scuta fusilia. Squamæ. Sternutatio Oculi. Lampades. Teda.]

Lucifer effigies. Fumus. Halitus. Flamma. Collum. Facies. Membra. Flumina. Cor. Incus. Purgabunt. Hasta. Thorax. Ferrum. Paleæ. Lignum. Æs. Sagittarius Lapides. Funda. Malleus. Vibrans hastam. Stipula. Radij. Solis. Aurum. Mare. Olla. Vnguenta. Semita. Abyssus. Potestas.

dicatores, qui vitæ quidem suauitatem prætendunt; opera tamen iniquitatis exercent. De naribus eius procedit fumus, id est, superbia, sicut ollæ succensæ, atque feruentes. Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egredietur: id est, ipse incendit nos, & ad luxuriæ, & ad blasphemiæ vitium. In collo eius morabitur fortitudo : colli nomine, id est, ceruicis, tumorem arrogantiæ diaboli dicit. Vnde Isa: 48. dicit: Neruus ferreus ceruix tua, in qua principalis peccati malum habitat. Et faciem eius præcedet egestas: quibus enim diabolus appropinquat, illicò adest bonorum omnium miseranda pauperies. Membra carnium eius cohærentia sibi, iniqui sunt membra carnium diaboli: quippe, qui carnalibus, ac flagitiosis actibus dediti, ei, velut authori malorum cohæreant. Mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur: fulminabitur à deo igneis dei eloquiis, de sanctis nubibus increpabitur. quæ quidem fulmina, non in locum alienum, sed in diabolum iaculabuntur. Cor illius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus: siue stat sicut incus infatigabilis. cor diaboli durum, & inflexibile, stat sicut incus, quæ non producitur: incus namq; cæditur, sed non producitur: superiecta edomat, immobilis autem ipsa consistit: talis diabolus est. Cùm sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur: in primi seculi temporibus scire potuerunt angeli sancti, quando præsumptor tyrannidis cœli arce deiectus est. territi purgabuntur, ad homines refertur, qui ad angelorum consortium sunt assumendi, qui diaboli damnationem intuentes, sese à vitijs cum timore purgare student. Cùm apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax. Alij manifestiùs transtulerunt dicentes: Si occurrerint ei lanceæ, nihil facient ei, id est, nullis metallis terrorum poterit emendari, neque in hasta, neque in thorace: hasta, aduersarium percutimus: thorace, illius iacula excludimus: hasta igitur, est prædicationis iaculum, thorax verò patientiæ fortitudo, quibus omnibus malignus ille domari non potest. Reputabit quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs; tanta enim virtute superbiæ se induit, vt hæc omnia arma aduersus se suscepta, palearum aceruis, & lignis putridis similia reputet. Non fugabit eum vir sagittarius: id est, nullo sanctorum sic vinci poterit, vt ad pœnitentiæ lamenta redire velit. In stipulam versi sunt ei lapides fundæ: funda est quilibet sanctorum, qui manu domini continentur: ferreus ergo, atque pertinax diabolus, quæcunq; sanctorum iacula nihili pendet. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. verbum diuinum eum contundens pro stipula æstimabit, & deridebit trementem sermonem, id est, quemlibet sanctorum fortissimum. Sub ipso erunt radij solis: hoc est, angeli, quos secum traxit: vel homines, qui sub præuaricatione Adæ continentur: vel docti, ac virtute insignes, dæmoni tamen seruientes. Et sternet sibi aurum, quasi lutum: id est, homines sanctos, dormientes in fide, qui auro comparantur, quod cæteris præstat puritate, pretiositateq; metallis, in lutum vilissimum, pedibusq; conculcandum, deniq; in suum miserabile cubile rediget. Feruescere faciet, quasi olla profundum maris. mare, hoc seculum, obscuritate sua, ac nimia stultitiæ cæcitate tenebrosum, quod diabolus ad terrenorum amorem velut ollam carnali concupiscentia, accendere consueuit. Et ponet quasi cùm vnguenta ebulliunt: hoc est, feruescentibus iniquis carnalium concupiscentia, æqui, & iusti inde proficient, atq; veluti vnguenta suauissima bonæ vitæ flagrantiam, suauitatemq; alijs emittent. Post eum lucebit semita: semita, Christi est humilitas, diaboli verò superbia, quæ ipsum superbum insequitur. vel semita ad pænitentiæ bonum, quam ipse sequi nullatenus voluit. Æstimabit abyssum, quasi senescentem: siue, vt alij dixerunt, quasi deambulacrum: hoc est, mundum, suis peccatis inueteratum, atque corruptum. Non est super terram potestas, quæ comparetur ei: nulla planè creatura peccatrix, illius malitiæ comparari potest. Qui factus est, vt nullum timeret: propria siquidem liberi arbitrij voluntate elatus, neminem veretur, nec ipsum quidem dominum, nisi, vt pertinax, & malus seruus, nullũ habens dilectionis timorem.

Omne

Omne enim sublime videt: id est, sublimia tantùm, atq; superba appetit. Contra: Dominus humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Ipse est Rex super omnes filios superbiæ: Id est, Caput & princeps omnium superborum. Hæc Propheta sanctißimus, atq; patientißimus scripsit, vtpotè, qui impijßimi Behemoth certamen, fraudes, atq; potentiam tentandi, singulari quodam modo, in seipso expertus fuerit. Proinde, cæteris acuratiùs horribilem illius effigiem formamq;, ante oculos posuit, vt quilibet fidelium intelligat, quantū sibi ab isto maligno cauendum sit, cuius forma, tantam præsefert malitiæ vastitatem, nequitiæ turpitudinem, ac omnium vitiorum execrandam, fugiendamq; enormitatem. Hæc paulò solitò longiùs describere placuit, quia nobis salutaria esse reputaui. Luciferi lapsus. Sublime. Rex superbiæ Turpis diaboli effigies.

CAP. III.

David, & aliorum Prophetarum oracula, de lapsu, & natura Dæmonum.

AVditis diuinis oraculis, Moysis, & Iob, ad alia Prophetarum oracula mihi transeundum esse putaui, quo dilucidior nobis fiat dæmonum malitia atq; iniustitia, quæ à tot tantisq; Prophetarum oraculis, & apertißimè describitur, & iustißimè condemnatur. Dauid Prophetarum eximius, sæui hostis astutiarum non ignarus, sæpenumero suis in Psalmis illum meminit, multisq; vocat, atq; describit nominibus. In primo Psalmo, nominat impium, vtpotè veram pietatem, id est, dei cultum execrantem. Consilium, inquit, impiorum: id est, Luciferi, Adæ, & Euæ. Psal. 5. vocat malignum: Neq;, inquit, habitabit iuxta te malignus, id est diabolus, omnesq; illius malitiæ sectatores: malignus, qui beneficijs factus est deterior, omniaq; bona in malitiam conuertit. Psal: 6. operarius iniquitatis: Discedite à me operarij iniqui; ipse enim peruersus spiritus nequam, & iniustus, semperq; ad non esse nos allicit. Psal: 9. Increpasti gentes, & perijt impius, id est, diabolus sonitu Euangelicæ tubæ. Et in eodem, nominat peccatorem: Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ; ipse enim per anthonomasiam peccator dicitur, vtpotè peccator, & pater eius. Proinde, in eodem Psalmo dicitur: In operibus manuum suarum comprehensus est peccator: id est, rei malè poßessæ damni pœnam sustinuit. Psal. 12. appellat inimicum: Illumina, ait, oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum. cauendum nobis est ab huiusmodi somno, quo gaudet inimicus se inde contra nos laudis victoriam comparasse. Psal. 21. appellat leonem: Salua me ex ore leonis: os leonis rugientis & superbi, est infernus, à quo liberari rogat; quia scilicet, non relinques animam in inferno. Appellat quoq; canem, vtiq; propter sanguinē, quo malignus ille semper lætatur & viuit. Et vnicornium: vno enim cornu nos petit, odio videlicet perpetuo. Psal. 71. nominat calumniatorem: Et humiliabit calumniatorem, id est, diabolum, qui iniustam contra genus humanum composuit calumniam. Psal: 73. vocat draconem: Tu confregisti capita draconis: id est diaboli, in aquis, scilicet baptismi. Et Psal: 103. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: Draco, inquam, ob venenum, quod Euæ primæ mulieri pestiferis suasionibus inspirauit; illuditur autem, dum iustè increpatur, quippè, qui creatus fuerit bonus, & fœdis se miscuerit peruersitatibus; illuditur, dum nobis proficit suis nequitijs, quibus obesse tentauerat. Isaias Propheta clarißimè depingit huius draconis superbiam, & horribilem lapsum: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Cecidit, inquam, propria nequitiæ malignitate; quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur. Dicebas in corde tuo: In cœlum, id est, ad diuinam dignitatem ascendam, eroq; similis altißimo, etsi non natura, potestatis tamen dignita-

Dauid. Impius. Malignus. Operarius iniquitatis. Impius. Peccator. Inimicus. Leo. Canis. Vnicorni. Draco. Calumniator Isaias 14. Lucifer. In cœlum ascendam.

Leuiathan nomina Diaboli dignitate, atq; authoritatis dominio & imperio. Et cap: 27. nominat Leuiathan, id est, diabolum, calumniatorē, sathan, aduersariū, apostatam, præuaricatorem, belial, absq; iugo draconē, colubrū antiquū, cœtum magnū, behemoth dæmonium, malignū, impiū, leonem, & draconem, aspidem, basiliscum, canē, vnicornē, siue cerastem, peccatorem, inimicū, operarium iniquum, luciferum, accusatorem fratrum, versipellem, & quæ sunt generis eiusdem: In die illa, inquit, visitabit dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan serpentē vectem & tortuosum, & occidet cœtum, qui est in mari: vectem, inquam, id est concludentem, quòd multos suo carcere clauserit. Hebræi autumant Leuiathan sub terra: sed fabula iudaica est. In die ergo iudicij dominus noster visitabit Leuiathan, & gladio suæ potentiæ illum interficiet, auferetq; de medio, ne ampliùs seducat gentes. Et cap. 47. de inani Luciferi iactantia sic loquitur: Sapientia tua, & scientia tua, hæc te decepit: & dixisti in corde tuo: Ego sum, & præter me non alius. Veniet super te malum, & nescies ortum eius: irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Reuera, diaboli peccatum est inexpiabile, ob suæ malitiæ duritiam, peruersamque

Ezechiel 28. Signaculum similitudinis. voluntatem. Ezechiel Propheta cap: 28. Sathanæ lapsum, naturæq; excellentiam, qua cæteris præstabat angelis, depingit: Tu, inquit, signaculum similitudinis, plenus sapiētia, & perfectus decore, in delicijs paradisi dei fuisti: signaculum, inquam, vt quò subtilior est in eo natura, eò Dei imago inueniatur similior. Septuaginta transtulerunt ἀποσφράγισμα id est, resignaculum, quasi pro signaculo fecerit resignaculum. Plenus sapientia: vbi enim similitudo dei, ibi & plenitudo sapientiæ. Et perfectus decore, siue quasi diuersis floribus ornata atq; composita corona virtutum, quam proprio studio auget diligens, dum naturæ bonum nutrit, industria, & negligens minuit. Omnis lapis

Nouem lapides. pretiosus onamentum tuum, Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolitus, Onyx, & Beryllus, Sapphyrus, Carbunculus, & Smaragdus. Nouem lapidum ordinibus, nouem angelorum ordines complectitur. Itaq;, inquit Augustinus lib: de ciuit. 11. cap: 15. Si in delicijs paradisi fuit omni lapide pretioso ornatus; intelligitur vtiq; aliquando fuisse sine

Angeli mali. peccato. In Psal: legimus quosdam angelos malos esse, immißiones per angelos malos.

Zacharias. In Zacharia quoq; inuenitur aliquid simile cap. 3. Et ostēdit mihi dominus Iesum sacer-

Sathan. dotem magnum, stantem coram angelo domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei; semper enim aduersarius ille, domino, membrisq; eius aduersatus est. vnde & Apostolorū Princeps ait: Aduersarius diabolus, tanquā leo rugiens circuit, quæ-

Pastor Stultus. rens quem deuoret. Et cap: 11. ab eodem Propheta, vocatur pastor stultus: Assume, inquit vasa pastoris stulti. quæ autem sit illius stultitia ostendit: Derelicta non visitabit: dispersum non quæret: & contritum non sanabit: & id quod stat, non enutriet: & carnes pinguium, & vngulas eorum dissoluet. O pastor, & idolum, derelinquens gregem:

Duo diaboli oculi. gladius scilicet domini super brachium eius, & super oculum dextrum eius, nempe superbiam: duo siquidem sunt oculi diaboli, superbia scilicet & inuidia. brachium diaboli, potestas & dominium, ariditate siccabitur, illius potestate euacuata: & oculus dexter, id est superbia, tenebrescens obscurabitur, suæ vtiq; elationis fumo. A Hieremia vo

Perdix. Ieremiæ 17 catur perdix, cap: 17. Clamauit perdix, congregauit, quæ non peperit, fecit diuitias suas non cum iudicio, in dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouißimis eius erit stultus. perdix, id est diabolus, in primis parentibus maßam humani generis surripuit, & extunc fouit, quæ non peperit, fecitq; diuitias non in iudicio, quia princeps huius mūdi factus est; sed in nouißimis erit stultus, quippè cum spolia perdiderit, & arma, in

Daniel. 7. Bestiæ. quibus confidebat. Daniel: 7. vidit sub specie bestiarum, de quibus dicemus, quum ad elucidandam Apocalypsim peruenerimus. Quatuor bestiæ grandes, & inter se diuersæ

Habac. Diabolus. ascendebant de mari. Habacuc cap: 3. nominat diabolum: Egredietur diabolus ante pedes eius, quia quadraginta diebus dominum in solitudine tentauit. Hæc atq; his similia de sanctorum promptuarijs deprompsimus Prophetarum, atque depromenda essent, ni

 — Luciferi

methodi ratio aliud exigeret, ex quibus clarè conſpicimus ſathanæ malitiam, lapſum, — capita.
atq; ruinam; vt iam fidenter cum Dauid dicere poſsimus: Super Aſpidem & Baſiliſcũ — Super aſpidẽ.
ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. In nouo autem teſtamento, præclara
ſunt huius rei teſtimonia. Apud enim Euangeliũ Matthæi cap: 4. & tentator, & ſathan — Matth: 4.
appellatur: Acceſsit, inquit, tentator. Et, Vade retro ſathana. In primo cap: Marci: Et — Tentator.
tentabatur à Sathana. Apud Lucam cap: 10. Videbam ſathanam, ſicut fulgur caden- — Marci 1.
tem de cœlo. Vidit ipſe diaboli ruinam, antequam diabolus ab ipſo conderetur; idcirco — Lucæ 10.
poteſtatem dedit calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones. Dæmones præterea, à multo-
rum corporibus vi diuina fuiſſe expulſos, Euangelia clariſsimè proteſtantur. In Ioannis
Euangelio cap: 14. vocatur princeps huius mundi: Venit, inquit, princeps huius mundi: — Ioan: 14.
mundi, inquam, terrigenarum, quæ ſunt mundi maximè appetentium. Paulus ad Cor. 2. — Princeps hu-
cap: 2. Ne circumueniamur à Sathana, inquit; non enim ignoramus cogitationes eius. — ius mundi.
Sanè, conſcius erat Apoſtolus conſiliorum verſipellis, in angelum lucis ſæpè ſe transfigu- — 2. Cor: 2.
rantis, ac ſub prætextu pietatis, venena inferentis atq; propinantis. Ad Epheſ. 6. Indui-
te, ait, armaturam dei, vt poſsitis ſtare aduerſus inſidias diaboli, quoniam non eſt nobis — Epheſ: 6.
colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem, id eſt, terrenos homines; ſed aduerſus prin- — Principes.
cipes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum; contra ſpiritualia ne- — Poteſtates.
quitiæ in cæleſtibus, id eſt, contra nequiſsimos ſpiritus, in cœleſtibus commorantes, ac — Rectores.
nos hæreditate cœleſti ſpoliare cupientes. Ad Cor: 2. cap: 4. vocat deum huius ſeculi: — Deus huius
In quibus Deus huius ſeculi excœcauit mentes infideliũ, vt non cognoſcerent Euangelij — ſeculi.
gloriam, atq; virtutem. Ad Theſſal: cap: 2. epiſtola prima: Impediuit nos Sathanas. Et
cap: 3. Ne fortè tentauerit vos is, qui tentat, & inanis fiat labor noſter. Diuus Ioannes
in prima Canonica cap: 3. diaboli malitiam præclarè oſtendit: Qui facit peccatum, — 1. Ioan. 3.
inquit, ex diabolo eſt, quoniam ab initio diabolus peccat: ab initio, inquam, ſui peccati,
non autem creationis. Vnde in Euangelio eiuſdem cap: 8. Ille homicida, & mendax, ac — Pater menda-
pater mendacij eſt, quia ab initio in veritate non ſtetit. Sed in hoc apparuit filius dei, — cij & homici-
ait Ioannes, vt diſſoluat opera diaboli. In Apocal: diaboli malitia, quæ ab initio labora- — da.
uit aduerſus Eccleſiam, mirificè deſcribitur, cap: 12. Draco, inquit, ſtabat ante mulie- — Apocal. 12.
rem, id eſt, Eccleſiam, quæ fide in Patriarchis Chriſtum conceperat, parturierat Pro- — Draco. Mulier.
phetarum tempore, peperit noui teſtamenti ætate. Draco autem ille habebat capita ſe- — Prima eccleſia
ptem, & cornua decem, & in capitibus ſuis ſeptem diademata: & cauda eius trahebat — Capita ſeptẽ.
tertiam partem ſtellarum in terram. Septem capita, id eſt, ſeptem regna, Pharaonis — Cornua 10.
primum, atq; Ægyptiorum, filios Iſraël odientium, vnde & maſculos in flumen præci- — Primũ caput.
pites iri iuſsit, & cæteros maximarum onere affligi moleſtiarum. Secundum draconis — 2. caput.
caput, Iezabel, aliiq; prophetarum homicidæ, de quibus tertius Reg: cap: 19. & ſecun-
dus Paralip. cap: 24. abundè loquuntur: in quibus Helias Propheta conqueritur: Do-
mine, altaria ſuffoderunt, prophetas tuos occiderunt; & ego relictus ſum ſolus, & quæ-
runt animam meam. Tertium draconis caput, Regnum Babylonicum, in quo Nabucho- — 3. caput
donoſor Rex Babylonis, maximè afflixit Iudæorum genus, ex quo oriturus erat Chriſtus
dominus. Quartum draconis caput, Regnum Perſarum, ſiue Medorum, vbi Aman Iu- — 4. caput.
dæorum genus funditus euertere tentauit, quemadmodum liber Heſter diſertè copioſè-
que loquitur. Quintum ſerpentis caput, Regnum Macedonicum, vtpotè Antiochus Epi- — 5. caput.
phanes, qui templum violauit, atq; omnia ſacra temerare minimè erubuit, vt ſcribit li-
ber Machabæorum primus cap: 1. & ſecundus 6. Sextum caput, Regnum fuit Roma- — 6. caput.
norum, in quo Nero, Domitianus, Traianus, cæteriq; tyranni, Eccleſiam multis perſequu-
ti ſunt flagellis: Sed ſagittæ paruulorum factæ ſunt plagæ eorum. Septimum caput eſt — 7. caput.
Antichriſtus, de quo apud Danielem plurima ſcribuntur, cap: 7. Et ſermones contra
excelſum loquetur, inquit: & ſanctos altiſsimi conteret: & putabit, quòd poſsit muta-
re tempora, & leges: & tradentur in manu eius vſq; ad tempus, & tempora, & dimi-

Cornua decẽ. dium temporis. Septem draconis capitibus, decem cornua adiunxit; quod planè à Daniele in eodemmet capite stabilitur. sed nonnulla dißimilitudo inuenitur; ibi enim de regno Romanorum loquitur, hîc autem absolutè de dracone, qui septem capitibus, septem regnorum gloriam gestabat, ex quibus vnum, nempe regnum Macedonum, post Alexandri mortem, in quatuor partes diuisum est, quibus quatuor præfuisse Duces clarissimè constat: Ægypto scilicet Ptolemæum Lagi filium: Macedonibus Philippum, qui & Arideus, Alexandri frater: Syriæ, ac Babyloniæ, omnibusq́ Orientalibus regnis, Seleucum Nicanorem: Asiæ verò Antigonum. Itaq́, septem capita, sed decem cornua, septem extitere regna, quibus decem reges præfuêre. In capitibus autem septem, decem cornua, non autem decem diademata; quia nimirum ex quatuor illorum principum semine, vnus tantùmmodo, nempe Antiochus Epiphanes, aduersus Ecclesiam erat pugnaturus. De quo Daniel cap: 8. loquitur: Ex vno, inquit, ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande.

Regnum Alexandri diuisũ. Ptolemæus. Philippus. Seleucus. Antigonus. Septem diademata.

CAP. IIII.

Capita Draconis alio modo exponuntur, & bellum etiam Draconis.

Possunt & alio modo hæc Draconis capita intelligi, vt primum draconis caput fuerit Herodes Proselytus: secundum verò, scelestißimus Nero: tertium autem, Constantinus Arianus: quartum, Cosdroe, cuius temporibus Mahometus cornua assumpsit imperandi: quintum draconis caput, Henricus primus Alemanorum Rex: sextum autem, Saladinus Soldanus Babylonis: at septimũ, Federicus primus. vnde primum draconis bellum Iudæorum extitit: secundum Paganorum: tertium Arianorum: quartum Sarracenorum: quintum Alemanorum: sextum item Sarracenorum: septimum Hæreticorum. Octauo loco in cauda draconis, qui est Antichristus, bellum erit immanißimum: Et Michael pugnabat cum dracone. operæpretium est scire, quonam modo huiusmodi angelorum gestum sit bellum, vt clarius aliquid inde intelligi poßit. Sunt autem quatuor bellorum genera, quæ quidem ad immanentes operationes spectare videntur: vnum planè inter sensitiuum appetitum atq́ intellectiuum versatur; huiusmodi enim appetitus ad opposita feruntur obiecta: aliud verò bellum, inter intellectum & voluntatem inuenitur; sæpè namq́ contingit, rationem decernere aliquid eße faciendum, voluntatem verò reniti, nolleq́ obedire: tertiũ bellum est, duarum inter sese voluntatum pugnantium; quando vnius scilicet voluntas ab alterius voluntate dißentit: quartum autem bellum est inter vnum & alterum intellectum, quãdo scilicet vnius intellectus, vnam sequitur doctrinam, alterius verò alteram. Primum autem bellum in angelis eße non potuit, quippè, cùm appetitu sensitiuo vacent omninò, vtpotè incorporei, & immateriales. Neq́ etiam secundi belli genus angelis congruere potuit; ratio enim mea non contra quidem alterius, sed meam potiùs pugnat voluntatẽ. Nec quoque quartum genus belli est illis attribuendum, quo vnus contra alium pugnat intellectus; alioqui error fuißet vtiq́ prior culpa, quod est falsum. Restat ergo, vt tertius pugnandi modus, quo vnius contra alterius pugnat, certatq́ voluntas, angelis sit concedendus. Reuera, Michael atq́ angeli boni, bona voluntate ad deum ferebantur; mali verò, mala voluntate ad malum, atq́ ita factum est prælium magnum in cœlo; bonarum siquidem ac malarum voluntatum, ad inuicem certantium. Etenim, si ad sua sensus desideria intellectum flectere potest; multò magis vnus angelus, dispositionem aliquam inclinantem, in alium immittere valet, vt aliquid efficaciter velit. In hoc autem genere

Herodes. Nero. Constantinus. Cosdroe. Henricus. Soldanus. Federicus. Michaelis bellum. Quatuor bella. Quale bellum fuerit in angelis. Mala voluntas. Bona volũtas.

Luciferi bellum.

genere certandi, actus belli quatuor numerantur: vnus siquidem, quo alter alterum percutit: secundus verò, quo percutienti resistit: tertius autem, quo iniuria lacessitus, percutere volentem, repercutit: postremus & vltimus, quo ille resistit. Porrò primus belli actus, ad Michaelem eiusq; pugnatores spectat; etenim, cùm ad bonum conuersi essent, ad dei obedientiam, amoremq;, reliquos allicere, attrahereq; conabantur. sed mali illico iniquis dispositionibus restiterunt; idcirco actus illis secundus iure competere potest. in tertio verò actu, iniqui, iniquæ adhærentes societati, ad malum, bonos allicere tentabant. verum in quarto pugnæ actu, boni viriliter pugnantes, malos & vicêre, & expulêre. Completo consummatoq; prælio, mox actus potentiæ executiuæ accesserunt: nam & Michael cum suis sese accinxit, vt Luciferum, illiq; adhærentes è cœlo extruderet; & is quidem extitit primus executiuæ potentiæ actus. at in actu secundo, illi maligni sese opponētes, ad sua loca remigrârunt. porrò in tertio actu, mali sese accinxerunt, vt bonos secum ducerent. in quarto verò actu, Michael cum suis obtinuit victoriam, palmamq; triumphi, impijs atq; peccatoribus è cœlo expulsis. Hæc quidē de bello angelorum dixisse sufficiat. Nunc ad alia, quæ nonnihil speculationis, obscurioris tamē habent, properandum nobis est: & inprimis Luciferi priuilegia, si in veritate stetisset, adducenda nobis sunt, vt quantum malum sit superbia, omnibus pateat. Primum itaq; Luciferi priuilegium, siue dignitas, intellectualis pulchritudo, qua cæteris præstabat: vnde & Lucifer, ob luminosæ pulchritudinis claritatem dictus est: nam sicut Lucifer post solem cæteris est lucidior præstantiorq; syderibus; ita planè primus angelus, cæteris erat angelis & pulchritudinis gratia formosior, & beatitudinis naturalis dignitate eminentior. Secundum, omnium extitisset creaturarum optimus; quò enim naturæ dona fuerat assecutus maiora, eò potior in gratiæ donis fuisset inuentus. Tertium autem priuilegium, Deo supra omnes gratissimus extitisset; etenim, maior in naturalibus perfectio, maiorem in gratuitis excellentiam habuisset. Quartum, omnium fuisset angelorum felicissimus, vtpotè plus meritorum habens cæteris. Quintum, Deo fuisset simillimus, vnde & signaculum diuinæ similitudinis à Propheta vocatur, Ezech: 28. Sextū, Deo familiarissimus extitisset, vtpotè, Seraphici ordinis supremus. Septimum, omnium ditissimus, omnium scilicet perfectionum plenissimus. Octauum, omnium potentissimus: eius enim naturalia nulla planè impedimēta nescissent. Quare quidam arbitrantur, Empyrei voluendi potestatem illi committendam fuisse, si constans, ac grauis in suo domicilio perstitisset. Nonum, omnium fuit angelorum princeps: in quolibet siquidem ordine, authore Dionysio, est vnus princeps; at iste fuisset simpliciter omnium primus. Decimum, fuisset omnium Pontifex, quia nimirum ad vnum cultum ordinandorum, princeps extitisset omnium. Vndecimum, fuisset omnium doctor, illuminando, purgando, perficiendo, vtpotè Deo immediatissimus. Duodecimum, fuisset omnium pater, ob naturalium dignitatem. Cauendum igitur nobis est summopere à superbia, quæ Luciferum tot tantisq; gratiæ muneribus indignum reddidit. Quòd autem Luciferi peccatum superbia extiterit, sic patere arbitror: Cùm enim duo sint nostræ voluntatis actus, nolle scilicet, & velle; duplicem quoq; amorem, amicitiæ videlicet, & concupiscentiæ, ad hos sequi necesse est. Reuera, omnis actus nolendi, præsupponit actum volendi: omnis autem concupiscentiæ actus, præsupponit amorem amicitiæ, vnde non potest esse actus deordinatus nolendi, si priùs non fuerit actus deordinatus volendi. Porrò, actus deordinatus concupiscentiæ, in actum deordinatum amicitiæ resoluitur: nam omne negatiuum resoluitur in affirmatiuum. Ex quo patet, peccatum angeli, inordinatum extitisse amicitiæ amorem; non enim esse potuit actus nolendi, nec prima deordinatio amor concupiscentiæ: ille autem amicitiæ amor non fuit in Deum, sed in se potiùs; quia scilicet non potest nimis diligi Deus: nec in aliam creaturam, siue in nullam sanè creaturam ferebatur priùs, quàm in suam ipsius essentiam, quæ sibi priùs innotuerat: fuit ergo deordinata

Margin notes: Quatuor actus belli. 1. 2. 3. 4 — Actus belli executiui. 1. 2. 3. 4. — Luciferi priuilegia. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. — Primum peccatum superbia. — Amor amicitiæ malus. — Amor sui.

dinata suiipsius dilectio, quæ est diabolicæ ciuitatis fundamentum: amor sui vtiq; vsque ad contemptum Dei. Accessit adhæc & amor beatitudinis indebitè obtinendæ, & amor commodi; res enim summi commodi, est felicitas: vnde peccatum primum non potuit esse in irascibili, sed in concupiscibili; primum enim concupiscibile, est felicitas. Adde, quòd ille non appetierit bonum ratione honesti, nec etiam vtilis: delectabilis ergo tantùm. Dubitatur autem à nonnullis, quomodo primum peccatum fuerit superbia, quippè cùm superbia, amor sit propriæ excellentiæ, quæ ad amorem concupiscentiæ attinet. atqui amorem amicitiæ præcedere dixi; proinde aiunt, ex sui præsumptione inchoasse: deinde in ambitionem erupisse: postremò, in odium sedem fixisse. Præsumptio autem illa, errori intellectus non est attribuenda, sed voluntati potiùs, quatenus scilicet dilexit se vltra condignum; voluit enim esse beatus, idq; amore sui commodi, non propter ipsum beatitudinis bonum. Deniq;, sine gratia, vel ex proprijs meritis, ad beatitudinis apicem ascendere contendit: quam ob causam, quamuis beatitudo, authore Augustino, 13. de Trinitate, ab omnibus naturaliter appetitur; in huiusmodi tamen appetitu, peccatum contingere potest, quando nimirum voluntas in appetenda beatitudine immoderatè se gerit, aut maiori forsitan conatu, quàm sibi conueniat, aut citiùs, quàm conueniat, aut aliter, quàm congruat, puta sine, vel ex proprijs omninò meritis. Itaq;, malignus ille, beatitudinem appetitu inordinato concupiuit; summa enim peruersitas est, frui vtendis, & vti fruendis. Deinde, statim illam habere volebat, quum tamen Deus post morulam vix dare decreuisset. Postremò, ex suis naturalibus illam assequi volebat, vt nulli se aliquid debere, aut debitorem esse sese iactitare posset. Cæterùm, nõnullis visum fuit, primum peccatum non fuisse superbiam, quod quidem ita statuere conati sunt. Immoderatus amor sui, superbia dici non potest, sed peruersæ potiùs excellentiæ, authore Augustino 14. de ciuit. dei cap. 13. sed primus angelus, atq; primus homo sic peccauerũt: ergo illorum peccatum, proprio nomine superbia non fuit: Quid, inquit Augustinus, est superbia, loco iam dicto, nisi peruersæ celsitudinis appetitus? peruersa enim celsitudo est, deserto eo, cui debet animus inhærere principio, sibi quodammodo fieri, atq; esse principium: hoc fit, cùm sibi nimis placet: sibi verò ita placet, cùm ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuerat, quàm ipse sibi. Spontaneus est autem iste defectus: quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur, vt videret, & accendebatur, vt amaret, stabilis permaneret; non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebresceret, & frigesceret. Et cap. vltimo eiusdem libri: Fecerunt itaq; ciuitates duas amores duo, terrenam scilicet, amor sui vsq; ad contemptum Dei; cœlestem verò, amor Dei, vsq; ad contemptum dei: amor ergo sui inordinatus, fecit ciuitatem diaboli; nec ibi priùs fuisse videtur dei contemptus, sed amor sui potiùs: contemptus enim Dei est, nolle Deum, aut Deum despicere; non autem despiceretur, nisi aliquid priùs amaretur: primi ergo angeli peccatũ fuit, amor sui immoderatus. Amplius, superbia est appetitus excellentiæ supra alios. sed primi angeli appetitus fuit, nõ excellẽtiæ supra alios; priùs enim diligitur inordinatè in seipso, quàm comparatione ad alterum: ergo quod priùs. Adde, quòd appetitus summi commodi, & delectabilis, quatenus est tale, superbia dici non potest. atqui in appetenda beatitudine angelũ peccasse asserunt; huiusmodi autem appetitus est boni commodi, & delectabilis in seipso, non autem voluntas excellentiæ super alios: ergo &c. Adhuc, superbia est in irascibili; respicit enim arduum secundum quod huiusmodi; sed passiones irascibilis, ex concupiscibili proficiscuntur: ergo quod priùs. Suffragatur huic sententiæ Apostolus Tim: 1. cap: 6. ita loquentis: Radix, inquit, omnium malorum est cupiditas. Itaq;, primi angeli peccatum, amorem sui fuisse putant, quo seipsum inordinatè dilexit, ac beatitudinem concupiuit, non quò alios excelleret, sed vt sibi bonum & commodum: hæc igitur prima extitit amoris deordinatio, amor vtiq; inordinatus; concomitanter verò alios excellere

Amor commodi.

Præsumptio.

Quomodo peccauit appetendo beatitudinem.

Quòd non fuerit superbia primũ peccatum.

Aug. de ciuit. dei, quid sit superbia.

Duo amores, fecerunt duas ciuitates.

1.

2.

3.

4.

Amor sui.

cellere voluit, vtpotè alijs præesse. Hæc quidem dicta sunt, quæ profectò à diuinarum scripturarum authoritate non longè absunt, tametsi initium omnis peccati superbia sit, concomitanter vtiq́. Luciferi superbia.

CAP. V.

Primum peccatum fuit superbia, argumentis ostenditur.

Velle Deum videre, in quo summa inuenitur beatitudo, peccati rationem habere non potest, nisi modo indebito appetatur, nempe, id assequi velle ex proprijs meritis, aut supra cæteros excellentiæ cuiusdam prærogatiua eminere: vterq́ autem istorum absq́ dubio, superbia est. sed primi angeli peccatum in vtroq́ istorum cõtinetur; nam & cæteros excellere voluit, & proprijs viribus beatitudinem obtinere: igitur illius peccatum superbia fuit. Suffragatur huic rationi Augustinus 12. de ciuitate dei cap: 8. Malæ, inquit, voluntatis initium fuit superbia: Vitium, inquit, est animæ peruersæ, amantis potestatem suam, potẽtioris iustitia contempta: ac per hoc, qui peruersè amat cuiuslibet naturæ bonum, etiam si adipiscatur, ipse fit in bono malus, & miser meliore priuatus. Et 11. de ciuitate dei, capit: 13. Recusauit, inquit, diabolus creatori subesse superbia sua, velut priuata potestate elatus, ac per hoc falsus, & fallax, vtpotè, qui per piam subiectionem noluit tenere quod verè est, affectauit per superbiæ elationem simulare, quod non est. Tum etiam scriptura hoc protestatur Ecclesiastici primo: Initium omnis peccati superbia: igitur primi angeli peccatum superbia fuit. Amplius, primus angelus bonum habere voluit spirituale, superiori, seu diuina lege contempta, quippè, qui illi subdi noluit, quod ad scientiæ peruersæ vitium attinet, nolle scilicet suo superiori subdi: ergo fuit superbiæ vitium. Iterum, in rerum planè acquisitione, priùs est velle finem, quàm ea, quæ sunt ad finem. sed in huiusmodi, finis est ob aliquam excellentiæ dignitatem obtinendam, præsertim in his, quæ sensibilia minimè sunt: igitur angelus primò appetiuit sui excellentiam, quod planè est superbiæ peccatum. Omne præterea bonum, authore philosopho 8. ethicorum est honestum, aut vtile, vel delectabile: sed non appetiit vtile, vtpotè, non primum appetibile, nec delectabile; quandoquidem appetitu sensitiuo vacet omninò: appetijt ergo bonum honestum indebitè, quod planè ad superbiæ vitium spectat. Adde, quòd superbia in eo clarè cognoscitur, quum scilicet voluntas suarum egreditur virium, naturæq́ proportionem atq́ quantitatem. sed tale aliquid in angelo fuisse videtur: igitur sicut diximus, primi angeli peccatum superbiam fuisse, clarißimè constat. Hæc atq́ his similia dici solent ab his, qui primi angeli peccatum superbiam fuisse contendunt. & reuera, in spiritualibus bonis peccatum contingit, dum superioris regula contemnitur; quod profectò superbiæ vitium est, in eo quod debet, superiori subdi nolle. Illico accesit & inuidiæ malum: nam authore Bernardo, vidit, & inuidit: inuidus autem bono alieno mœret, quatenus suum æstimat bonũ inde impediri: ideo ergo inuidit, ne suæ nobilitas dignitatis alicuius creaturæ prærogatiua, detrimentum pateretur: aut fortaßis inuidit factori, ad cuius diuinitatis apicem se ascensurũ fore desperabat, quem sibi impedimento esse cognoscebat, quòminus ipse singulari nobilitatis dignitate, omnibus prorsus & præstantior esset, & nobilior. hoc certè excæcauit superbum illum, amor vtiq́, vtiq́ sui: qui planè, quoniam superioris ordinem contempsit, summa extitit superbia, quia initium omnis peccati superbia, & radix omnium malorum cupiditas, id est, amor sui. Ex hoc autem præpositæ solui possent rationes: & ad primam quidem dico, angelum non voluisse primò beatitudinem, sed semetipsum inordinatè priùs dilexisse, inde sequutum fuisse inordinatum

Obiectiones. 1. Aug: dicit, initium malæ voluntatis superbia. 2. 3. 4. 5. Superbia. Inuidia. Solutiones. 1. Radix omniũ malorum superbia cupiditas.

dinatum appetitum beatitudinis habendæ. Ad 2. quamuis nolle subdi Deo, concomitanter in peccato primi angeli inuentum fuerit; non fuit tamen primum peccatum, sed potiùs amor sui. Ad 3. ex inordinato amore, angelus statuit se pro fine, atque ita priùs inordinatè se dilexit, quàm supra cæteros eminere appetiuit. Ad 4. peccauit, bonum vtile secundùm seipsum appetendo, quia seipso frui volebat, idque ob amorem sui. Ad 5. amore sui malignus ille primò se extulit supra se, & plus debito, concomitante superbia.

2.

3.

4.

5.

Quomodo intelligitur, superbia est initium omnis peccati.

Ad authoritatem scripturæ Ecclesiastici dico, illam intelligi debere de superbia communiter dicta, qua homo, siue spiritus quispiam sese effert, atque eleuat, contra diuinum præceptum, quæ quidem in omni peccato inuenitur, atque aliquo modo est initium omnis peccati. Alij autem aliter fortaßis dicerent, quòd superbia illa est nimia complacentia in seipso, nimiusque amor sui: quam profectò superbiam, Augustinus 10. de Trinitate, præsumptionem vocat, quæ non est speciale peccatum, nec ab alijs distinguitur. Hæc quidem diximus de peccato primi angeli: quilibet ergo abundet in sensu suo, quum parua admodum sit opinionum diuersitas. Libet modò, & huic negotio satis arbitror conuenire, quonam modo ille peccare potuerit, cùm mundißimus conditus fuerit, nullumque habuerit ad tam impium facinus perpetrandum impellentem, siue incitantem: peccauit nihilominùs: nam omnis intellectualis natura, cuius intellectio atque volitio, à sua discrepat substantia, atque separabilis est, peccare vtique potest: potest siquidem aliquid velle, quod non est volendum, vel contrario modo se habere, vtpotè actus contingens, quæ nõ est sua regula, nec est omnibus modis necessarius. sed angeli intellectio, seu volitio, est huiusmodi, quemadmodum diximus paulò antè, alioqui infinita actualiter ex se intelligeret, atque ita intellectio sua esset actu infinita, & vnica, sicut & sua substantia, quod est falsum: angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit. Amplius, illa potentia, quæ non est essentialiter sua rectitudo, potest peccare; quia nimirum potest à rectæ virtutis regula deficere. sed voluntas angeli, non est essentialiter sua rectitudo, sicuti nec etiam actus purus; sed potentialis potiùs ad suum actum, vnde & vna volitio alteri succedit, & volitio similiter: igitur peccare potuit. Adhuc, illa intelligentia, quæ pro motu sui orbis conseruando, indiget superioris auxilio dirigentis, profectò peccare potuit, alioqui frustra vtique illi huiusmodi auxilium fuisset accomodatum, si ex seipsa gubernandi orbis regimen inflexibile haberet. sed quælibet inter intelligentias creatas, in mouendo orbe opus habet superioris auxilio, ducatu, atque regimine: igitur ex seipsa deficere potuit. Reuera, omnis intelligentia, quæ non est naturaliter beata, peccare potuit; quia nimirum creatura est ex nihilo condita, & ex seipsa instabilis: angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit, quippè, qui habuit voluntatem diuinæ regulæ oppositam. Cùm ergo hæc ita se habeant, modus nobis inquirendus est, quo ipse peccauit: nã cùm in intellectu tria esse poßint, ex quibus peccatum proficiscitur, nempè error, ignorantia, & inconsideratio: error autem sit, authore Augustino 3. de libero arbitrio approbare falsa pro veris, vel è contrario, vera pro falsis reprobare: ignorantia verò, eius nescientia rei, quam aliquis & scire debet, & potest: inconsideratio autem, inaduertentia actualis, vel considerationis actualis priuatio; quonam istorum angelus peccare potuit? non errore quidem, quandoquidem error pœna sit: pœna autem nõ præcedit culpam: nec ignorantia lapsus est; ante enim peccatum, quæcunque erant illi scienda, habitualiter nouerat: nec ex paßione, quum hæc ab angelis quàm longißimè absit. Peccauit ne ergo ex inconsideratione, quia debitum modum non aduertit, obtinendæ beatitudinis, vtpotè, ex gratia, & meritis, & non ex suis proprijs naturalibus, tametsi hunc talẽ modum habitualiter non ignorauerit? ex inconsideratione ergo peccauit. Sanè, voluntas errare non potest, nisi ratione errante, aut ignorante, vel non aduertente: nam authore Augustino 10. de Trinit. in principio inuisa poßumus diligere, incognita nequaquam: cùm autem oppositum eius, quod iudicatur, non sit cognitum; nullo modo ad illud vel

Quomodo potuit peccare primus angelus.

1.

2.

3.

4.

Si peccatum fuit error, vel ignorãtia, vel incõsideratio.

Si peccauit ex inconsideratione.

Augustinus.

Luciferi peccatũ.

lud vel eligendum, vel diligendum voluntas ferri potest, alioqui ferretur in incognitum. Verùm huiusmodi modus dicendi non est admittendus, vtpote rectæ rationi minimè conformis. Etenim quando angelus peccauit, aut ratio ipsius; electionis, volitionisq; conditiones obseruandas efficaciter ostendit, atque dictauit, aut non. si non, tunc planè voluntas ad illarum considerationem, intellectum mouere non potuit, si nihil voluntas ageret, nisi quod rationis iudicio fuerit decretum: voluntas ergo peccando, esset innoxia, & à culpa omninò libera, quod est falsum, & erroneum. Quòd si ratio, agenda diligenter ostendit, & voluntas ex consequenti sequuta est rationis iudicium; profectò, aut in illa efficaci consideratione, debita ei occurrit electionis conditio, atque ita non potuit non debitè ordinatèq; eligere, & ex consequenti nequaquam peccauit: aut illi nõ occurrit, & ita non peccauit, quippè, quæ diligenter exercuerat, quæ sua intererant, quod est falsum. Ex quo patet, primi angeli peccatum ex certa malitia profectum fuisse, eligendo, & tenaciter volendo, quod certò sciebat, rectæ rationis iudicio esse contrarium. Nam si ex inaduertentia peccasset, aut certè fuisset illi imputanda, aut non. Si primum, tunc planè voluntatis malitia, illam præcessisset, atque ita fuisset ignorantia affectata, quod non est verum. Si secundum, tunc sine dubio, sicut ignorantia inuincibilis culpa caret; ita certè & peccatum angeli à culpa esset immune. Primus ergo angelus, ex certa malitia peccauit: vnde rectè Augustinus docet 14. de ciuit: dei cap. 6. voluntatem malam esse causam peccati: Interest, inquit, qualis sit voluntas hominis: quia si peruersa est, peruersos habebit motus: si autem recta, non solùm inculpabiles; verùm etiam laudabiles erunt; nam teste euangelio, bona arbor, bonos fructus facit, id est, bona voluntas. Philosophus 3: eth: Videtur, inquit, nõ idem eligere optima, & opinari; sed opinari quid? melius: propter malitiam autem eligere, quæ non oportet. quod sanè intelligit non solùm de vniuersali, sed de particulari etiam. vnde 7. ethicorum contra Socratem disputans, ait contra conscientiam, & opinionem firmissimam, aliquem agere posse. Sic enim arguebat Socrates 7. eth: cap. 3. Bonum per se, stante rectæ rationis iudicio, & in vniuersali diligendum est, & in particulari etiam: voluntas siquidem tali iudicio aduersari, atque obsistere nequit, atque exinde peccare non valet; putabat enim Socrates, voluntatem, absque rationis iudicio agere posse nihil, quia scilicet non fertur in incognitum: deinde in vniuersali, atque particulari rectitudine dominante, voluntatem, iudicium non habere, quo aduersus rectum rationis iudicium pugnare queat. iudicium ergo illud rectum, contrario esset corrumpendum iudicio, quod fieri non potest, quippe, cùm nequeat contraria demonstratione corrumpi: nam contra syllogismum verum non cadit demonstratio. nec opinione, quandoquidem nihil vincatur, aut corrumpatur, nisi à fortiori. sed opinio est demonstratione debilior: ergo &c. Amplius, quælibet intelligentiarum, intelligit necessariò, & vult similiter: igitur, semper eodem modo intellexit, & voluit. Quare, aut ab initio semper peccauit, quod est falsum: aut nunquam, & hoc quidem est hæreticum. Præterea, intelligentia suo fine priuari non potest, nempè sua intellectione, & volitione, quæ est sua naturalis felicitas. sed in illa peccatum non consistit: igitur in illa peccare non potuit. Iterum, in perpetuis, authore Philosopho nono met: non est error, neque malum; error enim est pœna damnati; nam voluntas, vt diximus, fertur in præcognitum, aut bonum verum, & ita nullum est peccatum, aut apparens, & sic error contingit. sed angeli sunt huiusmodi: non ergo possunt errare. Item, in quibus idem est, quod quid est cum eo cuius est; in his vtique idem erit intelligens, & intellectum, volens, & volitum. sed in talibus peccatum esse non potest, quippè cùm talium volitio naturalis sit, & necessaria. Quoniam ergo angelus est talis substantia; in eum ergo peccatum cadere non potuit. Reuera, omnis mutatio vitij atque virtutis, ad aliquam alterationem sensibilem, secundùm sensibiles qualitates, authore Philosopho 7. phys: reduci necesse

Solutio

Peccauit ex certa malitia.

Augustinus.

Voluntas mala causa peccati.

Matth. 8.

Philosophus quòd angelus non potuit peccare.

Socratis ratio.

Prima ratio.

Secũda ratio.

Aliorum rationes.

3.

4.

5.

6.

duci necesse

duci necesse est. sed in angelis non est sensus: nec ergo huiusmodi alterationes: & ex consequenti nec mutatio virtutis in vitium: angelus ergo peccare non potuit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Ad rationes Socratis.

AD Socratis rationes ita respondendum esse dico: verum quidem esse, nihil esse fortius ratione, quod ipsam quidem vincere queat; superueniens nihilominus concupiscentia sui, intellectum in peccatum pertrahit, ipsum quidem distrahendo, vt recta ratio minimè illi recta videatur: hac autem distractione dominante, voluntas perperàm agit, & in rationem pugnat, præsertim voluntas angeli, quæ ex certa malitia peccauit. Erat autem in angelo rectum iudicium, & in vniuersali quidem, & in particulari etiam: potuit ergo intellectui angelico, eiusdem voluntas præcipere, nouum vtique modum inquirendi, diligendique: inde intellectus angelicus, syllogizare cœpit, summum bonum cuilibet fore appetendum, deumque summum bonum esse: ergo cuilibet concupiendum, deum esse. hac autem conclusione facta, nouum habuit voluntas iudicium concupiscendæ diuinitatis, atque ita à primo syllogismo vero, intellectum diuertit. Iste autem nouus processus, per nouum vtique propriæ, seu sui concupiscentiæ syllogismum, ignorantiam, & cæcitatem adduxit, vt peteret, quod se accepturum nullo pacto sciebat: ex hoc ergo patet, quid ad prima adducta argumenta sit respondendum. Ad 5. Quamuis in perpetuis, non sit error, quòad naturalia, quia nimirum non sunt in potentia ad esse naturale: & malum culpæ non possit esse, nisi in his, quæ sunt in potentia; sunt tamen in potentia secundùm partem intellectiuam, quatenus in hoc, vel in illud conuerti potuerunt, atque ita in ipsis deus inuenit prauitatem. Sed dicet aliquis: naturale est angelo, motu dilectionis in deum semper ferri: naturale autem semper inest tale: igitur, à diuina dilectione amoueri non potuit. Dico verum esse argumentum de dilectione naturali, qua Deus diligitur, vt principium naturalis esse, non autem de amore gratuito, quo Deus amatur, vt vltimæ beatitudinis obiectum; ab hoc enim auerti potuit, & auersus est peccando. Itaque, in angelis potuit esse error, & de facto fuit, non quidem præcendente in ratione, sed sicut dictum est. Ad 3. Negatur maior: nulla enim intelligentia præter primam, est sua intellectio: neque sibi actus intelligendi necessariò conuenit; sed contingenter potiùs. Quare nullius est valoris apud nos istius argumenti illatio. Ad 4. licet angelus suam naturalem felicitatem habere potuerit: à supernaturali gratia; tamen sese auertit peccando, ob eas nimirum causas, atque rationes, quas paulò ante adduxi. Angelus præterea non est sua intellectio, quum aliquid aliud à se intelligere possit, sicut primum obiectum: nullius ergo talis intellectio, est idem cum sua substantia. Quare in seipso vltimam felicitatem habere non poterat. Ad 6. Negatur minor: in solo enim deo idem est quod quid est cum eo, cuius est, quia nimirum ipse solus separatus est à natura contrahibili per differentiam indiuidualem, & est purus actus, ac per se ipsamet rectitudo. similiter ipse est primum intelligens, primum intellectum, & intellectio; cæteræ verò intelligentiæ alio modo se habent: ergo &c. Ad confirmationem dico: maiorem illam in nobis quidem, non autem in angelis veritatem habere. Angelos ergo peccare potuisse, & de facto pecasse, sicut affatim superiùs probauimus, patet.

Margin notes: 2. (beside "sertim voluntas angeli"); Syllogismus luciferi. (beside "summum bonum esse"); 5. (beside "ta sit respondendum. Ad 5."); Obiectio. (beside "in hoc, vel in illud"); Solutio. (beside "tem semper inest tale"); 3. (beside "facto fuit"); 4. (beside "istius argumenti illatio. Ad 4."); 6. (beside "cum sua substantia. ... Ad 6.")

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Dæmonem potuisse peccare in instanti.

Posteaquam

Luciferi peccatũ.

Osteaquàm audiuimus dæmonem, & peccare potuisse, & de facto peccas-
se; rationi conuenire puto, inquirere, an in instanti peccare potuerit, tametsi
in suæ creationis instanti nõ peccauerit, quemadmodum & sacri Doctores,
& sacra testantur eloquia: Ille, inquit, Ioan: 8. in veritate non stetit, in qua
vtiq; aliquando fuit, & similia multa, quæ superiùs annotauimus. In hac
autem inquisitionis speculatione, quidam partem affirmatiuam tuentur, his rationibus
freti: Voluntas, inquiunt, angeli non est minus efficax, in suo actu, atque velox; ac est vi-
sus in actu videndi, præsertim, si obiectum habuerit præsens omnisq; nescierit impedi-
menti difficultatem. sed visio fit in instanti, igitur, & voluntas angeli in instanti opera- 1.
ri poterat; obiectum siquidem, id est, sua essentia erat sibi præsens, & cognita, & vo-
luntas similiter: igitur, sicut in instanti suam cognouit essentiam; ita, & ea frui, vel non
frui potuisse, dubium non est. Adde, quòd non opus illi fuerit phantasmate ad intelli-
gendum, nec tempore ad deliberandum, quippe, qui in instanti intelligit, deniq; præstò
illi erant debitæ circumstantiæ: potuit ergo in instanti & mereri, & demereri, quem-
admodum etiam credimus Christum à suæ conceptionis instanti, meruisse. Amplius, si sol 2.
simul cum aëre produceretur; in instanti vtiq; aër à sole lumen reciperet. Quare, si sol
potest agere in instanti; & voluntas etiam angeli similiter, additis illis, quas iam dixi-
mus conditionibus. Adhuc, alicuius causæ effectus instantaneus, seu subitus, suæ potest 3.
esse causæ coæuus, passo præsente, bene disposito, & nullo modo impedito. sed actus vo-
luntatis est effectus instantaneus voluntatis: ipsa verò, se habet loco passiui dispositi non
impediti; obiectum autem, in primo instanti adesse potest: in instanti ergo suum a-
ctum exercere potuit. Itaque primus angelus in instanti peccare potuit, tametsi,
post primum instans peccauerit. Verùm non paucæ, nec paruipendendæ huic obui-
ant, atque occurrunt opinioni, & rationes, & authoritates. Reuera, duarum muta- 1.
tionum ordinem ad se inuicem habentium termini, simul esse nõ possunt. sed angeli crea-
tio, eiusq; voluntatis actio elicita, sunt duæ mutationes ordinatæ; vna enim præsupponit
alteram: illarum ergo termini, nempè esse angeli, atque peccatum, simul esse nequeunt.
Amplius, voluntatem non velle, nec velle posse, nisi aliquid, vt bonum, constat satis; bo- 2.
num enim est, quod omnia appetunt: aut igitur illud bonum est verum; & ita animus
in illius appetitu, siue in illo appetendo, non peccat: aut est verisimile, & apparens bo-
num. sed verisimile bonum, non iudicatur, sine præcognitione veri boni, authore Au-
gustino contra Academicos: prior est ergo veri boni cognitio, quàm in appetendo ve-
risimili bono, peccatum. Igitur, in primo instanti peccatum esse non potuit. Adhuc, 3.
actus, qui est purè naturalis, nisi natura mala fuerit, malus esse non potest, sicuti claudi-
cationem deformem appellamus, quia nimirum tibia est deformis: quòd si natura es-
set mala; auctor quoq; naturæ malus esset dicendus, quod est falsum. sed primus actus
voluntatis in angelo, est purè naturalis: igitur malus esse non potuit, alioqui deus ma-
lus fuisset, & natura, quod est impium. Præterea, primus actus voluntatis, si rectus ex- 4.
titerit, non iustitiæ volentis est imputandus; sed potiùs bonitati dei instituentis: & è con-
trario, si malus fuerit inuentus. Etenim, quemadmodum iniusta voluntas dici nõ potest,
si vellet inconuenientia, quando non posset velle; ita planè, nec iusta, si non possit aliter
velle: primus ergo actus voluntatis non potuit esse peccatum, sicuti nec à deo acceptari.
Reuera, malum ex deliberatione procedat, necesse est. at nullus actus, deliberationem 5.
consequens in angelo, in primo instanti esse potest: in angelo siquidem prior est notitia
simplex quidditatum in vniuersali, per habitum scientialem concreatum: deinde est
notitia sui: postremò aliorum secundùm ordinem. Porrò, deliberationem, qui vnius ad
alterum, actus est comparatiuus, hæc omnia præcedunt: actus ergo electionis, quo vo-
luit alijs præesse, est istis posterior, & ex consequenti in instanti esse non potuit. Item, si 5.
angelus potuit peccare in instanti suæ creationis; necessariò ergo peccauit, quod est fal-
sum:

Quod angelus potuerit peccare in instanti.

Quòd non peccare potuerit in instanti.

sum: peccatum enim esse non potest, nisi fuerit voluntariũ. valet consequentia, quia si potuit non peccare; aut certè hoc fuit in eodem instanti primo; aut in priori: non in priori,
7. *quia illud ponitur primum: nec etiam in illo; quandoquidem omne quod est, quando est, necesse est esse: ergo quod priùs. Adhuc, si actio creaturæ esset in instanti: virtus ergo illius esset infinita. Tenet consequentia: nam si tanta virtus agit in tanto tempore, & maior in minori tempore: igitur, infinita in instanti ageret. At solius dei virtus est in-*
8. *finita: ergo &c. Amplius, angelus non potest peccare, nisi aut obmittendo iustitiam, aut illi repugnando, cui debitor est. sed ante primum instans non fuit debitor iustitiæ;*
9. *nondum enim illam acceperat: igitur peccare non potuit; peccatum enim semper aliquid iustitiæ adimit peccanti: ergo quod priùs. Item, primum voluntatis actum angelus à se habere non potuit: aut enim volens, aut nolens ipsum haberet. si volens: igitur priùs voluit se hoc velle, atque ita illa volitio prima dicenda non esset. si nolens: priùs ergo habuit actum voluntatis, qui est nolle. vnde pari facilitate, actus ille, primus dici non posset. Ex his ergo atque similibus constat, dæmonem in primo instanti peccasse minimè, nec etiam potuisse.*

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

QVi primam opinionem tueri cupiunt, & quibus arridet illa speculatio, ita
1. *ad argumenta respondere consueuerunt. Ad primum quidem dicunt, creationem angeli, eiusq; volitionem non esse mutationes secundùm prius, & posterius natura, necessariò ordinatas: quamobrem in eodem durationis instanti inueniri possunt, sicuti & aëris illuminatio à sole, & ipsius solis creatio. Aliquis prætere potest in instanti errare, vnde oculus in instanti, videns baculum in aqua, iudicat*
2. *esse fractum: ergo &c. Ad 2. potuit peccato omissionis in primo instanti, bonum aliquod verum, siue apparens, non volendo; in commissionis verò peccato, non opus erat verum bonum priùs duratione cognoscere, quàm verissimile, & apparens; sed duratio-*
3. *ne simul hoc decerni potuit, in relatione vtiq; ad illud priùs natura cognitum. Ad 3. negatur minor: actio enim angeli est libera, & non purè naturalis, proinde similitudo illa de tibia est neganda, cùm illa claudicatio, ad alicuius dispositionem materiæ referri*
5. *possit: angeli verò peccati, ad illius tantùmmodò voluntatem, quæ eo ipso libera fuit, ac liberè agere voluit, quò & condita. Ad 5. Non opus est, deliberationem, actum peccandi præcedere: ostenso enim fine in vniuersali, siue in particulari, voluntas sibi relicta, potest velle, & non velle. vnde à Philosopho dictum est, quòd perfecti artifices non deliberant. Ad probationem dico, cum suæ intellectione essentiæ, actum nimiæ complacentiæ inordinatum habere potuisse ad se ipsum, non se comparando ad aliud, atque ita peccasse; non enim opus habuit discurrere per obiecta, vnum, alteri comparando, postquam secundùm durationem terminos intellexit, vnde simul potuit, & terminos in-*
4. *telligere, & complexionem formare, atque ita eligere, & peccare. Ad 4. dico, quòd si primus angeli actus fuisset in instanti, quoniam ex seipso liberè agere potuisset; fuisset*
6. *vtiq; meritorius. Ad 6. Negatur consequentia, quippè cùm in eodem instanti diuisim, peccandi, & non peccandi potestatem habuerit. Reuera, omnis actus liberæ, atque creatæ voluntatis, pro quocunq; instanti, & elici, & non elici potest, alioqui nequaquã liberè eliceretur. Cùm ergo dicis, omne quod est, quando est, necesse est esse: verum quidem est coniunctim, aliter idem simul esset, & non esset: non autem diuisim; simul enim hæc duo stare possunt, nempè in instanti aliquid esse, & pro eodem potuisse non esse, diuisim*
7. *vt dictum est, nõ autem simul cum esse. Ad 7. dico Philosophi sententiam illis congruere, quæ in maiori, vel minori tempore fieri possunt, in quorum numero, motus haberi potest: tunc enim*

 Luciferi peccatũ.

tunc enim virtus mouens in instanti, vel potens mouere, si ipse motus hæc pateretur, esset vtiq; infinita. Modò hæc sententia angelo non conuenit; alioqui nec in primo, nec in alio instanti peccare potuisset. Multæ præterea creaturarum actiones in instanti fiunt, vtpote visio, illuminatio, generatio, quæ tamen infinitam virtutem non habent. Ad 8. 8.
Angelus peccare potuit, eam omittendo iustitiam, quæ illi debuit, vel potuit inesse: vel faciendo contra ipsam, etiam si actum habuerit nunquam. vnde peccatum aliquid boni adimere dicimus, non solùm actum existentis, sed quòd poterat, atque debuerat inesse.
Ad 9. si primus actus eo modo sit intelligendus, quo vtimur, quando formam, primum 9.
actum vocamus: operationem verò, secundum; tunc ratio concluderet. At nos intelligimus primum actum, primam planè angeli volitionem, quam nullam aliam præcessisse affirmamus: atque ita illa ratio non est neruosa, imò nihil virium habere videtur. Aliæ quoque authoritates contra hæresim Manichæorum pugnant, qui creationis terminum, non modò naturam angelicam, sed illius quoque malitiam esse arbitrati sunt: atque isto modo angelus ab initio malus esse non potuit; ne deus mali author esset dicendus.
Dicis, angeli voluntas ad peccandum, & non peccandum erat indeterminata: in eodem Obiectio.
ergo instanti ad alterum istorum sese determinare non potuit. Dico, non fuisse indeterminatam si peccasset in instanti, sed determinatam potiùs: proinde namque secundùm durationem indeterminata extitisset. Potuit nihilominùs pro eodem instanti diuisim ad oppositum se determinasse, quatenus voluntas est libera ad vtrumlibet. Quomodo ergo angelus potuerit peccare in primo instanti, dixi. Solutio.

CAP. III.

Si potuerit angelus mereri in primo instanti.

Si vera est illorum sententia, quæ tueri videtur angelum in primo instanti peccare potuisse; non temerè quis dubitabit, si in primo instanti angelus mereri potuerit. Et inprimis aliquæ rationes nobis obuiam veniunt, quæ nobis persuadere conantur, angelum in primo instanti nequaquam mereri potuisse: etenim meritum & præmium simul esse non possunt; sed vnum, alterum, & natura, & duratione, atque tempore præcedit; meritum siquidem est gratia imperfecta, perfecta verò præmium, siue gloria. atqui, eandem gratiam simul perfectam, & imperfectam esse, fieri non potest: in primo ergo instanti mereri nõ potuit. Amplius, quando aliquis meretur, potest non mereri, aut non elicere actum merendi. at, quando est beatus, non potest non elicere actum, nec peccare: elicere ergo, & non elicere simul esse, omnibus modis impossibile est. Præterea, via, & terminus non sunt simul. sed meritum est via, præmium autem, siue gloria, est terminus: simul ergo esse non possunt. Rationes cõtrariæ. 1. 2. 3.
Sed huiusmodi rationes in Christo locum nõ habent: ipse enim ab instanti suæ conceptionis, licet haberet, meruit tamen vitam æternam: meritum ergo, & præmium simul stare possunt. Præterea, si angeli in primo instanti peccare potuerunt, nullum sequitur absurdum, si in eodem fuissent puniti: vnde de merito, & præmio simile potest esse iudicium. Solutio.
Cæterùm hæc de his, quæ ita fieri potuisse, à quibusdam dicta sunt. Res autem non se ita habuit: sed tres morulas ponere, non erit inutile: primam quidem, in qua omnes angeli in suis naturalibus erant æquales: secundam verò, in qua boni ad deum se conuertentes, eumq; actu naturali diligentes, vti merito de congruo, atque cœlitus in illos gratia dilapsa, actu charitatiuo, deum amantes, de condigno vitam meruerunt æternam: tertiam autem, in qua & beatitudinem, & præmium consequuti sunt vitæ æternæ. Ex quo patet, meritum, præmium præcessisse. Porrò, mali angeli, non quidem natura, sed propria malitia, primam morulam cum bonis communem habuêre: in secunda verò, peccaue- Tres moræ in angelis. 1. 2. 3.

 runt,

Luciferi peccatū.

runt, atque in peccato perstiterunt, bonosq́ tentauerunt: in tertia autem, miseri euasêre, atq́ pœnis dati sunt æternis cruciandi. Sed dubitabit aliquis, an angeli etiam mali, boni aliquando extiterint.

Bonitas in angelis.

Ad quod quidem audacter, & liberè respondemus, à bono deo, bona omnia condita fuisse: Vidit, inquit, deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona; mala autem aliunde subintrasse, nempè ex bona angeli natura emanasse, idq́ propria, atq́ libera voluntate.

Bonitas naturalis.

Itaq́ omnes boni conditi sunt, bonitate vtiq́ naturali, nō bonitate gratiæ gratum facientis: nam Lucifer, eiusq́ angeli, hanc gratiam, siue charitatem nunquam habuerunt, sicuti clarißimè docet Gregorius.

Gregorius. Augustinus.

Ezechielis 28. Omnis lapis pretiosus ornamentum tuum. Simile quiddam dicit Augustinus in Genesin: Angelica, inquit, natura priùs fuit facta tenebrosa, deinde conuersa ad lucem, facta est lux. Neque huic aduersatur sententiæ, illud, quod 12. de Ciuit: dicere videtur, quòd deus scilicet simul erat condens naturam, & largiens gratiam, quandoquidem de gratia, gratum faciente minimè loquatur; sed de aliqua potiùs gratia gratis data, vtpotè de aliquo habitu, vel specie, qua deum distinctè cognouerunt: angeli ergo nocentes, boni conditi sunt, bonitate vtiq́ naturali, non gratia gratum faciente, quam nunquam habuerunt, quia illam expectare noluerunt: vnde facti sunt mali, propria sanè malitia.

Condens naturam, & largiens gratiā.

Malitia diaboli.

Est autem malitia, mentis atque animi deprauatio, à tramite veritatis deuia: proinde sicut amoris igne mens erigitur; ita absque dubio igne malitiæ deprimitur. Quamobrem Luciferum, cæterosq́ malitiæ spiritus, nunquam pœnitet suæ malitiæ: nam sicut ignis quantò amplius ligna susceperit, in maiorem flammam erigitur; sic animus malus, quantò magis veritatem audiuerit, eò amplius in malitiam excitatur: iure ergo Lucifer appellatus est spiritus nequam; nequitia enim, voluntaria malitia est, in quam non casu incidimus, sed spontanea voluntate versamur. malitia ergo est ex proposito, & deliberatione, malo cognito, prono animo consentire.

Nequitia est voluntaria malitia.

Quare dæmō non agit pœnitentiam.

Itaq́ voluntas dæmonum improba, ex toto impetu atq́ conatu sesè obsirmauit, malitiam, atq́ malum liberè, & inflexibiliter volendo, deum autem deserendo: vnde secundùm ordinem nunc à deo institutum, dæmon iustificari non potest, aut eum suæ malitiæ pœnitere, cùm deus illi cooperari nolit, sitq́ in termino, & extra viam. Porrò, secundùm potentiam dei absolutam, & iustificari, & ad pœnitentiam posset reuerti; præsentata siquidem illi culpa per intellectum, vt mala, illius vtiq́ pœnitere posset, atque actum elicere debitis circumstantijs ornatum, quò ad iustificationem recipiendam actus esset, & dispositus.

Obiectiones

1\. *Sed dicet aliquis: si tota ratio impœnitudinis, siue obstinationis in dæmonibus sit à deo non acceptante, siue non largiente huiusmodi pœnitētiæ actum: deus ergo peccati, & obstinationis causa dici potest, quod est falsum.*

2\. *Præterea, non minùs angelus in obstinatione, quàm homo præscitus persisteret, cùm ex diuinæ hoc voluntatis determinatione dependere videretur.*

3\. *Adde, quòd deo personarum acceptio esset attribuenda, quippe qui angeli, siue damnati actum, non acceptaret informem, sicuti & viatoris:*

Solutio.

1\. *Respondeo, deum causam peccati esse non posse, quomodocunq́ teneat, aut permittat malum angelum, in actu malo iacere, & obstinatè manere. Etenim, quemadmodum, quando angelus primò peccauit, totius substantiæ actus, ipse Deus author extitit, nec ideò peccator dici potuit; ita planè nec peccator est appellandus, etiamsi causa sit continuitatis talis actus; defectus enim illi tribui non potest, sed effectus potiùs, atque id, quod ibi positiuum inuenitur.*

2\. *Ad 2. Præscitus finali, ac fructuosa non emendabitur pœnitentia, instar dæmonis; quanquam dæmon magis sit induratus, vtpotè in termino consistens, ille autem in via.*

3\. *Ad 3. dico, deum non esse personarum acceptatorem, nec ab eo, alicui iniuriam fieri, cùm ipse nemini debeat, nisi pro sua liberalitate, & bonitate.*

Personarum acceptio.

Obiectio.

1\. *Sed instabit aliquis, si voluntas angeli, ex sua libertate potest cessare ab actu peccandi, nec ad talem actum cogi: si ergo cogatur; non sibi certè imputandum est, sed deo cogenti.*

Solutio.

Dico, quòd sicut angelus liberè peccauit; ita etiam quantùm pertinet ad naturam potentiæ volitiuæ libere reuerti posset: sed deest illi actus,

idq́ ex

idq́ ex causa extrinseca, positiuè, vel negatiuè, iustè, & legitimè prohibente: non enim putandum est, instar sanitatis corruptæ, potentiam volitiuam in dæmonibus se habere; nam illorum voluntas penitus corrupta, & annihilata omninò non, fuit sicuti corrumpitur sanitatis subiectum. Dicis, voluntas corrupta circa principium agibilium, est prorsus insanabilis; sanitate siquidem in corde, vbi est principium vitæ, corrupta, per vires naturæ sanitas haberi non potest. sed voluntas dæmonum est corrupta circa finem: igitur est incorrigibilis. Amplius, si voluntas dæmonis sanabilis esset, atque corrigibilis; hoc profectò ex aliquo esset principio. sed illud principiũ est corruptum: ergo. Ad hæc ita respondendum esse mihi iudico, & ad primum dico, falsam, minimèq́ congruam esse similitudinem: nam etsi corruptio illa circa principium obiecti extiterit; circa subiectum nequaquam fuit, cùm prorsus destructa voluntas non fuerit, sicut penitus destruitur sanitatis subiectum. Ad 2. dico, quòd circa aliquod obiectum debitum, ex voluntate, veluti ex principio effectiuo, actus resurgeret. Ratio præterea huiusmodi si bona esset; omnis planè peccans circa finem, obstinationis vitium incurreret, quod est falsum. Adde, quòd huiusmodi corruptio circa finem fuit particularem, quem planè non oportet volentem necessariò velle. Dicis, ideò angelus in obstinationis vitium incurrit, quia scilicet ex sua libertate magna fortiter peccando impegit in synderesim, & seipsum collisit per contemptum, sicut equus ruptis habenis it præceps, magnamq́ sui patitur ruinam. Aut sicut ferrum vehementer infigitur carni, & retunditur osse, vt eius acies restaurari non possit. Dico expempla huiusmodi parabolica esse: nam quando ferrum carni infigitur, partes quidem carnis comprimuntur, atque congregantur, ferro in sua naturali rectitudine non manente. atqui voluntas in sua naturali libertate, quòad illius potentiam volitiuam, manet: negatur ergo similitudo. Ad aliud etiam dico: agens, quod dominatur suo actui, dominari etiam modo agendi: sed voluntas angeli quò liberior, eò vtiq; magis sui actus domina est: non ergo opus erat illi, ex toto conatu ferri, atque ita, fortiter collidi, impingiq́ in synderesim. Quòd si dixeris angelum suo actui non dominari circa finem suum præstitutum, siue intentum; dominari nihilominùs actui circa finem, ab ipso liberè præstitutum, inficias ire non possum, atq; ita habetur intentum. Amplius, quo principio aliquid tendit, & mouetur in terminum; eo planè in termino virtutem habet quiescendi. sed libera, ac contingenti voluntate, in tale mouetur angelus obiectum: eadem ergo libertate, ab eo potentiam habet decedendi. Itaq; dæmon secundùm iustum iudicium dei est incorrigibilis, atq; nunquam suæ malitiæ pœnitebit, ob eas, quas diximus rationes; secundùm verò potentiam dei absolutam, suæ volitionis potentiam naturalem, quia naturalia in dæmonibus integra permanserunt, ad pœnitentiam redire posset; quod tamen vllo vnquam tempore fiet, quia nimirum illius malitia est in termino, & malo adhæret, & liberè, & inflexibiliter.

[Margin: Obiectio. 1. — 2. — Solutio. 1. — 2. — Obiectio. — Solutio. — Obstinatio dæmonis vnde sit. 1. — 2.]

CAP. IIII.

Dæmon an habeat aliquem actum bonum, & bonus angelus an possit peccare.

SVperiori quæstioni, hanc inserere placuit, quò dubia planè incidentia, faciliùs essent soluenda, vtrumnè dæmon in actu malo perpetuò versetur: Inquinatæ, inquit Dauid, sunt viæ illius in omni tempore. Et in alio Psal. Superbia, qui te oderunt, ascendit semper. proinde, quemadmodum boni in perpetuo charitatis actu versantur; ita & dæmones in malitiæ opere. Cæterùm, vt hæc clariùs intelligi possint, non ignorare oportet quadruplicem bonitatem describi: naturalem scilicet, quæ cum ente conuertitur: secundam verò, quæ nominatur ex genere, vtpotè habens ali-

[Margin: Dauid Psa. 19. — Bonitas naturalis. — Ex genere.]

bens aliquid de bonitate generis moralis, in potentia existens ad perfectam bonitatem moralem, quæ ex obiecto, non autem ex genere subiecto bonitas nominatur: tertiam moralem, quæ est actus debitis ornatus, atque vestitus circumstantijs: quartam meritoriam, in qua est charitas, quæ est principium merendi. Cuilibet autem istarum malitia opposita est, idq́ dupliciter, priuatiuè scilicet, aut contrariè: priuatiuè autem est negatio bonitatis, contrariè verò est malitiæ oppositio. Porrò, malitia priuatiuè ex genere in aliquo actu necessariò, malitiam contrariam concomitantem habet. Quamobrem, si aliquis actus, in debitum non feratur obiectum, non modò priuationem bonitatis incurrit; sed malitiam etiam actu bonitati obuiantem. hæc autẽ malitiæ ex circumstantia necessaria non sunt; actus enim potest esse malus ex debitæ defectu, priuationeq́ circumstantiæ, absq́ alicuius malitiæ positione. Hæ igitur duæ malitiæ ad inuicem non conuertuntur. Quare finis potest esse malus ex defectu circumstantiæ debitæ, non autem circumstantia contraria. Nam si eleemosyna non detur ob debitum finem, ob contrarium autem dari, non est necesse. hæc eadem malitiæ accidere necesse est, quæ bonitati aduersatur meritoriæ: vnde aliquis actus, licet non sit meritorius; non tamen illico necesse est esse demeritorium; quandoquidem valeat esse vestitus, ornatusq́ debita circumstantia naturali, siue morali. Quòd si loquamur de prima bonitate; tunc absque dubio malitia priuatiua, prorsus actum excludit, atque destruit, ideoq́ malitia contraria concurrere nequit, cùm non habeat, quod destruat. Potentia præterea ad aliquem actum est triplex: vno quidem modo respectu alicuius actus, principium dicit actiuum, vel passiuum. interdum verò subiecti ordinem, ad actum recipiendum: atque talis ordo est, respectus ad actum, nec est illius actiuum, seu passiuum principium. hic autem actus est duplex: nam aliquando ita subiecto propinquus est, vt mox subiectum in actum prodire valeat: interdum verò, remotus est, vtpote, quando disponente aliquo indiget, vt in actum exire possit. tertio modo, quando non est repugnantia terminorum, vocaturq́ potentia logica. Impotentia etiam totidem dicitur modis: quot enim modis vnum oppositorum dicitur; tot etiam, & reliquum. His igitur ita excussis ad præpositam quæstionem accedamus, atque inprimis dicimus, angelum in sensu compositionis existentem, aliquem suæ voluntatis actum bonum habere posse secundùm quodlibet potentiarum membrum, bonitate vtiq́ naturali: hæc autem bonitas, quoniam cum ente conuertitur: quemadmodum suus actus est ens; ita etiam bonus. Idem iudicium est de actu bono ex genere; planum est enim habere posse aliquem actum transeuntem in conueniens obiectum, vtpotè amare seipsum, pœnam odio habere; verùm ipse puto hunc actum diabolum nunquam habere, siquidem ille perpetuò iniquitatem diligit: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Tertius autem bonitatis actus illi deest, quippè qui debitis vacet circumstantijs, sitq́ deformis omnis ob habitum malum illi perpetuò inhærentem, & ad malum semper impellentem. hæc quidem sententia magis mihi placet, intuens atque contemplans obstinatam, ac firmissimam dæmonis malitiam: nam cùm omnium suarum cogitationum finis sit malus, vtpotè ad malum semper; & opera quoq́ mala sunt iudicanda, atque reputanda: dicunt autem nonnulli, nullum habitum necessariò voluntatem inclinare posse; voluntas enim angeli est libera, quia integra in ipso naturalia remanserunt. In eo præterea esse dicunt synderesim, hoc est, superiorem rationis scintillam, contra malum naturaliter murmurantem, voluntatemq́, actum synderesi conformem habere posse. Adde, quòd voluntas, quòad sua interest omnem actum suspendere potest; nihil enim ita est in voluntatis potestate situm, ac ipsius actus: non ergo necessariò vult actum malum. Idipsum ego quoque approbo, non necessariò, sed liberè velle malum; sed libertate planè inflexibili, idq́ ex sua firmissima malitia. Et hæc quidem de obstinata dæmonis malitia dicta sint. Iam alteri nobis quæstioni satisfaciendum est, vtrumnè angelus bonus peccare possit. Ad quod quidem dicimus: angelum bonum peccare

Marginalia: Moralis. — Meritoria. — Malitia quadruplex. — Potentia subiecti multiplex. 1. 2. 3. — Dæmon semper vult malum. — Alia opinio. — Angelum bonum peccare non posse.

peccare non posse; peccatum enim accidit ob defectum, vel errorem, qui in intellectu præcessit. sed intellectus angeli beati Deum videt: nullus ergo error in ipsum cadere potest. Deum præterea videndo, suum finem vltimum videt, quem non potest non velle, nec odisse. Adde, quòd visio, quæ est forma beatifica intellectus, totum efficit potentiæ appetitum: in intellectu ergo illa visione præcedente, voluntas peccare non potest. Verùm, quanquam angelus bonus peccare non possit; non his tamen rationibus clarè ostenditur, imò nonnullis minimè probandæ esse videntur: vnde & contra eas audacter arguere, nequaquam veriti sunt, sic dicendo: Actus voluntatis liberè, non mutat modum eliciendi; actus enim est voluntate posterior; posterius autem, sui modum prioris immutare non potest. sed angeli voluntas, liberè ac contingenter, primum suum elicit actum; ante siquidem electionem, nulla planè erat necessitas eliciendi: igitur, sicut à principio liberè, & contingenter elegit; ita & deserere valet. Reuera, causa secunda, modum causæ principalis in agendo mutare non valet, alioqui secunda dicenda non esset. sed quicquid in voluntate situm est, siue positum, secundæ causæ officio fungitur: voluntati ergo ita resistere nequit, quòminus liberè agat. Verùm eadem facilitate hæ rationes, qua & superiores, solui possunt: voluntas siquidem, cùm mali, tùm etiam boni angeli, id, quod semel defendendum atque amplectendum suscepit, liberè prosequitur, & inflexibiliter tenet, vt ab eo sese auertere nequeat; est enim in termino, atque extra viam sese corrigendi. Adde, quòd vtriusque voluntas, iusto dei iudicio, debitam accepit meriti demeritique mercedem, vnde diuertere neutri illorum licet. Sanè, ab eo angeli impeccabilitas, siue immunitas, à peccando maximè procedit, à quo, si angelus in suis naturalibus relinqueretur; absque dubio angelus peccare posset, sicut & mali peccauerunt. sed talis est deus, qui est natura impeccabilis: itaque, his atque alijs constat rationibus, bonum angelum, actum peccandi, malum verò bene agendi opera exercere non posse, nec velle. Sed arguet quispiam, angelus bonus potentia viget rationali, nempè voluntate: igitur potest peccare. Tenet consequentia, ex authoritate philosophi 9. met. & 2. Perimenias: Potentiæ rationales sunt ad opposita. Profectò, si voluntas angeli peccare non potest; non est omninò libera, quippè, quæ ad vnum tantùm agendum determinatæ sit virtutis. Amplius, quod alicui inest ex natura, ab eo vtique auferri non potest, manente natura. sed angelus naturaliter deficere potest, vtpotè creatura peccato obnoxia: à nullo ergo extrinseco eripi potest, quod est illi à natura tributum. Ad hæc autem atque similia facile est respondere: & ad primum quidem dico, bonum angelum ex sua certè natura deficere posse; nunquam tamen defecturum fore, tùm quia iusto dei iudicio ita in beatitudine conseruatur, tùm quia bono increato perfectissimè inhæret atque coniungitur, vt ab eo separari non possit. Ad 2. verùm quidem est, virtutes rationales, in his, quæ naturalis ordinis expertia sunt, ad opposita se habere: in his autem, quæ naturalis ordinis capacia sunt, nequaquam; intellectus enim, principijs naturaliter notis assentitur omninò, & non potest non assentiri. similiter & voluntas, non potest non adhærere bono, in quantum est bonum; in bonum siquidem, veluti in suum obiectum, naturaliter ordinatur. Itaque voluntas angeli, quòad multa ad vtrumlibet se habet; quòad verò ad deum, quem semper videt, vno modo, scilicet illi perfectissima charitate inhærendo. Reuera, peccare, defectus est libertatis: nam liberum arbitrium, seruato ordine finis, diuersa eligere posse, est illius libertatis perfectio; finis verò ordinem diuertere aliquid eligendo, non parum est libertatis dedecus atque detrimentum: maior ergo atque præstantior est libertatis excellentia in angelis, qui peccare non possunt, quàm in nobis ipsis, qui mēte & corpore, peccato indefessè obsequimur. Quomodo ergo angelus bonus peccare non possit, nec malus à sua resilire malitia, dixi satis, & omnibus constare puto.

[Margin: Luciferi peccatum · 2. · 3. · Rationes contrariæ: 1. · 2. · Angelum bonum posse peccare. 1. · 2. · Solutio. 1. · 2. · Peccare est defectus.]

CAP. V.

Angelum malum, diuinam æqualitatem appetiuiſſe.

Iſaias.

Celebre Iſaiæ vaticinium cap: 14. dæmonis ſuperbiam præclarè deſcribit: Aſcendam, inquit, in cœlum, & ero ſimilis altiſſimo. Dubitatum eſt à multis, ſi ſuperbo illi, libido infuit æqualitatis diuinæ, ſiue ſimilitudinis appetendæ. Quibuſdam autem viſum eſt, fieri non potuiſſe, vt diuinam æqualitatem appeteret: nam cùm angeli peccatum, ex electione fuerit profectũ, impoſſibile appetere non potuit; electio enim authore philoſopho 3. Ethico: non eſt impoſſibilium. ſed creaturam, in dei naturam æqualitatemq; migrare, eſt omninò impoſſibile: Dei ergo æqualitatis appetendæ mentem illius non ſubijt libido. Amplius, non licet angelo, nec cuiquam creaturarum, ſui annihilationem appetere, ac ſe eſſe non velle, cùm natura vnicuiq; inſitum ſit, vt ſe, ſuaq; tueatur. ſed, ſi angelus diuinam æqualitatẽ directè appetiuiſſet; in hoc profectò nefas incidiſſet: ergo quod priùs. Adde, quòd peccatum ignorantiæ incurriſſet, erraſſetq; ante culpam. Porrò, error præcedere culpam non debet: magnus autem error extitiſſet, ſi petiuiſſet, quod cogitare non potuit: creaturam autem in dei naturam migrare, æſtimationem prorſus ſuperat omnem, vincitque mentem talia cogitantem; nam finiti ad infinitum, nulla poteſt eſſe proportio: eſſe ergo directè deum, non alicui creaturæ appetendum, cùm non ſit appetibile, nec cadat ſub creaturæ appetitum. Verùm ad hæc ita à nonnullis reſponſum fuiſſe legimus, & ad primum ſcilicet, hoc modo: electio bifariam poteſt intelligi: vno quidem modo, vt ſit actus voluntatis, qui circa idem obiectum certæ notitiæ actum inſequitur. hoc autem modo aliquem peccare dicimus, quando non ex errore, aut paſſione; ſed ex certa malitia peccat. Si ergo angelus diuinam æqualitatem appetiuiſſet; hoc certè modo, eum peccatum incurriſſe diceremus: alio modo intelligitur à philoſopho 3. ethic: vt ſit actus voluntatis, ſequens actum de agibili, vel volubili in ordine ad finem, qui profectò aliquo modo per ſe, vel per alium ſubeſt voluntati, poteſtatiq; eligentis. hoc autẽ modo, electio non eſt impoſſibilium; eligibile enim ſic acceptum eſt in poteſtate eligentis, atq; rei eſt ordinabilis ad finem. ſed iſte modus ad rem non pertinet, nec noſtro deſeruit propoſito. Ad 2. Appetere Deo æqualem eſſe, non eſt perinde, ac ſimpliciter nõ eſſe; ſed talem non eſſe, hoc eſt, angelum, vnde nobilius appetit eſſe, ideoq; illud appeti poteſt. Præterea, miſeri appetunt non eſſe; appetitus enim illicitus poteſt eſſe impoſſibilium. damnati quoq; odiunt Deum, appetuntq; ipſum non eſſe. vnde, quia æqualitas eſt quoddam appetibile, & concupiſcibile; intellectus quoq; æqualitatem poteſt diuinã intelligere: igitur à voluntate appetitu illicito appeti potuit. Ad 3. error ſanè extitiſſet, quando id, quod ipſe petebat, factu poſſibile crediſſet. ſed ſciebat illud impoſſibile fore: ſicut ſi ipſe peterem eſſe immortalis, cùm hoc impoſſibile iudicem. Voluntas præterea vnum extremorum, alteri conferre poteſt, & velle vnum alteri ineſſe, ideoq; intellectu oſtendente angelum, & æqualitatem diuinam, voluntas potuit velle vnum ineſſe alteri, etiamſi intellectus talem complexionem minimè iudicarit, nec ipſam formarit, vni extremorum alterum comparando. Itaq;, electione propriè dicta, atq; volitione efficaci, ſe deo æqualem eſſe, dæmon nunquam appetiuit. Quòd autem per ſe, appetitu tamen illicito, Dei æqualitatem dæmon appetere valuerit, ſic quidam tuentur: Omne bonum ſimpliciter, inquiunt, eſt cuiq; appetendum, etiamſi illi accidere, atq; ineſſe non poſſit: hoc autem efficere poteſt, per voluntatis abuſum, impoſſibilia appetentis atq; deſiderantis. ſed Dei æqualitas eſt quoddam bonum, verum, & ſimplex: igitur à diuinis perſonis rectè, ab alijs autem creaturis abuſiuè & indirectè appeti potuit. Amplius, in cauſa eſſe non potuit impoſſibilitas, quò minus ab angelo appeti potuerit diuina æqualitas, cùm voluntas, authore philoſopho tertio ethicorum, ſit etiam impoſſibilium. vnde in damnatis hoc maximè apparet, qui, dum deum odio habent, cupiunt deum non eſſe. Qui aliquid odit, ait philoſophus 2. Rhetorices, vult ipſum non eſſe: ergo. Porrò, cùm

Margin notes: Quòd non appetierit diuinam æqualitatem. 1. 2. 3. Solutio. 1. Electio duplex. 2. 3. Quomodo voluit eſſe deo æqualis. Appetitu illicito potuit appetere eſſe ſe æqualem deo 2.

Luciferi peccatum

rò, cùm duplex sit amor, amicitiæ scilicet, quo aliquod bonum diligitur; & concupiscentiæ, qui est respectu illius, quod alteri diligitur: cumque id, quod amore amicitiæ diligitur, & concupiscentiæ etiam amore ordinatè, inordinatèque appeti possit; fit, vt angelus amore amicitiæ se diligens, diuinam æqualitatem inordinatè sibi concupiscere valuerit; voluntate siquidem simplicis complacentiæ, non autem voluntate efficaci; est enim duplex voluntatis actus: alter videlicet, quod est velle simplicis complacentiæ, quo voluntas delectatur sibique complacet, etiam in re sibi factu nequaquam possibili, cuius habendæ specie minimè habet: alius verò, est velle efficax, quo aliquid ex animo volumus, & efficaciter consequimur. primum autem, non autem secundum velle, in angelo esse potuisse asserimus: illud autem ad impossibilia sese extendere posse, constat satis. Ex his autem, quomodo angelus diuinam æqualitatem appetere potuerit, patere puto. Amor amicitiæ. Amor concupiscentiæ. Simplex complacentia. Efficax velle.

Cæterùm, quod à nonnullis dictum est, angelum indirectè diuinam appetiuisse æqualitatem, quia nimirum beatitudinem ex suis naturalibus assequi præsumpsit, acutè atque solerter nobis est obseruandum; illud enim trifariam quodammodo intelligi potest. Aut effectiuè quidem, nempe, quòd ex suis principijs naturalibus potuerit esse beatus, quod omnibus planè modis factu ac cogitatu est impossibile; huic enim rei, obiecti ostensio beatifici, quæ ex diuinæ dependet voluntatis libertate, est omninò necessaria: non ergo ex puris naturæ illius principijs poterat haberi: igitur non erat illi appetibile. Aut ex suis naturalibus sufficienter dispositus ad beatitudinem habendam à deo, illam appetere valuit. sed tunc dubium est, vtrum hoc possibile illi extiterit, necné? Si impossibile, ab eo vtique appeti nō potuit, vt illorum ratio dicere videtur. sin autem possibile, quomodo verum est illud, quod ipsi constanter tuentur, animam beatificari non posse, nisi mediante dispositione supernaturali, quæ est gratia, gratum faciens? par enim ratio est quoque in angelo expendenda, quippè, cùm ipse creatura sit; omnis autem creatura, ex suis naturalibus, beatitudinem habere non potest: igitur hoc modo angelo appetibile nō erat, quod ipsi nihilominùs asserere videntur. Aut ex naturalibus beatitudinem habere voluerunt, quia ipsorum natura, erat ipsis beatitudo. sed hoc quoque est magis impossibile; dei siquidem est solius, non creaturæ certè alicuius. Ex quo patet, quomodo sit intelligendum, angelum diuinam æqualitatem appetiuisse. Quòd si fas est ita loqui; non modò Deo æqualem, sed maiorem esse appetiuit: qui enim alicuius sese opponere voluntati audet; is planè maiorem se illo existimat. Quoniam autem malignus ille, atque superbus, (de quo Propheta canit: Humiliasti, sicut vulneratū superbum,) lege subiectionis, obedientiæque accepta, diuinæ resistere voluntati præsumpsit, maiorem se deo vtique reputauit: ipsius ergo peruersa illum voluntas occidit, atque ex bono in malignum commutauit: Habebat, inquit Basilius hom: 9. liberam vitam, & insitam sibi potestatem, aut deū sequendi, aut à bono discedendi. Gabriel angelus à deo iugiter stetit. Sathan item angelus ex ordine suo prorsus cecidit. Et illum propria voluntas in cœlo retinuit; hunc verò voluntatis libertas cœlo deiecit: poterat enim & ille à deo deficere, & iste non excidere: sed illum satiabilis dilectio seruauit; hunc à deo relictum esse ostendit per peccatum alienatio. Cùm autem omnis ipse mali promptuarium existeret; inuidiæ quoque morbum in se recepit: animaduertens enim se ex angelorum ordinibus expulsum; non tulit terrenam creaturam, ad angelorum dignitatem per virtutis profectum exaltari. Nos igitur odio prosequitur, & vt dei imaginem insectatur. Ille igitur sapiens, & prouidentissimus rerum humanarum dispensator, eius vtitur ad nostram exercitationē malignitate, quemadmodum medicus, viperæ veneno, ad salutarem medicamentorum præparationē. Sed de his hactenus. Quid ergo appetierit malignus ille atque superbus spiritus, hæc dixisse sufficiat.

Indirectè appetere quid sit. Effectiuè. Dispositiuè. Tertius modus. Dæmon voluit esse deo maior. Basilius. Sathan. Gabriel. Bellū diaboli.

CAP. VI.

Luciferi peccatum

Dæmonis peccatum, fuit causa alijs peccandi.

Vdita Luciferi superbia atq; malitia, congruum est perscrutari, quonam modo in alios illius virus meauerit, ac ciuitatem illam sanctißimam persuaserit: Vidi, inquit Ioan: Apocal: 12. draconem secum trahentem tertiam partem stellarum. Superbus sanè ille suadendo, non autem cogendo, alijs extitit causa peccandi, cuius sug gestioni cũ paruissent; iure illius imperio necessario obediunt atq; obsequuntur: ad diuinæ enim spectat iustitiæ ordinem, vt cuius sug gestioni aliquis consentit in culpam, eius potestati subdatur in pœnam. Vnde Apostolorum princeps in sua canonica 2. protestatur: A quo, inquit, quis superatus est, huius & seruus est. Quã ob causam dominus in Matth: 25. vocat Luciferũ dæmoniorum principẽ: Ite, inquit, maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Itaq; mali angeli, in eadem malitia consenserunt, vnumq; peruersæ societatis ordinem fecerunt. Porrò, Luciferi peccatum maius fuisse videtur, tùm quia maiori impetu concupiuit; vis enim concupiscendi, naturalium ordinem dignitatemq; insequitur, quæ profectò, quoniam in Lucifero, & maiora inuenta sunt, atq; præstantiora; maius vtiq; illius peccatum inuentum est, ob maiorem concupiscendi virtutem: maius præterea propter occasionem, qua cæteros ad peccandum allexit atq; incitauit: deniq; maius etiam duratione; præcesßit enim peccatum in primo angelo, cuius iniquam suasionem atq; malitiam cæteri intuentes, & consenserunt, & illius superbiam acceptarunt. Ex omnibus autem ordinibus aliquos cecidiße probabile est: nam si Lucifer de supremo ordine corruit; & de alijs etiam ordinibus corruisse, rationi conuenit & scripturæ. Numerus autem eorum qui remanserunt, maior extitit, eo, qui lapsi sunt: peccatum enim est contra inclinationem naturalem: ea autem, quæ contra naturam fiunt, vt in paucioribus, accidunt; natura enim semper, vel in pluribus suum consequitur effectum. Sed dicet aliquis, maius peccatum esse videtur, alteri velle subeße, idq; in contemptum dei, quàm velle alteri præesse; minùs enim mouet ad peccandum. Quare, si primi angeli peccatum, alijs fuit causa peccandi, ea ratione, qua dictum est: minùs ergo ille, quàm cæteri peccauit. Adde, quòd simul omnes peccauerunt: vnius ergo peccatum, alijs non fuit causa peccandi. Deniq;, peccatum angeli fuit superbia; superbia autem excellentiam appetit: magis autem excellentiæ aduersatur, inferiori, quàm superiori subdi velle. Quare, non videtur dæmones peccasse, quòd inferiori subdi voluerint, potiùs quàm deo. sic etiam, peccatum vnius angeli, alijs fuißet causa peccandi, si illis persuaderet, vt illius imperio subijci vellent: ex quo videtur, primi angeli peccatum, alijs non fuisse causam peccandi. Amplius, bonum est in paucioribus, malum autem in pluribus: igitur plures ciderunt, quàm in suo steterunt domicilio. Respondeo ad primum, quamuis angeli simul peccauerint; impercitibili tamen tempore, in primo angelo superbia, atq; malitia præcesßit, quã & cæteri secuti sunt. Vnde, quia supremus angelus cæteris præstabat, & prudentia, & naturalibus bonis; intensiori vtiq; motu atq; malitia, in peccatum corruit. Cæterùm, quamuis superbus, cæteris paribus, magis superiori, quàm inferiori subdi peroptat; obtinendæ tamen alicuius excellentiæ causa, mauult interdum inferiori, quàm superiori subdi. hoc autem modo angeli inferiores, suam superbiam ostenderunt, dum Lucifero consenserunt, eumq;, cui naturæ ordine subditi erant, in eorum principem habere voluerunt, cuius virtute atq; prudentia, eorum beatitudinem consequi possent. Ad illud philosophi dico, quòd illa sententia nobis, non autem angelis congruat: nobis, inquam, quibus sensibilia nota sunt omnibus, rationis autem bonum, paucis. at in angelis vna tãtùmmodò est natura, nempe intellectualis: non ergo est similis ratio. Sed dicet aliquis, si in angelis vnica tantũ natura est, nempe intellectualis, principes tenebrarum suntné ita obtenebrati, vt omnis prorsus cognitionis veritatis sint expertes? Et reuera, si dæmones deum

Marginal notes:
Apocalyp.
Petrus. Matth.
Luciferi peccatũ fuit maius.
Ex omnibus ordinibus aliqui ceciderunt.
Obiectiones. 1. 2. 3.
Solutio 1. 2.
Si dæmon sit omninò obtenebratus.

nes Deum non cognoscunt; nec alia quoq; cognoscere valent: Deus enim est omnium manifestissimus. quod autem est maximè manifestum in natura, angelis est manifestum omninò, quippe, qui phantasmatibus non indigeant in intelligendo. at mali angeli deum non cognoscunt, quia scilicet non sunt mundo corde: Beati autem mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt: mali ergo angeli sunt omnis veritatis ignari. Amplius, angelis malis non competit cognitio matutina, vtpotè, qui non vident res in verbo: nec vespertina; ea enim cognitio, ad creatoris laudem cognita referre summopere studet. Porrò, mali angeli dei laudem non quærunt, nec ad illius honorem aliquid fieri vellent: neutra ergo cognitione dæmones pollent. Iterum, dæmones à veritate exciderunt; & in tenebras dilapsi sunt; veritatis autem manifestatio, fit in lumine, à quo illi quàm longissimè absunt. Ex his ergo atq; his similibus nonnulli dicere videntur, dæmones esse omnis prorsus veritatis ignaros. Cæterùm velle dicere, dæmones omnis esse veritatis cognitionis ignaros, rationi minimè congruit; multiplex siquidem est veritatis cognitio: vna quidem per gratiam, altera verò per naturam habetur. Porrò, prima est duplex: vna speculatiua tantùm, veluti est secretorum reuelatio: alia est amoris affectiua, spectatque ad sapientiæ donum. quoniam autem naturalia in dæmonibus integra permanserunt, naturalis cognitio veritatis in illis integra perseuerat. Secunda autem cognitio est in eis diminuta, non omnibus modis deleta; illius siquidem in tantum conscij redduntur, & gnari, in quantum diuina permiserit prouidentia. A tertia autem veritatis cognitione, quā remotissimi sunt, vtpotè, omnis charitatis expertes. Ex his autem patet ad oppositas rationes solutio. Ad primum, quamuis dæmones non habeant puritatem cordis, qua deum affectiua cognitione intelligere queant; habent nihilominus puritatem naturæ, quæ sufficit ad cognitionem dei naturalem habendam. Ad 2. dico, cognitionem veritatis in malis angelis non esse vespertinam, sed nocturnam, vtpotè, qui res cognitas ad dei laudem non referant: Dæmones ergo multorum cognitionem habent: partim quidem subtilitate naturæ: partim verò longa temporum experientia: partim etiam sanctorum reuelatione angelorum, qui secundùm ordinatissimam dei voluntatem, nonnulla communicant, non modò bonis, & angelis, & hominibus; sed etiam cacodæmonibus. Quomodo ergo mali angeli alicuius veritatis sint gnari, hæc dixi.

1. 2. 3. Veritatis cognitio multiplex. Quæ cognitio sit in dæmonibus. Solutio. 1. 2.

CAP. VII.

Ordines esse in Dæmonibus.

Voniam in sanctis angelis, paulò antè ordinem esse demonstrauimus; nō erit puto absurdum, post multa, quæ de dæmonibus dicta sunt, inquirere, si in malis angelis ordinum dignitates, ac prælatorum præfecturæ remanserint. Sanè, si ordo angelicus, secundùm gratiæ naturæq; gradum consideratur, si ea spectes, quæ ad naturam dæmonum spectant, quoniam illa integra remanserunt; absq; dubio, hoc modo ordines in dæmonibus integri perseuerant. Quòd si ordo statum gratiæ ostendit; vel est gratiæ consummatæ, nempè gloriæ, atq; ita ordines in ipsis nunquam fuere dæmonibus; vel est status gratiæ imperfectæ, status vtiq; merendi. Quoniam autem omnes angeli in gratia conditi sunt: fuerunt ergo aliquando in hoc statu merendi, atq; in his ordinibus, sed ab illis exciderunt. Quomodo ergo sit ordo in dæmonibus, patet. Eadem quoq; ratione asserere possumus, in dæmonibus esse quoq; prælaturas, atq; præfecturas, alioqui quomodo staret fortissimum regnum Sathanæ? Sanè, actio, rei naturam insequitur: quam ob causam, quorum naturæ ordinem habent adinuicem; illorū profectò actiones, quodam certè ordine inter se distinctæ esse conspiciuntur; sic inferiora corpora superioribus, & eorum motus, actionibus, motibusq; superiorum obsequuntur. Quo-

Quomodo est ordo in dæmonibus. Prælatura. 1.

tur. Quoniam autem dæmones hunc politiæ ordinem inter sese mutuò conseruant, dubium non est, quin illorum actiones, simili politiæ ordine distinguantur, atque vnius alteri a-
2. ctiones subdantur. Adde, hoc maximè spectare ad diuinæ sapientiæ ordinem, quæ omnia voluit ordine constare, nihilque in vniuerso inordinatum inueniri: quapropter & in dæmonibus ordinem esse voluit, licèt imperfectum atque peruersum: imperfectum, inquam, ob gratiæ absentiam; peruersum verò, propter culpæ præsentiam: decebat enim, vt qui nobiliori donati erant natura, nobiliori quoque virtute alijs antecellerent. sed ordine inuerso, natura nobiliores, culpa quoque maiori atque graui cæteros anteeunt: est er
3. go prælationis ordo, sed peruersus, & inuersus. Amplius, seruitutis causa peccatum est: vbi enim nullum est peccatum, nulla est duræ seruitutis discretio. sed peccatorum maximum est ambitio, præsertim inter spiritus cœlestes, qui cùm sint ambitiosissimi: optimo ergo iure iugo seruitutis subduntur, vt vnus alteri inseruiat; non quidem charitate com-
Iob. motus propinqui, sed liuoris concitatus dolore. Non temere ergo à Propheta dictum est, quòd ipse scilicet Lucifer, rex est super omnes filios superbiæ, & quòd non sit potestas
4. super terram, quæ ei comparari valeat. Præterea, cùm ex odio implacabili, dæmones aduersus nos bellum gerant, quamuis temerarij sint adinuicem & superbi; nostræ tamen perditionis gratia, iussis superiorum parent, ac inuiolabili fœdere principium man-
Prælatio dæmonum mala datis obsequuntur: est ergo inter illos prælatio libidinis plena: vindictæ cupida: iustitiæ expers: malefaciēdi audacior: benefaciendi ignara: nocēdi insolentior: vlciscendi prom-
Obiectiones ptior: perdendi paratior: denique malorum omnium plenissima. Sed dicet aliquis, hæc quæ
1. dicta sunt, & rationi aduersari, & scripturis videntur. Reuera, vbi est peccatum, inibi veri ordinis ratio esse non potest; peccatum enim corruptio est ordinis, modi, atque pulchritudinis. sed dæmonibus peccatū perpetuò inest: in ipsis ergo nullo modo ordo inueni-
Iob. tur. Sanè, si in supplicijs inferendis, pœnarumque generibus distribuendis, authore Iob 10. nullus est ordo, inquit, sed sempiternus horror inhabitat: multò ergo fortiùs in dæmonibus ordo esse non potest, in quibus est deordinatio culpæ, quæ maior, grauiorque
2. pœnæ deordinatione reputatur. Amplius, vbi est culpa, nullus planè verus ordo inueniri potest; culpa siquidem, & gratiæ ordinem peruertit, & naturæ; decet enim naturæ ordinem, vt quò natura aliquis præstantior sit, eò & gratia, & virtute cæteris sit nobilior. sed in dæmonibus est culpa perpetua: igitur nullus rectus ordo, siquidem in na-
3. turalibus potentiores, in sceleribus sunt potentiores. Adhuc, Angelici ordines, sub aliqua profectò hierarchia continentur. sed mali angeli, nulli hierarchiæ subesse possunt: hierarchia enim est sacer principatus, maligni autem illi spiritus, omnis sanctitatis expertes sunt: in ipsis ergo ordines esse non possunt. Sanè, ordo rationem boni habet, quēadmodum & modus, & species, authore Augustino de natura boni: inordinatio autem mali: igitur sicut in bonis angelis omnia ordinatissima habentur; ita etiam in malis inordinatissima. Denique, si ex singulis angelorum ordinibus aliqui ceciderunt; quare sin-
4. gulorum nomina non sortiuntur? Amplius si authore Salomone in Prouerbijs 14. inter superbos semper sunt iurgia: igitur inter dæmones superbos nulla potest esse prælatio, quippè, cùm nulla in illis inueniatur concordia: quibus autem concordia non adest; ab his profectò obedientia atque subiectio quàm longissimè absunt, sine quorum adminiculo, prælatio haberi non potest. Adde, quòd omnis prælatio, ad iustitiæ ordinem spectet. at dæmones iustitiæ sunt prorsus expertes: in illis ergo legitimus esse non potest ordo præsidendi. Profectò, in dæmonibus, prælationis ordo ex natura esse non potest, subiectio quippè, & seruitus ex peccato, non autem ex natura proficiscitur: ad pœnam ergo & ad culpam spectet, necesse est. sed tunc superiores dæmones inferioribus subderentur, vtpotè, qui magis peccatores: patet ergo, quomodo vera prælatio in dæmonibus esse,
Solutio. aut haberi non possit. Porrò ad hæc atque his similia, ita respondere valemus, in dæmoni-
1. bus non inueniri ordinem perfectum atque legitimum; sed imperfectum atque peruersum,

ideoque

Dæmonũ ordines.

ideoq́ rationes illas intelligi oportere de ordine perfecto atq́ legitimo, non autem de ordine, qui modò in dæmonibus inuenitur. Cæterùm, nomen Seraphim, quod ab ardore charitatis proficiscitur, & Thronorum, ob diuinam gratiam inhabitantem, & Dominationum, propter liberalitatem quandam, dæmonibus tribui non potest, quia illa peccato, quod dæmonibus perpetuò adest, aduersantur maximè. Ex his patet solutio, ad tria argumenta superiùs dicta. Ad 4. dico, dæmonum concordiam, qua sibi inuicem subijciantur, non ex amicitia, sed ex communi potiùs nequitia proficisci, qua nostrum genus odio prosequuntur. hac de causa superioribus subiacent, vt implacabilis libidinis desiderium erga nos exercere valeant. Proinde, illorum prælationis fundamentum, non est illorum iustitia, cùm iniustißimi sint, sed dei potiùs rectißimè cuncta ordinantis. Ad confirmationem dico, in dæmonibus naturaliter prælationem eße, quippè, cùm vnius natura, alterius nobilior sit: quod profectò in hominibus locum non habet, cùm natura pares sint. Est etiam prælatio vitiorum, vt vitiosiores, minùs vitiosis præsint, idq́ ad præsidentium ignominiam atq́ detrimentum; præeße enim malis, & in malis maxima est miseria; potentiores siquidem, potenter tormenta patientur. Itaq́, quomodo sint ordines in dæmonibus, atq́ prælationum dignitates, dixi. Sed dicet aliquis, nunquid boni angeli dæmonibus præsunt? scriptura hoc palam protestatur in Tobia, à cuius angelo alligatus est dæmon peßimus, & his similia in diuinis literis multa inueniri poßunt. Et rectè quidem, nam hoc exigit pulchritudo ordinis, vt qui deo, & charitate, & naturæ nobilitate proximiores sunt; ij planè & inferioribus, charitate, aut natura dominentur. Hac de causa sancti angeli, multa de sanctißimis mysterijs, secundùm ordinatißimam dei prouidentiam, dæmonibus nuntiant, idq́ ad malorum interdum punitionem, nonnũquam verò ad exercitationem bonorum; sancti enim angeli ministri cùm sint diuinæ sapientiæ, aliqua per angelos, siue homines malos fieri patiũtur, quatenus executores sunt diuinæ iustitiæ. Vnde bonus angelus, licet poßit eße natura Lucifero inferior; illi tamen dominatur, quia potentius est virtutis, quàm naturæ dominium. Quamobrem non modò à bonis angelis, verùm etiam à sanctis hominibus, dæmones cogi poße, & scripturæ protestantur, & philosophorum monumenta non tacent. In nouo testamento, dæmones ex obseßis, sanctorum virtute expulsos fuiße corporibus, nemo est, qui ignoret: in dies ob oculos à quàmplurimis fidelium id fieri videmus. Pythagoras ait, non sponte, sed neceßitate compulsos dæmones accedere, nonnullos autem, quadam accedendi consuetudine maximè, si natura boni sint, faciliùs accedere: aliquos verò inuocatos, nocere velle, præsertim, si quispiam in ea re negligentiùs se habuerit. Porrò, non simplici, inquit, neceßitate, sed persuasione quadam coguntur. vnde extant illorum carmina:

2. 3. 4.

Boni angeli præsunt malis

Dæmones cogi ab hominibus.

Pythagoras.

De cœlis Hecate cur huc compulsa venire es?
Victa hominum precibus, cœlestia numina terram
Coguntur petere, & casus aperire futuros.

Apollo quoq́ inquit cogiße, hoc responso declarauit,

Carminibus domitus phœbus, fulgor ab alto
Defluxit tacitus, purumq́ per aëra vectus
Afflatu spirans labensq́ in corda sonoro;
Et subijt mentem innocuam, sanctiq́ capacem
Numinis: & peperit mortali ex gutture vocem.

Porrò, cùm acceßerint, nec poßent cùm velint recedere, ex his carminibus scire atque perdiscere poßumus.

Ceßa nunc tandem, & verbis iam parce, vitæq́
Da requiem, solue priscas, cædensq́ figuras
Et remoue à membris, ac lintea dura resolue.
Soluite serta pedes, liquidis & spargite lymphis,

Eq; manu ramum laurus auferte virentis,
Linea sitq; omnis deleta, omnisq; character.

Porphyrius. *Porphyrius in epistola ad Anebonum Ægyptium, petijt ab eo, tanquam in ea re perfectissimo, quare tantam illud artificium vim habeat perdoceri: sic enim dubitando interrogat: Magnam verè mihi dubitationem illud adfert, quia vt meliores rogant, & vt peioribus imperant.* Chæremon. *Chæremon etiam sacerscriba testatur, & preces subscribit, quibus dæmones cogi possunt.* Illicita dæmonũ inuocatio. *Sed quicquid dictum sit ab huiusmodi hominibus, illud nobis persuasum est omninò, inuocationem dæmonum illicitam esse atq; malignam.* Leuitic. *In Leuitico 20 lata est lex, quæ iubet occidi magos, atq; ariolos consulentem. Israelitarum rex 4. Reg: 11. durè corripitur, quòd deum Accaron consuluerit.* Reg. 1. 28. *Saul morte mulctatur, quòd ad Pythonissam accesserit.* Aug. diuinationes sunt pacta dæmonũ. *Diuus autem Augustinus in multis, maximè in libris de doctrina Christiana, diuinationes vocat pacta dæmonum. lib: 2. cap: 24. Quæ tamen omnia, inquit, quadam lingua cum dæmonibus fœderata sunt. Et 23. Hinc fit, vt occulto quodam iudicio diuino, cupidi malarum rerum homines, tradantur illudendi, & decipiendi, pro meritis voluptatum suarum, illudentibus eos atq; decipientibus præuaricatoribus angelis, quibus ista pars mundi, secundùm pulcherrimum ordinem rerum, diuinæ prouidentiæ lege subiecta est. Reuera, quæ societas Christi ad Belial? aut quæ cõmunicatio lucis ad tenebras?* Infidelitas. *aut enim certè ibi est infidelitatis peccatum, quod est omnium maximum; dæmoni enim tribuit diuinum numen: sed honorem meum alteri non dabo, & gloriam meam sculptilibus. aut est idolorum seruitus, vtpotè, in oblationibus & sacrificijs. aut inobedientiæ malum, qui contra Ecclesiæ sanctum iustumq; mandatum agere præsumit. In Ecclesiam igitur peccant huiusmodi nequissimi, dùm Ecclesiæ aduersarium honoribus prosequuntur, in Dei maiestatem, cuius contemptum præseferunt, dum ipsa, veluti imbecilla relicta, ad dæmonum auxilium, quasi ad aliquid potẽtius, accedunt. Itaq; huiusmodi inuocationes sine peccato esse non possunt: ab illis ergo summopere est nobis cauendum.*

Oratio Hanibalis. *Sed tempus est, post longam de angelis inquisitionem, ad nostrum reuerti Mercurium, eiusq; verba prosequi, actis priùs gratijs sancto Pymandro, qui me illuminauit, pariter & confortauit inter multos labores, qui mihi, elapsis iam mensibus, obuenerant, vt hæc pauca de diuinis illis spiritibus scriberem. Laus tibi sancte Pymander, Deus omnis spiritus, potestas, & actus omnis animæ viuentis, lux vera, quæ illuminas mentes hominum. Tu sancte pater, illuminasti tenebras meas, & accendisti lucernam meam, vt scriberem in hoc secundo tuo volumine, quæ nunquam putaui me scripturum, nec etiam intellecturum. Tibi ergo gloria, tibi laus sit semper bone Pymander.*

Lege Lector inoffenso pede.

MERCVRIVS.

Textus Mercurij. Connexuit inde Dei verbum, ex elementis deorsum tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumque est opifici menti; consubstantiale enim erat, relictaque sunt elementa naturæ deorsum cadentia, sine ratione, vt sint tanquam sola materies. Mens quidem opifex vnà cum verbo, circulos continens, ac celeri rapacitate conuertens, suam ad se machinam flexit, eamque volui á principio, sine principio, ad finem, absque fine præcepit; incipit enim

Dei prouidentia.

cipit enim illic ſemper, vbi deſinit. horum profectò cunctorum circuitus, quemadmodum ipſa mens voluit, ex elementis inferioribus animalia conflauit rationis expertia; neque enim præbuit rationem. Aer volatilia protulit, aqua verò natantia. Diſtincta quoque inter ſe ſunt aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat. Terra poſtmodum animantia, quæ intus habuerat, peperit, quadrupedia videlicet, ſerpentia, feras, agreſtria pariter atque domeſtica.

Commentum X.

Mihi de ſeptem gubernatorum diſpoſitione, quod fatum vocatur, erat loquendum; ſed quoniam ſapientiſſimus Mercurius de hoc negotio in quarto libro abundè locutus eſt, non opus eſt mihi illa huic tractatui inſerere: ad verba ergo Mercurij, accedam. Connexuit, *inquit,* Dei verbum, ex elementis deorſum cadentibus, ſiue tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumque eſt opifici menti. *Mundi contexturam dei verbo tribuit, à quo facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil. hoc autem verbum lucidum cùm in prima mundi genitura videret elementa ex formis intrinſecus coaleſcentibus, deorſum ferri, inſtar prudentiſſimi textoris, qui ſolicitus eſt, ne telæ fila defluant, ad inuicem elementa contexuit, atque ligauit, fecitq; purum naturæ artificium, vtpotè puriſſima, ac ſimpliciſſima elementa, quæ coniuncta ſunt opifici menti, ſecundùm vtiq; ideam in mente artificis exiſtentem:* Conſubſtantiale, *inquit,* erat illi, *non quidem naturæ proprietate, ſed opificis intẽtione. Non temerè ergo à Platone in Timæo, deus appellatus eſt, pater mundi: Quorum, inquit, ego pater ſum, & repertor extiti. Mercurius in hymno Pymandri hoc idem confirmat.* Sanctus es, *inquit,* qui verbo cuncta conſtituiſti. *Et iterum,* Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos qui in ignorantia verſantur: cognatione quidẽ mihi fratres, tibi autẽ filij; ipſe enim pater es venerandus. *Et dialogo* 3. Principium vniuerſorum deus, mens, natura, ſapientia, diuinitas, actus, neceſsitas, finis, renouatio. *Et* 4. *dialogo:* Vniuerſum mundum verbo non manibus fabricatus eſt opifex; ipſe verò ſic cogita illum præſentem ſemper, agentem omnia, deum vnicum, voluntate ſua cuncta conſtituentem. *Et iterum:* Monas, *id eſt,* vnitas omnium principium radix, atque origo, abſque vero principio nihil. Initium autem ex nullo niſi ex ſeipſo dependens. Initium autem eſt non principij, ſed alterius. *Et dialogo* 5. *ex humani opificis ſtructura, deum cunctorum artificem eſſe oſtendens, ſubiungit.* Etenim cùm ſtatuam & imaginem abſque fabro & pictore fieri nullus aſſerere audeat, miram mundi huius conſtructionem ſine conditore conſtitiſſe putabimus? ô cæcum homunculum! ô nimis impium! ô profundis obrutum ignorantiæ tenebris! caue caue ô fili mi Tati, ne vnquam artificium priues artifice: Quinimò congruo deum nomine patrem vocato, patremque eſſe, proprium eius opus exiſtimato. Quod ſi me quiddam audacius proferre coegeris, huius eſſentiam eſſe dicam, concipere, ac facere ſingula. Quemadmodum enim

Cõmentator. Elemẽtorum ordinatio. Textus exponitur. Deus eſt pater mundi. Plato. Mercurius quod Deus ſit pater mundi. Monas. Artifex. Conditor. Pater.

Dei prouidentia. enim sine factore fieri quicquam nequit; ita deum existere nisi semper agat omnia, impossibile est, in cœlo videlicet, aëre, terra, mari, in toto mũdo, in qualibet particula mundi tota, tum in eo quod est, tum in eo quoq; quod nõ extat; nihil enim est in omni natura, quod ille ipse non sit. Est ille siquidẽ, quæ sunt: est ea etiam, quæ minimè sunt: quæ quidem sunt, deduxit in lucem, quæ verò non sunt, occulit in seipso. Mens igitur intelligens, deus est, pater fabricans, deus efficiens bonũ, bona faciens omnia. *Quantum ergo sunt ridendi, qui aiunt mundum casu regi, & constare? proinde rectè à Cicerone de natura deorum temerarij vocantur: Certè, inquit, ita temere de mundo effutiunt, vt mihi nunquam hunc admirabilem cœli ornatum suspexisse videantur: quis enim nisi insanus, & mente cæcus, in his aliquam inesse rationem, quis ea casu fieri dicet, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? an, cùm machinatione quadam moueri aliquid videmus, vt sphæram, vt horas, vt alia permulta, non dubitamus, quin illa opera sint rationis? cùm autem impetum cœli cum admirabili celeritate moueri, vertiq; videamus constantissimè conficientem vicissitudines anniuersarias cum summa salute, & conseruatione rerum omnium, dubitamus, quin summa ratione fiant? Orpheus de deo sic ait: Omnia intus inspicis, omnia intus audis, omniaq; distribuis; sed quomodo fieri potest, vt deus sit, agat verò nihil? Si enim deus est, aget aliquid præclarum, inquit Cicero. Nihil autem est præclarius mundi administratione. Mundus ergo, & à deo conditus est, & dei administratione gubernatur. vnde in calce primi de natura deorum: Si maximè talis est deus, inquit, vt nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, valeat; quoniam nihil propitius homini facere potest. stultè igitur dictum est à Lucretio: Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira. Lactantius lib. 1. cap. 2. Democritus omnia fortuitò regi, inquit, ac fato dicebat: cuius sententiæ confirmator est Epicurus. sed & antea Protagoras, qui deos in dubium vocauit: & postea Diagoras, & alij nonnulli, qui nõ putauerunt deos; quos tamen cæteri Philosophi, ac maximè Stoici retunderunt, dicentes, nec fieri mundum sine diuina ratione potuisse, nec constare, nisi summa ratione regeretur. sed & Marcus Tullius Stoicorum sententiam confirmat in omnibus Philosophiæ suæ libris, tum maximè in ijs, qui sunt de natura deorum. Nec difficile sanè fuit, hunc errorem redarguere; nemo est enim tàm rudis, tàm feris moribus, qui oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat cuius dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat, ex ipsa rerum magnitudine instructus. Reuera, si deus nihil vnquam boni tribuit, si colentis obsequio nullam gratiam refert, quid tàm vanum, tàm stultum, quàm templa ædificare, rem familiarem minuere, vt nihil assequamur? sublata sanè dei prouidentia, laxatur quidem iniustitia: his qui possunt iniusta agere, destruitur quoque misericordia, & timor dei: simul autem cum his virtus interimitur, & pietas. si enim non prouidet deus, neque punit, neque bene agentibus brauia tribuit; quis igitur amplius adorabit deum? destruitur insuper Prophetia, & vniuersa præcognitio. Bonus est deus, bonus verò existens, beneficus est: si verò beneficus; etiam prouisor. Creationi, prouidentia coniuncta est, vt simul, & creatorem, & prouisorem Deum esse intelligamus; alioqui quomodo homo ex homine, & bos ex boue semper nasceretur? vnde & singularia sub dei prouidentia contineri, certissimum est: alioqui aut deus ignoraret horum prouidentiam bonam esse, aut nollet eam habere, aut non posset: sed ignorantia, siue inscitia omnifariam ab illa diuina substantia aliena est. Non vult, inquiunt, prouidere. at nolle propter duas fit occasiones, aut ob pigritiem, aut ob indecentiam. Pigritia autem ex duobus generatur, voluptate scilicet, & formidine; aut enim à voluptate aliqua attracti, pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus: neutrum verò horum cogitare de deo fas est. Nõ propter pigritiam, inquiunt, sed quia indignum est beatam illam substantiam vilibus, ac minutissimis se submittere rebus, & electu indignis contamina*

Marginalia: Mens. — Fabricans. — Cicero. — Nihil in mũdo casu fieri. — Orpheus. — Cicero. — Lucretius. — Lactantius. — Democritus. — Epicurus. — Stoici. — Dei prouidentia. — Necessitas prouidentiæ. — Singularia sub prouidentia. — Pigritia.

Dei prouidentia.

contaminari. Sed hi, duo vitia pessima deo ascribunt, contemptum videlicet & inquinationem: quo enim pacto artifex particularia relinqueret; cùm sciat ad totum proficere partem? sed nunquid vult quidem, non potest autem? sed imbecillis nequaquam est virtus dei, & potior est, quæ vsque ad vltima, & insensibilia conseruanda descendit. Reuera, non leuis coniectura existit, singularia gubernari prouidentia diuina, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta; necessitate enim aliqua obruti, confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus. omne verò quod ita (vt oportet) naturaliter sequitur, validam habet demonstrationem, nullam contradictionem suscipiens. Sed vnde in hanc rationem deducti sunt, qui esse prouidentiam negarunt? primò certè, quòd censeant animam cum corpore dissolui: secundò autem, quòd nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire, eamq́ cum libero creaturæ rationalis arbitrio consistere posse non arbitrentur: atqui animā permanere post vitam sapientissimi Græcorum diffiniuerunt, qui supplicia, & loca animarum descripserunt, sicuti in sexto Pymandri dixi. Si verò singularia comprehendere non possumus; non ob id tamen prouidentiam negare debemus: neque enim quod mensuram maris ignoremus, & arenæ numerum, dixerit aliquis, neque arenam, neque mare esse. Plato, decimo de legibus, homo siue deus duabus de causis negligit: vel quia nihil interesse totius putat, si parua negligantur: vel quia licet interesse opinetur; pigritia tamen mollitieq́ detentus, negligit, aliter enim negligentia non contingit. Itaq́ cùm dij sciant, videant, audiantq́ omnia, atque possint, sintq́ boni, optimi: nulla ergo pigritia, nulla mollitie capi eos possibile est; nam à timiditate in nobis otium nascitur, pigritia verò ab otio, atque mollitie. Nullus ergo deorum otio pigritiaq́ corruptus quicquam negligit; nullius enim timiditatis deus est particeps. Ergo relinquitur, si paruas paucasq́ in vniuerso res negligunt, vt ità negligant, quia contemnendas illas esse sciunt. Sed cùm dij prouidentissimi sint, atq́ optimi, non est negligenda sibi sua possessio. Quòd si medicus totum corpus curare velit, ac possit, si magnis prouiderit, parua verò contempserit; nunquam bene se habebit totum. sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patresfamilias, nec ciuitatum moderatores, paucis paruisq́ neglectis, multa, & ingentia gubernabunt. nam lapides quoque magnos sine paruis bene strui negant architecti. Caueamus ergo ne deum mortalibus opificijs viliorem reputemus. Isti sanè quantò peritiores sunt, tantò arte vna in proprijs ipsorum operibus, & parua simul, & magna exquisitiùs perficiunt: Deus verò qui sapientissimus est, & curare potest, ac vult, magnis quidem prouidebit solùm, parua autem, quæ faciliùs gubernari possunt, propter pigritiam, & ignauiam negliget? nefaria, & falsa penitus est hæc cogitatio. nunquam à Deo negligeris, nec si ita paruus sis, vt in terræ profundum ingrediaris: nec si adeo sublimis fias, vt pennis elatus in cœlum voles; sed conuenientia supplicia dabis, siue hîc manens, siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem locum translatus. hæc diuus Plato. hunc imitatur Platonicus Plotinus enneadis 3. lib: 2. cap. 6. Probabile est, inquit, dei prouidentiam se per cuncta porrigere, idq́ eius officium esse, vt nihil prorsus alicubi negligat. Quamobrem si totum hunc mundum ab intellectu dependere concedimus, virtutemq́ mentis se per omnia fundere; conandum est omninò, quo pacto singula hæc se habeant, demonstrare. hæc postea latiùs ipse prosequitur. Reuera, vt dicit Plato decimo de legibus, improborum hominum successus, qui licet felices non sint, vulgò tamen felices habentur, dei prouidentiam minùs rectè cogitantibus, confusam reddunt: aut etiam scelestos homines videas ad senium vsque ita deuenire, vt filios, atque nepotes in maximis relinquant honoribus, & similia multa. Propterea deos harum rerum authores esse propter ipsam cum illis coniunctionem accusare noli; ignoras enim ad quid eorum progressus vniuerso conducant: qui enim toti prouidet; ad virtutem, salutemque totius omnia ordinat: cuius pars quæque pro viribus quod sibi conuenit, agit, & patitur. Thales Milesius, omnia deorum esse plena testatur,

Rationes prouidentiæ.

Quare negarunt prouidentiam.

Plato.

Deus omnibus prouidet.

Parua non contemnuntur.

Deus neminē negligit.

Plotinus.

Plato.

Thales.

Homerus. Orpheus. Euripides. Virgilius. Phocilides. Hippocrates. Theophrastus. Ammonius. Aristoteles.

testatur, hinc illa antiquissima lex. Ad diuos adeunto : Castè pietatem adhibento. Hac ratione Homerus diuinam prouidentiam omnibus in rebus accersit, qui (vt refert Plutarchus) introduxit deos cum hominibus conuersantes, vt statueret prouidentiam, ostenderetque quoniam curant, & non negligant homines, dij. Apud Orpheum hymnos, & preces legimus. Euripides in epistola ad Sophoclem, quòd tempestate non perijsset, in dei prouidentiã retulit. Maro in 6. Elysios Campos decantat. Phocylides ait, si tu malè iudicaueris, te deus postea iudicabit. Hippocrates pluribus gentium dijs sacra decreuit: & supplicationes varias instituit. Theophrastus in methaphysicis omnia diuinæ prouidentiæ retulit: Deum diuinum esse principium ait, per quod omnia & sunt, & permanent. Ammonius librũ de interpretatione expositurus, exoptat sibi diuinitus prouideri. Aristoteles primo ethicorum ait felicitatem deorum muniri, acceptam referri debere. In 5. verò eth: precibus postulandum censuit, vt quæ simpliciter bona sunt, ijs ipsis etiam qui optant, essent bona. Iusti, quod est à lege, partem esse sacrificia facere, vnde post paulum diuina decreta humanis præstantiora sanxit. In 10. eth: ait hominem, qui mentem excoleret, deo esse amicissimum: Nam si qua, inquit, dijs rerum humanarum cura est, quemadmodum videtur, & consonum vtique est, gaudent illi optimo sibi cognato, id est, mente. Aueroes, etsiquidem sit cura deo de hominibus (vt creditur, & vt debitum est) gaudet de eo, qui est melior, & qui ei nititur assimilari. Aristoteles in primo magnorum moralium scribit eum, qui ita impauidus est, vt deos non timeat, minimè fortem esse, sed insanum. In libro de bona fortuna, affirmat bene fortunatum hominem pati quendam impetum, & adiecit eos pati simile ijs, qui deo ducuntur, quos habere voluit quendam sine ratione impetum ad quippiam agendum. In 7. moralium vult deum se habere ad vniuersum, vt se habet anima ad corpus regendum, & disponendum.

Auerroes. Aristoteles.

Diuinæ scripturæ. Sapien: Iob. Dauid.

Cæterùm, firmissimam, sanctissimamque dei prouidentiam non modò Philosophorum approbant, sed diuinarum etiam sententiæ scripturarum, quarum & certiora sunt, & sanctiora testimonia. Sapientiæ 14. Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernas. Et cap. 6. Quoniam pusillum, & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Et 7. In manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Contestatur huic sententiæ Iob. 39. Qui præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad deum vagantes, eò quòd non habeant cibos. Et cap. 5. Nihil in terra sine causa. & 9. Vnum est quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse consumit. Dauid Psal. 146. latissimè dei prouidentiam describit: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et Psal: 144. Oculi omnium in te sperant domine : & tu das escas illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuã, & imples omne animal benedictione. Propterea Psal. 94. Arguit homines dei prouidentiam negantes : Et dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet ? aut qui finxit oculum, non considerat ? qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Hæc profectò omnia, absque dei prouidentia esse nõ possunt. Ecclesiastes: Ne dicas coram angelo nõ est prouidentia. Tobiæ: Non ero dignus tua prouidentia. Dominus in Euangelio Matthæi 10. Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro ? vestri autem, & capilli capitis omnes numerati sunt. Paulus ad Rom. 11. Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia. Petrus in sua prima canonica: Proijcientes in eum omnem solicitudinem vestram, quoniam ipsi cura est de vobis. Vnde Psal. 39. dicitur: Dominus solicitus est mei. Et 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Et 35. Homines, & iumenta saluabis domine. Quam ob causam, curiosam illam, atque inanem solicitudinem dominus à nobis amouere cupit, Matth. 6. Si lilia campi, & fœnum agri, & volucres cœli à domino pascuntur; quantò magis

Ecclesia: Tobiæ. Matth: 10. Rom: 11. Petrus. Psal: 39. Matt. 6.

De elementis.

magis vos modicæ fidei? hæc, atque his similia in diuinis literis inueniuntur multa, quæ dei prouidentiam fidentissimè docent. Accedunt ad hæc Theologorum præclarissimæ sententiæ, Basilius magnus in exameron Homelia 7. Nihil est prorsus, ait, quod sub prouidentiam dei non cadat: nihil est omninò, quod à Deo neglectum sit: omnia explorat: omnia conspicit oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatemq; salutis cuiq; præstat. Hieronymus in caput Ieremiæ nonum: Omnia, inquit, dei prouidentia, atque iustitia gubernantur. Et in Matth. 7. Si parua & vilia animalia absque deo authore non decidunt, & in omnibus est prouidentia, & quæ in his peritura sunt, sine dei voluntate non pereunt; vos qui æterni estis, non debetis timere, quòd absque dei viuatis prouidentia. Simile quiddam eructat Ambrosius primo officiorum libro cap. 13. Quidam putant, inquit, dei prouidentiam vsq; ad lunam descendere. Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat, & destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, nonnè est maior iniuria fecisse? cùm aliquid non fecisse, nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia. Reuera, si in deo viuimus, mouemur, & sumus, ipsumq; per terras meare, per tractus maris, cœlumq; profundum aiunt; quare optimam illius dignitatem, nempè prouidentiam, ab eo auferendam esse arbitrantur? Augustinus lib: 3. confessionum cap. 11. O tu bone omnipotens, inquit, qui sic curas vnumquemq; nostrum, tamquam solum cures, & sic omnes tamquam singulos. Et lib 5. de Genesi ad literã cap. vlt. Quid absurdius & insulsius sentiri potest, quidq; dementius, quàm putare nullũ esse diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominum, qui curat etiam minutissima animalia, dracones, abyssos, grandines, niues, imbres, & tẽpestates, quæ faciunt verbum eius. Psal. 148. Chrysostomus in Psal. 124. Deo, inquit, multa debemus, quòd nos fecerit, quòd tales creauerit, quòd factos regit, & continet, & quòd quotidie tam priuatim, quàm communiter prouidet, nostriq; curam gerit, idq; clam & apertè, nobisq; & scientibus, & nescientibus. Itaq; rectè dictum est à Mercurio, Deum esse & factorem, & prouisorem omnium. Sed de his latiùs, & ex professo in quarto Pymandri libro disputaui.

Basilius. Hieronymus. Ambrosius. Augustinus. Psal. 124. Chrysost.

MERCVRIVS.

Relictaque sunt elementa naturæ deorsum cadentia sine ratione, vt sint tanquam sola materies.

Textus Mercurij.

Commentum XI.

Onnexuit verbum Dei *elementorum ordines, proprijsq; locis, atque naturis distinxit: vnde & apparuerunt elementa, ex illa confusa materia, veluti ex vtero genitricis prodeuntia, locumq; inferiorem petentia: propterea dicit,* deorsum cadentia. Sola materies, *inquit, quia nimirum elementa suis in locis, animæ viuentis capacia non sunt.* Mens quidem opifex, *id est, pater* vnà cum verbo, circulos, *id est, motus cœlestium* continens, ac celeri rapacitate conuertens, suam ad se machinam flexit, *nempè cœlorum corpora, de quibus in quarto disserui:* eamque voluí à princípio, sine princípio, *id est, motu circulari, qui sine atque principio caret,* ad finem absque fine, præcepit. Incipit enim illic semper, vbi desinit. Horum profectò cunctorum circuitus, quemadmodum ipsa mens voluit, *sic vtique statutum or-*

Exponitur textus.

De elementis.

dinem acceperunt. Ex Elementis autem inferioribus animalia conflauit rationis expertia: neque enim illis præbuit rationem, *vtpote, quæ ex solis constant elementis, & in ipsa sint reuersura, nihil præter elementa remanente.* Aer volatilia protulit, aqua verò natantia: *Moysen imitari videtur, talia quædam in principio Geneseos de mundi genitura describentem. Elementa siquidem ex ipsamet natura ita instituente, vim producendi acceperunt.* Distincta quoque sunt inter se aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat: *ordinem enim rationemq́ elementorum soli asscribit sapientissimæ, atque opifici menti.* Talem, *inquit*, situm obtinet mundus inferior, quia sic placuit menti opifici. Terra postmodum animantia, quæ intus habuerat, *potentia vtiq́ creatrice, quam à principio acceperat*, peperit: quadrupedia videlicet, serpentia, feras, agrestia pariter atque domestica. *Sed ecce suauiter colloquendo cum sapientissimo Mercurio, Ex sublimibus nempè ex Pymandri potentia, verbi lucidi maiestate, spiritus numine sanctorum angelorum agminibus, ad terram veloci cursu descendi, vt mihi non videar descendisse: nam hæc feci, & non feci: imponendus est igitur finis huic secundo Pymandri, ad laudem ipsius, omniumq́ sanctorum angelorum. Nona Iulij.* 1573. *die Iouis hora 20. post vesperas octaua visitationis in Monte sancto Tuderti.*

Motus circularis caret fine.

Conclusio libri.

INDEX.

INDEX

Omnium quæ in hoc ſecundo libro continentur.

A.

De Angelis.

De ordinibus angelorum.

De loco angelorum.

B.

Beatitudo

SECVNDI LIBRI.

D.

Forma

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

V.

SECVNDI LIBRI.

Finis indicis secundi libri.

Typographus Lectori S.

Errata, præsertim à fol. 105. *ad fol.* 203. *commissa, vt tu tibi restituas, amice Lector, vehementer oro. Quæ hoc in meliorem partem accipies, quo causa mea, venia dignior est: quæq; ex periculosa febri tum laboranti, mihi condonari meritò debeat. Ita enim fit, domini vbi absunt. Vale.*

Fol. 118. vers. 36. cum forma: lege, *eum forma.* 119. ver. 5. de cœlo aduenientis: lege, *de cœlo sonus, aduenientis.* Ibidem: ver. 18. omni peccatorum: lege, *omni penitus peccatorum.* 122. ver. 41. perficit: lege, *percipit.* 125. ver. 40. relatio ergo realis, lege, *relatio realis.* 126. ver. 26. & albo & albo simile: lege, *& albo simile.* 129. ver. 8. in aliquid: lege, *in adaliquid.* 133. ver. 32. extrinseca: lege, *ex extrinseca.* 134, ver. 39. terminadi: lege, *terminandi.* 140. ver. 30. relatiuum esse: lege, *relatiuum per esse.* 142. ver. 21. iudicaui: lege, *indicaui.* 143. ver. 41. per vniuersum: lege, *super vniuersum.* 144. ver. 42. relatium: lege, *relatiuum.* 149. ver. 7. secundùm intelligendi: lege, *secundùm nostrum intelligendi.* ibidem ver. 23. quiddam: lege, *quidam.* 150: ver. 37. actione ac passione: lege, *actione passione.* 159. ver. 35. relatione: lege, *ratione.* 164. ver. 2. formaliter fieri: lege, *formaliter esse fieri.* ibidem ver. 8. essentiæ congruere: lege, *essentiæ nequaquam congruere.* 166. ver. 5. vt distincta: lege, *aut distincta.* ibidem ver. 25. eadem: lege, *eædem.* ibidem ver. 29. eædem: lege, *eadem.* 171. ver. 20. cùm non sit: lege, *cùm sit.* 173. ver. 13. dicet: lege, *dicit.* & ver. 24. circulis: lege, *circulos.* 175. ver. 23. sperare ad deos: lege, *sperare me, ad deos.* 181. ver. 21. & 22. zezabelem: lege, *Iezabelem.* 187. ver. 9. visus: lege, *iussus.* & ver. 32. cap. 3. lege, *cap.* 5. 188. ver. 30. intendit: lege, *incendit.* 192. ver. 15. negatiua: lege, *vegetatiua.* & alia præter hæc leuia errata: quæ tamen prudens Lector facile restituet.

Są egzemplarze w których na tej
ostatniej stronicy jest
to:

Registrum

A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P.
Q. R. S. T. V. X. Y. Z.

Aa. Bb. Cc Dd. Ee. Ff. Gg Hh
Ii Kk Ll. Mm Nn. Oo
Pp. Qq Rr. Ss Tt Vu Xx Yy
Zz. Aaa. Bbb. Ddd.
Eee Fff Ggg Hhh. Iii. Kkk.

Omnes sunt duerniones.

das Exemplar

V

[illegible]
Erasme [illegible]
Commentaires
[illegible]

D